

B.

B s. m. invar. *B*. — A doua literă din alfabet și sunetul care-i corespunde: consonantă orală, fonică, bilabială și explozivă. *Scrie un b mic.*

— *N. din lat. b (B).*

BA interj., conj. 1°. (Pour confirmer ou renforcer une affirmation) *Mais si; si.* 2°. (Pour exprimer plus énergiquement une négation) *Mais non, point du tout, pardon!* 3°. (Pour exprimer une gradation) *Encore, aussi, même.* 4°. *Tantôt... tantôt.*

1°. Prin *ba* se precizează, într-o convorbire, punctul de vedere al celui ce răspunde, care e altul decât al persoanei care-i vorbește. *Ba*, la origine, nu este deci o particulă negativă; intenția celui ce răspunde *ba* nu e de a nega ceva, ci numai de a arăta că el are altă părere. De aceea, *ba* poate tot atât de bine să stea în legătură și cu da și cu nu: „Ar fi bine să nu mai amânăm lucrul asta!” — „Ba da, să-l mai amânăm.” — „Ba nu, chiar acum să-l sfârșim!”

Sensul original al lui *ba* e deci (indiferent dacă în răspunsul nostru se cuprinde, în mod obiectiv, o afirmare sau o negare) „dimpotrivă, din contra” și corespunde adesea lui „Doamne ferește! Nici vorbă! Aș! Ce se potrivește! Nu cred! Nu se poate!” (Ca răspuns la o presupunere s. afirmare greșită) „Bah-luiu!... Trecut-au... a tale negre unde, Ca gloria, ca viața, ca visul de noroc!” — „Ba n'au trecut, stăpâne!”... ALECSANDRI, P. I, 202. „Văd că ai de gând să-ți ceri iertăciune de la mine, ca toți fri-coșii”. — „Ba să mă ferească Dumnezeu!” ISPIRESCU, L. 42. „Frunză verde s'un bănuț, Nu stă lumea'n-tr'un drăguț!” — „Ba stă, zău, dacă-i mândruț!” JARNÍK-BĂRSEANU, D. 405. „Suflă vântu'n paie ude, Eu strig, mândra nu m'aude”. — „Ba, zău, bade, aud bine, Dar nu pot veni la tine!” ibid. 56. | (Ca răspuns la o dorință ce ni se pare nepotrivită) „Să am eu o slugă așa de vrednică..., aș pune-o la masă cu mine!” — „Ba să-și puie pofta'n cuiu”, răspunse spânul, cu glas răutăcios. „Asta n'aș face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este!” CREANGĂ, P. 229/15. | (Ca răspuns la întrebări, la care întrebătorul e aproape sigur că va primi un răspuns ce nu admite presupunerea sa) „Vrei să mă găsești moartă...?” — „Ba să te ferească Dumnezeu de una ca asta, jupăneșică!” CREANGĂ, P. 133. „O, ciută mioară..., A mea surioară, Au iarba nu-i bună, Au nu-i apa lină, Că nici n'ai păscut, Și nici n'ai băut?” — „...Ba iarba e bună, Și apa e lină, Dar, de n'am păscut, Și de n'am băut, Semn mi s'a făcut...” TEODORESCU, P. P. 59. | (Ca răspuns la orice întrebare bazată pe o presupunere greșită) „Drăcești-te, Pavle?”... *E'l dăise: „Ba nu mă drăcesc!”* COD. VOR. 80/10 (= Nebunești, Pavle?... Iară el zise: N'am nebunit! N. TESTAMENT 1648; Nebun ești Pavle?... Iară el: Nu-s nebun, zise. BIBLIA 1688: „Tu as perdu le sens, Paul... Et Paul dit: Je n'ai point perdu le sens...”.) „Cred că ne înțelegem?” — „Ba nu ne înțelegem

nici de cum!” C. NEGRUZZI, I, 9. „Tu aici ești?” — „Ba nu sânt aici, nu vezi că nu sânt aici?” EMINESCU, N. 12/8. „Eră mișel?” — „Ba nu, de loc!” COȘBUC, F. 12/11. (Une-ori repetat) „Dragă turturică... Vara că ne'ndeamnă... Să ne drăgostim Și să ne iubim”. — „Ba, cucule, ba, nu te-oiu ascultă”. ALECSANDRI, P. P. 7^b/12. | (După propuneri, oferte etc., pe care nu voim a le accepta) „Las' că mă duc eu...!” — „Ba nu, Ivane, trebuie să mă duc eu!” CREANGĂ, P. 312/5. || (Adesea *ba* nu răspunde de-a dreptul la o întrebare, afirmare, poruncă etc., ci la o presupunere neexprimată, dar pe care o găcim din vorbele ce ni se adresează) „Pasăre de la graniță, N'ai văzut pe-al mieu badiță?” [Răspunsul ar fi „da, l-am văzut!”, dar, spre a respinge totdeodată și presupunerea că nu l-ar fi văzut, zice:] *Ba l-am văst la Ibănești!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 123. *Iacă văz o porumbeș. Oare nu-i din țara mea?* [În loc de „nu”, avem răspunsul care respinge și presupunerea că ar putea fi din aceeași țară:] „Ba eu nu-s din țara ta!” ibid. 172. „Poți tu, mândră, zice, zău, Că nu te-am sărutat eu?” [Mândra nu poate măcar admite ca el să presupună așa ceva; deci, pe lângă negare, ea exprimă și respingerea unei atari presupuneri:] „Ba eu, bade, nu pot zice...” ibid. 56. „Spovedește-te, nevastă, Că moartea e la fereastră!” — [Tu crezi că eu, la amenințarea asta, voi face așa?] *Ba eu nu m'oiu spovedi, Chiar în casă de-a veni!* ibid. 458. „Nu-i așa, jupăneșică?...” — „Poate să fie și așa, moș Nichifor?”. — [De oare-ce vede că ea nu e încă convinsă:] „Ba chiar așa-i, jupăneșică dragă, cum îți spun eu!” CREANGĂ, P. 119/8. || (Une-ori *ba* nici nu respinge o presupunere a altuia, ci un gând al nostru, deșteptat de vorbele celuiilalt), „Mi-au murit mai mulți copii”. — „Ba pe mine m'a ferit Dumnezeu până acuma de asemenea amar.” LM. *Ba, (știi că) nu-i rău vinul* (se zice și când n'a susținut nimeni că ar fi rău). || (Adesea răspundem cu *ba*, motivând, de cele mai multe ori, punctul nostru de vedere, când simțim în vorbele altuia o muștrare, o dojană etc.) „Vezi bine că da; de ce(să) nu...?” „Când eu sufer cu amar, tu dormi în deplină pace!” — „Ba n'oiu dormi, ba mi-oiu pierde și eu sănătatea!” LM. „Tu nu-mi faci, ca alți bărbați, și mie veșminte de modă”. — „Ba m'oiu vinde pe mine, ca să-ți mulțumesc deșertăciunile tale mierești!” LM. „Da știu că ești bine dispus azi!” — „Ba n'oiu fi, când mi-am trecut examenul!” † *Ba că chiar!* (subînțeles: a-i nemerit-o!) se replică, în ton glumeț, celui ce ne face o propunere sau ne asigură despre ceva ce ni se pare nepotrivit, neînțemeiat etc. „asta-i! tocma!” : „par exemple! avec ça!” *Ghiță: Da n'ai frică, soro, că ești cu mine!* — *Florica: Ba că chiar!* ALECSANDRI, T. 186. | (Cu același sens) *Ba aia-i vorbă!* „Leși afară...” — „Ba aia-i vorbă! Măi pune-ți pofta'n cuiu!” ISPIRESCU, ap. HEM. 2249. | (Rar. Cam cu același sens) *Ba ce!* (subînțeles: se potrivește!) „Ți-e frică de mine?” —

„Ba-ce!“ LM. [=nici vorbă!]. || **Ba (nu)**, zău! spunem, când voim să trecem de la glumă la serios și să susținem că într'adevăr lucrul e așa cum îl prezentăm. (Cam în același sens se întrebuințează și expresiunile care urmează după *ba nu, zău!* în acest exemplu): *Cap de Român i-aista? Par'că m'o amuls Rusaliile și m'o păscut bobocii!* (oftând) *Ba nu, zău, ... adică cum s'ar prinde, șaga de-o parte... drept să vă spun... Mi-i destul... De cazarmă, ca de-o cușcă, Și de muștru și de pușcă... Așa zău!* ALECSANDRI, T. 4. *Ba, zău, încă mă mier c'am avut răbdare să țin casă cu baba, pân' acum!* CREANGĂ, P. 118/17. *Fus-am gând s'o părăsesc. Drept să fie, sau glumesc? Ba zău, cum s'o părăsesc, Când ca ea nu mă gălesc: la obraz c'ă rujele, Ochișori ca murele...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32. | Cam în același sens și numai: **Ba nu!** : „vrai, vraiment!“ *Hei, bine, boieri D-voastră, unde mergem?... unde mergem?... ba nu, adică vă'ntrub, unde mergem?* ALECSANDRI, T. 39. || **Ba bine (că nu)!** este un „de sigur! vezi bine (că da)!” firește (că da)!“ , spus însă cu o nuanță glumeată. „Știi tu ce pericol ne amenință?“ — „**Ba bine că nu!** Dacă n'oiu ști eu“... CARAGIALE, ap. TDRG. „*Măi Buzilă, mi se pare că tu ești toată pricina gâlcevei dintre noi*“ — „**Ba bine că nu!**, zise Ochilă. „...Știi eu ce i-ar trebui“... CREANGĂ, P. 254/10. || **Ba (mai) zici!** este un „într'adevăr!“ familiar care în același timp arată un fel de mirare că cele afirmate pot fi adevărate. „*În curând avem să zburăm cu toții prin aer!*“ — „**Ba să mai zici!** După cum progresează acum descoperirile aviatorilor, se prea poate!“ | Cam în același sens: **Ba că bine zici!** „*D-lui îi cuconășu' d-tale? Nicușoru'?*“ — „*Dar nu-l cunoști!*“ — „*Ba că bine zici, cucoane Grigori! Ia privește-l, cum a crescut de mare! S'o făcut holțeu!*“ ALECSANDRI, T. 337.

2º. E natural ca, în cele mai multe cazuri, respingerea unei afirmațiuni, presupunerii etc., să fie în același timp o negare a ei. Astfel *ba* a ajuns să aibă sensul lui „nu“ (cu o nuanță de mai multă energie decât acesta: *De loc! Nici-de-cum! În nici un caz!*). La evoluțiunea acesteia semantica a contribuit, de sigur, și forma cuvântului, care rimează cu „da“: *Da sau ba?* : „oui ou non?“ Într'adevăr, foarte des afirmațiunea „da“ stă într'un fel de corelațiune cu negațiunea „ba“: devenind a *el* *strică inima nu le spune nici da, nici ba*. CREANGĂ, P. 249/11. [Un caz analog s'a produs în unele părți ale Ardealului, unde lui *ba nu!* i se răspunde *ba nu!* în loc de „*ba da!*“] Acest *ba* se poate întrebuința numai în mod absolut, negând ideea unei fraze întregi; când voim să negăm noțiunea verbală a predicatului, exprimând-o și pe aceasta în răspunsul nostru, trebuie să întrebuințăm pe „nu“. „*Femei sânt?*“ — „*Ba!*“ — „*Lăutari sânt?*“ — „*Nu-s, Ivane, ce mă tot cihăești de cap?*“ CREANGĂ, P. 308/15. De asemenea tu nu poate sta ca răspuns la o întrebare cu negațiune (ci numai „nu“ sau, când respingem negațiunea, „*ba da!*“) „*Nu știe să scrie?*“ — „*Nu!*“ („*Ba da, știe!*“)

(Ca răspuns la întrebări, adesea oratorice, puse anume ca să li se dea un răspuns negativ, și introduse de cele mai multe ori prin *au, oare*). *Grău lui Avraam: „Au Moisi și proorocii să asculte de ei?“ El zise: „Ba, părinte Avraame!“* CORESI, ap. GCR. I, 31 (: „le riche dit: non, père Abraham!“). *Au doară pentr'acia iaste besereaca, să mergem să giurăm?* — *Ba!* VARLAAM, C. 378. *Au dobândit războacie?* — *Ba!* ARHIVA ROM. I, 63. || (Foarte obișnuit în alternative) *Nu știi, oare fi-m[ă]i-vor mie aceea, au ba?* CAZANIA (a. 1644), ap. GCR. I, 112/34. [Alergă] *să vadă... dacă acele poame era[u] de mâncare, sau ba*. DRĂGHICI, R. 51/13. „*Vă închinăți ori ba?*“ — „*Ba!*“ C. NEGRUZZI, I, 173. „*C'a fi trăind calul, ori că n'a fi trăind, aceasta mă privește pe mine; numai vreau să știu, dacă mi-l dai, ori ba?*“ CREANGĂ, P. 194/7. *Tot întreb inima mea, Ascultă-te-voiu,*

ori ba? JARNÍK-BÂRSEANU, D. 42. *Am un bou roș și altul alb: cel roș trece gardul, cel alb ba?* (= „Grâu și pleava“) GOROVEI, C. 181. (Cu aluzie la influențatul boier Hâncu, care s'a împotrivit lui Duca-vodă — spre a arăta că ceva nu se poate întâmpla, din cauza unei împotriviri puternice și neașteptate din partea unui inferior) *Vodă vrea și Hâncu ba s. Vodă ziceba (s. toată lumea zice ba), numai Hâncu zice da!* cfr. ZANNE, P. VI, 142-145. || (În antiteze) „Imposibil!“ (Prov.) *Împul părul [și] schimbă, iar naravul ba*. C. NEGRUZZI, I, 248. *Zece Rumâni (= oameni, bărbați) pot ședea într'o casă, că se 'mpacă; da' două femei ba*. ZANNE, P. II, 14. (Hiperbolă foarte obișnuită în poveștile noastre populare, spre a exprima o frumusețe, este fire) *La soare te puteai uita, dar la dînsa (dînsul, ea, el) ba!* ISPIRESCU, L. 7/11, 37/33; CREANGĂ, P. 276/7, etc. | (În legătură cu conjunctivul) „Imposibil! Nici vorbă! Nici pomeneală!“ (Accentul frazei pe *ba*). *Dar de geaba, căci feciorul nostru nu se îndreptă. Pe semne așa-i spuneă lui inima să facă; și inimei ba să-i poți porunci*. MERA, L. B. 142. *De când am tăiat copilului bine nasul, ba să mai facă ce mai făcând, de atunci ba să mai dea pe la mine!* LM. *Mai bătu odată [în poartă]. Dar ca să răspundă cineva, ba!* ISPIRESCU, L. 100/33. | (În fraze eliptice) [Ochii] *ar vrea să mi-i sărute. Și eu ba!* COȘBICE, F. 87/18. *Unul zicea că i se cuvine numai lui bourul, pentru-că el a grijit mai mult de dînsul; altul, ba că să fie al lui, pentru-că el au căutat mai mult de tată-său, când au fost bolnav; al treile, ba nu, că să fie al lui, pentru-că el a grijit pentru gospodărie mai mult*. SBIERA, P. I. *Floriceică, floriceică, Mândră mândruleana mea, Toată vara mi-ai vârat Cu vaca pe lângă sat; Când a fost, colo, toamna, Fata — fată, vaca — ba!* [= nu fată]. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 445. | *Veturia, gândindu-se puțin, roșește toată și clatină din capul frumos, că ba*. AGÂRBICEANU, LUC. V, 75. | (Une-ori, repetat) *Mai văzuse el cai buni; mai văzuse și fi tineri de boieri... dar ca și aceeașta ba, ba!* ISPIRESCU, L. 246. | (În Mold. și Bucov., spre a da o nuanță mai energică negațiunii) *Ca mai ba!* s. *Nici (cam) mai ba!* s. *Nici ba!* = „Nici vorbă! Nici pomeneală!“ *Ca mai ba, băiete, nu ți-ai găsit omul!* ALECSANDRI, T. 241. *Fost-a împărat odată și trei fete el avea. Cât [= în cât] puteai privi la soare, da la ele, ca mai ba!* EMINESCU, L. P. 121. *De-acu îndăinte, ca mai ba!* s. *se ubească el cu cumătră-sa*. SBIERA, P. 243/11. *Fătul-babei însă, auzind cuvintele ei cobitoare, își cugetă în sine: Heheh, nici mai ba!* *Ți-ai dat tu acumă peste om!* idem, 143/36. *Dar nici cam mai ba să audă el ceva de dînsi!* idem, 49/31. (Cfr. *cam ai*). *Că n' lume câte legi sânt, Toate au... vre-un locaș sfânt... Și biserici și-au făcut, Numai voi [Țigani] nici ba, Ci trăiți așa, De vă ninge și vă plouă*. MARIAN, SA. 222. || **A zice ba** = a se împotrivi, a se opune, a refuza : „(se) refuser, s'opposer, faire opposition, résister“. *Părul tău ți se desprinde Și frumos ți se mai șede, Nu zi ba, de te-oiu cuprinde; Nime'n lume nu ne vede*. EMINESCU, P. 7. *Pentru dumneata, Eu n'ași zice ba; Dar zic și zic ba, Pentru maică-ta, Că-i bănuitoare*. ALECSANDRI, P. P. 7/12. (Prov.) *Lacomul, cât să-i dai, el nu zice ba*. ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 26/8. *Nu zic ba* = „nu mă împotrivesc“. PAMFIET, J. II.

3º. Prin *ba* nu se respinge presupunerea sau afirmațiunea făcută de persoana cu care vorbim, ci chiar cele spuse de noi înșine, atunci când ne vine în minte că, la ele, trebuie făcută o restricțiune sau un adaos: *Că satul, cătu-i de mare, Nime badiț ca mine n'are, Și cătu-i satu' mereu, Nu-i badiț ca al meu; Ba mai e unBrad în munte, Cu crăci verzi, cu verde frunte...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 29. | Astfel, *ba* devine o conjuncțiune a gradațiunii, fiind adesea întărită prin chiar, încă (și s. și mai mult), unde mai pui că, etc. „Mai mult decât atâta, ce e mai mult“... *Nu mă munceaște cugetul, ba încă, din potrivă, mă bucur*. ȚICHINDEAL, ap. HEM

2247. Se deprinde a bea cafea turcească și a fumă dintr'un ciubuc lung; ba încă află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi. C. NEGRUZZI, I, 69. Am ochii adesea și „în ciocăria cea voioasă ce'n văzduh se legână“, ba unde pui că am cutezat a trage cu pușca și'n cărdurile de găște sălbatice! ODOBESCU, III, 23⁷. Iar de-asupra tuturoră va vorbi vr'un mititel, Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el, Sub a numelui tău umbră: iată tot ce te așteaptă! Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă... Măgulit e fiecare Că n'ai fost mai mult ca dînsul... EMINESCU, P. 226. Vr'o scofală mare nu eră de dînșii: un bordeiu, ca vai de el, niște foale rupte... și atăta eră tot. Ba, de la o vreme încoace, urtîl îi mîncă și mai tare, căci țipenie de om nu le deșchideă ușa. CREANGĂ, P. 73¹⁴. Bate-mă, bade Vasile, Și astăzi, ca'n toate zile; Ba, astăzi, să dai mai tare, Că e zi de sărbătoare. JARNİK-BĂRSEANU, D. 464. | (În graiul popular se obicnueste și construcția lui ba cu augmentativul cuvântului precedent, spre a arată o gradățiune). Văd un cal. Ba căloiu. Ești fată. Ba fătoim. LM. | (De obicei urmat de și s. și chiar) „Chiar (și), s'ar putea zice chiar că...“ Fieșicare, spre îndestularea toată. Jertfește averi și cinste, ba și viața câteodată. KONAKI, P. 282. Așa casă... este săracă... ba de răs vreadnică. CALENDARIU (1844), 66. Cobza mea... a fost cînstită De boierii de pe-aci, Ba și chiar de venetici. ALECSANDRI, T. 80. Tot pe atăta, ba și mai mult poate, bordeiele implică, până la un pun[ct], construcțiunea unor grânare de asemenea sub pământ. HASDEU, I. C. 238³⁷. E lung pământul, ba e lat, Dar ca Săgeată de bogat, Nici astăzi Domn pe lume nu-i. COȘBUC, B. 16. (Prov.) Cine bea vin, își bea punja și mîntea, ba și sănătatea. ZANNE, P. IV. 184. || Sau chiar. De cât slugă, ba cătană, Mai bine la oi, cu peană. MĂNDRESCU, L. P. 165¹⁸.

4°. Când revine cineva de mai multe ori asupra unei hotărîri, introduce fiecare deciziune nouă, ce o ia, printr'un ba, care respinge pe cea dinainte. Comisarul: Aici trebuie să fie hoful! — Păpușarul: Na! că m'ajunge păcatul... Unde să m'ascund? (Aleargă în dreapta și în stînga, spăria!) Colă! ba colă..., ba colă, în bisunia asta! ALECSANDRI, T. 65. | Astfel ba..., ba... ajunge să exprime o stare de nehotărîre, de codire, în fața unei alternative, introducînd un șir de scuze sau explicații, ori arată, p. ext., alternarea mai multor situațiuni, sau chiar o simplă enumerare. De cele mai multe ori, se poate înlocui prin „cînd...“, „cînd...“; „aci...“, „aci...“, „acū...“, „acū...“. Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic, Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic. EMINESCU, P. 232. Au îmblat pîntre armasarii cei ageri, și încolo și încoace, tot alegându-și ba pe cela, ba pe cela. Neputându-se hotărî pe care să-l iae, iată că... SBIERA, P. 50²⁰. Calul, dacă văzu așd, începî să-l îmbuneze, ba că o să facă cutare lucru, ba că cealaltă. Până una alta, își cătară un culcuș. SPIRESCU, L. 162¹⁵. Băbătia lui... începuse a scărțîi; ba c'o doare ceea, ba c'o doare ceea, ba i-e făcut de năjit, ba că-i e făcut pe [greșală de tipar, în loc de de?] ursită, ba că-i e făcut de plînsori, și tot îmblă din babă în babă cu descantece și cu oblojele. CREANGĂ, P. 111¹⁴. Pe vremea aceea, eră bine să fii harabagiu în Tîrgul-Neamțului..., aveai mușterii, de nu erai bucuos; ba să-i duci la Peatră, ba la Fălticeni, ba pe la iarmaroace, ba la mănăstirea Neamțului, ba la Secu... ba în toate părțile, pe la hramuri. idem, P. 109. | (Mai ales în legătură cu una..., alta...; cesta..., cela...) Biata fată dă să mintă... ba una, ba alta, dar zmeu—zmeu, nu crezî nimic. RETEGANUL, P. V, 25¹⁵. Se auziră zîcîndu-se, de unii-altii: Ba că fata ar fi cocoșată, ba că ar fi schioapă... Unii [zic] ba că una, alții ba că alta. Împăratul și împărăteasa se află[u] într'o mare încurcătură. SPIRESCU, L. 250. Și, ba unul una, ba altul alta, de la o vreme i-a furat

somnul pe amândoi. CREANGĂ, P. 133. Slujind cu credință, ba la unul, ba la altul... și-a scripuit puține parale. idem, P. 139. (Cfr. alt, pag. 123^a.) | Codirea de a luă o deciziune, sau pretextele ce le dă cineva spre a-și motiva refuzul ori nehotărîrea, se exprimă și mai energic prin: ba e albă, ba e neagră. ZANNE, P. V, 11; MARIAN, O. II, 64 (cfr. alb, pag. 94^b), sau prin: ba e laie, ba-i bălaie. MARIAN, O. II, 64.

— Din slav. (bulg., sârb., rus., rut., polon.) ba, idem. Cfr. baio.

BĂ! interj. v. mă!

BAARGIC s. a. (Tehn.) Pièce de bois posée horizontalement sur l'essieu et soutenant avec celui-ci l'armon du chariot. — (Rar, numai în Dobrogea s. în județe de pe lângă Dunăre, care au avut atingere cu populație turcească) Bucată de lemn care vine de-asupra osiei dinainte a carului, formînd, împreună cu osia, corpul în care intră gruiul (piscul, furca) și inima carului. (Constanța) DAMÉ, T. 9; 14. „Gresie, perinoc, scaunul dinainte, masă“. [Și: balnic s. a. (Covurluiu) DAMÉ, T. 14.]

— Este, poate, același cuvînt ca turc. barçak „bucata (de protecțiune) de-asupra unui mâner de sabie“. Löbel, Contribuțiuni, 9.

BĂBĂ s. f. I. 1°. Grand'mère. 2°. Vieille femme (souvent terme de mépris). 3°. Sage-femme. 4°. Mère. II. 1°. Chabot (ou cabot, ou cotte, ou goujon, ou meunier, ou tête-d'âne, ou chevesne, ou lotte, ou caborgne). 2°. Mordette, ver blanc ou ver du blé, ver mai ou turc. 3°. Sorte de pezize (champignon). Épi de maïs ou panouil qui a peu de grains. 4°. Étai. Chacun des quatre poteaux qui soutiennent le beffroi d'un moulin. Pivot qui soutient la charpente d'un moulin à vent. Bâtte. 5°. Petite fosse que font les enfants dans la terre quand ils jouent à la balle. Boutonnière. Porte (d'une agrafe). 6°. Passe — lacet en bois pour introduire le tirant dans les caleçons. 7°. Frangeons, bouts des fils qui restent sur l'ensouple et ne peuvent plus être tissus. 8°. Comble d'un vase rempli de fruits et enveloppé dans un chiffon. 9°. Baba (sorte de gâteau).

I. 1°. (În Ungaria și prin Transilv.) „Bunică“. POMPILIU, BIH. 1004; VAIDA.

2°. (Pretutîndeni) „(Femeie s. muiere) bătrână“ (corespunzînd lui moș, moșneag s. unchi aș. De cele mai multe ori, cuvîntul acesta are, în limba română, o nuanță de despreț, ceea ce se vede mai ales din atribute peiorative ca: cloanță, coto-roanță, hărcă, hoanghină, carabă, cătărămbă etc., și din multele locuțiuni proverbiale, în care babele sînt prezentate într'o lumină de ridicul. În sens desmiertător, se zice mai ales „mătușă“. De oare-ce „vârsta înaintată“, nota caracteristică a unei femei ajunsă babă, e o noțiune relativă, poate fi vorba și de „babe bătrâne“, fără ca această combinațiune să fie pleonastică. Se întrebuintează în mod absolut sau apozitional, în legătură cu numele). Iustinian... tremise la dînșii: nice să cruțe bătrîni, nice tînăr, nice muiere, nice babă, nice fată, nice cocon, ce pre toți să-i piarză. MOXA, 378²⁰. Băcăliile sta varsate pre ulițe, de eră sături și copii; strafide, smochine, alune, eră, destule, pre la toate babele. NECULCE, LET. II, 343. Au tocmît pe baba Nastasia ca bucătăreasă. URICARIUL, XIV, 36¹⁵. Măcar că găina bătrână face zama bună, fereste-te de babe. C. NEGRUZZI, I, 251. Văzîndu-se luat în rîspăr de babele satului..., se apără în dulcea limbă a poeziei. ODOBESCU, III, 9¹³. Fîrul crainului... numai iaca, se trezește dinaintea lui cu o babă gârbovă de bătrînețe. CREANGĂ, P. 189¹². Ai mai văzut v'un băiet cuminte și babă frumoasă? SEZ. II, 74²¹. [Dumnezeu] ducă verde bosioc, ... Bosiocul fetelor, Măghiran nevestelor, Tămăiță babelor, Bulg de

am: junilor, Și crucea bătrânilor. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 513. Și-a strâns fine și vecine... Și vr'o trei babe bătrâne, Care știu rândul la pâne. TEODORESCU, P. P. 146. Dragele badii copile, De v'ar putea badea crește, Să vă facă tot neveste, Din neveste—babe slabe, Și din babe—cătarambe. POP. (Transilv.), ap. HEM. 2267. (Loc. prov.) În urma dijmarilor, multe bărfesc babele. ZANNE, P. V, 266 (se zice despre cei ce se arată curajoși după trecerea primejdiei: cfr. „După războiu, mulți viteji s'arată“); De la copaciul căzut, și babele adună crăcile (: „quand l'arbre est tombé, tout le monde court aux branches“). ibid. I, 146. Badea cu căciulă albă, De departe par' că-i babă. ibid. III, 38 (se zice, în bătaie de joc, celor săraci și leneși, care nu-și pot cumpăra căciulă neagră, aceasta fiind mai scumpă de cât una albă). Baba bătrână nu se teme de pânea moale. ibid. IV, 48 (se zice, în ironie, celor ce fac caz dintr'o biruință sau izbândă lesne de dobândit). Satul arde (s. lumea piere, s. lumea moare) (și) baba se piaptână. C. NEGRUZZI, I, 251, PAMFILE, J. I (se zice despre cineva care se ocupă de lucruri mici ori inoportune, când în jurul său se petrec lucruri grave). A trecut baba cu colacii (s., mai rar, cu colacul)! (se spune celor ce au scăpat ocazia; originea acestei locuțiuni e obscură; poate că s'a născut astfel: s'a zis întâi celor ce nu fuseseră de față când vreo babă împărțea colaci de pomană, la o înmormântare). Pentru o babă surdă, popa nu toacă de două ori! (se zice celui ce n'a fost atent și vrea să i se repete cele spuse). || Fig. Numele de babă se dă, în glumă sau ca despret, și bărbaților fricoși, lași, fără energie, nevolnici; cfr. bătălău. Marcul se și repezed, Buzduganul învârtind Și din gură chinând: „Măi Bosneni, măi Brăileni, Mișei dușmani și vicleni! V'aruncați sută pe-un om, Ca să cioarele pe-un pom... Alei! frate Badiule, Cum te calcă babele!“ Cât zicea se repezed... Pe Badiu că-l slobozeă. ALECSANDRI, P. P. 126^b/₁. Ce mai babă (de om) ești! Te temi și de umbra ta! (Fam.) În glumă se zice de către un bărbat soției sale babă, în loc de „nevastă“ (și când aceasta e tânără; cfr. germ. „meine Alte“). Când cu baba m'am luat, Opt ibovnice-au oftat. CREANGĂ, P. 108₁₂. Eu iubesc, baba iubeste, Casa ni se pustiește, Dar de-aș iubi numai eu, Casa noastră-ar stă mereu! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 413. Știe cât baba mea! = nu știe nimic, habar n'are. N'ar strică să hile și doftori de ghite, că mulți din ai d'azi știu mai numa cât baba mea, vorba ăluia. JIPESCU, ap. HEM. 2268. | Babele sânt adesea „femei știutoare“, care vindecă boale, descântă, fac farmece și vrăji, se crede că stau în legătură cu spiritele rele etc. Babele, la noi, gonec pre necuratul, afumând pene prin casă. C. NEGRUZZI, I, 66. S'a coborât într'o ocnă părăsită [pe] care i-o arătase o babă vrăjitoare, și... s'a tot dus..., până a ajuns la poarta iadului. idem, ap. HEM. 2273. [Mă tem de mama-pădurilor], o babă bătrână și urită, care îmblă prin împărăția mea, de mână cu furtuna. EMINESCU, N. 7₁₅. Îmblă din babă în babă, cu descântece și cu oblojele. CREANGĂ, P. 111₁₇. Astfel se explică expresiile proverbiale: Baba e calul dracului. Baba e talpa iadului. Unde baba face, Dracul nu desface. ZANNE, P. II, 3. | În credințele populare se găsesc mai multe figuri mitologice de femei bătrâne, cărora li se atribuie diferite însușiri; astfel: (Știrba) baba Cloanța (o babă urită, dar binevoitoare) cfr. RETEGANUL, P. I, 51-59; ZANNE, P. VI, 57; ALECSANDRI, P. I, 9. | Baba-Coaja (spirit necurat și răuvoitor care, după credința Românilor din Transilv., omoară copiii nebotezați). Cfr. MARIAN, N. 33. | Baba-Dochia, numită astfel după Sf. Eudohia (1 Martie) s., în Basarabia, Baba-Marta (în numele căreia trebuie recunoscută numirea lunii Martie) e cea dintâi dintre cele nouă (în Muntenia și Ardeal) s. douăsprezece (în Mold.) babe, care, după tradiția populară, personifică întâiele zile ale lunii Martie (numite zilele

babelor: „giboulées de Mars, jours d'emprunt“). Femeile și fetele își aleg dinainte câte una din aceste nouă zile, în care să fie „babe“. Eu sânt „babă“ în ziua de 2 Martie. Cfr. HEM. 2278-2282; MARIAN, SE. II, 34, 94, 132. Nu treci mult, cam între sfârșitul lui Făurar și începutul Babelor, p'un ger în nestirea firescului... DELAVRANCEA, ap. HEM. 2279. Zilele babelor au fost urite, dar, la vreo trei zile după Mucenici, Bărăganul întinerise. SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 1072. (Cfr. moș). | Baba-oarba. MARIAN, I, 17; cfr. HEM. 2274. | Baba Paraschiva. MARIAN, SE. II, 34. | Baba-rea. ȘEZ. VII, 9. | Baba-Relea. SBIERA, P. 56. (Jocuri de copii) De-a baba-gaia, s. „de-a mama-gaia“ s. „de-a puia gaia“ (Mold.), „de-a trei colăcei“ (Muntenia), „de-a cloața“ (Oltenia), „de-a cloșca și puii“ (Transilv.), e un joc în care un copil face pe gaia (uliul, eretele), iar altul pe cloșcă. Acesta din urmă apără împotriva atacului găii pe ceilalți copii jucători, care se țin la spatele lui, unul după altul, formând un lanț s. un șir, ce se mișcă după mișcărilor ce face cel din frunte („cloșcă“). (Descriu la) PAMFILE, J. II, 289-291. | „Copilul zice că se dă de-a baba-luța, când se pune pe stinghia ușii, împinge ușa ca să se deschidă, cu mâna răzămăță în părete, și, când ușa s'a deschis, o închide, răzămându-se cu mâna de ceva și împingând“. PAMFILE, J. I, 325. | De-a baba-oarba e un joc de copii, numit pe aiuri „de-a mâța-oarba“. Nota caracteristică a acestui joc e că unuia dintre copii i se leagă ochii, și, fiind astfel „orb“, dibuește să-i prindă pe ceilalți: „colin-mail-lard“. Cfr. PAMFILE, J. II, 289; MARIAN, I, 221. Iată și Nicu, fiul mieu... Nu-ți aduci aminte când te gircai cu dînsul de-a-baba-oarba? ALECSANDRI, T. 339. Dănilă leagă strâns, c'un ștergariu gros, de călți, ochii și wrechile dracului, ca la „baba-oarba“. CREANGĂ, P. 55₁. (Expr. prov.) De când eră lupul căfel și se jucă de-a-baba-oarba cu mieluseii. ZANNE, P. I, 530 (adecă de mult, pe când se puteau întâmplă încă minuni, ca în povești, și eră posibilă chiar o prietenie între lup și miel). Par'că ne jucăm de-a-baba-oarba. ZANNE, P. IV, 248 (se zice când ne ocolim cu cineva, când nu ne putem întâlni, deși avem intenția să ne găsim). | (Joc la priveghiu) „În jud. Tecuciului se joacă, la priveghiu, de-a baba și unchiașul, care, ră-tăciți fiind, se caută prin lume unul pe altul și poposind prin casa cu mortul, se tocmeste uncheșul la coasă, și atâta cosește uncheșul c'un ciomag prin dreapta și stânga, de cotonogeste pe cei de prin prejur. Tot așa se joacă și în Bucovina (cfr. MARIAN, I, 209-210)“. PAMFILE, J. II, 250.

3°. „La, moașa“ care moșeste în părțile Reciței [în Ban.] se zice babă. ap. HEM. 2272. Babă = „obstetrică“. ANON. CAR; LB. Babele ce slujesc la naștere... PRAVILA DE GOVORA, ap. TDRG. În Banat, moașa, numită altmintrelea și babă de buric, după ce a tăiat buricul pruncului nou-născut..., îl învâdește într'un petec de pânză. MARIAN, NA. 420.

4°. În unele părți ale Țării-ungurești se întrebuințează cuvântul acesta în loc de „mamă“. LB. Acest sens îl atestă VICIU, GL. pentru comuna Bociu (unde mamă înseamnă „bunică“).

II. P. ext. se dă numele de babă la diferite animale, plante, sau obiecte, fie că acestea prezintă vreo asemănare cu babele, fie că numirile acestea sânt numai metafore glumețe și ironice, adesea de origine obscenă.

1°. (Iht.) (În Ban. și în Mold., pe pâraele din valea Bistriței, pe Trotuș, Asău, Uzul, la Dărmănești, etc.) Peștele „Cotus gobio“, cunoscut mai ales sub numele de zglăvoacă (v. c.), în Oltenia sub numele de moacă. Cfr. ANTIPA, IHT. 40. „Baba e un pește scurt și lat cam de 0.6 dm. (în Caraș sânt și mai mari); are solzi; oamenii noștri cred că peștele acesta este făcut din scoică“. (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2276. Cfr. babușcă.

2°. (Entom., în Bucov.) Babă = „larva cărăbușului (Melolonta vulgaris)“. MARIAN, numită pe aiurea

ciormag (Bucov.), ciormă s. ciorman (Maramureș), vierme-alb (Bucov., Muntenia). MARIAN, INS. 20-21. || **Că(i)nele-babei** v. căne.

3°. (Bot.) Un fel de ciuperci comestibile. „*Babele* [sânt] de aceeași formă și mărime ca „urechiușele“, dar, pe partea concavă, de o culoare roșie, iar partea convexă, albă; cresc pe crăci uscate, putrede; se mănâncă“. (Vânju-mare, în Mehedinți), ap. HEM. 2277 (cfr. *babiță*). || **Urechea-babei** v. ureche. || **Colțul-babei** v. colț. || **Dinții-babei** v. dinți. || *Babă* = știuletele porumbului când are boabe foarte rare (se mai numește și sterp; numirea aceasta e deci o aluzie sau la imposibilitatea babelor de a mai face copii, sau la lipsa de dinți a babelor). Cfr. DAMĚ, T. 63; ȘEZ. II, 126/10; PAMFILE, J. I.

4°. (Tehn.) Cu sensul fundamental de „bărnă sprijinitoare“, | „Trunchiu sau căpătâiu de lemn de sprijinit greutatei sau corpuri voluminoase“. COSTINESCU. || (La moară) Cele patru *babe* (s. „stâlpi“) sprijinesc „podul“ (în care e „coșul“, prin care se toarnă grăunțele de măcinat) și alcătuiesc „ursoaica“ morii. DAMĚ, T. 151. | (La moara de vânt) *Baba* (s. „abalăcul“) e un stâlp gros de lemn care trece prin „talpa morii“. || (Mar.) Bărnela aplicată la partea dinainte a corăbii, spre a țineă funia ancorei. DDRF.

5°. Cu sensul fundamental de „gaură (în pământ)“ sau de „cheutoare“. „O borbă în pământ, la jocul *de-a untu*“. ȘEZ. II, 126/10; cfr. II, 59/13, 63/14. „Racă, gaură, când se joacă [copiii] de-a popicul și de-a cotca, mingea“ (Agrișteu, comit. Târnavei-mici). VICIU, GL. || „Gaura de bumbi la veșminte“. VICIU, GL. Cfr. *băbușcă*. „Femeiușca“ unei copci. *ibid.*

6°. (În Mold.) „Un lemnuș ce slujește la băgarea bărnețului în izmene“. PAMFILE, J. I. Bărnețul se scoate, când izmenele se spală, și se bagă din nou prin ajutorul *babei* („*Baba* e cam de 1 1/2 dm, în a cărei cârlig se pune firul inodată și se trage bătă izmenei, încrețind-o“). ȘEZ. IX, 38.

7°. (Țes.; la plural) *Babe* = „căpătăiele de fire care rămân pe sul fără a mai putea fi țesute, piedin“. CANDREA, Ț. O. Cfr. uruioc.

8°. (În Bucov.) „Femeile, fetele și copiii, dacă culeg fragi, zmeură, ori afine, și le pun cu vârf în cofă, leagă vârful cu o năframă, pentru a o putea duce în mână fără de a vârsa vârful. Acest „vârf legat“ îl numesc *babă*. Se zice deci: *oală cu babă*“. Com. A. PROCOPOVICI (cfr. *cârță*).

9°. (În Bucov. și Mold.) „Un fel de colac cu stafide“. TDRG. „La nunțile cele de frunte... este vorba... de a coace mai multe cupitoare [de] pâne, colaci, cozonaci, mălaie, plăcinte, *babe*, învârtite și alte...“ MARIAN, NU. 236. „Ouale, untul, drojdiile și celelalte ce-i trebuea la cozonaci, paște și *babe*...“ CONV. LIT. V, 103, ap. TDRG.

— Împrumut vechiu (cuvântul se găsește și la Aromâni: *babă*, „bunică, moașă“, la Megleniți: *babă*, „bunică, bătrână, moașă, obiectul de lemn care servește la ridicarea pietrelor de moară“ și la Istro-români: *băbe*, „bunică, bătrână, moașă“) de la Slavi (paleosl., bulg., sârb., rus., rut., pol.) *baba*. În limbile slave găsim aproape toate accepțiunile cuvântului românesc: I „bunică“ (pretutindeni; trecut și la Neo-greci: βαβά, βάρβα), „bătrână“ (pretutindeni; trecut și la Neo-greci: μπαμπα, în Epir βάρβα, și la Friulani: *babe*, și la Triestini: *baba*), „moașă“ (pretutindeni; trecut și la Unguri: *baba*, *báb(a)-asszony*). La Bulgari și la Sârbi are și sensul de „nevastă“, la Ruși, la Ruteni și la Poloni, afară de acesta, și pe cel de „bărbat laș“. Jocul de-a *baba-gata* se găsește și la Bulgari: *baba*, iar cel de-a „baba-oarba“ se numește și la Bulgari *stěpa-baba* și la Poloni *stěpa-s. ciuciu-babka*. „Zilele babelor“ le numesc Bulgarii și Sârbi *babini dni* (tot așa la Aromâni: *moașile*, la Albanezi: *pl'aka-te*, la Neo-greci: οί μέρες της γριάς. PAPAĞAGI, P. A. No. 1). Pentru II, 1°, cfr. sârb. *baba*, „un pește mic, de mare“, rut. *babka*, „mai multe specii de pești cu cap turtit“; pentru 2°, cfr. ung. *báb*

„Nymfpe, Puppe eines Insektes“; pentru 3°, cfr. rut. *baba* „Art Weisschwämme“, sârb. *babina ucha* (= urechea-babii, v. c.) „peziza aurantia“; bulg. *bă-barka* „porumb cu boabe rare“; pentru 4°, cfr. rus. *babka* „stehender Balken, Stütze, Hebelunterlage, Böcke (zum Gerüst)“, *babă* „Pflichtanker“; pentru 5°, cfr. sârb. *babina rupa* (= groapa babii) „o groapă săpată de copil în pământ, când se joacă“; pentru 8°, cfr. rus. *babka* „das Bündel, der Aufsatz auf einem Haufen von Kornbündeln“; în sensul 9°, cuvântul e împrumutat de la Poloni, de-adreptul sau prin mijlocire ruteană: *baba* „Art hochgebackener Osterkuchen, Topfkuchen“ (de la Poloni vine și fran. *babe* și nemț. *Babe*). La origine, cuvântul acesta aparține, ca și mama, graiului copilăresc și s'a născut prin reduplicarea silabei *ba*. El a fost priceput de Slavi, de la care l-avem noi, ca o chemare a „bunicii“, pe când aiurea el însemnează „tată“ (astfel la Italieni *babbo*, la Sarzi *babu* și la Turci *babá*, unde mai are și sensul de „bunic, moș“ și de la care a trecut apoi la Albanezi, Bulgari, Sârbi și la Aromâni; cfr. și la noi în *Baba-Novac*, *babate* și *babacă*). Este deci posibil ca sensul I, 4° („mamă“) să nu se fi dezvoltat ulterior, din „bunică, bătrână“, ci să fie, la Români, o formațiune nouă a graiului copilăresc, tocmai precum *babu* (v. c.) are, în unele părți din Transilv., sensul de „nene“.

BABÁC s. m. v. *babacă*.

BABĂCĂ s. m. }
BĂBĂCĂ s. m. }

Père, papa. — (Termin familiar, din epoca fanariotă, întrebuintat mai ales în Mold., unde, prin servitori, el a pătruns și în limba poporului, care-l întrebuintează însă numai când imită graiul boierilor. În limba literară aproape învechit, și necunoscut peste munți). Tată, tătucu. Cfr. *habaie*. *Logofete Dinule...*, *am venit să-ți dau o carte de la babăca d-tale*. FILIMON, C. I, 752. „*Asta e o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de D. Cogălniceanu, tânărul*“. — „*Cunosc pre babaca D-săle. Și ce scrie dumnealui despre țigani?*“ C. NEGRUZZI, I, 223. *Dumnealui îi slugeriul Gângu, un prieten vechiu a babacă-tău*. ALECSANDRI, T., ap. HEM. 2253. (Loc. prov.) *Traiu, neneaco, cu banii babachii!*: trau, cu banii tatălui, p. ext. cu banii altuia. *Bravos, musiu Spiridoane, zice; dormi, ce-ți mai pasă! Tutun ai tras destul, acum te-ai pus să tragi la aghioase: trau, neneaco, cu banii babachii!* CARAGIALE, T. 24. *Cân[d] o vădeut mniiriasa basmanu cu inelu... o'nceput a striga [cătore tată-său, împăratul]: „Băbacă, băbacă, iacă cini o omor[fi] balauru!“* ȘEZ. IV, 199/31. *Cum l-o văzut fata [de împărat] di diparti, că vini, nu măi putē di bucurii [și strigă]: „Stăi babacă, că... vini!“* ȘEZ. IX, 23. [Prin adaptarea formei la genul natural al cuvântului, mai rar, și învechit, și: *babác* s. m. (mai ales în legătură cu pron. pos.: *babacu-său* etc.). *O sută de galbeni, de la babacul său*. STAMATI, ap. ȘIO.] — Din n.-grec. μπαμπάκας (și acesta din turc. *babá*), idem.

BĂBĂCHIE s. f. v. *băbătie*.

BĂBĂCŪȚĂ s. m. (*Cher, petit*) *père* ou *papa*. — Diminutivul lui *babacă* (derivat prin suf. -uț). (F. am., în Mold., dar și aici rar și aproape învechit) *Babaca! babaca! o venit băbăcuța!* ALECSANDRI, T., ap. ȘIO.

BABADĂM s. m. Numai în expresia: *De când Adam-Babadam* = de când cu Moș Adam, de mult: „du temps du père-Adam, depuis longtemps, de tout temps“. *Așa ni eră obiceiul să facem la scaldat, de pe când Adam-Babadam*. CREANGĂ, A. 65.

— Din turc. *habadam* „vieillard expérimenté“. ȘIO.

Cuvântul a fost adus, prin etimologie populară, în legătură cu „Adam“.

BABA-GAIA [DE-A] s. f. v. babă.

BĂBĂICĂ s. f. *Rame*. — (În Tutova, pe lângă Dunăre, și în Dobrogea) Vâslă, lopată (cfr. opăcină). DAMÉ, T. 126.

— Din rus. s. rut. *babaika*, idem.

BABĂIE s. m. *Papa*. — (Fam., în Mold., rar; cuvânt din epoca fanariotă. Întrebuințat mai ales la vocativ) Tată. *Să pot ajuta pe babaia...* N. XENOPOL, ap. ȘIO.

— Din turc. *babâ*, idem.

BĂBĂIȚĂ s. m. (*Cher petit*) *père* ou *papa*. — (Fam., în Mold.; învechit) Diminutivul lui *băbale* (derivat prin suf. *-iță*). *Manolachi: Băbăiță, băbăiță!* — *Manole: Ce este, copile?* ALECSANDRI, T. 950.

BABALĂC s. m. 1°. *Vieux, homme âgé* (terme respectueux). 2°. *Vieillard, barbon*. 3°. *Pivot qui supporte la charpente d'un moulin à vent*.

1°. † (În epoca fanariotă eră, la cei ce știeau turcește și se adresau către Turci, un fel de titlu de respect, cu care vorbea cineva bătrânilor) Bătrân (venerabil). *Pavandoghlu au zis către Pașa: „Măria-Ta, babalac, ai ieșit în primblare!“ Pașa au răspuns: „Așa, fiule!...“* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 186.

2°. (Azi, în România, fiind apropiat, prin etimologie populară, de *babă* I, 2°, și-a pierdut nuanța respectuoasă de odinioară, și a primit, dimpotrivă, un sens peiorativ) Om foarte bătrân s. bătrânicos. „*Babalac* se zice la un bătrân, sau și [la un] tânăr cu apucături bătrânești [d. ex.]: *Ce mai face babalacul cela de moș Ion? Pe Ion nu-l vezi nici odată ieșind cu flăcăii de sama lui; îi un adevărat babalac de o sută de ani!*“ (Oancea, în Covurlui), ap. HEM. 2254. *Tot îmblând noi din școală în școală... mâne-poimâne avem să ne trezim niște babalaci gubavi și oftigoși*. CREANGĂ, A. 124. *Aici se adunau mulți babalaci și pensionari*. TELEOR, ap. TDRG. Cfr. *moșneag*, ghiuj.

3°. (Tehn., fiind apropiat de *babă* II, 4°) *Babalac* = „un lemn foarte gros ce se bate în pământ, și se așază pe dinsul moara de vânt, care are la centrul său, de desubt, un lemn tare, așezat vertical, spre a intra într-o borbă făcută în *babalac*, ceva mai lărgută decât lemnul ce intră în ea, astfel ca să poată întoarce stăpânul moara, după vânt. *Babalacul* suportă toată greutatea morii“. (Oancea, în Covurlui), ap. HEM. 2254. Cfr. DAMÉ, T. 162. [În sensul acesta, poate s. a., cu plur. *-lăce* sau *-lăcuri*; în Tecuciu, în Tutova și în Covurlui... se mai aude și forma *babaluc*. HEM. 2254; 1097/21.] Cu un sens modificat întru câtvă (și cu o formă ce a rezultat prin armonie vocalică): *bululuc* s. m. (în Bacău, numit, de pe regiuni, și *taraș*, *gâscă*, *bundac*, *bunduc*, *derec*, *parmac*, *urs*, *popondoc*, *gorzoan*), e un stâlp de lemn, cu capul de jos îngropat în pământ, iar pe cel de sus sprijinind coastele prispelor casei. Cfr. DAMÉ, T. 95.]

— Din turc. *babalyk* „moșneag“. Sensurile 2°-3° s'au dezvoltat la Români sub influența cuvântului *babă*, de care *babalac* a fost apropiat prin etimologie populară. Cfr. dubletul *băbăluc* 1.

BABALĂU s. m. }

BĂBĂLĂU s. m. }

1°. *Barbon*. 2°. *Efféminé, femmelette*. 3°. *Sorte de plante*.

1°. (Fam.) (Mold.) *Babalac* (2°), *babă* (= om neputincios s. fără energie, ca o *babă*). *Ion al dumitale i-un băbălău, un papă-lapte!* GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

2°. (Fam.) (Țara-Oașului) *Muierce*, *muierotcă*, *afemeiat*. *Babalău* = „om muieratic“. CANDREA, T. O.

3°. (Bot.; la plur.) *Băbălăi*: „cu floarea galbenă; cresc înalți“. (Cucuteni, în Iași), ap. HEM. 2769. Cfr. *babă* II, 3°.

— Derivat din *babă*, prin suf. peior. *-ălău* (cfr. *fătălău*). În sensul 3°, e, poate, un alt cuvânt.

BABALUC s. m. v. *babalac* (3°).

BABALUC s. m. }

BĂBĂLUC s. m. }

(În Ban. și în părțile învecinate) Numai în expresia: *Din băbăluc (babaluc) = din moși-strămoși, din vechime*: „de tout temps“. *O poveste din băbăluc = „din vechime“*. VICIU, GL. *Așa ne-am pomenit, din băbăluc (= din moși-strămoși), că acest pămant e al nostru*. Com. LIUBA. *Măi muierce, noi avem un fin. El ne chiamă să-l cununăm. Tu să te ridici și să te câștigi, după obiceiul din băbăluc (= [stră]moșesc)*. MARIAN, NU. 662 (din jurul Timișoarei).

— Din sârb. *babaluk (babaljko, babajko)* „moș (și socru)“, care derivă din turcescul *babalyk*. Avem deci a face cu un dublet al cuvântului *babalac* ce e întrebuințat în România.

BĂBĂLUC s. m. }

BĂBĂLUCĂ s. f. } (Mitol. pop.)

Croquemitaine, moine bourru. — (Prin Țara-Hațegului și prin părțile învecinate) Personajiu imaginar (cfr. *gogoriță*, *mama-pădurii*) cu care se sperie copiii. „*Cu băbălucul [se] sparie copiii, ca spre aiurea cu babaul și cu bolea*“. VICIU, GL. *Băbălucă*: „ființă mitologică cu care se sparie copiii. Se întrebuințează și în imprecățiuni [d. ex.]: *du-te'n băbălucă! Ave[a]re-ai băbălucă! = ave[a]re-ai nevoie!*“ REV. CRIT. III, 86.

— Din sârb. *baba-ruga*, cu același sens (apropiat de cuvântul precedent, care nu are, pentru Români, un sens precis, fiind întrebuințat numai în expresia stereotipă: *din băbăluc*).

BABANĂ s. f. }

BĂBANĂ s. f. }

Vieille brebis stérile (qui n'a plus de dents). — (Mold.) „Oaia care e bătrână se zice *babană* sau *hăștioagă*“. (Taslău, în Neamțu). „*Hărștioagă se numește oaia bătrână, căria îi mai zice și babană, care n'are dinți și nu mai poate produce miei*“. (Măstăcani, în Covurlui). „*Babane* se numesc oile atunci când sânt știrbe“. (Popești, în Iași), toate ap. HEM. 2255-2256. „*Când rămâne oaia fără dinți, i se zice babană sau boancă*“. DAMÉ, T. 68. Cfr. și: *botoașă*, *botoșană*. [HEM. 2768-2769 și, după el BARCIANU, dau și o formă masc. *băban* „care trăește... ca o *babă*, sau are înfățișarea și apucături de *babă*“, neatestată. | Sensul „sorte de croquemitaine pour épouvanter les enfants“, pe care îl dă DDRF., ca existând în Bucov., se reduce la o greșală de tipar: *Damé a cetit babană în loc de babău*, v. c.]

— Din bulg. *babana* „oaie îmbătrânită s. bătrână“.

BABA-OARBA [DE-A] s. f. v. *babă*.

BABAR s. m. }

BĂBAR s. m. }

Homme d'un certain âge. (En plaisanterie) *Homme marié*. — Nume de batjocură s. de glumă, care se dă bărbaților spre a li se aminti vârsta, mai ales atunci când săvârșesc acțiuni sau manifestă dorințe ce nu se mai potrivește cu etatea la care au ajuns. „*Ce cafi, Barbule, la noi? Ori nu sânt fete la voi?*“ — „*Basânt multe și mărunte: Ale mici — pentru voinic, Ale mari — pentru băbări*“. ȘEZ. II, 220. *Auzit-am auzit, Auzit-am o poveste, Că umblă juni(i) la neveste Și băbări la fete mari*. BIBICESCU, P. P. 225. |

(În glumă, se dă acest nume și la bărbații însurați, spre a li se aduce aminte că au ieșit din rândul tinerilor) *Aș zic și astăzi la [cei] însurați: „Ești în catastihul nostru, te-am scris în rândul babarilor!”*, PANN, P. V. II, 145. [Toate celelalte sensuri, date de dicționare, sânt posibile, dar nu se pot atesta, astfel: „Cui [ii] place a stă și petrece cu babele”. LM. „Care se adună cu babele”. COSTINESCU. „Alt-weiberfreund”. ALEXI. „Qui se (com)plait parmi les vieilles”. PONTBRIANT, DDRF. | „Acela cărui[a-i] placea sta acasă ca o babă”. COSTINESCU. | „Homme efféminé”. CIHAC. „Der weibische Mann”. BARCIANU.]

— Derivat din babă, prin suf. -ar (care adesea dă derivatelor sale un sens peiorativ).

BĂBĂRCA s. f. *Vieille femme* (terme de mépris), *vieille médaille, dagorne. Vieillard* (terme de mépris), *barbon*. — „Băbărcă se zice în chip de batjocură muierilor celor trecute”. LB. „În sfârșit, după multă hotoană, ajunseră la casa băbărcii. MERA, L. B. 112. *Pădureșul s'a cam înspăimântat de ce vedea, dar, luându-și inima'n dinți, intră în peșteră și se îmbie slugă la băbărcă*. idem, 158. || P. ext. „Moșneag cu infățișare de babă, mic, slab și spân”. HEM. 2769-2770.

— Derivat din babă cu suf. peior. -ărcă (care se găsește în rus. nēmtyrka „femeie mută”). E probabil că la formarea acestui cuvânt a contribuit și expresia *baba-hărca* (v. hărca; cfr. rus. *báčarka* „vrăjitoare”, bulg. *băbarka* „porumb cu boabe rare: cfr. babă II, 3^{oa}”).

BĂBĂREASĂ s. f. *Guérissante, empirique, disease de bonne aventure*. — Femeie (de obicei bătrână, babă) care știe să lecuiească boale, să descante, să dea cu bobii etc., „femeie știutoare”. *Băbăreasa descântă de mătrice, cu un ac, în făță mulsă de la mamă*. ȘEZ. IV, 21/21. *Alcargă la băbăreasa care o știe mai meșteră de dat cu bobii*. ibid. III, 232/10. *Chiar și băbăresele, când descântă, tot cu apa spărie boalele*. ibid. III, 101/6. *Băbăresele, pentru tusea ordinară, recomandă următoarele...* ibid. VIII, 152. [În Mold., cu pronunț. dialectală, și: *babareasă*.]

— Din *bobăreasă* (v. c.), prin apropiere de *babă* (= femeie știutoare).

BĂBĂRÉT s. m., sing. (*Les vieilles femmes*). — Colectivul lui *babă* (derivat printr'un suf. -ăret, în loc de -et, după analogia lui *muiet*, *tineret*, etc.). *Foloștină dă cu părerea, că băbăretu' nu poate nimic înaintea sfântului*. JIPESCU, O. 151. Cfr. *băbet*.

BĂBĂRI s. m. plur. *Hommes qui chantent les noëls*. — (În Rușor, comit. Făgărașului) *Băbări* = „bărbați care umblă de colindă, în ziua de Crăciun, seara”. VICIU, GL.

— Din bulg. (Bitolia) *băbări* „oameni deghizați, bătrâni, colindători în zilele de 31 Dechemvrie și 1 Ianuară”.

BĂBĂRIE s. f. *Sorcellerie* ou *superstition de vieille femme*. — (Întrebuintat mai ales la plural) Leacuri, credințe s. superstiții băbești; vrăji, farmece, făcături, boscoană, solomonie. *Cui i-s dragi tare sărbătorile, cine-ascultă de ivesuri, de băbării, rămâne și descult, și dator la toți câini[i], și mort de foame*. JIPESCU, O. 76.

— Derivat din babă, prin suf. abstr. -ărie.

BĂBĂRNĂC s. a. v. *bobărnac*.

BĂBĂRȚĂ s. f. *Mégère*. — Femeie rea, neagă-rea. (Atestat numai la ALEXI) *Băbărță* = „Megăre”.

— Derivat din babă, prin suf. peior. -ărță (cfr. bulg. *băburci* „oameni mascați care colindă în ziua de Bobotează; cfr. băbări).

BĂBĂRÚJĂ s. f. (Bot.) = *bujor: Paeonia romana*. (În Bistra, în Transilv.) *Băbăruje* = „rujă”. VICIU, GL.

— Din ung. *bazsarozsa*, idem.

BABĂȘ s. m. *Restes de la cire fondue*. — (Rar, prin Tutova, cfr. HEM. 2262) Fagurul fierț care s'a stors și din care s'a scos ceara (numit și boștină, hoștină, voștină, jintiță). Cfr. MARIAN, INS. 147.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *băbos* „pain d'épicier, pain de cirier”).

BĂBĂȘCŪȚĂ s. f. *Petit melon*. — (Mold.) „Pepene mic”. PAMFILE J. II.

— Pare a fi un diminutiv (derivat prin suf. -uță) din *băbușcă* (*băbușcuță > *băbășcuță*, prin armonie vocalică), care ar fi rus. *babuška* „gălușca” (cultivatorii de pepeni fiind, prin Moldova, și în județele Brăila, Buzău, Râmnicul-sărat, mai ales Ruși, Lipoveni).

BĂBĂȚIE s. f. *Petite vieille, bonne vieille* (souvent comme terme de caresse). — (Termin desmierdător) „Babă mică de stat, dar bună de sfat”. CREANGĂ, GL. *A fost odată... o babă harnică și îndemnatică... Într-o zi, pe când mătură baba prin casă, ...dă peste un fir de chiperiu. Îl ia și-l pune pe masă..., dar n'a apucat bine a se întoarce iar la mătură, și chiperiu' a căzut de pe masă. De ciudă — că eră ciudoașă baba, ca toate băbățiile — l-a înghițit*. ȘEZ. II, 49/10. *Băbăția lui, de la o vreme înceace, nu știu ce are, că începuse a scârțâi; ba c'o doare ceea, ba c'o doare ceea... și tot imblă din babă în babă cu descantece și cu oblojele*. CREANGĂ, P. 111. Cfr. *băbuță*, *băbușcă*, *băbică*, *băbiță*, *băbuie*, *băbucă*. [La BARCIANU și ALEXI și: *băbăchie* s. f. | La BARCIANU și: *băbătuie* s. f. | La DAMÉ, greșit, *băbăție*.]

— Forma originală pare a fi fost *băbuchie, derivat din *băbucă* după analogia unor cuvinte ca *bădie* etc. (Cfr. însă și bulg. *babetina*, diminutiv din *baba*).

BABĂU s. m.

BABĂUA s. f. articular } (Mitol. pop.)

Croquemitaine, moine bourru. — (În Mold., Bucov. și Ardeal) Personajiu imaginar, cu care se sperie copiii mici. Cfr. *gogorită*, *mama-pădurii*, *cauă*, *băbăluc*², *bolea*. *Când copiii devin prea obraznici... atunci îi amenință cu babăua, spaima copiilor*. MARIAN, NA. 342. [Părinții să nu zică către prunci, când plâng] *că vine babău, și-i duce!* CALENDARUL (1844), 62. *Cu babăul se spărie copiii pe la Blaj*. Cfr. VICIU, GL. 17^a.

— Cuvântul acesta e răspândit în aproape toate limbile; astfel, sicilianul *babbau* „cuvânt cu care se sperie copiii”, venețianul *babao*, idem, sard. *babao*, idem, rus. *babá*, idem, germ. *Wauwau*, idem (cfr. neo-grec. *μπάπουλας*, idem, ceh. *bobák*, idem), etc. (Poate, la început, onomatopée de imitare a lătratului unui dulău, spre a speria pe copii; apoi, de aci, cuvântul a fost personificat, ca numele unei ființe mitice, spre același scop.)

BĂBĂU s. a. (Îmbrăc.) v. *bobou*.

BĂBĂ s. f. (Agric.) *Enchumette des faucheurs, chaploir*. — (În Bilca, Bucov.) Mică nicovală, bătută într'un țaruș de lemn, care se înfige în pământ și servește cositorilor să-și bată coasa pe ea. *Adă babca, să-mi bat coasa!* Com. G. TOFAN. Cfr. *batecă*, *bătălăie*.

— Din rut. (rus., pol.) *babka*, idem (cfr. sârb. *baba*, *babica*, idem).

BABEÎN † s. a. (ș. d.) v. *mabein* ș. d.

BABELIC, -Ă adj. *De Babel, comme à Babel*. —

(Rar, formațiune a lui Alecsandri; cu aluziune la povestea din Biblie despre turnul Babilonului) Ca la turnul Babilonului, de multe neamuri care nu se înțeleg între sine, împetriștat și gălăgios, haotic. Cfr. babilonie. *Și'n lături și'mprejurul puternicei armate, Se n'ndeasă-o gloată oarbă de tipuri variate: Nemți, Leși, Rusnaci și Unguri, babelică mulțime, Pătăță, nădușită, de neagra Evreime.* ALECSANDRI, P. III, 337.

— Derivat din Babel (numele evreesc al orașului Babilon), prin suf. adj. -ic.

BĂBESC, -EASCĂ adj. *De vieille femme.* — De babe, după felul, obiceiul, portul, apucăturile etc. babelor. (Se întrebuințează numai în sens peiorativ) *Oare sabie... tăioasă iaste? Au tîmpă custură băbască, și numai de covăți răzătoare iaste?* CANTEMIR, HR. 221/1. *Dragoste șăbească, cochetărie băbească, gogomănie pâlcescă... și fudulie țigănească!* ALECSANDRI, T. 351. | (Mai ales în expresiile:) *Vorbe (s. fleacuri) băbești: scornituri, vorbe, etc., cărora nu trebuie să li se dea importanță: „comméragé”. De cuvintele spurcate și băbești te leapădă.* N. TESTAMENT (1648) (: „ineptas autem et aniles fabulas devita”), ap. HEM. 2780. *Zicea mulți că va fi acesta un semn rău, însă pre urmă s'au văzut că sînt băbești cuvinte.* MAG. ISR. V, 96/28. | *Leacuri băbești:* precum le prescriu babele: „remèdes de bonne femme”. *Contra [ciumei vitelor] leacurile băbești n'au nici o putere.* ȘEZ. IV, 124/23. *Așă îl învățase jupâneasa Albina, care se pricepea la tot felul de farmece băbești.* ODOBESCU, ap. HEM. 2781. | *Spec. (în Tecuciu) Poamă băbească:* o varietate de struguri. „Poama băbască este cu boabele mari, negre” (Brăhășești, în Tecuciu). „Băbească este o poamă neagră, cu boabele rare” (Ionășești, în Tecuciu), ap. HEM. 2781-2782. Cfr. poamă crăcană. [În Mold., cu pronunțare dialectală, la fem. și: *băbască.*]

— Derivat din babă, prin suf. adj. -esc.

BĂBEȘTE adv. *Comme une vieille, en vieille femme.* — Ca o babă, ca babele (mai ales cu o nuanță de despret). *Când a ajuns acasă, ș'a făcut de iznoavă socoteala, băbește, cum îl taie pe el capul.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Esti fută tânără și totuși te îmbraci băbește. Nu mai vorbiți băbește!* HEM. 2782. | *Cu leacuri băbești. M'am căutut cu aleopații, cu omeopații, cu hidropații, și băbește.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

— Derivat din babă, prin suf. adv. -ește.

BĂBET s. m., sing. *Vieilles femmes.* — (Rar) Colectivul lui babă (derivat prin suf. -et). Băbăret. *O parte din băbetu' satului ș'a mîncat credința.* JIFESCU, ap. TDRG.

BĂBÊTE s. m. *Vieille sorcière.* — (Rar; în Mold., cu sens peiorativ) Babă. *Băbetuli dracului, cum o vădzu[t] culu', o deis...* „Se te-apuci să-l tai”. ȘEZ. IV, 203/22.

— Derivat din babă, prin suf. peior. -ete (= -eț).

BĂBÎ vb. IV^a. 1°. *Vivre en vieille femme.* 2°. *Exercer la profession de sage-femme.*

1°. (Rar) A fi babă, a trăi ca babă, fiind babă, a duce viața de bătrână. *Mulți ani a mai băbit și astă muiere.* LM.

2°. (Ban.) A moși. *Bebesk* = „obstetrică”. ANON. CAR.

— În sensul 1°, derivat din babă (1, 2°); în sensul 2°, de-a dreptul din sârb. *babiti*, idem.

BĂBICĂ s. f. *Chère petite vieille.* — Diminutivul lui babă (derivat prin suf. -ică). POLIZU etc. Cfr. băbuică, băbuță, băbușcă, băbătie, băbită, băbuie.

BĂBIE s. f. (Bot.) *Semence d'ail.* — *Babie* = „semințele usturoiului de toamnă, care cresc pe vîrful

făștiului”. MARIAN. [Și: *bălbă* s. f. = „smocol cu semințe din vîrful cepei ș. al usturoiului”. Com. I. PA-VELESCU.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. baib.

BABILONIÂN, -ÂNĂ adj. *Babylonien.* — Din (s. de la) Babilon, a(l) Babilonului; cfr. babilonic, babilonic, babilonică: timpul exilului Iudeilor în Babilonia, în vremea lui Nabuhodonosor; cfr. babilonian, babilonic.

— N. după fran.

BABILÓNIC, -Ă adj. *Babylonien.* — De la Babilon, din vremea Babilonului (Se zice în deosebi despre *robă babilonică*: timpul exilului Iudeilor în Babilonia, în vremea lui Nabuhodonosor); cfr. babilonian, babilonic.

— N. din lat. *babylonicus*, -a, -um, babilonian.

BABILONIE s. f. *Galimatias.* — Vorbire s. scriere confuză, amestecată, incurată. *O mai ciudată babilonie, fără metodă, legătură și scop, decât în capul călugărului acestuia... — cu greu se poate închipui.* IORGA, L. II, 347. [Învechit și: *vavilonie* s. f.]

— Derivat din Babilon (învechit: *Vavilon*), prin suf. abstr. -ie (cu referire la cele spuse în Biblie despre amestecul limbilor la clădirea turnului din Babilon).

BABIȚĂ s. f. 1°. *Pélican: Pelecanus onocrotanus.* 2°. *Limace.* 3°. *Agaric* (du chène, du saule, etc.) *dont on fait l'amadou, amadouvier:* a.) *Fomes fomentarius* ou *Polyporus fomentarius*; b.) *Fomes ignarius* ou *Polyporus ignarius.* 4°. *Pierre à chaux, pierre calcaire.* 5°. *Scie à bras.* 6°. *Petit morceau de bois qui sert à fixer le ros (peigne) du métier à tisser.* 7° = „babiță”.

1°. (Ornit.) Pelican. (La scriitorii bisericești, și alte păsări acvatice.) *Cea mai mare pasere notătoare cunoscută Românilor este pelicanul, numit în unele locuri încă și babiță și batcă.* MARIAN, O. II, 400. *Și struțul și ciuhul și babița și coruul și cei aseamene lor.* BIBLIA (1688), ap. OCR. I, 190/10. *Pe ostrovul învecinat, un stol de babițe sta adormite.* ODOBESCU, I, 142/5. *Untura de babiță [se întrebuințează] pentru durere de gât cu răgușală.* LEON, MED. 79. Cfr. batcă.

2°. (Zool.; mai rar) Moluscă gasteropodă, cu trup lungăreț, acoperit cu o materie băloasă, care înaintează târându-se; melc fără casă. *Babiță* = „Wegschnecke” TDRG. [Și: *babițe* = „Arion, limace, Wegschnecke”. MARIAN.]

3°. (Bot.; mai ales la plural) a.) „Ciupercă din familia poliporaceelor, pălăria de forma unei copite de cal... acoperită de o coajă licioasă foarte tare; în lăuntru are un miez brun-roșietic, moale ca bumbacul, porii sînt lungi, subțiri, și de culoare brun închisă. Crește pe fagi bătrâni și pe mesteacănii”. — b.) „Ciupercă care se distinge de precedentă prin pălăria acoperită, la început, de un strat de peri alipiți, care-i dau un aspect alb, devenind mai târziu brun și la urmă negricios, coaja pălăriei este foarte tare și zgrăbunțoasă, miezul este bruniu, tare și compact, porii foarte mici, stratificați sînt cenușii, devenind brunii. Crește mai cu seamă pe meri, pe pruni și pe sălcii. — Ambele aceste ciuperci sînt întrebuințate pentru a prepara produsul vegetal cunoscut sub numele de iască”. PANTU, PL. *Babițe* = „un soi de ciuperci ce cresc la rădăcina nucilor”. RĂDULESCU-CODIN. „*Babițe* sînt un fel de bureți care se mîncă și din care ciobanii scot, prin fierbere în cenușă, așa numita iască, ce le servește la scăpărat. Din *babițe* nefierte, pe la munte se fac fitiluri pentru candelile de la biserică: sînt mult mai durabile decât cele de bumbac sau cânepă”. (Chiojdă, în Buzău), ap. HEM. 2285.

4°. (Mișer. La Moți și prin părțile Crișului) „*Babiță*, prin Munții-apusenii, e piatră de var. VICIU, GL. *Babiță* = „piatră de var sau de marmură”. ȘEZ. VII, 177.

5°. (Tehn. În Bouțariu, în Hațeg) Fierăstrău mare, ce constă numai din lama dințată, la capetele căreia sânt fixate două mânere de lemn; cu el se taie bușteni; îl mișcă doi oameni trăgând alternativ de câte un capăt al lui. *Băbiță* = „un firez [= fierăstrău] mai mare, pentru doi oameni“. VICIU, GL. [Tot prin Țara-Hațegului, în Clopotiva, cu o formă asimilată limbii românești: *băbiță*: „firez lat și mare, cu care [se] taie lemne groase (groși)“. VICIU, GL.]

6°. (Țes. În Ban.) Bucată de lemn care ține spata în vatale. *Spata constă din dinți de lemn prinși cu ață între procilă (marginile spetei) și din babițele de la capăt, care țin spata, ca să nu se desfacă*. LIUBA-IANA, M. 116.

7°. cfr. *babițe*.

— În toate aceste cazuri se pare că avem a face cu slav. *babica* (citește: *babița*), diminutiv din *baba*. (Pentru sensul 1°, cfr. bulg., rus., rut. *baba* „pelican“, rus. și *baba-ptica*, propriu zis „baba-pasăre“; pentru 2°, cfr. sârb. *babica* „un rac de mare“, bulg. *băbur* „melc“; pentru 3°, cfr. rus. *babica* „un fel de burete“; pentru 6°, cfr. rus. *băbka podvižnaja*, „Spitz-docke, Reitstock“, bulg. *babica* „un lemn strâmb, infipt la capătul din nainte al proțapului“).

BĂBIȚĂ s. f. 1°. *Chère petite vieille*. 2°. = *babiță* (5°). 3° = *babițe* (1°).

1°. (Rar) Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -iță). *Șeză (cutare) 'n sat Cu strigoii, cu strigoaicele. Cu moroii, cu moroaicele... Cu băbițele...* (Descântec din Ștefănești, în Vâlcea). ȘEZ IV, 154/4. Cfr. *băbătie*, *băbică*, *băbucă*, *băbușcă*, *băbuță*, *băbuie*.

2°. v. *babiță* (5°).

3°. v. *babițe* (1°).

BĂBIȚE s. f. plur. tant. (Med. pop.) 1°. *Diarrhée infantile (qui accompagne la première dentition)*. 2°. *Vertige, tournoiement de tête*. 3° = *babiță* (2°).

1°. „Un fel de morb pe care-l capătă mai cu seamă copiii cărora nu le-au crescut încă toți dinții... Li se umflă pântecule, capătă dureri crâncene de stomah și pântecare mare“. MARIAN, NA. 398 (349, D. 32 și 38). [După GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 10, numirea aceasta nu e cunoscută în Muntenia, Oltenia și Dobrogea. După MARIAN, NA. 398, cuvântul se găsește și la sing.: *băbiță*, cu pronunț. dial. *baghiță*, *baghiță*, *baighiță*, iar la plur. ar fi *băbiți* (*baghiți*, *baighiți*). MARIAN, D. 38; ȘEZ. III, 194/5. | După LB. s'ar accentuă *băbiță*. | La GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 10, se citează și forma: *boăghită*, născută, probabil, prin apropiere de cuvântul *boaghe*.]

2°. (În Mușcel) *Babițe* = „boală cu ameteți și urlete prin cap“. | Fig. *Are băbițe*: se spune „de unul ce se supără de orice lucru“. RĂDULESCU-CODIN.

3°. v. *babiță* (2°).

— Din bulg. *băbicy* (citește: *babiți*) „dureri gastrice“ sau rut. *băbicja* (citește: *bibița*) „o boală“.

BABOIĂȘ s. m. *Petit poisson blanc, blanchaille, fretin. Petite perche*. — Diminutivul lui *baboiu* (derivat prin suf. -aș). *Știuculița — cincii parale, Baboiașul — opt parale. Peștișorul ăl mai mic — Ocaua c'un firfiric*. TEODORESCU, P. P. 299^b.

BABOIU s. m. 1°. *Perche: Perca fluviatilis*. 2°. *Poisson blanc, blanchaille, fretin*.

1°. Pește de apă dulce, cu notătoare țepoase, numit și *băban* (Muntenia) și *costreș* (Mold.). *Baboiu* = [paleosl.] *perkū* [= lat. *perca*]. GLOSAR (secol. XVII), ap. HEM. III, A. XXX. *Costrăș* sau *baboiu*. (Cârjoani, în Tutova), ap. HEM. 2286.

2°. Pește de orice specie, când e mic sau necrecut încă. *Sătenii consumă peștele în formă de ciorbă și friptură... Peștele fript, în genere, este cel sărat, și anume cosacul... Un baboiu de cosac, cu o ceapă și cu un codru de mămăligă sânt... singurele sub-*

stanțe alimentare în traista țăranului. MANOLESCU, I, 269. *Am prins numai doi baboi de pește*. LM. *Pe cheiu, amestecătură de tot felul de lume... cete de leneși, stărmocind pe malul apei, cu ochii pe pluta undiței, în așteptarea vre-unui baboiu ce nu pică*. [SANDU-]ALDEA, SĂM. II, 68. [În comuna Ciobanul, în Dobrogea, după HEM. 2787, „se aude și: *băboiu*“.] După unele dicționare, ar avea și sensul de „peștișori întrebuințați ca podmet“, cfr. DDRF., sau chiar cel de „plevușcă“. POENARU subț „alevin“.]

— Din bulg. *baboi* „perca fluviatilis“.

BĂBOIU s. m. *Méchante vieille (femme)*. — Augmentativul lui *babă* (derivat prin suf. -oiu) având, de obicei, și sens peiorativ. *Cum s'a depărtat băboiul de acold, nenorocita drumeați a ingenunchiat lângă patul sofului ei și a început a plânge cu amar*. CREANGĂ, P. 97. *Niță: Da baba Irina fost-a la voi? — Ilinca: A fost, băboiul, ieri*. CONTEMPORANUL, VI, I, 482.

BABOLNIC s. m. (Bot.) v. *babornic*.

BABON s. a. (Med.) *Bubon* (particulièrement *inguinal, d'origine syphilitique*), *poullain*. — Inflamație (mai ales de origine sifilitică) a ganglionilor limfatici (în deoscbi a celor inevalni), *bubon*. Cfr. udmă, uimă, scurtă.

— N. după fran. *bubon*, idem.

BABORD s. a. (Mar.) *Bâbord*. — Partea stângă a unei corăbii, când privești înainte. Cfr. *tribord*. [Plur. *-borduri*.]

— N. din fran.

BABORNIȚĂ s. f. }

BĂBORNIȚĂ s. f. }

Vieille femme laide et méchante, vieille carcasse, vieille médaille. — *Babă bătrână*, urită, rea, artăgoasă, supărăcioasă, etc. *Leonil: Nu-i e rușine băborniței să nebunească la bătrânețe, și să vree să-și facă un blestem, ca aista... să te călugărească!* ALECSANDRI. T. 357 (în glosar: „*babă bătrână*“, pag. 1761). *Băbornița, cum aude aceasta, pe loc trimete s'o chieme*. CREANGĂ, P. 99. *Băbornița dracului, Ce ie [=ia] mana vacilor, Eră calul dracilor*. MARIAN, SA 72. [DDR. mai cunoaște și sensurile: „*tout oiseau vieilli qui ne chante plus*“ (cfr. *babușcă* 3°) și „*able, alette*“ — *suspecte*“] Cfr. *mamorniță*, *bahorniță*.

— Pare a fi o fuziune între sârb. *baburina* (augmentativ din *baba*) și *beșniță*.

BABU s. m. = *nene*. (În Săliște. Com. BANCIU).

— Pentru etimologie cfr. *babă*.

BĂBUCĂ s. f. *Chère petite vieille*. — Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -ucă). Numai *băbucă* îi poate face bine. ȘEZ. I, 120. Cfr. *băbătie*, *băbică*, *băbiță*, *băbușcă*, *băbuie*, *băbuță*.

BĂBUIE s. f. *Chère petite vieille*. — Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -uiu). (Rar, în Mold., unde poate fi format după analogia lui „*duduie*“). HEM. 2785. Cfr. *băbătie*, *băbică*, *băbucă*, *băbiță*, *băbuță*, *băbușcă*.

BĂBURĂ s. f. *Grosses gouttes de pluie entremêlées de grêle, grésil*. — (În Ban.) „*Babură* se zice la picăturile de ploaie mari, care une-ori sânt amestecate cu grindină; iar, când timpul e așa, se zice că *băburează*“ (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2287. *Babură* = „*Regen und Hagel untermischt*“. JAHRESBER. III, 313. Cfr. sloată.

— Etimologia necunoscută.

BĂBURĂ s. f. *Grande flamme*. — (La Moți) Bo-

botaie, vâlvătaie. *Babură* = „flacăra foarte mare“. FRÂNCU-CANDREA, R. 52. Cfr. gălgară.

— Etimologia necunoscută.

BĂBURĂ s. f. }
BĂBŪRĂ s. f. }

Cheminée. — (Prin Țara-Hațegului și prin Ungaria) *Băbură* = „urloiul pe care iese fumul în pod, la casele țărănești (se mai numește și capră sau ursoaie)“. REV. CRIT. III, 86. *Băbură* = „Rauchfang“ (în Buteni). JAHRESBER. IV, 326. Cfr. bageac.

— Din sârb. *babura* „fornax simplicissima“.

BĂBUREAZĂ vb. unip. *Il pleut à grosses gouttes entremêlées de grêle, il grésille*. — (În Ban.) Plouă cu picături mari, amestecate cu grindină. JAHRESBER. III, 313.

— Derivat de la *babură*¹.

BABUȘCĂ s. f. (Iht.) *Gardon, rotengle, Erythrothalme*. — Prin delta Dunării și la Galați, *babușca*, mai precis *babușca-albă* este peștele „*Leuciscus rutilus*“, numit și țărancă (mai ales în comerț), bălos, taran, taharâu și, mai ales, ochiană (când e mic, i se zice și ocheniță, țărâncuță și goghie). E un pește de apă dulce, gustos, dar de valoare inferioară. Se vinde, în cantități mari, ca pește sărat. E cam de 25—30 cm. de lung. Capul îi e mic, spinarea cenușie-albastră, laturile argintii, pânțele albe, aripioarele roșii. Cfr. ANTIPIA, IHT. 179—181. Cu acest pește se confundă adesea peștele „*Scardinius erythrophthalmus*“, cunoscut de obicei sub numele de roșioară. I se zice, spre deosebire de celalalt, *babușca-roșie* sau *babușca* cu pană roșie (tradus după rus. *baboška krasnoperca*), ibid. 177.

— Din rus. *baboška* (în limba Lipovenilor; și bulgărește *babuška*), idem. Cfr. băbășcuță.

BABUȘCĂ s. f. }
BĂBŪȘCĂ s. f. }

1º. *Chère (petite) vieille (femme)*. 2º. *Boutonnaire*. 3º. *Petit oiseau vieilli qui ne chante plus*. 4º. *Sorte d'herbe*.

1º. Diminutivul lui *babă* (cu o nuanță desmierdătoare foarte pronunțată). *Cucoana Nastasiuca, o băbușcă sbărcită, îmbrobodită cu un barez negru, șade grămădită în fundul unui divan*. I. NEGRUZZI, I, 125. *Sus, băbușco!* SANDU-ALDEA, D. N. 197. *Babo, babușcă, scoal' de-mi dă ceva de mâncare, că mă sfârșesc de tot*. ISPIRESCU, ap. HEM. 2786. | (Se zice, ca și *babă*, în mod glumeț-desmierdător, și „nevestii“) *Sermana băbușca mea! Fie bună, fie rea, Am să țin casă cu ea*. CREANGĂ, P. 135. *Uiiii, băbușca mea, Ce mai cauți pe-acolea*. SEVASTOS, C. 309/25. [Fam. (la vocativ) prescurtat, și: *būșcă* s. f. (Ludești, în Dâmbovița). *Ia, taci, bușcă, din gură!* Com. I. PAVELESCU.] Cfr. băbătie, băbică, băbucă, băbiță, băbută, băbuie.

2º. (Transilv.) *Băbușcă* (la veșminte) = „gaura în care intră bumbul, butoniera (Benic, Teuș)“⁴. VICIU, GL. 149. Cfr. *babă* II, 5º.

3º. (Ornit. pop.) „Sticletele, scatiul, și orice pasăre îmbătrânită, care nu mai cântă“⁴. TEODORESCU, P. P. 123, nota. *Pene adunate... De la babuști scăpate*. ibid. 123. *Își pierd vremea... umblând... să împuste și ei câte vr'o babușcă de nu știu care păsărică*. ISPIRESCU, ap. HEM. 2787.

4º. (Bot.) „*Băbușca* este un fel de iarbă crescând foarte deasă, până la înălțime de 11 cm“ (prin Tutova, Covurlui și Tecuciu), ap. HEM. 2787.

[Plur. *băbuști*].

— Din slav. *babuška* (diminutiv din *baba*; cfr. bulg., sârb., rus. *babuška*, în parte cu alte sensuri).

BABUȘI † s. m. plur. tant. *Babouches*. — Papuci. *Nici o pereche de babuși întregi*. ALECSANDRI, PROZA, 395, ap. RUDOW, XVII, 385.

— N. din fran. (sau din rus. *babuși*, idem). Cfr. dubletul papuc.

BĂBŪT subst. *Lisoir, pièce mobile de l'avant-train d'une charrue*. — (Mold., prin Vaslui și Botoșeni) Bucată de lemn mobilă așezată orizontal de-asupra perinocului (gresiei, scaunului din nainte, mesei, bargaicului), de pe osia carului țărănesc. Se numește aiuri, pretutindeni, „vârtej“. Cfr. DAMÉ, T. 9, 14.

— Etimologia necunoscută.

BĂBŪȚĂ s. f. *Chère petite vieille*. — Diminutivul lui *babă* (derivat prin suf. -uț), întrebunțat mai ales în sens desmierdător. *Intraiu... Găsiu o băbuță sbărcită*. C. NEGRUZZI, I, 68. *Und' te duci, băbuță?* — *La bisericuță*. TEODORESCU, P. P. 198. *Căți flăcăi ni să rădică, Tot băbuțele i-apucă*. SEVASTOS, C. 154/20. Cfr. *băbătie*, *băbică*, *băbucă*, *băbiță*, *băbuie*, *băbușcă* (1º).

BAC adv. *Baccara, bac*. — (Cuvânt orășenesc, din limba jucătorilor de cărți) La jocul de cărți numit *bac* ară s. macă, se zice că un jucător are *bac*, când suma punctelor de pe cărțile ce i-au picat este o sumă fără nici o valoare (zece, douăzeci, sau figuri, care au, la acest joc, tot valoarea de zece „ochi“). *Carte*. — *Cinci*. — *Bac!* DELAVRANCEA, S. 123.

— N. din fran. (prescurtare din *baccara*).

BAC (Navigație) s. a. *Bac*. — (Franțuzism) Pod plutitor (s. pod umblător) pentru trecut oameni, animale, trăsuri, de la un mal al unui curs de apă la celălalt mal (fie că e tras de un remorcher, fie că alunecă cu ajutorul unui scripete, pe un otgon întins între cele două maluri). [Plur. *băcuri*].

— N. din fran. (< oland. *bak* „teică“).

BĂC s. m. *Père* (dans le parler des enfants). — (În graiul copilăresc) *Tată. Nea Mitrane, ai văzut pe băcu?* (și „*băcu*“ i-eră *tatăl său*). DELAVRANCEA, S. 216. Cfr. *băcă*, *bică*.

— Formațiune a graiului copilăresc (probabil, contragere din „*bătic*“ = „*bunic*“).

BĂC! interj. *C'est bien fait!* — Săc! Săc! „Când cineva, bucurându-se de nesuccesul sau [de] dauna cuivă, i-arată aceasta bătând în pumni, exclamă la fiecare lovitură *băc!*“ (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87. (Cfr. și TEODORESCU, P. P. 193 și 193^b/2).

— Formațiune spontană. Cfr. *săc!*

BĂC s. a. Numai în expresia: *A-i umblă cuivă în băcuri* = „a căută să-i faci pe voie, a-l răsfăță“ (Zagra, lângă Năsăud) Com. CORBU: „chercher à satisfaire les désirs de qq., gâter qq.“

— Sensul original pare a fi „a face cuivă închinăciuni“; în acest caz, cuvântul vine din ung. *bók* „compliment, închinăciune“. Cfr. *băca*.

BĂCA! † interj. *Certes! Bien sûr!* — (În Ban., spre a întări o afirmațiune cu care se răspunde la o întrebare) *Vezi bine! Toți Turcii sânt frați unii cu altul?* — „*Baca!* cum nu ar fi?“ *răspunse sultanelui*. ȚICHINDEAL, F. 279.

— Împrumut (probabil, literar, fără să fi pătruns și în limba poporului) din sârb. *baka* (< turk. *baka*) „ian'vezi!“

BĂCA! interj. *Tu vas tomber! Prends garde!* (pour avertir les enfants quand ils commencent à marcher). *Terre* (dans le langage des enfants). — (În Munt., Mold. și Bucov.) Părinții întrebunțază acest cuvânt spre a avertiza copiii la timp, să nu cadă. „*Băca!* se zice copilor când stau pe pat, ca să se astâmpere, căci cad jos: *șezi, băca!*“ [= *șezi binișor, să nu vii băca*]. PAMFILE, J. II. „Cu cuvântul *băca!* se fac atenți copiii mici, ca să nu pice“ (Zaharești, în Bucov.).

Com. I. GRĂMADĂ. | A da (s. a face) băca = „a cădea“.
„Dacă un copil se apropie de vre-un obiect, de care ar putea să se împiedece și să pice... Românele din Bucovina, făcându-l atent ca să se ferească, spun: *băca! Fere, că-i da băca! Nu te suî, că acuși îi da băca!*“ MARIAN, NA. 340 („se zice numai copiilor celor mici, care învață a umbla“). MARIAN. *Chirița* [care vorbește afectat, în felul copiilor mici]: *Carnacși! că eră să fac băca!* ALECSANDRI, T. 441. || Pentru copii, care mai ușor concep noțiunea concretă „pământ“, decât cea abstractă „a cădea“, exclamația aceasta ajunge să însemneze „pământ“. „În Zaharești (Bucov.), pământul se chiamă, în limba copiilor, *băca*“. Com. I. GRĂMADĂ.

— Probabil, onomatopee care imită (ca și buff) sunetul produs de o căzătură. S'ar putea însă admite și o apropiere de ung. *bók* „compliment“; în cazul acesta a face băca ar fi „a se ploconi“, o expresie glumeață-metaforică pentru „a cădea“. Cfr. băc³).

BĂCĂ s. f. *Mère* (dans le parler des enfants). — (În graiul copiilor) Mamă. *Agățându-se de sânul... mă-sei, îi zice: „Dar tu, băcă, ai două fuioare“*. DELAVRANCEA, S. 167. Cfr. băc¹, bică.

— Formațiune a graiului copilăresc (probabil, va fi însemnat la început „bunică“, nu „mamă“ și, în acest caz, ar putea fi contras din *batică* = „bunică“).

BĂCĂI vb. IV^a }

BĂCĂI vb. IV^a }

1°. *Tinter* 2°. *Battre* (en parlant du cœur).

1°. † (Despre trâmbiță) A (ră)sună. *Și dragoste nu am, făcutu-m'am aramă răsunând, au tâmpănă băcând*. BIBLIA (1688) (: „aut cymbalum tinniens“), ap. HEM. 2814.

2°. (Despre inimă) A ticăi. *Îi băcăe inima*. JIPESCU, ap. TDRG.

— Formațiune verbală din tulpina onomatopeică *băc(a)*, prin care se exprimă o lovitură. Cfr. băca.

BACĂL s. m. (ș. d.) v. băcan¹ (ș. d.)

BACĂLĂ s. f. *Chose ennuyeuse* ou *embêtante*. — (În Mold.) *Bacală* = „beleă pe cap, de care nu te mai poți descotorosi; [d. ex.] *Căde bacală, pkici* (= picic) *bacală* = „cade necaz pe capul omului“. ȘEZ. II, 126/12; *bacală* = „lipcă, beleă pe cap“. ibid. III, 69/30.

— Etimologia necunoscută.

BACALAUREÁT s. a. *Baccalauréat*. — Examen de maturitate pe care îl treceau absolvenții liceelor noastre, în fața unei comisii de profesori universitari, spre a avea dreptul să se înscrie, ca studenți, la o facultate. *Bacalauréatul a fost desființat, la noi, prin legea din anul 1898*. [Pronunț. -la-u-re-at și -laur-at.]

— N. din fran. (lat.-med. *baccalauratus*, derivat din *baccalaurus*, cuvânt prin care, în evul-mediu, membrii universității franceze traduceau pe *bachelier*, punându-l, pe nedrept, în legătură cu *bacca lauri* „boabă de laur“).

BACALAUREÁT, -Ă subst. *Bachelier, bachelière*. — Cel s. cea care a trecut examenul de bacalauréat. *Patru copiiți avăd cancelaria parchetului Curții: trei bacalauréași... și, în sfârșit, un nebacalauréat... poreclit „Microbul“*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 140. [Negativul: *nebacalauréat, -ă*. | Pronunț. -la-u-re-at și -laur-at.]

— N. după fran. (din v.-fran. *bachelor* < lat.-med. *baccalarem*, cuvânt de origine necunoscută, care designă, la început, un personaj de rang inferior).

BACĂLBAȘĂ † s. m. (Comerț) *Prévôt des épiciers*. — (În epoca fanariotă) Starosteale breslei băcanilor. *Dat-am cartea Domniei mele lui Hagi Daniil, pre carele l-am făcut Domnia mea bacalbașa peste toți băcanii*

din București, ca să aibă a fi purtător de grijă și ocărnuitor breslei acesteia. DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. *Niculache sin George Muraitul, bacalbașa din Eși [= Iași], au tras în giudecată pe căpitanul Ivancea Popa*. (a. 1803). URICARIUL, XXII, 162/1. *În secol. XVII, neguțătării de băcălii se organizează în „brea-slă“ sau „isnaf“, în Moldova și „rufet“ al băcanilor, având ca conducător câte un „bacalbașă“*. FURNICĂ, I. C. XV. [Și: *bacalbașa*, și când eră nearticulat.] — Compoziție (probabil turcească) din *bacal* „băcan“ și *bașa* „cap“ (cfr. baș-). Cfr. băcan¹.

BACALICĂ † s. f. plur. (Comerț) *Articles d'épicerie, denrées coloniales*. — (Grecism, cuvânt din epoca fanariotă) (Articole de) băcănie, coloniale. *Lucrurile de bacalica... de peste Dunăre...* DOC. (a. 1792), ap. ȘIO.

— Din n.-grec. *μπακάλικα* (plur. din το *μπακάλικον* „épicerie“, derivat din *μπακάλης* „băcan“, din turc. *bakkāl*, idem. Pentru formă cfr. zaharicale). Cfr. băcan¹.

BĂCĂLIE s. f. (Comerț) v. băcănie.

BĂCĂLIE s. f. (Bot.) = *babîțe* (babîță 3°), (ciupercă de) iască: *Fomes fomentarius* (*Polyporus fomentarius*); *fomes igniarius* (*Polyporus igniarius*). (În Mold.) PANȚU, PL.

— Etimologia necunoscută (poate = „articul de băcănie“).

BĂCÂN s. m. *Épicier*. — (În Munt. și în părțile mărginașe ale Transilv. Cuvântul a devenit literar) Negustor de comestibile (mai de mult, cu deosebire de legume proaspete și uscate, de orez și de unt). *Unt, ce au dat băcanii, care s'au trimis la Dârstor*. DOC. (a. 1693), ap. HEM. 2812. *Am dat la jupâneasa Ana, a jupânului Coman băcan[ul], un sac de lân[ă]*. DOC. (a. 1730, Giurgiu), ap. IORGA, S. D. XII, 34. *Verice băcan sau neguțător să fie slobod a vinde sare în poliție*. CONDICA (a. 1813), ap. ȘIO. *Na, ține asta și mergi coleă la băcan, Să-ți dea mezelicuri, pâine și o carafă de vin*. PANN, P. V. II, 8. *Toată noaptea a fost masă mare la bacani din colț*. CARAGIALE, T. I, 95. *Furnicele străng, economisesc ca băcanii, bob cu bob, firimitură cu firimitură*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2812. [În Mold.: *bacal* s. m. *Bacalii să-l cumpere* [unt-de-lemnul] *câte 51 parale cu totului cu tot de la cei ce l-aduc aici*. (a. 1792) URICARIUL, IV, 131/4. *Am să-l dau calfă la vr'un lipscan sau la vr'un bacal*. C. NEGRUZZI, I, 297. *Și eu am giucat hora în colț la Petrea bacalul* (în glosar, pag. 1747 = „băcan“). ALECSANDRI, T. 39. *Avurăm și noi vânzătorii de zaharicale, condimente și aromate, căroră, după cuvântul turcesc, Moldovenii le ziseră bacali, iar Muntenii băcani*. IORGA, CH. I. II, 176. *Până la începutul secol. XVII, toți cei ce făceau comerț se numeau neguțători*. În secol. XVII vedem a se face deosebirea comerțului cu *băcălii* de către neguțători „*bacali*“, *numiți și „băcani*“, *mai ales în Muntenia și Ardeal*. FURNICĂ, I. C. XV.]

— Din turc. *bakkāl* „épiciier, marchand de légumes frais ou secs, de riz ou de beurre; il vend aussi certains plats tout préparés; (quelquefois) droguiste“ (Barbier de Meynard); poate, prin mijlocire neo-greacă: *μπακάλης*, idem. Forma primitivă: *bacal*, păstrată în Mold., s'a schimbat, în Muntenia, în *băcan*, sub influența lui „lipscan“.

BĂCÂN s. a (Comerț) *Bois de campêche*. — Lemn dintr'un arbore ce crește în America centrală, în Columbia și în India occidentală, întrebuințat în medicină ca astringent împotriva diareei, iar la noi, în popor, mai cu seamă pentru înroșitul ouălor de Paști (conține principiul colorant numit „haematoxylină“), scorțiță (în Bucov.). *Băcan de 14 oca 1 leu vechiu*. TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Numai iaca, se*

trezește... cu jupân Strul..., negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală... CREANGĂ, P. 112. În *Vine-rea din naimea Pastilor se încondeie ouăle și se roșesc cu băcan*. TEODORESCU, P. P. 585 (nota).
— Din turc. *bakam*, idem (bulg., sârb. *bakam*, n.-grec. *παχάμι*), asimilat cuvintelor în *-an*.

BACANÁL, -Ă (Antich.) adj., s. f. *Bacchanal*. — Adj. consacrat lui Bacchus. || Subst. *Bacanală*: serbare dată în cinstea lui Bacchus, caracterizată printr'un amestec de entuziasm religios, și de beție și glume destrăbălate. | (Astăzi) Fig. Orgie zgomotoasă.
— N. din fran. (lat. *bacchanalis*, -e și *bacchanal*, idem).

BĂCĂNCĂ s. f. v. *bocăncă*.

BĂCĂNEĂSĂ s. f. 1°. *Épicière*. 2°. *Femme d'épici-er*. — (Întrebuințat rar și atestat numai în dicționare). (În Munt.) Cfr. *băcăniță*.
1°. Femeie care ține o băcănie.
2°. Nevasta băcanului.
— Derivat din *băcan*¹, prin suf. moțion. *-easă*.

BĂCĂNEȘC, -BĂSCĂ adj. *D'épici-er, appartenant à un épici-er*. — Adjectivul lui *băcan*¹, derivat prin suf. *-esc*. (Întrebuințat rar) De *băcan*[i], de *băcănie*. *Lucru băcănesc*. *Socoteală băcănească*. HEM. 2816. [În Mold.: *băcălesc*, *-ească*. TDRG.]

BĂCĂNI, vb. IV^a. (*Se*)teindre en rouge avec du bois de campêche. — (Puțin întrebuințat) Trans. A vopsi cu *băcan*². *A băcăni ouăle*. HEM. 2816. || P. ext. Refl. „A se drege cu roșu, a-și da roșu pe față (se zice de muieri).“ LM.
— Derivat din *băcan*².

BĂCĂNIE s. f. 1°. *Profession d'épici-er*. 2°. *Épici-erie*. 3°. *Épices, épicerie*.

1°. Profesiune de *băcan*. Din *Istoria Comerțului la Români. Mai ales băcănia*. FURNICĂ, I. C. (titlul.) *De... vor să trăească bine Apuce-s' de băcălie, Că-i mai mare boierie*. (a. 1778), LET. III, 285/4.

2°. Prăvălie, dugheană în care *băcanul* vinde marfa sa, magazin de coloniale („*băcănie* și *spîțerie* erau la început același lucru, depozit de mărfuri coloniale“ IORGA, CH. I. II, 174). *Clăcașul să nu poată să deschiză băcănie pe moșie, de nu se va tocni cu stăpânul*. CARAGEA, L., ap. HEM. 2817. *Ele nestrică gustul și trista lor manie Parnasul îl preface în proastă băcănie*. ALEXANDRESCU, M. 257. *Mastic am găsit la băcălie*. ALECSANDRI, T., ap. ȘIO. *Șofran nu poți găsi în orice băcănie*. ZANNE, P. IV, 125.

3°. (Mai ales la plural) Mărfuri coloniale. *La Brăila'n vale, Șapte bolozale și șapte sandale Descarc' la zamboale și'ncarc' la stamboale, Descarc' băcălii și'ncarc' dimirlui, Tot de grau mărunț...* ALECSANDRI, P. P. 116/6. *Băcăliile stau vărsate pre ulițe, de erau sături și copii[i]: strafide, smochine, alune...* NECULCE, ap. ȘIO. *Așijderea și pentru o dughiană cu băcălii, ce ar avea la fața târgului..., mai mult decât un galben să nu dea*. DOC. (a. 1740, Mold.), ap. FURNICĂ, I. C. 12. [Judecată] *pentru un izvod de 112 lei datorita lui Andreiu..., ce-au luat din dughiana Procăi bacalului, bărbatul Proculesăi, băcăliia și altile, ș'au rămas neplătiți*. DOC. (a. 1762, Mold.), ibid. 20. | Spec. Substanțe vegetale, aromatice și gustoase (precum piper, șofran, scorțișoară, ghimber etc.) care se întrebuințează spre a drege cu ele bucatele, „drésuri“. *Mielul îl băgă într'o groapă plină cu jăratec..., unde-l lăsă până pocnă ca un tun; atunci îl scoțea... și-l ungea cu un fel de salță inventată de dînsul, făcută cu vin amestecat cu usturoiu pisat și cu băcăni, cu lămâie și cu sare*. GHICA, S. 67.

[În Mold. *băcălie* s. f.]

— Derivat din *băcan*¹ (*băcal*), prin suf. abstr. -loc. -col. -ie.

BĂCĂNIME s. f. *Épici-ers*. — Colectivul lui *băcan*¹ (derivat prin suf. *-ime*). Totalitatea *băcanilor* dintr'un târg sau oraș. *Întunericul se'nînde, nu se mai cunoaște nime, Lehăescu dă'n profesori, Pătlăgică'n băcălime*. I. NEGRUZZI, I, 158. [În Mold. *băcălime*.]

BĂCĂNIOĂRĂ s. f. *Petite épicerie*. — Diminutivul lui *băcănie* (2°) (derivat prin suf. *-ior, -ioară*). *Arenda unei băcănioare, 180 taleri*. DOC. (a. 1827), ap. HEM. 2818.

BĂCĂNITĂ s. f. 1°. *Épici-ere*. 2°. *Femme d'épici-er*. — (În Mold.) *Băcăneasă*.

1°. Femeie care ține o băcănie. *Dădura peste două fete bătrâne: cumpătarea și preciziunea, băcălițe care vindeau cu oca mică*. CONTEMPORANUL, IV, 504.

2°. Nevasta băcanului.

[În Mold.: *băcăliță*.]

— Derivat din *băcan*¹, prin suf. moțion. *-iță*.

BĂCĂNTĂ s. f. *Bacchante*. — (Antich.) Femeie care celebră sărbătorile lui Bacchus dedându-se la veselia pasionată care caracteriză aceste sărbători. | Fig. Femeie de petreceri, care pune multă pasiune în veselia ei. *Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu'nșelăciune De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir*. EMINESCU, P. 43.

— N. din fran. (lat. *bacchans, -antis*, participiul prezent al verbului *bacchari* „a celebră sărbătorile lui Bacchus“).

BACARĂ s. f. *Baccara, bac*. Joc de cărți, în care nouă „ochi“ (9) este cartea cea mai mare, iar zece, zis *bacară*, ori (scurtat) *bac*, este echivalent cu zero; se joacă între mai mulți jucători, dintre care unul, care dă cărțile și plătește sau incasează, este „bancherul“, iar ceilalți „pontează“, într'unul sau în două „tablouri“; cfr. *macă*. [Plur. *bacarăle*.]
— N. din fran. Cfr. *bac*¹.

BACĂU s. m. În expresiile: A-și găsi *Bacăul* = „a-și găsi cineva omul care să-l pună la loc și să-l învețe minte, a cădea cineva într'o nevoie din care învață minte“. LM.: „trouver son maître“. (Mai rar) A arătă *Bacăul* cuivă: „a-l amenință cu bătaie“: „promettre à qq. une volée“. Cfr. ZANNE, P. VI, 449, și *Toată lelea își are Băcăul ei*: „a da peste omul său“. ibid. P. V, 383. *Răspunde curat, cum te'ntrub, c'apoi îți găsești Bacău' cu mine*. ALECSANDRI, T. 236 (în glosar: „a da de beleă“, pag. 1753). „Când amenință pe cineva cu bătaie, poporul zice: *Lasă că-ți vom arăta eu Bacăul acușă!*“ (Șendrești, în Tutova), ap. HEM. 238.

— După Hasdeu, *Étym. Magn.* 2291 ș. u. avem a face cu numele orașului moldovean *Bacău*, unde odinioară eră una dintre vămile cele mari moldovenești. Neplăcerile ce le sufereau călătorii din partea vameșilor de la *Bacău* ar fi dat naștere la expresiile citate. După CIHAC, II, 477, *bacău* ar derivă din ung. *bakó* „călău“.

BACCEĂ s. f. *Vieux décrépit, ramolli*. — (Fam.) Bătrân nevoieș, cu idei învechite, ramolit, cfr. *babalăc*, *căzătură*, *hodorog*. *Apoi* [tinerii întorși din Franța] *s'au pus pe iscodit porecle bătrânilor: ba strigoii, ba baccelle, ba ciocot, ba retrograzi...* EMINESCU, I. 25.

— Etimologia necunoscută.

BACCELÍ vb. IV^a refl. *Vieillir et devenir réfractaire aux idées nouvelles, se ramollir*. — (Fam.) A deveni *bacceă*. *Te-ai baccelit*.

— Derivat din *bacceă*.

BACCELÍT, -Ă adj. *Décrépit, ramolli*. — (Fam.) Participiul verbului *baccelit*, devenit adjectiv și în-

trebuințat mai ales ca substantiv. Ramolit, învechit în idei.

BACCEVÁN † s. m. *Fruitier, coquassier, marchand d'herbages, marchand des quatre-saisons.* — (Cuvânt din epoca fanariotă, care n'a fost niciodată popular) Negustor de legume. *Că boierul de divan A s'agiuță baccevan, Și se strige pe socac, Vânzând tot prăzi și spanac.* LET. III, 284/51.

— Din turc. bağcevan „jardinier“. Cfr. ba g ce a², bascea.

BACCÍL s. m. și s. a. v. bacil.

BÁCE s. m. v. baciu².

BÁCHIC, -Ă adj. v. bahic.

BĂCIE s. f. (Păst.) *Laiterie, fromagerie, buron.* — Stână (în înțelesul mai restrâns al cuvântului). *Băcie* = „coliba în care locuiesc ciobanii și unde se fabrică brânza“ (Izverna, în Mehedinți), ap. HEM. 2819. *Sus la Țara-rumânească, La băcia ciobănească, Este-o masă...* ȚIPLEA, P. P. 33 (= „stână“ GLOSAR). — Derivat din baciu, prin suf. loc. -ie. (Cuvântul se găsește și la Sârbi și Bulgari: *baciija* „locul unde, vara, se mulg oile și caprele“).

BACÍL s. m., s. a. (Șt. nat., Med.) *Bacille.* — Microorganism (microb) de natură vegetală, lunguț, în formă de bastonaș, bacterie. [Și: *baccil* s. m. și s. a. (formă necorectă). | Plur. *bac/cíli* și *bac/cílle*.] — N. din fran. (lat. *bacillus* „bastonaș“).

BĂCIOIU s. m. (Păst.) *Maitre-berger (de brebis), (maitre-) fromager.* — Augmentativul lui baciu (derivat prin suf. -oiu). (În Ban., unde apare sub forma *băcioiu*) „Stăpânului peste ceilalți ciobani, carele ia de la oi, adică strânge și încheagă laptele, li zic *băc-ioniu*“ (Teregova, în Ban.) „Primul între păcurari se numește vătău; cei ce mulg: mulgăși; cei ce mână oile la muls: strungași; proprietarul laptelui se cheamă *băc-ioniu*“ (Borlova, în Ban.), amândouă ap. HEM. 2821. [Pronunț.: *bă-cioiú*.]

BĂCÍT s. a. *Salaire du maitre-berger, du (maitre-) fromager.* — Partea care i se dă baciului drept remunerare. *Băcitul baciului e de 1/10 din sumă.* DDRF. — Derivat din baciu, după analogia participiilor în -it, devenite abstracte verbale.

BĂCÎȚĂ s. f. (Păst.) *Femme qui aide aux bergers à préparer le fromage, fromagère, femme-maitre-berger.* — Femininul de la baciu (derivat prin suf. motiön. -iță). (În unele părți ale Transilv., și în părțile învecinate ale Munt., pe unde și femeile se ocupă cu păstoria) *Apoi, și femeile noastre, ca băcițe, ne ajută la lucrul economiei de vite, vin cu noi mai peste tot locul, afară la stani, pe șes și în munți și ... fiind ele... mai îndemânatică în ale lăptăriei și în facerea cașului și a brânzei..., toate le fac mai bine și mai cu folos ca bărbații. ... Așa trăim noi [în Poiana, comit. Sibiiului]; lucrăm laolaltă cu femeile noastre la economia de vite.* TURCU, E. 78. *La moară, la Sărățel, S'o 'necat o babă'n zăr, Și-o copilă de băciță într'o oală cu jîntiță.* MĂNDRESCU, L. P. 166.

BACIU s. m. (Păst.) 1°. *Berger qui prépare le fromage et surveille la bergerie, fromager (maitre-berger).* 2°. *Celui qui commence le jeu (aux osselets).*

1°. „Baciul este însărcinat cu facerea brânzei, a urdei și a untului... El ține cheile și îngrijește de stâna oilor“. P. S. AURELIAN, ap. HEM. 2295. (În unele părți, d. ex. prin Ardeal, baciul e totdeauna cel mai mare peste ciobanii unei stâne; cfr. văt af). *Bacs* = „opilio“. ANON. CAR. *Unii fiind cu slugile, baci, pă-*

stor[i] într'acolo, pe la vite... DOC. (a. 1712), ap. IORGA, B. R. 142. *Noi, viind aici, la Bran, ... ne-au [spus] baciul[1] de la căsărie, că Miercuri sara a venit 3 hoș[i], de au lo[af]t 15 cașcavale.* DOC. (a. 1760), ibid. 225. *Câteva saiele și olumuri pentru vite, o ceată de dulăi țepeni, lătrând cu înviersunare..., iată tot adăpostul și streaja ce le poate oferi baciul de la Rădana sau cel de la Renciu.* ODOBESCU, III, 18. *Ciobanii și baciul habar n'aveau de asta: numai se întorceau pe ceea parte, în țipetele mele, și horeau mereu.* CREANGĂ, A. 15/6. *Baciul de la stână... a adunat laptele de la ovia finului, l-a făcut brânză.* ISPIRESCU, L. 209/.. *În Vicovul-de-sus [Bucov.]... mai există încă și acea datină, ca la feciorii holtei..., mai ales la baci și ciobani, să se năimească și trâmbițași.* MARIAN, I. 118/8. *„Mioriia laie, Laie, bucălaie, De trei zile 'ncoace Gura nu-ți mai tace! Ori iarba nu-ți place, Ori ești bolnavioară, Drăguță mioară? — „Drăguțele bace, Dă-ți oile'ncoace... ALECSANDRI, P. P. 1. Baciilor, voinicilor, Voi la turme să-mi tot stați, Bine seama să-mi luați... TEODORESCU, P. P. 513.*

2°. P. anal. (În limba copiilor, la jocul de arșice „în armean“) Cel care dă întâi în jocul cu arșice. *Theodoros eră meșter de frunte în toate jocurile de copii... Potrivea [caprele] așa de bine, că „buful“ cădea totdeauna pe ceilalți jucători, și rămânea tot el „baciul“.* GHICA, ap. HEM. 2299. *Al cui ichiu cade mai întâi beiu, este baciul, adică cel ce trebuie să dea întâi.* ISPIRESCU, ap. HEM. 2299.

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul e de sigur străvechiu în limbă — ca nume propriu e atestat la HEM. 2296, în acte din secol. XIII și XV — căci se găsește și la Aromâni: *baciu* și *bagiu* „cama marie cașar“ și la Megleniți: *baciu* = „baciul“, și e răspândit pe tot domeniul daco-român. E deci exclusă derivarea cuvântului din ungurește (CHAC) sau din turcește (ȘAINEANU, LÖBEL). Prin păstoria români cuvântul a fost răspândit la popoarele învecinate: bulg. *baču*, sârb. *bač* „Senner“, ceh. *bača* „Oberschäfer“, pol. *bacza*, ung. *bacs*, *bacsó*, *bacsa* „Schäfer“. În sensul său original, cuvântul pare a fi fost un termen de respect prin care se adresează cineva unui frate mai mare sau unui om mai bătrân, deci un fel de „nene“, care apoi s'a specializat, în graiul păstoresc, adresându-se cu el ceilalți ciobani șefului lor. Dacă albanezul *bats* „ălterer Bruder, Geselle“ (cfr. și n.-grec. *μρόσιος* „bătrân respectabil“) e, precum credea G. Meyer, *Alb. Wörthb.* 29, un împrumut din românește, el ar păstră încă sensul original, care se regăsește și în ung. *băcsi* „nene“ (cfr. baciul²) și în bulg. *bačjo* „nene“. De oare-ce acestea din urmă nu sânt termeni păstorești și nu fac impresia de a fi luate de la Români, s'ar putea ca la noi, la Unguri și la Bulgari, cuvântul să fie de origină cumano-turanică.)

BACIU s. m. (Terme de respect qu'en emploie en parlant à ou d'une personne plus âgée, particulièrement à ou d'un frère aîné). — (În Ban. și în părțile învecinate din Ungaria și din Transilv. Fam.) Termen de respect, întrebuintat în vorba către sau despre un frate mai mare, o rudă sau un cunoscut mai în vârstă; cfr. *bădie*, *bădiță*, *nene*. *Baciu* = „bade: major natu frater...; der ältere Bruder“. LM. *Iarăși caz la fața dumnalorvoastră și mă rog iarăși cu plecăciune, cum, de ni să va cădea ceva-ceva di la rămășița jupânului baciul Coman Băcanul..., să stea supt mâna jupânului birăul.* DOC. (circa 1700, Alba-Iulia; pare a fi scris de un Ungur), ap. IORGA, S. D. XII, 9. [La vocativ: *bace* care apoi a devenit și formă a nominativului: *bacse* = „frater major natu“. ANON. CAR. și se articulează — ca *nene*: *nenea* — *bacea*: „Cei cu câte puțini ani mai tineri zic celor mai bătrâni „nenea“ și *bacea*, iar femeilor „doda“. LIUBA-IANA, M. 4.]

— Din ung. *bacsi*, idem; cfr. baciul¹.

BĂCIUCĂ, s. m. (Terme de caresse) *Petit maître berger* ou *fromager*. — (Fam.) Diminutivul lui *baciu* (derivat prin suf. -uc). *Baciuca de la oi*. LM.

BĂCIUI vb. IV^a intrans. 1°. *Préparer le fromage (en qualité de maître-berger)*. 2°. *Travailler lentement* (comme un maître-berger à la préparation du lait). 3°. *Traîner en longueur, tarder, demeurer longtemps quelque part. Rester (à causer) longtemps dans le même lieu, chez la même personne, hanter qqn.; importuner qqn. de ses sollicitations*. 4°. *Demeurer, habiter, loger*.

1°. A-prepară brânzetură (ca bacii unei stâne). *Pe când băciuea Dada, și storcea Untul dintr'un caș...* MARIAN, SA. 329.

2°. (Scoaterea untului, a urdei etc. o face bacii foarte încet și cu deosebită precauție — cfr.: „Bacii, după ce se încheagă cașul, își răsfrânge mânecele până la umăr... și începe a sfărâma cu degetele clăbuțul, adecă cașul încheagat, bine, bine, până'n fund. Începe acum cu mare îngrijire și foarte încet a apăsa cu amândouă mâinile cașul spre fund, astfel de încet, încât îi trebuie mai un ceas, până îl strânge din toate părțile la mijloc și-l face un glob, scoțându-l din puțină, în care rămâne numai zărul curat“. Povestiri de-ale lui Moș Barbă-Albă. Brașov, Mureșianu, 1909, II, pag. 72—De aici): P. anal. „A răbăz încet de tot, fără spor, a mocăi [d. ex.] *De când tot băciuiți pe casa aceasta și n'o mai gătați!* (Abrud)“. VICIU, GL.

3°. (Din sensul precedent pare a se fi dezvoltat apoi) p. ext. A zăbovi, a sta mult la un loc. *Înapoi spre Vama, printre cârciumile unde băciuesc aceeași oaspeți, pe care i-am găsit la sosire*. IORGA, N. R. B. 105. | Fig. (despre animale). *Peste un veac, Suceava a fost un maldăr de ruine, unde câinii fără stăpân băciueau prin pivnițele de piatră ale caselor ce se dărâmaseră*. IORGA, N. R. B. 19. || (De aici apoi) „A sta, a se opri des la o casă, la o familie, la o persoană oarecare“. COSTINESCU. | Spec. A sta de capul cuivă, a stăru într'una pe lângă cineva, pentru ceva. *A băciui* = „a tot veni la altul într'o afacere [d. ex.] *E o săptămână de când băciue*“. RĂDULESCU-CODIN.

4°. (Din sensul de „a sta mult timp la un loc, a frecvență mereu un loc“ s'a născut) prin generalizare înțelesul de „a locui“. PAMFILE, J. II. *Băciuesk* = „villicol“. ANON. CAR.

— Derivat din *baciu*, prin suf. -ui (cfr. bulg. *bačvam* „iau din lapte și din altele partea ce se cuvine, după datină, celui însărcinat cu îngrijirea turmei“, ap. HEM. 2819).

BĂCIULIE s. f. *Bulbe. Tête* (de pavot etc.); *boule, pelote*. — *Băciulie* = „căpățâna usturoiului ce crește în pământ“ (Bucov.). MARIAN, ap. HEM. 2827. *Băciulie* = „măciulie: căpățână mică, d. e. la mac și la alte plante care fac la vârf o capsulă“; p. ext. „orice altă formă asemenea“. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87.

— E același cuvânt ca *bociulie* (v. c.) și *bociulă* (v. c.), și toate s'au născut prin fuziunea sinonimelor *bocioacă* (*bocioc*) și *măciulie*.

BACLAVĂ s. f. (Culin.) 1°. *Gâteau oriental feuilleté, préparé au miel, aux amandes ou aux noix, et divisé en tranches de forme rhomboïdale*. 2°. *Lo-sange*.

1°. Un fel de prăjitură din foi de plăcintă, foarte dulce, de origine orientală, umplută mai ales cu migdale s. cu nuci, dresă cu scortişoară și alte aromatice, muiată în sirop de miere, și tăiată în bucăți de formă rombică. *Niște agale din Diu au trimes generar Isaii poclon o baclavă foarte frumoasă și cu gust bun și mirositoare*. DIONISIE ECLISARHUL, C., ap. ȘIO. *Baclavale și dulcețe de Țari-grad*. FILIMON, C. II, 59. *Serali, baclavale, plăcinte,*

învărtite, ș. c. l.; se îngropau în stomahul lui, ca într'un abis fără fund. C. NEGRUZZI, I, 286. *S'a trecut timpul baclavalelor, pentru voi*. ALECSANDRI, T. 138.

2°. (Baclavalele se taie în formă de mici romburi, deci, rar) p. an al. Mic câmp împărțit în romburi. *O plapomă de cit verde, cusută în baclavale*. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[Și: † *paclavă*. ALECSANDRI, T., ap. ȘIO.]

— Din turc. *baklava* „gâteau d'amandes, pâtisserie assaisonnée de sirop ou de miel et divisée en tranches de forme rhomboïdale“ (bulg., sârb. *baklava*, n.-grec. *μπακλαβάς*).

BACÓN s. m. (Bot.) = tutun-turcesc: *Tabac rustique: Nicotiana rustica*. BRANDZA, FL. 344; PANȚU, PL. (Foarte rar) Cfr. *baconită*.

— Din rus. *bakunú*, idem („Cuvântul pare a fi străbătut la noi cu ocupațiunile rusești“. HEM. 2300).

BACONIȚĂ s. f. (Bot.) = tutun-turcesc: *Tabac rustique: Nicotiana rustica*. BRANDZA, FL. 344; PANȚU, PL. (Foarte rar).

— Derivat din *bacon*, prin suf. -iță, foarte des întrebuințat pentru formarea de numiri de plante. (Poate există și în rusește o formă diminutivă *bakunica*.)

BĂCSĂIU s. m., s. a. 1°. *Homme (ou enfant) trapu, court et ramassé*. 2°. *Galette de farine de maïs (enduite de saindoux)*. — (Rare) întrebuințat prin unele părți din Ardeal și, pe alocurea, în Mold.)

1°. Om s. copil scurt, gros, și indesat. *Un băcsaiu de fată* = „o fată scurtuță și groasă“; *un băcsaiu de băiat*. (Șipote, în Iași), ap. HEM. 2829. Cfr. *bondoc*. [Și: *bucsăiu* s. m. = „un om mic, gros: vir quadratus; ein untersetzter Mensch“. LB.; „copil gras și urflet“. PAMFILE, J. II; „copil indesat, gras și scurt“. COSTINESCU. | La PONTBRIANT și la DDRF. se dă și o formă *bucsăiu*, neatestată de altminteri.]

2°. *Băcsaiu* = „mălaiu dumatic și prăjit în unsoare, ca găgăul de mămăligă“. (Sântioana, lângă Gherla) VICIU, GL. *Băcsaiu* = „mămăligă friptă în unsoare; se zice și găgău“. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2829. [Și: *bocsăiu* s. a. = „turtă de mălaiu copt, de-abia scoasă din cuptor, ruptă bucățele, care se ung cu grăsime de porc“. POMPILIU, BIH. 1005. | Forma *bocsăiu* la DDRF. pare a fi greșită.]

[Și: *băcsaiu*, scris și *băxaiu* (*băxaiu, boxaiu, buxaiu*).]

— Derivat din *băcsi*, prin suf. -aiu.

BĂCSÎ vb. IV^a. (Se) *bourrer, enfoncer en pressant*. — (Se întrebuințează mai ales sub forma participială, ca adjectiv. Rare, întrebuințat prin Ardeal și, pe alocurea, în Mold.) Trans. A umplea ceva prin îndesare s. ticsire, a băga ceva s. pe cineva cu forța undevă, a înghesui, „a îndesă“ LM., „a ticsi“ HEM., „a ghionți, a buși [pe cineva]“ REV. CRIT. III, 87 (Țara-Hațegului). | Fig. A îndesă pe cineva cu vorba, „a vexă [pe cineva] cu vorba“. REV. CRIT. III, 87. || (Mai ales) refl. „A se îndesă, a se lipi, a intra unul într'altul [d. ex.] *Mi s'a băcsit părul*“. LM. A se îndesă, a se înghesui (în cineva). *S'au băcsit în mine și m'au strâns de nu mă puteam răsufli*. (Sirca, în Iași), ap. HEM. 2831. [Și: *băcsi* vb. IV^a; *bucsî* vb. IV^a = „tasser, serrer, coller l'un contre l'autre“. DDRF. | Scrise unori și: *băxi, baxi, buxi*.] Cfr. *imbăcsi*, (*im*) *begsi*, *bucsî*, *bucsî*.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o contaminare din *băgă* și *ticsi*. În cazul acesta, forma *bucsî* se datorește trecerii obicinuite a lui *ă* > *o*, *u* după labiale).

BĂCSIRE s. f. *Action de bonder, de bourrer*. — (Rare, înlocuit aproape pretutindeni de compusul *imbăcsire*) Infinitivul verbului *băcsi*, devenit abstract verbal. [Și: *băesire*, scris și *băxire, băxire*.]

BACȘIS s. a. *Prix* (d'un service rendu), *rémunération, cadeau. Pourboire; pot-de-vin.*—(Cuvânt turcesc, intrat de vreme în limbă și devenit popular chiar și peste munți). (Mai de mult) Premiu, remunerare în bani (adesea considerabilă), cu deosebire pentru servicii militare. *Făgăduită eră plata Tătarilor la Hotin, de la sultan Osman: care va aduce cap de Căzac, să iee câte 50 galbeni de aur bacșis.* M. COSTIN, LET. I, 250. *Îmicerii... n'au vrut să dea războiul Szezielor; au făcut-o, ori că nu se îndură de Craiul, că le da mult bacșis, ori că agiunsăse Craiul cu daruri la capetele Îmicerilor.* AXINTIE URICARUL, ap. HEM. 2300. | (Mai de mult, în parte, iar azi exclusiv) Mică recompensă, mai ales în bani, ce se dă cuivă care face un serviciu de altminteri datoritor ori plătit (cu deosebire servitorilor, birjarilor, chelnerilor, factorilor poștali etc.), adesea (când e vorba de funcționari) pentru un serviciu ilegal. *[Ilias Alexandru] eră și darnic, bacșisuri da mari, că eră om bun.* NECULCE, ap. HEM. 2300. *Au sosit [Domnul] la Copou..., dând și bacșisuri în destul, la oamenii Pașii.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 197/7. *El le făgăduise foarte mult bine și un bacșis mare, dacă i-or putea prinde acea pasăre, de vie.* SBIERA, P. 68/25. *Cuscri, surori, veri, ori rude de aproape ale miresei... apără zestrea; când vreunul din flăcăi dă să puie mâna pe câte ceva, ele-i îndepărtează... și tot urmează a apără strielele, până ce mirele... [le] dă un bacșis, de obicei papuci, tulpin sau bariz.* SEVASTOS, N. 161/2. *După strângerea banilor pentru tinerii now-căsătoriți... se mai strâng bani și pentru lăutari. Această strângere, numită „bacșisul lăutarilor”, se face în următorul mod: Nuna-mare pune-o plăcintă pe-un talger, împlântă într'insa un grițar [= creițar] sau doi, și o dă mai departe... MARIAN, NU. 727. Într'unele țări, sânt funcționari care așteaptă bacșisuri pentru serviciile ce sânt datorii să facă.* [Plur. -șisuri și -șise.]

— Din turc. bahşîş, idem.

BACȘISUIT, -Ă adj. *Corrompu par des dons, des pots-de-vin.*—(Rar. Pop.) Mituit, cumpărat prin bacșisuri. *Administrația, bacșisuită de răii arendași...* JIPESCU, ap. TDRG.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb bacșisui (pe cineva), aproape neîntrebuințat.

BĂCSÍT s. a. = băcsire. (Rar, înlocuit aproape pretutindeni de compusul îmbăcsit) Participiul verbului băcsi (băcsi), devenit abstract verbal. [Și: băcsit, bucsit, scrisse une-ori și băcsit, băcsit, bucsit.] Cfr. îmbăcsit.

BĂCSÍT, -Ă adj. *Rempli de, plein de, bourré.* — Participiul verbului băcsi, devenit adjectiv. „Plin de ceva [ce s'a adunat s. a fost băgat, umplut, îndesat așa, încât mișună s. zace în straturi groase acolo] [d. ex.] *Haițele erau băcsite de păduchi, de praf, de noroiu.* (Țara-Hațegului) REV. CRIT. III, 87. *Cărciuma eră băcsită de lume; podul eră băcsit de șoareci; eră cu nările băcsite de colb; eră cu urechile băcsite de lână.* (Sirca, în Iași), ap. HEM. 2831. *Dar să nu uiți, maica mea, O perniță de subț șea... Cusută cu pietre multe, Băcsită cu pietre scumpe.* TEODORESCU, P. P. 521. Cfr. îmbăcsit, bucsit.

[Și: băcsit, -ă, bucsit, -ă.]

BACTÉRIE s. f. (Șt. nat. Med.) *Bactérie.* — Microorganism (microb) din cele mai primitive, de origine protistă, având, în mare parte, caracterul vegetal, de formă lungueață, ca un bastonaș. | P. ext. Orice microb de origine vegetală. Cfr. bacil, microb. [Pronunț. -ri-e.]

— N. din fran. (grec. βακτηρία „baston“).

BACTERIOLÓG s. m. (Șt. nat., Med.) *Bactériolo-*

gue. — Cel care se ocupă cu studiul bacteriilor. [Pronunț. -ri-o-]

— N. din fran.

BACTERIOLOGÍE s. f. (Șt. nat., Med.) *Bactériologie.* — Știință, care are de obiect studiul bacteriilor, microbiologie. [Pronunț. -ri-o-]

— N. din fran. (format din *bactérie* și λόγος „vor-bire“).

BĂCUIEĂȚĂ s. f. *Taie d'oreiller employée comme sac à effets.*—(În unele părți ale Transilv.) „Băcuiță se zice la fața de perină, când este folosită [= întrebuițată] în loc de sac, cum fac muierile, când merg la târg; căci merindele, cioboatele și ceva haîne, ele le pun într'o față de perină curată, cusută, pe care o iau sub-suoară ori pe cap, iar la caz de lipsă [= de nevoie] scot din ea cele trebuincioase; numai pe cât timp face serviciul sacului, fața de perină se chiamă *băcuiță*“. Com. I. POP-RETEGANUL, ap. HEM. 2834-2835. [Pronunț.: -cu-ia-.]

— Din ung. bakó „Seitentornister“ (= un fel de traistă), apropiat de cuvântul *săcuiță*.

BĂDĂDĂÍ vb. IV. 1°. *Aller à l'aventure, errer ça et là, vagabonder, flâner.* 2°. *Parler déraisonnablement.* — (Mold.)

1°. A umblă fără scop, a rătăci; cfr. a hoînări, a horhăi. *Și de-atunci, ca mai ba să-l vadă cineva bádădăind pe ulițele Iașilor.* CREANGĂ, A. 142. *Ori casa asta nu-i curată, ori s'a cutremurat pământul, de mi-a sărit perna de sub cap, și eu umblu bádădăind ca un nebun.* idem, P. 302 (= „umblu în neștire, horhăesc“. GLOSAR).

2°. *Bádădăi* = „a spune vorbe fără rost“. ION. CR. II, 134.

[Prez. indic.: *bádădăiu* și *bádădăesc*.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bódologni* s. *bódorogni* „a rătăci“; pentru trecerea de sens: „rătăcesc“ > „vorbesc prostii“, cfr. băiguți.)

BĂDĂIU s. a., s. m. }

BĂDĂIU s. a., s. m. }

Sorte de seille, de baquet ou de baratte. — (Prin Banat, Transilv. și Moldova) Vas de lemn, de obicei de mărimea unei cofe, în care se adună smântâna din care se scoate unt. Cfr. budăiu (budău, budie, budăie, buduiu, budarcă, budașcă, budac(ă), budereu, budalău), putineiu, botorog, botică, hărdău (hurdoiu, hurdaiu), șteand, chegoniță, bărbință, boșcă, boște, balercuță. „Laptele... îl bagă în troce, unde se alege smântâna; smântâna luată de pe lapte o bagă în *bádăiu* și acolo o bate de se alege unt din ea; iar care vrea să o păstreze o bagă în botice“ (Cugieru, în Transilv.). „*Bádăiu* este un fel de vas cât o cofă de mare“ (Bistrițoara, în Neamțu), ap. HEM. 2836. (Loc. prov.) *Ca hărțul [= șoarecele] din țările și ca mâța din bádăiu.* ȚICHINDEAL, F. 59 (: „cu mare băgare-de-seamă“. ZANNE, P. IV, 143). [Prin Ban. se pronunță *bádănu*: *Bádăniu* = „vasul în care se pune smântâna spre a scoate untul din ea“ (Srediștea-mică). „*Bádăniu* (cu n muiat) se numește la ciobani hurdoiu în care se bate zara și se alege untul“. (Hațeg; Borlova, în Banat), ap. HEM. 2836. „În casă se află... un *bádăniu* cu mătcă, de bătut smântâna pentru unt“. LIUBA-IANA, M. 100. *Bádăniu* (plur. -e) = „putineiu în care se adună laptele pentru a se scoate unt“. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87. *Se întâmplă însă că în unele locuri colindătorii nu capătă nimic. Atunci își bat joc de acela care îi lasă să plece cu mâna goală [dorindu-i]: Rădăcina socului în vatra focului, Măși [= pisici] bádăni Prin bádăni, Lupii zbiară Prin ciubară... (Banat), ap. PAMFILE, J. II, 361. | Pe la Jiu, se găsec și formele: bádiiu (bádăiu) = „botorog, hurdoiu, ce se bate cu mătcă, ca să se aleagă untul“. VIICU, GL. | Prin Transilv. se găsește și forma b-*

dău s. a. „Zărul se fierbe și se alege din el urdă dulce; din aceasta, băgată în bādău sau hurdău, se alege untul“. (Orlat și Vaidarecea), ap. HEM. 2836. | Prin Bihor, cu schimb de gen și cu un sens ceva deosebit: bādănie s. f. = „vas de lemn, în care se strâng prunele“. (REV. CRIT. IV, 337.]

— Din ung. bődöny „putină mică“, care, în Mold. și Bucov., a fost imprumutat sub forma budăiu. Cfr. bādan și buduroiu (budureț, buduleț).

BĂDĂIU s. m. (Bot.) = migdal: *Amandier*: *Amygdalus communis*. — (În Ban., unde se pronunță bādăiu.) „Pe la noi migdalului i se zice bagim și bādăniu“. (Srediștea-mică), ap. HEM. 2843.

— Pare a fi înrudit cu badim (< sârb. badem < tuc. bādem, idem).

BADALŪRCE s. f. plur. (Bot.) *Pommes de terre*. — (În unele părți ale Transilv.) Cartofi. BARCIANU; ALEXI.

— Etimologia necunoscută. Cfr. bandrăburcă.

BĂDÂN s. a. *Cuve (où l'on dépose le marc de raisin ou les prunes pour en préparer l'eau-de-vie), grande cuve de vendange, dont le fond est plus large que le haut*. — (Prin Banat și Oltenia) Vas, cadă, sau cazan mare, mai lat la fund decât la gură, în care se prepară vin sau rachiu; cfr. tocitoare, zăcătoare. *După ce a fert vinul și s'a limpezit, se trage de pre logor. Din logor... se face răchie...; rămășițele ciucului ce au rămas în teasc... se pun în căzi sau bādane, și dintr'însele se ferbe răchia de loză. Bādān, [plur.] bādane, se zice și la nește vase mari în care se pun prunele spre ferbere.* (Srediștea-mică, în Banat), ap. HEM. 2837. [În Mehedinți] *culesul viei se face strângând strugurii cu mâna, puindu-i în hardău și zdrobindu-i... Toate hardauele cu mustuitură se varsă în streaza sau bādan, adecă într'un cazan mare mai larg jos decât sus.* I. IONESCU, M. 371. [Și: bādān. | Cu schimb de gen și cu sensul de „putină“, în părțile Bereteului, în Ungaria: bādānă s. f. = „Wanne“. JAHRESBER. VI, 75.]

— Din sârb. bādan „labrum, cadus“. Cfr. bādāniță, bādăiu.

BADANĂ s. f. v. bidineă.

BADANĂ s. f. v. bādān.

BĂDANIȚĂ s. f. *Petite cuve pour y conserver de la farine*. — (În Banat) Vas mic de lemn, în care se păstrează făina. *O bādāniță de lemn, ori un burduș din o pele pămășită pentru păstrat făina.* (Măidan, comit. Caraș-Severinului), ap. HEM. 2837.

— Derivat din bādān, prin suf. dim. -iță.

BĂDĂRÂN, -CĂ subst. (Terme de mépris donné surtout aux campagnards ou aux citadins de manières rustiques) *Homme ou femme de manières rustiques, (villageois) grossier, rustre, rustaud, butor, marouffe*. — (F a m.) Mojic, om fără maniere. [Sensul fundamental al acestui cuvânt batjocoritor pare a fi fost: „unul care vorbește lucruri fără rost“, apoi „unul care spune lucruri neconvenabile“, prin urmare „om fără maniere, mojic, necioplit“, spunându-se, azi, cu deosebire de către orașeni celor ce trăesc la țară (căci aceștia sânt deprinși a vorbi fără înconjur) și, mai ales, celor veniți de la țară la oraș și care au păstrat maniere grosolane, și, îndeobște, oricărui om grosolan.] *De unde știe ciobanul, Mojicul și bādăranul, Ce fel să te primească Și ce fel să te cinstească?* PANN, P. V. III, 144. *Feciorul: Domnul Ilie Rogojină!* [un răzeș bogat]. *Zoița: Iată bādăranul!* I. NEGRUZZI, IV, 237. [Vorbește Don Ranudo, un „grande d'Espagne“, ruinat de n'are ce mănăc, însă tot mândru] *Mă țărănoiuile, ce faci tu acolo? ... — „Gustam și eu ceva, stăpâne“. — „Ce gustai, mă? — „Niște*

brânză, Măria-Ta“. — „Ce fel de brânză? Ia să văz și eu, ce fel de brânză. Știi, nobila mea consoartă, că mâncările bādăranilor ăstora au câte-odată gust bun, mai ales după plimbare. Ia să-ți văz brânza, mocofane!“ CARAGIALE, N. S. 96. *Bādăran boierit* = „homo novus, parvenu“. LM.

— S'a născut prin înlocuirea terminațiunei -ău cu sufixul peior. -an (ca în *jidān* < *jidău < ung. zsidó, *șoldan* < *șoldeu < ung. sülöd), din forma *bādă-rău* (păstrată numai ca nume de familie, în Moldova, cfr. HEM. 2845), care e ung. *bădaró* „einer, der unverständlich, ungereimt, kauderwelsch redet“ (din *bādarni* „a vorbi fără rost“).

BĂDĂRĂNESC, -EASCĂ adj. *Rustaud, rustre, grossier*. — (F a m. Rar) De bādăran, a[1] bādăranilor. *Vorbe bādărănești. Purtare bādărănească. Obraz bādărănesc.* HEM. | P. ext. (însă nu în sens rău, ci cu un fel de mândrie țărănească) *Țărănesc, a[1] mojiilor. Am avut în gând să fiu înțeles de orașanii, care, poate, nu mai știu bine limba bādărănească.* JIPESCU, ap. TDRG.

— Derivat din bādăran, prin suf. adj. -esc.

BĂDĂRĂNÍ vb. IV^a. refl. *Prendre des manières rustiques*. — „A deveni bādăran“ LM., a începe să ai apucături bādărănești. *Te-ai bādărănit cu totul, de când trăești la țară!*

— Derivat din bādăran.

BĂDĂRĂNIE s. f. *Action ou parole de rustaud, rusticité, grossièreté*. — (F a m.; întrebuințat mai ales la singular) Abstractul lui bādăran, derivat prin suf. -ie. Acțiune, faptă, vorbă de bādăran; mojicie, grosolanie. *Asta e o bādărănie.* Cfr. mādărănie, modoronie.

BĂDĂRĂNÓS, -OĂSĂ adj., adv. I. *À la manière d'un rustre, d'un rustaud.* II. *D'une manière rustaude, grossière.*

I. Adj. Ca de bādăran, ca a[1] unui bādăran; cam necioplit, nemanierat, grosolan. *Expresiuni curtenitoare ca: „domnule“, „d-ta, „d-v.“... sânt... prețutindene înlocuite prin bādărănosul „măi“ și familiarul „tu“.* CONV. LIT. XVII, 106, ap. TDRG. *Pe cât e de bine crescut..., de ușor în mișcări modelul, pe atâta ucenicul e de stângaciu, de brutal, de bādărănos.* IORGA, L. II, 506. *Nu fi bādărănos!* HEM. 2847.

II. Adv. (Cam) ca un bādăran. *Vorbește bādărănos.*

— Derivat din bādăran, prin suf. adj. -os.

BĂDĂU s. a. (Păst.) *Bâton qui sert à broyer le (lait) caillé destiné à la préparation du fromage*. — (În Mold.) Un lemn cu care se sfărâmă cașul. „Laptele cel încheagat, baciul îl rupe cu mâinile și-l tot strânge grămadă până când se formează un boț, apoi scurge zerul, [din care]... iese urda, iar cașul cel rămas în budacă îl farmă cu un lemn ce-i zice bādău“. (Hangu, în Neamțu), ap. HEM. 2840. Cfr. mătecă, brididău. — Etimologia necunoscută (cfr. ung. bődő „țearvă“). Cfr. budălău².

BĂDĂU s. a. v. bādăiu.

BĂDE s. m., sing. 1°-2°. Terme villageois d'amical respect envers un homme plus âgé, un frère aîné, son mari, son fiancé ou son amant. 3°. *Frère aîné.*

1°. Cuvântul *bade* eră odinioară, când Românii trăeau în comunități mai mici, și, prin urmare, cei ce se întâlneau zilnic se și cunoșteau, termenul general prin care cineva se adresă unui bărbat mai în vârstă — a spune unui om mai bătrân numai pe nume, a fost totdeauna o lipsă de respect — de căteori, nefindui-i rudă, nu-i putea zice „unchiule“, „fine“ etc. sau, neavând un rang anumit, nu i se putea adresă cu „jupâne“, „stăpâne“ etc., sau, nefind destul de

bătrân, nu-i putea spune „moșule“. Odată cu desvoltarea vieții de oraș, terminul acesta a pierdut din răspândirea sa, fiind înlocuit, la oraș, prin „domnule“, și păstrându-se doar în cercurile restrânse familiare. La țară însă, el se aude până azi, coresponzând întocmai cuvântului lele, când e vorba de o femeie, iar orășanul îl întrebuințează ca termen de binevoitor respect, considerație sau politețe, când vorbește cu un țaran sau despre un țaran. Tot astfel vorbind țaranul cu un orășan despre sine, se poate numi *bade*. (Se întrebuințează apozițional, în legătură cu numele, de obicei cu cel de botze, sau absolut, la vocativ) *Georghe Ștefan-vodă, trecând cu oastea... prin Roman... un bivolar bătrân a lui au ieșit înaintea dintr'o crâsmă, fiind bat [=beat],... și au început a ride și a bate în palme și a zice: „Dragul badei, Ștefan-vodă, mai bine îți șede în domnie decât în boierie. Așa să mi te porți!“* NECULCE, LET. II, 206²³. *Boterul Iamandî, ce au fost vornic-mare de țara-de-sus și cu giupâneasa sa Maria, au dăruit tot la acea mănăstire o parte de sat..., carele au avut-o cumpărătură de la badea Limbovici. (a. 1814, Mold.)* URICARIUL, II, 3/5. *Terinte... Domnica ta-i cuminte, Doamne ferește! He, he, he! — Domnica (în parte): Așa, bade Terinte? Te-oiu face eu de-i da cărțanii. Așteaptă!* C. NEGRUZZI, III, 14². *Jidanul: Ei vei! bade surugiu, ce să facem, mă rog?* ALECSANDRI, T. 48. (Un țaran, către un Sas). *Bună vremea, jupâne. — No, bine ai venit, bade Ioane. — Bucuroși la oaspeți, jupâne? — Bucuroși, bucuroși, bade Ioane. ISPIRESCU, ap. HEM. 2305. Aho! aho! Plugul badii cu 12 boi... S'a dus badea să vază Grăul de-i răsărit...* TEODORESCU, ibid. | (Une-ori *bade* devine un fel de atribut stabil pe lângă numele unor anumite persoane marcante din sat sau dintr'o familie). *Dat-am scrisoarea me[a] la mâna dumisale vărul meu, bade[a] Ursului Burchi i dumisale nepotu-mieu, Oprisan Burchi. (a. 1778.)* URICARIUL, XIV, 41. | *Badea Ion a devenit figură tipică a unui țaran cam prostănar, așa în cât s'a născut loc. prov. Vorbește (și) badea Ion, Că și el e om* („se zice, în bătaie de joc, pentru cei ce grăesc vorbe proaste, socotindu-le de vorbe mari“). ZANNE, P. II, 842 (cfr. varianta: *Vorbi și (ne)nea Ion, Că este și el om.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 842). | (Adesea, la vocativ, cu o nuanță de ironie și de amenințare; cfr. *bădișor*) *Ha, ha! Măi badeo, mi-ai căzut la mână acu!* ALECSANDRI, T. 234. [Epistatul către Stan, covrigarul] *Ian ascultă, măi bade, poartă-te bine cu boierii, c'apoi o împlinești cu mine!* idem, T. 142. *Hei, hei!... nu te-am știut eu că mi-ești de aceștia, că de mult îți făceam feiu!*... *Dar, trăind și nemurind, te-oiu sluji eu, măi badeo!* CREANGĂ, P. 236/4. | (În opoziție cu „domn“ = „boier, om de la oraș“) *Țaran. Domnule cu'n bou de funie, să fii cu doi, și-aș zice „bade!“* („se zice, în bătaie de joc, când se numele de „domn“ celui căruia nu i se cuvine“). ZANNE, P. IV, 352. | (În opoziție cu lele, în limba țaranului) *Bărbat, om. Dacă badea ar avea cosife, i s'ar zice lele.* ZANNE, P. IV, 249. *Nici lelea cu bărneapă, nici badea cu altițe* (: „bărbatul să fie bărbat și femeia, femeie“). ibid. III, 25. *Strigă badea din pârlez, pân'la lelea din grădină, să mă apere de-o găină, că de căne nu mă tem.* GOROVEI, C. 316. Cfr. *bădiuc*.

20. Tot ca termen de respect față de un om mai în vârstă sau de un superior trebuie explicat cuvântul *bade* în gura femeilor s. fetelor, când se adresează bărbatului s. iubitelui (p. ext., când aceștia din urmă vorbesc despre sine cu nevasta s. iubita lor). *Tu te duci, badeo, sărace; Eu cu dorul tău ce-oiu face?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 109. *De cât să tot viu la noi, Mai bin' meri, bade, la boi!* ibid. 460. *Draga badei, Năstăsie, Prea iubită mi-ai fost mie.* ibid. 253. | Astfel, *bade* a putut să primească, în gura nevestelor și a fetelor, un înțeles apropiat de „bărbat“ și, mai ales, de „ibovnic, draguț, iubit“. *Eu cunosc firea badii, Că cu mine s'ar iubi, Dar nu cutează-a grăi, Dorul a-și destăinu!*... *Cutează,*

bade, grăește, Și cu mine te iubește! ibid. 50. *Badea vine și se duce, Dor îmi lasă, dor îmi duce.* ibid. 143. *Pe câmpul cu seminic, Ară badea și'un voinic.* MARIAN, NA. 117²⁷. *Dragu-mi-i paharul plin Și badea nu prea bătrân.* ibid. 240¹⁹. (Mai ales în legătură cu pronumele posesiv) *Badea mieu, tânăr băiat: Nici mustața nu i-a dat, Badea mieu tânăr copil: Roșu ca un trandafir... Cum e bradul arătos, Așa-i badea de frumos; Cum e bradul nalt din munte, Așa-i badea mieu de frunte.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 39. (Adesea pus în opoziție s. în legătură cu „mândră“, mai rar cu „lele“) *Badea zice că se duce, Mândra iese 'n drum și plânge; Badea 'ntinde hamurile, Mândra șterge lacrimile.* ibid. 252. *Badea'n deal, Ca și-un pahar; Mândra'n vale, Ca și-o floare.* DOINE, 236. *Badea 'nalt cât un cires, Mândra cât un fedeleș; Badea 'nalt cât o prăjină, Mândruța-i toată'n fărână. Mă mir ce se mai iubesc, Că nici când nu se'ntălnesc.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 429. *Badea 'nalt ca și-un husar, Lelea până la pieptar; Badea mândru și voinic, Și mândruța de nimic.* ibid. 431. *Rău e dealul cu cucute și badea cu mândre multe!* ibid. 407. *Floriciă din ogoară, Dorul badii mă omoară.* SEVASTOS, C. 129. Cfr. *bădică* (ă), *bădicuț* (ă), *bădie*, *bădiță*, *bădiuliță*, *bădiuluț*, *bădiței*, *bădițică*, *bădișor*, *bădiuc*.

30. † La ȘINCAI, HR. III, 21, îl întâlnim cu sensul de „frate mai mare“. *Drept aceea Ioan-vodă s'au dus... în Moldova, unde eră vodă bade-său, Moise... și de acolo [trecu]... la al doilea bade al său, la Petru-vodă, carele eră om de biserică și mitropolit în Kiovia... Ioan-vodă acesta au fost frate dulce cu Gavriil-vodă; porecla le au fost Moghila, și au fost din vechia familie domnească, frați cu numiții Moise și Petru.* Cfr. *bădică* (30), *bădie*, *bădiță* (30), *bădițică*.

[Cuvântul e atestat, ca nume propriu, de timpuriu: la 1440 în Munt. și la 1443 în Mold. Cfr. HEM. 2306 ș. u. | Pronumele posesiv și adjectivele care l-insoțesc au genul masc. | În legătură cu pronumele posesiv, se întrebuințează de obicei articulat, dar sânt și construcțiuni ca: *Trandafir îi bade-mieu.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 137. | La vocativ, găsim formele: *bade* (mai ales când urmează numele), *badeo*, și în legătură cu pronumele posesiv, rar, și: *Badea-mieu (cel supărat, Da a seară ce-ai cinat?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 54). Se găsește și forma scurtată: *bai: Bai „Davide“*, [zice popa] „domniata fii cu mine“. *Eu am zis: „Aș țineă, dar alți[i] să tem, nu fîn niminia și pentru aceia nici eu nu îndrănesc“.* DOC. (circa 1765, din Grid, comit. Făgăraș), ap. IORGA, S. D. XIII, 255. | În sensul 20, cu deosebire în Transilv., cu trecere la decl. II, din pricina genului bărbătesc, și: *bădiu* s. m. POPOVICI, R. D. 164; JAHRESBER. V, 189, adesea alături de forma *bade* sau de diminutive ale ei, ca în următoarele poezii populare: *Foaie verde de duplău, Însoară-te, badiul mieu, Și trăește, badeo, 'n bine Și gândește și la mine.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 404. *Hei, bădiță, badiul mieu, Badiul mieu, draguțul mieu, De când noi ne-am despărțit, Pân'acum, când ai venit, Tot cu altul m'am iubit!* ibid. 240. *Bădișor ca badiul meu Nu-i cât ține Dumnezeu, Făr' mai este un brad a-munte Ca bădișul meu, de frunte, Dar nici bradul Nu-i ca badiul.* POP. (Orlat în Transilv.), ap. HEM. 2865. *Foaie verde-a macului, Pentru voia badiului, Dat-am trupul dracului Și sufletul iadului.* ibid. 11. *Esta-i badiu', cănele, Ce-mi luă inelele....* RETEGANUL, TR. 151¹⁹. *Răsai, lună, de cu sară, Să văd badiu' unde'n sară.* POP. (din Vâlcea).]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi înrudit cu bulg. *bate*, cu aceleași sensuri; cfr. sârb. *bača*, *bato*, ungh. *bátya*, *bátyó*, etc. BERNEKER, SL. WB. 45-46).

BADEA-IÓN s. m. (Bot.) } v. badiu.
BĂDEÁN s. m. (Bot.) }

BADIÂN s. m. (Bot.) = anason: *Anis (vert): Pimpinella anisum*. LB. etc., PANȚU, PL. [În Ardeal cuvântul a devenit popular, planta aceasta fiind întrebuințată pentru fabricarea unui rachiu. Se găsește și sub forma mai asimilată a limbii: bădean PANȚU, PL. și, prin etimologie populară (la Brașov), Badae-Ion. Com. Lacea.]

— N. din germ. Badian, idem.

BĂDIC s. m. sing. tant. 1°. *Fer de fonte*. 2°. *Boîte à graisse, en fer-blanc*. — (Ungurism).

1°. (Prin Ban.) Tuci, cfr. schijă. BARCIANU, ALEXI. *În chilii sânt cuptoare (= sobe) de bădic (= fier turnat) sau de pământ*. LIUBA-IANA, M. 97.

2°. (Prin jurul Aradului) Vas de tinichea în care se ține untura. Com. Dr. I. BODEA.

— Din ung. bádog „tinichea“.

BĂDICĂ s. m. sing. 1°-3°. (S'emploie dans les mêmes sens que bade, ayant cependant une nuance plus accentuée de caresse). — Diminutivul lui bade (derivat prin suf. -ică). Se întrebuințează în aceleași cazuri ca bade, exprimând însă mai multă desmierdare decât aceasta. Cfr. bădiță, lelică, mândruleană, mândruliță.

1°. (Mai ales în Mold. F. am.) Se zice, în graul țărănilor, unui om mai în vârstă, iar de către orășeni, unui țaran, ca apelație de stimă sau prietenie. Cfr. nene, neică, nenisor; lele, leliță. *Dracul s'a prefăcut într'un băiet ca de opt ani, îmbrăcat cu straie nemfești și îmblă zgrîbulind pe la poartă. Stan eră acasă... și numai iată ce vede că se răpede câinii... Aleargă la poartă zicând: „Țibă! Hormuz; na! Balan; nea! Zurzan; dați-vă'n laturi, cotar!... Ba de unde ești tu, măi țică? și ce cauți pe aici, spaima cânilor?“ — „De unde să fiu, bădică? Ia, sânt și eu un băiet serman... și vreu să intru la stăpân“*. CREANGĂ, P. 147. (În colinde întâlnim adesea: *bădica Troian*; cfr. TEODORESCU, P. P. 145; ȘEZ. III, 181/1.)

2°. (În Mold., Bucov., Transilv., Ban.) Țărancile se adresează cu acest cuvânt spre desmierdare, bărbaților sau iubitorilor lor, așa încât cuvântul se apropie, mai ales la vocativ, de sensurile de „drag(ă)“, „iubit, draguț, ibovnic“, totdeauna însă cu nuanța unei afecțiuni de la unul inferior sau mai slab către altul mai mare sau mai puternic. Cfr. bade (2°), bădicuță, bădieș, bădilucă, bădișor, bădiță (2°), bădițel, bădițică, bădiuliță, bădiuluț. *Terinte: Voichițo, Voichițo! — Voichița: Cum îi bădică?, iatămă-s! C. NEGRUZZI, III, 17. Un Român: Taci, nevastă, că-mi rupi inima cu cânticul ist de robie... — O Română: Când ar fi numai atâta! Dar a să ne scoată Leșii din țara noastră, bădică, și să ne ducă robi peste hotar! ALECSANDRI, T. 1515. Roaba babei s'apropie de el și-i zise încet, strângându-l de mână: „Eu știu că tu ești Făt-frumos... Da, bădică, mâne și se'implinește anul, ia-mă și pe mine cu d-ta, că ți-oiu fi de mare folos.“ EMINESCU, N. 21. Inima-mi de dor e arsă, Că bădica-i dus de-acasă. ALECSANDRI, P. P. 267/6. Fă-mă pasăre mânăstră, La bădica pe fereastră: Să auz al lui suspin, Lacrămile să-i alin. JARNIK-BĂRSEANU, D. 134. Vai de mine, ce să fac? Mi-a căzut bădica drag Și n'am cămașă să-i fac. HODOȘ, C. 86.*

3°. Copiii de țărani numesc astfel pe frații lor mai mari. Cfr. bădie, bădiță (3°), nene, nenică (ă), nică; dadă, țată, țățică. „Mă duc să-i deschid!“ — „Bădică, bădică“, zise iarăși [fratele] cel mic, „ascultăți-mă și pe mine!“ CREANGĂ, P. 22. | Spec. (Obiceiuri pop.) Botezând un frate sau [o] soră la un alt frate sau soră, ei nu se numesc mai mult [= nu se mai numesc] „frați“ sau „bădică“ și „lelică“, ca mai înainte, ci „cumătru“ și „cumătră“. MARIAN, NA. 172.

[Gen. -dat. *bădichii* și *bădicăi*. TEODORESCU, P. P. 144^b.] Cu trecerea la decl. II, din pricina genului bărbătesc, mai rar, și: *bădic* s. m. „Dumneavoastră

vă duceți pe târfărie“ — „Acolo, acolo, bădicule“. — „Dumnezeu să vă ajute!“ MARIAN, NU. 702.]

BĂDICUȚ(Ă) s. m. sing. (Même sens que bădică, mais avec une nuance plus accentuée de caresse). — Diminutivul lui bădică (derivat prin suf. -uț), exprimând un grad mai intensiv de desmierdare decât acesta. (În Mold. și Bucov. Îl întrebuințează mai ales femeile, fetele când își mângâie bărbații sau iubiiții.) *Miron [către Terinte]: Dă-mi pace, dă-mi pace, mă! n'am chef de joc. — Domnica: Bărbățele, drăguță! — Miron: Lipsește, scorchie! [= scorie] că intru 'ntr'un păcat! (O amenință). — Domnica: Iartă-mă, bădicuță, am greșit! C. NEGRUZZI, III, 38. (Într'un bocet din Bucovina, „La un bărbat“) Bădicuțul meu iubit! Frumușel mi te-am gătit, La lung drum mi te-ai pornit. Scoală, bădicuță, scoală, Și-i ieșire pân'afară, Să vezi oile cum zbiară. MARIAN, I. 522. [Cu trecerea la decl. II, din pricina genului bărbătesc, mai rar, și: *bădicuț* s. m. sing.] Cfr. bade (2°), bădic(ă), bădieș, bădilucă, bădișor, bădiț(ă), bădițel, bădițică, bădiuc, bădiuliță, bădiuluț.*

BĂDIE s. m. (Terme de respect et de caresse qu'on emploie en s'adressant à un frère aîné; cfr. bade.) — (În Mold. și Bucov.) Se spune de către un frate (s. o soră) mai mic(ă) unui frate mai în vârstă (și, în general, unei persoane mai în vârstă). Corespunde lui „nene“, cuprinde însă o nuanță mai desmierdătoare ca acesta. Cfr. (ne)nică, dadă, țată. *Pamfile se lăsa pe scavn. [Soru-sa] i-aduse mâncarea în farfurie, dar el sta cu ochii în jos și nu spunea nimic. „Ce nu mănânci, bădie?“ DUNĂREANU, CH. 147. [Rar, neobcinuit, și: *bădie*. PAMFILE, J. II.]*

— Derivat din bade, după analogia unor cuvinte ca *dudărie* etc. (Cfr. băbăție).

BADIÉRĂ † s. f. v. bandieră.

BĂDIEȘ s. m. sing. (Même sens que bădie, mais avec une nuance de caresse en plus.) — (În Mold.) Diminutivul lui *bădie* (derivat prin suf. -aș, care, în Mold., se preface, după palatale, în -eș). *Măi bădiță Gherghies, Dragu' țatei bădieș...* ȘEZ. VIII, 190. [Pronunț. -di-eș.] Cfr. bade (2°), bădic(ă), bădicuț(ă), bădilucă, bădișor, bădiț(ă), bădițel, bădițică, bădiuc, bădiuliță, bădiuluț.

BĂDIU s. a. v. bădăiu.

BĂDILUCĂ s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes femmes ou les jeunes filles à la campagne en s'adressant à leurs maris, fiancés ou amants). — (În poezia pop., în Mold., ca o variantă mai desmierdătoare a lui *bădiță*). Exprimă o nuanță mai intensivă de desmierdare decât „bade“. Îl întrebuințează mai ales femeile și fetele când se adresează desmierdător, bărbaților sau iubitorilor lor. *Măi bădiță, bădilucă, Dac'ai avut gând de ducă, De ce m'ai prins ibovnică?* ȘEZ. III, 19^b/s. Cfr. *bădic(ă)*, *bădicuț(ă)*, *bădieș*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițică*, *bădiuc*, *bădiuliță*, *bădiuluț*. — Derivat, prin suf. dim. -uc, dintr'o formă *bădilă* (< *bade* și suf. -ilă), păstrată azi numai ca nume de familie (cfr. HEM. 2858).

BADIM s. m. (Bot.) = migdal: *Amandier: Amygdalus communis*. (În Ban., unde se pronunță *badzim*). „Pe la noi migdalului i se zice *bagim*“. (Sredîsteamică), ap. HEM. 2843. Cfr. bădăiu.

— Din sârb. badem (< turc. *badem*), idem.

BĂDIOIU s. m. sing. (Même sens que bade, mais avec une nuance d'ironie). — Augmentativul lui *bade* (derivat prin suf. -oiu) cu o nuanță de ironie. (Rar, în opoziție cu *bădică*). Bărbat s. ibovnic bogat, dar

neiu bit. *De cât cu badea badiouin și ocolu' plin de oi, Mai bine cu badea badiică și'n ocol nimică.* (Ivesti, în Tutova) ZANNE, P. IV, 249. [Pronunț. -di-ou.]

BĂDIȘOR s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes femmes de la campagne et surtout les jeunes filles en s'adressant à leurs maris, fiancés ou amants. Employé par les hommes, le mot a une nuance d'ironie). — Diminutivul lui *bade* (derivat prin suf. -ișor), exprimând o nuanță puternică de desmierdare. E întrebuințat, aproape exclusiv, de fete (mai rar de neveste) când se adresează iubitelui (s. bărbatului) lor. (În poezia populară, îl aflăm adesea precedat de „bade” sau „bădiț[ă]”: ca o întărire și o grație a acestora). *Ară badea cu plușul, Alătura cu drumul, Merge mândra cu prânzul.* „Hai, mândră, să odihniți și mai târziu să prânzim”. — „Bade, bădișorul meu, N'am venit să odihnesc...” POP. (Transilv.), ap. HEM. 2860. *Bade, bădișoru' meu, Drag îmi este portu' tău.* MARIAN, SA. 8. *Trandafir verde, frumos, Bădișor la graiu duios, Eu din fire mi te-am scos.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 29. *Mă bădiță, bădișor, Nu-mi trimite-atăta dor, Pe gurile tuturor ... Trimite-mi mai puținel, Și vin dumneata cu el!* ibid. 116. (Variantă: *Bădișor departișor, Ce-mi trimiți atăta dor...?* EMINESCU, L. P. 42.) | P. ext. (În afară de apelațiuni directe) Flăcău, voinic (fremos, iubit). *Bădișor ca badiul meu, Nu-i cât ține Dumnezeu, Făr' mai este-un brad a-munte, Ca bădișul meu, de frunte.* POP. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2865. *Frunză verde de bujor, Fost-a fost un bădișor: El de tânăr s'a 'nsurat, Mândră fată și-a luat.* POP. (Transilv.) (în varianta din ALECSANDRI, P. P.: *Fost-a fost un crăișor...* „Aici bădișor pare a indica că acea variantă se datorează unei fete”). HEM. 2860-2861. || (Întrebuințat de bărbați, acest cuvânt primește o nuanță de ironie s. de amenințare; cfr. bade(19)). „Cât cei pe car, bade” zise Oșlobanu, căruia nu-i eră a cumpără lemne, cum nu mi-e mie acum a mă face popă. — „Trei husăși, dascăle”. — „Ce spui, bădișorule; pentru un braț de lemne? Dacă le duc în spate pe toate odată pân' a casă?” — „Dacă le-i duc, dascăle, fi le dau de geaba”. — „Zău, nu șuguești, bade?” — „Nici o șagă, dascăle”. CREANGĂ, A. 83. („Lasă-mă, bădișorule!” exprimă iubire din gura unei fete, dar ceva desprețuitor din partea unui bărbat”. HEM. 2859).

[Vocativul: *bădișorule!* mai adesea însă se întrebuințează nominativul și în apelațiuni directe, chiar și când nu e urmat de pron. pos.] Cfr. *bădic(ă)*, *bădicuț(ă)*, *bădieș*, *bădilucă*, *bădiț(ă)*, *bădițel*, *bădițică*, *bădiuc*, *bădiuliță*, *bădiulut*.

BĂDIȚ(Ă) s. m. 1°-3°. (S'emploie dans les mêmes sens que *bade*, ayant cependant une nuance plus accentuée de caresse). 4°. *Belle-soeur* (l'épouse du frère)?

Diminutivul lui *bade* (derivat prin suf. -iță). Se întrebuințează în aceleași cazuri ca și *bade*, dar exprimă mai multă desmierdare decât acesta. Cfr. *bădică*, *nenic(ă)*; *leliță*. (Alături de forma *bădiță*, se găsește și *bădiț*, cu trecerea la decl. II, din pricina genului bărbătesc).

(Fam. În Mold., Bucov., și Transilv.)

1°. Se zice, în graiul țăranilor, unui om tânăr dar mai în vârstă decât cel care i-adresează cuvântul, iar de către orășeni unui țăran. *Ș'apoi să fi văzut pe neobositul părinte, cum umbli prin sat, din casă în casă, împreună cu bădița Vasile a Ikoaei, dascălul bisericii, un holțeu zdrăvăn, frumos și voinic.* CREANGĂ, A. 2. *Am o rață șugubață, Singură coadă negoată, Și cu ciocul cigăste — Pas, bădiță, de ghicește!* (= „Punga”). GOROVEI, C. 307. „Copiliță, stai să beu, Răcori-te-ar Dumnezeu!” — „Ba, bădiță, ba, nu vreu, Că mă tem de dragul meu!” ALECSANDRI, P. P. 5.

2°. (Cu deosebire) Țărancile se adresează cu acest cuvânt, spre desmierdare, bărbaților, logodnicilor sau

iubiților lor, așa încât cuvântul ia cam aceleași înțelesuri ca „drag(ă), iubit, drăguț, iobnic”. Cfr. neică. (În poezia populară, mai ales la vocativ, întrebuințat apozitional, lângă numele de botez al iubitelui, sau precedat de *bade*, care-i mai puțin desmierdător, sau urmat de *bădișor*, care exprimă mai multă desmierdare). *Măi bădiță Onule, Sămăna-ți-aș numele, Prin toate grădinele...!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 94. *Bădița cu șase boi N'are ce câtă la noi, Dar bădița cel cu-o vacă Nici o seară să nu-l treacă! Bădița cel să-răcut, Zău, acela mi-i drăguț.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 38. *Câte care cu povară, Toate suie și coboară, Nu-mai carul bădiții Sede'n dealul Bistrișii.* ibid. 127. *Bată-te, bădițo, bată, Inima mea cea stricată!* ibid. 262. *Pasăre de la granițe, N'ai văzut pe-al meu bădiță?* ibid. 122. „Că satul cătu-i de mare, Nime bădiț ca min' n'are, Și cătu-i satu' mereu, Nu-i bădiță ca al meu.” ibid. 29. *Vecină, mândruț'aleasă, De bădițu' meu te lasă!* ibid. 278. *De unde vii, bădiț dragă?* ibid. 104. *Pentru badea, bădițu', Bucuros mi-aș da șurțu'.* ibid. 9. *Măi bădițo, bădișor, Dar de mine nu fi-i dor?* ibid. 69. „Desfă, mândră, ce-ai făcut, Că eu sânt băiat pierdut!” — „Bădiț, bădișorul meu, Nu fi-am făcut să-ți desfac, Da fi-am făcut că mi-ești drag”. MARIAN, NU. 26. *Bădiță, dragă bădiț, Tot în gură mă săruți!* DOINE, 3/8. *Dragu-mi-e bădița span, Că-i și tânăr și bătrân.* ZANNE, P. II, 741. Cfr. *bădic(ă)*, *bădicuț(ă)*, *bădieș*, *bădilucă*, *bădișor*, *bădițel*, *bădițică*, *bădiuc*, *bădiuliță*, *bădiulut*.

3°. „Nene, neică, neicuță. Astfel zice fratele [s. sora] mic[ă] celui mai mare, vrând a-l mângâia”. COSTINESCU. Cfr. *bădie*. *Ajungând în sat, se duse drept la frate-său, ca să-i ducă bucurie.* „Bine v'am găsit, bădiță!” — „Bine-ai venit, frate Dănilă!” CREANGĂ, P. 44. *Soră-mea Catrina zice atunci cu mierare: „I-auzi, bădiță! [că pupăza a început să cânte] Doamne, cum sânt unia, de năpăstuesc omul chiar pe sfânta dreptate!”* — „Mai așa, sorioară!” idem, A. 59.

4°. † (În Ban.) Cumnată (nevasta fratelui). *Bădița* = „uxor fratris”. ANON. CAR. (Suspect).

[Vocativul, de cele mai multe ori, e egal cu nominativul. Se găsește însă și: *bădițo* și *bădițule*. HEM. 2866. | Rar de tot e pluralul: *Doi bujori și doi bădiți, Și-vă dracu' ce gândiți, C'amândoi mă'ncluiți.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 277. | Odată (în rimă) găsim pronumele posesiv care-l întovărășește sub forma feminin. *În poala bădiții mele, Sede-o lele de muiere.* DOINE, 154/3. | Prescurtat, în Mold., *bită* (din *bădiță*) și *băta* (din *bădiță*). „Und'te duci, bița Vasile?” — „La crășmuța din pădure”. ȘEZ. I, 171/32. *Bița calu-și potcovește, De grea cale mi-l gătește.* ibid. I, 46/3; cfr. III, 22/10. *Vin doi nouași din sus Ș'amândoi vin cu răspuns Di la bița mieu cel dus.* ibid. II, 182/28. *Cărărușă din pădure, Bătuhită cu alună, Cu alună mărunțele, Să meargă băta (=bădița) pe ele...* ibid. I, 73/18. Cfr. JAHRESEBER. IX, 224; ȘEZ. V, 37/24; PAMFILE, J. II.]

BĂDIȚEL s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes filles ou les jeunes femmes de la campagne, en s'adressant à leurs fiancés, maris ou amants). — Diminutivul lui *bădiț(ă)* (derivat prin suf. -el), exprimând mai multă desmierdare decât acesta. (În poezia pop., în Mold., Bucov. și Transilv., adesea precedat de *bădiță*) Îl întrebuințează mai ales femele tinere și fetele când își mângâie bărbații s. iubiții. *Măi bădiță, bădițele, Mi-ai furat mînșile mele Și cu dorul m'ai lăsat, Tot în jale și bănat.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 2866. Cfr. *bădic(ă)*, *bădicuț(ă)*, *bădieș*, *bădilucă*, *bădișor*, *bădiț(ă)*, *bădițică*, *bădiuc*, *bădiuliță*, *bădiulut*.

BĂDIȚICĂ s. m. sing. (Plus caressant que *bade*, s'emploie, à la campagne, quand on s'adresse à un frère aîné). — Diminutivul lui *bădiță* (derivat prin

suf -ică), mai desmierdător decât acesta. (Fam., la țărani din Moldova) Se spune unui frate mai mare și, în general, unui om mai în vârstă decât cel care-i vorbește. Cfr. PĂMFILE, J. II. *Frunză verde siminoc, Dragă bădișcă, of! Nu am parte nici noroc Să șez cu puica 'nt'r'un loc, La o vatră, la un foc.* ȘEZ. I, 73/10. Cfr. bădic(ă), bădicuț(ă), bădie, bădieș, bădilucă, bădișor, bădiț(ă), bădișel, bădiuc, bădiuliță, bădiuluț.

BĂDIU s. m. sing. v. bade.

BĂDIUC s. m. (Plus caressant que bade s'emploie, à la campagne, quand on s'adresse à un homme plus âgé.) — Diminutivul lui badiu = *bade* (derivat prin suf. -uc), exprimând mai multă desmierdare decât acesta. (În graiul țărănesc, în Transilv.) Se spune unui om mai bătrân. „*Dumneavoastră vă duceți pe târfărie?*” — „*Acolo, acolo, bădiucule!*” — „*Dumnezeu să vă ajute!*” SEVASTOS, N. 327/32. Cfr. bădic(ă), bădicuț(ă), bădișor, bădiț(ă).

BĂDIULIȚĂ s. m. sing. (Terme de caresse qu'emploient les jeunes filles et les jeunes femmes de la campagne en s'adressant à leurs fiancés, maris ou amants). — Diminutivul lui badiu (= *bade*, derivat prin suf. dim. -uliță), exprimând mai multă desmierdare decât acesta. (În Maramureș) Îl întrebuințează femeile tinere și fetele când își mângâie bărbății s. iubiiții. *Bădiuliță* = „bădișor, iubit, drag”. ȚIPLEA, P. P. (glosar). Cfr. bădic(ă), bădicuț(ă), bădieș, bădilucă, bădișor, bădiț(ă), bădișel, bădițiică, bădiuc, bădiuluț.

BĂDIULUȚ s. m. sing. = bădiuliță. (Prin Maramureș) Diminutivul lui badiu (= *bade*, derivat prin suf. dim. -uluț). *Bade, bădiuluțul meu, De ți-i voia să mă lași, Spune-mi verde în obraz.* BUD, P. P. 30. Cfr. bădi(că), bădicuț(ă), bădieș, bădilucă, bădișor, bădiță, bădișel, bădițiică, bădiuc, bădiuliță.

BADOACĂ s. f. 1°. *Nécessaire*. 2°. *Lieu où l'eau est plus profonde, trou dangereux dans une rivière* (specialmente sous les racines d'arbres).

1°. (La Moți) „O cutie de lemn pentru mărunțișuri”. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

2°. P. a. n. a. l. (În Transilv.) Bolboacă, loc „unde-i apa mai adâncă, mai ales pe sub rădăcini. (Boutari)”. VICIU, GL.

— Pare a fi ung. bödke „cutie”.

BADOC s. m. *Bec, museau*. — (În Transilv.; rar, fam., pop.) Fleancă, fleoancă, fleură. Numai în expresia familiară și batjocoritoare: *Tine-ți badocu!* = ține-ți gura! (Ghirbom) VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. (Poate e același cuvânt ca badoacă; „gura” ar fi comparată, în acest caz, cu o „cutie”).

BADRĂGANIE s. f. *Enflure, gonflure, abcès, tumeur*. — (În Suceava, în Mold.) „Bolfă, imflătură pe corp”. ȘEZ. IX, 155.

— Etimologia necunoscută. Cfr. băzdăganie.

BĂDUGĂ s. f. *Expectoration, pneumo(no)rrhée, flegme. Pus*. — (În Ban.) Flegmă „ce scupă un ofticos, hără” (Măidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2868-2869. „Puroiu”. Com. LIUBA.

— Etimologia necunoscută.

BAE... v. baie...

BĂFTĂ s. f. *Chance, veine* (au jeu); *prestige, considération, honneur*. — (Învechit, fam. La joc de cărți, etc.) *A (nu) avea băftă*: a (nu) avea noroc. | Noroc, trecere, cinste. (Adesea în exclamări, une-ori

cu sens ironic) *Lelița Safta știi că n'are așa mare băftă pe lângă badița Ion.* GHICA, ap. TDRG. *Înco... îi îngreunată... cu Ghiță al dumitale, fi-ți-ar în băftă să-ți fie!* VLAHUȚĂ, CL. 61. *Dascălii și popa însă... laptele l-au desertat, Iar cu lapte pe la gură au uns sfinții și-au plecat... Deci a doua zi, țiganul... ..privind spre sfinți [zise]: „Aferim de băfta voastră, zău! Dar mi-e rușine mie, Sfinții să se'nfrupte'n posturi.* CONTEMPORANUL, I, 291.

— Din turc. baht „noroc, cinste, vază” (Zenker 178, trecut și la Sârbi, la Bulgari și la Albanezi) *baht* (la aceștia în urmă, în dial. gegic *baft*). Pentru trecerea lui *ht* > *ft*, cfr. *piftie* < turc. *pyhty*).

BAGĂ s. f. (Comerț) *Écaille de tortue*. — Teastă de broască țestoasă întrebuințată în industrie spre a fabrică din ea diferite obiecte de lux (piepteni, brățare, tabachiere, prășele, etc.). *Unelte eclesiastice mai mici... nu se executau mai niciodată în piatră, ci, mai adesea, în metale de preț... în fildes, în sidex, în bagă, ori în deosebite lemne.* ODOBESCU, I, 461. *Mânile-i albe și slabe netezesc inconștient penele de struț ale unui evantaliu cu plăselele de bagă.* VLAHUȚĂ, D. 8. [Plur.: *bagăle*, neîntrebuințat.]

— Din turc. *bâgha* „écaille de tortue”.

BĂGĂ vb. I. I. 1°. *Mettre dedans, faire entrer, passer, introduire, fourrer; verser. Mettre dans un lieu caché. Enfoncer, ficher*. 2°. *Faire entrer, introduire, mener, amener, conduire; attirer* (par ruse); *cacher; placer; enfermer*. 3°. (Refl.) *Entrer, s'introduire; se cacher; se perdre, disparaître; entrer* (par hasard), *tomber* (qqe part); *entrer* (un peu, pour peu de temps), *se fourrer* (parmi...), *se mêler* (à... ou de...), *se faufler, se glisser; se fourrer, s'immiscer* (dans...), *s'ingérer, intervenir* (dans...). II. 1°. *Introduire; engager, placer* (son argent dan...s); *faire* (une réclamation), *porter* (plainte); *semer* (la zizanie, etc.), *mettre* (la discorde, etc.). 2°. *Placer* (qqn. dans une fonction ou service), *faire nommer* (qqn. à une fonction), *accepter, engager* (qqn. pour une fonction ou un service), (refl.) *entrer* (en service), *se placer, s'engager* (comme domestique). 3°. *S'engager* (à exécuter qqch.), *tâcher* (de...). 4°. *Amener, pousser, inciter* (qqn. à...), *jeter, fourrer* (qqn. dans...). 5°. (Construit avec „seamă”) *Considérer, estimer, apprécier, faire cas* (de...), *avoir de la considération* (pour...), *tenir compte* (de...), *donner* ou *prêter attention* (à...), *remarquer, observer, s'apercevoir* (de...), *faire attention, avoir égard, prendre garde* (à...). *Calculer, compter, faire les comptes, supputer le prix; se soucier* (de qqch.); *apparaître* (à qqn.) ou *faire* (à qqn.) *l'impression* (de...).

I. A *băgă* înseamnă: A face să intre ceva s. cinevă într'un spațiu mărginit, în care poate încăpea. Exprimă deci o noțiune mai generală decât a *vări*, care e o băgare cu puterea, o înghesuire a ceva (mai mare într'un recipient mai mic) — și conține ideea opusă verbului a scoate: *Trufa amă întru propaste bagă omul, iară smerenia de în cădeare scoate el.* CORESI, E. 4/20. *A băgat mâna în buzunar și scoțând niște metanii... începă a se jucă cu ele.* C. NEGRUZZI, I, 18.

(Se construiește, de obicei, cu prep. în, mai rar cu alte prep.)

1°. (Despre obiecte, mai rar despre vietăți) A pune ceva (s. pe cinevă) într'un spațiu mărginit, într'un recipient etc. și a-l lăsa acolo. *Adecă amă cailor zăbalele în gură lă [=le] băgămu.* COD. VOR. 122 (=iată cailor le punem zăbală în gură. N. TESTAMENT 1648; și iată că și cailor frânilor în gură le punem. BIBLIA 1688 : „nous mettons des mors dans la bouche des chevaux”). *Scupă jărtva ceața ce-i băgă în gură cu sila.* MINEUL (a. 1698), ap. GUR. I, 321/1. *Moșneagul... îl bagă [pe purcel] în traistă, așa plin de glod... cum eră.* CREANGĂ, P. 75/9. *Negufătorul băgă degetul în gaura inelului.* ISPIRESCU, L. 26/14. *Îl băgă în cuptor și-l arse.* RETEGANUL, P. III,

66/17. Spune-i să-și bage bumbac în urechi. ȘEZ. IX, 150. Nici o mândră n'ei află Care să grăească: Bagă-ți banii în curea! [= strânge-i, nu-i cheltui]. JARNIK-BĂRSEANU, D. 372. Ungurene, Tuțuene, Bagă cămașa'n iemene! [se zice, în batjocură, Ardelenilor, care se poartă cu poalele cămeșii afară]. ZANNE, P. VI, 431. A băgă [așa] în ac = a introduce firul de ață prin gaura acului: „(eine Nadel) einfadeln“. LB. L-a băgat mămă-sa în ladă și l-au mâncat molii! („se zice... despre acei care, de mici copil, au fost cocoliți și alintați de părinții lor“). ZANNE, P. I, 555. Bag vreun clin la vreun veșmânt: „adecă înădesc: sutura adjungo; stückeln, erststückeln“. LB. Au băgat răchiul pe fereastă în grajdii. SBIERA, P. 256/5. Ca țișorul, care bagă degetul prin rara casă De năvod — cu-a mele coate, eu cerc vremea de se'n-moaiie. EMINESCU, N. 42/28. Plin de bucurie, luă Petru pușculița, o băgă sub șerpar, și plecă. RETEGANUL, P. II, 62/36. Cu degetul cel mic a ridicat curțile, de și-a putut mă-sa băgă pe sub ele făța, să-i dea să sugă. idem. P. V, 75/31. | (Construit cu adverbe) Pogonici l-ași îmbătat, Și tare rău a mănât, Carul cotiș l-au băgat Și foarte rău l-a răsturnat. SEVASTOS, N. 205/3. || P. ext. (Recipientul e omul) Într'o zi, bând mai fără cumpăt, adică băgând într'insul [= bând] duh d'al lui Bacus, pre cât nu putea să ducă... ISPIRESCU, U. 104/19. Aduce apă vie, de l'invie, și apă tare, de l'intărește, bagă în el puterea de la trei bivoli, apoi zboară. RETEGANUL, P. III, 45/30. | P. a.nal. (Ca recipient pot fi inchipuite „apa“ și „focul“, care „înghit“ oarecum ceea ce introducem în ele) Cum băgară peștele în apă, el invisă [= invie] și să dusă în ieșăr. ALEXANDRIA (a. 1784), ap. GCR. II, 134/7. Măna'n valuri că băgă, Mreana'n mână-o apucă. ALECSANDRI, P. P. 29/2. Purtă găteji, de băgă în foc. MOXA, ap. GCR. I, 58/34. Cum am făcut, cum n'am făcut, destul că, din negrijă, am băgat și pielea ta în foc. RETEGANUL, P. II, 47/8. Am băgat hărțile în foc = „j'ai jeté les papiers au feu“. DDRF. || A-și băgă pentru cineva mâna în foc = a sta chezaș, a garantă pentru cineva (în mod foarte energetic), a nu avea nici cea mai mică îndoială despre cineva cuivă. A-și băgă mâna'n sânge = a face moarte de om. Omul... Nuși băgă mâna în sânge pentru vreo apărare. KONAKI, P. 296. A-și băgă capul în foc și (eliptic): a-și băgă capul (pentru cineva) = a-și pune viața în primejdie (pentru cineva). Singur el a tot zorit Să-și bage capu'n foc: S'omoare pe flăcău la joc. Și-i dus de atunci, fugit. COȘBUC, F. 72. Pusese voevoda Chiovoschi strajă de ai lui, de nu putea nime, nici merge, nici veni; și pre cine trimetea Șeremet, îi tot prindea voevoda, de-i tăia, sau îi închidea. Iar Șeremet au dat o sută de galbani unui Moldovan, de s'au băgat capul, [plecând] cu cărți, pentru voia banilor, și au făcut cum au putut, și au mers la pașa de Fighine. NECULCE, LET. II, 382. | (Obiectul pasiv e un lichid, p. ext. drăsuri) A turnă, a vârsă (într'un vas), a pune în ceva ca să se amestece (cu el). Bufile... în care se bagă mustul să nu fie muced. ECONOMIA, 160. Ai băgat spirt în vin. DOINE, 210/11. Ai băgat sare în ducate? (Loc. prov.) Cine are piper mult, bagă și în terciu. ZANNE, P. IV, 75. (Rare, neobicinuit) Bagă pe mâni. LB., LM. | (Complinit prin „la loc“) A pune (ceva) iarăși acolo unde fusese înainte de a fi fost scos. Are să iasă din [nucă]... vite multe; vînde din ele, taie, fă ce știi; iar ce rămâne, bagă-le la loc înapoi, pleznind din âst bicu. STĂNCESCU, B. 29/2. || (Când cineva sau ceva e inchipuit ca însuși recipientul, se întrebuințează construcția a-i băgă cuivă ceva) Stăi, neagră, să-ți bag bandohul! (= „Ciubota și piciorul“). SBIERA, P. 321/12. (În astfel de cazuri se întrebuințează și reflexivul, cu sens pasiv) Această boală... se vindecă... dând vitei, în țărițe..., frunzele unei buruene numite „armurar“. Se ia/fu foile plantei..., se hăcne mărunț și se dau vitei în țărițe. Dacă vita nu

le înghite, i se bagă pe gât cu mâna. ȘEZ. III, 145/11. || (Une-ori, băgarea a ceva undeva se face cu scop de a-l sustrage vederii noastre) A ascunde. Bagă, Doamne, luna'n nor, Să mă duc unde mi-e dor; Bagă, Doamne, luna'n ceață, Să mă duc la mândra'n brață. RETEGANUL, CH. 23. || Eliptic. Am băgat și eu (subînțeles: grăunțe) în coș (de moară) = „am început a măcina, am căpătat rînd la moară“. LM. Omul care-i urit Nici la moară n'are rînd, Dar omul care-i frumos, Când ajunge, bagă'n coș. HODOȘ, P. P. 58. Tot astfel: Am băgat la mașină (de treerat), la vînturătoare, etc. = am început (s. mi-a venit rîndul) la mașină, etc. | Am băgat la sapă, la seceră, la coasă = am băgat oameni în țarină, pentru săpat, secerat, cosit, am început munca săpatului, etc. || (Când recipientul e o materie solidă, băgarea a ceva în ea e posibilă numai în urma unei izbiri puternice; sensul e în acest caz) A face să intre. Îl izbi de pământ și-l băgă în țărână pînă'n glezne. EMINESCU, N. 10/18. || (Când avem a face cu vîrirea sau trecerea unui obiect tare printr'unul mai moale, imaginea e adesea intervertită și obiectul pasiv devine recipient) A înfige. A băgat puil în frigare. A băgă în țeară = „empaler“. DDRF. (Astfel se explică și construcția cu prep. pe) Luă... un ghem de sfoară și făcu un țărnuș ascuțit..., băgă capul sfoarei pe țărnuș [și] bătă țărnușul în pământ. STĂNCESCU, B. 357/5. Se bagă ochiul praștiei pe degetul cel mic. ISPIRESCU, ap. TDRG. Pre lemnul cel de muncă îl băgară. DOSOFTEIU, V. S. 120. || (F a m.) A băgă în gură (în glumă, și: (pe) subț nas s., mai rar, subț nări) = a îmbucă (din ceva) a mânca. Șez la masă să mîndănc, Bag în gură cu suspin, Pun la inimă venin. ȘEZ. I, 107^b/5. Omul trăește cu ce bagă'n gură. ROMÂNUL GLUMET, I, 7/19. Românul, cu ce poartă și cu ce bagă'n gură, cu aia s'alege pe lumea asta. JIPESCU, ap. HEM. 2318; cfr. ZANNE, P. II, 304, 309. A băgă în (s. la) urechi = a ascultă cu luare-a-minte și a ține-a-minte. Băgați în urechi cuvintele mele! BIBLIA (1688) (: „auribus percipite verba mea“), ap. HEM. 2320. Băgați bine la ureche, codănei/i tatii: limba asta d'o vorbiți voi acuma, așa am apucat-o eu de la părinți/i miei. JIPESCU, ap. HEM. 2320. Socri mari, ascultați Și'n urechi băgați: Când o da soarele'n de seară, Mare oaste vă'mpressoară. TEODORESCU, P. P. 175^b. | A băgă în (s. la) cap = a-și însemnă ceva vrednic de ținut minte, a luă-a-minte, a pricepe bine, a se pătrunde (de ceva). Iată dar, în scurt, ascultă Și ce-ți zic bagă la cap: Gâlceavă și vorbă multă De loc la mine nu'ncap. PANN, E. II, 58. „Tu șezi la grajdii nedeslăpit și să îngrijești de calul mieu, ca de doi ochi din cap, că, de-otu veni pe-acolo și n'otu găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie...! Băgat-ai în cap vorbele mele?“ — „Da, stăpâne!“ CREANGĂ, P. 208. Boierii ziseră unii una, alții alta; iară Mihaiu adună toate sfaturile lor și le băgă în cap; apoi se puse pe lucru. ISPIRESCU, M. V. 10/15. | A-și băgă mințile în cap = a se cuminti, a-și da bine seama (de urmările faptelor sale), a reflectă bine (la ceva): „être raisonnable, faire bien attention, prendre bien garde“. DDRF. Acum ești mare; ar fi vremea să-ți bagi odată mințile în cap și să te lași de nădrăvăni. A-și băgă în cap (s. în minte) = a-și propune, a-și pune în gând: „se mettre, se fourrer ou se bouter dans la tête“. DDRF. Ți-ai băgat-ăi în mîntea ta, gîndind să amăgești și înfăleptii! DOSOFTEIU, V. S. 124. Doar l-ar putea întoarce dintr'acei nedreaptă sooteală ce-și/i băgasă în cap... CANTEMIR, ap. HEM. 2317. (Cfr. arom. și-u bagă (cu mindea) = își propune; n.-grec. βάλω εἰς τὸν νοῦν μου = „se mettre dans la tête, se proposer“, alb. vq ndër mënt = „j'ai l'intention, je pense“). A băgă cuivă în cap (ceva) = a-l face să creadă (ceva, ce nu e adevărat), a-i suggeră (ceva). Lui Euristeu, îi băgase în cap Junona, că Hercule... are să-l dea jos de pe scaunul împărăției. ISPIRESCU, U. 33. Nu știu cine băgase în cap acestui ne-

fericită că ar fi atacat. TDRG. *I-a băgat în cap* = „il lui a fourré dans la tête“. DDRF. (Cfr. n.-grece. τοῦ ἔβαλαν εἰς τὸ κεφάλι = „on lui mit dans la tête; on lui fit croire; on lui insinua“). (Fam.) **A-și băga nasul**, v. n. as. | (Fam.) **A o băgă pe mână**, cfr. mână. | **A băgă (cevă) în (s. la) buzunar** = a fură, a șterpeli: „empocher“. DDRF. *Navea grijă, lasă lucrurile pe masă, căci n'am să le bag în buzunar!* (= să le fur, să le duc cu mine). | Fig. (Despre cel care a fost „rămas“ într-o prinsoare, mai ales pe parale) **A băgă (pe cinevă) în (s. la) buzunar s. în pungă** = a.) a-l rămâne, a încasa de la el prețul prinosorii, propriu: a băgă în buzunar banii câștigați de la el prin rămășag; de aci, p. ext. b.) a rămâne pe cinevă într-o discuție, a-l infundă. | (Despre omul care ți-e drag se zice că *l-ai băgă în sân*). *Măi bădiță Gherașim, Eu de drag te-aș băgă'n sân!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 7. „Nu'ncetezi de-a-l ocări“. — „Ei, ba nu cumvă ai vra să-l bag în sin și să-l cocolească“ ALECSANDRI, T. 600. (În ironie) *Așă mi-i de drag, de l-aș băgă în sân, da nu'ncape de urechi*. ȘEZ. II, 75/10. *Unde-i [aren-dașul]? să-l bag în sin, dac'ar încăpea de urechi*. ALECSANDRI, T. 860. *De drag ce mi-e, l-aș băgă de păr în sân*. PANN, ap. HEM. 2318.

29. (Despre oameni s. animale) **A face (cu voie-bună, cu șiretenii s. cu sila) să intre undevă (în casă, curte etc.), a aduce, a conduce, a mână în lăuntru**. *Mă năstăviră și băgară-mă în pădurea sfântă a ta și în sfatele tale*. PSAL. SCH. 134, CORESI, PS. 113 (: „qu'elles me conduisent, qu'elles m'amènent sur ta montagne sainte, vers tes tabernacles“). *Atunce veni sfântul, de grăi preotului: Ce dormi, de nu te scoli, să bagi pre împăratul în casă?* MOXA, ap. GCR. I, 61/11. *Nu putea să bage în lăuntru ogrăzii... dobitoacele*. DRĂGHICI, R. 101. (Loc. prov.) **A băgat pe dracul în casă cu lăutari, și nu poate să-l scoată cu sute de arhieri** [: se zice când unul a luat de nevastă o femeie rea.] ISPIRESCU, U. 102/25; cfr. ZANNE, P. IV, 417. (Loc. prov.) *Dacă ai pe cine să te bage în baie* [= să te scalde, să îngrijască de tine], *te faci sănătos*. ZANNE, P. III, 15. | **A atrage pe cinevă (prin ademeniri) I-au amăgit [pe Leși] ai noștri, de i-au băgat la codru; fiind copacii înfânați pre lângă drum, i-au surpat asupra lor. GR. URECHE, ap. HEM. 2321. *Nu fi-e milă și păcat? De la părinți m'ai furat, în răi codri m'ai băgat, M'ai iubit și m'ai lăsat!* DOINE, 302; ALECSANDRI, P. P. 17^b/3. | *Săracă dragoste dulce, Pe strimță vale ne duce: Săracă dragoste dragă, Pe strimță vale ne bagă!* RETEGANUL, CH. 155. (Prin prep. pe se indică de obicei deschizătura prin care e introdus cinevă s. ceva într'un spațiu mărginit). **Dracul suflă groaznic de tare, așa că [atunci] când răsuflă, mână pe băiat înainte, încât îl băgă pe ușa bordeiului... Când mai răsuflă odată, împinse pe băiat, de-l băgă tocmai în fundul bordeiului. ȘEZ. III, 96/10. 16. **Dragostele nevestești Mi te bagă pe ferestă și te scot pe unde pot, Pe sub strășină, prin pod!** JARNÍK-BĂRSEANU, D. 393. (Prin prep. sub se indică mai adesea locul scurș, în care se introduce cinevă s. ceva spre a fi sustras vederii altora) „*Trebue să vă ascunz foarte bine, căci, cum o simțiș jui mieu..., vă omoară*“. *Zicând aceste vorbe..., îndată sări după sobă o pasăre... și-i băgă sub aripi pe amândoi*. FUNDESCU, L. P. 48/2. † (Fam.) **A băgă (pe cinevă) sub covată s. sub masă** (expresia aceasta din urmă fiind luată și în sensul propriu, la întreceri de băutură: cel care n'a putut rezistă cade sub masă) = a-l lăsa cu mult în urmă într-o întrecere, a-l învinge, a-l birui, a-l rămâne. *Privighitoarea, prin cântului, a băgat sub covată pe ceilalți doi cântăreși*. MARIAN, O. I, 247. (Construit cu pe la) **A așeză. În anul dintâi a domniei lui Nicolai-vodă era multă nevoie, în țară, de oamenii Leșilor..., orânduși la ținutul Romanului, a Neamului și a Sucevei... Și aceasta era din neascultarea lui Nicolai-vodă, că boierii îl sfătuea să-i bage aice în țară pe la gazde, precum au făcut când era Dimitra-******

șco-vodă, și să le dee proviant, să nu-i sloboază prin țară; iară el n'au vrut. MUSTE, LET. III, 57/9. | **A lăsa să intre, a primi la sine**. (Prov.) *De cât să bagi un chiraș rău în casă, mai bine un mărăcine, și s'o ții închisă*. ZANNE, P. V, 168. | **A pune să stea, a închide (pe cinevă undevă)**. *Maica s'o supărat, Și'n cămară m'o băgat, Și trei zile m'o lăsat, De măn-care nu mi-o dat*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 187. *Se adunară cu mulți părinți și... să duseră... la avva Daniil și, rugându-l să bage pre Athanasia la o mânăstire, o trimise la mânăstire*. MINEIUL (1776), 51^{1/2}. | (Sensul acesta îl are mai ales expresia) **A băgă pe cinevă în (s. la) temniță (închisoare, prinsoare, ocnă)**, s. fam. *la gros s. la răcoare* = a-l întemniță, (mai puțin energic decât) a arunca (pag. 277^b) pe cinevă în închisoare (dar mai puternic decât) a-l pune 'n temniță: „incarcérer, détenir ou s'assurer de qq“. PONTBRIANT. („Expresiunile: a băgă în închisoare și a băgă la închisoare difer între sine ca și expresiunile a scăpa de la închisoare și a scăpa din închisoare. Cel ce scăpă de la închisoare nu a fost încă în închisoare, ci numai pe cale de a fi pus în închisoare; pre când cel ce scăpă din închisoare, a stat de fapt mai mult sau mai puțin la închisoare. De asemenea un judecător decide prin sentență să bage pre cinevă la închisoare, dar prin sentență nu-l și bagă de fapt în închisoare, ci numai executorul sentinței bagă pe condamnat în închisoare“. LM. Deosebirea aceasta nu se face însă totdeauna, și, după *Mă băgară frumușel la umbră*. RETEGANUL, P. V, 83/13, se spune și *Îl băgară la pușcărie*. ISPIRESCU, M. V. 7/3, cu același sens ca „în pușcărie“.) *Că eu eră [= eram] cele ce-i băgă [= bagam] în temniță și-i ucidea [= uicideam] prin gloate ceia ce credea întru tire*. COD. VOR 42/6 (= am tras în temniță și am bătut preîn sinagoghi pre ceia ce credea întru tine. N. TESTAMENT 1648; eu eram puind în temniță și bătând la adunări pre ceia ce credea întru tine. BIBLIA 1688: „ego eram concludens in carcerem“...; „je mettais en prison et faisais fouetter dans les synagogues ceux qui croyaient en toi“). *Deci pre densa o băgară în temniță*. MOXA, ap. GCR. I, 59/12. *Să-l bage în ocnă*. PRAVILA MOLD. 19, 2. *Îi băgară în butuci și în lanțuțe*. DOSOFTEIU, V. S. 28. *Și-l bagă în pușcărie*. GAVRIL, NIF. 10. *Nici is fată, nici nevastă, Ci-s o floare de pe mare, Mulți voinici bag în prinsoare [= închisoare]*. BIBICESCU, P. P. 293. *A țegit Bujor în țară! Bate, pradă, nu omoară, Pe ciocoi îi bagă'n țară*. ALECSANDRI, P. P. 156/. *Trimisă de-i băgă la'nchisoare*. DOSOFTEIU, V. S. 141. | **Eliptic. A băgă secerători** (subînțeles: în holde) = a angaja oameni să secere. *Să n'aibă cu siacerea'n ce trage Săcerători ce vor vria să bage...* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2329. *Un om avea trei pluguri de boi; semână trei obroace de grâu, băgă doisprezece secerători, patru treierători și ieșiră tot trei obroace de grâu (: Omul este Dumnezeu; trei pluguri sânt treimea; semânța, cuvântul lui Dumnezeu; doisprezece secerători, apostolii; patru treierători, evangheliștii)*. THEODORESCU, P. P. 251^b. *Se-au mărturisit Lungul naintea judecăției, cum n'au băgat nici el, nici frate-său, pre Stănilă în moșia Moldoveanului* [= nu l-au tocmisit să are în moșia altuia], *ci fără lucru au intrat el într'aceia moșie*. DOC. (a. 1591), ap. HEM. 2316. † (Fam. Agric.) **A băgă (subînțeles: boii, vitele) la (s. în) plug (s. în cârd) cu cinevă** = a se întovărăși cu cinevă (spre a face arăturile s. spre a-și paște vitele în comun), fig. a se asocia, a-și face cu cinevă de lucru. *Veți ști că Vultureștenii nu s'au mai învoit anu-ăsta la arendașul de-aci, din pricină că le-au pus învoielii prea grele și s'au dus la Căldărușă. Tat-tău i-acum acolo, ară. A băgat la plug cu Petrea Mazălu. SANDU, D. N. 229. (Prov.) *Până nu bagi cu omul în plug, nu-i cunoști năravul lui* (= adică, până nu ne întrebunțăm cu oarecine la vreo slujbă nu-i cunoaștem năravul lui“) IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V, 504-505 (: „nu poți cunoaște*

firea unui om, până nu faci afaceri cu el, [se spune] în deosebi despre căsătorii, tovărășii etc." Cfr. între multele variante citate acolo și: „până nu intri în plug cu omu', nu cunoști ce fire are"; „până nu pui în plug cu omu', nu-l știi cine e". (Loc. prov.) *Tine minte, în tot vacul, Și nu-ți băgă'n cărd cu dracul.* PANN, P. V. III, 25; ROMÂNUL GLUMET, I, 54²¹; ZANNE, P. VI, 596 (: „fréquenter, s'associer à..."). Variantă: „nu te pune cu dracul". | † A băgă (pe cineva) la mijloc = a-l impresură, a-l încunjură de toate părțile. *Agiunsără un cerb și, băgându-l la mijloc, aruncară cu fușturile.* DOSOFTEIU, V. S. 117. | † A băgă pe cineva la mână = a-l prinde, a pune mâna pe el. *Emilian atât de bine și vitejeaste s'au purtat, cât în mare dragostea slujitorilor intrând, îndată l-au numit împărat, în potriva căruia Galie cu o/a/ste mergând, silită să-l bage la mână; ce oastea, părăsind pe Gallie, încă neplînd doi ani a împărășii, în anul pomenit, de slujitori fu omorât.* CANTEMIR, HR. 210¹⁰. | (Învechit, rar) A băgă pe cineva în mânăle cuivă = „a da în puterea cuivă, la discreția lui [cfr. a-l da pe mâna cuivă], a-l pări; a-l înșelă, a râde de cineva pe care-l știi prostănac". ZANNE, P. II, 263. *Și Saul au socotit să bage pre David în mâniele celor streini de fealtă.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 2320 (: „cogitabat injicere eum in manus alienigenarum"). | (Păstor.) (Refl. = pasiv). Oile se bagă în lapte = li se iau mieii și încep să fie mulse. *Bărbășii ies la câmp, la stână. Astăzi se înfarcă mieii, și oile se bagă în lapte.* EMINESCU, N. 142¹⁴. *De cum se băgau oile în lapte, Cula Mereuț umbliă cu sterpele.* AGĂRBICEANU, D. T. 37. | Oile se bagă în măsură = se aleg mieii de la oi. ECONOMIA, 86.

3°. Refl. (Despre oameni s. animale) A se duce să stea s. a se vâri într'un loc (închis) spre a rămâne acolo (câtva timp), deci: a intra. (Se construște de obicei cu prep. în) *Când în casă se băgă, Bună seara toți mi-i da.* RETEGANUL, TR. 37¹¹. *Se băgă în măneca sumanului, la uriaș.* idem, P. V, 60²³. *Într'al cărui ocol se va băgă [bourul], al aceluia să fie!* SBIERA, P. 1¹⁶. *S'o băgat în grajd.* ȘEZ. III, 242³¹. *Fiul craiului... se potrivește spanului și se bagă în fântână.* CREANGĂ, P. 203²¹. *El de mână o a luat și în crăsmă s'o băgat.* BIBICESCU, P. P. 282. *Poale albe ridică Ș'n Mureș că se băgă.* idem, 204. *În cursă să nu te bagi.* DOINE, 66¹. | P. ext. (Prov.) *Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci!* CREANGĂ A. 94 (cfr. varianta: *Dacă ai intrat în horă, trebuie să joci!*). | (Construit cu adverbe) *Strigând, întreb: Cine este, Cine-aice s'a băgat, Cine-aice fără de veste A'ndrăznit de a intrat?* I. VĂCĂRESCU, P. 11. *Au trebuit să se bage și mai afund, în cordul cel des.* SBIERA, P. 66³⁸. *Plecară pe cale, vrând să se bage undeva, să doarmă pe noapte.* RETEGANUL, P. II, 34¹⁰. *Dete de-o ospătărie; aci se băgă'ntr-untru și mănacă, bău și trăi cum i-i] pofti inima.* idem, P. I, 70⁴. *Bărbatu-său auzel, La ea'n casă se băgă.* BIBICESCU, P. P. 168. (Fig.) *Dorul... Peste multe dealuri vine și se bagă'n sân la mine.* ȘEZ. I, 46¹⁰. *Și la crăsmă se băgă și vin cerea o oca.* BIBICESCU, P. P. 286. *Pe la nobili se bagară, După vin, pâne și sare, Ca să ducă de mâncare.* RETEGANUL, TR. 47¹. *Vaca mea suraie n'a vrut să se culce afară, ci s'a băgat sub coperiș.* idem, P. III, 84²¹. *El... are nărav, că cum intră în casă, mai întâi se bagă după cuptor.* idem, P. V, 41⁴. (Prin prep. pe se indică deschizătura prin care pătrunde cineva într'un spațiu mărginit s. calea pe care o face intrând undeva). *Când pe ușa se băgă, El își-cul dezbracă.* BIBICESCU, P. P. 333. *Prin această borbă, te bagai în Lumea-neagră.* SBIERA, P. 84¹. | (Când cel ce intră undeva vrea să se sustragă vederii altora, avem sensul) A se ascunde. *Frântul... s'au băgat în sobă, tocmai unde dormea boierul și au fosăit pușintel. La vuetul acesta, s'au trezit boierul.* SBIERA, P. 263⁹. *Craiul însă, vrând să-l ispitească... se îmbracă pe ascuns într'o piele de urs...*

iese înaintea fecioru-său, pe altă cale, și se bagă sub un pod. Și, când să treacă fiu-său pe acolo, numai iaca, la capătul podului îl și întâmpină un urs mornând. CREANGĂ, P. 185. *Luna se bagă după nor, de rușine.* RETEGANUL, P. I, 30¹⁷. | (Când locul în care intră cineva e o pădure, un codru etc., avem sensul) A dispărea, a se pierde (în...). *Rămăi, brazdă, după plug, Că eu de astăzi mă duc, Și mă bag în codri verzi; De astăzi nu mă mai vezi.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 285. *Mergi, în codri de te bagă, Ori în apă, de te'neacă, Dacă nu ți-i lumea dragă.* ȘEZ. III, 160¹. | (Construit cu prep. la) A intra (undeva) ca din întâmplare, a nimeri (la...). *Aseară plecaiu la tine, Greșiiu calea, vai de mine, Mă băgaiu la altă casă, Unde e mândra frumoasă, Cu bărbatu' dus d'acasă.* HODOȘ, P. P. 195. | (Construit cu p. nă la) A intra puțin, în treacăt (la cineva). *După ce se'nseră, porni către casă, dar, fiind întunec și fiindu-i frică să meargă acasă, se băgă până la nașul.* RETEGANUL, P. I, 70⁷. | (Construit cu în sau între, printre, când e vorba de o mulțime de oameni s. de lucruri de același fel) A se vâri, a se amestecă (printre...), a se strecură (printre...). *Vai de mine, cum nu pociu Să mă duc în târg la Moci, Să mă bag între cojoace, S'aleg mândri/i] care-i place, Cu două, cu trei patace.* MĂNDRESCU, L. P. 124⁷. *Printre lume se băgă, De mă-sa s'apropia, Nimeni seamă nu-i băgă.* TEODORESCU, P. P. 525^b. *Acolo, când ajunse, văzu o mulțime de oameni, care așteptau să vină fata împăratului. Se băgă și el în mulțime.* RETEGANUL, P. IV, 45²⁸. *Tu, care ești fată mare, nu te băgă între copile!* LM. *Se bagă în toate = „il se mèle de tout". Se bagă pretutindeni = „il se fourre partout".* DDRF. (Prov.) *Cine se bagă între lupi, trebuie să urle.* ZANNE, P. I, 511. *Cine se bagă în țărățe, îl mănâncă porcii.* idem, P. IV, 137. | Eliptic. A se băgă = a se amestecă. *De nu va țineă mente nemică să fie vădzut în vis, atunce să va fi băgat diavolul, de-i va fi făcut pacoste.* ȘAPTE TAINÉ (a. 1644), ap. HEM. 2329. *Amu primaru' zice că el nu se bagă, că să-mi iau hărtia înapoi.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Faceți ce știți; eu nu mă bag, nu mă amestec : „je ne m'en mèle pas; je m'en lave les mains".* DDRF. † (Fam.) A se băgă în ochii cuivă = a se vâri în cineva, a sări la el (cu gura), a fi îndrăzneț cu vorba către cineva. *„Ce gândești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului?... Nu-ți paie lucru de șagă!"* Și mă bagam în ochii moșneagului, și făceam un tărăboiu, de se strânsese lumea ca la comédie, împrejurul nostru. CREANGĂ, A. 57¹⁵. | A se băgă în sufletul s. (pe) sub pielea cuivă, mai puțin energic: în (s. la) cineva = a se vâri, a se îndesa în cineva (căutând, mai ales, a-i câștiga cu tot prețul încrederea s. a-l descoace), a nu-l mai slăbi, a nu-i mai da pace, a-l omori cu dragostea: „entrer sous la peau de qqn, ne pas le quitter d'une semelle; accaparer sa confiance". ZANNE, P. II, 853; „s'insinuer auprès de qqn." DDRF. (cfr. varianta: „a intră pe sub pielea cuivă"). *Florin: Iaca dulcețile, cucoană! Florica... (luând dulceți) Da nu te băgă așă în sufletu' meu, că doar n'ai să mă'nghiți...; stăi cole(ă)... și te deprinde a sluji cum se cade.* ALECSANDRI, T. 923. *Ce te bagi în mine?* LM. *Când s'au arătat acei măguleață neagră pe la miezul nopții și se tot băgă la dînsul, s'au înfricoșat foarte și au fugit.* SBIERA, P. 148³². *Cum nu-i dorul mare căne? Peste câte dealuri vine? Și nu vine cum se vine, Că el vine drept la mine* Și se bagă'n sin la piele Și se face foc și jale De-asupra inimii mele. HODOȘ, P. P. 36. | (Mai ales în blesteme, despre dracul, drace, 'n cancelărie) *Și te bagă'n cel ce scrie Feciorii la cătănie; Bagă-te și printre cărți, Bagă-te în domni, în tăți.* RETEGANUL, CH. 135. *Cine crede la muliere, Bage-i-se dracu'n piele!* BIBICESCU, P. P. 208.

‡ A (se) băgă (de viu) în mormânt (în groapă, p. ext. în pământ) = a (se) omori cu zile, a(-și) pricinui moarte (din cauza unor supărări mari). *David*

al meu are de gând să mă bage de vie în mor-mânt, cu apucăturile lui, cum văd eu! CREANGĂ, A. 32/6. O, nu ești, măndro, creștină, De mă urești fără vină, Că nimic nu ți-am greșit, Măndrufo, nici c'un cuvânt; Că dacă ți-aș fi greșit, De viu m'aș băga 'n pământ. HODOȘ, P. P. 97. Năcazul și voia rea S'au pus la inima mea Și s'au pus cu-așezământ, Până m'or băga 'n pământ! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 215. Nu vine badea la noi. Da io știu de ce nu vine, ...Că nu-l lasă taică-său, Băgă-s'ar în copârșeu [= sicriu]. RETEGANUL, TR. 158/21. | (Cu deosebire în Transilv.) A (se) băga după masă = a (se) așeza la masă. Jupâneasa... L-auzea, Făclii în masă i-aprindă, Și înainte-i ieșea, Di susurii îl luă, După masă îl băgă... Și bine [i]l uspată. De-acolo l-o luat Și 'n cămară l-o băgat, La lelița cea frumoasă... MĂNDRESCU, P. P. 221. „Gata-i prânzu, pus pă masă; Slobôzi-ne gazdă'n casă?” Iar să-racii îi primiră Și în lontru-i sloboziră, După masă mi-i băgară Și așe le cuvântară: „Gata-i prânzu pre puțin [= în scurtă vreme] Haidaiți cu tăf să prânzăm”. ALEXICI, L. P. 170. Și s'o dus în Târgigrad, Sus, la birtul satului, La crășma mpăraturului; După masă s'a băgat Și-a cerut vin cu fîria [= vadra], C'a da bani cu chivăra. ȘEZ, I, 108/15.

II. Fig. Nu mai avem a face cu imaginea concretă a introducerii a ceva sau a intrării cuiva într'un spațiu mărginit, ci cu imagini abstracte: fie că recipientul e un abstract, în care ne închipuim că e introdus sau intră omul, fie că obiectul pasiv e o abstracțiune închipuită ca intrând sau fiind introdusă în om.

Se construște cu prep. în, la, între.

1º. A aduce (ceva undevă). *Aproape de fricoșii lui spăsenia lui, să bage slavă în pământul nostru* : ut inhabitet gloria in... CORESI, PS. 233. | A introduce. [Români] au lipsit din biserică lor limba cea slovenească, băgând iarăși ce[a] românească. P. MAIOR, IST. 256. | A angaja s. a vâri (ceva într'o întreprindere). *Hôtăriiu ca să bag în vreo neguțătoarioară acei puțini bani.* GORJAN, H. II, 6. *Marfa, ... în care-și băgă tot capitalu'...* idem, H. IV, 134. (Cfr. n.-grec. βάζω χρέματα = plăcere de l'argent). | A face, a înainta (o plângere, la cineva). *Om băga ponos și lăcrămare la Pilat.* ALEXICI, L. P. I, 251/12. | (Obiectul pasiv e un abstract cu sensul de neînțelegere, zavistie, intrigă, zizanie, ceartă, etc.; construit cu prep. între, printre, sau în mod absol.) A face (intrigi), a produce, a ațâța (vrajbă). *Ei n'au lipsit a nu băga câte ceva zizanii.* PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 158/36. *Celelalte zeițe băgară zizanie printre toți cravii Elenilor.* ISPIRESCU, U. 10/15. *Și tot nu pociu încă să bag între dînșii O intrigă mică și să-mi răz de dînșii.* PANN, ap. GCR. II, 36/27. *A băga zizanie, iscodă* = „a umblă cu intriga, cu fofărica”. Com. I. PAVELESCU. (Cfr. n.-grec. βάζω σκάνδαλα = „semer la zizanie, intriguer”). || (Construit cu dativul persoanei și un abstract ca obiect pasiv) *Îmi bag omenia pentru cinevă* = „pun creditul meu în joc pentru cinevă, răspund s. mă întrepun pentru el”. LM, cfr. îmi pun obrazul pentru cinevă: „caveo cuiquam, me interpono pro quopiam; gut stehen, sich darzwischen legen [einsetzen] für Jemanden”. LB. | (În Transilv., rar) *Bag despre cinevă s. asupra cuivă vorbă rea*: „adecă-l defaim, îi stric numele cel bun: difamo, infamia adspergo quempiam, male de quopiam loquor; Jmd. schimpfen, übles nachreden, anschwärzen”. LB. | (Poet.) *A băga ziuă în noapte* = a continua cu lucrul până noaptea târziu: „opus diurnum usque ad noctem protraho; mit seiner Tag[e]sarbeit sich bis in die Nacht verspäten”. LB. (Cfr. 'a face din noapte zi s. noaptea zi.) || (În loc de a se exprima recipientul, avem construcția cu acuzativ dublu) *Bag ceva zălog* = zălogesc: „op-pignoro; verpfänden, versetzen”. LB., „engager, mettre en gage”. DDRF.

2º. (Când e vorba de cineva care intră într'o slujbă s. într'o funcțiune, care se duce s. e dat la o meserie, etc.) Trans. Așez s. dau pe cineva (într'o slujbă, la o meserie, etc.), refl. intru (într'o slujbă etc.). *L-am dus pe frate-mieu, de l-am băgat în slujbă la un croitor. S'a băgat în slujbă la un croitor.* || (Mai adesea „în slujbă” e înlocuit prin „slugă”, astfel că se naște construcția cu acuzativ dublu: *bag pe cinevă slugă* (etc.) (s. mă bag slugă, etc.) la cinevă (s. undevă). *Vrând să să bage slujitoriu la mpăraturul...* DOSOFTEIU, V. S. 115, 2. *O femeie săracă veni la curtea împărătească, să se bage slujnică.* ISPIRESCU, L. 184/26. *Să-mi bag ibovnicu' slugă, ... să puin mâna pe arme, ... ș'apoi să-l omorim.* STĂNCESCU, B. 237/19. *Du-te și te bagă undevă slugă.* RETEGANUL, P. V, 3/18. *Puică, sprâncenele tele, M'aș băgă slugă la ele; Nici simbrie n'aș luă, De la mine ți-aș mai da.* ȘEZ, I, 174/17. *Unchiașul se băgă văcar la sat.* FUNDESCU, L. P. 97/7. *Frunză verde, lapte acru, Mă băgaiu slugă la dracu', Dar la dracu' nu-mi prea place; Cat' să sez, că n'am ce face.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 193; cfr. DOINE, 72/11. *D'ar veni luna lui Maiu, Să mă bag stăvar la cai!* BIBICESCU, P. P. 163; cfr. DOINE, 295/22. || (Construcțiunea aceasta se găsește exprimată în mod eliptic în mai mult feluri; cfr. „Am venit, zise feciorul, să mă bag slugă”. — „Bine, zise baba, am lipsă de slugă, să umble la capre; bagă-te la mine”. RETEGANUL, P. III, 36/29): *A băgă slugă* = a angaja s. a primi pe cineva ca slugă. *Sfânta... îi zise să rămâie acolo și fata a prins bucuros. Atunci a învățat-o sfânta ce are de făcut... Când veni sfânta de la biserică, îi ieșiră toate lighioanele înainte și-i mulțumiră, că a băgat așa slujnică bună.* STĂNCESCU, B. 150/25. [Expresia aceasta se găsește și la Aromâni: bag huzmikar, la Neo-greci: βάζω δουρί-τη(ν), la Albanezi: vë në huzmekar și la Bulgari: turjam sluga. P. PAPAHAĞI, P. A. No. 335.] | P. ext. *Cin' m'o dat pe min' cătană N'are ce-și mai da pomana, Că pomana și o bată, Când cătană m'o băgat* (= când m'a lăsat să intru în armată). RETEGANUL, CH. 44. *Bag pre cinevă credincer* = „sponsorom do, vadem constituo; Bierge stellen”. LB. || *A se băgă slugă* (etc.) = a se angaja ca slugă (etc.), a intra ca servitor (la cinevă). *Mergi, ... doică de te bagă.* PANN, P. V, III, 43. | P. ext. (În Transilv.) *Mă bag soldat* (s. în soldăție) = „militiam ampletor, do nomen; Soldat werden”. (Transilv.; rar) *A se băgă dator* = „aes alienum, debita contraho; Schulden machen”. LB. *De-ai fi, măndro, lucrătoare, Precum ești de băutoare, Nu te-ai mai băgă datoare Pe sare și pe fuioare.* RETEGANUL, CH. 197. *Mă bag chezaș (credinceriu LB., răspunzător LM.) (pentru cinevă)* = iau responsabilitatea, răspund, chezașuesc, garantez, girez (pentru cinevă): se porter caution, garantir, „répondre, cautionner pour qqn.” PONTBRIANT. *Ei să nu se lapede, ce să stea de față, la vreamă când trebue să se bage chezași.* PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2329. *Nu-l tăia [pomul], că mă bag chezaș că la anul va face poame.* FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG. || *A se băgă* = a se angaja s. a se tocmi s. a intra ca servitor. *Măncă bine cu gura, Pe lucru nu te băgă.* DOINE, 289/12. (Prov.) *Cine se bagă fără tocmeală, Iese fără socoteală.* ZANNE, P. V, 630. | P. ext. *Dați câte-o leturghie, Ca să scap din cătănie. Dar voi liturghii nu dați, Și'n cătănie mă băgați* [= mă înrolați s. lăsați să mă ia la oaste]. BIBICESCU, P. P. 125. *Decăt m'ar băgă* [= m'ar luă] la oaste, *Mai bine-aș zace pe coaste.* ALECSANDRI, P. P. 238/1. *A se băgă la cinevă* = a se angaja s. a intra la cinevă în slujbă. „Ai venit să te bagi iar la noi?” — „Da!” SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 883. *Se băgă la nașu-său, care eră rumân.* RETEGANUL, P. I, 64/35. *Care uce-nic va aveă a se băgă la meșter, să abă a veni la starostile, cu stăpânul său.* URICARIU, XIV, 2/1. | P. ext. *Frunză verde, nucă sacă, Nu gădesc bade să-mi placă; Că badea de mi-a fost drag, În cătăne s'a băgat* [= a intrat în armată]. HODOȘ, P.

p. 215. # A te băgă la stăpân = (propriu) a te tocmi (ca om de serviciu) la cinevă; (fig.) a lua angajamente care te supun voinții altuia (fără să fi băgat de seamă aceasta, de la început): „entree en service, se placer comme domestique“ DDRF. (ed. 1905), „se donner un maitre“. ZANNE, P. V, 667. *Pentru bani, luaiu bătrân și mă băgaiu la stăpân.* PANN, ap. ZANNE, P. 4^r.

3°. P. ext. (În Mold. și Bucov.) A se băgă la ceva s: a se băgă (urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) = a se prinde (să săvârșască ceva), a se angaja la ceva, a încerca ceva. Nu te băgă a ispiți pe tuoreful tău! DOSOFTEIU, v. s. 81, 2 (= pre cel ce te-au zidit. MINEIUL 1776, 137 1/2). Să mă fi băgat și eu să trec apa, mă prăpădeam cu totul! SBIERA, P. 227, 7. | Absol. † A se angaja, a se învoi, a lua o decizie hotărâtoare pentru toți. Se temea de Jidovi, că așa se băgase Jidovii: cine va ispovedi Hristos, lepădat să fie de besareacă. CORESI, ap. HEM. 2330. | Construcția: Mă bag (la cinevă) să... poate, în anumite împrejurări, primi sensul: „îndrăznesc să...“ *Atăta groază le-au dat [Petru Rareș Ungurilor]; cât [= încât], la vreme de primejdie, ce eră și pribag la dinși, ... Ungurii, necum să se bage să-i jăcnească, ce încă i-au păzit.* GR. URECHE, ap. HEM. 2330.

4°. Trans. A aduce, a duce, a impinge pe cinevă (intr'o stare oarecare), a-l îndemna la ceva, a-l vâri (în...). A băgă pe cinevă în datorii = a-l aduce să facă datorii: „plonger dans les dettes“. DDRF. (cfr. n.-grec. ἀντὸς πόν ἐβαλε = e'est lui qui l'a poussé...), (mai ales refl.) a se băgă în datorii = a contractă, a face datorii: „s'endetter, contracter des dettes“. PONTBRIANT. *Muirea luxoasă bagă pe bărbat în grele datorii.* LM. *S'a băgat în datorii până'n gât. Bag pe cinevă la rău, la nevoie* = „qu'empiam ad malum redigo, molestiam cuiquam conflo; Jemandem einen Verdruss zuziehen, ins Übel stürzen“. A băgă pe cinevă în gura diragătorilor = „il pârăsc: accuso, incuso, defero; anklagen, verklagen“. LB.: „déférer à la justice, accuser“. DDRF. *Pe boierii lui au băgat în belă.* SBIERA, P. 236/15. *M'ai băgat într'un bucluc* = „tu m'as fourré dans une mauvaise affaire“. DDRF. *Au bagat pe mânăstire la atăta cheltuială și supărare, cu judecățile...* URICARIUL, X, 199/6. *Acăsta băgă pre so[á]ntul în mult fealul de gânduri.* DOSOFTEIU, v. s. 43 (: „la multe gânduri“. MINEIUL (1776), 191/2). *Cu limba'nșală, Să bage la gresală.* DOSOFTEIU, PS. 42. *Fii bun și nu mă băgă în asemenea încurcături!* LM. *Ea vrea să-l bage în ispiță.* ISPIRESCU, U. 97/1. *Ai poftă Să mă bagi în nebunii. Da, eu aia nu oiu face.* BIBICESCU, P. P. 80. *Acuma căută iară, în tot fealul să-l bage în alt necaz și mai mare, că nu putea privi cu ochi buni starea cea fericită a băiatului.* SBIERA, P. 77/25. *Îți mulțumesc că m'ai scos din nenorocul în care m'a băgat mama.* RETEGANUL, P. IV, 58/35. *Se pricepea lordachi vornicul să bage pe alții în nevoie și să fie numai el slobod.* N. COSTIN, LET. II, 88/27. *Dragul meu tovarăș, la grea nevoie m'a băgat iar spânul.* CREANGĂ, P. 234/4. *Mulți voinici bagi în păcate! Astăzi, mâne, ori poi-mâne, Mă bagi, măndro, și pe mine.* HODOȘ, P. P. 161. *M'o băgat mândra la pară [= m'a pârît], Că n'am fost să-mi dee gură; De m'o băgă și la lege [= la judecată], Io la ea tot n'oiu mai merge.* RETEGANUL, CH. 135. *Trage-ți, lele, canuna, Cam pe ochi, cam pe sprincene, Că mă bagi în multe rele.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 18. *Ce lucru poate să fie, Să mă bage în robie, Nelegat, nevinovat?... Numai mândra m'o băgat!* ibid. 101. | Refl. *Când eram la mama fată, Măncam turtă căpătată..., Dar dacă m'am măritat, În mari scârbe m'am băgat, Mănănc pâne tot cu vin, Trupul meu varsă venin.* BIBICESCU, P. P. 175. # A băgă pe cinevă în boală (mai energetic: în boală cănească s. în toate boalele. în năbădăi, în alte alea) s. a-i băgă cuivă boala în oase =

a-l îmbolnăvi, (fig.) a-l face să-și piardă cumpătul, să-și iasă din fire. *Când se rătă la cinevă, cu ochii ei cea marii și negri ca murele, îl băgă în boale.* ISPIRESCU, L. 78/12. *Hop, leliță, lelișoară, Ochii tăi mă bagă! n/ boală, Sprâncenile mă omoară.* MÂNDRĂSCU, L. P. 89/21. *Dumnezeu să te ferească De dragustea fomeiască, Că dragustea fomeiască, Te uscă, te face iască, Te bagă'n boală cănească.* ȘEZ. I, 111/33. *Măi bărbate, blastamate, Cănepă mi-ai samanat, Boala'n oase mi-ai bagat. Vai, ia coasa ș-o cosește, De boală mă mântuește!* ibid. II, 214/5. | Refl. *Cum l-au zărit popa, s'au băgat în toate boalele și s'au temut să-i deschidă poarta.* SBIERA, P. 11/39. *Spune-i, bade, maică-ta Să nu-și bage boala'n oase [= să nu se îmbolnăvească singură], Că nu i-oiu fi noră'n casă!* RETEGANUL, TR. 142/5. # A(-l) băgă pe cinevă în frică s. în groază, s. în (toate) grozile s. spaimile morții s. în ceasul morții, s. în friguri, s. (fam.) în răcori, s. în toate răcorile, s. (în Mold.) în tușă, s. în (toți) sperieți(i) s. a-i băgă cuivă frica în oase = a-l face să aibă mare teamă, frică s. groază, a-l speria, a-l înfrica, a-l îngrozi: „épouvanter, terrifier, jeter qqn. dans les transes“. *Măndră, mândruleana mea, ... Ochii tăi mă bagă'n boală, Sprâncenile iar mă scoală; Ochii tăi mă bagă'n frică, Sprâncenile mă ridică.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 23. *Se năpusti asupra ei un lup, cu niște ochi turbați și zgâiți, de băgă fiori în oase.* ISPIRESCU, L. 17. *Ce groază strașnică a băgat sarlatanul în vacarul satului!* ȘEZ. II, 141/7. *Ia, m'ai băgat în toate grozile morții, căci, cuprins de amețeală, nu mai ștream unde mă găsec.* CREANGĂ, P. 196/17. *A băgă în ceasul morții* = „effrayer“. ZANNE, P. II, 853. *A băgă pe cinevă în friguri* = „a te răsti la el, a-l amenința, a-l speria“ (Vâlcea). ZANNE, P. II, 559. *De ce a băgat el în răcori, gândești, pe toți împărații și pe Papa de la Roma?* CARAGIALE, T. I, 80/17. *Dacă voești să bagi pe un Român în toate răcorile, e de ajuns să-i amintești numai, că ai auzit o cucoveică cântând pe casa sa.* MARIAN, O. I, 196. *Din mânășă se făcu o mătă mare, care, când se învărti printre șoareci, îi băgă în tușă, înghițindu-i pe vreo câțiva.* ȘEZ. II, 4/3. *A fost o vreme, când revizorii școlari nu înțelegeau că pot avea alt rol în învățământ de cât să bage pe învățători în sperieți.* I. V. RĂDULESCU (Piciorde-munte, în Dâmbovița), în TRIBUNA ÎNVĂȚĂTORILOR, a. IV, nr. 74. | Refl. *Dracilor li s'au căm băgat frica'n oase și au trimes pe altul la dînsul, să-i spuie că i-or da un corț de galbani, numai dacă n'a face el mânăstirea acolo; pe trecătoarea lor.* SBIERA, P. 259/17. | (Pop., fam.) A băgă pe cinevă în draci (s. în toți dracii) s. a băgă draci în cinevă = „a-l necăji (toarte), a-l întărată rău; a-l face să știe de frică“. ZANNE, P. VI, 618. # A(-i) băgă cuivă vină s. (mai rar) a băgă pe cinevă în vină = a acuza pe cinevă, a-l face vinovat de ceva, a-l învinovăți, a-i impută ceva: „accuser (qqn.), incriminer, inculper; imputer ou reprocher (qqch. a qqn.)“. *Așa s'au purtat, împărăteasă fiind, cât nimene au putut a-i băgă vreo vină.* ȘINCAI, HR. I, 3/31. *El bagă vină tot Jidovului, pentru-că nu i-a făcut lucrul datorat.* I. IONESCU, D. 214. *Vino, mândră, prin grădină, Zmurgând câte-o bolbotină, Să nu-ți bage mă-ta vină.* ȘEZ. I, 142^b/17. *Nimărui vină nu-i bag, Numai prostului de cap!* RETEGANUL TR. 144/5. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 180. *Și iaca un om acolea, având mâna uscată, și întrebară pre el, zicând: „oare cade-să în Sâmbătă a vindeci?“ ca să-l bage în vină.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2323 (: „ut accensarent eum“).

5°. (În legătură cu subst. sea mă avem următoarele expresii:) A băgă în seamă (cevă s. pe cinevă) = a da (mare s. deosebită) atenție (la ceva s. cuivă), a lua aminte (la...), a țineă seamă s. socoteală (de ceva s. cinevă), a ascultă (de...), (mai ales la negativ: a desconsideră, a nu țineă socoteală de ceva,

a nu da atenție cuivă, a nu observă pe cinevă etc.). Acestea toate băgă-le în seamă și le socotită. CORESI, E. 7/15. De să vor află de în cei răi, cum am zis mai sus, nici într'un chip să nu li să bage în seamă pâra și mărturia lor. PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2324. Oameni, de carii să nu-i bage nime nice într'o sămă... PRAVILA MOLD. 84. Nu băgăm în seamă Dumnezău ce'nvață. DOSOFTEIU, PS. 37. Nu vom băgă în samă mila lui, nice vom luă a-mente îndelungă răbdăria lui. VARLAAM, ap. HEM. 2324. Bag în samă = „aestimo“. ANON. CAR. Puii, nebăgând-o 'n seamă, „Cale bună, -i zic, „madamă, Noi nu știm ce ne vorbești“. ALEXANDRESCU, M. 341. Ei se deprinseseră cu aceste cărțile și porecle așa de tare, cât nu le mai băgă în samă; le socotea tot așa de trebuință ca și ori și ce vorbă a cătăria. SBIERA, P. 252/13. Tot omul are un dar și un amar, și unde prisosește darul, nu se mai bagă în samă amarul. CREANGĂ, P. 269. Ochii ei sticleau, și eră pieptănată și pomăzuită, de-i stă părul lins; se tot uită asupra ei mereu [și] trăgea cu coada ochiului, spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de prin prejur. ISPIRESCU, U. 21/26. Vorba nu mi-ai ascultat, în seamă nu m'ai băgat! TEODORESCU, P. P. 289. Șterge-și ochii cu-o năframă, Dar plânsul nu bagă'n seamă; Și-i mai șterge c'un chindeu: Lacrimele curg mereu. JARNİK-BĂRSEANU, D. 119. A nu băgă în seamă pericolul, opinia publică: „affronter le danger, se moquer du qu'en dira-t-on“. PONTBRIANT. | † (Rar, construit cu prep. de, prin analogie cu „a ținea seamă de...“) Să nu bage în samă de năpăști. DOSOFTEIU, V. S. 126. | † (La Cantemir și:) A băgă a s(e)amă, cu același sens. Lucrul mic a samă a nu se băgă, sau a mândrilor, sau a nebunilor lucru easte. CANTEMIR, IST. 146. | (Azi, în Mold., rar) A băgă la s(e)amă. Aici n'am văzut nimic ce să bag așa la seamă. SEVASTOS, POVEȘTI, ap. TDRG. || A băgă seamă aveă odinioară înțelesul de „a face socoteala (la ceva s. cuivă), a socoti“. † (Construit cu dativul) Adură-și [= își adună] cărțile și le ardea între toți și băgară samă prefului lor și aflară cinci înturearece de argint. COD. VOR. 6/13. (= și căroră băgându samă prețurile lor, aflară samă ca de cinci zeci de mie de denari. N. TESTAMENT 1648; și socotiră prețurile lor și aflară de argint cinci zeci de mil. BIBLIA 1688: „et quand on en eut su pputé le prix, on trouva qu'il montait à cinquante mille deniers d'argent“: „et computatis pretiis illorum, invenerunt...“). (Construit în mod absol.) Asamănd-să împărăția ceriului omului craiu, carele vru să bage samă cu slugile lui. Deci începând el a băgă samă... N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2326 (la margine: „să le ia samă“: „c'est pourquoi ce qui arrive dans le royaume des cieus est comparé à ce que fit un roi qui voulut faire compte avec ses serviteurs. Quand il eut commencé à compter...“: „...qui voluit rationem ponere cum servis suis...“). Sensul acesta îl găsim încă în LB.: Bag sama: „adecă trag sama cu cinevă, fac socoteală: rationem in eo, duco, puto...; Rechnung machen“. | (Cu timpul, înțelesul s'a schimbat însă, după analogia lui „a luă seamă“, care are și sensul de „a luă socoteala de la cinevă“ în expresia „iau seama cuivă s. de la cinevă“, dar are și înțelesul „observ, consider, sănt atent (la...)“ în construcția „iau seama la ceva“, așa că azi avem numai sensurile) A preful s. a pune preț pe ceva, a da importanță s. atenție unui lucru, a luă în seamă ceva, a luă seama, a considera ceva, a observă ceva, a se îngriji de ceva, a-i păsă cuivă de ceva (mai ales la negativ: a nu da nici o importanță, a desconsidera, a nu da cuivă nici o atenție s. ascultare, a nu se îngriji de ceva, a-i păsă puțin de ceva, a nu luă în seamă, a nu luă seama la ceva, a nu observă ceva, a nu ști s. vedea că se întâmplă ceva). (Intrans. construit cu dativul s. cu prep. de, mai rar cu la, sau trans., construit adesea cu că, une-ori întrebuintat în mod absol.)

Bag sama = „păzesc, iau samă: attendo, rationem habeo rei; achten, acht geben“. LB. I s'au dzis, și n'au băgat samă. PRAVILA MOLD. 42. Învățătoriele, au nu bagi samă că perim? N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 128/32. (: „maitre, ne te soucies-tu point que nous périssons?“). Întru nemică nu băgă samă bățăile. DOSOFTEIU, V. S. 7. Nu băgă samă de durori. idem, v. s. 20, 2. Ne [mai] fiindu-i ginere, îl urisă; și ziceă [Brâncoveanu], că [dacă Constantin Duca nici] când îi eră ginere, și nu l-ascultă, dar acum, dacă va ieși la domnie, nice l-ar băgă samă. NECULCE LET. II, 294/22. Oamenii creștini, pentru o vistierie ca aceasta a fecioriei, nu bagă seamă de nimic. MINEUL (1776), 11 2/1. Ne băgând samă încotro mergeă, se înto[ar]ce când într'o parte, când într'alta. DRĂGHICI, R. 160. Cât pentru străinul brunet, el părea că nu bagă samă că e lângă o frumuseță, și nu se uită. C. NEGRUZI, I, 37. Nimeni seamă-i luă, Afară de-un cerb... El seamă-i băgă și mi-o întreba, S'astfel îi grăi... TEODORESCU, P. P. 59. Printre lume se băgă. De mă-sa s'apropiă, Nimeni seamă nu-i băgă. TEODORESCU, P. P. 525. De lacrimi n'aș băgă seamă, Că le șterg cu-a mea năframă, Dar mi-e milă de obraz, Că rămâne fript și ars. JARNİK-BĂRSEANU, D. 101 („Dar la lacrimi nu bag samă...“ DOINE, 254/13). | Impers. Nu se bagă seamă = nu se observă, nu face nimic: „man merkt es nicht, es macht nichts“. POLIZU. | † A i se părea cuivă ceva, a aveă impresia (că e...). Întâi o spânzurară și o arsără cu făclii de vânt, și ia băgă samă focul ca apa, și adevărită la toți cum vîade pre sfântul inger roorându-o și răco-rind para făcliiilor. DOSOFTEIU, V. S. 94, 2. | Trece-rea de sens: „socotesc“—„dau cu socoteala“—„mi se pare, bănuiesc, îmi vine a crede că...“ (cfr. pasă-mi-te) o întâlnim și în locuționea (cum) bag-seamă (s. bag-seama), prin care povestitorul vrea intru căva să slăbească o afirmare, dând a înțelege că ea corespunde unei păreri subiective a sa: „a ce qu'il paraît, selon les apparences, apparemment“: „fors, forsitan, ut adverto, ut opinor, ni fallor, mihi videtur; mir scheint, wo ich nicht irre [allem Anscheine nach]“. LB. Cum bag seamă, i-a fost teamă Junonei ca să nu se apuce fiul său de suflet de berbantlăc prin cerul lor. ISPIRESCU, U. 79/3. S'au poruncit... arhiepiscopului... să-i dea care, să se poată mută, bag-samă, în Slavonia. ȘINCAI, HR. III, 159/20. Bag-seamă, căpitanul și-a isprăvit repertor[i]ul. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Dar, bag-sama, precum e scris așa are să se întâmple. MERA L. B. 85. Bag seama, lumea asta n'a fost nici odată împărăși; așa a rânduit Dumnezeu, ca unii oameni să fie mai mari, alții mai mici. RETEGANUL, P. II, 3/2. Frunză verde și iar verde, Ce mi-i dor nu se mai vede, Nu se vede, nu s'aude, — Bagseamă, n'are de unde; Că s'au tare depărtat și de mine și-a uitat. HODOȘ, P. P. 85. || (După construcția substantivală băgare-de-seamă, s'a născut o formă nouă:) A băgă de seamă = a luă seama la ceva, a da atenție s. importanță unui lucru, a fi atent la ceva, a remarca, a observă. (Trans., adesea cu o propoziție secundară drept complement, s. construit în mod absol.; rară și învechită e construcția intrans. cu prep. de, greșită cea cu dativul). (Foarte rară la scriitorii vechi, lipsind cu desăvârșire în literatura populară, construcția aceasta, „a băgă de seamă“, devine tot mai uzitată la scriitorii moderni, înlocuind aproape cu desăvârșire pe „a băgă seamă“. În timpul mai nou pare a se stabili în uz și o diferențiere de sens între „a băgă în seamă pe cinevă“=a-i da atenție, și „a băgă de seamă ceva“=a fi atent la ceva.) Pentr'aciara, Doamne, le trimite spaimă, Când nu li-a hi n'vaste să bage de samă. DOSOFTEIU, PS. 41. Care nu va băgă de seamă la bună vreamă de lucrul cel trebuincios, aceluia i se va piârde binele din-naînța ușii. TICHINDEAL, ap. HEM. 2328. Lumea este vicleană, poți singur să socotești: Când vede

pe oarecine urcând și coborînd des, *Se uită, bagă de seamă, unui tânăr mai ales.* PANN, E. I, 8. *El nu prea băgă de seamă așa bine pe ceea ce leșinasă.* GORJAN, H. II, 167. *Arvinte: Tu ești, antihărțule? Ce cați aci? Pepelea: Nu băgă de samă, giupâne! Imi întind rufele ca să se usuce.* ALECSANDRI, T. 831. *Ea vine, prin lupi trece, fără a-i băgă de samă, își ia copilu'n brațe, la sin plângând îl strânge, și pleacă...* idem, P. III, 244. *Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei!* ODOBESCU, III, 24/18. *Bag însă de seamă că deviu din ce în ce mai exigent.* idem, III, 38/19. *Vei fi băgat de seamă, o împrejurare: cartea mea, cetind-o în șir, rămâne neînțeleasă.* EMINESCU, N. 55/9. *El supărat plecă înainte, fără a băgă de seamă că barba și părul îi albise.* ISPIRESCU, L. 9/23. *Uncheșul nu băgă de samă lucrul acesta și mergea înainte.* ȘEZ, I, 161/20. [În expresiile acestea, cuvântul seamă, de origine ungurească, a înlocuit de sigur un alt cuvânt vechiu, precum dovedește arom. bag oara „observ, bag de seamă”, l'i bag semnu „observ”; cfr. n.-grec. βάζω γινώσκω „faire attention”, βάζω εἰσὲ τόπον „estimer, tenir compte de”, βάζω βάζω „compter sur”, alb. vę nderinę „j'estime, j'apprécie.”]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul e de sigur foarte vechiu, căci se găsește și în dialectele din sudul Dunării, în parte cu sensuri necunoscute la noi; astfel (la Aromâni) „a pune, a (se) culcă; a se sili, a se strădui; a începe” etc. DALAMETRA, 38; PAPA-HAGI, B. A. 548 etc. E foarte probabil că avem a face cu un cuvânt moștenit de la strămoșii noștri neromani. Etimologiile propuse până acumă nu sânt acceptabile. Cihac II, 637-638 îl derivă din n. grec. βάζω, βάνω (v.-grec. βάλω) „mettre, placer”, m. grec. βάζειν „mittere, ponere, immittere, injicere, addere, adungere, impune, exequi, adimplere, adhibere, apponere”. G. Meyer, *Indogermanische Forschungen* VI, 115, îl aduce în legătură cu cuvintele romane reprezentate prin v.-fran. *bague* „legătură”, n.-fran. *bagage* etc; pentru alte etimologii, care nu pot fi luate în considerare, cfr. HEM. 2331-2335. Multe din locuțiunile românești au analogii izbitoare în limbile balcanice; afară de cele citate mai sus amintim următoarele: arom. bag baste „mă rămăsece, fac prinsoare” = alb. vę bast; n.-grec. βάζω τοίχημα; arom. băgă s-angiuură „incepă să injure”: alb. u vuri tę saręte; n.-grec. ἔβαλε vā βριση; arom. bag mâna = alb. vę dorę „incep (lege Hand an), pun mâna (la...)”: arom. bag boate „știp”: n.-grec. βάζω τοίς ψωμοίς. PAPA-HAGI, P. A. pag. 155; G. Meyer, *Etymol. Wörterbuch der alb. Sprache*, 469; Vlachs, Λεξικόν, 167-168 etc.)

BAGABONT s. m. v. vagabond.

BAGADÉL(A) subst. v. bagatelă.

BAGAJ s. a. *Bagage*. -I.ucurile pe care le-a luat cineva cu sine într'o călătorie (s. pe care le-a luat o armată la drum, într'o expediție), calabalăc, (†) agărlic. *După un trup de lănceri... venă duiumul oastei; trăsuri, bagaje, pedestrași.* C. NEGRUZZI, I, 167. *Cele mai multe vorbe slave... au venit în tovarășia buchilor sau în bagajele vlădicilor de alt neam.* IORGA, L. II, 303. | Fig. (după fran.) Suma cunoștințelor ce are cineva într'o știință oarecare sau a produțiilor proprii cu care se înfățișază publicului. *Bagajul literar a [l]ui Negruzzi este... puțin voluminos... însă câștigă în calitate ce-i lipsește în cătine.* ALECSANDRI, ap. C. NEGRUZZI, I, LXI. S... P... se ridică în contra teoriei barbare a lui D..., cu un formidabil bagaj de argumente științifice. CARAGIALE, M. 192.

— N. din fran.

BĂGARE s. f. *Action de mettre (dans), (mise), de jurer eutrer, (entre), de(s')introduire, (introduc-*

tion), d'enfoncer, (enfoncement); de (se) fourrer, de (se) mêler, de (s')engager, (engagement), de pousser, (poussée), d'inciter, etc.

Infinitivul verbului băgă, devenit abstract verbal. Exprimă noțiunea opusă lui scoatere. *Băgarea vitelor în ocol. Băgarea degetului în gură, etc.*

Spec. **Băgare-de-seamă** = a.) luare-a-minte, grijă, precauție, atenție: „precaution, attention”, foarte adesea negativul: **Nebăgare-de-** (sau, mai rar, în) seamă († și **nebăgarea sămii**) = lipsă de atenție s. de precauție, neatenție, neprecauțiune, negrijă: „manque de précaution ou d'attention, inattention, inadvertance”. (Loc. a d v.) *Cu băgare de seamă* = „avec circonspection, [à chaux et à sable], doucement, délicatement, avec égard”. PONTBRIANT. *Din nebăgare de seamă* = „par mégarde”. DDRF. *A fi cu băgare-de-seamă*: „préter attention, faire attention, être en éveil, être attentif”. DDRF. (ed. 1905). *Intră la mare băgare de seamă, ca să văză și el însuși, chiar cu ochii săi, această minune.* GORJAN, H. I, 62. *Am buchetul d-tale, pe care am să-l studez cu mare băgare de seamă.* C. NEGRUZZI, I, 98. *Calul... spuse băiatului să fie cu mare băgare de seamă.* ISPIRESCU, L. 163. *Atunci ea... se uită mai cu băgare de samă și îndată cunoaște podul.* CREANGĂ, P. 95. *Cu nebăgare de samă, bând odată apă pe osteneală, au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3. *Să nu trecem cu nebăgare în seamă pe lângă Bălănești.* C. NEGRUZZI, I, 195. *Din nebăgare de seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău, și n'am nici un gând rău asupra-ți.* ISPIRESCU, L. 42. | b.) (pozitiv) Considerație: „considération, appréciation, prévenance”; (negativ) lipsă de considerație, desconsiderare, despreț: „manque de considération, mésestime, dédain, mépris”. *Băgare de seamă* = „cinstire: aestimatio; (ung.) számba vevés; die Achtung”. LB. (Loc. a d v.) *Luând în băgare-de-seamă...* = „considérant, vu que. attendu que, à tout prendre”. PONTBRIANT. *Luat-ai în băgare-de-seamă atâtea mari faceri de bine?* DRĂGHICI, R. 152. *Luând ocară pre tine și nebăgaria sămii...* DOSOFTEIU, V. S. 146. *Imperatorul ar rămânea mai mult mulțumit, când ar face pacea cu Turcii acumă, decât când s'ar întâmpla a face curând vreo ruptură cu Franția sau cu altă crăie, căci Turcii atunci ar răspunde cu măreție și nebăgare-de-seamă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 272/2. *Voi toți, cei ce la niște cuvinte deșarte vă supuneți, să treaceți cu nebăgare-de-seamă pricinile ceale dintre împărați, să nu socotiți că din pricina nevredniciei voastre mă veți privi într'u osândă.* BELDIMAN, N. P. II 199. *Toate aceste daruri îți vor câștiga inimile aceloră care acum te privesc cu nebăgare în seamă.* MARCOVICI, D. 10/5. | c.) (pozitiv) Observare, observație: „observation, remarque”; (negativ) neobservare, neluare în seamă, neurmare: „manque d'observation ou d'obéissance”. *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orândueților gramaticii românești, adunate... de Ianache Văcărescul.* [Râmnic, 1787]. [Ioan-vodă Caragea] *după băgarea de seamă ce au făcut în anul de'ntăiu..., în al doilea an se dezbracă de ficleana și lingușitoarea pe la vulpi.* ZILLOT, CRON., ap. HEM. 2869. *Se suie iarăși pe munte, ca să iee în băgare de samă mai bine mișcările dușmanilor.* DRĂGHICI, R. 166. *Nebăgarea în seamă celor hotărâte și așezate în legi și în pravile...* ANTIM, ap. TDRG. | d.) † *Învățătură, precept, normă, regulă*: „enseignement, précepte, norme, règle”. *Povestiri... pline de băgări de seamă și de întâmplări foarte frumoase și minunate.* GORJAN, H. I, 1/4. *Ca o pildă a rămas a [l]or amor Pentru băgare de seamă la oricare cititor.* PANN, E. IV, 49/8. [Azi, pare a se stabili tot mai mult distincțiunea următoare: *Băgare de seamă* = atențiune, observațiune; *băgare în seamă* = considerațiune. Cfr. COSTINESCU, BĂRCIANU.]

Băgare de vină = acuzare, învinovățire: „culpatio, accusatio, incusatio, insimulatio: die Beschuldigung, Ausstellung”. LB.

BĂGAT s. a. = băgare. Participiul verbului *băga*, devenit abstract verbal. *Și stâlpii i-au ferecat cu aur, și verigile lor le-au făcut de aur la băgătulul drugilor.* BIBLIA (1688), 66, 2 (: „et on couvrit d'or les ais, et on fit leurs anneaux d'or, pour y faire passer les barres“). | Spec. (Joc de copii) **De-a-băgatul** s. de-a-băgatele (la arest): Jucătorii fac un șir de ronturi; fiecare și-alege câte unul și pune în el o bucată de piatră, etc. Apoi se lasă cu ichiurile (tot de piatră, numite și târși) la o distanță oare-care și încep să dea. Dacă vreunul lovește și răstoarnă o piatră din ront, cel căruiua îi aparține acel ront iese din joc. Împărat e jucătorul care reușește să-i bage pe toți la arest. Com. I. PAVELESCU.

(Un băgat în seamă nu se aude, dar se întrebuințează negativul: Loc. adv. **Pe nebagate de** (s., mai rar, în) seamă = fără a băga de seamă, fără a observa s. a fi observat: „sans s'apercevoir ou sans être aperçu, sans avoir remarqué ou sans être remarqué“. *Pe nebagate de seamă, mă depărtam de țintă.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Vânează ici, vânează colea, — se depărtase de oamenii săi pe nebagate în seamă.* ISPIRESCU, L. 389. *Mireasa, pe nebagate de seamă, pune un picior pe al ginerelui, ca ea să fie mai mare... în casă.* G. IONEANU, ap. TDRG.

BĂGAT, -Ă adj. *Mis (dans), introduit, enfoncé, fiché, fourré; mené, conduit, amené; mêlé, immiscé; engagé (au service de), etc.* — Participiul verbului *băga*, devenit adjectiv (păstrându-și totdeauna sensul pasiv) (Despre obiecte) *Răzele unei lumânări de seau, băgată în gâtul unui clondir(iu)...* EMINESCU, N. 41²⁹. *Bordeiu... băgat în pământ...* STĂNCESCU, B. 71²¹. *Să zezi toată ziua'n prag, Cu ața băgată'n ac!* DOINE, 212²⁰. (Loc. prov.) *În sacul legat, Nu știu ce-i băgat.* ZANNE, P. III, 349. | (Despre oameni) *Înălțate împărate, Pune pace, nu te bate, Că-s repute [= recruți] tinerete, Nu te băgă'n foc cu ele. Ai avut mai învățate: Jumătate-s împușcate și la ispită! [= spital] băgate!* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 317. | *Întrat s. tocmit într'o slujbă.* (Loc. prov.) *Cel băgat fără tocmeală iese fără socoteală.* ZANNE, P. V, 631.

Spec. **Băgat în seamă** = observat, remarcat, considerat, prețuit, stimat, cinstit: „remarqué; considéré, estimé, apprécié“, mai ales întrebuințat la negativ: **nebagat în seamă** († și: **nebagat seamă**) = neobservat, nere remarcat; neluat în considerare, desconsiderat, desprețuit: „inaperçu; méprisé, dédaigné, mésestimé, pris en dédain“. *Fă-i ca apa cea vărsată, Ce nu-i în samă băgată.* DOSOFTEIU, PS., ap. HEM. 2870. *Și mai fost-au poștiți încă: crai, crăiese și împărați, oameni în samă băgați.* CREANGĂ, P. 279. *Voiu fi înaintea lui ca un nebagat în seamă.* BIBLIA (1688), 19, 2. *O învăță tot ce trebuie să știe... ca să nu fie urâtă și nebagată în seamă de ceilalți fii de împărat.* ISPIRESCU, L. 13. *Pentru ca cineva să nu fie urât de lume și nebagat în samă, se duce la o apă curgătoare...* ȘEZ, II, 165¹⁰. *Lăsând nebagate samă toate lucrurile pemintești...* DOSOFTEIU, V. S. 64, 2. *Să pusă a slujă la mânăstire nebagată samă și defăimat.* idem, V. S. 14, 2.

BĂGAT, -Ă adj. v. bogat.

BAGATELĂ s. f. 1°. *Bagatelle, brimborion; (plur.) riens. 2°. Sorte de dentelle.*

1°. Obiect de mică valoare și de puțină trebuință, neînsemnat. *Căpitanul i-au învoit să cumpere oarecare bagateli, precum: foarfeci, cuțite, săcuri.* DRĂGHICI, R. 16³⁰. *Ai făcut inventariul tuturor bagatelor din colonadă.* C. NEGRUZZI, I, 329. (Ironic) *Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagateli de al de aceste, prefăcute în parole, trebuia să ducă dascălii, poclon catihetului.* CREANGĂ, A. 81⁶. || *Lucru de puțină importanță; lucru de nimica, (o) ni-*

mica toată; cfr. fleac, moft, alimojdii. Doi feciori nu-s bagatele. I. VĂCĂRESCU, P. 317¹⁶. *O vorbă, o bagatelă, le dă prilej de sfadă.* C. NEGRUZZI, II, 242⁹. *În zadar mai deunăzi, Am vrut prin poezie să scap d'o bagatelă, d'o mică datorie.* ALEXANDRESCU, M. 254⁸. *Însă această lucrare foarte însemnată și economică pentru colza și napul de iarnă, este o bagatelă pentru soriurile cele de primăvară.* I. IONESCU, C. 85. *Cati: Trii-zăci și doi de gabini.* — *Lunătescu: O bagatelă... Țată banii.* ALECSANDRI, T. 1111. *„Transilvania“... reproduce anti-critica „Familiei“ din Pesta, care este de opinie că erorile limbistice criticate de noi sânt numai niște „bagatele“.* MAIORESCU, CR. I, 260. [† și: **bagatelă** s. a. *Nu e lucru mic, înse pre lângă aceasta ce vom zice e bagatelă.* ȚICHINDEAL, F. 407, ap. HEM. 2337. *Plur. -tele și, învechit, -tături. || † (cu o formă incultă, apropiată de cuvinte vechi din limba noastră) și: **băgătelă** s. f. *Atâta numai îți zic, Să n'o numeri drept nimic și drept băgătelă chiar, A mă omori'n zădar.* A. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 2336. *Nu vă stă bine, vă aude lumea și este rușine: Pentru o băgătelă doi soți să se bată.* PANN, Ș. II, 28. | † (cu o formă apropiată de cuvinte ca stea -stele, acadică, -dele, etc.) și: **bagateă** s. f. *Aceasta nu este decât o bagate[a], au zis Eros; și de socotești și acestea niște bagateale...* CRITIL ȘI ANDRONIUS (a. 1794), ap. HEM. 2336. || (Învechit s. în comedie, impropriu) **băgătel, bagadel, adj. masc.** *Astă luptă o să-i pară că e un joc băgătel.* PANN, P. I, 82¹⁴. *Ce te gândești dumneț, că a fost așa, un bagadel lucru?* CARAGIALE, T. I, 79¹⁴.]*

2°. (Pop.) *Dantelă ușoară, făcută cu mâna, horbotă.* [† și: **bagadel(ă)** s. a. (s. f.)] — *N. din fran. (ital. bagatella „scamatorie, caraghioz lac s. faptă de comedianț“).*

BĂGĂTOR, -OARE adj. și subst. *Celui ou celle qui introduit, enfonce ou fait entrer (qqch. qqe part), qui engage ou place (qqn. dans un service), etc.* — Adjectiv verbal al lui *băga* (derivat prin suf. -ător). | Spec. Care se amestecă în toate, îndrăzneț. *Om băgător ca frate-meu, nici nu s'a pomenit.* Com. I. PAVELESCU. (Se întrebuințează mai cu seamă în construcția: **Băgător-de-seamă** = atent; cu ochii în patru, precaut, circumspect, prudent, rezervat: „atentif, circonspect, prudent, réservé“. (Mai ales negativul: **Nebagător-de-seamă** = neatenț, neprecaut, necircumspect, neprudent, imprudent, neglijent: „inattentif, inappliqué, insouciant, imprudent, négligent“; **nebagător în seamă** = desprețuitoar; care nu merită a fi băgat în seamă, neînsemnat, fără importanță, neimportant: „dédaigneux; qui ne mérite pas d'être considéré; sans importance, insignifiant“. *Omul băgătoriu de samă și înțelept, carele toate mai înainte le prejudecă... când pleacă de acasă, bine leagă sacul și așa mijlociri aleage pentru lucrurile sale, care cătră bun sfârșit îl poartă.* ȚICHINDEAL, F. 282. *Răspunsul acestei întrebări așteptăm u-l dobândi de la gospodarii cei băgători de samă.* I. IONESCU, C. 89. *Nu fii mândru, și nebagător în seamă, ci cercetează-ți amicii și prietenii.* PANN, A. 19. *Asemenea chiar și mie s'a n'ntâmplat acest amor, Prea mic i-a fost începutul și'n seamă nebagător.* idem, E. I, 12.

BĂGĂTURĂ s. f. 1°. *Action de fourrer (qqch. qqe part). Enfoncement. 2°. Gousset (de chemise). 3°. Marque ou grain de petite vérole près de l'œil.*

1°. (Rare) *Exprimă acțiunea și mai ales efectul acțiunii cuprinsă în noțiunea „băga“. Băgătură = „impositio“.* ANON. CAR. *Băgătură = „infundătură“.* LM.

2°. *Concretizat.* Partea aceea de pânză în formă de triunghi care se bagă la mâneca unei cămăși, când se coase; clin. *Băgătură (adecă, în vreun vestmânt, d. p., la cămășa subsuoară) = „cuneus; der Zwickel“.* LB. *Băgătură = „clin de vestmânt“.* LM. 3°. (În Ban.) (Med. pop.) *Semn de vărsat, la ochi.*

Băgătură = „laesio oculorum propter variolas“. ANON. CAR.

[Plur. -turi.]

— Derivat din *băgă*, prin suf. abstr. -ătură.

BĂGĂU s. a. 1°. *Reste de tabac au fond d'une pipe, culot*. 2°. *Nicotine en sirop* (résidu de nicotine au fond d'une pipe ou dans l'intérieur d'un porte-cigare). — (În Transilv. și Ungaria).

1°. Tutunul rămas în fundul lulelei, prefăcut, în parte, în scrum, pe care unii țărani îl „pun la măseă“, înlocuind astfel fumatul. *Băgău* = „ultima rămășiță a tutunului dintr'o luleă“. ZANNE, P. III, 207. *Fetele din Arpătac Mereu pipă la tabac, Iar cele din Satu-nou Se întrec după băgău*. JARNÍK-BÁRSEANU, D. 452. „Scrum se zice la *băgăul* din luleă [= luleă]“. Com. LIUBA. (Prov.) *N'ajunge nici cât o luleă de băgău* (Galșa, comit. Aradului) = (mai ales despre oameni) n'are nici un preț, nu valorează nimic: „il ne vaut pas une pincée de cendres“. ZANNE, P. III, 207, 683.

2°. Materia cleioasă, de culoare galbenă-murdară, conținând multă nicotină, care se adună pe perețele dinlăuntru al lulelei sau al țigaretii, după mult fumat cu ea.

[Plur. *băgăuri* e neuzitat.]

— Din ung. *bagó* „rămășița într'o pipă care nu a fost fumată întreagă“.

BĂGCEĂ s. f. v. *basceă*.

BAGDADIE s. f. *Plafond. Plafond d'église ornementé*. — (În Mold.) Tavan. *Bagdadia se sparse, și huruitul bulgărilor ce răpăeau pe scânduri se amestecă într'un vuet asurzitor de glasuri*. VLAHUȚĂ, N. 204. *O săliță între două odăi podite cu scânduri de stejar, în fund un iatac c'o ferestruie ce dă în livadă, păreții și bagdadiile albe...* acolo-i toată copilăria mea. idem, SĂM. I, 290. *Un nor de fum se ridică leneș în bagdadia crăpată*. DUNĂREANU, CH. 43. | Spec. (În Ardeal) „Tavan de biserică ornamentat“. (Atestat numai la) ȘIO.

— Din turc. *bagdâdi* „stuc ou plâtre à la manière de Bagdad. (De la même origine: esp. *baldaqui*, *baldaquin*, ital. *baldachino*, v.-fr. *baudequin*, n.-fr. *baldaquin*, de l'it. *Baldacco*, nom de la ville de Bagdad (arabe *bagdâdi*), où ces étoffes précieuses, ces brocarts se fabriquaient)“. CIHAC, II, 545. Cfr. *baldachin*.

BAGEĂ s. f. v. *bageac*.

BAGEĂC s. a. *Lucarne, ceil-de-bœuf* (servant souvent d'issue pour la fumée. — Deschizătură, ca o ferestruică, în podul caselor țărănești. DAMÉ, T. 98; în unele regiuni (Mold.), *bageacul* înlocuiește coșul casei. Cfr. *cubeă*, (h)ogeac, fumar, cucuvaie, ochiul-podului, ursoaie, marchioță, campadură, cucumeă. „*Bagăgă* este locul pe unde iese fumul în pod“. (Mircești, în Vasluiu), ap. HEM. 2338. *Băgiag* = „hogeag, coș“. (Munții Sucevii, în Mold.) ȘEZ. V, 37. *Teatrul reprezintă o curte cu zaplaz... În dreapta o sură cu bageacă* (glosat prin: „gura de jos a coșului“) spre scenă. *Florica... Florine, hăi!* — *Florin (scoate capul pe bageacă) Ce este?* ALECSANDRI, T. 895; 1767. *Pe-o bageagă iese și spre târg privește*. CONTEMPORANUL, III, 707. [Și: *bageacă* s. f., *bageagă* s. f., *băgeagă* s. f., *bageág* s. a. (scrise și: *bagiacă*, *băgiacă*, *bagiagă*, *bagiag*), *bageă* s. f., (*bageăuă*) s. f. ȘEZ. V, 37.]

— Din turc. *băga* „lucarne, cheminée“ (poate prin mijlocirea limbei bulgare: *badža* „ogeac“ Cuvântul se găsește și la Sârbi, la Albanezi și la Neogreci, precum și la Aromâni: *băgea* „deschizătură în tavan, prin care intră lumina în casele fără ferestre“). Forma corectă e *bageă* (după forma articulată, și *bageauă*), care, după analogia (sinonimu)lui *ogeac*,

ogeac, s'a prefăcut în *bageac*, *bageag* sau, cu menținerea genului de la origine, *bageacă*, *bageagă*. Cfr. ȘIO.

BAGEĂCĂ s. f. }
BAGEĂG s. a. } v. *bageac*.
BAGEĂGĂ s. f. }
BĂGEĂGĂ s. f. }

BAGHETĂ s. f. *Baguette*. — Bețișor (subțire, mai mult s. mai puțin lung și flexibil), vergeă, vârguță, vergelușă, nuelușă; cfr. arbiu, răstoc, climpuș. (Aproape numai în expresiile) *Bagheta magică*: nuelușă vrăjită (de corn — în basmele noastre, de alun —) cu care, în povești, se fac minuni, se transformă ființele sau lucrurile ce sânt atinse de ea — și *bagheta unui șef de muzică*, vergelușă cu care conduce orchestra sau corul.

— N. din fran. (< ital. *bacchetta*, diminutivul lui *bacchio* „băț“ < lat. *baculus*, idem.)

BAGHIONETĂ † s. f. v. *baionetă*.

BĂGHITĂ s. f. v. *babiță*.

BAGHIUNETĂ † s. f. v. *baionetă*.

BAGIÁC s. a. }
BAGIÁCĂ s. f. } v. *bageac*.
BĂGIÁCĂ s. f. }
BAGIĂGĂ s. f. }

BAGI-BEȘLIC † s. a. v. *balgi-bașlac*.

BAGLAMĂ † s. f. }
BAGLĂMĂ s. f. } v. *balamă*.

BĂGRIN s. m. (Bot.; Ban.) 1°. *Faux acacia* ou *robinier*: *Robinea pseudoaccacia*. 2°. *Faux ébénier* ou *cytise commun*: *Laburnum vulgare* ou *Cytisus Laburnum*.

1°. = *salcâm*. PANȚU, PL. *Vino, bade, de mă trece Peste Dunărea cea rece, Și păză [= păzește] să nu mă'neci, Că n'ai bani să mă plătești, Nici băgrin* (nota: „acaț, salcâm“), *Să-mi faci sicrin, Nici mărd dulce, Să-mi faci cruce*. HODOȘ, C. 61. *Pe coasta cu fragile Mând-ți, mândro, vacile; Prin lăstarii de băgrin, Să m'astepti, mântro, că vin*. ibid. 70.

2°. = *salcâm-galben*. *Băgrin* = „*laburnum vulgare*“. (Com.) LIUBA. *În grădină se mui află pomi: pruni, meri..., bagrini pentru ars și foarte buni de buciumi*. LIUBA-IANA, M. 102.

[După HEM. 126 și 2339 se mai zice și: *braghin* s. m. (formă metatezată) și *magrin* s. m., acesta din urmă atestat și la DDRF.]

— Din sârb. *băgrenă* (*băgrem*), idem.

BĂG-SEĂMĂ v. *băgă*.

BĂHĂ s. f. (La scriitorii vechi), numai în expresiile † a *prinde băhă* (s. *băhă*), a se *apuca de băhă* = a nu spune ceva cum este de fapt, a tăgădui, a contesta, a tăinuși (cevă); a negă, a persista în negarea unui fapt: „se défendre (de qqch.) nier (qqch.), contester (qqch.), disconvenir (que...)“. *Au, nebun ai fost, și aceastea a cunoaște înțelepciune n'ai avut? Carile a tăgădui și băhă a prinde nu vei pută, căci ție înțelepciunea duhului... ți s'au dat*. CANTEMIR, ap. HEM. 2872. [Postelniceasa Elena și fiii ei îl invinuesc pe vornicului Stroe Leurdeanu de a fi fost autorul omoririi postelnicul Cantacuzino] *Apucându-se de băhă, cum nu este el nimic vinovat de sângele acelu creștin, Constantin postelnicul, nici au statut el împotriva lui să l-omoare, vrând să se ascunză, ca Cain de sângele frățâne-său, lui Avel. Iar Dumnezeu, judecătorul cel drept, nu l-au îngăduit*, [căci s'augăsit niște scrisori care dădeau la

iveală vinovăția lui] de s'au citit în divanul cel mare, și le-au văzut singur Stroie vornicul și n'au mai putut prinde băha, că eră scrise de mâna lui. MAG. IST. V, 4. || (Azi, în Orlat, Transilv.): „Dă băha însemnează pe aici: nu vrea să meargă“, ap. HEM. 2872.

— Din bulg. *chvaštam* (=iau, apuc) s. *činja* (=fac) s. *lovja* (=prind) *bžeh* „nu spun cum este, ascund. ceva, fac tăgadă, tăgăduesc, deszic, neg, contest“.

BAHADĂRCĂ s. f. 1°. *Femme grande et lourde* ou *courte et grosse*. 2°. *Vieille bégueule*. (În Mold.; termen de batjocură.)

1°. „Femeie mare și greoaie“. PAMFILE, J. II, „scurtă și groasă“. ȘEZ. II, 126/15.

2°. Femeie bătrână care face pe mironosița, pe rușinoasă, pe ispășita. „Vielle bégueule = *bahadărcă*“. CODRESCU. Cfr. *băborniță*.

[Și: *bahodărcă*].

— Cuvântul e întrebuițat, de-bună-seamă, în ironie, căci sensul fundamental de „eroină“ nu se mai găsește. L-am primit de la Ruteni: *bagatirka* (cit. *bahatirka*) „femeie bogată“, sau de la Poloni: *bohătarka* „eroină“. Poate a influențat asupra înțelesului și cuvântul *baharaucă*.

BAHAMÉT s. m. v. *bahmet*.

BĂHANIE s. f. *Monstre, épouvantail*. — Monstru, ființă urită și grozavă. *Este o băhanie* = „c'est une horreur“, atestat numai la) PONTBRIANT (DDRF, ALEXI, HEM).

— Cfr. *bidiganie* și *dihanie* (din care pare a se fi născut prin fuziune).

BAHARĂUCĂ s. f. *Femme grasse, corpulente* ou *replète*. — (În Munții Sucevei, Mold.) *Baharăucă* = „femeie groasă, încalată“. ȘEZ. II, 126/16. Cfr. *bahadărcă*.

— Etimologia nesigură. (Pare a se fi născut prin substituție de sufix din pol. *bach(o)račka* „femeie groasă“, din *bachor* „pântece, burtă“. Cfr. HEM. 2874). Cfr. *baharouă*.

BAHAROUĂ s. f. = *baharouă*. ȘEZ. II, 126/17.

— Desigur un adjectiv în -os, substantivat sub forma feminină. Conține aceeași tulpină *bahar-* ca și *baharouă*, în care recunoaștem cuvântul pol. *bachor* „pântece, burtă“.

BĂHIC. -Ă adj. *Bachique*. — De al lui Bacus, zeul vinului. *Cântece bahice*, cântece de băutură. [Scriș și: *bachic*.]

— N. din lat. *bacchicus*, -a, -um, idem.

BĂHLI vb. IV^a refl. *Croupir* (en parlant de l'eau). — (În Mold. și Bucov.; despre apă s. alte lichide) A se strică prin stagnare, a se cloci, a se împuti. *Borșul finut la căldură se băhleşte, adevă se împutește și se întinde*. ȘEZ. VI, 64. *Apa se băhleşte*. Cfr. *băhlit*.

— S'a născut din fuziunea verbului *băhni* cu tulpina *bah-*, *bahl-* pe care o întâlnim în cuvintele cu sens analog: *băhliu* (*Bahlui*), *bălhac*, *bălhocă*, *bulhac*.

BĂHLIRE s. f. *Croupissement* (en parlant de l'eau). — (În Mold. și Bucov.) Infinitivul verbului *băhli*, devenit abstract verbal. Împutire, clocire (a apei, a borșului, etc.).

BĂHLIT. -Ă adj. *Croupi* (en parlant de l'eau). — Participiul verbului *băhli*, devenit adjectiv. (În Mold. și Bucov.; despre apă, borș, etc.) Stătut, clocit, împutit. „*Băhlit* = stătut, învechit și puturos, [se zice d. e. despre] apa stătută într'un vas necurat“. (Munții-Sucevei, Mold.) ȘEZ. II, 149/29. *Apa eră băhliță și ne-am fi putut îmbolnăvi*. CREANGĂ, P. 204 („se zice

de apa care, șezând multă vreme într'un vas, capătă un miros greu și displăcut. Apei stătătoare din mlaștini i se zice de asemenea: *băhliță*“. GLOSAR). *Apă băhliță* = „apă puturoasă, care a stat multe zile“. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

BĂHLIȚĂ s. f. v. *bahniță*.

BAHMÉT s. m. *Cheval tartare*. — (Învechit; aproape ieșit din uz; se găsește numai în balade populare din Mold.) Cal tătarec. *El în grabă se ducea, Chiar la grajdul hanului, Hanului Tătarului. Când, la grajdul el ce zărea? Un bahmet ce tot sărea, Un căluț cam pătrărel, Eșed'n vară cincărel*. ALECSANDRI, P. P. 79. *Și'n Bugeac eu am intrat, Mulți Tătari, zău, și-am stricat... Și Bugeacu-am pustit De bahmeți l-am sărăcit*. ibid. 78°/9. (Nota: „*bahmet* sau *bahamet*, cuvânt de origine tătară, ce denumește caii din Bugeac.“) [Și: *bahamét* s. m. *Și te du în grajdul meu, De și-alege-un puiu de smeu, Din cincăceci de bahameți, Bahameți cu perii creți*. ALECSANDRI, P. P. 149°/17.]

— Cuvânt de origine tătară (intrat și la Ruși: *bahmată*, la Ruteni și Poloni: *bachmat*), pe care Moldovenii l-au primit de-a-dreptul de la Tătarii din Bugeac.

BĂHNĂ s. f. *Marécage, marais, boubrier*. — Loc mlăștinos sau mocirlos. Cfr. mlaștină, mocirlă, smârc, băltoacă, băltău, bolotău, bălăști-oagă, băltărie, bulhac, șleaf, nomol, turbucală. *Băhnă* = „loc mlăștinos, pe care crește papură și stuf“. (Zăpodeni, în Vaslui), ap. HEM. 2342. *S'au aflat trupul lui într'o băhnă întinat*. N. COSTIN, LET. I, A. 43/12. *Acolo veselie pasărilor, odăi de turme de trestie și băhnă* (: „ibi laetitia avium, caulae arundinis et paludes“). BIBLIA (1688), ap. HEM. 2342. [Hotarul merge] *pe din gios de livada vornicului, peste băhnă, în colțul siliștii*. (a. 1667) URICARIUL, XXV, 68/3. [Măgarul] *cu scumpa lui harșe[ă], în băhnă au intrat*. DONICI, F. II, 32. *Apele cele mai bune pentru topit* [inul sau cănepa] *sânt... toate bălțile, toate bahnele, bulhacurile și apele stătătoare*. I. IONESCU, C. 153. *Stejarul cel drept crește pe munte, în aer viu și'n fâlină sănătoasă, iar nu în băhnă*. ALECSANDRI, T. 1351. *Prinseră a se ascunde prin stuhăriile iazurilor, lacurilor și ale bahnelor*. MARIAN, T. 17/17. *Ai să te faci cucostărc și vei îmblă prin toate bahnele și părele și până ce nu vei adună iarăși la un loc în sac pre toate jigăniile... până atunci tot cucostărc să rămâi*. MARIAN, O. II, 313. [Plur. *băhne*, rar *băhnuri* s. *băhnuri*; acestea două din urmă au sensul de „câmpuri băhnoase, mocirloase, mlăștinoase“; cfr. *băhniș*. *A arat Lunile grădinile, Marțile fânatele, Miercurile bahnurile...* ȘEZ. VI, 164. „Deosebitele câmpuri lucrate și nelucrate pe aici se numesc: *lanuri*, *pârloage*, *sărături*,... *băhnuri*, *plajște* etc“. (Brihuești, în Botoșeni), ap. HEM. 2877.]

— Din rut. *bahnó*, idem.

BĂHNĂR s. a. = *băhniș*. „Se aude mai ales în Moldova de jos“. HEM. 2875.

— Derivat din *băhnă*, prin suf. col.-loc. -ar.

BĂHNI vb. IV^a refl. = *băhli*. DDRF. (Acesta mai citează, după CIHAC, II, 8 și sensul „devenir marécageux“, care nu se poate atesta aiurea). Cfr. *băhniț*.

— Derivat din *băhnă*.

BĂHNIRE s. f. = *băhlire*. Infinitivul verbului *băhni*, devenit abstract verbal. CIHAC, II, 8.

BĂHNIȘ s. a. *Lieu marécageux, champ plein de marécages*. — Loc cu multe bahne, regiune cu locuri mlăștinoase, mocirloase, băhnoase. „Locul...

unde crește rogoz [se numește] bahnă sau băhnișă. (Călinești, în Botoșani), ap. HEM. 2876. *Vasilevodă, dacă au sosit la Praova, știind den limbi* [= din cercetași, iscoade] de gătirea lui Mateiuvodă împotriva sa..., au făcut sfat, acolo la Ojogeni, socolind și trecătorile apelor, și locuri închise cu păduri den toate părțile, și băhnișuri. M. COSTIN, LET. I, 280^{1/4}. Și apa Iordanului de'ncoace și de'ncoale, și băhniș și dumbravă. (: „aqua vero Iordanis hinc et inde et palus et saltus“). BILIA (1688), ap. HEM. 2876. [Plur. -nișuri.]

— Derivat din bahnă, prin suf. col.-loc. -iș. Cfr. bahnar, bahniță¹.

BĂHNIT, -Ă adj. = băhliț. Participiul verbului băhni, devenit adjectiv. *Mirosind apa din urciur [și] văzând că ea e răsuflată și băhniță, presupuse că bătrânul trebuie să fi murit.* EMINESCU, N. 128.

BĂHNITĂ s. f. = băhniș. „Is-Tudore, cătano, Tu degrab', frate, să mergi, Iute, prea iute, să pleci, Măna pe vadra să pui, Apă rece să ne-aduci“. *Ist Tudor îi ascultă, Măna pe vadra puneă Ș'o tuă prin bahnița, Ș'urcă la crucea de piatră, De multe belële dată, Că-i o fântână cu apă, Care muncitori adapă.* ȘEZ. II, 77^{1/4}. (Nota culegătorului bahniță = „intunerec mare“ arată numai că cel ce i-a spus cântarea nu cunoștea sensul cuvântului, când i-a dat această explicație. E posibil ca Bahnița, în această poezie, să fie numele unei localități; într'adevăr cuvântul acesta se întâlnește adesea ca numire toponimică. Cfr. HEM. 2342).

— Derivat din bahnă, prin suf. instr.-loc. -niță.

BĂHNITĂ s. f. și s. m. *Surnom donné aux bohémiens.* — (Munt.) Nume desprețuitor dat Țiganilor; cfr. baragladină, cioară, ciorioiu, etc. *Feciorul de boier, când își aduse acasă nevasta, îi dete, pentru trebuințele ei, o fată a unei bahnițe de țigancă ce-și ținea zilele prin curtea boierului.* ISPIRESCU. L. 63^{1/3}. *Văzând tatăl fetii că se întârzie timpul și crezând că balaurul îi va fi mântat fata, trimise un țigan cu vadra să aducă apă... Dacă ajunse la fântână, se sperie, bahnița, văzând... pe balaur. idem, L. 343. Când pe biata fată o fură somnul, bahnița [e vorba de o „țigancă bătrână“], o puse în car și, bătând să omoare boii, o aduse la tronul împărăției.* DELAVRANCEA, S. 256. [În Mold.: băhliță s. f. Să să facă nuntă: fata'mpăratului cu băhlița de țigan. ȘEZ. IV, 199^{1/4}.]

— Etimologia necunoscută. (Sensul original ar putea fi „om lăudăros, fudul“; în cazul acesta am avea un tip slav *bachnica (cit. bahnița), fem. de la *bachnik, iar acesta de la bachati „a se lăuda“ și cuvântul ar fi înrudit cu bahorniță).

BĂHNÓS, -OĂSĂ adj. *Marécageux, bourbeux.* — Mocirlos, mlăștinos. *Pământurile cele băhnoase din părțile unde pătura de lut sau humă este la su-* [p]r[a]față expun oile la gălbează. I. IONESCU, D. 274. *Conochifirița e o gujulie ce trăește pe la locuri băhnoase și grase.* ȘEZ. I, 120.

— Derivat din bahnă, prin suf. adj. -os.

BAHODĂRCĂ s. f. v. bahadărcă.

BAHORNITĂ s. f. *Vieille sorcière.* — (În Munt.) Vrăjitoare, șișcă (intrebunțat mai ales ca termen de injurie către femei). *Când e 'ndărjit Rumănu' p'e fămeia lui, îi zice ce-i ghine [= vine] 'n gură, adică: ... calu-dracului, ... scorpie, ... bahorniță... JI-PESCU, o. 56. Cfr. bahornița.*

— Din sârb. bāhornica (cit. bahornița), „vrăjitoare“.

BĂHTISĪ † vb. IV^a refl. *S'ennuyer.* — A se plictisi. (Cuvântul nu a fost niciodată uzual și e atestat numai la POLIZU, de la care l-au primit celelalte dic-

ționare. POLIZU mai citează și derivatele: *băhtisire* s. f. = „das Langweilen“, *băhtisitōr* = „langweilig“, *băhtisēală* = „die Unzufriedenheit, Langeweile“.)

— Din (turc. *bykmaq*, „se degoutor“ prin intermediare) bulg. *băktis(u)vam*, idem.

BAI s. a. v. baiu.

BAI s. m. v. baie.

BĂI vb. IV^a. I. 1°. *Exploiter une mine.* 2°. *Tra-vailler dans une mine.* II (Refl.) *Se baigner.*

I. (Băieș.) 1°. (La Moți) „A exploată (o mină de aur, etc.)“ FRĂNCU-CANDREA, M. 43.

2°. „Băiesc = lucru la vreo baie: fodinam colo; bergbauen“. LB.

II. (Rar) Refl. A se scaldă, a se îmbăia, a face baie. *Trândavi, lacomi, mândri, se scaldă] și se băesc în lacrimi de a]le] mulțimei.* CONTEMPORANUL, I, 205. (Zmulți, în Covurluiu). *Intri în baie, trebuie să te băiești!* (Cfr. Intri în horă, trebuie să joci!), ap. ZANNE, P. III, 15. Cfr. (im) băia.

[Pronunț. *bă-(i)ă*.]

— Derivat din baie.

BĂI vb. IV^a v. băia² (1°).

BĂIA vb. I. (I^a) trans. 1°. *Nourrir, allaiter (un enfant).* 2°. *Passer doucement la main sur la joue d'un enfant, flatter (de la main), caresser.* 3°. *Accoucher de, mettre au monde, donner la vie ou le jour (à...).*

(Prin Transilv., prin Ungaria și prin Banat)

1°. „Băiez vreun prunc la făță: adecă, cresc, hrănesc [lăptez]: infanțem nutrio, educo; verpflegen, versorgen, erziehen (ein Kind)“. LB, cfr. și LM. Cfr. băietoriu, băietoare. [În acest sens, după LB. și: băi vb. IV^a.]

2°. „A băia copilul = a mângâia cu mâna, pe obraz, un copil“. Com. COCA. *Când plâng copiii cei mici, mama îi baie, adecă îi netezește pre făță, cu mâna, zicând: „taci, țuce-l mama!“* (Măidan, în Ban.), ap. HEM. 2896. „A băia = a aduia, a ciuciulă, a guguli, a mângâia“. FRĂNCU-CANDREA, R. 48.

3°. A naște. *Eră o muiere leneșă, leneșă, de-i luă furnicile bucătura din mână. Și, cu lenea ei, ajunsese de nu mai avea să tragă [= să poarte] măcar o treanță pe ea. Zăceă goală, cum o băiasse (nota: născuse) mă-sa.* REV. CRIT. I, 236.

— Cuvântul românesc e o dovadă pentru existența unui verb *baiare în limba latină, care pare a fi aparținut graiului copilăresc, ceea ce ar explica neatestarea lui la scriitorii clasici. E însă atestat derivatul *baiulare* „a purtă“, spunându-se cu deosebire despre femei însărcinate că „poartă“ sarcina lor, („uterus, quo mulier baiulat partum“) și despre femei că „poartă în brațe un copil“ („puer genetricis manibus baiulatur“) și, prin extensiune, având sensul de „a crește un copil“ („sex annos a parentibus male baiulatum“). Sensurile acestea se regătesc și în limbile romănice (cfr. portg. *bajular* = băia 2°: „flatter, caresser“) și mai ales sânt răspândite în ele cuvinte care se reduc la un substantiv *baiula* (*Thes. linguae lat.*) cu înțelesul de „moașă, doică, mancă, crescătoare“: it. *balia* „doică, moașă“, n.-prov. *baila* „doică“ (cfr. n.-grec. *βάρια, βαρία, βαία* „doică“). În limba română, verbul *băia* abia se mai găsește în unele regiuni, pe când participiul său, *băiat* (*băiată*), e răspândit pe întreg teritoriul daco-român. Înțelesul fundamental al lui *băiat* nu se poate stabili. Dacă el a fost „copil mic, abia înțărcat“ (cfr. *băiat* II) se leagă de-adreptul de sensurile verbului românesc *băia*; dacă însă înțelesul lui original e „om care n'a ajuns încă vârsta adolescenței“, „copil care se găsește încă sub îngrijirea s. sub tutela părintească“, îl putem apropia de expresiuni analoge în celelalte limbi romănice (cfr. ital. *tener in balia* „a ține pe cineva sub stăpânirea sa“, fran. [în vechiul drept] *bail* „garde ou tutelle d'un enfant

mineur“, n.-prov. *eissir de bailia* „devenir majeur“ = a ieși din copilărie, *bailessa*, „gouvernante“, etc.). — De la înțelesul fundamental de „a purta“ al lui *baiare, avem și câteva derivate cu sufixe instrumentale: astfel e atestat un *baionula* „lectus qui in itinere baiulatur“ (*Thes. linguae lat.*), deci un diminutiv din *baio, -onem „purtătoare“ (cfr. runcare „a plivi“ — runco, -onem „săpălugă“). Prin sufixul instrumental -ulum, -ula (cfr. *cîng-ula* etc.) s'a derivat un *baiulum sau *baiula „obiect care poartă ceva“, fie că este un „sprjin“ (ital. *baggiolo* „sprjin s. proptea care se pune subt stane de marmură“) fie că e un instrument de care se acată obiectul pe care voim să-l purtăm (sopraselv. *baila* „funie scurtă și groasă“, mantuan, pavian, parmigian *bașol*, cremonez, milanez, piacentez *bazzol*, etc., „cobiliță“, cfr. CDDE. nr. 127). În acest din urmă înțeles, cuvântul se regăsește și în românește, subt forma *baiier* s. *baieră*, care e, propriu zis, „sfoara, fășia, etc. care tine ceva atârnat de ea“. — Cuvântul *băiat* și verbul *băia* a fost adus în legătură cu *baiulare*, *baiulus* încă de Diez (subt „bailo“) și etimologia aceasta a fost susținută de LM., CIHAC, I, 21; Meyer-Lübke, *Thes. linguae lat.* (Etimologia lui Hasdeu, *Etyim. magn.* 2894: *băiat* = „[copil] scaldat“ nu e posibilă, între altele și pentru-că în Banat se spune *băiat*, nu *bănat, precum ar trebui să se rotească, dacă ar sta în legătură cu *baie*, în Banat *baie*). Etimologia cuvintelor *baiier* și *baieră* a fost dată mai întâi de G. Crețu, *Lexicon slavo-român*, 307, și a fost primită de A. I. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI, 295 și de I. Candrea, în *Candrea-Densusianu, Dicționarul etimologic al limbii române*, nr. 127.

BĂIA vb. I^a. *Baigner, faire prendre un bain.* (Refl.) *Se baigner, prendre un bain.* — Trans. și fact. (Mai ales despre copii) A scaldă într-o baie anume pregătită, a face cuivă (m. ales unui prunc, unui copil mic) baie, a face pe cineva să ia o baie. *Pe fiul tău l-ai băiatu și l-ai înfășat și l-ai aplecat.* VARLAAM, C. II (15 August). *De când mă-sa l-a băiatu și popa l-a botezatu, De loc nu s'a mai spălatu.* MARIAN, NU. 416. *Mândră maică-am mai avut! Copil mândru m'a făcut, M'a băiat cu flori de munte, Toți gura să mi-o asculte, Mândrele să mi-o sărute!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 362. *Maică, măicuțița mea! Când pe mine m'ai băiat, Rău, maică, m'ai blestemat.* BIBICESCU, P. P. 95 (poate că ar trebui citat la *băia*), cfr. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 183. || Refl. A se scaldă (în baie), a luă s. a face o baie. 'N rân de vin cin' mi se scaldă? *Icea bunul Dumnezeu Scaldă-se, băieze-se, În apă se limpezește, N veșmânt alb se primenește, Cu mir că se miruește.* TEODORESCU, P. P. 29.

— Derivat din *baie*. Cfr. *îmbăia*, *băi* (II).

BĂIA! interj. *Ça brăle!* — (În Bucov.) Interjecție prin care se fac atenți copiii să se păzească de foc (Arde! Frigel!), p. ext. (în limba copiilor) foc. Cfr. (h)ârși! „*Băia!* sinonim cu *băja*! [se spune spre] a-l feri fer cineva ca să nu se frigă [d. ex.] *Băia, că te-i frige!*“ MARIAN. „*Băia!* sau *băja!* Cu acest cuvânt se avertizează copiii cei mici să nu pună mâna pe foc. Tot odată și „focul“ se numește în limba copiilor *mici: băia*“. (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRĂMADĂ.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *băja*.

BAIADÉR s. a. (Îmbrăc.) v. *baidir*.

BAIADÉRĂ s. f. *Bayadère*. — Dănțuitoare indiană. *Mai departe este Delhi, cetate fără rivale... Vin' de-mi vezi țara de atâte minuni plină... Vino, de privește danțul tinerelor baiadere.* C. NEGRUZZI, II, 131¹⁹. | P. ext. Dănțuitoare (de teatru, etc.). *Nobilul poet [lenăchiță Văcărescu] știuse a se înconjura, cu o rafinare adevărat orientală... de toate desfătările simțurilor. O mulțime de fete, tinere și gin-*

gașe nimfe și baiadere, îmbrăcate cu cele mai luxoase veșminte, cu rochii de șaluri... îi slujeau, unind pe lângă serviciul casnic și talentele desfătătoare al danțului, al cântării și al muzicii instrumentale. ODOBESCU, I, 292.

— N. din fran. (<portg. *bailadeira* „dănțuitoare“, cuvânt din aceeași tulpină cu *bal*, *balerină*, etc.) Cfr. *baidir*.

BĂIALĂ s. f. *Peine, désagrément*. — (Ungurism; rar, în Transilv. Cfr. *baiu*?) „Necaz, supăr“. BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 2882.

— Derivat din *baiu*, prin suf. abstr. -eală.

BAIARACTĂR † s. m. *bairactar*.

BAIARĂM † s. a. v. *bairam*.

BĂIAȘ s. m. I. *Garçon de bains*. II. = *băieș*.

I. Servitor (care pregătește baia) într'un stabiliment de băi (II) (Atestat și într'un glosar slavo-român din secol. XVII, ap. HEM. III, A. 35). Cfr. *băieșiță*.

II. = *băieș*.

— Derivat din *baie*, prin suf. nom. agent -aș.

BĂIAT s. m. I. 1°. *Enfant* (en général). 2°. *Enfant mâle, garçon, fils*. 3°. *Garçon, adolescent, jeune homme, jeune homme, gars, Courtaud de boutique, apprenti ou commis (marchand); garçon (d'hôtel, etc.)* 4°. (*Bon ou pauvre, etc.*) *gars*, (au vocatif) *mon (cher)ami!* II. *Enfant sevré*.

I. 1°. (În Transilv., unde se întrebuintează și cuvântul „băiată“) În sensul cel mai larg al cuvântului, pluralul *băieți* se poate întrebuintă, ca și „copii“, spre a arăta pe oameni în întâiul stadiu al vârstei lor, fără deosebire de sex (= germ. „Kind“). *Un biet om rămase văduw... cu doi copii, cu o fetiță... și c'un ficioraș... Odată spun copiii tatălui lor, că tată ce muieră bună e lelea Sofe și că ar fi bine să o ia el de muieră... Și se'nduplecă omul nostru... Dar de la o săptămână, de la două, lelea Sofe începă a urî copiii... Bieții băieți bine vedeau, dar nu grămudau nici fiț, știind bine că numai ei făcu[se]ră pe tată-său s'o aducă'n casă.* RETEGANUL, P. I, 43. ||

De-a băieții s. de-a păpușile și un joc („Se fac doi copii din draniță: un băiat și o copilă și se îmbracă în forma păpușilor...“ etc. MARIAN, I. 208).

2°. De obicei însă, cuvântul generic spre a arăta pe om în întâia vârstă a vieții sale e „copil“ (pe alocuri „prunc“), pe când cuvântul *băiat* înseamnă „copilul de sexul bărbătesc“, deocamdată fără să se precizeze vârsta (= germ. „Bube“). *Unde sânt moașe mai multe, Rămâne bietul băiat Cu buricul netăiat.* PANN, ap. ZANNE, P. V, 431 (aici se citează o mulțime de variante populare; în toate avem însă cuvântul „copil“ s. „prunc“). E evident că Pann a întrebuintat pe *băiat* din cauza rimei; proverbul lui devine astfel impropriu, căci orice Român înțelege pe *băiat* aici: „copil de sexul masculin“. „*De băieți nu mai trag nădejde, pentru-că baba mea e o sterpătură...*“ — „*Nu te supără, moș Nichifor... pentru-că așa scrie și la noi în cărți, despre unii, că tocmai la bătrânețe au făcut copii*“. CREANGĂ, P. 118 (Moș Nichifor se gândește de sigur la „fii“ — copii de sex masculin — nu la „copii“ în deobște). (*Desvinovățirea copiilor:*) *Ai mai văzut v'un băiat cuminte și babă frumoasă?* SEZ. II, 74²⁰. *Un băiet de fiğan... cu degetele uscate mișcă niște coarde false.* EMINESCU, N. 34. *Băiat din flori* = copil (masculin) din flori, copil nelegitim (cfr. floare). *Un paj ce poartă pas cu pas A'mpărătesii rochii, Băiat din flori și de pripas, Dar îndrăzneț cu ochii...* EMINESCU, P. 270. | (Când se pune în opoziție cu „fată“) *Fecior. Voi sânteți fete, și numai un băiat m'ur scoate din nevoia în care mă aflu.* ISPIRESCU, L. 12. *Navea băieți, ci numai trei fete.* idem, L. 11. *Eu oiu' sta de o parte, cu băieții, iar dumneata*

să te prinzi în joc lângă o fată. CREANGĂ, P. 163. | (Când e vorba de raportul între părinți și copii) Fiu. Căzuse basmaua jos..., și băutul morarului îndată și-au adus-o. DRĂGHICI, R. 8. Merg cătanele tot rând, Merg mumănilă gemând, Și din graiu așa grăind: „Vai de mine, rău mă tem, C'am un băiat tinerel, S'oiu rămâneă fără el. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 304. Pe băiatul meu am să-l fac popă!

3°. De obicei, băiat, față de „copil“, nu indică numai o mai mare precizie cu privire la sex, ci între aceste două cuvinte există și o altă deosebire de sens. Prin băiat înțelegem de obicei pe un om care a trecut de vârsta copilăriei și nu e încă bărbat (= germ. „Knabe“; une-ori „Bursche“). În înțeles mai restrâns băiat e numai tânărul de sex masculin în vârsta pubertății, dar adesea cuvântul acesta se întrebuințează și pentru „adolescent“. Deosebirea între „copil“ și băiat e mai precisă, decât cea între băiat și „flăcău“ sau „fecior“. Școală de băieți stă în opoziție cu școală de fet/ițe; școala fröbeliană, frecventată de copii mici se numește grădina de copii (după germ. Kindergarten). Despre o fată, spunem că are față de băiat, iar despre un om trecut de vârsta copilăriei zicem că are față de copil. Văzând pe stradă un copilăș, întrebăm: al cui copil e? văzând un băiat de școală: al cui băiat e? văzând un adolescent, (de obicei): al cui fecior e? Eram băiat de vreo treisprezece ani, când am învățat să dau cu pușca. ODOBESCU, III, 21/8. Dracul s'a prefăcut într'un băiet ca de opt ani. CREANGĂ, P. 147. Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul, ca să vadă... Oamenii ce priveau, și mai ales băieții, leșinau de răs. idem, P. 306. Șapte ani, de când plecat-ai, zburător cu negre plete, S'ai uitat de soarta mândrei, iubitoare tale fete! Și pe câmpul gol el vede un copil, umblând desculț... „Bună vreme, măi băiete! — „Mulțumim, voinic străin!“ — „Cum te cheamă, măi copile?“ — „Ca pe tată-meu: Călin!“ EMINESCU, P. 191. Bădea meu, tânăr băiat: Nici mustața nu i-a dat! Bădea meu tânăr copil, Roșu ca un trandafir. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 39. Când de-acasă am plecat, Eram tinerel băiat, Tinerel fără mustață; Și acum: barbă stufoasă. ibid. 300. Hei, mare, apă sărată, Mai lasă-mă afar' odată, Să mai văz pământ uscat, Să mai fiu odat' băiat! ibid. 321. || Spec. Băiat (de s. în prăvălie) = tânăr care slujește într'o prăvălie spre a învăța negustoria (corespunzând lui ucenic și lui calfă la meseriași; astăzi, „băieții de prăvălie“ mai mari încep a se numi, din ce în ce mai mult, cu termenul impropriu de „funcționari comerciali“). Un țaran, viind odată cu treabă la București, Și trecând pe dinnaintea bolșilor bogăseresti, Băieții ce stau la ușă și unii pe alți se'ntrac Ca să cheme și să'ndemne pe câți pe uliță trec, Începură... a-l strigă... PANN, ap. HEM. 2893. Pe-atuncea... Din băieți de prăvălie nu ieșau bărbați de stat! OLLĂNESCU, ap. TDRG. | (De oare-ce mai de mult prăvăliile de mărfuri coloniale erau, de obicei, în același timp și birturi, băiat a putut deveni sinonim cu) Chelner (azi numirea aceasta de băiat se generalizează și sub influența franțuzescului „garçon“). Băiete, adă o bere! TDRG.

4°. În sfârșit, mai există o deosebire între „copil“ și băiat și prin nota sentimentală pe care o conțin aceste două cuvinte (cfr. germ. „Junge“). Precum arată derivatele copilărie, copilăresc, copilăros, etc., cel dintâi cuprinde și o nuanță de sens peiorativă: vârsta fragedă e considerată ca vârsta judecătii nedesvoltate, a lipsei de judecată. Conținutul sentimental al lui băiat e, dimpotrivă, meliorativ, și-l întrebuințăm când voim să scoatem în evidență iubirea, simpatia, compătimirea sau sentimentul de mândrie ce l-avem față de cel pe care-l numim cu acest cuvânt (de obicei un inferior, un om mai tânăr de cât noi, p. ext. chiar și un animal iubit nouă. Prin firea lucrurilor, reiese că sensul acesta va fi mai pronunțat atunci când cuvântul e la vocativ, sau

când e întovărășit de atribute ca „viteaz“, „voinic“, „bun“, „de treabă“, sau „sărman“, „strein“, etc.). Dionis eră băet sărac. EMINESCU, N. 36. Am văzut, mânăți de soartea Vremilor, băieți sărmani, Alergând pe la dușmani, Ca să-și afle moartea! COȘBUC, F. 126. De frica ocnei, s'a răsniț, Și-i dus de-atunci. Mai știu și eu? Așa i-a fost merit. Dar bun băiat! De-o fi murit, Să-l ierte Dumnezeu! idem, F. 73. Eră odată un flăcău stătut, pe care-l chemă Stan. Și flăcăul aceala, din copilăria lui se trezise prin străini, fără să cunoască tată și mamă... Și, ca băiet străin ce se găsea..., s'a opoșit de la o vreme într'un sat mare și frumos. CREANGĂ, P. 139. Aleodor... eră băiat viteaz și de treabă, și îi legă [corbului rănit] aripa. ISPIRESCU, L. 44. Bujor: Dați-i cep, băieți! ALECSANDRI, T. 238. Dacă pe sărmanul surugiu vreo jale îl coprinde, cine va fi mai simțitor la a sa durere decât căii săi credincioși, cărora le spune el fugind: „Mișcă, băiete, mișcă...!“ ODOBESCU, I, 379. Ia vezi, colea, ce strașnice fete! Hai după ele de grabă, băiete! GORUN, F. 37. Auziți, băieți, ghinărarul poruncește să mergem la sat! GHICA, ap. HEM. 2892. De va vrea Dumnezeu, astăzi să putem (ca) să scăpăm De primăjdia aceasta întru care ne aflăm, Să știi, Purice, băiete, că nu-i mai fi mușinoiu, Ci spre vrednică răsplăță, movilă-a te face voin. C. NEGRUZZI, I, 129. | (Adese băiat stă ca apozitiune după un nume, spre a releva calitățile, mai ales voinicia sau istețimea cuivă; sau cinevă se numește cu mândrie pe sine băiat; în sfârșit, întâlnim vocativul băiete! în monologuri, cu deosebire în legătură cu imperative sau interjecțiuni ca du-te, tule-o, pârle-o, tiva! etc.). „Pot să am nădejde în voi?“ — „Să n'ai nicio grijă, mămucă“, apucară cu gura înainte cei mai mari. „Noi săntem odată băieți, și ce-am vorbit odată, vorbit rămâne“. CREANGĂ, P. 20. Apoi lasă-ți, băiete, satul, cu tot farmecul frumuseților lui, și pasă de te du în loc strein și așa depărtat, dacă te lasă pârdașnica de inimă! idem, A. 118. Își ia cocoul între umere și bicul în mână, și — tiva băiete! idem, P. 114. Ei însă, cum au văzut pe jidan înșelat și în cânci, au și tulit-o la fugă, și să te cam mai duci, băieate! SBIERA, P. 272. Toți se strâng grămezi împrejurul mahramelor așternute pe iarba și așază o multime de-ale gurii. Pe urmă, înghite și beă voinicește, băete! RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

II. † (În Transilv.) Copil înțercat (cfr. băia¹; dacă cumvă în acest singur exemplu nu avem a face cu o expresiune impropriu). Se nu plecarer mândrița, ce înălțaiu sufletul meu, ca băiatul spre ma-sa. PSALT. SCH. 234/3; CORESI, PS. 364 (ca înțercatulul la maică-sa. PSALT. 165; ca înțercatulul supra maică-sa. DOSOFTEIU 1680 : „și je n'ai pas rangé et fait taire mes désirs, tel qu'est un enfant sevré à l'égard de sa mère...“; „sicut ablactatus super matrem suam“).

[În Mold. băiet (scris și: băet).]

— Pentru etimologie v. băia¹. Cfr. băiată.

BĂIATĂ s. f. Fille, fillette. — (În Transilv., mai rar prin Mold., d. e. în Doftoana, în Bacău. JAHRESBER. IX, 224) Copilă, fetiță, fetișcană. Sedaă băiatele la uliță, pe laviță. BARAC, T. 8. Ghițule, draguțule, Răsară-ți-ar numele Prin toate grădinile, Să răsară florile, Să le strângă fetele, Fetele, nevestele, Mai cu drag băietele. BIBICESCU, P. P. 32. [Fata] începură a plânge ca o băiată mică. CONV. LIT. XV, 177, ap. TDRG. De eră v'una mai avută..., aruncă confeturi peste mireasă... și băeți și băete... strângeă. PITIȘ, SCH. 150. [Plur. † -iate, azi -iete.]

— Pentru etimologie, vezi băia¹. (Cfr. băiat).

BAIB adj. masc. (Bot.) (Mold.; rar) Numai în expresia usturoiu baib = usturoiu de sămânță (bulb secundar care se desvoltă sau în substanța bulbului principal, sau alături, sau deasupra acestuia, și a cărui menire e de a multiplica planta): „caieu d'aïl“. Baib =

„usturoiu de sământă“. BARONZI, L. I, 128/3. „Baib se chiamă usturoiul acela al cărui bulb nu e împărțit în căței, ci otova, adecă tot una de la periferie până la mijloc. Cuvântul baib se întrebuintează numai în-tovărășind pe substantivul usturoiu: *usturoiu baib*. L'am auzit în impregiurimile Târgului-frumos“. (Th. Speranția), ap. HEM. 2354.

— Etimologia necunoscută (Hasdeu, *Etym. Magn.* 2354, îl derivă dintr'un adj. lat. *babeus [din *baba, cfr. bale], al cărui sens ar fi „bălos“. Într'adevăr, la Spanioli găsim termenul *babosa* (derivat de asemenea din *baba* „bale“) care, la origine trebuie să fi fost adjectiv, cu sensul de „băloasă“, azi însă înseamnă: a.) „babiță“ (20) (după balele pe care le lasă), b.) un pește, numit fran. *baveuse*, germ. *Schleimfisch* și c.) mai are încă tocmai sensul românescului „baib“). Cfr. *babie*.

BAIBAFİR † s. a. *Fil d'or pur*. — (Numai în poezia populară, în colinde din Munt.) „Fir de aur bun, excelent, de prima calitate“. TEODORESCU, P. P. 31^b (nota). *Pînaintea cestor curți, Cestor curți, cestor domnii, Plimbă-mi-se, mi-se plimbă, Măicuța Sântă-Mărie, C'o furcă dalbă la brâu, Caier verde de mătase, Tot cu'mpletitura'n șase. P'un fuscior De argințel Trage fir De baibafir.* (Buzău) TEODORESCU, P. P. 31^b. *Toată lumea dăruie: Unii boi și alții oi, Unii bani, Alții juncani, Unii vii, Alții moși, Buedugane pentru fin, Și miresii baibafir* (București), ibid. 620^b. | Cu funcțiune adjectivală. *Și mă poartă bine, Cum mi se cuvine: Cămașă de in, Guler baibafir, Nasturi de arginți, Cu fir potrivii* (București), ibid. 80^b. Și: *bașafir* † s. a. *Și te-a dăruit Cu cioltar de fir, Fir și bașafir*. ibid. 46. *Și frumos se poartă: Cămașa de in, Cusută cu fir și cu bașafir.* (Buzău), ibid. 79. | Și: *bașfir* † s. m. *Cu guler de fir, De fir chiar bașfir*. POP., ap. ȘIO. | După HEM. 2668, și: *baibazăr* † s. a.]

— Toate formele citate se găsesc în turcește: *baibafir* „o haină lungă în felul binișului Turcilor, purtată de prinții tătari“, *bașfir* (*bașfir*), *bașvafir* „coperiș de cap țesut cu fir de aur și purtat de emiri, în timpul lui Djenghizan și Timurlenk“, *baibazyr* „un fel de pieptar împodobit cu giuvaergerie sau cu fildeș, al căilor călăriți de prinții tătari“. Löbel, *Contribuții*, 11. E evident, că în limba română ele au fost apropiate de cuvântul fir (de aur) și că această etimologie populară a fost cauza pentru care astăzi, când cuvântul nu se mai găsește decât în poezii populare, el e priceput altfel decât am așteptă după etimologie.

BAIBARÁC s. a. } (Îmbrăc.)
BĂIBĂRÁC s. a. }

Sorte de vêtement (de couleur rouge). Sorte de veston court (ouaté), porté à la campagne (surtout par les femmes et les enfants). — (Mai de multi) O haină, pe cât se pare, de culoare roșie. *Și atunci au legat [= au făcut legământ], să dea Iieaș-vodă [regelui Poloniei] pe an câte 100 cai, 400 boi, la culmea crăească, 200 camine de moron și 400 băibărace sau haine roșii.* N. COSTIN, LET. I, 110/37. *Baibarace nouă, de 7 un leu.* TARIFĂ VAMALĂ (a. 1761), ap. HEM. 2355. | (Astăzi) „*Baibarac*, în Moldova, prin județele Iași și Botoșani, pe cursul Miletinului, se numește o haină scurtică, așa cam până la brâu. E sinonim cu laibărul, cu acea deosebire însă, că laibărul poate să fie și din nou, pe când *baibaracul* se face dintr'o haină veche, mai lungă, care a fost scurtată“. „*Baibarac* = o haină scurtă, la țărance și la copiii de la țară“. (Butoiești, în Mehedinți), ap. HEM. 2354. „*Băibărac* = haină de dimie, cu mâneci, și lungă până mai jos de brâu, purtată de țărani“. (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Să călătorească Și să-mi târguească Pânzuță de in, Fir și ubrișin, Postav de cel bun, Sculuri de mătase împetite'n șase, Din ele să fac Frumos baibarac, Nunta*

să-mi îmbrac Și lui ca să-i plac. (București) TEODORESCU, P. P. 659^b. [Cuvântul se găsește și în Transilv., sub diferite forme: *băibărac* s. a. *Zis-o maica, că mi-a face Rochie și băibărac Și m'a da dup'on diac.* MĂNDRESCU, L. P. 77/23; VICIU, GL. (de pe Târnava-mică). | Din forma aceasta pare a fi rezultat, prin scurtare, cuvântul *buib* s. a. = „măncare de pănură“ (Milaș-M.) VICIU, GL. | O altă variantă e *băibălăc* s. a. = o haină roșie. BARCIANU. *Frunză verde iasomie, Spusu-mi-a măicuța mie, Că mi-a face buibălăc Și m'a da după diac.* POP., ap. VAIDA. | Cu alt sufix: *băibălan* s. a. și *băibelu* = „surtuc pentru femei, croit strâns la trup“. VAIDA. *De-aș trăi până la toamnă, Să mă'nsoar, să iau o doamnă (= cocoană); Doamna n'are buibeleu, Are mă-sa lepedeu (= ciarșaf) Și i-a face buibeleu.* (Reteag) RETEGANUL, CH. 63. (Derivarea acestui cuvânt din ung. *buj belé* „ascunde-te în ea (= haină)“ ALEXICI, ap. MĂNDRESCU, UNG. 50, e absolut fantastică.) | Pronunțat: *bui-ba-*]

— Din turc.-tatar. *bai-barak* „postav domnesc“ (format din *bai* „beiu“ și *barak* „un fel de stofă de lână“). Löbel, *Contribuții*, 10. („Se aducea din Crim, prin comerțul genevez, și avea în secol. XV un depozit în Moldova... Din palat și de la boieri, cuvântul a trecut la bordeiul țaranului, unde însă baibaracul cel scump de altă-dată s'a prefăcut într'o veche haină scurtată.“ Hasdeu, *Etym. Magn.* 2355). Cuvântul a pătruns și în limba rusească (*baiberekū* „stofă de mătase răsucită, cu mostre de fir“, în cea ruteană (*baibarak* „surtuc femeiesc, un fel de laibăr scurt, la Huțuli“) și în cea polonă (*baiborak* „un fel de stofă de mătase“).

BĂIBĂRĂCĂR † s. m. *Fabricant* ou *marchand* de baibarace. — Fabricant sau negustor de baibarace, p. ext. de alte haine, precum antiree etc. (cfr. URICARIUL, IV, 134/11). *Băibărcarii... bacalii... să nu fie volnici a vinde prin duhenle lor marfă supfire.* (Mold a. 1783). URICARIUL, II, 43/3.

— Derivat din *baibarac*, prin suf. nom. agent. -ar

BĂIBĂRĂCĂRIE † s. f. *Fabrique* ou *magasin* de baibarace. — Fabrică sau prăvălie de baibarace. — *Două fânare (la) băibărcărie.* CONDICA (1776), ap. ȘIO. (Cfr. *Ulița Băibărcăriei*, în Iași de odinioară. C. NEGRUZZI, I, 301.)

— Derivat din *băibărcăcar*, prin suf. loc. -ie.

BAIBAZĂR † s. a. v. *baibafir*.

BĂICĂ s. f. *Sage-femme*. — (Ban.) Moașă. „La moașă, care moșește, în părțile Reței se zice *babă*, în ale Bocșei *baică*“. (Maidan, comit. Caraș-Severin), ap. HEM. 2356.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi alterat — poate prin influența lui *maică* — din sârb. *babka*, diminutiv din *baba*. Cfr. HEM. 2356).

BAIDÉR (Îmbrăc.) s. a. v. *baidir*.

BAIDERĂȘ s. a. (*Petit* ou *court*) *cache-nez*. — Diminutivul lui *baidir* (derivat prin suf. -aș). *Ea [copilița] într'o rochiță din petici și c'un baideraș de lână vechiu...* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

BAIDİR (Îmbrăc.) s. a. *Cache-nez, fichu (de laine)*. — (În Mold.) „Legătură de gât pentru iarnă“. (Tutova) DAMÉ, T. 169. „*Baidir* [sul] e de un metru sau doi, făcut din lână moale de țarg și cumpărat gata. Lățimea e de o palmă. Eu am purtat, dar azi poartă puține băieți (căci numai băieții poartă). Probabil că-i adus de la Unguri, de-oare-ce Ungurii, care pe la noi sânt văcari și păzitori de țarină, jitari, au și vara *baidire*“. (Tecuciu) PAMFILE, ȘEZ. IX, 42. „Țăranii, la frig. își învălesc gâtul cu *baidir*, o lungă fășie din bumbac sau lână colorată“. (Moscu, în Co-

vurluiu, Iepureni, in Tutova), ap. HEM. 2357. [Și: baidér s. a. (În Mold și în Brașov). Fetele au cusut haîne și rufe, și în împletit baidere. VLAHUȚĂ, ap. DDRF. | baedérá s. f. „îmbrăcăminte de etichetă ce pun damele pe umeri, în loc de șal”. COSTINESCU. | baiadér s. a. „față sau vâl de mătase ce femeile pun și poartă pe umeri”. LM.]

— Etimologia necunoscută. După A. Philipide, *Arhiva*, XX, 480, derivă din *baiaderă*: dela vâlul caracteristic al baiaderelor indiene pe care-l învârtesc în tot felul, în timpul danțului, moda de acum vre o jumătate de veac a dat numele de *baiaderă* la vâluri, legături sau șaluri purtate ca un lucru de eleganță, de femei (cfr. formele și definițiile date de COSTINESCU și LM.) și apoi de bărbați.

BĂIE s. f. I. 1°. *Mine*, *minière*. 2°. *Bains*, *thermes*. II. 1°-3°. *Bain*. (1°. L'action ou le fait de (se) baigner, le lieu où l'on (se) baigne. 2°. Le récipient ou le liquide dans lequel on (se) baigne, *baaignoire*. 3°. L'établissement ou la chambre où l'on (se) baigne.) 4°. *Latrines*, *lieux d'aisances*, *commodités*, *privé*, (vx) *retraits*.

I. 1°. Teren, din sânul pământului, în care se găsește și se exploatează metale (prețioase) sau minerale; mină. Cfr. ocnă, † madem, carieră. *Banyé de aur* = „aurifodina”, ~ *dě argesent* = „aurifodina”, ~ *dě arame* = „arșifodina (cuprifodina)”, ~ *dě plumb* = „plumbifodina”, ~ *dě fier* = „ferifodina”, ~ *dě kositor* = „stannifodina”. ANON. CAR. *Le tăărăz gleznile de la piciorul cel stâng și-i dia-dără la ocne, la băi, să pață rău*. DOSOFTEIU, v. s. 21. *Pre cursul apei Bistriță, din sus de cetate patru mile de loc, iaste baia Rodni[i] cea veache*. GEOGRAFIA ARDEALULUI [secol. XVII], ap. GCR. I, 177/28. *Au venit la Rodna cea așezată pre munți, unde sânt băi de aur și de argint*. ȘINCAI, HR. I, 261/3. *Acold au fost aurăriile și alte băi de sare, de fier...* P. MAIOR, IST. 49. *Băile lui ceale de aur*. BARAC, A. 4. *La poalele despre meazăzi-apus ale muntelui acestuia, zice că eră înainte de șase sute de ani o baie de argint și de atunci încoace atăt părăul... cât și cotunul care s'a înființat... se numesc Benea*. MARIAN, T. 240/9. (Loc. prov.) *Romănu-i baie de aramă*: „adică producător, harnic. Nu are în totdeauna aur sau argint, dar ceva mai măruntel [are] vecinic”. (Dobrovăț, în Vaslui), ap. ZANNE, P. IV, 283. *Vâlva-băilor e, în credința băieșilor din Munții apuseni, o zână răuvoitoare, care ia aurul băilor*. „Vidrenii spun că în timpul când și în munții Bihariei se lucrau băile, o găină de aur ieșea din băi spre a se așeza în vârful muntelui pe cuibul său, în care erau ouăle sale de aur. Vidrenii, atrași de frumusețea ne mai pomenită a găinei, în mai multe rânduri s'au încercat s'o prindă, ea însă a fugit în jurul minelor de aur de la Roșia. De atunci ne mai putându-se găsi aur în băile din acest ținut, Moșii au încetat de a le mai lucra, fiind-că găina din poveste eră *Vâlva-băilor*, și ea a dus aurul cu sine în părțile în care a zburat”. FRÂNCU-CANDREA, M. 67. [Cfr. și multele numiri de localități, precum: *Baia-de-aramă*, *Baia-de-fier*, etc.]

2°. Pe cât se pare, *baie* mai însemnă odinioară și „loc cu izvoare tămăduitoare”. Sensul acesta reiese din numiri topografice, precum e *Baia* din Moldova, unde nu s'au găsit niciodată metale prețioase, dar care e așezat lângă râul Toplița (= „termă”). Cfr. HEM. 2353. (Plur. *băi*, întrebunțat azi în sensul acesta, d. e. *Băile de la Slănic*, de la *Govora* etc. *Am fost la băi în streinătate*. *Vara e sezonul băilor* — pare a fi un sens modern, după fran. „bains”. *Băile de la Ems sânt frecventate de o soșietate aleasă*. C. NEGRUZZI, I, 326. *Inșoțam pe tatăl mieu la băile de la Balta-Albă*. ODOBESCU, III, 21/12).

II. Din sensul din urmă pare a se fi născut, prin generalizare, sensul de „loc unde se scaldă cineva”, apoi chiar „scaldătură” s. „scaldătoare”.

1°. Locul unde se scaldă cineva s. faptul de a se scaldă. Cfr. scaldă, scaldușă, scaldușcă, ciupă. *Întru bae și în scaldătura apei [se] aduce vîndecare*. CORESI, ap. HEM. 2344. *Vara, vita să se fie cel pușin câte 1—2 ceasuri în apă rece, până din sus de pantece, făcându-se baia aceasta odată pe zi*. ȘEZ. IV, 127/3. *Hai să mergem la baie, să ne scaldăm*. | (Cel care se scaldă ia s. face o baie; celui pe care-l scaldăm îi facem o baie). *S'o plimbi o noapte n'treagă prin odaie și dis-diminează apoi, fă-i baie*. GORUN, F. 141. *Băi igienice, mai ales iarna, fărănul nu face de loc, vara ce se mai scaldă în iazuri sau în apă curgătoare... Băile medicale sânt mai des uzitate, mai ales pentru copii, scaldători de frunze de nuc, de scuturătură de fân, boz, etc*. LEON, MED. 156. *Am luat o baie de picioare, ~ de râu, ~ de mare, ~ de puțină*. || Spec. (Despre boțez, numit și *baia de obște*. MINEIUL (1776), 160 1/2). *Unul e tatăl vostru în ceriu, o mumă pre voi v'au născut: baia boțejunei*. PRAVILA (a. 1642), ap. HEM. 2345. *Aceștia sânt cei ce v'ă sfințesc de a doua oară, în baia sfântului boțez*. ANTIM, P. 67. *Prin baia cea dumnezeiască dezbrăcându-te de omul cel vechiu... MINEIUL (1776), 45 1/2*. || (Modern) *Baie de aburi s. de vapori, ~ rusească, ~ orientală*: expunerea trupului la acțiunea vaporilor de apă s. a aerului încălzit până la temperaturi înalte, cu fricțiune și masaj, etc. (cfr. 3°). | P. anal. (Med.) *Baie de soare* = expunere a corpului gol la acțiunea razelor soarelui; *baie de aer* = expunere a corpului gol la acțiunea aerului atmosferic, mai ales iarna (în anume stabilimente); *baie electrică*, etc. || (Neologic după fran., ca termen de Chim.) Coloare, preparată într'o puțină, șpre a vopsi țesături, soluție a unei sări metalice (de aur, de argint etc.) șpre a auri s. a arginti, etc.

2°. P. ext. Vasul, cada, puțină, etc., sau lichidul în care ne scaldăm. Cfr. scaldătoare, feredeu. *Feredeu, baie* (glosat prin slav. *lazebnaja*), GLOSAR (secol. XVII), ap. HEM. III, A. 35. *Aici șade o curtezană, care ziuă petrece în baie și la oglindă*. C. NEGRUZZI, I, 323. *I se păreai numai, că'n luciul băiei, plină de lacrimile ei, vedeai ca'n vis chipul mirelui iubit*. EMINESCU, N. 28/8. *Ea porunci să încălzească baia și împreună cu împărăteasa să se îmbăieze în laptele iepelor ei*. ISPIRESCU, L. 31/18. *În băii te-oiu îmbăia, Cu tine că m'oiu scaldă, În băii de lapte dulce, De-aicea nu t'ei mai duce*. TEODORESCU, P. P. 89°. *Când fetele-or merge'n joc, Tu să pui baia [pentru copil] la foc; Când oamenii fân or strânge, Tu-i ședeai'n casă ș'ăi plânge; Când oamenii-or șeceră, Tu în casă-i legăni*. BIBICESCU, P. P. 388. *Baie de șezut* = „bain de siège”. COSTINESCU. (Loc. prov.) *Într'o baie șbuni și răi se scaldă*. ZANNE, P. II, 298; III, 15. † (De aici, în Mold.). Tot de-o baie = tot o apă, de o seamă, de aceeași teapă, de aceeași categorie, de aceeași tagmă, de același fel: „de la même trempe, du même calibre”. *Sânt tot de-o baie* = „la fel, de o potrivă”. (Putna, Suceava, Vaslui), ap. ZANNE, IX, 441. *De-ar fi mai dihai decât mine ori măcar tot de-o bae, mi-aș răzbumă*. SEVASTOS, ap. TDRG. *Romănul își ia totdeauna nevasta de o baie cu el*. SEVASTOS, N. 31/15.

3°. P. ext. (Sens modern) Stabiliment (public) în care, în schimbul unei plăți, poți să te scaldi. *Dacia... ajunse într'o stare foarte înfloritoare... Drumuri minunate, așternute cu piatră, basilicele, templurile, amfiteatrele, băile, upeductele, ale căror ruine încă se găsesc, ne-o dovedesc în destul*. BĂLCESCU, M. V. 6/1. *Băile Eforiei*. | *Baie de aburi s. de vapori, ~ rusească, ~ orientală*: stabiliment cu diferite întocmiri, precum camere încălzite cu vapori sau cu aer fierbinte, masaje, dușuri, bazine, etc. (cfr. 1°). (De aici expresia) *E cald ca n'tr'o baie*, cfr. etuvă. || Odaia dintr'o locuință, în care se găsește instalată scaldătoarea.

4°. † Latrină, privată, umblătoare. *Surpară casa lui Vaal și orându-ră pre ea să fie bae*. BIBLIA (1688),

274 (: „ils démolirent la maison de Bahal, et ils en firent des retraits“: „posuerunt eum in latrinam“).

[Seris și: *bae*].

— Etimologia nesigură. Legătura etimologică cu lat. *bal(i)neum*, *bal(i)nea* „scăldătoare“ e neîndoioasă (ital. *bagno* „scăldătoare; ocnă [pentru condamnați]“, eng. *ban* „scăldătoare [în numiri de localități și cu sensul de „loc cu izvoare minerale]“, prov. *banh* „scăldătoare“, fran. *bain*, span. *baño* „scăldătoare, ocnă [pentru condamnați]“, la plur. „izvoare tămăduitoare“, portg. *banho* „scăldătoare“). Îndoios e numai dacă cuvântul nostru e urmașul direct al celui latin (*baie* < *banē* < *bannea < *balnea*) sau dacă l-avem prin mijlocire slavă (m.-bulg. *banja*, n.-bulg. *banja* „scăldătoare“, foarte des în numiri de localități, sârb. *banja* „scăldătoare“, atestat în secol. XIV, rus. *banja* „baie caldă“, vechiu în limbă, rut. *banja* „scăldătoare“, pol. *bania* „scăldătoare“, ceh. *baně* „mină“; cuvântul se găsește și la Albanezi, în dialectul gegic *baje* „scăldătoare“ și la Unguri *bánya* „mină“). Problema aceasta se va putea deslegă numai atunci, când vom fi mai bine informați despre raporturile dintre Slavi și Români. Remarcabil e faptul că sensul „mină“ lipsește atât în latinește, cât și la popoarele romanice, iar dintre Slavi îl cunoșc numai Cehii, și, judecând după numirile de localități, Bulgarii. Ungurii îl pot avea de la Români, dat fiind că Transilvania e bogată în „băi“. Aromănescul *baie* are numai sensul de „scăldătoare“.

BĂIE s. f. (Geogr.) *Baie*. — Golf mic, a cărui deschizătură spre mare e strimțată.

— N. după fran.

BĂIE adj. fem. *Toute blanche*. — (Rar) *Băie* (plur. *băie*) = „curat albă“ [d. ex.] *Oaie băie, lână băie*. MARIAN. Cfr. *băl*.

— Etimologia necunoscută.

BĂIER s. a. }
BĂIERĂ s. f. }

1. *Lien quelconque (corde, lanière, ruban, lacet) qui sert à attacher un objet ou qui tient la place d'une anse. Attache. 2. Collier. 3. Amulette. 4. Entraites. 5. Profondeur, fond. II. 1. Lien quelconque: corde, cordon, lacet, tirant, ganse. 2. Garcette.*

I. Sensul fundamental de „ceea ce poartă o sarcină“ (cfr. *băiâ*, etimologia) s'a păstrat numai într-o accepțiune restrânsă:

1°. (Mai ales la plur.) Partea aceea a unui obiect (de obicei o împletitură s. o curea), de care acesta atârnă s. de care poate fi apucat. Astfel se poate vorbi de *baierul (baiera)* traistei, al găleții, al căldării, al ploștii, al unei arme, al tîgvii, al pungii, etc. „*Baier* = cureaua sau ața de la o traistă, ce se pune pe după grumaz“. Com. LIUBA. „*Baier* = sfoara de la traistă“ (Oravița). Com. A. COCA. „*Baerile* [sânt niște] împletituri de lână colorată cusute cu amândouă capetele de partea deschisă a străiței: [= traistei] spre a o putea anina de grumaz“. (Srediștea-mică, în Ban.), ap. HEM. 2358. „*Baeră* = o ață sau curea ce se pune la o traistă sau la un săcuiu, spre a putea fi luat la gât ori în mână“ (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. *Dacă vede și vede, taie baierile de la traistă... și face cum poate, de leagă... gârnelul, unde trebea*. CREANGĂ, P. 125/17. „*Baer* (plur. *baere*) = ață de lână care servește la găleți, în loc de torți“ [= toarte]. MARIAN. *Vasul unde mulge laptele se numește găleată, pe a căriia băieri stă așezat un vas mic de lemn care se numește cupă*. (Hangu, în Neamțu), ap. HEM. 2360. *Tai[e]-o ghiță [= viță, de păr] din ceafă, Și-ți fă bairi la galeată, Ațișoară la sagiată*. ȘEZ. II, 5^b/9 (nota: „*băeri* = șferile [= sforile] de care se ține cu mâna“). *De pe la Săm-Pietru, eu îmi luam ghiordanul, îi treceam băerile pe după*

gât... DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Toartă (s. toarte). „Cotaie = o căldare mare fără baier“. LIUBA-IANA, M. 99. „*Oala cu băeri [se întrebuintează] pentru ducerea bucatelor în câmp*“ (Chiojdu-Bâsca, în Buzău). H. II, 32; cfr. *băieri, băierit*. | *Mâna sub șea că băgă, Flosca pe baieri scotea, Un pahar de vin turnă*. TEODORESCU, P. P. 629^b. | *La buzdu-gane mergea, Un buzdugan și-alegea, Numai de-optzeci de oca, În mână, frate, că-l lua, De baieră l-apuca*. ȘEZ. VII, 61. „*Baier* = curleșă îngustă cu care se prinde iușca [= gârbaci] de coadă“. ibid. VII, 185. | (Prov.) *Tivga nu merge de multe ori la apă: Ori i se rup baerile și scapă, Ori se lovește de ceva și crapă*. ZANNE, P. IV, 149. | „*Baier... la pieptare lungi* = ațele cele de piele cu canafi, legate la piept și trase pe subsuori și imbinat la spate prin[tr] și mărgică“. MARIAN, ap. HEM. 2358. | *O fin legată baerile pungei mele*. C. NEGRUZZI, III, 94/24. *Dă gânsacul [în schimb] pe o pungă... cu baerile lungi, de pus în gât*. CREANGĂ, P. 43/25. *Să mi te prinzi cu mânele De baerile pungei Și să scoți vreo câțiva gălbinași*. SEVASTOS, N. 299 /31. † *A strânge băierile pungei* = a face economii, a se face mai econom în cheltueli, a fi mai strâns la pungă. *Petcu (către Adela): Ia vezi-l, Adelo? Chiar acū-mi zicea, că bărbatu-tău te ruinează*. — *Verdulescu: Dar! o spuneam, însă tu n'ai decât să strângi baerile pungei*. ALECSANDRI, T. 1236. *Strânse erau pe atunci baerile pungei statului!* GHICA, ap. TDRG. *A avea nouă băeri la (gura de) pungă* = „a fi foarte zgârcit“. ZANNE, P. V, 523. [Sfinții aceștia] n'au avut nouă băeri la gura de pungă, ca în zina de azi. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *A-i tăia cuivă băierile pungei* = a-l face, pe nesimțite, să-ți pună la dispoziție paralele sale. *Să face că-ți dă povață cum să nu cheltuești, până-ți taie pē nesimțite băierile pungei/!*. JIPESCU, ap. HEM. 2359. || Spec. „*Cheotarea de ață, de sfoară, de găitan, la o haină*“ (COSTINESCU); *agățătoare. Coase-mi baiera (=agățătoare) dela palton!*

2°. (Prin asemănare cu băierile traistei, etc., care se atârnă de gât. În Transilv.) *Salbă* (de bani). *Fetele mai bogate au și baier (salbă) din taleri de argint; chiar și neveste mai tinere poartă baier*. MOLDOVAN, T. N. 65. *Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă baieri[u] de bănuți Și mă'nșiră peste munți, Înaintea oilor, În calea ciobanilor*. MĂNDRESCU, L. P. 50. [În acest sens, și la Aromâni: *bair* (de flurii), *baieră* = *salbă* (de unde *măbiru*, „înșir“), megl. *baier*, „lanț, salbă de mărgele“.]

3°. P. anal. *Amuletă* s. talisman (purtat la gât, mai ales ca rezervativ împotriva deochiului sau a altor boale). Cfr. a d.v.r. *Așijderea ceia ce poartă băere sau nărocul, cesta ce zic oamenii că are năroc omul...; aceia să se canonisească*. PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 162. *Chiamă pre draci, și-ți scriu băere, și te despoaie de mântuirea ta și te face de răs și de batjocură în toată cetatea*. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ibid. 291/35. *Atunci el, cu mijlocul vrăjitorului despre Crivăț, la vrăjitorii cei mai de la Delta un baer trimesease, a căruia descântec... CANTEMIR, IST. 347/20. Unul din boierii lui, numele lui Theoctist, carele avea un baer la grumazi, și în baer eră zugrăvit Isus Hristos... HRONOGRAF (a. 1798), ap. HEM. 2361. *Acest copil avea un baer atârnat de gât. Și dacă îl lua, văzu că într'însul eră o scrisoare*. ISPIRESCU, L. 146/16. „*Vrăjitoarele descântă o ață făcută din mai multe fire de lână, care are a o purtă cel bolnav, la grumaz, și care se numește baer*“. Com. LIUBA. „*Baere* se mai numesc și niște împletituri mai subțiri de lână, descântate de vreo muieră știutoare, care se pun la grumazul copiilor bolnavi, spre a [-și] redobândi sănătatea. [d. ex.] *Am fost la baba Eva, să-mi facă un baer la copil, că e bicțag [= beteag] de giochiu [= deochiu]*“. (Srediștea mică, în Banat), ap. HEM. 2358. || Loc. a d.v. În *baier* = ca (s. drept) *amuletă. Iară svântul Orest,**

deaca să vădă că-i creștin și el, căce să lovisă de străjariul, că având cruce în băeră la piept, i să vădău crucea... DOSOFTEIU, V. S. 215.

4°. P. anal. Băierile inimii (mai rar baiurul pieptului) sânt, la poporul nostru, în graiul familiar și figurat, o expresie prin care se înțeleg diferitele vase de comunicație, de care atârnă sau de care este suspendat organul principal al circulației sângelui, inima omului (cum ar atârnă o pungă de baierele ei). (După o comunicare din Sreditea-mică, în Banat, ap. HEM. 2358, baierele inimii ar fi valvulele inimii: „urechile inimii, nemfește Herzklappe“). (Foarte adesea, în descânțece) Să ieși din creștetul capului, Din baerile inimii, Din măduva osului. ȘEZ. III, 195^b/₆; cfr. I, 253^b/₂₃; II, 89^b/₂₅, 92^b/₁₀; VII, 93. Fugi deochiu Dintre ochi, Din tâmplele capului, Din fața obrazului... Din baerele inimii. MARIAN, NA. 356^b/₁₃; cfr. 48^b/₃₁; idem, D. 327. Ieși bubă de la cutare, din dinți, din măsele, din urechi, din creierii capului, din măruntaiele trupului, din baierele inimii. TEODORESCU, P. P. 358. | Despre un strigăt puternic s. un oftat s. suflat adânc, (mai rar) despre un răs voios, se spune că vine din băierile inimii (cfr. din adâncul inimii s. din toată inima). „Sărăcuț de maica mea“, strigă din băierile inimii Bisoceanul, „s'a răpus domnul ininger [= inginer]!“ ODOBESCU, III, 189^b/₁₇. Simfîindu-mă atuncia la largul meu, radeam din băierile inimii. idem, III, 256^b/₁₀. Biata fată stă 'ngenuchi, suflând din baerile inimii [în foc]. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Oștează din băierile inimii: „din adânc“. PAMFILE, J. II; cfr. ZANNE, P. II, 216. | Când cineva simte o durere internă, când ridică o sarcină grea, s. când are un sentiment viu de durere, de milă etc., se zice că i s'au rupt băierile inimii. „Mi s'o rupt baerile inimii: se zice când a avut cineva de dus o sarcină foarte grea“. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. Mi se rup(e), uite, baerile inimii, de milă. ISPIRESCU, L. 54^b/₂₆. | S'o rupturită la baiurul pieptului și i-o rupt [= năvălit] sângele și'n jos și'n sus. (Munții-apuseni) Com. V. CIOBAN.

5°. Fig. (După băierile inimii = fundul sufletului, adâncul inimii, se găsește în stilul poetic, rar, numai la scriitorii care vor să se apropie de graiul poporului, dar n'au trăit în mijlocul lui, cuvântul baieră întrebunțat cu sensul figurat de) Adânc, adâncime, fund. Lîn revărsă luceala Argintului, Selena Pe creștetul (al) stâncei, Ce sprâncenos înalță Spre nori, și îi resfrânge; Asemeni cu mândrie Abisului în băieri Adânc înfige pasul. I. VĂCĂRESCU, P. 27^b/₈. Tetis chemă pe Briareu, ca să iasă din băierile adânci ale pământului. ODOBESCU, III, 272^b/₂₃. Temeliile aceluia templu enorial al mahalalei Gorganul se afundă în băierile unei movile. idem, II, 268. Limba măiestrilor e totdeauna populară, adesea arhaică și ieșită din băierile idiomei. idem, II, 396.

II. 1°. P. gener. Orice legătoare: ată, sfoară, împletitură, bete, etc., cu care se leagă un obiect de altul. „Băeră = o ată împletită și groasă până la un deget“. PAMFILE, J. I. Copiii mici, până sânt la față, se înfășie... cu fașia, care e făcută dintr'un baer gros de lână. LIUBA-IANA, M. 14. (Cred. pop.) Când vine cineva în casă, trebuie să lase somnul copîilor, adică o baieră, sau orice de la sine. GRIGORIU-RIGO, M. I, 152; cfr. MARIAN, NA. 360^b/₁₃. || Spec. Legătura de la rufe, haine, de la „gura“ cămășii, etc. „Căpătăiu de cingătoare ce rămâne afară peste nodul de strânsură sau de innodare“. COSTINESCU. Trăgându-mă și împingându-mă, m'au scos afară din beserică, cât [= încât], de tragerea și tăgârțirea lor, o baeră de la dulamă încă mi s'au rupt. (Orăștie, a. 1765). IORGA, S. D. XIII, 253. Mănecele de la iie eră lungi, de; când se'ncheed, mai întâi învarteă măneca pe braț și apoi o încheieă cu „pumnii“ de fir, cu băieri. PITIȘ, I, 111. Iși puse mâinile în cap, își rupse în urmă băierile cămășii, îi veneă să-și scoată inima din piept, îi veneă să se repeadă

cu capul în zid. SLAVICI, N. II, 189. Pepelea... I-ai prins [pe Ucigă-l-crucea] cu baiurul izmenelor. ȘBIE-RA, P. 11. Cămașa românească nu e încrêștită la grumazi, e fără guler, gura cămeșii e mică, și la piept, în partea de sus, se încheie cu două baieri: o baieră de o parte, și alta de cealaltă. MOLDOVAN, T. N. 173. Frunză verde, frunzulită, Ieși, mândrufo, la porțiță, Numa'n baieri și'n cătrînță. POP. (Orlat, Transilv.), ap. HEM. 2359. (Cred. pop.) Să nu-și facă fata baieri lungi la iie, că fetește mult. (Orlat, în Transilv.) ibid. Mi s'a rupt baiera de la ghețe. | Fig. Dulăii câtăva vream în gânduri stând și la întrebare fără baere ca aceea (= „fără nod, fără ascunșătură“ HEM. 2360, pe care n'ai de unde s'o apuci, ca s'o deslegi), ce să răspundă socotind, mai târziu într'acesta chip îi ziseră... CANTEMIR, IST. 268. [La Istro-români baire are sensul de „pânțglică care se împletește în păr“.]

2°. (Mar.) Sfoară mică făcută din sfori vechi de strâmate. DDRF.

[Scriș și: baer(ă). | Baier, plur. băiere; baieră plur. (în Munt. și o parte a Transilv.) băieri, (în Mold., Ban. și în Transilv. de vest) băieri. | Prin Mold. și: bair s. a. ȘEZ. II, 5, și: bairă s. f. PAMFILE, J. I, 335. | Prin Sălăgiu, se aude și forma (veche?) baior s. a. (pe lângă baier). VAIDA. Tri păcurărei, Tri turme ghe uai (= de oi) S'o suit la munte, Să-și vază mai multie: Fată ghe maior, cu galbân baior... POP., ap. idem.]

— Pentru etimologie v. baie. Cfr. îmbăieră, dezbaieră.

BĂIEREL s. m. *Petit collier*. — Diminutivul lui baler (derivat prin suf. -el). „Băierel de bani = salbă de bani, monete de argint. (Jiu)“ VICIU, GL. [Scriș și: băerel.] Cfr. băieruță.

BĂIERI vb. IV^a. *Pourvoir* (qqch.) de cordons, de liens. — (Rare) A pune băieri (la o pârnaie s. oală în care se transportă mâncare, etc.). Când ai băieri oalele, să pleci îndată cu demăncare la câmp. (Meri-Petchii, cătunul Sudiți, Ilfov.) Com. I. PAVELESCU.

BĂIERIT s. a. *Action de pourvoir* (qqch.) de cordons. — Participiul verbului băieri, devenit abstract verbal. Băieritul pârnaelor m'a făcut să pierd multă vreme. (Ilfov.) Com. I. PAVELESCU.

BĂIERUȚĂ s. f. *Cordelette, cordonnet*. — Diminutivul lui baleră (derivat prin suf. -uță). „Băieruță = lineola, ligulula; das Bindchen, Schnürchen“. LB. [Scriș și: băeruță.] Cfr. băierel.

BĂIEȘ s. m. 1°. *Ouvrier mineur; possesseur d'une mine. Ouvrier dans une carrière*. 2°. (Autrefois) *bohémien orpailleur*; (aujourd'hui) nom qu'on donne aux habitants de quelques villages en Transylvanie, d'origine bohémienne, dont l'occupation est la fabrication d'ustensiles en bois ou la fabrication de corbeilles.

1°. (Azi, numai în Transilv., mai de mult și în România) Lucrător (adesea, în același timp) stăpân al unei băi (mine). Cfr. ocnăș, ciocnăș. Iară să fie domniei-sale moșie la Baia-de-fier, însă din partea Stanciului băiașul o fune mare, într'acea fune mare stânjeni 774. HRISOV (de la Mateiu Basarab, din a. 1644), ap. HEM. 2887. Și băiașii care lucră, încă au bani bine'n pungă. FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II, 223. „Acei dintre munteni care se ocupă, după cum se zice pe acolo [în Munții-apuseni], cu băeșagul, s. lucrarea minelor, se numesc băeși“. FRÂNCU-CANDREA, R. 14. Băieșii care au înfințat baia aceasta... își vindeau argintul ce-l scoteau din munții Văzul-mare, Văzul-mic și Feredeu, cui puteau și cum puteau. MARIAN, T. 240. „Când sede un băieș mai mult în munte?“ — „Când îi în mormânt“. ȘBIERA, P. 322^b/₃₂. | P. anal. (În Orlat, în Transilv.) Lucrători

care scot din cariere piatră de var. „Aice se află cupatoare de var; oamenii care se ocupă cu scoaterea pietrei de var se numesc băieși“. ap. HEM. 2889.

2°. (În partea de sud-vest a Transilvaniei) Spec. (Odinioară) Țigani aurari (cfr. pag. 367^a), zlătari. *Benyesh* (= băneș) = „Zingarus vagabundus“. ANON. CAR. | Ocuparea cu aurirea (alegerea aurului din nisip prin spălare) nu mai e de mult rentabilă, de aceea băieșii aceștia au părăsit-o și se susțin azi din fabricarea de diferite obiecte de lemn (în satele Călnic, Gârbova, Rodu, Jâna) sau de împletituri (în Apolda). Lîmba, felul lor de a vorbi tare și rupt, precum și tipul lor, îi arată a fi fost odinioară Țigani, deși ei azi se dau de Români. Cfr. WEIGAND, JAHRESBER. IV, 288-289. | (Țigani) lingurari, rudari. „Tot băiași se numesc și un fel de Țigani care se ocupă cu facerea fuselor, lingurilor, trocilor, corfelor [= coșurilor], lopeților, etc.“ (Orlat, în Transilv.) *Băiași* fac fuse, lopeți și troci“. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM. 2888.

[Și: băiaș s. m.]

— Derivat din baie (I), prin suf. nom. agent. -aș (devenit după palatale -eș prin regiunile în care se mai întrebuințează azi cuvântul).

BĂIEȘAG s. a. *Exploitation de mines, travail dans les mines. Région où l'on exploite des mines.* — (În Transilv.) Exploatare de mine s. lucrare în mine, băieșit, p. ext. locuri unde se exploatează mine, regiune minieră. *Šlik... mergând la băiașaguri și auzind că se apropie Bercești cu Karoli, s'au tras la Baimoșu... Bercești... au prins băile [și] au bătut bani de aur și de argint.* ȘINCAI, HR. III, 210¹⁸. *De la Baia pe Arieș în sus, la gura Cărpinișului, începe adevăratul ținut al băiașagurilor.* FRÂNCUCANDREA, M. 32¹. *Acei dintre munteni, care se ocupă, după cum se zice pe acolo, cu băiașagul, sau lucrarea minelor, se numesc băieși.* idem, R. 14. *Spre miez-noapte, în depărtare până la colosul de stâncă Vulcan al Munților-apuseni, ni se înfățișază munții și dealurile Zarandului, cu băiașagurile lor bogate.* MOLDOVAN, T. N. 411. [Și: băiașag, pronunț. bă-i-. | Plur.: -șaguri.]

— Din ung. bányáság, idem.

BĂIEȘESC, -EĂSCĂ adj. *De mineur.* — (În Transilv.) De băieș. BĂRCIANU; ALEXI.

— Derivat din băieș, prin suf. adj. -esc.

BĂIEȘESTE adv. *À la manière des mineurs.* — (În Transilv.) După modul, obiceiul s. felul băieșilor. „Băieșeste = metalice, mereu metallurgorum; bergmännisch, nach Art der Bergleute“. LB.

— Derivat din băieș, prin suf. adv. -este.

BĂIEȘIT s. a. *Profession de mineur ou d'ouvrier dans une carrière.* — (În Transilv.) Meseria băieșului (= lucrătorului de mine). | Spec. „Oamenii care se ocupă cu scoaterea pietrei de var se numesc băiași, iar meseria lor băieșitul“. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2887.

— Participiul, devenit abstract verbal, al unui verb băieși („a fi băieș“), pe cât se pare, neuzitat.

BĂIEȘITĂ s. f. I. *Fille de bains, baigneuse.* II. 1°. *Femme d'un mineur.* 2°. *Ouvrière dans une mine.*

I. Femeie care servește într'un stabiliment de băi (la cabinetele pentru femei).

II. 1°. Nevastă de băieș.

2°. Femeie care lucrează în băi (= mine).

— Derivat, prin suf. moțional -ită, din băiaș (în sensul I) sau din băieș (în sensul II).

BĂIESTRĂR † s. m. *Galopin, trotin.* — (În Mold.) Slugă mică, băiat întrebuințat spre a face curse și comisioane, băiat de alergătură. *Adecă eu Simion bucătar, rob a dumisale vel visternic Costachi Ru-*

săt, dau adevărat și în credință zapisul meu la cinstită mâna dumisale cucoanei Calincăi Canta, precum să fie știut că cu voea noastră am făcut tocmață cu dumneaei cucoana, de am luat pe trii ani un băeștră a dumisale, ca să-l învăț bucătării în trii ani. DOC. (a. 1820, Mold.), ap. HEM. 2884.

— Pare a fi un derivat cu suf. -ar din băieștru = (în Mold.) buieștru, în sensul de „(mers la) trap“. (Pentru formațiunea cuvântului, cfr. fran. trot: trotin, galop: galopin).

BĂIEȘTRU s. m. v. buieștru.

BĂIEȚAN s. m. *Grand garçon, gars; jeune homme.* — Băiat (une-ori și cu sensul de „slugă“) ceva mai răsărit, băiat mai măricel (trupește, ca vârstă; cuvântul acesta cuprinde, de cele mai multe ori, o notă sentimentală pronunțată: când spunem unui copil băiețan, arătăm că ne e drag s. că sântem mândri de el), adesea sinonim cu fecior, flăcău s. flăcăiandru. Cfr. copilandru, băiețandru, băiețoiu, zablău. *Frunte[a]... boltită..... coincide pe deplin cu fața într'adevăr plăcută a tănărului meu... Uscăciunea neagră și sălbatică a părului contrastă plăcut cu fața fină, dulce și copilărească a băiețanului.* EMINESCU, N. 35. *Unul dintre boitari, un băiețan ca de șaptesprezece ani, intră în cârciumă.* SLAVICI, N. II, 62. *Și acum ne-o mai trimes și pe ținco' ăsta de prezident; putea să ne trimească un om cu mîntea coaptă, dar nu un băiețan.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Când ți-oiu da grâu în girezi, să am voie a lua numai atâta grâu... cât oiu putea duce în spate eu și cu un băiețan al meu [e vorba de o slugă].* CREANGĂ, P. 157. *Baba... poștește pe flăcău pe o punte... Flăcăul se făcea că nu pricepe; baba se duse să-i arăte, și șmecherul de băiețan apasă pe bumb și, în loc să cază el..., căzu hăzania de babă.* ȘEZ. II, 26²⁰. *Băiatul... au închinat [= dăruit, ca un omagiu] împăratului [pe] smêul [prins]. Împăratul n'au știut ce să facă de bucurie, văzându-se acuma scutit de toată grija și pe băiețanul acesta atât de voinic.* SBIERA, P. 79⁴⁰. *Șapoi foaia bobului, Nevăstuița omului, Șede'n capul târgului și dă sare la juncani, Gură pe la băiețani.* ȘEZ. IV, 233. *Băiețanu-așa zicea: „Alilei, cucoana mea... Cu tine m'am cununat. Eu fecior de craiu am fost...“* VASILIU, C. 36. [Scris și: băiețan. | Prin Transilv., Munt. și Bucov., după analogia formei băiețel, și: băiețan s. m. (scris și: băiețan). *Într'o zi, când eră băiețanul cel mai mic la pază, adecă fratele cel mic, iară vin doi călători.* RETEGANUL, P. IV, 70.]

— Derivat din băiat, prin suf. augm. -an.

BĂIEȚAN s. m. v. băiețan.

BĂIEȚANDRU s. m. *Garçon, gars.* — Băiețandru nu e propriu zis nici formă augmentativă, nici diminutivă a cuvântului băiat, ci e unul dintre acele cuvinte derivate, cărora sufixul (-andru) le dă numai o notă sentimentală: băiețandru e un băiat care ne e drag, simpatic, pe care voim să-l laudăm când îl numim astfel, de care sântem mândri (văzându-l atât de voinic, isteț, frumos, chipeș, etc.), pe care l-admirăm, etc. Se apropie deci de augmentative, fiindcă poate însemna un „băiat mai răsărit, mai trupeș“, dar nu conține nicidecum nuanța de sens peiorativă, inerentă augmentativelor românești, ci o nuanță de sens desmierdătoare, caracteristică pentru diminutive (de aceea LIUBA-IANA, M. 24; îl citează alături de diminutivul băiețel). Cfr. și copilandru, flăcăiandru, flăcăuandru, copilandră, fetișcană. *Și după ce se sparse adunarea..., rămase numai împăratul cu mai-marele famen al său și cu un băiețandru rob.* GORJAN, H. I, 126⁵. *Ėram abia băiețandru ca de vreo optsprezece ani, când m'am scris la Cazaci, cu bietul Tudor al nostru.* I. GHICA, ap. HEM. 2900. *Spun, măre, că odată Ercule, încă*

copilandru fiind, ieși afară la câmp... Cum sta el acolo, i se arătară două femei... Pe când cea dintâi își câta de treabă, cea de a doua, dând pricină de vorbă băiețandruului..., îi zise... ISPIRESCU, U. 22. Când prinseră de veste părinții că băiatul nu e, caută-l în sus, caută-l în jos: nu e... Tocmai târziu, hei! aflare de la niște drumeți, că au văzut un băiețandru călare, pe deselate, pe un călușel care se ducea ca vântul. idem, L. 161. [Scris și: băiețandru.]

BĂIEȚĂȘ s. m. *Petit ou cher garçon, garçonnet, bambin, mioche, moutard.* — Diminutivul lui băiat (derivat prin suf. -aș; schimbarea lui t > ș se datorește analogiei sinonimului *băiețel*). Însemnează sau „băiat mic (de stat s. de ani)¹”, sau e numai o formă desmierdătoare s. familiară care se poate aplica și pentru un băiat mare; adesea ca nume de mângâiere dat de fete și femei iubitorilor lor; cfr. *băiețel*, *bădiță*, *bădișor*, etc. Toată viața lui, nu-l plânse pe *Troilus* băiețușul, Nu-l jeliară 'n totdeauna *phrygianele-i* surori, Nici părinții... OLLĂNESCU, O. 141. După ce alese un săbioiu ce de abia oamenii ceilalți îl țineau în mână și un *buzdugan* năpranic, [tânărul] voi să plece. — „Plătește întâi, băiețuș, și apoi să pleci!” ...Dacă văzu că n'are încotro, ceru să slujască fierarului pentru sabie și *buzdugan*. ISPIRESCU, L. 137. Spune-mi, spune-mi, băiețuș, Unde-i drumul la oraș? TEODORESCU, P. P. 489. Trandafir, Trandafir, Dragul țatei băiețuș, Te-am iubit de copilăș, Ș'acuma pleci și mă lași Și iei fată de oraș... POP. [Scris și: *băiețuș*. | Și: *băițăș* s. m. (pronunț. *bă-i*). I-ar fi murit baba, și i-ar fi rămas un *băițăș*. ȘEZ. VIII, 132.] Cfr. *băiețel*, *băiețică*², *copilaș*.

BĂIEȚEA s. f. *Petite fille, fillette.* — (În Transilv. și Bucov.) Diminutivul lui *băiată* (derivat prin suf. -ea). Fetișcană, copilăndră. Și mie să-mi dăruiești O *băiețea*, Sprincinățea, Care pe mine m'a vrea. POP. (Ceahor, în Bucov.), ap. MARIAN, NU. 323. [Scris și: *băiețea*.] Cfr. *băiețel*, *băiețică*¹.

BĂIEȚEL s. m. 1°. *Petit ou cher garçon, garçonnet, bambin, mioche, moutard.* 2°. *Sorte de danse populaire.* 3°. *Sorte de plante.*

Diminutivul lui *băiat* (derivat prin suf. -el).

1°. Băiat mic (de stat s. de ani); adesea, numai formă desmierdătoare s. familiară, care în unele împrejurări se poate întrebuiți și pentru un băiat mare: *băietan*, *flăcăiandru*, *flăcău*; spec., întrebuițat în poezia pop. ca nume de mângâiere dat de fete și femei iubitorilor lor (cfr. *băiețuș*, *bădiță*, *bădișor*, etc.). *Toți, de mititei, iubesc lucruri care nu-i cinstesc, Toți, de când sânt băieți, Inclinază lângă ei.* MOMULEANU, ap. GCR. II, 247/32. „Să-i fur și eu *băiețelul*, Ca să-i arză sufletelul!”... Pe scăriță se urcă, În iatac că nimereă Și'n iatac că mi-și găsea Leagănușul copilului Și odrasla Domnului. Corbea pe copil luă Și'n țepă că mi-l puneă. TEODORESCU, P. P. 535^b. (O zână, către un tânăr) „De ce te căinești, *băiețele*, și te amărești?” — „Cum nu m'aș căina și nu m'aș amări?... Iată sânt olog, și din această pricină am ajuns de batjocura tuturilor *băieților din sat*”. ISPIRESCU, L. 314. *Frunzulică trei smicele, Dragă băiețele, Leagă calul de zăbrele, Dragă băiețele!* TEODORESCU, P. P. 321. *Măi băiete, Băiețele, Vină la noi, Nu te teme.* MARIAN, I. 45. *De când te-ai dus, băiețele, N'am mai pus la gât mărgele.* POP., ap. LM.

2°. (Cor.) Danț țărănesc cu lăutari („un joc de brău” ap. HEM. 2903), jucat în Tutova, Dorohoiu, Suceava, Iași și Covurluiu, cfr. HEM. 2902-2903; SEVASTOS, N. 280/29; PAMFILE, J. II, 272.

3°. Un nume de floare. (Serbești, în Neamțu), ap. HEM. 2903.

[Scris și: *băiețel*. | Și: *băițel* s. m. (pronunț. *bă-i*). *Măi băiete, băiețele, Vin' la maica și mă cere.* ȘEZ. I, 74^b/28.] Cfr. *băiețuș*, *băiețică*², *băiețea*.

BĂIEȚESC, -EASCĂ adj. *De garçon, de jeune homme*; (en parlant de jeunes filles) *garçonnière*. — (Despre înfățișare, obiceiuri, apucături, purtare) De băiat (în opoziție cu înfățișare, etc. de fată și spre deosebire de copilăresc, care conține o notă peiorativă, referindu-se mai ales la judecata nematură a cuivă; cfr. *băiat* I, 4°), de tânăr. *Aveam... niște apucături mai puțin băiețești decât colegii mei.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Își aduse aminte că portofoliul îl cumpăraseră de la Viena, și atunci alte întâmplări îi răsăriră în memorie: lucruri băiețești [=ștren-gării, aventuri cu femei], nimicuri.* D. ZAMFIRESCU, R. 244. [Scris și: *băiețesc*.]

— Derivat din *băiat*, prin suf. adj. -esc.

BĂIEȚESTE adv. *En garçon, comme les garçons.* — Ca băieții, în felul s. cu purtarea, apucăturile, înfățișarea s. obiceiuri (ca) ale băieților. *Și, cum se întâmplă foarte rar ca să nu se știe de îndată toți noi veniți, se întrebaseră toți cu ciudă, cine era fata... tunsă băiețește.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 248. *A se jucă băiețește. A petrece băiețește.* HEM. 2903. [Scris și: *băiețește*.]

— Derivat din *băiat*, prin suf. adv. -este.

BĂIEȚICĂ s. f. *Petite fille, fillette, gamine.* — Diminutivul lui *băiată* (derivat prin suf. -ică; întrebuițat în Transilv. MARIAN, NA. 348). [Pluralul se împrumută de la sinonimul *băiețea*: *băiețele*. | Scris și: *băiețică*.] Cfr. *băiețea*.

BĂIEȚICĂ s. m. (sing. tant.) *Garçonnet, mioche, moutard.* (Fam.) *Mon vieux.* — (În Mold.) Diminutivul lui *băiat* (derivat prin suf. -ică). Băiat mic de stat s. de ani (se întrebuițează mai mult la vocativ). | (În glumă, se poate spune astfel și unui bătrân) „Na și ție, *băiețică*”, zicea unui bătrân *bon-doc*, vărsându-i iarbă în corn și alice în basmă. GHICA, s. 283. [Scris și: *băiețică*.] Adesea, în Mold., sub forma scurtată: *țică* s. m. „Da de unde ești, tu, măi *țică*? Și ce cauți pe aici, spaima cânilor?” CREANGĂ, P. 147. „Apoi bine că știu a' cui ești, măi *țică*!” idem, A. 58 (*țică*: formă scurtată din *băiețică*. idem, GLOSAR. *Măi țică* = „măi *băiețică*”. ȘEZ. II, 45/1.)

BĂIEȚIME s. f. *Garçons.* — Colectivul lui *băiat* (derivat prin suf. -ime). (Rare) *Fundul [sălii Ate-neului] era prins de băiețime, de fete de la conser-vator...* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

BĂIEȚOIU s. m. *Gars, garçon* (grand ou mal élevé). *Mal-appris, grand garnement.* — Augmentativul lui *băiat* (derivat prin suf. -oiu; t > ș după analogia lui *băiețel*), cu o puternică nuanță peiorativă. Băiat mare și greoiu, dar mai ales: băiat obraznic (îndrăzneț, cu purtări rele, etc.). *Din păcate pentru dînșii, un băiețoiu de vreo 10 ani... îi dete de gol.* C. ECONOMU, CONV. LIT. XXXVI, 968. *Mama Pădurii clănțănă numai din dințișori, când îi văzu venind..., iar prin creieri îi trecură gânduri write despre acest băiețoiu năzdrăvan și isteț.* MERA, L. B. 163. *Băiețoiilor să le tai nasul, că apoi se prea întind.* LM. [Scris și: *băiețoiu*.]

BĂIETÓRIU, -OÁRE † adj., subst. (Au fem.) *Bonne d'enfants, nourrice (sèche).* — Adjectivul verbal al lui *băia*¹ (derivat prin suf. -ător, devenit -etor după palatale) (La masc., numai în expresia) *Înger băietóriu* = *înger păzitor*: „*ange gardien*”. *Curățiaște, fericeaste-mă pre un ponegrit, o! părinte și fînule și dukule, troiță sfântă! tu-mi dă înger lumină-purtăreț, minții sporitoriu, băietóriu și socotitoriu...* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2900. || Substantivat sub forma feminină. (Rare, învechit; în Transilv.) „*Băietóare* = nutrix; die Kinderwärterin, die Amme” LB. = „ceea ce alaptă sau crește un copil”. LM.

BĂIGUEALĂ s. f. 1°. *Radoterie, radotage, divagation, aberration, absurdité, extravagance, ineptie.* 2°. *Délire.* 3°. *Confusion, trouble, ahurissement.*

1°. Vorbă fără rost, fără șir, fără înțeles, absurdă; ineptie, aberațiune. „Am amarat“, în loc de „am iubit“ este o băiguială ridicolă. ALECSANDRI, ap. TDRG.

2°. Vorbire într'aiurea, vorbire în vis (mai ales la bolnavi), delirare, aiurare. *Valuri-valuri de ineptii și de băigueli bolnave, înșirate în versuri și în proză...* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. „Délire=bulguială“. POENARU.

3°. Zăpăceală, ulueală, năuceală, buimăceală. *El simți că treaba le stă rău și-și schimbă, în buigueala sa, mărturisirea ce făcuse mai înainte.* CARAGIALE, ap. DDRF.

[Și: buigueală s. f.; ȘEZ. V, 39/33, în Transilv. și Ban. și: bulgueală s. f. | Scris și: -ială. | Plur. -eli, † și dial. -ele.]

— Derivat din băigu, prin suf. abstr. -eală.

BĂIGUI vb. IV^a. 1°. *Parler sans réfléchir; dire des choses sans rime ni raison, dans un état de trouble ou d'ahurissement; divaguer, radoter, battre la campagne, déraisonner, extravaganer.* 2°. *Délirer, parler en songe ou dans le délire.* 3°. (Ref.) *Devenir confus, perplexe ou ahuri. Geindre, dans un état d'ahurissement.* 4°. *Ahurir (qqn.), faire perdre la tête (à qqn.).*

Sensul fundamental „a rătăci“ nu se mai poate atesta în limba română, ci numai înțelesurile figurate „a aiura“ (propr. „a rătăci cu mintea“, cfr. „a bate câmpii“ și lat. „aberratio“, de la errare = „a rătăci“) s. „a vorbi prostii“ (propr. „a rătăci cu vorba“, cfr. germ. „irre reden“).

1°. Intrans. A vorbi alandala, a vorbi lucruri fără (nici un) rost s. fără (nici un) temei, a spune lucruri fără nici un sens, fără șir, nepricepute pentru alții, a grăi zăpăcit. *Și l-au învățat să creadză întru Hristos și să nu mai dzică că-i năroc și cială ce-a să pață omul, cum buiguia întâi, ce să creadză în adevăratul Dumnezău.* DOSOFTEIU, v. s. 154. *Nu s'au rușinat, nici s'au sîit [= sfiit] a buigui, precum...* CANTEMIR, HR. 171. *Și altele câte buiguiaște, tuturor sănt știute; ce aceste... crude minciuni să fie... s'au dovedit.* idem, ap. HEM. 2906. *Florin: A! Ți-ai bătut joc de mine?... Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenușa pe turta ta? (scoate sabia). — Colivescu (cu frică, băiguind): Ce tur-tur-turtă? ALECSANDRI, T. 930. *Eliad profetiză, făcând comentarii ale bibliei... și îndată prinse a băigu într'un fel de româno-italiană pe care n'o mai cetea nimeni.* IORGA, L. II, 80. *Omul, tu ce grăești? Caută [= bagă de seamă] că buiguesți!* MARIAN, I. 506.*

2°. Intrans. (Mai ales despre bolnavi) A vorbi fără șir, în somn s. în delir, a vorbi într'aiuri, a aiura, a delira. „Băigu = a aiuri, a vorbi într'aiuri“. ȘEZ. V, 38/6. „Băiguiesc = irre reden, verwirrt reden“. JAHRESBER. III, 314; IX, 225. „Buigui = a aiura, a delira, a vorbi în vis, bolnav“ (Zagra, lângă Năsăud). Com. CORBU. *Casele și zidurile schimbate și oamenii schimbași: îi pareă că doară visadză sau buiguiaște.* DOSOFTEIU, v. s. 76, 2. *Și-l întrebă ce... prin somn băiguia?* STAMATI, DACIA LIT. 146. *Copilul... sare prin somn, buiguesște.* ȘEZ. II, 129/5. *Sau poate că bolnavul îi scuturat ca de friguri, are fioruri, fierbințeli și-i năuc de cap. Sau poate că băigue (= „vorbeste fără șir, într'aiurea, spune lucruri fără înțeles“), îi sărit din minți, atunci i se descântă de lele.* GRIGORIO-RIGO, M. I, 65. *De urît, zac pe picioare; și nici capul nu mă doare: Băiguiesc, ca de lungoare.* ȘEZ. I, 50/13. *Mă trezesc: nu te găsesc, Cu perina mă sfădesc; Văd bine că buiguesc!* BUD, P. P. 36. || Fig. (Despre mădulare; neobicinuit) A face mișcări reflexe, fără nici un scop. *Când capul să amețeaște, picioarele dovedesc; și când mădularele buiguesc, lipsa crierilor arată.* CANTEMIR, IST. 236.

3°. Refl. (Invechit) A se ului, a se zăpăci, a se buimăci, a se năuci, a se ameți de cap. *S'au mirat*

și s'au buiguită tiranul. DOSOFTEIU, v. s. 11, 2. *Ia-ți seama ce grăești, că doară ai visat și te-ai buiguit.* BARAC, ap. TDRG. | *Mă buiguesc de cap = „deliro, in phantasiam incurro; aberwitzig werden“.* LB. || A se văita încet, amețit, în neștire. *Un glas speriat țipă: foc, foc!... O fereastră... se deschise!... O femeie apără între pervazuri, repetând: foc, fo-o-oc!... Fluerături răsunară... Vardistul și trecătorul se apropiară de fereastră. Femeia nu mai țipă. Se băiguia.* M. I. CHIRIȚESCU, COM. LIT. XLII, vol. II, 447.

4°. Fact. (Rar) A zăpăci, a ului, a buimăci, a năuci, a ameți (pe cineva) de cap. *Până într'atâta pre muritori buiguesți, îmbeți și nebunesti, cât [= încât] și spre tabăra adevărului desfrânate ostile nebunelor sale socoteale a-ș[i] slobozi nu se rușinază.* CANTEMIR, IST. 98.

[Rar: băigu vb. IV^a. | Și: bvăigu vb. IV^a. *Când boala se arată, copiii ard, sănt troinici, bvăiguesc, țipă prin somn...* ȘEZ. I, 255/6. | Și: bāgu vb. = „a spune vorbe fără rost“. ION CR. II, 134. | În literatura veche (și azi, în mare parte) numai: buigui vb. IV^a, v. exemplele. | † și: buiugu vb. IV^a. *Și va buiugu asupra mea sufletul meu.* BIBLIA (1688) (: „et recolet super me anima mea“), ap. HEM. 2905 | † și: buigă vb. IV^a. DDRF; cfr. buigăitură. | În Transilv. și Ban. și: bulgui vb. IV^a. | † la DOSOFTEIU, v. s. și: imbuigui vb. IV^a. JAHRESBER. v. 100. || Se conjugă, la prezent, și: buiguin, etc. ȘEZ. V, 329/33. | Cfr. buigat, buigulit, buiguiciune.

— Din ung. bolyo(n)gni „a rătăci“. LACEA. Cfr. bādādāni.

BĂIGUIRE s. f. 1°. *Irréflexion, déraisonnement; radotage, divagation, extravagance.* 2°. *Délire. Extase.* 3°. *Confusion, trouble, ahurissement.*

Infinitivul verbului băigu, devenit abstract verbal.

1°. Vorbire fără rost, fără șir, fără înțeles. *Comedie ca aceasta și buiguire într'acesta chip din gura papagaii în mințile tuturor dihaniiilor răvărșându-se...* CANTEMIR, IST. 117. *Pildele meleale buigu[i]ri și cuvintele meleale într'aiuri fiind...* idem, IST. 157.

2°. Vorbire într'aiuri, vorbire în somn (mai ales la bolnavi) s. în delir, aiurare, delirare, delir. || † P. ext. (Stare de) extaz. *Nu în vis, ce în buiguire să vădău la scaun de giudeț ședzând.* DOSOFTEIU, v. s. 149. *Varuh aude aciale ce-au vădzut Ieremia în buiguire.* idem, 34/2. | Pleonastic. *O femie de cinstă luminată cu duhul lui Dumnezău, fu în buiguire de istăplenie.* idem („unde istăplenie este paleoslavul istapljenije = „extase“). HEM. 2909.

3°. Zăpăcire, buimăcire, rătăcire cu mintea. *Buiguire m'au lovit astădeși; nu-i aceasta cetăția, m'am rătăcit...* DOSOFTEIU, v. s. 106.

[Și: buiguire s. f., în Transilv. și Ban. și: bulguire s. f. BĂRCIANU.]

BĂIGUIT s. a. = băiguire. Participiul verbului băigu, devenit abstract verbal. | Extaz. *Acăstia le adeveriță acel svințit Illustrie, că le-au vădzut avodomă, au în buiguită.* DOSOFTEIU, v. s. 88, 2. [Și: buiguit s. a.]

BĂIGUIT, -Ă adj. 1°. (En parlant d'un discours) *Confus, désordonné.* 2°. (En parlant d'un homme) *Ahurit, étourdi, abasourdi.* 3°. *Délirant.* 4°. *Extasié.* 5°. *Fantastique.* — Participiul verbului băigu, devenit adjectiv (cu sens pasiv și activ).

1°. (Rar. Despre graiul s. glasul cuivă) Care spune cuvinte fără rost, fără șir, incurcate. *În picioare, numărând silabele pe degete, ea clăpăi, pe nerăsuflate, o fabulă, fără să priceapă boabă...* Glasul băiguit al școlăriei se contopea în gândul [dascălu]lui cu văjăeala gârlui ce se rostogolea repede de vale... CARAGIALE, S. 11.

2°. (Despre oameni) Zăpăcit, uluit, năucit, amețit de cap, târbăcit, buimăcit. *Și mai buiguiti, și mai uluți au fost.* CANTEMIR, HR. 100/28. *Dușu se uită*

câtva timp buiguit, în vânt. SLAVICI, N. II, 236. (Une-ori completat prin de cap) Dar Dumnezeu știe cum se dese (= cum se întâmplase), că în loc să apuce pe calea care o cunoștea el bine că duce către casă..., din pricina durerilor, ori că eră buiguit (amețit) de cap, sau cum [o fi fost, nu știu]: o apucat pe alte poteci. FRÂNCU-CANDREA, M. 268.

3°. (Complinit prin de fire) În delir, aiurând. Au căzut în boală foarte grea, lungoare, care boală îndată au priceput doftorul, că trebuie să-i ia sânge. Ce, n'au ascultat, și adăogându-se boala, și ales toamna fiind, așa de greu l-au cuprins herbintea, cât [= încât] până la Tighinea au stătut frănitic, adică buiguit de hire. M. COSTIN, LET. I, 354/33.

4°. Spec. Extaziat, în extaz. (Une-ori complinit prin de minte) S'au ieșitu-și [i] din simțire și ședea bărguită, cu ochii st[ă]lpiți [i] în sus, la podul casii. DOSOFTEIU, v. s. 45/2. Ce eu, buiguită de minte, Deis [= ziseiu] de tot omul, că minte. idem, PS. 400 (: „êv τῆ ἐκστάσει μου).

5°. Fantastic. Cătă-te dar acmă, cetitoriule, ca într'o oglindă..., lepădând de la tine toate cealealte basne, câte unii au însămnat de tine, de neștiință rătăciți, alții de zavistie..., alții den bui]guită scornituri și deșarte. M. COSTIN, LET. I, 9/11. Plin de visuri turburate și bulguită... BARAC, ap. TDRG.

[Și: băiguit, -ă adj., și: buiguit, -ă adj., în Transilv. și Ban. și: bulguit, -ă adj. | † buiguit, -ă adj. Petrec cu mândria și cu buieci, buiguită în dezmiertăciunea lumiei. VARLAAM, C. 13/2. | (Prin Reteag, pe Someș) buigăt, -ă adj. = „confuz, care nu-i cu firea întreagă, [d. ex.] vezi că-i buigat de cap!“ VICIU, GL. Deci umblă ca buigat de cap, prin cea pădure să-creată; ar fi voit să deie ceva bidiganie de el și să-l mănânce. RETEGANUL, P. II, 77/5. | (În Săcaș) buiguluit, -ă adj. VICIU, GL. (subt buigat.)]

BĂIGUITOR, -OĂRE adj. I. 1°. Qui dit des choses dénuées de sens, qui parle sans réfléchir, qui radote, qui divague; (esprit) divagateur ou confus; radoteur. 2°. Qui rend confus; qui ahurit, étourdit ou abasourdit. II. 1°. Délirant. 2°. Qui fait délirer. III. Fantastique.

Adjectivul verbal (cu sens activ și pasiv) al lui băigui (derivat prin suf. -itor), substantivat une-ori.

I. 1°. Care vorbește pe negândite, fără șir s. fără înțeles; confus. Adj. A mea proastă și acmă, de bătrână, buiguitoare socoteală... CANTEMIR, IST. 118. Substantivat. Cartea a șaptea, carea dovedeaște traiul Românilor... și muștră pe unii buiguitori, carii, pentru începătura neamului moldovenesc, cu basne au muruit hârtia. idem, HR. 359.

2°. Care uluște, ametește de cap, buimăcește.

II. 1°. Care delirează, aiurează. „Délirant = bulguitor, care vorbește [într'] aiurea“. POENARU.

2°. Care te face să aiurezi, să delirezi. Busuioc chitat ca noru', Mă mâncaș, mândro, cu doru'! Dar nu-i dor ca dorurile, Ci e dor bulguitor, Că tresar noaptea din somn; Dau cu mâna după tine: Dau de păreși, vai de mine! HODOȘ, P. P. 162.

III. (Complinit prin: în gânduri) Fantastic. Mihnea-vodă, Domnul muntenesc, om fără de nice o frică de Dumnezeu, fără de nice un temciu, tiran, drept fantastic, adică buiguitoriu în gânduri. M. COSTIN, LET. I, 341/27.

[Și: buiguitor, -oăre adj.; și: bulguitor, -oăre adj. | † și dial. -toriu.]

BĂIGUITURĂ s. f. Parole confuse, parole irréflechies. Divagation, radoterie. — (Rar, aproape învechit) Vorbă negândită, fără rost și înțeles, aiurare. Basne și blojerituri și buiguituri sânt câte... Simion Măzacul... adaoge. CANTEMIR, HR. 458. Cucunozul aceastăe toate în loc de basnă și în buigăituri de bătrânețe le luă. idem, IST. 97. [Și: buiguitură s. f. | † Și: buigăitură s. f. | Plur. -itură.]

— Derivat din băigui, prin suf. abstr. -turi.

BĂILUI vb. IV^a. S'ocuper (de...), avoir soin (de...). — (Ungurism. În Transilv., rar, învechit) A se îndeletnici, a se ocupa cu ceva (s. cu cinevă), a-și face de lucru cu ceva (s. cu cinevă); a îngriji de ceva (s. de cinevă). Băiluesc=„curarisesc, îngrijesc“. LEX. BOBB. Vara umblă pe câmpuri, prin păduri, unde știă că sânt adunați pruncii a paște vitele și, văzându-i, îi strigă la dînsul; carii, cunoscându-l, îndată alergau toți acolo, și el îi întrebă cele ce-au învățat și de nou îi învăța și lumină, având osebită dulceață de a băilui cu pruncii, pentru care a tuturor eră iubit. P. MAIOR, ap. IORGA, L. II, 235. Băiluinđ cu pomii, ia seama, ca să nu li se taie sau rumpă rădăcinile. ECONOMIA, 137.

— Din ung. bajlodni „a se căsni cu ceva s. cu cinevă“.

BAINGIC s. a. (Tehn.) v. baargic.

BĂIO: interj. cfr. baiu¹.

BĂIOĂRĂ s. f. Petit bain, petite baignoire. — (Rar) Diminutivul lui baie¹ (II) (derivat prin suf. -ior). „Baie mică“. LM.; cfr. băiță. [Pronunț. băi-oa-]

BAIONETĂ s. f. *Baïonnette*. — Bucată de oțel ascuțită (un fel de pumnal) care, adaptându-se la țeava puștei, poate fi întrebuințată ca armă de împuns sau de străpuns, mai ales la atac. În acea învătmășeală, unde, pe nevăzute, arsura gloanțelor, vârful baionetelor și tășul săbiilor ajung pe luptători, Turcii... strigau...: „Allah!“ și „aman!“ ODOBESCU, III, 601. Și'n rangurile rupte zbor glonții văjăind, Și'n ele baioneta străpunge zinghenind. ALECSANDRI, P. II, 158. (Atac s. asalt) cu baioneta s. la baionetă: atacul din urmă, deciziv, întovărășit de sunete de goarne, pe care-l face infanteria asupra unei fortărețe s. redute dușmane, cercând s'o ocupe luptându-se piept la piept cu cei ce-o apără și întrebuințând pușca (cu baioneta pusă) numai ca armă de străpuns s. de lovit. *Curcânarii regimentului al 13-lea... se aruncaseră asupra Turcilor, la baionetă; îi grămădiseră val-vârtej în redan.* D. ZAMFIRESCU, R. 235. | Personificat (= cei ce poartă această armă, armata). *Alegerea deputaților... s'au făcut prin sila baionetelor.* URICARIUL, X, 3. *Liniștea se restatornicește... — Sub baionetele străine!* C. NEGRUZZI, I, 293. [Pop., în Transilv. și Ban., după germ. *Bajonnett*, și: *baionet* s. a., *bainet* s. a. Rău mă doare peste piept, De pușcă și baionet. HODOȘ, P. P. 204. Rău mă doare, maică, 'n piept, De pușcă și de bainet. MĂNDRESCU, L. P. 35. (Prin apropiere de verbul *bag*, sau, mai probabil, cu o formă polonă, cfr. pol. *bagnet*, idem, la scriitorii vechi din Mold.) și: † *baghionetă* s. f., † *baghiunetă* s. f. *Alexandru Ipsilante... a armat mai întâi pe ostași cu puști cu baghionete, pe care le-a adus de la Viena.* URICARIUL, XXII, 437. *Moscailii, cu mare îndrăsnire, au început a-i gonii și a-i giunghia cu șpege [= spange, sulite], și cu baghiunete, ce sânt în gura flintelor, și cu sulile.* N. COSTIN, LET. II, 68.] Cfr. (ș) *pan-ganet*.

— N. din fran. (derivat din *Bayonne*, oraș din Franța în care a fost fabricată mai întâi această armă).

BĂIOR s. a. v. baier(ă).

BĂIOS, -OĂSĂ adj. *Métallifère*. — (Rar. În Transilv. Despre regiuni miniere) Bogat în băi (= mine). „Băios = metallifer; erzhaltig“. LB.

— Derivat de la baie¹ (I), prin suf. adj. -os.

BAIR † s. a. *Pente, penchant, colline*. — (Rar. Turcism) Povârniș, coastă (de deal), colină. *De acolo se încep baiururi, coaste, dealuri.* ISTORIA (a. 1715), ap.

ȘIO. *La vale este câmpie cu bairuri.* idem, ib. [Și bairuri s. a. | Plur. -*iruri*, -*üruri*.]

— Cuvânt literar, din turc. *bair* „colină“.

BĂIR s. a. } v. *baier*(ă).
BĂIRĂ s. f. }

BĂIRĂC s. a. 1°. *Drapeau, étendard, bannière.* 2°. *Compagnie de fantassins.* 3°. *Tente foraine (avec un drapeau au sommet).*

1°. † (În epoca fanariotă) „Steag turcesc foarte lat, de mătase, ce se purtă înaintea sangiacului“, introdus și în armata noastră. ȘIO. Cfr. a. l. e. m. și sangiac. *Scumpeturi din ordia Vizirului: aur, argint, scule împărătești, arme mărunte, tunuri, bairace, corturi...* ZILOT, ap. ȘIO. *Mai anțărt... și eu am purtat bairacul, și eu am jucat hora-Unirei, în colț la Petrea Bacalul!* (= „steagul“. GLOSAR). ALECSANDRI, T. 39, 1747.

2°. P. ext. † Companie s. regiment de soldați, mai ales de voluntari, ce servesc sub același drapel, † steag (de oaste). *Câteva baerace de oaste...* DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. *Sub armașul cel mare sânt bairacurile țării și tuiurile domnești.* FOTINO, ap. ȘIO. *Stan al Bratei s'a sculat...* *Să facă de-un bairac, Să vie la Turci de hac. Foicică ș'o lălea, Bairacul cum făcă?* *Cinzeci voinici că străngea...* TEODOR-RESCU, P. P. 585.

3°. (Azi, după o comunicare făcută de ISPIRESCU:) „La bălcuiri, cort cu prăjină înaltă [și, probabil, cu un steag în vârful ei], unde se strânge lumea să petreacă.“ ȘIO.

[Pronunț. *ba-i-rac*. | Scris și: *baerac*. | Plur. -*race* și -*racuri*.]

— Din turc. *bairak* „grand drapeau, pavillon, étendard dont la hampe, terminée par une pique, se fiche en terre; corps d'armée irrégulière“. Cfr. ȘIO. Cfr. iuruc-bairac și bairactar.

BAIRACTĂR † s. m. *Porte-drapeau.* — (În epoca Fanariotilor) Port-drapel, stegar (care purtă bairacul). *Patru bairactari, de la 4 steaguri de Levenți, câte 7 pol lei unul, pe lună 30 lei.* (Mold., a. 1776). URICARIU, XIX, 387/4. [Pronunțat: *ba-i-*.] Cu o formă metatezată: † *baraictăr* s. m. *Poruncit-au buling-bașilor baraictarilor...* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 206; cfr. 200. | Și: † *baraictăriu* s. m. IORGA, S. D. VI, 268. | Scris și: *baeractar, baraectar.* ȘIO.]

— Din turc. *bairak-dâr*, idem.

BAIRĂM s. a. *Bairam.* — Numele a două mari sărbători la musulmani, dintre care una (numită „bairamul-mare“ s. „ramazan-bairam“) se celebrează după postul Ramadanului și ține trei zile, iar cea de a doua (numită „bairamul-mic“ s. „curban-bairam“) se sărbătorește șaptezeci de zile mai târziu și durează patru zile. „Cuvântul s'a introdus la Români în secolul XVII, din cauza peșcheșului [numit bairam-peșcheș, cfr. *bairamlâc, ramazanlâc*], pe care Domnii români se făcură atunci datori de a[-I] trimite totdeauna Sultanului cu ocaziunea acelei sărbători, când se mai făceau totodată daruri și la alți Turci cu vază“. HEM. 2365. *S'au dat pentru un cojoc de răs, ce s'au luat de la cojocar, care s'au dat poclon împăratului, la bairam.* CONDICA (a. 1694-1704), ap. HEM. 2365. *Dară numai trei-patru zile de ar fi mai fost vezir Topal-pașa, eră baraiamul Turcilor, și atunci poate ar fi perit și el.* NECULCE, LET. II, 409/6. *N'au putut să strângă haraciul, ca să'l trimită la vreamă la bairam, după obicei.* MAGAZ. IST. I, 325/6. [Cheltueile lui Alex. Ioan Mavrocordat: *Baeram-peșcheș: 7.500 lei. Pofta dumnealui baș-capichihai, pentru socoteala blănarilor ci [=ce] au dat blani la baeram-peșcheș...* DOC. (a. 1786), ap. IORGA, S. D. VI, 189. *Ei au plătit în tot anul haraciul, ploconul bairamului, vâcăritul.* BĂLCESCU, M. V. 597/30. (La scriitorii moderni,

cuvânt literar) *N'aș vrea să am nici chioșcuri, nici seraiu, Nici să dismierd, în bairam, Hurile din raiu.* ALECSANDRI, P. I, 148. [Pronunț. *ba-i-ram* și *ba-ram*; scris și: *baeram*. | Și: *baieram* s. a. BENGESCU, ap. TDRG.; *baraiam* s. a.; *bariam* s. a. (ca sârb. *barjam*). AMIRAS, LET. III, 136. | Plur., rar: -*rame* și -*ramuri*.]

— Din turc. *bairâm*, idem.

BAIRAMLĂC † s. a. *Don que les hospodars roumains faisaient au Sultan ou aux grands dignitaires turcs à l'occasion du bairam.* — Darurile obișnuite a se da Sultanului și altor dignitari turci, cu prilejul sărbătorilor Bairamului; cfr. *ramazanlâc. 977 1/2 tal. s'au dat pentru bairamlăcurile ce s'au dat Turcilor de aici, la bairam.* CONDICA (a. 1694-1704), ap. HEM. 2366. *Au părît pre Mihai... pentru două biruri, și pentru două bairamlăcuri.* NECULCE, LET. II, 312/15. [Plur.: -*lăcuri*. | Pronunț.: *ba-i-ram-* și *ba-ram-*; scris și: *baeramlâc*. | Și: *baraimlâc* s. a. *Au rămas obiceiul de dă țara baraimlâc, de atunce.* NECULCE, LET. II, 204/6; *bariamlâc* s. a. N. COSTIN, ap. ȘIO.]

— Din turc. *bairâmlyk*, idem.

BĂIRE s. f. *Travail dans les mines.* — (Rar, în regiunile miniere din Ardeal) Infinitivul verbului *băi*, devenit abstract verbal. „*Băire de la ziulă* = lucrare pe suprafață, la lumina zilei“. FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

BĂIȘĂG s. a. v. *băieșag*.

BĂIT -Ă adj. (Băieș; în Transilv.) Atestat numai în expresia: *Piatră băită* = piatră din care s'a scos conținutul metalic: „*débris de gangue*“. *Aruncarea pietrei băite* = „*der Haldensturz*“. BARCIANU (subt aruncare).

— Participiul verbului *băi*, devenit adjectiv.

BĂITĂ s. f. I. *Petite mine.* II. *Petite baignoire.* I. Baie (= mină) mică. HEM., TDRG., BARCIANU, ALEXI. (Păstrat și ca numire topografică).

II. „*Băită* = un ciubăr de formă eliptică, cu margini nu înalte, în care [se] scaldă copiii. Bran“. [Brasov, etc.] VICIU, GL.

— Diminutivul lui *baie* (I-II), derivat prin suf. -*ită*.

BĂIȚĂȘ s. m. v. *băiețăș*.

BĂIȚEL s. m. v. *băiețel*.

BĂIU! interj. *Que non! Pas du tout! Je ne veux pas!* — (În graiul țăranilor din Mold., din Transilv. și din Ban.) Negatiune, mai puternică decât „nu“, cu care răspundem la o provocare s. la o invitare ce voim ș'o respingem: *nici-de-cum, nici să te gândești (la așa ceva), de loc, ba aia-i vorbă!* Cfr. ba. „*La stăi puținel, dragă Vochițo!*“ — „*Baiu, baiu, nu se poate!*“ C. NEGRUZZI, III, 21/13. „*Fa Dochițo, puică albă, Vin' cu mine să-ți dau salbă!*“ — „*Ba nu, nu; ba nu, nu vreu, Că mi-e drag Bujorul meu.*“ — „*Ti-oiu da salbă de mărgelă Și paftele și inele.*“ — *Baiu!* marfa de la voi *Nu se trece pe la noi!* ALECSANDRI, T. 228; cfr. SEVASTOS, C. 172. „*Hai, intră de grabă în lăuntru!*“ *ii zise dracul.* „*Baiu!* *nu vreu, ca să nu mă vadă!*“ SBIERA, P. 201/33. „*Dă-mi mie pe finuț, să-l invăț carte.*“ — „*Baiu, cumetre!*“ ȘEZ. III, 112/27. „*Ian ieși, măndro, pân' la gard!*“ — „*Ba io, bade, c'am bărbat!*“ HODOȘ, P. P. 151; cfr. DOINE, 247/7. „*Lasă-mă acasă!*“ — „*Baio, nu te las!*“ ALEXICI, L. P. 254/6. (Despre oamenii leneși) „*Scoală, Ioane, de fă foc!*“ — „*Baiu, că nu pot!*“ — „*Scoală, Ioane, la mâncare!*“ — „*Unde-i lingura mai mare?*“ ZANNE, P. VI, 163; III, 638. (Despre cei vecinic nemulțumiți) „*S'apoi și vouă, nu știu, zeu, cum v'a mai intra cinevă în voie. Vorba cea: „Hai în car!“ — „Baiu!“ — „Hai în căruță!“ — „Baiu!“ — „Hai în teleagă!“*

„*Baiu!*“ — „*Hai pe jos!*“ — „*Baiu!*“ CREANGĂ, A. 115/1, (varianta: PAMFILE, J. II; ZANNE, P. V, 124; ȘEZ. II, 126/18). | (Ca și „a zice ba“, I, pag. 398^b) A zice *baiu* = a se împotrivi, a se opune, a refuza: „(se) refuser, s'opposer, faire opposition, résister“. *Dară pe cea mijlocie — mi-o căzut dragă pe foc, Și nici ea nu zice baiu! bat-o hătrul de noroc!* EMINESCU, L. P. 136. [Pronunțat: *ba-iu*, rar (cfr. Creangă) *baiü*.] Și: *băio!* (pronunțat în două silabe). | În unele părți se zice și *ba to* (s. *eu*), ca și când cuvântul ar fi compus din particula *ba* și din pronumele *eu*. ȘEZ. II, 126/18, 139/2. | Une-ori, întărit prin *zău!* ȘEZ. IV, 226. „*Măi focule, arde tufa...!*“ — „*Baiozo!*“ — „...*Măi tăule [= lacule], stinge focul!*“... — „*Baiozo!*“.]

— Pare a fi o variantă a cuvântului *ba*. (Haseu, *Etym. Magn.* 2251, crede că e pol. *ba i* „chiar“, intrat prin Moldova în Transilv.).

BAIU s. a. 1°. *Peine, embarras, ennui.* 2°. *Souci, dérangement, inquiétude, tourment.* 3°. *Affaire, difficulté, cause, accident, conjoncture.* 4°. *Mal, maladie.* 5°. *Accusation, reproche.*

(Ungurism; la Românii din Ardeal și țara ungarască sau la cei din Țară originari de pe acolo).

1° „*Necaz, supărare*“. ȘEZ. VII, 177; ȚIPLEA, P. P., CANDREA, T. O., „*beleă*“ POMPILIU, BIH., (Mold.) „*scărbă [= supărare mare, necaz], val [= necaz mare]*“. LB. *Au băgat în besearcă pe popa cel unit și i-au feleluit de tot baiul* [= au luat asupra lor răspunderea pentru toate supărările ce i s'ar face din pricina asta]. DOC. (a. 1767, Băsești), ap. IORGA, S. D. XIII, 266. *Atâtea baiuri am avut eu cu Românii, Armenii și cu alții de cestia!* ȘINCAI, HR. III, 163/15. *Pentru carea apoi multe baiuri și nevoi au avut.* idem, HR. III, 184/31. *Bată-te focu' de dor, N'am topor să te omor, Nici săcure să te taiu, Să nu-mi faci tu-atăta bai!* DOINE, 79/14; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 93; RETEGANUL, CH. 129. *Multă hibă și mult baiu pe capul nostru.* (Năsăud), ap. HEM. 2366. „*Nu-mi face ată(n)ta baiu!*“ = noli tantas mihi faceres molestias; mache mir nicht so viel Ungelegenheit! LB. *A picat un mare baiu pe capul meu: „un necaz, o beleă mare*“. POMPILIU, B. 87.

2°. Grijă, dureri de cap (în înțeles figurat), preocupări, „*sinchiseală*“. MĂNDRESCU, UNG. 37. *Crișmă cui îi place, boii 'n jug baiu nu[-i] face* [= nu are grija boilor, că stau afară înjugăți]. ZANNE, P. III, 504. *N'are baiu (de) = habar n'are, „nu-i pasă, se arată indiferent, n'are grijă*“. POMPILIU, B. 87. *A aveă baiul cuivă = a-i pasă cuivă de cineva, a-l băga în seamă. Badea bătrân ca și-un căne. Încă umblă după mine și mă teme nu știu cui. Și eu nu am baiul lui: Eu, tânără ca o floare, El, bătrân ca o cicoare.* RETEGANUL, CH. 22. *Patruzeci de ani îmi pare, De când port păr pe spinare, Nime baiu' nu mi-l are!* idem, T. 164/28. *Nu-i baiu, că... s. de asta nu (mi)-i baiu = nu face nimic, nu strică, nu mi-e grijă, nu-mi pasă, nu e nici o pagubă. Bărbatul nu-i baiu că-i puțintel, Să'mi fie mintea la el!* ZANNE, P. IV, 255. *Hei, tu mândruluțule, Nu-i bai, nu, că ți-s urită, Bine că nu-s celuită!* ȚIPLEA, P. P. 50. *Nu-s popi să ne cunune. Dar nu-i baiu de cununie, Dacă-mi place fata mie.* MARIAN, NU. 158. *Mărită-m'aș, mărită, Pită nu știu frământă. Nici de pită n'ar fi baiu, Dar nu știu face mălaiu.* ibid. 30/21.

3°. Lucru, afacere, treabă, pricină, cauză, accident, întâmplare (care aduce grijă, necaz, preocupări), „*price, ciocandră, proces*“. LB. *Am baiu cu săpatul = „am de lucru*“. VAIDA. *Am un baiu cu tine = am o afacere, am de furcă cu tine. Ce-i baiu' = ce e? care-i pricina? care ți-i păsul? Ce-i baiu', bade Nicolae, de ai venit iară? Ce baiu, Mihu, de tăt strigi* [care-i cauza de tot strigi]? ALEXICI, L. P. 191/. *Când o băgat de samă că iezi nu răspund cu „mee“, mintenaș [= îndată] o știu că aici trebuie să fie ceva bai [= să se fi întâmplat ceva] și iute-o fugit după un sac.* ibid. 236/13.

4°. Durere, „*boală*“. LB. *Am baiu cu capu' = „mă doare, mi-e rău la cap*“. *Ce baiu ai? = „ce-ți lipsește? ce-ți pasă [= ce păs ai?]“.* VAIDA.

5°. Vină. *De frumoasă, nu-i dau baiu* [= nu-i bag vină că n'ar fi frumoasă]: *Că-i cu dinții ca la cai, De-o sută cizeci de ai, Nu poate roade mălaiu.* MARIAN, SA. 24.

[Scris și: *bai*. | Plur. *baiuri*.]

— Din ung. *baj*, cu aceleași sensuri și în aceleași construcții (mi a bajod? = „ce-ți lipsește?“, bajom van = „am de lucru“ și „mi-e rău“, mi a baj? = „ce e?“ etc.). Cfr. *băiluesc*.

BATŪR † s. a. v. *bair*!

BĂJA interj. = *băia*. (În Mold. și Bucov.) „*Băja* [se zice] copiilor, ca să nu se frigă [d. ex.]: *Vezi, mamă, băja, c'are să te frigă tăciunele!*“ PAMFILE, J. II. „*Băja* se zice la copii, când se apropie de ceva fierbinte“. (Miclești, în Vaslui), ap. HEM. 2918. „*Băja*, în limba copiilor celor mici, înseamnă „*focul*““. (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRAMADĂ. „*Fugi de-acolo, că-i băja!* se spune copiilor mici, când vrea să-i păzească de foc, ca un fel de avertisment“. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

— Formațiune onomatopeică.

BĂJĂGNĂ s. f. = *dăsagi*. (Pe la Năsăud). BUGCARIU, NĂS.

— E același cuvânt ca *dăsagă*, luat însă din vreun dialect slav cu silaba inițială *be-* s. *bi-* (ca la Sârbi, Poloni și Ruteni). În consonantism arată o apropiere de ung. *zsák* (citește: jac) „*sac*“.

BĂJĂNÍ vb. IV^a (ș. d.) v. *băjeni* ș. d.

BĂJBĂC s. m. }
BĂJBĂC s. m. } v. *bojbăc*.

BĂJBĂEĂLĂ s. f. *Marche à tâtons, dans l'obscurité; tâtonnement*. — Abstractul verbal al lui *băjbăi* (derivat prin suf. *-eală*). „*Căutare a ceva prin întunec, pe pipăite, fără a vedea*“. COSTINESCU. *La urmă, îmi puseu blana în spate... și după multă bojbăeală, găsind ușa, ieșiu afară.* I. NEGRUZZI, I, 341. *Toată noaptea auzeam un fel de băjbăeală în odaia de alături.* HEM. 2920. [Și: *băjbăeală* s. f., *băjbăeală* s. f., *băjbăeală* s. f. | Și: *bojbăeală* s. f., *bojbăeală* s. f. | Scris și pronunțat mai adesea: *-ială*.]

BĂJBĂÎ vb. IV (IV^a). I. 1°. *Bourdonner.* 2°. *Bégaier, bredouiller.* II. 1°. *Grouiller, fourmiller, pulluler, foisonner, surabonder.* 2°. *Marcher à tâtons, dans l'obscurité; marcher en tâtonnant, tâtonner; chercher qqch. à tâtons.*

I. (Despre sunete)

1°. Intrans. A produce sunetul caracteristic albinelor când zboară, a bâzâi. *Merge el cât merge..., până ajunge numai la o livadă întinsă, acoperită cu o iarbă moale... și presărată cu cele mai frumoase și mai mirositoare flori, de-asupra cărora se păfugau fluturii și băjbăiau albinele.* MERA, L. B. 206. Cfr. *bozgoiu*.

2°. Intrans. și trans. A scoate (din gură) sunete nearticulate s. rău articulate, a bolborosi, a bâlbâi, a îngână (ceva). *Când nu știe rolul său, ... în timpul ce-i trebuie pentru a ascultă pe suflor, el bojbăește tonuri neînțelese.* I. NEGRUZZI, I, 224. „*Bojbăc* [se numește un] om ce vorbește rău, *bojbăește*. Se zice mai cu seamă despre dascăl“. ȘEZ. II, 150/15.

II. (Despre mișcări)

1°. Intrans. A umbla repede incoace și incolo, mulți de-odată, p. ext. a roi (undevă), a se află în mare număr; cfr. *mișună, mișui, forfoți, fojgăi, foșcăliu, foi, furnica, viermii. Incepuu a mă gândi despre altă groază, adică despre a hiarălor sălbatice... ce băjbăeau pretutindenea.* GOR-

JAN, H. IV, 115. *Știu să fac și cu ulcica, De ți se sburlește chica, Când auzi dracii șoptind Și prin oală bojăbăind.* ALECSANDRI, T. 10. *Delescu... se plecă la urechea nevetei sale și îi șopti... încet câteva cuvinte... „Mai încet, ce dracu'! îmi spargi urechile, și — lumea băjbăie împrejurul nostru!”* DELAVRANCEA, S. 142. *Aicea când am intrat, Ce-am văzut, când m'am uitat? Băjbăiau șerpoaicele Și erau ca acele, Broaștele ca nucile, Năpârca ca undrelele...* TEODOR-RESCU, P. P. 518^p. | P. ext. (Prin Transilv.) *Râul ăsta băjbăie de pești: e plin, mișună de pești.*

2°. Intrans. A umbla încoace și incolo printr'un loc în care nu vezi (d. ex. prin întunec, prin apă, etc.), orbecăind și dibuind cu mâinile. *Boeriu'... a bojăbăit toată noaptea, prin odăi, ca un strigoiu.* ALECSANDRI, T. 1144. *Închise cărțile și se duse în dormitor. Eră întunec și cam frig acolo. Băjbăind, morse la patul lui, își aprinse lumânarea...* VLAHUȚĂ, N. 33. *Ajunge la bordeiu, băjbăie prin întunec, de găsește belciugurile...* EMILGAR (E. Gârleanu), SĂM. IV, nr. 22. *Tot băjbăind ei prin amurg, dete peste palaturile băiatului celui bubos.* ISPIRESCU, L. 389. *Băjbăi el și orbăcă p'acolo prin bunget.* idem, L. 211. *Își legă ochii bine cu un tulpan și începă a bojăbăi, ca prostul, pin casă.* SBIERA, P. 272/25. | P. ext. A căută cu mâinile, pe dibuite (prin întunec s. printr'un loc întunecos, prin apă, etc.); cfr. dibui. *Pă-sărilă... să lățește cât ce poate, începe a bojăbăi prin toate buruienile și, când să pună mâna pe dînsa, [pasărea] zbură! pe vârful unui munte.* CREANGĂ, P. 267. (,bojbăesc, băjbăesc = caut". idem, GL.). *Pești și racii se mai prind și cu mâinile, pe sub rădăcini, butuci și pietrele din apă... Sânt oameni care nu-s fricoși, chipue [= pipăe] cu mâinile și, unde dă de cotlon, bagă mâna 'n el... Pentru prins scoticile, la apă mică băjbăie cu mâinile, la apă adâncă, cu picioarele.* ȘEZ. IV, 118/26. *„Răpzi-te de grabă în adâncimea apei și adă o mână de lut!...” „Iacă m'am repezit!” răspunse Ducă-se-pe-pustiu, și, cum roști cuvintele acestea — huștiuluic! de-a-una [= de-o dată] s'a-ți cufundat în apă. Dar bojăbăind el incolo și 'ncoace prin adâncimea apei și neaflând nici o țără de lut, s'a întors înapoi.* MARIAN, î. 50. *„Băjbăiu = caut, mai ales pe dibuite, [se spune] despre hoți, care umblă noaptea.”* PAMFILE, J. II. || (Rare) Trans. A pipăi, a căută ceva pe pipăie. [Ion, ajungând în pod] mai cată și mai bojăbăește vre-un loc, să șadă. CONTEMPORANUL, III, 707. *Cel mic a ncepăt s'o bojăbăie [pe mama sa] la piept.* S. NÂDEJDE, ap. TDRG.

[Prez. băjbăesc și băjbăiu. | Și. băjbăi vb. IV^a, bojăbăi vb. IV^a, băjbăi vb. IV^a. | Și: bojăbăi vb. IV^a, bojăbăi vb. IV^a. | La I. IONESCU, D. 359, găsim și forma bozbăi vb. IV^a; (poate numai scris greșit, în loc de bojăbăi): *Astăzi nu este permis nimului a îmblă horcăind și bozbăind în întunec.* | La DDRF. se citează și o formă bojădăi vb. IV^a, neatestată aiurea—poate, greșală de tipar.]

—Derivat dintr'o combinație onomatopeică de sunete: băj-b(ăj), prin suf. -ăesc. Cfr. bojăbăc, boz-gândi. (Cfr. și ital bisbigliare „a șopti, etc.”)

BĂJBĂIRE s. f. Bourdonnement, bégayement, grouillement, fourmillement, tâtonnement. — Infinitivul verbului băjbăi, devenit abstract verbal. [Și: băjbăire s. f., băjbăire s. f., băjbăire s. f. | Și: bojăbăire s. f., bojăbăire s. f.]

BĂJBĂIT s. a. = băjbăire. Participiul verbului băjbăi, devenit abstract verbal. [Și: băjbăit s. a., băjbăit s. a., băjbăit s. a. | Și: bojăbăit s. a., bojăbăit s. a.]

BĂJBĂITÓR, -OÁRE adj. Qui tâtonne, tâtonnant. — Adjectivul verbal al lui băjbăi (derivat prin suf. -itor). Acela sau aceea care băjbăie(ște). (Rare) [Și: băjbăitór, -oáre adj., băjbăitór, -oáre adj., băjbăi-

tór, -oáre adj. | Și: bojăbăitór, -oáre adj., bojăbăitór, -oáre adj. | Dial. -toriu.]

BĂJBĂITÓRĂ s. f. Marche à tâtons, dans l'obscurité; tâtonnement. — Abstractul verbal al lui băjbăi (derivat prin suf. -itură). (Rare) *Toate acestea periră pe rând, apoi, pe neașteptate, răsunară din odăița alăturată câteva șoapte. Pe urmă un zgomot de pași și o băjbăitură. „S'au sculat”, îmi zisei eu bucuroș, „de-acum nu mai e mult până la ziuă.”* DUNĂREANU, CH. 120. [Și: băjbăitură s. f., băjbăitură s. f., băjbăitură s. f. | Și: bojăbăitură s. f., bojăbăitură s. f. | Plur. -turi.]

BĂJENĂR s. m., adj. Fuyard ou réfugié (avec d'autres, en masse, devant une invasion ou à cause des exactions administratives); émigrant. — (Învechit) Fugar (care și-a părăsit locul, casa, împreună cu alții, în masă, din pricina năvălirilor streine, cu gândul de a se întoarce îndărăt imediat după trecerea primejdiei); (mai rar), refugiat, emigrant (din pricina jafurilor administrative). *Dintr'acei 12 lipcani, numai unul au scăpat, și, năzuind acela să dea știre la Domnie, au rătăcit noaptea lipcanul și, dând peste bejenari peste Trotuș, au luat pre un om să-l petreacă până l-a scoate den dumbravă la Domnești; omul acela încă fiind viclean, au rătăcit pre lipcan.* M. GAZ. IST. III, 47/16. *Căci săracii bejenari n'au socotit, n'au gândit, O așa nenorocire nici cum li-au trecut prin gând, Căci așteptă să se 'ntoarcă înapoi cât de curând.* BELDIMAN, TR. 379. *Clasele plăitoare de dări erau clăcașii, bejenarii hrivoliviți, căpătăerii...* I. IONESCU, D. 117. *Talpă: Să fie vr'un tâlhar... nu cred...; a fi, poate, vr'un bejenar, care va să între argat la mine.* ALECSANDRI, T. 607. *Auzi, să fugi la munte, ca băjenarii!* D. ZAMFIRESCU, R. 26. *Strigă buha din pădure Că n'are unde se pune. S'ar pune pe dealul lat, Bejenarii că-și fac sat; S'ar pune pe-o luncă deasă, Bejenarii își fac casă.* MARIAN, O. I, 212. *Veniseră odată peste țara asta neamuri streine și vrăjmașe, puzderie, care mai de care mai apucătoare, și bieții Români... se făceau băjenari în alte sate, pe unde nu eră prăpădul, or/i apucau către munți.* ION CR. II, 3. || P. ext. Cel abia venit îndărăt din bejenii. *Încă nu se potolise Tătarii bine cu pradă... Ce Lupul Vornicul făcuse atâta cheltueală cu scosul [= răscumpărarea] robilor [de la Tătari] și la Poartă, fiind țara bejenită, ce numai i-au căutat de au scos asupra bejenarilor, la toate ținuturile, câte 2 lei de cap, să ia.* N. COSTIN, LET. II, 128/9. | În funcțiune atributivă. *Lupul Vornicul... cum au sosit în Iași [caimacam],... au și pus bani pre țarg... și au pus de tot omul bejenar să dea câte doi lei.* NECULCE, LET. II, 375/24. [Și: bejenăr s. m., în Mold. și: bejenăr s. m., (rar) bejenăr s. m.]

— Derivat din băjeni, prin suf. -ar (după analogia lui fugi: fugar).

BĂJENĂRI vb. IV^a. *Fuir en masse (dans les montagnes) ou errer loin de son foyer, émigrer, quitter son pays, se réfugier (devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives).* — (Învechit) A-și părăsi căminul, împreună cu alții, în masă, sate (mai rar orașe) întregi, a se refugia (la munte, în codri, mai rar în altă țară, dinaintea unor năvăliri streine s. a. jafurilor administrative). Intrans. *După stricarea eteriaștilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de omenie fugind care încotrod, țerile noastre rămăseră în prada birbanților. Iașul se pustii. Orășeanii bejenăriră în Bucovina și Basarabia, unde găsiră azil.* C. NEGRUZZI, I, 217. *Au băjenărit toți românii, de spaimă.* ODOBESCU, I, 163/12. || Refl. Cu același sens. *...De frica birului, De groaza zapciului, El că se băjenăria (= „fugea speriat”) Tot pe Bâsca fără cale, Făr de nici o supărare.* POP. (Chiojdu-Bâsca

în Buzău), H. II, 40; cfr. TEODORESCU, P. P. 592^b. [Și: bejenări vb. IV^a, bejănări vb. IV^a, (rar) bejinări vb. IV^a.]

— Derivat din băjenar. Cfr. băjeni.

BĂJENĂRIE s. f. *Fuite (en masse dans les montagnes, dans les monastères ou en pays étrangers, devant une invasion ou à cause des exactions administratives). Emigration.*—(Invechit) Fugă (în masă) în munți, pe la mănăstiri, s. în țări streine, înaintea năvălirilor streine s. din cauza jafurilor administrative. „De ce pricină p'ăicea nici un locuitor nu-i?... Pricina bejănăriei ș'a jalei obștești tu ești, Hoț turbat și fără lege, care prăzi și pustiești“. C. NEGRUZZI, I, 119. | P. ext. (Mai rar) Emigrare vremelnică, plecarea în altă țară (din motive politice), cu gând de întoarcere. *Un chervan..., plin până în coviltir de sîpcturi..., ducea pe drumul băjeneriei bogățiile lui Mihnea-vodă.* ODOBESCU, I, 95/10. [Cu asimilare vocalică și băjenerie s. f. Și: bejenărie s. f., bejănărie s. f., (rar) bejănărie s. f.]

— Derivat din băjeni, prin suf. abstr. -ărie.

BĂJENĂRIRE s. f. *Abandon de son foyer, fuite (en masse) (devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives); émigration.*— Infinitival verbului băjenări, devenit abstract verbal. (Invechit) [Și: bejenărire s. f. bejănărire s. f., (rar) bejinărire s. f.]

BĂJENĂRIȚ s. a. = băjănărire. Participiul verbului băjenări, devenit abstract verbal. (Invechit) *Dar spre-a Romanului parte de ce se apropiă, Hroiot, aflând pustii sate, a n'felege nu putea, Care poate fi pricina acelu bejănărit.* C. NEGRUZZI, I, 119/1. [Și: bejenărit s. a., bejănărit s. a., (rar) bejinărit s. a.]

BĂJENĂRIȚ, -Ă adj., subst. *Fuyard (à l'occasion d'une fuite en masse), réfugié (devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives).*— Participiul verbului băjenări, devenit adjectiv și întrebuintat une-orii în funcțiune substantivă. (Invechit) *Tătarii au mas... prin casele cele pustii, fiind oamenii bejenăriți prin mănăstiri.* AMIRAS, ap. TDRG. *Cei mai mulți din cei bejenăriți la țară venică defăimă pre Văcărescul.* ZILLOT, CRON. 345. *De unde erau, boierii vor pe toți a-i adună, Vor s'aducă la loc țeara, fiind bejănăriți mulți: Unii în locuri străine, iar alții ascunși prin munți.* BELDIMAN, TR. 386. [Și: bejenărit, -ă adj., bejănărit, -ă adj., (rar) bejinărit, -ă adj.]

BĂJENERIE s. f. v. băjenărie.

BĂJENI vb. IV^a refl. = băjenări. *Dacă au știut [Tătarii] de moartea Radului-vodă, n'au stricat în feară nimică..., că eră Cantemir fărțat lui Barnovschi hatmanul, și satele lui nice odată den calea lor nu se bejeneă, când trecea pre la Cernăuți ordele în Teara-leșască.* M. COSTIN, LET. I, 259/23. *Țara nu o lăsa să se bejenească; că pe cine îi prindea le tăta nasul și urechile, de sta pe loc, ca să poarte de grijă zaherelele oștilor.* NECULCE, LET. II, 261/34. *Cealaltă țară se băjănise totă, prin munți.* MAG. IST. IV, 62/2. *A venit vestea că dau Tătarii, și [oamenii, sătenii] s'au bejenit! Pe mine m'au lăsat.* SADOVEANU, SĂM. V, 925. [Și: bejeni vb. IV^a, bejăni vb. IV^a, băjăni vb. IV^a.]

— Derivat dintr'un adjectiv *bejan (păstrat ca nume de familie, mai ales prin Moldova și Bucovina—iar în Muntenia sub forma Băjan) „fugar“, iar acesta din paleosl. bēzanŭ „fugit“ (participiul-adjectiv al verbului bēzati „a fugi“).

BĂJENIE 1°. *Fuite loin de son foyer (dans les montagnes ou dans les pays voisins, devant une invasion étrangère ou à cause des exactions administratives),*

émigration (forcée). Déménagement. 2°. Temps pendant lequel on restait loin de son foyer. Lieu de refuge ou de retraite, asile de réfugiés. Troupe de réfugiés. La famille, les domestiques et les bagages d'un réfugié.

(Invechit)

1°. Fugă în masă, spre munți, prin codri, pe la mănăstiri s. în țările vecine, înaintea năvălirilor streine s. a jafurilor administrative; p. ext. emigrare vremelnică, cu gând de întoarcere; cfr. băjenărie. *O femeae ce o luaseră în goană Agareanii, cu alți vecini mulți ce fugieă'n bejenii, cătră Svântul, să scape...* DOSOFTEIU, V. S. 26/2. *Sărmană bibliotecă! Uitată în seculul ei, la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultueală Ianicerilor!* C. NEGRUZZI, I, 11. *Butucaș de teiu, Limbă de coteiu, Pe la Blagovestenie Pornesc oamenii 'n bejenie? (= „Albina“).* GOROVEI, C. 9. *Vremuri de bejenie [e titlul unei povele de] M. SADOVEANU. | Fig. Peste flori ce cresc în umbră, Lângă ape, pe potoci, Vezi bejanii de albine, Armii grele de furnici.* EMINESCU, P. 112. | (Cea din urmă fugă mare din țară fiind la 1821, în timpul Eteriei s. Zaveriei, mult timp după aceea ea se numea băjenia, fără precizare mai de aproape). *Surugul: ...Destul năcaș avem noi cu rădvanul ista, ardă-l focu'!—Chirița: Ba să te ardă pe tine focul! Auzi? rădvan! trăsura mea de nunță, nouă-nou-soară! De abia din vremea bejăniei!* ALECSANDRI, T. 394. || Fig. (astăzi, f. a. m.) Mutare, mutat, schimbare de locuință. *Am intrat în băjenie*—„nous sommes en plein déménagement“; *grijele băjeniei*—„les soucis d'un transfert ou d'un déménagement“.

DDRF.

2°. P. ext. (Unele dintre exemplele ce urmează pot fi interpretate și altfel și trecute subțensul 1°) Vremea în care băjenarii se aflau departe de țara s. de casele lor. *Bani, argintării, șaluri și scule, câte avuseră, le vândură și le cheltuiră în băjenii.* GHICA, S. 497. | Locul ascuns s. sigur spre care fugeau băjenarii; cfr. a. z. *Moldovenii au purces în răsipă, carii cum putea, pre la bejeniiile lor.* NECULCE, LET. II, 365/1. *Pomeniții Domni, întorcându-se pre la locurile lor, din bejeniiile Ardăului, cu deosebite titluri... a se vesti au început.* CANTEMIR, HR. 50/14. | *Cărduri, trupe de băjenari, în drumul lor spre codri, spre munți s. țări streine. Sângele curse șiroaie, și în pământ străin și pe pământul Moldovei...; bejeniiile porneau la munte.* SADOVEANU, P. 2. *Am răzbit prin codru și-am ieșit la Prut. Acū Prutu' eră hotar. Curgeau băjeniiile de prin sate. Iși luau oamenii în grabă tot ce mai puteau duce cu dînșii din gospodărie și se strămutau încoace de pământul înstrăinat.* COSMOVICI, SĂM. I, 37. *Frunză verde grâu mărunț, Cobori, Doamne, pe pământ, Să vezi Turcii ce-au făcut: Multe casă-au pustiit, Mulți copii au săracit și femei au văduvit, Mănăstiri au răsipit. Egumenii, călugării, Au umplut pădurile, și călugărițele Au zburat ca frunzele. Frunză verde rug de mure, Cântă cucul pe pădure și n'are unde se pune; S'ar pune pe-o rămure[ă] și se teme de bele[ă], Că-i multă bejănîe!* SEVASTOS, C. 220/22. | (Mai rar) Familia, oamenii, servitorii și bagajul unui băjenar. *Au mai fost și alte poiade de Tătari, cu Atlan, hanul tătărăsc, de a cărora nevoe acest Ștefan-vodă iarăși s'a fost tras la Ardeal, apoi, după rădicarea Tătarilor, și Ștefan-vodă, cu bejeniiile sale, iară s'au întors la Moldova.* CANTEMIR, HR. 475/26. *Trimis-au [Șerban-vodă]... pre Mănăilă căpitanul, cu Saragele, să prinză pre giupăne asa lui Iordachi Rusăt. Deci, aflându-se giupăn easa lui Iordachi Rusăt, cu multe bejănii, pe Oituz, la un sat, anume Grozești, de frica unui podgheaz leșesc, ce venia din sus, au apucat numai ea, Iordăchioaie singură, cu rădvanul numai, de au fugit și au scăpat, de n'au prins-o Saragele; iară altă ce au avut agărlăc, i-au luat tot Saragele.* NECULCE, LET. II, 258/36.

[Și: bejanie s. f., bejenie s. f., bejănic s. f. | Pronunț. -ni-e.]

— Din paleosl. bēžanije „fugă“. Cfr. pribeag.

BĂJENIRE s. f. = băjenărire. Infinitivul verbului *băjeni*, devenit abstract verbal. Această poveste cu... *bejenirea lui Ștefan-vodă... în Ardeal, în Hronicul Moldovii... de va învoi Dumnădzău, pre larg vom dzice*. CANTEMIR, HR. 475/33. *Ne povestea de venirea Turcilor prin țara Moldovii, de prăzile lor, de bătăliile Românilor cu ei, de innecul Turcilor în Dunăre și de bejănirea Românilor prin munți și codri*. SBIERA, F. S. 5. [Și: băjănire s. f., bejenire s. f., bejănire s. f.]

BĂJENIT s. a. = băjenărit¹. Participiul verbului *băjeni*, devenit abstract verbal. *Cetatea Sucevii era plină de avere: arginturi, haine, odoare, bucate boierești și neguțitorești și altor oameni de țară, mistuite în vreme de bejănit*. MUSTE, LET. III, 18/25. [Și: băjănit s. a., bejenit s. a., bejănit s. a.]

BĂJENIT, -Ă adj. = băjenărit, -ă. Participiul verbului *băjeni*, devenit adjectiv. *Nemții tot ședea prin cetăți... și jăcuă de putea, prin pregiurul cetăților, pentru mâncare; și Moldovenii sta cu oaste... și totdeauna aveă cu dinșii bătaie; și boierimea de prin pregiur era bejenită de răul lor*. NECULCE, LET. II, 230/1. | P. ext. *Iară oastea ce era oameni de țară toți s'au dus cineși pre acasă..., supărați de cale, s'au dus cine cum au putut, să-și afle casele [= familiile lor] bejenite de grija oștii ce era în țară, cum s'au zis mai sus*. MAG. IST. III, 46/9. *De vor cere nescariua zaherele, unde se putea face în grab?* fiind și țara fugită și băjănită. *ibid.* II, 226/17. [Și: băjănit, -ă adj., bejănit, -ă adj., bejenit, -ă adj.]

BAJOCORÍ vb. IV^a (ș. d.) v. *batjocori* ș. d.

BAJÓCURĂ s. f. (ș. d.) v. *batjocură* ș. d.

BAJÓR s. m. (Bot.) v. *bujor*.

BAL s. a. *Bal*. — Întrunire mare de lume spre a dansa (de obicei noaptea, într'un local s. într'o sală mare). *Ambasadorul Spaniei mă și pohti (ca) să merg la balul ce vrea să dea a doua seară el, după obiceiul ce au la carnavaluri*. E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I, 281. *Amândoi păzeam tăcere, gândind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club*. C. NEGRUZZI, I, 46. *Ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator*. *idem.*, I, 64. *Adio, în astă sară Vom veni cu toți la bal, S'ngropăm în veselie Acest vesel carnaval!* ALECSANDRI, T. 425. *Gluma groasă era duhul de atunci [în vremurile mai de demult]; galanteria lor nu s'a primii nici măcar într'un bal public din Păcurari sau în vestitul și răposatul Suster-bal de la Părlita*. RUSSO, s. 20. *S'a stins viața jălnicii Veneții, N'auzi cântări, nu vezi lumini de baluri*. EMINESCU, P. 55. | Cuvântul (împreună cu obiceiul) a pătruns și în popor. *Eră un împărat... și aveă trei fete... Odată au vrut împăratul să facă o petrecere... un joc pentru fiecele sale... Așa dară, adunându-se toți fruntașii din toate părțile, au și făcut împăratul un bal foarte mare și vestit*. SBIERA, P. 129/18. *Afară, ticăloșilor, Că-mi faceți balul de răs!* TEODORESCU, P. P. 122. *Mă duceam... la „bal“, să privesc cum își petrec flăcăii. Toți căpi umblase cu colindul... se puneau pe joc*. PĂRVEȘCU, H. 55 (explicat în Glosar prin: „petrecere de flăcăi în sărbătorile Crăciunului, [în] Dobrogea“). (Loc. prov.) *Dacă-i bal, bal să fie: strică oul tot*. ZANNE, P. IV, 249 („Dacă petreci, petrecere să fie, și nu te mai uiți la chel-tueală. Se zice, într'un cuvânt, când nu mai e chib-zuință, milă și îndurare“). Cfr. „dacă e jaf, jaf să fie“. *Bal la cărciumă*: „bastringue, guinguette“ PONTBRIANT. Cfr. complet. | *Bal-mascăt*: bal la

care lumea se duce mascată. *Albumul? Bal mascat, cu lume multă*. EMINESCU, P. 296. [Plur.: *băluri*.]

— N. din fran. (de la verbul *baller* < lat. pop. *ballare* „a dansă“).

BAL s. a. (Comert) *Balle, ballot*. — Pachet mare de mărfuri (de obicei împachetat în pânză groasă și legat strâns cu sfori, pentru transport), balot, legătură mare. Cfr. bocceă. *Sânt mărfuri care se ambaleză în cutii, etc. și astfel ambalate se pun într'o ladă mai mare, într'un bal mai mare*. PANȚU, PR. 4. [Plur. *băluri*. | Și: † *bălă* s. f. *Și au făcut și o bală de postav prea frumoasă, de au trămis-o la împărăție*. E. KOGĂLNICEANU, LET.² III, 253.]

— N. din fran. *balle* (de marchandises), *idem*, sau din germ. *Ballen*, *idem*; forma † *bălă* din ital. *balla*, *idem*. Cfr. *ambală, balon, balot*.

BAL † s. a. *Ballotte, boule de vote*. — Mică bilă pentru votat, p. ext. vot. Cfr. *balota*. *După cercetarea ce vor face... asupra sumei cei cerute [bugetului statului] întocmai cum se obișnuiește și la Englietara..., atunci vor balotarisi [= vor vota] deputații județelor, și, după numărul bălurilor, drept ce [= după cum] vor cădea cele mai multe, așa și se va urmă. (Plan sau o formă de oblauire republicană, de Logofătul Dimitrie de Sturza, a. 1882).* URICARIUL, IV, 286/19.

— N. din fran. *balle* „minge, bilă“.

BĂL, -Ă (și **BĂLĂ, BEA**) adj., subst. I. 1°. *Blond*. 2°. *Joli*. 3°. *Chère. Amante*. 4°. Parole qu'on adresse à la campagne à une femme quand on lui parle, à peu près comme on dirait en français: *ma chère*. II. Nom donné à divers animaux domestiques de couleur blanche.

I. (În Ban. și în părțile învecinate)

1°. (Despre păr) *Plăviț, bălan, bălăiu, gălbior, blond*. *Am plecat io supărată și pe față nespălată, și pe față și pe brațe și pe băla cosișoară și pe dalba pețișoară*. ALEXICI, L. P. 72/4. | P. ext. (Despre oameni, în opoziție cu oacheș, bărnaț, bărnaci, smead, negru) Cu părul blond și cu fața albă, bălan; cfr. *albeiu, albineț, albișor, albuț*. *Băl* = „albus“. ANON. CAR. *Drag mi-a fost neicuța-șă/l băl, De trei ani mă țin cu iel*. HODOȘ, P. P. 168. *Frunză verde, calapăr, Doi voinici, maică, mă cer: Unu-i negru, unu-i băl. Frunză verde de măr dulce, După, băl, maică, m'aș duce; Frunză verde de măr acru, După negru meargă dracu'*. *ibid.* 186. *De-aș trăi cât aș trăi, Fată bălă n'aș iubi; C'aș iubi una bărnută, Să fu vara cu drăguță și toamna cu nevăstută*. RETEGANUL, TR. 186/20.

2°. P. ext. (coloarea bălaie a feței fiind considerată ca notă caracteristică a frumuseții) „Frumos, drăgălaș“ (Țara-Hațegului). REV. CRT. III, 87.

3°. (Ca apelație a unui bărbat către iubita lui) A. d. j. fem. *Dragă, drăguță, mândră. Ce-am auzit, bălo, ieu, Că maică-ta-i pare rău, Că te iubesc, bălo, ieu?* *ibid.* 136. *Dă nu ți-ar fi, bălo, dor, N'ai ieși sara'n obor, Tremurând, cu capul gol*. HODOȘ, c. 54. „Ce cați, bădiță, pe luncă?“ — „Cat o vacă s'o junincă Ș'o bală de ibovnică. Vaca vreau să mi-o găsesc, Cu mândra să mă iubesc!“ JARNIC-BĂRSEANU, D. 414. | Substantivat (subt forma feminină). (Banat și Ungaria) *Iubită, dragă, drăguță* (a unui bărbat). *Bălă* = „drăguță, ibovnică“. JAHRESBER. III, 314. *Cine n'are dor în lume Să vină la mine-anume, Că io am atăta dor, De pot vinde tuturor; Că mi-oiu pune băla'n poartă, L-oiu vinde la lumea toată, Și mi-oiu pune băla'n prag Ș'oiu vinde la dor și drag*. HODOȘ, P. P. 35. *Băla care-mi place mie, Gura ei: strugur de vie*. *ibid.* 55. *Să luvară, să iubiră, O zi-doauă că trăiră, Până mi să vesceziră. Voinic din graiu că-mi grăia: „Frunză verde de cucută, Băla mi-i floare trecută“*. ALEXICI, L. P. 116/28.

4°. (Prin Oltenia) Substantivat (subt forma fe-

minină). *Bălă* s. *bea* este cuvântul cu care se adresează cineva unei țărance, corespunzând lui „surată“, „lele“, „fa“ s. „dragă“. *Trage, bălă, bobii bine, De-mi spune, neica când vine.* POP. (CONV. LIT. X, 212), ap. TDRG. *Bălă ta e sănătoasă, Șede la umbră și coasă.* POP., ibid. „Țărancele din Dolj [și din celelalte părți ale Olteniei], adresându-se una către alta, în loc de „dragă Marie“ sau „dragă Leancă“ sau „dragă Ioană“, obișnuiesc a zice „*băea* Marie“, „*băea* Leancă“, „*băea* Ioană“. HASDEU, COL. IV (1883), 99.

II. Prin cele mai multe părți locuite de Români s'a păstrat încă spre a servi ca nume pentru oi (miei și berbeci) albi pe corpul întreg s. numai pe bot, în opoziție cu laiu = negru —, mai rar și pentru boi s. câni (cfr. alb II, 4°, albeiu, albin, alboiu, alburii, albuț, bălaiu, bălan, băloiu, bălucă, băluică, bălușă, băluț). *Miel bel, oaiie belă* = „alb, albă“. BARONZI, L. I, 102, 8. „*Bel*: nume de berbece“ (Găvănești, în Buzău). H. II, 87. „Ca să se deosebească oile una de alta, ciobanii le dau numiri: ales *bela* ! ales bucălaea, buzata, oacheșă!“ (Niculițel, în Tulcea), ap. HEM. 853/10. „*Coloarea [oilor] se numește după lâna lor: oachișă, bele, bucălaie etc.*“ (Cilibia, în Buzău) H. II, 49 (tot așa în Chiojdu-Băsea, Găvănești, Blajini etc., în Buzău, Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița. H. II, 28, 80, 12; IV, 10, în Prahova JI-PESCU, O. 48; DAMÉ, T.). *Oaiie bălă* = „cu obraji albi, curați de tot“. ȘEZ. II, 126. „*Bălă* este [oaiia] cu botul băl (alb)“. LIUBA-IANA, M. 111. „Oaiie cu botul alb se zice *bălă*“. (Brăila), ap. HEM. 2925. „*Vaca albă [se zice] bălă*“. (Măidan, în Banat), ap. HEM. 2925. *A pus-o după ușa... și a mâncat-o băla (= cățeaua [cea albă]).* POP. (Banat) ȘEZ. I, 274/28. *De cină le-am pus Un miel biel, sugărel.* BIBICESCU, P. P. 241.

[Alături de forma *băl*, *bală* se găsește, la feminin, și forma analogă *bălă*, care s'a generalizat în Banat. Pe aiurea, avem o formă cu *e* păstrat după labiale: *bel*, *belă*, iar în locul formei feminine, prin Oltenia, și *bea*, refăcută din pluralul *bele*, după modelul *stele: stea*. Hasdeu, *Columna lui Traian*, IV (1883), 99 ș. u. credea că această formă din urmă ar deriva din lat. *bēlla* (femininul lui *bēllus*), o etimologie posibilă din punct de vedere formal, dar prea puțin probabilă. Forma *biel*, într'un colind din Transilvania, pare a fi influențată în vocalism de cuvântul „miel“ cu care e în legătură.]

— Cuvântul pare a fi vechiu în limbă, precum arată derivatele lui (cfr. *bălan*) și faptul că se găsește și la Aromâni și Megleniți: (*bel* „frumos, alb“); este slavul *бѣлъ* „alb“ (luat dintr'un dialect, care nu pronunță pe *ê* ca *ea*). Cfr. *beli*, *bili*.

BALĂ s. f. *Monstre; être monstrueux, impur, impie, immonde ou dégoûtant. Bête sauvage, bête fauve.* — (Mit. pop.) *Bală* (adesea complinit prin „spurcat“ s. „a dracului“) zice poporul nostru la draci, la duhurile necurate, la animalele monstruoase din povești, sau la unele dintre fiarele pe care le crede „spurate“, în special ursului, dar și lupului și cânelui (după TDRG. „spre a nu rosti numele acestor dobitoace, de teamă să nu-i aducă vreun rău“). De cuvântul acesta se leagă deci tot deauna ideea unei ființe monstruoase și spurcate s. necurate. P. ext., la necaz, poporul dă acest nume și persoanelor care i sânt urite sau care-l supără, femeilor desfrânate și murdare, țigancelor, copiilor răi, cam în aceleași împrejurări, când li-ar zice „spurcăciune“. *Să se ușureze pământul și să se curățească de o spurcăciune și bală ca tine!* GORJAN, H. II, 213. *Deci, venind Goliath, ca o bală, asupra lui David, grăbi David a-l întâmpina.* CALENDARIU (1814), 122/14. *Bobuleț de grâu curat, Să nu fi bală de drac!* MAT. FOLC. 212. *Făcui mici fărîme pe necuratul de smeu, bală dracului.* ISPIRESCU, L. 131. *Spun păgâni, să se fi născut... o bală a Satanei, ce-i ziceă Chimera.* idem, U. 121/7. „Alte numi[r]

ale dracului sânt: *Bală, Bală spurcată, Bălosul, Mieuțul, Ucișă-l-crucea, etc.* (Voila, comit. Făgărașului), ap. HEM. 508/44. „*Bală* = dihanie, sălbătăciune; *bale spurcate* = lupi, urși, etc.“ (Munții Sucevii, în Mold.). ȘEZ. II, 126. „*Bală* = fiară [d. ex.] niște *bale de lupi, de urși, de câne; o bală de copil: rău, șiret; du-te'n bală! mănacă-te-ar balele! dă-l în bală!*“ (Țara Hațegului). REV. CRIT. III, 87. „*Bală* se numește ursul. Se zice: a *dat bala între oi* = a dat ursul“. (Bucov.) Com. I. PITICARIU. *A fi altă bală* = „a nu fi curat, a avea ceva și din partea drăcească“ (Bogdănești, în Vâlcea); *a fugi ca de altă bală* = a fugi nebun, ca de ceva rău (jud. Olt). ZANNE, P. VI, 484.

— Pare a fi un singular nou din pluralul *bale* și a-și avea originea în credințele poporului despre *balele dracilor* (v. subt *bale*). Cfr. Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 2374-2375.

BALĂ † s. f. v. *bal*?

BALĂ s. f. v. *bălie*.

BALABÂN † s. m. *Sorte de faucon.* — (Cuvânt literar) Un fel de șoim. Îl atestă CANTEMIR, IST. 26, care, enumerând pasările răpitoare, citează și *balabanul*.

— Din turc. *balaban* „nom d'un épervier ou faucon blanc“ (cuvântul se găsește și în limbile slave, cfr. Berneker, SL. WB. 40).

BALABÂN s. m. (Iht.) = *chefalul-mare* (s. *chefalul cu capul mare, s. labanul*): „*Mugil cephalus*“. (Intrebuințat de Lipovenii și Români din delta Dunării). ANTIPA, F. 76.

— Probabil, din turc. *balabân* „mare“. Cfr. *laban*.

BALĂBĂNEALĂ s. f. *Brandillement, brimbalement, vacillement; effort que l'on fait pour vaincre qqch.; discussion.* — Abstractul verbului *bălăbâni* (derivat prin suf. *-eală*). BĂRCIANU, ALEXI. [Plur. *-neli*.]

BALĂBĂNI vb. IV^a 1°. *Brandiller, brimbaler, gambiller, pendiller. Jacasser, dire des balivernes. 2°. Balloter, cahoter. 3°. Vaciller, chanceler, tituber. 4°. Se donner bien de la peine ou du mal, perdre beaucoup de temps (pour...); débattre (une question), discuter longuement (sur qqch.).*

1°. Intrans. (Despre mâni și picioare) A se mișca greoiu, încet, într'o parte și într'alta, oscilând. *Picioarele îi erau așa de lungi, încât bălăbăneau de-a lungul coastelor catărului, mai până la pământ.* ALECSANDRI, ap. TDRG. | (Când subiectul e omul, prin prep. cu s. din se arată acea parte a trupului care *bălăbănește*) A-i atârna cuivă greoiu și oscilând o parte a trupului, a i se mișca involuntar și greoiu într'o parte și într'alta. *Copilăta bălăbăneă cu amândouă picioarele de pe banca prea înaltă a tramvaiului.* ap. TDRG. | (Impropriu) A tremură, a clănțâni. *O babă... fără dinți în gură, bălăbâ-nind din bărbie, de hărăc ce eră.* CONTEMPORANUL, IV, 504. || „*A bălăbâni* = a trănăni (din gură), d. ex. *Ce tot bălăbănești acolo?*“ Com. I. PAVELESCU. (Cfr. *bălălăi*).

2°. Fact. (Rare) A face pe cineva, fără voia lui, să se miște s. să se aplece când într'o parte, când într'alta, a-l hurduca, a-l zgâțâi, a-l scutură. *Câte giupănese cu testemeluri, căți logofeți cu vipișcă, tot Picu [bricicariul] îi bălăbănește, hurduz-burduz, prin toate rătăcăniile.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

3°. Refl. A șovăi, a se clătina greoiu, încoace și încolo (ca omul beat), a da, umblând, când într'o parte, când într'alta, a se mișca într'o parte și într'alta. *Cântând, cu pălăria pe ceafă, se opreă la fiecare colț, bălăbâ-nindu-se și vorbind singur.* DUNĂREANU, CH. 66. *Veneă bălăbâ-nindu-se pe două*

cărări. PAMFILE, J. II. *Un furnicar de mâni se bălăbănesc de-asupra-i prin negura de aburi ce se ridică în sus.* M. FLORIAN, SĂM. I, 387.

4°. Refl. (= reciproc; construit de obicei cu prep. cu) A se zgâțai cu cineva încoace și'ncolo, a se aduce, în luptă dreaptă (insă mai mult în glumă decât în serios), când într'o parte, când într'alta, a se îmbrânci (în glumă), a se zbugui încoace și'n colo; fig. a se trudi cercând încoace și incolo, pierzând mult timp, spre a învinge o greutate, a se zbate, a se luptă, a se ciorovăi, a se ciondăni cu cineva (pentru ceva), fără a ajunge la un rezultat. *S'au bălăbănit, până ce au căzut amândoi.* BARAC, T. 7. *Nu ne face cinste să înșiruim pricinile, pentru care unele sate și unii din scutelnici și posthujnici oareș[i]ce se bălăbănesc în lume.* C. GOLESCU, ap. HEM. 2977. *Calul meu se bălăbăneă cu moartea, de durerea răni și de osteneală.* GORJAN, II. I, 112. *În loc să-mi meargă'nainte, îmi sporește ca la rac: Nu pociu de loc să leg două, cunu mă bălăbănesc.* PANN, P. V. I, 140. *Până și tradiționalii pigmei ai lui Pliniu, de la gurile Dunării, se bălăbăneau cu cocorii.* HASDEU, I. C. 228. *În sfârșit, cât s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas!* CREANGĂ, A. 17. *Mergând corăbioara pe apă, ea se rugă la Dumnezeu... ca să o scoată la liman bun... Câteva zile se bălăbăni ea așa, cu valurile apelor.* ISPIRESCU, L. 121. *Cum d'or mai îngădui ai d'au lucrat o ghiață [= viață] întreagă pentru țara-asta să se mai bălăbăniască țaranu'n umbreții dreptății[i], ali adevărului și ali muncii[i] sterpe!* JIPESCU, O. 16. *Se bălăbănește cu nevoile.* PAMFILE, J. II. *Se zbatea strigoaica și se frământă, ca să scape din laț... Dară Coman, încordându-și toate puterile, țină și țină bine... Se bălăbăniră ei, se smucea dînsa, Coman n'o stăbi nici în ruptul capului.* POP., ap. HEM. 2978. [PONTBRIANT dă și o formă bălăbuni vb. IV^a „se tourner et se retourner dans son lit sans pouvoir dormir“, care e suspectă.]

— Etimologia necunoscută. (E, poate, o formație onomatopeică, cf. bălălăi, bănănăi. Posibilă e și o legătură cu turc. *balabân* „mare, gros, nătăvălos“, trecut în sârbește *balaban* „mare“, bulg. *balaban* „ceva ce e mare“, cfr. rus. *balabanu* „nătărău“. În acest caz s'ar putea admite o desvoltare de sens: „mare“—„greoiu“—„care atârna greoiu“, de unde verbul „a atârna greoiu“).

BĂLĂBĂNIRE s. f. *Brandillement, brimbalement, ballottement; dispute. Action de gambiller, de pendiller; de se donner bien de mal.* — Infinitivul verbului bălăbăni, devenit abstract verbal.

BĂLĂBĂNIT s. a. = bălăbănire. Participiul verbului bălăbăni, devenit abstract verbal.

BĂLĂBĂNÓS, -OASĂ adj. *Écarquillé(?)*. — (Rar, probabil formațiune personală; despre ochi) Care se învârtește în toate părțile? holbat? *Hoțu' ...are ...păru' aspru, nedărăcit și ntr'una stă vâlvoiu; ochi bălăbănoși, gogonași și roșiți dă neodină or[i] dă răutate.* JIPESCU, O. 94.

— Poate, derivat din bălăbăni, prin suf. adj. -os.

BALĂC s. m. 1° *Turbot: „Rhombus maximus“.* 2° *Conserve d'esturgeon.*

1°. (Iht.) = calcan. „Balac sau pește-c'un-ochiu“ (Obilești, în Râmnicul-Sărat), ap. HEM. 2376.

2°. „Cea mai bună conservă de nisetru este balacul; aceasta se prepară din spinarea peștelui, care se pune în sare cu puțin salpetru, spre a se înroși carnea, și apoi se așază la vânt într'un loc umbrat, spre a se uscă repede“. ANTIPA, F. 258. Cfr. batog.

— Cuvântul e de origine turcească (*balyk* „pește“). În sensul 1° e scurtat din *calcan-balac* (v. c., propriu „pește cu scut“), iar în sensul al doilea ne-a

venit, probabil, prin mijlocire rusească (*balyk*, idem). Cfr. balacdiș.

BĂLĂCĂRI vb. IV^a. *S'injurier, (se) dire des obscénités; dire du mal, médire.* — (În Transilv.) Trans. și refl. (reciproc) „Vorbesc spurcăciuni: spurce, obscœne loquor; zottenreissen“. I.B. *Bălăcări* = „a vorbi de rău pe cineva; refl. a se certă, injură, batjocuri“. REV. CRIT. III, 87. „A se bălăcări = a se certă cu vorbe proaste, [d. ex.] ei se bălăcăresc ca Țiganii“. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2980. „A (se) bălăcări = a (se) măscări, a vorbi măscări, trivialități“. (Merii-Petchii, cât. Sudiți, Ilfov — colonie de Ardeni de la '48). Com. I. PAVELESCU.

— Din sârb. *balakati* „a flecări“ (și rus. *balakati*, cu același sens; pentru familia slavă a cuvântului v. BERNEKER, SL. WB. 40), cu suf. iter. -ăresc.

BĂLĂCĂRIE s. f. = bălăcărîtură. (În Transilv.) LB. — Derivat din bălăcări, prin suf. abstr. -ie.

BĂLĂCĂRIRE s. f. *Action d(e s)'injurier, de (se) dire du mal ou des obscénités, de médire.* — Infinitivul verbului bălăcări, devenit abstract verbal. (În Transilv.)

BĂLĂCĂRIT s. a. = bălăcărîre. Participiul verbului bălăcări, devenit abstract verbal. (În Transilv.)

BĂLĂCĂRIT, -Ă adj. *Injurié.* — Participiul verbului bălăcări, devenit adjectiv. (În Transilv.)

BĂLĂCĂRITURĂ s. f. *Obscénité, langage obscène, vilénie, expression obscène, injure vile, gros mot.* — (În Transilv.) „Bălăcărîtură = bălăcărîe = obscœnum dictum, spurciloquium: die Zotte“. LB [Plur. -turi.]

— Derivat din bălăcări, prin suf. abstr. -itură.

BALĂCDIȘ † subst. *Fanon de baleine.* — Balenă (2°). *Balacdiș, oca 50 bani.* TARIF (a. 1761), ap. HEM. 2376. *Balacdiș, dinte de pește, oca 16 bani ...sideful, balagdișul și fildeșul.* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. [Pronunțat și scris și: balagdiș.]

— Din turc. *balyk diși*, idem (*balyk* „pește“, *diș* „dinte“, cfr. *fildeș*).

BĂLĂCEĂLĂ s. f. *Barbotage, pataugeage.* — Faptul de a da din mâni și din picioare în apă, mai mult în chip de joc, decât pentru scăldat de-a-binele (se zice mai ales despre copii). *Copiii când vor să înnoate... ieșutesc după multă bălăceală cu capul afund.* PAMFILE, J. I, 330.

— Derivat din bălăci, prin suf. abstr. -eală.

BĂLĂCI vb. IV^a. *Patauger, barboter, piétiner* (dans la boue), *patrouiller, gargouiller* (dans l'eau); *remuer* (dans...). *Salir* (en trempant ou en plongeant dans la boue). (Refl.) *Se vautrer* (dans la fange). — Intrans. A da din mâni și din picioare în apă puțin adâncă, a se muia, s. a scormoni, s. a lovi cu mâna (s. cu un obiect ținut în mână) prin apă (norioasă), prin băltoace, mocirle etc., a înaintă cu greu prin sloată. (Despre oameni) *Par'că văd colô pe un biet vânător, bondoc și pântecos, bălăcind ca vai de dînsul, pe ploaie și pe sloată, într'o luncă norioasă.* ODOBESCU, III, 157. *Smiley se dusesse la eleșteul din apropiere și, după ce bălăcise pînă mocirle, prinsese două broscuțe.* CARAGIALE, S. 46/25. *Copiii, desculți și numai în cămăși groase și ridicăte până la burta lor..., bălăceau prin suvițele de apă.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2993. *Bălăcea cu nuiava prin apă și făcea haz cum sar(e) stropi de apă.* ISPIRESCU, L. 34. | Spec. (Despre rațe și alte pasări de apă) A scotoi cu ciocul prin fundul norioi al apelor. *Am o rață: Cu ciocul bălăcește, Cu coada primește?* (= „Luntrea“). GOROVEI, C. 214. (Cred. pop.) Când

ratele bălăcesc în apă, poporul crede că este a ploaie. (Slobozia-Conachi, în Covurluiu), ap. HEM. 2993. | Trans. A turbură apa (s. alt lichid), umblând cu mâine prin ea. Să nu mai bălăciți apa, că mie-mi trebuie limpede. Com. I. PAVELESCU. Hei, voi, păpușe caraghioase, Acolo cui, ce bălăciți? (: „So sagt mir doch, verfluchte Puppen, Was quirlt ihr in den Brei her um?“). GORUN, F. 104. || Fig. (intrans.) A-și muia mâinile într'un lichid și a se umplea pe ele. Ai bălăcit în sânge! hai de te curăță! CARAGIALE, s. 36/32. (trans.) A-și muia ceva într'o mocirlă, a-și murdări ceva. Ușurința cu care [acest ziarist] își bălăcește condeiul în toate... VLAHUȚĂ, ap. TDRG. || Refl. A se muia și a se mișca prin apă p. ext. a se scaldă (într'o apă puțin adâncă, mai mult în chip de joc, și nu pe tot corpul, a da din mâni și din picioare în apă, zicând că te scăzi). Vă bălăciți în flecare zi, și tot nespălați sântefi! Com. I. PAVELESCU. Nu știe să înnoate, dar se bălăcește și el. PAMFILE, J. I. | Fig. A se tăvăli (prin noroiu). O, vânturători de fraze, scripcari sarbezi și smințiți, Nu vedeți în ce mocirlă de prostii vă bălăciți? VLAHUȚĂ, P. 86.

— Din bulg. *balakam*, idem (Pentru familia acestui cuvânt în limbile slave, cfr. BERNEKER, SL. WB. 40, sub *bala* „mocirlă“).

BĂLĂCIRE s. f. *Pataugeage, piétinement* (dans la boue), *gargouillement, barbotement, patrouillage*. — Infinitivul verbului *bălăci*, devenit abstract verbal. „Bălăceală sau bălăcire: fapta de-a bălăci, spălătura, scaldătura megăloasă a unui vas în apă murdară; scaldătura nebnutatea în apă“. COSTINESCU. | Fig. Ce sarbădă bălăcire într'o mlaștină de convenții și de etichete! VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

BĂLĂCIT s. a. = bălăcire. Participiul verbului *bălăci*, devenit abstract verbal. [De] atâta bălăcit prin apă li s'a urit și copiii. HEM. 2995.

BĂLĂCIT, -Ă adj. *Troublé, brouillé; sale*. — Participiul verbului *bălăci*, devenit adjectiv. (Rar) (Despre apă) Turburat în urma bălăcirii cuivă s. a ceva prin ea. Apă bălăcită de rate. (Despre ființe) Murdar în urma bălăcirii prin mocirle. Copii bălăciți în noroiu. HEM. 299.

BĂLĂCITURĂ s. f. *Barbotement, patrouillage*. — Abstractul verbului *bălăci* (derivat prin suf. -itură). (Rar) Spune copiii să se lase de bălăcitură și să iasă din apă. HEM. 2995. [Plur. -turi.]

BĂLĂCIUȘCĂ s. f. *Boisson trouble ou de mauvaise qualité, vinasse*. — (În glumă; formațiune personală) Vin, rachiu s. altă băutură turbure, de calitate proastă (cfr. holerică, poșică). Și hincă [= fiindcă] mă aflu c'o bălăciușcă, foim dă rachiu, în mână, să beau din plin. JIPESCU, o. 161.

— Derivat din *bălăci*, prin suf. -ușcă.

BALĂDĂ s. f. *Ballade*. — Mică bucată în versuri, cu subiect epic (adesea o legendă populară), împărțită în strofe, cu sau fără refren; acțiunea precipitată, iar povestirea adesea în dialog; (baladele populare se numesc la noi cântece bătrânești). Cfr. romanță. Anticele ballade serbe numesc pe Mircea-cel-mare craiu de Hațeg. HASDEU, I. C. 30/25. Treisprezece balade de Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu... MAIORESCU, CR. I, prefața, v/12. E plăcut să stai așa și să asculti ca pe o baladă, în tristefea toamnei, povestea dragostei mele. SADOVEANU, M. 197.

— N. din fran. (din provens. *bal(l)ada*, de la verbul *ballar* „a dansa“, balada fiind, la început, un cântec de joc).

BALADIN, -Ă † subst. *Balladin, -ine*. — (Franțuzism)

Bufon din comedie, p. ext. soitariu, caraghioz (cel care face caraghiozlaşuri pe la comedii, în bălăciri); cfr. paiață, saltimbanc. Lord Clinton... Regină!.. ai în toate zilele în palatul tău comedii, teatre... Zău... bine ar fi ceva mai pușină veselie la voi și mai pușină jale la noi; mai pușini baladini aicea și mai pușini calăi colo. C. NEGRUZZI, III, 266 (traducere din Victor Hugo). Tisbe... Aceasta e o comediantă, o fată de teatru, o baladină, cum ne ziceți. idem, III, 446 (traducere din Victor Hugo).

— N. din fran. (provens. *baladin* din *ballar* „a dansa“). Cfr. baladă.

BALĂGDÎȘ † subst. v. *balăcdiș*.

BĂLĂI vb. IV^a. intrans. *Bêler*. — (În Transilv.) A produce sunetul caracteristic pentru animalele de rasă ovină, a behăi. [Oaia bolnavă de călbează] stă posomorită, obosită, tristă, cu capul cătră pământ plecat, abia răsuflă..., încet-încet i se umflă foalele și biata oaie, tare bălăind, moare. CALENDARIU (1814), 188/19. || Fig. (Despre oameni) A vorbi (în mânie) într'un ton înalt și întrerupt, asemănător behăitului oilor. Mergând, l-au găsit pre Heissler turburat, de bălăia și mănios ca pre un urs împușcat. MAG. IST. V, 106/23 (dacă nu cumva în exemplul acesta avem a face cu un derivat al cuvântului bale, cu sensul „a face bale la gură, a spumegă de mânie“).

— Cuvânt onomatopoeic, care e de comparat pe de o parte cu lat. *balare, belare*, idem (este posibil ca în astfel de cuvinte, care reproduc un sunet, regula fonetică a trecerii lui *l* intervocalic în *r* să nu fi fost valabilă; și sufixul -ăi denotă natura onomatopoeică a cuvântului), pe de altă parte cu slavul *bljati*, idem (rus. *blejăt*, rut. *bl'jaty*, *b'ejaty*, bulg. *bljz*, sârb. *bljati*; cfr. și germ. *blöken*, cu formele vechi și dialectale: *blöjen, blēn*, etc.).

BĂLĂICĂ s. f. „*La Blanche*“ (nom d'une (petite) vache ou d'une brebis blanche). — Diminutivul lui *bălăie* (v. *bălăiu* 1°), derivat prin suf. -ică. Bălăioară (Nume ce se dă unei oi, vițele s. unei vaci albe, când e mică de stat s. spre desmierdare. Cfr. MARIAN). Cfr. plăvan. O ovie albă se zice bălăică. (Homocea, în Tecuciu), ap. HEM. 2932.

BĂLĂIÉL, -ICĂ adj. și subst. masc. *Blondinet. Blanc* (en parlant d'un animal). — (Rar) Bălăior. | Substantivat. (În glumă, fiind vorba despre un purcel curățit) Vai, săracu' bălăiel! Mult eră el frumușel! Cum l-o părțit pe spinare, Și mi l-o pus în frigare, De strigă în gura mare: Coviș, coviș, rău mă doare! ALECSANDRI, T. 898. [Scriș și: *bălăiel*.]

— Derivat, prin suf. dim. -el, din *bălăiu* (după analogia lui *bălăior*).

BĂLĂIÓR, -OĂRĂ adj., subst. 1°. *Blond. Blondin*. 2°. *Blanc* (en parlant de la couleur d'un animal). Nom donné aux vaches blanches.

Diminutivul lui *bălăian* (derivat prin suf. -ior, înaintea căruia *n* se pierde în mod regulat).

1°. (Despre păr; rar) *Esti tainica vieții floare, Cu coșife bălăioare*. I. VĂCĂRESCU, P. 550/18. | (Mai ales despre femei) Blond, bălăiu, plăviț, băl, bălan (însă în totdeauna cu o nuanță desmierdătoare). *Libertatea, copilă bălăioară, cu coșife lungi și aurite... BĂLESCU-RUSSO, M. V. 547. Pe cel deal, pe cel colnic, Trece-o pruncă ș'un voinic, Puiculiță bălăioară, Cu coșifa gălbioară, Voinicel tras prin inel, Mult e mândru, tinerel. ALECSANDRI, P. P. 24/3. Când văd fața-i bălăioară, Dorul ei mai mă omoară. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 31. Frunzulică sălcioară, Puica neichii bălăioară, Am un foc la inimioară. MAT. FOLC. 220. 'S' copilă bălăioară, Cel ce mă iubeste, moare. ȘEZ. I, 107/16. || Substantivat (aproape numai sub forma feminină) Femeie blondă. De-aș avea*

o bălăioară, Naltă, veselă, ușoară, Ca un pui de căprioară! ALECSANDRI, P. I, 4. De-i luă o bălăioară; Să dea Dumnezeu să moară! HODOȘ, C. 72. Frunză verde sălciară, Am avut o bălăioară, Cu numele Mărioară. idem, P. P. 101.

2°. (Despre animale, numai la feminin; rar, în Bucov.) Cu păr alb, bălă, bălaie (II, 1°), bălană (cu o nuanță desmierdătoare) Oaie bălăioară. MARIAN. || Substantivat (subt formă feminină) Bălaie I (cu o nuanță desmierdătoare). „Numele unei vaci cu părul alb”. MARIAN.

[În sensul 1°, în Mold., și: bălăor, -oară adj. E Mărița cea frumoasă, Că-i frumoasă, bălăoară, Cu privirea-i mă omoară. SEVASTOS, C. 173/8; cfr. 40/10.]

BĂLĂIU, -IE s. f., adj. I. (Vache ou jument) *blanche*. II. 1°. (En parlant de la couleur des animaux) *blanc*. 2°. (En parlant des hommes) *blond*. III. *Variété de raisin*.

I. (Substantiv feminin) *Bălaie* e numele obișnuit ce să dă vacilor albe, mai rar iepelor de culoare albă. Spre cireadă tot alerg, Pe bălaea să mi-aleg. ȘEZ. VIII, 84. (Loc. prov.) Dacă se scuboară baba din căruț, e mai ușor bălaie. (Trușeni, în Chișineu, Basarabia). ZANNE, P. II, 722. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. C. NEGRUZZI, I, 249; ZANNE, P. I, 525 (: „se zice, bunăoară, când ne tocim și ne învoim asupra unui preț mijlociu care nu-i nici cel cerut, nici cel oferit” TDRG.). F. am. A înțărcat bălaia (= a încetat izvorul de unde-i veneau cuivă mijloace de traiu în abundență și fără multă osteoală din partea lui, s'a isprăvit cu ceva). Văzând zmeul că nu e chip să se scape de el, învăță pe mama lui Busuțoc să se facă bolnavă și să-l roage să-i lase ie căței, să-i mai fie de urit; iar când o fl el fără căței, atât i-a fost, că înțarcă balaia, nu mai vede lumina cu ochii. STĂNCESCU, B. 199. || Fig. (desprețuitor, pop., vulgar, în injurători) Mamă. Și tu tot al dracului, ca și balaia care fi-a pus făța în gură. Com. I. PAVELESCU.

II. (Adjectiv feminin, rar masculin) 1°. (Despre culoarea părului unor animale, cu deosebire a vacilor și a oilor) Alb, băl, bălan; cfr. plăvan. Am o vacă bălaie, Umbilă noaptea prin gunoaie? (= „Luna.”) GOROVEI, C. 212. Oaie bălaie. MARIAN. „Ce căutați aicea?” — „Căutăm pe soru-ta”. — „Pe soru-mea nu v'oiu da, Dar v'oiu da micori bălăi, Să cânte vara pe vâi”. POP., ap. HEM. 2929.

2°. (Despre părul oamenilor) Blond, plăviț, băl, bălan. Ochii ei albaștri clipiră sub lungile-i gene bălaie. ODOBESCU, I, 113/4. Miroase florile-argintii Și cad, o dulce ploae, Pe creștetete-a doi copii Cu plele lungi, bălae. EMINESCU, P. 281. Părul ei bălăiu, ca niște sculuri de borangic, îi luminează obrazii, gâtul și umerii. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2928. Un băiat frumos, cu barbă mare, bălae. SADOVEANU, M. 120. Eu mă țiu [= țin] la păr bălaie, Ficiorii îmi zic mărhaie. RETEGANUL, TR. 165/14. || P. ext. (Despre oameni) Blond la păr și albicios la față. Negri-s ochii, cu văpaie, Dar pe fața ei balae Se topecs ca nori de ploaie. ALECSANDRI, P. I, 26. Deșchisesem ochii pe o copilă cam de vârsta mea... Bălaea îi ziceam eu, căci eră albă. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2929. Tururor li-i cu dulceață, Numai unul are greață: Voi-nicele bălăiu la față. TEODORESCU, P. P. 450^b. Dragă mi-i oița laie Și lilița cea bălae. ȘEZ. I, 213/2. || Poet. Luna, luna iese ntreagă, se înalță-așa bălae Și din ferm în ferm durează o cărare de văpaie. EMINESCU, P. 253. Veneau, cu fața către soare, sârdind cu dreapta sămânță bălaie de orz. SANDU-ALDEA, D. N. 287.

|| (Foarte adesea în opoziție cu laiu = „negru”) Că e laie, că-i bălaie... s. ba e laie, ba-i bălaie (și: „ba e albă, ba e neagră”, cfr. vol. I, 94^b și 399^a): ilustrează codirea de a luă o decizie sau pretextele ce le dă cineva spre a-și motiva refuzul ori nehotărârea, sau înșirarea a fel de fel de motive. Gura babei um-

blă, cum umblă melița: că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soiu rău, că-i laie, că-i bălaie. CREANGĂ, P. 285; cfr. 247; ZANNE, P. V, 371; MARIAN, O. II, 64. Ori laie, ori bălaie: „să sfârșim într'un fel, ori una ori alta, ori în bine ori în rău”. ZANNE, P. V, 373. Nici e laie, nici bălaie: nu spune (despre un lucru) nimic, nici așa, nici așa, nu se pronunță nici într'un fel, tace; cfr. MARIAN, O. II, 64. Nici laie, nici bălaie: nici într'un fel. „D'apoi când or veni ai noștri?” — „Atunci voi să vă faceți moarte'n popușoiu, să nu spuneți nici laie, nici bălaie”. CREANGĂ, P. 13. || (De oare-ce bălăiu = alb, se zice și) A intrat bălăiu'n sat = „s'a luminat de ziuă”. ZANNE, P. I, 15 (cfr. alb II, 2°, vol. I, pag. 95^b).

III. Substantivat (subt forma feminină) *Bălaie*: o varietate de struguri. JIPESCU, O. 53.

[Scris, la fem., și *bălae*. | Natura substantivală a cuvântului se cunoaște și din pluralul (feminin) *bălăii*, care se întrebunțează chiar când cuvântul are funcțiune adjectivală: oi bălăi MARIAN, — alături de forma mai nouă *bălaie*.]

— Derivat din *băl*, prin suf. (care derivă numiri de animale domestice de sex feminin) *-aie*. (După analogia lui *bălan*, care se întrebunțează și el spre a numi animale domestice, *bălaie* a putut fi considerat ca un adjectiv feminin și s'a creat masculinul: *bălăiu*, — cu atât mai ușor, cu cât forma aceasta s'a putut simți drept primitivul diminutivului *bălăior*).

BĂLĂLĂEALĂ s. f. *Brimbalement, balancement*. — Abstractul verbului *bălălăi* (derivat prin suf. *-eală*). [Plur. *-eli*. | Pronunțat și une-ori scris: *bălălăială*.]

BĂLĂLĂI vb. IV^a intrans. *Brandiller, trimbaler, gambiller, se balancer*. — A se mișcă greoiu și fără putere într'o parte și într'alta, ca un obiect spânzurat, în bătaia vântului; a bânăni (cfr. a bălăbăni). (Când mișcarea aceea n'o face corpul întreg, ci numai o parte a lui, partea aceea se arată prin prep. din s. cu). *Stenon, ce'n adunare înșiră, cum îi vine, Și vrute și nevrute, ca moara cea stricată... Din mâni bălălăește, întocmai ca din limbă*. C. NEGRUZZI, II, 226/24. „Mă cam strânge [livrea] la coate și'n spate”. — „Da ce vrei, să bălălăești [în ea], ca într'un sucman?” ALECSANDRI, T. 426. Ai merită, berbantule, o spânzurătoare anume făcută pentru tine, la care încă n'a bălălăit, nici un fu al lui Adam. I. NEGRUZZI, v, 448. Fântâna părăsită... asupra căria a jale scârțăde, bălălăind în bătaia vântului, cumpăna ce tot se mai ține pe crăcana unei furci butucoase. VLAHUȚĂ, ap. HEM. 3002.

— Formație onomatopoeică. Cfr. bânăni, bălăbăni.

BĂLĂLĂIRE s. f. *Brandillement, brimbalement, balancement*. — Infinitivul verbului *bălălăi*, devenit abstract verbal.

BĂLĂLĂIT s. a. = *bălălăire*. Participiul verbului *bălălăi*, devenit abstract verbal.

BĂLĂLĂU, -AIE adj., adv., subst. *Balançant, gambillant, brandillant, ballant; relâché, flasque, mollassé. Négaul, bêta*. — Atârând greoiu și mișcându-se într'o parte și într'alta, bălălăind, bânănăind. *Ivan atunci se întoarce iar cu fața'n jos, cu capul bălălăiu într'o parte*. CREANGĂ, P. 322. || Substantivat. *Bălălău* (fem. *bălălăie*) = „neghiob, prostănac”. PAMFILE, J. II (propriu: care umblă cu mâinile bălălănind). | Spec. *Bălălău*, un joc de copii: unul din jucători (care se face) și-acoperă ochii cu mâinile, iar ceilalți, la spatele lui, zic într'una „băzz”, mișcând în acest timp și mâna dreaptă cu arătătorul întins. Când unul îl atinge cu degetul pe cel care s'a făcut, toți strigă: *bălălău!* Acesta se întoarce, își desco-peră ochii și caută să ghicească pe cel care l-a atins.

De-asemena, se mai strigă bălălău! și la jocul „m'a trimes unchiul să-ți dau cu trunchiul“, când unul lovește pe altul în spate, cu genuchiul. (Ilfov) Com. I. PAVELESCU.

— Derivat din bălălăi, prin suf. -ău.

BALAMĂ s. f. *Charnière, gond et penture*. — (Întrebuițat mai ales la plural) Țățână (în unele părți făcându-se deosebire între țățână = cârligul de fier bătut în părete s. în uscior și balamă = placă mică de metal, care se bate cu cuie în ușă și la capătul căreia e o gaură s. un belciug care intră în țățână. Cfr. DAMÉ, T. 96. În tot Ardealul, cuvântul balamă e necunoscut), spec. (în România) aparatul (pentru prins ferestrele, ușile, etc.) compus din două mici plăci metalice unite pe o axă comună și fiind cel puțin una din ele mobilă împrejurul acestei axe. *Fierul se aduce din Austria în cantitate mare... Fierul lucrat consistă în cuie, piroane, sape, topoare... balamale, etc.* I. IONESCU, M. 735. [Engolpionul] din Snagov... [este] compus și el de două mici tasuri metalice ce se deschid pe balamă (sur charnière). ODOBESCU, I, 394 (cfr., tot acolo, în notă: „Acest [engolpion]... e format din două tipuri rotunde... ce se deschid pe balamale“). *Oricine l-ar fi văzut tînd cu fierăstrăul, ori așezând balamalele porții... nici n'ar fi putut bănuî de ce lovitură fusese izbit, cu cinci zile mai 'nainte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 235. *Cumpără unelte de testărie: două lătunoaie groase, patru balamale, câteva piroane, două belciuge și un lăcătou zdravăn, și se apucă de-și face... o... raclă.* CREANGĂ, P. 321/13. *Cu picioru 'n ușă da, Din balamale săredă.* (Șerbănești, în Oltenia). MAT. FOLC. 90. || Fig. (Ca și cuvântul țățână, balamă se întrebuițează adesea în locuțiuni figurate și familiare, omul fiind comparat cu o ușă ale cărei balamale nu mai țin, sînt slăbite, etc.; cfr. și fran. „sortir des gonds, mettre qqn. hors des gonds“). *A scoate din balamale = „a necăji, a supără pe cineva“; a(-și) ieși din balamale = „a se supăra; a fi ciocnit, ținut“; a i se slăbi s. muiă [cuivă] balamalele = „a-și pierde puterile, a fi fără putere, a se hodorogi“; a strange [pe cineva] în balamale = „a[-] sili să facă oare-ce, a[-] constrînge cu vorba“.* ZANNE, P. III, 16-17. *Afrodita: Ce ai? Ce ți-i? — Papă-lapte: Nimica... mi-o slăbit balamalele.* ALECSANDRI, T. 1183. *Lasă, bine ai făcut de nu te-ai potrivit lui, e om bătrîn, ș'apoi i s'au cam slăbit balamalele capului.* GHICA, S. 219. *Zărînd ochii fioroși și mustățile tapose ale haiducului, își simți balamalele slăbind și pistolul îi căzu din mână.* GANE, ap. ȘIO. *Greul, îngrozit, dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele.* CARAGIALE, N. S. 92/12. *Pampon: ... A! vrei să mă 'nșeli? (Îl zguduie).* — *Crăcănel (sfărșindu-se de la inimă, se moaie din balamale, și cade pe un scaun).* idem, T. II, 134. *Din ce pricină ți-au sărit fălcile din balamale?* D. TELEOR, ap. ȘIO. „A [i] se înmuiă [cuivă] balamalele = a pierde puterile, a îmbătrîni, d. ex. *bietului moșneag i s'au înmuiat balamalele, nu mai merge dărz, cum mergea odată“.* (Oancea, în Covurlui), ap. HEM. 2369. [Prin disimilare și etimologie populară, rar, și: **balemăre** s. f. plur.: *Cu picioru' că mi-i da, Ușa din balemăre săredă.* (Costești, în Vâlcea). MAT. FOLC. 151. | **Rar**, învechit, și: **baglamă** s. f. *Să-m[și] facă baglamalele de noaosprăzece ferești, cât(e) să vo(a)r putea mai zarife și tapene.* DOC. (Porumbac, în Transilv., a. 1805), ap. IORGA, S. D. VIII, 41. | Cu metateză, rar, și: **blagamă** s. f. *Blagamalele ușei.* DAMÉ, T. 98. | În Banat, din sârb. *baglâma, bāglamā* s. f. = „țățână“. JAHRESBER. III, 314.]

— Din turc. *baglama*, idem. (ȘIO. citează și o formă turcească *balama*).

BĂLĂMĂLĂȚĂ s. f. *Petite charnière*. — (Rar) Diminutivul verbului balamă (derivat prin suf. -uță). TDRG.

BALAMÎȘ-BĂLMUȘ v. balmoș.

BALAMUC s. a. *Maison d'aliénés, hospice, asile ou hôpital d'aliénés ou de fous. Tapage, tohu-bohu; esclandre*. — Casă de nebuni. *Ziua de 11/23 Aprilie a anului 1877 eră o zi ca toate celelalte... și n'ar fi avut darul să scoată pe ulițe atîta lume, dacă liniștii cetățeni ai Capitalei nu ar fi fost turburați de zgomotul asurzitor al vânzătorilor de jurnale, care, alergând ca scăpați din balamuc, strigau cât le tuă gura: „România liberă! de mâine, cu trecerea Rușilor!“* D. ZAMFIRESCU, R. 5. *A fi bun de (dus la) balamuc = „a fi nebun“.* (Smulți, în Covurlui), ap. ZANNE, P. VI, 450. *Bine, e balamuc întreg casa asta!* CONV. LIT., ap. TDRG. || Fig. și p. ext. *Larmă, gălăgie, zgomot și ceartă mare (ca'n casa de nebuni).* *Ce mai balamuc e p'aci!* ZANNE, P. VI, 450. | Scandal. *De mă vei da afară, îți fac un balamuc, să mă pomenesti câte zile-i trăi!* N. XENOPOL, ap. TDRG. | *Zăpăceală, griji, pacoste, necazuri.* *Dar câtă cheltueală până-i găsește, până i-aduce la moșie, cât balamuc nu-și ia pe cap cu mîncarea lor!* SANDU, D. N. 211. [Plur. -mucuri.]

— Disimilat din **Malamuc**, „localitate lângă Gherghița, unde eră casa de nebuni (care, mai târziu, a fost mutată la Mărcuța, în comuna Pantelimon, județul Ilfov, lângă mănăstirea zidită la 1587 de Dan, vel logofăt)“. ZANNE, P. VI, 450. *Balamuc* este deci, la origine, un nume propriu, numele unei localități unde se află o casă de nebuni și numai prin generalizare a ajuns să fie întrebuițat pentru noțiunea „casă de nebuni“ în de obște (precum aceeași evoluție se poate observa azi cu „Mărcuța“ în București, cu „Petcuț“ la Brașov, mai înainte cu „Golia“ la Iași, etc., etc.).

BALAMUT, -Ă adj., subst. I. 1°. *Séducteur, menteur, dupeur, abuseur, evajoleur, imposteur, charlatan, médisant, calomniateur, détracteur*. 2°. *Pipé*. II. 1°. *Muet de naissance*. 2°. *Bègue, bredouilleur*.

I. 1°. † Amăgitor, seducător, înșelător, mincinos; clevețitor, bîrfitor. *Mihail, până fu supt ascultarea mîne-sa, el eră bunșor..., iară deaca crescî... și veni în vîrstă, el lipi pre lângă el niște hłapi și niște smărzi, și unchiașu, frate mîne-să, de-l chemă Barda, plin de toate hileniile, de purtă pre împăratul cumu-i eră lui voia... Deaca se văzu Mihail volnic, el curînd răsipi acea avuție toată, cum nu se cădea, balamușiloră, hoșilor, măscăricilor.* MOXA, 387/30. *Dară voi, balamușilor, pentru ce rânjiți spre mine?* OMILIAI GOVORA (a. 1642), ap. HEM. 2369. „[Slav.] bledivyi = cel bîrfitoriu, balamuti“ MARDARIE, L. 286. „[Slav.] șepotnic (=, blagueur, menteur“) = ciocotniță, balamut“ GLOSAR (sec. XVII), ap. HEM. II, Add. XXXI.

2°. Spec. (La jocul de cărți) Măsluit. *Un pontator, la spatele căruia ședea Dan în picioare, rupse asul care fusese rău de unsprezece ori: „Parcă-s balamute, eu n'am mai văzut așa goană“; (apoi întorcându-se spre Dan, cu un aer dezolat): „Mai du-te, te rog, domnule, din spinarea mea... pentru Dumnezeu!“* VLAHUȚĂ, D. 284.

II. (Prin apropiere etimologică de cuvântul mut) 1°. „Cel mut din naștere se numește balamut“. GRIGORIU-RIGO, M. I, 121.

2°. „Balamuți se mai numesc și cei bîlbăiți“. GRIGORIU-RIGO, M. I, 121. „Balamut = bîlbăit, care pronunță greu vorba“.

— Din rus. **balamut** „Schwätzer, der einem den Kopf verwirrt, Klätscher, Zwischenträger, Zwie-trachtstifter; Fingerkunstgriff beim Mischen und Zeigen der Karten“, sau din rut. **balamut** „Betrüger, Verführer“. (PONTBRIANT).

BALAMUȚI † vb. IV^a. *Médire, prétendre (faus-ement)*. — A spune lucruri neadevărate despre alții, a bîrfi, a cleveți, a flecări. *Mai bîrfia, de zicea că*

nesfârșita muncă are sfârșenie..., mai balamuțiu, zicând că nu e raiul, nice e făcut de Dumnezeu; mai bărfiu, zicând că Adam... PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2370.

— Derivat din balamut (cfr. rus. *balamutiti* „a zăpăci pe cineva”, rut. *balamutiti* „a înșela, a amăgi, a flecări, etc.”).

BALAMUȚIE † s. f. *Médisance, dénigrement*.—Clevetire, bârfeală, calomnie. Au fost început a filosofi și a ijderi [= a inventă, a scorni] multe bârfeale și hule împotriva pravoslaviei; drept aceea, acest sfânt săbor surpându-i balamuțile, ca unui eretic, și iarănd pravoslavia, pre dinsul și pre soții lui deaderă-l anathemei. PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2370.

— Derivat din balamut, prin suf. abstr. -ie.

BĂLÂN, -Ă adj., subst.

1°. *Blondin, blondine, Diable, Blond filasse*. 2°. Nom donnée aux bœufs et aux vaches, aux chiens et aux chiennes, aux chevaux et aux juments, de même qu'aux chèvres de couleur blanche. *Blanc* (en parlant de la couleur des animaux domestiques). 3°. *Jaune clair* (couleur paille).

1°. Subst. Om blond, (bărbat s. femeie) băl(ă), blond(ă). *Ce face bălanul acesta aice? A cui e bălana aceasta?* MARIAN. | (Prin eufemism s. în ironie: „blondul”, în loc de „negrul”) Drac (în expresiile:) *Întelegă-te Bălan!* (Băsești, în Fălciu) ZANNE, P. VI, 485; IX, 542. *Balan să-ți aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit!* CREANGĂ, P. 151. *Dumnezeu aleagă, Balan înțelegă!* (Folticeni) ZANNE, P. VI, 687. || În funcțiune adjectivală. (Despre părul oamenilor) Galben-deschis, blond, plăviț, băl, bălaiu. *O femeie tânără, cu părul bălan, risipit în jurul obrazilor, privi drept și lung la mine.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2933. *Ieși, copile cu părul bălan, afară și rade la soare, doar s'a îndreptă vremea.* CREANGĂ, A. 34. || P. ext. (Despre oameni) Cu fața albă și părul galben-deschis, blond, plăviț, băl, bălaiu (în opoziție cu smead s. oacheș). *În junia sa, se vede că fusese bălan, căci ochii lui aveau încă o ușure vâpșea de alb-albastru.* C. NEGRUZZI, I, 58. *Spre țeară au plecat, Cu Marin și cu Ciocan, Cu Lisandru cel bălan.* ALECSANDRI, P. P. 180/21. || Poet. *Par'că sânt zugrăvite bălanelle lui frumșețe.* PANN, E. II, 82/14.

2°. Subst. *Bălan și bălană (bălaie)* sânt, pretutindeni, nume obișnuite ce se dau la dobitoacele din jurul omului, când sânt albe; astfel la bou (cfr. plăvan) și vacă, MARIAN, H. II, 49, 59, 79, 131, etc., la cal și, mai ales, la iapă (cfr. alba), MARIAN, H. II, 31, 42; IV, 61, etc.; DAMÉ, T. 182; LIUBA-IANA, M. 116, etc., la câni și cățele, JIPESCU, O. 51, H. II, 28, 117, 146; III, 18, 118, etc., mai rar, la capre (în Bacău) H. II, 17, etc., DAMÉ, T. 182, și la oi. *Vând și boi și vacă, și rămân numai cu Bălana, care întarcă tocmai pe la Sf. Gheorghe.* SLAVICI, V. P. 76. *Ne pomnim într'una din zile că părintele... ne aduce un scaun nou și lung și, după ce-a întrebat pe dascăl, care cum ne purtăm... a pus nume scaunului „calul Bălan” și l-a lăsat în școală.* CREANGĂ, A. 2. *Țibă! Hormuz; na! Balan; nea, Zurean! dați-vă'n latură, cotarle!* CREANGĂ, P. 147. *De-aș mai trăi pân'la toamnă, Cumătră Ioană, Să pun șeava pe bălană!* TEODORESCU, P. P. 332. *E mâncat, ca bălana, de ham* (: „se zice despre omul prăpădit de nevoi, ca și iapa cea albă, de ham”). ZANNE, P. I, 321. *Popa eră cătare pe bălană și întrebă de iapă.* ibid. IV, 289. *Oiță bălană, Cu lână bărsană, De trei zile 'ncoace Gurița nu-ți tace...* TEODORESCU, P. P. 435. || În funcțiune adjectivală. (Despre părul animalelor domestice) Alb. *Am un bou balan, Paște pe munte de ciolan?* (= „Ariciul”) GOROVEI, C. 32. *Vai, mâncatu-s de străini, Ca iarba de boi bătrâni, Și mâncatu-s de dușmani, Ca iarba de boi bălani!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 191; ȘEZ. I 79/12. *Boi, boureni..., Pe pânteci bălani, Pe spate*

plăvani. ALECSANDRI, P. P. 102^b/17. *Frunză verde de-un lipan, Drag mi-a fost calul bălan, Calul alb și șeava neagră...* ȘEZ. I, 73^b/18. *E rîu când ajungi slugă la cal bălan!* (: „căci caii cei albi se murdăresc ușor; trebuie mereu să-i cureți”) ZANNE, P. IV, 594 (unde se citează variante cu „cal alb”).

3°. În funcțiune adjectivală. (Despre plante, în special despre cereale: grâu, orz). De culoare deschisă, galben bătând în alb. *Bălan* [ca] *spicul grăului* (s. *orzului*). ZANNE, P. IX, 216 (cfr. „Miorița”: „Mustăcioara lui: Spicul grăului”).

[Prin Mold., și: *balan*, -ă. La feminin, forma *bălană* în multe locuri e neîntrebuințată și înlocuită prin *bălaie*, cfr. *bălaiu*.]

— Derivat din băl, prin suf. calificativ -an. (Cfr. rus. — împrumutat din românește? — *bylanyi* „blond”, *bylanko*, -a „cal, iapă albă”).

BĂLÂNCĂ s. f. v. balangă.

BĂLÂNCĂNI vb. IV^a (ș. d.) v. bălângăni ș. d.

BĂLÂNEL, -EA s. -ICĂ adj., subst. I. „*Le Blanc*”. „*La Blanche*” (bœuf ou vache de couleur blanche; terme de caresse). II. *Blondinet*.

I. Subst. Diminutivul substantivelor *bălan* și *bălană* (în sensul de „bou” și „vacă alb[ă]”, derivat prin suf. -el, la fem. -ică. Bou s. vacă alb(ă), de statură mică. | Bou s. vacă alb(ă), în sens desmierdător. MARIAN. | „*Bălânel* = numele unui vițel, al cărui păr e de culoare albă”. „*Bălânică* = numele unei vițele [albe]”. MARIAN.

II. Adj. Diminutivul adjectivului *bălan*, -ă (derivat prin suf. -el; la feminin, mai rar -eă, mai ales -ică). *Bălan*, în sens desmierdător s. cu sensul „cam bălan, aproape bălan”. *Dinsa e femeie naltă, bălânică, grăsulie și știe și limbi.* JIPESCU, O. 100. *Eu te-oiu mărită După Harap bălânel, Să samini și tu cu el.* VASILIU, C. 23; ȘEZ. VI, 116. *Bate vântu' salcia, Se pornește tabăra, Tabăra de soldăței, Așa naltă și subțirei, Și la piept cu năsturei, Și la față bălânei, Dă-mă, maică, după ei.* SEVASTOS, C. 121. [Forma *bălânică* se aude, mai mult în glumă, și ca subst. masculin: *Am un bălânică de fecior, de-i gol mă-sa!*]

Cfr. *bălan*, *bălaiu*, *bălăică*, *bălăiel*, *bălăior*.

BĂLÂNG(A)-BALÂNG(A): interj. *Ding! Ding!* *Drelin, drelin! Drelin, dindin!* — Cuvânt care imită sunetul unui clopot mare; cfr. *bam! linca! De-odată auziu: balanga! balanga! les la poartă: eră căruța.* ISPIRESCU, ap. DDRF. *Balang-balang-balang!... face clopotul.* PAMFILE, J. I.

— Formațiune onomatopeică.

BĂLÂNGĂ s. f. *Clochette (attachée au cou des bestiaux), clarine, sonnaile*. — „*Balangă* = clopotul ce atarnă la gâtul calului”. BARONZI, L. I, 101/26; cfr. *talangă*. [Și *balâncă* s. f., în numirea unui joc copilăresc: *de-a balanca*. ALECSANDRI, P. P. 393 (tipărit greșit: *balanea*), STAMATI, ap. HEM. 2371.]

— Din interj. *balang(a)*! Cfr. *talancă*.

BĂLÂNGĂI vb. IV^a = *bălângăni* (2°). PAMFILE, J. I. [În jocul „de-a clopotul”] *se pun tot toți în horă, umăr la umăr, îndesați bine, iar în mijlocul lor stă limba de clopot...* [Băiatul care face pe „limba”] *și scoate căciula din cap, iar ceilalți toți îl apucă de păr și-l balangăesc.* ȘEZ. VIII, 121.

— Derivat din *balang* I, prin suf. -ăesc.

BĂLÂNGĂIT s. a. *Bourdonnement, tintement* (des cloches ou des vases d'airain). — Participiul verbului *bălângăi*, devenit abstract verbal. *Un bălângăit depărtat, de clopote.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 3005. *Zgomotul sec al roatelor fără șini, bălângăitul arămurilor, ca niște clopote dogite, împrăstie deznă-*

dăjduirea în lungul ținuturilor, idem, s. 202. Cine n'ar fi ascultat cu plăcere întoarcerea vitelor de la pășune, cu bălăngăitul lor depărtat...? idem, ap. HEM. 3006.

BĂLĂNGĂNI vb. IV^a. 1°. *Sonnailler, tinter.* 2°. *Sonner* (une cloche d'une manière irrégulière).

1°. Intrans. (Despre un clopot mare, o balangă) A sună (tare). *Mai trecu ce trecu ș'apoi auzi bălăngăinînd un clopot de acioaie.* JIPESCU, O. 154.

2°. Trans. „Bălăngănesc = trag clopotul neregulat“. PAMFILE, J. I.

[Și: bălăngăni vb. IV^a; cu schimbul sufixelor -ănesc și -ăresc și: bălăngări vb. IV^a.] Cfr. bălăngăi.

— Derivat din balang (*balanc*)!, prin suf. -ănesc.

BĂLĂNGĂNIT s. a. *Bourdonnement, tintement.* — Participiul verbului bălăngăni, devenit abstract verbal; cfr. bălăngăit. [Și: bălăngărit s. a. *Un bălăngărit ascuțit* [de clopot]. N. REV. R. I, Supl. II, 185.]

BĂLĂNGĂRI vb. IV^a (ș. d.) v. bălăngăni ș. d.

BALANSĂ vb. I^a. *Balancer.*

1°. Fact. A cumpăni, a face să stea în cumpănă (în echilibru), a echilibra. | Spec. (Comerț) *Balansând acum sumele de bani din Debit și din Credit cu interesele lor, se capătă un sold general și se bonifică.* PANTU, PR. 89. Cfr. balanță (2°), bilanț. | P. ext. (impropriu) A țineă cumpăna (la ceva), a contrabalansa. *El [Radu-cel-mare] cercă atuncia a balansaș puterea boierilor.* BĂLCESCU, M. V. 14.

2°. Fact. A face să oscileze ceva câțva timp împrejurul unui centru de echilibru (ca cele două capete ale unei cumpene s. ca cele două terezii ale unei balanțe), a face să se plece când într'o parte, când într'alta, a legăna un corp, a dăina (cfr. POENARU, COSTINESCU); cfr. clătina, legăna. | Spec. (Dans) *A balansaș (o damă, la cadrul, etc.) = a face (pe dama cu care dansezi) să facă un pas de dans în care corpul se leagăna, când pe un picior, când pe altul.* (În amândouă sensurile și) refl. *A se balansaș.*

3°. Intrans. (Propriu și fig.) A oscila câțva timp (ca cele două brațe ale unei cumpene s. balanțe), a se clătina, a se plecă, când într'o parte, când într'alta, a sta în cumpănă, a sta la indoială, a fi nehotărit.

[Și: balanță.]

— N. din fran. Cfr. balanță.

BALANSĂRE s. f. *Balancement.* — Infinitivul verbului balansaș, devenit abstract verbal. Cfr. legăna-re. [Și: balanțare s. f.]

BALANSĂT, -Ă adj. *Balancé.* — Participiul verbului balansaș, devenit adjectiv. Cfr. legănat. *L... N..., înalt la statură, lat la față și la piept, cu umbletul balansat, ca al marinarilor... eră mai întăi de toate un om bun la inimă, milos...* MAIORESCU, CR. II, 333. [Și: balanțat, -ă adj.]

BALANSIÉR s. a. (Mecan.) *Balancier.*

1°. Dispozitiv s. piesă a cărei balansare regulează mișcarea unei mașine. *Balansierul unui orologiu, al unei pendule:* limba sau pendula ceasornicului. *Balansierul unei mașine cu vapori:* pârghia (mobilă, cum e cumpăna unei balanțe) prin care se transmite mișcarea pistonului mașinei la un arbore motor, prin ajutorul unei biele și al unei manivele; cfr. PONI, F. 165-7.

2°. Ceea ce slujește a țineă în echilibru (o persoană, un lucru), spec. prăjina s. cumpăna cu care se ajută jucătorii-pe-funie ca să se cumpănească. *Să ții balansierul cu ochi neadormiți, De frică să nu scapeți de pe frânghie gios.* C. NEGRUZZI, II, 253.

[Și: balanțier s. a.]

— N. din fran. Cfr. balanță.

BALANȚĂ vb. I^a (ș. d.) v. balansaș ș. d.

BALANȚĂ s. f. *Balance.*

1°. Instrument pentru cântărirea corpurilor, punându-le în cumpănă (echilibru) cu greutate determinate, spec. aparat cu o pârghie mobilă (cumpănă) pe o axă cu două brațe egale, la ale cărei extremități se află două terezii, dintre care pe una se pune lucrul de cântărit, iar pe alta greutățile care să-l țină în cumpănă. *Balanță de precizieune.* | Fig. (*balanța fiind emblema justiției*) *A țineă balanța dreaptă:* a fi drept, nepărtinitor. *A aplecă balanța* (în favoarea cuivă): a fi părtinitor; cfr. fățări, fățărnici. | P. anal. Cumpăna, constelația a zodiacului (reprezentată de cei vechi printr'o balanță). *Balanța sau Cântarul. Cu el va cântări Hristos la judecata de apoi faptele oamenilor.* OTESCU, CR. 27. | P. ext. *Balanță romană* = cântar (cu o greutate constantă, care se apropie sau se depărtează de punctul de suspensiune). *Balanță (s. cântar) cu basculă* = (cântar) decimal, balanța aceea în care se cântăresc corpuri (mai grele, în cantități mari) cu greutate de zece ori mai mici (brațul pârghiei pe care apasă corpul de cântărit fiind de zece ori mai scurt decât brațul de care atâră greutățile).

2°. Fig. Echilibru (între două lucruri); cfr. cumpănă. *Balanța puterilor statului.* | Spec. (Comerț) Echilibru între debit și credit, p. ext. diferența care stabilește acest echilibru în caz de neegalitate; cfr. bilanț. *Balanța comerțului* (unei țări), echilibru între export și import, p. ext. diferența între țifra importului și cea a exportului.

[Pop., în deosebi pentru „balanța romană“ („cântarul“ propriu zis) și: *palanță*. s. f. *Olteni cu palanțele.* TEODORESCU, P. P. 136.]

— N. din fran. (<lat.-pop. *bilancia* [lat. clas. *bilanx*, -*ancem*], din *bis* „de două ori“ și *lanx* „taler, disc, terezie“).

BĂLĂNŪȚ, -Ă adj., subst. = bălănel. (Rar)

1. Subst. Diminutivul substantivului bălan și bălană (în sensul de „bou [și vacă] alb[ă]“), derivat prin suf. -uț. Cfr. bălaiu, bălăică, plăvan. Bou s. vacă alb(ă) de statură mică. | Bou s. vacă alb(ă), în sens desmierdător. MARIAN. | Vițel s. vițea de culoare albă. MARIAN.

II. Adj. Diminutivul adjectivului bălan (derivat prin suf. -uț). Bălăior. *Lătănușul... e de culoare bălănușă, cu picioarele covrigite pe de-o parte.* (Pașcani), ap. MARIAN, INS. 309.

BĂLĂOĂCHEȘ, -Ă adj. *Qui a le teint d'un brun mat.* — (Fam., formațiune glumeată: se zice, în glumă s. în ironie, despre un om care nu-i de loc bălan, ci smead la față, cu deosebire Țiganilor, „adecă, de bălan ce-i, e negru“. Com. M. SADOVEANU. Cfr. bălan 1°). *„Mergem la Peșteră?“ — „Da, și... merge și d-nuș! Dan“.* — „*N'am onoarea [să-l cunosc]. O fi tânărul balaoacheș de azi-dimineață...?*“ VLAHUȚĂ, D. 65 (cfr. ib., 28 ș. u., descrierea lui Dan: „păr negru și des, o figură blândă, smeadă..., ochi... căprii..., o mustață neagră“). [Și: *balaoacheș*.]

— Compus din bălaiu și oacheș.

BĂLĂOĂNĂ s. f. = balaur. (Într'o poezie populară din Săcel, în Gorj, varianta cunoscută poezii despre balaur: *Voinicul călare rănește „șarpele“ și o ia la fugă*) *Șarpele se năcăjea... Dup'al călare se luă Și mi-l gonea ce-l gonea, Până murgu-i ostenea. Dară murgu ce-mi făcea?... Lui stăpână-său grăea: „O, d'alei stăpâne-al mieu..., Ne prinde bălăoana Și ne scurtează viața!“* MAT. FOLC. 9.

— Etimologia necunoscută. Cfr. balaur.

BĂLĂOR, -OĂRĂ adj. v. bălăior.

BĂLĂRIE s. f. *Mauvaise herbe, bruyère, brous-*

saille; terrain inculte couvert de mauvaise herbe et de bruyère. — (Mai mult la plural) Buruieni sălbătice, de obicei înalte și cu foaia lată, care cresc dese pe locuri necultivate și părăginate (la câmp); p. ext. locul acoperit de astfel de buruieni, pârloagă; cfr. felină. *Îl băgară în bălării, prin scăieți.* PANN, Ș. II, 12/6. *Am auzit azi pe stăpânul viei zicând: Mă, da ce mare a[u] crescut bălăriile astea! Săptămăna viitoare am să pui s'o sape.* ISPIRESCU, ap. HEM. 3006. *Pe o culme mai semeață... sta... cetățuia lui Dracea armașul din Mănești; din zidurile ei înegrite, vederea coprindea toată lunca, cu bordeiele și coșarele fărânești, răsipite prin tușișe și bălării.* ODOBESCU, I, 64/1. *Dincolo, la stânga, e o cocioabă de casă, în mijlocul unui mădăn plin de bălării.* SLAVICI, N. 252. *Nu simțiți cum miroase a bălării răscoptă de soare?* CARAGIALE, M. 100. *În fața școalei, o veche și murdară piniță plină de gunoii; în jurul caselor, o curte mare, cu bălării.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 3007. *Casa... năruită; nu se mai arată pe locu-i decât un morman înecat în bălării.* VLAHUȚĂ, ibid. *Iar acum, de când nu vii, Au crescut tot bălării, Că, de când ne-ai părăsit, Cătrările-au înverzit.* ALECSANDRI, P. P. 280^b/9; cfr. TEODORESCU, P. P. 282^b. *Unde văz fetițe'n Jii(u), Cu bordeiun bălării..., Aici, murgule, rămăi.* TEODORESCU, P. P. 306.

— Derivat din slav. *bylѣ* „buruiiană“ (paleosl. *bylѣje*, bulg. *bile*, sârb. *bilje*, rus. *bilj*, rut. *by'le*), prin suf. col. -ărie. CIHAC, II, 7. Cfr. *bălă*.

BALĂȘ † s. a. }

BALĂȘ † s. a. }

Rubis balais. — Rubin de culoare roșie mai deschisă, bătdn în portocaliu. *Mi-au dat bani gata 9000 și o păreachie de cercei cu balaș, drept bani 3000.* ZAPIS (Munt., a. 1644), ap. HEM. 2372. *Izvod de zestrea fucei noastre Ilenii, după cum în jos se arată... 1 părechi cercei cu zmăragduri, 1 părechi cercei cu zamfir, 3 inele cu diamant, 1 inel cu balaș...* DOC. (Mold., a. 1780) URICARIUL, XI, 249/12. [Pețitorii greci ai fiicelor Doamnei Chiajna aduseseră] *sipeturi de sidif, pline cu... lefuri de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri...* ODOBESCU, I, 134/6. [Plur. -lașuri.]

— N. din ital. *balascio*, idem (intrat de timpuriu în limbă, prin negustorii italieni; cuvântul e de origine arabă și se găsește în toate limbile europene).

BALĂȘT s. a. *Ballast.* — Nisip, pietriș, pietre sfărâmate întrebuințate în marină spre a servi ca lest, și la căile ferate spre a se pune sub traversele pe care sânt așezate șinele drumului de fer. | Fig. Umplutură, cunoștințe nefolositoare care împovărează de prisos mintea. *Se împovără numai memoria cu un balast de cunoștinți confuze.* SBIERA, F. 309. [Plur. -lășturi.]

— N. din fran. (imprumutat din engl. *ballast*, idem.)

BĂLĂȘTIOAGĂ s. f. *Flaque (d'eau), bourbier.* — (Rare, în Bucov.) Băltoacă, mlaștină. *Sub podul acesta, zice că locuște Ucigă-l-crucea, mânca-o-ar acolo unde a înșdrat; și, dacă trece cineva după apusul soarelui și mai ales pe la miezul nopții peste dînsul, fără a-și aduce aminte de Dumnezeu și a-și face cruce, e vai și amar de capul lui...* Așa, zice că mergând odată, pe la miezul nopții, un om din Mănăstioara spre casă și trecând peste podul acesta, a fost purtat pe tot Horaițul și, în urmă, înainte de cântatul cucușilor, trântit într-o bălăștioagă, nu departe de satul Negrucina. MARIAN, T. 345. [Pronunț. -știoa-gă.]

— Înruit cu bolătău, bolotou, bulătău, bolotugă, derivând, ca și acestea, din rut. *boloto* „baltă, băltoacă“. Se pare că cuvântul acesta a fost influențat de mlaștină. Pentru sufix, cfr. *băltoagă* (băltoacă).

BĂLĂȚAN, -A, adj., subst. v. *bănățean*.

BĂLĂTRUC s. a. *Égrugeoir (pièce ronde de pierre ou de fer qui sert à égruger le sel).* — (Prin părțile vestice ale Transilv. și prin Ungaria) „*Bălătruc* = piatră rotundă cu care se face sarea pe lespede“. SIMA, M. „O bucată de fier ori de piatră rotundă și mică cu care se pisează sare“. (Vașcău, în Bihor). ȘEZ. VII, 185. „(În Vereșmort, lângă Mureș-Uioara, în Cacova, lângă Aiud) O piatră globuroasă [= de forma unui glob], cu care zdobesc sarea pe masă, sau în piuă mică (pre Jiu). [Și] despre un copil mic gras, zic că-i ca un *bălătruc* (Cacova, lângă Aiud)“. VICIU, GL.; cfr. dolofan. [Weigand JAHRESBER. IV, 325, dă și sensul de „lespede pe care se pisează sarea“; se pare însă că a înțeles greșit comunicarea învățătorului Sala din Vașcău, căci pentru comuna aceasta M. Pompiliu dă înțelesul citat mai sus.]

— Etimologia necunoscută. (Se pare că avem a face cu tulpina *bal-* cu sensul de „glob“ [cfr. sârb. *balota* „glonț“ <ital. *balotta* „glob“] și cu o apropiere de cuvintele tăvălug, vălătuc, etc.)

BĂLĂUC, -Ă adj. *Blondin, blondinet.* — (Rare, în Mold.; fam.) Diminutivul lui *bălăiu* (derivat prin suf. -uc). *S'o copilă-oacheșe Care-ar fi de vârsta mea; Fie și mai bălăucă!* SEVASTOS, N. 106/24.

BĂLĂUR s. m. }

BĂLĂUR s. m. }

I. *Dragon (monstre fabuleux), hydre. Homme cruel, monstre. Bohémien.* II. 1°. *Dragon (constellation). 2°. Ceinture (de planches qui entoure l'avant) d'une barque.*

I. (Mit. pop.) Monstru cu înfățișare feroasă, având formă de șarpe, acoperit cu solzi verzi sau aurii, cu coadă lungă, mai adesea inaripat, cu unul, șapte, nouă, sau douăsprezece capete (incornurate), care cresc la loc, une-ori în număr mai mare, când i se taie. Are limbi ascuțite și varsă foc din gură, care e închipuită atât de mare, încât ajunge cu o falcă în cer și cu una'n pământ. În credința poporului *bălaurii* se nasc din șerpi, care într'o zi de primăvară se adună în mare mulțime la un loc, își amestecă balele și fac din ele o mărgea. Acela dintre șerpi care înghite mărgeaua, se face *bălaur*. După altă credință, orice șarpe care'n curs de șapte ani n'a fost atins de rază de soare și n'a fost văzut de ochii omenești se face *bălaur*. *Bălaurii* sânt închipuiți ca fiind totdeauna dușmănoși oamenilor, și trăind prin fundul fântanelor, prin peșteri, prin codri neumblați și umbroși, etc., sau sălășluindu-se în nori (și conșuși fiind de solomonari), purtând în văzduh norii care aduc piatră, rupându-se uneori împreună cu norul care produce puhoiu. (Cfr. HEM. 2951—2962; ȘEZ. I, 244—245); cfr. smeu, ală, bală. *Bălaurul* mitelor noastre populare se confundă cu „*dragonul*“ cărților sfinte. *Approape de acel loc eră o pădure mare, și într'acea pădure eră ascuns un șarpe mare, și de multă vreme lăcună acolo, până să făcuse bălauru' trașnic, și nime nu cutedză să triacă pe acialia căi, că și copacii aceia [= acelei] păduri eră roși și belii pre unde să trăge[a] acel șarpe, cât [= încât] și mulți oameni de frica lui ș-lăsase fărînile.* VARLAAM, C. II, 58, 2. *I s'au colăcit pregiur dînsul un bălturū mare.* DOSOFTEU, v. s. 50, 2. *Aspide, bălauri și ehidine...* idem, v. s. 79. *Sculându-să bălaurulū pre coadă, și-au deșchis gura.* idem, v. s. 82. *Pripi pre un bălaurū întrând în peșteră, groznic, ca de dzeace stânjeni, și-i dzisă: sosit-au, o bălaurule! asupra ta sabita lui Dumnedău; și făcând svânta cruce asupra-i, suflă svântul: îndată crepă bălaurulū.* idem, v. s. 116. *În dzua acialia va supraaduce Dumnedău sabita sa ce/a/ svântă și ce/a/ mare și tare asupra bălaurulūi, șiarpele cel îndărăpnic.* idem, ap. HEM. 2948 (: „supra draconem, colubrum fugientem“ : „en ce jour-

lă l'Éternel punira de sa dure, grande et forte épée, Léviathan, le grand serpent"). *Și iată doi bălauri mari gata venind înaintea amândoi, să să lupte.* BIBLIA (1688), 355 (: „et ecce duo dracones magni...“); cfr. 4 pr.; 43, 2; 151; 366; 371, etc. *Acest necaz de moarte, acest foc neconținut, Balaur cu limbi de pară, ce arde nepotolită...* KONAKI, P. 118. *Dormea în liniștire Bosforul fără valuri, Într'a Europei mândre ș'a Asiei verzi mării, Ca un balaur verde, în lupte ostent.* ALECSANDRI, P. I, 236. *La sfârșitul cărței eră zugrăvit Sf. Gheorghe în lupta cu bălaurul.* EMINESCU, N. 45. *Zămbind, s'așază fata aproape de fântână, Pe-o lespede de marmur, privind cu gândul dus La gura de balaur ce-azvârle apa 'n sus.* COȘBUC, B. 14. *Iaca și Dealul Bălaurului, jupâneșică. Ia aici a căzut odată un bălaur grozav de mare, care vărsă jărăteac pe gură, și, când sueră, clocotea codrul, gemeau vâile, fiarele tremurau și se băteau cap în cap, de spaimă; și țipenie de om nu cutează să mai treacă pe aici.* CREANGĂ, P. 121. *Pădurea fojgăde de-o mulțime de balauri.* idem, P. 289. *Tată-său... se făcu un balaor mare cu douăsprezece capete și se ascunse sub acel pod. Când fu ca să treacă fata pe-acolo, unde îi ieși înainte balaurul, plesnind din coadă și încolăcindu-se; din gurile lui ieșeau văpaie de foc, și limbile îi jucau ca niște săgeți arzătoare.* ISPIRESCU, L. 18. *Balaurii, care aici se mai numesc și „ale“, sânt crezuți de popor a fi niște duhuri rele ce se fac pe cer în timpul ploii...* (Plenița, în Dolj) ap. HEM. 2960. | (Une-ori: balaur de șarpe, mai adesea în funcțiune adjectivală: șarpe balaur). *D-ta nu știi că aici în fântână este un balaur mare de șarpe, care bântue omenirea?* ISPIRESCU, L. 341. *S'au tras un șarpe mare băliură pre-afurșul s'au intrat în visteariul cel împărătesc.* DOSOFTEIU, V. S. 128, 2. *Așa, din zi în zi, bălaurul acest vavilonesc îngrășindu-să și îngroșându-să... schizmitu-s'au, ca cum chipul și firea cea de șarpe bălaur învinat și-ar fi lepădat, însă altă de scorpie au înbrăcat.* CANTEMIR, HR. 22₈. *Din fundul prăpastiei ieșii șarpi bălauri.* MINEIUL (1776), 17^{2/2}. *Tu șarpe bălaur(ă), Cu solzi de aur, Cu noaoă limbe împungătoare, Cu noao cozi izbitoare, Să te duci la cutare...* TEODORESCU, P. P. 376. *Din picior mi-l legăna, Din guriță-l blestăma: „Liului, liului, culcă-mi-te, Puiu de șarpe sugă-mi-te, Puiu de șarpe balaur, Cu solzi galbeni de aur!“* ȘEZ. III, 64. | (Adesea în legătură cu laur, mai ales în vrăji și în descântece) *Și te fă laur-balaur, Cu aripi și solzi de aur, Cu 99 de capuri, Cu 99 de ochi, Cu 99 de limbi, Cu 99 de picioare.* MARIAN, V. 29. *Du-te, Petre, p'un deal ascuțit, Cât o săncă de cuțit, Și până în Marea-roșie: Acolo este un șarpe Laur-bălaur, Cu solzi de aur.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 2967. *Brâne, brânișorul meu, Fă-te șarpe laur, Șarpe balaur, Cu solzii de aur.* (Mold.) TEODORESCU, P. P. 377^b. *Să ti faci laur-balaur...* *Cu 99 di ghiară răcătoară.* ȘEZ. VI, 92. *Iar pe fundul ei trăește Șerpe laur-bălaur.* POMPILIU, B. 57₁; cfr. 44₁₈. *Laur-balaur, Cu solzi di aur.* ȘEZ. IV, 196₂₉. || Fig. Om înfri-coșat, crud; monștru. *Slăbind [Pasvandu], au crepat ca un câine spurcat, scăpând țeara și domni de acest bălaur mare. Așa știe Dumnezeu birui pre cei puternici, că pe acest bălaur nu l-au putut birui oștile turcești împărătești, iar o bubă l-au biruit.* DIONISIE ECLESIARHULI, ap. HEM. 2971. | Ironic. *Țigan; cfr. baragladină, cioară, cioroiu, stancă. „Lipsiți de-aici, balaurilor!“ — „Ian lasă, jupâne vâtaje! Așa să trăești, că boeriu ne-o chiamat, să-i cântăm de ziua lui.“ — „Minciuni! Boeriu lui nu-i plac firliiturile țigănești!“* ALECSANDRI, T. 79. *Lunătescu (cătire lăutar): Cântă cu suflul, bălaure! Alecu (mănios): Cine dracu' au adus cioarele aste? idem, ap. HEM. 2971. Doi balauri, negri ca dosul ceanului cântă, unul din scripcă și altul din cobză.* MARIAN, NA. 249. *Atunci au și tăbărit bălaurii pe*

mine, și cât pe ce să mă înghită, de nu eră o chirandă mai tânără între dînșii, să-mi fie parte... Atunci lingurarii, ne mai punându-și mîntea cu mine, s'au așternut pe mîncare. CREANGĂ, A. 54. *De-odată auzi niște balauri de lăutari, trăgând din vioari.* ISPIRESCU, L. 109.

II. P. anal. 1°. (Astron. pop.) Constelație din emisfera boreală („are ascensiune dreaptă 130-300° și declinațiune nordică 50°-80°). Se află între Cefeu, Hercule și Liră. Coada și-o întinde șerpuiind printre ursa mare și [cea] mică; foalele, făcând mai multe sucituri, se întind împrejurul polului eclipticei. Are la cap o stea de gradul al doilea, apoi 11 stele de gradul al treilea și peste tot 220 [de] stele vizibile“. ENCICL. ROM. I, 368-369). Cfr. dragon, smeul. „Dragonul, în general peste tot e numit [de poporul nostru] Balaurul, nu însă cu înțelesul de șarpe năprasnic, ci cu înțelesul de smeul baladelor populare; de aceea unii îi zic chiar Smeul; cele două trapeze din el sânt numite Încolăcitură sau Colacul (cel de la mijloc) și Capul balaurului (cel de la margine)“. OTESCU, CR. 10.

2°. (În Dolj) „Balaur = un fel de cerc de scânduri care încinge luntrea pe marginea gurei“. DAME, T. 126. [Pe alocuri balaur s. m. Șerpile Năstrului, Puiu' balaorului... ALEXICI, L. P. 42₆. | Mai rar, trecut la decl. III: balăure s. m. Smeul... transformându-se în balăure cu aripi... mă ridică până în slava cerului. GORJAN, H. I, 120.]

— Etimologia necunoscută. (E înrudit, de sigur, cu cuvintele obscure etimologicește: alb. (toscic) *boțe* „șarpe mare“, (gegic) *buuroje* „un fel de șarpe mare“, *butăr* „șarpe acvatic“ și cu sârb. (în Muntenegru și în Ragusa) *blavor, blavur, blaor, babor, glavor, blavorak, blavoruša, blor, bloruša* „un fel de șarpe mare“. Cuvântul românesc apare, cu altă terminație, și sub forma *bălăoană*.)

BĂLĂUR s. m. (Bot.) v. bălur.

BĂLĂURĂȘ s. m. *Petit dragon.* — Diminutivul lui balaur (derivat prin suf. -aș). (Rar, numai în poezia pop.) *Te faci un bălăuraș, Cu solzii de aurăș.* ION CR. II, 94. Cfr. bălăurel. [Pronunț. -lă-u-]

BALAUREL s. m.)

BĂLĂUREL s. m.)

Petit dragon. — (Rar, numai în poezia pop.) Diminutivul lui balaur (derivat prin suf. -el) cu sens micșurător. *Chingulița lui: Doi bălăurei, Cu capul de smei, De coade nodate, La gură nclestați.* TEODORESCU, P. P. 92^b; („bălăurei“ ȘEZ. I, 113^b/29). *Prinsoare-am făcut, Mic bălăurel Nainte să-i scoți, Întins peste drum... Ea că l-o vedeă Și s'o'nfricoșă.* MAT. FOLC. 448. Cfr. bălăuraș. [Pronunț. -lă-u-s. -la-u-]

BALAUROAICĂ s. f.)

BĂLĂUROAICĂ s. f.)

Dragon-femme. — Femininul lui balaur (derivat prin suf. moțion. -oaică). Balaur-femeie, nevestă s. mamă de balaur. *Păcat de dînșă, că eră gingașă și voinică, muiere; ca o balauroaică mi se sumețea împotriva.* ODOBESCU, I, 82. *„Du-te'n bucătărie și o [=sita] ia din cuiu“, zise mama balaurului, ascuțind încă dinții. Neveste atâta-i trebuie, că ieși ca vântul... luă sita... și pe ici și-e calea! Balauroaica așteptă cât așteptă, dar de la o vreme i se pără că vecina zăbovește prea mult.* MERA, L. B. 34. *Să-mi aleg de-o Popoveancă, Cu ochii bălăuroaică, Cu coada ca de șerpoaică.* MAT. FOLC. 448. [Pronunț. -lă-u-s. -la-u-]

BĂLBĂEALĂ s. f. = bălbăire. Nu înțeleg nimic din bălbăelile tale. [Și: bălbăeală s. f., bălbăeală s. f. | Plur. -eli și -ele. | Pronunțat și scris une-ori: -ială.] — Derivat din bălbăi, prin suf. abstr. -eală.

BĂLBĂI vb. IV^a. *Bégayer, balbutier, bredouiller; baragouiner.* — A produce sunete nearticulate s. a articulă sunetele nedeslușit (fie că organul vorbirii nu e încă dezvoltat, ca la copii, cfr. gânguri, — fie că el are un defect natural, cfr. gângăvi, gângani, — fie că facultățile omului sânt turburate de emoție, de frică etc., s. că, dintr'o cauză s. alta, omul pronunță cuvintele nedeslușit, cfr. borborosi, mormăi, murmură, etc.). Intrans. (Organul prin care se produc sunetele nearticulate se indică prin prep. cu, de) și trans. *Băiatul ăsta e. de un an și jumătate și abia bălbăe.* Com. LACEA. *El bălbăe, când vorbește.* | *Bălbăia zapciul somnuros și speriat, nu știa unde să se ascundă de frică.* GHICA, ap. HEM. 3009. *Cu glasul înăbușit de plâns, linca bălbăi.* „Mămucă, nu vreau să mă duc în streini”. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Bălbăind cuvinte neînțelese, s'a de-părțat de căruță.* CONTEMPORANUL, III, 619. *Vasile dintru'ntâi nu putu să vorbească. Eră schimbat la față și mâinile-i tremurau pe lopeși. „Ce ai, Vasile? întrebă moșneagul din nov. „Moșule, eu nu merg”, bălbăi el și rămase nemișcat.* DUNĂREANU, CH. 211. *Când... să scoală de la masă, își iau căciula or[i] pălăria din cap, fac trei cruci, bălbăiesc câteva cuvinte de rugăciune și apăsă iar o așază pe cap.* JIPESCU, O. 153. | (Impropriu) A gâlgâi. *Capul [rețezat al] lui Remus îl duce, iar trunchiul rămas zvârcoliră, Bălbăe'n sânge țâșnit.* COȘBUC, E. 171/2. | [Prez. bălbăesc s. bălbăiu. | Și: (prin Transilv.) bălbăi vb. IV^a, (rar, de cele mai multe ori numai variantă ortografică) bălbăi vb. IV^a. | Și, cu schimb de sufixe: bălbui vb. IV^a. PONTBRIANT. | Și (numai variantă grafică?): bolbăi vb. IV^a. Aceastea încă ei bolbăind, și stropii vinului din gura unuia în obrazul altuia sărind, iată... CANTEMIR, IST. 184. | Prin Transilv. (Cacova, lângă Aiud) se găsește și forma metatezată, cu un sens intru câva deosebit: blihbăi vb. IV^a = a trăncăni „Nu mai blihbăi = nu mai hodorigi și vorbi multe verzi-uscate”. VICIU, GL.]

— Formațiune onomatopeică. (A se compară pe de o parte cu paleosl. *bbljka*, bulg. *blboljam*, idem, pe de altă parte cu lat. *balbus* „bălbăit”, eng. *balbag* „bălbăit”, alb. *belbeře* „bălbăit”, etc.) Cfr. borborosi.

BĂLBĂILĂ s. m. sing. tant. *Type de bégue, type de bredouilleur.* — „Un bălbăit este nu numai un bălbăit, ci anume un bălbăit cunoscut tuturor, devenit așa zicând proverbial”. HEM. 3011. [Și: bălbăilă s. m., bălbăilă s. m.]

— Derivat din bălbăi, prin suf. calificativ-peiorativ -ilă.

BĂLBĂIRE s. f. *Bégaiement, balbutiement, bredouillement, baragouinage. Lanyage intelligible, baragouin.* — Infinitivul verbului bălbăi, devenit abstract verbal. „Vorbă stricată, pronunție îngănată, împiedecată”. COSTINESCU. [Și: bălbăire s. f., bălbăire s. f.]

BĂLBĂIT s. a. = bălbăire. Participiul verbului bălbăi, devenit abstract verbal. [Și: bălbăit s. a., bălbăit s. a.]

BĂLBĂIT, -Ă adj., subst., adv. I. *Qui bégait, qui balbutie, qui bredouille. Bégue, bredouilleur.* II. *En bégayant, en balbutiant, en bredouillant.* — Participiul verbului bălbăi (cu sens activ), devenit adjectiv, substantivat adesea și întrebuințat și ca adverb.

1°. Adj., subst. (Om) care bălbăe când vorbește. *Fonși și flecarii, găgăuții și gușatii, Bălbăiți, cu gura strămba, sânt stăpânii astei nații.* EMINESCU, P. 247. *Bălbăit*: „gângav, om care vorbește greu”. CREANGĂ, GL.

2°. Adv. Bălbăind, cu vorba bălbăită. „Gramatica română este... ce este? este... este arata... nu arata”,

„arta... arta... ce... ce... ce ne învață, învață... învață..., ce ne învață a vorbi... bi... bi...” Și tot așa, dondănd foarte răpede, bălbăit și fără pic de cugetare, până la a scrie într'o limbă corect rar ajungea, săracul! CREANGĂ, A. 90. *Zugrăvescu eră doctorul, un pipernicit de om numai cât un baston, cu o bărbuță rară, cu un glas pitigăiat, care mai vorbea și bălbăit.* ZAMFIRESCU, R. 203. *Bietul preot, nu că nu știa să citească: vorbea cam bălbăit și se temeă să nu răză lumea de el.* ISPIRESCU, ap. HEM. 3012.

[Și, bălbăit, -ă, adj., subst., adv., bălbăit, -ă, adj., subst., adv. | bălbuit, -ă adj., subst., adv. *Pe Bărbucică l-am cunoscut... Îi ziceă Bălbuitu din cauza anevoinței ce avea la vorbire.* GHICA, S. 325.]

BĂLBĂITÓR, -OÁRE adj., subst. *Qui bégait, qui balbutie, qui bredouille. Bégayant. Bégue, bredouilleur.* — Adjectivul verbal al lui bălbăi (derivat prin suf. -itor), întrebuințat une-ori ca substantiv. „Care bălbăește, vorbește bălbăit, care pronunță îngănat, împiedecat, stricat” (CONSTINESCU), bălbăit. | *Acmă în vârsta carea mă astu, nu numai a grăi, ci nici a ascultă cuvinte bălbăitoare nu primesc.* CANTEMIR, ap. HEM. 3012. [Pronunț. -bă-i-. | Și: bălbăitór, -oáre, adj., subst., bălbăitór, -oáre adj., subst.]

BĂLBĂITURĂ s. f. *Bégaiement, balbutiement, bredouillement, baragouinage. Niaiserie, bêtise.* — Vorbire bălbăită. | P. ext. Vorbă proastă, prostie, fleac. *Prin multă vreme nu cu puțină dosadă bălbăituri și buiguituri ca aceasta de la hameleon ascultând, mai mult a-l mai răbdă nu putu.* CANTEMIR, ap. HEM. 3012. [Pronunț. -bă-i-. | Și: bălbăitură s. f., bălbăitură s. f. | Și (poate numai o variantă grafică): bolbăitură s. f. *Fetecare dihanie glas de sfat și bolbăitură de învățătură începă a da.* CANTEMIR, IST. 32; cfr. 81, 94. | Plur. -turi.]

— Derivat din bălbăi, prin suf. abstr. -itură.

BĂLBĂRĂ s. f. = bălboare². (Prin sud-vest) „Bălbără = flacăra. (Hunedoara)”. VICIU, GL. *Să le deie foc și pară, Să iasă bălbăra'n cer, Să se vadă peste țări.* POPOVICI, R. D. 158. *Sărmana inima mea, Cum arde ca bălbăra, Se frige, mă face iască, Mă bagă'n boală căinească.* POP. (Vâlcea), Com. DRAGU.

— Dintr'o formă mai veche *bălbură, din care s'a născut și bălboare (v. c.).

BALBAȘ † s. a. *Hydromel.* — (Rar) Mied. *Mied sau balbaș.* TARIF (1870), ap. ȘIO. [Accentuat, probabil: *balbás.*]

— Cfr. turc. *bâl* „miere” CIHAC, II, 546 (*bal başy* „miere de calitate primă”. ȘIO.).

BĂLBĂTĂIE s. f. = bălboare². „Bălbătaie = flacăra” (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Roșie ca bălbătaea Gehenii.* DDRF. [Plur. -tăi. | După PONTBRIANT și ALEXI și: bolbotaie s. f., poate prin apropiere de cuvântul *bobotaie.*]

— Pare a fi același cuvânt ca *vălbătaie*. Cfr. bălboare, bălbără.

BĂLBISĂ s. f. (Bot.) 1° *Épiaire-des-bois* ou *grande épiaire* ou *ortie puante: Stachys silvatica.* — „Plantă erbacee din fam[ilia] cabiatelor; tulpina acoperită cu peri aspri...; frunzele... ascuțite, pe margine dințate și acoperite cu peri aspri; florile roșii, mai rar albe... Crește prin pădurile umede și umbroase. Iunie-August”. PANȚU, PL.

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul nu pare a fi popular și nu e imposibil să avem a face cu o formă coruptă din germ. *Waldziest*, idem).

BĂLBOACĂ s. f. v. bolboacă.

BĂLBOARE s. f. (Bot.) v. bălbor.

BĂLBOARE s. f. *Grande flamme*. — (Ban.) Flacăra mare, cfr. bălbără, bălbătaie, bobotaie, flăcărie, hoptătaie, vâlvătaie, vâlvotaie, vâlvoare, pâlătaie. *Oh! dragoste zburătoare, De mulți tineri stricătoare! Tu aprinzi, tu dai do-goare, Tu bagi inima'n bălboare* (în notă = „flă-cără“). EPURE, P. 13. [Plur. -bóri.]

— Dintr'o formă mai veche *bălbură, din care a rezultat și bălbără. Cfr. vâlvoare.

BĂLBÓR s. m. (Bot.) = bulbuci: *Boule d'or: Trol-lus europaeus*. PANȚU, PL.; BRÂNDZĂ, PL. 519; GRE-CESCU, PL. 37. [Și: bălbór LB.; bălboare s. f. BAR-CIANU, PONTBRIANT („angélique“), DDRF. („renon-cule des montagnes“), ALEXI („Engelwurz“), bulbór PANȚU, PL.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi intrudit etimologicește cu *bulbuc* sau, dacă numirea plantei e de origine orășenească, poate fi o formă coruptă din fran. *boule d'or*.)

BĂLBUI vb. IV^a (ș. d.) v. bălbăi ș. d.

BĂLC s. a. *Flaque, mare, bourbier*. — (Mold.) Băltoacă, bahnă, mocirlă. Cfr. baracă¹, bălăștioagă, bolotău, smârc. [Hotarul urmează] *culmea în jos, pân' [în]tr'un plop, întru carele am aflat boorul vechiu, și pân' în bălcullui Balhic, și apucă chiciorul din mijloc și pogorâ în gura Pârâului-Răchiișii*. DOC. (a. 1644 Mold.), ap. HEM. 3014. *Păstorul trebuie să o ferească [pe oaie] ca să nu se adăpe din bălcuri*. DRĂGHICI, ap. TDRG. *Ion Ungureanu... săpând nu de mult în dâmbul de la Gheorghe Suliță, ca să astupe un bălc (lac), a dat peste o groapă arsă*. ȘEZ. III, 112/6. *C'au trimes carăle în jos la Hărlău Și-a fost drumul rău; A fost drumul grunzuros Și-au picat buțile din car jos, Și-au umplut fundurile un-ghiurile, Și doagele priloagele, Și cercurile bălcurile*. ȘEZ. I, 38^b/23; MARIAN, NA. 303^b; cfr. MARIAN, NU. 770. [Plur. bălcuri.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă e intrudit, precum crede HEM. 3015 ș. u., cu beucă, ne-am putea gândi la tulpina slavă *balk* — cfr. BERNEKER, SL. WB. 117—, care se găsește în verbe cu sensul de „a urui“ și în substantive cu sensul de „adâncime, vâртеж“, d. e. în polon. *betk*, „Strudel, Tiefe“. În cazul acesta, *bălc* ar fi însemnat „vâртеж“ s. „ochiu“ într'un lac și numai p. ext. „lacul“ însuși, și n'ar fi imposibil ca și *bălcă* „ulcior“ să fie același cuvânt. Sensul „adâncime, prăpastie“ s'ar păstra în cuvântul *beucă* [băucă], născut din *belcă, prin vocalizarea lui l. Cfr. însă *balcău*.)

BĂLCĂ s. f. *Cruche*. — (Rar) Ulcior. DAMÉ, T. 74. — Etimologia necunoscută. Cfr. bălc.

BALCĂNIC, -Ă adj. *Balkanique*. — (Cuvânt literar) A(l) Balcanilor, de (la) s. din Balcani, din peninsula Balcanilor. *Peninsula balcanică. Popoarele balcanice*. | P. ext. (cu referire la starea de cultură mai înapoiață a popoarelor din Balcani) *Înapoiat, primitiv, necivilizat. Procedere balcanică*.

— N. după fran. (derivat din numele propriu *Balkan* < ture. *balqan* „munte, șir de munți răpoși“.)

BALCĂU s. a. *Grande flaque, grand bourbier. Lac*. — (În Bihor) „*Balcău* = lac, morăștină.“ REV. CRIT. IV, 337.

— Etimologia necunoscută. (Pare a se fi născut, printr'un obicinuit schimb de sufixe, dintr'o formă *balcân, iar aceasta din ung. *balkány* „mlăștină“). Cfr. bălc.

BALCĂZ, -Ă adj. *Laid, difforme, bouffi*. — (Mai ales în Mold.) Unul din acéle cuvinte învechite, care se dă ca epitet unui om urit, slut, hăd, cu un defect fizic oarecare; înțelesul nu i se poate preciza.

Astfel în CREANGĂ, GL. e explicat prin „mare de trup și grosolan“, înțeles atestat și în celelalte dicționare, contestat însă de TDRG. După informațiile luate, ar însemna: urit la față și la trup, diform (mai ales prin trăsături sau proporții grosolane), spec. „căruia i-atărnă pieile pe obraz“. Com. A. VLAHUȚĂ, „incruciat (numai de-un ochiu)“. Com. M. SADOVEANU, „cepeleag“. Com. M. N. BURGHELE, „*Ti-o fi nevasta balcăză?*“ — „*O! că o fi slută sau frumoasă, că i-o fi nasul drept sau strâmb, că o fi ciacără sau oarbă, deosebirea e atât de neînsemnată! Drept zicând însă e frumoasă*.“ I. ALECSANDRI, CONV. LIT. XIX, 494. *Nică a lui Costache, cel răgușit, balcăz și răutacios, nu mai avea stăpânire asupra mea*. CREANGĂ, A. 7. *Avea o față balcăză și lălaie, de țî-eră frică să inoptezi cu dînsa în casă*. idem, A. 26.

— Etimologia necunoscută.

BĂLCEÁN s. m. *Personne qui va à la foire ou qui en revient*. — (Foarte rar; în Oltenia) Cel ce se duce la un bălcu s. vine de acolo. *Împărțiră turta cu toți drumășii, cu toți bălceții* (într'un descântec de obrintit, din Vâlcea), ap. HEM. III, Add. xxxv.

— Derivat din bălcu, prin suf. adj. -ean.

BALCÎ-BĂȘA † s. m. v. balgi-bașa.

BALCÎ-BAȘLĂC † s. a. } v. balgi-bașlăc.
BALCÎ-BEȘLĂC s. a. }

BĂLCIU s. a. 1°. *Fête anniversaire ecclésiastique, grande fête d'église, fête patronale d'une église, kermesse*. 2°. *Foire tenue le jour d'une fête*. 3°. *Foire, marché*. 4°. *Convention passée entre le marchand et l'acheteur, marché, entente*.

1°. Serbare bisericească aniversară, praznic, hram; cfr. chirvaiu. *Să face bulciulă lui, adecă praznicul lui, în besăria svăjntulu*... Petru. DOSOFTEIU, V. S. 213, 2. *Ș'au obârșitu-ș[i] pângăritul bulcîu*. idem, v. s. 164 (e vorba de un sacrificiu adus zeilor). *Judecară dirept lucrui să-i facă pomeanele, dzuă de bulciū și sârbătore de bucurie*. idem, v. s. 217, 2; cfr. 77, 2, 217, 229, 231, 2, 318, 2. *Și întru sârbători și întru bulciuri va fi manăă frământătură vițelului*. BIBLIA (1688), 569, 2: „or, dans ces fêtes solennelles, et dans ces solennités, le gâteau d'un veau sera d'un epha“: „et in solemnitatebus et in nundinis...“). [În Franța] *decum se străng pânile [= bucatele] și până ce dă frigul, neincetă se țin lanț una de alta serbătorile în toate satele, și sub nume de sârbătoreea satului care este tot aceea ce [e] și la noi hramul bisericii, se fac adunări câte de la 10 și 20 de sate, străngându-se lăcuiitorii la un sat și petrecând, precum petrec și satele noastre cele ungurești la bulciurile lor*. *Bulciurile unei țări sânt cu atât mai vesele*... I. IONESCU, C. 233. † *Ielele, zice poporul, sânt nește chipuri femeiești care umblă pe vânturi și sânt foarte zburdălnice; se serbează și o zi a lor, numită Bulciul-Rusaliiilor*. (Codinești, în Tecuciu), ap. HEM. 3019.

2°. (La praznice și la hramul bisericii e datina, pe alocurea, a se țineă târg. De aici, cuvântul a primit, prin metonimie, sensul de:) Târg ținut în zi de sârbătoare. *Tot acolo [adecă în câmpia de la Teiu] se mai ținea un bălcu anial, zis bălcuul Drăgaica, în ziua de Sânt-Ilie, 20 Iulie*. MARIAN, SE. II, 82. „*Crîșenii, sub numirea bulciui înțeleg târgurile care se țin în zi de sârbătoare; astfel se zice: bulciul Sânt-Toaderului, bulciul Sânt-Barbarei, bulciul Sântă-Măriei, etc. Bulciul Sânt-Toaderului de la Hăl-magiu... se mai numește și bulciul sârutatului*“ (fiind-că e acolo obiceiul ca nevestele tinere, care s'au măritat în timpul fructului, să sârute în ziua aceasta pe rudele și pe cunoscuții lor și chiar pe streinii pe care-i întâlnesc. Acest obicei pare a fi o rămășiță din vremurile vechi, când „*Crîșenii, fiind păstori, ieșeau primăvara cu oile la munte, și soțiile lor i-însoțeau*

până la Hălmagiu, unde, prin sărutat, își luau rămas bun de la ai lor". Cfr. ung. búcsúzni = „a-și lua rămas bun“). FRĂNCU-CANDREA, M. 54(-56). Dar bălciiul e mai ales o sărbătoare de întâlnire și de veselă petrecere. Lumea cea multă, oamenii ce vin ca să vază și să se arăte, fetele și nevestele tinere gătite ca de nuntă..., întreaga lume veselă nu se adună decât Duminecă... I. SLAVICI, ap. HEM. 3019.

3°. P. ext. Târg (mai ales la sate), iarmaroc, cfr. zbor. *Bea horelcă de la marchitani, măcar să fie fost ocaoa un galbin, dar eră cu indestulare la marchitani de toate, că făcē mare negustorie, ca la un bălciiu mare, și câștigă bani în greu.* DIONISIE ECLESARHUL, ap. HEM. 3018. *La maturile vadurilor stau carăle și căruțele, adunate ca la bălciiu, câte o săptămână, așteptând să scază opa, să poată trece.* I. GHICA, ap. HEM. 3019. „*Bilder und Skizzen aus der Moldau*“ ne dau următoarele copii de pe natură din societatea noastră dintre 1852 și 1856: o vânătoare în Moldova..., o vizitare a bălciiului sau a iarmarocului din Folticeni... MAIORESCU, CR. III, 22. *Sânt șarlatani de bălciiu, pun rămășag!* GORUN, F. 91. *Dacă posesorul actual al lucrului furat sau pierdut l-a cumpărat la un bălciiu sau la un târg, sau la o vindere publică..., proprietarul original nu poate să ia lucrul înapoi.* HAMANGIU, C. C. 486. *Un zbor, un bălciiu, un târg, unde streini d'afară dă hotare și dinăuntru își vând mărfurile lor.* JIPESCU, ap. HEM. 3019. *Plec spre bălciiu, după toată, Cu gândul cam pe țesită. Când treciui la crășmă'n vale, Crășmăreasa mi-iese'n cale.* ALECSANDRI, P. P. 265/14. *Azi e târg în orașul cutare, bălciiu mare, numai un cias (de) departe până acolo; haidaii să mergem într'acolo!* RETEGANUL, P. III, 85/4. *Foaie verde ș'o lăleă, Negustori la bălciiu treceă, Negustori bucureșteni, Trec la bălciiu la Răuren. Dară Păun ce-mi făcē? Calea la strămtori țineă, Și d'un negustor prindea. MAT. FOLC. 175. Murgule, te-am cumpărat De la bălciiu din Țari-grad.* ȘEZ. IV, 220/30.

4°. (Mai rar) (Devenind sinonim cu „târg“, a putut primi și sensul acestuia de:) Învoeală făcută între vânzător și cumpărător, tocmeală. *Vorbă să fie (dă-mi o luleă de tutun), că bălciiu se face.* ZANNE, P. V, 30, II, 826. (Cfr. varianta: „Vorbă să fie, că târg se face“. idem, P. II, 827; „Vorbă să fie, că tocmala-i gata“. CREANGĂ, ap. ZANNE, P. II, 827).

[Pronunț. *bălc.* | † și dial. și: *bulciiu* s. a., numai cu sensurile 1° și 2°; La Moti și: *bunciu* s. a. SLAVICI, ap. MĂNDRESCU, UNG. 52.]

— Din ung. *bolcsú* (*búcsú*) „rămas bun; pelerinaj; praznic, hram.“ CIHAC, II, 486. Cfr. *bulciug*.

BĂLCIUG s. a. v. *belcing*.

BALCON s. a. *Balcon*.

1°. Platformă cu balustradă ieșind în afară la fațada unei clădiri, la nivelul pardoselii, susținută pe capete de grinzi s. pe console și comunicând cu interiorul printr'una sau mai multe uși. Cfr. *foișor, cerdac, pridvor. Tot orașul eră adunat în ograda Episcopiei...; când iată se deschiseră ușile balconului și sfântul se arătă în vestmintă arhierestă.* C. NEGRUZZI, I, 231. *Bunul bătrân...; abia ridicat de pe cumplăta boală...; ședea pe un jilț, în balcon.* idem, I, 293. *Singur numai cavalerul, suspinând, privea balconul, Ce 'ncărcat eră cu frunze, de îi spânzur' prin ostrețe Roze roșie de Sîras și liane... Dintre flori copila rade și se'nclină peste gratii... Din balcon i-aruncă-o roză.* EMINESCU, P. 252. *Ușa mare, deschisă în balconul catului de sus, se clătina scârțâind în vânt.* idem, N. 37.

2°. (În săli de spectacole) Galerie cu locuri de privit în sală, în dreptul lojilor sau, în locul lor, de jur împrejurul sălii. [În acest înțeles, după nemțește, (rar) și: *altău* s. a. *Regele Francisc așteaptă Ca să vază cum se'ncinge între fiare lupta... Pe bal-*

conul nalt se'nșiră dame, 'n veselă cunună... O frumoasă mână scapă, de pe margine de-altan, O mână-nescu, drept la mijloc, între tigru și 'ntre leu. EMINESCU („Mănușa“, trad. din Schiller).]

— N. din fran. (< ital. *balcone*, idem < v.-germ. *balchō* [azi *Balken*] „grindă“.)

BALCONAȘ s. a. *Petit balcon*. — Diminutivul lui *balcon* (derivat prin suf. dim. -aș).

BĂLCÓS, -OĂSĂ adj. *Marécageux, bourbeux*. — Mociros. (Atestat numai la) ALEXI.

— Derivat din *bălc*, prin suf. adj. -os.

BĂLDĂBĂC interj. Onomatopée exprimant 1° le bruit d'un corps lourd qui tombe dans l'eau, 2° le bruit d'un corps qui tombe à terre: *patatras, v'lan, paf! pouf!*

1°. Imită zgomotul produs prin căderea s. azvârlirea în apă a unui corp greu. [Un neghiob] *azvârli secura, să dea într'o rață. Nu înnemerește; rațele zbor, scapă, Și secura cade, băldăbăc, în apă.* PANN, P. V. I, 87. *Alergă calul ce alergă, și, băldăbăc! dete în fântâna în care căzușe și Siminoc.* ISPIRESCU, L. 385. *Și nu se mai gândi mult, ci: băldăbăc! s'aruncă și el în apă.* STĂNCESCU, ap. HEM. 3022. *Păunica luă un bolovan de piatră, și, băldăbăc! îl aruncă în puț.* ISPIRESCU, ap. idem, 3022. *La moment spurcatu' s'aruncă, băldăbăc, în baltă.* CERCEL, SĂM. III, 664.

2°. Imită zgomotul produs prin căderea unui corp de la o înălțime oarecare. (Nu exprimă sunetul produs de lovirea de un corp tare, ci numai zgomotul căderii însăși). *Hoțul de păgubaș — în pod, pravoslavnicul — pe casă. Când să sară, [zise:] „Și șchiopii vor sări ca coorbiii!“ și: băldăbăc jos!* DELAVRANCEA, V. V. 231. *Băiatul s'a ferit repede în lături, și odată: băldăbăc și zdrong!* CARAGIALE, M. 16.

[Și (prin apropiere de cuvântul *baltă*): *băldăbăc!* Dictionarele mai dau formele: *băldăbăc!* BĂRCIANU, DDĖF., *băldăbăc!* BĂRCIANU.]

— Formațiune onomatopoeică (cfr. rut. *bylbytkati* „a lovi cu ceva în apă“). Cfr. *băltăc, hălbăc, hăldăbăc, huștiuluc, băca!*

BĂLDĂBEALĂ s. f. *Affaissement ou abattement physique à cause d'une chaleur excessive*. — (RAR) „*Băldăgheală* = slăbiciunea sau ne'dămăna[rea] pe care o simte omul vara după o căldură prea mare“. (Chioara, în Ialomița), ap. HEM. 3024. Cfr. sfârșală. [Atestat numai cu pronunțarea dialectală, caracteristică în partea locului: *băldăgheală*, plur. -*gheli*.]

— Derivat din *băldăbi*, prin suf. abstr. -eală.

BĂLDĂBÍ vb. IV^a. *Être dans un état d'affaissement ou d'abattement physique à cause d'une chaleur excessive, languir à cause de la chaleur*. — „*Băldăgheșc* = [sânt cuprins de] slăbiciunea sau ne'dămăna pe care o simte omul vara după o căldură prea mare“. (Chioara, în Ialomița), ap. HEM. 3024. [Atestat numai cu pronunțarea dialectală, caracteristică în partea locului: *băldăghi*, în loc de *băldăbi*.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. bulg. *bladam, bāldam* „aiurez, am fierbințeli“.)

BALDĂC s. a. v. *băltag*.

BALDACHÍN s. a. *Baldaquin*.

1°. Coperemânt (făcut pentru ornament) susținut pe stâlpi și împodobit cu perdele de stofe scumpe, de-asupra unui altar din bisericile catolice, a unui catafalc sau a unui mormânt, „uranisc“ (POENARU). *Sânte [= sfinte] Gofred... de vei face Ce te rugăm, Un mormânt falnic și-om înălță, Un corn de fildes Ș'un baldachin De stofă nouă Vom hărăzi.* C. NEGRUZZI, II, 98. | P. ext. Lucrare de arhitectură în

bronz, lemn sculptat, etc., slujind de coronament de-asupra unui tron s. unui amvon. *Sala de audiență* [în palatul împărătesc din Viena]... are un *taht* [= tron] cu baldachin tot de aur lucrat; perdea oca se spânzură de la baldachin și cloșurile [= șnururile] sânt tot de sârmă [= fir de aur] și cu mărgăritar. E. VĂCĂRESCUL, IST. 290/10.

2°. Un fel de coperemânt de care atârnă perdele, de-asupra patului (coperemânt spânzurat de tavan, sau înțepenit în perete, sus, ori susținut de stâlpi). O cameră bogat îmbrăcată cu roșu și cu aur. Într'un unghiu, ... un pat strălucit, așternut pe o stradă [= estradă] și sub un baldachin ce stă pe coloane sucite. De sus-patru colțurile baldachinului spânzură perdele roșii care se pot închide și [pot] ascunde patul. C. NEGRUZZI, III, 427. | P. ext. (Rar, impropriu) Pat purtat cu baldachin, lectică. *Eșă-va la plimbare purtată 'n baldachin*? ALECSANDRI, ap. DDRF.

[Plur. -chine și -chinuri. | Și: baldachin s. a.]

— N. din ital. *baldacchino*, idem (propriu: „stofă de mătase de Bagdat—ital. *Baldacco*). Cfr. bagdadie.

BALDĂR s. a. }
BALDĂR -Ă subst. }
BĂLDĂR, -Ă subst. }

I. *Estomac des animaux ruminants, panse, ventre*. II. *Obèse, ventru, pansu, pansard*.

I. „*Băldăr* se zice, în Ilfov, la stomahul vitelor“. Com. N. ȚINCU, ap. HEM. 3025. Cfr. burtă. [Plur. *băldăruri, băldăre*. HEM. 3025.]

II. P. ext. (Despre un om pântecos, burtos, gros, mătăhălos) „*Figurat, cu ironie, [se zice] și la un om gras [d. ex.] cătă băldăru' are!*“ id., ap. ib. | „În București se aude și la feminin: *baldără* sau *băldără*“, cu sensul figurat ironic de „femeie mare și grasă“. HEM. 3025. Cfr. balcăz.

[Și: *băldăr* s. a., s. m.]

— Din turc. *baldyr* „mollet, gras de la jambe, chez les animaux“. Hasdeu, *Etyim. magn.* 3026 (poate prin mijlocire bulgară: *baldăr* „pulpă“). Trețerea de sens se explică, poate, prin apropiere de cuvântul *bandor*.

BĂLDIE s. f. v. *beldie*.

BĂLDİR s. a., s. m. v. *baldăr*.

BĂLDOAIE s. f. (Bot.) *Variété de raisin*. — (Rar) O varietate de struguri. JIPESCU, o. 53. [Și: *băldo-văie* s. f. JIPESCU, o. 55.]

— Etimologia necunoscută. (După Hasdeu, *Etyim. magn.* 3025, ar fi femininul numelui propriu *Băldă, Baldov(in)*, derivat prin suf. *-oaię*; înțelesul primitiv ar fi fost dar: struguri din viea Băldoaiiei).

BĂLDOVĂIE s. f. (Bot.) v. *băldoaię*.

BĂLE s. f. plur. *Bave*. — Salivă spumoasă, scuipat cu spume, care curge din gura copiilor când le cresc dinții, a unor bolnavi (d. ex. epilepticilor), din gura (botul) animalelor, etc., p. ext. materia vâscoasă pe care o lasă melcii. *Balele lui cură preste barba a lui*. BIBLIA (1688), 212, 2 (: „et salivae eius defluebant in barbam eius“). *Ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu buzele lăsate, și cu balele aspumate, cuvinte cu stropi... a împraștia începă*. CANTEMIR, ap. HEM. 2372. *Și voi, muieri infernale, Cu gura plină de bale, ... Deschideți aceste porți*. C. NEGRUZZI, II, 123/4. *Îi storcea în față bureți plini de bale de om și de bou*. CLAIN, ap. HEM. 2383. *Ieși scorpiia din smârc și năvală la Ercule, ca să-l umple de balele sale cele veninoase*. ISPIRESCU, U. 35/2. *Vita, când e bolnavă [de febră atfoasă: boala de gură și de picioare], face răni pe bot, pe buze, pe gingini; îi curge bale din gură; nu poate mânca*. ȘEZ. IV, 125/4. (Cred. pop.) *Balaurii își amestecă balele la*

un loc și alcătuesc o piatră scumpă. ibid. I, 244/18. (Glumă) *De ce-i curg bouului balele?* (— *Că nu poate să scuipe*.) TEODORESCU, P. F. 249/6. *Când îmi dă o sărutare, Mă umple pe piept de bale*. DOINE, 146/21. *Nici ei, cu toată zeirea lor, nu se puteau cortoros de balele vrajbei*. ISPIRESCU, U. 7/6. | (Omului îi curg balele, face, scoate s. lasă bale). | Despre cel care are mare poftă de mâncare, care rămnește, p. ext. care dorește fierbinte ceva, se zice că îi curg balele (după ceva) (tot așa la Aromâni: il' cură bálili, la Bulgari: tečat mu ligitě și la Neo-greci: τρέχουν τὰ σάλια του. PAPAĞAGI, P. A. nr. 354; cfr. „îi lasă gura apă“ vol. I, pag. 185^a). *L-au cuprins o poftă de mâncare de-i curgeau beatele* [scriere etimologică greșită, în loc de balele] *din gură, nu altceva*. SBIERA, P. 283/14. | †† *A lasă pe cineva în balele lui* = a-l lasă să-și facă mendrele, în toată voia (cfr. „a lasă pe cineva în banii lui“). *Trebuie să 'ncepem a fi cu băgare-de-seamă, că, dac'om lasă copiii tot în balele lor, au să ni se urce 'n cap* (Brașov. Expresia aceasta trebuie să se fi întrebuițat la început numai despre copiii mici, care se umplu adesea de bale pe la gură, mai ales când le cresc dinții). | Poporul are diferite credințe deșerte despre balele dracilor și ale altor duhuri rele, care, curgând pe pământ, aduc oamenilor fel de fel de rele. „*Dracii care au rămas spânzurați cu gura în jos, în văzduh, leapdă mereu la bale din gurile lor*. Aceste bale se numesc balele vrăjmașului... Când ele se brodesc de cad în fântâni, în pârae, în izvoare, etc., și oamenii, bând apă din ele, beau cu apa și balele vrăjmașului, și bolnăvesc, de zac până și mor“ (Bogdănești, în Vâlcea), ap. ZANNE, P. VI, 484; cfr. ȘEZ. III, 79 ș. u. „*Tusa din sfinte o capătă omul când se duce și bea apă din bălți ori pârae; mai cu seamă noaptea se 'ntâmplă de inemerește ori balele sfințelor ori scaldele vrăjmașului*“. GRIGORURIGO, M. I, 178; cfr. LEON, MED. 150; ȘEZ. IV, 26^b/19. [Rar, se găsește și un singular nou: *bală*, cu sensul de „o cantitate oarecare de bale“. *Bala spurcatului (s. dracului) în gura săracului?* (= „Țigara“). PAMFILE, CIM. 34. *Stelele, când văd că vr'un diavol a slobozit vr'o bală din gură, se riped după ea, d'o prind(e)*. ȘEZ. III, 79. Despre sensurile nouă desvoltate din acest singular, v. *bală* 1.]

— E pluralul analog (după modelul *stea: stele*) al unui singular pierdut *ba din lat.-pop. (în limba copiilor) *baba : ital. *bava*, sard. (log. și gal.) *baa*, span., portg. *baba* (cfr. fran. *bave*, bav., bavard etc.; de la noi au împrumutat cuvântul Sărbii: *bale*). Etimologia adevărată a fost dată întâia oară de Laurian și Massimu. Cfr. *imbălă*, *imbălora*.

BĂLEGĂ s. f. (ș. d.) v. *baligă* ș. d.

BALEMĂRE s. f. plur. v. *balamă*.

BALENĂ s. f. (Zool.) 1°. *Baleine*. 2°. *Funon (de baleine)*.

1°. Mamifer ce trăește în mare, de o mărime uriașă (cel mai mare dintre animalele de astăzi), din ordinul cetaceelor, fără dinți, având însă în falca de sus, de o parte și de alta, un fel de lame de substanță cornoasă, lungi, subțiri și flexibile; chit. *Când veneă seara, mergeam la scăldătoare, în valurile line a mării mă băgam; Călare pe balene, cu-a mele lungi picioare Spumoasele ei unde până'n fund turburam*. C. NEGRUZZI, II, 72/15. || Fig. (Astr.) Constelație din emisferul austral. *Constelațiuinea Chitului sau a Balenei*. CULIANU, C. 50.

2°. P. restr. Lamă cornoasă de balenă, întrebuițată la corsete, umbrele, etc., spre a le țineă întinse; (†) *balăcdiș*.

— N. din lat. *balæna*, idem.

BALERCĂ s. f. *Baril, petit tonneau*. — (Cu deosebire în Mold. și Bucov.) Mic butoiăș în care se țin băuturi. Cfr. *buriu*, *buriaș*, *fedeleș*, *budie*, *tisă*.

Sângele l-au împărțit, puindu-l prin balerce. AMIRAS, LET. III, 133/12. [Tatăl meu] muri, după ce mâncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin. C. NEGRUZZI, I, 247. *Petcu (cătră fecior): Spune stolnicului să scoată din pivniță o garafă de Comandaria de cea bună... (cătră Ștefan) Am adus-o eu însu-mi de la Chipru... ține opt sute de lei balerca.* ALECSANDRI, T. 1243 (Glosar: „butoiăș”, ibid. 1776). *Vadră cu vadră face balercă, balercă cu balercă face antal.* idem, ap. TDRG. *Al nostru tânăr împărat... la vânat a plecat, Având, pentru oșteni, Buți cu vin Și balerce cu rachiu... (orație din Moldova) TEODORESCU, P. P. 163^b. I-au adus o balercă de vr'o 12 ocă, plină cu vin.* MARIAN, T. 330. *Aveți d-voastră a vă găti De conac, buți de vin, Balerci de rachiu, Cu colaci de grâu.* ȘEZ. III, 42/11. *La vremea de-apoi... toți [oamenii] se vor boi de sete; atunci Antehrist va veni cu o balercă cu apă, trasă de-o țapă albă.* (Neamtu și Vaslui), ap. HEM. 1233/14. *Am o vacă cu buricul în spate? (= „Balercă.”) ȘEZ. I, 27. Și vin și holercă Tot într'o balercă? (= „Oul.”) GOROVEI, C. 262. (Loc.) A face gătul leică [= pâlnie] și pântecetele balercă: „se zice de unul care bea mult.” ZANNE, P. V. 381 (cfr. idem, P. II, 392; ȘEZ. II, 72/23. Cfr. fran. „boire comme un tonneau”): [Plur. -lerce și -lerci. C. NEGRUZZI, III, 195/11. Și: balircă: „mic vas de lemn, ca un buglănaș de 3—4 cupe, pentru a purta beuturi (Valea Hațeg).” VICIU, GL.; și (forma nemetatezată) barilcă s. f. Ciuberle cu care adăpă caii era de argint, și cofe și barilce și ținte la hamuri... tot de argint. M. COSTIN, LET. I, 254/6. Împlând toate vasele câte aveă, barilce și altele, cu pământ... AXINTIE URICARUL, LET. II, 163/27. (Scrierea bălercă, la SBIERA, P. 323/6, e numai variantă ortografică.)]*

— Din rut. *harilka*, idem (rus. *barylka*, polon. *barytka*, *barytka*; cuvântul e, la Slavi, împrumut romanic, cfr. BERNEKER, SL. WB. 44).

BALERCUȚĂ s. f. *Barillet, tonnelet.* — Diminutivul lui *balercă* (derivat prin suf. -uță). *Am o balercuță, Cu două holercuțe? [= „Oul.”] GOROVEI, C. 263. Închin și la gurița mea, Că ea știe cum a bea. Și voiți face buzele leicuță [= pâlnoară.] Și pântecetele balercuță, Și n'a curge nici o lecuță.* POP., ap. GCR. II, 318/28.

BALERINĂ s. f. *Ballerine.* — Dăntuitoare de balet, de profesione.

— N. din ital. *ballerina*, idem. Cfr. *bal*, *baladă* și *balet*.

BALÉT s. a. *Ballet.* — Danț figurat, executat de una s. (mai ales) de mai multe persoane (de obicei femei, cfr. *balerină*), la o serbare și în deosebi într'un teatru, ca „intermezzo” la o operă. *Cu vremea... regisorul ajunge a fi foarte pătruns de însemnătatea lui.... Pentru dînsul, orice dramă nu e decât un balet.* MAIORESCU, CR. I, 328. *La Passau, el a părăsit pe L... și a urmat călătoria cu o Italiancă de la trupa de balet a operii din Viena.* SLAVICI, N. II, 341. | P. ext. Compoziție muzicală, după care se dansează baletul. *A scris o operă și un balet. | Corp de balet: trupă însărcinată cu executarea unor asemenea dansuri.* [Plur. -lete și -leturi.]

— N. din ital. *balletto*, idem (diminutiv din *ballo* „danț”).

BALETISTĂ s. f. = *balerină*.

— N. din ital. *ballettista*, idem.

BALEUȚĂ s. f. *Auget.* — Diminutivul lui *balie*, derivat prin suf. -uță. (În Bucov.) Albioară, covată covățică. *Rădicând moașa copilul și ținându-l deasupra unei baleuțe sau covățele, toarnă deasupra lui apă rece.* MARIAN, NA. 53. [Și: *băliuță*. s. f. TDRG.]

BĂLFÉU s. a., s. m. v. *bulfeu*.

BĂLGĂR † s. m. v. *bulgar*.

BALGHEMÉZ † s. a. v. *baliemez*.

BALGI-BĂȘA † s. m. 1°. *Fonctionnaire de la Sublime Porte, qu'on envoyait dans les Principautés Roumaines pour percevoir le tribut en miel et en cire.* 2°. *Fonctionnaire du khan des Tartares qui percevait en Moldavie le tribut en miel.*

(Turcism)

1°. „Trimisul Porții pentru strângerea cantității de miere și de ceară, trebuincioasă seraiului”. ȘIO. (cfr. *balgiu*). 341 cântare de miere împărțitească s'au dat la *balgi-bașa*..., ceară împărțitească oca 9000 s'au dat iar la *balgi-bașa*. CONDICA (a. 1693), ap. ȘIO.

2°. Trimis al hanului tătăresc care luă tributul de miere de la Moldoveni (cfr. *balgi-bașlăc*). *Au prins atunci și pe balgi-bașa Hanului.* MUSTE, LET. III, 29. *Acel podgheaz... au încunjurat gazda Turcului noaptea, alții gazda balgi-bașii.* idem, LET. III, 290. | (Cu funcțiune atributivă) *Se făcuse aice în Iași mare gâlceavă între Turci și între Tătari balgi-bași.* N. COSTIN, ap. ȘIO.

[Și: *balci-bășa*, ap. RUDOW, XVII, 387, *abalgi-bășa*. N. COSTIN, ap. TDRG. | Plur. -bași. | Probabil, accentuat și: *balgi-bașă*.]

— Din turc. *balgy-başı* „șeful balgiilor”. ȘIO.

BALGI-BAȘLĂC † s. a. *Tribut en miel que les Principautés Roumaines versaient autrefois au Sultan ou (en Moldavie) au khan des Tartares.* — Tribut de miere care se da odinioară Sultanului și (în Mold.) Hanului tătăresc (și pe care-l incasă *balgi-bașa* 2°). *Au plătit și birul deplin și bairamlăcul aceluia an, și balgi-bașlăcurile, și miera și ceara ce să dă la mutpacul împărătesc.* ACSINTI URICARUL, LET. II, 137/9. *Se vede însă ușor că avem a face cu un scriitor mai posterior, care... — după ce ne vorbește de plata balgi-beșlicului către Tătari, trece pe larg la evenimentele petrecute cu mult după moartea lui Nicolae Costin.* IORGA, L. II, 81. [Și: *balgi-beșlic* s. a. | *balci-bașlăc* s. a. *Irimia-vodă... îndată au agiuns cu daruri la Hanul... au legat atunci și miera ce să dă în toți anii balci-bașlăc... N. COSTIN, LET. I, A. 112/26; *balci-beșlic* s. a., *bagi-beșlic* s. a. N. COSTIN, ap. TDRG. | La BĂLCESCU, ap. ȘIO., și forma trecută *balți-pasalichi*. | Plur. -lăcuri.]*

— Din turc. *balgy-bașlyk*, idem. TDRG.

BALGI-BEȘLIC † s. a. v. *balgi-bașlăc*.

BALGIU † s. m. *Turc qui achetait du miel dans les Principautés Roumaines pour en approvisionner la Sublime Porte.* — „Turci... cumpărători de miere, care umblau prin districte pentru a aprovizionă cu miere Poarta otomană”. HEM. 2390-2391. *Au chemat pre boierii cei mari... și pre călugări, și pre neguțitori și pre balgi.* NECULCE, LET. II, 461/5. [Boierii] se îndatoriră pre la Turci și pre la balgi. MAGAZ. IST. IV, 311/19. | (Cu funcțiune atributivă) [Grigorie-vodă] pre Turcii balgiu din țară foarte îi înfrânuse, și se temea de dînsul, de nu putea face zapt întru nimică. NECULCE, ap. HEM. 2390.

— Din turc. *balgy*, idem.

BĂLHÁC s. a. } v. *bulhac*.

BĂLHOÁCĂ s. f. }

BALHÚIU s. a. *Maréage, bourbier.* — „Balhuiu, sinonim cu *mocirlă* și cu *nămol*, numește poporul pământul inmuiat peste măsură cu apa ce vine de pe scursura unei văi mari sau mici; când oamenii trec prin astfel de locuri cu carul sau numai cu vițele slobode, se înnomolesc sau se scufundă, încât abia cu mare greutate ies afară. Când balhuiu nu e adânc, ci numai de 1-2 decimetri, atunci se chiamă

șleaf sau turbucală. (Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 2340. [Plur., probabil, -huiuri.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a conține a aceeași tulpină *balk-*, care, metatezată, se regăsește în numirea locală *Bahlui*, și care se mai întâlnește și în cuvintele *bălhac*, *bălhocă*, *bulhac*, cfr. și *băhli*. Suffixul ar putea fi *-uiu*, prin care, în limba română, se derivă diminutive.)

BĂLIE s. f. *Auge* ou *baquet à laver le linge, cuvier*. — (Mold. și Bucov.) Albie de spălat rufe. *Mama și copilă muncesc unui cămătar evreu, pentru ca să-și plătească o datorie învechită. Mama îi slujește în bucătărie, iar fata îi spală rufe... De-o dată un gemăt sfâșietor spintecă liniștea bordeiului. Ingrozită, fata scoate mâine din balie și se răpide...* P. HÂNCU, N. REV. R. II, Supl. II, 95. *Nora lui Romanciuc e o frumoasă femeie oacheșă... care spală harnic rufe într'o balie.* IORGA, N. R. B. 230.

— Din rut. *bălija*, idem.

BĂLIE s. f. }

BĂLIE s. f. }

1°. *Herbe*. 2°. *Tige (du maïs, de la pomme de terre, de l'hélianthe ou soleil)*. (În Mold., Bucov., și prin nordul Transilv.)

1°. *Buruiană, ierburi. La nalte vârvuri a munților au sosit și a pustiei nevoi bărbăteaste răbdând, vara pălit, iarna de răceală și de ger căznit, iară hrana îi eră samorasle bălii.* DOSOFTEIU, V. S. 12, 2. *N'afiam într'insul nice o rădăcină de bălie.* idem, ap. TDRG.

2°. *Spec. Cotor, tuleiu, vrej, beldie, cocean, strujan (de obicei uscat) de la diferite plante. Închinătorii lui [Pérum] făceau focuri și se petrecea peste dînsele, închipuind ca cum s'ar da singuri pre sine jertfa aceluși idol Pérum. Aceleași închipuiri fac și unii din creștini, până în ziua de astăzi, adevă focuri în bălii, în ziua de Joi-mari și se petrec peste dînsele.* MSS., ap. ȘEZ. VI, 126 (e vorba despre focul ce se face la Joia-mare din „bozii uscate“, bălării, etc., pentru ca să se încălzească sufletele morților, cfr. MARIAN, SE. II, 271). *„Bălii (în țara Oașului) = jipi de cucuruz (păpușoi) [D. e.] Dă la vite un snop de bălii! Se mai numește și tuleiu (Tărnave).“* VICIU, GL. | *Cotorul floarei soarelui. (În Sălăgiu) „Pe la Giorocuta (Sălăgiu) [se] numesc bulii cotoarele de la floarea-soarelui.“* VICIU, GL. *„Bălă (plur. băle) = vițele sau cotoarele, tullele barabulei [= cartofului].“* MARIAN. [Și: *bulie* s. f., *bălă* s. f.]

— Din rut. *by'le* „cotoare“ (la Dosofteiu, probabil, imprumut literar din paleosl. *byl'je* „ierburi“).

BALIMÉZ † s. a., s. m. (Armata) *Bombarde, mortier, canon de gros calibre*. — (Turcism) *Tun de calibru mare, cfr. † falconet*. „Cele dintăi bucăți, de artilerie numite în Europa bombarde, la Români se numeau *balimezuri*“. BĂLCESCU, M. V. 614. [Ii bătea pe Cazaci cu] 60 de pușci... tot de cele mari, ce se zic *balimezuri*. M. COSTIN, LET. I, 251/31. *Au lăsat tunurile care adusăse întâi, și au adus și mai mari balimezuri și cumbarale, și au mers asupra craiului.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 164/34. [Și: *baliméz* s. a. *Să se gătească, să meargă... cu câteva părechi de bivoli, pentru rădicarea balimezilor.* NECULCE, LET. II, 290/16. *Sinan... cu balimezuri de cele mari, numite dubles faulconneaux, duplices falcones, trăgă neîncetat asupra creștinilor.* BĂLCESCU, M. V. 172. | Și: *balgheméz* s. a. *Șease tunuri erau foarte mari, din cele ce le zic balghemezuri.* ISTORIA OȘTIRII (a. 1715), ap. ȘIO. | Și: *baniméz* s. a. *Toate tunurile, fiind tunuri mai mici 130, și mari ce le zic banimezuri.* CRONICĂ, ap. ȘIO. | Plur. *-mezuri*, rar *-mezi*.]

— Din turc. *bal-yeméz*, idem.

BALIGĂ s. f. 1°. *Excréments des grands animaux (tels que le bœuf, le cheval, l'âne et le mulet, l'ours,*

le porc, le cerf): fiente, bouse, crotte, crottin, bousard. Excréments de l'homme. 2°. Fumier. 3°. Homme mou, privé d'énergie ou mollassé.

Excrementele animalelor mai mari, cu deosebire ale bouului (vacii) și ale calului (măgarului, catărului), dar și cele de urs, de cerb și de porc (adesea precizat: *baligă de cal, de vacă* etc.; animalul face *baligă*). Cfr. căcărează, găinaț, căcat. *Baliga* se întrebunțează adesea în medicina populară, iar amestecată cu lut, *baliga* (de boi s. vaci) dă o materie cu care se lipește, la țară, pereții și podeala (în Ardeal „fața“) caselor, grajdurilor, etc. *Purtaț[i] pedestri de-acei fără rând muncitori 30 de zile, și traș[i] prin gunoaie și prin baligi.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2383. *De cu sară și până după miezul nopței, am stat numai într'o fumărae de baligi, ca la carantină, și tot ne-au coșit țăntării.* CREANGĂ, A. 125. *Tot mai bine să plecăm, S'ajungem și să n'nerăm Pe la bordetele noastre Cele mici și tupilate Și cu baligă lipite, Și cu stele-acoperite.* POP., ap. GCR. II, 337^b/13. (Cred. pop.) *Când urechea văjje cuivă, să se afume cu baligă lipită în ziua de Mărina.* ȘEZ. III, 121/3. (Med. pop.) *De ea [beșica cea rea] te lecuești... prin descântece, în care timp baba afumă împrejurul bubei cu un șumuiag de petecă... în care se pune baligă și boance din Ziua-Crucei.* ȘEZ. I, 55/7. (Loc. și prov.) *A trântit-o ca baliga în gard: „se zice [celui ce] spune... vorbe nepotrivate“. ZANNE, P. III, 165 (cfr. „ca nuca'n perete“). La baligă moale, puțin(tic) apă (s. ploaie) trebue [spre a o face bună de lipit]. PANN, P. V. II, 101 („adică pe cei slabi de tot, mici întâmplări îi topesc“. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 322). | „Balegă = stercus jumentorum“. ANON. CAR. *Alții îi umpleă nările de scărniță [= excrement de om] și de balegă.* CLAIN, ap. HEM 2383. *Trebueă, sărmanul, să coacă baligă de vită ca să-și hrănească copiii.* SBIERA, P. 187/26. (În glumă, fam.) *Balegă de vită botezată = „excrement de om“. LM. [Umflarea ugerului vacii provine] din multele balegi și alte necurățenii ce i se acață pre țite.* CALENDARIU (1814), 183/22. *Se descântă [de junghiu]... și în balegă de vacă... [care] se coace în spuză și se pune pe partea bolnavă sau unde ține pe om junghiu. Umezeala caldă a bălgei face mult bine bolnavului.* ȘEZ. III, 194/23. *Iară cărnurile vițelului și pialea și balega vei arde cu foc afară den tabără.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (: „carnes autem vituli, et pellem, et fimum combustes igni extra castra“; „mais tu brûleras au feu la chair du veau, sa peau et sa fiente, hors du champ“). (Loc. prov.) *Vițelul după baligă se cunoaște ce bou o să [se] facă = „omul se vede, de mic copil, cu o să fie mai târziu (se zice mai cu seamă cu un înțeles defavorabil și despre cei proști)“. ZANNE, P. I, 693. *Atăta i-au fost dragi caii [lui Copronim], cât mai multă vreamă au fost petrecând în grajd și în baleca (greșală de tipar?) cailor, și, șezând la masă, în câteva țepsii au fost puind balegă de cal, zicând că mai frumos miroș decât baliga calului altul nu mai poate fi.* CANTEMIR, HR. 345/23. *Am un cal c'un dinte: Toată ziua mănâncă paie și baligă nu face? (= „Cărligul de paie“). PAMFILE, CIM. 19. (Copiilor, când plâng și le vine, în același timp, să și rădă, li se zice, ca să li se facă 'n ciudă) Răs cu plâns, Baligă de mânăz; Iapa fuge, Mânzul suge! (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2383. *Urcând pe plaiu, am dat de baligă de urs. (Brașov, Bran, etc.)* Com. LACEA. *Se ia scărniță (baligă) de porc negru, se amestecă într'o strachină cu o lingură de unt-de-lemn franțuzesc, se bate și se fărâmiă bine, apoi se pune oblojeală pe locul unde au ieșit scrofulurile.* GRIGORIURIGO, M. P. 165. *Baligă de cerb: „bousard“.* PONTBRIANT. | P. ext. (Impropriu s. în glumă) *Excrement de om. Nu [m'au trimis Domnul] la oamenii ceia... [care] șăd pre zidu ca să mănânce balega lor și să bea udul lor împreună cu voi odată? BIBLIA (1688), 281 (: „ne m'a-t-il pas aussi envoyé vers les hommes qui se tiennent sur la muraille, pour leur dire qu'ils****

mangeront leurs propres excréments, et qu'ils boiront leur urine avec vous ?"). *Antihărs o să strângă în saci băligi de vite și de oameni.* ȘEZ. III, 98/12. (Loc.; fam., pop.) *S'a aprins bălega în el* (Galșa, comit. Arad, Ungaria). ZANNE, P. IX, 542 (: se zice, în glumă, despre un om moale care s'a infuriat și el odată). *Când te mănii, faci sânge 'n băligă!* CREANGĂ, P. 253 (: se zice, în glumă, omului care se laudă că atunci când se va mânia are să facă lucru mare, dar despre care știm bine că nu-i în stare să facă nimic).

2°. P. ext. (Impropriu) Gunoiu. *Periră de tot în Aendor, făcăr-se ca balega pământului.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 2383 (=ca gunoiul pământului. CORESI: „disperierunt in Aendor, facti sunt ut stercus terrae“; „lesquels furent défaits à Hendor, et servent de fumier à la terre“).

3°. Fig. *E o baligă de om*, se zice despre un om slab, fără energie. *Ce mai baligă de om!* = „quel homme mou, sans énergie!“ DDRF. (De aici, metaforic) Om moale, fără voință și fără energie. LM. POLIZU; ZANNE, P. I, 322, etc. Cfr. băligos.

[Plur. *bălige, băligi și băligi.* | (Mai cu seamă în limba veche) și: *bălegă*, plur. *bălege* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2383, și *bălegi.*]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul apare și la Aromâni și la Megleniți: *băligă* [de asemenea verb *băligă*], la Albanezi: *băige, baĝe, bāgē*, la Sârbi: *balega, balaga, baloga* și la Ruteni [la aceștia, probabil, împrumut din românește] *batyga, betega, batoh.* Hasdeu, *Cuv. d. bătr. I*, 269 și *Etym. magn.* 2384, compară cuvântul cu tăărescul *balgas, balhas, balgaș*, cu același sens, fiind de părere că avem a face cu „una din vorbele (cele) ciobănești lăsate la Dunăre prin invasiunile popoarelor turanice din veacul de mijloc“. Pe lângă dificultăți formale [am așteptă alt accent, cfr. ȘIO. I, 268], etimologiei acesteia i se opune și faptul că la Bulgari cuvântul e necunoscut. Răspândirea geografică [română-sârbo-albaneză] ne îndreaptă mai degrabă spre vest. Și, de fapt, cuvântul se găsește și la Sissano, în Istria: *baligola* [ap. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* 385, cfr. Meyer-Lübke, *Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.* XII, 240]. După G. Meyer, *Indogerm. Forsch.* VI, 116, avem a face cu cuvântul *bagola* [diminutivul lat. *baça*, „bob“], trecut din Italia nordică, unde e foarte răspândit (Brescia, Bergamo, Como, Mantua, Milano *bagola*, Pavia *bagol*, etc.) la popoarele din peninsula balcanică. Am avea deci a face cu un cuvânt venind din vest în evul mediu și ajuns la Dacoromâni prin contact cu Românii din sudul Dunării; cfr. *fară*.)

BĂLIGĂ vb. I. 1°-2°. *Fienter* (en parlant des grands animaux). *Souiller* (qqch. ou qqn. de fiente). 3°. *Rendre* (qqch.) *par l'orifice anal*.

(Fiind vorba despre animalele mai mari, ale căror excremente se numesc *baligă*, cu deosebire însă despre boi, vaci și cai, p. ext. în glumă s. ironie, și despre oameni) A face *baligă*, a lepăda *baliga*, a da afară din sine excremente; p. ext. a da afară din sine ceva prin orificiul anal; sau (mai rar): a umplea (ceva s. pe cineva) de *baligă*, fig. a-l improșcă, a-l murdări (cu vorbe urite, etc.).

1°. (Mai rar) Trans. (atât sensul, cât și forma) A face *baligă*. „*Balĝy* = stercus emitto“. ANON. CAR. A da afară din sine ceva prin orificiul anal (intocmai cum se excretează *baliga*). *Calul mănca jăratie și băligă galbini.* SBIERA, P. 40/40. | Fig. A umplea s. a improșca pe cineva cu murdării. *Mă 'ntălniu cu vrajnicii mei, Cu chizmașii [= pizmașii] mei... Cum m'au văzut, In dos m'au întinat, In față m'au băligat, In mare urit m'o băgat.* ȘEZ. II, 94/22.

2°. (De obicei) Refl. (ca formă, intrans. ca sens, cfr. a se ouă, a se băși, a se pișă, etc.) A excretă *baligă*. *După ce s'au urtat bine, s'a incredințat curat Că peste grinda aceea vro vacă s'a*

băligat. PANN, H. 63/4. *Toți cei de față au început a-l rade și a-l batjocuri, că lu aceasta i-au chemat el pe dînșii, să privească cum se baligă asinii?* SBIERA, P. 196. *Am o vacă neagră; Când se baligă, toți aleargă?* (= „Ceaul“). GOROVEI, C. 71. *Am un bou; el mănâncă, el se baligă, el mătură?* (= „Sfredelul“). TEODORESCU, P. P. 245.

3°. (Une-ori) Refl. (ca formă, trans. ca sens). A scoate prin orificiul anal, în loc de (s. pe lângă) *baligă*, altceva. [Muscalii] *nu avea nici carne, nici pită; și caii încă hămnesisă... se bălegă tot apă, că altă n'avea ce bălegă.* NECULCE, LET. II, 364/3.

[† și: *bălegă* vb. I.]

— Derivat vechiu (postsubstantival) din *baligă*. Cfr. *imbăligă*.

BĂLIGĂR s. a. 1°. *Excréments en tas des grands animaux.* 2°. *Fumier, tas de fumier.* 3°. *Braisin.*

1°. *Baligă* multă strânsă la un loc, grămadă de *baligă* (de vite). *L-au târit de picioare* [pe Hangerliu] *ca pe un câne, din case, de sus, jos, în mijlocul curții domnești, aruncându-l pe zăpadă amestecată cu noroiu și băligar de cai.* ZILOT, ap. HEM. 3027. *Câmpiile din țara Elida atât se încărcase de gunoiu și de băligar, încât nici iarba nu mai creștea.* ISPIRESCU, U. 41/25-26. *Și cămașa i-am spălat-o, Pe măracini i-am uscat-o, Cu băligar i-am frecat-o.* TEODORESCU, P. P. 342. (Prov.) *Cine se ia după muscă, ajunge la bălegar.* ZANNE, P. I, 562. (Cfr. „Cine se ia după muscă, îl duce la scărână“, s. „I-te după muscă, că te duce la c[ăca]t“ *ibid.*)

2°. P. ext. *Baligă* multă călcată de vite, amestecată cu paie, cu ogrinji, adunată la un loc, și care, după ce putrezește, se poate întrebunța sau ca îngrășământ pentru câmpuri sau la făcut focul; cfr. *tizic.* Gunoiu de vite. P. ext. Locul (groapa) în care se ține gunoiul de vite, movila de gunoiu de vite. *De la grajdul boilor, arendașul dobândește pe zi câte 6 care de gunoiu (băligar).* I. IONESCU, D. 271. *Ținerea turmelor de oi, a boilor de îngrășat, a cailor ce se scot din herghelie, a boilor de pluguri s'au oryanizat a se face astfel cât [= încât] să se poată strânge băligarul lor și cu dînsul să se îngrășe pământurile învechite.* idem, D. 319. *Cum văzu copilașii așa de frumoși, gașperita de cioară... se duse numai decât și îngropă copilașii în băligarul de la grajd.* ISPIRESCU, L. 63 (: „în băligarul cailor“). FUNDESCU, L. P. 57/9. *Dar în dosul grajdului, În malul balegariului, Mică tainiță făcea și pe Roșu [cal] l-îngropă.* MAT. FOLC. 181.

3°. *Baligă* (de obicei de vacă), amestecată cu lut, întrebunțată, la țară, la lipitul s. bulgăritul caseilor, al grajdurilor, etc. *Noi avem nește bordee tu-pilate, Cu băligar de cal sănt lucrate.* (Bistricioara, în Neamțu), ap. HEM. 3027.

[Și: *bălegăr*, † și dial. *găriu.* LB. | Plur. *-gare*, rar: *-garuri.* LB.; POLIZU.]

— Derivat din *baligă*, prin suf. loc.-instr. *-ar*.

BĂLIGĂR s. m. (Entom.) *Coléoptère finicole* ou *scarabée bedeau*: *Geotrupes stercorarius.* *Bousier* ou *grand pilulaire* ou *mange-merde* ou *stercoraire*: *Scarabaeus fimentarius.* — „Prin baligele vitelor..., și mai ales prin cea de cai, foarte adese-ori se poate vedeă în decursul verii un gândac de 15-24 mm. de lung și de culoare neagră sau întunecat-albastră, care, după ce a răscolit în toate părțile *baliga*..., își face... o borticiică perpendiculară în pământ, în care se ouă apoi femeiușca câte un ou. Acest gândac se numește, în Bucovina, *băligariu* sau *bălegariu*, găza-boului, trânduș, trânt, trântz, Ilenuță sau Ilenuța-cea-păduchioasă, în Moldova trântz [și bălegar: cfr. HEM. 3027], în Țara-românească *bălegar* și *băligar*, în Transilvania găză, gândac-de-gunoiu, goangă și goangă-de-baligă“. MARIAN, INS. 31-32. || *Băligar-cu-corn* = *caraban*: *Oryctes nasicornis* (larvele acestui gândac

„petrec într'un fel de... ghemuș, făcut dintr'o materie ca baliga“). MARIAN, INS. 9-10. [Dial. și: bălegăr s. m. | Dial. și -gariu.]

— Derivat din baligă, prin suf. nom. agent. -ar (propriu: „cel ce petrece în baligă“, cfr. numirile franceze, germ. Mistkäfer, și atributele sterco-rarius și fimentarius ale numirilor savante).

BĂLIGĂRE s. f. *Action de fienter ou de souiller de fiente, de rendre qqch. par l'orifice anal.* — Infinitivul verbului băligă, devenit abstract verbal [† și: bălegăre.] Cfr. îmbăligare.

BĂLIGĂT s. a. = băligare. Participiul verbului băligă, devenit abstract verbal. *Sfete-Ilie... blestemă [ulmul]: „...să fi, ulm, de cioplit, De tăiat, De n-găurit, De părțit, Și de bălegat (mânjit).* ȘEZ. IV, 156^{b/14}. [† și: bălegăt.] Cfr. îmbăligat.

BĂLIGĂT, -Ă adj. *Souillé de fiente.* — Participiul verbului băligă, devenit adjectiv. [Și: bălegăt, -ă adj.] Cfr. îmbăligat.

BĂLIGÓS, -OASĂ adj. 1°. *Plein de fiente ou mêlé de fiente.* 2°. *Faible, mou, privé d'énergie, mollasse, apathique. Flasque.* — (Rar; pop., fam.)

1°. Plin de baligă. Amestecat cu baligă. Cfr. LM. 2°. Fig. (în glumă, fam., despre oameni) Slab, fără energie, molău, moleșit, moale (ca o baligă); cfr. baligă 3°. Cfr. POLIZU. Cfr. căcăcios. *Leon bălegósul.* MINEIUL (1776), 23^{1/1}. || (Ca epitet al unei spețe de prune) Moale (ca baliga). *Prune băligoase.* Com. I. PAVELESCU.

[† și: bălegós.]

— Derivat din baligă, prin suf. adj. -os.

BĂLIGŪTĂ s. f. *Petit excrément des grands animaux; petite quantité de fiente, de bouse, de crottin ou de bousard.* — Diminutivul lui baligă (derivat prin suf. -uță). LM.; TDRG. [† și: băleguță. LM.]

BALIMÉZ † s. a. v. baliemez.

BALÍRCĂ s. f. v. balercă.

BALÍSTĂ s. f. (Antich.) *Baliste.* — Mașină de răboiu de care se slujau cei vechi spre a arunca împotriva vrăjmașului proiectile (mai ales pietroaie); cfr. catapultă. *Amândouă cetățuiele le-au întărit cu stregeari [= strejari] și cu baliste anglicești.* ȘINCAI, HR. I, 337²⁴.

— N. din lat. ballista, idem (din grec. βάλλειν „a arunca, a azvârlî“).

BALÍSTIC, -Ă adj., s. f. *Balistique.* — Adj. Privitor la mișcarea corpurilor grele aruncate în spațiu. | Știința balistică și substantivat (subt forma feminină) *balistica*: știința care se ocupă cu studiul mișcării proiectilelor.

— N. din fran. Cfr. balistă.

BĂLIŪTĂ s. f. v. băleuță.

BALIVÉRNĂ s. f. *Baliverne.* — (Franțuzism; întrebuințat mai ales la plural) Fleac(uri), mof(turi), vorbe puțin serioase. *Ei, cum îți vine dumitale să crezi așa baliverne?* CARAGIALE, M. 65.

— N. din fran.

BĂLMĂJ s. a. v. balmoș.

BĂLMĂJÍ vb. IV^a. I. 1°. *Mélanger, brouiller, embrouiller.* 2°. *Étourdir, embrouiller (qqn.).* 3°. *Parler d'une manière embrouillée, divaguer; ba arder, babiller.* 4°. *Charmer, jeter un sort (sur qqn.), ensorceter.* II. (Refl.). *Devenir mou, s'amollir, perdre de son énergie.*

I. Trans. (Propriu zis: a face ca un balmoș, a face ceva talmeș-balmeș, deci:)

1°. A amestecă (mai multe lucruri) unele cu altele, a încurcă lucrurile. „*Bălmăjesc s. bălmășesc = permiscoe, turbulento; untereinander mischen.*“ LB. „*Bălmujesc = incurc.*“ CREANGĂ, GL. „*Bălmăjesc = rühre durcheinander*“ (Borlovenii-vechi, în Banat). JAHRESBER. III, 313.

2°. (Despre oameni) A încurcă (cfr. CREANGĂ, GL.), a zăpăci, a ameți pe cineva (cu vorba). *Du-te, omule, și fi mai cu inimă, nu te mai lăsa să te îmbolmăjască cu vorba.* VLAHUȚĂ, CL. 64. *Vestea asta nu-i căzu bine lui Ion... Își aminti cu groază de câte se ziceau de oaste... Gândurile-l bolmojiră și mai rău.* C. CONSTANTINESCU (Iași), N. REV. R. II, 225.

3°. (Despre graiul s. vorbirea cuivă) „*A bălmăji = a vorbi incurcat [d. ex.] Ce tot bălmăjești?*“ RĂDULESCU-CODIN. | „*A bălmăji = a vorbi în neștire, fără rost.*“ (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. „*Bălmăjesc = plaudere viel*“ (Borlovenii-vechi, în Banat). JAHRESBER. III, 313.

4°. P. ext. A zăpăci pe cineva prin vrăji s. farmece. *Badeo, nu te-am bolmojît, Cum maică-ta mi-a stărnit, Că bolmoaja mea nu pică? Dacă pică, Ea nu strică.* ȘEZ. VIII, 82. Cfr. bolmoajă.

II. Refl. (În Transilv. Propriu zis: a deveni moale ca un balmoș, prin urmare) A se muia, a se moleși. „*S'a bălmăjit [pronunțat dialectală = bălmăjit] = s'a muiat*“ (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 3058. *Cum dai de treabă, te bolmoșești!* = „te moleșești, îți pierzi energia“. (Brașov). Com. C. LACEA.

[Și: bălmăji vb. IV^a, bălmuji vb. IV^a, bălmoși vb. IV^a (Brașov); (cu trecerea lui ă > o după labiale) și: bolmoși și bolmoji vb. IV^a; (compus cu prefixul in-) și: îmbolmăji vb. IV^a.]

— Derivat din balmăj (balmuj-balmăș, balmoș).

BĂLMĂJÍT, -Ă adj. I. 1°. *Embrouillé, brouillé.* 2°. *Mou, sans énergie.* II. *Qui parle indistinctement, d'une manière embrouillée ou précipitée, qui parle gras ou en zézayant, qui annonce ou bredouille; bavard, babillard.*

Participiul verbului bălmăji (bălmují), devenit adjectiv.

I. (Cu sens pasiv) 1°. Încurcat. *Asta-i asta; din ciastov și psaltire, și acele bălmujite rău, ca vai de ele, să treci la gramatică! Și încă ce gramatică!* CREANGĂ, A. 88 (explicat de Creangă prin „incurcate“. ȘEZ. VIII, 156).

2°. (În Transilv.) Moleșit, moale, fără energie. *Ce mai om bălmoșit ești!* (Brașov).

II. (Cu sens activ; despre oameni) „*Bălmăjit = incurcat în vorbire, peltic; se zice și unuia care vorbește prea mult.*“ RĂDULESCU-CODIN.

[Și: bălmujít, -ă adj., bălmoșit, -ă adj., bolmoșit, -ă adj.]

BĂLMĂJÍTÓR, -OÁRE adj., subst. *Qui parle d'une manière embrouillée; babillard, bavard.* — (Rar) Adjectivul verbal al lui bălmăji (derivat prin suf. -itor). [În LET. I², 110, găsim și o formă bălmejuitór s. m., care e adjectivul verbal al unui verb bălmejuí, neatestat altfel: *Acel Ungur, au ce va fi fost nu știu, de au băsmuit și au visat ca acelea a zice, se vede că de puțină știință și socoteală au fost... băbești basme și nesărate vorbe la... oameni lăsând în poveste. Ci, ca să nu fiu prea lung, în vorba acestora bălmejuitori, cu atâta fiecare gânditor... se poate dormi, cum acelea ce au zis n'au fost, nici au putut fi.*]

BĂLMĂJÍTURĂ s. f. *Embrouillement, embrouillamine, confusion, galimatias.* — Amestecătură, încurcătură, arababură, talmeș-balmeș. „*Bălmăjitură = colluvies, mixtura; das Gemengsel, Mischmasch.*“ LB. [Plur. -turi.]

— Derivat din bălmăji, prin suf. abstr. -itură.

BÁLMAȘ s. a. } v. balmoș.
BÁLMAȘ s. a. }

BÁLMAȘÍ v. b. IV^a (ș. d.) v. bálmäji ș. d.

BÁLMAȚRUCĂ s. f. v. bálmatucă.

BÁLMAȚUCĂ s. f. Mets paysan (sorte de bouillie dans laquelle il entre du fromage, du beurre et un peu de farine). — (În Hațeg și în Banat) Un fel de balmoș. „*Bálmatrucă* se face, în ținutul Petroșenilor, din caș cu apă și făină puțină; alții iizic și unturuș“. (Hațeg). „*Bálmatucă* = caș, unt și puțină făină, fiert în căldare“. (Lugoș). „*Bálmatucă* = un fel de mâncare din brânză“. (Păucinești, în Banat), toate ap. HEM. 3058. [Și: bálmatrucă s. f.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil, înrudit cu *balmoș*, care în ungurește pare a fi un adjectiv substantivat, derivat prin suf. -os. Hasdeu, *Etym. Magn.* 3059, îl apropie de alb. *bul'met* „unt, untură“.)

BÁLMEJUITÓR, -OÁRE adj., subst. v. bálmäjitor.

BÁLMEȘ s. a. (Cul.) v. balmoș.

BALMOJE s. f. v. bolmoajă.

BÁLMOȘ s. a. (Cul.) Mets paysan (sorte de bouillie dans laquelle il entre du fromage blanc, un peu de farine de maïs ou de blé, du beurre ou de la crème et quelquefois des œufs). *Omelette paysanne au fromage*. — *Balmoșul* e o mâncare (ciobănească), a cărei pregătire variază (după WEIGAND, JAHRESBER. XVI, 220, rețeta *balmoșului* e următoarea: „Se ia o parte de unt și trei părți de caș, se pun în tigaie să se încălzească, sărându-se puțin, apoi se amestecă până formează o masă subțire, peste care se presară mălaiu (făină de porumb); în acest timp, se tot amestecă, până ce se îngroașă. Când e gata, se răstoarnă pe farfurii, și pe de-așupra se toarnă smântână“). „Păcurarii [= ciobanii] fac *balmăj*, care se face din caș dulce fiert în lapte dulce și în care fierbând se pune și puțină făină de cucuruz, ca să se îngroașe“. LIUBA-IANA, M. 111. Cfr. A. MARIENESCU, ap. HEM. 2387. „*Balmăj* = o mâncare delicată, făcută din caș de oaie. (Mai mulți cași de oaie se fierb mult, până ce se alege *balmăjul* din ei). (Oravița)“ Com. A. COCA. „*Balmuș* = un fel de mâncare ciobănească care se face ca mămăliga, din făină de păpușoiu fiartă în jintuit și [în] smântână. *Balmușul* e foarte gras“. MARIAN. „*Balmuj* = o mâncare aleasă țărănească. La stână se face din jintuit (= scursură grasă din cașul dulce frământat) și făină de păpușoiu, fierbându-se și mestecându-se ca mămăliga. În sat, se pune smântână în loc de jintuit. Iar pentru copii mici se pune groșior, adică smântâna cea mai bună“. CREANGĂ, GL. Cfr. ȘEZ. VII, 152, 115. „*Balmoș* = o mâncare de predilecțiune a munteanului, pregătită din groșior (smântână) și făină de mălaiu“. FRÂNCU-CANDREA, R. 48. „La ciobani, *balmușul* se compune din unt pus pe foc sau jintuit și la fierberea lui se bagă făină de păpușoiu și sare și se face întocmai ca mămăliga“. (Bistricioara, în Neamțu), ap. HEM. 2387. | „*Balmușul* se face din lapte, făină de grâu, unt și câte odată și grăsime.“ (Smulți, în Covurluiu), ap. HEM. 2387; cfr. coleașă. | „*Balmușul* este unt cu brânză și cu ouă“. (Alimănești, în Olt), ap. HEM. 2387. | *De le-oiu mai pune [dulcețile] pe juratec, mă tem că, din beltă, s'or preface în balmuș* (Glosar: „mâncare ordinară“). ALECSANDRI, T. 323, 1754. *Acum se puse Stan la pândă, în staur, în mijlocul oilor, de-bună-seamă după ce cinară un balmoș păcurăresc*. RETEGANUL, P. IV, 16/14-15. (Loc.) *Se îmbie, ca Țiganul la balmaș* (Hunedoara), „adică la chipir, mai ales la mâncare și băutură [bună] fără plată“. ZANNE, P. VI, 392. (*Balmoșul* se întinde când îl scoți din blid). *Muearea... deșartă, țifrașită, ză-*

darnică, și fără de lucru, carea cu suseirea hainelor de mătășă i se întorc și crierii, slobode graiurile întinse ca balmoșu; unde nu se vorbește rău de alții, acolò nu rămâne ea. TICHINDEAL, F. 400. (*Balmoșul* fiind o mâncare în care se amestecă diferite substanțe, el a putut fi întrebuințat în sens figurat, pentru însăși noțiunea de „amestecătură“, arababură“; cfr. babilonie. În sensul acesta apare însă totdeauna în legătură cu cuvântul *talmoș* s. *talmeș*; cfr. bálmäji). *Tálmoș-bálmoș* s. *tálmeș-bálmeș* = amestecătură; zăpăceală: „mélange, galimatias“. PONTBRIANT, „embrouillamini“. DDRF. Întruințat mai cu seamă ca loc. adv. *A face pre cineva talmeș-balmeș* = „a-l rupe în bătaie“. LM. = „a(-l) omori“. BARONZI, L. P. I, 151/25: „rouer qqn. de coups“. DDRF. Cfr. hărcea-parcea, tercea-percea. *A face un lucru talmeș-balmeș* = „mettre une chose sens dessus-dessous“. DDRF. *Trebue să mă urmeezi... într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală și să se facă un talmeș-balmeș pe cât se va putea mai doct și mai erudit*. ODOBESCU, III, 24/18. *Apa din ciauun fierbea așa de tare, că peștele se făcuse talmeș-balmeș*. CONTEMPORANUL, VI, I, 27.

[Și: *balmuș* s. a.; *balmuj* s. a.; *balmăș* s. a.; *balmăș* s. a.; *balmăj* s. a.; *bálmeș* s. a. | Și: *balamiș-balmuș* s. a. *A făcut un balamiș-balmuș* = „o amestecătură“. MARIAN. (Cu aluzie la o anecdotă populară despre un Țigan care a scăpat în apă *balmoșul* primit în dar de la cumătră-sa) *Ai fost și tu, când ai fost, pe când te hrăneai cu balamiș-balmuș de la cumătră*. ALECSANDRI, T. 60; cfr. 671. | Și: *hálmej* s. a. (Loc.) *Face ca Țiganul cu halmejul* (Broscari, în Mehedinți). ZANNE, P. VI, 392 [care explică pe *halmej* prin: „un fel de mâncare“ și trimite la (*talmeș*)-*balmeș*]. În loc de *talmoș-balmoș*, mai rar și: *halumiș-balumiș* s. a. *De atâta frământătură, s'o făcut glodul și apa halumiș-balumiș*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Etimologia nesigură. Cuvântul se găsește și la Unguri: *balmos*, „mâncare preparată din făină de porumb și din caș“ și, judecând după accent, e foarte probabil că Românii l-au primit de la Unguri. CIHAC, II, 478. Dimpotrivă, e aproape sigur că Rutenii și Huțulii din Bucovina (*balmus, balmuș, bamuș, banuș*, „mămăligă cu smântână“; și în sensul figurat: *pobiti na balmus* „a bate pe cineva zdravăn, a-l schingiu“) îl au de la Români. (Cu greu să existe vreo înrudire — precum pretindea Hasdeu, *Etym. Magn.* 2389 — între vorba românească și *bulamac* „une soupe épaisse et gluante, bouillie“ din dialectul djagataic, care se găsește și la Turci: *bulamac*, de la care a străbătut la Bulgari: *bulamac* și la Sârbi: *bulamac, bulimac*. Tot astfel e îndoios că ar exista o legătură etimologică între rom. *talmeș* și fran. *talmouse* „pièce de pâtisserie sucrée, dans laquelle il entre de la crème, du fromage et des œufs“; mai degrabă e posibil ca forma *talmeș* să fie luată și ea de la Unguri, la care o transformare a cuvântului *balmos* în *talmos*, prin apropiere de *tul*, „strachină, blid“, ar fi ușor explicabilă). Cfr. bolmoajă.

BÁLMOȘÍ ob. IV^a (ș. d.) v. bálmäji ș. d.

BÁLМУJ s. a. v. balmoș.

BÁLМУJÍ vb. IV^a (ș. d.) v. bálmäji ș. d.

BÁLМУȘ ș. a. v. balmoș.

BALNEÁR, -Ă adj. *Balnéaire*. — De băi (I, 2° și II, 1°, 3°). *Peste vară, e o adevărată emigrație spre localitățile balneare și climaterice din văile Carpaților*. MEHEDINȚI, R. 12.

— N. din fran.

BALNEOTERAPIE s. f. (Med.) *Balnéothérapie*. —

Tratarea boalelor prin întrebuințarea metodică a băilor.

— N. din fran. (compus din lat. *balneum* „baie“ (1, 2°) și grec. *θεραπεία* „tratare, îngrijire, cură [medicală]“.)

BĂLOIU s. m. *Bœuf blanc*. — (În Banat, unde se rosteste *băloiu*) Bou bălan, alb. „*Bēlonu* = bos albus“. ANON. CAR. „Băl și *băloniu* e un bou alb“. LIUBA-IANA, M. 115.

— Ar putea fi un derivat din *bâl*, prin suf. augm. *-oiu* (cuvântul se găsește însă și la Sârbi: *bijeloŋa* „bou alb“ și ar fi de cercetat dacă Sârbi il au de la Români, sau din potrivă).

BALÓN, s. a. 1°-2°. *Ballon*.

1°. Aerostat (mai nainte, de obicei, sferic) alcătuit dintr'un înveliș de stofă subțire și impermeabilă, care se umflă cu ajutorul unui gaz mai puțin dens decât aerul atmosferic (aer cald, gaz de luminat s. hidrogen). *O călătorie cu balonul. Balon captiv, balon finit de o frânghie care l-impiedică de a se urcă mai sus de cât lungimea ei. Balon de încercare, mic balon căruia i se dă drumul înainte de o ascensiune aerostatică, spre a cunoaște direcția vântului; fig. știre ori faptă cu care se încearcă dispoziția sufletească a oamenilor.*

2°. (Chim.) Vas de sticlă, de formă sferică, cu un gât. *Luăm un balon mare prevăzut la gât cu un robinet.* PONI, F. 69.

— N. din fran. (derivat din *balle* „minge“).

BALÓN s. a. (pop.) v. landou.

BALONÁT, -Ă adj. *Ballonné*. — Umflat ca un balon. | Spec. (Med. Despre pânțele) Umflat de gazele grămădite în intestine.

— N. după fran.

BĂLÓS, -OĂSĂ adj., subst. I. 1°. *Couvert de bave. Baveux*. 2°. *Dégoutant, sale*. 3°. *Saliveux, glaireux*. (Vin) *qui file*. 4°. *Glissant*. II. 1°. Nom d'une plante employée en médecine populaire. 2°. Épithète des esprits malins, du diable.

I. Adj. 1°. Plin de bale, cu bale, căruia îi curg balele. „*Bēlos* = biliosus, phlegmaticus“. ANON. CAR. „*Bălós* = salivosus; geifrig“. LB. [Cel ce s'a bolnăvit de plecate, are] *limbă băloasă. cleioasă și galbenă*. PISCUPESCU, O. 213. *Leliță cu buze groase, Șterge-le, că ți-s băloase: Sărută-te-aș, și mi-e groază!* BUD, P. P. 59.

2°. P. ext. „Scârbos“ (RĂDULESCU-CODIN), murdar; cfr. îngălat. *Nu vreau să beau după un bălos ca tine!* (Brașov). COM. LACEA.

3°. Ca balele. *Unii pești scot prin scame sau piele o materie băloasă*. LM. [Din organ] *curge o materie băloasă și sângeoasă*. P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. || Spec. (Despre vin) Care se întinde. *Vinul poate fi: acru, dulce, pietros și bălos*. (Mânzați, în Tutova), ap. HEM. 3060. „Vinul[ui] greu la băut se zice *bălos*“. (Slobozia-Conachi, în Covurluiu) H. III, 399. || (Bot.) **Burete-bălos** v. burete.

4°. (Transilv.) Lunecos. (Fiind vorba de gheață s. zăpadă) „[Se zice că locul e] *bălós, când îngheață zăpada, de-i lunecos*. (Gura-Răului, comit. Sibiiului)“. VICIU, GL. „*Poleiu' nu se zice pe la noi, dar se zice: gheață liștavă și polighiță, sau: e bălos locul*. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 3060.

II. Substantivat. 1°. (Bot. Substantivat sub forma feminină) „*Băloasă* [se numește o iarbă ce] se întrebuințează pentru dureri de spate“. (Lupești, în Covurluiu), H. III, 261.

2°. Duh necurat. (Substantivat sub forma feminină, la plur.) „În descânțete se întrebuințează, între altele, epitetul: „*voi, băloaselor*“, către duhuri rele femești“. HEM. 3061. | (Substantivat sub forma masculină) „Între epitelele populare ce se dau dracu-

lui este și acela de *bălosul*“. (Făgăraș), ap. idem, 3061. Cfr. *bală, bală-spurcată*.

— Derivat din *bale*, prin suf. adj. *-os* (cfr. ital. *bavoso*, sard. *baosu*, fran. *baveux*, span. *baboso*, portg. *baboso*, cu același sens).

BĂLOȘĂ vb. I^a. 1°. *Baver*. 2°. (Refl.) *Se couvrir de bave*. — (Cuvânt neîntrebuințat și suspect; atestat numai la COSTINESCU).

1°. „A curge bale, a lăsa bale“.

2°. (Refl.) „A se umplea de bale“.

[Tot la Costinescu se găsește și un verb *A desbăloșă* = a curăți de bale, de materii băloase: „*ôter les baves, les salives*.“]

— Derivat din *bălos*.

BĂLOȘEL s. m. (Bot.) *Russule fétide: Russula foetens* ou *Agaricus foetens*. — (În Mold.) „Ciupercă suspectă, cu un miros caracteristic foarte neplăcut, din fam[ilia] agaricaceelor, pălăria galbin-roșietică;... piciorul... alb, gros;... carnea albă, grețoasă, are un gust acru. Crește pe pământ, în pădurile de brad și de fag. [Se mai numește:] burete-bălos „[din cauza sucului său cleios“. HEM.] (Mold.)“ PANTU, PL. — Derivat din *bălos*, prin suf. dim. *-el*.

BALÓT s. a. (Comerț) *Ballot*. — Pachet mare de marfă pentru expedit pe căile de comunicație (de obicei înfășurat în pânză groasă și legat cu sfori sau cu cercuri de fier); cfr. *bal*². *Toate baloturile, lăzile și pacheturile... să fie îndreptate la vama centrală din Iași*. (a. 1883), URICARIUL, VII, 224/19. *Matrozii corăbiei și cărătorii sau hamalii portului umblau în sus și în jos, scoțând... baloturi și butoaie cu marfă*. ODOBESCU, III, 248/23. *Unii luară baloturile uriașe, le înălțară pe umeri... N. DUNĂREANU, CH. 49. [Plur.: -loturi.]*

— N. din fran. (derivat din *balle* „minge“).

BALOTĂ vb. I^a. *Ballotter*. — (Franțuzism) A trimite mereu de la o parte la alta (ca pe o minge, la joc); cfr. *balotat*. Cfr. *bălăbăni*.

— N. din fran.

BALOTĂGIU s. a. }

BALOTĂJ s. a. }

Ballottage. — Alegere rămasă nehotărîtă între mai mulți candidați, fiindcă nici unul n'a intrunit majoritatea absolută a voturilor. *La alegerea colegiului al doilea de Ilfov s'a declarat balotaj*. | P. ext. Scrutinul care trebuie să decidă între candidații rămași în balotaj. *La balotaj, nu s'au mai prezentat toți candidații*. [Plur. *-tagii, -taje și -tagiuri, -tajuri*.]

— N. din fran. (derivat din *balloter* „a pune o bilă de votat [balotte] în urnă“).

BALOTĂRE s. f. *Ballotement*. — (Franțuzism) Infinitivul verbului *balotă*, devenit abstract verbal; cfr. *balotat*. Cfr. *bălăbăneală*.

BALOTĂT, -Ă adj. *Ballotté*. — (Franțuzism) Participiul verbului *balotă*, devenit adjectiv. Trimes, printr'o mișcare, când într'o parte, când într'alta (ca o minge svărlită, la joc, de la o parte la alta). *În furtune și în intrigi balotați fără nctare, Am uitat noi vechea cale și trecutul glorios*. ALEXANDRESCU, M. 162/11.

BĂLSAM s. a. 1°. *Baume*. 2°. *Odeur agréable, parfum*. 3°. *Baume*.

1°. Substanță mirositoare, rășinoasă, care se scurge sub formă lichidă din anumiți copăci, iar la aer se îngroașă și se întărește. [Între tropice] *lăcrămează emirna și tămăcea, balsamul și sacăzul*. PISCUPESCU, O. 62. (Se întrebuințează mai cu seamă la îmbalsamarea morților) *Și până cumpără și cu unsori de balsamă unse trupul*. OMILIA DE LA GO-

VORA (1642), ap. HEM. 2391. *Înfăşură cu pândze curate, cu unsori de miroşuri scumpe* (pe margine: *balsame*). DOSOFTEIU, ap. HEM. 2391. *De grabă i s'au tâmplat moartea şi, grijindu-i trupul cu balsam, l-au dus la ţara lui*. ACSINTE URICARUL, LET. II, 182/15.

2°. P. ext. Miros foarte plăcut (cfr. fran. „odeur embaumée“). *De miroase îmmulţite Balsam viu din ele dând, Zefir dulci suflări trimite*. I. VĂCĂRESCU, ap. HEM. 2392. *O atmosferă de balsame răcoroase înviă suflarea*. ODOBESCU, ap. HEM 2392.

3°. P. ext. (Med.) Numele a felurite preparate farmaceutice uleioase şi balsamice întrebuinţate ca medicamente externe în potrirea durerilor fizice. *Balsam de copai* (=fran „copahu“). COSTINESCU. [Pentru] orice supărare de boală ascunsă în trup ia picături de revent amari, de la spiţările, zece dramuri, balsam vite ofman [= b. vitae Hoffmann, aşă zisul „balsam de viaţă“] un dram. PISCUFESCU, O. 291. *Să iei balsam de mică de la spiţerie şi să bei în toate zilele*. ŞEZ. VIII, 154. *Se mai recomandă asemenea [ca leac împotriva herniei] unt de piatră şi balsam unguerec luat de la spiţării ori băcămii*. ibid. IV, 25/19. || Fig. Alinare (a durerilor morale), mângâiere, consolaţiune. *Nici firea dar, nici spirite divine Vreun balsam să găsească n'au ştiut?* GORUN, F. 112. *Dulce somn, tu, al căruia balsam mântuitor usurează natura suferitoare, unde fugi?* MARCOVICI, C. 6/5. *La rana lui Erotocrit vorbele lui Polidor îndată se prefăcură într'un balsam vindecător*. PANN, ap. HEM. 2392. *Să străngi draga ta mână, să simţi a ta durere Vărsându-se asupra-mi cu balsam fericit*. ALEXANDRESCU, M. 59/4. *Departee de toţi ai mei şi cu suşetul adânc înrîstiat trăiam într'un colţişor al Françiei... în toate serile un sunet de corn răsună de pe malul opus al râului... Cât voiu trăi, nu voiu uită ce dulce îmi eră acel balsam melodios*. ODOBESCU, III, 97/1. (Are ca atribut subst. mângâiere) *Isus binevoî a se coborî între noi, şi ca un doştor milostiu, ne dete balsamul mângâierilor sale*. MARCOVICI, D. 404.

[Accentuat mai rar, şi : *balsâm*. | Plur., rar : -same şi -samuri. Cfr. TDRG. | La Românii din Austro-Ungaria, cu pronunţare nemţească : *bălzam* (şi *balzâm*.)]

— N. din lat. *balsamum* „(copacul de) balsam“ (< grec. *βάλσαμον*, idem).

BALSAMĂ vb. I^a (ş. d.) v. *bălsămă* ş. d.

BĂLSĂMĂ vb. I^a. 1°-2°. *Embaumer*. — (Întrebuinţat rar, în locul compusului „îmbălsămă“).

1°. A unge s. impregnă un cadavru cu balsam s. p. ext. cu alte substanţe aromatice, dessicative şi antiseptice, spre a-l prezervă de putrezire. [Antioh Cantemir] *ceru ca trupul său, bălsămându-se, să fie dus în Rusia şi depus în mănăstirea unde eră tatăl său îngropat*. C. NEGRUZZI, II, 156/13.

2°. P. ext. A umpleă (aerul) cu miros foarte plăcut. *Eliza e viaţa ce toate 'nsuşteşte; Zămbirea-i e cerească, privirea ei amor; A sa dulce suflare ast aer bălsămeşte*. ALEXANDRESCU, M. 106/11. *Iasomia bălsămează aerul cu miros de faguri albi*. DELAVRANCEA, S. 70.

[Şi: *balsamă* vb. I^a; *bălsămă* vb. IV^a; † *balsamui* vb. IV^a. PANN, E. IV, 113/21.]

— Derivat din *balsam*.

BALSAMĂRE s. f. *Embaumement*. — Infinitivul verbului *balsamă*, devenit abstract verbal. Cfr. *îmbălsămăre*.

BALSAMĂT s. a. = *balsamare*. Participiul verbului *balsamă*, devenit abstract verbal. Cfr. *îmbălsămat*.

BALSAMĂT, -Ă adj. *Embaumé*. — Participiul ver-

bului *balsamă*, devenit adjectiv. Cfr. *îmbălsămat*, -ă. [Şi (invechit) : *bălsămit*, -ă. *Îmi pari un silf, ce vine, pe raza unei stele, Din sfere luminoase, din aer bălsămit*. ALEXANDRESCU, M. 77. *Ūmbrele călduroase şi bălsămite ale nopţii de vară ascuseră...pe fericiţii miri*. ODOBESCU, III, 202.]

BĂLSĂMĂ vb. IV^a (ş. d.) v. *bălsămă* ş. d.

BALSĂMIC, -Ă adj. *Balsamique*. — (Ca) de balsam. *Odoare aromatico-balsamică*. GRECESCU, FL. 310. — N. din fran.

BALSĂMIU, -IE adj. *Embaumé*. — (Rare) Ca de balsam; cfr. *balsamic*. *Teii, salcămii şi pomii roditorii erau tocmai în floare, umplând văzduhul... cu miros dulce şi balzamiu*. E. GRIGOROVITA, N. REV. R. I, 65. [La Românii din Austro-Ungaria, cu pronunţare nemţească, şi : *balzamiu*, -ie.]

— Derivat din *balsam*, prin suf. -iu.

BALSAMUI † vb. IV^a (ş. d.) v. *balsamă* ş. d.

BALŢ, (-Ă) s. m., s. a., subst. 1°. *Lacet, lacs, filet. Maille. Cordon*. (Au plur.) *Cordons d'un sac. Cercle (de roue)*. 2°. *Voile. Poêle, voile de mariée. Voile dont on couvre le mort*. 3°. Nom d'un animal qui a le cou blanc ou qui est bigarré, rayé.

1°. (Transilv.) „Laţ, ochiu, fâşie cu care se prinde, se leagă, se încinge şi se strânge ceva.“ LM. „*BalŢ* = laqueus; die Schlinge.“ I.B. „*BalŢ* = legătură, chioţoare, baeră, laţ sau ochiu.“ (Ţara-Haţegului). REV. CRIT. III, 87. | (La plur.) *BalŢi* = băerile sacului. BĂRCIANU. | Spec. „Cerc de fier cu care butile roatelor se leagă la capete sau pre la mijloc.“ LM. Cfr. *zbalŢ, zbanŢ*.

2°. (În Sălăgiu, prin părţile Năsăudului şi prin munţii Bucovinei mărginaşi cu Ardealul) „*BalŢ* [s. *balŢul miresei*] = vâlul de mireasă, peteala albă ce împodobeşte creştetul miresei.“ (Nădişul-romănesc, districtul Cehul-Sălăgiului). VAIDA. Cfr. *zăbranie, hobot, nimitet, nimitet, sovon, zoyon, von, potilat, procov, tulbent, turbent*. „În Sălăgiu duce mireasa în presara cununiei *balŢul*, cu care are să se îmbălŢeze mireasa, la casa mirelui şi aice îl dă ea nunelor ca să-l tivească. Nunele... îl tivesc cu primă mîerie. Fac apoi din altă primă tricoloră, precum şi din sasău sau bărbenog (= Vinca minor)... o cunună pe care o cos pe *balŢ* astfel ca, atunci când vor pune-o miresei pe cap, să vină tocmai de-asupra frunţii.“ MARIAN, NU. 251. „În ţinutul Năsăudului..., unde se întâmplă îmbălŢarea, adică înhobotarea, cam cătră miezul nopţii, copilul care o îmbălŢeşte [pe mireasă], când îi aruncă întâia oară *balŢul* pe cap, strigă: [Să ai] Feciori şi fete!“ ibid. 546. „[În Sălăgiu şi în Zarand, nuntaşi] se pun cu toţii la masă după poziţia socială pe care o ocupă în sat şi anume: mirele cu pălăria în cap, ca semn că e rege încoronat, iar mireasa cu *balŢul* tot pe cap stău în fruntea mesei.“ ibid. 651. (Urmă de atributul miresei.) *Că ne-om duce tare şi vartos, Cu puterea lui Hristos, În vârful munţilor, În crucile brazilor, În cununa fetelor, În balŢul mireşelor*. MARIAN, NU. 249; PĂRVESCU, C. 82. || Vâlul de pe obrazul mortului. Cfr. *nimitet, păioară*. „Se pune de-asupra mortului o bucată de pânză cât dinsul de lungă, iar peste aceasta une-ori şi păioară (nimitet, *balŢ*).“ MARIAN, I. 246. *Frăţiorul meu iubît, De ce zezi aşă măhnit Şi cu balŢ acoperit?* (Mănăstirea-Humorului, în Bucov.) ibid. 552. [Cfr. la Aromâni: *balŢ* = „eşarpă albă ce o pun femeile fărşiroate la (= pe) cap.“ DALAMETRA.]

3. P. anal. Nume de animal cu gâtul alb s. p. strii, alb cu negru. „*BalŢ* = alb şi negru, pistrîi“. POPOVICI, R. D. 164. „*BalŢă* (plur. *balŢe*) = numele unei oi care e bălŢată, adică la care grumazul e alb, iară incolore neagră.“ MARIAN. Cfr. *bălŢat*.

[În sensul 1° e masculin, cu plur. *balŢi*. BĂRCIANU;

în sensul 2°, ambigen, cu plur. *bălfuri*. BĂRCIANU; în sensul 3°, e masc. s. fem., după sexul animalului, cu plur. *bălfii* și *bâlfe*.]

— Din lat. *balteus* și *balteum* „cingătoare“: ital. *balza* „bordură, falbală“ (mantuez *bals*, urbinez *balz*, brescian *balsa* „partea de jos a unei halne, bordură“, ferrarez *balz* „snopi de paie“, parma *balz* „bordură“, trientin *vausa*; abruzzez *valže* „curmeiu de salcie“), friul. *balz* „snop, legătură de paie“, span. *balzo* „nod“. CIHAC, I, 21. Pentru înțelesul 3°, cfr. *bălțat*. Cfr. *imbălță*, *imbălți*.

BALTĂ s. f. 1°. *Amas d'eau dormante, mare, étang*. 2°. *Eaux dormantes formées et alimentées par le débordement des grands fleuves. Marécage* (auprès du Danube). 3°. *Flaque ou mare d'eau formée par la pluie; masse d'eau (de sang, etc.) répandue sur le sol*.

1°. Cuvântul *baltă* are în limba română aceleași accepțiuni ca lat. „*palus*“ (v. etimologia); înseamnă deci „o întindere mai mare de apă stătătoare“. Numai rare-ori se confundă în limbă cu lac (s. iezăr, iazăr, tău), care e mai mare și mai adânc: „O scobitură a pământului plină cu apă se chiamă *baltă*, când e mică; când e mare se chiamă lac“. MEHEDIȘTI, P. 3. Se deosebește de asemenea de iaz, iezătură prin faptul că *balta* e o formațiune geologică naturală și apa ei nu s'a adunat prin iezire artificială. Deși *bălfii* sânt de obicei bogate în pește, totuși cuvântul nu se confundă cu pescuină s. heleşteu care, precum arată etimologia lor (ung. *halastó* = lac cu pește), înseamnă „un lac (mic, adesea făcut de om) în care se cultivă pești“. Adâncimea *bălfilor* nefiind mare, ele sânt de obicei năpădite de vegetațiune acvatică. Din cauza aceasta, de cele mai multe ori sânt mociroase, și apalor, care nu are scurgere, e băhilită; totuși, de obicei, se face deosebire precisă între *baltă* și *bahnă*, *balhui*, *bălhoacă*, *bulhac*, *piștelniță*, *mlaștină*, *bălăștiogă*, *smârc*, *turbucală*, *șleaf*, *mocirlă*, etc. Cfr. și *băltoacă*, *bolotou* (*bolătău*, *bulătău*), *bolotugă*. *Trimiseși izvoarele în balte*. PSAL. SCH. 336 (= în iazere. CORESI, PS. Cuvântul e întrebuințat în sens impropriu: „c'est lui qui conduit les fontaines par les vallées“: „în convallibus“). *A vândut a sa dreaptă ocină... cu vecinii și cu bălți de pe/aște și cu tot venitul*. DOC. (a. 1655, Iași), ap. TDRG. *Și o am adoos [Curtea-de-Argeș] și cu bălți cu peaste, cu sate și cu țigani*. DOC. (a. 1682), ap. HEM. 2397. *Să-i felui ocină toată moșia satului Ulmuleșului ot sud Teleorman, cu vii și cu balte*. DOC. (a. 1693), ibid. *Voiu pune răurile spre oștroave și bălție voiu uscă*. BIBLIA (1688), ibid. (: „ponam flumina in insulas, et paludes siccabo“; „je réduirai les fleuves en îles, et je sécherai les étangs“). *Dé v'r/jei să aibi puțintă mângăiare la sufletul tău, nu mearge la zbor și la jocuri, numai [= ci] mergi la grădini, la răuri și la bălți și la livezi și la pometuri, de ascultă pre grieri, carii cântă toată ziua*. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I, 291/28. *August Chesarul... trimetea și el boierii cei greșiți la închisoare, — cum zic Turcii, surgun — la Cetatea-Albă, unde și pe un dascal, anume Publius Ovidius l-au trimes..., care au și murit în Cetatea-Albă. Și o baltă ce este acolo, Vidov, pe numele aceluși Ovidius este*. M. COSTIN, LET. I, 23. *Apoi singur Ion-vodă cu vro 600 de oameni s'au lipit la baltă la Cahul, unde eră oastea turcească...* URECHE, LET. I, 195/1. *Dintr'acestea a lui Procopie cuvinte curat poate cunoaște cineva că ceale vechi a Gotilor lăcașuri, după ce s'au coborît de la Scandinaavia, să fie fost pe lângă marea Azacului, adică baltă Meotis (: „palus Maeotis“). CANTEMIR, HR. 261/3. *Apa izvorului, din curgerea sa, în piștealniță și în bălți stătătoare oprindu-să, se strică și grea putoare de gl(oa)d sau de alt miros neplăcut sloboadă*. idem, ap. GCR. I, 359/26. *Turcii să nu mai șază cu casele lor în Țara-rumânească, nici moșii sau bălți**

să nu fie slobози a țineă. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 165. *Tot felul de pește de țară, atât de heleşteu, cât și de bălți...* TARIF (a. 1792) URICARIUL, IV, 133/8. *Ba [căpitanul Turculeț] încă a pus prin bălți și niște ierburii veninoase*. C. NEGRUZZI, I, 171. *Pe deasupra bălții nagății se'nvârtesc*. ALECSANDRI, P. III, 27. *Văd cloșca păscând bobocii de rață pe malul bălții*. ODOBESCU, III, 13/25. *Știuca se vânează vara cu cârligele, și iarna în bălți, cu cotețe*. DAMÉ, T. 127. *[Murgul] a băut apă din baltă, Cu glod negru-amestecat*. ALECSANDRI, P. P. 248. *Mândra... ține [cail] de căpestre Și-i adapă la izvor, Că la bălți să bea nu vor, Că se prăpădesc și mor*. ȘEZ. IV, 218/25. (Cred. pop.) *La opărituri, e bine să mai pui și mătreată din belți, că-i foarte bună*. ibid. III, 176/25. *Vai de mine, mor de cald, Și n'am baltă să mă scald*. ibid. I, 104/20. *Mierla iar zbură... Peste cap se da Și mi se făcea, Se făcea d'o baltă Cu papură naltă, Cu papură groasă, Naltă și stufoasă*. TEODORESCU, P. P. 455^b. *Toată fata Sare balta, Numai știrba Scoate limba*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 434. *Iubește, bade, iubește, Treștie mândră din baltă, Subțireă, verde și naltă*. ibid. 47. Multe cântece populare se încep cu: *Frunză verde (s. foaie lată s. foaie lipă, etc.) de pe baltă*. Cfr. HODOȘ, P. P. 149; TEODORESCU, ap. HEM. 2396; ȘEZ. I, 72^b/8. (Prov.) *Picătură cu picătură face baltă*. ZANNE, P. I, 57 (cfr. *Picătură cu picătură face lac*. ibid.). *Avere e ca o baltă: cum faci un șânțuleț, toată se scurge*. ibid. v, 24. *Cine seacă balta, prinde broaște!* ibid. IX, 441. (Loc. Cu aluzie la bogăția în pește a bălților noastre) *Pește'n baltă, caș la stână!* „se zice despre acele lucruri care se află neapărat și cu belșug în anumite locuri“. ZANNE, P. III, 512. *Are balta pește!*: „știu că se află în mare număr, se va găsi, se va face neapărat!“ ibid. I, 117; mai ales cu înțelesul: are avere (cel de care e vorba). *Răde vârșă de baltă și dracul de porumb(le) negre*: „se zice despre cei ce răd de alții și [pe sine] nu se vād“. ZANNE, P. IV, 684; II, 690. † *A da cu băta'n baltă*: a face o muncă zadarnică, „donner un coup d'épée dans l'eau“, idem, I, 117. | (Poporul crede că în bălți se aciuază spiritele rele; cfr. smârcul mărilor). „În fundu' apelor mari... își au dracii, ai d'au căzut în apă, casele lor, căci d'ăia le și zice lor lumea: al din baltă, și de-aceea se zice] *fire-/a/i în baltă!*“ ȘEZ. III, 101/16; cfr. ZANNE, P. VI, 574; CANTEMIR, ap. HEM. 2400. *Voi, lelelor, Măiestrelor... Vă duceți în locuri de părtate, În baltă, treslie, pustietate*. POP, ap. GCR. II, 338/27. || Fig. (prin hiperbolă). [Sfânta Vineri] *plânse, și baltă de lacrimile [ei] se feace*. CUV. D. BĂTR. II, 150. *Lacrimile-i curg mereu. De face baltă și tău*. BIBICESCU, P. P. 93. | (Din astfel de expresii s'a născut construcția adverbială) *baltă*=(foarte) mult. *Au căzut multe mere, de furtuna asta? — Au căzut baltă*. Cfr. și *Am o vacă moartă'n sură, Îi șade untul baltă'n gură?* (= „Fântăna.“) GOROVET, C. 143; cfr. c. 34. || (Bot.) *Iarba-bălfii* v. păiuș. PANTU, PL. | (Zool., lht., Ornit.) *Bou-de-baltă, bou-bălfii, buhaiu-de-baltă* v. bou, buhaiu.

† (Cu apa stătătoare a bălților se poate compara stagnarea unei întreprinderi; cfr. lat. *stagnare* din *stagnum* „baltă“. În loc de a se face însă o comparație completă din punct de vedere sintactic, printr'o propoziție construită cu o particulă comparativă, se întrebuințează construcția eliptică, în care *baltă* are funcțiune adverbială.) A stă (lucurile) *baltă* = a sta pe loc, a stagna, a nu mai înainta, a nu mai da înainte, a rămâne neisprăvit: „stagner, rester stagnant, être abandonné ou remis“; p. ext. apoi: a rămâne (mai rar, a zăcea) *baltă*, p. ext. apoi (pentru ideea transitivă): a lăsa *baltă* = a lăsa ceva neisprăvit, a nu se mai interesa de... s. a nu se mai ocupa cu ceea ce s'a început: „laisser tout en plan“. DDRF. *Au rămas lucrurile baltă* = „tot incurcate și date tăcerii“. PAMFILE, J. II. *Vremea trece, flăcăul începe și el a se trece... și însurătoarea rămâneă baltă*.

CREANGĂ, P. 142. *Lumea umblă în multe părți pentru sărbătorile apropiate și drumul meu e în mare primejdie de a rămâne baltă.* IORGA, N. R. B. 93. *Trebile zac baltă:* „les affaires languissent“. CIHAC, II, 8; „die Unternehmungen, die Sachen stocken“. BĂRCIANU. *N'auzi alta decât forme, Uniforme și reforme, Toți croesc, fac și prefac, Ca să ne vie de hac, Ieri o lege, astăzi altă, Și, când cați, lucrul stă baltă. Ci-că-aista e progres?... Na-ți-l frânt, că ți l-am dres.* ALECSANDRI, T. 40. *Fost-ai și d-ta la tinerețe, nu zic, dar acum îți cred; dă, bătrânește nu-s? Cum n'or sta trebile baltă?* CREANGĂ, P. 230. *Toate interesele ne stau baltă* = „toate operațiile de comerț au încetat, stau în nemîșcare“. COSTINESCU. *Vă poruncesc... să lăsați orice lucru a' câmpului baltă și să vă duceți ca să cărați lemn[e].* ALECSANDRI, ap. TDRG. *În urma urmelor, se văzură silifi și lase baltă planul de răscumpărare.* CONV. LIT., ibid. *La 18 ani, am rămas fără tată și am lăsat școala baltă spre a da ajutor mamei la treburile moșiei.* SANDU, LUC. VI, 147. „Ca să lese [cinev] o afacere, să nu se mai intereseze [de ea, i se zice]: las'o baltă, las'o moartă'n popușoiu, las'o moartă'n cânepă!“ ȘEZ. II, 75, *las'o moartă în baltă!* PAMFILE, J. II.

2°. Spec. Niumirea de bălți o primesc cu deosebire întinderile de apă stătătoare rămase pe urma răvârsărilor râurilor mari și mai ales ale Dunării. De aceea, voină arată toată extensiunea Țării-românești, poporul zice pe alocurea de la baltă până la munte = de la Dunăre până în Carpați (expresie care trebuie să fi fost creată de ciobanii care fac în fiecare an drumul cu oile de la munte la baltă și îndărăt). *Clăcașul să nu poată să vâneze pește în heleșteul stăpânului, dar în bălțile Dunării să vâneze pește, dând câte un pește la zece.* CARAGEA, L., ap. HEM. 2398. *Cu toporu' să arunci în al de i-ar da'n gând dracul să-ți robiească națiea... și trau' tău de veacuri așezat de la baltă până dincolo de munte.* JIPESCU, O. 126. „Când vântul bate despre baltă, poporul judecă că are să ploae“. (Găvănești, în Buzău). H. II, 92, cfr. baltăreț^{2o}. || P. ext. Locurile acestea după ce a secat apa de pe ele, vestite pentru vegetația lor îmbelsugată, cu deosebire locurile pe care le inundă Dunărea, aproape de gurile sale. *Se tindea Brăilenii până la orașul Flocii, pe baltă în sus... și pusese subași prin sate și scaun pe baltă, de luă vamă din toate cele ce ieșeau din bălți.* MAG. IST. IV, 107. *Balta a nștorit de minune!* LM. *Mulți mocani din Săcele și din Bran venau cu turmele lor de oi pe baltă.* 3°. P. anal. Apă de ploaie strânsă într-o afundătură de pământ s. în gropile de pe drum, apă s. alt fluid vărsat în cantități mai mari pe jos (cfr. apărie, apăraie); băltoacă, baracă. [Despre omul beat se zice că] *i se oblăncesc picioarele, ca cânepa când o scoți din baltă.* (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2400. *Prin bălțile de noroiu, ce împroșeau pre culezătorii ce se incredea perfidelor unde, treceau niște ciubote mari; cărora nu le-ar fi păsat nici de potop.* EMINESCU, N. 33. *Pe strade se formase mici râulețe și pe alocuri apa se grămădise în mari bălți noroioase.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Mere nora la fântână, Cu cămașa soacrii 'n mână Și-o afund'odată 'n baltă (= băltoaca de apă murdară ce se formează lângă fântână din apa ce se varsă pe jos din găleată) Și o țipă [= aruncă] peste poartă:* „Na-o, soacră, că-i spălată!“ JARNÍK-BĂRSEANU, D. 455. *Vinul, amestecat cu sânge, făcuse o baltă pe lespezile salei.* C. NEGRUZZI, I, 152. *Atâta sânge mohorit curse din spurcăciunea de scorpie, încât se alcătui o baltă.* SPIRESCU, L. 138.

[Plur. bălți, † balte și (Mold.) belți. Răde[ă]... Cum în belți[i] să tăvăleă Și de cojoc nici gândea. ȘEZ. V, 87^b. *S'a luat pă din dosul setrilor, Pă marginea belților.* MARIAN, SA. 281. Cfr. ȘEZ. IV, 137/1. De aici gen.-dat. belți. *Un prost mergea pe malul unei belți.* ibid. I, 210/1.]

— Cuvântul e vechiu în limbă și se găsește, cu același sens, și la Aromâni (*baltă*), la Megleniți (*baltă*) și la Istroromâni (*bâte*). Față de paleosl. *blato*, idem (cfr. dubletul: *bolotău*), cuvântul românesc arată aceeași metateză remarcabilă (căci grupul inițial *bla-*, ca și *gra-* a fost în toate timpurile obicinuit la Români; deci cuvântul acesta nu poate fi asemănat cu slav. *dlato* > *daltă*) ca și în *gard* față de paleosl. *gradz*. Aceeași metateză apare la Albanezi care au *balte* „mocirlă“ și *garθ* „gard“. Coincidența aceasta nu poate fi întâmplătoare, cu atât mai mult că *baltă-balte* a înlocuit în amândouă limbile pe lat. *palus*, care la Români (*pădure*) și la Albanezi (*pūθ*) — și numai la ei — a primit sensul de „pădure“. Raportul între cuvântul slav și cel româno-albanez nu este încă lămurit: forma metatezată apare și în Dalmația (*balta*. Jiriček: *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, 88) și la Greci (m.-grec. βάλκη, n.-grec. βάλτος „baltă“), iar dintre Slavi o cunosco numai megieșii imediați ai Românilor, de la care au împrumutat-o (m.-bulg. *balina*. *Archiv. f. slav. Phil.* XXII, 32, rut. *balta* „băltoacă de noroiu“). Foarte probabil este că și *palta* „mocirlă, noroiu“ la Ladini și în Italia de nord (lomb. *palta*, piem. *paùta* A. Scoli: *Archivio glott. ital.* I, 261) e același cuvânt ca cel româno-albanez Răspândirea aceasta geografică a făcut pe E. Berneker, *Sl. Wb.* 70 să presupună că a existat la Iliri o formă *baltom, cu plur. *balta, de la care au acest cuvânt Albanezii, Români, Dalmații, Italienii și, probabil, și Grecii.

BALTĂ s. f. v. balț.

BĂLTĂBĂC: interj. v. băldăbăc.

BALTĂC s. a.)

BĂLTĂC s. a.)

Hache d'armes; sorte de halberde. Coup de hache d'armes. — (În România; peste munți, numai în Maramureș și în poezii populare. Învechit) O armă care constă dintr-o securice cu unul s. cu două tăișe pusă în vârful unei coade mai lungi, de lemn tare. „Armă în formă de secură cu două ascuțiri, bipennis“. LM. „Toporel cu coadă lungă; astăzi se poartă de unii călători la oblăncul șelei“. COSTINESCU. „*Băltag* = topor mic, îndemănos și ușurel, cu toporiște lungă“. ȚIPLEA. *Vladul au fost băut la o masă cu Șârbea, fratele Radului, deci au fost lovit pe Șârbea cu un baltag peste o mână, și i s'au uscat mâna.* DOC. (1624), ap. HEM. 3065. *Dimitru Sara-ciul, sluga lui Dimitrașco-vodă... au lovit lăcata cu baltagul, de o au stricat-o și au scos pe vornicul lordachi afară și i-au dat cărți de căimăcămie.* NE-CULCE, LET. II, 332/4. *(A)cel călare scoase baltacul lui și lovi pre străcucel ucela în tâmpla capului și-l omori.* MĂRGĂRITARUL (a. 1746), ap. CCR. 200. [Robinson] *au aruncat haina de pe dînsul, sulia și baltagul.* DRĂGHICI, R. 160. *Au mers îndată la copciul ucela... și au dat cu baltagul de două ori într'însul și au bătut în locurile acelu două pene, și au aninat ploștele de dînsule.* SBIERA, P. 68/32. (Prov.) *Dese lovituri de baltag răstoarnă stejarii urieși.* ZANNE, P. I, 289. | „La curtea domnească din Moldova, baltagul eră într'o vreme semnul caracteristic al agăi, înlocuit apoi prin topuz“. HEM. 3065. *Până la Grigorie-vodă în domnia a doua, aga purta baltag... iar atuncea Grigorie-vodă... au suit agiea după vel-comis, dându-i Domnul cu mâna lui semn să poarte topuz, adevă buzduhan, și de atuncea s'au numit și vel-agă.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 292/25. *O Mihneo, Măria-Ta, Nu silă la cap tăiat, Că e lucru cu păcat; Nu grabi, Pân' mi-o sosit Caftanul și baltacul* (pentru ca să se poată legitimă). TEODORESCU, P. P. 476^b/7. (*Baltacul* eră ună dintre armele haiducilor, care-l purtau, când erau călare, la oblănc s. la ciochină. Adevsea eră ferecat' s. ținut' și une-ori se ținea în-

tr'o teacă anume făcută) [Codreanu zice:] *Unde vedeam săracul, îmi ascundeam baltagul, iar unde zăream Grecul, Mult îmi ardea sufletul, Pân' ce-i rezeam capul.* ALECSANDRI, P. P. 89^b/₁₀. *Bat-a frunza fafului, Pus-am cruce satului Și coadă baltacului, Că am gândul dracului Asupra bogatului.* TEODORESCU, P. P. 289. *Vălcănaș ședea întins Și cu greu de somn cuprins, Cu baltacul la călcăiu, Cu hangerul căpătăiu.* ibid. 553^b. *Cel mai mic din poterași... Măna'n posunar băgă, D'un argint că mi-și scotea, Pe butuc că-l așeză, Cu baltac patru-l făcea, În flintă mi-l așeză.* ibid. 589^b. *Cu baltage ferecate Tot cu petre nestimate.* POP., ap. HEM. 3063. *Până eram ne'nșurat, Purtam murgu' ne'nvățat Și baltag inferecat. Dar de când mă însurau, Dăduiu murgu' pe mălaiu, Băltagu' pe lapte dulce.* MĂNDRESCU, L. P. 113. *Și-s voinici înarmați bine, Nu le pasă, zău, de nime, Căci au arme ofelite Și baltage fîntuite.* POP., ibid. *Din fierul [plugului] cel mai lat, Cel mai lat și'ncovoiat, Să fac teacă la baltag, Și baltagu' n ea să-l bag.* POP., ap. GCR, II, 306^b/₆₋₇. *Bistrișo, șiroiu de frunte! Ce te făcuși Dunăre Și te umflași turbure, De nu pot trece prin tine Cu baltagul la ciochine?* ALECSANDRI, P. P. 255^b/₁₇. | (Astăzi, e, prin unele regiuni, arma ciobanilor și a sătenilor la drum) „Armele de care se servesc ciobanii: pe lângă pușcă și măciucă, mai au un fel de toporas, pus în capul unui băț de corn, ce se chiamă, c'o singură numire, *băltac*“ (Chiojdu-Băscă, în Buzău). H. II, 31. „Armele ciobănești sânt: băț sau bătă, cață și *baltac*“ (Maxenu, în Buzău). H. II, 131. „Numele armelor întrebuițate de săteni sânt: pușca..., *baltagul*...“ (Berești, în Covurluiu) H. III, 50. „*Mariticu din Ploiești, Albă ești, frumoasă ești, Cu bărbatul cum trăești?*“ — „*Trăesc bine, ca cu dracul, Că și-aseară mi-a spart capul, Mi-a spart capul cu baltacul.*“ TEODORESCU, P. P. 316^b. [C. NEGRUZZI și ODOBESCU n'au priceput bine, pe cât se pare, sensul adevărat al cuvântului din poeziile noastre populare, de-oare-ce l-intrebuițază cu înțeles de „măciucă, ghioagă“. *Căci tatăl meu [uriasul] pe-atuncea eră voinic și tare... Eu astăzi îi țin locul! Eu port armele sale, Baltagul lui cel strașnic Și arcu ostășesc.* C. NEGRUZZI, II, 72₂. [Impăratul] când e să plece la vânătoare... invoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul, al Lăfăului, purtător de baltag, acoperit cu piele de leu. ODOBESCU, III, 75₆. *Eră îmbrăcat cu un mîntean de urs lăfos și 'ncins cu o curea, de care sta aninată o ghioagă nestrujită, cu dinți de fier, adevărat baltag de urias.* idem, I, 173₁₃.] || Fig. (Metonimie) Lovitură de băltac. *Și Stoian așă grăia... „Cântă-mi, măndro, cântecul, Că mi-e drag ca sufletul!“ — „Alei, frate, dragul meu, Nu mai pofti să cânt eu... Eu dacă ți l-oiu cântă..., Văile or răsună Și pe noi ne-a'ntâmpină Păunașul codrilor, Voinicul voinicilor...“ — „Las' să vie, că nu-mi pasă, Eu că l-oiu pofti la masă, Și de-a mai vrea altă hrană, l-oiu da trei baltagi pomană.“* ALECSANDRI, P. P. 98^b/₂₃. [La C. NEGRUZZI, I, 24, se găsește întrebuițat și cu sensul — suspect — de „bastonadă la tălpi“; cfr. băltăgaș. *Veți lua fiecare câte o sută [de] baltage chirjaliești pe talpe.* C. NEGRUZZI, I, 24.]

[Plur. -tace, (rar din cauza ritmului) -taci. | Și: băltăg s. a.; baltăg s. a. | În Teleorman, și: baldăc s. a. [Codreanu] *Vindea cătul, armili, Rămăneă cu baldacu.* MAT. FOLC. 152. *Ș'oiu plecă din sat în sat, Să-mi găsec omu' bogat... Să-i trag măcutci după cap, S'unde-oiu găsi om bătrân, Să-i dau baldace...* ibid. 387^b.]

— Din turc. baltak „hache, halberde“.

BĂLTĂC s. a. v. băltoacă.

BĂLTĂC interj. = băldăbăc. (Rar) Interjecțiune care „exprimă căderea în apă și sunetul ce rezultă

din acea cădere“. LM. „*Băltăc în apă* = platsch ins Wasser!“ POLIZU. *Hăltăc, Băltăc, De barbă-l duc?* (= „Fedeleșul.“) GOROVEI, c. 145. (Variantă: Hurduc, burduc,...). Cfr. hălbăc! hăldăbăc! hăltăc!

— Formație onomatopeică (ca și băldăbăc! Se pare că această onomatopee a fost apropiată de cuvântul *băltă*, cfr. băltăbăc, ca și când ar imita sunetul produs de căderea unui corp în baltă. La LM. se dă și expresiunea — suspectă — *a merge băltăc-băltăc*: „greu și scăpătând din lac în lac“ [construit, probabil, după „a merge șontăc-șontăc“]. Cfr. și rus. *bulych!* cu același sens, de la care derivă verbul *bulychatb* „a arunca în apă“).

BĂLTĂCĂI vb. IV^a. *Tomber à l'improviste dans l'eau.* — Propriu: A face băltăc! în apă, (deci) a cădea s. a. scăpăta pe neașteptate (cu picioarele) în apă. *Căii au băltăcăit întâi cu picioarele de dinainte, apoi cu cele dinnapoi; ghiața pârâ..., și sania scăpătată în apă. Și cai și fugari s'au dus pe supt ghiața.* SANDU-ALDEA, U. P. 37. [„Forma băltăcăt, în SĂM. III, 763₁, unde novela aceasta s'a publicat mai întâi, e greșală de tipar“. Com. SANDU-ALDEA. În dicționare i se atribue lui *băltăcăt*, în mod greșit, sensul lui „băltăci“.]

— Derivat din băltăc! prin suf. -ăesc.

BĂLTĂCĂL s. a. *Hachette d'armes.* — Diminutivul lui *băltăc* (derivat prin suf. -el). Cfr. băltăgaș. *Să-mi dai (tu) cărligelul tău, Să-ți dau băltăcelul meu.* MAT. FOLC. 211. *În nouă vădurele Sânt cam nouă corăbiele, Și stegari cu stegărele, Căpitani cu băltăcele.* TEODORESCU, P. P. 52^b. [Și: băltăgăl (diminutivul lui *baltag*). *Din ciocan un băltăgel, Să intru 'n codri cu el.* POP., ap. ȘIO. II.]

BĂLTĂCĂI vb. IV^a intrans. 1°. *Former des flagues, séjourner* (en parlant de l'eau) 2°. *Piétiner dans un marais, barboter, patauger, patrouiller, patouiller.*

1°. (Rar; despre apă) A se strânge într'un loc, formând (ca) o baltă, a stagna, a (se) bălți. *Seurge-reă acoperişului trebue să fie repede, ca apa să nu băltăcească pe învelitoare.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

2°. (Numai în dicționare) „A merge prin lacuri sau tină, a sări, a se arunca, a sălta, a se bate prin apă; a merge greu printr'un loc băltos sau tinos“. LM. (După COSTINESCU, și cu sensul spec. de „a zbură cu pieptul pe de-asupra și [cu] picioarele prin apă. Se zice de pasări“. HEM. 3069 face deosebirea următoare între *a băltăci* și *a bălăci*: „Bă-lăcește cineva, jucându-se, cu plăcere sau de bună-voie, pe când *băltăcește* cu desgust, de nevoie și cu anevoie“).

— Derivat din *băltăc* (în sensul 2°, născut printr'o apropiere a verbului *băltăci* de subst. *băltă* s. de *băltăc*: „a bălăci prin baltă“).

BALTĂG s. a. }
BALTĂG s. a. } v. baltac.

BALTĂG s. m. sing. Nom d'un vent violent. — (În Copăcel, comit. Făgărașului) „La vântul-cel-mare se zice pe la noi *băltăgul*“. ap. HEM. 3066.

— Pare a fi derivat din *băltă*, prin suf. -ag; ar însemnă deci, propriu zis, „vântul ce bate de la baltă (3°), băltărețul“. (Hasdeu, *Etym. magn.* 3066, crede că avem a face cu o întrebuițare metaforică a cuvântului *baltag*: „vânt puternic = care bate, lovește, doboară ca un *baltag*“. Împotriva acestei explicații vorbește faptul că *baltag* e necunoscut prin Transilv.; dimpotrivă, Românii din Țara-Făgărașului cunosc bălțile Dunării, din migrațiunile lor cu oile, la iernatic. Și sensul de „vânt de la răsărit“ ce-l are derivatul *băltăgan* prin părțile Brăilei arată că avem a face cu un „vânt ce vine din spre bălțile Dunării“.)

BĂLTĂGAN s. m. sing. *Vent de l'est.* — (Rare) „Vântului de la răsărit i se zice *băltăgan*“ (Ceacaru, în Brăila) ap. HEM. 3066.

— Derivat din *băltag*², prin suf. augm. *-an*. Cfr. *băltăreț*.

BĂLTĂGAȘ s. a. *Hachette d'armes. Coup de hachette d'armes.* — Diminutivul lui *băltag*¹ (derivat prin suf. *-aș*). Cfr. *băltăcel*. (Rare) Lovitură de băltag. *Mă luai seara pe lună, Cu flintuța mea în mână. Când flintuța mea plesnea, Un ciocoiu se prăvălea. I-aș mai da ș'un pumnăț bun, Să-i sară punga din sân; I-aș mai da ș'un băltăgaș, Să-i sară vr'un gălbenăș.* POP. (din Bucovina), ap. HEM. 3070.

BĂLTĂGÉL s. a. v. *băltăcel*.

BALTAGÍ-BAŞ(A) † s. m. v. *baltagi*.

BALTAGIU † s. m. *Soldat armé d'une hache d'armes, pionnier, sapeur* (dans la garde du sérail). — (Turcism din epoca Fanarioților, cunoscut numai la Români care steteau în legături cu Turcii) „Soldat pionier care servea odinioară în garda saraiului (compusă din 400 de oameni înarmați cu securi sau baltașe și care erau puși sub ordinele imediate ale lui Căzlar-aga“ ȘIO. *Împăratul, sigurevsit spre vreme, în saraiu, supt paza bostangiuilor și baltagiilor, se temeă de toate cele întâmplătoare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/51. *Marți, August 1, au mers Domnul Moldaviei, cu vornicul] Cuza, vornicul] Iordache Răscănuș și post[elnicul] Greceanul, de au heretisit pe patriarhul, în două caice, cu un baltagi și cu slugi fieștecare.* LET. III², 447/6. [Căpitanul baltagiilor se numea turcește *baltagy-basy*, cuvânt ce se găsește și la noi, sub forma *baltagi-baș(a)* s. m. *Leșise poroncă de la împăratul, la baltagi-baș, de i-au călcat casele până în trei ori, cercându-l.* N. COSTIN, LET. II², 92. Comandantul suprem al corpului de baltagii se numea turcește *baltagy-lar-kehayasi*, cuvânt întrebuit și de unii scriitori români, sub forma *baltagi-lar-chehiai* s. m. *150 tal[eri] s'au dat, de s'au trimis la Odrin, pentru poclonul lui baltagi-lar-chehiai, care nu i s'au dat la bairam.* CONDICA (a. 1693), ap. ȘIO.] — Din turc. *baltagy*, idem.

BĂLTĂI vb. IV^a. *Dire des bêtises.* — (În Șișești, în Mehedinți) „A *băltăi* = a spune prostii“. Com. N. IONESCU.

— Etimologia necunoscută.

BĂLTĂRĂU s. a. v. *băltău*.

BĂLTĂREĂSCĂ s. f. Nom d'une danse populaire. — (Prin Teleorman, Dolj, Râmnicul-sărat, Buzău și Covurlui) Un danț țărănesc. HEM. 3073; H. II, 82; III, 154.

— Probabil că danțul acesta a pornit și a primit numele de la vreo comună cu numele *Băltărești*.

BĂLTĂREȚ. **E-ĂȚĂ** adj., subst. 1°. *Palustre, marécageux.* 2°. (*Vent*) *qui vient des marais* (du Danube), *paludéen, Anlan.* 3°. *Habitant d'une contrée couverte d'étangs ou marécageux; paludicole.*

1°. De *băltă*, de pe *băltă*, de lângă *băltă*, din regiunea bălților; cfr. *palustru*. *Pasările băltărețe.* LM. „Porcii se deosebesc în porci de țară și porci băltăreți. Porcii băltăreți sânt mai mari decât cei de țară, însă sânt foarte plăpânzi. Ei au urechile lungi și blegoșate, astfel că nu văd în lături“ (Chiojdu-Bâsca, în Buzău), ap. HEM. 3071. *Dar o parte din fan eră plouat și caii nu-l mâncau bucuros, iar altă parte eră băltăreț, amestecat cu șovar și cu mânzoc, și nu-l mâncau bucuros boii.* SLAVICI, V. P. 55.

2°. Spec. (Despre vânt; une-ori substantivat) (Vântul) care bate dinspre *bălțile* Dunării, deci, pentru Români din Muntenia: vântul de sud, de miază-zii;

cfr. *băltag*², *băltăgan*. „*Băltărețul* [e] vântul popului miezii zilei“ PISCUPESCU, O. 70. „*Băltărețul* suflă despre sud; e cald; se mai numește și vânt de la nimeazi“ (Alimănești, în Olt), ap. HEM. 3071. „Vântul care bate despre sud se numește *băltăreț*. *Băltărețul* este privit ca vântul cel mai arzător; e însoțit mai totdeauna de o ploaie caldă; nu e bun pentru recolte. Este în opozițiune cu vântul despre nord, numit *munteanul*“ (Socariciu, în Ialomița și Crăciuna-de-sus, în Olt), ibid. 3072. Cfr. H. II (Buzău), 5, 15, 22, 50, 106, 127, 134, 156; III (Covurlui), 157, 316; IV (Dâmbovița), 15, 47, 68, 77, etc. *Vântul băltăreț suflă de la Dunărea (despre mează-zi).* I. IONESCU, M. 62. *Nu eră însă primejdia atât de mare cum și-o închipuiseră ei. După apusul soarelui, băltărețul s'a oprit.* SLAVICI, V. P. 104. cfr. ibid. 98. *Când bate băltărețul, Ia-ți toeagul și săculețul.* POP., ap. HEM. III, Add. XXXVI. [În sensul acesta, cu obicnuitul schimb între sufixele *-eș* și *-ez*, și (rare): *băltărez* s. m. FUNDESCU, L. P. 168/9.]

3°. Substantivat. Locuitor de pe lângă *băltă*, din regiunea bălților. *Eră băltăreț, crescut pe marginea apei, ca bobocul de rață.* M. I. CHIRȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 923. *Băltărețele* (= muerile *băltăreților*) *știu mână luntrile ca și bărbății lor.* LM. — Derivat din *băltă*, prin suf. adj. *-ăreț*.

BĂLTĂREZ s. m. v. *băltăreț*.

BĂLTĂRIE s. f. = *băltiș*. „*Băltărie* este o mare întindere de pământ acoperită cu ape stătătoare“. HEM. Cfr. *băltina*.

— Derivat din *băltă*, prin suf. col.-loc. *-ărie*.

BĂLTĂȚ, **-Ă** adj., subst. 1°. *Bigarré, bariolé, diapré, tacheté, rayé, grivelé; marqueté.* (Cheval) *pie. Distingué.* 2°. *Qui a une dent proéminente.* 3°. *Peint sans goût. Bigarré, bariolé, etc.* (Au fig.) *Qui manque d'unité.* 4°. *Habillé en bourgeois.* 5°. *Incertain, changeant, inconstant, variable.*

1°. (Despre animale, mai ales despre bou și vacă) Cu păr care nu e de aceeași culoare peste tot trupul (nu e sadea), ci e intrerupt de una s. mai multe fășii s. balțuri (cfr. *dungat*, *vărgat*, *zăbrelat*) s. pete mari (cfr. *pățat*) de altă culoare (spre deosebire de *peștriș* și *tărcat*). (Adesea substantivat, însemnează animalul care e *băltat*) „*Băltat* [e] numele unui bou, care e vărgat pe spate, adică care are o pată sau dungă albă și una neagră; *băltăț* [e] numele unei vaci care e vărgată pe spate, adică care are o pată sau dungă albă și una neagră“. MARIAN. „După fața părului se dă (= dau) boului [și vacii] felurite denumiri și anume... *Băltat* (fem. *băltată*), când are pe spate pete mari mai deschise printre părul mai închis“. DAMÉ, T. 28. „*Băltată* [e] numele unei vaci care e la păr împetritată și cu o pată albă preste nas“. MARIAN. „*Băltat[ă]*: vită cu părul alb preste mijloc și încolo roșă, neagră, porumbă sau plăvană“. ȘEZ. IX, 157. *Puii de găscă... sânt... bălțași.* (Jorăști, în Covurlui), H. III, 244. „*Băltat*: care are o vargă preste trunchiu“. (Hațeg, în Transilv.), ap. HEM. 3081. „*Băltat* [se zice] despre culoarea vitelor, [și însemnează] jumătate negru, jumătate alb. (Orlat, în Transilv.) ibid. 3081. „La boi *bălțași* li se zice *flore ni*; când le este numai coada *bălțată* — *cudalbi*“. (Smulți, în Covurlui; Copou, în Iași), ibid. 3081. *Ia, voi, Turciilor, să-mi dați Vro cincizeci de boi bălțași, Cu vargi negre pe spinare, Rotogoale pe sub poale.* TEODORESCU, P. P. 481. *Când [nevasta] dă câte o gură, Vaca fuge, Boul muge.* — „*Ho, balțato! na boiastră! Stați că nu e boala voastră. Și e chiar nevasta noastră, Mi-e pereche, Nu vi-i streche!*“ ALECSANDRI, P. P. 352^b/₉. *O rămas un giunc balțat Ș'o luat porțița'n cap.* ȘEZ. VII, 42. *Merg cu toanta la obor, Fug vacile, se omor, Gândesc că e boala lor. D'apoi un vișel băltat? A rupt funia ș'a*

scăpat. TEODORESCU, P. P. 335; ȘEZ. I, 139/13. *Taur bălțat, La spatele mă-tii învâțat?* (= „Cojocul.“) GOROVEI, C. 97. (Loc.) *A umbli după boi bălțafi s. a vrea boi bălțafi* = „a dori lucruri a-nevoie de căpăt“ (fiindcă, boii... bălțafi sânt mai rari“). LM. *De acum înainte, nu o să mai fac boi bălțafi* = „de-acum înainte, n'o să mai facem trei însemnate, n'o să ne mai pricopsim“. ZANNE, P. I, 332. | P. ext. De seamă, ales (nu numai despre boi, ci și despre oameni: cfr. breaz). *Nu ești tu mai bălțat ca alții!* LM. || Și despre alte animale; astfel, despre cai („După fața părului, calul poartă diferite numiri... bălțat, când are mari pete albe în alte pete închise“. DAMÉ, T. 48. „La cal bălțat se zice pag [s. peag]“. Hermeziu, în Iași, ap. HEM. 3082); despre oi și berbeci. DAMÉ, T. 67; H. IV, 9; despre capre și țapi, H. II, 28; despre câni, H. II, 99; despre porci, H. III, 130; despre pisici, H. III, 130; despre porumbei („bălțafi pe roșu, pe negru, etc., înseamnă că coada, penele mari ale aripilor, fulgii de pe gât și de pe cap sânt albi, iar restul sau numai roșu, sau numai negru“). Com. I. PAVELESCU; cfr. BARONZI, L. I, 95), etc. *Tot ce nu va fi bălțat și alb întru capre și murg întru miei, furat va fi, cătră mine... Și împărți întru zioa aceeași țapii cei bălțafi și cei albi și toate caprele ceale bălțate și albe.* BIBLIA (1688), 22 (= tot ce nu va fi bălțat și alb în capre și săin în miei... BIBLIA DIN BLAJ 1795: „omne quodcumque non fuerit sparsum et subalbum in capris, et fuscum in aenis, furto ablatum erit apud me... Et separavit in die illa hircos sparsos et subalbos, et omnes capras sparsas et subalbas“; „tout ce qui ne sera point picoté ou tacheté entre les chèvres, et tout ce qui ne sera point roux entre les agneaux, sera tenu pour un larcin, s'il est trouvé chez moi... Et en ce jour-là il sépara les boucs marquetés et tachetés, et toutes les chèvres picotées et tachetées“). *Să-mi dai căciulă de țap bălțat.* MAT. FOLC. 211. *Peste dealul pădurat, Fuge-nu țiepure bălțat?* (= „Soarele“). GOROVEI, C. 350. *Erau unsprezece bursucei... unii negri, alții murgi și alții bălțafi.* ODOBESCU, III, 42. *Pentru dînsul, toate zburătoarele... pupăze cu creste bălțate, grauri pestriți... toate picau ca fermecate, când ieșea el la vânătoare.* idem, III, 181/. *Să nu ceri nimica, fără numa găina a bălțată.* ȘEZ. IX, 114. *Grăul înfrățite pe brazdă, trecuse d'o șchioapă, și, de s'ar fi dat așund ciocăriile în stuful lui, și-ar fi ascuns și trupul cât un pumn, și ciocul limbut, și moțul bălțat ca și cum ar fi încondeiat de mâna omului.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 3082. *Ioana..... (imitând pe Bălașa [când o ocară pe ea]) Bată-te-ar gardu', coșofană. Numai la zăbănturiți și-i gându'... ghidi, ghidi, pupăză bălțată!* ALECSANDRI, T. 938. *Alecu: O, Aglăiță, Aglăiță! Dumnezeu trebueă să te facă împărat, ca să scapi lumea de creditori... Acum sânt sigur că nu m'or mai oprî până mâni. — Aglăe: Ba zău, nu prea..., că bate nu știu cine la ușă. — Alecu: Încă o lighioae bălțată!* idem, ap. HEM. 3083. || Metaforă. *Dar, ca să scurtăm. Pe d-voastră vă rugăm, Ca ciuta moțată, Sub barbă bălțată (=mireasa), Cu fundră neagră mbrăcată, Cu cisme roșii încălțată, Să ne-o arătați.* TEODORESCU, P. P. 178; MARIAN, ap. HEM. 3082; cfr. MĂNDRESCU, P. P. 203/19.

2°. (Neobicnuit; numai în LB.) „Colțat: cui dens deformiter prominet; dem ein Zahn unförmlich hervorragt“. Cfr. colțat, zămbat.

3°. P. ext. (Fiind vorba de stufe, de pereți, de tablouri, etc.) Cu prea multe colori amestecate, împestrițate, p. ext. fără gust. *Covorul acesta nu-mi place, pentru că e prea bălțat.* | Fig. (Literar) Se zice „de operé și produse ale spiritului, în care intră idei luate de la răsărit și de la apus, fără nici o legătură între dinsele“. LM. Lipsit de unitate. || (Rare) *A fi cu mațele bălțate* = a fi pestriți la mațe („rău ca șarpele cel pestriț care, după credința poporului, este cel mai veninos dintre toți șerpii... fățarnic“). ZANNE, P. II, 271.

4°. (Desprețuitor) Îmbrăcat în haîne boierești s.

nemțești (care poporului îi par bălțate). Cfr. albastru (3°). *Frunzuliță, lemn uscat, Aoleo, ciocoiu bălțat, Sânt trei ani de când te cat.* TEODORESCU, P. P. 383.

5°. Fig. (Despre noroc, lume, etc.) Nesigur, schimbăcios, nestatornic, în care nu te poți încrede; cfr. în doi peri. *Fie, maică!... Eu mă duc După ăst voinic haiduc, Că mă topesc după el, Mult e mândru, voinicel, Ș'o să-mi facă norocul! — Arde-l-ar, să-l arză focul! Norocul lui e bălțat. De-l-aș vedea spânzurat!* POP. (Gorj), ap. HEM. 3083. *Sân-Văsiu bălțat, Adă-mi un bărbat, Cât de blăstămat, Dar bine'ntrămat.* MARIAN, SE. I, 123. *Apoi se cununară și trăiră o viață fericită, cum se trăeste pe lumea noastră asta bălțata.* ISPIRESCU, ap. HEM. 3083. *Lui popa Toader nu-i păsă. Îi venise feciorul, care eră soldat în Dobrogea, și nu se mai sfărșeau chefurile, de trei zile și trei nopți. Hei, dar toate au capăt pe lumea asta bălțată. După ce trecură ale trei zile, ca trei ceasuri, feciorul popei se porni iar la Dobrogea.* RĂDULESCU-NIGER, ibid. 3083.

[În Mold. se pronunță și: *bălțat, -ă.*]

— Din lat. *balteatus, -a, -um* „incins“ (cfr. ital. *balzano*; v.-fran. *baucant*; prov. *baussan* „tacheté, pie“ < *balteanus). Cfr. *balț, îmbălțat*.

BĂLȚĂȚEL adj. masc. *Bigarré, bariolé, tacheté, gri-velé.* — Diminutivul lui *bălțat* (derivat prin suf. dim. -el). (În Oltenia; numai despre grâu) *Pestriț, pătat. Grău curat sau grâu bălțățel.* (Șimnic, în Dolj). *Numirile granelor sânt: grău de Banat, ghirca, arnaut și bălțățel.* (Coșofeni, în Dolj). *La grău bălțățel se zice și pestriț* (Gostaveț, în Romanța). Toate ap. HEM. 3087.

BĂLȚĂȚURĂ s. f. 1°. *Bigarrure, bariolage.* 2°. *Tache* (sur le corps d'un animal, sur une paroi ou sur une robe), *balzane.* 3°. *Animal bariolé, chose tachetée; bousillage.* 4°. *Marrube blanc: „Marrubium vulgare“.* 1° (Rare; cu sens peiorativ) „Amestecătură fără pricepere și fără artă de diverse colori ce nu armonizează întru sine [d. ex.] *Bălțătura ce se observă în acest tablou face ochilor o impresiune dureroasă.*“ LM.

2°. Pată mare de altă culoare pe o suprafață sadea, cu deosebire „pata sau cureaua de altă culoare, care face ca un animal să se zică bălțat“. HEM. 3086. | (Mai ales cu sens peiorativ) Pată care bate la ochiu, jignind armonia de colori a unei suprafețe mai mari. „*Bălțături* se chiamă... atunci când pereții casei se coșovec și se strică, iar petele se dau cu lut și apoi cu var“. PAMFILE, J. II, 335. *Bălțătura* = pată pe haină. DAMÉ, T. (glosar). | Spec. (med., neobicnuit). Un fel de pete albe pe piele (traducând pe grec. λευκή). PIRU-TESALIANUL, MEDICINA PRACTICĂ (a. 1849), ap. TDRG.

3°. (Întrebunțat rar și numai cu sens peiorativ) Animalul s. obiectul bălțat. *Bălțătura aceea de vacă* = „vaca aceea bălțată“. *Asta e bălțătura, nu picătură!* LM.

4°. Spec. (Bot.) = *unguraș. PANȚU, PL.*

[Plur. -turi.]

— Derivat, prin suf. abstr. -ătură, dintr'un verb *bălță, neîntrebunțat (și atestat numai în dicționare).

BĂLȚĂU s. a. *Grand étang, grand amas d'eau dormante. Grande flaque* ou mare (d'eau épanchée par terre, de sang, etc.). — Augmentativul lui *bălțat* (derivat prin suf. -ău). *Bălță mare, bălțoiu.* „*Bulhac* = lac, *bălțău*“. CREANGA, GL. || (Cu deosebire ca augmentativ al lui *bălță* 3°) Cantitate mare de apă (sânge, etc.) vărsată pe jos, bălțoiu; cfr. *bălțoacă, lăcărie, lăcărie. Când [impărăteasa] ajunse la locul de luptă, văză un bălțău de sânge.* ISPIRESCU, L. 134. [Plur. *bălțăie*. | DDRF. dă și o formă cu sufixul -ărău: *bălțărău* s. a. „marais“, neatestată aiurea.]

BĂLȚI vb. IV^a refl. 1°. *Se courber graduellement par le milieu.* 2°. *S'écrouler.* — (În Muscel)

1°. „A se bălți = a se îndoi de la mijloc puțin câte puțin [d. ex.] Nu vezi că se bălțește?” Com. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. (a se) scovărdă.

2°. „A se bălți = a se surpă (cevă), așternându-se la pământ”. RĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută. Cfr. bălți².

BĂLȚI vb. IV^a }
BĂLȚI vb. IV^a }

Former des marais, des mares ou des flaques; sé-journer (en parlant de l'eau). — Intrans. și refl. (Rar; în Mold. și peste Carpați; numai despre apă) A se strânge multă la un loc, formând (ca) o baltă, a stagna, a bălțaci (1°). *Oile de munte sânt ferite de galbază căci galbaza se face numai pe la șus, unde bălțește apa.* ȘEZ. III, 147⁹⁻¹⁰. *Făcând așa, apa curge de-a-lungul șanțului, numai unde se strămtează locul, aproape de viroagă și aproape de moară, iar mai departe, în burtă, ea se bălțește și aruncă podmol.* SLAVICI, V. P. 47. *Făcuse tocmai dincolo, unde apa se vărsă în matcă, un pleter întărit cu capre și cu garduri, și viroaga s'a podmolit, fiindcă apa se bălțise, oprită de acest pleter.* idem, V. P. 110. Cfr. ibid. 127.

[Dicționarele mai citează și o formă derivată prin suf. -uesc: bălțui vb. IV^a cu funcțiune refl. „Mă bălțuesc = inundo, exundo; austreten, überströmen oder -schwemmen“ LB., „sich stauen“ BARCIANU, „se répandre en dehors (en parlant de l'eau), inonder, se déverser, s'étendre en flaques“. DDRF. *După atâtea ploi, râul s'a bălțuit, ieșind din maluri.* HEM. 3078 — și cu funcțiune trans.: „A bălțui = inonder“. PONTBRIANT. *După atâtea ploi, ieșind din maluri, râul a bălțuit tot împrejurul său.* HEM. 3078. Tot în dicționare se mai citează și derivatele: bălțuire s. f., „débordement, inondation, action de déborder“. PONTBRIANT; bălțuit s. a. și bălțueală s. f. HEM. 3078.]

— Derivat din baltă.

BĂLȚI vb. IV^a refl. *Se relâcher, se détendre, se lâcher au milieu.* — (Mold.) A se destinde, a se lăsa la mijloc, a se slăbi (despre o funie întinsă, despre împletitura unei site, a unui scaun, etc. TDRG.); cfr. scovărdă. Cfr. bălțit.

— Pare a fi un derivat din balț, cu sensul de „ochiu, laț“. *Funia întinsă s'a bălțit* a putut însemna la început: s'a destins atât de tare, încât a format la mijloc un ochiu. Cfr. bălți¹.

BĂLȚIC, -A adj. *Baltique.* — (Numai în numele propriu) *Marea baltică* = germ. „Ostsee“, marea dintre coastele Danemarcei, Suediei, Germaniei și Rusiei. | Spec. *Regiunile baltice, provinciile baltice:* provinciile rusești de la marea baltică, între golful Finlandei și granița germană.

— N. din fran.

BĂLȚICĂ s. f. = bălțiță. Diminutivul lui baltă, derivat prin suf. -ică. HEM. 3076. Cfr. băltucă, bălțicică, bălțiță, băltuță; băltoacă.

BĂLȚICĂ s. f. v. }
BĂLȚICĂ s. f. }

= bălțiță. Diminutivul lui baltă, derivat prin suf. -ică (-icică). Cfr. baltică, băltucă, bălțiță, băltuță; băltoacă.

BĂLȚIC s. a. v. băltoacă.

BĂLȚINĂ † s. f. *Terrain marécageux près d'une rivière.* — „Loc mlăștinos sau mocirlos lângă un râu Un fel de bălțiș, dar de o natură mai permanentă“. HEM. 3075. Cfr. bălțiș, bălțarie, padină, rovină. *Pământuri 4 arătoare dreptu taleri 4, anume unu în lazul Pordeșilor, altul la curmătura Altoei, altul în băltine pe malul Tâncabei, altul în gorgane.* DOC.

(a. 1672 și 1699), ap. HEM. 3075. *Și de acolo, pe la capul moșii [i], spre amiază-noapte drept în ulmi, în crângul lui Epure; și de acolo drept în bălțină în hotar; de aciea pe bălțină în jos, pe lângă [h]otarul Bereștilor.* DOC. (a. 1749), HEM. III, Add. XXXVI.

— Formațiunea cuvântului e slavă, și cuvântul nostru pare a fi o românzare a paleosl. *blatina* „baltă“ (cfr. rus. *bolotina* „loc mlăștinos“). Cuvântul românesc a pătruns însă la Medio-bulgari sub forma *baltina*, cfr. *Archiv f. slav. Phil.* XXII, 32).

BĂLȚIȘ s. a. *Eaux dormantes répandues sur un terrain marécageux (formées et alimentées par le débordement des grands fleuves). Terrain marécageux; marécage.* — (Cu sens colectiv) Mai multe bălți (mici) ce se găsesc la o mică distanță una de alta, pe un teren apătos; (cu sens local) teren bălțos, loc acoperit cu bălți, cu deosebire în apropierea râurilor care se răvarsă când vine apa mare. „Bălțiș se zice la un câmp mocirlos“. (Țigănești, în Tecuciu), ap. HEM. 3076. „Bălțiș însemnează tot una cu stuhărie“. (Corbu, în Râmnicul-sărat). ibid. Cfr. bălțarie, bălțină, bahnă, băhniș, bahnită¹, rovină. *O lupță destul de crâncenă se încalțără acolo, printre rovinele și bălțișurile de pe malul Dunării.* ODOBESCU, III, 574⁸. *Un covor de iarbă fragedă și mărunță, scaldată p'alocurea de bălțișe rălățate, ce se adunase din apele de ploaie.* idem, I, 377²¹. [Plur. -ișe și -ișuri.]

— Derivat din baltă, prin suf. col.-loc. -iș.

BĂLȚIT, -Ă adj. *Desserré, détendu, relâché; baissé, plié.* — Participiul verbului bălți², devenit adjectiv. „[Când] o funie întinsă sau o ață s'a lăsat în jos de mijloc [se numește] bălțit/ă“ ȘEZ. IX, 157. „O frânghie bălțită: une corde relâchée“. CIHAC, I, 22. „Bălțit = lăsat, slăbit într'o parte“. ȘEZ. II, 126³³. Cfr. scovărdat. [Dial. și: bălțit.]

BĂLȚIȚĂ s. f. *Petit étang.* — Diminutivul lui baltă (derivat prin suf. -iță). Băltuță, bălțică, bălțicică, băltucă, cfr. băltoacă. *Această liveadă mearge... în lat... din bălțiță până în mărcăcinii de preste drum.* DOC. (a. 1751), ap. HEM. 3076. *Să începe moștia de ăsta parte de Prut, din mijlocul șesului din baltă Simii din giumătate de toamnă și cuprinde o bălțiță Hăjden și altă bălțiță nouă din sus de Hăjden ce s'au făcut, și în gios până în cracii Lungului.* DOC. (a. 1752, Mold.) ibid. Apa [care iese print'r'un cep, dintr'o bute]... vine de se aruncă, prin [tr'o] cascadă de o palmă de naltă, într'o bălțiță, unde mierlele, cîntițele și gangurii se scaldă. C. NEGRUZZI, I, 96. [Din bulătau] au fost ramas numai o leacă de bălțiță, din care o ieșit o broscuță. ȘEZ. I, 177²⁸. | (Poetic) *Am în inimă un spin Ș'o bălțiță cu venin.* MARIAN, ap. HEM. 3077. | (În poezia populară, diminutivul acesta se întrebunțează une-ori fără înțeles de micșorare, ci numai spre a da cuvântului o notă de duioșie) *N'am nici mămuță, nici tată, Trăesc ca frunza pe baltă; Și bălțița mi-a secă, Frunzița mi s'a uscă, Și bălțița mi-a scădea, Frunzița mi-a ră-mănea, Săraca viața mea!* MARIAN, NU. 288.

BĂLȚITURĂ s. f. *Détente, relâchement.* — (Rar) Slobozire, slăbire de la mijloc. CIHAC, I, 22. Cfr. scovărdare. [Plur. -turi.]

— Derivat din bălți, prin suf. abstr. -itură.

BĂLTOACĂ s. f. *Mare, patrouillis; flaque.* — Băltoaca este o „baltă mică“. Cuvântul acesta se deosebește însă de celelalte diminutive ale lui baltă prin faptul că în el se cuprinde totdeauna o notă peiorativă, fie că apa băltoacei e murdară, stricată, etc., fie că băltoaca e primejdioasă prin afunzimea ei, fie, în sfârșit, că e nefolositoare prin lipsa ei de pești de soi. E deci firesc ca băltoacă să se întrebunțeze cu deosebire în înțelesul lui baltă 3°, adecă în cel de

adunătură s. scursură de apă de ploaie prin văgăunile drumurilor s. de apă (sânge, vin, etc.) vărsată în cantități mari pe jos, lăcăraie, lăcărie, apăraie, apărie. (Din cauza acestui sens peiorativ, care în limba română e caracteristic pentru augmentative, nu pentru diminutive, lexicograful îl consideră adesea, greșit, ca augmentativ). *Un pâlce de soldați trecu pe sub ferestre, mergând drept prin băltoacele de apă.* D. ZAMFIRESCU, R. 37. *Dă fuga în sus și în jos și bea din orice băltoacă, și roade mușcând furios și tropăie, sare și joacă, Dar nu-i folosește de loc (: „Sie [die Ratte] fuhr herum, sie fuhr heraus Und soff aus allen Pfützen...“). GORUN, F. 89. (În ironie) Căutând să schimbe vorba, se întoarse cu fața spre canal, unde apu curgea liniștită și întrebă: „În băltoaca asta se prinde pește mult?“ DUNĂREANU, SĂM. VI, 373. *Am scăpat într'o băltoacă, în care eră să mă înec!* I.M. *Când a fost lângă sat, dă de niște Țigani, pescuind într'o băltoacă. El... se băgă'n băltoacă și prinde pești cu Țigani... Dar când merge acasă, cu câțiva pescuți, însă fără de pungă, căci o scăpase'n băltoacă... RETEGANUL, P. IV, 23. (Loc.) Cocotărcul și barza tot în băltoace trăesc!: „fiecare viețuește unde-l trage firea; se zice mai ales de acei cărora le place a trăi în murdărie sau în locuri rele“.* ZANNE, P. I, 426. [Cu variantele obișnuite la sufixele în -c, și: băltăc (dial. *baltăc*) s. a. „baltă mică, mocirlo[as]ă[ă]“. COSTINESCU. *Când umblă pe uliță, nu băgă de seamă, unde calcă, ci intră de-a dreptul în toate baltăcele.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *O ploaie mare de o noapte și o zi... a sămănat baltăce, curate încă.* IORGA, N. R. B. 9. *Daca ajunse la fântână, se sperie bahnă, văzând fata vie-nvătămată, iară pe balaur mort, într'un baltăc de sânge, cât pe colo de mare.* ISPIRESCU, L. 343. (TDRG. crede că baltăc s'ar fi născut din batic prin apropiere de cuvântul baltă, o părere cu greu de admis, dat fiind că vorba de origine turcească batak nu pare a fi fost niciodată uzuală). | baltig s. a. (atestat numai la DDRF.: „marécage“). | baltoc s. a. (atestat numai la DDRF.: „mare, bourbier“). | băltoagă s. f. „Poporul rostește d'o potrivă: băltoacă și băltoagă“. (Teuțești, în Iași), ap. HEM. 3077. „Băltoage = ape, bălți mici și adânci“. *Rage-un bou într'o grădină, Ies'o fată și-l îngână. „Taci, fată, nu măngâna! Cât îmi trăcă soția, Beam apa iuvoarelor, Pășteam iarba munților, Da de când ea mi-a perit, Beau apa băltoagelor; Pasc iarba priloagelor.* ȘEZ. I, 236^b/₆. | baltóg s. a. „baltă mare, mocirloasă și urită“. PAMFILE, J. II.]*

— Derivat din baltă, prin suf. -oc (-ac, -ig, -og).

BĂLTOAGĂ s. f. } v. băltoacă.
BĂLTÓG s. a. }

BĂLTÓIU s. a. *Grand étang, grand amas d'eau dormante et puante, grande flaque ou mare* (d'eau, de sang, etc.). — Augmentativul lui baltă (derivat prin suf. -oiu). Baltă mare, baltău, (adesea cu o nuanță de sens peiorativ) baltă cu apă murdară și puturoasă. *Satan afurisit, Cu a sa jertfă se aruncă În băltoiu! nucezit.* ALECSANDRI, P. I, 13. *Se adunară într'o zi toate broaștele la un loc, într'un băltoiu mare.* MARIAN, O. II, 314. | (Ca augmentativ al lui baltă 3°) Cantitate mare de apă (sânge, vin, etc.) vărsat pe jos, baltău; cfr. băltoacă, lăcăraie, lăcărie. *Când să ducă copaia în celar, să dea drumul cănelui [inchis acolo], acesta o băști pe usă, pe lângă ea, iar cepul pe care-l scosese o iebî peste glesna goală. În celar, eră tot un băltoiu, de luase toate pe de desubt.* T. CERCEL, SĂM. IV, 767.

BĂLTÓIU s. m. Nom de chien tcheté. — Augmentativul lui balt (3°) (derivat prin suf. -oiu). (Nume de câne) *La un câne baltat, ciobanii îi zic băltoiu.* (Domnița, în Râmnicul-Sărat), ap. HEM. 3090. Cfr. bălțuie, bălțuică.

BĂLTÓS, -OĂSĂ adj. 1°. *Riche en étangs, couvert d'étangs, marécageux* (en parlant d'un terrain). 2°. *Qui forme, par ses débordements, des marais; dont le rivage est riche en marais* (en parlant d'un cours d'eau). 3°. *Qui vit dans les marécages, marécageux, paludéen, palustre* (en parlant d'une plante).

1°. (Despre un loc) Plin de bălți, acoperit de multe bălți; cfr. bahnos, mocirlos, mlăștinos. *Pământul este baltos, mocirlos, în vecinătatea bălții.* I. IONESCU, P. 48. [Un om] avea o moșioară și dracu' o fășioară, îns'a omului lucrată Ca o grădină curată, Iar a dracului băltoasă, Glodoroasă și ghimpoasă. PANN, P. V. II, 119₅. [Balaurii] se așează cu locul [=cu locuința] în ziduri sparte și părăsite..., prin locuri băltoase, cu deosebire în fântâni și lacuri rare. SBIERA, P. 316₁₃.

2°. (Despre un râu) Care, în urma deselor răvărșări, formează bălți pe locurile apropiate; ale cărui maluri sânt bogate în bălți. *Făcuse Rumâni două poduri, Moldovenii iar două, peste apa Țismenul, ce eră lângă Cehrin, băltoasă și noroioasă.* MAG. IST. II, 15₆.

3°. (Despre plante; rar, neîntrebuințat) De baltă, băltăreț. *Th[alictrum] flavum* [crește în] ...locuri josnice palustre, stufuri băltoase. GRECESCU, FL. 25.
— Derivat din baltă, prin suf. adj. -os.

BĂLTUCĂ s. f. = bălțită. Diminutivul lui baltă, derivat prin suf. -ucă. HEM. 3078. Cfr. baltică, balticică, baltuță, baltită, băltoacă.

BĂLTUÎ vb. IV^a (ș. d.) v. bălți și d.

BĂLTUICĂ s. f. Nom de vache tchetée. — „La o vită bălțată, ciobanii îi zic și bălțuică.“ (Bistrița, în Mehedinți), ap. HEM. 3090.

— Derivat din baltă (cfr. balt 3°), prin suf. dim. -uică. Cfr. bălțuie, bălțoiu.

BĂLTUÎE s. f. Nom de chèvre tchetée. — Nume de capră bălțată. „Caprelor se dau numiri de: ciută, roșie, sultanică, muscurică, bălțue, etc.“ (Boteni, în Muscel), ap. HEM. 3090. Cfr. baltat.

— Derivat din baltă (cfr. balt 3°), prin suf. dim. -ue. Cfr. bălțuică, bălțoiu.

BĂLTUȚĂ s. f. = bălțită. Diminutivul lui baltă, derivat prin suf. -uță. Cfr. baltită, baltică, baltucă, balticică; băltoacă. *Doao broaște petreceă într'o bălțuță, însă aceea uscându-să v(e)ara de căldură, au pornit mai departe, să caute apă.* ȚICHINDEAL, F. 136.

BĂLUCĂ adj. f. *Blonde*. — Diminutivul lui balt (derivat prin suf. -uc), întrebuințat, pe cât se pare, numai la fem. „Bălucă = balaie, blondă“. ȘEZ. II, 126₅₁. Cfr. bălăior, bălănel.

BĂLUCĂ s. f. „La Blanche“ (nom d'une vache blanche). — „Numele unei vaci balaie“. MARIAN. Cfr. balaie, bălucă.

— Derivat din balt, prin suf. -uică.

BĂLUR s. m. (Bot.)

1° = costrei : *Sorgho d'Alep* ou *Herbe de Guinée*: „*Sorghum halepense* ou *Andropogon halepensis* ou *Holcus halepensis*“. PANȚU, PL.

2° = mătore : *Millet à balais*: „*Sorghum vulgare* ou *Holcus Sorghum*“. PANȚU, PL.

[Numirea e atestată de HEM. 3091 pentru Dolj; tot acolo se citează din Olt și Teleorman varianta: bălaur s. m.] Cfr. bălură¹.

— Din bulg. balur „*Sorghum halepense*“.

BĂLURĂ s. f. (Bot.) = brândușă-de-toamnă: *Tuechien, veilleuse*: „*Colchicum autumnale*“. PANȚU, PL.
— Probabil, același cuvânt ca cel precedent.

BĂLURĂ s. f. *Terrain glissant, mou.* — (Rar; înteles nesigur: poate o interpretare greșită a celui ce l-a auzit, înțelegând pământul în loc de planta ce i-o va fi arătat cineva) Pământ lunecos și moale. „*Bălură* = glatter, weicher Boden“. (Titești, în Argeș; atestat numai în) JAHRESBER. VII, 82.

— Etimologia necunoscută.

BĂLŪȘĂ s. f. „*La Blanche*“ (nom de brebis ou de chèvre blanche). — „Numele unei oi cu totul albă“. MARIAN. Nume de capră bălaie. Cfr. DAMÉ, T. 182, cfr. băl, bălaie, băluț. [Dial. *bălușe*.]

— Derivat din băl, prin suf. dim. -uș.

BĂLŪȘCĂ s. f. (Bot.) *Dame-d'onze-heures, Belle d'onze-heures*: „*Ornithogalum umbellatum (Ornithogalum tenuifolium)*“ — „Mică plantă erbacee din fam[ilia] liliaceelor...; flori albe... Crește prin fânețe, locuri cultivate umbroase, prin grădini și păduri. Aprilie-Maiu. [Se mai numește:] ceapa-cioarei s. ceapă-cioarească, găiniță, găinușe, laptele-pasării, plisc-păsăresc“. PANȚU, PL.; H. IV (Dâmbovița), 9 (Bălenii-Sârbi), 52 (Bilciurești). [Și sub forma prescurtată: lūșcă s. f. PANȚU, PL. *Lūșcă* = ceapă ciorească. ECONOMIA, 47. | Pluralul: lūște s. f. = ghiocei-bogați: Nivéole d'été: „*Leucojum aestivum*“ et Nivéole printaniere ou Grelot blanc: „*Leucojum vernum*“. PANȚU, PL. „*Lūște*: niște floricele ce cresc primăvara prin băhnuri și arinișuri“. ȘEZ. VII, 116.]

— Derivat din băl, prin suf. dim. -ușcă. (Numirea aceasta s'a dat plantei, din pricina florii sale albe; cfr. germ. Vogelmilch și Schneeglöckchen).

BALUSTRĂDĂ s. f. *Balustrade.* — Șir de baluștri uniți la partea de sus printr'o grindă, formând astfel o rezemătoare (la o scară s. la o galerie) sau o apărare (la un pod), sau o împrejmuire de podobă (la o clădire), parmaclac; cfr. parapet, primblă, rampă. *Îmi răzimasem capul pe mâni și mâinile pe balustrada punții și mă uitam în apă.* I. NEGRUZZI, III, 434.

— N. din fran.

BALŪSTRU s. m. *Balustre.* — Mic stâlp (de lemn, de piatră, etc.) până la înălțimea mânel, fasonat (cam în formă de popic) și formând, împreună cu alții la fel, o balustradă sau parmaclac (la o scară, împrejurul unei clădiri, la un pod, etc.); cfr. parmac. [Și: balustră s. f. *Pentru bază, s'a pregătit [la mănăstirea Curtea-de-Argeș] acea prispă cam teșită și împrejmuită cu mari balustre de piatră, pe care o reclamă... mărturia... diacon[ului] Paul din Alep.* ODOBESCU, II, 504.]

— N. din fran. (<ital. *balaustro*, idem <lat. *balustrium* < grec. βαλαουστριον „rodie, fructul rodului sălbatec“, bulbucătura baluștrilor aducând aminte forma florii de rodii.)

BĂLŪȚ, -Ă adj. 1°. *Blondin, blondinet.* Nom de brebis blanche. 2°. Sorte de danse paysanne.

1°. (Adjectiv, adesea substantivat) Băl, bălaiu, plăviț, blond (cu o nuanță mai mare de desmierdare). (Despre oameni; mai ales despre fete) *La fântâna de uiaș, Vine dorul de mă ntreabă: Care fată mi-e mai dragă, Cea cu chica lată, neagră? — Ba mai bine cea băluță.* DOINE, 128/10; cfr. ibid. 152/15; 239/9. || (Banat) Substantivat (subt forma feminină). Drăgută, ibovnică (cfr. băl I, 3°). *Pe picior de capră sură, Dă-m[ă]și, băluță, câtă gură.* EPURE, P. P. 46. *Aid, băluță, să fugim, Să fugim, să pribegim.* POP., ap. HEM. III, Add. XXXVI. || Nume ce se dă, prin Banat, oilor albe (s. cu botul alb). „La oaia albă se zice băluță“. (Bucova, în Banat), ap. HEM. 2926. „*Băluță* este cu botul băl (alb)“. LIUBA-IANA, M. 111. „Oaia cu botul alb se zice băluță“. (Zăpodeni, în Vaslui), ap. HEM. 2926. *Păcurarii cu oi*

băluțe, Nu țineă multe drăguțe, Că tu, cu mândruțele, Nu mai sporești oile! RETEGANUL, CH. 147; cfr. HODOȘ, P. P. 121. Cfr. bălaică, bălăiel, bălăior, bălan, bălănel, băloiu, bălucă, băluică, bălușă.

2°. (Cor.) Substantivat. Dans țărănesc cu lăutari, numit și *hora lui Băluță*, pe aiurea (Dolj) *hora lui Băloiu* și (Vâlcea) *mănioasa* (descrie la) HEM. 3092 ș. u., și la PAMFILE, J. II, 272; cfr. H. IV, 90, 259.

— Derivat din băl, prin suf. dim. -uț. (În sensul 2°, după vreun *Băluță* oarecare, probabil vreun lăutar).

BĂLVÂN s. m. 1°. *Bloc de bois, poutre, poteau, pieu.* 2°. *Bille.* 3°. *Poutre du pressoir d'huile.* 4°. *Semelle d'assemblage, sablière.* — (Prin Oltenia și Banat)

1° Butuc mare de lemn, bărnă, grindă, stâlp. „*Bălvân* = un lemn mare“. (Măidan, în Ban.), ap. HEM. 3095. „*Bălvân* = grosses Stück von Holz“. (Titești, în Argeș) JAHRESBER. VII, 83. *Casăle și pîmnițele de pîatră și toată curtea, cumu-ș taste îngrădită cu bălvani.* DOC. (Mănăstirea Hurezu, a. 1656), ap. HEM. 3096.

2°. Trunchiu de arbore curățit de ramuri, destinat a fi tăiat în joagăr, numit și (în Muntenia și Transilv.) buștean, (în jud. Suceava) butuc, (în Gorj) gros (atestat, sub forma *bulvan*, pentru Vâlcea, de) DAMÉ, T. 175—176. „*Bulvan*=lemn gros, din care se taie scânduri (Clopotiva, în ținutul Hațegului)“. VICIU, GL.

3°. Spec. Bărnă la teascul de ulei. „*Bulvan* = Balken bei der Ölprese“ (Caransebeș). JAHRESBER. III, 314.

4°. Spec. (Arhit. pop.) Bărnele care se pun orizontal pe fundamentul ori pe tarășii casei, purtând stălpii caselor țărănești; se numesc de obiceiul talpa casei, tălpoiul, tălpile prispelor, tălpile târnatului, tălpi lungi, (prin Prahova) temeleiu, (prin Constanța) temeiu. (Atestat, sub forma *bălvân*, la) DAMÉ, T. 98. „*Bălvân* = grindă ce se așază în temelia casei“. (Gorj), ap. HEM. 3095. „Pre fundament se pun *bulvanii* de gorun, care sânt de 20-30 cm. de groși, iar de lungi, cât este și fundamentul“. LIUBA-IANA, M. 94. „Părțile de lemn ale casei sânt: *bulvanii*, care se pun pe fundament; în bulvani se bagă „câteil“, între „câteil“ se pun bărnele.“ Com. LIUBA, ap. HEM. 3095. Cfr. babă II, 4°, babalac 3°.

[Și: bălvân s. m. Cu prefacerea lui *ă* > u după labiale, și: *bălvân* s. m.]

— Din sârb. *balvan* „bărnă“. (Formează dublet cu *bolovan*, *bolohan* și, probabil, și cu *bolocan*. Dacă cuvântul slav, care la origine înseamnă „statue, idol“, e împrumutat, precum crede Korsch, ap. BERNEKER, SL. WB. 41, din pers. *pahlavān* „erou“, atunci avem a face și cu un dublet depărtat al vorbei *pehlivan*).

BALZAM s. a. (ș. d.) v. balsam ș. d.

BAM! interj. Interjection imitative du tintement d'une grande cloche: *Din(-din), ding-dang!* — (Expresie literară) Interjecție care imită sunetul unui clopot mare. Cfr. *balang!* *bang!* (Mai adesea reduplicat; une-ori, poate după germ. „*bim-bam*“, în legătură cu un element *bim-*) *Bam, bam!* *Lınca! lınca!*... *răsună aerul de glasul clopotelor mari și mici!* URECHE, ap. TDRG. *Popa clopotul trăgea, Clopotul „bim, bam“ făcea.* MARIAN, SA. 306. [În loc de *bim-bam* și: *bimba!* *Ca el* [= clopotul] *așa-a cântă, Văile d'or răsună: „Bimba, bimba, măi ciobane, Meri la dracul, măi Țigane!“* MARIAN, SA. 242.]

— Formațiune onomatopaică.

BĂMBĂC s. a. (ș. d.) v. bumbac ș. d.

BAMBARIE s. f. *Bout d'homme, nabot.* — (Rar, fam.) „Se zice, în sens batjocoritor, ... mai ales de un om mic. D. ex. *O bambarie de om*“. (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCUI. Cfr. bondoc; ghindoc.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bamba*, *bambu* „cască-gură, prostălău“). Cfr. *bambură*.

BĂMBE s. f. plur. (Bot.) v. bame.

BĂMBU s. m. (Bot.) *Bambou*. — Plantă graminee arborescentă, din a cărei scoarță se împletesc coșuri și rogojini, iar din tulpinele tinere se fac mobile, bastoane, etc. [Fără plur. | La Românii din Austro-Ungaria, sub forma germană: *bambus* s. m.]

— N. din fran. (imprumutat din malaezul *bambu*).

BĂMBURĂ s. f. (În Hațeg) Numai în locuțiunile: A bate bambura = „a îmblă halmană s. a bate lela, a bate poduri[le]“: „vagabonder, flaner, battre le pavé“; A sări bambura = „a sări în sus (de bucurie sau de durere)“: „sauter en l'air (de joie ou de douleur)“. REV. CRIT. III, 87. Cfr. a hoinări, a umblă în geamburii.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bamba*, *bambu* „cască-gură, prostălău“.) Cfr. *bambarie*.

BĂME s. f. plur. (Bot.) *Gombo. Gombo comestible. corne grecque*: „*Hibiscus esculentus* ou *Abelmoschus esculentus*.“ — (Obiectul și cuvântul necunoscut în Ardeal) „Plantă erbacee din fam[ilia] malvaceelor...; frunzele mari... verzi-închise pe partea superioară, puțin cenușii pe cea inferioară; florile... galbene cu centrul brun sau violaceu...; fructul capsulă... cu numeroase semințe cenușii-verzui... Originară din... India, cultivată ca plantă alimentară. Iunie-Iulie.“ PANȚU, PL. *Grădinarii seamănă mai cu osebire... varza și ceapa, după aceea praz, ardeiu... bame... I. IO-NEȘCU, M. 357. || P. ext. Fructul acestei plante (care se întrebuițează în bucătărie). Bame mari 25, trei bani. DOC. (a. 1792), ap. ȘIO. Anghenara, conopidita, bamiile... hrănește nevrile. PISCUPESCU, o. 194. Bamiile încă, loboda și știrul, Să se afle față să 'mplinească șirul. PANN, ap. HEM. 2403. Am mâncat cu mare poftă bamii cu puin. TELEOR, ap. ȘIO. Bame[le]... se întrebuițează și în contra vătămăturii și a lingoarei. LEON, M. 23. [Și: bamiu s. f. plur. | (Poate prin apropiere de boambă), și: bâmbe. PANȚU, PL.; LEON, MED. 23.]*

— Din turc. *bamia*, idem (neo-grec. *μπάμια*, bulg., sârb. *bamnja*, alb. *bamjë*).

BĂMII s. f. plur. (Bot.) v. bame.

BAMPİR s. m. v. vampir.

BAN s. m. *Ban* (titre correspondant à peu près à celui de margrave, qu'on trouve d'abord pour les commandants militaires des provinces frontières du royaume de Hongrie, puis pour un haut dignitaire de la Valachie (sorte de gouverneur de la petite Valachie), le premier des boyards valaques. En Moldavie, haut dignitaire intermédiaire entre le grand porte-épée et le grand-échanson. De nos jours: gouverneur de la Croatie).

Titlu, conferit de regii Ungariei întâi unor nobili de rang inferior din Transilvania (tradus în latinește prin *magister*), apoi comandanților unor provincii de graniță [tradus în latinește une-ori prin *comes*, alte-ori prin *banus*; în această din urmă calitate se găsește întâi (secol. XII și XIII) ca titlu al guvernatorilor (s. comandanților militari) ai provinciilor sud-estice ale regatului ungar s. al stăpânitorilor unor ținuturi sârbești (Croatia, Bosnia, Slavonia, Dalmația, *banul de Maciava*); mai ales însă *banul Severinului*: „*banus Sewrinensis*“. Prin luarea în stăpânire a unei părți din banatul Severinului de către Domnii Țării-românești, aceștia își adaogă în titulatură și titlul de „*ban de Severin*“: *Weyvoda transalpinus et banus de Zeurino*. DOC. (de la Vladislav Basarab, a. 1368) în Documentele Hurmuzachi, I^o, 144. *Vayvoda transalpi-*

nus et banus de Zeverino, neo non dux de Fogaras. (a. 1369), *ibid.* 148. *Wainvoda transalpin[us] ban de Czerninio [= Severin]* (a. 1390, titlul de pe pecetia lui Mircea-cel-mare). *ibid.* 322. Titlul de *ban al (Severinului)*, mai târziu (de pe la începutul secol. XVI) *ban al Craiovei*, trece apoi asupra întâiului dignitar al țării, după Domn, administratorul suprem al Olteniei, care avea și semnul său deosebit, „grapa“ și pecetie deosebită; chiar mai târziu, când bănia nu mai eră decât o treaptă în ierarhia boierească, *banul (Mare-ban s. Vel-ban)* rămase cel dintâi între boieri. În Moldova, bănia se introduce pe la sfârșitul secol. XVII și se statornicește pe la începutul secol. XVIII, când *banul* fu așezat după marele spătar și înainte de marele paharnic. Astăzi, când vechile boierii românești sânt de mult desființate, titlul de *ban* nu se mai întrebuițează decât pentru *banul* Croației, care stă în fruntea guvernului autonom al Croației și al Slavoniei. „*Ban* = prorex“. ANON. CAR. *S'au pârît acești boiari ce scrie mai sus, cu pârînții den mânăstire, înaintea Hrizei, banul. DOC.* (a. 1643, Tismana), ap. HEM. 2407. *Ștefan, cu mila lui D[umne]zeu arhiepiscop i mitropolit... cu cei de bună rudă boiari, cinstiți și socotiți vrednici dregători și judecători...: întâi jupân Ghiorma ce au fost ban-mare... (a. 1642) MAG. IST. I, 126¹³. Până astăzi, Bani în Țara-muntenească, măcar că supt ascultarea și voia Domnului sânt, însă după privileghiile — poate fi — carele d'inceput au fost având, și la boierie sânt mai de frunte, și altă putere au peste Olt, nu numai a judecă, ce și cu moarte pre vinovați a căznî, și tot acel vechiu titlu de Ban își țin. CANTEMIR, ap. HEM. 2405. [Slujbașii] treacă [la socoteală] întâi câți bani au dat lui Vodă, câți banului, câți vornicului, câți logofătului, câți vistierului, câți spătarului și celorlalți. ZILOT, CRON. 78. *Banul mare de Craiova, mai marele judecătoriu al țării și apărătoriu hotarelor. URIGARIUL, IV, 220/1. Și cetatea Severinului, și banul de acolo... vin de la Unguri, cuceritori de pământ românesc în această parte. IORGA, CH. I. II, 147. Odinioară, tot ținutul din dreapta Oltului avea mai-marele său, care se chemă 'ban' și care sta la Craiova. MEHEDIŢI, P. 40. Stujește-mi, stujește, Pân' la Sân-Văsi Să 'mpart boierii, Că te-oiu ridică Ban la Craiova, Și tu că-i băni, De t'ei ferici. TEODORESCU, P. P. 48. *Banii Suverinului, Catmacunii Oltului Și boierii târgului Stau la dreapta Domnului, Cam în fața cortului; Iar la stânga Domnului, Domnului și banului, Șed Buzestii și Căpleștii. ibid.* 478. (Loc.) *Aseară mă culcaiu bolocan, Și azi iată-mă mare-ban!* („arată repegiunea cu care putem trece dintr'o stare proastă într'alta strălucită“). ap. ZANNE, P. I, 68; cfr. II, 471. *A trăi ca un ban* (cfr. ca un împărat, ca un prinț, etc.) = „a trăi bine, nesupărat, a trăi domnește“. *ibid.* IV, 250. (Cu aluzie la unii dintre vestiții purtători ai acestui titlu) *Voie la dumneata, ca la banul Ghica!*: „poți să faci tot ce-ți place“. HEM. 2406 (corespunzând, în Mold., cu: „voia la d-ta ca la armașul cel mare“). || *Banul-Mărăcine* e un vestit joc național, cfr. PAMFILE, J. II, 283. | [Antioh Cantemir] *pre Lupul Bogdan iar l-au pus hatman... pre Savin vel-ban; și de atunce se așază această boierie, cu temeiu, în Moldova, de este așezată la rând; că mai înainte vreme, deși eră la vreun Domn, une-ori ședeă mai sus, iar alte-ori mai gios...; iar de aici înainte i s'au așezat rândul după spatarul cel mare, și i s'au făcut și venit boieriei, câte un ban de drobul de sare de la Ocnița. NECULCE, LET. II, 313; cfr. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 292. [Vornicul] *Hârzobeănu: Poftim, arhon bane!* (și arată a scaun) — [Banul] *Vulpe: Sărut mânia!* ALECSANDRI, T. 1333.***

— Cuvântul acesta, a cărui origine încă nu-i limpezită, se găsește și la vecinii noștri Slavi (bulg., sârb. *ban*), și la Unguri (*bán*). La noi a venit, după toată probabilitatea, dimpreună cu instituția, de la

Unguri (cfr. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, 135).

BAN s. m. I. 1°. *Argent. Pécule, fortune, richesse. Deniers; contribution en argent; dette. Monnaie.* 2°. Valeur prise pour unité de comparaison, la plus petite monnaie. (De nos jours) *Centime; pièce de dix centimes ou de deux sous.* II. *Demi-gramme.* III. *Germe de l'œuf.*

I. 1°. Ca nume generic, *ban* înseamnă orice monetă (s. hârtie care reprezintă valoarea unei monete) recunoscută ca instrument de schimb și ca mijloc de plată; cfr. pară, argint (3°).—Banii sânt de aramă, de nichel, de argint, de aur (mai rar de alt metal) s. de hârtie (bancnote). ~ sânt mărunți s. mari; aceștia din urmă, ca și banii streini, se schimbă. ~ sânt buni, când au curs (umblă, † sânt umblători) s. sânt răi, când sânt falsi (plăsmuiți) și când au ieșit din curs. ~ se dau s. se iau cu împrumut, cu dobândă (cu interese), care poate deveni camătă (uzură, † aslam); cel ce primește împrumut e datornicul (debitorul), cel ce dă e creditorul (când ia dobândă prea mare, cămătar s. uzurar). Se pot lua ~ înainte. Se cumpără s. se vinde ceva cu s. pe ~ († drept atâția ~), vânzarea se poate face în ~, negustorul dă marfa pe ~, cineva face servicii de geaba (gratich, de-afetea) s. pe (ori pentru) ~. Bani de cheltueală sânt cei destinați cheltuelilor zilnice. Ceea ce ne costă (s. ține) ~ mulți, une-ori nu face (A, VII, 3°, vol. III, pag. 17^b-18^a) ~ (s. parale). În mod figurat se spune despre cineva că mănâncă (bea, inghite, nu se poate sătura, e lacom de) ~, cel bogat e vestit din ~, altul poate fi în strâmtoare († strânsoare) de ~. În diferite timpuri și în diferite provincii umblau s. circulau la Români diferite feluri de bani bătuți în țările române (pană la mijlocul secol. XVII), sau streini. Cfr. aceea, albișor, argint, aspru¹, băncuță, bătă, burlinc, caragros, carboavă, centimă, copeică, coroană, costandă, creitar, dinar, ducaț, ducă, fertun, fiorin, florint, filer, finic, firfiriică, franc, funduc, funduciu, galben, gologan, greslă, grivnă, gros, groșiță, husăș, icosar, irmilic, left, lețcaie, leu, leiță, liră, mahmudea, marcă, mariaș, napoleon, nesfeă, olandez, obol, ort, ortiță, pară, patacă, perper, pitac, pițulă, pol, poltuar, potor, potronic, pușor, rubia, rublă, runggă, șalău², sfaț († fanțic, zvanțig), sor(o)covăț, stambol, tăler, țener, timf, tunuh, turaliu, ughiu, venetic, zarmacup, zingirliu, zlot, etc.—„Ban = nummus, pecunia“. ANON. CAR. *Banii săi nu-i dă în camătă* PSALT. (a. 1651), ap. HEM. 2415 (= argintul său nu deade într'aslam. PSAL. SCH.; argintul său nu deade într' camătă. CORESI, PS.; arginții săi nu-i deade într'aslam. DOSOFTEIU, PS.: „pecuniam suam non dedit ad usuram“; „qui ne donne point son argent en usure“). *Bine știm, că cuvintele trebuie să fie ca banii: că banii, aceia sânt buni cari umblă în toate țările.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. GCR. I, 126/28. *Banii cei răi sântu de trei fealiuri, mestecătură ce să dize: aurul cel curat ce ară fi să fie, ei îl spurcă și amească, argintul așijdere; unul amească cu arame, altul fac chiar de arame și numai că ce-l spoesc de-asupra cu argint, aceasta-i una; a doo, sare fi și curați o samă de bani, ei fac mai mici, de ce nu ajung la cumpănă, ce păgubăsc oamenii ceia ce-i iau; a treia, așijdere să chiamă menciunoș[i] pentru căce chipul și scriptura ce pune pre dînș[i] iaste menciunoasă, nu iaste făcută den svat, cu învățătura cuiuă, ce pre furis, ca un lucru rău... Banii cei buni și direpți au patru lucruri pre'npregiurul lor: întâi, cela ce face bani să aibă puteare și voie de la împărăție sau de la Domnul locului acehuia; al doilea, să se facă în*

*loc vestit, cum are fi în mijlocul târgului, să vadă toș[i]; al treile, să aibă chip și scriptură cinstită și frumoasă...; al patrul, iarăș să fie și la cumpănă deplin, nemică să nu-i lipsească. PRAVILA, MOLD. 40, 2. El și banii mirului vria să inghiță. VARLAAM, ap. HEM. 2422. Atăț[i] a mi-s banii și-i băgu în piet. DOSOFTEIU, V. S. 134. El le-au dat lor 70 galbeni, bani de aur. URECHE, LET. I, 162/30. Un ban de alamă galbăn iarăși la acea cetate năruită am aflat, cât un ort de mare. M. COSTIN, LET. I, 17. Într'un rând, mi-au adus Teodori, părcălabul de Galați, un ban de argint. CANTEMIR, ap. HEM. 2417. Făcut-au Dabija-vodă și bănărie de bani de aramă, la Suceavă. N. COSTIN, LET. II, 5/1. Păgânii își cumpără robi pe bani, și în al șeptelea an îi iartă. id. ib. II, 47/1. Rămăind asupra lui, din banii fărui, măncați multe pungi de bani... id. ib. II, 38/33. Mie să-mi dați ceva bani de cheltueală, cât vă veți îndură voi. SIMEON DASCĂLUL, ap. GCR. I, 144/21. Când este mânia de la Dumnezeu, atunci nici mîntea nu stujește, nici prietenii, nici banii. NECULCE, LET. II, 277/6. Ce vor să isprăvească pravilele, [acolo] unde domnește lăcomia banilor? MUSTE, LET. III, 35. [Învățătura] nimenea nu o poate vinde pe bani. ANTIM, ap. GCR. II, 6/22. Într'această vreamă [a. 1798] au imblat bani de hârtie. DOC. (Șercăița, în Transilv.), ap. IORGA, S. D. XIII, 171. Această sf[ântă] Biblie am cumpărat-o eu, Ioan Hăntes, cantor, cu 41 de zlofi, bani umblători. DOC. (secol. XIX, Ocna, în Transilv.), ibid. XIII, 140. Când, tocîndu-ne, dăm lucru p[er] bani numai, sau p[er] lucru numai, dar preșuit în bani, sau și p[er] bani și p[er] lucru..., atunci această tocmeală se numește vânzare. CARAGEA, L., ap. HEM. 2416. Îi ținuse într'o robie aspră, ca pe niște robi cumpărați cu bani. BĂLCESCU, M. V. 393/9. Bani n'am mai văzut de-un secol, vin n'am mai băut de-o lună! EMINESCU, N. 42. [Baba] legă paraoca cu zece noduri și tremură după bani. CREANGĂ, P. 3. Am să te ieu cu mine, și-i trăi pe lângă noi, ca banul cel bun. idem, P. 175. Simbrie în bani să nu primești de la dînsul! idem, P. 146. Slujba... o voiu împlini-o, dacă-mi vei da douăzeci de corăbi și bani ca să cumpăr marfa cea mai frumoasă. ISPIRESCU, L. 24. Doresc prea mult să văz, la masa mea, măcar un măr din acest pom care m'a finut atâta sumă de bani. idem, L. 81. Se puse fata și-și adună tot ce, biata, putu cu degrabă: o leacă de merinde, niște hăinuțe și vreo doi bani ce avea de'ndemână. RETEGANUL, P. V, 68/25. Nici o mândră nu fi-ar zice: „Nu-ți bea banii, măi voinice, Că banii fi-or trebui, Dacă te-i căsător.“ JARNIK-BĂRSEANU, D. 372; *Cine-i gazdă și avut, Toți îi dau bani împrumut. Da noi care nu avem, Cerem și nu căpătăm.* ibid. 415. *Murgulețu' tare-mi place, Spune-mi mie câți bani face?* ibid. 487. *Spăriat, badea mă'ntreabă, Mă întreabă de cercei: Cine-a dat banii pe ei? — Cui îi drag de ochii mei. Și mă'ntreabă de mărgele: Cine-a dat banii pe ele? — Cui îi plac buzele mele.* ibid. 77. *Scrisorică de pe ban, Nu m'ai urit de măgan (= „din indemn propriu“); Scrisorică pe hârtie, Alți-or sămănat urgie!* ibid. 254, 347. *La intră'n odaia mea, Umple cu galbini poala, Tot cu galbini venetici, De câte-o sută și cinci, Cu mahmudèle turcești, Cu rubièle arăpești, Cu groașe lipoveneste, Cu dinari moldovenești, Și cu grivne munteneste; În casă când vei intră, Să te faci a mătură, Bani prin casă că-i vârsă.* TEODORESCU, P. P. 541. *La minte cald, la mână rece, Îmi schimb stăpânii, ca voi de ei, Și n'am odihnă nici în mormânt? (= „Banul.“) ȘEZ. I, 28. (Cred. pop.) De primești bani Lunea, e semn bun. ȘEZ. III, 150/5. Banul de găsit să-l strângi, că-i cu noroc.* ibid. II, 66/27. *Dacă te mănâncă 'n palma stângă, primești bani; Dacă te mănâncă 'n cea dreaptă, dai bani.* (P. ROV. și LOC.) *Banii strângătorului (intră) în mâna cheltuitorului [s. a risipitorului].* C. NEGRUZZI, I, 247. *Banul e ochiul dracului.* ISPIRESCU, ap. HEM. 2421; cfr. ROMÂNUL GЛУМЕȚ, I,*

41₁₉; 19₁₄; ZANNE, P. V, 32. *Cum e banul rotund, se tot duce d'a dura*. RETEGANUL, P. IV, 8₃₇; cfr. ROMÂNUL GLUMET, I, 25₁₃. *Ban găsit: ban vrăjit!* ALECSANDRI, P. P. 93. *Banul e roata lumii*. RETEGANUL, P. I, 69₃₁. *Bani au și Țigani; numai cinstea le lipsește!* PAMFILE, CIM. *Banul: pasăre cu aripi!* HEM. 2421. *Banul rău nu se pierde (s. nu piere)!* C. NEGRUZZI, I, 250; BARONZI, L. I, 49₁; COSTINESCU; ZANNE, P. V, 57-59 (unde se citează variante și expresii corespunzătoare din alte limbi. Se bazează pe experiența că, dac'ai primit odată un ban fără curs, nu mai poți scăpa de el, și la orice ocazie dai de el; se spune, cu deosebire, ca o constatare a nedreptății din lumea aceasta, unde cei merițiți se prăpădesc și cei răi trăesc, sau când un om fără merite și stricat scapă de o boală primejdioasă, etc.; adesea, în glumă). *A trăi ca banul în ladă: liniștit, fără griji*. ZANNE, P. V, 68; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 30₁₀. (*A strange*) *bani albi pentru zile negre*: a se gândi la viitor și a face economii (tot astfel la Bulgari: béli pari za černi dni, la Albanezi: para te barba per ditë të zes, și la Neo-greci: άσπρο: παράδες γιά μαύρες μέρες. PAPAĞAGI, P. A. nr. 328). *Frate, nefrate, dar brânza-i pe bani!* (se replică celor ce cer servicii gratuite s. se spune despre oameni incapabili de altruism): când e vorba de parale, încetează orice alte considerații mai nealge. (Variante: *Frate, frate, brânza e cu bani*. C. NEGRUZZI, I, 249; *Frate, frate, dar pita-i cu bani, bărbate!* CREANGĂ, P. 38). (Despre „omul harnic, vrednic“, se zice că) *scoate bani și din piatră*. ZANNE, P. V, 70. *A umbla cu doi bani în trei pungii* = „a.) a umbla cu șoalda, căutând să înșeli; b.) (rar, în Bihor) se zice la muiere cu [mai mulți] drăguți“. ZANNE, P. V, 68. *A da bani pe miere* = a face cuivă o necinste, a-l înfruntă aspru, a-l face de batjocură, a-l batjocori în față (locuțiunea aceasta își are originea din timpurile când balgii turcești veneau să adune mierea arvunită de la țărani români și, neaflând-o strânsă când seoseau să dea banii pe ea, schingieau cumplit pe bieții țărani, cfr. MELCHISEDEC, ap. HEM. 2424). | (De-oarece vânzarea, tocmeala, etc. se poate face și în schimb alor valori, cuvântul *bani* poate fi întrebuințat atributiv pe lângă suma indicată) *Am vândut... drept 30 de lei bani, și mi-au făcut dumnealui plata deplin*. ZAPIS (a. 1710, Suceava). URICARIUL, XVII, 196₁₆. (Izvod de zestre:) *O fată de Țigan; 1500 lei, bani; o zgardă (salbă) de 500 lei...* ibid. XXI, 368₁. (Când plata se face imediat, cu suma întreagă, se spune) *bani gata* (s. ~ buni, - ghiată, - peșin, - (in) naht, - numărați și (impropriu) - numărătoare): „arg-ent comptant“. *Aceasta el o au vândut dimisale lui Drăgan din Filipești... dereptu cînți-zăci taleri bătuți, bani gata*. HRISOV (a. 1591), ap. GCR. I, 38. *Aceasta o am vândut dimisale fratelui nostru Lupului... dreptu cînzăci de galbeni, bani buni*. HRISOV (a. 1641), ibid. I, 91₃₃. („*bani buni = bani ghiată*“ PAMFILE, J. II). *Care bani au să se răspundă acum în naht*. URICARIUL, XIV, 235₁₈. *Câte 1500 galbeni de fată; bani inah, împărătești și cu zimți*. ALECSANDRI, T. 433. *Iar când e la vânzare, O cumpără oricine, Cu bani numărătoare*. OLLĂNESCU, ap. DDRF. † A luă ceva de (s. drept) *bani buni* = a da crezământ la ceva, a considera ca adevărat: „prendre qqch. pour bon argent, pour argent comptant.“ „*Pentru ce s'aprinde? Pentru ce să iee De bani buni prostia oricărei femei?* COȘBUC, F. 99. *Fecior de bani gata, v. fecior*. | (Adesea la singular, cu sens colectiv) *Toți aceia... Numai banul îl vânează și câștigul fără muncă*. EMINESCU, P. 248. *Bea vin nemăsurat Și da ban nenumărat*. TEODORESCU, P. P. 310^b. (Prov.) *Banul, prietini și pe vrăjmași îi face*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 659. | (Mai cu seamă în legătură cu pron. pos., având sensul figurat de) *Avere personală. Slobod e să beau și eu, Slobod e, pe banul meu!* BIBICESCU, P. P. 222. *Și dac' eu chețuesc, Eu singur agonisesc, Ce aveți cu banul meu, Judecă-v'ar Dumnezeu?!*

SEVASTOS, C 258. | (Și la plural; cfr. v.-it. *danari*, sur-selvic *daners*, fran. *deniers*, etc.) *Avere în bani* (Mai ales în locuțiunile) *A avea bani* = a fi avut, a fi om cu avere s. cu dare de mână, a dispune de parale. *Așa zice popa nost, Când moare cel fără rost: Mergeți tare, Că bani n'are. Dar când moare vreun bogat, Unde-ți cântă trăgănat: Pune-ți jos, Că-i bănos!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 468. *Pe la noi, cine are bani bea și mănâncă, iară cine nu, se uită și rabdă*. CREANGĂ, P. 279 (Variantă: cine nu, stă și se uită). „*Are bani strâși* [s. *are bani la ciorap*] = il a un boursicaut“. PONTBRIANT. (Despre omul bogat tare se zice că) *Are bani gârlă; că măsură banii cu dimerlia, că se culcă pe bani; că se joacă cu banii (ca cu fasolele), că e stup (s. dobă s. plin) de bani*. Cfr. ZANNE, P. V, 71-72. *A face bani* = a câștiga, a agonisi avere (cfr. face A, VII, 2°, vol. II, pag. 17). *A-și spune banii* = a-și trădă averea. *Pe Turci îi purtă tot legați, pe ulițe, bătându-i, să-și spuie banii, pe la cine sânt*. N. COSTIN, LET. II, 112₃. *Vătavii... și femeile și fetele, slujnicile din casă, le bătea, să spuie banii și odoare și haîne... ce avusesse*. NECULCE, LET. II, 272₃₁. † (Mold.) *A fi* (s. a lăsa pe cineva) *în banii săi* = a fi (s. a lăsa pe cineva) liber de a face ce vrea, a-l lăsa în boii lui; cfr. ZANNE, P. V, 70; PAMFILE, CIM. *Așa îl urisă ele de tare acum, că, dac' ar fi fost în banii lor, s'ar fi lepădat de spân, ca de Ucigă-l-crucea. Dar nu areu ce se face de împăratul, ca să nu-i aducă supărare*. CREANGĂ, P. 210. | Sumă de bani. *Și au zis cum au fost să de[a] Opre[a] acei bani*. DOC. (a. 1626), ap. GCR. I, 74₃. (Printr'un dativ se indică destinația unei anumite sume de bani, cu deosebire când e vorba de o contribuție, o dare s. un impozit) *Arătați-m/i/ banul dăjdei*. N. TESTAMENT (a. 1618), ap. HEM. 2415 (: „ostendite mihi numisma census“: „mon-trez-moi la monnaie dont on paie le tribut“). *Multă strinsoare făcea, pentru rămășița banilor birului*. NECULCE, LET. II, 239₂₈. *Par'că-i cer banii birului, așa se mânia!* PAMFILE, J. II. *Atuncea, la banii steagului n'au mai scos altă dajde*. NECULCE, LET. II, 402₃₀. *I-am iertat ca să fie scutiți de banii peceșilor*. DOC. (a. 1745), ap. HEM. 2419. *Banii grosului, de la cei ce se vor închide, când se vor slobozi...* RĂȘCANU, L. ibid. *Din banii pocloanelor, să dea numai câte 10 mii lei pe an, iară după trei ani să dea tot birul deplin...*, până s'a împlini rămășița cea păsuită, și banii pocloanelor iarăși să-i dea deplin. AMIRAS, LET. III, 127. *Închisuse pe Rugină suplierul și pe Stefan Luca visternicul, pentru banii năpăștilor, în visterie*. N. COSTIN, LET. II, 83₁₉. *În comitatul Zaranidului, nemijlocit după jocul miresei se mai scot încă și „banii verzelor“*. Pre aceștia îi scoate vornicul mirelui, de la cuscri. MARIAN, NU. 729. *Vro nouă pui de graur Ciripesc, vorovesc, Cum să scoată, cum să fie Cei bani de vameșe, Vor trece Năstru', Să pradă Peștru'*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 517. | (Eliptic, în loc de: bani datorii) *Suma de bani pe care o datorește cineva cuivă. Ilias-vodă... legând prieteșug cu Leși, le-au întors Pocuța cu toate târgurile, și le-au iertat și banii*. URECHE, LET. I, 108₇. | Monetă. *Mama-mi dădea un ban de trei, ca să-mi iau un simit*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *A găsit niște bani vechi*.

2°. Valoare considerată ca unitate de măsură, și moneta — cea mai mică — care o reprezintă. — Valoarea piesei de un ban, în vremile vechi, nu se poate stabili cu precizie, căci varia după timpuri și regiuni; astfel: asprul = 1²/₃ bani (în Mold., căci 6 aspri = 1 potronic = 10 ~; după scooteala ce reiese dintr'un HRISOV din a. 1638, ap. GCR. I, 87₁₁, asprul și banul par însă a fi fost echivalenți: *Am vândut 11 pogoni de țalin[ă] și cu 11 stânjân[ă] di loc în dealul Bășiniștilor, pogonul câte 500 de a/s [p/ri] i, fac bani 5500); copeica = 2 ~ (6 copeice, adică 12 bani. N. COSTIN, LET. II, 116₁₄); costanda (Munt.) s. potronicul (Mold.) = 10 ~ (căci 5 costande =*

1 ducat=50 - Găina eră câte un leu, oul câte un potronic (zece bani). NECULCE, LET. II, 248⁽¹⁸⁾; florintul de argint=20 - (căci = 2 potronici); ducatul=50 - (200 de bani, care fac 4 ducați; ducatul iaste câte 5 costande. ÎNVĂȚĂTURI, a. 1642, Câmpulung, ap. GCR. I, 95⁽²⁹⁾); talerul = 112 - (O bute de vin, vedre 60, vadra câte bani 30, fac taleri 15, costande 12. DOC. a. 1683, Munt., ap. HEM. 2427); leul = 120 - (Lei 70, bani 60, de la 47 lefecii câte 1 pol [= 1 $\frac{1}{2}$] leu unul. DOC., a. 1776, Mold., ap. HEM. 2426); galbenul = 330 - (Lei 5, bani 60, adică 2 galbeni zări, de la fieștecare carte gospod. DOC., a. 1776, Mold., ap. HEM. 2426); punga = cam 56000 - (căci cuprindea 300 taleri). O monetă și mai mică decât banul a existat pe vremea lui Dabija-vodă, care puse în circulație niște bani „răi” s. „proști”, numiți șalăi, care valorau $\frac{1}{4}$ dintr'un ban „bun” și nu aveau curs în alte țări. Făcea șalăi de aramă, carii numai aice în țară imblă, 4 șalăi la un ban bun. MUSTE, LET. III, 10⁽³⁵⁾. Bani proști, șalăi, în zilele Dabijivodă. ZAPIS (a. 1665, Mold.), ap. HEM. 2418. În veacul XIX, până la introducerea noului sistem monetar, banul eră $\frac{1}{3}$ dintr'o pară. Leul se subîmparte în 40 [de] parale și paroaia în 2 lăscăi sau 3 bani. POPP, A. 35. În România [= Muntenia] precum și în Moldavia, unitatea de măsură monetară este leul, unitate de măsură fictivă, ce are 40 de parale bune sau 70 mărunte... Paroaia bună se socotește împărțită în 2 lăscăi sau 3 bani. IARCU, A. S. 21. Astăzi (de la 1867 încoace), banul e $\frac{1}{100}$ dintr'un leu (nou) s. franc, corespunde deci unei centime franceze. (Singurul sub-multiplu al leului este banul. CLIMESCU, A. 210) și se găsește în circulație numai în piese de câte 1 și 2 bani (acestea de aramă, aproape dispărute din circulație), de 5, 10 și 20 de bani (câte trele de nichel; până în anul 1900 și monetele de 5 și de 10 bani erau tot de aramă; monete de 20 de bani nu erau; la aceste trei monete din urmă li se zice și gologani) și în piese de 50 de bani (acestea din urmă numai în monetă de argint). În Oltenia și prin Muntenia, astăzi cuvântul ban începe a fi înlocuit tot mai mult prin pară, în sensul de $\frac{1}{100}$ dintr'un leu, întrebuintându-se ban mai mult pentru piesa de $\frac{1}{10}$ dintr'un leu. În Austro-Ungaria, începe să se încetățenească cuvântul ban (s. diminutivul bănut) pentru moneda de $\frac{1}{100}$ dintr'o coroană, numită și filer, pe alocuri finic. — Eră lui deatoriu cu o sută de bani. N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2415 (: „debebat ei centum denarios”: „qui lui devait cent deniers”). Noi acum o fărâma de pâine sau un bană ne scumpim a da. VARLAAM, ap. HEM. 2425. Ne simt [= sânt] datori oamenii numai câte o sută de bani. idem, c. 269. Și cheltueala lui... să i-o'ntorcă, până la un ban. URECHE, ap. TDRG. I s'au făcut și venit boieriei, câte un ban de drobul de sare de la ocnă. NECULCE, LET. II, 313⁽⁷⁾. Cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, ap. HEM. 2404. Alții au cerșut năemă de aicea până la Brașov câte 12 ban[i] de vadră, iar noi l-am lăsat câte o cost[andă]. DOC. (a. 1651), ap. IORGA, B. R. 30⁽³⁾. Să atbă a dare(a) vamă, de caru' cu peaste bani 70, și de cabul împovărat cu peaste, câte ban[i] 7, iar mai mult nu. DOC. (a. 1719), ibid. 375. Cucurigu! boieri mari, Dați punguța cu doi bani. CREANGĂ, P. 65. Îl întimpină în pragul ușei cerșitoarea căreia îi dăduse el un ban, de pomant. idem, P. 213. Eu, de-am avut un singur ban, L-am împărțit cu tine. COȘBUC, ap. TDRG. Maica D[omnu]lui l-o blăstămat așa: Să lucri cu anu', Și să capeți banu'. ȘEZ. I, 178. (Loc., în care se face aluzie la valoarea mică a banului). Măcar de-un ban = cât de puțin, cât de mic. Dar cei ce le vedeă starea, cu minte măcar de-un ban, Nu puteă să dea crezare la un așa dosnic plan. BELDIMAN, TR. 370. Nu face un ban = nu face nici o ceapă degerată, nu valorează nimic (cfr. face A. VII, 3°, vol. II, pag. 18°). Acum, o mie de vorbe un ban nu fac(e). ISPIRESCU, L. 36. Nici un ban (une-ori complinit prin chior) s.

nici doi bani = nimic s. „mai nimic.” ZANNE, P. V, 74. Bir să nu dee țara nici un ban. NECULCE, LET. II, 337⁽²⁰⁾. Te-am tomnit [= tocmit] să-mi cânti un an, Nu mi-ai cântat nici di-un ban. ȘEZ. IV, 135⁽²³⁾. N'au nici un ban chior. PAMFILE, J. II (construcție mai puțin întrebuintată de cât „nici o pară chioară”). Mândra, când e rumenită, Cu cinci sute nu-i plătită, Dar când se desrumenește, Nici doi bani nu mai plătește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 440. Îți spun eu, acuş-acuş, căfi bani cere [s. face] francul este o „amenințare”. PAMFILE, J. II. || (Într'o vreme, pare a se fi făcut deosebire între ban, simplu, și ban vechiu) Să-și plătească oieritul, de oaiie câte 15 bani vechi. DOC. (a. 1752), ap. IORGA, B. R. 380. (Un alt soi de bani erau cei numiți roșii) Îndatorirea Românilor către Turci sta într'un ușor tribut anual de 3000 bani roșii. BĂLCESCU, M. V. 9⁽⁶⁾. Sub Mircea-cel-bătrân, tot soldatul primea, pe zi, câte doi bani roșii, care fac 13 parale. Mateiu Basarab mări leafa și o făcu de opt bani roșii. idem, M. V. 595. Bani roși[i] ce mi-au rămas... DOC. (a. 1778), ap. IORGA, S. D. VIII, 81.

II. P. ext. (La băieșii din Munții-apuseni ai Transilv.) „Măsură veche [de] $\frac{1}{2}$ gram. Ex. Din [tr] un tar [= sarcină], am făcut doi bani și o batcă [= $\frac{1}{4}$ gram] = din 2 coșuri de piatră [auriferă], am scos $1\frac{1}{4}$ g. de aur.” VICIU, GL. 96. (Sensul acesta s'a născut, probabil, din faptul că prețuirea aurului se făcea prin transpunerea imediată a greutateii în valoare).

III. P. anal. Plodul oului, „lumina din fundul oului, care se mai numește și bănuț”. PAMFILE, CIM. || „Banii-mățului = părțile cristaline ale cremenei, care se pot desface în place [= plăci] subțiri. (Bouțari)” VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. Părerea că banul ar fi fost la origine moneda bătută de banul Olteniei, în de obște admisă (LM., BARONZI, L. I, 102⁽¹⁾, HEM. 2425, TDRG., RUDOW, XVII, 388, IORGA, CH. I II, 147) nu e în de ajuns dovedită istoricește. Ea este foarte neverosimilă, având în vedere răspândirea cuvântului pe tot teritoriul daco-român. (Existența lui la Megleniți: bană „monete vechi de aramă care n'au curs” nu dovedește nimic, căci aceștia îl au, probabil, de la Bulgari: ban „monetă de aramă”, care l-au primit prin zarzavagii, bragagii, etc., de la Români). Se pare că avem a face cu un cuvânt străvechiu, și nu este neprobabil ca acest cuvânt să stea în legătură cu arom. bānā „a trăi”. De la acest cuvânt, probabil de origine anteromană (BANN-), ne-am putea închipui că, afară de arom. bană, să se fi derivat și un al doilea postverbal: ban, cu același sens de „viață”. Trecerea de sens de la „viață” la „vită” are două analogii în limba română: lat. vita „Leben” > rom. vită „Vieh”, iar megl. gață [= viață] însuși însemnează azi „viețuitoare, ființă”. Având odată sensul de „animal, vită”, cuvântul ban a putut să primească același înțeles ca lat. pecunia „Geld” (înrușit cu pecu „Vieh”), într'o vreme când strămoșii noștri încetaseră de a mai face cumpărări în schimbul vitelor, introducând monetele. (Polonezul [dialectal] ban „Pfennig” derivă din românește, și nu dimpotrivă, cum credea CIHAC, II, 8-9).

BÂN: interj. Onomatopée imitative du bourdonnement de certains moustiques — (Rare) Cuvânt prin care se imită sunetul produs de țânțarul numit „mornitar”; cfr. bânăi. Cfr. báz. [Pronunțat: bnn!] — Onomatopée.

BÂNĂI vb. IV. Bourdonner. — (Rare; atestat numai la MARIAN, INS. 313) [Mornitariul] se numește astfel, pentru că... mornăește tare, adică bânăe, produce un fel de sunet bânăi. Cfr. bázăi.

— Derivat din bân, prin suf.-ăesc.

BANĂL, -Ă adj, adv. Banal. Banalement.

I. Adj. De obște, cunoscut de toată lumea, știut

și răștit, lipsit de originalitate, comun. *În ceasurile de mâhnire... sufletul e împins de sine-și spre gândiri poetice; mintea zărește natura și soarta omenească printr'o rază amurgită ce-i ascunde amănuntele banale ale vieții.* ODOBESCU, I, 185. *Un adevăr banal.*

II. Adv. (Prea) ca toată lumea; fără originalitate. *Vorbește banal.*

— N. din fran. (derivat din *ban* „circumscripția peste care se întindea puterea unui senior feudal; vasalii și supușii din această circumscripție“).

BANALITĂTE s. f. *Banalităd.* — Caracterul a ceea ce e banal: *Are un judecător două feluri de lucrări de făcut: unele... „grațioase“, pe care le îndeplinește în camera de chibzuire..., altele „contențioase“, procesele. Cele dintâi sânt de-o banalitate, de-o secăciune, ce nu se poate pricepe.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 124. *Cine se teme deci de banalitatea munților cu fum de locomotivă și [cu] otele până la vârf, acela poate găsi încă pe culmile și prin văile Carpaților românești icoana unor timpuri aproape ca cele primitive.* MEHEDIŢI, R. 8. | P. ext. *Lucru banal, idee banală. Trecerea unui corp... din starea gazoasă în starea lichidă sau solidă e... o concentrare sau o condensare progresivă a atomilor. Această idee, care e o banalitate astăzi, eră o inovație pe atunci.* NEGULESCU, F. R. I, 227. *Multe cărți cuprind numai banalități.*

— N. după fran. Cfr. banal.

BANÂN s. m. (Bot.) *Bananiér*: „*Musa paradisiaca. Musa sapientium*“. — Plantă erbacee din fam. musaceelor; ajunge la înălțimi considerabile, din care cauză are un aspect arborescent; tulpina cărnoasă, încoronată de foi late și lungi de 2-3 metri, din mijlocul cărora cresc păstăi suculente așezate în chip de ciorchine. Cultivat în țările calde. „*Legendele din orient spun că [bananul] ar fi fost arborele științei binelui și a răului (pomul cel oprit)*“. Cfr. PANȚU, PL. *Bananul... a cărui patrie e Asia de sud, s'a răspândit în toate țările calde, unde e umezeală de ajuns. Fructul său, un fel de strugure cu boabele lungi în chip de castraveți, e o mâncare totdeauna gata pentru indigeni.* MEHEDIŢI, G. F. 174.

— N. după fran. Cfr. banană.

BANÂNĂ s. f. (Bot.) *Banane*. — Fructul bananului, „fruct... cărnos, făinos, zaharos și aromatic“.

PANȚU, PL.

— N. după fran. (imprumutat din dialectele Indiei).

BĂNĂNĂEALĂ s. f. = bălălăeală. Abstractul verbal al lui *bănănai* (derivat prin suf. -eală). [Plur. -eli.] Pronunțat și une-ori scris: *bănănaieală*.]

BĂNĂNĂI vb. IV^a = bălălăi. Intrans. *După câteva minute, urcându-i-se vinul în cap, începă a cântă și el niște mormoituri, în limba sa, și a bănănai din picere, după gâtul meu.* GORJAN, H. II, 63. *Gros, roșu-verzuu ca un ficat... cu ochii umflați..., mâinile îi bănănaie în toate părțile.* DELAVRANCEA, H. T. 167. *Se clătina pe picioare, capul îi bănănaie pe umeri, brațele-i curgeau moi și grele, de-a-lungul trupului.* VLAHUȚĂ, ap. HEM. 3002. *Capul îi bănănaie într'o parte și într'alta, de par'că își rupsesse junghietura.* ISPIRESCU, L. 106. | Spec. *La horă, în unele regiuni, se bănănaiește cu mâinile, adică jucătorii coboară și ridică de-odată cu toții mâinile prinse, accentuând astfel întâia jumătate a tactului de 1/8. În Bucovina „arcanul“ se joacă de feciori și fete. Se face o horă, fiindându-se de mâni, dar fără a bănănai cu ele.* (Sângeorgiu, în Transilv.), ap. HEM. 1495²¹. || (Rar) Trans. *Popa își făcu cruce, și după dînsul toți bănănaieră semnul mîntuirii.* DELAVRANCEA, S. 200. [În loc de *bănănaiește*,

bănănaiește, se întrebuițează la pers. 3 sing. și plur. și: *bănănaie*.]

— Formațiune onomatopeică. Cfr. *bălălăi*, *bălăbăni*.

BĂNĂNĂIRE s. f. = bălălăire. Infinitivul verbului *bănănai*, devenit abstract verbal.

BĂNĂNĂIT s. a. = bălălăit. Participiul verbului *bănănai*, devenit abstract verbal.

BĂNĂR † s. m. *Employé* ou *ouvrier à la Monnaie. Monnayeur*. — Funcționar sau lucrător la monetăria statului, cel care făcea bani. Cfr. † *tarapangiu*. *Scriem și mărturisim, cu acest zapis al nostru, cum au fost Enache zlatariul bănarului, s'au căzut la mare vină domnească la mărița sa Evstratie Dabije-vodă.* ZAPIS (a. 1666, Mold.), ap. HEM. 3096. *Și au arătat înaintea noastră niște zapise făcute de mărturie, întâi un zapis de la mulți oameni buni și boiari, anume: Andoca ce au fostu clucear și Pintea pitariul și Pascal Corlai uricariul și Alexandru bănarul domnesc.* ZAPIS (a. 1670), *ibid.* | (Întrebuițat ca nume patronimic) *Ioan Bănarul, vel căpitan.* NECULCE, *ibid.* *Gavril Bănarul.* DOC. (a. 1749), ap. TDRG. [Dialectal, și: *bănarul*.]

— Derivat din *ban*², prin suf. nom. agent. -ar.

BĂNĂRIE s. f. 1°. *Monnaie, hôtel des monnaies.* 2°. *Grande somme d'argent.*

1°. † Stabiliment unde se bat banii, monetărie, (†) *tarapană. Făcut-au Dabija-vodă și bănărie de bani de aramă, la Suceavă.* N. COSTIN, LET. II, 5. *Eră bănărie în cetatea Sucevei... și făcă șalăi de aramă, carii numai aice în țară îmblă.* MUSTE, LET. III, 10/³⁴.

2°. (Mold.) Sumă mare de bani, bani mulți, bănet, bănărit. CIHAC, II, 8; PAMFILE, CIM.

— Derivat din *ban*², prin suf. loc.-col. -ărie.

BĂNĂRIE s. f. *Grand feu*. — (În Zagra, lângă Nășăud) „*Bănărie = foc mare*“. Com. CORBU.

— Etimologia necunoscută.

BĂNĂRIT s. a. *Grande somme d'argent*. — (Mold.) Sumă mare de bani, bani mulți, bănărie, bănet. *Au lipsit tiranii țării, Domnii greci s'au ridicat, Prada, bănăritul țării, de la sine-și au picat.* BELDIMAN, TR. 117. *Stan... Ian privește bănărit, de unde eram afiș de parale!* ALECSANDRI, T. 146. *Câte suflete nu s'au dat diavolului pentru bănăritul ăli!* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Boierul acela, de mult bănărit ce avea, nu-i mai știa numărul.* CREANGĂ, P. 67. *Care dîncotro îl rugă: unul să-i dee bănărit cât a cere el, altul să-i dee fata și jumătate de împărăție.* *id. ib.* 228. [Plur. (rar) -rituri.]

— S'a născut din *bănărie* (2°), prin înlocuirea sufixului -ărie cu -ărit. (Aceste două sufixe, când derivă abstracte, sânt echivalente, d. ex. *plugărie = plugărit, morărie = morărit, grădinărie = grădinărit, etc.*)

BANĂT s. a. }

BĂNĂT s. a. }

1°. *Pays ou circonscription (surtout marche, province frontrière) gouvernée par un ban, banat.* Nom d'une danse populaire. 2°. *Fonction du ban.* 3°. *Dignité ou rang du boyard qui avait le titre de ban.*

1°. Țară, provincie sau ținut ocărmit de un ban. *Banul, cărmuind singur banatul Craiovei și fiind Domnului numai vasal, a trebuit să aibă o oșteră a sa.* BĂLCESCU, M. V. 593. || Spec. (Astăzi) Regiunea dintre Dunăre (miazăzi), Carpați (răsărit), Mureș (miază-noapte), și Tisa (apus), numită și *Banatul Timișoarei. Haid' cu mine la Banat, Că Banatul-i țară bună. Aflăm popi de ne curună.* MARIAN, ap. HEM. 3103. *Cântă, mândră, trăgănat, Să te-aud*

de la Bănat. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 290. „Vino, Iele, la Bănat!” — „Ba eu nu, că am bărbat!” *ibid.* 385. | (Bot.) Grâu de Bănat s. (atributiv) grâu Bănat = o specie de grâu: „varieté de froment”. „Subt acest nume (adecă: grâu-Bănat) se cunoaște în agricultură, în comerțul de cereale și'n industria morăritului, varietatea de grâu care se cultivă de preferință în Bănat, de unde-i vine numele. Această varietate este cu spicul alb, analog cu grăul bălan românesc, cu care are multă asemănare, deosebindu-se însă prin aceea că are un spic ceva mai lung și boabe mai rotunde, mai măricele și mai sticloase. Este unul din grânele cele mai căutate de morari, pentru calitatea superioară a făinei ce se poate scoate din el”. P. S. AURELIAN, ap. HEM. 3186. (Varietăți) „Felurile de grâu ce se seamănă în țară sânt: a). Grăul Banat albineț, cu bobul mare și spicul cu mustăți; b). Grăul Banat roșiatic (ruginiu), de asemenea cu bobul mare și spicul cu mustăți”. DAMÉ, T. 56; cfr. H. III, 47 (Berești, în Covurluiu). || (Cor.) Un fel de joc țărănesc, ca brăul. HEM. 3186.

2°. (Rar, neîntrebuințat) „Dregătorie de ban.” LM. 3°. (Rar, neîntrebuințat) „Grad s. rang de ban în ierarhia boierească.” LM., bănie.

— Din lat.-med. *banatus* (derivat din *banus* = ban + și suf. -atus).

BĂNAT s. a. 1°. *Regret, tristesse, crève-cœur*. 2°. *Chagrin, peine, ennui, affliction, contrariété*. 3°. *Resentiment, rancune, animosité, colère, emportement, dent* (contre qqn.), *piqué*. 4°. *Accusation, blâme, réprimade, imputation, reproche, affront*. 5°. *Souçon*.

1°. (În Transilv., Mold. și Bucov.) Stare de durere sufletească, în care tristețea și jalea sânt îngemănate cu părere-de-rău și cu căință. „Durere, jale” TIPLEA, P. P.; BUD, P. P., „întristare, înduioșare” VAIDA, „întristare, regret” POMPILIU, BIH. 1005, „părere-de-rău, greutate [în înțelesul locuțiunii: mi-a căzut (cu) greu (la inimă) că...]” CREANGĂ, GL., „căință, părere-de-rău” JARNÍK-BĂRSEANU, D. 525. — Adesea în legătură cu „jale”, „ciudă”, „scărbă”; mai ales în locuțiunile cu înțeles adjectival s. adverbial: cu ~ s. *fără ~*; spre a redă noțiunea verbală corespunzătoare, se spune de obicei: *îmi este (cu) bănat*, mai rar *trag ~* = *îmi pare rău*, *îmi cade (cu) greu*, *regret*, etc. — *Mereu se depărtă de sat Bătrânul, slab, cu ochii plini De lacrimi și bănat* — *Mergea de-un gând nebun purtat: Să moară'n tre străini!* COȘBUC, B. 78. *Mă tânguesc prunilor, De jalea părinților, Și mă vaer brazilor, De bănatul fraților* („bănat... exprimă ideea despre dor, supărare, mâhnire și melancolie”). TEODORESCU, P. P. 84^b; cfr. POMPILIU, B. 41/6. *Fata lui popa Vasile s'a uitat în fântână și, de ciudă și bănat (= „părere-de-rău”), că nu s'o măritat, i-o ieșit pe piele vărsat*. REV. CRIT. II, 350. *Arde-te-ar focul, cetate [unde iubitul e soldat]... Că prea mulți fii în bănat, Fără nici o dereptate!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 313. *Pe tine te-a îngropat Unde-a fost locu'nsemnat, Însemnat de blăstămat, De noi tare depărtat, O, ce moarte cu bănat!* *ibid.* 198. *Ne-am iubi, nu cutezăm; Ne-am lăsa, nu ne'ndurăm; De luat, încă-i păcat; De lăsat, e mult bănat!* *ibid.* 61. „Vind'napoi, vindă, Că tu fi-ai uitat, Că tu fi-ai lăsat Sugniță [- rochiță] frumosă La mine pe masă.” — „Ba eu n'am uitat-o, Că eu am lăsat-o, De uritul tău, De bănatul meu!” *ibid.* 501. *Lângă munte, este-o punte, Și la capătul punții Scrisu-i doru' mândrușii; La capătul celalalt, Scrisu-i și-al badei bănat, Că s'a dus și m'a lăsat*. *ibid.* 161. *D'oi bădiță, bădișor, Fie fi-i destul de dor Și eu după tine mor; Cându-i colea la luat, Amândoi tragem bănat!* *ibid.* 280. *Mai bine de-aș fi murit, Decât să ne f'ntălnit, Și mai bine-aș fi schiopat, Când peste prag fi-am călcat, Decât să trag la bănat*. POP., ap. HEM. 3100. *Nu mai poartă nici mărgelile, Nici în degete inele, Și de dor și de bănat Și cerceii-i-au aruncat*. HODOȘ, P. P. 218. Cu-

cule cu pană sură, Mușcă-ți-aș limba din gură... Mi-ai cântat, pe-un ciung înalt, Tot a scârbă și bănat! MARIAN, O. I, 25; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 15. *Mi-ar fi, nu mi-ar fi bănat, Dacă s'ar fi măritat, De-aci al treilea sat; Dar ea s'a făcut mireasă De la noi a treia casă*. ALECSANDRI, P. P. 303; cfr. MARIAN, NU. 7; DOINE, 11/1; (...Și nu mi-ar fi cu bănat...) JARNÍK-BĂRSEANU, D. 99; cfr. VASILIU, C. 97. *Când gândesc la mândra'n sat, Nu văd lumea, de bănat; Când gândesc, mândro, la tine, Suspînă înmă'n mine*. DOINE, 24/1. *Găseam... mândra adormită. O-aș sculă și mi-i păcat, O-aș lăsa și mi-i bănat, O-aș sculă și nu mă'ndur, Că somnul mândrușii-i bun*. *ibid.* 230/13. *Plângeți toți, că v'am lăsat; Tot mă duc cu greu bănat!* BUD, P. P. 41. *Murî-ai [- murire-ai] neînsurat, Cum mă lași tu cu bănat!* *ibid.* 34. *Care fată-și lasă satul, Mânco-jelea și bănatul, Că și eu mi l-am lăsat, Multă jale m'o mîncat*. RETEGANUL, CH. 28. *Biata mamă iarăncepe a plânge și a se văietă: Dar cum te lasă înima, să mă lași acum, la bătrânețe, slabă, beteagă, singură? N'am dus și nu duc destul bănat după cei trei [copii, duși în lume]? Acum te mai prăpădești și tu prin cea săcreată de lume!* *idem*, P. V, 28/5.

2°. (Mold.) Măhnire, supărare (activ și pasiv) (cfr. supăr), p. ext. asuprire. — Ideea verbală „a fi supărat, a se supăra (pe cineva și pentru ceva)” se exprimă prin: a(-i) fi (cuivă) cu bănat, mai rar: a fi cineva cu ~, a-și țineă cu ~, a lua ~, a-i veni cuivă cu ~, a fi în ~ ul cuivă. Expresiunea: (să) nu-ți (s. nu vă) fie cu ~! = nu-ți (s. nu vă) fie cu supărare! să nu bănuți! să mă ier(ta)ți! a ajuns, în Mold., un fel de formulă de politețe, prin care ceri cuivă iertare pentru cele ce i le spui, corespunzând adesea neologismului pardon —. *Bănatulu, carele l-aprind pururea păcatele noastre...* DOSOFFTEIU, V. S. 88 (: „măhnire”. MINEIUL 1776). *Dară de vream ce tu, împărate... luaș[i] bănat, căce nu f[i]-am cinstit pre hitul tău... dară cu cât mai mult să va mânia nemurătorul împărat și-și[i] va lua bănat, când necurați pre fiul svinții sale... îl odărăsc și-l defaimă?* *id.* *ib.* 146, 2. *Petru-vodă... au dobândit [~ au cucerit] de la Săcui cetatea Bistrița. Ce, nu o putu ține îndelung, având grije de Sultan Selim, să nu-i vie bănat*. LET. I, 157/39. *Nice o opreală sau vrun bunat despre cineva n'au avut, ce, cum au venit fără grijă, așa, când i-au fost voia, au ieșit*. M. COSTIN, LET. I, 305/15. *Pricăpând acum bănatului despre o samă de boieri, cărora li se dădese daniile și mituirile acelor Domni trecuți, socotind să nu-i măhnească, [pe acei boieri]..., au poroncit să nu se mai ivească acele cărți [prin care se stricau daniile domnești]. N. COSTIN, LET. II, 95/7. *Dările de pre an, de bună voie, fără lipsă și fără bănat [= fără să facă oamenilor supărări s. asupriri] strângându-le, să le numere, cumpenească, în punși băgându-le să le lege*. CANTEMIR, IST. 183. *De acestea, nemărui cu bănat să nu fie, că pentru învățatura și aducerea-a-minte s'au scris aicea*. MUSTE, MAG. IST. III, 80/30. *Deci noi, spre a nu fi în bănatul răpousatului Vistier, n'am vrut să iscălim*. (a. 1801). IORGA, S. D. VI, 67. *Iară eu, fie fără bănat tutulora, că nu pot să-l laud*. ARHIVA R. I, 155. I! *Doamne! mulți cuconasi zădesc eu aici, cărora le-aș face de dragoste, cu ulcica..., dac'aș ști că nu le-ar fi cu bănat*. ALECSANDRI, T. 10, cfr. 529, 715 (= „supărare”. *idem*, Glosar). *De n'o fi cu bănat, Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat*. EMINESCU, P. 238. *Departa-e până'n sat? Să nu vă fie cu bănat, — Întreb, că sânt drumet*. COȘBUC, F. 70. *Nu-ți fie cu bănat, om bun, că am suguit și eu!* CREANGĂ, P. 127. *Mă rog, să nu fie cu bănat, dar ia spune-mi cum te cheamă*. SBIERA, P. 193/28. *Iar d-voastră nu vă țineți cu banat, Că al nostru cinstit împărat Pe aicea a mai umblat Și bine sama locului a luat*. ȘEZ. III, 42/25; cfr. *ibid.* II, 126/23, II, 153/22. *Cumpăr pânea cu oca, Mastinile cu libra, Și le duc la pu-**

cuța; Și-i duc vinu' cu vadra Și paralele cu poala, Și ea totu-i cu banat, Că nimica nu i-am dat. ȘEZ. III, 160/20.

3°. (Mold.) Luare în nume de rău, mânie, necaz, ciudă, pică (construit cu prep. pre s. asupra). Bator Jigmond nu s'au mai ispitit să mai trimită oști în Moldova; ce, având bănat pre Leși, de paguba omenilor săi cu Răzvan [Leșii dăduseră ajutor lui Ieremia-vodă împotriva Ungurilor aliați cu Bători], au trimis soli cu jalobă la Rodolf, împăratul nemțesc..., jăluind mare pagubă ce i-au făcut Leșii în oastea lui. M. COSTIN, LET. I, 218/25. Avea și vătămare și bănat mare Nicolai-vodă asupra lui Ilie spătarul Catargiul, pentru supărările ce făcuse aici în țară. N. COSTIN, LET. II, 84. Au înțeles Jigmond Bator de bănatul cumnatu-său lui Rodolf împăratul, asupra sa. idem, LET. I, A, 125. Arătat-au Dumnezeu greu banat asupra creștinilor, pentru multe păcatele și fărădelegile noastre. NECULCE, LET. II, 408/23. Iar de nu vor înțelege... și ni s'a mai jeluă Jignicerul, [ii] vom... pedepsi cu certare; și asupra d-tale încă vom fi cu banate, că nu i-ai supus să înțelegeă. (a. 1762, Mold.), URICARIUL, VIII, 9/30. „Ar trebui să mă ceri la mama; atuncea ai putea veni cât de des; și ea n'ar avea nemic de bănuț.” — „Despre bănat nu mi-i teamă; dar vezi, n'am vreme să mă ocup cu astfelii de lucruri.” CONTEMPORANUL, V, II, 499.

4°. (Mold.) „Invinovățire, vină” (CREANGĂ, GL.), imputare, mustrare, infruntare, (†) certare. Îi lovî cu cuvânt de bănat. DOSOFTEIU, V. S. 177/21. Mare bănat pentru toate aceste au avut Jalcovschi, de la craiul. M. COSTIN, ap. TDRG. Și au mers solul de la boierii leșești, cu multă mustrare și bănat. id. ib. Vezirul... au scris la cămăcanul, cu bănat, zicând că nu s'au căzut să facă una ca aceea. ACSINTE URICARUL, LET. II, 136/35. Mai pune la socoteală că și Trăsnea eră înaintat în vârstă, bucher de frunte și timp în felul său; că profesorul... zicea: „Luafți de ici până ici...” — și poate că nu veți aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea, ci întâmplării, care a făcut pe oameni așa cum sânt. CREANGĂ, A. 89.

5°. (Mold.) Bănueală, prepus. Iară împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ce l-au legat cu dînsul. N. COSTIN, ap. TDRG. Dar un Țigan, unul Toader, vezeetu, simțise că feciorul cel mare trăește cu maștîhă-sa și intră el la banat că boierul a murit otrăvit. SADOVEANU, LUC. VI, 389.

[Plur. (rar) -nate și -naturi. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 135. În Mold., și: banat. Ia unui Moți, și forma rotacizată: bărănt. ALEXICI, P. 144/17. Din locuțiunile a avea bănat „a bănuț” și a nu ști a-bună seamă (s. a-nume), pare a se fi născut, prin fuziune, locuțiunea (neobișnuită) A nu ști cu abănat = cu siguranță. Cât o fi făcut Țiganul după aceasta, de oase rupte, nu pot ști cu abănat. MARIAN, INS. 204.]

— Din ung. bănat „părere-de-rău, tristețe”. Cfr. bănuț.

BĂNĂȚEAN, -Ă și **-CĂ** adj., subst. I. Du Banat. II. 1°. Sorte de danse paysanne. 2°. Variété de raisin. 3°. Habitant du Banat. Roumain du Banat.

I. Adj. (De fel) din Banat. Grânele bănățene se bucură de multă căutare. HEM. 3189; cfr. bănățenesc.

II. Substantivat. 1°. (Cor.) (subt forma feminină) Bănăț/e/anca: un joc țărănesc (joc de brău). HEM. 3189. Cfr. Banat' (1°).

2°. (Bot.) (subt forma feminină) Bănățeană: varietate de strugure. „În comitatul Aradului, strugurii au mai multe numiri, și adevă: ...strugure alb, numit țăța-caprei, coada-oaiei, boldeană, bănățeană.” (Tincova, în Banat), ap. HEM. 3190.

3°. Locuitor din Banat. Sârbii, Ungurii și Nemții din Banat sânt și ei Bănățeni. HEM. 3189. | Spec.

numiții Frătuți de așă numiții Bufani, [și de Țărani], cei dintâi fiind Bănățeni de bastină, ceilalți veniți acolo din [alte părți]. id. ib. (cfr. WEIGAND, JAHRESBER. III, 201-203). Bănățeanca se distinge, întru câtva, prin port, de Romanca din Oltenia. id. ib. Scriitorul Ion Popovici-Bănățeanu a cunoscut bine viața meseriașilor bănățeni. [Femininul bănățeană e întrebuințat în funcțiune adjectivală, iar fem. bănățeancă în funcțiune substantivală. (Cu pronunțare dialectală): bănățin, -ă și -că adj. subst. JAHRESEBR. III, 325. | La Românii din Serbia, și: bálătán s. m. JAHRESEBR. VII, 82.]

— Derivat din Banat, prin suf. gent. -ean (la fem. -eană și -eancă).

BĂNĂȚEANCĂ adj. fem., s. f. v. bănățean.

BĂNĂȚEL s. a. Regret, chagrin. — Diminutivul lui banat² (derivat prin suf. -el). (Rare în poezia pop.) Ano, Ano, Soro Ano, Ian deschide tu ușița, Ca să-ți vină vecinița, C'a bătut-o bărbățelul, Doar l-a bate bănățelul. CORCEA, B. 56.

BĂNĂȚENESC, -EASCĂ adj. Du Banat. — De-al Bănățenilor; cfr. bănățean I. Graiul bănățenesc se deosebește de cel oltenesc. Doină bănățenească. HEM. 3190.

— Derivat din bănățean, prin suf. adj. -esc.

BĂNĂȚENEȘTE adv. À la manière des Roumains du Banat. Comme dans le Banat. — În felul sau după obiceiul Bănățenilor; ca în Banat, ca Bănățenii. Bănățenește (= în dialectul bănățean) nu se roștește „zic”, ci „zic”, întocmai ca în Moldova. Am văzut la Mehadia o țărancă îmbrăcată bănățenește. HEM. 3190.

— Derivat din bănățean, prin suf. adv. -ește.

BANC s. a. (Joc de cărți) Banque. — (Banii pe care-i pune în joc — la bacară, etc. — „bancherul”, adică cel ce ține jocul împotriva tuturor celorlalți jucători; cfr. bancă² 2°, banco; de aci, p. ext.) Jocul de cărți în care un jucător ține banca² (2°); cfr. bacară. [Toderică] a hotărît să-și răzbune..., pun-gînd pre cei mai mari boieri. Pentru acest sfărșit, i-a poftit... la un bal mare, care avea să se sfărșească cu un banc de cele mai zarife. C. NEGRUZZI, I, 87. „Cinstite Scaraoșchi... de socofi că este vrednic cel întâi jucător de pe pământ să joace cu tine cărți... să jucăm amândoi...” — „Bucuros” zise Scaraoșchi... — „Ce vrei, stos sau banc?...” — „Stos...; știu că la banc se încap multe „șulerii” idem, I, 88. Feți-logofeți de soiul nostru, cu meseria stosului și a bancului, nu pier în Iași. ALECSANDRI, T. 402. (Jocul și cuvântul pare a fi pătruns pe alocurea și la țară) Jocuri de cărți sânt: preferanța... bancu'. (Bălenii-sârbi, în Dâmbovița). H. IV, 12. A da (un) banc: a țineă „banca” la un astfel de joc. Sosă zapciul, mahmur, că fusese întrerupt tocmai când dădea un „banc” norocos, la club. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII, 448. [Plur. băncuri.]

— N. din fran. Cfr. bancă².

BANC s. a. Banc (de sable). — Grămadă de nisip pe fundul mării s. al unui fluviu formând o înălțătură până aproape de suprafața apei, primejdioasă pentru vasele plutitoare, prag. [Plur. băncuri. | După banca și: băncă s. f. Cu feciorii săi..., se arunca în cea mai mare furtună, ca să scape pe nenorociții aruncați de vântul fără milă... pe năsipurile și băncile acestui ferm pustiu. ST. BASARABEANU, CONTEMPORANUL, IV, 43.]

— N. din fran.

BANCĂ s. f. 1°-2°. Banc.

3°. Scaraoșchi și lung (cu sau fără spate) de care

bancă de lemn, o bancă de piatră, o bancă cu spate. (Propriu și fig.) *Băncile deputaților. Banca ministerială. Banca acuzărilor. Banca apărărilor:* banca pe care stau cei ce apără pe un acuzat, advocații unui acuzat. | *Spec. Scaunele (cu sau fără pupitru) pe care șed școlarii în clase. Amețiți de limbă moarte, de planeți, de colbul școlii, Confundam pe bietul dascăl cu un craiu mântat de molii... Capul greu cădea pe bancă, păreau toate'n infinit; Când sună, știeam că Ramses trebuia să fi murit.* EMINESCU, P. 232. *Eră încă pe băncile universității.* [† (după fran.) și: banc s. a. *Pe bancul acela, lângă câțiva lorzi englezi, șede generalul rus Engelhard, ce vorbește c'un june ofițer.* C. NEGRUZZI, I, 328.]

2°. (Meserii) Suport în formă de bancă, slujind la vreo operație; cfr. scaun, masă, teigheă, butuc, bedreag. [După germ. *Bank*, și: banc s. a. *În borșiu stă pielea 12 oare, apoi se scoate și se pune pe banc, pentru ca să se scoată [părul?] din față, cu un cuțit ascuțit ca briciul. După aceea se spală în apă și iarăși se pune pe banc, cu carnea în sus, pentru ca să se curățe cu cuțitul tot mustul borșului.* I. IONESCU, M. 702. „Banc = masa cu sculele, în jurul căreia lucrează cismarii“. Com. I. PAVELESCU.]

[Plur. *bănci.*]

— N. din ital. *banca*, idem. (În Austro-Ungaria, din germ. *Bank*).

BANCĂ s. f. 1°-2°. *Banque*. 3°. *Billet de banque, papier-monnaie*.

1°. Casă care face comerțul de bani, negociază efecte de comerț, face avansuri pe efecte sau pe polițe, dă și primește bani cu dobândă, ușurează schimbul de la o piață la alta prin ajutorul tratelor, etc. *Stăpânitorul, ca să poată pune pe tot anul cu dobândă capitaluri... în bănci străine, calcă legile.* (a. 1848) URICARIUL, X, 3/17. *Bancă agricolă, bancă industrială, așezăminte care inlesnesc creditul agricultorilor și industriașilor. Bancă de emisiune, care se ocupă în deosebi de valori mobiliare. Bancă de circulațiune, așezământ (public) de credit, autorizat de o lege, pus sub controlul Statului, și având anume sarcini și privilegii, în deosebi privilegiul de a emite bilete la purtător, numite *bilete de bancă* (s. hârtie-monetă), care se plătesc la vedere și circulă ca și banii de aur și de argint. Banca națională a României e o bancă de circulațiune.* | P. ext. *Negoțul ce-l fac aceste case. Un Român a deschis o casă de bancă în Iași.*

2°. (La joc de cărți) Bani puși în joc de cel ce ține jocul împotriva tuturor (la bacară, etc.) și plătește s. incasează, după cum câștigă s. pierde; miza „bancherului“; cfr. *banc*, *banco*. *A tăia o bancă, a „tăia“ s. a. da cărțile la un astfel de joc. Să vezi ce elegant taie băncile.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Un singur scandal a fost, într'o seară, cu doctorul Pravăț; lăta el o bancă de stos, și Dimcea, care-i știut că n'are niciodată noroc la pontat, se'ncăpăfănează cu „dama de caro“ și pierde trei sute de leușori.* VLAHUȚĂ, D. 267. *A sparge banca, a câștigă, dintr'odată, toți banii puși în joc de „bancher“: „faire sauter la banque“.* [† și *banc* s. a. *Așteaptă când e fără soț; joacă și tot îndoeste cușurile [= miza]; trebuie să spargi bancu' la a patrusprezecea dată.* C. NEGRUZZI, III, 110.]

3°. P. ext. † *Hârtie-monetă, bilet de bancă, bancnotă; cfr. băncuță, băncuță². „Bancă=băncuță, ban de hârtie; Bankozettel“.* L.B. *Bonaparte au poruncit... să încungiere cetatea Viena și să o ia cu războiu, și toată avuția lăcuiților cetățeni să fie pradă ostașilor; numai vistieria împărătească, adevă aurul, argintul și hârtiele, adevă bancele, și mărfurile din fabricile împărătești să fie pe seama împărăției sale.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 215. *Și de la vlădica Ioan Bob din Ardeal nu sântem fără de nădejde, că, precum banchele, adevă banii cei vechi de hârtie, i-au dat afară, așa și banii cei de ar-*

gint și de aur, carii... mai vârtos până a nu se ivi banchele, i-au adunat, după moartea prea sfinției sale vor rămânea clirului. P. MAIOR, IST. 259. [Plur. *bănci*, † *banche*.]

— N. din ital. *banca*, idem (propriu: „banca“ pe care se așezau zarafii“. Cfr. grec. *τραπέζης* „zaraf“ din *τράπεζα* „masă“).

BANCĂRŪȚĂ † s. f. (ș. d.) v. *banerută* ș. d.

BANCHÉR s. m. 1°-2°. *Banquier*.

1°. Cel care are o casă de bancă²; cfr. zaraf. *Aceasta-i o împuternicire dată de dumneata lui Varner... ca să iae în numele dumatile banii ce ai la bancher.* C. NEGRUZZI, III, 160.

2°. (La joc de cărți) Cel care ține banca² (2°), „acela pe a cărui sumă de bani joacă mai mulți pontatori“. COSTINESCU.

[Scriș și: *banquier*.]

— N. din fran. sau din ital. *banchiere*, idem.

BANCHERIE s. f. 1°. *Banque* (commerce). 2°. *Banque* (maison).

1°. (Rar) Profesiunea s. negustoria de bancher. „*Bancherie = das Wechslergeschäft*“. POLIZU.

2°. (Neintrebuintat) Casă de bancă, „*Banquierhaus*“. POLIZU. [Scriș și: *bancherie*.]

— Derivat din *banch(i)er*, prin suf. abstr. *-ie*.

BANCHÉT s. a. *Banquet*. — Ospăț sărbătorec (dat în cinstea cuiivă sau luat împreună de către membrii unui corp, unei asociații); cfr. *benchet*, *ziafet*, *agapă*. *Multe știu să cânte Și voișo să'ncante Noaptea, în bancheturi, pe iubii lor.* ALECSANDRI, P. I, 227. *Un banchet politic. Banchetul anual al colaboratorilor unei reviste.* | Fig. *Banchetul vieții* (s., mai rar, *al lumii*), plăcerile vieții. *Numai nebunii refuză d'a lua parte la banchetul lumii.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Plur. *-chete* și (invechit) *-cheturi*.]

— N. din ital. *banchetto*, idem (diminutivul lui *banco* „bancă“¹, banca fiind luată în sens fig., pentru persoanele așezate pe ea). Cfr. dubletul *benchet*.

BANCHÉT † s. a. v. *banchetă*.

BANCHETĂ vb. I^a. *Banqueter*. — (Franțuzism; rar) A lua parte la *banchete*¹. Cfr. *benchetui*.

— N. după fran.

BANCHÉTĂ s. f. *Banquette*. — (Franțuzism) Bancă mică fără spate (de obicei umplută cu păr de animale, cu călți, etc.), spec. bancă sau canapea în vagoanele drumurilor de fier. „*Mititelul... al d-voastră*“ *întreabă conductorul (trenului) arătând [spre copilul] care s'a suit cu picioarele pe bancheta de canapea.* CARAGIALE, M. 168. *Dacă pleci... cu trenul care merge spre Predeal... și dacă [șezi] pironit pe bancheta ta... auzi vâjâind, pe sub vagon, o apă repede.* VLAHUȚĂ, D. 50. | † P. ext. (impropriu) Șir de lucruri întinse unul lângă altul pe pământ, formând ca un fel de bancă (s. de brazdă înălțată deasupra suprafeței locului). *A doua zi ridică cărămizile în dungă, ca să se usuce mai bine, și apoi le pune în banchet, adevă în șir de 1000 cărămizi.* I. IONESCU, M. 706. [† și: *banchét* s. a.; plur. *-chete*.] — N. din fran.

BANCHIZĂ s. f. *Banquise*. — (Geogr.) Bancă² de gheață în mările polare.

— N. din fran.

BÂNCILUȚĂ s. f. *Caparaçon, housse*. — (Rar) Țol, pătură s. cergă ce se pune subț șa. *Foaie verde alimon, Să pun murgul la pripon, Să mi-aștern o băncilufă* („cerga de sub șea“) *Și la căpătâiu șelufă.* POP. (Dobrogea), ap. HEM. 3192.

— Etimologia necunoscută.

BANCNOTĂ s. f. *Bank-note, billet de banque*. — Bilet de bancă, hârtie-monetă; cfr. assignat, assignație, bumașcă, bancă² (3°), băncuță, băncuță². *Un vizitator venit din Principate aruncă, printre fâșiile soioase de bancnote austriace..., un zvanțig în monedă de argint*. ODOBESCU, I, 469.
— N. din germ. *Banknote*, idem (literal: „notă [=hârtie] a unei bănci^{2a}”).

BÂNCO s. m. sing. 1°-2°. *Banco*.

1°. (Comerț) Valoarea (unei monete) la bancă, după cursul băncilor.

2°. (La joc de cărți) Totalul mizelor jucătorilor, alcătuind suma de câștigat de unul din ei; cfr. *banc¹, bancă²* (2°). *Căpitanul..., aprins de nădejdea d'a îndoi cei 130 de lei din banco, făcând semn că trece mâna*. DELAVRANCEA, s. 125. *Și cu patru aș fi câștigat... S'ar fi făcut 250 [de lei] în banco*. id. ib. 142.
— N. din fran. (ital. *banco* „bancă^{2a}”).

BANCROT s. m., subst. v. *bancrută*; *bancrutar*.

BANCROTĂ vb. I^a. *Faire banqueroute*. — (La Români din Austro-Ungaria) A cădea în bancrută; a da faliment, (†) a mofluzi. [Și: *bancrută* vb. I^a]
— N. după germ. *bankrotieren*, idem.

BANCROT subst. v. *bancrutar*.

BANCROTĂ s. f. (Comerț, Jur.) *Banqueroute*. — Faliment dat de un negustor și pedepsit de lege ca fiind pricinuit din vina sa; cfr. faliment, (†) mofluzie. *Te duceai la casierie și nu ți se plătea mandatul... nici în două luni... Era o bancrută deghizată, în care se află administrațiunea publică atunci*. MAIORESCU, D. I, 488. *Bancrută simplă*, pricinuită de o rea gestiune și considerată ca delict. *Bancrută frauduloasă*, pricinuită de înșelăciune (fraudă) și socotită drept crimă. [La Români din Austro-Ungaria, după germ. *Bankrott*, și: *bancrot* s. a.; plur. *-croturi*. POLIZU, ALEXI. | † (după ital.) și: *bancrută*. COSTINESCU.]

— N. din fran. (<ital. *banca rotta*, literal: „bancă ruptă”, fiindcă negustorul ce da faliment i se rupea teigheaua ce avea în piață.)

BANCROTĂR, -Ă subst. *Banqueroutier*. — Cel care a căzut în bancrută; cfr. falit, mofluz. *Delapidatorii de bani publici și bancrutarii frauduloși, să fie de acum înainte judecați de tribunalele ordinare, iar nu de curtea juraților*. MAIORESCU, D. I, 207. [La Români din Austro-Ungaria după germ. *bankrott*, *bankrutt*, *bancrot*, -ă subst. și *bancrūt*, -ă subst. *Am ajuns, la vreme de bătrânețe, ca fetei mele să-i fie rușine de mine!... Mă doare, când văd că pentru niște bancroți, pentru niște prăpădiți care au fugit din Timișoara de groaza datorităților, ea nu mă bagă în seamă*. POPOVICI-BĂNĂTEANU, v. M. 69.]

— Derivat din *bancrută*, prin suf. nom. agent.-ar (după fran.).

BÂNCULIȚĂ s. f. *Petit banc*. — (Rare) Diminutivul lui *bancă*¹ (derivat prin suf. -uliță), *băncuță*¹; cfr. *lă(v)icioară*.

BÂNCUȚĂ s. f. *Billet de banque*. — (Rare și învechit; la Români din Transilv. și Ungaria) Bilet de bancă, hârtie-monetă, ban de hârtie, „în special de mică valoare, de zece cruceri”. LM.; cfr. *bancnotă*, *bancă*² (2°), *băncuță*², *bumașcă*. „*Băncuță* v. *bancă*”. LB. *Stau la mine galbenii pe gard? Sau cresc băncuțele ca sușoarele?* SLAVICI, ap. TDRG. [Și: *băncuță* s. f. LB., BĂNCIANU.]

— Probabil din germ. *Banknote*, „bancnotă” (formă populară, disimilată din *băncnută).

BÂNCUȚĂ s. f. *Petit banc*. — Diminutivul lui *bancă*¹

(derivat prin suf. -uș); cfr. *bănculiță*, *lă(v)icioară*.

BÂNCUȚĂ s. f. 1°. *Petite pièce de monnaie de 50 centimes (en argent)*. 2°. *Petite pièce de monnaie (en cuivre ou en nickel) ou papier-monnaie de dix ou de vingt kreutzers*.

1°. (În Munt.) Mică monetă de argint în valoare de 50 de bani, firfircă. „*Ce-o fi în oala aceea, al vostru să fie... Ce să vezi! Poli, galbeni, patace, băncuțe, hârtii de 20, de 100, ba și de 1000*. CARAGIALE, n. s. 58. *Negustorului încurcă lumea la cântar și storcește paisprece câștiguri din spinarea muștriiului: pe mine cu trei leițe la sare, pe Târcav c'o băncuță d'ali dă cinzeci de bani*. JIPESCU, ap. HEM. 3193. [Notele cele mai bune] nu le aveai decât cu ajutorul băncuțelor și a jumătăților de șanț. DELAVRANCEA, ap. HEM. 3193.

2°. (În Ardeal; învechit) Ban — odinioară hârtie-monetă (cfr. *băncuță*), având pe vremea absolutismului valoarea de $\frac{1}{10}$ dintr'un florin, adică șase creițari (germ. „Sechserl”); mai târziu monete de argint (cfr. *pițulă*, *firfircă*) — în valoare de 10 și de 20 de creițari. (Astăzi ieșit din circulație și înlocuit prin piesa de nichel de 20 de bani). Cfr. LM., BĂNCIANU, ALEXI, PITIȘ, SCH. 106. *Muierile plătesc, căce le chiamă la botze, 3 băncuțe, 4 băncuțe, da mai puțin de 2 băncuțe nu dă*. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI, 557. *Primăvara, să iasă la pădure, și șerpele care l-a vedea mai întâi înainte de Sffântul G[h]eorg[h]e, la șerpele acela să-i taie capul cu un ban de argint, o bucată de 40 bani sau o băncuță (pițulă) austriacă de 10 sau 20 cruceri*. (AVRIG, în Ardeal) ȘEZ. III, 133/21. *Tinerețe, haine scumpe, Cumpără-v'ăș n'am băncuțe*. HODOȘ, P. P. 153. *Un măr mare și frumos, chin-disit cu cruceri și băncuțe*. (Transilvania) MARIAN, NU. 753.

— Din germ. *Bankozettel* (acest cuvânt figură singur pe *băncuțe* de hârtie, tipărite mai multe pe o bucată, din care se rupeau câte trebuiau omului). prefăcut, prin etimologie populară (ca și când am avea a face cu un diminutiv în -uș de la *bancă*), în *băncuță*.

BÂNDĂ s. f. 1°-2°. *Bande (troupe)*.

1°. (Învechit, neintrebuintat) Ceată de soldați puși sub aceeași bandieră, sub același steag; cfr. *ceată*, *mână*, *mănuchi*, *roată*², † *steag*, *companie*, *trupă*. *O bandă din cavaleria noastră să meargă să supere ariergarda dușmanului*. BĂLCESCU, ap. TDRG.

2°. P. anal. Ceată de oameni, întovărașiți pentru un scop (mai ales rău). *Dar eforii, epistafii bandii acești tâlhărești, De vite ce adunase, crede-mă, te îngrozești*. BELDIMAN, TR. 394. *Pojarul [=incendiul] de la 20 Iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătatea orașului Iași, și fanaragii[i]..., potlogarii, de care gemea orașul, șezând ascunși pînă risipurii, pânneau pe nesocotitul pedestru care zăbovisc... În zadar îmblau streji de arnăuți... nu puteau... descoperi bandele vagabonzilor*. C. NEGRUZZI, I, 16. *Bandă de hoși, - de tâlhari*. (După franțuzește) *Banda neagră*, asociație de speculatori care exploatează trebuința de bani (mai ales a unor tineri neajunși la majorat) luând polițe pentru sume cu mult mai mari decât cele împrumutate de ei în realitate. | *Spec. (adesea absol.) în înțeles bun* Trupă (de muzicanți), taraf de lăutari; cfr. *capelă*². *Pe la piețe, vor sună bande de muzică*. URICARIUL, VIII, 184/30. *Orașul și împrejurimile erau luminate de mii de focuri; bande de lăutari jucau [= cântau] hore și doine...; toată lumea nu vorbea decât de nunta domnească*. C. NEGRUZZI, I, 107. *În aceste două luntri... șed jos, cântând din niște harpe... bande de femei muzicante*. ODOBESCU, III, 110/15. *Îndată se umplu m(e)asa de mîncări și beuturi, iar bănzile ziceau, de gîndeai c'atunci e nunta dracului*. RETEGANUL, P. I, 7/18.

Ei câte-un tun slobozeau și cu bandele ziceau..., Să aibă curagii trupa. idem, TR. 71.

[Plur. *bande*, rar (pop.) *bânzi*.]

— N. din fran. (ital. *banda* < gotic *bandi* „steag, drapel“; cfr. *bandieră*) sau din germ. *Bande*, idem.

BÂNDĂ s. f. 1°-2°. *Bandă* (lien). — Fâșie (de stofă, pânză, hârtie, piele, metal, etc.) ce se pune (coase, etc.) peste ceva, în deosebii pe margini (mai ales spre a legă sau a țineă strâns ceva); cfr. *balț*, *bantă* (beantă), *fașă*, *fâșie*, *legătoare*, *șuviță*, *zbanț*. *Un șipet mare, legat în bande de fier alb peste piele de căprioară albastră*. FILIMON, ap. HEM. 2459. *În mânăstirea Govora se vede, lângă chipul lui Radu-cel-mare...*, o Doamnă cu coroana pe cap, cu benzi de fir pe piept și [cu] lungi cercei. IORGA, C. I. I, 70. *În camera de alături* [a redacției unui jurnal]... un bășetan nalt și pistruiat, ovreiu, preșgătea benzile pentru expediție. VLAHUȚĂ, D. 40. *A trimete o carte subț bandă* (mai des *subț bantă*), a o expediă, prin poștă, înfășurată într'o fâșie de hârtie. | Spec. Fâșie (de o altă stofă sau de o altă culoare) ce impresoară sau mărginește, spre podoabă, o haină. *O rochie cu bandă de postav negru*. | Fig. Fâșie. *Studiind cu atențiune spectrul solar, Fraunhofer au descoperit într'insul un mare număr de bande negre*. PONI, F. 383.

2°. (La biliard, după fran. sau după germ. *Bande*). Margine. *Bandă* (plur. *bandele*) unui biliard, marginele elastice ale mesei de biliard, de care se izbesc bilele spre a căpăta direcția voită de jucător; cfr. *mandaneă*. || (La joc de popice, după germ. *Wand*) *A da* (s. a luă) *bandă*, a atinge cu bila marginea (de scânduri a) șoselei popicelor.

[Plur. *benzi*, rar *bande*.]

— N. din fran. (< germ. vechiu *binda*, de la *binden* „a legă“.) Cfr. dubletul *bantă*.

BANDĂJ s. a. (Chir.) 1°-2°. *Bandage*.

1°. Acțiunea de a legă, încinge s. înfăș(ur)ă cu *bande*² (o parte rănită, frântă, s. bolnavă a corpului).

2°. Totalitatea fâșiilor cu care e legată s. înfășurată o parte (rănită, frântă s. bolnavă) a corpului (cfr. *legătură*), spec. aparat anume făcut spre a fixă un pansament s. a țineă strâns un organ ce tinde a se depărtă de poziția sa normală; cfr. pansament. *Unde erau ceilalți? Iși simți o vândă în umărul drept și-i veni în minte că poate se desfăcuse bandajul și curgea sângele*. D. ZAMFIRESCU, R. 270. *În căzătură, și-a frânt mâna; acum o poartă în bandaj*. *Bandaj pentru hernie*; cfr. *suspensoriu*. [† și : *bandăgiu* s. a.]

— N. din fran. (derivat din *bander* „a înfășura în *bande*², a *bandajă*.)

BANDAJĂ vb. I^o (Chir.) *Bander*. — A legă strâns, a încinge s. înfăș(ur)ă (o parte rănită s. bolnavă a corpului) cu fâșe (*bande*²) de pânză, a aplică un *bandaj*; cfr. *pansă*.

— N. derivat din *bandaj*.

BANDAJĂRE s. f. *Bandage*. — (Rar) Infinitivul verbului *bandajă*, devenit abstract verbal.

BANDAJĂT, -Ă adj. *Bandé*. — Participiul verbului *bandajă*, devenit adjectiv.

BANDAJIST s. m. *Bandagiste*. — Cel care fabrică sau vinde *bandaje* (pentru fracturi, hernii, etc.). [Invechit, aproape neintrebuințat, și : *bandagist* s. m.]

— N. din fran. Cfr. *bandaj*.

BÂNDAÓN s. m. (Entom.) v. *gărgăun*.

BÂNDĂR s. m. (Entom.) } v. *bondar*.
BÂNDĂUR s. m. (Entom.) }

BANDÉRIU s. a. = *bandieră*. (În Ardeal) *Giumă-tatea oștilor de subț banderiuri să se adune la Ora-dea-Mare*. ȘINCAI, HR. II, 129/30. [Pronunț. -de-riu și -de-ri-u. | Plur. -rii și -riuri.]

— N. din lat.-med. *banderium* (forma latinizată a ital. *bandiera*, înrudit cu germ. *Banner* „steag [de oaste], drapel“); cfr. *bandă*², *bandieră*, *banieră*.

BANDERÓLĂ s. f. *Banderole*. — Fășioară s. *bandă* (*bantă*) mică de stofă, prinsă la un cap de vârful unui catarg, unei lănci, etc. astfel în cât să falfăe; steguleț, stegușor; cfr. *fanion*. | Spec. (în pictură și sculptură) Fășioară cu inscripție (o deviză s. o legendă) pusă în mâna unor personaje sau încadrând figuri. *Aceste patru icoane... sânt încadrate sus prin niște banderole arcuite, pe care se citește o inscripțiune slavonă*. ODOBESCU, I, 403. || P. anal. (Franțuzism) Fășioară de hârtie lipită cu un capăt pe corpul iar cu celălalt pe capacul unei cutii (de ceai, de chibrituri — acolo unde e monopoli —, de medicamente, etc.) spre a împiedică să fie desfăcută fraudulos.

— N. din fran. (ital. *banderuola*, idem). Cfr. *bandă*², *bandieră*.

BANDIERĂ s. f. *Bandière*, *bannière*. — (Feud.) Steag ostășesc subț care seniorul ducea la luptă pe cei ce-i datorau slujba ostășască, drapel. | P. ext. Steagul unei armate s. al unui comandant de oștire; cfr. *prapor*, *steag*, *drapel*, *banderiu*, *banieră*, *flamură*, *stindard*. [Dușmanii] *făcură de mai multe ori semne, cu bandierile, că vor să se predea*. BĂLCESCU, ap. TDRG. *Vin să-ți vestesc că două treimi a Genovei îmbrătoșează partea ta și jură sub bandiera lui Fiesco*. I. NEGRUZZI, V, 519. | Steagul unei țări înălțat pe vapoarele sale și pe clădirile unde se află rezidenții ei în streinătate, pavilion. [Un dăscălaș din Iași care fusese lăsat să ție locul consulului grec] *îmbracă haine cusute cu fir... și o pleacă să facă vizită oficială Locotententului de Domn. Glumețul Costache Sturza... îl primește cu „ce e asta, caraghiosule?“*. Grecușorul... *se supără... se duce la consulat, dă bandiera elinească jos și rupe relațiunile cu guvernul Moldovei*. GHICA, S. XI (introducerea). | Fig. *Toți, ca și mine, veți fi admirat în trecut un nume ca al d-sale, preșios națiunii române*. *Dar este cu atât mai mult o datorie, ca să împiedicăm ca nu cumva, sub bandiera acestor merite bine dobândite, să se introducă, fără drept, o măsură care n'are a face cu ele*. MAIORESCU, D. I, 150. [† și *bandieră* s. f. *Bandiera*, adică steagul țării. ZILOT, CRON. 70.]

— N. din ital. *bandiera*, idem. Cfr. *bandă*², *banderiu*.

BANDÍT s. m. *Bandit*. — Tâlhăr, hoț de codru, hoț de drumul mare; cfr. *lotru*, *haiduc*, *brigand*, *asasin*.

— N. din ital. *bandito*, idem (propriu „[om] pus afară din lege“).

BANDITÉSC, -EĂSCĂ adj. *De bandit*. — De bandit; cfr. *tâlhăresc*, *hoțesc*, *haiducesc*. *Un act banditesc*.

— Derivat din *bandit*, prin suf. adj. -esc.

BANDITÉȘTE adv. *À la manière des bandits, comme les bandits*. — Ca bandiții; cfr. *tâlhărește*, *hoțeste*.

— Derivat din *bandit*, prin suf. adv. -ește.

BANDITÍSM s. a. *Banditisme*. — Tâlhărie, tâlhărit.

— N. din fran.

BÂNDOÁCĂ s. f. (Anat.) v. *bândoc*.

BANDOÁLĂ s. f. *Femme grande, lourde et niaise*. —

(Rar. Munții-Sucevii, în Mold.) „*Bândoală* = o pălăugă de femeie, care se tot duce încotro apucă, unde calcă se cutremură“. ȘEZ. II, 126/25.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *bandură* 2°. Și în ruteneste e atestat un cuvânt *bandólja*, cu un sens neprecizat).

BÂNDŌC s. m. (Anat. pop., Cul.) *Estomac (du porc)*. *Estomac de porc farci*. — (Transilv.) „*Bândoacă* = stomahul porcului“. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87. || „*Bândoc* = stomahul porcului preparat cu umplutură“. *ibid.*; cfr. *tobă*. „*Bândoacă* = caș de porc“. (Bouțariu, în Transilv.) VICIU, GL. [Și: *bândoacă* s. f.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bendő*, „burtă“, pol. (dial.) *bandoh*, „stomah“). Cfr. *bandor*, *bandură*, *bandoală*.

BÂNDOR s. m. (Anat. pop.) *Estomac, ventre*. *Péritoine*. — (Mai ales la animale) *Stomah*; cfr. *burtă*, *prapor*. MARDARIE, L. 3786; cfr. 2381. | *Peritoneu*. „*Bândor*, [plur.] -i = învălișul intestinelor“. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 87. *Iată eu osăbescu voao umărul, și voiu răsipi bândoru preste obrazele voastre, bândorului sărbătorilor voastre*. BIBLIA (1688), 613. *Am dat cănelui nește bandor să mănânce*. (Brașov) Com. LACEA. || P. ext. (Trivial.) *Pân-tece de om gras, burtă (mare)*. *Ți-ai umplut bandorul?* (Brașov) Com. LACEA.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *bândoc*).

BÂNŌOBĂ s. f. v. *bandnră*.

BANDRABŪRCĂ s. f. (Bot.) = *cartof*. (Mold.) „*Bandraburci* sau *picicoci*“. (Zabolteni, în Iași), ap. HEM. 2462. „La țărani, cartoafele, numite barabule și *bandraburce*, se gătesc cu borș, cu carne, prăjite, cu usturoiu și cu oțet“. (Rânghilești, în Botoșani), *ibid.* [Plur. *-burce* BRANDZA, FL. 342; PANȚU, PL; MARIAN; ȘEZ. V, 44, nota 1; și *-burci*. ȘEZ. V, 37/16. | (Prin despărțirea terminațiunei -că, considerată ca sufix) și: *bandrabură* s. f. CIHAC, II, 9. | Și (forma nemetatezată): *brandabură* s. f. ȘEZ. IV, 44, nota 1; BĂRCIANU, ap. HEM. 2462. | Și: *hadabură* s. f. BRANDZA, FL. 342; PANȚU, PL.; LEON, MED. 29; BUGNARIU, NĂS.; BĂRCIANU, ap. HEM. 2462.]

— Numele acesta i s'a dat cartofului după provincia prusiană *Brandenburg*, din care se va fi importat, pe vremuri, în țările noastre. Philippide, *Princ.* 109; TDRG. Cfr. dubletul *brandebur(g)*.

BANDULIERĂ s. f. (Mil.) *Bandoulière*. — Bantă de stofă, de piele ori de fir, pusă peste piept de la un umăr la soldul din potrivă (ca baiera unei traiste sau a unei glugi ciobănești), și de care se agață sabia (în armatele în care soldații n'au centiroane), etc. | Loc. adv. *În bandulieră* = arcește, arcis.

— N. din fran. (< span. *bandolera*)

BÂNDURĂ s. f. 1°. *Chiffon*. 2°. *Dévergondée*.

1°. (În Sălagiu) Cărpă. „*Bândură, bândoră* = pânzătură de calitate dură, în formă de ștergar; se folosește (= se întrebunțează) spre a înlătură pulberea despre (= de pe) obiecte“. VAIDA. Cfr. *bândurică*.

2°. Fig. „*Bândură* = muiere cu purtare slabă“. (Bouțariu, în Hațeg), ap. VICIU, GL. Cfr. *fleoartă*, *târfă*, *ranțură*.

[Și: *bândoră* s. f.]

— Etimologia necunoscută. (E, probabil, același cuvânt ca *bandor*).

BÂNDURICĂ s. f. Diminutivul lui *bandură* (derivat prin suf. -ică). *Fira le va scoate* [ierbile], *Le va pune toate într'o bândurică, într'o cărpă mică, S'a-poi le va duce...* COȘBUC, ap. HEM. 2461.

BÂNEĂSĂ s. f. *Femme de ban* 1°. — (Învechit) Fe-

mininul lui *ban* 1 (derivat prin suf. -easă), devenit adesea nume patronimic. Nevastă de ban, soția unui ban. *Această jumătate de sat... fost-au... al lui Șărbăban postelnic de Coiani și a măne-sa, jupăneasii Ancăi bănesiș*. DOC. (a. 1646), ap. HEM. 3195. *Adecă eu jupăneasa Marița băneasa, care au fostu a răposatului Barbului biv vel-ban Milescul*. ZAPIS (a. 1699), *ibid.* 2408.

BÂNEȘC, -EĂSCĂ adj., s. f. *De ban* 1, *qui se raporte à la dignité de ban* 1. (Subst.) *Danse populaire*. — (Învechit) *De ban* 1, (de-)a(1) băniei. *S'au tras spre Severin și peste Olt, unde și la stăpânăia bănească unii dintr'înșii au agiuns*. CANTEMIR, ap. HEM. 3196. *S'au dus Mareș banul la Craiova...*, *cu grapă (adecă steag bănescu, așa se zice: grapă), cu trâmbițe...* MAG. IST. I, 359/19. *O mulțime de panduri bănești... se răpeziră cu săbiile goale asupra lui*. ODOBESCU, I, 157/1. || Substantivat (subt forma feminină) *Băneasca*: un joc țărănesc. (Săcuieni, în Dâmbovița), ap. HEM. 3197.

— Derivat din *ban* 1, prin suf. adj. -esc.

BÂNEȘC, -EĂSCĂ adj. *D'argent, pécuriaire*. — *De bani* 2, în *bani*, relativ la *bani*. [Acest schit] *l-au înzestrat și s'au dăruit... cu un fondos bănesc de 3000 galbeni olandezi*. (a. 1856), URICARIU, IV, 413/6. *Interesul bănesc nu este nici-decum scopul nostru*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, VIII.

— Derivat din *ban* 2, prin suf. adj. -esc.

BÂNEȘTE adv. 1°. *En argent, comptant*. 2°. *Pécuriairement*.

1°. (Rar) *Cu* (pe s. în) *bani* (gata). *Țărani vor plăti la hazne[ă] adetiul bănești [= bănește], după tocmaia ce osăbit să va închie cu dinșii*. (a. 1818), ap. GCR. II, 221/29.

2°. În privința banilor. *Stă rău bănește*. TDRG.

— Derivat din *ban* 2, prin suf. adv. -ește.

BÂNET s. a. *Forté somme d'argent*. — *Bani mulți, sumă (cantitate s. grămadă) mare de bani, avere mare în bani*. „*Dar bine, mă, ce a făcut atăta bănet ce i-a rămas de la tată-său?*“ FILIMON, ap. HEM. 3198. *Se temeă, ca nu cumvă să-l apuce cinevă și să-l întrebe, de unde are atăta bănet*. SLAVICI, N. II, 297. *Fiul cel mare se îmbracă cu hăinele ce le avea el mai bune, luă oaste cu dînsul și bănet de ajuns*. ISPIRESCU, L. 33. *Tot mai are Dobrișan... Mult bănet și grea avere*. TEODORESCU, P. P. 474 b; cfr. 519 b. (Neobcînuit) *Bogați putrezi, de bănet*. DELAVRANCEA, S. 241 (cfr. *putred de bogat*). *Putere de bănet* = mulți bani, sumă mare de bani. *Ajunzând Petru acasă, tatăl său văzând atăta putere de bănet, eră mai să nebunească de bucurie*. CĂTANĂ, P. B. III, 15. [Plur. puțin obcînuit -*neturi*. MAT. FOLC. 45.]

— Derivat din *ban* 2, prin suf. col. -et.

BANGĂU s. m. *Personne grande et mince, perche*. — (Rar. În munții Sucevii, în Mold.) „*Bangău* = [om] mare, lung.“ ȘEZ. II, 126/27 cfr. acăstău, *lungan*, *deșirat*. [Prin Bihor: *bangăhău* = nerod. JAHRESBER. IV, 325.]

— Din ung. *bangó* „prostănac, nerod.“

BÂNGOIU s. m. (Entom.) v. *bougoiu*.

BĂNI † vb. IV. 1°. *Élever* (qqn.) *à la dignité de ban* 1. 2°. *Faire fonction de ban* 1, *gouverner* (une province) *à titre de ban* 1.

1°. Fact. (Învechit) A face (pe cinevă) *ban*, a ridică (pe cinevă) la treapta de *ban*. *Vodă a bănit pe Goleșcu*. HEM. 3197.

2°. Intrans. A exercită funcțiunea de *ban*, a ocărmi ca *ban*. *Că te-oiu ridică Ban la Craiova, Și tu că-i băni, De te-i ferici*. TEODORESCU, P. P. 48 b.

— Derivat din *ban* 1.

BĂNI † vb. IV^a. *Battre monnaie*. — (Rare) A bate bani. (Numai la ANON. CAR.:) „*Benyěsk* = nummos cudo.“

— Derivat din ban².

BĂNI † vb. IV^a. 1°. *Traiter* ou *s'entendre* (avec...). 2°. *Vexer, tourmenter, importuner* (qqn.).

1°. A trată cu cinevă, a lua înțelegere. (Atestat numai la ANON. CAR.:) „*Běnjěsk* = ago cum aliquo, tracto, curam gero“.

2°. (În Mold.) A nu lăsa pe cinevă în pace, a nu-i da pace, a-l săcăi, a-i face mizerii. *Păzeă noaptea la drumuri... și cine venă la târg îi prindeă și le luă cai, și arme, și altele ce găsiă bun; și încă pre unii da la închisori, de-i băniă, apoi îi sloboziă*. N. COSTIN, LET. II, 124/21. *Necontenit... supărați cu închiderea vitelor, de cătră vechilii stăpânilor moșiilor de pin prejur, bănindu-i, încât nu sânt volnici a-și pășună câte o vită, ce au pentru hrana caselor lor*. (a. 1816) URICARIUL, II, 23/16.

— Din ung. *bánni* „a trată cu cinevă.“ (În sensul 2°, eliptic, din *a băni rău cu cinevă* = ung. *rosszúl bánni valakivel*). Cfr. *bântui*.

BĂNICĂ s. f. (Bot.) *Raiponce orbiculaire* (*Phyteuma orbiculare*). — Mică plantă cu flori albastre închise, rar albe, care crește prin pășuni și prin poieni. Se mai numește: spinuță. PANȚU, PL. Cfr. *bănișor* (2°).

— Derivat din ban², prin suf. dim. -ică.

BĂNICEL s. m. *Fleur brodé* sur la chemise. — (În Transilv.) Floare brodată pe iie. *Pe umeri [la femeile din Râșinari] sânt bănicei*. MOLDOVAN, T. N. 128.

— Derivat din ban², prin suf. dim. -icel.

BĂNICER s. a. v. *bănicioară*.

BĂNICER s. m. *Boisselier*. — „Meșter de făcut banițe sau văcălii (coșuri) de banițe, din coajă de teiu“.

— Derivat din *baniță*, prin suf. nom. agent. ar (cu prefacerea obișnuită a grupei -țar > -cer).

BĂNICIOARĂ s. f. (Mor.) *(Petit) boisseau*. — Diminutivul lui *baniță* (derivat prin suf. -ior), adesea fără sens micșorător. *Un furnicar de oameni în toate părțile: sus, pe batoză; jos, la bănicioară... SANDU-ALDEA, A. M. 217. Calu', să-i lovească boala, Să-i aduc orzu' cu poala, Boabele cu bănicioara. MAT. FOLC. 316; cfr. H. v, 375 (Plenița, în Dolj). [Cu schimbarea genului, șl: *bănicior* s. a.; cfr. DAMÉ, T. 154; PAMFILE, J. II; cu alt suffix, șl: *bănicer* s. a. PAMFILE, CIM.]*

BĂNIE s. f. *Dignité* ou *fonction de ban*¹. — (Învechit) Funcțiunea s. boieria de ban¹. *Pre Savin Zmucilă [l-a pus] vel-ban; și de atunce se așază această boierie cu temeiu în Moldova, de este așezată la rând, că mai înainte vreme, deși eră la vreun Domn, uneri sedea mai sus, iar alte-ori mai gios, după cum le fusăse alte boerii, așa ședea și cu băniea la divan; iar de aci înainte i s'au așezat rândul după spătarul cel mare. NECULCE, LET. II, 313/5; cfr. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 292/5. „Ai, Doamne, măria ta, Să-mi dăruiești bănia, Că o să-mi stric nașia.“ *Domnul dacă auzea, Bănia că-i juruea*. POP., ap. HEM. 3200.*

— Derivat din ban¹, prin suf. abstr. -ie.

BANIERĂ s. f. *Bannière*. — (Rare; franțuzism) Drapel militar feudal. *Jupânii atunci cu feciorii lor, ca niște domni feudali, se ridicau cu banierele lor și cu slujitorii lor, ca să apere moșia. BĂLCESCU, M. V. 609.*

— N. din fran. Cfr. *bandieră*.

BANIMÉZ † s. a. v. *baliemez*.

BĂNIȘOR † s. m. *Subalterne du ban de Craiova, qui jugeait dans les campagnes les affaires de peu d'importance*. — Slujitor de al băniei, de subt ascultarea marelui-ban. „În vechime, banul [Craiovei] avea sub dînsul *bănișori*, care judecau diferite certuri, adultere și alte afaceri, în cele cinci județe [ale Olteniei]“.

FOTINO, ap. HEM. 3203. („În secol. XVII, documentele ne arată *bănișori* și pe aiuri în Țara-românească... Această veche instituțiune a fost desființată... de către... Const. Mavrocordat, care a concentrat atribuțiunile *bănișorilor* în mâinile celor cinci ispravnici.“ HEM. 3203). *Satul Cernețul din județul Mehedinți... de cătră Domniia mea să aibă milă și să fie în pace de bir... și de bănișorii din județ*. DOC. (a. 1629), ibid. 3204. *Să nu aibă nime-nca treabă să judece satul Glodul: nici cămărașii de la Ocnele ceale mari, nici bănișorii de județ, nici nimenea, ci să aibă a-i judecă pre dînșii de toate părinte egumenul cu tot soborul*. DOC. (a. 1637), ibid. 3205.

— Derivat din ban¹, prin suf. dim. -ișor.

BĂNIȘOR s. m. 1°. (*Petite*) *monnaie, petit sou; argent*. 2°. (Bot.) *Raiponce* (*Phyteuma Vagneri*).

Diminutivul lui ban², derivat prin suf. -ișor.

1°. (Rare cu sens micșorător, în care accepțiune se întrebuintează de obicei ban u ț). POLIZU. *Să nedați un bănișor, Să cumpărăm un bicișor, Să ndemnăm boii la plugușor*. ȘEZ. III, 244/18; cfr. GCR. II, 337/41. (De obicei, cuvântul acesta conține o notă pronunțată sentimentală) Ban bun, ban scump, ban muncit, etc. (Întrebuintat mai ales în legătură cu numele posesorului; une-ori, rar, la singular, cu sens colectiv) *Den ce vom avea, să dăm și să-i ajutăm: au bănișorū, au pâine, au hănișoare*. MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 3201. *Sărăcilor țărani... le dăm fum de ardeiu și le punem fierul roșu pre piept, ca să le luăm bănișorii din pungă... FILIMON, ap. HEM. 3201. Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iadului, ci mai bine ia-ți bănișorii și caută-ți de nevoi! CREANGA, P. 49. Măi, Darie, puin de lotru, Ce ții drumul strămt din codru, Și despoi pe călători De-avuți, de bănișori? MARIAN, ap. HEM. 3202. Dar așa, eu dacă beu, Îmi beu bănișorul meu! SEVASTOS, C. 258/3.*

2°. (Bot.) = *cărbuni*. „*Bănișorii* îi mânăncă țărani cu oțet, în loc de lăptuci.“ (Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 3205; cfr. H. IV, 83 (Cobia, în Dâmbovița); cfr. *bănică*.

BĂNIȘORIE † s. f. *Fonction de bănișor*¹. — Funcțiunea s. slujba *bănișorilor*¹. [Marele-ban] *primea de la toți bănișorii împreună suma de 500 [de] lei pe an, ceea ce se numea venit al bănișoriei*. HEM. 3203.

— Derivat din *bănișor*¹, prin suf. abstr. -ie.

BANIȚĂ s. f. (*Double*-) *boisseau*. — Vas de lemn, făcut din doage sau dintr'o vâscălie (fășie lată de coajă de lemn îndoită în formă de cilindru) servind ca măsură de capacitate mai ales pentru cereale. *Banița*, în vechiul sistem de măsură din țările românești cuprindea 20 de ocale — mai demult și 22 (CARAGEA, L., ap. HEM. 2462) — și eră a 20-a parte dintr'o chilă muntenească (CLIMESCU, A. 214). Corespunde unei dimirlii (Mold.) s. unei ferdele (Transilv.) s. unei sinice (Dolj) s. unei măsurei (Banat). Prin introducerea sistemului metric, *banița* tinde să dispară sau numele ei trece asupra noii măsure de capacitate pentru cereale, dublul-decalitru (mai mic ceva decât *banița* cea veche) și se mai întrebuintează cu deosebire în terminologia morăritului. DAMÉ, T. 154; H. II, 29; H. III, 38, 310, 387, etc. *După ce se cară ciocăldii culeși, cu banițele, la grămadă, nu trebuie să stee multă vreme în pănuși*. I. IONESCU, C. 163. *Când se ducea și el, ... prin sate,*

să cumpere grâu..., apoi nu eră destul că se tocmea..., că rădea banița cum îi plăcea lui, nu eră destul că luă 21 [de] banițe în chilă, în loc de 20, apoi se figănea..., cerând să-i mai adăoge pe de-asupra câte o jumătate de baniță. ISPIRESCU, ap. HEM. 2463. Nu da banii cu punga, Ci da sacii cu mâna, Lăscăii cu dimirlia, Parale cu banița. TEODORESCU, P. P. 676. „La câmp se duc bucatele în banița sau ferdelă, care este de lemn, rotundă și cu fund; în aceasta se așează oalele cu bucate, strachinele, castroanele și lingurile, și se duc de femei, în cap“. (Recea, în Vâlcea), ap. HEM. 2463. (Adesea ca termen de comparație pentru un cap mare, cfr. „cap cât un butoiu“) Numai uitându-se cineva la capul [leu]lui cel cât banița, la coama ată... zbrărlită, ar fi înghețat de frică. ISPIRESCU, L. 17. Îi dai cu banița și-ți dă cu ciurul: se zice despre unul care uită lesne ajutoarele. PAMFILE, J. II. Dai cu banița și scoți cu lingura: „dai banii împrumut cu grămada și ți se înapoează cu țărăita“. ZANNE, P. V, 241; cfr. BIBICESCU, P. P. 197. Banița cu care dai, cu aceea primești, „adică după ale tale fapte îți vei lua și răsplătirea; cum vei face, așa vei trage“. ZANNE, P. V, 75. [Plur. banițe și băniți, mai rar: baniți. TEODORESCU, P. P. 142^b.]

— În limbile slave există un cuvânt *banja*, cu înțelesul de: vas (rotund), „baie, ulcior“, etc. BERNEKER, SL. WB. 43, al cărui diminutiv *banica* (cit. *banita*) se găsește bunăoară la Bulgari (cu sensul de „baie“). Înțelesul special al cuvântului nostru pare a se fi dezvoltat pe teren românesc.

BĂNÓS, -OĂSĂ adj. I. *Riche, opulent*. II. 1°. *Lucraticif*. 2°. *Coâteux*.

I. (Despre persoane) Care are bani (mulți), avut, bogat, cu stare. *Banii aceștia, care sânt meniți pentru moașă, însemnează ca copilul să fie bănos și norocos, cât va trăi*. MARIAN, NA. 259. Când moare vreun bogat, Unde-ți cântă [popa] trăgănat: Pune-ți jos, Că-i bănos! JARNIK-BĂRSEANU, D. 468. De mi-aș mai găsi o fată, N'as vrea să mor niciodată, Și de n'o fi ea bănoasă, Numai să fie frumoasă. BIBICESCU, P. P. 177. Hop, săracu' nunu'-mare, Că-i fălos, Da mi-i bănos! MĂNDRESCU, L. P. 201¹⁸.

II. (Despre lucruri) 1°. Care aduce mulți bani, mult câștig, productiv, lucrativ. *În sfârșit o încredințau [pe nevastă-meă] că [negoțul], deși mic, [e] însă bănos în părțile locului*. GORJAN, H. IV, 135. *Despre hriscă... zic Moldovenii, că pânea ei scoate pe om din nevoie, se vinde bine, și-i bănoasă*. I. IONESCU, C. 103. *Acuma vro 200 de ani, un țar rusesc, văzând că negoțul pe apă e mai bănos, a dat poruncă să se zidească o nouă capitală, lângă Neva*. MEHEDIŢI, P. 10.

2°. (Rar) Scump, „care... costă mulți bani.“ COSTINESCU. *Mă-sa... mi-o trimetea... s'aleagă Sculuri de mătase D'ale mai bănoase, Fir și ibrișin, Postav d'ăi mai bun*. TEODORESCU, P. P. 649^b.

— Derivat din *ban*², prin suf. adj. -os.

BĂNSĂG s. a. *Ronces et mauvaises herbes (dans un bois)*.—Vegetația (de copăcei și ierburi) care crește printre arborii unei păduri. *Părerea sătenilor e că unei păduri, de pe la vârsta de 10 ani în sus, îi merge mai bine dacă umblă vitele prin ea, căci o curățește de bănsăgul (după o comunicare a autorului: „bălării, mărăciniș“) acela de pe dedesubt, care o îmbușește*. I. V. RĂDULESCU (învățător în Picior-de-munte, Dâmbovița, în) TRIBUNA ÎNVĂȚ. a. II, nr. 36; cfr. RĂDULESCU-CODIN.

— Dintr-o formă mai veche *bănsăg, derivată din *bântui*, prin suf. abstr. -*șag*, cu înțelesul originar de „asuprire, stricăciune“ (de unde: „vegetație stricăcioasă, innăbușitoare“).

BĂNTĂ s. f. *Bande, lien; bride, fonce (aux manches ou au cou d'une chemise); cercle (en fer); gonă; fers, menottes*. — (Cuvânt nou) Fășie de pânză, de

hârtie s. de metal, cu care se leagă, se înfășură, se învâluște ceva. *Lecția îi va ieși din gură, ca scrisă pe o bantă de hârtie*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *În Cherson, unele femei se leagă pe sub fălci cu bente („niște bande înguste de pânză albă“)*. BURADA, ap. SEVASTOS, N. 153/17. || Spec. Imprimațele se trimit prin poștă *subt bantă*: învâluite într-o fășie de hârtie (une-ori în două fășii încrucișate): „sous bande“. | Fășița de pânză de la gâtul s. de la capătul mâncicilor cămeșii, servind pe alocuri, la țară, de guler și de manșetă (la orașeni, de această bantă se prinde gulerul s. manșeta scrobită), *bendiță, bentiță. Delenii au cămașa muntенilor, cu această deosebire, că ei, în general, obținuesc benți la mâneci*. MANOLESCU, I. 172; cfr. 223. *Cântărețul se făcu negruverde și răspunse, încheindu-și banta de la mâna dreaptă...* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2467. | *Șină de fier (s. de alt metal) cu care se strâng pachetele mari de mărfuri (baloturile), când se expediază; în general, orice legătură de metal*. Cfr. *obadă, zbant, potâng. Pe mijlocul acestor tinichele, [mașina] are câte o bantă de metal*. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. *Potâncul sau banta... leagă grindinul cu cârligul [la plug]*. (Cobia, în Dâmbovița), H. IV, 86. „*Beantă = țâțână; [de ex.] Să meri la căuaci (= covacic, fierar), să facă o beantă la ușă*. (Șonfalău, pe Târnavamică, în Transilv.)“. VICIU, GL. | P. ext. (La plur.; neobiciuit) *Fiare, cătuse, obezi. De ce nu l-a prins viu, Să-l lege, să-l puie'n bente și să-l ducă la zapciu?* PANN, ap. HEM. 2467.

[Plur. *benți și bente*; din acesta din urmă, un nou singular: *beantă* s. f.]

— Din rus. *bântü*, idem (rut., polon. *bant*, toate din germ. *Band* „legătură“). PONTBRIANT. Cfr. dubletele *bandă și pantă*¹.

BĂNTĂLI vb. IV^a v. *bântui*.

BĂNTĂN s. m. (Entom.) v. *bățan*.

BĂNTĂTUȚI † vb. IV^a (ș. d.) v. *bintătuți* ș. d.

BĂNTUEALĂ s. f. 1°. *Vexation, molestation*. 2°. *Ravage, pillage*. 3°. *Tentation*.

1°. (Corespunde neologismului *vexațiune*; învechit; cu sens activ și pasiv) *Supărări, necazuri, asupri și prigoniri prin abuz de putere; adesea în opoziție cu „pace“ și în legătură cu „val“; se spune mai ales despre stoarcerile nelegiuite de biruri și încalcările de drepturi, dintre care una dintre cele mai aspre eră bântueala de rumânie* (HEM. 3213). *De cătră Domnia mea vor fi acești oameni în pace și iertați de bir de țară, de miere cu ceară, de găleată cu fân..., de alte dăjdii și mâncături câte vor fi peste în în țara Domnișii meale: de nici unele val sau bântuială să n'ăibă*. DOC. (a. 1684), ap. HEM. 3213; cfr. ibid. 3212 (a. 1665), MAG. IST. 124/12; IORGA, S. D. II, 229. *Și această pace a țării nu venea dentr'altceva, fără cât împăratul... fiind departe de noi, nu aveam bântuială, ci pace*. MAG. IST. I, 350/3. *Le răsplăteaste de bântuială ce mi-au făcut*. MI-NEIUL (1776), 47^{1/2}. *Alți săteani toți câți sânt și să vor află moșteni din satul Craiovița... de nimenea bântuială de rumânie să nu aibă*. DOC. (a. 1654), ap. HEM. 3213. *Fără nici o bântueală: în bună voie, neoprit de nimenea, nesupărat de nimenea*. [Lui Antenor și lui Enias] *le-au dat voie cu toată casa și familia lor, încătră li va fi voia, fără nici o bântuială să se ducă*. CANTEMIR, HR. 94/24. *Acest domn [Teodor Calimah] cu chiverniselele dreptății sale, în trei ani au purtat poroncile împărătești, împlinindu-le fără sminteală și fără nici o bântueală a Porței*. CANTA, LET. III, 185/23. *De unde vine boala și paguba, de nu cumva e de la vro dușmancă dat, ori din sfinte, ori din iele, din rusalii, bântueli de zmeu?* ȘEZ. III, 232/15.

2°. *Jaf, pradă, pustiire (din partea dușmanilor, etc.)*.

Clavdie, cu bună vitejia sa, iarăș întrămă puterile împărățiii, și hotarale ei fără băntuială [= nebântuite de dușmani] lăsându-le, la anul 270, Februarie 2, de ciumă au murit. CANTEMIR, HR. 213/2. Ia să venim acum iarăși a mai arătă băntueala săracei ferii, ce au cercat despre hoții pazvangii. ZILLOT, ap. HEM. 3214.

3°. † (In) cercare, ispitire, ispită. *Îț[i] vei aduce aminte câte au făcut Domnul Dumnezeuul tău lui Farao și tuturor Eghipteanilor, băntuțiile ceale mari carele au văzut ochii tăi. BIBLIA (1688), 131,2* (: „...tentationes magnas quas viderunt oculi tui“). Și să nu ne duci pre noi în băntuială, ce ne izbăvește pre noi de cel rău. *ibid.*, ap. TDRG. (= „și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mântuește de cel rău“).

[Și (adesea numai variantă grafică): băntueală s. f. | Plur. -tueli, † -tuele.]

— Derivat din băntui, prin suf. abstr. -eală.

BĂNTUI vb. IV (IV^a) trans. 1°. Molester, faire souffrir, tourmenter; importuner. 2°. Infester (une région), saccager, piller. Tomber (sur...), sévir. 3°. Éprouver, tenter (qqn.).

(Refl. = pasiv. Une-ori, absol. Prin prep. de se arătă, în limba veche, în ce constă băntuirea).

1°. (Subiectul e o persoană) A nu da (bună) pace (cuivă), a nu lăsa pe (cineva) în pace, a-l face vreun rău s. supărări, a se legă (de cineva), a-i turbura liniștea, a-l stingheri mereu într'un mod supărător, spec. a-i pricinui cuivă supărări și necazuri prin fel de fel de abuzuri de putere, a asupra, a împilă, a prigoni pe cineva; cfr. învâlu. (Mai ales în graiul vechiu, unde devenise aproape un termen tehnic juridic, și în cel popular) *Voi să avăți a vă feri de acel sat și de svânta monastire, să nu-i băntuiți de nimic, nice să se plângă calugherii. (a. 1602). În pace să lăsați toate bucatele sfintei mănăstiri Nucetul, de vamă, orî câte va vinde în târg, de nimene băntueală să n'aibă... iar cine să va ispită a băntui sau a învâlu pre sfânta mănăstire..., acela om rău va petrece... (a. 1630), ap. HEM. 3210—3211. De la Râmnic, [banul Radul] s'au dus la ghenăriul la Sibiu, care i-au dat cărți de odihnă, unde ar vrea să șază, nimenea să nu-l băntuiască. MAG. IST. IV, 61/25. Alexandru zise să nu-i băntuească nimenea [pre pitici]. ALEXANDRIA, 92. Milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus, de a nu mai strică pre boieri, și a băntui norodul. C. NEGRUZZI, I, 151. [Alexandru-vodă] băntuea cumplit țara cu asuprelele sale. ISPIRESCU, M. V. 4/14. | (Subiectul e un spirit rău, un vis urit, etc.) A neliniști, a întuneacă mintea (cuivă), a turbura, a chinui. *Inima și ficiați, de va băntui pre cineva drac sau duh viclean, aceastea trebuie a le afumă înaintea omului sau a fâmeii, și nu să a mai băntui. BIBLIA (1688), ap. HEM. 3208. Când [cineva] visează pe un mort în mai multe nopți de-a-rândul,... azvârlind cu mâna dreaptă o ceapă..., zice: Cine mă băntue pre mine noaptea, să n'aibă treabă cu mine, ci cu ceapa! MARIAN, I. 9. | (Despre un miros neplăcut. Neobișnuit) A supără. *Ca un stărv lângă drum mort, carile nările drumefilor băntuiaște... CANTEMIR, HR. 150/7.***

2°. (În limba literară de astăzi se întrebuințează mai ales cu un sens iterativ, exprimându-se o repetiție neliniștire din partea unui subiect care e mai adesea un colectiv s. un abstract; de asemenea complementul conține de obicei ideea unei pluralități s. colectivități) (Despre hoți, dușmani, monștri) A (în)călcă (un ținut), a neliniști (o regiune) prin atacuri și năvăliri repetite, prin prăzi și jafuri și a face nesigur traiul oamenilor (de acolo). *Petru-vodă Rarăș... eră neodihnit și băntuea pre toți vecinii... MAG. IST. I, 171/10. Hoții Cărgialăi, care de multă vreme băntuiau orașele și satele din țara turcească... ZILLOT, ap. HEM. 3209. În tot cursul verii [posturii turcești de la Rahova] ne sădărise..., băntuind tare târgu-*

leful nostru Bechetul și împrejmuirile lui. ODOBESCU, III. 568/10; cfr. 297/19. Chimera... băntuea nouă fără împrejurul ei. ISPIRESCU, U. 121/23. || (Subiectul e un rău oarecare: războaie, boale molipsitoare, grindină, etc. Corespunde adesea întocmai germ. „heimsuchen“). A da peste cineva, a se incuibă undeva. *Pe când Moldavia se băntuea de războaie și de răzcoale, [Alexandru-cel-bun] zidi aproape de biserică și un turn de piatră. C. NEGRUZZI, I, 213. Chelbea băntue plășile Răcăciunii, Gârlele și Biliestii. I. IONESCU, P. 178. Din valul ce ne băntue, înaltăne, ne mântue. EMINESCU, P. 302. Dragostea dintre ei fugise îngrozită: inimile și trupurile lor erau despărțite; ca o suflare de moarte băntuea prin casă. SADOVEANU, M. 125. Jălania și tristețea băntueau acuma casa popei. ȘEZ. IV, 186/6. Holdile să vă rodească, Piatra nu le băntuească. ALEXICI, L. P. I, 170/10.*

3°. † (Rar) A cercă (pe cineva), a pune la (în)cercare, a ispiți. (Cfr. băntueală). *Că toți oamenii carii văd slava mea și seamnele care am făcut în Eghipte și în pustiuul acesta, și m'au băntuit această a zeacea, și n'au ascultat glasul meu. BIBLIA (1688), 106* (: „qui m'ont déjà tenté dix fois“).

[Și (adesea numai variantă grafică): băntui. | În Sălagiu cuvântul apare ca împrumut recent (augmentat prin același element -al- care se găsește și în ung. *bántalom* „ofensă“, *bántalmazni* „a ofensă“) sub forma: *bântăli* vb. IV^a = „a face cuivă supărare prin bătaie, șicanare; vatăm, ofensez, jignesc.“ VAIDA.]

— Din ung. *bântani* „a nu lăsa în pace (cfr. ne bănts! =dă-mi pace!), a chinui (cfr. nyavalya *bântja* = are epilepsie, propr. il băntue nevoia)“. Cuvântul a pătruns și la Slavii învecinați (rut. *bantuvaty* „a turbura pe cineva, a se legă de cineva“, bulg. *bantuvam*, slov. *bantovati* „a jigni, a supără“) și se pare că răspândirea aceasta mare a cuvântului unguresc datează din timpurile vechi, când Ungurii, prin năvălirile și jacurile lor băntueau țările învecinate.

BĂNTUIRE s. f. Vexation, molestation; pillage, ravage; tentation. — Infinitivul verbului băntui, devenit abstract verbal. *Slava lui David a răsărit din... supunerea către Dumnezeu, la nenorociri și băntuiri. MARCOVICI, C. 137. Tu ești, milostive Doamne,... apărătorul de rele și de toată băntuirea. DRĂGHICI, R. 61. Văzând multe supărări și băntuiri ce fac ostași leși și svezi..., s'au sculat cu slugile sale... și... i-au spart. C. NEGRUZZI, I, 179. [Negativul: † nebântuire s. f. BELDIMAN, TR. 422.]*

BĂNTUIT s. a. Participiul verbului băntui, devenit abstract verbal. (Rar).

BĂNTUIT, -Ă adj. Vexé, molesté. Tourmenté, affligé ou éprouvé (par...). Infesté, saccagé, ravagé. — Participiul verbului băntui, devenit adjectiv (cu sens pasiv). Asuprit, apăsât, prigoni. *Leși pregoslavnici fiind băntuți la slobozenia legii de către Leși catolici... E. VĂCĂRESCUL, IST. 279/7. Sânt mai multe sate băntuite în drepturile de proprietate. I. IONESCU, M. 24. || Chinuit, muncit, frământat (de gânduri, de duhuri rele, de boală, de patimă). Băntuit de aceste gânduri, ajuns în sfârșit acasă. N. GANE, CONV. LIT. XVII. 129, ap. TDRG. Duhul lenei, al beției, al lăcomiei, al curviei, al clevetirilor și alte duhuri rele, de care sânt băntuți oamenii cei răi. RETEGANUL, P. III, 41/24. Acuma, ia să cercetăm pe bolnav mai de aproape; va să zică ești băntuit de două patimi. D. ZAMFIRESCU, R. 155. | Ajuns de, atins de (veleu rău s. vreo nenorocire). Sultan Mustafa... fu... cre mai băntuit de nenorocire. E. VĂCĂRESCUL, ap. HEM. 3215. | Încercat (de soartă). Cânticele poporului... se păstrează neconținut, chiar în sânul nașinilor băntuite de soartă. ODOBESCU, I, 184. || Lovit, cercat (de...). Mai toate țările erau băntuite de războaie grozave.*

CREANGĂ, P. 183. [Negativul: **nebântuit**, -ă adj. = ne-supărat (de nimeni), etc., deci: de bună voie, în bună voie, în pace, teafăr, întreg. *Venit-au la Domnița mea de a lor bună voe, de nimenea nesiliți și nebântuiți.* DOC. (a. 1695), ap. HEM. 3215. *Iau mărgăritare, oricâte voesc, nebântuit de nimica.* GORJAN, H. IV, 112. *De-ar fi pretutindene tot asemenea judecători [drepti]..., cei ce n'au dreptate n'ar mai năzu... la judecată...; iar societatea bună ar rămâneă nebântuită.* CREANGĂ, A. 150. [Ercule] *se întoarce cu merele la împăratul lui, teafăr și nebântuit, precum îl făcuse mă-sa.* ISPIRESCU, U. 65/8.]

BĂNTUITÓR, -OÁRE adj., subst. — Adjectivul verbal al lui **bântui** (derivat prin suf. -itor), întrebuințat une-ori ca substantiv. *Scărșni asupra mea dinții, săgețile bântuitorului lui pre mine căzură.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 3215.

BĂNUEALĂ s. f. I. 1°. *Fâcherie* 2°. *Reproche*. II. 1°. *Présomption, conjecture*. 2°. *Soupçon, doute*.

I. (În Mold., mai rar) 1°. Supărare (pe cineva), bănat. *În timpuri nenorocite l-am întâlnit iarăși, după o lungă dispărțire, și, departe de a-mi arăta vreo bănuéală, a știut, ca un adevărat amic, să-mi aducă mângăiere.* I. NEGRUZZI, V, 49. *Nu e bănu-eală, Unde e tocmeală.* (Folticeni; cfr. varianta: „Târgul mânie n'are”. IORD. GOLESCU), ap. ZANNE, P. V, 626, 630.

2°. (În Mold., rar) *Imputare. Nu-ți mai fac, și-o spun pe cînte, Bănueli de-acum de loc.* T. SPERANȚĂ, ap. TDRG.

II. (În Munt., Ardeal; literar) 1°. Faptul de a bănu-i (III, 1°), de a-și da cu socoteala, presupunere. *La treizeci de ani omul d'abia începe a se gândi că purtarea lui poate fi desfrînată; la patruzeci, bănu-eala se face dovadă.* MARCOVICI, C. 31/5.

2°. Faptul de a bănu-i (III, 4°) s. s. prepune (ceva); cfr. *prepus*, (†) *prepunere*. [Construcții cu înfeles verbal: omul are *bănu-eală* (pe cineva s. asupra cuivă, că...) = bănu-ește; intră s. cade la (s. in) ~ = începe a bănu-i; bagă și cuivă ~ = îl face să bănu-ească; bagă pe cineva în (s. la) ~ (scoate pe cineva din ~) = îl face să bănu-ească s. să fie bănu-it (il liberează de bănu-iri). Cu înfeles adjectival: † (om) de ~ = suspect.] *Să nu crează lesne și fără de întrebare prepunerile și părăle și bănu-ealele.* PRAVILA MUNT. (a. 1652), ap. HEM. 3216. *Cela ce așteaptă să moștenească ocinele și avuția cuivă face prepus și bănu-ită cum să fie otrăvit pre aceia rudă a lui.* id. ib. (în PRAVILA MOLD., pretutindeni: *prepus*, cfr. HEM. 3217). *A pomeni toate bunătățile pre deplin câte aveă Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănu-ită de colachie, care rumânește se chiamă cio-coinicie.* MAG. IST. IV, 147/17. *Baiazid... mergeă încet în călătorie...; aceasta poate fu pricină de bănu-eală, și zic că i s'ar fi dat otravă.* E. VĂCĂREȘCUL, IST. 259/32. *Departe de noi o astfel de bănu-eală! Noi nu știam la sufletul nostru nici o faptă neomenoasă să fi săvârșit!* ISPIRESCU, L. 378. *Moarte fără bănu-eală și nuntă fără vorbe, a-nevoie se găsește.* ZANNE, II, 621; cfr. IV, 525. || Spec. Faptul de a pune (cevă) la îndoială, de a bănu-i cîntea cuivă (cu deosebire a unei femei măritate). *Aceste primblări, aceste cavalcade ale] domniței cu curteanul, da ocazie de multe bănu-ele oamenilor răi.* C. NEGRUZZI, I, 107. *Lența mea au primit o creștere care o va oprî totdeauna de-a se abate din calea bune-cuviinți, și care-o pune mai pre sus de toate bănu-elele.* ALECSANDRI, T. 1432. *Bărbatu'-meu... nu s'a putut plînge că l-am înșelat..., deși câte-odată erau bănu-ele și mă probozeă.* CREANGĂ, P. 4.

[Plur. -nueli și (Mold.) -nuele.]

— Derivat din **bănu-i**, prin suf. abstr. -eală.

BĂNUELNIC, -Ă † adj. 1°. *Soupçonneux, méfiant*. 2°. *Suspect, douteux*.

(Formațiune literară de pe la mijlocul veacului trecut, ieșită cu totul din uz și atestată numai în dicționare)

1°. Care bănu-ește lesne, bănuitor, bănuicios.

2°. Care dă lesne prilej de bănu-eală, suspect.

— Derivat din **bănu-eală**, prin suf. adj. -nic.

BĂNUÍ vb. IV^a (IV). I. *Regretter*. II. 1°. *Prendre en mauvaise part, se fâcher* (contre...). 2°. *Trouver à redire* 3°. *Faire des reproches, imputer*. 4°. *Voir de mauvais œil, envier*. III. 1°. *Présumer, conjecturer*. 2°. *Deviner*. 3°. *Croire*. 4°. *Considérer* (qqn.) *comme l'auteur d'une mauvaise action, se méfier* (de qqn.), *suspecter*.

I. (În Transilv.; mai rar în Mold.) A-i părea (cuivă) rău (după... s. de...), a se căi, a regretă (cevă). Absol. „Bănuieșk = doleo”. ANON. CAR. *Iubește, mândră, iubește, Da ia sanga ce iubești, Nu cumvă să bănu-ești, Să nu iubești o năluca, S'o iubești și să se ducă!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 251. *Vecină, dragă vecină, Bănu-ești și-ți pare rău, Că iubești bădițul meu?* DOINE, 232/21. || (De obicei, construit cu dativul pronumelui reflexiv; se întrebuințează sau în mod absol., sau ceea ce constituie motivul părerii de rău se arată prin prep. de s. după) *De nu le va da Grigorie-vodă giupănesele..., apoi să nu-și bănu-ească.* CANTA, LET. III, 154/12. *Busuic cu foaia verde, Drăgușu' cu alta-mi șede!* *Șează și prubuluească, Numai să nu-și bănu-ească!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 248. *Cine streinul iubește, Cât trăiește-și bănu-ește.* BUD, P. P. 15. † (În unele părți ale Transilv., traducând pe ung. „nem bánom”) *Nu-mi bănu-esc! = nu-mi pasă! nu-mi pare rău, n'am nici cea mai mică părere de rău!* „peu m'importe, je m'en moque”. *Măgorean cu fir ciuntat, Văd, bade, că m'ai lăsat; Măgorean verde domnesc, Lasă-mă, nu-mi bănu-esc.* RETEGANUL, TR. 158/11. | *Că-și/i cunoaște păcatele și-și/i bănu-i-aște de cale.* PSALT. (a. 1651), ap. HEM. 3224. *Uitându-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănu-i nici de o greșală...* C. NEGRUZZI, I, 289. *De lacrimi nu-mi bănu-esc, Da-mi bănu-esc de obraz, Că-i de tîndr cu năcaș.* POP. (Transilv.), ap. HEM. 3224. *De cumvă o vei luă, de mare năcaș ne-ar fi; iară de nu o vei luă, și-i bănu-i după ea.* RETEGANUL, P. III, 17/22.

II. (Mai de mult și în Munt., astăzi numai în Mold., necunoscut în Transilv. Se construiește în mod absol. sau cu un dativ, une-ori și cu prep. pe, asupra, prin care se arată persoana asupra căreia se îndreaptă bănu-eala; câte-odată găsim și construcția cu dativul pronumelui reflexiv).

1°. A luă (cuivă ceva) în nume de rău, a fi nemulțumit (cu cineva s. cu ceva), a-i purta cuivă mânia (pentru ceva), a se mânia, a se supără (pe cineva), a se indignă (de ceva sau împotriva cuivă), a certă (pe cineva.) *Nu bănu-i asupra șarbei tale!* DOSOFLEIU, V. ș. 56; cfr. 288, 2. *Mai marele sinagogului, bănuind căci (= fiind-că) o vindecă Sămbăta Isus, ziceă...* BIBLIA (1688), ap. HEM. 3222 (= mâniaindu-să căci o vindecă Isus Sămbăta... BIBLIA, a. 1795). *Tare i-au bănu-it [lui Șeremet] și l-au mustrat.* NECULCE, LET. II, 371/7. *Îmi împlinesc datoria, nu-mi vești puteă bănu-i.* BELDIMAN, TR. 362; cfr. 386. † (Formulă de politețe, foarte des întrebuințată în Mold. și în Bucov.) *Să nu bănu-ești! s. (să) nu bănu-iți!* = să nu fie cu bănat, să nu fie cu supărare, să nu mi-o luați în nume de rău; „ne vous en déplaise”. *Vă rog să nu bănu-iți că vi le spun aceste!* C. NEGRUZZI, I, 199. *Balașu: A deluța nu-i de obrazu' d-voastră..., adică să nu bănu-ești!* ALECSANDRI, T. 948. *Stăpâne, să nu bănu-ești, da am să zic și eu o vorbă.* CREANGĂ, P. 154. *Colăceii is cam mici... Dumnealor se roagă să-i primiți și să nu bănu-iți.* ȘEZ. I, 36/31.

2°. A aveă de cărtit (împotriva cuivă s. a ceva), a cărti. *Prosticea mîncare aceă ce mîncă, eră plină de fânțari; aceasta o răbdă trei ani încheiați/i și*

nemică n'au suspinat, nice și [i]-au bănuî. DOSOFTEIU, ap. HEM. 3225. *El patru și eu două; mi se pare că n'are ce bănuî!* ALECSANDRI, T. 1296.

3°. A face (cuivă) muștrări s. imputări, a(-i) impută (cuivă cevă), a-i găsi (s. băgă cuivă) vină. *Așa a trebuit să se întâmple și n'ai cui bănuî.* CREANGĂ, P. 223. *Iepele erau ale lui și, când le grijea, grijite erau, iară când nu, n'avea cine să-i bănuască.* id. ib. 107 (= „cine să-i reproșeze, cine să se supere.“ Glosar). [Mama ta] m'a muștră, *Că te-oiu desmierdă, Și mi-a bănuî, Că te-oiu prea rubi.* ALECSANDRI, P. P. 8/26; cfr. 7/17; ȘEZ. II, 8^b/4. 4°. † (Rar) A privi (cevă) cu ochi răi, a pizmul, a invidiă (pe cinevă). (Construit cu prep. pre) *Și eră Saul bănuînd pre David, den zioa aceea în-nainte.* BIBLIA (1688), ap. HEM. 3222 (: „et erat Saul invidens David ab illa die et deinceps“).

III. (Munt., prin Transilv. — nu însă prin Sălagiu (VAIDA); literar).

1°. (Construit cu o propoziție obiectivă introdusă prin că) A da cu socoteala (fără a ști ceva pozitiv, numai după oarecare aparențe), a socoti (aproximativ), a fi în credința că..., a crede, a gândi, a-și inchipui, a presupune (cevă). *Bănuînd noi cum că ne-ar fi mai rămas și nouă moșie..., alunecându-ne după niște terfeloge de scrisori vechi, ne-am sculat cu toții, de am dat mare jalobă.* ZAPIS (Buzău, a. 1745), ap. HEM. 3220. *Cronicarul polon Heidenstein bănuiește că comandantul Sucevii... ar fi trădat cetatea.* BĂLCESCU, M. V. 431; cfr. 474. *Eram să vă întreb, cine e domnișoara care cântă la pian; dar bănuiesc că nu știți.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 3. *Surorilor, bănuiesc că s'a luat cinevă după mine, că uite, simțiu că m'a călcat oarecine pe rochie.* ISPIRESCU, L. 236. *Mă bate gându' să bănuîu că ne'nșală ca pe copii și ne papă banii.* JIPESCU, ap. HEM. 3226. (Mai rar, construit cu dativul pronumelui reflexiv) *Cine ș'ar fi bănuîu că eu voiu fi vr'odată tatăl a trei copii... voinici și nebunatici?* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Zinele celelalte începură a-și bănuî cevă, dar iară se îmbărbătau [zicându-și]: e fată ca și noi.* RETEGANUL, P. II, 13/12.

2°. (Construit cu complementul la acuzativ) A ghici, a prinde de veste, a simți, a află (în urma unor deducțiuni logice). *Întemeiați pe această credință, voim acum să cercăm a descurcă ițele istorice..., și astfel poate vom ajunge a bănuî și fara și epoca, în care(le) cântul elenic și-a făcut loc în limba română.* ODOBESCU, I, 214.

3°. (Construit cu acuzativ dublu s. cu un acuzativ și o propoziție obiectivă; despre persoane) A socoti pe cinevă (drept cevă), a-l crede s. socoti (cevă), a avea prepus că e cevă. *Pe servitorul meu îl bănuiesc că e hoș.*

4°. Spec. (Al doilea acuzativ poate fi omis, ca de la sine înțeles) A socoti (pe cinevă) ca autorul unei fapte rele (fără a ști pozitiv, ci numai după oarecare aparențe s. indicii), a pre pune, a avea prepus (pe cinevă). *Orbul, a doua zi, cercetând acolo, nu găsi banii, și, bănuînd pe vecinul său, se socotea cu ce meșteșug ar putea să-și găsească banii.* GOLESCU, ap. GCR. II, 257/6. *Cel căruia i s'a furat cevă, bănuiește pe toată lumea.* (Construit cu dativul pronumelui reflexiv) *Nu socotea că au venit bătaia lui Dumnezeu, de le plătește după faptele lor, ci și-au bănuîu pre o sor a măne-sii..., că ea ar fi făcut fermece.* RADU POPESCU, ap. HEM. 3221. [Turcii] *bănuîndu-și pe boieri, că ei au pricinuit spaima lor, au chemat pe toți boierii și i-au jurat să fie credința cu ei.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 178. || Spec. A avea prepus (pe cinevă) că are relații cu o femeie, a pre pune, a teme (pe cinevă), a fi gelos. *Cine se va vădi întru curvie, măcar de nu va ieși de față, acela nu poate să o ia miare, că l-au bănuîu oamenii că au înblat cu dînsa, ca să nu se adevereaze bănuîala.* PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 3220. *Tragi cu ochiul la neveste..., Da te-or bănuî bărbafii, Și-o păfești.* CO-

ȘBUC, F. 87. *De cusut n'are chef, Ci-mi iese-afară pe prag, Să vază pe cin' i-e drag. Dac'o n'trebi, dac'o cârtești, Ea zice c'o bănuiești.* TEODORESCU, P. P. 345^b. || P. ext. A pune la îndoială (cinstea cuivă), a avea îndoială despre sentimentul, despre purtarea, despre credința cuivă; a avea îndoială despre un lucru, despre cevă. *Bănuiesc foarte credința acestui servitor.* COSTINESCU. *Ce cruzime poate fi mai mare decât aceea de a bănuî cinstea unei femei ce și s'a dat cu cea mai mare dragoste?* FILIMON, ap. TDRG. *Nu-mi bănuî buna-credința!*

[Derivate: bănuire s. f., bănuî s. a.]

— Din ung. *bánni* „a-i părea (cuivă) rău (de cevă), a se căi, a-i păsă (cuivă de cevă)“ (cuvântul a pătruns și la Slavi, cfr. BERNEKER, SL. WB. 42). Cfr. *bănat*², *băni*².

BĂNUICIOS, -OĂSĂ adj. *Soupponneux, méfiant; jaloux.* — Bănuitor prin temperament, din fire. [Pronunț. -nu-i.]

— Derivat din *bănuî*, prin suf. adj. -icios.

BĂNUÎT, -Ă adj. 1°. *Qui regrette* (qqch.). 2°. *Fâché, affligé.* 3°. *Soupponné; suspect.*

Participiul verbului *bănuî*, devenit adjectiv (cu înțeles pasiv și activ).

1°. (Transilv.; rar) *Regretând, părându-i rău după cinevă, „cu părere de rău“.* TIPLEA, P. P. *Cine 'n lume-a mai văzut Mireasă mândru gătată, Și ea șade supărată, Mireasă mândru tocmită, După lume bănuîută?* MARIAN, I. 259^b/3.

2°. (Mold. și Maramureș) „Supărat“ (TIPLEA, P. P.), măhnit. *Nu fi, bade, supărat, Plugul că și s'a stricat, Nu fi, bade, bănuîu, Ți-a fost plugul hărbuit.* ȘEZ. I, 176/4. Cfr. *ibid.* III, 156/25; MARIAN, ap. HEM. 3227-8. *Iată-te, unde-am sosit: Să trăesc din crâșmărit, Cu sufletul bănuîu.* BUD, P. P. 21.

3°. (Munt., Transilv.; literar) Presupun. [Colonelul Slăniceanu] *fără de a fi văzut sau măcar bănuîu de garnizoana turcească, își așază pe la 10 ore cele două tunuri ca la 2000 metri în fața tabiei.* ODOBESCU, III, 573. | *Luat la ochi, suspect. Că mulți ziceam: Manul Grecul, ba și unchiu' lui Ipsilant, Bănuîu la Turci urmează, deci nu scapă de gelat.* ZILOT, ap. HEM. 3227. | Pus la îndoială. *Cu toate că credința lui [Csomortany] eră bănuîută lui Andreiu, îl însoși în fuga sa: dovadă puternică despre ușurința ce pun une-ori oamenii în bănuîlile lor.* BĂLCESCU, M. V. 393/15.

[Negativul: *nebănuîu, -ă* adj. | Și cu înțelesul de: pe care nu l-ai fi putut bănuî, neașteptat. *Secolul al 19-lea a adus o civilizațiune... nouă, nebănuîută și nevisată de timpii anteriori.* GHICA, ap. TDRG.]

BĂNUÎTOR, -OĂRE adj. *Soupponneux, méfiant. Jaloux.* — Adjectivul verbal al lui *bănuî* (derivat prin suf. -itor). „Care e aplecat a bănuî“ (LM.), „care bănuiește lesne, care se îndoiește despre cevă, despre cinevă“ (COSTINESCU). *Coprinși de frică și temându-se de privirile cele bănuitoare ale Jidovilor, nu îndrăznea a sta lângă învățătorul lor răstignit.* MARCOVICI, D. 130. [Agenții împăratului] *se întoarseră foarte întărâtați și cu inimă bănuitoare, lângă împăratul, căruia îi insuflară aceleași bănuîli.* BĂLCESCU, M. V. 422. *Nu fi așa bănuitoare, soro; cine să fie aci, ori să se ia după noi?* ISPIRESCU, L. 236. (Construit cu prep. de; rar) *Să nu mai fii temător (și de toți bănuitor.* TEODORESCU, P. P. 119^b/3. | Spec. Cel care bănuiește pe soție s. pe iubită că are relații cu altcinevă; gelos, temător. *Grecul, bănuitor și întărâtat, zmulse pe biata Ancuță din zadarnicele îngrijiri ale jupânișelor curtene.* ODOBESCU, ap. HEM. 3228. *Dragoste bănuitoare, Rea copilă ești subț soare!* POP. ib.

BĂNUÎ s. m. I. *Petite monnaie, petit sou. Pièce de deux centimes. (Petite somme d'argent. (Petite)*

fortune. II. Germe (de l'œuf). III. 1°. *Pâquerette* ou *Petite Marguerite* (*Bellis perennis*). 2°. *Buis* (*Bucvus sempervirens*). 3°. *Petite pervenche, violette de serpent* (*Vinca herbacea*).

Diminutivul lui ban², derivat prin suf. -uș.

I. Ban mic, piesă s. monetă mică, bănișor². [Ungurii scoaseră la iveală niște derizorii bănuși de aur. ODOBESCU, III, 538/19. *Scoase punga; se uită în ea; dar ce să veadă? În loc de dimon, bănuși de aur, ce lumineau ca jeratecul.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 3230. *E datină ca să se puie în partea de dinainte a căței... un bănuș.* MARIAN, NA. 90. || Spec. (În România, m. ales în Mold.) Piesa de 1 ban s. de 2 bani. Când omul moare și-l duce la groapă, i se dă pe drum, de pomană, bănuși de 2 parale. ȘEZ. III, 237/35. | (În Ungaria) Monetă de un ban s. de un filer, a sută parte dintr'o coroană. *Bănuși sau 1/2 creștari.* CALENDARU (1814), 151/g. || (Cu o notă sentimentală, în care înțeles se întrebuițează mai mult bănișor²) Bani buni, scumpli, etc. (Numai la plural) *Ba de voie nu m'oiu du, Nici povara nu mi-eși luă, Că mi-am dat bănuși pe ea.* TEODORESCU, P. P. 292. *Și câți ani l-am tot slujit, Bănuși mi-am agonisit, Avere mi-am întocmit.* ibid. 595. *Dar bănușii i-am mâncat, Cu puicile după cap; Dar bănușii i-am băut, Cu puicile după gât.* ibid. 313^b.

II. P. a. nal. Germenele oului (fecundat), lumina din fundul oului, numită și ban¹ (III, 1°); cfr. PAMFILE, CIM. *Când e să pue ouăle sub cloșcă, atunci mai întâi le cearcă în zarea luminei... Cele ce au „bănuș” în partea rotundă și nu sânt „ciuruite” acelea sânt bune, iară celelalte nu.* MARIAN, O. II, 256.

III. (Bot.) 1°. Mică plantă ierboasă ale cărei flori miciute și rotunde sânt albe sau trandafirii pe la margine și galbene la mijloc. Crește prin livezi, fănețe și pășuni; înflorește de primăvara până toamna. Se mai numește: bănușei, bănușele, bumbușor (Bucov.), butculiță (Fransilv.), floare-frumoasă, floricele-frumoase (Transilv.), frusiță (Transilv.), părăluțe (Muntenia), scânteuță (Bucov.). PANȚU, PL.; DAMÉ, T. 185. (Floarea, rotundă și de mărimea unei piese de 2 bani, a servit ca termen de comparație).

2°. = cimișir. LB.; PONTBRIANT; LM.; DDRF., TDRG. 487; cfr. bănușel (II, 2°) (Lipsește la PANȚU, PL.; frunzele, rotunde și de mărimea unei piese de un ban, au servit ca termen de comparație).

3°. (La plur. bănuși) = saschiu. *Iau câte două frunze de bănuși și le pun în vatra focului, de vrăjesc.* (București, comit. Zarand) VICIU, GL.

BĂNUȘÉL s. m. I. *Petite monnaie, petit sou*. II. 1°. *Pâquerette* ou *petite marguerite* (*Bellis perennis*). 2°. *Buis* (*Bucvus sempervirens*). III. Sorte de *pâte alimentaire*.

Diminutivul lui bănuș, derivat prin suf. -el.

I. (Rar; în poezia pop.) Monetă mărunță, ban mic, bănuș. *Zis-a mândra că mi-a face O peană de bănușei, Frumoasă ca ochii ei.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 43.

II. (Bot.) 1°. (La plur. bănușei) = bănuș (III, 1°) PANȚU, PL.; BĂRCIANU; DAMÉ, T. 185. [În acest înțeles și cu schimbarea genului, și: bănușele s. f. plur. PANȚU, PL.]

2°. = cimișir s. bănuș (III, 2°). LB.; BĂRCIANU.

III. (Cul.) Aluat tăiat mărunț, în patrat, se fierbe în zeamă de carne de vită. (Grădiște-mică, în Ungaria), ap. HEM. 3232; cfr. trahană.

BĂNZĂÍ vb. IV (IV^a) v. bázài.

BĂNZĂR s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon* (*bombus terrestris*). 2°-3°. *Taon* (*tabanus bovinus* et *gastrophilus equi*).

1° = bázăun. MARIAN, INS. 193. „*Bânzarul* este un fel de insectă care are multă asemănare cu albinele, dar este ceva mai mare”. (Smulți, în Covur-

liu) H. III, 426; cfr. 263 (Lupești, în Covurluiu). Cfr. bondar, bonzar, bânzoiu.

2° = táun. MARIAN, INS. 347 (Bucov.). Cfr. bonzar, bonzălău.

3° = musca cailor, numit și: bânzar de câmp (Bucov.). MARIAN, INS. 365. Cfr. bonzar.

— Derivat din bânzài, prin suf. nom. agent. -ar.

BĂNZÓIU s. m. (Entom.) (Variété de) *bourdon* (*bombus lapidarius*). — (În Munții-apuseni și prin Ungaria) Varietate de bondar, numită și bonzar, bondar-negru, viespe țigănească; cfr. bânzar. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; MARIAN, INS. 194 ș. u. | Fig. „În Ungaria... se zice *bânzoiu* unui om care are o căutătură înholbată și fioroasă, care vorbește arțăgos, indesaț și [este] nesimpatic. De aici apoi și zicala: *Uite cum stă modoroiu, Gândești că e un bânzoiu*. id. ib. Tot în Ungaria [se zice despre cel ce cântă urit, că] *Cântă ca un bânzoiu*”. MARIAN, INS. 198.

— Derivat din bânzài, prin suf. -oiu.

BĂPCĂ † s. f. v. batcă².

BAPTISTÉRIU s. a. *Fonts baptismaux. Baptistère*. — (Mai ales în bis. catolică) Vasul în care se botează copiii la biserică, cristelniță, colim vitră; p. ext. capela în care se află cristelnița, alcătuind adesea (la bisericile catedrale) o mică clădire deosebită, alipită de biserică. *Un baptisteriu foarte cu meșteșug făcut din argint.* ȘINCAI, HR. III, 116/19. „*Cantăru!* sau *baptisteriul din fața bisericii* [de la Curtea-de-Arges] — un grațios accesoriu al tururilor vechilor catedrale bizantine de la muntele Athos — abia se mai ținea pe stâlpii lui sdrobiți și cufundați. ODOBESCU, ap. MAIORESCU, D. I, 268. *La Bistrița fu dus trupul Doamnei lui Alexandru, Ana, o ortodoxă... pe când... cea dintâi soție a voevodului, o catolică, Margareta, eră așezată sub baptisteriul bisericii latine din Baia (1410).* IORGA, C. I. I, 31.

— N. din lat. *baptisterium* (< grec. βαπτιστήριον, idem). Cfr. botez.

BAR s. a. (Joc) *Barre*. — (Franțuzism) Hotarul (desemnăt printr'o linie trasă pe pământ) de la care aruncă copiii pietrele sau ichiurile (cfr. PAMFILE, J. II, 295, 300), sau care deosebește câmpul fecăreia din cele două partide (la jocuri cu mincea); spec. un joc de alergare pentru copii (impărțiți în două tabere; vezi descrierea lui la IONESCU-TEODOSIU, J. ș. 49 și 79).

— N. din fran. Cfr. bară², barieră.

BĂR: interj. I. *Brr!* (cri d'appel d'un berger à ses moutons). II. 1°. Exclamation de dégoût. 2°. Exclamation poussée par qqn. qui est saisi par le froid. III. Interjection imitative du son du tambour.

I. Strigătul ciobanului român de pretutindeni, cu care chiamă, indeamnă, mână s. alungă oile. MARIAN, V. 35; PAMFILE, J. II, c.; HEM. 853/5. Cfr. țâr! hâr! băști! „*Băr* este o exclamație ciobănească; d. ex. *băr! țintato, la strungă! băr, ciolo, înapoi! băr, laie, băr! băr, băr! bucălaie, băr!*” (Cărlomănești, în Tutova). „*Bărr, oaie, de-acolea! sau bărrea, oaie, de-acolea!*” (Găiceana, în Tecuciu), ap. HEM. 3233. *Are tata o oaie laie Și-a fătat doi miei în paie; Eu zic bărrr! Ea face hărrr! Eu zic: bărrr, oaie la stână! Și ea face hap! de mână?* (= „Căteaua.”) GOROVEIU, c. 56; cfr. 57; ȘEZ. I, 296. (Adesea, un fel de refren în poezia populară) *Frunză verde peliniță, Băr, oiță, băr, Dragă mi-e oaia plăviță, Băr, oiță, băr...* ALECSANDRI, T. 613; cfr. ibid. 63. | *Băr oiță!* e numele unui joc țărănesc. Cfr. SEVASTOS, N. 280^b/27. [Se întrebuițează, spre a alungă oile, și forma amplificată: *bărrea!* ȘEZ. III, 188/25, iar spre a le chemă: *bărcabăr!* MARIAN.]

II. 1°. (Mai rar) Exclamație reflexă a omului când

simte desgust sau greață (de-o mâncare). *Borșul mi-a încărit stomahul; mămăliga mi s'au prins în gât și ăurechiul cel cu rață... (oferindu-se) brrrrr!... de-aș avea un pic de coldine, să-mi mai dreg mirosul!* ALECSANDRI, T. 1007.

2°. Exclamație reflexă a celui cuprins de frig. *Brrr... da frig îi!... da frig îi!... Bârrr... par'că-mi curg sloiuri de gheață pe spinare!* ALECSANDRI, T. 1006. *Br! că frig e!* PAMFILE, J. II. [Când exclamația aceasta e scurtă, imitând oarecum un singur fior de frig ce-l trece pe cineva, avem forma (rară): *brt! Frig îi!... brrrr!... par'că-i o ghețarie!* ALECSANDRI, T. 645.]

III. (Rar) Interjecție care imită sunetul tobei. *Talpa iadului face iute o darabană... și începe a o bate ca de războiu: brr... brr...* CREANGĂ, P. 310.

— Onomatopee. [Exclamațiile reunite aici într'un singur articol se pronunță deosebit. În înțelesurile de subt II avem a face, de obicei, cu un singur sunet: un *r* lung și fonic bilabial; în sensul III, cu un *b* urmat de un *r* lung dental; în sensul I, mai adesea cu grupul *băr(r)*. Deosebirea mai este și în înălțimea tonului. Exclamații asemănătoare se găsesc și în alte limbi. Despre un *r* bilabial ca sunet reflex al omului cuprins de frig și de greață vorbește Jespersen, *Grundeige der Phonetik*, 15. *Brrr!* ca strigăt al ciobanilor către oi e atestat și pentru unele regiuni din Franța, cfr. HEM. 3234, iar cu *prrr!* (*r* bilabial afon) își îndeamnă adesea vizitiiții căii.]

BĂRĂ s. f. *Bourbier*. — (Prin Banat și prin Ungaria) „*Bară* se zice la un loc băltoș, cu imală, ce se află în drum; de ex.: *Să nu bagi carul în bară, că nu-l scoți nici cu patru boi*“ (Maidan, în Banat), ap. HEM. 2486. „*Bară* = mocirlă“. GR. BĂN. *Dac'or face de tri ori cruce peste câmpă, ti-i face o bară de sânge*. ALEXICI, L. P. 258/10; cfr. ibid. 243. — Din sârb. *bara*, idem.

BĂRĂ s. f. *Barre*. — (Franțuzism) Drug de lemn ori de metal. *O bară de fier*. | Spec. Drug care desparte, la instanțele judecătorești, pe judecător(i) de avocați și impricinați. *Toți avocații, mari și mici, cari zilnic s'au frecat coatele de bară... VLAHUȚĂ*, ap. TDRG. | Fig. (În graiul avocaților) *A apărea la bară*: a se înfățișa înaintea judecătorilor. Cfr. *barou*.

— *N.* din fran.

BARABÁN s. a., s. m. 1°. *Tambour* (instrument). 2°. *Tambour (criteur public)*. — (Rar, învechit, și necunoscut peste munți).

1°. Tobă (înțelegându-se mai ales toba care se bate la ținerea licitațiunilor, la vânzarea la mezat a unor lucruri, etc.). LM. | (Eliptic) A bate toba. *Ce faci, pilă? — Nici o țără. — Dar tu, ciocan? — Hei! Hei! baraban.* PANN, P. V, 494. [Și: *barabána* s. f. CIHAC, II, 9, *barabâncă* s. f. *Vardăști naționali, cu coade de cocoș... și barabance*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

2°. P. ext. „Toboșar care, la un mezat, cheamă pe mușterii“. PONTBRIANT. Cfr. *tambur*, *dobaș*. [Plur. *-bani*.]

— Din rus. *barabanü*, idem. Cfr. *darabană*.

BĂRĂBÁN adv., subst. (ș. d.) v. *bărăbar* ș. d.

BARABĂNĂ s. f. } v. *baraban*.
BARABÂNCĂ s. f. }

BĂRĂBĂNI vb. IV^a (ș. d.) v. *bărăbări* ș. d.

BĂRĂBĂR adv., s. a. 1°. *Parallèlement, l'un à côté de l'autre, au même niveau*. 2°. *Marche uniforme des bestiaux*.

(În Banat; serbism).

1°. Adv. Egal, asemenea, de-o-potrivă, la aceeași

înălțime, unul ca altul, paralel, la rând. Com. LIUBA, COCA; VICIU, GL.; JAHRESBER. III, 313. „*Apa e bărbăban cu țărămurele* = asemenea. *A merge bărbăbar* = a merge unul lângă altul“. Com. COCA. „*Lennele trebuie puse bărbăbar* = în rând“. RUDOW, XIX, 420.

2°. Substantivat. *Bărbăban* = umbriet uniform al vitelor. JAHRESBER. III, 314.

[Și: *bărăbări*, adv. VICIU, GL. | Cu disimilare: *bărăbân* adv., s. a. Com. COCA.]

— Din sârb. *barabar* „într'o linie, în rând“ (cfr. *barabarenje* „mers într'un rând, în aceeași linie“; cuvântul e de origine turcească). Hasdeu, *Etyrn. Magn.* 3242. Cfr. *poroboată*.

BĂRĂBĂRI vb. IV^a. 1°. *Aligner. Comparer*. 2°. *Être pareil ou égal* (à un autre). *Se comparer. S'entendre*. (În Ban.; serbism)

1°. Trans. A pune în rând, a așeza unul lângă altul, a aranja. Cfr. RUDOW, XIX, 420. | „*A asemăna*“. LIUBA, ap. HEM. 3242.

2°. Refl. A fi de-o-potrivă (la mărime, la putere, etc.). „*Se bărbănesc boii* = sânt unul ca altul“. Com. COCA. „*S'or bărbărit în luptă*, adecă s'au asemănat, sânt egali, unul ca altul, nu s'au putut trânti unul pe altul“. Com. LIUBA; cfr. JAHRESBER. III, 314. | A se asemăna, a se compara. *Aveți patrii fericite, care cu însuși pământul Hanaan se pot bărbări*. (a. 1830), ap. IORGA, s. D. XIII, 19. | (Despre oameni) A se potrivi (la obiceiuri, la păreri, etc., deci) a se împacă bine unul cu altul, a se înțelege, a se năvăi. Cfr. LIUBA, ap. HEM. 3242. „*Nu ne putem bărbări* = nu ne putem împacă, nu ne putem înțelege“. Com. COCA.

[Și: *bărăbâni* vb. IV^a.]

— Din sârb. *barabariti* se „a se așeza în aceeași linie“. Cfr. *bărăbar*.

BARABOIU s. m. (Bot.) 1°. *Cerfeuil-bulbeux (Chaerophyllum bulbosum)*. 2°. *Pomme de terre (Solanum tuberosum)*. *Bagatelle, rien*. 3°. *Terre-noix (Bunium bulbocastanum)*. 4°. *Arachide, pistache-de-terre*. 5°. *Raiponce (Phyteuma Vagneri; Campanula Rapunculus; Phyteuma orbiculare)*.

1°. Plantă ierboasă cu rădăcina în formă de bulb, cu peri aspri la baza tulpinei și cu florile albe. Crește prin tușșuri, prin locuri necultivate, pe lângă garduri și prin păduri umede. Se cultivă din cauza rădăcinilor sale cam de mărimea și de forma morcovilor, care sânt cărnose și au un gust plăcut aromatic. Se mai numește: alunșle (II, 2°. Trans.) și gușnică (Năsăud, în Trans.). Cfr. PANȚU, PL. „Când *baraboiul* e tânăr, rădăcina lui e dulce; coturul și frunzele seamănă cu ale tinerei cucute. (Oancea, în Covurlui; Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 2474. Multe cântece populare se încep cu: *frunză (s. foaie) verde (s. frunzuliță s. frunzuleană) baraboiu*. ALECSANDRI, P. P. 250/1; cfr. idem, T. 908; 243; SEVASTOS, C. 219/1; JARNÍK-BĂRSEANU, D. 67; ȘEZ. I, 75, etc. *Frunzuliță bărlaboiu, Și la dreapta câte doi s. numai baraboiu e numele unui joc țărănesc, numit și „nuneasca“*. Cfr. JIPESCU, ap. HEM. 2475; SEVASTOS, N. 280/30; PAMFILE, J. II, (Băleni, în Covurlui) H. III, 5. [În Munt. și Ban. și: *barlaboiu* s. m. TEODORESCU, P. P. 111^b; 329; 340^b; *bărlaboiu* s. m.; după CIHAC, II, 479 și: *barbóiu* s. m. (suspect).]

2°. (În Mold., Bucov.) și prin unele părți ale Transilv. Cartof. Cfr. PANȚU, PL.; MĂNDRĂSCU, UNG. 76; VICIU, GL. 104. *Un evreu cu lungă barbă... stă de vorbă cu privire la un sac de cartofi, cu „barabule“ zice el moldoveneste*. IORGA, N. R. B. 11. *Unde vor fi fost odinioară biserici mărețe și case frumoase, astăzi e fărîmă pe care orășenii din Suceava samănă păpușoi și barabule*. MARIAN, T. 288. *Barabulele tăiete felii încă-s bune de durere de cap*. ȘEZ. III, 14/11; cfr. MARIAN, ap. HEM. 2480. *Ce pui una, găsești două? Ce pui două, găsești nouă?* (= „Ba-

rabulele). ȘEZ. IV, 44; GOROVEI, C. 19. *Câte fete-s pi la noi, Nu plătesc un baraboiu.* MĂNDRESCU, L. P. 141/20; ȘEZ. I, 105^b/3. | P. ext. (Din expresiuni ca: *nu plătește un baraboiu* se explică sensul, puțin obicinuit, de) Lucru fără preț, bagatelă. LB., LM.; cfr. nici o ceapă (degerată). [Pe lângă *baraboiu*, întrebuițat în Transilv. și Ungaria, și: *barabúscă* s. f. MĂNDRESCU, UNG. 76; ȘEZ. IV, 44; prin părțile Năsăudului (reconstruit din plur. *baraboi*): *barabou* s. m.; prin Mold. și în Bucov. numai: *barabulă* s. f.]

3° = alunele (II, 1°). Cfr. COSTINESCU; TDRG.; BARONZI, L. P. I, 128/15; POLIZU; PONTBRIANT; DDRF. (Numirea de *baraboiu* se dă mai ales bulbului comestibil al acestei plante. Cfr. MANOLESCU, I. 256 și 271).

4° = (Rar) alună americană (v. vol. I, pag. 128^b). BARCIANU; TDRG.

5° = (Rar) carbuni. POLIZU; RARCIANU; DDRF. || = clopotei. POLIZU; BARCIANU; DDRF. || = bănică. DDRF.; ALEXI.

— Cuvântul se găsește la Unguri (*baraboly*, „chae-rophyllum“), la Bulgari (*baraboi* „cartof“) și la Ru-teni (*barabolja*, *barabonja* „cartof“) și se pare că în românește a pătruns din câte trele limbile acestea.

BARABÓU s. m., **BARABŪLĂ** s. f. (Bot.) v. *baraboiu*.

BARABULIȘTE s. f. *Champ de pommes de terre.* — (În Bucov.) Țarină cu cartofi. MARIAN, ap. HEM. 2480. — Derivat din *barabulă*, prin suf. col. -iște.

BARABŪN s. a. *Fichu.* — Tulpanul, marama, ba-rișul, etc., cu care se imbrobodesc femeile. *Adu-mi barabumul, că nu-mi vine să ies în lume cu capul gol!* (Ludești, în Dâmbovița). Com. I. PAVELESCU. — Etimologia necunoscută.

BARABŪSCĂ s. f. (Bot.) v. *baraboiu*.

BARÁC, -Ă subst. *Chien poilu* (surtout au mu-seau), sorte de *barbet*; *limier*. — (Rar; numai despre câni) „*Barac* (și *bărac*) = căne flocoș la păr și cu mustăți mari la bot.“ (Paraschiou, în Constanța). H. II, 289-290. „Câni de vânat se numesc: *Barac*, *Gealap*, *Neamțu*“. (Văleni, în Muscel), ap. HEM. 2480. „*Barac*, *baracă* figurează aci printre numele cânilor de vânat“. (Socariciu, în Ialomița) *ibid.* | Spec. Copoiu (Rasova, în Constanța). H. II, 299. [Și: *bărác* subst.]

— Din turc. *baraq* „chien poilu; chien de chasse, grand épagneul originaire de Tartarie et de Sibérie“. Hasdeu, *Etym. Magn.* 2481.

BARÁCĂ s. f. *Baraque.* — Construcție (vremelnică) de scânduri, slujind drept adăpost soldaților (răniți), pescarilor, negustorilor pe la târguri, etc., fig. șandramă, „coșare, casă proastă“. POENARU; cfr. șatră, colibă, magherniță, cocioabă. *Acum vede cinevă în locul baracelor și a colibelor... niște căsuțe de moda „bourgeoise“.* C. NEGRUZZI, I, 70. *Doamna [se supune] cea dintâi, în barucele-spitale ce și le alcătuișe la Cotroceni..., tuturor îndatoririlor.* MAIORESCU, D. II, 134. „*Baracă* = filegorie, casă de vară (din scânduri) în grădină și în curte“. VICIU, GL.; cfr. argeă (I, 1°), chioșc, foișor. [(În Mold.) și: *barăc*. *Fu îndrumat către o barăcă de scânduri ridicată în pripă de unul din miile de indivizi ce se țineau după armate.* D. ZAMFIRESCU, R. 190. *Școala e o barăcă joasă, scundă, umedă.* IORGA, N. R. B. 50.] — N. după fran. (ital. *baracca*, *idem*.)

BĂRĂCĂ s. f. v. *buracă*.

BĂRĂCĂ s. f. = *bărăcie*. (Prin Rucăr, în Mușcel). — Derivat din *bară*¹, prin suf. -ac. Cfr. *bărăcie*, *bărăciune*.

BĂRĂCĂ vb. I. 1°. *Grimper (sur un arbre)*. 2°. *Aider (qqn.) à grimper (sur un arbre)*.

1°. Refl. A se cățăra (BARCIANU), mai ales într'un arbore (SIMA, M.).

2°. Trans. (fact.) „*A bărăcă* = a ajuta cuivă să se urce într'un arbore“. (Rășinari, în Transilv.) Com. I. PANȚU.

[Și: *bărăcă* vb. I; la PONTBRIANT și ALEXI: *bărică* vb. I.]

— Pentru etimologie, v. *aburcă*. Cfr. *imbăroacă*, *burică*

BĂRĂCE s. f. v. *bărăcie*.

BĂRĂCIE s. f. *Petite mare.* — „*Bărăcie* sau bolbochiță numește poporul o micută adunătură de apă în care se scaldă rațele și găștele. *Bărăcia* e făcută de oameni într'adins. Tot *bărăcii* se numesc și micșoarele bolbochițe ce se văd pe drum sau prin alte locuri, în urma unei ploii zdravene“. (Drajna-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 3242. „*Bărăcie* (plur. *bărăcii*) se numește un loc apătos, în care te cufunzi când intri și care nu are o întindere mare“. (Auzit în Bran, Transilv.) (Atestat ca nume local, la 1589, cfr. HEM. 3242). [Accentuat în Brașov: *bărăcii* (plur.), la Bran. *bărăcie*. | În Țara-Hațegului: *bărăce* s. f., cu sensul de „mic pâraiaș curgător, vâlcică“. REV. CRIT. III, 87.]

— Înrudit cu *bară*¹. Cfr. *băracă*², *bărăciune*.

BĂRĂCIUNE s. f. 1°. *Marais, eau stagnante*. 2°. *Tourbillon (dans une rivière)*.

1°. Băltă mocirloasă, băltoacă, (p. ext.) apă mocirloasă dintr'o astfel de băltoacă. „*Bărăciune* se zice la o apă stătută, imputită, de ex. *Nu lăsa să beie jitele (= vitele) din băraciune*; sau: *tată zina am bănt și io băraciune d'aceea, că nu-i p'acolo nici fântână, nici izvor, numai apa acea cu băraciune*“. RETEGANUL, ap. HEM. 3243.

2°. „Ochiu [în râu]. (Bociu, în Hued, în Transilv.)“ VICIU, GL.; cfr. *anaforniță*, *bolboacă*, *vâltoare*.

— Înrudit cu *bară*¹ (pentru sufix cfr. *mărăciune*, *mortăciune*). Cfr. *băracă*², *bărăcie*.

BĂRĂEC s. m. *Agneau.* — (Rar, în Mold.) Miel. „*Am auzit că frumoși bărăeci mai ai la stână; de Arminden, negreșit, tai vr'o doi...*“ — „...*Să fi Sfînșia-ta sănătos! Mieii is vânduți lui Iordache brânzariul*“. CONTEMPORANUL, V, 98.

— Derivat din *bârăi*, prin apropiere de cuvântul *berbec*.

BARAECTĂR † s. m. v. *bairactar*.

BARĂGĂ s. f. v. *barangă*.

BARAGLĂDINĂ s. f. Appellation injurieuse des *Bohémiens.* — Expresie apelativă, de ocară sau de despreț, dată Țiganilor. Cfr. *bahniță*, *balaur*, *cioară*, *cioroiu*, etc. *Câte odată dădea povață lăutarilor: „Măi baragladină, să-mi cântați cum și-a pierdut ciobanul oaia*“. I. NEGRUZZI, I, 320. *Ișală!... am închis baragladina!* ALECSANDRI, T. 352. [La JI-PESCU, O. 15 găsim și forma neobicinuită: *baragladin* s. m. *Dac'ar plecă toți Țiganii, baragladinii, cio-rânglavii, odată din sate, nu te gândești, cin'ți-ar mai cântă de joc?*]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi rezultatul fuziunii a două cuvinte, dintre care cel dintâi pare a fi *baraoon*, iar al doilea ar putea fi bulg. *glăden*, „flământ“).

BĂRĂI vb. IV (IV^a). I. 1°. *Crier „băr“ aux moutons, mener les moutons*. 2°. *Séparer les agneaux des brebis*. II. 1°. *Parler d'une voix enrouée*. 2°. *Bredouiller*.

I. (Oierit) 1°. Intrans. A strigă oilor „băr, băr!“

(ca să le faci să meargă, să fugă, să apuce într'o direcțiune oarecare). || Trans. (Complementule „oaie, miel, etc.“) A mână oile, strigându-le „băr!” Cfr. REV. CRIT. III, 87. | Spec. A mână oile în strungă, la muls. LB.

2°. A alege mieii dintre oi. Cfr. BUGNARIU, NĂS.

II. 1°. Intrans. A vorbi răgușit, a hârâi. *Am bătut apă încălzit, și acum abia băraiu.* (Brașov.) Com. LACEA.

2° P. ext. (Efectul pentru cauză) A vorbi nedelșuit, a bolborosi, a blodogori, a mormăi. Intrans. *Cu dînsa să nu grăescă, Să nu băraescă.* MARIAN, N. V. 34. (Nota: „a băraii = a borborosi sau a șoptii“ ibid. 35). *Femeie, ce tot băraii?* CARAGIALE, M. 304. | Trans. (Impropriu) A spune ceva repede și pe negândite, cfr. trăncași, bălăbăni (din gură); torăi, turui. *Școlărița îi băraea* [învățătorului] *mereu lecția pe de rost.* CARAGIALE, S. 10/10. [Și (Transilv.): băraii.]

— Derivat din bār, prin suf. -ăesc. Cfr. borăi, bornăi, zbărnași.

BARAIAM † s. a. (ș. d.) v. bairam ș. d.

BARAICTĂRE † s. m. v. bairactar.

BĂRĂITĂ vb. I^a v. băraita.

BARĂJ s. a. Barrage. — (Franțuzism)

1°. Închiderea unui drum printr'o barieră.

2°. Zăgaz, iezătură, stăvilor. *Oprirea apei din râuri și pâraie de a intra în pământul ce are a se cultiva, se face prin baragie, iezituri.* I. IONESCU, M. 323.

[Și: barăgiu s. a.]

— N. din fran. (derivat din barre „bară“). Cfr. bară², barieră, barou.

BĂRĂM adv., conj., interj. v. barim.

BARĂNGĂ subst. 1°. *Vieux loup, qui hurle le premier.* 2°. *Taurceau ou vache qui marche à la tête d'un troupeau.* 3°. *Braillard.*

1°. „Barangă este lupul bătrân care urlă întâi, când lupii încep a urla“. (În Argeș, Muscel și Vâlcea). ap. HEM. 2484. *La lumina stelei, stelei cobitoare... Lupul cu capul înălțat în vânt Urlă, când baraga* (explicat prin „căpetenia lupilor“) *întâi a urlat.* DE-PĂRĂTEANU, ibid. 2485. „Între ocări se aude la noi: *Baranga lupul să te ia, dragul mamei!*“ (Movileni, în Tecuciu), ibid. 2484.

2°. „Tot barangă se mai numește și taurul cel mai puternic și mai voinic, care conduce cireada și căruia i se atârână clopotul; de asemenea se zice vacii care merge în capul turmei și este de ordinar stearpă“. (În Argeș, Muscel și Vâlcea), ap. HEM. 2484-5.

3°. P. ext. „Epitet dat unuia ce face gură mare“. RĂDULESCU-CODIN. *Barangă „zice țărâna copilului care tipă tare: Ho, barangă, ce sbieri așa?“* (În Argeș, Muscel și Vâlcea), ap. HEM. 2485.

[Și: barăgă s. f.; burăgă subst. „om al cărui plânset sau răcnat se asemănă cu răgetul vitelor“. ȘEZ. II, 151/57.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. boroagă.

BĂRĂNGI vb. IV^a. *Brailler.* — „A strigă în gura mare, fără rost. [D. ex.] *Ho, creștine, ce tot bărăngești?*“ RĂDULESCU-CODIN. | (R. efl.) *Ce tot te bărăngești?* PAMFILE, J. II (explicat prin: „plâng tare, urlător“).

— Înrudit cu barangă.

BĂRĂNI vb. IV^a. *Insister. Aspirer* (ă...). — (Mold. și Transilv.) „A stărui cu tot dinadinsul“ (CREANGĂ, GL.), a sta de capul cuivă, cerându-i mereu ceva, a nu-l mai slăbi pe cineva cu gura. *Poate că tu îi bărăni atunci să-mi iei sufletul din mine, ori mai știu eu ce dracul ți-a veni în cap să ceri?* CREANGĂ,

P. 151. [Soacra] *nu-i zicea nimic nurorei de-a dreptul, ci tot mai pe departe, bărănea hojma: „Că nime nu face nimic“, ori „că gospodăria nu-i floare la ureche și se ține greu“.* CONTEMPORANUL, V, I, 103. | A ținde, „a năzui“ (LB.), a aspira (la, spre...). *Patimile-ți măsoară, omule, și le slăbește, Dacă cătră fericire inima ta bărănește.* KONAKI, P. 279.

— Etimologia necunoscută.

BARĂNTĂ s. f. (Bot.) = otrăfel (*Onosma arenarium*). — *Se fierbe îndăușit baranța (otrăfel) împreună cu urzică și pelin, apoi zeama se bea.* GRIGORU-RIGO, M. P. I, 176. [Întrebuințat și ca plur. tant. *bărănți*, ibid.]

— Se pare că avem a face cu o alterare a cuvântului *boranța* (altă plantă din familia borraginaceelor) sub influența numirei slave (rusește) *barannyj jazyk* = limba-mielului (= boranță). Cfr. TDRG.

BARAON s. m. Appellation injurieuse des *Bohémiens*. — Nume dat Țiganilor, în batjocură sau ca despret. (Neobicinuit, atestat numai la IPIRESCU). *Mergând el, ce-i plesni baraonului prin cap, că începu să vorbească cu unelte lui.* ap. HEM. 2486.

— Alterat din faraon (II).

BARĂȘNIC s. m. *Courtier*. — (În Mold.; rusism) Samsar, misit. [Și: *barișnic* s. m.]

— Din rus. *барышник*, idem.

BĂRĂȘTUI vb. IV v. băraștui.

BĂRĂT † s. a. v. berat.

BĂRĂT † s. m. *Prêtre catholique*. — Preot catolic (mai ales din România). *Este a baratului din târgul Băcăului.* (Iași, a. 1662), ap. IORGA, S. D. 78. *Toată obștea cuvioasă [din Sibiu], muieri și bărbați, ascultă cântările latinești ale baratului și răsnetul măreț al organului.* ODOBESCU, I, 101/9. *Moara asta e veche și se spune că pe vremuri a fost proprietatea „popilor“, a „băraștilor“ cum le spun bătrânii, a unor călugări franciscani.* I. AGĂRBICEANU, LUC. IX, 432. (Cu funcțiune a pozițională) *Este pe lângă părințele baratul.* (Târgoviște, a. 1694), ap. IORGA, S. D. 228. *Preoșilor barați.* (București, a. 1717) ibid. [Și: *barăt*.] — Din ung. *barát*, idem (propriu: „prieten“).

BĂRĂTĂ † s. f. v. baretă.

BĂRĂTĂ vb. I^a. *Gronder, vociférer. Faire des remontrances.* — (Munt.) Intrans. A spune, într'una, cuvinte de mustrare la adresa cuivă, a nu mai tăcea din gură (ocărînd). | Trans. A mustră pe cineva într'una, a-i face imputări, a sta cu gura pe cineva (se spune mai ales despre bătrâne care ocărăsc mereu pe copii). [Și: *bărăita* vb. I^a; *bărăiti* vb. IV^a *Tot strigând și bărăitînd, Strigă tare 'N gura mare.* POP., ap. HEM. 3247. *Mihnea-vodă că dormea, și apoi mi se trezea, El pe slugi le bărăfea și din gură-așa grăea...* POP., ibid.; *bărătăi* vb. IV^a. *Tu nainte să te duci, Drumul drept să nu apuci; Eu în urmă am să viu, Tot răcnînd, Bărătăind, și din pistoale trăsînd.* POP., ibid.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bărătui*, *bărăni*.

BĂRĂTĂI vb. IV^a v. băraita.

BĂRĂTĂT, -Ă adj. *Destiné, prédestiné*. — (În Dolj) Ursit, menit, sortit. „*Bărătăt = destinat.* De ex. *Așa e bărătăt: omul să muncească pământul.*“ (Secuiul) H. V, 147.

— Etimologia necunoscută. (Sensul originar ar putea fi „blestemat“, în care caz am avea a face cu participiul-adjectiv al verbului *bărătă*).

BARĂTCĂ s. f. v. baracă.

BĂRĂȚI vb. IV^a v. bărăta.

BĂRĂȚIE s. f. sing. *Église catholique*. — (Invechit) Biserica (s. mănăstire) catolică (din România). *Unde stăi dumneata? — Lângă bărăție, cocoșelul măichii, ... o căsuță mică și roșie*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 62. *Stă ca proasta 'n bărăție*: năucit (cfr. varianta: „a rămâneă ca vițelul la poarta nouă“). ZANNE, P. VI, 485.

— Derivat din *bărat*, prin suf. loc. -ie.

BĂRĂȚUI vb. IV (IV^a). 1°. *Acheter* (qqch.) *après avoir longtemps marchandé*. 2°. *Espérer obtenir* (qqch.) *à force de sollicitations*. (In Transilv.)

1°. „A bărătui: a răzbate la târg când se tocmește marfa“. (Orlat, in Transilv.), ap. HEM. 3248.

2°. „Bărătui și bărăștiue = umblă, trage nădejde la ceva“. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. [(Poate, prin apropiere de *nădăjdui*) și: *bărăștiui* vb. IV.]

— Din sârb. *baratati* „a neguța“ (acesta din ital. *barattare* „a schimbă“).

BARĂU s. a. v. baros.

BARBĂ s. f. 1°. *Barbe*. 2°. *Barbes d'épi* ou de *plume*. 3°. *Menton*. 4°. *Partie antérieure du corps de la charrue*.

1°. Părul care crește la oamenii adulți (bărbați) pe bărbie, pe gât și pe obraji. — Despre barbă se zice că iese, dă, răsare, incolțește, mijește, crește. Cei dintâi peri, moi, ce cresc tinerilor se numesc fulgi s. (in glumă) tulleie. ~ se poartă plină, se tunde s. se rade (cfr. *barbișon*, *barbetă*, *barbișă*, *tăcălie*, favorite, (barbă'n-)cioc, *mușcă*, etc.); ~ nerasă de câteva zile te mănâncă și împunge. Raderea *bărbii* eră, în țările românești, mai nainte vreme, o pedeapsă (cfr. CANTA, LET. III, 179, HEM. A. III, XXXIII) și a rămas până azi, în limba poporului, ca simbolul răspopirii. ~ e deasă, rară, mică, mare, lungă, pieptănată, zburlită, etc., ~ se cănește s. se cernește, se piaptână, se netezește; ~ încărunțește, devenind mai întâi sură, apoi albă; în cazul din urmă se zice, in glumă și pop., *că porți găscă in barbă*. (JIPESCU, O. 56). *s. că ți-a ieșit brânza in barbă* (ZANNE, P. III, 491). Țăranul român, câte (june) neinsurat, de obicei nu poartă barbă; mai de mult (secol. XVIII și întâia jumătate a secol. XIX) purtarea *bărbii* lungi eră un privilegiu al boierilor de divan (din protipendă, cfr. GOLESCU, I. 112); in vremile mai vechi însă, barbă-mare pare a fi trecut uneori drept un epitet injurios (cfr. PRAVILA MOLD. 123). *Să nu faceți creș den chica capului vostru, nice să stricați fața barbei voastre*. BIBLIA (1688), 85. *Duca-vodă... își cernea barba: pe atăta se cunoștea că nu aveă a cătare minte sau frica lui Dumnezeu*. NECULCE, LET. II, 245. *De micuț îl dase Doamna la carte, și când abia începuse tulleile bărbei să-i umbrească pelița copilărească, el vorbea pe-de-rost toate limbile de pe lume*. ODOBESCU, ap. HEM. 2501. *Drept in fața lui Dan se ivi un om nalt, cu barba lungă și sură*. EMINESCU, N. 51. *Moșneagul își piaptână barba frumos... și pornește spre împărăție*. CREANGĂ, P. 80. *Trandafir crescut in fân, Rău imi stă june bătrân; Trandafir crescut in iarbă, Rău imi stă june cu barbă*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 459. *Până ce iubeam copile, Mai eră ceva de mine, Dar de când iubesc neveste, Crește barba fără veste*. *ibid.* 367. *Junele atunci că-i june, Când briciv' pe bărbi nu pune*. DOINE, 35/8. *Să ne aduceți, socri mari, Oameni cărturari, Vr'un popă cu barba deasă, Să ne citească carte-aleasă; Să nu fie cu barba cănită, Să rămâie cartea necităd, Ori vr'unul cu barba rară, Să ne fie pân' de seară, Ci unul cu barba ca fusul, Să ne dea curând răspunsul*. TEODORESCU, P. P. 175. *Iar la masă cine-mi șade, Cu bărbile răsfrate Și cu pletele*

lăsate? *id.* *ib.* 478. *A trage nădejde ca spânul de barbă: a nădăjdul ceva ce nu se poate realiza niciodată*. Cfr. LM.; HEM. 2509; TDRG. *Cine are barbă are și pieptene*. C. NEGRUZZI, I, 249. *Când mi-o crește iarbă in barbă!* = niciodată: „jamais de la vie“. DDRF. † A-și da barba pe (s. in) mâna altuia: a se da singur in puterea altuia, a se lăsa la discreția altuia. *Își dedese barba in mâna fii-său, și... cum îi cântă așa jucă*. ZILOT, ap. HEM. 2509. *A face dără* (s. drum) *prin barbă* = a face începutul, a deschide calea, a se stabili un obicei (rău). *A șopti in barbă* = a spune ceva numai pentru sine, încet. (Probabil, germanism: „in den Bart brummen“.) *Cu o ură ne'mpăcată mi-am șoptit atunci in barbă...* EMINESCU, P. 240. | *Barbă* urmat de atribute ca: lungă, deasă, sură, roșie, rasă, etc. formează locuțiuni atributive, și se întrebuintează une-ori ca poreclă. (Cfr. fran. „une barbe grise, une vieille barbe“.) *Chemăți popa, să vie, Că el lătinește știe; Dar nu vr'unul barbă-lungă, Trei zile să nu-i ajungă*. TEODORESCU, P. P. 171. *Spune, spune, barbă-sură, Căișorii cum se fură*. *id.* *ib.* 299. *Când de-acasă am plecat, Eram tinerel băiat, Tinerel fără mustață, Și acum barbă-stufoasă*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 300. *Barbă-lată e o „poreclă deasă“*. PAMFILE, J. II. | *Barbă-cot*, s. (mai adesea) *Statu-palmă-barba-cot* (cfr. *Stati-cot* și *Tarta-cot*) e, in basmele noastre, singura figură de pitic, de o putere extraordinară, locuind subt pământ și umblând călare pe o jumătate de iepure șchiop (cunoscut și in basmele sârbești și bulgărești). *In jurul meu să am nepoți Și pe genunchi să-i joc pe toți Și să le 'nsir a-lene Povești cu smei și Barbă-cofi Și mândre Cosinzene*. IOSIF, P. 29. || „Când seceri la grâu, să lași un peticel, numai cât cuprinzi cu brațul, numit *barba-lui-Dumnezeu*“. ȘEZ. VI, 35. || P. ext. (La unele animale, mai ales la capra și la țap) Perii lungi care cresc sub bot. *Cine se naște cu barbă?* („Capra“) ȘEZ. I, 63. *Titiri, Pitiri, Barba caprii, Bou albastru, Jug de teiu se zice, „in batjocură, Grecilor lăudăroși“*. ZANNE, P. V, 370 (cfr. capră răioasă).

(Bot.) *barba-boierului* = *Ajuga Laxmanni*. Plantă cu floarea galbuie-urită și cu vine purpurii. Crește prin fânețele uscate, pe coline aride, prin tufișuri și pe la marginea pădurilor. Se mai numește: *avrămeasă*, *cărstăneasă*, *cristeneasă*. Cfr. PANȚU, PL.; H. IV, 269. || = *chica-voinicului* (*Nigella damascena*).

barba-călugărului = *cucută* (*Conium maculatum*). COSTINESCU; BARCIANU; DDRF., ALEXI.

barba-caprei = *Barbe de chèvre, Salsifis sauvage* (*Tragopogon major*). Plantă cu flori galbene. Crește prin fânețe sterile, coline aride, de preferință pe calcar. Se mai numește: *floare-de-câmp galbenă*, *salată-de-iarnă* (Trans.), *țăța-caprei*. Cfr. PANȚU, PL. || (Mold.) = *Calocera viscosa*; *Clavaria viscosa*. Ciupercă, de colorarea galbenului de ou. Crește prin păduri, pe trunchiuri de brazi. PANȚU, PL. || (Mold.) = *bureți-de-conopide* (*Clavaria coraloides*). | (Mold.) = *rămurele* (*Clavaria botrytis*). | = *togmăgel* (*Clavaria crispula*). | (Mold.) = *meleşel* (*Clavaria formosa*). || = *aglică* (*Spiraea Filipendula*; *Filipendula hexapetala*). | (Transilv.) = *crețușcă* (*Spiraea ulmaria*).

barba-împăratului = (Mold.) *Belle de nuit* (*Mirabilis Jalapa*). Plantă cu rădăcina in forma napului și cu tulpina noduroasă; florile sânt roșii, galbene, albe sau pestrițe și au miros plăcut; se deschid seara de la apusul soarelui și stau deschise toată noaptea. Se mai numește: *noptiță și norea*. Cfr. PANȚU, PL. || (Munt.) = *curcubeu* (*Lychnis Coronaria*). || = *trei-frăți-pătați* (*Viola tricolor*). [După TDRG. = „arșinic“, după DAMÉ, T. = „neghină“; după BARONZI, L. P. 128/12 = „urechelniță“ și „borșior.“]

barba-lui-Aron = *rodu-pământului* (*Arum maculatum*) (și prov. *barba Aron*).

barba-lupului = spânz (*Helleborus purpurascens*).

barba-popii = *Barbe de bouc* (*Spiraea Aruncus*).

Plantă cu flori mici albe-gălbui. Crește prin pădurile umede și umbroase din munți. Se cultivă ca plantă decorativă prin grădini. Se mai numește: barba-țapului, coada-priculicilor, cornul-dra-cului, floarea smeului, goliciunea-fetei-pă-durei, muma-pădurii. Cfr. PANȚU, PL.

barba-Sasului = *barba-ursului*.

barba-țapului = *barba-popii* (fran. „Barbe de bouc”, germ. „Geissbart”).

barba-Ungurului = *Dianthus spiculifolius*. Mică plantă cu rădăcina puternică care emite numeroase tulpini tetragonale; florile ei sânt albe sau trandafirii și au un miros plăcut. Crește prin pășuni și pe stânci de calcar. Se mai numește: garofiță. Cfr. PANȚU, PL.

barba-ursului = *Prêle des champs* (*Equisetum arvense*). Plantă care crește prin fânețe și câmpuri argiloase și umede. Poporul nostru crede că vacile și oile își pierd laptele dacă o pasc. Se mai numește: barba-Sasului (Trans.), brădișor, coada-că-lului, coada-iepei, coada-mânzului, codăie (Trans.), iarbă-de-cositor, părul-porcului. Cfr. PANȚU, PL. | (Bucov.) = *Prêle des bois* (*Equisetum silvaticum*). Varietate a plantei precedente care crește prin locuri umede și umbroase din pădurile de la munte. Cfr. PANȚU, PL. || (Bucov.) = mătreață de arbori (*Usnea barbata*).

2°. P. anal. Țepii s. țepușele de la spicele cerealelor. La unele cereale, se deosebesc, varietăți „cu barbă” și „fără barbă”. [D. ex.] *Grâu cu barbă. Orz cu barbă*. HEM. 2511. | Filamentele care cresc de cele două părți ale cotorului unei pene. *Barba penei*. BĂRCIANU.

3°. P. ext. Bărbie. *Unge-să* [pruncul cu mir] *la gură, în bărbă*. VARLAAM, C. II, 50. *Se frecă la ochi... și ce să vază? O sfrijită de lighioaie, mai urită decât ciurma, cu barba adusă, de părea că stă să o apuce de nasu-i*. ISPIRESCU, L. 206; cfr. ib. 83. *Mâncăți, mâncăți, Dar din barbă să nu dați*. PAMFILE, J. II. *Crișmăriță, ceapță neagră, Numai ceapța ta mi-e dragă Și peteana di su' barbă*. MĂNDRESCU, L. P. 138.

4°. P. anal. (În Banat) „Plugul are trupiță de fier cu trei gemene, ce se numesc crengi; vârful diantine al trupiței se numește barbă; de aceasta și de creanga dreaptă vine prins cu civii... fierul lat.” LIUBA-IANA, M. 107.

[Plur. (învechit) *barbe* și (astăzi mai des) *bărbi*.]

—Din lat. *barba*, idem. (Înțelesul 3° e atestat și în lat., în C. gl. II, 262; III, 247, e răspândit în Neapole, Istria, Friaul, Franța meridională și în peninsula iberică, și se găsește și la Albanezi și la Bulgari; cfr. Zauner, *Körperteile*, 407; Papahagi, P. A. nr. 46).

BĂRBĂCIOR † s. m. v. bărbățel.

BĂRBĂCUT s. m. v. berbecuț.

BĂRBĂLĂTIȚĂ subst., adj. invar. (Homme) *masqué, travesti*. — (Om) mascat, travestit (în vremea carnavalului); cfr. buduhală. Cfr. VICIU, GL. *Ion s'o făcut bărbălătiță, la prinderea* (= începutul) *postului*. (Hațeg, în Transilv.), ibid.

— Derivat din barbă-lată, prin suf. dim. -iță.

BĂRBĂNĂC s. a. v. bobărnac.

BĂRBĂNCIOARĂ s. f. (Dog.) v. berbincioară.

BĂRBĂNOC s. m. (Bot.) v. brăbănoc.

BĂRBĂNTĂ s. f. v. bărbunc.

BĂRBĂNTĂ s. f. (Dog.) v. berbință.

BARBAR,-Ă adj., subst., adv. I. *Barbare*. II *Barbarement*.

I. 1°. (Despre națiuni) (La Greci și apoi la Romani) Strein, de alt neam (vorbind altă limbă), socotit ca inferior în civilizație (la Greci, tot ce nu eră grec; la Romani, tot ce nu eră roman, afară de Greci). *Dumnezeu..., ca să schimbe fața lumii vechi și să o întinerească, împinse potoape de nații barbare asupra-i*. BĂLCESCU, M. V. 6. | Substantivat. *Așezată la porțile împărăției și în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secolii îi văzu trecând... pe pământul ei*. idem, M. V. 6.

2°. P. ext. Strein (s. lipsit) de civilizație, vădind o neștiință grosolană a regulilor culturii; cfr. incult. *Amețeala... mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor*. C. NEGRUZZI, I, 9. *Plăcere cam barbară de a face paradă cu lucruri baroce și stranii...* MAIORESCU, CR. I, 373. | Fig. Cu însușirile de cruzime ale oamenilor necivilizați, crud, neuman; cfr. sălbatec. *Omenia ce acest om barbar afectează și dragostea ce el arată... mănesc bănușelile*. BĂLCESCU, M. V. 413. || Substantivat. *Lăce-ai venit, regină, aicea în pustiu? Ce cauți la barbarul, sub streșina-i de cetini?* EMINESCU, P. 201.

II. A dv. Ca barbarii (necivilizat, incult, neomenos, sălbatec). *Unii părinți se poartă barbar cu copiii lor*.

[Accentuat: *barbar* și *barbăr*. || Învechit și: *varvar*, -ă adj. și subst. (având toate nuanțele de înțeles ale lui *barbar*, † și cu înțeles de: strein creștinătății, păgân; accentuat mai ales *varvar*; atestat întâi în PS. SCH. 379 și COD. VOR. 95/11). *Limbă varvără*. BIBLIA (1688), 4/58. *Om eră chișeș și de fire, dar mai rău și mai spurcat și mai varvar și mai tiran nu eră alt om pre acele vremi în țară*. NECULCE, LET. II, 294/27. *Ne izbăvește de stăpânirea varvărilor*. MINEIUL (1776), 20, 2. *Gloate a varvărilor*. CANTEMIR, IST. 87. *Sânt... atăta de varvari, încât mândăncă și carne de om*. DRĂGHICI, R. 39. || În funcțiune adjectivală † și: *varvaresc*, -ească adj. și *varvărăsc*, -ească adj. *Din adunarea a multor neamuri varvărăști, carile pe aceea vream Evropa prădă...* *vestită crăiea să se fie scornit*. CANTEMIR, HR. 12/10; cfr. BELDIMAN, TR. 43. *Varvărăscă cruzime*. ȘINCAI, HR. II, 127/20. || † și *varvaricesc*, -ească adj. (după acesta, în întâia jumătate a sec. XIX, și: † *barbaricesc*, -ească adj.). *Răspunsuri pline de varvaricească trufie*. ȘINCAI, HR. I, 183/8. *Fabule născocite și minciuni barbaricești*. PANN, E. II, 53. || † *varvaricește* adv. *În însăși Roma, mulțimea vorbea varvaricește*. P. MAIOR, IST. 241.]

— N. din fran. (< lat. *barbarus*, -a, -um < grec. βάρβαρος, idem). Forma *varvar*, din paleosl. *varvarū* (< m.-grec. βάρβαρος).

BĂRBĂREASĂ s. f. = băbăreasă. *Acum bărbăreasa linge pe bolnav în frunte și-i zice...* (Ștefănești, în Vâlcea). ȘEZ. IV, 192/20.

— Din băbăreasă (prin propagarea lui *r* în silaba precedentă, sub influența verbului *borboros*).

BARBARIC s. a. În poezia pop., în locuțiunea în (s. de) *barbaric* (despre mustață) = răsucită în sus? *După Fulga se ținedă... Tocmai patruzeci-și-cinci... Tot levinți și tot voinic...* *Cu mustața'n barbaric, Cum stă bine la voinic*. TEODORESCU, ap. HEM. 2498. *Tot voinic d'ai Oltului...* *Cu mustața'n barbaric, Cum stă bine la voinic, Cu mustața cât o coadă, Două la ceapță le'nnoadă*. id. ib. (Fig.) *Brazii craidoni, cu mustățile în barbaric...* M. CHIȘĂNESCU, CONV. LIT. XLIII, 1149. [Și: *barbăric*. *Însoară-mă, taico, 'nsoară!* *Mi-au dat perii'n barbăric, Cum stă bine la voinic*. BIBICESCU, P. P. 303; *varvaric*: *O ceapță de voiniciei...* *Cu chebe roșii pe spate Și musteți de varvaric, Cum stă bine la voinic*. ALECSANDRI, P. P. 209/10; *varvalăc*: *Cu mustăți în*

varvalăc, Cum stă bine la voinic. PĂSCULESCU, L. P. 273.]

— Etimologia și înțelesul precis nu se pot stabili.

BARBARIE s. f. *Barbarie*. — Lipsă de civilizație (la un popor). *Românii... se jertfiră ca niște martiri pentru apărarea civilizației în contra barbariei*. BĂLCESCU, M. V. 8/18. | Fig. Lipsă de cultură. *Cele străine, care pre neamul nostru la mare barbarie l-au adus*. S. CLAIN, ap. GCR. II, 184. || P. ext. Act de barbarie, faptă de barbar, cruzime de barbar; cfr. neomenie, sălbătecie. *Bietul meu arheolog încremenă la vederea unei asemene barbarii*. C. NEGRUZZI, I, 203. [† și: varvarie (și vârvărie) s. f. *Aceia varvarie, adecă acel întunec și neștiință...* P. MAIOR, IST. 252. [† și: carele odinioară eră întunecate în negura vârvăriei. URICARIUL, VIII, 107/22. | *Au pățimit toate vârvăriile, din partea lui*. ALECSANDRI, T. 1457. | † (Cu sufixul -lăc) și: varvarlăc s. a. BELDIMAN, TR. 362.]

— N. din fran. (< lat. barbaria, idem).

BĂRBĂRIE subst. *Grande barbe. Barbon*. — (Propriu) Barbă mare, multă, stufoasă. *Foarfece'n mână luă și pe Radu-l speria, Să-i taie bărbăria*. TEODORESCU, P. P. 599^b. | Fig. (în glumă sau în batjocură) Bătrân bărbos. *Ce-ți spuse bărbăria de popă?* CARAGIALE, S. 16/30. *Hei, Stoiene, bărbărie, Ce te-ai lăsat de popie...* De te-ai dat la haiducie? ALECSANDRI, P. P. 99/10.

— Derivat din barbă, prin suf. col. -ărie.

BARBARIME s. f. (*Les*) *barbares*. — Totalitatea barbarilor; regiunea în care sânt așezați barbarii. [Numai subț forma † varvarime s. f. *Bolgarii... și Sirbii... din cea mai din fund a crivățului varvarime... Misia... și până la Dalmația cu dease prăzi au lovit*. CANTEMIR, HR. 12.]

— Derivat din barbar (varvar), prin suf. col. -ime.

BARBARINĂ s. f. *Jument barbe*. — (Rar) „Numele unei iepe a[] cărei păr e roșietic-negru sau suriu-încipat”. MARIAN.

— Etimologia necunoscută. (Poate: iapă de rasă arabă, din Barbaria (Berberia)).

BARBARISM s. a. 1°. *Barbarie*. 2°. *Barbarisme*.

1°. (†) *Barbarie*. *Popoarele cele cuprinse de neștiință și barbarismă*. S. MARCOVICI, D. 375.

2°. (Gram.) Cuvânt strein spiritului limbii sau cu o formă incultă; cfr. solecism. *Advocatul ce l-ași avut eră un ignorant... Sânt sigur că petiția ce v'a făcut eră plină de barbarisme și de solecisme*. C. NEGRUZZI, I, 281. [†, (cu forma de-a drept grecească) și: varvarismós s. a. CANTEMIR, IST. 119.]

— N. din lat. barbarismus (< grec. βαρβαρισμός „întrebuințare de graiu și obiceiuri negrețești, expresie greșită, barbarism”).

BARBARIZĂ vb. I^o. *Barbariser*. — Trans. și refl. A aduce (un popor s. o manifestare a vieții lui) într-o stare de barbarie, a întoarce (un neam) la starea de barbarie. [După retragerea legiunilor din Dacia] *Romanismul nu trebuia... să piară, ci numai să se dacizeze — mai drept: să se barbarizeze... Romanii Daciei trecură la viața barbară a Dacilor liberi*. V. PĂRVAN, CONV. LIT. XL, 773. *Scriitorii fără gust barbarizează limba*. [† (de-a-dreptul din grec.) și: varvarismî vb. IV^a. CANTEMIR, IST. 119.]

— N. din fran. (grec. βαρβαρίζω „mă port ca un strein, introduc ori adopt obiceiuri streine, spec. vorbesc cu greșeli de limbă, ca un strein”).

BĂRBĂSĂRĂ s. f. (Bot.) v. bărbșoară.

BĂRBĂT s. m., adj. I. 1°-2°. *Homme. Mâle*. 3°.

Mari, époux. Mâle (de bête). 4°. *Homme (de courage)*. II. *Viril, mâle, énergique; actif, laborieux, assidu*. (En parlant des animaux) *Vif, alerte, ardent*.

I. Subst. 1°. Om matur (spre deosebire de copil, băiat, flăcău, june pe de o parte, de bătrân, moș, moșneag (ghiuj, văj), pe de altă parte) de sex masculin (în opoziție cu femeie s. muier). *Legând și pridădind în temniță bărbați și muieri...* COD. VOR. 38/1-2. *Bărbat iaste [omul] de în 42 de ani până în 56*. PRAVILA, ap. OCR. 179. *Doamne, Doamne sfinte, fă ca nelegiuitul... să se facă muier, de va fi bărbat; iară de va fi muier, să se facă bărbat!* ISPIRESCU, L. 30. [Fetele] nume-mi puneau: *Spate-late de bărbat, Buze-dulci de sărutat*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 168.

2°. P. gener. Om de sexul masculin (fără să ne gândim anume la vârsta lui). *Ia lasă, lasă, moș Nichifor, că așa sântei d-voastră, bărbații!* CREANGĂ, P. 123. *Femeie curată, care n'a avut a face cu... bărbat*. ȘEZ. IV, 180/30.

3°. Spec. Om însurat, om cu nevastă, (pentru femeia măritată:) soț, † mărit. *Așa și muierile su-puindu-se ale lor săi bărbați...* COD. VOR. 150/14; cfr. 152/5. *Răspunse mucearea și-i dzise lui [Isus]: „N'am bărbat”*. — *Grăi ei Isus: „Bine ziseși că n'am bărbat, că cinci bărbați ai avut, și acmă carele ai nu-ți/i iaste bărbat”*. VARLAAM, C. 158, 2. *El... ținea mânele tinerei dame strănse întru ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decât unui bărbat*. C. NEGRUZZI, I, 37. *Dedicând broșuri la dame, a' căror bărbați, ei speră, C'ajungând cândva miniștri, le-a deschide carieră*. EMINESCU, P. 229. *Bărbatul e dator protecțiune femeii, femeea ascultare bărbatului*. HAMANGIU, C. C. 55. *Bărbatu-meu, Dumnezeu să-l ierte, nu s'a putut plânge că l-am înșelat*. CREANGĂ, P. 4. *„Vino, lele, la Bănat!” — „Ba eu nu, că am bărbat.” — „Da că și eu am muier, și cu tine tot aș mere.”* JARNİK-BĂRSEANU, D. 385. *Câte știe satu', nu (mai) știe bărbatu'*. ȘEZ. I, 219/20 (adecă tot satul știe că cutare femeie își înșală bărbatul, numai acesta nu știe nimic). *După acestea zise Ileana Simziana Fătului-frumos: „...tu să-mi fi bărbat. Aidem să ne îmbăiem și să ne cununăm”*. ISPIRESCU, L. 31. || P. anal. (despre animale) Bărbătuș. *Porumbii soți se iubesc foarte mult, încât bărbatul, de rămâne văduv, șade trist*. (Bilciurești, în Dâmbovița), H. IV, 54.

4°. (Cu o notă sentimentală, omul matur fiind considerat ca reprezentantul puterii, al curajului, etc.; în opoziție cu muier s. babă; întrebuințat numai în funcțiune predicativă) Om în toată firea, puternic, plin de curaj, cu inimă. *Fii bărbat, frate, nu te măhnii!* MINEIUL (1776), 120 1/2. *Fii odată bărbat, și nu-ți face voie-rea!* CREANGĂ, P. 212. (Din astfel de construcții s'a putut lesne naște o funcțiune și un sens nou, și anume:)

II. A dj. Plin de curaj bărbătesc, inimos, energic, viteaz, voinic; harnic, sillitor, muncitor, activ, abătător. [Tiverie] *eră bărbatū la oști și cutesătoriu la războiu*. MOXA, 373. *M'am făcutu-mă mai bărbatū și mai îndrăzneș*. DOSOFTEIU, V. S. 95. *Muțare cine aști b/ă/rbată, una ca aceea iaste mai de cinst decât pietrile cele de mult preț*. MSS. (a. 1694), ap. GCR. I, 312/32. *Tipătescu: Zoe, Zoe, fii bărbatū!* — *Zoe (înecatā): Nu mai pot, nu mai pot!* CARAGIALE, T. I, 220/13. *Bărbatū-i muierea mea, Lunea caerul făcă, Marța'n furcă și-l puneă, Miercurea fusul prindeă*. DOINE, 69. (Substantivat.) *Foaie verde odoleană, Asta-i mândra, mândrleană, Țesătoarea pănzelor, Bărbata bărbatelor*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 423. || P. ext. Despre animale (mai ales despre cai și despre câni). *Iute, ager. Au ales 2000 de Tătari ce eră cu cai mai bărbați*. N. COSTIN, LET. II, 13/3. [Ciobanul cel moldovean] *are oi mai multe, Mândre și cornute, Și cai învâțați Și câni mai bărbați*. ALECSANDRI, P. P. 1^b/2.

— Din lat. barbatus, -a, -um „cu barbă, bărbos”

(în glose și cu înțelesul de „vir” și de „operarius, intimidus”, ap. CDDE. nr. 134).

BĂRBĂȚEL s. m. — Diminutivul lui bărbat (derivat prin suf. -el), cu înțeles desmiardător (întrebuințat de femei când se adresează soților lor). *Tânăra nevastă, văzându-și bărbățul, mai uită din cele năcazuri.* CREANGĂ, P. 7. *Mamei i s'a dus feciorul, iar nevastei bărbățul.* MERA, B. 229. *Ia mai dați, De vă luptați, Că oricare-o birui Tot un bărbățul mi-o fi.* TEODORESCU, P. P. 629. (Se întrebuințează adesea ironic, din partea altora, când vorbesc femeilor despre bărbații lor) *Sărmanul bărbățul, Bun a fost cât a trăit, Rău îmi pare c'a murit!* MARIAN, I. 409. [Cu alte sufixe, mai rar: *bărbătut* s. m. *Măi bărbate, bărbătut, Lasă-mă să-mi țin drăgu!* MĂNDRESCU, L. P. 106/22; *ȘEZ. I, 212.* | *La ANON. CAR. se citează și o formă bărbăciór s. m.: „bêrbêcorê = masculus”, ce se află și azi ca nume de familie (prin Oltenia).]*

BĂRBĂȚESC, -EĂSCĂ adj. 1°. *D'homme.* 2°. *Mâle, masculin, viril.*

1°. (În opoziție cu femeiesc și muieresc) De bărbat. *Și nu de în sânge, nece den pohta trupului, nece den pohtă bărbătească, ce de la Dumnezeu se nascu.* CORESI, ap. GCR. I, 20/25. *Îmbrăcând dedesupt bărbătești, de-asupra ciale femeiești [haine]...* DOSOFTEIU, V. S. 93. *Mergea pre departe, ca la o mie și mai bine de pași bărbătești.* NECULCE, LET. II, 357/5. *Croaște-mi o cămașă... bărbătească.* DOINE, 193/26.

2°. Fig. Matur (în opoziție cu femeiesc, muieresc, băbesc sau cu copilăresc, bătrânesc), exprimând bărbăție; masculin; viril, plin de energie, impunător, inimos. *Când vei să se facă judecată... să-ți strângi mintea cea bărbătească în cap; să nu ți să clatină gândul ca trestia, când o bate vântul.* NEAGOE, ÎNV. (a. 1654), ap. GCR. I, 169/30. *Fața lui tânără și bărbătească însuși încredere.* C. NEGRUZZI, I, 30. [Vânătoarea e o] *crudă, dar bărbătească aplecare a freii omeneste.* ODOBESCU, III, 51. *Am de împlinit, pentru întâia dată în viață, o adevărată datorie bărbătească; voiu s'o împlinesc bine.* D. ZAMFIRESCU, R. 59. — Derivat din bărbat, prin suf. adj. -esc.

BĂRBĂȚEȘTE adv. 1°. *En homme.* 2°. *Virilement, courageusement.*

1°. Ca bărbații. *Acest portret înfățișă un chip îmbrăcat bărbătește.* EMINESCU, N. 39.

2°. Cum se cuvine s. cum îi șade bine unui bărbat: cu bărbăție, cu inimă, cu energie, curajos, inimos, vitejește; voinicește. *Și au căutat... el cu Lupul a se apăra camai bărbătește, stând cineși pentru capul său.* MUSTE, LET. III, 54/12; cfr. C. NEGRUZZI, I, 116.

— Derivat din bărbat, prin suf. adv. -ește.

BĂRBĂȚIE s. f. 1°. *Âge viril, âge mûr.* 2°. *Virilité, vigueur. Courage, fermeté, énergie... Action héroïque, exploit. Cœur au travail.*

1°. (În opoziție, de o parte, cu copilărie, tinerețe, junețe, de altă parte cu bătrânețe) Etatea de bărbat, vârsta de om matur, maturitate. *Omul la tinerețe trebuie să se păzească de desfrânare, la bărbăție de trândăvie, și la bătrânețe de filarghie.* PANN, ap. ZANNE, P. II, 771. *Când eram copil, doream să ajung în vârsta bărbăției.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

2°. (La scriitorii vechi, și la plural) Calități bărbătești (întrebuințându-se, p. ext. și despre femei și chiar despre animale): putere, vigoare bărbătească, virilitate. *Trebuiește a să țineă și a să păzi curățenia și bărbăția trupului.* PISCUPESCU, O. 159. || Curaj, vitejie, energie; cfr. inimă. *Aurul poate birui războiul, poate piarde toate bărbățiile.* MOXA, 369/5. *Întâiași dată s'au arătat bărbăția Căzacilor împotriva Moscailor.* N. COSTIN, LET. II, 65/31. *Mai întâi*

de toate, să aibi cea mai mare grijă ca să împărechezi câni de o bărbăție încercată. ODOBESCU, III, 65/6. *Ca-lu spusese fetei cu ce tertipuri îmblă tată-său să-i încerce bărbăția.* ISPIRESCU, L. 16. | (Loc. adv. și adj.) Cu bărbăție = bărbătește, voinicește, vitejește; cu inimă, cu tărie, cu curaj, cu hotărâre. *Așa s'au arătat de cu bărbăție și nebiruit pătimitoriul și ostașul lui Hristos.* VIEȚILE SFINȚILOR (a. 1809), ap. GCR. II, 204/31. *Întorcându-se către Măria-sa vodă, cu bărbăție i-au grăit...* (a. 1814) URICARIUL, VII, 84/18. *Colonii romani din această țară nu pregetară a apăra cu bărbăție patria lor adoptivă.* BĂLCESCU, M. V. 7/2. *Sculați toți, cu bărbăție, Zina viefei a sosit.* ALECSANDRI, P. II, 6. || Faptă vitejească, bravură. (Propriu și figurat) *Și au înțales și Domnul Radul-vodă [ă] de bărbățiile ceale sufletești ale svântului.* MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 192/23. *Se nevoesc mulți ca să strice cu bărbățiile lor cele otrăvicioase... bunele tale plecări.* ANTIM, P. XXVI/7. || Sărguință, silință; hărnicie. *De a robilor sănătate și bărbăție și de voia sufletului lor cerci.* R. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I, 291/16. *Partea fâmeiască ferește casa... de stricăciune, numai cu bărbăția acului.* PISCUPESCU, O. 165. *Se dusesse vestea până la împărăteasa, de hărnicia, de bărbăția și de curățenia-de-inimă a găindăresei.* ISPIRESCU, L. 309. [Negativul: *Nebărbăția vrăjmașilor.* MINEIUL (1776), 170 1/1.]

— Derivat din bărbat, prin suf. abstr. -ie.

BĂRBĂȚIME s. f. sing. *Les hommes.* — Colectivul lui bărbat (derivat prin suf. -ime). (Rar) Totalitatea bărbaților, sexul bărbătesc. *Și fătū și tineretu' și bărbățimea și fâmeietu' și bătrânimea... să'nvețe legea păstrării.* JIPESCU, O. 65.

BĂRBĂȚOĂKE † s. f. *Femme, hommesse.* — (Termen împrumutat din Biblie) Femeie; cfr. omoaie. *Atunci D-zeu a zis așa: Adame, Adame, Acesta se va chema bărbătoae.* MARIAN, ap. TDRG. (Cfr. Facerea, II, 23: „Man wird sie Mān nin heissen, darum, dass sie vom Manne genommen ist”; „on la nommera hommesse, car elle a été prise de l'homme.”)

— Derivat din bărbat, prin suf. moțional -oiu.

BĂRBĂȚOIU s. m. Augmentativul lui bărbat (derivat prin suf. -oiu). TDRG.

BĂRBĂȚÓS, -OĂSĂ adj. *Viril, mâle.* — (Rar și mai ales în ironie) Bărbat (II), curajos, inimos, energic. [Smeul] *al doile eră mai viteaz și mai bărbătos.* SBIERA, P. 102/23.

— Derivat din bărbat, prin suf. adj. -os.

BĂRBĂȚUȘ s. m. 1°. *Mâle (d'animal).* 2°. *Cheville (de métier à tisser).*

1°. Animalul de sex masculin (în opoziție cu muierușcă s. femeiușcă; se întrebuințează mai ales la acele animale care n'au pentru aceasta un cuvânt deosebit). ANON. CAR. *Amestecându-se bărbățușii [viermilor de mătase] cu muieruștile, atăta oao, până ce creapă.* ECONOMIA, 209. *Doi cărbuși, un bărbătuș și o femeiușcă...* PAMFILE, J. II, 338.

2°. (Țes.) (În Sălăgiu) Cuiul ce se vără într'una din găurile lopățiceei din amnarul (s. zăvorul) războiului. „Amnarul stă găurit; chinga ce intră prin acesta, fiind și ea găurit de-asupra amnarului, are un cuiu care se numește *bărbătuș*.” VAIDA. — Derivat din bărbat, prin suf. dim. -uș.

BĂRBĂȚUȚ s. m. v. bărbățul.

BĂRBENOC s. m. **BĂRBENÓG** s. m. (Bot.) v. brăbănoc.

BARBETĂ s. f. *Favori.* — (Mai ales la plur.) Barbă lăsată să crească de o parte și de alta a feței, pe obraji, tunsă mărunț (bărbia fiind rasă); cfr. fa vo-

rite. *Un domn cu ochelari și cu barbete blonde.* VLAHUȚĂ, D. 9.

— N. din ital. *barbetta*.

BĂRBIARIU † s. m. v. *bărbier*.

BĂRBIÉ s. f. 1°. *Menton*. 2°. *Double menton*. 3°. *Menton des animaux*. *Barbe* (du coq). 4°. *Barbette* (des enfants). 5°. *Mentonnet de la cognée*.

1°. Partea aceea a fălcii de jos, care, la oameni, formează o proeminență sub buza inferioară, barbă. *Eră spân...*, numai pe la rost aveă păr, pe supt buze și'n vârful bărbiei. DOSOFTEIU, ap. TDRG. „Mario... cum arăși tu?“ zise un bătrân prietenos..., ridicând cu mâna lui cea fină bărbia cea rotundă a feței. EMINESCU, N. 76; cfr. CREANGĂ, A. 46. *Gingașu-i găt ar fi rupt cureaua...* Care-i sta prinsă de coif și trecută subț alba bărbie. MURNU, I. 61. *Arun-cături...*, *junghiuți*, *Săgeți...* Ieșiți și pieriți... Din bărbie, De su' bărbie. MARIAN, D. 20.

2°. P. ext. Partea grasă de subț barbă (la unele persoane), gușă, gușuliță. *A lăsat bărbie* se spune celui căruia „ii merge bine, [care] a făcut avere.“ (Vâlcea), ap. ZANNE, P. II, 17.

3°. P. anal. (La animale) Carnea și pielea care atarnă la grumazul bouului și al vacii. Cfr. DAMÉ, T. 32. *Bărbia* [boilor] spânzurând preste genunchiu. MSS. (a. 1773), ap. GCR. II, 88/28. *Am o vacă Porumbacă, Pe la coarne Cu icoane...* *La bărbii Cu făclii...?* [= „Biserica.“] GOROVEI, C. 25. | „Cele două bucăți de carne roșie de sub barba cocoșului.“ COSTINESCU. *De multe ori găinele mor cu droaia; numai ce vezi că li se învinețesc bărbiile și creasta.* ȘEZ. III, 203/12.

4°. P. ext. (În Brașov) Bucata de pânză, de mușamă etc. care se leagă la gâtul copiilor ca să nu se murdărească când mănâncă, bărbită.

5°. P. anal. Adâncătura de lângă muchea toporului. Cfr. DAMÉ, T. 86.

— Presupune o formă lat. pop. *barbilia, -am (din *barbile „locul unde crește barba“). Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* 158.

BĂRBIÉR s. m. 1°. *Barbier*. 2°. *Jeu d'enfants*.

1°. Acela care are meseria de a rade barba și de a tunde părul. *Făgăduiră bani mulți unui bărbieriu, ca să taie capul împăratului acleia unde-l spală.* FLOAREA DARURILOR (a. 1700), ap. GCR. I, 342. *Am tocmii pe bărbier cu cinci lei pe an, ca să vie să ne radă acasă.* (a. 1754) URICARIUL, XIV, 36. *Ștefan-vodă porunceă, Bărbieri de-i aducea: Unii părul că-i tăia, Alții barba i-o radea, Pe Corbea l-întinerea.* TEODORESCU, P. P. 530^b; cfr. MAT. FOLC. 183. | Căpetenia breslei bărbierilor se numea odinioară *starostele de bărbieri*, iar bărbierul Curții: † *bărbier-bășa*, (cu formă turcească) † *berber-bășa*. *Lei 10, de la starostele de bărbieri.* (a. 1770), ap. URICARIUL, XIX, 327/18. *Berber-bășa radea pe cel ce îmbracă caftan de boier.* GHICA, ap. ȘIO. *Când se căftăneă vreun boier, se ducea bărbier-bășa, de-l radea cu bricele cele de mărgean, în cerdacu' casei.* ALECSANDRI, *ibid.* | Unii bărbieri (mai ales înainte vreme) aveau și indeletnicirea de sub-hirurg; cfr. felcer. „*Bėrbir* = chirurgus“. ANON. CAR. *Când să va află că vraciul iaste dascal, atunce să creade și mai bine decât are fi altul mai prost, bărbieriu sau descântătoriu.* PRAVILA MOLD. 69.

2°. Un joc de copii. PAMFILE, J. II.

[Pronunț. -bi-er. | † și: *bărbiaru*.]

— Neologism intrat de timpuriu în limbă, prin filiațiune neo-grecescă (μπαρμπιέρς, idem), din ital. *barbiere*, idem.

BĂRBIEREĂSĂ s. f. *Femme de barbier*. — Nevastă de bărbier. (Poate și: Femeie care se indeletnicește cu bărbieria.) [Cu alt sufix (în Mold.): *bărbierită* s. f. C. NEGRUZZI, I, 322; MARIAN, SA. 126.] — Derivat din *bărbier*, prin suf. moțion. -easă.

BĂRBIERESC-EĂSCĂ adj. *De bărbier*. — De bărbieri, a(1) bărbierilor. *Breasta bărbierescă mi-este foarte simpatică.* CARAGIALE, N. 47/2.

— Derivat din *bărbier*, prin suf. adj. -esc.

BĂRBIERÍ vb. IV^a. 1°. (Se) *raser*, (se) *faire la barbe*. 2°. *Rosser*. *Tromper*.

(Numai în România)

1°. Trans. A rade (pe cineva), a rade barba (cuiva). *Un flăcău îl tunde [pe mire] și-l bărbierește.* SEVASTOS, N. 90/1. | Refl. A-și rade barba. *Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.* C. NEGRUZZI, I, 199. (La țară, în Munt., se face, în glumă, o deosebire între a rade și a bărbieri: Numai porcii se rad; oamenii se bărbieresc).

2°. Fig. (Fam.) A trage (cuiva) o bătaie. Cfr. PAMFILE, J. II; cfr. ferchezui. | A înșelă pe cineva. Cfr. PAMFILE, J. II; cfr. potcovi.

[Derivate: *bărbierit* s. a. *La bărbierit, mireasa îi ține [mirelui] oglinda și lumânarea.* SEVASTOS, N. 89; | *bărbierit*, -ă adj. | *bărbiereală* s. f. (în glumă, și cu sensul de „bătaie, scărmanăală“). PAMFILE, J. II; cfr. ferchezueală.] — Derivat din *bărbier*.

BĂRBIERIE s. f. 1°. *Profession de barbier*. 2°. *Boutique de barbier*.

1°. Meseria de bărbier. *Prostului nici să-i faci, nici să-ți faci. El învață bărbieria la (s. pe) capul tău.* C. NEGRUZZI, I, 248; cfr. FANN, P. V. I, 85.

2°. Prăvălia bărbierului. *O să mergem la bărbierie, Să ne rază pe datorie.* LET. III, 284/32.

— Derivat din *bărbier*, prin suf. abstr. -loc. -ie.

BĂRBOĂRĂ s. f. — Diminutivul lui *bărbie* (derivat prin suf. -ioară), cu o nuanță de desmiardare. (Rare) *Să mă'ngroape...* *Cu mâna la țâșioară, Cu gura la bărbioară, Unde-i dragostea mai mare.* TEODORESCU, P. P. 304; cfr. ALECSANDRI, P. P. 265^b/19; MAT. FOLC. 252. [Pronunț. -bi-oa-. | Cu alt sufix (rare): *bărbioară* s. f. (pronunț. -bi-u-).]

BARBIRÍC s. a. v. *barbaric*.

BARBIȘĂ s. f. *Barbiche*. (Franțuzism) Bărbută lăsată să crească numai în vârful bărbiei; cfr. cioc (uleț), țacălie; *barbișon*. *Un bărbat nalt și subțire, Cu musteți și barbișă neagră.* I. NEGRUZZI, III, 50.

— N. din fran. (derivat din *barbe* „barbă“).

BĂRBIȘOĂRĂ s. f. (Bot.) *Alysse jaune* (*Alyssum minimum*). — (Ban.) Mică plantă cu frunze albicioase și cu flori palid-galbene, care devin mai târziu albe. Crește prin câmpii nisipoase și pe coline. PANȚU, PL. [Prin apropiere de sară și: *bărbășară* s. f. BĂRCIANU; DDRF., ALEXI.]

— Derivat din *barbă*, prin suf. dim. -ișoară.

BARBIȘÓN s. a. *Barbiche, impériale*. — Barbă lăsată să crească numai la bărbie, cioc, țacălie; cfr. *barbișă*. *Căpitanul... se trăgea... de barbișonul său.* DELAVRANCEA, S. 123.

— N. din fran. *barbichon* (derivat din *barbiche*) „câne cu părul lung și încrețit“.

BĂRBITĂ s. f. *Barbette* (*d'enfant*). — Bărbie (4°) mică, șervețel pentru copii mici. *Nașa-i cumpără băiatului plapumă și fașie și căcioare și zăbunle și bărghiță și pânză amelică destulă, 3—4 coți...* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI, 554.

— Derivat din *bărbie*, prin suf. dim. -iță.

BĂRBIUȚĂ s. f. v. *bărbioară*.

BĂRBOAIE s. f. *Grande barbe*. — Barbă mare, bărbou; cfr. *bărbărie*. (Se spune mai ales în bat-

jocură. Cfr. BARONZI, L. J, 102/3.) *Nemica nu se îndoaie că doară Dumnezeu nu ar şede în ceriu cu o bărbode mare.* ȚICHINDEAL, F. 57. Cfr. id. ib. 59/7.

— Derivat din barbă, prin suf. augm. -oiu.

BARBOIU s. m. (Bot.) v. baraboiu.

BĂRBÓIU s. a. 1°. *Grande barbe.* 2°. *Sorte de mauvaise herbe.*

1°. Barbă mare, bārboai; cfr. bārbarie. TDRG. 2°. O buruiană (Moscu, în Covurluiu). H. III, 335. — Derivat din barbă, prin suf. augm. -oiu.

BĂRBÓLNIC s. m. (Bot.) v. hobornic.

BĂRBORĂ s. f. v. barbură.

BĂRBÓS, -OASĂ adj., subst. I. *Barbu.* II. *Chiendent à balai (Andropogon Ischaemum).*

I. Adj. (Om) cu barbă (multă s. mare). *În zilele lui Constantin bărbosul.* DOSOFTEIU, V. S. 18. *Un cinovnic pletos și bărbos, de la un nu știu care departament, s'a pus să o mângâie.* C. NEGRUZZI, I, 322. *Și s'au pornit bărboși regi Cu sfetnicii 'nvechiți în legi, Și patru-zeci de zile 'ntregi Au tot nuntit.* COȘBUC, B. 22. *Post-am tânăr și frumos, S'amă-s bătrân și bărbos.* MĂNDRĂSCU, L. P. 161/16. Cfr. id. ib. 161/2.

II. (Bot.) Substantivat la fem. **Bărboasă**: plantă ierboasă ale cărei flori constau din niște spice pătate cu roșu sau cu verde și violet. Crește prin locuri nisipoase și uscate, pe dealuri aride și calcaroase. Se mai numește: *păiș-dulce* (Trans.), *sadină*. PANȚU, PL. (Cfr. și germ. Bartgras). — Derivat din barbă, prin suf. adj. -os.

BĂRBUȚĂ s. f. v. bărbuță.

BARBŪN s. m. (Iht.) *Rouget, rouget-mulet, barbet (Mullus barbatus).* — Un fel de pește de mare, cu carnea gustoasă. *În mreșile întinse lângă malul mării s'au prins zăvezii barbuni.* RALETTI, ap. TDRG. *Mai aduceți, bre! marinată de barbuni și vin de Tenedos.* FILIMON, C. II, 338.

— Din n.-grec. μπαρμπούνι (sârb. *barbun*), iar acesta din veneț. *barbun*. TDRG.

BĂRBŪNC s. a. 1°. *Racolage.* 2°. *Danse paysanne.*

1°. (Învechit; în Transilv.) Recrutare, înrolare în armată (precum se făcea mai demult, când așa numiții vărbufuncași ademeneau pe flăcăi, prin jocuri și chefuri, să se înscrie la oaste. Cfr. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 350). *Haidеți, feciori, la cătane, Să mănăcăm pită cu carne; Haidеți, feciori, la bărbunc, Să mănăcăm carne de junc!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 317; ȘEZ. III, 55/23.

2°. Jocurile care se făceau cu prilejul acesta și p. ext. numele unui joc țărănesc (care se joacă azi la alte ocazii și în afară de Transilv.). HEM. 1524; PAMFILE, J. II, 267; ȘEZ. V, 37/19.

[Forma mai veche: *vărbung* s. a. e atestată în documente ardelen: *Strângerea aceasta să nu se facă prin obicinuitul pân' acum vărbung.* (Brașov, a. 1794). JAHRESBER. X, 177. Cuvântul *verbunc*, însemnând un joc țărănesc, se întrebuițează odinioară și prin Dâmbovița; astăzi s'a păstrat numai fig., în locuțiunea *joacă verbuncul*, care se zice celui ce „lovindu-se, sare în sus de durere”. ZANNE, P. IV, 680; în Muscel a primit un înțeles cu totul particular: „timpul cât ține o boală oarecare, de ex. *De geaba umbli după doctorii; până nu și-o face ea (boala) verbuncu, nu și-o trece*”; iar în verbuncii a devenit o loc. adv. cu înțelesul de „în lumea largă” (prop. : în armată). RĂDULESCU-CODIN. | Prin asimilarea lui *v* inițial de către *b* următor s'a născut forma *bărbunc*, *herbunc* s. a. BARCIANU; iar în sen-

sul 2° și *herbuncă* s. f., *herbuntă* s. f. PAMFILE, J. II, 267 și *bărbântă* s. f. HEM. 1524.]

— Din germ. Werbung „recrutare, înrolare în armată”.

BĂRBŪNȚĂ s. f. v. bărbuinc.

BĂRBUR s. m. 1°. *Extrémité angulaire de la lame d'un couteau, d'une cognée, etc. Talon, mentonnet.* 2°. *Tenon* (de la jante d'une roue). 3°. *Broderie en triangle* (sur une chemise).

1°. Partea de jos a tăişului securii, bārzii, cutitului, etc. Cfr. GR. BĂN.; N. REV. R. (1910), 85; REV. CRIT. III, 87; JARNÍK-BĂRSEANU, D. 350. *Capătul corzii de la vâltu se pune pe barburile săcurii.* LIUBA-IANA, M. 119. *Am ajuns cu barburile săcurii în picior.* GR. BĂN.

2°. Cepul sau cuiul lăsat din lemn la capătul fiecăreia dintre cele șase bucăți ce formează obada roții, care se îmbucă în gaura din capătul bucății vecine (numit aiurea cep, păș, păj, pășleagă s. sip). „În capătul din afară al spițelor se așază obezele, ce se unesc una de alta prin sipi s. barburi” (Branște, în Covurluiu). H. III, 72.

3°. „*Barburul* este o chindisitură în formă de triunghi”. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 350. „*Barbur* = lărgitura cămeșii bărbătești de la piept și spate”. FRÂNȚU-CANDREA, M. 98. „*Bărbur*, la cămeșile românești, este băgătura în spate și în piept, de formă triunghiulară. (Ciufud, lângă Blaj și Presaca, Săcaș.)” VICIU, GL. *Pe barburul dinainte [al cămășii] Pune plug cu șese vite; Pe barburul dinapoi, Pune, plug cu șese boi.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 307.

[Și: *bărbure* s. m.]

— Din lat. *barbula*, -am „bărbuță”. HEM. 2516. Cfr. *bărburătură*.

BĂRBURĂ s. f. 1°. *Barbe; Jour de la Sainte Barbe* (et les coutumes populaires qui s'y rattachent). 2°. *Boule-de-neige* (et le fruit de cet arbrisseau).

1°. Nume de femeie, dat după Sf. Bărbura (= Barbara, Varvara), a cărei zi se serbează la 4 Decembrie. Ziua aceasta, împreună cu cele două următoare (Sf. Sava și Sf. Nicolae corăbierul) sânt, în credința poporului nostru, „zilele bubatului”; ele se țin ca sfinte, mai ales de femei și de fete, iar copiii se (îm)bărburează cu ocazia aceasta. Cfr. HEM. 2517. | P. ext. Obiceiurile legate de această sărbătoare. „Borboasele sau *barbura*... se face... așa: fiecare femeie face semnul crucii cu degetul arătător, muiat în miere sau zahar pe fața copiilor..., pentru-ca copiilor ce n'au zăcut de vărsat, să le iasă vărsatul dulce ca mierea sau zaharul”. (Chiojdu-Băscă, în Buzău) H. II, 34.

2°. P. ext. (Bot.) = *călin* (pentru-că îmbărburarea se face cu fructele acestui copăcel). [De-oare-ce în limba română numirile de arbori sânt masculine, iar ale fructelor feminine, se spune *barbură* și *boabele roșii* care formează fructul călinului, iar copăcelului însuși i se zice și *bărbur* s. m.] Com. I. PAVELESCU.

[Și: *bărboră* s. f.; cfr. Dr. Laugier: *Sănătatea în Dolj*, Craiova, 1910, p. 112 (unde se descriu obiceiurile de la această sărbătoare).]

— Din lat. *Barbara*.

BĂRBURĂ vb. 1^a. (Rar) Trans. A face (mai ales la copii) semnul crucii pe frunte, bārbie și obraji cu sucule roșu ce-l conțin barburile (călinele), în ziua de sfânta Bărbură (sf. Barbara), ca să nu se îmbolnăvească de vărsat („bubat”). [Și: *îmbărbură* vb. I^a, cu derivatele: *îmbărburat*, -ă adj., *îmbărburat* s. a., *îmbărburare* s. f. Cfr. TEODORESCU, P. P. 398. „La sfânta... *Barbura*... copiii se *îmbărburează* cu fructele călinului la barbă, la frunte și la obraji”. (Drajnă-de-sus, în Prahova), ap. HEM. 2517. *Se îmbărbură*

și ea și în sfârșit începă să facă arcuri roșii pe pârfeși. T. CERCEL, SĂM. IV, 770.]

— Derivat din barbură.

BĂRBURĂTURĂ s. f. (Oierit) *Entaille à angle droit faite à l'oreille d'un agneau*. — „La ales, mieii se însemnează la urechi cu semnele următoare:... *Berbărătură* s. *bărburătură*, [se zice] când se face o tăietură la ureche în forma unui unghiu drept“. DAMÉ, T. 68. [Și: *berbărătură* s. f. | Plur. -*turi*.]

— Derivat dintr'un verb neîntrebuințat *bărbură* „a face un barbur“, prin suf. abstr. -*ătură*.

BĂRBURE s. m. v. *barbur*.

BĂRBŪȘĂ s. f. Appellation de *brebis*. — Nume de oaie. (Poiana, în Dolj). H. II, 389.

— Pare a fi derivat din *barbă*, prin suf. dim. -*uș*.

BĂRBUȘOARĂ s. f. (Bot.) = *crusătea*. BRANDZA, ap. TDRG.; BĂRCIANU.

— Derivat din *barbă*, prin suf. dim. -*ușor*.

BARBŪTĂ † s. f. *Antienne monnaie*. — (Rar) Monetă veche de la începutul secolului trecut, având valoare de 2½ bani vechi (piaștri). FILIMON, ap. TDRG.

BARBŪTĂ s. f. *Barbe courte; barbiche*. — Diminutivul lui *barbă* (derivat prin suf. -*uță*). *În vagon se suie... un bătrân gras și blând, cu ochii umflați și bărbuța albă, ascuțită*. IORGA, N. R. A. I. 227. | P. ext. Om cu barbă (mică). PAMFILE, J. II. [Cu alt sufix (rar): *bărbuliță* s. f.]

BĂRC s. a. *Buisson*. — (Rar; în Transilv.; un-gurism) Tufiș, dumbravă, pădurice, lăstar, rediu, huciu, huceag. *De acolo... vine la o metă de pământ ce este într'un bărc*. ȘINCAI, HR. I, 296/2. *Când print'r'un bărc tufos treace* [Arghir]. *Iată izvor bun și reace*. BĂRC, A. 63/1. [Și: *berc* s. a. *Du-te, cucule, în berc* Și mă lasă să-mi petrec. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 13; DOINE, 168/10; RETEGANUL, CH. 143. | Plur. *bărcuri* (BĂRC, A. 39), *bercuri*. Înțelesul de „lac“ și varianta *barc*, date de CHAC, II, 546, și după el de DAMÉ, nu se pot atesta.]

— Din ung. *berék*, idem. PONTBRIANT.

BĂRC s. a. *Coche*. — (Transilv.) „Crestătură pre ,harag“ (pre instrumentul cu care măsură bacia laptele)“. (Bouțariu, în Hațeg). VICIU, GL. Cfr. răboj. [Plur. *bărcuri*.]

BĂRCĂ s. f. 1°. *Barque*. 2°. *Auge (de maçon)*.

1°. Luntre; cfr. *caic*, *dubas*, *lotcă*, *șaică*. *Barce încărcate*. DONICI, F. II, 16. *Cum să-ți incredințeze corabia, când barca N'ai cârmuit vr'odată?* C. NEGRUZZI, II, 192/18. *Pășește lin o barca pe unda adormită*. ALEXANDRESCU, M. 97/2.

2°. (Zid.) Albie pentru cărat var. (Brașov, etc.)

[Plur.: *bărca*, † *bărce*.]

— N. din ital. *barca*, idem.

BĂRCĂ s. f. v. *berc*.

BĂRCĂ adv. Numai în expresiunea: a ținea bărcă la ceva: a ținea cu încăpățănare (s. morțiș) la ceva, a nu se lăsa cu nici un preț abătut de la părerea sa (Brașov).

BĂRCĂI vb. IV^a v. *zbărcăi*.

BĂRCABĂR interj. v. *băr*.

BARCAGIU s. m. *Batelier*. — Omul care are meseria de a conduce o barcă; cfr. *luntraș*, *șaicar*, *gondolier*. *Acolo se adunase muncitorii, căpitanii*

de șlepuri, barcașii, și jucau cărți. DUNĂREANU, SĂM. VI, 376. *Un flăcău înalt... de meserie barcașiu*. idem, c. 153.

— Derivat din *barcă*, prin suf. nom. agent. -*agiu*.

BĂRCĂR s. m. *Berger*. — (Sălagiu) Păstorul oilor care se chiamă *berce* (s. *bărce*). VAIDA.

— Derivat din *barcă* (= *bercă*), prin suf. nom. agent. -*ar*.

BĂRCĂRIE s. f. *Bergerie, bercail*. — (Sălagiu) Staulul în care se adăpostesc oile numite *berce* (s. *bărce*). VAIDA.

— Derivat din *barcă* (= *bercă*), prin suf. loc. -*ărie*.

BARCAROLĂ s. f. *Barcarolle*. — Cântec cadentat al barcașilor, spec. al gondolierilor venețieni. | P. ext. Bucată de muzică făcută pe acest ritm. *Eu, în gondolă, Cu-o barcarolă, Visul tău gingaș voiu legână*. ALECSANDRI, P. I, 159.

— N. din fran. (venețianul *barcarola*).

BARCHÉT s. a. v. *barhent*.

BĂRCOĂCE s. f. (Bot.) *Néflier cotonneux (Cotoneaster integerrima* ou *vulgaris*). — Mic copăcel din familia rozelor; cu frunzele verzi pe față și albicioase pe dos și cu flori albe-roșietice; fructul e roșu ca sângele și lucitor. Crește pe stâncile de prin pădurile muntoase. PANȚU, PL.

BĂRCUȚĂ s. f. *Petite barque*.

— Diminutivul lui *barcă* (derivat prin suf. -*uț*).

BARD s. m. *Barde*. — Poet celt care compunea și recită cânturi războinice și religioase. | Fi g. (poetic) Poet (național). *Noi avem în veacul nostru acel soi de ciudat de barzi, Care ncearcă prin poeme să devie cumularzi*. EMINESCU, P. 229. *Bardul de la Mîrcești*. — N. din fran. (cuvânt de origine galică.)

BĂRDĂ s. f. 1°. *Hache à main; hache de charpentier, (herminette; doloire. Hache d'armes*. 2°. *Persée* (constellation).

1°. Un fel de secure mică cu tășul mai lung și (de obicei) ceva curbat și cu coada scurtă (de obicei adusă puțin spre dreapta), cu care se cioplește (se bărduește, se ia din s. în bardă) lemnul; se întrebuințează însă și la alte lucrări, precum la tăiatul cărnii etc., înainte vreme și ca armă de atac (în acest caz, cu coada lungă; cfr. *bardișă*, *halebardă*). Părțile *bardei* sânt: *muchea*, *leafa* (s. *pânza*), *tășul* (*gura s. buza*), *vârful* (partea din spre afară a ascuțișului), *călcăiul* s. *barburele* (partea din spre coadă a ascuțișului) și *coada* (s. *toporiștea*). În Mold. *barda* dulgherului și a dogarului se numește, în unele locuri, *toai pă*. *Rotariul curmă lemnul cu fereștrăul sau firezul și-l sparge cu săcurea, îl cioplește cu barda*. LIUBA-IANA, M. 121. *Moarte fără de veste vine..., cu teslă și cu bardă și svredel*. CUV. D. BĂTR. II, 452. *Cu topoară au tăiat ușile lui de odată, cu săcuri și cu bardă surpară pre el*. BIBLIA (1688), ap. HEM. 2520. *Teslarii, cioplină grinzile cu bărzile, le suie pe ziduri*. DRĂGHICI, R. 44. *Stâlpi ciopliți din bardă*. ODOBESCU, I, 127/13. *Într'o zi, flăcăul, voină a ciopli ceva cu barda, și fiindcă nu prea tăia, a ascuțit-o cu rutca*. ȘEZ. I, 187/23. *Să ne dați barde și lemn*. TEODORESCU, P. P. 180. [Descrierea spânzurătorii:] *Jupâneasa Carpena, Adusă din Slatina, Numai din topor ciopliță Și din bardă bărduită... id. ib. 520. [Gruia] Bardă'n mână apucă Și'n Tătari se aruncă*. ALECSANDRI, P. P. 79/25. *Cine are bardă mică, Facă-i buza subțirică: Când s'a repezi prin gloate, Să deie sărut de moarte*. id. ib. 319°/2. | Oamenilor cu purtări bătărești și celor prostănaci li se zice că sânt *ciopliți numa din bardă* (ȘEZ. II, 74/1;

cf. ZANNE, P. V, 77) sau că-s *neluși în bardă, ciopliți numai cu secura*. (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 2521. Despre un om „nesocotit, nestatornic, sărit, suiu, svânturatic“ se zice că *dă* (s. *zvárle*) *cu barda în lună* (ZANNE, P. V, 77), iar omului sărit de-a binele, unuia care e în stare a se răzvrăți înotriva taturora, care n'are respect de nimic, i se zice că *dă* (s. *zvárle*) *cu barda* (variante: cu secura s. cu pușca) în *Dumnezeu*. ZANNE, P. VI, 689.

2°. (Astr.) P. anal. Constelația Perseu (numită și căpățână, carul-dracului și toporul). OTESCU, C. R. 15.

[Rar: *bărdie* s. f. Din *bărdie bārduită*, Din *secură potrivită*. MATEESCU, B. 47. | Plur. *barde* și (azi și) *bărzi* (gen.-dat. *bărzii*. MARIAN, v. 198 și *berzii*. PAMFILE, I. C. 116).]

— Din ung. *bárd*, idem (care a pătruns și la Sloveni: *barda*, și la Ruteni: *barda*; cuvântul de origine germană a trecut la Slavi, la Unguri și chiar la popoarele romanice, cf. *halebardă*).

BARDÁC s. a., s. m. 1°. *Petit pot à boire, cruchon. Vase en bois, de la contenance d'une 'ocă' et servant de mesure de capacité*. 2°. Variété de prunier (et le fruit de ce prunier: prune *diaprée*).

1°. (În România și în Banat) Vas mic de pământ, (cănă mică, ulciacă cu toartă), de obicei cu gura strimțată și zmălțuit, întrebuințat la țară pentru băut apă, în casă; cf. *hălcă*. „*Bardacă* = boalcă mică de pământ, smălțuită“. RĂDULESCU-CODIN. „*Bardacă* = ulciacă, oală mică“. PAMFILE, C. „*Bărdac* = un ulcior de pământ cu gura strimțată“. Com. LIUBA. *Anca (cu o bārdacă cu apă): Fine, Ioane. CARAGIALE, T. I, 60/18. Dac'ar fi cineva să-mi dea și mie... o bārdacă de apă de izvor, să beau... ISPIRESCU, I. 263.* (În Șișești, în Mehedinți) „*Bărdac* = un vas de lemn de formă cilindrică; e unitatea de măsură pentru lichide, în valoare de o ocă“. Com. N. IONESCU. [Și: *bardacă* s. f., *bărdăcă* s. f., *bărdăc* s. a. JIPESCU, O. 12, 38, *bărdăc* s. a.]

2°. (Bot.) (La masc.: *bardăc*) O varietate de prun. BRANDZA, FL. 67; (Târnauca, în Dorohoiu), ap. HEM. 2518. | (La fem. *bardacă*) Fructul acestei varietăți. PANȚU, PL., DRĂGHICI, ap. ȘIO., ȘEZ. v, 69/17. „*Goldane* = prune rotunde; *bardace* = prune cu gât“. (Mănăstirea Polovragi, în Gorj) H. v, 235; cf. (prune) *gâtlane*, *gâtlănoase*. (Une-ori se întrebuințează în funcțiune atributivă) *Prună bardacă, perjă bardacă*. HEM. 2518. [Și (formă refăcută din plural): *bărdăciu* s. m. (Bărlad), ap. HEM. 2518.]

— Din turc. *bardak* „urceor“ (*bardak eriyi* „la prune diaprée“; cf. și sârb. *bardaklija* „varietate de prune“). Cuvântul e răspândit la toate popoarele balcanice. ȘIO.

BĂRDĂCÉL s. a. v. *bărdăcuț*.

BĂRDĂCIU s. m. (Bot.) v. *bardac*.

BĂRDĂCŪȚ s. a. (Olărie, Bot.) 1°. *Petit cruchon*. 2°. Sorte de *prune*.

Diminutivul lui *bardac* (derivat prin suf. -uț).

1°. *Bardac* mic, ulciacă, cf. *căniță*, *cănuță*. [Și: *bărdăcuță* s. f. *Boiul îi eră așa de gingaș, încât își veneu să o bei într'o bārdăcuță de apă*. ISPIRESCU, I. 20; cu alt suffix (mai rar): *bărdăcél* s. a. *Vin roșu... spumegă în bārdăcele de lut*. SANDU-ALDEA, A. M. 31.]

2°. (Bot.) O speță de prune. (Atestat numai la) BARCIANU.

BĂRDĂHĂIE s. f., **BĂRDĂHĂN** s. a. (ș. d.), **BĂRDĂN** s. a. (ș. d.), **BĂRDĂN** s. a. (ș. d.) v. *burduhan* ș. d.

BĂRDĂȘ s. m. (Ornit.) *Cygogne*. — (În jud. Mehedinți și în Banat) *Barză*, *cocostărc*. N. REV. R. (1910),

85. „Pe la noi, berzei îi zice *bardăș*, d. ex. *Văzurăm bardăși*. *Eră numai bardăși*. (Isverna, în Mehedinți), ap. HEM. 2528. [Și: *bărdoș* s. m. „Cucostărcii pe la noi se zic *bărdoși*, la singular *bărdoș*“. (Jupalnic, lângă Orșova, în Banat), *ibid.* 2528.]

— Înrudit cu cuvântul *barză*. Cfr. HEM. 2528.

BĂRDĂȘ s. m. *Charpentier*. (Rar) Dulgher, lemnar. *La.... întărire [a Benderului] s'au poftit zidari 100, bārdași 200*. ȘINCAI, HR. III, 220/24. *Să ne dați bārdașul satului, Să dreagă caru 'mpăratului*. TEODORESCU, P. P. 180^b; cf. MARIAN, NU. 622; SEVASTOS, N. 211/19.

— Derivat din *bardă*, prin suf. nom. agent. -uș.

BĂRDĂȘI vb. IV^a v. *bărdui*.

BĂRDĂU s. a. *Feu fait avec des épis de maïs*. — (În Transilv.; ungurisim) „Foc făcut din tulei (jipi) de cucuruz, [D. ex.] *Măi, hai cu mine, că astă-sară facem bārdau*. (Bouțariu, în Țara-Hațegului).“ VICIU, GL.

— Din ung. *borgó* „tuleiu de cucuruz (porumb, păpușoiu).

BĂRDĂUN s. m. (Entom.) v. *bărzăun*.

BĂRDIE s. f. v. *bardă*.

BĂRBIȘĂ † s. f. (Armată) *Fluche d'armes, halebarde*. — Un fel de armă având forma halebardei sau a baltacului. *Și le-au dat și Hotchievicî hatmanul ajutoriu..., cu 1000 de haiduci cu bardișe — este un fel de arme: topoare cu coada lungi*. M. COSTIN, LET. I, 247/4. [După HEM. 2522 este s. a., cu accentul pe silaba cea din urmă: *bărdiș*.]

— Din pol. *bardysz* „halebardă“. HEM. 2522.

BĂRDÎȚĂ s. f. *Hachette*. — Diminutivul lui *bardă* (derivat prin suf. -iță). *Vangheli le-au luat bārdițe* [Țiganiilor]. (Mold. a. 1812), URICARIUL, XIV, 231/23. [Furau] *lăvicere, bārdiți, foluri și desugi*. BELDIMAN, TR. 348. *În belciugul de la carămbul dedesupt din stânga eră aminată o bārdiță, pentru feliurite întâmplări*. CREANGĂ, P. 106. Cfr. *ib.* 124. [Plur. *-dițe* și (neîntrebuințat) *-diți*.]

BĂRDÓIU s. a. — (Rar) Augmentativul lui *bardă* (derivat prin suf. -oiu). *Șapte barde ș'un bārdoiu*. FUNDESCU, L. P. 85/5.

BĂRDOȘ s. m. (Ornit.) v. *bardăș*.

BĂRDUI vb. IV^a. *Travailler à l'herminette ou à la doloire, dégrossir ou façonner le bois à l'herminette*. — Trans. și intrans. A ciopli cu *barda*, a luă lemnul din *bardă*. *Hai, teiule, hai, Cum am să te taiu, C'un topor tăios; Ș'am să te... halcesc, Să te bārduesc*. SEVASTOS, C. 204/10. *Un meșter bun să căpătați, Cu barda să bārduiască Și dipla să i-o cleiască*. MARIAN, NU. 620^b; SEVASTOS, N. 206/28. [La BARCIANU și ALEXI se dă, cu același înțeles, și o formă *bărdăși* vb. IV^a (derivat din *bărdăș*). Derivate: *bărduit*, -ă adj. *Din gelău e geluit, Din bārdiță bārduit*. ION CR. II, 47. *În zadar pierde tâmplarul lustru'n lemn nebărduit*. PANN, ap. TDRG.; *bărduire* s. f., *bărduit* s. a., *bărdueală* s. f.]

— Derivat din *bardă*, prin suf. -ui (cf. ung. *bărdolni*, idem).

BĂREÁ interj. v. *băr*.

BĂREÁG s. a. *Support, étai*. — (În Mold.; rar) Propteă. ION CR. I, 122.

BĂREJ s. a. v. *bariș*.

BĂREM(I) adv., conj., interj. v. *barim*.

BARÊȘ s. a. v. bariș.

BARÊTĂ s. f. *Barrette*. — Căciuliță de postav s. de catifea, bonetă pătrată. *Seimenii... purtau în cap barete cu fund roșu*. URICARIUL, XXII, 427. *La Paști dăruia Domnul fiecărui ostaș o chioră sau baretă și o bucată de postav pentru uniformă*. BĂLCESCU, M. V. 596. [† și: *bărătă*. *Vânătorii... se făcuse până la 100 de oameni, în 2 steaguri, și roșii se făcuse iar până la 100 de oameni, carii se purtă în hațne roșii și în bărăți arnăuțești*. GHEORGACHE LOGOFĂTUL, LET. III, 315.]

— N. din fran.

BARÊZ s. a. v. bariș.

BÂRFĂȘ s. m. *Bavard*. — (Rare; învechit) Fiecar, moftangiu, bârfitor; cfr. bârfeľnic. [Cei mari] nu dau la cei lipsiți, *La cei săraci și smeriți, Ci la bârfași ce le spun Basne, la ei când s'adun*. MUMULEANU, ap. GCR. II, 248/23.

— Derivat din bârfi, prin suf. nom. agent. -aș.

BÂRFEĂLĂ s. f. 1°. *Bavardage, caquet, radotage*. 2°. *Vantard, fanfaron*. 3°. *Médisance, diffamation; commérage, cancan*.

1°. (Învechit) Flecărire, scornitură, vorbă de clacă. *Să amuțescă bârfealele ellenesti și să se părăsească*. MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I, 85/19. *Câte scrie Calvisie... toate sânt bârfele*. ȘINCAI, HR. I, 57/16. *Cel mândros... să nu asculte toate fleacurile și bârfelele unor oameni...* CALENDARIU (1884), 59. *Noi... pre limba noastră, ce n'are nici în clin nici în mănecă cu bârfelele păgânilor, .. zicem...* ISPIRESCU, U. 101/23.

2°. (Rare. În Banat) Concretizat. *Lăudăros, fanfaron*. „*Bârfaľă* = un om care se laudă că are, dar când cercetezi, e o fală goală, traistă ușoară“. Com. LIUBA.

3°. Calomniare, hulire, cărtire, defăimare. [Tată-său] *o învăța cum să se ferească de bârfeľi și clevețe*. ISPIRESCU, L. 13.

[Și: (dial.) *bârfaľă* s. f. | Plur. (vechiu și dial.) -ele, (azi) -eli. || Alte abstracte verbale: *bârfitură* s. f. (exprimând mai mult rezultatul acțiunii). *Și altele multe de acestea bârfituri femești*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Mai târziu însă se adevări că aceasta fu o bârfitură*. ISPIRESCU, M. V. 28/28; *bârfire* s. f. și *bârfit* s. a. *Bârfirea noastră vecinică în gazeta streină...* JIPESCU, ap. TDRG. *Știu să fac discânteci grele, Pentru orice boale rele: Precum boala de turbat, De bârfit și de furat*. ALECSANDRI, T. 13.]

— Derivat din bârfi, prin suf. abstract -eală.

BÂRFEĹNIC, -Ă adj., subst. = bârfitor. (Rare; învechit) *Bârfeľnicul sau măscăriciul nici cum nu va mână în lăcașele cele vecinice*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Bârfeľnica sa limbă*. MINEIUL (1776), 110 2/1; cfr. *ibid.* 120 1/2. *Palamede... fusese-osândit la pierire, Nevinovat, — ca fiind trădător — de Danați bârfeľnici*. COȘBUC, A. 31/28.

— Derivat din bârfeală, prin suf. adj. -nic.

BÂRFÍ vb. IV^a intrans. 1°. *Bavarder, babiller, jaser, jacasser, jaboter; déraisonner, radoter*. 2°. *Dire du mal* (de qqn.), *médire, faire des cancans, calomnier, décrier* (qqn.); *débatéřer* (contre qqn.).

1°. (Învechit) A flecări, a-i umbla (cuivă) gura, a spune verzi și uscate, a vorbi nimicuri. *Bârfesc unui nebuni și zic că multe trupure ale oamenilor, deaca... le îngropă în pământ, ele nu putrezesc*. ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), ap. TDRG. [Partizanii lui Orighen] *mai bârfeă, de ziceă că nesfârșita muncă are sfârșenie, și dracii iară vor să-ș[i] vie la a lor cinst*. *idem*, ap. GCR. I, 163/22. *Grăim multe și lungi cuvinte unul cătră altul, care nu ne sânt de treabă, numai în zadar bârfin*. MĂRGĂRITARE (a. 1746),

ap. TDRG. *Bubele, dă cele trecute, pururea bârfeșc*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 3. | A spune scornituri s. minciuni, a susține un neadevăr, a băigu. (Neobișnuit, în construcție trans., complementul e însă sau pleonastic, sau un cuvânt cu înțeles ne-definit) *La un voinic se cade Adevărul a vorbi*. Și cu totul rău îi șade Așa minciuni a bârfa. PANN, E. II, 58. *Când se adunau seara [argatii] și bârfeau verzi și uscate, el se făcea că nu înțelege vorbele aruncate în pofida lui*. ISPIRESCU, L. 229. *În urma dijmarilor, multe bârfeșc babele*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V, 266.

2°. (Înțelesul actual e) A vorbi de rău (pe cinevă), a spune (despre cinevă) lucruri rele și neadevărate, a cleveți, a calomniă, a defăimă, a huli; a cărti, a critica (toate). (Se construiește în mod absolut sau cu prep. împotriva, în contra, de...) *Când se vor price doi oameni și va zice unul altuia nis-care cuvinte reale asupra lui, cum să fie făcut nis-care răutăț[i] și cela i va zice că bârfeăște, de nu vor fi adevărate cuvintele ceale de ocară ce i-au zis, nu să va certă cela ce i-au zis că bârfeăște*. PRAVILA MOLD. 132, 2; cfr. *ibid.* 132, 1. *Ticăloasă stare easte, unde cel neinvățat are puteare să clevețească și să bârfească*. ȚICHINDEAL, F. 177. „*Taci, miere, nu bârfi!*“ *răspune Dumbravă*. ODOBESCU, I, 173/21. [Dracul] *apucă spre păduri, să vadă... doar a face pe vreun om să bârfească împotriva lui Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 144. *Mihaiu... înfruntă pe Basta, zicându-i că cu nedreptul bârfește împotriva Românilor*. ISPIRESCU, M. V. 57/1. (Rare trans. cu complement pleonastic) *Eretici[i] bârfeă hulenie asupra Domnului H[risto]s*. DOSOFTEIU, V. S. 18, 1.

[Și: bârfi vb. IV^a; (neobișnuit) *îmbârfi* vb. IV^a. ȚICHINDEAL, F. 187. | Formele *borfi* vb. IV^a și *vârfi* vb. IV^a, citate de CIHAC, II, 446, nu se pot atesta.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. tulpina onomatopeică slavă *brb-*, cu înțelesul de „a flecări“, cfr. BERNEKER, SL. WB: 107).

BÂRFITÓR, -OÁRE adj., subst. *Radoteur; bavard. Médisant, cancanier, calomniateur*, etc. — Adjectivul verbal al lui bârfi (derivat prin suf. -itor), *Bârfitoarele limbi ale ereticilor*. MINEIUL (1776). 61 1/1. *Nu trebuie să voești răul aproapei tău, ci să ajuți pe cine poți, să n'ai inimă bârfitoare, ci curată*. ȘEZ. II, 158/30. (Subst.) [Impărăteasa] *porunci bucătăresei să o ia [pe găinăreasă] mai de aproape, spre a nu cădea în gurile bârfitorilor*. ISPIRESCU, L. 309.

BÂRGEICĂ s. f. v. bârzeică.

BÂRGLĂ s. f. (Țes.) v. brăglă.

BÂRGLOÁZĂ s. f. *Luideron*. — (La Moți) „*Femeie urită*“. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *obrljuga* „femeie murdară“).

BÂRGUÍ vb. IV^a v. băigu.

BÂRHÁIU s. a. (Anat. pop.) v. burduhan.

BÂRHENT s. a. *Futaine*. — Stofă păroasă din ață și bumbac. [Și: *bârhet* s. a.]

— N. din germ. *Barchent*, idem.

BARIÁM † s. a. (ș. d.) v. bairam ș. d.

BÂRICĂ vb. IV (ș. d.) v. bârăcă ș. d.

BARICADĂ s. f. *Barricade*. — Întăritură improvizată (pe strădele unui oraș, în vreme de răzvrătire), din pietrele scoase din caldarâm și făcute grămadă, din arbori scoși din rădăcină, din trăsuri răsturnate etc., spre a astupă strada și a împiedeca astfel trece

rea armatei. *Pe străzile ncrăsuite de flucări orbitoare, Suiți pe baricade de bulgări de granit, Se mișc' batahoane a plebei proletare...* EMINESCU, P. 122.

— N. din fran. (< ital. *barricata*, idem).

BARICADĂ vb. 1^a. *Barricader*. — Trans. A împiedecă printr'o baricadă trecerea unei strade. | Mai ales refl. *A se baricadă*: a se pune la adăpostul unei baricade. *Procurorul îi întrebă: pentru ce s'au baricadat?* VLAHUȚĂ, N. 196. | P. ext. *A se baricada în casă*: a îngrămădi mobile, etc. îndărătul ușilor, ca să nu poată pătrunde nimeni înăuntru. | Fig. (rar) *S'au baricadat în contra naturii sănătoase prin convenții sarbede*. I. NEGRUZZI, V, 159. [Derivate: baricadare s. f., baricadat, -ă adj.]

— N. din fran.

BARIERĂ s. f. *Barrière*. — Drug s. bărnă (mobilă) pusă spre a opri (vremelnic) trecerea (pe un drum). *Dinaintea galeriei [privitorilor] este bariera de unde pleacă alergătorii*. C. NEGRUZZI, I, 36. | Spec. Bărna cu care se poate închide intrarea într'un oraș, p. e. ext. locul unde este o astfel de bărnă (la marginea orașului), „palancă, margine (de oraș)”. STAMATI, D. *Ajunghând la barieră, nenorocitele fiare își scuturară praful de pe copite...* C. NEGRUZZI, I, 280. | Birou de accize așezat la barieră. *N'a declarat toată marfa la barieră: o parte a trecut-o prin contrabandă*.

— N. din fran. (derivat din *barre* „drug, bărnă”). Cfr. *bar*, *bară*², *barou*.

BARIJ s. a. v. *bariș*.

BARILCĂ s. f. v. *balercă*.

BĂRIM adv., conj. 1°. *Au moins, du moins, tout au moins; même*. 2°. *Bien que, quoique*. 3°. *Bah!*
1°. A dv. Măcar, cel puțin, încai, încaltea, batăr (II), FRÂNCU-CANDREA, R. 49; REV. CRIT. IV, 85; POMPILIU, BIH. 1004. (Une-ori urmat de să s. de) „În loc de: macar, pe la noi se zice mai mult *barim* și *batăr*, d. ex. *barim o leacă de pâne*”. (Popești, în Iași), ap. HEM. 2530. *Nu-i cer să vorbească cu mine, dar barim să nu mă vorbească de rău*. PAMFILE, J. II. *Batăr de ar urmă lui Traian și obliăduitorii Românilor și ar băgă între dânșii... meșteșugurile, barem cele mai de treabă și mai de lipsă*. ȘINCAI. HR. I, 8²⁴. *Să vini preste patru zile, că vei avea barem ce mănca*. ȚICHINDEAL, F. 97. *Încăi dacă nu se face știință, să se facă măcar politică, ca să dăm barem iluzia lucrului*. CARAGIALE, T. I, 92¹⁰. *Va fi barim o slugă în curte care să fie de urît mă-sii, în lipsa lui*. ISPIRESCU, L. 123; cfr. 164, 235, 302, 393, etc. *Bade, inimă de piatră, Ce nu vîi lu noi vre-odată? Barăm numai până'n casă, Să mă vezi pe min' mireasă; Barăm numai pân' la poartă, Să mă vezi pe mine moartă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 143; cfr. HODOȘ, P. P. 113. *Soțule, tu dragul meu..., Roagă-te de Dumnezeu Ca să trăesc barem eu, Să-i scap [pe copilași] de necazul greu*. MARIAN, I. 123. *Barem, de m'aș turci, să mă fac pașă*. ZANNE, P. IV, 544. | (Precedat de negațiunea nici) *Chiar. Că nu-ți cer de cheltueală Nici barim o lăscăioară*. JARNÍK-BĂRSEANU, ap. ȘIO. II. | (Rar, prin Ardeal, poate sub influența ung. *bárhogy*, idem) *Barăm cum* = oricum. *Barăm cum mi-o ciufulește!* (În variantă: *Măcar cum mi-o ocărăște*). JARNÍK-BĂRSEANU, D. 333. | Prin Mold., întrebuintat și ca exclamație; cfr. *batăr II*) *Ți-ai găsit! Nici vorbă! Porcul... trânteste pe popă... Barim să se mai scoale popa așa de dimineață!* ȘEZ. II, 68²⁸.

2°. Conj. † (Rar) *Cu toate că, măcar că, deși, batăr (I). Plugarii... de s'ar invăță a-și face garduri-vii, care barem se fac cu ceva osteneală, dară apoi țin din nepoți în nepoți*. ECONOMIA, 116.

[Și: *bărem; băremi*. FRÂNCU-CANDREA, R. 49; *bărăm; bărăm*. CONTEMPORANUL, III, 784.]

— Din turc. *barim* „du moins”. (Cuvântul se găsește la toate popoarele balcanice: bulg. *barem*, *barim* și *bare*, sârb. *barem* și *barim*; n.-grec. *μάρμυρο*). Răspândirea lui în Ardeal se datorește, în parte, ungurescului *bár*, cu același înțeles, care există și în limba Românilor din părțile unde sânt mai amestecați cu Unguri.)

BARIȘ s. a. *Barège*. *Fichu de barège pour la tête*. — (În Munt., Mold. și Bucov.; rar la Românii din Ungaria) Stofă de lână foarte subțire, fină, ușoară. *Alungând un flutur, cu un năvod de bariș...* ALECSANDRI, ap. TDRG. | Spec. (Îmbrăc. fem.) Bucată pătrată de stofă de aceasta pentru îmbrobodit s. legat la cap; cfr. *basmă*, *testimel*, *grimeă*, *tulpan*, *bocceă*, *broboadă*, *maramă*. „*Bariș* = vâl pentru mireasă” (Șișești, în Mehedinți). Com. n. IONESCU. „*Caimacamul*”, *cel mai iscusit contrabandist de mărfuri, își strecură la bogasiérie, marchidanii... și tutungii din târg barișele, grimelele... bectimisul*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 925. *Culoare deschisă n'a mai purtat decât acuma, de curând, barej conabiu, la cap*. CARAGIALE, M. 167. *Și-a pus un bareș curat și a trecut la vecinii de pe maidan*. SLAVICI, N. 282. *Eră îmbrăcată cu cafeaveică cafenie, cu fustă roșie, îmbrobodită cu bariz roșu, cu care o leagă pe mireasă pe frunte*. SEVASTOS, N. 335¹⁰. *La fântâna cu cerdac, Ieșe lelea până'n prag, Cu bariz negru pe cap*. VASILIU, C. 102. † *A-și da barișul pe ceafă* = a se îmbrobodi cochet, fig. „a pierde rușinea” (cfr. fran. „jeter son bonnet par-dessus les moulins”, ap. ZANNE, P. III, 17). *Bătrânele... prea dau pilde rele..., prea-și dau, la vreme de bătrânețe, barișul pe ceafă și-și pun poalele 'n cap*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2533.

[Forma *bariș* (m. rar *barij*, Ciobanul, în Constanța, H. II, 225), în Munt.; forma *bariz* (m. rar *barez*, I. NEGRUZZI, ap. TDRG, etc.), în Mold. Literar (la autori care cunosc originea cuvântului) și: *baréj* s. a., mai rar *baréș*. | Plur *-rișuri* și *-rișe*.]

— N. (devenit popular) din fran. *barège* „étouffe de laine légère, non croisée” (numită astfel după localitatea *Barèges*, din Franța, unde s'a fabricat întâia oară).

BARITÓN s. m. (Mus.) *Baryton*. — Voce bărbătească între tenor și bas, numită și bas-prim. | P. ext. *Un bariton*: cel care are vocea de bariton. [Accentuat, după grec., și: *bariton*.]

— N. din fran. (< grec. *βαρτόνος* „cu tonul grav”, din *βαρὺς* „greu, grav” și *τόνος* „ton”).

BARÍZ s. a. v. *bariș*.

BĂRLĂ s. f. (Țes.) v. *brăglă*.

BĂRLABOIU s. m., **BĂRLABOIU** s. m. (Bot.) v. *baraboiu*.

BĂRLĂDEÂNCĂ s. f. sing. (Cor.) Sorte de *danse paysanne*. — (În Mold.) Un joc popular. SEVASTOS, N. 280³⁴.

— Femininul lui *Bărlădean* (derivat din numele orașului *Bărlad*, prin suf. gent. *-ean*, fem. *-eană* și *-eancă*).

BĂRLIGĂ vb. 1. *Retrousser* (la queue), *mettre* (la queue) *en trompette*. — (Despre animale) A întoarce coada cu vârful în sus, a și-o încârligă. *Prian... bărligă coada*. CARAGIALE, S. 80⁸. Cfr. *bărligat*. [Și: *îmbărligă* vb. I^a.]

— Cuvântul s'a născut din fuziunea tulpinei slave *brl*, cu înțelesul de „întorc, învârtesc, suceso” (cfr. sârb. *brlj* „Drehwurm bei Schafen”, *brljati* „a căpia”,

slov. *brlja* „sfârlează“, bulg. *brlěb* „mă destrăbălez“, etc.) și a cuvântului românesc *cărlig*, *incărliga*.

BĂRLIGĂT, -ă adj. *Retroussé, en trompette*. — Participiul verbului *bărligă*, devenit adjectiv. (Despre coada s. — m. rar — despre coarnele animalelor) *Incărligat*, adus în sus s. pe spate, invărtit. [Dracul] *s'a pus el... luntre și punte, ca să-și vâre coașa cea bărligată undeva; dar de geaba i-a fost. CREANGĂ, P. 144; cfr. id. ib. 53. „Bărligat = cărligat, cum e coada porcilor, a caprelor“.* CREANGĂ, GL. Cfr. ȘEZ. V, 38^{1/8}. *Capra, macar că i se vede rușinea, da tot șede cu coada bărligată (= „arată fudulia și nerușinarea onora“).* ZANNE, P. I, 390; ȘEZ. I, 219^{2/3}; cfr. ȘEZ. I, 156, 30; PAMFILE, J. II, 327; CARAGIALE, S. 55^{1/2}. *Cărligată, bărligată, La fete'n urechi băgată?* [= Cercelul.] GOROVEI, C. 63; cfr. ȘEZ. IV, 67. [Și: *imbărligat*, -ă adj. *Din fundul livezii vîfelul o auzise, îi răspunsese, și venea, venea, în goană, cu coada îmbărligată, cu botul întins. VLAHUȚĂ, CL. 55. Și dacă ai vrea să mergi la dracu', de sigur că și acolo ar ieși vreun diavol cu coada îmbărligată, să ceară cu talerul, la chetă.* V. POP, SĂM. II, 696. *„Berbeci beci' se numesc berbecii cei de doi ani — cărlani — dintre cei mai frumoși, cu coarne îmbărligate frumos înapoi.* PITIȘ, CONV. LIT. XXIV, 1057.]

BĂRLOAGĂ s. f., **BĂRLÔC** s. a. v. *bârlog*.

BĂRLÔC s. a. *Retraite de bêtes sauvages (surtout de l'ours), untre, repaire, tanière; soue. Demeure, foyer*. — Locul de adăpost s. de culcuș al animalelor sălbatice (mai ales al ursului). CREANGĂ, GL.; ȘEZ. V, 38^{1/8}. (Cfr. vizunie). *Incungurură-mă, ca leul gata la vînat, și ca puțul leului ce petrece în bărloage.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 247^{1/5}. *Vulpea... spre bărlogul fîncilor săi se ducea.* CANTEMIR, IST. 129. *Un al treilea[?] urs a luat pre un vîntător subsuoară, și l-a dus în bărlogul său.* C. NEGRUZZI, I, 319. *Coman... intră prin bărloage și prinde urșii vii.* ALECSANDRI, P. IV, 9; cfr. idem, T. 1175. *A fi trăit ca în bărlogul ursului = „adică sălbatic, fără creștere“.* ZANNE, P. I, 684. | P. ext. Culcușul porcului; cfr. cociină. coteș. *Când porcul duce paie 'n gură și-și face bărlog, vestește vreme ră [= rea].* ȘEZ. II, 197^{1/6}. *Fetele care vor să știe când se vor mărită, merg la bărlogul porcilor și zic: hăr în ist an! MARIAN, SE. I, 127. || Fig. (fam., cu o notă sentimentală) „Cămin, casă, gospodărie“.* PAMFILE, J. II. *Se gîndeau oamenii... numai că le-a rămas la bărlog nevasta și copiii, că așa a poruncit Vodă și că, la o adică, cine-i Român neoaș nu dă înapoi.* D. ZAMFIRESCU, R. 237. *Mai lîn, dorule, mai lîn, Că sînt pe pămînt strein. De-aș fi la bărlogul meu, Te-aș chemă să vii mereu.* ION CR. I, 55. [Plur. -loage, (neintrebuințat) -loguri. CANTEMIR, IST. 55. La ALECSANDRI, T. 113, odată, în rimă: *bărlôc s. a.* | (Singular nou, din plur. *bărloage*.) *bărloagă s. f. Vezi așa, o să am cu cine-mi petrece; ce să șed eu singur, ca ursul în bărloagă?* RETEGANUL, P. IV, 11^{2/21}.]

— Din paleo-slav. *brŭlogŭ* „latibulum“ (sărb. *brlog* „culcuș de animale; culcuș de porc“, rus. *berlôga* „vizunie de urs“).

BĂRLÔIU s. a. *Bloc de pierre*. — „Bolovan, piatră mare“. RĂDULESCU-CODIN („nu ‚bolnav mare‘, cum s'a tipărit din greșală.“ Com. RĂDULESCU-CODIN).

BĂRNĂ s. f. *Poutre, solive*. — Tulpină (groasă) de arbor fătuită cu barda s. cu securea întrebuințată mai ales la construcții. Cfr. buștean, bălvan, butuc, copaciu, cătur, căturoiu, stălp, grindă, seleafă, colțiș, prăjină, răslog. În unele părți, se întrebuințează numai cu înțelesul spec. de bușteni care formează părțile construcțiilor de lemn. JAHRESBER. IV, 326; cfr. DAMÉ, T. 95. *Vezi ștercul*

ce e în ochiul frutelui tău, e bărnă ce iaste în ochiul tă[ui] nu simți. TETRAEV. (1574), 209; cfr. CUV. D. BĂTR. II, 463; N. COSTIN, LET. I, A. 86^{3/4}; ȘEZ. I, 220^{1/3}. *A făcut... un grajd de bărnă.* I. IONESCU, P. 59. *Cu o teslă rău mînuită, o calfă de dulgher stîngaci cu ciopărtește bărnă care ieșise mîndră și temeinică din pădurile, unde, sub paza Domnului, ea a crescut în largul ei.* ODOBESCU, III, 166^{1/6}; cfr. 172^{1/7}. *Ce mai de pomi s'au pus în fînterim, care eră îngredit cu zăplaz de bărnă, streșinit cu șindilă...!* CREANGĂ, A. 2; cfr. 26. *La căsuța cea de bărnă, Toate fetele-s bătrâne.* RETEGANUL, TR. 167^{1/14}. *Se rupse-o bărnă [de la pod] cu mine și căzuiv, spre-a mea rușine.* MĂNDRESCU, L. P. 203^{1/2}. *Frunzeuleană ruș de mure, Ce mi-i drag mie pe lume? Numai crășma din pădure, Făcută din nouă bărnă.* SEVASTOS, C. 74^{1/12}.

— Din paleo-slav. *brŭbno*, idem.

BĂRNĂ s. f. *Brouillard*. — „Când atmosfera este încărcată cu vapori care stau jos, poporul zice: astăzi este ceață sau bărnă sau burhaiu.“ (Bilciurești, în Dâmbovița) H. IV, 51. [LM. citează, cu același sens, o formă *burnă s. f.*]

— Pare a fi rezultatul unei reconstruiri greșite din cuvântul *bărniță* (= *burniță*), care, în loc de a se despărți în *bură + niță*, a fost analizat în elementele *bărnă + iță*.

BĂRNĂCIU, -e adj. *Brun, brunătre*. — (În Transilv.) (Despre culoarea feții și a ochilor) *Oacheș, negricios; cfr. s me a d. Fata popii ceu bărnace Bat-o cucul, mult îmi place.* RETEGANUL, TR. 99^{1/8}. *Măndră cu ochii bărnaci, Albă ești, dar nu-mi prea placii.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 372. Cfr. *ibid.* 375; 469. | (Substantivat.) *Măi bădiță, măi bărnace, Te-aș iubi — maichii nu-i place.* HODOȘ, P. P. 135. [Prin Mold. (cu trecerea lui *ă* în *o* după labială) și: *bornăciu* adj. *Bou bornăciu.* ȘEZ. IV, 18^{1/25}.]

— Din ung. *barnás*, idem (cu înlocuirea lui *-uș* prin suf. *-ăciu*). Cfr. *bărnuț*.

BĂRNĂȘ s. a. (Îmbrăc.) *Cordon servant à servir le pantalon à la taille et à passermenter les vêtements*. — (Transilv. și Ban.) Șnur cu care se strîng cioarecii peste mijloc (cfr. brăcinar, brănișor, brăneț). JAHRESBER. III, 314, sau cu care se țivesc hainele (cfr. primă). *Peptariul e fără măneci, și pe margini, în colțuri și în spate, e înfrumusețat cu flori roșii din călmăjin (postav roșu), încunjurate cu bărnăș (șinior) negru sau vînat, lat și îngust.* LIUBA-IANA, M. 18. *Peste peptariu, mănecariu de pînză înfundat, ori de pînzură, pe margini cu bărnăș (șinor), giur împregiur un șir, iar pe guler două șire, de culoare roșie, la bătrâni de culoare albă.* MOLDOVAN, T. N. 64. [Și: *bărnăș s. a.* Forma primitivă, *brăuș*, nu e atestată. | Cu alt suf. *brănăciu s. a.* încingătoare. *Brănăciului drumu-i da.* (Orlea, în Romanai). PĂSCULESCU, L. P. 286.]

— Derivat din *brău* (plur. *brăne*), prin suf. dim. *-aș*. Cfr. *brăneț, brănișor, brănel*.

BĂRNĂUȘ s. m. (Entom.) v. *bărzăun*.

BĂRNEĂȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *brăneț*.

BĂRNEE † s. f. *Butin, dépouille, proie*. — (Numai în PSALT. SCH. și, odată, la CORESI, PS.) Pradă. *Bucuru-male eu de cuvintele tale, că aflăiv bărne multă.* PSALT. SCH. 418; CORESI, PS. 350 (= ca cela ce află dobîndă multă. PSALT. 1651; ca cela ce află jafuri multe. BIBLIA 1688; „sicut qui invenit spolia multa“). *Se goneșcu, agîungu, împărțu barnie, saturu sufletul meu.* *ibid.* 485 (= împărțu folos. CORESI, PS.: „je partagerai le butin...“). [Și: *bărnice s. f.* | Plur. ?]

— Etimologia necunoscută. (Hasdeu, *Etym. Magn.* 2533, crede că „nu e a altceva decît o formă

metatetică din paleo-slavicul *braniie* „luare”, collectio, $\sigma\alpha\lambda\lambda\omicron\gamma\eta$ “).

BĂRNÉT s. a. (Îmbrăc.) v. brăneț.

BĂRNIȚĂ s. f. v. burniță.

BĂRNUÍ vb. IV^a. *Construire une muraille avec des poutres.* — Numai în expresiunea: a bărnui un părete: a așeză bârnele spre a clădi pereții caselor. [Derivat: bărnuitură s. f. Umplutura unui părete cu bârne. Cfr. TDRG.]

— Derivat din bărnă, prin suf. denominal -ui.

BĂRNÚȚ, -Ă adj. *Brunet.* — (În Transilv., rar) Oacheș la față, negricios; cfr. smead. *De-aș trăi cât aș trăi, Fată bălă n'aș iubii, C'aș iubii una bărnúță.* RETEGANUL, TR. 186/21.

— Din ung. *barna* „brun”, diminutivat prin suf. -uș. Cfr. bărnaciu.

BĂRNÚȚĂ s. f. — Diminutivul lui bărnă (derivat prin suf. -ușă). *Bărnúță de os Duce porcii 'n jos?* [= Pieptenele.] GOROVEI, c. 286.

BARÓC, -Ă adj. *Baroque.* — Cu o înfățișare nereglată, ciudată, de o bizarerie izbitoare, fără gust („se apropie de bizar, intruzează însă mai mult decât acesta noțiunea secundară de comic”); cfr. extravagant, straniu. *Impresia barocă ce ne-o face ortografa lui Pumnul.* MAIORESCU, CR. III, 350/25. *Un amestec, de multe ori baroc, între obiceiurile vechi și cele nouă.* IORGA, L. II, 32. | Spec. *Stilul baroc* (în arhit., în artele plastice), stilul predominant în Europa din veacul XVI-XVIII; cfr. rococo.

— N. din fran. (< span. *barrueco* „mărgăritar de formă nereglată”).

BARÓIU s. m. Appellation méprisante appliquée aux *Bohémiens.* — (Rar) Expresie desprețuitoare la adresa Țiganilor. Cfr. cioară, cioroiu, baragladină, etc. *Sara... gospodarul trimite pe o slugă a lui, — un baroiu de Țigan, jupit de pe dracul, — să vadă cum îi vremea.* ION CR. I, 25. [Și: *barón* s. a. (pronunțat *baron*?) cu sensul original de „baros”. (Tonea, în Ialomița) ȘEZ. IV, 7^b/12.]

— Format din *baros*, prin înlocuirea terminației cu suf. augm.-batjocurilor -oiu (cfr. cioroiu, garoiu).

BAROMÉTRIC, -Ă adj. *Barométrique.*

1°. A(l) barometrului, de (s. privitor la) barometru. *Coloana barometrică. Înălțime barometrică. Observații barometrice.*

2°. Privitor la presiunea atmosferică. *Companie barometrică*, societate pentru curățirea latrinelor prin presiunea atmosferică.

— N. din fran.

BAROMÉTRU s. a. (Fizică) *Baromètre.* — Instrument care servește a măsură greutatea atmosferei (și, prin aceasta, înălțimea unui loc, și a da indicațiuni asupra schimbărilor probabile ale vremii). | Fig. *Orî cunosc rău barometrul sufletului, ori domnul maior e tot așa de extrem în gelozie, ca și'n amor!* I. NEGRUZZI, VI, 72.

— N. din fran. (compus din grec. $\beta\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$ „greutate” și $\mu\epsilon\tau\rho\nu\acute{\nu}$ „măsură”).

BARÓN s. a. v. baroiu.

BARÓN, -OĂNĂ și -ONEĂSĂ subst. *Baron, -onne.* — (Feud.) Orice mare senior (care avea pe pământurile sale plenitudinea drepturilor feudale). (Azi, în statele europene cu titluri de noblete) Titlu de noblete (ereditar sau conferit de suveran) ocupând în ierarhia

nobilitară locul între cavaler și viconte. *Domnul duce de Bretania Adună... Vasalii săi mari și mici, Baroni cu frumoase arme ce sed în mândre cetăți.* C. NEGRUZZI, II, 74/10. *Adunarea... prelaților, baronilor și nobililor noștri.* ȘINCAI, HR. II, 52/12. *Andrei Șaguna... mai poartă și titlurile de „excelexță” și de „baron”.* ODOBESCU, I, 471. *Cântă puil cucului, În mijlocul Clușului, Pe curtea baronului.* RETEGANUL, TR. 53/28. *Cine vine? cine vine?... Ce baroneasă? Ce preoteasă?* MARIAN, V. 82. | P. ext. Boier (s. om) mare. *Face pe baronul.* [La fem. și (rar): *baroniță.* LB.]

— N. din germ. *Baron*, idem. (lat.-med. *baro, -onem*, cuvânt de origine germană, însemnând „om liber”).

BARONÍE s. f. *Baronnie.* — Demnitatea, titlul, boieria de baron; (în timpurile feud.) pământurile unui baron. *De mi-ai propune o baronie..., jur că nu mă vei mai vedea.* I. NEGRUZZI, V, 72.

— N. din germ. *Baronie* (lat.-med. *baronia*), idem.

BARONÍȚĂ s. f. v. baron.

BARÓS s. a. *Gros marteau de forgeron, masse.* — Ciocanul cel mare, cu care bate faurul fierul pe nicovală. „Foarfecelă cu care taie fierarul în lung se apucă cu mâna dreaptă, iar cu stânga se ține fierul. Un alt fierar dă cu ciocanul cel mare pe foarfeci, care ciocan fierării îl mai numesc și *baros*”. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 30; cfr. II, 118, 186; III, 4, IV, 45; etc. *Covaciul are diferite ciocane. Cele mari și grele se numesc baroase.* LIUBA-IANA, M. 125. *Faurul l-au pus [pe Tilu Buhoglindă] numai decât la lucrul barosului.* BARAC, T. 38. *Barosul cel mare, pe carele nici trei oameni nu-l puteau ridică, el se jucă cu dînsul.* ISPIRESCU, L. 137. *Fierariul... l-au pus... cu ciocanul și cu barosul la nicovală.* SBIERA, P. 248/10. *După mine s'au luat Români cu topoarele, Țigani cu baroasele, Cobzarii cu cobzele.* TEODORESCU, P. P. 136. *Iată c'a ieșit Faraon cel mare, Cu barosul în spinare.* MARIAN, ap. GCR. II, 335. *Țiganul își laudă ciocanul, Dar mi-te eu barosul?* (Alexeni, în Ialomița). ZANNE, P. VI, 364. [A fi] între *baros* și *nicovală*, în mare strimtoare. ZANNE, P. V, 77; cfr. *ciocan*. [Plur. -roase, și (rar) -rosuri.] În urma înlocuirii terminațiunii -os prin suf. augm. -ău, s'a născut forma (rară) *barău* s. a. (Malușteni, în Covurlui) H. III, 291.]

— Din țigănește (fierării de la țară fiind, mai înainte vreme, mai numai Țigani), iar la Țigani din grec. $\beta\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$ „greutate”. HEM. 2536. Cfr. LM.

BAROSÁN, -Ă adj. *Lowrd, pesant* (comme un marteau de forgeron). *Cossu, riche.* — Mare și greu (ca un baros). *Luă un par barosan și se puse pe coto-nogeață.* ȘEZ. IX, 68. || Fig. (fam.) Greu la pungă, cu mulți bani, avut. *Cine face tovărășie cu mine? Sânt 200 de lei în banc, strigă notabilul cel mai barosan din societate.* D. R. ROSETTI, ap. TDRG. | Substantivat. *Un barosan.*

— Derivat din *baros*, prin suf. -an.

BAROSCÓP s. a. (Fizică) *Baroscope.* — Aparat care servește a constată că un corp pus în aer pierde din greutatea sa o parte egală cu aceea a volumului de aer dislocat de el.

— N. din fran. (compus din grec. $\beta\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$ „greutate” și $\sigma\kappa\omicron\mu\epsilon\tau\iota\upsilon$ „a cerceta”).

BARÓU s. a. (Jur.) *Barreau.*

1°. Profesiunea de avocat.

2°. Corpul advocaților. *A intrat în barou.*

[Plur. -rouri.]

— N. din fran. (propriu „partea din sala tribunalului în care stau advocații spre a pledă și care e despărțită printr'o *bară* de partea unde sed judecătorii”). Cfr. *bar*, *bară* „barieră”.

BĂRSĂ s. f. (Agric.) *Étançon, soupeau* (de char-ruie). — Bărsă se numește lopătica cea perpendiculară și ca de un lat de mână de lată, care îmbină grindeiul cu plazul și 'n care e întărită partea dinainte a cucureii [= cormaneii]. Ea servește spre slobozirea sau rădicarea plazului împreună cu fierul cel lat, anume ca plugul să intre mai puțin sau mai adânc în pământ. MARIAN, D. 54; cfr. DAMÉ, T. 35; PAMFILE, I. C. 150; ȚIPLEA, P. P.; H. II, 3, 62, etc.; III, 4, 87; IV, 44; etc. *Frunzulică de mătăsă, Porniiu cu plugu' de acasă, Mă suiiu în deal pe coastă, Ca să-mi trag și eu o brazdă; Scoase dracu' o nevestă, Când porniiu și eu o brazdă, Eu cu ochii la nevestă, Plugu' mi-o ieșit din brazdă... Eu cu ochii după dînsa, Mi s'o rupt plazu' și bărsa.* ȘEZ. III, 58^b/₃₀; cfr. ibid. I, 175^b/₂₉, III, 156^b/₂₃; ȚIPLEA, P. P. 81; JARNÍK-BĂRSEANU, D. 390; DOINE, 324; MARIAN, D. 55. [Și: bártă s. f. MARIAN, D. 55; H. II, 13, 29, etc.; III, 18, 38, etc., IV, 11, 56, etc.; PAMFILE, I. C. 150.]

BĂRSĂC s. m. (Entom.) v. bârzac.

BĂRSĂN, -Ă și -CĂ adj., subst. (Oierit) (Brebis) *Á laine longue et rêche*. (Laine) *Longue et rêche, de seconde qualité*. — Adj. (Despre oi și berbeci; cfr. țigaiu, stogoman, stogoș, pleșuv, etc.) „Bărsan, -ă = cu lână lungă și aspră“ (Argetoiaia, în Dolj). H. V, 10; cfr. II, 28, 117, 207; III, 139, 223; IV, 10; V, 223, etc. *Oile sânt mici de stat și de soiul bărsan și țigăe.* I. IONESCU, M. 364. *Oiță bărsană, De ești năsdărăvană... Să spui lui Vrâncean Și lui Ungurean, Ca să mă îngroape... ALECSANDRI, P. P. 2; cfr. TEODORESCU, P. P. 435. Berbec bărsan.* MARIAN, D. 55. | (Despre lână acestor oi) Lungă și aspră, de calitate mijlocie. *Oiță bălană, Cu lână bărsană... TEODORESCU, P. P. 435^b.* | (Despre postavurile țesute din astfel de lână) *Cioarecii, numiți în Reșinari nădragi, se fac din postav de casă alb, țigaiu sau bărsan* [= făcut din lână țigăe sau bărsană]. MOLDOVAN, Ț. N. 127. | Substantivat. *Bărsană* s. „bărsancă = oaie cu coada scurtă și lată. Acest soi de oi sânt bune de lapte, dar slabe la lână“. MARIAN. — Propriu: „din țara Bârsei (în Ardeal)“: *bărsan, -ă* e derivat din Bărsa (ținut vestit odinioară pentru oierit), prin suf. gent. -ean.

BĂRSĂNÉL, -EĂ și -ICĂ subst. — Diminutivul lui bărsan (derivat prin suf. -el). Berbeci s. oaie bărsană (în înțeles desmierdător). *La mulsoare de-ajungeă, Bărsănele că mulgeă.* TEODORESCU, P. P. 514^b.

BĂRSĂNÉSC, -EĂSCĂ adj. *Du district de Bărsa* (en Transylvanie). — (Despre un soi de cai) (De fel) din țara Bârsei. *Cai bursănești din țara ungurească, ce se vor afla aici în țară la iernatic, vor da cuniță câte patruzeci de bani noi de tot calul.* (Mold., a. 1794), URICARIUL, IV, 42^b/₅. *Caii bursănești din țara ungurească... (ca mai sus).* (Mold. a. 1799), ibid. I, 91^b/₁₆. [Și: bursănesc, -ească adj.; (cu prefacerea lui *ă* > *u* după labială, și:) bursănesc, -ească adj.]

— Derivat din bărsan, prin suf. adj. -esc.

BARȘON s. a. (Comert) *Velours (rouge)*. — (În Transilv.; ungrism) Catifea (mai ales roșie). Cfr. MĂNDRESCU, L. P. 239. Cfr. urșinic. [Într-o foaie de zestre din Brașov:] *3 laibăre de barșon.* PITIȘ, SCH. 106; cfr. 110^b. *Câte sute, câte mute, Toate-s cu barșon pe frunte. Lelea cu barșoanele Nu ști' mulge oile.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 424. *Pălăria ta, măi Ioane, Toată-i] primburi și barșoane, Părinții tăi mor de foame.* DOINE, 155^b/₁₉. Cfr. RETEGANUL, CH. 147; 153. Cfr. și ȚIPLEA, P. P. 64; BIBICESCU, L. P. 222^b/₁. [Accentuat, după ungurește, *barșon*; pe alocuri, în spiritul limbii românești, *barșon*. | (Cu metateză, prin Murăș-Turda): *brașon* s. a. *Lelea*

cu surț de brașon S'o uitat un ochiu în horn. MĂNDRESCU, L. P. 139^b/₁.

— Din ung. *barșony*, idem.

BARȘONIT, -Ă adj. *Garni de velours*. — (Rare) Împodobit cu catifea. *Ce hasnă (= folos)-i de voi, feciori, Cu cloapele (= pălăriile) barșonite, Cu casele descoperite?* DOINE, 282^b/₁₂.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb neîntrebuințat *barșoni* „a împodobi cu catifea“ (derivat din *barșon*).

BĂRT! interj. v. bâr.

BĂRTĂ s. f. 1°. *Couronne* (de fleurs naturelles) *portée par une jeune fille ou une fiancée. Ornement (de chapeau).* 2°. *Ourlet* (à la ceinture d'un vêtement). (În Transilv., Ban. și Ung.)

1°. Cunună cu care fetele își împodobesc capul. POMPILIU, BIH. 1004; VICIU, GL. *Mă 'ntălniiu cu două fete, Amândouă 'n berte nouă, Sărută-le-aș pe-amândouă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 384. Bordură la pălăria flăcăilor. POMPILIU, BIH. 1004; VAIDA; VICIU, GL. | P. a. nal. Streașină de snopi care se face (ca o cunună) în vârful stogului. *Stogurile se clădesc rotunde... din gios de vârf, carele trebuie să fie cucuiat, li se face bártă din doao sau trei rânduri de snopi, și pentru ca să fină gozul, cu carele se copere vârvul, și pentru ca să se scură apa, ca să nu cură pre marginea sau latura stogului.* ECONOMIA, 54.

2°. (Prin apropiere de cuvântul bată) Tivitura de sus a izmenelor (a cioarecilor sau a rochiei), prin care trece brăcinarul (baiera, etc.); cfr. bată, betelie, bantă. VAIDA; VICIU, GL.; cfr. MARIAN, INS. 473. | (În Zaharești, în Bucov.) „Pătrat de pânză de-asupra fundului izmenelor.“ Com. I. GRĂMADĂ.

[Plur. *berte*. Din acesta s'a reconstruit un singular nou beartă s. f. LB., JARNÍK-BĂRSEANU, D. 477; BARCIANU; VICIU, GL. (subt bartă) (deosebit de cuvântul moldov. *bertă*), întrebuințat adesea subt forma dim. *bertiță* s. f. *Mergi la joc, nu te ia nime... De ciudă și de amar, Iți azvărli bertița 'n jar.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 448; cfr. 440; GOROVEI, C. 22; POMPILIU, BIH. 1004. (Are pe alocuri și înțelesul de „panglică împletită din paie, care, pe la sate, se pune pe pălărie sau [cu care] se incing fetele peste brâu“. REV. CRIT. III, 88). | (În Transilv. de sud, cu formă mai apropiată de etimologie) *boartă* s. f. și *börtă* s. f., cu dim. *bortiiță* s. f. *Bortii, [iarăși două la număr, una cu mărgăritar și cealaltă cu] fluturi.* DOC. (slav, cu cuvinte rom., a. 1582, Târgoviște). CUV. D. BĂTR. I, 257. *O boartă de argint.* CATASTIHUL (bis. Sf. Nicolae din Brașov, a. 1684), 14. În Bran, fetele purtau în ziua nunții, mai de mult, peste cununa de flori o *bortă de mireasă*, care constă dintr-o panglică groasă de catifea cusută cu fir și împodobită cu ferecături aurite și cu imitații de pietre scumpe. „*Boartă de flori* = cunună de flori pe care ș'o prind fetele în păr“ (Brașov). JAHRESEBER. VIII, 7/8. „*Bortă* = frunza de pe pălărie (Târnava-mare; Făgăraș)“. VICIU, GL.; cfr. LB. *Bortiiță* = firul — de obicei o bercă roșie — cu care [se] leagă florile pe pălărie“ (Târnava-mare). ib. „La smulsul cănepei, copiii își fac, din fire subțiri de cânepă, crepate în două,.... *bortiițe* alb-verzi pe pălărie.“ BREBENEL, GR. P. | (În Ban., cu formă ungurească: *părta*, idem) *pártă* s. f. „podoabă pe pălărie, dar nu atât din panglică, cât mai ales din paie ori cânepă verde“. Com. A. COCA; cfr. ANON. CAR.]

— Din germ. *Borten* (prin filiația dialectului săsesc, în care are aceleași înțelesuri ca în rom.; de la Sași am primit obiectul și obiceiul).

BĂRTĂ s. f. (Agric.) v. harsă.

BĂRTĂC s. a. *Chaudron*. — (Rare) *Bărtac* sau *cazan de încălzit uncrop*. DRĂGHICI, ap. TDRG.

BARTIȚĂ s. f. *Chancissure*. — (Rare) „Un fel de coajă albă ce se formează pe de-asupra [borșului].“ ȘEZ. VI, 64; „un fel de mucegaiu ce se face în puțina de borș și în poloboacele de curechiu, când n-us îngrijite“. ION CR. II, 302; cfr. mușiță.

— Etimologia necunoscută. (Poate, diminutiv din *bartă*).

BARŪT † s. m. sing. *Poudre à canon*. — (Rare) Praf (s. iarbă) de pușcă. *Au sfărâmat zidurile cetății, cu barut*. N. COSTIN, ap. DDRF. *Pentru umplutur' tunurilor, spuneă că bagă întâi un săculeț de barut, și apoi toarnă cu banița feluri de ghiulele*. DIONISIE ECLESARCU, c. 171; cfr. id. ib. 165. [La autorul acesta din urmă, a cărui limbă e plină de turcisme, găsim și cuvântul *barutană* s. f. c. 173, din turc. *barut hané* „magazie de praf de pușcă, ierbărie“.]

— Din turc. *barut*, idem.

BĂRZĂ s. f. (Ornit.) *Cigogne*. — Pasăre călătoare, cu ciocul, gâtul și picioarele foarte lungi; cfr. stârc, cocostârc. Poporul deosebește două varietăți de barză: „*barza albă și barza grivă*, adică cea cu aripile negre“. (Bălăceanu, în Râmnicul-sărat), ap. HEM. 2525. Aceasta din urmă se numește, pe alocurea, *barză cernită* (DDRf.) și *barză neagră*. Sunetul caracteristic produs de barză, cu ciocul, pliscul, s. clobanțul său, se exprimă prin verbele: a tocă (Pribegi și Mărculești, în Ialomița, Balintestii, în Covurlui), a tocăni (Pribegi și Borănești, în Ialomița), a păcăni (Broșteni, în Ialomița), a clăpăi (Mărculești, în Ialomița), a clăpăni (Ivești și Cârjeoani, în Tutova), a clămpăni (Homocea, în Tecuci), ap. HEM. 2525; H. III, 17. *Să nu mâncați [i]... barza și șoiumul*. BIBLIA (1688), 137. *Barza cea simțitoare, Care pe om iubește și 'n preajmă-i se nutrește...* ALEXANDRESCU, M. 382. *În sfârșit ajunseră la pădure; și de cum ajunseră, le clănținiră dinții așa de tare, că parcă cu toții ar fi avut ciocuri de barză*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2525. *Pe malul [bălții]... se vedeau ici-colea berze*. SANDUALDEA, A. M. 89. „Pasările privity ca mai sfinte la popor sânt: porumbeli, rândunicile și berzele.“ (Glodeanu-Siliște, în Buzău) H. II, 122. „*Barza*, când se arată primăvara, e semn că nu va mai da iarnă“. (Balintestii, în Covurlui) H. III, 66. *Când vezi barză întâi pe sus, tot anul vei fi sănătos, iar când o vei vedea pe jos, tot anul vei fi bolnav*. (Ciulnița, în Ialomița). ȘEZ. III, 46/25. (Pentru alte credințe populare despre barză cfr. HEM. 2523 și MARIAN, O. II, 310, ȘEZ. III, 47/3, VIII, 51). *Berzei oarbe îi face Dumnezeu cuib*. (Slănic, în Bacău), ap. ZANNE, P. IX, 543 („adică Dumnezeu îngrijește de cei nevoiași“). *Se întrec, ca puii de barză la zburat*. (Putna) ibid. IX, 543 (se zice „mai ales despre copii“). | P. a. n. al. Numire dată caprelor bălțate cu negru. JAHRESBER. XVI, 221; cfr. DAMÉ, T. 182 (din Bacău). | *De-a barza* e numele unui joc de copii. Cfr. ȘEZ. VIII, 124; PAMFILE, J. II. [Plur. *berze*, rar: *barze*. MARIAN, O. II, 310; (Ciobanu, în Constanța), ap. HEM. 2523; ALECSANDRI, ibid.; tot așa gen.-dat.: *berzei, berzii*, (vechiu) *barzei*. MSS. (a. 1764), ap. HEM. 2530.]

— *Barză* e, probabil, un adjectiv substantivat, fiind la început atributul speciei celei albe de berze și derivă din alb. *barð*, -ðe „alb, -ă.“ *Gaster, Zeitschrift f. rom. Phil.* III, 469; G. Meyer, *Etym. Wörtb. d. alb. Sprache*, 27 (cfr. și *bardaş*, *bardoş*, alb. *bardoš* „albicios“, grec *πελαργός*. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 620 revine la vechea etimologie, din lat. *ardea* „stârc, bătlan“ și, în afară de ital., span. *garza*, portg. *garça*, îl compară și cu ital. *albardeola*, „Löfvelgans“). Cfr. și Schuchardt, *Cuv. d. bătr. Supl.* XXIII, HEM. 2526 ș. u.

BĂRZĂC s. m. (Entom.) *Cousin, moustique*.

(În Transilv.) Țânțar. MARIAN, INS. 310. [Și: *bărsac* s. m. id. ib.]

— Derivat din tulpina onomatopeică *bărz* (cfr. *bărzăun*), prin suf. -ac.

BĂRZĂUN s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon* (*Rombus terrestris*). 2°. *Frelon, guêpe-frelon* (*Vespa crabro*). 3°. *Vaurien*.

1°. (Munt. și Transilv.) Specie de himenopteră, cu corpul gros și păros, care trăește în colonii mici făcându-și fagurele în pământ și care produce, cu o coardă din organul respiratoriu, un sunet foarte caracteristic (redat prin verbele a bănzăi, a bonzăi, a bombăni, s. a bumbăni); se mai numește *bon-dar*, *bonzar*, *bonzăroi*, *bânzar*, *bățan*, *băzgan*, *bombâr*, *bumbar*, *bundar*, *bunzar*, *bon-gar*, *bongoiu*, *bozgoiu*, *albină-țișănească*, *albină-Țiganului*, *muscoiu*. Cfr. MARIAN, INS. 193 ș. u.; H. II, 80, 87, etc.

2°. (Mai rar) = *gărgăun*. MARIAN, INS. 201, 204.

3°. Fig. (Ban. și prin Mehedinți, sub forma *băr-năue*) „Om fără căpătăiu, fără nici o treabă, gură-cască.“ GR. BĂN.; N. REV. R. (1910), 85; MARIAN, INS. 214. | (Întrebuințat și în funcțiune adverbială) *Umblă, câtu-i dziulica, bărnăudz prin sat*. GR. BĂN.

[Și: *bărzăun* s. m., *barzaon* s. m. MARIAN, INS. 201, *bărzăune* s. m., *bărzăune* s. m. (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 9; MARIAN, INS. 193; COSTINESCU. (Cu metateză, în Ban. și prin Mehedinți) *bărnăuz* s. m. MARIAN, INS. 193, 201, etc.; (poate, rezultatul unei fuziuni între sinonimele *bon-dar* și *bărzăun*, prin Ban. și): *bărdăun* s. m. și *bândăoiu* s. m. (pronunț. *bândăon*). *Trei bărdăuni îmi săreă, După Novac se luă*. CORCEA, B. 100.]

— Derivat dintr-un verb onomatopeic *bărzăi* (varianta verbului *băzăi*), prin suf. -un.

BĂRZĂICĂ s. f. *Petit traineau*. — (În Țara-Hațegului, Transilv.) „*Bărzeică* = sanie mică, cioaclă, pe care se aduc lemne din pădure. (Clopotiva)“. VICIU, GL. „*Bărzeică* = săniuță ce se trage cu mână“. REV. CRIT. III, 87. *Bărgăică* = sanie, cum au copiii iarna, de se sanie cu ea. [D. ex.] *Du-te, [de] adă bărgăica, să ne dăm pe deal*. (Jurul Hațegului)“. VICIU, GL. Cfr. *hăță, cioaclă, scarlete*. [Și: *bărzeică* s. f. (Bouțariu, în Hațeg) VICIU, GL., *bărjeică* s. f. și, cu pronunțare dialectală, *bărgăică* s. f.]

— Derivat din slav. *brъzъ* „repede“, prin suf. -ică. Înțelesul original pare a fi: „sanie care merge repede“ (cfr. a veni sănius = a veni s. a fi dus repede la vale; cfr. răpăgă) și cuvântul pare a fi împrumutat întreg din vreo limbă slavă (mai de grabă din sârbește).

BĂRZĂC s. m. *Tige de chanvre (restée plus petite que les autres)*. — (Numai la plur.; rar; în Agrișteu, pe Târnavă-mică, în Transilv.) „*Bărzoci* = cânepa mai mică [care n'a putut crește mare și care stă printre cânepă ca puful subțene, cfr. PAMFILE, I. C. 103], ce rămâne dacă s'a smuls cea mai înaltă“... VICIU, GL. Cfr. *poșomogi, podbici, porbici*.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *borzag* „boz“).

BĂRZĂI subst. (Bot.) Sorte de plante. — „*Bărzoii*: niște flori.“ ȘEZ. II, 149/32.

BĂRZOIA vb. I refl. 1°. *S'emporter, s'irriter. Bourder*. 2°. *S'enorgueillir*.

1°. A-i sări (cuivă) țandăra numaidecât, a se mânia lesne și a sta bosumflat. *Dă-i pace, el nu vorbește cu noi, vezi că se bărzoeste!* (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. (Cfr. *bărzolea*).

2°. A se îngâmfă; a se umflă în pene. *La vârful [felezuitoar]ei sânt legate... nițele subțiri... răsfirate ca coada curcanului, când se burzoie*. BRE-

BENEL, GR. P. (subt felezui). *Tinerică când erai, Zici că nărav nu aveai, Dar acum te-ai bărzoiat, Cu nărav te-ai învățat.* TEODORESCU, P. P. 152; MARIAN, SE. I, 42. (Despre femeia obraznică și îngâmfată se zice că) *S'a bărzoiat ca o curcă.* MARIAN, O. II, 77; ZANNE, P. I, 457.

[Și bărzoii vb. IV^a (cfr. bărzoiea); (cu prefacerea lui *ă* în *u*, după labiale) și: burzoii vb. IV (IV^a).] — Derivat din bărzoii. (În înțelesul 2°, influențat de cuvântul burzului).

BĂRZOIAT, -Ă adj. *Redressé* (en parlant de la queue des animaux). — Participiul, devenit adjectiv, al verbului bărzoii (în înțelesul etimologic, despre coada animalelor); cfr. bărzoii. Ridicat(ă) în sus. *Vulpea...*, cu coada bărzoiată, spre bârlogul ținilor săi cum putea mai tare se ducea. CANTEMIR, IST. 129; cfr. 195.

BĂRZOIU s. m. (Ornit.) *Cigogne mâle*. — Masculinul lui barză (derivat prin suf. moțion. -oiu; întrebuințat rar și mai mult în glumă). *Am văzut O barză Ș'un bărzoii Și trei puici, Cine sânt? — (Cutare) tu femeea, Și trei fete.* TEODORESCU, P. P. 199.

BĂRZOIU adv. *Redressé. Dressé, hérissé*. — La origine, în expresia: *cu coada bărzoii* = cu coada ridicată în sus. [Calul] *porneă apoi în spre el, cu capu'n piept, cu codița bărzoii în vânt.* SANDU-ALDEA, SĂM. III, 743. *Caprei îi cade coada de râte, Și ea tot bărzoii* (varianțe: sus) *o ține* (: „adică mândrul și când scapătă, capul tot sus îl ține“). IORD. GOLESCU, ap.) ZANNE, P. I, 393. † A-și face coada bărzoii : a o lua nebușește, la fugă (precum fug vitele când a dat băza în ele). [Morărița] *Și-a făcut coada bărzoii Și-a fugit prin cele văi.* TEODORESCU, P. P. 151^b; MARIAN, SE. I, 41. | (Întrebuințat în funcțiune predicativă) „*Îi bărzoii* = îi ștremgar“. ȘEZ. IX, 149 (probabil, mai mult cu privire la exterior: țănoș, mândru). || P. ext. „*Cu părul bărzoii* = cu părul în sus (de spaimă), cu părul măciucă; (de unde și vorba: *bărzoii-măciucă*: sai pe el, înhață-l!“ PAMFILE, J. III. | Și: bărzoii adv. *Coada cicoantă, bărzoii sus!* TEODORESCU, P. P. 486; (cu schimbul obicinuit între suf. -oiu și -ău, și): *băzău* adv. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 393.]

— Derivat din băza, prin suf. -oiu. (Pentru formațiune, cfr. „cu părul vâlvoiu“; formele cu *r* se explică prin existența unei tulpine onomatopoeice *bărz-*, alături de *băz-*, cfr. *bărzăun*); „cu coada bărzoii“ însemnează deci, la origine: cu coada ridicată, precum o au vitele în care a dat băza (= strechia).

BĂRZOIEA s. f. invar. Appellation des vaches facilement irritables. — „Numele unei vaci care din toată nemica se bărzoiește, [se] mânia ca și unii oameni“. MARIAN.

— Derivat din bărzoii, prin suf. batjocoritor -olea.

BAS s. m. (Muzică) *Basse*. — Voce (bărbătească) adâncă (groasă), ori instrument (cu coarde s. de aramă) care scoate numai sunete grave. *Și nu mi-i de bot, Cum mi-i de nas, Că făceam din el un bas.* MARIAN, I, 218. | P. ext. Persoană care are o astfel de voce, muzicant care cântă partea de bas. | *Bas întâiu* s. prim (spre deosebire de *bas al doilea* s. secund, numit și numai: *bas*) = bariton. *Un... tânăr, basul cel dintâi din corul arhieresc.* CONTEMPORANUL, III, 616. Cfr. alto, altist, bariton, tenor, sopran.

— N. din fran. (ital. *basso*, idem, propriu: „jos“).

BAȘ adv. *Juste, justement, tout-à-fait, précisément, exactement*. — Tocmai, chiar, taman. *Când te văd, bașe, la lună, Inima nu mi-i baș bună.* HODOȘ,

P. P. 113. *Pe mine mă cer doi veri, Nu mă cer baș de demult, De-o lună, de-o săptămână.* id. ib. 117. *În poala bădiții mele, Sede-o lele de muier. Cî n'ar fi baș cu cădere, Că lelea are bărbat, El e june de nsurat.* DOINE, 154. *Asă-i fata de frumoasă, Frumoasă e baș ca noaptea Și e groaznică ca moartea.* BIBICESCU, P. P. 304. *Muieria lui Păcală iar începui a plânge după bărbatul ei, zicând că acuma baș îi mort* (= chiar că-i mort, e mort de-a binele) și e întins în biserică. CĂTANĂ, P. III, 49. „*Aia-i rău.*“ — „*Rău și nu baș.*“ (= și nu prea, ȘARAFOLA, comit. Torontal, în Banat). ȘEZ. I, 275/28.

— Din sârb. baș, idem.

BAȘ s. m. I. 1°. *Chef* (de corporation). 2°. *Extrémité, bout*. 3°. *Change, agio*.

I. 1°. † (Neobicniuit) Cap, căpetenie, mai-marele (unei bresle de negustori s. meseriași), staroste. *Am dat această domnească a noastră carte Nicolii, bașul gelepilor.* DOC. (a. 1795), ap. ȘIO. *Pentru aceste toate așezăm epitropi și purtători de grijă... prepreasfinția sa părintele mitropolitul Moldo-Vlahiei... pe baș Coste Avraam, pe baș Sandul Panaite, pe baș Coste Papafil.* (Mold., a. 1766), URICARIUL, XIV, 190/12. | (Păstrat pe alocuirea până azi, ca atribut al cuvântului „cocoș“) „Poporul crede că este o toacă în cer, după care cântă cocoșii. În fiecare sat este un cocoș, care cântă când este numai de trei zile. Acest cocoș aude cel dintâi toaca din cer, și, după ce cântă el, apoi încep a cânta și ceilalți cocoși. Acel cocoș se numește cocoș baș.“ (Gherăseni, în Buzău), ap. HEM. 2663 (numit și *cocoș năzdrăvan*, MARIAN, ib.).

2°. (Navig.; rar) Cap, capăt (al unei bărci). *Căpitanul se ghemui între capetele maldărilor și bașul de dinapoi al luntrei.* SANDU-ALDEA, P. 201.

3°. (Comerț; pop.; învechit) „Ceea ce se lasă schimbătorului pentru schimbatul unei monede“ (COSTINESCU), *agio*. *Mai sânt datoriu însă 130 lei, la Moise Jidovu', cu 30 lei bașul lor.* (Mold., a. 1767), URICARIUL, XVII, 55/2. *Mulți casieri... se foloșesc... de aurul ce au în casa de bani ai... statului, prefăcându-l... în argint, și nația plătește pentru datorii mai mult baș.* JI-PESCU, ap. TDRG. | P. ext. Plus, spor. *Și chiar dacă se brodează... să se păcălească... își găsesc socoteala... în „bașul“, sprul ce-i ieșea de la „raz“, când umplea... măsură... cu dichis.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 77.

— Din turc. *bâş* „cap, căpetenie; agio, etc.“ (Cfr. *baș-*. În înțelesul 2°, poate prin mijlocirea sârb. *baš*, „capătul dinainte al corăbiei“; în înțelesul 3° e prescurtat din turc. *akçe başy*, „capete de bani“ ȘIO, și a putut intra la noi și prin filiația limbii bulgare: *baš* „întâiul; agio“).

BAȘ- Element de compoziție, intrat în limba noastră dimpreună cu titulatura ierarhică otomană și devenit mai târziu un fel de prefix productiv.

1°. În cuvinte luate de-a-dreptul din turcește, *baș-* se găsește numai în legături cu substantive care înseamnă titlul unei funcțiuni sau al unui rang; cuvântul compus arată pe „căpetenia“ s. pe „șeful“ slujbașilor sau demnitarilor acelei administrații. (Mai toate aceste cuvinte au pierdut azi din limbă. Adesea aceste compuse cu *baș-* sânt sinonime cu cele care conțin în partea a doua cuvântul -*bașă* și cu cele compuse cu *vel-*). Exemple:

baș-agă † s. m. (În turcește și la Români care aveau legături cu Orientul) Întâiul eunuc al haremului Sultanului. E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. | (În poezia pop.) Primul căpitan s. comandant al unui detașament de Turci. *Da'n caic cine eră? Eră căpitan-pașă, Baș-agava Turcilor.* ALECSANDRI, P. P. 124/13; cfr. 125^b.

baș-alaiu-ceaș † s. m. și *alaiu-baș-ceaș* † s. m. Cel mai mare între cei doisprezece ceași care păseau înaintea alaiului domnesc. *Baș-alaiu-ceaș, pe lună 20 lei.* (Mold., a. 1776), URICARIUL, XIX, 391/2.

baș-beșleagă † s. m. și (cu formă turcească) **baș-beșli-agă** † s. m. Comandantul suprem al ostașilor de poliție (turcească), numiți beșlii. *Au trimis pașa... pe baș-beșliagă, cu câțiva beșlii...*, la Nicolai-vodă. AXINTE URICARIUL, ap. TDRG. Pentru menținerea ordinei, Cheahia-beg în Valahia și Iusu-pașa în Moldova orânduise în fiecare plasă câte un beșliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un beșli-agă cu 50 de neferi, și la Iasi și București câte un baș-beșli-agă cu câte 200 de neferi. GHICA, ap. HEM. 2661.

baș-bulu(c)-baș(a) † s. m. și **baș-buliuc-baș** † s. m. (N. COSTIN, ap. ȘIO.) Căpetenia bulubașilor, care, ca șef al gardei domnești, supraveghea închisoarea Curții, având pe seimeni sub comanda sa. *Au venit aici în țară, în Moldova, de au fost baș-bulu-baș la Constantin Duca-vodă.* NECULCE, LET. II, 255/33. *Pe Costache Purice... cu bună pază închizându-l la Cetățue, ședând până au venit Domnia în Iasi, și atunci l-au scoborit în Curte, la baș-bulu-bașa de simeni.* E. KOGĂLNICEANU, ap. HEM. 2660; cfr. LET. III, 293/25; BELDIMAN, TR. 341. *Să hotărîm o casă cu locul ei ce este împrejurul casei, a dumsale Neculai Moraitul, baș-bulu-baș.* (Mold., a. 1760), URICARIUL, XXII, 384/7. [Derivat: **bașbulnbășie** † s. f. Rangul de baș-bulu-baș. FOTINO, ap. ȘIO.]

baș-caimac † s. m. E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. și **baș-caimacân** † s. m. Cel dintâi dintre caimacami. *Mulfămim agalelor și baș-caimacaniilor.* TEODORESCU, P. P. 563.

baș-capicheaie † și **baș-capuchehaie** † s. m. (cu formă turcească și -chehaie). Întâiul agent diplomatic (capuchehaie) al principatelor românești pe lângă înalta Poartă. *Polia dumnea-lui baș-capichehaie, pentru socoteala blănarilor ci [=ce] au dat blani la baeram-pescheș.* DOC. (a. 1786), ap. IORGA, S. D. 189. *Spătarul Mihalache Suțu, ce au fost întâi spătar aici, în vremea domniei lui [Caragea], ...și apoi baș-capu-chehaia al lui, la Tarigrad.* ZILOU, CRON. 71.

baș-capigiu † s. m. = capegi-bașa. E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO.

baș-ceauș † s. m. Ofițer superior cu diferite atribuții, cfr. **ceauș-baș**. *Serjant, adevă baș-ceauș.* N. COSTIN, LET. II, 75. *Luară pre Duca-vodă, de l-au dus de l-au închis la baș-ceauș.* NECULCE, ap. HEM. 2660. *Nastasă Ciurea, ce au fost baș-ceauș...* (a. 1795) URICARIUL, XXI, 320.

baș-ciohodâr † s. m., (mai rar) **baș-ciuhodâr** † s. m. IORGA, S. D. VI, 197. (La Turci) Primul ciohodar s. camerier al Sultanului; (la noi) întâiul cămăraș al Domnului, având sub porunca sa pe ceilalți ciohodari; el încălță și descălță pe Domn și ridică, din poruncă domnească, pe boieri, băgându-i la închisoare. Cfr. ȘIO., GHICA, S. XIV. *Ciuhodarii cu baș-ciuhodar, din a-stânga, cum merge Domnul la biserică.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 298/8. *Grigorie Ghica pornește pe baș-ciohodar Măciucă, care și aduce la curte pe Bărbucică, îl trânteste la pământ și din porunca domnească îi trage o falangă, apoi îl trimite surghiun la mănăstire.* GHICA, S. 46. *Poftisem la masă pe vărul Buște..., care o fost baș-ciohodariu la Domnul Ioniță Sturdeavodă.* ALECSANDRI, T. 40.

baș-conacciu † s. m. Mai marele conacciiilor, având să îngrijască pentru sălaș când călătoreă Domnul; cfr. **vel-conacciu**. *Și Domnul încă au poroncit de s'au rânduit conaccile, orânduindu-se baș-conacciu (pe) Constantin Canano.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, ap. HEM. 2660.

baș-tergimán † s. m. Întâiul dragoman al Sultanului. s. al Domnului. CANTEMIR, ap. ȘIO.

2°. (În grăul fam. și glumeț, adesea cu o notă batjocoritoare; cfr. „el e capul răutăților“) **baș**-se întrebuintează (în România) ca element de compoziție în legătură cu substantive, dându-le înțelesul „de cel mai de frunte, cel mai înalt (ca rang);

cel mai bun, cel mai fin (cfr. cel mai prima)“ — și cu adjective: „în cel mai înalt grad, peste măsură de.“ (și, când avem a face cu un cuvânt care arată originea,) „get-beget, de baștină, neaș“. Cfr. arhi-, para-, ultra-, extra-, supra-, super-, hiper-. Exemple: **baș-bătăuș** s. m. *Baș-bătăuș la aleyeri.* N. XENOPOL, ap. RUDOW, XIX, 420. | **baș-bătrân**, -ă adj., subst. *Sântem vinovați, C'am fost prea plecați Lu' baș-bătrânul Ianoș Ungurul.* TEODORESCU, P. P. 498^b. | **baș-boier** s. m. Primul boier al țării, în același timp președinte al Divanului (după Domn) s. chiar guvernator provizoriu (ca în a c a m) al țării (în astfel de baș-boier a fost orânduit întâia oară, din partea Porții, la a. 1763; cfr. ȘIO.); boier mare. *Baș-boierul purtă hanger la brâu.* GHICA, S. 501. [Un boier din Moldova] a dat domnitorului țării toate moșiile sale, pentru ca acesta să-i sărute mâna în fața mai multor marturi și să-i hărăzească titlul de baș-boier. I. NEGRUZZI, I, 416. O, voi, baș-boierilor! MALTESCU, B. 36. | **baș-calic** s. m. *Să vie și să-mi calce drepturile mele de calic vechiu, de baș-calic?* ȘEZ. VI, 169. Cfr. CREANGĂ, GL. | **baș-căpitan** s. m. LET. III², 294. | **baș-marghiol** s. m. Ștregar de frunte. *Necula Neculcea, Din oraș din Tulcea, Fecioraș de Sârb, Baș-marghiol de târg.* POP., ap. HEM. 2662; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 161, 162. *Io nu te-oiu tuă, Nu te-oiu sărută, Că ești farfară, Baș-marghiol de gură, Care inimi fură.* TEODORESCU, P. P. 455. **baș-rachiu** s. a. *A băut vin hermăziu, Cu răvac și baș-rachiu, Ș'acum doarme într'un pat, Pe trei perne răsturnat.* TEODORESCU, P. P. 540. [Și: **baș-rachiu** s. a. *Scotea vin, scotea rachiu, Scotea rachiu, baș-rachiu.* MAT. FOLC. 47.] | **baș-răzês** s. m. *Eu sânt Harță, baș-răzês, Cunoscut tocmai prin Ieș[i].* ALECSANDRI, T. 257. | **baș-tarigrădean** s. m. Greci neguțători, *Baș-tarigrădeni.* TEODORESCU, P. P. 85^b. | † **baș-vânător** v. avgiu.

BĂȘĂ † s. m. (ș. d.) v. pașă ș. d.

BĂȘĂDĂ s. f. v. beseadă.

BĂȘĂDĂ vb. IV^a. *Parler, causer, s'entretenir.* — (Transilv.; ungrism) A vorbi s. a sta de vorbă cu cineva. *Bășădui de viu până la zori.* COD. VOR. 16/13-14; cfr. 64/8; 82/5 (= vorovind cu ei. N. TESTAMENT 1648; vorovind până la zio. BIBLIA 1688). *Stați, Turcilor, nu grăbiți, Că cu Gruia bășădiți.* BIBICESCU, L. P. 291. [Și: **bășădui** vb. IV^a, care, în Munții-Sucevii, din Moldova, însemnează „a fi deprins numai cu un fel de lucru de mâncare“. ȘEZ. II, 126/38. Înțelesul acesta arată că în Moldova cuvântul e împrumutat din limba ruteană: *beseduvati* „a ospătă“.]

— Derivat din **bășadă**.

BĂȘĂDUI vb. IV^a v. bășădi.

BĂȘĂIŌC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BASALIC s. a. *Tas de foin.* — (Rar) „Porcoiu sau porcan de fân, cam de o jumătate de car.“ PAMFILE, C. *Sus cârlig, Jos cârlig, Și la mijloc basalic?* (= Cântarul.) GOROVEI, C. 61.

BĂSAMĂ adv. *Apparement, à ce qu'il paraît.* — Bag seamă, mi se pare. (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCUI. [Și: **bășamă** adv. „pe semne, așa se vede“. POMPILIU, BIH. 1004, **băsema** adv. „pasă-mi-te“ (Mehedinți), Com. STRĂMBULESCU.] — Scurtat din **bag seamă**.

BASAMĂC s. a. *Eau-de-vie de céréales (de mauvaise qualité), tord-boyaux.* — (Cuvânt nou, care se răspândește tot mai mult în România; cfr. H. II, 81; IV, 12, 119; V, 72, 117; VII, 8, etc.) Rachiu ordinar (făcut din spirit de bucate amestecat cu apă). Cfr.

holercă, tărăș, pocirlă, poșircă, etc. *Pe sticlă eră scris: Mastică de Hio; dar miroseă a basamac.* CONTEMPORANUL, v. 2. *Zice lumea că-s sărac. Pe ce beau la basamac?* ȘEZ. VII, 44. *Basamacul sparge capul.* ZANNE, P. III, 451. | Fig. *Unde murgului că-i trase [cu gârbaciul]?* — *Între șale basamace (= lovituri zdravene, cum e basamacul de tare), Unde murgului nu-i place.* ȘEZ. III, 65/18, 27. [Plur. (rar) -mace și -macuri.]

— Probabil, din injurătura trivială ungurească *baszám a...* Cfr. HEM. 2538.

BASANGEL s. a. (Cor.) *Danse populaire.* — Numele unui joc țărănesc. (Băilești, în Dolj.) H. v, 18.

BASAÓCHIU, -OÁCHE adj., subst. v. bazaochiu.

BĂSĂOS, -OĂSĂ † adj. *Envieux, haineux.* — (Atestat numai într'un glosar din secol. XVII) Invidios, pizmaș, uricios, ciudos. CUV. D. BĂTR. I, 270.

— Derivat din băsău, prin suf. adj. -os.

BAȘARDINĂ s. f. v. bașordină.

BĂSĂU s. a. 1°. *Vengeance.* 2°. *Haine, rancune; colère.* 3°. *Injure, outrage.* 4°. *Mauvaise habitude, vice.*

(Prin Transilv., Mold. și Bucov.; rar; uncurism).

1°. † Răzbunare. *Voiu aduce armă pre voi, care va sta de băsău.* CUV. D. BĂTR. I, 10 (: „l'épée, qui fera la vengeance“). *Toș[i] creștinii... să nu fie stătători de alean, ce toată stătătura de băsău să o lase pre Dumnezău, carele gudecă toată lumea în dereptate.* SICRIUL DE AUR (a. 1683), ap. CCR. 116.

2°. Ură, pică, „ciudă învechită (care cere răzbunare), prinsură“ (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR; cfr. CUV. D. BĂTR. I, 16. *Lasă băsăulii!* CORESI, PS. 93; cfr. 250. *Pizmașilor mare... jale iaste..., numai căce-ș văd cu ochii pe cine-i easte pizma și băsău.* MSS. (Brașov, secol. XVII), ap. HEM. 993/30. *Am băsău pe cutare:* „ură, ciudă mare“. (Munții-Sucevii, Mold.) ȘEZ. V, 37/18.

3°. Batjocură, supărare (adusă cuivă), ofensă, nedreptate. „*Dēsău = iniuria (contumelia).*“ ANON. CAR. *Dascale, aceastea zicând, noao ne faci băsău.* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. CCR. 91.

4°. „Apucătură [rea], vițiu.“ (Munții-Sucevii, Mold.) ȘEZ. V, 37/18.

[Plur. (rar) -săuri. CUV. D. BĂTR. I, 16.]

— Din ung. bosszú „răzbunare.“

BAȘBAFİR † s. a. v. balbafir.

BAȘBUZÚC s. m. v. bașibuzuc.

BĂȘCA adv., adj. invar., prep. 1°. *Séparément, à part; séparé, différent.* 2°. *Excepté, outre, sauf, sans compter...*

1°. Adv. (Une-ori compus cu de(-a)-; construit în mod absol. sau cu prep. de) În deosebi, de o parte, (în) afară de...; cfr. bez, dechilin. (Interpretându-se adverbul drept atributiv al subiectului, s'a putut naște și funcțiunea de adj. invar. cu înțelesul de) Deosebit, despărțit. *Sânt ceale doao livezi băscă, cum-părături ale popei.* DOC. (Munt., a. 1715), ap. HEM. 2669. *Mai înainte de a fătă, scroafele trebuie alease din cărd (băscă) și închise dechilin în cocine.* ECONOMIA, 98. *Am fost bășca de frații mei peste 20 [de] ani.* ARICESCU, ap. ȘIO. *Leonida: Vezi bine, pensia e bășca; o am după legea a veche.* CARAGIALE, T. 84/13. „Locuiesc bășca; mânc bășca: separat, deosebit“. REV. CRIT. III, 87. (Pleon.) *Stăpănu-tău, ca stăpănu-tău; ce ți-a face el, asta-i deosebit, de bășca!* CREANGA, P. 266. (Repetat) *Mese[le] erau bășca pentru oameni, bășca pentru muieri și bășca pentru feciori.* PITIȘ, SCH. 107. *Bășca României, bășca Ți-*

ganii! ZANNE, P. VI, 373. || P. ext. (Din înțelesul „de o parte“ s'a născut, în anumite construcții, cel de) „Singular“ (VICIU, GL.), „rășleț“ (Mehedinți; com. N. IONESCU), anume. *Spun bătrânii, că pe când veneau Turcii pin casele lor, aveau străchimi bășca pentru Turci, și ce bucate rămăneau de la ei le lăpădaru la căni.* ȘEZ. III, 76/12. *Am rămas de băscă!* (Densuș, în Transilv.) VICIU, GL. | (În corelație cu „una“) Alta, altfel. *Asta-i! una vorbim și bășca ne'nțelegem!* CARAGIALE, T. II, 7/8; cfr. ZANNE, P. II, 742.

2°. (Mai rar) Prep. (În afară de..., fără a se socoti..., nepunând la socoteală... *O vie de vr'o opt pogoane și ceva, bășca crama și casele.* MARION, ap. HEM. 2669. *Bășca de ce ți-am dat, îți mai rămân dator cinci lei.* LM.

[Accentuarea mai veche eră *bășcă*; cuvântul înțetătenindu-se în limba română — el a pătruns și dincolo de munți (în Ban. prin mijlocire sârbească) — și-a schimbat accentul: *bășca*, prefăcându-se pe alocuri în *bășcă, bășca, băscă.*]

— Din turc. *başka*, idem.

BĂSCĂ † s. f. sing. *Toison, laine.* — Lâna (tunsă de pe oaie). Atestat numai o singură dată: *Deștinge-va ca plo[ae] spre băscă.* PSAL. SCH. 220 (la CORESI, PS.: „lână“).

— Din alb *başke*, idem. (Cuvântul există și la Aromâni).

BĂSCĂ s. f. *Maie* ou *huche pourvue d'un grand trou au milieu.* — (Mold.; rar) „O covată găurită la mijloc, ca să încapă trupul unui om.“ ION CR. II, 13.

BĂSCĂ s. f. 1°. *Basque.* 2°. *Petite veste de femme (corsage à basques, boléro).*

1°. Poalele (adaose) ale unei talii (bluze s. jachete) femeiești.

2°. P. ext. (pop.) Bluză cu băscă, „ilic de stambă nevătuit (modă nouă, de lux)“. (Ciuperceni, în Dolj) H. V, 129; cfr. H. II, 147; 89; H. III, 119, 311; H. VI, 143; H. VII, 8; etc.

— N. din fran. Cfr. *baschină*.

BĂȘCĂ s. f. v. baștă.

BĂȘCĂCĂRĂ vb. I^a (ș. d.) v. răscrecără ș. d.

BĂȘCĂIE s. f. Outil de forgeron. — (Mârleanu, în Constanța) Unealtă a fierarului (neprecizată mai de aproape). H. II, 282.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bașchie*.

BAȘCALÉȚ s. a. v. bașcanet.

BĂȘCALÍ vb. IV. *Gronder, se moquer de* (qqn.). — A certă, a muștră pe cineva, a-l cicăli, a-l face de două parale, de răs și de bătaie-de-joc. *În viața mea n'am să-i spun o vorbă, că m'a bășcalit de parcă aș fi strein.* Com. I. PAVELESCU.

BĂȘCĂLEȚ vb. IV^a. (*Se*) *séparer.* — Trans. și refl. A (se) pune bășca, a (se) alege (de o parte), a (se) despărți (spec. spunându-se despre „unii care au avut toate în comun, rămânând fiecare cu partea ce i se cuvine“. RĂDULESCU-CODIN). *În fiecece vară, după ce isprăveă treerișul, își bășcăleuă grăul în două: cu o parte, cea păstrată gurii, porneă la moară.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 78. [Derivate: *bășcăluit*, -ă adj. *A fi însă despărțită și bășcăluită una de alta, de tot și întru toate, viața de veci de moartea de veci.* PISCUPESCU, O. 125; *bășcăluire* s. f. *Această bășcăluire și despărțenie... socială, durează de aproape două veacuri.* JIPESCU, ap. TDRG. || Cu alte sufixe: *bășcău* vb. IV^a = „a da de o parte, a despărți, a răzleți“ (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Și noi să ne bășcăuim.*

(Orlea, în Romanaji). PĂSCULESCU, L. P. 216. | (În Ban.) băscăși vb. IV^a (refl. și cu înțelesul spec. „a se divorța”), cu derivatul băscășit, -ă adj. = „deosebit”. Com. LIUBA. *Tată, iar s'or îmbinat oile noastre cu altele, și umblând să le băscășesc, mieii nu i-am putut nici cum răzni.* CĂTANĂ, B. III, 13. „*Frații s'or băscășit* = s'au despărțit unul de altul, din avere. *S'a băscășit de soție*: a divorțat.” Com. A. COCA.]

— Derivat din *bașca*, prin suf. -ălu (-u), -ăși). Cfr. desbăscăși.

BAȘCANET s. a. (*Petit*) sac, bourse (de toate ou de cuir). — (Rare; în Transilv. de nord) „Băscăneată” = sac, săculeț, săcuțior”. BUGNARIU, N. „Bașcaleț” = pungă de pânză”. VICIU, GL. „Bașcanet” = pungă de piele sau beșica de porc, în care țin tăbac, jașcău. (Ioana, Gherla, Cămărăș, Cistelec)”. VICIU, GL. [Și: băscăneată s. f., bașcaleț s. a.]

BAȘCĂȘI vb. IV^a (ș. d.) v. bașcăluși ș. d.

BAȘCĂU s. m. *Sot*. — (Rare; în Muscel) Prost. RĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută. (Probabil, din ung. *bácsikó*, „bădiță”, fiind considerat „prost” mai întâi vreun Ungur care nu pricepea românește și se adresa Românilor mereu cu acest cuvânt.)

BASCEĂ s. f. *Jardin*. — (Rare, prin Oltenia) Grădină. *Pe suru' -ăl mic încăleacă, Pân* (= prin) *băscăle se nfundă.* MAT. FOLC. 79. [În Ban., prin mijlocire sârbească (*bašče*): *bășce* s. f. JAHRESBER. III, 313. | Prin secol. XVIII, în texte cu multe turcisme, și: † *bagcea*. ȘIO.]

— Din turc. *baghçe*, idem. Cfr. *baccevan*.

BĂȘCHI interj. v. *baști*.

BĂȘCHIE s. f. (Dog.) *Chassoir* (de tonnelier). — Unealtă a dogarului (numită și *ciochie*, păpușă sau *bațic*) în formă de ciocan, cu o parte șențuită. („Șanțul se așează pe cerc și cu un ciocan de lemn se bate de asupra, ca să fugă cercurile către partea mai umflată a vasului”. PAMFILE, I. C. 161). Cfr. DAMÉ, T. 87.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *beșchie*, *băscăie*.

BĂȘCUI vb. IV^a. *Bourrer, enfoncer (en pressant)*. — (În Transilv.) „A umplea tare, indesar, d. ex. [cineva] umple o oală cu țărâtă, după aceea o indeasă și zice că: *Am băscuit-o*. (Bistra)”. VICIU, GL.

— Pentru etimologie v. *băcsi*.

BĂȘCUI vb. IV^a v. *băscăluși*.

BĂȘCULĂ s. f. *Bascule*. — Scândură s. pârghie mobilă așezată în cumpănă pe un suport, astfel încât când un capăt se lasă în jos celălalt se ridică. *Cântar* (s. *balanță cu băsculă*) și absol. *băsculă* v. *balanță*. *Pod-băsculă*: balanță pentru cântărit căruțe și care încărcate, etc.

[Accentuat, mai rar, și: *băsculă*.]

— N. din fran.

BĂȘEĂRECĂ † s. f. v. *biserică*.

BĂȘEMA adv. v. *basama*.

BĂȘÉN s. a. v. *basin*.

BĂȘERICĂ s. f. v. *biserică*.

BĂȘÉR s. a. v. *bailbafir*.

BĂȘI vb. IV^a (IV). *Péter, vesser*. — (Aproape numai

cu formă refl., însă cu sens trans.; pop.) A da vânt (din anus); cfr. fâsâi. ZANNE, P. I, 394; II, 126; 485; VI, 356; 420; 581, etc. [Dial. beși vb. IV^a. | Prez. *mă bășesc* și *băș.* ANON. CAR.; GOROVEI, C. 72; 221.]

— Din lat. *vissire*, idem.

BAȘIBUZUC s. m. *Volontaire turc de la milice irrégulière. Homme brutal*. — (Învechit) Voluntar turc, aparținând trupelor neregulate (în opozițiune cu *nizam*). *În războiu, ostașul turc, fie nizam ori bașibuzuc, fie seiz ori pașă, rămâne pururea o fiară sălbatică.* ODOBESCU, III, 603. *Un sentiment de groază străbătuse cu încetul până în straturile poporane, la vorba bașibuzuc.* D. ZAMFIRESCU, R. 53. | (Amintirea acestor soldați turci care, prin încălcările și jafurile lor, erau cauza țărilor române, a cărmăni în înțelesul fig. pe care l-are azi cuvântul) Om sălbatic, crud, crunt, crâncen. [Pronunț.: *bași-bu-*, une-ori scris și: *bașibuzuc* s. m. | Derivate: *bașibuzucesc*, -ească adj.; *bașibuzucie* adv., *bașibuzucie* s. f. Purtare sălbatică, cruntă; cruzime.]

— Din turc. *bași-bozuk*, idem (propriu: „cap sucit”. ȘIO.).

BĂȘICĂ vb. I. (*Se*) *couvrir d'ampoules*. — Fact. A produce bășici; refl. a căpăta bășici. *Rele-s, bade, frigurile, Ba mai rele dragostele: Frigurile te bășică, Dragostele te usucă.* ALECSANDRI, P. P. 19; cfr. RETEGANUL, TR. 119/21; MAT. FOLC. 219. *Un balaur... îl mușcă... Trupul de-i l bășică.* TEODORESCU, P. P. 438; cfr. 276. *De durere, nu-și află loc, beșicându-se trupul, încât pareă că-i o arătare.* DRĂGHICI, R. 130. | Fig. (pop.) A bășică (*pe cineva*) = a l bate tare, (încât să-i bășice trupul). *Nu taci, afurisitul, că acum te bășic, de ai să mă pomenești cât ai trăi.* (Sudiți, în Ilfov). Com. I. PAVELESCU. [Derivate: *bășicit*, -ă adj. I. (despre corp s. piele) Plin de bășici, acoperit cu bășici. ANON. CAR.; MARIAN, SA. 103. *Nică... se duse și el, cu talpele beșicate, pe urma lui Oșlobanu.* CREANGĂ, A. 102. „*Pită beșicată* = pâne coșită (comit. Făgărașului)”. VICIU, GL. 2°. În formă de bășică. (În acest înțeles, și substantivat, sub forma fem.) *bășicată* (albă s. *neagră*), un fel de struguri. H. II, 11; 58 („de culoare albă; este cea dintâi la copt”); 98; 115; („cu boabe ruginii și pietroase”); 125; 141; 165; 176; 193; IV, 53; V, 4; VII, 67, etc.; JIPESCU, O. 53; BARONZI, L. I, 94; | *bășicare* s. f. (rar; exprimă acțiunea); *bășicat* s. a. (mai mult despre obiceiul de a se bășică cu urzi, la Sf. Gheorghe); *bășicătura* s. f. (exprimă rezultatul acțiunii).]

— Din lat. (pop.) *vessicare*, idem.

BĂȘICĂ s. f. I. *Vessie*. II. 1°. *Globe, boule, ballon*. 2°. *Ampoule*. 3°. *Bulle*. 4°. *Coqueret (Physalis Alkekengi)*.

I. Receptacol dintr'o membrană elastică, care se găsește în corpul animalelor, îndeplinind diferite funcțiuni organice. Astfel, în *bășica* omului (numită și: *bășica udului*) și a mamiferelor se adună urina; la pești, *bășica*, umplută cu aer, servește a da corpului ușurimea necesară spre a pluti la suprafața apei. P. ext. Bășica uscată, întrebuintată spre diferite scopuri (ca pungă, burduf, pergament, etc.). *I-au venit boală de piatră, în beșică.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *O beșică plină de bani.* IORGA, S. D. XIII, 242. *După aceea, [gura butelcii] se învâlește bine cu beșică de vită.* I. IONESCU, C. 205. *O pungă de beșică de bou.* CONTEMPORANUL, III, 820. *Mie are să-mi dea coada porcului s'o frig, și beșica s'o umplu cu grăunțe.* CREANGĂ, A. 41. *Se duse într'un oraș, își puse o bășică de cirviș în cap...* ISPIRESCU, L. 150. *De piatră la bășica udului, povățuesc babele să sape bolnavul... melci...* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 144. || (Bot.) Bășica porcului = *gogoasă (Lycoperdon bovista)*. PANTU, PL.; LEON, MED. 23.

II. P. anal. 1°. *Lampion. Niște beșici de hârtie*

boite, în care, ca'n niște fânare, ardeau lumânări. ȘEZ. III, 184. | Spec. † Balon. Mulți... s'au călătorit într'insul (= în văzduh) cu bășică de vânt. PISCUPE-SCU, o. 66. De când cu bășica lui Caragea: de mult (aluzie la ascensiunea în balon făcută de niște Francezi la București, pe vremea lui Caragea). ZANNE, P. VI, 45. | Glob de sticlă (ca ornament în grădini, ca aparat chimic, etc.). Beșici mari de sticlă, la gură legate cu pergament. EMINESCU, N. 56. Bețele de la vrandafir vopsite verde, cu bășici de sticlă în vârf. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 18. | (Geol.) „[Movilele] rămase în urma eroziunii apei... se numesc [când sânt în câmp] gorgane, bășici, etc.” MURGOCI, SĂM. VI, 93.

2°. Umflătură sub epidermă produsă prin iritarea sau inflamarea pielței, conținând o materie lichidă (spre deosebire de bubă, care se formează sub straturile cele din urmă ale pielței și are mai ales caracter purulent). Să mă bată Dumnezeu, Unde-o fi locul mai rău, Într-o groapă de urzici, Să mă facă tot bășici. BIBICESCU, P. P. 29; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 398. Să calc pe urmele tale, Cu dă-sagii la spinare..., De vânt bătut, ars de soare, Și cu bășici la picioare. TEODORESCU, P. P. 307; cfr. RETEGANUL, TR. 124/12. || Spec. Bășica (cea) rea = dalac, (talan, armurar, cărbune, bubă-rea): „anthrax (pustula maligna)”. LEON, MED. 121; GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 12; (descânțete) MARIAN, D. 44-45; TEODORESCU, P. P. 358^b; ȘEZ. I, 55, 57, 82, 122, 199, etc.

3°. Și despre lichide (în urma amestecului lor cu aer) și aluaturi (în urma dospirii) se spune că fac bășici. Picăturile ploii... picând pre ape stătătoare fac beșici. CALENDARIU (1814), 84. Gloria-i închină-putirea ce o mie de pitici Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic Ce-o beșică e de spumă într'un secol de nimic. EMINESCU, P. 230. O bășică de săpun.

4°. (Bot.; numai la plural, sub forma bășicuri, prin Ban., Oltenia și prin Moldova de nord, cfr. ȘEZ. I, 120) = păpălău (cfr. bășicuță).

[În Mold. și prin Transilv. beșică s. f. | Plur. -șici. La CANTEMIR, HR. 9 și forma neobicinuită (în acest înțeles) beșicuri (de vânt înflăte și pe apă înnotând).] — Din lat. *vessica*, idem.

BĂȘICĂȚEL, -EĂ adj. — (Rar, fam., în povești pop.) Diminutivul adjectivului bășicat (2°), derivat prin suf. -el. Umflat ca o bășicuță. Broasca .....a avut nouă pui mititei..., cu ochii bășicăței. MARIAN, SE. II, 260.

BĂȘICÓS, -OĂSĂ adj. 1°. *Plein d'ampoules* ou de bulles. 2°. *Baguenaudier* (*Colutea arborescens*). *Cornillet* (*Silene inflata*).

1°. Cu bășici, plin de bășici. Roșafă beșicoasă. ȘEZ. II, 91^b/31. Bășicoase spume. I. VĂCĂRESCU, P. 161/1.

2°. (Bot.; substantivat sub forma fem.) Bășicoasă: copăcel cu flori galbene având niște păstăi bășicoase ca fruct. (Cfr. germ. *Blasenstrauch*). PANȚU, PL. || = gușa-porumbului.

— Derivat din bășică, prin suf. adj. -os.

BĂȘICŪȚĂ s. f. — Diminutivul lui bășică (derivat prin suf. -uț). Bășicuțele de rouă ce pe iarbă strălucesc... I. VĂCĂRESCU, P. 18/13. Pușchelele sânt niște beșicuți dureroase ce se fac pe dungile limbei. ȘEZ. II, 130/6; cfr. III, 205^a/26. || (Bot.) = lumânărica-pământului (*Gentiana asclepiadea*). (Bucov.) PANȚU, PL. || = păpălău (*Physalis Alkekengi*) (cfr. bășică II, 4°). DAMÉ, T. 184.

BASILICĂLE s. f. plur. v. vasilicale.

BASILISC s. m. v. vasilisc.

BASIN s. a. *Bassin*. —

1°. Construcție (în formă de un enorm lighean) de piatră, de ciment, etc., menită a primi apa ce sare dintr'o fântână fășuitoare; cfr. avuz.

2°. P. ext. (Anat.) Ligheanul osos care alcătuiește fundul trunchiului la animalele vertebrate (format din cele două oase iliace s. oasele șoldurilor), de care se leagă membrele inferioare.

3°. P. anal. (Navig.) *Basinul unui port*: partea mai mult s. mai puțin închisă (a unui port) unde staționează corăbiile și vapoarele. [Prim] podul de peste Dunăre... grăul se poate cobori azi de-adreptul tocmai la Constanța, în marele bazin care nu se mai teme de îngheț. MEHEDIȚI, R. 12. *Basinul docurilor*.

4°. (Geogr.) *Basinul unei mări*: întreg ținutul udat de fluviile ce se varsă într'o mare. *Basinul unui râu* (s. *fluviu*): versă ținutul udat de acel râu împreună cu toți afluenții săi.

[Plur. -sîmuri, m. rar -sine. || Și: basen s. a., (m. rar) bazen s. a., bazin s. a.]

— N. din fran.

BĂȘINĂ s. f. *Pet, vesse, vent.* — (Pop.) Gaz ce iese din trup prin orificiul anal, vânt; cfr. fășăeală. PANN, P. V. II, 30; C. NEGRUZZI, I, 249; SBIERA, P. 286/30, 321, 323; ALEXICI, L. P. 215/13; ZANNE, P. I, 356; 171; IV, 86; 525; V, 25; VI, 282, etc. În legătură cu nume de animale, formează în limba pop. diferite numiri de plante, cfr. PANȚU, PL. 19-20. [Plur. -șini. | Diminutive: bășinică s. f. POLIZU; bășiniță s. f. ZANNE, P. VI, 58; bășinuță s. f. | Adjectiv: bășinos, -oasă. ANON. CAR.; ZANNE, P. I, 346; II, 565 (și cu înțelesul fig. de „fricos”, ca la Albanezi: *porđal*; și cu sensul de „care produce vânturi”, în numirea. *prune bășinoase*). || Și: beșină s. f. (ș. d.), în Mold.] — Din lat. *vissina (derivat din *vissire*).

BĂȘLĂC s. a. 1°. *Têtière* (de harnais). 2°. *Chapiteau*.

1°. † (Rar; turcism) Căpețea, căpețel. *Frânele ce vin din țară, cu bașlicurile lor...* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO.

2°. (În unele părți ale României, sub forma *bașlic*) Căpătăiu crestă și adesea înflorit al stălpilor unei case, capitel (cfr. calup, clapă, măgăriță, talaer, papuc, amănar, broască, cărlan sau căciulă. DAMÉ, T. 99, 95). [Și: bașlic s. a. | Plur. -lăcuri, -licuri.] — E turc. *başlyk* „têtière, etc.” ȘIO. Cfr. și bałgi-bașlăc; (i)șlic.

BĂSM s. a. *Fable, récit fabuleux, légende; conte (populaire), conte bleu, conte de fées. Mensonge, blague.* — *Basm* însemnă la scriitorii vechi „fabulă”, nu atât spre a designa un gen literar, ci mai ales cu înțelesul de „istorisiră fantastică, lipsită de orice temei real”, prin urmare „scornitură, minciună” (mai ales la vechii noștri cronicari, care-l pun în opoziție cu adevărul istoric; une-ori și cu înțelesul de legendă). Azi, pe lângă înțelesul de „vorbă de clacă (adesea scornită cu intenție difamantă)”, este, în limba literară, termenul pentru istorisirile fantastice, cu elemente miraculoase, pe care poporul — în afară de Muntenia — le numește de obicei povești. (Pe alocurea, în Munt.: poveste e numele generic, iar *basm* o poveste mai lungă.) *Le-au măsurat, și bășne le-au arătat, cu sila cuvântului și cu putearea scripturilor*. BIBLIA (1638), 7 pr./1. *Ca niște... necărturari... au scris mai mult den bășne și den povești*. URECHE, ap. HEM. 2600. *Alexandrie... plină de bășne și scornituri*. M. COSTIN, ap. GCR. I, 198/3-4. *Iar noi în loc de a-l iubi [pe Dumnezeu] și a-i păzi cuvintele, îl injurăm și-i finem cuvintele de răs și de batjocură, ca când ar fi niște bășne*. ANTIM, P. 129/2. *Bășna la adevărații istorici loc neavând....* CANTEMIR, ap. GCR. I, 360/8. *Alta ce ne învață pre noi bășna (= fabula) easte aceea...* ȚICHINDEAL, F. 296. *Bășnele (= fabulele) la toate dobitoacele glas de vorbă le-a dăruit*. IORD.

GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 660. *Cele ce scriu, nu sânt basne, toate-s lucruri de crezută.* BELDIMAN, TR. 412. *Mi se pără această povestire că este basn mincinos... însă mă aduse vremea să văz această chiar cu ochii mei, și să o crez de adevărată.* GORJAN, H. II, 22. *Oricare simfimente înalte, generoase, Ne par ca niște basme, de povestit frumoase.* ALEXANDRESCU, M. 5/15. *Un vânător... povesteă... o mulțime de întâmplări minunate... și la toate aceste basne nulipseă niciodată de a aduce ca martor pe biata slugă.* ODOBESCU, III, 44. *Vizez la basmul vechiu al zinei Dochii.* EMINESCU, P. 48. *Legende sau basmele Românilor* (e titlul colecției lui) ISPIRESCU. *A face (pe cineva) de bazuă* = a face de ocară, [de poveste]. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. (Asta e) basmul (în Ardeal: poveste) cu cocoșul roșu = „o poveste, un lucru, o incurcătură fără sfârșit“. ZANNE, P. V, 77-78. Cfr. BARONZI, L. P. I, 126/20. [Mai de mult numai: basn s. a. și bászna s. f. formă păstrată pe alocurea în popor (bázna s. f.). Astăzi: basm și (în poezie) básnu s. a. (mai rar: bazm s. a.) | Plur. *basme*, (rar) *basmuiri*. GCR. II, 315/30. (*basmuiri*. s. CLAIN, ap. HEM. 2657.)] — Împrumut literar din paleoslav. *basnъ* „fabulă“.

BASMĂ s. f. 1°. *Toile peintes*. 2°. *Fichu. Mouchoir*. (Numai în România și pe alocuri în Bucovina) 1°. † Stofă de bumbac colorată (de obicei cu figuri). *O plapomă de basmă i o saltă.* DOC (a. 1798), ap. IORGA, S. D. XII, 123; cfr. ȘIO. | (Prin unele părți și azi) „Un fel de pânză proastă de târg“. PAMFILE, C.

2°. (Azi) Bucată de pânză de târg, mai ales pătrată, de obicei colorată, întrebuințată ca batistă, ca legătură (de cap s. la gât) s. spre a legă și duce în ea ceva. Cfr. *testemel*, *tulpan*, *bariș*, *năframă*, *maramă*, *cârpă*, *boccea*. *Basmale, testemeluri și altele, după obicei.* FOAIE DE ZESTRE. (Mold., a. 1797) URICARIU, XVI, 276/3. *Alexandru descălecă... și-l stearse [de sudoare pe Dariu] cu măhrama, adevăc a basmaoa lui.* ALEXANDRIA, 82. *De partea stângă a uși stă Io Petru voevod, purtând într-o mână o basmă roșie, cu borduri de fir.* ODOBESCU, ap. HEM. 2653. *Pe un ogor... împrăștie semințe de cartofi femei frumoase roșcovane, cu bászmi de târg pe cap.* IORGA, N. R. B. 77. *Fata... luă cu dînsa o gresie, o basmă cu chenar pe margine, și o perie.* ISPIRESCU, L. 194. *Lângă grâu mi s'a plecat, Trei spice 'n mână a luat, În basmă mi le-a legat.* TEODORESCU, P. P. 150. *Cu basmaua umbră-i face, Cu mînica vântu-i trage.* ȘEZ. I, 13^b/17. *Basmaua e începutul dragostei.* ȘEZ. IX, 42. *Basmă popească, basmă mare ce se dă preoților, la înmormântări s. parastase.* † A scoate (pe cineva, s., mai rar, a ieși) *basmă curată*: a spăla pe cineva de o învinuire (de necinste), a face (la o cercetare) ca învinuirile aduse cuivă să pară neadevărate. *Din incurcătură, tot el a ieșit basmă curată*: cu fața curată. PAMFILE, C.; cfr. ZANNE, P. III, 18. | (Cor). *Jocul în basmale* e numele unui danț țărănesc. Cfr. SEVASTOS, N. 282/2; PAMFILE, J. III, 9. *În bászmi e numele unei melodii duioase „și fără cuvinte“, care se cântă înainte de cununie.* ibid 239/18.

[Mai rar: *bazmă* s. f. ZANNE, P. II, 744; *bezmea* s. f. (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. | Plur. *basmale*, (prin Mold. și:) *bászmi*.]

— Din turc. *basma* (literal „tipăritură“; cfr. stambă) „stofă colorată“.

BASMAGIU † s. m. v. *basmagiu*.

BASMĂLUTĂ s. f. — Diminutivul lui *basmă* (derivat prin suf. -uș). *Luă 'ntr-o bászmuluță* Numai faină, fără țărâță. TEODORESCU, P. P. 143. *Apușoară Bistrioară, Face-le-ai neagră cerneală, Să-mi cernesc o bászmuluță, S'o trimiț l'a mea măicuță.* SEVASTOS, C. 30/24. *O bászmuluță de mătasă, Pentru*

fațu dumne-voastră uleasă. ȘEZ. I, 36/15. || E și numele unui danț popular. (Foltești, în Covurlui). H. III, 154. [Și: *basmalută* s. f.]

BASMANGIU s. m. *Fabricant* ou *marchand de fichus* ou de *mouchoirs*. — (Învechit) *Fabricant* s. *negustor de basmale*. *Ori basmagiu, ori rufet de altă breaslă.* DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. *Doi Armeni foarte borfoși, unul basmagiu pe Podul-târgului-de-afară, și altul fabricant de cafeă măcinată.* CARAGIALE, M. 286. [† și: *basmagiu* s. m.]

— Din turc. *basmağy*, idem. (Intercalarea lui *n* se datorește analogiei unor cuvinte ca *bostangiu*, *toptangiu*, etc.; cfr. *boiangiu*).

BĂSMUI vb. IV^a v. *bászni*.

BASN s. a., **BĂSNĂ** s. f. (ș. d.) v. *basn* ș. d.

BĂSNĂR s. m. *Conteur de fables* (ou de *choses fantastiques* ou *fausses*, ou de *contes de fées*, etc.). — (Învechit) Cel care spune s. *născocoște basme*, *povestiri fantastice* și *mincinoase*, etc. Cfr. *bărffitor*, *băiguitor*. *Fieșcare om... amăgindu-se básznarilor acelora ce... se depărtează de dogmele bisericesti... trebuie negreșit să se prăpădească.* ZILOT, CRON. 342. *Câte din povestirile lui Herodot n'au fost... tratate de fabule, până ce au venit împrejurări cari... au făcut ca marele istoric să nu mai fie tratat de básznar!* GHICA, S. 294. [Cu alt sufix (rar și neobiceiuit): *básznaș* s. m. MUMULEANU, ap. GCR. II, 248/31.]

— Derivat din *basn(ă)*, prin suf. nom. agent. -ar.

BĂSNÎ vb. IV^a. *Inventer* ou *conter des fables, dire des contes*. — (Aproape învechit) A scorni s. a spune *basme*, *neadevăruri*, a *povesti lucruri fantastice* și *neadevărate*; cfr. *bărfi*, *băigui*. „A *bászni* = a spune *bazme*, *neadevăruri*.“ (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Básznușcū de bārffesc păgāniū.* DOSOFTEIU, V. S. 71, „Să nu urmați celor ce básznușcu den pāntece (traducând pe grecescul ἐγγαστριπόδοις). BIBLIA (1688), 85, „Aceasta socotim să fie adevărat pricina..., iară nu ce básznușc unel[se] leatopiseșuri. CANTEMIR, HR. 155/6; cfr. IST. 119. Grecii... la toate virtuțile și vițiile da câte un Dumnezeu, bászniind (= născocind mituri). E. VĂCĂRESCU, IST. 258/54. *Roșul, în vis, ziceă el, pē curānd' însemnează, precum básznesc talmazătorii viselor.* ZILOT, CRON. 70. *Ce Dumnezeu! doar n'a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem cu atāta ușurință a bászni despre trista lui viață!* CARAGIALE, N. S. 20/22. *Cât finū bātălia, aleși[i] și Domnu' și sfātuitoarii Domnului se básznește că n'au pus o noapte capu' jos.* JIPEȘCU, O. 136. [Și: *bászni* vb. IV^a. | Formație românească (prin suf. -uș): *bászni* vb. IV^a, (rar) *bászmu* vb. IV^a. || Derivate (atestabile): *bászni*, -ă adj. I. VĂCĂRESCU, P. 383/10, *bászniut*, -ă adj. *Încălecaiu p'un gătej uscat, să fie basmul bászniut și'n alt sat.* STĂNCESCU, ap. HEM. 2601; *bászniător*, -oare adj., *bászniător*, -oare adj. (adesea substantivat). *Basna; la adevărații istorici loc neavând, iarăși la bászniători trebuie a se afla.* CANTEMIR, ap. CGR. I, 360; cfr. HR. 125/20, 136/20, 139, 172, etc. *Pe bászniător să-l ascuți, dar nu multă vreme, că pierzi vremea în zadar.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 660 (cfr. *básznar*, *básznaș*). | *bászni* s. f. *Spune bászni deșarte.* I. VĂCĂRESCU, P. 349/14.]

— Din paleosl. *basnitā* „a spune s. a scorni fabule“.

BAȘOLDIE s. f., **BAȘOLDINĂ** s. f. v. *bașordină*.

BAȘORDINĂ s. f. *Grosse femme. Femme de mauvaie vie*. — (Voră de batjocură) Femeie grasă; femeie stricată. Cfr. *bahornită*, *beșoandă*, *buleandă*, *pațachină*, *fleoartă*, *tărfă*, *cotoroanță*, *papină*, *scorțotină*, etc. *Când e 'ndărjit Rumānu' pē*

feceia lui, îi zice... başoldină. JIPESCU, O. 56. [Şi: başoldină s. f.; başardină s. f. HEM.; başoldie s. f. TDRG.]

BASORELIEF s. a. *Bas-relief*. — Lucrare de sculptură în care figurile sânt scoase afară pe jumătate. *Artişti aceia care au săpat... baso-relievurile arcului triumfal*. ODOBESCU, III, 75/25. *După ce am netezit granitul peşterii mele, am umplut suprafaţa păreşilor cu ornamente şi basreliefuri*. EMINESCU, N. 103. [Plur. -efuri. | Şi: basoreliév s. a. şi basrelief s. a. | Pronunţ. -li-ef.]

— N. după ital. *bassorlievo*, idem.

BĂSTA adv. *Baste*. — Destul! Atât! *Basta-i, de-acum s'a mântuit*. CREANGĂ, ap. DDRF. *Ei, o să-mi zici „domnul baron”, şi basta*. GORUN, F. 110.

— N. din ital. *basta!* „ajunge”.

BĂSTĂ s. f. 1°. *Bastion, rempart, retranchement, redoute*. 2°. *Vouăte, souterrain, sous-sol; cachot*.

1°. † Masiv de pământ (acoperit cu iarbă s. întărit cu zidărie s. cu îngrădituri de nuiele umplute cu pământ) ridicat în afara liniei fortificaţiilor principale, spre a le proteja pe acestea; cfr. *meterez, tabie*, (şi neologisme) *bastion, tranşee, retransament, reductă*. *Surpă zidul Ierusalimului şi băştile lui le arse cu foc*. BIBLIA (1688), 324. *Spânzuraţi-l pre el pre baştia zidului vostru*. *ibid.*, ap. TDRG. *Şi-au făcut... din afară de şanţuri băşti de pământ*. M. COSTIN, LET. I, 216/25. *Făcuse Leşii... o tabie, adecă o baştă denafară de şanţuri*. idem, LET. I, 250/17; cfr. 216/25, 240/31. *Au pus... în partea despre Visla o başcă, făcută de strajă*. N. COSTIN, LET. I, A. 13/15. *S'au aprins gabhanaoa... ce eră într'un turn, başcă (tabie)*. NECULCE, LET. II, 433/30. *Stricându-se şi mai tare zidurile cetăţii, mai ales prin baştia cea de câtră Dunăre... mult i-au agutat pre ai noştri*. ŞINCAI, HR. III, 141/12. *În noaptea aceea, soldaţii făcură băştii*. BĂLCESCU, M. V. 150.

2°. P. ext. (Numai sub forma *başcă*) Încăpere boltită şi dospică, sub-sol, „beciu sub casă cu ferestre, zidit şi vărui” (ION CR. II, 21), servind uneori ca magazie s. prăvălie subterană (HEM. 2670), alte ori ca închisoare s. temniţă. *Părintele... Îi închide într'o başcă, viaţa vrând a le păzi*. BELDIMAN, TR. 363. *Toate aceste încăperi, precum şi deosebitele băsci sau cămări boltite...* ODOBESCU, I, 128/6; cfr. III, 268/29. *Un individ a fost vârit, de un sfert de ceas, în başca primăriei*. SADOVEANU, P. S. 62. *O făcut o başcă de schijă şi l-o 'nchis acolo*. ION CR. III, 98.

[Plur. *baste, băşti*. ŞINCAI, HR. II, 117/11. | Din plural s'a desvoltat singularul nou: *băste* † şi *băşcă* (singura formă cunoscută azi), cu pluralul nou: *basce, băsci*. | Din ung. *bástya* am primit forma: † *băştie*, cu plur. *băştii*, ŞINCAI, HR. I, 83/3 şi *băştii*.]

— Din polon. *baszta*, idem (din ital. *bastia*, cfr. germ. *Bastei*). Cfr. *bastion*.

BASTARĂ s. f. *Brouillard d'été (nuisible aux semences)*. — (Rar) „Ceaţă în timpul verii, periculoasă semănăturilor.” (Poiana, în Ialomiţa) H. VII, 384.

BASTĂRD, -Ă adj. şi subst. *Bâtard*. — (Copil) născut din părinţi necăsătoriţi împreună, (copil) ilegitim, natural, (pop.) copil din flori, copil de gard, copil de la umbra, propteaua-gardului, urzicar, focu, bitang, spur, (în unele regiuni) copil. *Numeroşi bastarzi domneşti*. HASDEU, I. C. 75. | P. anal. (Zool., Bot.) Produs din încrucişarea a două animale (s. plante) de speţe deosebite, corcit, corcitură. *Catărul e un bastard*.

— N. din ital. *bastardo*, idem.

BĂSTE † s. f. v. *baştă*.

BĂSTENĂ † s. f. v. *baştină*.

BĂSTI: interj. 1°. *Urac, le voilà parti!* 2°. Ori des bergers pour mener les brebis.

1°. Expresie onomatopeică spre a exprima mişcarea repede pe care o face cineva când scapă de undeva şi dispăre imediat; cfr. *zbughi, făşt, şuşt(i)*. *Are să facă băşti!... pe usă şi n'ai s'o mai vezi prin casă cât lumea*. MUSCEL, 113.

2°. Strigăt cu care se mână oile; cfr. *bâr, târ, hâr*. „*Băşchi* [se exclamă] când se mână oile.” PAMFILE, J. II. „La toţi berbecii cu clopot le zice batali şi când îi chiamă le zice: *băşti, belu! băşti, cornutu!* sau ori cum îl cheamă”. (Pietroşiţa, în Dâmboviţa), H. IV, 155. | P. ext. „Oaia cu clopot se zice *oaia de băşti*”. (Socariciu, în Ialomiţa), ap. HEM. 2673. [Şi: *băşchi!*]

BĂSTI vb. IV^a. *Se sauver rapidement*. — (Pop.; rar) A face *băşti!*, a scăpa printr'o mişcare repede din mâinile cuivă; cfr. *zbughi*. *Când... să dea drumul cânelui, acesta o băşti pe usă pe lângă ea*. T. CERCEL, SĂM. IV, 767.

— Derivat din *băşti!*

BĂŞTIE † s. f. v. *başte*.

BASTIMENT s. a. *Bâtiment*. — Construcţie plutoare pe mare, corabie, navă, vapor.

— N. din ital. *bastimento*, idem.

BĂSTINĂ s. f. *Bien hérité, bien-fonds, patrimoine*. — Propietate hereditară (de mai multe generaţii în aceeaşi familie), bun moştenit (iar nu cumpărat), patrimoniul; cfr. *moşie, ocină; ohabă*. (Întrebuinţat une-ori atributiv) *Am vândut moşia Glodeani, părţile noastre, câte să va alege den baştina de la moşii noştri*. (Prahova, a. 1596) CUV. D. BĂTR. I, 66. *Să cercetaţi..., atâta de cumpărături şi baştini, cât şi de danii*. DOC. (a. 1762, Mold.), ap. HEM. 2683. *Are di pe părinţii săi septi pământuri baştină*. DOC. (a. 1766, Mold.). *ibid. Proprietatea domnului C.... este formată din cumpărături de la mai mulţi rezeşi şi din o baştină a patru fraţi Ghiculeşti*. I. IONESCU, D. 203; cfr. P. 291. || Ou deosebite, în loc. adj. de *baştină* = moştenit (din moşi-strămoşi), patrimonial; p. ext. din moşi-strămoşi, get-beget; neaoş, aborigen, autohton. *Scrisorile de baştină, ce au rămas dumisale banului de la părinţi, sânt aceste...* DOC. (a. 1811), IORGA, S. D. VI, 174. *Multe moşii, anume cuprinse prin uric, fiind ale lor de baştină...* (Mold., a. 1817) URICARIUL, IV, 335/4. *Bursufescu: Vrei să vinzi răzăşia dumatăle? — Harţă: Locul meu de baştină, unde au trăit şi murit părinţii mei?* ALECSANDRI, T. 254. *Am trăit cu Tămădăenii, vânători de dropi din baştină, care neam de neamul lor au răătăcit prin Bărăgan*. ODOBESCU, III, 14/11. *Puţine sânt familiile despre care să se creadă că sânt de baştină din valea Bistriţei*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 18. [† şi: *băstena* s. f. HEM. 2683.]

— Din paleosl. *baština, idem (propriu: „moşie părintească”, din *bašta* „tată”; cuvântul s'a păstrat la Bulgari şi Sârbi: *baština*; la cei din urmă, cu acelaşi înţeles ca la Români). Cfr. *ocină, neaoş*.

BĂSTINAŞ, -Ă adj., subst. *Aborigène, autochtone, indigène*. — (Cel) care aparţine populaţiunii primitive a unei ţări, din moşi-strămoşi, pe pământul pe care locuieşte (iar nu venit din alte părţi), de *baştină*, aborigen, autohton, indigen; cfr. *neaoş*. *Car-e venit din alte părţi şi aşezat între băştinaşi, [se numeşte] venetic*. ŞEZ. II, 47/10.

— Derivat din *baştină*, prin suf. adj. -aş.

BASTION s. a. (Armată) *Bastion*. — Masiv de pământ, cu două flancuri şi două feţe, acoperit cu iarbă sau cu zidărie, construit în afară de incinta unui loc întărit, spre a-l apăra; cfr. *baştă*. *Doro-banşii... cată a se apropiă... de fortul cel mare, de*

pe ale cărui bastioane gloanțele răpădesc mai îndesate. ODOBESCU, III, 586/5. [Pronunț. -sti-on.]
— N. din fran.

BASTON s. a. *Canne, bâton*. — Băț de primblare s. de sprijinit la mers (m. rar) de bățut (cfr. bastonadă); p. ext. bătaie. (Cuvântul e atestat mai întâi la începutul secolului al 18-lea, ca poreclă a unui boier moldovean) *Iordachi Rusăt Baston, vel medelnicer*. IOAN CANTA, LET. III, 177/8. *Și-i împunse coasta cu paloșul, și o bățu foarte tare, și o bățu cu bastoane de usturime*. CUVÂNTUL SFÂNTULUI SISOE (a. 1770), ap. HEM. 2659. *La alaiuri și la ceremonii... baș-boierul purtă hanger la brâu; boierii cei haleă stau împrejurul Domnului, cu bastoane lungi în mână*. GHICA, ibid. 2659. *Bastonu 'n mână-l luă, Pe Neguța îl rupeă*. MAT. FOLC. 48. *Șterge-o, Stane, Că mânănci bastoane (= capeti bătaie)*. (Ștefănești, în Vâlcea), ap. ZANNE, P. III, 316. **De-a bastonul** e numele unui joc copilăresc. ALECSANDRI, P. P. 393. | Fig. (Expresie din graiul hoților) „*Baston desfândat = pușcă*”. BARONZI, L. P. I, 149/12. | (Bis.; învechit) *Cârjă* (de arhierou). *Toți egumenii să se aleagă... din călugării sinodici a fiecăreii mănăstire, cari, propunându-se prin mitropolit Domnului, îi va numi, dându-le baston și carte de egumenie*. DOC. (Mold., a. 1734) URICARIUL, VII, 23/13. | *Bastonul de mareșal*: pe care-l purtau mareșalii Franței ca semn al comandamentului lor.

— Din ital. *bastone*, idem.

BASTONĂDĂ s. f. *Bastonnade*. — Bătaie cu bastonul, un număr de lovituri de baston date cuivă.
— N. din fran. (span. *bastonada*).

BASTONĂȘ, BASTONÉL s. a. *Bâtonnet*. — Diminutivele lui baston (derivate prin suf. -aș și -el).

BAT, -Ă adj., subst. v. beat.

BĂT s. a. v. bătă.

BĂT, -Ă adj., subst. *Grand-père; grand'mère*. — (Prin Buzău, Ialomița, Brăila, Ilfov, Constanța, Covurluiu) Adj. *Bătrân, -ă*, numai în expresiile: *tata* (s. *tata*-) *bătu*, *maica* (s. *mama*-) *băta*. | Substantivat. Bunic-bunică; p. ext. moș-babă, unchiaș-mătușă (când ne adresăm către ei; f. a. m.). H. II, 89; 256, 320; III, 96, 119, 402, etc. „*Tot tu, bătu*”? — „*D'apoi cine?*” *zise unchiașul*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I, 38. [In legătură cu pron. pers.: *bătă-mieu*, etc. *Doar, chirigiu eră și tată-so și bătă-so, și unchiu-so și nașu-so*. id. ib. XLIII, 922.]

— (Cuvânt din graiul copiilor) Probabil, prescurtare din (tata-) *bătrânu*, (mama-) *bătrâna*. RĂDULESCU-POGONEANU.

BĂȚ s. a. 1°. *Bâton, canne, mât* ou *bâton* (de parapluiu, etc.); *baguette* (de tambour, etc.). *Coup de bâton, bastonnade*. 2°. *Tige. Allumette*.

1°. Bucată de lemn lungă și subțire (mai subțire ca băta și mai groasă ca vergeaua), tăiată de obicei dintr'o ramură dreaptă de arbore și întrebuințată mai ales ca baston. (Cfr. fuște, băț, bătă, botă, toiag, cărjă; baghetă). *Tărgoveșii îmblă cu bețe*. N. COSTIN, LET. II, 87/6. *Au scris niște cărți violene și le-au pus într'un băț sfredelit și le-au trimis la Constantin-vodă*. NECULGE, ibid. II, 209/35. *Au făcut un băț în opt muchi, de bătea pre boieri*. id. ib. II, 239/2. *Iată vine-un sol de pace c'o năframă'n vârf de băț*. EMINESCU, P. 238. *Moșneagul... își ia traista în băț și face cum i-a zis baba*. CREANGĂ, P. 74. | Spec. *Bățul umbrelei. Bețe*le tobei. | (Țes.) „*Vatalele se alcătuiesc din următoarele părți: Bățul vatalelor, arțar sau brâglar*.” DAMÉ, T. 135. „*Scripte[i] sau scripti[i]* [sânt] legați cu o sfoară de un băț paralel cu bățul vatalelor și care se chiamă *bă-*

țul itelor”. id. ib. 135. [O parte a alergătoarei sânt:] „*Bețe*le mosoarelor [numite și] vergele [le] alergătoarei [sau] dreve.” id. ib. 141. | (La argăsitori) „*Băte*le pe care se întind pieile, se numesc *bățuri*.” LIUBA-IANA, M. 124. | Pana de răsucit (a ferăstrăului). | (Tipogr.) „*Vergele* de lemn de la spatele mașinei, care scot coala afară din mașină”. G. IONESCU, C. T. || P. ext. Bătaie cu bățul (cfr. bastonadă). *Taci că-ți dau vreo două bețe! Știe numai de băț (de bătaie, de frică)*.” PAMFILE, J. *Cată a băț (Roman) = caută bătaie*. ZANNE, P. III, 23. *I s'a făcut de băț, ca calului de ham = i s'a făcut de bătaie*. Com. I. PAVELESCU. || (Foarte adesea întrebuințat în locuțiuni) *A pune cuivă bețe în roate = a face cuivă greutate la îndeplinirea unui lucru, a-i zădărnici întreprinderile*. Cfr. ZANNE, P. V, 541; PAMFILE, J. *Necuratu'... căută să pue omului bețe 'n roate*. ȘEZ. I, 286/5. | *Găsise un sat fără câni și se primblă fără băț*. CREANGĂ, P. 231 (s. *fără ciomag s. și umblă cu mânăle în solduri*): se zice pentru cei ce negăsind împotriviți, își fac mendrele lor. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VI, 304-5. | *A da (ca cănele) prin băț = a fi obraznic (ca acei câni care se reped la om, chiar când îi lovești)*. *Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băț, de obraznici ce erau*. idem, P. 19. | (Expresie de origine trivială) *Ai festelit bățul = te-ai făcut de răs*. Cfr. ȘEZ. II, 47/13. *Naiba li-o făcut [armele], cu chip ca să bată oștile lu' Dum-nădzău, da n'o ieșit la fărșit, n'o scos-o la capăt cu obraz curat, o festelit bățu' di-amândoaivă capiti*. ibid. III, 6/13. | „*A pipăi vorba cu bățul = a căută ceartă*”. ZANNE, P. III, 833. | *A vorbi de-a bățul* (Lipova, în Vasluiu): se zice de unul care vorbește răstit, amenințător. ibid. III, 24. Cfr. *bă-țos*. | *A rămas cu traista 'n băț = a sărăcit, a ajuns la sapă de lemn*. || Fig. Drept, țeapăn, (în funcțiune adverbială) *incremenit*, în picioare. Cfr. PAMFILE, J. II; III. *Domnule! zice ea stăpânindu-se și șezând băț înaintea lui*. EMINESCU, N. 90. *Purtau... frac deschis... guler scrobît băț*. GHICA, ap. TDRG.

2°. P. anal. Cotor. *Vitele mânăncă... patele bobului, însă când au ieșit mai răvărsat, atunce bețele cele mai groase rămân nemănacte*. I. IONESCU, C. 160. | În Maramurăș. Chibrit (eliptic, în loc de *băț de chibrit*, cum se zice peste tot). VICIU, GL. | (Termen întrebuințat la jocul de cărți) *Liniută* prin care se înseamnă partide ori punctele câștigate. *Fac un băț*. PAMFILE, J. II.

[Și *băt* s. a., în Maramureș. | Plur. *bețe*, foarte rar: *bățuri*.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul amintește pe de o parte pe *băt*, *bătă*, pe de altă parte pe ung. *pálea* — pronunțat mai ales *páca* „baston”).

BĂȚĂ s. f. 1°. *Ceinture* (étroite et longue), *écharpe* (de laine). *Ceinture* (de caleçon). 2°. *Cordon* (de taille), *bande, poignet* ou *col* (de chemise de femme), *repli* (du caleçon par lequel passe la ceinture); *bord* (de chapeau). *Lisière* (de drap, de toile). 3°. *Bras* (du battant d'un métier à tisser).

1°. (Numai la plur., sub forma *bete*) Cingătoare îngustă și lungă (țesută mai ales din lână, cu aleșături) cu care se înceing țărani și țărancele peste mijloc de mai multe ori (de obicei peste brâu); se întrebuințează în unele regiuni și ca fașă. Cfr. cingătoare, brânișor, brâneț, brăcie, brăcele. H. II, 14, 63, 81, 118, 126; IV, 56, 57, 98, etc. *Dragostea din ce se'ncepe? Din inele și din bete, Vara din busuioc verde*. REV. CRIT. I, 471; ȘEZ. I, 112/11; III, 232/19. *În România se crede că cu betele de la botezul unui copil nu e bine să se încingă mă-sa, pentru-că îmbătrânește curând și va fi mai mult bolnăvicioasă decât sănătoasă*. MARIAN, NA. 175/16. *În seara de sf. Vasile, unele fete încing cu betele lor câte o femeie însărcinată*. MUSCEL, 8. *Bete peste bete, Trei mii încheiete?* (= Sita; ghemul). GOROVEI, C. 345; 173; SBIERA, P. 320/5. || (Mold.) *A da pe bete*

pe cineva s. faptele cuivă = „a-l da de gol, a râde de dinsul“. ZANNE, P. III, 20. *Vai bietele fete! Că le-am prăpădit, Și le-am dat pe bete... De-acum m'am topit.* ALECSANDRI, T. 410. *Baba, de frică, spune cum nu mai avea chip să trăiască cu feciorii până nu le-o aduce fata și le dă pe bete toate faptele lor.* SEVASTOS, ap. ZANNE, P. III, 20. || P. anal. (Mai rar) *Baieră, brăcinar (de izmene). Lemănușe de fuior... Cu bata de ibrișin De la mireasă din sân, Cu betița de teiu, Că de-acum nu ești holteiu, Cu brăcinare de in...* SEVASTOS, N. 145.

2º. P. ext. (Și la singular) Partea aceea a unei fuste (rochii, fote), care încinge (ca niște bete) mijlocul femeii și prin care poate fi trecut un șiret (baieră, etc.); betelie, bantă; p. ext. indoitura de la gâtul s. de la mânecile cămășii (cfr. pum n, pum naș) LB., sau de la izmene (prin care se bagă brăcinarul). MARIAN; p. ext. „indoitura îngustă la haină sau mai adese la cămașă, făcută inadins pentru frumusețe; [șinglica cusută pe] marginea (bordurile) pălăriei“. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. 10-NESCU. [Pata] *învăduște struna [de la o scripă] pe deget și o face ghemușor, pe urmă o coase în bata fustii ce o poartă.* SEVASTOS, N. 5/27. *Primele izmene pe care le poartă un copil sânt cu bată, și deci cu prohab și bunghi [= bumbi, nasturi], cunoscută sub numele de izmene cu bunghi.* ȘEZ. IX, 37. || P. ext. Marginile postavurilor (care, fiind colorate deosebit de restul stofei, se dau afară din stofă, la croit, și se întrebunțază ca bete). COSTINESCU.

3º. P. anal. (Bucov.) Brațele războiului. „Bată, pl. bete = lopățelele cele mici de la vătale care trec prin capetele celor două mai mari și care sânt cu capătul de sus întărite în arțariu“. MARIAN.

[Pluralul bete se găsește (rar) întrebunțat (după analogia lui brâu, brăcinar) ca singular masc.: *Am un bete lung, La capăt n'ajung.* PAMFILE, C. 22. | Din plur. bete s'a format un singular nou: *beată* s. f. „Gulerul de la ieă nevestelor constă din două părți: din ciupag și *beată*, care e cusută peste ciupag. Fetele au numai *beată*“. (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCUI; cfr. JAHRESEBER. IV, 325.]

— Din lat. *vitta* „legătură“.

BĂȚA s. f. Întrebunțat numai la jocuri, în expresiunea: „A fi în bată [în opoziție cu „a fi afară“] = a fi în lăuntru..., adevă a fi la bătut [s. la bătaie], în jocul „de-a-piul“... Partida care-i „în lăuntru“... se zice că-i în bată.“ (Abrud) VICIU, GL. — Postverbal din *bate*.

BĂȚA s. f. *Gourdin, trique. Houlette. Coup de bâton.* — Băț mai lung și gros, de obicei cu măciucile la un capăt, une-ori ferecat. CREANGĂ, GL. O poartă mai ales ciobanii, cărora le servește de armă (cfr. H. II, 31, 63, 89 etc.). Cfr. măciucă, toiag, cață, ciobărnăcar, băzdoacă, moacă, măcău, ghioagă. *Au luat două bâte la sine, una în mână, alta în brâu, și pornind asupra țărâului au început a bate pre Românii și pre Ungurii, pre bărbăți și pre muieri.* ȘINCAI, HR. II, 281/19. *Pruncii nu trebuie cu... bată a-i pedepsi.* CALENDARU (1844), 64. *Ercul cu pielea de leu, proptindu-se în bată.* ODOBESCU, II, 192. *Și'n piepturile păstorilor tineri, răzimați c'un cot de-o stâncă și c'o mână pe bată, incolțea... dorul voiniciei.* EMINESCU, N. 5. *În munții apuseni ai Transilvaniei i se pune [mortului] de-alungul trupului... o bată cât el de lungă..., să se sprijinească [cu ea] în lunga lui călătorie.* MARIAN, I. 246. *Bate-mă, Doamne, cu bată, Nu mă bate cu urita.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 430. *Avea băț ca de nebun... Ca la dal să fie bun; Când o fi la vreo bătaie, Băta lui să nu se 'ndoaie, Nici să [se] rupă, să se frângă.* ȘEZ. IV, 130^b/13. *Am la bâte ferecate, Le fin în pod aruncate?* (= Tuleiele de păpușoi.) GOROVEI, C. 370. *Dumnezeu nu dă (s. nu bate) cu bată, ci îi ia [omu-*

lui] *mințea!* (Galșa, în comit. Arad), ap. ZANNE, P. VI, 660. *Căinele nu fuge de pită, ci de bată.* PĂSCULESCU, L. P. 109. *Ajunge o bată (bună) la un car de oale (în variante: ciomag, măciucă, boată).* ZANNE, P. IV, 9. || A da cu bată 'n baltă; cfr. baltă (I, 463^b). *Fire-ar în bată!* (ca șerpii, pe care țărani, după ce-i omoară, îi trag pe bată), se adaugă, pe alocuri, la țară, în vorbire, după ce s'a numit vreun animal spurcat s. monstruos. *Peste puțină vreme... a născut fata împăratului șapte zămenii, jumătate om și jumătate căine, ucigă-i pietrele! Din brâu în sus, oameni cu oameni, și din brâu [în jos] câini ca spurcăciunii de câini, fir-ar în bată!* (Vâlcea) ȘEZ. III, 74/18. || P. ext. *Lovitură de bată. Știe numai de bată.* PAMFILE, J. II.

[Și: *băt* s. a. (plur. *bâte*, rar, *bături*), cu același înțeles (numai în Țara-Hațegului însemnează „beți-gaș“. REV. CRIT. III, 88; cfr. *Băt de trestie.* (a. 1811), IORGA, S. D. XII, 227). [Țată!] *zise aceste cuvinte pruncului, sfătuiindu-l bine să păzească căbănăcioara și bătul (toiagul) cu care a umblat după oi.* TICHINDEAL, P. 162. *Păcurarii cu sine mai poartă... un ciobărnăcariu (ori și măciucă) care e un băt mare, cu măciucă la un capăt.* LIUBA-IANA, M. 113. *Bătuiu cu bătui'n poartă.* HODOȘ, P. P. 126. *Un băt ferecat.* ALEXICI, L. P. I, 205/14.]

— Din paleoslav. *bŭtŭ* „sceptrum“. CIHAC, II, 10; cfr. dubletele *botă*?, *boată*.

BĂȚA s. m. sing. v. *bădiță*.

BĂȚA interj. Interjection employée pour désigner le *balancement* ou les mouvements rythmiques d'un corps. — Interjecțiune întrebunțată (mai ales în legătură cu hăța) spre a designa legănarea s. mișcările ritmice ale unui corp. Cfr. *făța. Hăța, Băța, Țup la pământ?* (= Mătâniile.) GOROVEI, C. 222. *Hăța, Băța, Boca, Boca, Hodorog?* (= Stativele războiului.) *ibid.* 354.

— Formațiune onomatopoeică (*băț! bț!* cu adăogarea adverbialului -a).

BĂȚAC † s. a. *Flaque, fondrière.* — (Rar) Băltoacă. *Să se îndrepteze ulițele și drumurile de prin mahalale, să nu se mai aște gropi și batacuri.* DOC. (a. 1784), ap. ȘIO. [Plur. -*tacuri*.]

— Din turc. *batak* (și bulg. *batak*), *idem.* ȘIO.

BĂȚACHINĂ s. f. (Bot.) v. *pațachină*; **BĂȚACIU** s. m. v. *bătăuș*.

BĂȚĂCUIU s. a. *Petit sac.* — (Ban.) Săculeț, „sac mic, pentru făină“. Com. A. COCA. [După CIHAC, II, 481 și: *bătăcúie* s. f.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II, 481 îl derivă din ung. *batú, batyú* „pachet, legătură“.)

BĂȚĂEALĂ s. f. *Frétillement, trémoussement. Mouvement convulsif.* — Mișcare repede și neliniștită într'o parte și într'alta; mișcare din coadă. Cfr. *fățăeală*. | P. anal. Mișcările convulsive ale unui epileptic în timpul atacului. Cfr. ȘEZ. V, 38/9. *A 'nceput a brehnă și-a zvrăli apă 'napoi, de gândeai tu că l-o apucat toate bățăelili.* *ibid.* III, 5/4. | P. ext. „Neastâmpărul ce l-au femeile isterice“. *ibid.* V, 38/9.

— Derivat din *bățai*, prin suf. abstr. -*eală*.

BĂȚĂGONIE s. f. v. *bazaconie*.

BĂȚĂI vb. IV (IV^a). *Branler. Frétiler* (de la queue), *hocher* ou *remuer* (la queue), *quoailler. Se trémousser.* — Intrans. și refl. A mișca repede și neliniștit într'o parte și într'alta, a da repede din... (Se întrebunțază de obicei despre mișcarea ce o fac animalele cu coada lor; cfr. *fățai, fărțai, adia* (2º), sau despre mișcarea repede a mânilor și a picioarelor; cfr. *bănănal, măhăl*; în sens ob-

scen și cu înțelesul latinescului „cevere, crissare“. REV. CRIT. III, 87). (Partea trupului cu care se face mișcarea se arată prin prep. din) *Cănele bățae din coadă*. REV. CRIT. III, 87. *Nenea Mandache stă pe gânduri, bățând din piciorul drept și scârțând din vârful ghetei*. CARAGIALE, M. 227. | A umblă încoace și încolo fără nici un rost. *Ce mai bățăești atâta?* (Someș, în Transilv.). VICIU, GL. *Ce te bățai?* (Brașov) Com. I. PANȚU. [Și: bățai vb. IV (IV^a). | Derivate: bățăire s. f., (mai des) bățăit s. a. (exprimând, amândouă, acțiunea); bățăitură s. f. (exprimând rezultatul acțiunii).]

— Derivat din băț(a), prin suf. -ăi.

BĂTĂIAȘ s. m. (Vân.) *Rabatteur, traqueur*. — Gonaci care într-o bătaie, într-o goană, răzbate pădurea făcând zgomot spre a ieși vânatul la pușcași. COSTINESCU; cfr. gonaci, hăitar. *Slujitori, pușcași, hăitari, bățăiași, șotmari, care compuneau personalul vânătorilor din secolul trecut*. ODOBESCU, III, 144. [La POLIZU se mai dă înțelesul „războinic“, la BĂRCIANU „cel care vine la rând să bată o carte“, iar la POLIZU și la PONT'BRIANT „bățăuș“, posibile toate, dar neatestare.]

— Derivat din bătaie, prin suf. nom. agent. -aș.

BĂTĂIE s. f. I. 1°. *Coups, battement*. 2°. *Battage* (du maïs). 3°. *Frappement* (à la porte). 4°. *Battement* (d'ailes). 5°. *Battement* (du cœur), *palpitation*. 6°. *Battue, traque*. 7°. *Bombardement*. 8°. *Portée, tir*. 9°. *Souffle* (du vent), *tombée* (de la neige, de la grêle, etc.), *dardement, feux* (du soleil). 10°. *Coup* (de cloche, d'horloge, etc.). 11°. *Abotement*. 12°. *Trame*. 13°. *Morceau de cuir, en face duquel le joueur de „cobza“ frappe les cordes*. II. 1°. *Coups, volée*. 2°. *Attaque, combat, bataille, guerre*. 3°. *Monte* (de l'étalon). 4°. *Frai* (des poissons). 5°. *Châtiment* (de Dieu), *plaie, fléau*. I. (Obiectul pasiv e un lucru)

Cu înțeles abstract:

1°. Lovituri ritmice (cu un corp tare) în ceva; cfr. izbitoră. *De departe încep a bate cu muchile mai multor topoare în gheață, tot viind cu bătaia în spre producerea*. SEZ. IV, 116/31. † Într'o - de amnar = într'o clipă (cât ai lovi cu amnarul în cremene). *Urstat nu se formează într'o bătaie de amnar*. URICARIUL, XIV, 147/24. | A fi în bătaia fierului, se zice de o pozițiune bună, avantajoasă, în care se află o prăvălie; loc pe unde trece lume multă; cfr. v. ad. BARONZI, L. P. I, 102/4; cfr. ZANNE, P. I, 166; V, 290 (cfr. bate A, I, 1°, b). | De ~ (Plosca, în Dolj) H. IV, 382 și Dura 'n ~ SEVASTOS, N. 281°/4: sânt numirile a două danțuri țărănești. (Cfr. bate A, I, 1°, p).

2°. *Bătaia păpușoiului* (Roman) = desfacerea boabelor de porumb de pe cocean. Cfr. ZANNE, P. I, 265. (Cfr. bate A, I, 1°, f.)

3°. - la ușă, la fereastră = ciocănire, pocănire. *Cine bate la fereastră, Nevastă, nevastă?... — Omule, pisica noastră... — Nu-i bătaie pisicească... Ci-i bătaie ciocotască*. TEODORESCU, P. P. 340. (Cfr. bate A, I, 2°, a).

4°. - din aripi = fălăire. *Se înălțau în zbor, cu rari bății de aripi*. SANDU-ALDEA, A. M. 89. (Cfr. bate A, I, 2°, b.)

5°. - de inimă (a ochiului, etc.) = zvâcnire, palpitație (cfr. sărituri de inimă. LEON, MED. 121) (cfr. bate A, I, 2°, c și 3°, b). *Bătăile pântecului [calului] sânt mai regulate*. I. IONESCU, C. 92. *Când pui capul tu pe pieptu-mi și bătăile îi numeri*. EMINESCU, P. 188.

6°. (Vân., Pesc.) Scornirea peștelui cu boldul (s. știoldicul), imboldire; sau a vânatului cu bățăiași, gonaci (s. hătași), goană. *Bățăiași, pe fugă 'ndată! Vântul bate de minune, Luați bătaia sus, din piscuri*. ODOBESCU, III, 88. *La pește... cu bătaia (când îl ia la bătaie de la vale și-l apucă în vreo coadă)*. (Pietroșița, în Dâmbovița). H. IV, 155. (Cfr. bate A, I, 1°, e).

7°. Bombardare. *Cetatea cea mare o a izbăvit de încunjiurarea și bătaia varoarilor*. MINEIUL (1776), 160²/₂. *Tot svatul hotări bătaia Târgoviștei*. BĂLCESCU, M. V. 150. (Cfr. bate A, IV, 1°).

8°. Distanța până la care ajunge lovitura unui proiectil (adesea luată ca unitate de măsură); curba descrisă de un proiectil. *Se așezară... la o mânăstire... departe de cetate de o bătaie de săgeată*. BĂLCESCU, M. V. 151. *Crăgoeștii fac comună cu Presinenii, de care nu-s departe decât ca la o bătaie de pușcă*. I. IONESCU, M. 581. *Iar când socotește ea [prepelita] că e în afară de bătaia puștei, zboară repede, scăpată, spre lăstar*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 91. *Când fură aproape de lup de-o bătaie de săgeată, puse Făt-frumos arcul la ochi*. ISPIRESCU, L. 75. | (P. anal.) *Făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor*. CARAGIALE, N. S. 39/20. (Cfr. bate A, IV, 2°).

9°. Suflare (a vântului), cădere (a zăpezei, brumei, etc.), dogorire (a căldurii s. a arșitei soarelui), luminare (a lunii). (Cfr. bate A, VI.) *Eu mă împiedecaiu și, de bătaia vântului, căzuu în mare*. PROLOG (1675), ap. GCR. I, 225/10. *Din bătaia grindinei, brumei și din mari geruri ce se întâmplă unori, se pricinuiă locuitorului mare pagubă și nedreptate*. (Mold., a. 1755) URICARIUL, VI, 176/4. *Mijloacele de ocrotirea sănătății și a frumuseții.... Fereala capului gol de bătaia căldurii razelor soarelui*. PISCUPESCU, O. 185. *Petiționarii... atârnav în bătaia crivățului, de brațele spânzurătorilor*. IORGA, L. I, 330. *Boierii... jucând pe cai frumoși cu hamurile lucind în bătaia lunei albe*. SADOVEANU, SĂM. V, 933. *Mi-l puneă Cam la stălpii coșului, în bătaia focului*. ALEXICI, L. P. I, 29/1. † ~ de soare la cap, v. insolatie și soare-sec. LEON, MED. 121, - la cap s. - de cahla = „asfixiare cu oxidul de cărbune, provenit din cauza astupării pripse a coșului prin punerea capacului“, id. ib. 121. În bătaia vântului = în potruva direcției vântului (cfr. în aretul vântului). ZANNE, P. II, 723.

10°. Sunetul ritmic produs prin loviturile limbii clopotului, prin mișcarea mecanismului unui ceasornic, etc. (cfr. bate A, VIII). *Bătaia clopotului te face a tresări*. C. NEGRUZZI, I, 243. *Cadențata bătaie a unui orologiu de lemn*. EMINESCU, N. 35/23.

11°. Lătratul scurt și ritmic al cânilor (cu deosebire al celor de vânat când au zărit vânatul). Cfr. bate A, IX). *Părvu... se depărta cu pasul domol, în bătaia cânilor*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

Concretizat:

12°. (Țes). Bătătură (II, 3°), băteală II, 1° (în opoziție cu urzeală; cfr. bate A, I, 1°, d). [Dacă e] *urzeala bumbac și bătaia tot bumbac, [țesătura] se numește pânză de bumbac*. (Smulți, în Covurluiu). H. III, 430.

13°. (La cobză) Bucata de piele, în dreptul căreia lăutarul lovește coardele. TDRG.

II. (Obiectul pasiv e o vietate)

1°. Loviturile ce le dă cineva cuivă s. pe care cineva le primește de la altul. (Când înțelesul e reciproc, se zice: a-și da ~; a se lua s. apucă cu cineva la ~; când înțelesul e activ: a da s. a trage cuivă o ~; când înțelesul e pasiv: a primi s. a mânca o ~. Pentru bătăile grave se zice, mai ales în graiul pop. și fam.: - de moarte. TEODORESCU, P. P. 461^b, - sor cu moartea, o sfântă s. un puiu de -, ISPIRESCU, L. 153, - de la roată, ZANNE, P. V, 542, - muscălească, ibid. VI, 213, etc.; tot astfel pentru noțiunea „a bate zdravăn, tare“ se zice: a zvântă pe cineva în ~, SEZ. IV, 17/301 a-l stinge din ~, JIPESCU, ap. GCR. II, 259/40, a-l răzbi în ~, POP., ibid. II, 356/18; a-l coși în ~, SBIERA, P. 214/23 a-l mântui în ~, id. ib. 212/63, a-l face burduf de ~, ZANNE, P. III, 499, a-l umflă în bătăi, ibid. III, 499, etc., a-l snopi în bătăi, etc.). *Că robul drept frica bătăiei face bine*. CORESI, E. 19/15. *Numai căce să va mână pre un om, de-l va sudui și-l va bate [și] den-*

tr'acea băție i se va tâmplă moarte, atunce acueu ucidere să chiumă. PRAV. MOLD., ap. GCR. I, 121/20. Baba se duce în poiată, găbuește găina, o apucă de coadă și o ia la bătaie. CREANGĂ, P. 69; cfr. ISPIRESCU, L. 66. Țiganul... apucă pe vizitiu la bătaie. ȘEZ. I, 6/8. Bataia ce i-o tras tatăl său, n'o fost de cele proaste. *ibid.* II, 154/4. Când îmbraci o haînă pe dos, fără să observi, are să te bată cinevă, dar calcându-o în picioare, scapi de bătaie. *ibid.* II, 196/27. Bătaia e din raiu. C. NEGRUZZI, I, 251; PAMFILE, J. II. Două bății strică, dar două mâncări nu. *ibid.*; cfr. ZANNE, P. III, 636. Să te păzească Dumnezeu de bătaia muierii, a stângaciu-lui, a cîngului și a schiopului! ȘEZ. III, 81/22. Spec. - la tălpi, la palmă, pe umeri. || P. ext. A trage cuivă o ~ (la jocul în cărți, în șah, etc.) = a-l învinge (cfr. bate B, III, 2°). || Fig. ~ de-cap = frământare a minții, p. ext. trudă, muncă. Făcu ce făcu și-l puse și pe dinsul la bună rânduială, ca și pe ceilalți doi, dar cu mai mare bătaie-de-cap. ISPIRESCU, L. 201. După multă frământare și bătaie-de-cap, îi plesni prin minte că dacă se va încumătri cu uliu... MARIAN, O. II, 41. | † ~ de-cuget (s. a cugetului) = mustrare de cuget, remușcare. Cea mai mică vătămare întru cele dohovnicești aduce cea mai mare bătaie a cugetului la cei ce sânt binecredincioși Domni și ocărmitorii noroadelor. (Mold., a. 1804) URICARIU, VII, 59/12. | †† A fi pe ~ = a se vinde ca pânea caldă (se zice despre un articol de comerț care are mare căutare). Varza eră astăzi pe bătaie în țarg. Brașov (cfr. a se bate după ceva: B, II, c). || A fi (s. a ajunge) la ~ : a-ți veni rânduială să bați (la jocul în cărți, de șah, cu mincea, etc.; cfr. bate B, III, 2°).

2°. Atac, luptă, bătaie, războiu. Să află... la ceasul războiului și bătaii. BIBLIA (1688), 380. Moldovenii... totdeauna aveă cu dinși bătaie. NECULCE, LET. II, 230/1. Bătaia troacească înu zece ani. CALENDARIU (1814), 99. Celor ce sânt Achili și Diomezi pe câmpul de bătaie se cade să le iertăm a fi și Omeri. ODOBESCU, III, 48/2. Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie. EMINESCU, P. 242. Bate vântul peste paie, Trec voinicii la bătaie, La bătaia Turcului, în țara Muscanului. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 299.

3°. Împreunarea (armăsarului cu iapa) (cfr. bate B, I, 1°, e). Amândoi acești harmăsari bat herghelia din Martie și terminând în Iunie. Bătaia se face din mână, potrivit-se iepete cu harmăsarii. I. IONESCU, D. 262.

4°. (Despre pești) Depunerea icrelor; p. ext. timpul când peștele își depune icrele. COSTINESCU. (Cfr. bate B, IV, 2°).

5°. Bătaia (lui Dumnezeu) = pedeapsă, nenorocire. (Cfr. bate B, V). Nu va veni cătră tine rău, și băte nu să va apropiă cătră sălașul tău. MOLITĂVNIC (a. 1689), ap. GCR. I, 286/18-19. Caută cum îl lovireă bătaie una peste alta. ARHIVA R. I, 146.

†† Bătaie-de-joc = luare în răs, batjocură. (Se zice: a lua pe cinevă în ~ s. a face pe cinevă de ~). Cine te-a pus la cale, să mă ții tocmai pe mine în bătaie-de-joc? CREANGĂ, P. 83. Ea le răspundeă cu ciudă și în bătaie-de-joc: „Da cum nul...” *ibid.* 292.

[Plur. -tăi.]

— Din lat. *battalia*, -am (= *battualia*) „exercițiu de arme” (devenit, la Români, cel mai întrebuițat abstract verbal al lui *bate*).

BĂȚĂIOS, -OĂSĂ adj. v. bătaș.

BĂȚĂIT s. a. *Combat, guerre*. — (Rare; în poez. pop., în rimă) Participiul unui verb neîntrebuițat, bătaii, devenit abstract verbal. Bătălie, războiu. S'a dus badea 'n bătaie, Nu știu, Dunărea-a trecut: De trei zile n'a venit. HODOȘ, P. P. 217.

BĂȚĂIȚĂ s. f. (Rare) — Diminutivul lui *bătaie*

(derivat prin suf. -iță), întrebuițat mai ales în amenințări față de copii. Acuși fi-o da o bătaie MARIAN. [Cu alt sufix: bătaie s. f. LM.]

BĂȚĂITOE, -OĂRE adj., subst. 1°. *Frétilant*. 2°. *Hoche-queue*.

Adjectivul verbal al lui *bătaie* (derivat prin suf. -itor).

1°. Adj. Care bătae.

2°. (Ornit.) Substantivat sub forma feminină. *Bătaioare* = codobatură, codobăță. MARIAN, O. I, 327 (propriu zis: pasăre care bătae mereu din coadă). [Și: bătaioare s. f. MARIAN, O. I, 327; bătaioare s. f. BĂRȘANU.]

BĂȚĂIUS s. a. (Mor.) = *titirez*. DAMÉ, T. 153. [La DAMÉ, T. 175 se dă și forma — probabil greșită — *bătaios*, pentru „partea joagărului care se mișcă neconținut când ferăstrăul e în acțiune, numită și bătaioare (4°)“.]

— Derivat din *bătaie*, prin suf. instr. -uș.

BĂȚĂIUTĂ s. f. v. bătaie.

BĂȚAL s. m. (Oierit.) 1°. *Bélier* ou *bouc châtre* ou *devenu impuissant par l'âge. Bélier au cou duquel on attache une cloche*. 2°. *Bélier* ou *bouc (non châtre)*.

1°. Berbec (mai rar, țap) făcut incapabil de reproducere prin mutilarea testiculelor s. (mai rar) ajuns în această stare în urma bătrâneții. „Când un berbec este scopit, se numește *batal*. Aceasta o fac numai locuitorii care se ocupă cu creșterea oilor, pentru a avea, pe lângă carne bună, și se mult, căci un berbec nescopit nu se îngrășă așa de tare.” (Pașcani-Stolniceni, în Suceava), ap. HEM. 2731. „*Batal* este berbecul întors, iar cel lăsat de rudă sau de prăsilă se cheamă *taur*.” (Mățău, în Muscel), *ib.* 2731. „Dacă berbecii se castrază, se zice *batali*.” (Copou, în Iași), *ib.* 2732. „La berbecii întorsii care nu se mai pot reproduce se zice *batali*.” (Slobozia-Conache, jud. Covurlui), H. III, 400; cfr. Gârliciu, în Constanța, H. II, 270. „*Batal* = berbec bătuț.” (Bilciurești, în Dâmbovița), H. IV, 56; (Găvănești, în Buzău), H. II, 79. „Și la țap scopit se zice *batal*.” (Jorăști, în Covurlui), ap. HEM. 2732. || „Berbecele când este de 5-6-7 ani se mai numește și *batal*.” (Chiojdu-Bâsca, în Buzău), H. II, 27. *Ce-ți pare mai blând, mai plăpând, ca oițile, berbecii, mioarele, batalii?* JIPESCU, O. 48. || „La toți berbecii cu clopot le zice *batali*.” (Pietroșița, în Dâmbovița), H. IV, 155. †† *Sede batal* = ca un trântor. PAMFILE, J. II. A sta *batal* la ușă (ca berbecii bătrâni) = „a se ținea de capul cuivă.” (În Olt), ap. ZANNE, P. IX, 543. (De aci s'a născut apoi înțelesul de) Stăruitor, cu tot dinadinsul (în expresiile:) Stă *batal* pe lucră = „cu tot dinadinsul.” RĂDULESCU-CODIN. „Ți-i cu batal? = într'adins, serios.” PAMFILE, C.

2°. (Cuvântul devenind din ce în ce mai rar, înțelesul precis s'a pierdut în unele regiuni și existând numai amintirea că e vorba de un cuvânt privitor la puterea de reproducere a berbecilor, găsim tocmai înțelesul opus) „*Batal* = berbec neîntors, cu aptitudini [de reproducere]”. PAMFILE, J. II. „Berbec necastrat.” *ib.* C. „*Batal* = berbec lăsat pentru reproducere.” (Pietroșița, în Ialomița), H. VII, 355; „țap pentru prăsilă.” RĂDULESCU-CODIN. „*Batal* [se numește] berbecul de la doi ani în sus.” (Sutești, în Brăila), ap. HEM. 2732.

[Și: *batal* s. m.]

— Etimologia necunoscută. (E posibil să avem a face — precum s'a mai propus — cu un împrumut din turc. *battâl*, „leneș, ieșit din uz, netrebnic, deșertat, decăzut” — poate prin mijlocire bulgară: *batal* „părăsit, devenit netrebitor” [cuvântul se găsește și la Sârbi și Albanezi]. Înțelesul românesc s'ar explica prin apropiere de „berbec bătuț”).

BATAL s. a. *Fosse* (large et prolongé sur une grande distance à côté d'une chaussée on d'un digue).—(În Ilfov; întrebunțat mai ales la plural) Șant larg prelungit pe o mare întindere, format sau din ruperea apelor, sau mai ales din săpăturile pentru înălțarea unei șosele s. a unui dig. [Suvoaiele] *copleșiseră lunca Oltenișii până în dighii, gâlgâiseră bătăturile și, neputând răzbi mai departe, dăduseră târcol portului ce sta ridicat pe un tăpșan.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 927. [Plur. -tături.]

BATALĂ s. f. v. vatală; **BATALĂIE** s. f. plur. v. bătălau; **BATALAMĂ** s. f. v. patalamă; **BATALĂN** s. m. v. bătănuș.

BATALĂU s. a., s. m. I. 1°. *Battoir, palette; pilon* (en bois); *gros marteau*. 2°. (Au plur.) *Chaploir et marteau des faucheurs*. II. *Coureur (de femmes)*.

I. S. a. (cu plur. -laie, -lăie, rar -lăuri) 1°. Bătă, băț de bătut mincea; „mai s. lopaică pentru bătutul rufelor, cămeșilor, pânzăturilor albe când le spală s. când le bilește la gărlă” (COSTINESCU), pisălog (de lemn), ciocan mare (VICIU, GL.), „un băț scurt ca de o palmă și gros ca mâna, cu care se pisează usturoiul.” ȘEZ. VIII, 89; cfr. ibid. VIII, 35; cfr. JAHRESBER. IX, 224. *Fu cumplit bătută... coastele strujită cu bătă-lăuri.* DOSOFTEU, V. S. 64; cfr. 310/7.

2°. (La plur.) „*Bătălaie* = [termen colectiv, unind numele a două instrumente a[le] coșagului: batca, pe care se pune coasa cu gura, și ciocanul, cu care se lovește în coasă.” ȘEZ. II, 149/9.

II. S. m. (cu plur. -lăi). Fig. Om muieratic, muierotcă, „carele îmblă tare după muieri.” LB.; cfr. PONT-BRIANT; LM.

— Derivat din bat, prin suf. instrum. și augm. -ălu.

BATALĂȘ, -Ă adj., subst. v. bătănuș.

BATALĂIE s. f. *Bataille*. — Luptă într'un războiu între două popoare; cfr. bătaie. *Avem și noi [pitiicii] într'un an bătăliu odată cu cocoarele.* ALIXANDRIE (a. 1784), ap. GCR. II, 132/34. *Se făcu o săngerăoasă bătălie, întru care pierî sultan Gavri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/13. *Curăță armele în ajunul bătăliei.* C. NEGRUZZI, I, 7. *Poveștile bătrâne și glumele ale ostașilor înalbiți în bătălie și nevoi.* EMINESCU, N. 3. *Câmpul bătăliei.* FUNDESCU, L. P. 71/23. [Amfitrion] *ca să-l deprinză [pe Ercule] în ale bătăliilor, îl luă totdeauna cu dinsul.* ISPIRESCU, U. 20/17. *Înălțate împărate... de când tot porți bătaie, Lacrămile curg părăie, Și de când porți bătăli, Rămân holdele pustii...* RETEGANUL, TR. 64/19. *Cuprinsă-i [oastea] de peire... Căci se clatină, rărite, șiruri lungi de bătălie, Cad Arabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie.* EMINESCU, P. 242. *După bătălie, mulți viteji se-arată.* ZANNE, P. IV, 269. (Cfr. variante tot acolo și PAMFILE, J. II.) - cu tunuri, e numele unui joc. Cfr. PAMFILE, J. II. [† (Incercare de românizare a cuvântului, cu înțeles spec. de) „asediu”: bătărie. *Cetatea Bizanțului, după o bătărie de trei ani, fu luată.* ȘINCAI, HR. I, 15/9.]

— Din ital. battaglia, idem, probabil, prin mijlocire neo-greacă (μπατάλια) și românizat în ce privește accentul. TDRG.

BATALIÓN s. a. (Armată) *Bataillon*. — Trupă de ostași; cfr. roată, steag. *Șese batalioane de pedestriime.* N. COSTIN, LET. II, 67, ap. HEM. 2737. *De-abiă puteă să-și ridice capetele, pentru ca să vadă vulturul batalionului.* BELDIMAN, N. P. II, 131/23. *Fiecare polc aveă două batalioane.* URICARIUL, XXII, 439. *Voi, războinici tineri, drage batalioane, Fiice ale celor vestite legioane, Care între popoare un nume ne-au lăsat.* ALEXANDRESCU, M. 33. *Se mișc' batalioane a plebei proletare.* EMINESCU, P. 122. *Poruncitu-mi-o Ion Di l'a lui batalion, Să-i fac peană*

de bitron. MĂNDRESCU, P. P. 74. | Spec. (În armatele moderne) Corp de trupe de infanterie; cfr. escadron. *Regimentul are mai multe (trei s. patru) batalioane, iar batalionul are patru companii.*

— N. din ital. battaglia, idem. (La cronicari din polon. batalion).

BĂTÂN s. m. (Entom). 1°. Sorte de cousin (*Chironomus leucopogon*). 2°. Sorte de taon. 3°. Sorte de bourdon.

1°. „Un fel de țânțar mic, care tremură din picioare când stă locului, numit și zgriburiciu.” MARIAN, INS. 310 (Vaida-recea, în Făgăraș); cfr. ȘEZ. II, 149/33 (Munții Sucevii, Mold.); VICIU, GL. (Orlat, în Transilv.) [ȘI: bătân s. m.]

2°. Un fel de „muște mari, roșietice, care se așază pe cai.” (Viștea-de-jos, în Făgăraș), ap. MARIAN, INS. 310.

3°. Un fel de bărzăun. „*Bătân*, pe aiuri și băzgaru, bombăriță și bonzariu... [D. ex.] *Am prins un bătân; să-i tau miera.* (Cărța-săsească, în comit. Făgărașului).” VICIU, GL.

— Format din onomatopoea b/a/! (care imită sunetul produs de aceste insecte) și suf. -an.

BĂTĂR conj., adv. I. 1°. *Quoique, bien que*. 2°. *Pourtant*. II. *Au moins, du moins, même*.

Cuvânt întrebunțat la Românii din Transilv., Ungaria și din Moldova, mai rar pe aiurea (d. ex. în Mehedinți, com. N. IONESCU).

I. Conj. 1°. Deși, cu toate că, măcar că. *Nici o dată nu mi-ai dat Bani de vin și de jucat, Bater și eu mă trudes, Și tot (= totuși) ca ei nu trădesc.* FURDUIU (a. 1818), ap. GCR. II, 226/19. *Astă fată se măria, Bătr nu ști(e) face pită.* DOINE, 279. *Bătr ai tu patru boi, Nu mă mbiu noră la voi.* POP. (în Maramurăș), ap. TDRG. (Une-ori urmat de conj. că) *Nu pentru destoinicia faptelor, bătăr că să cuvine să facem fapte bune...* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2738. *Dar noi n'om mai face așa, Căci bătăr că sântem doi, Noi nu ne temem de voi.* MARIAN, NU. 422.

2°. (În construcții negative) Că tot nu..., în zadar (s. de geaba) că nu..., știu bine că nu... *Dă mâna cu orișicine, Bătr nu-i voinic ca mine!* („sensul lui bătăr este: că tot nu...”) BIBICESCU, P. P. 40, 450.

II. Adv. (După ce bătăr (că) a devenit sinonim cu măcar că, a putut fi întrebunțat și în funcțiune adverbială, cu înțelesuri:) Măcar, barem, cel puțin, incai, incalte, chiar. „În loc de măcar, pe la noi se zice mai mult barăm și bătăr, de ex. *Bătr o leacă de pă(i)ne*.” (Popești, în Iași), ap. HEM. 2530. *Moșii... au început unul câte unul a-și rade barba, până ce nu au mai rămas nici bătăr unul să se îngroape cu barbă.* ȚICHINDEAL, F. 60. *În ajunul sfântului Vasile, toată ziua am stat de capul tatei să-mi facă și mie un buhaiu, ori de nu, bătăr un harapnic.* CREANGĂ, A. 41/13. *Băgam de seamă că oarecare trecere la o fată mare puteam să am eu, bătăr cât de cât, pe lumea astu.* SADOVEANU, SĂM. V, 567. *Să stăm, Să mai cuvântăm Bătr două-trei cuvinte.* MARIAN, I. 505/24. *Ce focul, bade, te fine, De nu vii seara la mine, Bătr la două-trei zile?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 237. | (Urmat de conj. de s. să) *Cu acestea bine au făcut, bătăr și cu altele de ar fi făcut bine!* ȘINCAI, HR. III, 243/26. *Bateri de mi-ai fi spus!* FRÂNCU-CANDREA, R. 49. *„Și acum tot așa faci?” întrebă părintele Arbore.* — „*Tot, bătăr să crăpe dracul*.” CREANGĂ, A. 141. *M'aș abate pe la ea [= mândra], Are rai căni, m'or mușcă; Bătr lup să mă mănânce, Pe la mândra tot m'oiu duce.* DOINE, 137. | *Bătr cât = măcar cât, oricât. Bătr cât mi-ți dăru, Mie nu mi-a mai tignî în țara cu streinii.* BUD, P. P. 10. (Prin Biharia, întrebunțat și în exclamațiuni) *Doamne bătăr! ce-a fi de el!* POMPILIU, BIH. 1004.

[ȘI: bătăr, în Mold. și: bătăr. La Moși și: bătăr(i). Cu metateză: bătră. Da ea tot s'a rumenă, Bătr-un

foi de la plăți. (Dolhasca, în Suceava) ȘEZ. III, 125/3. Arare-ori și cu adverbialul -(ă)ș(i): *bătă-răș.* VAIDA.]

— Din ung. *bător* „deși, cu toate că, măcar că“.

BĂTĂRĂȘI conj., adv. v. *batar*; **BĂTĂRIE** † s. f. v. *bătălie, baterie*; **BĂTĂRN, -Ă** adj., subst. v. *bătrân*.

BĂTĂTĂRNIC, -Ă adj., s. f. 1°. *Appliqué, travailleur*. 2°. *Seneçon (Senecio crucifolius)*.

1°. (Rare) Silitor, străduitor, harnic, abătător. *O albină îl și aude și, cum îi e felul ei, cotelitoare și bătătarnică, dă fuga la ariciu.* MUSCEL, 108.

2°. (Bot. Substantivat sub forma feminină) *Bătătarnică*: plantă ierboasă cu frunze ascuțite, flori galbene și cu fructele acoperite cu peri scurți și aspre la pipăit. Crește prin tufșuri, pe marginea pădurilor, prin locuri umede și pe lângă vii. Se mai numește și: *petimbroasă*. [Cu alt sufix: *bătătărniță* s. f.] PANȚU, PL. || = *cruciuliță*. BĂRCIANU.

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între *bătător* și *harnic*.

BĂTĂTOARE s. f. 1°. *Battoir*. 2°. *Fléau*. 3°. *Clauquet*. 4°. *Taquoir*.

1°. Lopățică de bătut pânza când se înalbește, s. rufele, când se spală. LM.

2°. Îmblăciu. Cfr. PONTBRIANT.

3°. Un fel de titirez care se mișcă cu bătai ritmice când joagărul e în acțiune. DAMÉ, T. 175; cfr. *bătăiuș*.

4°. O bucată de lemn oblongă s. pătrată cu care se bat ușor literele spre a se așeza la nivel, când se dă corectură s. se începe tipărirea în mașină. Înainte, și chiar azi încă prin unele ateliere, se zice *călfuță*. G. IONESCU, C. T.

— Derivat din *bate*, prin suf. instr. -*ătoare*.

BĂTĂTOR s. a. *Batte. Battoir. Couteau* de la broie ou du brisoir. — Instrument cu care se bate ceva. Spec. Bătut cu care se bate laptele prins. „Când s'a încheat bine, se ia laptele la bătut, cu un *bătător*, care nu-i altceva decât o drugă, cu deosebire că, în loc să fie lată, e mai mult cilindrică; *bătătorul* are și el găuri ca și druga.“ PAMFILE, I. C. 25. (Cfr. drugă, brighidău, berdedeu, ferdideu, perdideu, mătcă, litcă, roată.) Limba meliței. Cfr. DAMÉ, T. 139.

— Derivat din *bate*, prin suf. instr. -*ător*. (O formă *battuatorium*, cu același înțeles, e atestată la scriitorii latini de mai târziu).

BĂTĂTOR, -OARE adj., subst. *Frappeur, frappant*. — Adjectivul verbal al lui *bate* (derivat prin suf. -*ător*). *Bătătoriloră deschide-le-se-va.* CORESI, E. V/21. *Fu bătut de patru bătători.* DOSOFTEIU, V s. 34; cfr. 69, 53, 2. *Thovel... eră bătătoriu de ciocane, faur de aramă și de fier.* BIBLIA (1688), 4. *În poartă își așeză o firmă bătătoare la ochi.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; cfr. CONTEMPORANUL, VI, I, 98.

BĂTĂTORI vb. IV^a trans. *Battre* (un terrain). — A bate un teren (drum, arie, curte, etc.) spre a-l face tare și neted. *După ce să va isprăvi sămănatul, de să va teme gospodarul de săcătă, va trebui să boroneze fața ogorului, și de va fi pământul ușor, să-l și bătătoreze.* I. IONESCU, C. 59. *Acest pământ se bătătorește bine.* MANOLESCU, I. 18. [Și: *bătături*, (neobișnuit): *bătătură* vb. 1°. | Derivate: *bătătorit, -ă* adj. *Când vrei să semeni bob, linte, ori mazăre, să nu le pui pe loc... bătătorit.* ȘEZ. III, 150/1. *Drum nebătătorit.* BĂRCIANU; *bătătorire* s. f., *bătătorit* s. a.]

— Derivat din *bătătură* (II, 2°); cfr. *desbătătur*.

BĂTĂTURĂ s. f. I. 1°. *Battement; palpitation, pulsation; frappe; frottement* (de la chaussure).

2°. *Action de battre et d'aplanir* (un terrain). 3°. *Souffle* (du vent). 4°. *Portée* (de fusil). II. 1°. *Callosité, cal, cor, durillon*. 2°. *Terrain battu devant la maison ou devant un cabaret (où l'on danse); cour; parvis*. 3°. *Trame*.

I. Cu înțeles abstract, exprimând acțiunea.

1°. *Bătaie. Bătătură* = percussio. ANON. CAR. *Auzind smeiți cei din curți bătătura în poartă, se minunară.* RETEGANUL, P. V, 71/21. *Ureachea inimii cea stângă cuprinde ca două unțe de sânge, care la toată bătătura inimii se deșartă.* CALENDARIU (1814), 104/25. | [Cosașii] știă... a o (= coasa)... *bate după felurile vântosimi a ații ei, ieșind din festicare bătătură... a adevărată călătură.* I. IONESCU, C. 112. | *Frecarea ghetelor, opincilor, etc. de picior. Strânsoarea și bătătura continuă a opincii.* MANOLESCU, ap. TDRG.

2°. (Agric.) *Bătătorirea* s. *bătucirea* unui teren. (Cfr. *pârloagă*). *Moldovanul știe că toloaga, pârloaga, bătătura sânt mijloacele prin care innoește învechitele lui ogoare.* I. IONESCU, C. 218. *Pământul se odihnește, se innoește, rămând sau în pârloagă, sau în bătătură.* id. p. 226.

3°. (Rare) *Bătaie* a (vântului). *Niște lemne legate de copaciu... tot bontănea, lovindu-se la bătătura vântului.* SBIERA, P. 172/25.

4°. (Rare) *Bătaie* (a puștii, etc.). BĂRCIANU.

II. Cu înțeles concret, exprimând rezultatul acțiunii.

1°. *Învârtoșare a pielii* (pe spinarea animalelor de muncă sau de călărie, produsă de frecarea șelei; pe palma oamenilor care lucrează mult, s. la picioarele celor pe care îi strânge încălțăminte, etc.). *O bătătură înfricoșată s'a făcut pe spinarea calului, din bătaia șelii.* LM. *Eu făcându-mi loc... călcând pe bătăturile moșnegilor... am alergat.* C. NEGRUZZI, I, 38. *Palmele acestor fărânești ale noastre, strâpune de pământă și pline de bătături... vă fin pe dumneavoastră.* CREANGĂ, A. 156. † A călcă (pe cinevă) pe bătături = a-l atinge unde e mai simțitor. Cfr. ZANNE, P. II, 484.

2°. *Teren bătătorit s. bătucit* (pe care nu crește iarba) în preajma (în deosebi în fața) unei case (une-ori sinonim cu) *curte* (H. v, 158; v, 479, etc.), *ogradă*, *ocol* pentru vite, *loc liber* dinaintea *cărciumilor* unde se face *hora*, *locul dinaintea porții principale* a unei biserici. *Noi să nu cotezăm nici a mai prăsi vreun cal în bătătura noastră?* ODOBESCU, I, 479. *Și mi-a plăcut în jurul meu Să văd făcând pe bătătură, Și cobza cu isonin gură Să-mi zornăie zorind mereu.* COȘBUC, F. 17. *Veniți mai iute încoadă, să vă ascund eu în șira asta de paie din bătătură.* ISPIRESCU, L. 294. *În ajunul anului nou... flăcării tărăsc plugul cu care ară, pe la fiecare casă, și aruncând grâu pe bătătură, zic: „Să crească 'n puiu cât tristia, În spic cât vrabia.“* (Mărăcineni, în Buzău), H. II, 157. *„Prepeleac“ este un copăcel cu clincuri... așezat în mijlocul bătăturii, în care ciobanii își pun târhatul și merindele.* (Chiojdu-Bâsca, în Buzău). H. II, 41. *Când erai a mea iubită, Ți-eră casa zugrăvită, Bătătura pardosită Cu var și cu cărămidă.* ȘEZ. IV, 139^b/11. *Bagă ciurda'n bătătură.* BIBICESCU, P. P. 375. | P. ext. *Joc, danț* (care se ține pe bătătura crășmelor). *Ș'o ieșit [fata] la bătătură, Ș'o 'mplut locu' de untură.* ȘEZ. I, 165/24.

3°. (Țes). *Firele* ce se introduc prin urzitura unei stofe, (bătându-se cu vatalele), *băteaia*, *bătaie* (I, 12°), (în opoziție cu *urzeală*). *Firele întrebuințate la țesut sânt de două feluri: unele pentru urzală, altele pentru bătătură, care se bat la țesut cu vatalele.* CREANGĂ, GL. *Cârpe de cap, unele cu urzala și bătătura de burangic, altele cu urzala de bumbac și bătătura de burangic.* I. IONESCU, M. 377. *Surtucul lui... eră mai mult urzeală de cât bătătură.* EMINESCU, N. 42. *Canură toarsă nu eră pentru bătătură.* CREANGĂ, A. 62. *Am un ghem de mătasă, Și-l trimet la împărăteasă, Să-mi feasă o țesătură, Făr'o leac de bătătură?* [- Ghița.] GO-

ROVEI, C. 174. | (Fig.) *Ici și colod, se prind de la sine, în această băttătură de idei, florile strălucitoare, vii, ale caracterelor, isprăvilor și suferințelor acestor Doamne.* IORGA, CH. I. I, 66.

— Derivat din bate, prin suf. abstr. -ătură.

BĂTĂTURĂ vb. I^a, **BĂTĂTURI** vb. IV^a v. bătători.

BĂTĂUȘ, -Ă adj., subst. I. *Batailleur*. II. *Bat-toir* (dont on se sert au jeu de paume).

I. Adj. și s. m. Care caută bătaia, căruia îi place să se bată; spec. oameni din plebe (inarmați cu bâte), tocmiți să înceapă bătaii pe stradă (cu ocazia alegerilor, manifestărilor, etc.), cfr. ciomăgaș; (în diferite jocuri) cel care bate, care e la bătaie, cfr. PAMFILE, J. I, 287, 314. *Obosind bătăușii, schimbă de puseră alți bătători.* DOSOFTEIU, V. S. 36. *Bătăuș nu-s, că toți mă bat.* CREANGĂ, A. 200. *Berbecii sânt bătăuși.* SLAVICI, N. 39. [Ercule] scăpă omenirea de niște astfel de împărați bătăuși ce tot cătau oamenilor ceartă cu lumânarea. ISPIRESCU, U. 54²⁵. [Cu alte sufixe: bătăios, -ioasă adj. (și cu înțelesul de „năbădăios, apucat“). *Lupii mi-au mâncat nevasta... Trecuți balta, luaiu alta. Aoleo, ce bătăioasă! Îmbliă tot năbădăioasă: Nici cu asta nu fac casă!* ALECSANDRI, P. P. 352⁶. *Într'un copaciu găunos, Urlă un lup bătăios?* (= Clopotul). MAT. FOLC. I, 539; cfr. GOROVEI, C. 25; (Mold.) bătălân s. m. (dial. *batalân*) ȘEZ. II, 126²⁸; (Transilv.; neîntrebuințat) bătăciu s. m. *Țara [Paținați]lor e mare... și sânt foarte bătaci.* P. MAIOR, IST. 99; LB.; (suspect) bătălăs, -ă adj., subst. LB., LM.]

II. S. a. „Lemnul cu care se lovește mincea“. ȘEZ. VII, 185; cfr. bătător¹.

— Derivat din bate. (Pentru sufix cfr. căraș, jucăuș. În înțelesul I, pare a fi *bătău + uș; în înțelesul II, alterat din bătăiuș.)

BĂTCĂ s. f. (Agric.) = babcă. (În Mold. și Bucov.) Cfr. bătălăie. DAMÉ, T. 37; ȘEZ. II, 149⁹; PAMFILE, I. C. 142; (Suceava, în Bucov.) com. G. TOFAN; HEM. 2739-40. *Cu de aramă bătece preste fălci fu bătut.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Ian dă-mi batca și ciocanul, din blidarul.* CONTEMPORANUL, IV, 828. [Plur. *batce* și *bătce*.]

— Schimbat din babcă, sub influența verbului bate (*batca* fiind unealta pe care se bate coasa).

BĂTCĂ s. f. 1°. Sorte de monnaie. 2°. *Unité de poids: 25 centigrammes.*

(Prin Ban. și prin Munții-apuseni).

1°. † Monetă mică. Atestat numai la ANON. CAR. *Баткѣ, batkě* = grossus. Filer = *batcă*; assarius. LEX. BOBB.

2°. (Băieș.) „*Batcă* = o măsură mică d. ex. de aur = assarius; [ung.] *batka fillér*; der Pfennig, Denar.“ LB. „*Batka* = măsură veche = 1/4 gram. [D. ex.] *Din[tr'] un tar am făcut doi bani și o batcă* = din 2 coșuri de piatră, am scos 1 1/4 gr. de aur.“ VICIU, GL. [În sensul 1° și: *băpcă* s. f.]

— Din ung. *batka* (și sârb. *batka*, turc. *babka*), idem.

BĂTCĂ s. f. (Ornit.) = pelican. MARIAN, O. II, 400. Cfr. babață.

— Presupune un tip slav *babka (cfr. slav. *baba* „pelican“), prefăcut în *batcă*, sub influența verbului a bate (din aripi, cu ciocul).

BĂTCĂ s. f. (Iht.) Sorte de poisson. — (Cuvânt rar) Un fel de pește. (Slujitorii-Albotești, în Brăila) H. I, 269 (Rosova, în Constanța) H. II, 299. Cfr. babă II, 1°; babușcă¹.

— Din slav. *babka* (cfr. rut. *babka*: mai multe soiuri de pești cu cap turtit), schimbat sub influența verbului (a se) bate (B, IV, 2°).

BĂTCĂ s. f. *Souricière*; panier pour prendre les

oiseaux. — Cursă de șoareci. Cfr. LB.; LM.; REV. CRIT. IV, 337. Cfr. capcană. || „Coș impletit pentru prins pasări“. PAMFILE, J. II.

— Etimologia necunoscută. (Poate, un derivat al verbului bate.)

BĂTCĂ s. f. *Petite montagne. Pente d'une montagne stérile exposée au soleil. Sommet (de colline)*. — (În Mold. și în Bucov.) Munte mai mic (cfr. ȘEZ. II, 23¹), deal, delugor (cfr. ION CR. II, 154); spec. arșiță (II). „Sihlă, smidă sau pădure picată, arșiță s. *bătcă*.“ (Mălini, în Suceava), ap. HEM. 1748. *Pe la gura Părăului-rău, băta Palmesului.* DOC. (a. 1800), ap. IORGA, S. D. VI, 9. Întrebuințat adesea ca nume propriu. „În Bucovina există mai în fiecare sat câte un deal care se numește *Bătcă*.“ MARIAN. | P. restr. „Vârful unui deal.“ idem. *Vro căpva Tătari... se suiră pe băta Tătarcei, adică pe vârful muntelui Tătarca.* idem, T. 248. *Aici în mijlocul băteci dealului a pus sihastrul tăciunele jos.* (Straja, în Bucov.) ȘEZ. V, 35²⁸.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *botkó, bötök*, „măciulie“.)

BĂTCUȚĂ s. f. *Hauteur (sur la pente d'une montagne)*. — (În Mold. și Bucov.) Diminutivul lui *bătcă* (derivat prin suf. -uș). „O înălțime (= ridicătură, proeminență) pe coastele muntelui.“ MARIAN; ȘEZ. II, 4²⁷. *Frate, frate, frățioare, Suie-te coala 'n bătucă, și-mi taie, frate, o vârgușă.* (Cotârgaș, în Suceava) ȘEZ. II, 4²⁷.

BĂTE vb. III. A. I. 1°. *Battre* (le fer, des œufs, le tambour, la faux à coups de martelet pour l'aiguiler, le blé, le linde, des habits, la terre pour la rendre plus ferme, l'eau pour pousser le poisson dans des filets, la campagne, le pavé, les bois, etc.); *gauler* (un arbre fruitier); *tramer*; *châtrer* (un bétier); *enfoncer, clover, presser*; *blessier* (par frottement). 2°. *Battre* (contre qqch., des ailes, etc.), *frapper*; *s'agiter, palpiter*. 3°. *Se battre, palpiter, faucher* (fig.). II. *Battre* (l'un contre l'autre), *se battre*. III. *Battre* (des mains, des pieds), *frapper, jouer* (à la balle, etc.). IV. 1°. *Battre* (les murs d'une place avec de l'artillerie), *bombarder, canonner*. 2°. *Porter*. V. *Attendre, s'étendre* (jusqu'à...), *arriver; monter* (à la tête). VI. *Battre, tomber, souffler, darder*. VII. *Battre* (la mesure). *Pencher, être incliné* (vers...); *tirer sur...* (en parlant des couleurs); *avoir de la sympathie* (pour...), *s'adonner* (à...). VIII. *Sonner, résonner*. IX. *Aboyer, japper*. — B. I. 1°-3°. *Battre* (qqn.), *frapper, rosser*; *heurter, cogner; frapper* (doucement sur l'épaule), *taper*; *couvrir* (une jument). *Se battre, se frapper*. II. 1°-3°. *Se battre* (contre qqn.), *lutter, combattre, livrer bataille, faire la guerre* (à...). *s'efforcer* (de...), *tendre* (à...). III. 1°. *Battre, vaincre* (qqn.). 2°. *Être plus fort que...*, *valoir plus que...*, *surpasser, l'emporter* (sur...); *gagner* (qqn. au jeu), *couper*. IV. 1°. *Se débattre, se tortiller, s'agiter*. 2°. *Frayeur*. V. *Punir, châtier*.

(Construcția: Funcțiunea verbului e transitivă: *bat un cuiu*, intransitivă: *bate vântul*, sau reflexivă: a.) cu înțeles reflexiv: *se bate cu pumnul în piept*, b.) cu înțeles reciproc: *s'au bătut doi oameni*, c.) cu înțeles pasiv: *nucii se bat toamna*, d.) cu înțeles neutru: *mi se bate inima* = zvănește. Adesea se construște în mod absolut (eliptic). *Profesorii să nu bată în școală*. | Instrumental; când nu e subiectul propoziției, se exprimă de obicei prin prep. cu: *l-a bătut cu băta*; dacă el e o parte a trupului, adesea prin din: *pasările bat din aripi*. | Locul unde se dă lovitură se exprimă prin prep. în, pe, la: *l-a bătut în cap, pe spate, la tâlpi*, sau prin de: *se bătea cu capul de zid*).

Verbul a bate exprimă, în înțelesul său fundamental, o mișcare repetitivă sau ritmică, prin care se lovește ceva de altceva.

A. Obiectul pasiv e un lucru (obiect neinsuflit).
I. A lovi de repetite ori cu un corp tare în altul. (După scopul urmărit, după instrumentul întrebuințat și după felul în care se face lovirea, distingem o mulțime de nuanțe):

1°. Trans. a.) (Cul.) A lovi de repetite ori cu o lingură (făcăleț, brighideu, măcă, etc.) bucatele (laptele, smântâna, ouăle, legumele, etc.) dintr'un vas, spre a le (a)mesteca s. frecă bine (cfr. a lege (2°), făcălul, făcăl, slei, răvări, etc.). *Ia două albușuri de oaă proaspete dintru acea zi, bate-le cu doao-trei niuceluse curate, într'o farfurie, până să vor spumi.* PISCUPESCU, O. 303/12. *Au început a bate laptele până ce s'au ales untul.* DRĂGHICI, R. 140/22. (Mai ales la part.) *Un putineiu cu lapte bătut.* TEODORESCU, P. P. 176^b; cfr. MARIAN, D. 134. *Mazăre bătută.* | P. ext. A - *putineiu* = a alege untul din lapte s. din smântână. *Vei bate și putineiu, ca să alegi untul.* ȘEZ, V, 131/15. *Bate apa să s'aleagă unt.* ibid. I, 220/23 (se zice despre o întreprindere s. o muncă zadarnică; cfr. fran. battre l'eau). Cfr. ZANNE, P. I, 98; IV, 161. *A bate apa în piuă,* cfr. apă.

b.) (Fierăr., industr.) A lovi mereu (cu ciocanul, barosul, etc.) fierul (inroșit în foc, s. și alt metal) spre a-i da o anumită formă (s. a-l face mai vărtos). *Începând a bate herul pre iletu...* DOSOFTEIU, V. S. 34, 2. *Bate fierul până-i cald,* cfr. fier. || P. ext. A - *bani* = a tăia s. turnă bucăți de aur s. de alt metal într'o anumită formă și a imprimă pe ele o legendă care le dă curs legal. *Îți dăm slobozenie să bați bani însămași cu caracterul tău în toată crămea ta.* ȘINCAI, HR. I, 240/10. *Că de mult ce ești avut, Bani de aur ai bătut.* ALECSANDRI, P. P. 211, 1. | Spec. (În vremile mai vechi și pop. și azi întâlnim adesea adjectivul bătut ca atribut constant al diferitelor numiri de bani) *Taleri bătufi.* (a. 1591), ap. GCR. I, 38/32. *Lei bătufi...* Zlot bătut. (a. 1662) URICARIUL, XXIII, 251; cfr. N. COSTIN, LET. II, 39/25; MARIAN, O. II, 32. *Oca de unt câte doi orți bătufi.* NECULCE, LET. II, 248/19.

c.) (Agron.) A lovi de multe ori cu un ciocan mic tăișul coasei (așezat pe batecă), ca să poată tăia mai bine iarba. *Cosași, care știă... a... bate [coasa] după felurite vârtoșimi a așii ei...* I. IONESCU, C. 112. *La toată casa Bate coasa, Dar la mine N'are cine.* MARIAN, I, 538/5.

d.) (Țes.) A băgă de-a curmezșul, printre firele urzelei, alte fire și a le îndesa lovindu-le cu vatalele. Cfr. H. III, 73; DAMÉ, T. 135; I. IONESCU, M. 690 (cfr. bătaie I, 12°, bătătură II, 3°, băteală; cfr. urzi). *Menștergur[i] bătuf[e] cu bumbac.* (a. 1730) IORGA, S. D. VI, 156. *Ileana Cosinzecanu... cum feseă, de câte ori bătea cu brâgla, totdeauna ieșeau câte două cătane îmbrăcate și 'narmate.* RETEGANUL, P. V, 40/24. *La fesuțul straielor, îndrugătura se bate cu pieptenele.* (Brașov). (Poet.) *Eram să-ți țes o haină urzită în descântece, bătută 'n fericire.* EMINESCU, N. 9/5.

e.) (Pesc.) A lovi mereu cu un băț (numit bold s. știoldic) pe sub pietrele unui râu spre a scormoni peștii din ascunzători și a-i face să intre în năvod (s. în roci, etc.). Cfr. PAMFILE, J. II. *Un al treilea pescar vine cu luntrea și bate apa până ce se sfârșește de strâns tot năvodul.* I. IONESCU, P. 408. *Băiatul intră cu plasa în gârli. Bătu în sus, bătu în jos, și pește să prinză cătuși decât.* ISPIRESCU, L. 280/4.

f.) (Agric.) A izbi prin lovituri repetate (cu bățul, cu imblăciul, etc.) o masă de produse vegetale, spre a face să se desprindă de paiu, de cocean s. de trunchiul sămânța sau fibrele textile (cfr. imblăți, desghiocă, descoji, meliță, etc.). *În Ianuarie se bate pânea (= grăul) și la arie și sub stodolă (subt titlul: Imblătitul).* I. IONESCU, C. 5. *Au pus să treere cerealele și să bată popușoi.* id. D. 295. | „Inul, cănepa se topeșc întâi, apoi se bat, ca să se aleagă ce e bun de tors.“ I. M. [Cănepa] uscată se bate, câte două trei fire de olată, pe un scaun

lung (bancă) așezat în aria șurei, ca să cază să-mănța. BREBENEL, GR. P. [Inul] îl bat, îl curăță, îl meliță, îl perie, îl torc. DRĂGHICI, R. 78. | *Clăcașii să dea stăpânului moșii... din tot pogonul de porumb, patru banițe porumb bătut.* CARAGEA, L. 26/18.

g.) (Grădin.) A lovi de repetite ori cu o prăjină crengile pomilor spre a face să cadă fructele (coapte). *Au răspuns că el i-au bătut [nucii], iar cât au luat dintr'inșii nu știe.* (a. 1766) IORGA, S. D. VI, 103. *Nu bate poamele ceale necoapte.* ȚICHINDEAL, F. 211. *Să nu bați merele până în ziua de Sf. Ilie.* ȘEZ. III, 48/28. || (Rare în Ardeal) A bate cuivă perle = a repetă de mai multe ori un sfat ce-l dai cuivă. (Cfr. a-i tocă cuivă mereu la urechi). *Până nu plecă [bărbatul] de acasă, bătutu-i-a muierea perlele cum să se poarte de s'ar întâlni cu omul cel bun.* RETEGANUL, P. IV, 25/8.

h.) A lovi de mai multe ori cu mâna s. cu un băț ceva (d. ex. în văcălia ciurului, în coșnița cu albine, în haine, etc.), spre a-l scutura (și a face să iasă grăunțele, albinele, praful, etc.). *Precum în ciurul cu găurile largi multe de grăunțe mitite le punem și veșca ciurului dincoace și dincoalea batem și zbatem, din cele multe grăunțe carile întâi și carile mai pe urmă a cădea s'ar tâmplă, nu știm.* CANTEMIR, IST. 190/20. *Ș'o bătut în sită și'n covată, De-o cernut făina toată.* ȘEZ. III, 244/1. | (Albin.) *Un Grec, carele au fost de au fost bătut stupii lui Gavrițiță vornicul și au fost dat știubeelor foc.* NECULCE, LET. II, 252/15. *În groapa aceasta se scutură toate albinele roiului celui nou, bătând tare cojnița.* ECONOMIA, 191. *Soldatul intră cu pantofii: îi luase lelea Ufa, să-i bată.* D. ZAMFIRESCU, R. 216.

i.) A lovi ceva de repetite ori cu un maiu (s. un ciocan), d. ex. carnea, ca să se frăgezească s. ghețele (pe calapod), ca să li se întindă pielea, s. rufele muiate în apă, ca să iasă din ele săpunul și leșia, etc. (cfr. ghili, înalbi). *Își muiă câte-o bucată de carne, bătându-o cu matul.* DRĂGHICI, R. 149. | *Cercând cizmele, au zis Tihu că... una e prea mică, să o ducă să o bată pe samfă.* BARAC, T. 29. *Bate pâenza la izvoare.* ALECSANDRI, T. 272.

j.) A produce cu un instrument muzical sunetul său caracteristic prin loviri ritmice. (Construit și intrans., cu prep. din s. în) *Bateți tâmpăna și dziceți în lăute.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2728. *Răspunseiu c'un glas ce-mi tremură, ca și cum cineva ar fi bătut toaca pe beregata mea.* DELAVRANCEA, ibid. 2729. *Tălpoiu' face iute o darabana... și începe a o bate ca de războiu: brr.... brr....* CREANGĂ, P. 310/22. *Veneau toboșarii și trâmbișii, bătând din tobe și sunând din trâmbițe.* ISPIRESCU, M. V. 42/25. *Viteazu' ochi pădurea întreagă, bătând din dare-reă.* id. U. 44/6. | P. ext. *Pentru care bătuse pristav (= dăduse de știre), că acelui... îi va da... FUNDESCU, L. P. 117/18. (Germanisme) Veneă gheneral[ul] călare. Și strigă din gura mare: „Bateți marș, bateți marș!“ (= bateți toba de marș) HODOȘ, P. P. 228. *Gianettino... Cine a dat ordin să bată alarma? (= să bată toba de alarmă).* I. NEGRUZZI, V, 501. (Franțuzism) *A bate în retragere = (fig.) a da îndărăt, a retracta cele susținute mai înainte.* || A-i bate cuivă în strună s. a bate în struna cuivă = a vorbi în felul în care știi că-i face plăcere cuivă. *Femeia a priceput slăbiciunea bărbatului și totdeauna i-a bătut în strună.* SEVASTOS, N. 3/31.*

1.) (Mold.) ~ *cărțile* = a jucă mult cărți (propriu: a le lovi mereu de masă). *Manea cu împărăteasa bătea cărțile.* ȘEZ. IV, 202/2. | ~ *telegraful*, p. ext. o *depeșă* (s. *telegramă*) = a telegrafia (la baza expresiei e imaginea aparatului telegrafic pe care ță. cănește telegrafistul) *Ei? Nu bate telegraful?* CAI RAGIALE, T. I, 140/15. | † ~ *în tipar* = a tipări. *Nevoim a le isprăvi [de tradus], ca și aceeaia în tipar să să bată.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I, 290/29.

m.) (Păstor.; mai ales la participiu: berbeo bătut) A face un miel s. un ied incapabil de reproducere, zdrobindu-i testiculele (cfr. batal, întoarce, jurgăni); cfr. ȘEZ. V, 37/23; I, 100/31.

u.) A băgă, a implântă, a înțepeni, a vâri (cfr. a înfige) un corp ascuțit (cuiu, piron, țarus, etc.) în ceva, lovindu-l de mai multe ori cu un corp tare (ciocan, maiu, etc.). *L-au muncit cu feluri de munci, trestii pe subț unghii i-au bătut.* N. COSTIN, LET. II, 18/25. *Nuntași ies afară, caută un par înalt, îl bat în mijlocul ogrăzii...* SEVASTOS, N. 331/5. *M'am răstignit...* Și ei că-mi băteau Prin talpe, prin palme Tot cuie de fier, ținte de oșel. TEODORESCU, P. P. 27^b. || P. ext. A fixă s. a înțepeni un obiect de altul bătându-l cu cuie, țintuindu-l. *De-i găsi o pară frântă în toată casa, să mi-o bați în frunte!* ALECSANDRI, T. 1557. *Alfii... să bată... potcovele.* ȘEZ. II, 10/15. | A împodobi un obiect, bătând în el ținte (pietre scumpe, etc.) închipuind un desemn (cfr. ferecă). *Pre făcătoarea de minuni icoană a sfântului mucenic bătut-au însuși!* Neagoe-vodă, cu cuișoare, un măr de aur curat. GAVRIL PROTUL, ap. HEM. 2696. | (Mai ales part.-adj.) Ferecat, brodat (cu fir, etc.). *Un cerc de aur bătut cu diamante.* EMINESCU, N. 6; cfr. CREANGĂ, P. 33. *Cu izmene de fuior, bătute pe la picior.* ȘEZ. I, 143/29. *Cămăși bătute cu fluturi.* SEVASTOS, N. 90/8; cfr. ALECSANDRI, P. P. 28^b/6; BIBICESCU, P. P. 262; TIPLEA, P. P. 33, etc.

o.) A îndesă ceva prin lovitură repetată. *Toader... întinse mâna la un cărbune... și-l aruncă în luleă, bătându-l cu unghia.* D. ZAMFIRESCU, R. 239. | Spec. (Oier.) *Bunătatea brânzei de oi atârână de la meșteșugul baciului de a prepara cașul și de la chipul de a o bate la putină.* ȘEZ. VII, 100. *Brânză bună, bătută în foale de căne.* (Cuvin, în Arad) ZANNE, P. III, 486 (se zice despre oamenii cu calități intelectuale, dar lipsiți de caracter). | P. ext. Part.-adj. *bătut* are adesea înțelesul de „îndesat, strâns,” spec. *flori bătute* ale căror petale sânt îndesate. *Varză bătută* (în opoziție cu înfănată). Brașov. *Mac bătut* = mac de grădină (cu mai multe rânduri de petale). H. I, 289 (Paraschioi, în Constanța); cfr. MARIAN, I. 336.

p.) A bătători. *Pământul arat se bate și se înfoiește.* I. IONESCU, C. 7. *Aria se bate bine.* LM. (Despre oameni) A lovi pământul cu piciorul, de repetate ori (jucând, tropăind), p. ext. a jucă cu foc. *Se prind de mâni și se desprind...* Și bat pământul, tropotind, în tact usor. COȘBUC, B. 21. [Polca] o bătteam vârtos, când eram mic. ALECSANDRI, T. 1130. || A - drumurile (căile, ulițele, țările, codri, etc.) = a umblă mult (pe un drum), a face mereu (s. iarăși) o cale (m. ales pentru afaceri); a cutreeră (cuvânt care se întemeiază pe aceeași imagine); cfr. a alergă, a alergătură. *Numai eu, rămas același, Bat mereu același drum.* EMINESCU, P. 24. *Fîind-c'ai bătut atâta amar de cale, o să...* RETEGANUL, P. V, 65/13. *Drăguța ta, mări fârtate, Toate ulițele bate, Cu ulcica după lapte.* idem, CH. 78. *Nu li-o mai dat pofta să bată drumul leșului!* ȘEZ. VII, 26. *Multe mări am trecut, Multe țări am bătut!* TEODORESCU, P. P. 173^b; SEVASTOS, N. 109. *Ordonă să se ridice îndată mic și mare... și să bată codrii, ca să prină pe fugari.* C. NEGRUZZI, I, 108. *A bate calea mănșului,* cfr. a umblă calea mănșului. ZANNE, P. I, 545. | A - mahalalele s. târgurile = a le frecventa neîncetat, a umblă într-una prin... *Se înhăitase cu câțiva feciori de boieri și băteau mahalalele, zina și noaptea.* GHICA, S. 40. *Dumnezeu... să te orbească, Să bați tu târgurile (ca cerșitorii cei orbi), Cum bat eu grădinite (venind mereu să te întâlnească)! DOINE, 266/16.* (În Ard.) A - satu 'n vergi = a cerși. Com. CORBU. | A - prundurile ș. podurile (și: lela, bambura, geamburn) = a umblă de colo până colo (fără vreun scop s. vreo treabă), a hoinări, a ștrengări (de unde: *bate-poduri* s. m. = pierde-vară, derbedue, hoinar (cfr. fran. batteur de pavé). *Toată zulia*

bate prundurile, după scăldat. CREANGĂ, A. 13/21. | A - laturile = a umblă rătăcind, p. ext. a călea pe alături, a (se) greși. *Celor din Borca, fiind-că-s ușernice și cam bat laturile, li se cântă și lor după fapte.* ȘEZ. IX, 138. | A - câmpii = a vorbi altele decât ceea ce e în chestiune, a ieși din subiectul vorbirii, a băgăui, a vorbi într'aiuri (cfr. a luă câmpii). | Drum bătut = umblat, drumul urmat de toți (propriu și fig.); cfr. făgaș (văgaș). *Să lași codru' în stânga, și apoi ține tot drumul cel bătut.* C. NEGRUZZI, III, 218. *Mă, badiță Gheorghies, Bătutu-i drumul la Ieși!, Mai bătut la București, Mă rog să nu zăbovești.* SEVASTOS, C. 66/7-8. *Foate verde bob năut, Lungu-i drumul și bătut: Nu-i bătut de car cu boi, Nici de turmele de oi, Ci de ochisorii mei.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 200. *Puțini gospodari moldoveni țin socotele regulate; mai toți ceilalți... se duc pe cale bătută, fără să-și mai bată capul de a mai socoti.* I. IONESCU, C. 243.

r.) (Mai rar; cfr. bătătură) A (în)glodi s. înglodă, a roade s. a răni pielea (prin faptul că ceva: jugul, șaua, gheata, etc. apasă mereu asupra ei). *Până nu-i iei șaua din spate, Nu vezi în ce loc îl bate.* PANN, ap. ZANNE, P. I, 651. *Du-mi-te, badiță, du-te, Cu picioarele bătute, Cu opincuțele rupte.* HODOȘ, P. P. 118.

2°. Intrans. (absol.) A da de repetite ori cu ceva în altceva, lovindu-l. *Călăreții... în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn.* EMINESCU, P. 242. *Când bați cu băta în apă, plouă.* ȘEZ. III, 102/18. *A bate din (s. în) palme, în pumni, din buze.* | Spec.

a.) A lovi cu degetul s. cu pumnul de mai multe ori în ușă (s. în fereastră) spre a atrage atenția celor dinlăuntru asupra sa, a ciocăni, a pocăni. *Cine cântă așă, și celui ce bate i să deschide.* N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 2696; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 11; 133, 2. || A - pe la ușile oamenilor (subînțeles: ca un cerșetor) = a cere (de) pomană. RETEGANUL, P. I, 11.

b.) (Despre pasări și câni) A lovi aierul (s. pământul) de repetite ori (cu aripele s. cu coada), a da (din aripi s. din coadă); cfr. bățai, falfăi. *Un vultur bătea cu aripele și aducea vânt de-l (= focul) ațăță.* MOXA, ap. GCR. I, 58/39. *Frișca (nume de căteă) se lipi la pământ, schelălăind, apoi prinse a bate din coadă.* SADOVEANU, SĂM. VI, 335. *Cucoșu'... a bate din aripi ș'a cântă.* ȘEZ. I, 179/4. *Când rațele și găștele bat cu aripele în pământ, are să ploaie.* ib. IV, 120/16. *Corbu'n aripe bătea.* BIBICESCU, P. P. 298. | P. ext. A falfăi, a flutura. *Cu papucii scârțind, Cu poalele'n vânt bătând...* Ea la apă se ducea. ib. 263.

c.) (Despre inimă, puls, etc.) A zvâcni (repede) de repetite ori, a palpita, a pulsa (și fig., ca dovadă a unei emoții s. iritații). *Inima... d'abia bate, în pieptu-mi.* MARCOVICI, C. 20/3. *Ferice [cel] care... Ar face pentru dînsul... O inimă scumpă de dragoste să bată.* ALECSANDRI, P. I, 129. *Tâmpla bate liniștită, ca o umbră viorie.* EMINESCU, P. 185. | P. ext. *Eu fi-s frate, tu mi-ești frate, În noi doi un suflet bate.* ALECSANDRI, P. P. 396^b/8. (Cfr. I, 3, b.)

3°. Refl. (Nefind vorba de ființe însuflețite, întâlnim această funcțiune deocamdată numai fig.) A se lovi de repetite ori. *Se bat mereu de maluri Șioaie care poartă cadavre pe-a lor valuri.* ALECSANDRI, P. IV, 104. (Sau în cazuri spec., ca:)

a.) (Despre conținutul oului, când îl scuturi) A se lovi (de coajă) de mai multe ori. *Ouăle nu-s proaspete, se bat.*

b.) (Despre inimă, puls, etc.) A zvâcni repede de repetite ori, a palpita, a pulsa (și fig., ca dovadă a unei iritații s. emoții mari). *Inima mea bate-se.* PSALT. (1652), 172 (= turbură-se. PSAL. SCH.; CORESI, PS.). [Călugăr bolnav de apărind de plămâni] *i se bat flămânzările.* CALENDARIU (1814), 162/5. *Pune un picior pe trupul său cel mort, care încă se bătea.* BELDIMAN, N. P. I, 129. *Sub pleoapele în-*

chise, globii ochilor se bat. EMINESCU, P. 185. Când se bate sprânceană unei fete mari... ȘEZ. III, 122/₆. (Pop.) I se bate (variantă: îi joacă) coliva în piept, se spune despre omul bătrân, cu'n picior în groapă. ZANNE, P. VI, 524.

c.) (Despre picioarele calului, p. ext. despre cal) A se lavi s. frecă unul de altul în fugă, a se cosi. I.M.

II. („Lovirea repetată“ devine „lovirea unui obiect de altul“). A (se) lavi (s. izbi s. ciocni) unul de altul. Trans. Peste vârfuri trece luna, Codru-și bate frunza lin. EMINESCU, P. 151. || Refl. Frunza lin se bate, în codru n'florit. ALECSANDRI, P. I, 197. | Spec. (Grădin.) Perele (merele, etc.) se bat = se strică lovindu-se (strivindu-se) una de alta. || Intrans. S'a n'chinat, bătând din pinten. EMINESCU, P. 196. Bate din călcăie. RETEGANUL, TR. 168.

III. (Idea lovirii „de mai multe ori, una după alta“ devine secundară sau dispare, fiind înlocuită prin lovirea „puternică, bruscă“). Intrans. A da tare (odată sau și de mai multe ori) cu ceva în altceva; (mai ales în expresiile:) A ~ cu pumnul în masă: de mânie, cu piciorul (în pământ): de nerăbdare (mai ales despre cai) s. spre a amenința și intimidă pe cineva (despre oameni). La veselile ceale de nunță, în mâni plesnind și în masă bătând, cântă. MSS. (secol. XVII), ap. GCR. II, 51/₂₃. [Lepele] nechezau și băteau din picioare. EMINESCU, N. 20/₇. Maică-ta... Vine'n casă mănoasă... Și bate cu pumnul'n masă, Că-i trebe (= trebue) noră frumoasă. RETEGANUL, TR. 142/₁₇. Scaraoschi..., mănios grozav, chemă înaintea sa toată drăcimea și bătă din picior, strigând... CREANGĂ, P. 57/₁₉. || Trans. A ~ mincea, țurca, etc.: a le lavi cu un băț, spre a le face să zboare într-o direcție anumită, p. ext. a se jucă de-a mincea, țurca, etc. A bătut țurca toată ziua și n'a făcut nici o treabă. (Cuca, în Covurlui), ap. HEM. 2724.

IV. (Despre arme de foc)

1°. (Invechit) Trans. și intrans. (Idea „lovirii repetite“ reiese limpede din înțelesul) A bombardă. Moscalii au început a bate Orul, din pușce și din cumbarale. NECULGE, LET. II, 429/₁₅. Incungiuțură cetatea, prind a o bate și a pune scări la muri. P. MAIOR, IST. 6. Băteau partea de sus a cetății, cu zecce tunuri. BĂLCESCU, M. V. 151/₃. Tunurile lor (= Leșilor) bat zidurile aiste necontenit, de cinci zile. ALECSANDRI, T. 1494.

2°. P. ext. (intrans.) A ajunge cu lovitura. Iar de le-ar fi venit lor pre îndemână, să le bată pușcele departe, ca a Turcilor, n'ar fi putut ține inierii atâta de lung războiu. NECULGE, LET. II, 360/₃. Și cră cetatea lui Por de patru ori cât bate săgeata. ALEXANDRIA, 124. | P. ext. (despre curba descrisă de glonte) A avea direcția în spre... Pușca asta bate ceva în dreapta.

V. P. gener. (trans. și intrans.) A ajunge. (Idea „lovirii repetate“ se recunoaște încă în cazurile următoare: [Hotarul merge] până unde bate apa heleșteului Bahluiului. (Mold., a. 1742) URICARIUL, V, 314/₁₄. „Cum țî-i grău', coane Petrache“ — „Bun, cumetre, bun..., bate la piept“. SANDU-ALDEA, U. P. 152. Bate barba brăile Și părul călcăile. ȘEZ. I, 44/₂₃. A bate cu fruntea n nori (Slatina, în Olt) = „a fi înalt, mândru“. ZANNE, P. II, 161. || (Fig., do-goarea fiind simțită ca o lovitură) La leși arde mare foc. Bate para prin Mălești, Zbor tăciunii la Lăfești. ALECSANDRI, P. P. 183/₆. † (Despre foc, p. ext. despre băuturi) A ~ la cap = a se sui la cap, a priceini dureri de cap, a ameți. Hei! aceasta-i altă băutură; bate mai tare la cap. SBIERA, P. 36/₂₆. || (P. ext., fără să mai cuprindă ideea unei loviri). Ne-au arătat pre unde bate hotarul mânăstirei Solcăi. (Mold., a. 1734) URICARIUL, XX, 222/₃. Miriște și îmașuri, cât bate ochiul. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

VI. (La origine trans., despre grindină și ploaie, exprimând „lovirea repetată“ în pământ a stropilor de apă s. a boabelor de grindină; mai apoi și in-

trans., exprimând „căderea lor ritmică“. P. ext. și despre alte elemente ale naturii, păstrându-se însă, de cele mai multe ori, nota originală a „lovirii“. Astfel despre „brumă“ se zice de obicei că dă, cade s. pică; când ne gândim însă la urmările stricăcioase ale acestui fenomen, zicem că bate; „vântul“, de obicei bate, când suflă (tare) izbînd în ceva; despre „soare“ se zice că bate mai ales atunci când dogorește, etc.) A cădea, a da, a sufla, etc. Corabia eră pre mijlocul mării, învăluită de valuri, că le bătea vântul dinainte. VARLAAM, C. 257. Să nu țî să clatină gândul, ca trestia când o bate vântul. ÎNVĂȚĂTURI (a. 1654), ap. GCR. I, 169/₃₁. Au bătut toată ziua o furtună mare. AMIRAS, LET. III, 158/₃₃. De va bate ploaia peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul acel pământ. I. IONESCU, C. 30. De multe ori se întâmplă că brumele ce vin din răcelele de noapte bat porumbul și nimicesc astfel toate ostenele și speranțele cultivatorilor. idem, D. 146. Soarele acolo (= la tropi) bate drept, iar nu chezășit [=pieziș]. DRĂGHICI, R. 67/₂₉. Codrul... își deschide-a lui adâncuri, fața lunii să le bată. EMINESCU, P. 191. Stele bat în lac, Adâncu-i luminându-l. idem, P. 10. Soarele bătea căldicel pe prispă. VLAHUȚĂ, D. 300. O lumină tristă... bate în geamuri. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2706. Dumnezeu, ca să apere pe credincioși, porunci vântului să bată asupra păgânilor, și tot fumul de la arme căzu asupra lor, de îi orbea și îi îneca. ISPIRESCU, M. V. 24/₁₆. Cum venea de bătea soarele în ea [în apă], o făcea de părea a fi valurile ei valuri de aur și de pietre nestemate. STĂNCESCU, B. 87/₇. Murgule, coamă rotată, Du-mă la mândra odată, Că țî-oiu face grajd de piatră, Vântul să nu mi te bată. HODOȘ, P. P. 47. Păcurar cu oile, De te-ar bate ploile, Să-ți omoare turmele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 279. Codrule cu frunza lată, Bruma cază, nu te bată. ibid. 199. (Cfr. Pice bruma, nu te bată. DOINE, 97/₁₂). Care fată n'a jucă, Bată-i piatra cănepa, Să n'aibă ce melișă. DOINE, 281/₃. Când vine o greime mare și are să bată zloata, se înfuge toponul în pământ. ȘEZ. III, 49/₂₅. Dacă în ziua de Bobotează va bate crivățul, vor fi roade la bucate. ibid. III, 46/₁₃. | Fig. Bătut de brumă = albit (la păr), încăruntit, bătrân (cu deosebire despre holteii îmbătrâniți). Auzi ghiuju'!... Umbă să se însoare..., când îi bătut de brumă! ALECSANDRI, T. 941. || Fact. (despre Dumnezeu și despre sfinți). A face să bată. Bate, Doamne, vânturile, Să-mi pornească luntrile, Să mă duc la mândra mea, Să văd ce-o fi făcut ea. DOINE, 237/₁₂. Pleacă Ioan bobotezând, Sfânt Ilie fulgerând, Sfântul Petre plot bătând. TEODORESCU, P. P. 34. | (P. ext.) A distruge (recolta) cu aceste elemente. Și bătă cu grindire vînie [= vile] lor și sicamenele lor cu brumă. PSAL. SCH., ap. HEM. 2706.

VII. (Idea „lovirii“ se pierde cu totul și se accentuează tot mai mult ideea „mișcării ritmice“.)

1°. Trans. (în expresiile:) ~ tactul = a marcă prin mișcări regulate, cu mâna s. cu bagheta, tactul unei bucăți muzicale. | ~ mătânii: a face mătânii. Călugării se ridicau, făceau semnul sfânt și băteau mătânii. SADOVEANU, SĂM. V, 976.

2°. Intrans. a.) (Prin asemănare cu limba cumpenei) A oscilă spre..., a înclină spre..., a fi plecat spre... Mîntea lui ca o cumpănă se clatină, când într-o parte, când în alta, dar tot spre înșelare bătea. CONTEMPORANUL, VI, II, 213. S'a încercat de câteva-ori să afle cam încotro i-ar bate gândul fetii. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

b.) (Despre colorii) A da in..., a avea o nuanță de... Al ei (= al vulpii) păr în galben bate. ALEXANDRESCU, M. 339/₁₁. Medalioane de teracotă smălțuită, în diferite nuanțe, care trec de la galbenul cel mai palid... până la tonurile cele mai variate ale verdei: prăzuliu, întunecos și chiar bătând în albastru. ODOBESCU, II, 210. Capu-i bate n' aurel, Ciocui-bate n' argințel. TEODORESCU, P. P. 39ᵇ.

c.) (În Mold.) (Construit cu prep. cu. Une-ori refl.) A avea tragere de inimă către..., a avea simpatie pentru..., a se avea bine cu..., a-i plăcea. *Oaia bea foarte pufină apă, și iarna mai mult bate cu omăt.* I. IONESCU, C. 230. *Mai potrivii, unde să-i găsești?* — Numai atâta mă îngrijește, că Luluța nu bate nici-decum cu Guliță. ALECSANDRI, T. 478. *Săteanul cu hurelca bate, căci mai în grabă îl face cu chef și hazliu.* ȘEZ. I, 39/10.

VIII. Intrans. și trans. (Prin prefacerea instrumentului în subiectul propoziției, cfr. A, I, 1°, j. Despre instrumente muzicale, clopot, ceasornic, etc., care produc un zgomot ritmic prin bătaia „limbii” s. ciocanului în clopot, etc.) A sună în mod ritmic. *Ceasornicul... bătea de se auzea peste tot târgul.* AMIRAS, LET. III, 151/17. *Meterheneaua Domnului... bătea în toate zilele chindia.* id. ib. III, 174/28. *Ceasul cel după [= de pe] urmă a bătut pentru mine.* MARCOVICI, C. 10/11. *San-Marc [= ceasul din turnul bisericii Sf. Marcu] sinistru miezul-noptii bate.* EMINESCU, P. 56. *Când mă pui să odihnesc, Doba-mi bate să pornesc; Doba-mi bate de pornit, Nu cată că-s ostenit.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 302. *Când bătea ceasul la unu', Eram gata ca păunu'; Când bătea ceasul la doi, Eram cu mândra-amândoi...* ibid. 299, 300. | P. anal. *Ce naște în pădure Și bate în sat?* (= Melița, melițoiul.) GOROVEI, C. 225. *Gura mâne-ta Bate ca și melița.* ȚIPLEA, P. 50.

IX. Intrans. și trans. (Despre câne) A lătră scurt și în intervale egale (cu deosebire despre câni de vânatoare, când dau de știre vânătorului că a zărit vânatul; cfr. germ. Der Hund schlägt an). *Când vânatul... stă pe loc ca să facă rezistență, atunci numai copovul lătră, și aceasta, în limbajul vânătoriei, se zice: bat câinii.* N. RUCĂREANU, ap. HEM. 1213/29. *Răsunetele dulci încă vibrau, când un câne răsunase, bătând ascuțit de trei ori.* SADOVEANU, SĂM. VI, 335. *Dacă vrei să nu te muște câinii și să te lese în pace, cum îi vezi că sar la tine, să te tupelezi jos la pământ și să-i lași să te latre cât le place, fără să te urnești din loc; căci ei bat cât bat și de la o vreme te părăsesc și se duc.* CREANGĂ, A. 68. *Auzi, mamă, câinii bat, Întră peșitorii 'n sat.* MĂNDRĂSCU, L. P. 156/15. *Cănele care bate, nu mușcă furis.* ȘEZ. I, 220/28. (Cfr. Cănele care lătră, nu mușcă. ZANNE, P. I, 372.) | (Rar, despre țarcă) A cără. *Când țarcă (cofoșana) bate (cârde ori strigă), își vor veni musafiri.* ȘEZ. II, 65/27.

B. Obiectul pasiv e o ființă: A lovi de repetite ori pe cineva cu scopul de a-i pricinui o durere și astfel a-l pedepsi (când e vorba de oameni) ori a-l mână s. alunga (când e vorba de animale).

I. 1°. Trans. (și absol.)

a.) (Înțelesul obișnuit) A lovi pe cineva de repetite ori, a-i da cuivă o bătaie. *Anania dzise celora ce sta înaintea lui, să-i bată lui rostul.* COD. VOR. 46/, (=porunci celora să-l bată preste gură. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). *Șerbul... să nevoiaște, căci să teame de stăpănu-său că-l va bate.* PARACLIS (a. 1661), ap. GCR. I, 180/6. *Și-i voi bate cu toiage...* Și cu varga îi voi bate. DOSOFTEIU, PS. 306. *Hu-sain-beiu... au alergat... cu cățivă Turci... și au început a batere și a înprăstiere norodul.* NECULCE, LET. II, 252/17. *Mofoc îi sărută mâna, asemenea cănelui care, în loc să muște, linge mâna care-l bate.* C. NEGRUZZI, I, 141. *A ieșit Bujor în țară, Bate, pradă, nu omoară, Pe ciocoi îi bagă 'n țară.* ALECSANDRI, P. P. 156/3. *Ortomane, hoșomane, Bate-ți negrul pe de'nțregul, Și te du și fugi de mine.* ibid. 11^b/12. *Nu ești, taichii, de 'nsurat, Că, zău, fetele te bat, Fetele cu furcile, Babele cu drugile.* BIBICESCU, P. P. 307/7. *Io-i fac zeamă pipărată, El ia zbicuit, să mă bată.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 173. *În pădure naște, În pădure crește, Vine 'n sat și bate?* (= Bățul.) ȘEZ. I, 29. *Calu', unde te trânteste, acolo bate-l.* ibid. I, 220/18. | (Metafore, cu înțelesul de: a bate pe cineva tare). *A bate ciobănește.* ZANNE, P. IX, 216. *Să-l judece ru-*

sește, Și să-l bată căzăcește. ALECSANDRI, P. P. 238/11. *A bate furcă pe cineva.* ȘEZ. IX, 144. *Și așa învinse Ștefan pre aprigii săi dușmani, bătându-i de la roate.* MARIAN, T. 117/4. *Bietul băiat, bătut măr de tatăl său, se întoarce...* MARIAN, O. II, 365. *Și unde mi se pun amândoi bețivii pe el și dă-i! dă-i! până-i sfârticată toate hainele, și-l bat ca mărul.* RETEGANUL, P. IV, 24/14. *„Așa e mamă,” zise smeul, plângând de frică, că-l bătea mamă-sa dozbă, când se mânia.* id. ib. I, 39/1. *Nuntașii au sărit la dinsul și au început să-l bată și să-l bată, de-i mergea colbul [s. fulgii].* SBIERA, P. 289/18. *Poroncește să-mi aducă niște palce, că am să-i bat la strou, să pomenească ei cât or trăi.* CREANGĂ, P. 305/8. *S'o batem gros.* BIBICESCU, P. P. 193. | (Figură etimologică) *Stăpănul m'o bate Bătaie de moarte.* TEODORESCU, P. P. 461^b (cfr. fățui, ferchezui, speti). || Spec. A ~ la talpe: eră o pedeapsă obișnuită în vremile trecute; fig. (despre avere) a cheltui s. a risipi fără socoteală paralele. *Cei mai mulți s'au adăpostit prin curțile boieresti..., trăind... fără grijă de ziva de mâne; când puneau mâna pe câte-o pară, o băteau la tălpi, pe must, pe cărnați cu lăutari la Filaret.* GHICA, ap. HEM. 2691. *Cea întâi treabă ce a să facă, o să fie să-i vândă stânjânii de moșie care-i vei da zestre și, după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata.* C. NEGRUZZI, I, 299.

b.) (Construit cu prep. de) A izbi. *Ieși afară, soacră-mare, C'aducem pe noră-ta(re), Ți-aducem un ajutor, Să te bată de cuptor Și, ca să mai schimbe-o dată, Să te bată și de vatră.* MĂNDRĂSCU, L. P. 170. *Muirea rea singură își dă palme și-și bate capul de pereți.* ZANNE, P. II, 282.

c.) (Exceptional, bătaia nefiind dată cu putere, poate servi spre a arăta cuivă sentimente de bunăvoință; astfel e bătaia pe umăr din partea unui superior sau bătaia cu care mângâiem un dobitoc). Așteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreție. CARAGIALE, M. 61. *L-a bătut vodă cu mâna pe umăr, zicându-i: „Moșule, să știi că de azi înainte ești omul meu!”* CREANGĂ, A. 20/11. *Bate calul, că s'a speriat!*

d.) (Expresii figurate și idiotisme) A ~ capul cuivă = a sta de capul cuivă, a se tine stăruitor de cineva, a nu-i da pace. *De multă vreme Joe umblă după Junona, bătându-i capul și spuin-du-i că moare de dragoste pentru dinsa.* ISPIRESCU, U. 11/17. *A-și ~ capul (rar firea) cu (mai rar pentru s. de) ceva = a se gândi mult, mereu la ceva, a-și frământă mintea, a chibzui fel și chip, a se ocupa intensiv cu ceva, a se interesa mult de ceva. Pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul, și ai dreptate.* C. NEGRUZZI, I, 63. *Și când propria ta viață singur n'o știi pe de rost, O să-și bată alții capul s'o pătrunză cum a fost?* EMINESCU, P. 225. *Dar ce-mi bat eu capul cu craii și cu împărății, și nu-mi caut de copilăria petrecută în Humulești și de nevoile mele?* CREANGĂ, A. 74/20. *Mulți oameni și-au bătut capul că de ce-i zic tutumului „tămăia-dracului.”* RETEGANUL, P. II, 64/2. *Dacă nu ești vrednic la o treabă, nu-ți bate capul degeaba.* ROMÂNUL GLUMET, 39/22. *Împărăteasa... se cam necăjea, că ginerele ei eră șarpe, și mult și-a bătut firea cum ar putea să mântuească fata ei de această rușine.* MERA, L. B. 15. *Bătut la cap (s. ~ m. des: lovit — cu leuca) = (hop) într-o parte, făcînt, zăghit.* PANN, P. V. I, 10; ZANNE, P. V, 388; MARIAN, O. I, 348. *A-l ~ pe cineva gîndul = a-i veni un gînd ademenitor și a fi preocupat de el, a-i da cuivă ceva prin gînd și a nu mai scăpa de el, (mai rar) a frământă mereu un gînd în cap. Une-ori îl băteau gîndurile să-și facă seama singur.* ISPIRESCU, L. 214/24. *Pe mine mă bate gîndul Să las crîngul, Să iau cîmpul.* TEODORESCU, P. P. 289^b. *Căți frăgari pe la Arad, Atătea gînduri mă bat; Căți frăgari pe la Ineu, Atătea gînduri am eu.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 139. (Poet.) *Armonia Codrului bătut de*

gânduri. EMINESCU, P. 58. | A-1 ~ pe cineva grija = a fi neliniștit s. muncit de o grijă, a fi tare îngrijat. Când m'ar bate numai atâta grijă, măi femeie, ce mi-ar fi? Dar eu mă lupt cu gândul, cum să-i port de cheltueală. CREANGĂ, A. 120/8. | A ~ cuivă obrazul = a-i face imputări (cfr. a-i scoate ochii); cfr. ȘEZ. II, 73/22. Să nu-i bată obrazul bărbatului, că a luat-o... cu cât îi pe ea. SEVASTOS, N. 47/34. | A-și ~ gura degeaba (s. în vânt) s. (rar) a-și ~ limba = a vorbi în zadar, de-a-surda, fără nici un rezultat. Cfr. ZANNE, P. II, 192, 226; PAMFILE, J. II. † A ~ cu gălceavă urechile cuivă = a supăra pe cineva cu plângeri, cu judecăți. Nu cumvă să meargă la împăratul sau la Domn, să bată cu gălceavă urechile lui. PRAVILA (a. 1652), ap. HEM. 2730. | A-și ~ picioarele = „a osteni umblând, a umbla mult.” ZANNE, P. II, 412. De geaba vă mai bateți picioarele, ducându-vă! CREANGĂ, P. 246/15. Săracele fetele, Multu-și bat picioarele Pe toate răzoarele, S'adune ceapă cio-rească, Fața să și-o rumenească! JARNIK-BĂRSEANU, D. 439.

e.) P. anal. (Despre armăsari) A se împreună (cu iapa), a încăleca. Acești harmăsari bat herghelia începând din Martie și terminând în Iunie. I. IONESCU, D. 262. Stavele cine le bate? — Bate-le negrul... POP., ap. HEM. 2720. | P. ext. (refl. = pas. despre iepe). Când o iapă se bate cu un măgar, atuncea mănzul se chiamă catâr. (Cristești, în Boțoșani). H. I, 57.

2°. Intrans. (rar; construit după sinonimul) A da în cineva. Începu a bate iar în sfântul Petrec. ȘEZ. I, 264/16. || (Mai ales în expresiile fig.) A ~ la ochi (mai rar: la urechi s. la auz) = a izbi vederea (s. auzul cuivă) prin neobișnuitul apariției, trezindu-i luare-a-minte, interes sau băneală. [Lipsurile] băteau prea tare la ochi ca să nu le fi putut îndată constată. ODOBESCU, II, 395. Se înfințase o societate, cu numele de Eterie, nume modest, care nu bătea la auz. GHICA, ap. TDRG. | † A ~ cu capul în pământ = a se umili cu pocăință. Au venit osândiți și cu fața rusinată și cu capul său în pământ bătută. OMILIAI (a. 1644), ap. HEM. 2693. | A ~ (cu vorba) = a face aluzie la..., a aduce vorba despre ceva, pe departe, a pișca cu vorba, a da ponturi. Pricpe eu unde bate el (cu aluziile lui). PAMFILE, J. II. Tot pe departe cu vorba tu bați. COȘBUC, E. 158/8. A! înțeleg: bate în ciocoi. CARAGIALE, T. II, 22/13. Ea, biet, nu știa unde bate diavolul de smeu. ISPIRESCU, L. 125/32.

3°. Refl. (cu înțeles reciproc) A se lovi unul de altul. Un bălaur..., care..., când șuiera..., fiarele tremurau și se băteau cap în cap, de spaimă. CREANGĂ, P. 121/23. | Spec. A se ~ cu pumnii în (s. peste) cap: de supărare mare, de desperare; în piept: în semn de pocăință (s. supărare), ori când cineva se fălește că are să arate lumii vreo faptă mare. Odată încep ele a se bocî înădușit și a se bate cu pumnii peste cap. CREANGĂ, P. 174. Apostolii rămasără gios și cu mare jale căotă spre ceriu și să băttă în piept și lacrimi pre fețele sale vărsă. VARLAAM, ibid. 2702. Împărăteasa... începă a suspină și a plânge, băttându-se cu pumnii în piept și smulgându-și și părul, de supărare. RETEGANUL, P. II, 29/30. (Elipctic) Femeaea masă (=mase) acolo, bocind și băttându-se cu jale. DOSOFTEIU, V. S. 56. | A se ~ cu mâna (s. cu palma) peste gură: drept pedeapsă pentru niște vorbe nesocotite s. pentru cărtire în contra celor sfinte s. și înaintea unei întâmplări neașteptate s. îngrozitoare. Cfr. ZANNE, P. II, 188. Nu mai face și tu atâta vorbă, ca fariseul cel fățarnic. Bate-te mai bine cu mâna peste gură și zi ca vameșul... CREANGĂ, A. 17/20. „Sculându-mă să merg să mă culc, oameni buni, Doamne păzește”, (omul se bătă cu mâna peste gură), „cruce de aur în casă! — pe gura femeii ieșea o pară roșie”. ȘEZ. I, 247/19.

II. 1°. Refl. (Despre doi s. mai mulți inși s. despre animale) A se lovi unul pe altul, cu scopul de a

se învinge; (despre popoare beligerante) a purta războiu.

a.) A se luă la bătaie (s. la hartă), a se luptă s. război cu cineva. La beție, să svădeaste și să bâte cu tofii. PRAVILA MOLD. 145/2. Care craiu mergând să să bată cu alt craiu, au nu va șadea mainte să să sfătuească? N. TESTAMENT (a. 1648), ap. HEM. 2700. Craiul ședeă într'o casă mai înlăuntru, cu cei mai aleși, și se bătea și se apăra de acolo. AXINTE URICARUL, ap. GCR. II, 19/30. Făt-frumos își luă ziua bună de la părinți, ca să se ducă să se bată el singur cu oștile împăratului. EMINESCU, N. 5. Am fugit..., de frica unei cete de Turci, care se băteau chiar atunci cu volintirii, la Secul. CREANGĂ, A. 20/21. Vezi bivoliia acestia în ocol? — Să nu le dai mai degrabă drumul de aici, până ce nu s'or bate de moarte. SBIRRA, P. 121/10. Pentru'o fată cât o ceapă Stau feciorii să se bată. JARNIK-BĂRSEANU, D. 434. A fost odată ca niciodată..., de când se băteau ursii în coadă. ISPIRESCU, L. 1. Se puseră a se bate în săbii. RETEGANUL, P. V, 31/9. Să ne batem în luptă dreaptă. STĂNCESCU, B. 96/22. Strigoii și strigoiele, în spre ziua de Sf. Andrei, se bat cu limbele de la melișoi și melișoaiice, ori cu coase. ȘEZ. I, 245/19. Ce să faci? Cu Dumnezeu nu te poți bate. Com. CORBU. | Spec. (In duel) Și când vă bateți? C. NEGRUZZI, I, 210/18. | (Celor ce vorbesc nedeluşit precum și celor ce mănâncă cu lăcomie, ciolfăind, li se zice că) Se bat calicii s. Jidanii s. babele s. lupii s. doi nebuni în (s. la) gura lor. Cfr. ZANNE, P. 178. Susana... Ce limbă grăești, că parcă se bat calicii în gura D-tale? ALECSANDRI, T. 705; cfr. id. ib. 394. Începu iarăși a mânca, de părea că se bat lupii la gura lui. ISPIRESCU, L. 216/32. Se pun ca lupii ligniți împrejurul mămăligii și 'mbucă cu așa postă, dăpare că se bat doi nebuni la gura lor. JIPESCU, ap. HEM. 2701. | (Fig.) Când se bate ziua cu noaptea = când se îngână ziua cu noaptea, când inserează. Com. CORBU. | Spec. A se ~ în parte: a se bate s. lupta așa, încât nici unul să nu rămână învingător. Generarii muscălești au plecat cu oștile la Viena, și sosind, au făcut bătălie mare cu Franțozii, însă s'au bătut în parte, n'au fost biruința cea de pe urmă nici a Muscalilor, nici a Franțezilor. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 213. Băiatul ăsta se bate în parte cu tată-său. (Brașov).

b.) (Expresii figurate și idiomatice) A se ~ cu moartea = a fi în agonie. Am văzut o cioară băttându-se cu moartea. RETEGANUL, P. II, 66/7. | A se ~ cu gândul (s. cu gândurile) = a se luptă s. munci cu gândul, a fi preocupat de un gând s. de un plan. Pururea să bate cu gândurile, ziua și noaptea, cum ar face o corabie. DRĂGHICI, R. 142/29. Euristeu se bătea cu gândurile, cum de nu se prăpădește Hercule. ISPIRESCU, U. 43/1. Omule, pământ și lut, Ce te bați cu gândul mult? Ca mâne-i mere (= merge) 'n pământ, Si te-i miră ce-ai făcut. ȘEZ. I, 50/1. | A se ~ singur, de capul său = a veni singur la o judecată dreaptă, a se îndreptă singur. Cu cearta nu faci om din el, lasă-l să se bată singur de capul lui! (Brașov); cfr. PANN, P. V. II, 12. | A se ~ cap în cap (s. în cap cu...) = (despre un hotar) a se mărgini cu..., a ajunge până la....; (despre două lucruri) a fi în contradicție unul cu altul. Hotarul... se bate în cap cu Bărleștii în apa Bahluiului. (Mold., a. 1745), ap. URICARIUL, XX, 93/10. Ce-mi spui d-ta azi, se bate'n cap cu ceea ce mi-ai spus ieri.

c.) (Fără înțeles reciproc) A se ~ după (rar: la s. pe) ceva = a căută cu tot dinadinsul (luptând cu orice împotrivor) să ajungi la ceva. Muștele se bat la miere. LM. Văzând unii și alții figurile ceale noao, să bătea pre ele, de i le smulgea din mână. BARAC, T. 17. Cum se bate toată lumea..., După apă bună și curată, Așa să se bată Toți feciorii, Toți voinicii, După dragostele mele. MARIAN, V. 106-7. În înțelesul acesta și:

2°. † Intrans. (Rar).

a.) A se strădui, a tinde, a năzui (la s. spre...), a căuta cu tot dinadinsul, a face tot posibilul să... LB.; cfr. abate (I, 4°). *Varda bătea să fie împărat.* MOXA, 388/16; cfr. 382/8; 392/6. *Bate de-m[i] dă știre.* DOSOFTEIU, V. S. 41^b/36.

b.) A da (a începe s. a porni cu) războiu (impozitiv) cuivă. *Și ieși Gaal... și au bătut către Avimeleh și gonî pre el Avimeleh.* BIBLIA (1688), 181, 2 (: „il combattit contre Abimélec“). *Iar Măria-ta, cum ai văzut oastea mea, cum ai prins a bate, și nu stai să vorovim.* NECULCE, LET. II, 358/10.

3°. Trans. (Numai cu complement intrinsec, în expresia veche și pop.) A ~ războiu = a se război, a se lupta. *Să nu băteți cu dinșii războiu.* BIBLIA (1688), 126. *Ștefan-vodă-cel-bun multe războaie au bătut; și așa se aude din oameni vechi și bătrâni, că câte războaie au bătut, atâtea mănăstiri cu biserică au făcut.* NECULCE, ap. HEM. 2112/3-5. *Unde-i cetatea mai tare, acolo bate dracul războiu mai puternic.* CREANGĂ, P. 236. *Neamțu-ascute armele, Să bată sus războaile.* ȘEZ. II, 10/11.

III. (Ideea „lovirii“ dispăre, spre a face loc rezultatului) Trans.

1°. A pune pe fugă (pe un dușman bătut), a învinge, a birui pe cinevă, a infrânge (oștile cuivă), a triumfa asupra cuivă. *Crucea iaste armă voinicilor, că într'însa nedejduind, întră în războiu și cu putearea ei bată și izbândesc.* VARLAAM, ap. HEM. 2707. *Dând creștinii războiu Turcilor și Tătarilor, i-au biruit și i-au bătut peste putere, [in]cât au scăpat de acolo vezirul cu fuga.* N. COSTIN, ibid. 2707. *Să trimiță împăratul cinsprezece mii de oaste..., să bată tot Bugeagul.* NECULCE, LET. II, 336/18. *Alicsandrie, adică istorie lui Alicsandru Machidon, care au bătut toată lume[a] și toate împărățiile, și toate crăile din(u) toată lume[a], și le-au supus lui.* (Titlul Alexandriei din a. 1784) ap. GCR. II, 132/13. | Fig. *Când te bate foarte tare somnul..., mai multe zile și nopți de-a rândul [e semn că vei muri].* MARIAN, I, 4/3. | A năpădi. *Pe Vulcan sudori îl bat(e).* SEVASTOS, C. 298/4. | A chinul. *Vitele bătute vara de muscă, slădesc.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 12.

2°. P. ext. (Fără a fi vorba de o luptă) A fi mai tare s. mai vrednic, a prețul mai mult decât altul, a fi superior cuivă, a-l întrece, a-l dovedi, a-l rămăne. *Știe că o vorbă d'a maistoriei bate o sută de porunci de la maistor.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 41. *Doamne, Cușă, cât ești de frumusică, n'are maică-ta nevoie de zestre: bați o fată de boieriu.* CONTEMPORANUL, VI, 486. *Arendașul nu putu răbdă privirea..., ci plecă ochii în jos și înțelese că de data asta eră bătut.* SANDU-ALDEA, D. N. 216. *Năravul din fire bate învățătura și-i mai pe sus decât dînsa.* SBIERA, P. 247/5. *O capră bună bate o vacă, din lapte (= o întrece).* PAMFILE, J. II. *A (nu) se da bătut = a (nu) se lăsa convins.* ibid. || Spec. (La jocuri de cărți, la jocuri cu mincea, la șah, etc.) A învinge pe cinevă în joc (când complementul e adversarul) s. a pune pe cartea altuia (s. a-i lua figura cu) o carte (figură) mai mare (când complementul e obiectul cu care se joacă). *Toderică... chemă pre vataful și se puse la jucat stos. Îi bătū toate cărțile de-arândul.* C. NEGRUZZI, I, 84. *Pe la mese, se zăreau grupe de jucători de cărți..., ținând cărțile într'o mână ce tremură, plesnind din degete cu cealaltă, înainte de a bate.* EMINESCU, N. 37/10.

IV. Refl. 1°. A se zbate, a se zvărcoli, a se frământa. *Te bați pe iarbă noaptea întregă, fără să adormi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Unde văd nevestele, Eu mă bat în apă lină, Ca mreana la rezină.* ZANNE, P. IX, 217. *A se bate ca pește (pe uscat) sau ca apa de maluri.* LM.; ZANNE, P. I, 592; ȘEZ. II, 72/16. *Cum se bate Dunărea, e numele unui danț țărănesc.* JIPESCU, O. 52.

2°. F. anal., se spune despre pești, că se bat, când își depun ouăle (icorele). COSTINESCU; LEON, ap. TDRG.

V. Trans. (Ideea „lovirii“ dispăre, spre a face loc

scopului:) A pedepsi, a ajunge pe cinevă ceva, (mai ales când subiectul e Dumnezeu). (Foarte întrebunțat în blesteme; une-ori aceste imprecacțiuni, când subiectul e „norocul s. fericea“, chiar și „hazul, vina, pustia, pârđalnicul, cucul, etc.“, se spun mai mult în glumă, fără intenție rea). *Atunce deise Pavelu către elu: Bate-te-va Dumnedzeu, păreate văruiu.* COD. VOR. 46/9. *Dumnezeu i-au mai bătut cu o iarnă foarte mare.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 272/38. *Băte, stăpână, pre cei ce să luptă pururea cu mine.* MINEIUL (1776), 47/2. *Bată-te pârđalnicu', să te bată!...* *Șezi binișor.* ALECSANDRI, T. 392. *Un paj... Cu obrîței ca doi bujori De rumeni, bată-i vina, Se furizează pânditor.* EMINESCU, P. 270. *Soartea pe nedrept mă bate.* COȘBUC, F. 131/1. *Dar azi..., când îl bătea atât de cumplit seceta...* SANDU-ALDEA, D. N. 240. *Așa e tineretul ista, bată-l să-l bată, eise moș Bodrângă.* CREANGĂ, A. 97/22. *De-i găsi una ca mine, Țin-o Dumnezeu cu bine; De-i găsi mai blăstămată, Dumnezeu cu ea te bată.* DOINE, 236/23. *Nu știu zilele mi-s rele, Ori mă bat faptele mele, Nu știu locu' mi-este rău, Ori mă bate Dumnezeu. Nu mă bate, sînte Doamne, Nu mă bate cu canoane, Dacă nu m'ai fost bătut, Când faptele le-am făcut.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 194. *Bate-mă, Doamne, cu băta, Nu mă bate cu urîta.* id. D. 430. *Bate-mă, Doamne, să zac într'o grădină cu mac, Cu mândra pe după cap!* ibid. 382. *Un bătut de Dumnezeu, Acela-i bărbatul meu.* ibid. 174. *Fata popii cea bărnace, Bat-o cucul, mult îmi place.* RETEGANUL, TR. 99/9. *Bată-vă hazu', neveste, Gură ca la voi nu este.* ȘEZ. I, 104/6. [Făt-frumos] eră frumos de pică, bată-l cărnău! STĂNCESCU, B. 145/16. (Cel care vrea să fie crezut, se jură, zicând:) *Să mă bată Dumnezeu (s. crucea, s. Maica-precista, etc.). Să mă bată Precista, De-oiu iubî pe cinevă, Făr' singur pe dumneata.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 51. [Ăl] bată-l-crucea s. bată-l-nouă-tămăi = uci-gă-l-toaca, diavolul. *Ăl bată-l crucea, izbit de puterea sfintei cruci, ca de trăsnet, dete să se arunce în balta din apropiere.* MARIAN, INS. 133. *Vini ăl bată-l crucea și să ia caii.* ALEXICI, L. P. I, 260/8. *Dar din ce creșteă [copilul] mai mare..., din aceea se întristau părinții mai tare, fiindcă șiau bine, că azi-măne va veni bată-l-nouă-tămăi să li-l ducă dinaintea ochilor.* MERA, L. B. 217. [În loc de bată se întrebunțează une-ori formele scurtate: ată s. tă. Cfr. HEM. 2031. *Ată-te Dumnezeu, calicule.* (Chiojdu-Băscă, în Buzău), ap. HEM. 2031. *Tă-vă pustia, privighetori, să vă bată, că știu că vă drăgostiți bine!* CREANGĂ, P. 132/7.]

A-și-joc de cinevă (s. de cevă) = a face pe cinevă de răsul lumii, a-și rade de cinevă, a luă peste picior, a luă în răs; spec. (despre femei, adesea) a le face de răsul lumii, necinstindu-le, a le seduce; (despre lucruri) a le face fără nici o grijă, rău, prost, etc. (cfr. batjocură). *Domnul bate-și/i giuc de ei.* PSAL. SCH. 4/2 (=răde-și de ei. CORESI, PS.). *Dacă mă vede că-s o văduvă sermană... mai trebuie să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P. 28/8. *Voia să-l piară prin violenție, și apoi să-și bată joc ș. de mă-sa.* ISPIRESCU, L. 128/2. *De-i luă o gălbioară, Deu Dumnezeu să moară, Ș'apoi să vii iar la mine, Și eu să-mi bat joc de tine.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 261. (Construit cu acuz.; neobcniuit) *Ce le este lor [păgânilor] a batere jocuri pre creștini?* M. COSTIN, ap. HEM. 2727. | A-și-mendrele = a rade s. a-și face haz (de cinevă s. de cevă), s. a-și face, neimpiedecat, orice poftă. [Frații cei mai mari] pe din dos... își băteau mendrele, cum voiau, își dedeau coate, de radeau... ISPIRESCU, L. 37/4. *Lasă, lasă, n'au să fie cât lumea mișelute asta, nu vă veți bate voi mult mendrele.* CONTEMPORANUL, IV, 503. || † A ~ pizmă cuivă = a învidia pe cinevă. *Mihail, deaca văzū că vine leul cel cu nărav de flară, se duse de voe-și și lășă scaunul celui ce-i batū mulți pizmă muncitorului.* MOXA, 383. *Doi voeoz/i, ce-i bătū pizmă, il violeniră.* DOSOFTEIU, V. S. 48.

[În unele părți ale Munteniei, se zice, cu trecere la conjug. a II-a, în pers. 4 și 5 prez. indic. și conj. *bătem, băteți; să bătem, să băteți*. Cfr. face, vol. II, p. 22^p. | Familiar, cu funcțiune substantivală, în expresia: „un puiu de bate = o bătaie strasnică”. CREANGĂ, GL. *Dându-mi... părintele Isaia un puiu de bate, așa din senin...* CREANGĂ, A. 80. | Derivate: *bătut, -ă* adj. (cu înțeles pasiv). Spec. (substantivat sub forma fem.) *bătuta* s. f., numele unui danț țărănesc și melodia după care se joacă. (Atestat mai întâi la) ANON. CAR. Cfr. SEVASTOS, N. 280/31; PAMFILE, J. II; PĂRVESCU, C. 21; etc. (Cfr. A, I, 1°, p.) *Toboșanca... e un fel de bătută în loc, întreruptă prin învârtiri în dreapta și 'n stânga*. (Hațeg), ap. HEM. 1528/3-4. *Când aude Românul lăutarul cântând bătuta sub umbrar, îi intră dracu'n opincă și joacă până moare*. ODOBESCU, II, 528; cfr. ISPINESCU, L. 238; MARIAN, I. 220; ȘEZ. IV, 236/16. | *bătere* s. f., *bătuts*. a. (amândouă mai puțin obișnuite decât bătaie). *Blânda bătere de vânt*. EMINESCU, P. 58. *Bătere ochiului*. MARIAN, I. 3. *Bătere-de-joc*. POP., ap. GCR. II, 358/16. *Bătearea alvitei*. | *Începă a bate iar în sfântul Petrea*. Apot, după ce s'a mulțumit de bătut... ȘEZ. I, 264/17. *Bătutul snopilor*. GOLESCU, I. 5. *Bătutul inului*. I. IONESCU, C. 146. *Bătutul dobelor*. MARIAN, I. 32. *Bătutul armăsarilor, al berbecilor*. Cfr. ȘEZ. V, 37/22. Spec. „Exterminarea trântorilor, trântorit”. MARIAN, INS. 146. *De-a bătutele* e numele unui joc cu mincea, descris la PITIȘ, ȘCH. 234.]

— Din lat. *battēre* (battuere), idem (însă cu un înțeles mai restrâns decât în românește).

BĂTEĂ s. f. I. *Battoir, triquet*. II. 1°. *Massette* (*Typha angustifolia* și *latifolia*). 2°. *Ruban-d'eau* (*Spyrganium ramosum*).

I. „Bătul cu care se bate mincea”. MARIAN.

II. (Bot.) 1°. = *papură LB.*; CIHAC, II, 10; BĂRCIANU.

2°. = *buzdugan*. BĂRCIANU.

— Derivat din *băta*, prin suf. dim. *-ea*.

BĂTEALĂ s. f. I. *Trame*. II. 1°. *Battant* (d'un métier à tisser). 3°. *Souricière*. 4°. *Clauet* (de moulin).

I. Abstr. (Mold.) Numai în expresia (rară): *A sta cuivă - să...* = a sta de capul cuivă să... *Le-a stat băteală bieșilor moșnegi, s'o mărite*. CONTEMPORANUL, V, I, 100.

II. Concretizat. 1°. (Țes.) *Bătătură* (5°). I. IONESCU, M. 690; LIUBA-IANA, M. 118; PAMFILE, I. C. 211; BREBENEL, GR. P. *Cum s'a nevedit urzala cu băteala, așa să se nevedească tinerii unul cu altul; să se îndrăgească și în fericire să trăească*. MARIAN, NU. 512.

2°. (Țes.) *Vatale* (Olt). ȘEZ. VIII, 147; (Stănișești, în Tecuciu) HEM. 2735. [După DAMÉ, T. 135, plur. *băteți* ar însemna cele două brațe verticale ale vatalei.]

3°. *Cursă de șoareci*. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN; V. BIANU, ap. TDRG.; STAMATI; LUPAȘCU, ap. CDDE. Cfr. *batecă*.

4°. (Mor.) *Titirez*. DAMÉ, T. 153. Cfr. *bătăiuș, bățătoare* (3°).

[Plur. *-teți*.]

— Derivat din *bate*, prin suf. subst. *-eală*.

BĂTELIȘTE s. f. 1°. *Terrain foulé* ou *battu*; *enclos pour le bétail, parc. Lieu de rendez-vous*. 2°. *Souffle du vent*.

1°. (Mold. și Bucov.) Loc s. pământ bătătorit (mai ales de vite. ȘEZ. V, 37/21; H. III, 309); cfr. *bătătură, batiște*. ȘEZ. V, 37/21. *În pomel batelește să se prefacă*. CANTEMIR, IST. 307. *În băteలిște mai bine se face hrîșcă decât în pământurile cele nouă*. I. IONESCU, C. 104. †† *Băteలిștea dracului* = „locul unde joacă s. calcă dracul” (Bucov.). || P. ext. „Loc de întâlnire”. CREANGĂ, GL. (propriu: bătut de cei mulți care se întâlnesc acolo). *Mai pasă de dă ochi*

cu... băieții și fetele din sat... pe la scăldat, în cierul [= cialrul] Cucului, unde era băteలిștea flecălor și a fetelor, doriți unii de alții toată săptămâna, de pe la lucru! CREANGĂ, A. 51. *Ce-a ajuns livada mea, băteలిștea noastră?* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. | Fig. *Lumea largă era acuma băteలిștea vitejilor lui*. SBIERA, P. 122/4.

2°. (Rar) *Bătaie a vântului. Într'o vreme, văzuim că băteలిștea a încetat*. DUNĂREANU, CH. 180.

— Derivat din *bate*, prin suf. loc. *-eliște*. Cfr. *batiște*.

BĂTE-PĂDURI s. m. v. *bate*; **BĂTER** conj., adv. v. *batăr*.

BATERIE s. f. *Batterie*.

1°. Unitate tactică de artilerie; o reunire de patru (șase sau opt) tunuri cu materialul și oamenii ce le servesc. *Bateriile române... întretin... un foc viu și neîntrerupt*. MAIORESCU, D. II, 81. | Terasamentele care ocrotesc tunurile așezate spre bătaie. *Deodată Carol Domnul, urcat pe-o baterie, Vidinului din față s'arată cu mândrie*. ALECSANDRI, P. III, 485. | Fig. *Tatăl meu e iritat; are să îndrepte spre noi toate bateriile sale!* I. NEGRUZZI, VI, 84. [† (Incercare de românizare a cuvântului) și: *bătărie. Luând bătăria, o au aruncat în șanțul cetății*. ȘINCAL, HR. II, 117/18.]

2°. (Fizică) *Baterie electrică*, reunirea mai multor butelii de Leyda, de elemente voltaice, destinate a produce descărcări electrice s. un curent electric. | Fig. (expresie glumeață) *O sticlă cu vin împreună cu un a cu apă minerală, așezate într'un vas cu gheață. În grădina, din toate părțile se aud strigătele obișnuite: băiete, o baterie!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Accentuat și: *baterie*.]

— N. din fran. (derivat din *battre* „a bate.”)

BĂTÍ vb. IV^a. *Frappier* (qqn.) à coups de gourdin ou de trique, *bâtonner, triquer*. — (Rar, în Banat; formațiune glumeață) *A bate cu băta. Eu luaiu atunci un băt, Prinseiu cocoșul chiar de gât, Și începui a-l bătî, Să mă 'nvefe și pre mâne a mință*. CĂTANĂ, P. I, 7.

— Derivat din *băt(ă)*.

BATIC s. a. v. *embatic*.

BĂTÍC, -A subst. Diminutivul lui *băt*, -ă (derivat prin suf. *-ic*), cu înțeles desmierdător. *Bunic, bunică, tata-bătrânul, mama-bătrâna. Bătica Sandu*. PAMFILE, J. I, 357. Cfr. *băc*, *băcă*.

BĂTÍC s. a. (Dog.) = *bașchie*. DAMÉ, T. 87; PAMFILE, I. C. 161.

— Poate, derivat din *băt*, prin suf. dim. *-ic*.

BĂTÍCĂ s. f., **BĂTÍCĂȘ** s. a., **BĂTÍCEĂ** s. f., **BĂTÍCÉL** s. a., **BĂTÍCŪTĂ** s. f. v. *bătută*; **BĂTÍGĂȘ** s. a. v. *bețigaș*; **BĂTÍTOĂRE** s. f. (Ornit.) v. *bătător* (2°); **BĂTÍȘÓR** s. a. v. *bețisor*.

BATISTĂ s. f. 1°. *Batiste*. 2°. *Mouchoir* (de poche).

1°. Pânză de în foarte fină. *Să se puie linte fiartă și sieită bine, pe petice de batistă*. PISCUPESCU, O. 253. *Kochia ușurică, de batistă albă*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 2742.

2°. Spec. Bucată patrată de această stofă (și, p. ext., din orice fel de pânză) pentru șters nasul (mai mică decât *basmau*). *Nici să bage degetele în bucate, nici să-și sufte nasul fără batistă*. ODOBESCU, ap. HEM. 2742. *Genarul îi aruncă în față o batistă roșie, ușoară, mirositoare*. EMINESCU, N. 18/22. *Îmi coase și-mi chindisește Gulerăș lui taică-său, Batistă lui frate-său*. TEODORESCU, P. P. 61. *De napoi, bade, ai veni, Eu minteanul și-oiu blâni Și cămeșă și-oiu călcî și batista și-oiu spălă*. SEVASTOS, C.

272/15. † A scoate (pe cineva s. a ieși) batistă curată (cfr. ZANNE, P. III, 21) v. basmă.

— N. din fran. (numele întâiului fabricant al acestei pânze, care trăia în veacul al XIII-lea la Cambrai).

BĂTIȘTE s. f. *Cour, enclos pour le bétail, parc.* — „Curte, ocol, ogradă: Iese (din casă) cu mortul, în bătăște.” (Jiu, în Transilv.) VICIU, GL.; cfr. bătătură, bătăliște. (Păstrat, ca nume local, și pe aiurea.) — Derivat din bate, prin suf. loc. -iște.

BATJOC † s. a., **BATJOCORĂ** s. f. v. batjocură.

BATJOCORÎ vb. IV^a. *Faire la risée* (de qqn.), *tourner* (qqn.) *en dérision, se moquer* (de...); *deshonorer* (une femme). — Trans. și absol. († A - întru cinevă, ~ cuivă, cevă și - după „a-și bate joc de cinevă” — și: a-și - de... s. a se - cuivă. CORESI, ap. HEM. 2758) A face de răs, de rușine s. de ocară (prin vorbe s. prin fapte), a-și bate joc (de cinevă s. de cevă), a lua în răs. *Cu spini îl încunună și cădea în genuchi, de i să nchină, batjocorindă și tot fealiul de batjocură făcându-i.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 2752. *Dă vecinilor noștri de șapte ori în sânul lor batjocura ce batjocoriră pre tine.* SILVESTRU (1651), ib. 2747. *Mă vor jânghea (= junghia) pre mine și vor batjocuri întru mine.* BIBLIA (1688), 219/12. *Să povestiți... fiilor voștri... câte am batjocorit Eghipteanilor.* ibid. 46. *Crațul Svedului își batjocură de Tătari.* N. COSTIN, LET. II, 128/17. *Își batjocură de Romei [=Greci] și-și rădea de dinșii.* CANTEMIR, HR. 416. [Mitropolitul Ignatie] *batjocură posturile, până și cel mare post al sfântelor Paști, cu mâncarea de carne.* ZILOR, ap. HEM. 2754. *D-ta vrei să mă batjocurești, să mă pui la alfauită, pe mine care știu grecește...* C. NEGRUZZI, I, 9. *Au prins a sudui și a batjocuri pe bietul Pepelea.* SBIERA, P. 19/30. *La ce, dar, le bajocorim [vitele], le omorim și le stingem din bătaie?* JIPESCU, ap. GCR. II, 259/40. *Vai! sărmană diată țară, Cum te-ajune focu' iară! Rușii vin, te calicesc, Nemții te batjocoresc, Și ciocotii te hullesc.* ALECSANDRI, P. P. 246/5. *Mărculeț a dus de-a-casă, Și Turcu' a d'oblicit Și la el d'a-drept a vint Și rău l-a batjocorit: Cetatea prădatu-i-a, Măicuța călcătu-i-a... Cu-atât nu s'a 'ndestulat, Mai rău l-a batjocorit: Neavasta robitu-i-a, Departe pornitu-i-a.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 485. *Când văzu pe bietu' om așa bajocorit [fusese murdărit cu baligă]..., îl spălă și-l îmbracă, ca să nu mai răză lumea de el.* ȘEZ. III, 35/2. *O vacă bajocurită, într'o cireadă, festelește pe toate celelalte.* ibid. I, 218/18. Cfr. ZANNE, P. I, 687 (cfr. variantele: intinată, cufurită, etc.). | Spec. A necinsti, a rușina (o fată). *Cel ce prin silă va batjocuri fecioară, tăindu-i-să nasul, să dea feații și a treia parte din avearea sa.* PRAVILA (1814), 175. [Și: (dial.) batjocuri (scris și) † badjocuri. CUV. D. BĂTR. II, 456, 458; (pronunțat și) bajocori; (Transilv., Mold.) batjocuri; (mai rar) bătjocuri. | † (Odată, la DOSOFTEIU, cu trecere la conjug. I): batjocură vb. I^a. *Batjocurează pre ai noștri mari Dumnedzâi.* ap. HEM. 2759. || Derivate: batjocorire s. f. MARDARIE, L. 2531, 3103. *Batjocorirea celor sfinte.* HEM. 2763; batjocorit s. a. *Tu, bădiș', așa-ai gândit, Că sânt floare de pe răț, Ție de batjocorit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 235; batjocorit, -ă adj. (cu înțeles pasiv); batjocorit, -oare adj., subst. *În vremea de apoi veni-vor bătjocorit, după ale lor pohte înblând, în necurăția lor.* CORESI, ap. GCR. I, 12*/17; cfr. ODOBESCU, ISPIRESCU, ap. HEM, 2761; (neobicitnuit) batjocuritură s. f. LB.]

— Derivat din batjocură.

BATJOCORÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Railler, moqueur.* — Care batjocorește bucuros, căruia îi place

să batjocorească. *Fericit bărbat, carele... în scunul batjocoroșilor n'au șeuit.* SILVESTRU, ap. HEM. 2762. *Și batjocoroșii vor stăpâni pre ei.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Cu alt suffix: † (neobicitnuit) batjocuriciós, -oasă adj. OMILIAR (a. 1644), ap. HEM. 2762.]

— Derivat din batjocură, prin suf. adj. -os.

BATJOCURĂ † vb. I^a v. batjocori.

BATJOCURĂ s. f. I. *Spectacle.* II. *Dérision, risée, moquerie; déshonneur.*

I. (Înțelesul original, atestat numai în COD. VOR. 10/1, pare a fi fost) *Spectacol, mascară. Tremeaseră la el, de-l rugară se nu-și dea sine întru zboriște, întru batjocură* (= să nu iasă în teatru. N. TESTAMENT 1648; să nu dea pre sine la priveală. BIBLIA 1688).

II. Din expresiile *a fi, a ajunge, a rămâne, a se face* (de s. spre, † întru) *batjocură (lunii)*, propriu: „a deveni obiect de spectacol (public)”, s'a desvoltat înțelesul nou: „a se face de răsul lumii”. Faptul că în exemplele mai vechi, și până astăzi încă, ~ e însoțit de cuvinte ca: „răs”, „rușine”, „ocară”, etc. (exemple la HEM. 2744-47) dovedește că nota peiorativă nu e originală și că ea s'a adaos numai mai târziu. P. ext. s'a zis mai apoi și: *a face pe cinevă de- , (mai rar) a țineă pe cinevă în- , a-l avea de- , și (după a lua în răs:) a lua pe cinevă în- .* Astfel s'a putut naște înțelesul nou:

Obiectul răsului lumii; faptă vrednică de desprețul s. de răsul lumii s. prin care cinevă își răde de lume; vorbă prin care faci pe cinevă de răs (în public), luare în răs, bătaie-de-joc. *Fum bătjocură vecinilor noștri.* CORESI, PS. 218; PSAL. ȘCH. 258. *Știu ce mă va tămpină de la dinșii, ce batjocuri și ce oădr[și] și ce munci.* VARLAAM, C. 73. *Să nu fie bărbatul de 50 de ai și fata de 12..., că aceea nu este nuntă, ce iaste o bătjocură și o ocară..., de răs și de graurile oamenilor, și de muștrare și ponosu în tot ceas.* ȘAPTE TAINÉ (1644), ap. HEM. 2746. *Direptul om și fără de prihană s'au făcut întru bătjocură.* BIBLIA (1688), 368. *Pe preoți și pe călugări întru nimic nu-i socotea, avându-i de batjocuri, și unora le tăia barbele.* DIONISIE, C. 164/6. *Am rămas mut de... rușine. Ce batjocură! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil..., să învâț a b c!* C. NEGRUZZI, I, 7. *Galimătia medicilor și filologilor a deșteptat totdeauna... numai batjocura oamenilor cu minte.* MAIORESCU, CR. I, 373/21. *De demult erai tu... ajuns de batjocura dracilor, dacă nu-ți întră Dumnezeu în voie.* CREANGĂ, P. 324/7. *Void să se lase să moară, mai bine decât să ajungă de batjocura lumii.* ISPIRESCU, L. 52. *Vulturul, când îi tai penele, rămâne de batjocură.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 714. | Spec. (Despre femei și mai ales despre fete-mari) Necinstire, prihanire. [Turcii] *ca niște oșteni păgâni ce eră, tot stricăciuni făcea, cu fel de fel de risuri și batjocuri a fete fecioare și a femei înțelepte.* NECULCE, LET. II, 382/31. [Și: (dial.) batjocură, scris și: † badjocură. CUV. D. BĂTR. II, 466; pronunțat în unele părți: bajocură PAMFILE, J. II; ȘEZ. III, 179/22; (prin Munt.) și: batjocură DELAVRANCEA, ap. HEM. 2748. || Numai la DOSOFTEIU și, într'un joc de cuvinte, și la CANTEMIR: batjioc s. a. *Să rugă lui D[umne]zău pentru ceia ce luă în bătjiocă.* DOSOFTEIU, V. S. 68/2; cfr. id. ib. 75, 104, 2; PS. 223, 192, etc. *Într'un chip oare-carile de joc și de batjioc.* CANTEMIR, HR. 169/7.]

— Etimologia întunecoasă. (Aceeși combinație a cuvintelor *bat* (în palme?) + *joc* (= spectacol?) o găsim, cu același înțeles, și la Slavi: sârb. *šalu zbijati* (šala = joc, zbijati = a bate), v.-rus. *bajdy bic*, bulg. *se šega bje*. Miklosich, *Consonantismus*, II, 75. Ea pare a fi străveche, căci la Aromâni se zice: *mi batu pezu cu țineva*, iar *pezu*, care e un derivat din

grec. παιζω „jouer, badiner“, pare a fi înlocuit pe vechiul *gioc*. Cuvântul românesc nu poate fi compus din elementele *bat* + *joc* + suf. *-ură*, căci după legile formațiunii românești am așteptă în acest caz *jocatură, ca *mână-șterg-ură*, *codo-bat-ură*, *cap-întort-ură* [cfr. ital. *latti-vend-olo*, *terre-muot-olo*, etc. cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 430], ci trebuie admis că forma mai veche eră *batjoc*, cu pluralul *batjocuri*, și că de la acesta s'a refăcut apoi singularul *batjocură*].

BATJOCURÎ vb. IV^a (ș. d.) v. *batjocori* ș. d.; **BATJOCURICIÓS**, **-OĂSĂ** † adj. v. *batjocuros*.

BATJOCURIE † s. f. = *batjocură*. (Neobicinuit) *Vacul nostru, cu împrumut dat în datorie, Ceriul de gândurile noastre batjocurie*. M. COSTIN, ap. GCR. I, 205^{1/2}; cfr. BIBLIA (1688), 597.

— Derivat din *batjocuri*, prin suf. abstr. *-ie*.

BĂTLĂG s. a. v. *butlan*.

BĂTLĂN s. m. (Ornit.) 1°. *Héron*; *butor*. 2°. *Sarcelle (d'hiver)* (*Anas querquedula*).

1°. Pasăre de baltă, cu gât lung și subțire și cu cioc mai lung decât capul; coadă scurtă, pene moi. *Pasărea carea se cheamă bătlan*. CANTEMIR, IST. 34. *Bătlanul printre nuferi stă... neclintit*. ALECSANDRI, P. III, 277. *Bătlan mic*: *Graculus pygmaeus*. DOMBROWSKI, 335. Specii: ~ul alb, numit și: erodiul alb (*Ardea alba*). ~ul cenușiu, numit și: erodiu, stârc (*Ardea cinerea*). ~ul roșetic s. *scortîșoriu* (*Ardea purpurea*). ~ul de stuh, numit și: bou-de-baltă, buhaiu (de baltă) (*Ardea stellaris*). Cfr. MARIAN, O. II, 335 ș. u.

2°. (În Dobrogea) Un fel de rață sălbatecă mică, neagră, care trăește pe unde se ține pelicanul. JAHRESBER. IX, 224.

[Și: *bătlân* s. m.; *bătleân* s. m. Femeiușca se numește *bătlâncă*. Cfr. MARIAN, O. II, 334. | *Bătlanul-cenușiu* se mai numește și *gătlân*. MARIAN, O. II, 335; cfr. PAMFILE, J. II, printr'o apropiere de cuvântul *gât*.]

— Din bulg. *batlân* „o pasăre de baltă“.

BĂTLĂNĂS s. m. (Ornit.) Sorte de *butor* (*Ardea minuta*). — Mică pasăre de baltă din neamul bătlanilor. Cfr. MARIAN, O. II, 337.

— Derivat din *bătlan*, prin suf. dim. *-aș*.

BĂTLĂNCĂ s. f. (Ornit.) v. *bătlan*.

BĂTLĂNÓS, **-OĂSĂ** adj. Întrebuințat numai în numirea: șoim *bătlănós* (*Milvus migrans*; *Milvus-niger*). MARIAN, O. I, 171-2.

— Derivat din *bătlan*, prin suf. adj. *-os*.

BĂTLEÂN s. m. (Ornit.) v. *bătlan*; **BĂTLÓG** s. a. v. *butlan*.

BĂTLÓG s. a. (Pesc.) *Verveux, filet pour la pêche*. — Un fel de vârsă. DDRF. [La prins raci] *se strănsăse cu toții lângă bătlóg*. ADAM, S. 191.

BATÓC s. a. (Comert) *Merluche, morue sèche*. — „Pește de mare care ajunge pe la noi numai sărat și uscat; de aci, în genere orice specie de pește sărat și uscat sau afumat“. LM. *Bujenife, carne uscată sau batóg de pește*. MARDARIE, L. 3477. 12 *ocă batóg*. IORGA, S. D. VI, 197. *Din cherhanaua de batocuri iese un... tânăr*. TAFRALI, S. 14. *Înaintea faceată de batoc*. ISPIRESCU, L. 94^{1/10}. | P. ext. *A face un pește ~*: a-l săra și a-l usca. *Pe șalâu să-l fac batoc*. ȘEZ. IV, 219³. [Plur. *-tocuri*. | Și: *batóg* s. a.; † *batóg* s. a.]

— Din sârb. *batok*, idem (propriu: „bătă“; cfr. germ. *Stockfisch*). CHAC, II, 10.

BĂTÓCTU s. m. (Mor.; prin Vlașca) = *titirez*. DAMÉ, T. 153. Cfr. *bătăișu*, *băteală*.
— Derivat din *bate*, prin suf. *-ociu*.

BATÓG s. a. v. *batóc*; **BĂTOGI** vb. IV^a v. *bătuci*.

BĂTOJÎT, **-Ă** adj. *Epuisé*. — (Mold.) Stors, istovit, fără putere (din cauza bătrânețelor) *Unchiule... ești bătrân, ostenit, batojit, ai podagră; prin urmare trebuie numai decât să pui capăt holteiiei*. ALECSANDRI, T. 807 (= zvântat id. Glosar, 1766). *Lasă-l să se însoare..., îi moștenî mai degrabă; nu-l vezi cât e de batojit?* CONV. LIT., ap. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi participiul unui verb împrumutat din rus. *batožit* „a bate cu nuielă“; în acest caz înțelesul fundamental ar fi: miuit în bătaii). Cfr. *bătuhit*.

BĂTÓS, **-OĂSĂ** adj. adv., I. *Raide* (comme un bâton), *droit; rude; inflexible, hautain. Ligneux*. II. *Raide*.

I. Adj. Ca bățul: țeapăn, drept; aspru, tare; nemlădios; (fig.) nemlădios, dărz, fudul. [Reseda ramosissima are] *ramurile băfoase*. GRECESCU, FL. 90. *Lumânările drepte și băfoase*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Părul are însă forme curioase. Une-ori e lins și moale, alte-ori e aspru și băfos, alte-ori e ondulat și chiar încrețit mărunt*. MEHEDINȚI, G. F. 195. || Lemnos (se zice despre unele plante s. despre unele legume când îmbătrânesc și nu mai sânt fragede). *Căneapă băfoasă*. PAMFILE, J. II. *Falsole băfoasă*.

II. A d v. Țeapăn. *Vedem... un cap afumat de sfânt bizantin, care șade băfos între două coloane*. CARAGIALE, N. F. 24^{1/19}.

— Derivat din *băt*, prin suf. adj. *-os*.

BATÓZĂ s. f. *Batteuse*. — Mașină de treerat (s. bătut) cereale sau alte plante, pusă în mișcare de un motor sau cu mână.

— N. din fran. (derivat din *battre* „a bate“).

BATRACIÂN s. m. (Zool.) *Batracien*. — Animal, alcătuind o clasă din despărțământul vertebratelor, al cărei tip e *broasca*: cu temperatura variabilă, supus la metamorfoze; amfibiu. [Pronunț. *-ci-an*.]

— N. din fran. (derivat din grec. βάρρακος „broască“). Cfr. *brotac*.

BĂTRĂGĂ s. f. (Anat.) *Estomac (des animaux ruminants)*. — (Transilv.; rar) „Erbivorul animalelor rumegătoare, rânza, stomacul. (Bouțariu.)“ VICIU, GL. Cfr. *bătucă*.

BĂTRĂIOR, **-IOĂRĂ** adj., subst. 1°. *D'un certain âge, mâr*. 2°. *Vieillot*.

Diminutivul lui *bătrân* (derivat prin suf. *-ior*), cu o nuanță de mângâiere.

1°. Cam *bătrân*, cam trecut de vârstă (în opoziție cu tinerel). *Rar se'ntâmplă... să nu șază... între două preotese, fie chiar mai bătrânioare*. SLAVICI, N. 201. *Fete d'alea bătrăioare*. MUSCEL, 63. (Un cal ținut mai mulți ani într'un grajd, zice:) *Mi-am intrat tretior, Ș'acuma ies bătrăior*. TEODORESCU, P. P. 521.

2°. (Fam.) Cu apucături de om *bătrân*, „care cugetă, vorbește și se poartă cu minte de om bătrân. *Bătrâniorul mamei* (zice mama copilului ei)“. LM.

[Prin Transilv., cu n conservat, și: *bătrâniór*, *-oără*. | Cu alte suf.: *bătrânel*, *-eă*, *-ică* subst., (mai rar) adj. *Bătrânelul se plimbă regulat...*, seara. CARAGIALE, M. 43. *Bătrânică nu s'a mai putut stăpâni...*, a biruit-o plânsul. id. S. 58^{1/11}; cfr. ISPIRESCU, L. 54. *Zice-atunci unul din ei, Dintre cei mai bătrâni...* BIBICESCU, P. P. 291. *O babă cam bătrâneă*. CORCEA, B. 10. | *bătrunîț*, *-ă* adj., subst. LB.]

BĂTRÂN. -Ă subst., adj. I. 1°. *Vieillard, vieille femme*. 2°. (Au plur.) *Ancêtres*. 3°. *Partie d'un domaine patrimonial*. II. 1°. *Âgé, vieuc*. 2°. *Ancien, antique*.

I. Subst. 1°. Om (bărbat s. femeie) într-o vârstă înaintată (în opoziție cu june, tânăr, -ă), cfr. moș, ghiuș, vâj, moșneag, unchiuș; babă, mătușă. *Tirerii supureți-vă bătrârilor*. COD. YOR 163/2. *Bătrân să chiamă den 50 de ai până în 70 de ai*. PRAVILA MOLD. 142 („de la 56 până la 69” PRAVILA MUNT., ap. CCR. 179). *Sânt grei bătrânii de pornit, Dar de-i pornești, sânt grei de-oprit*. COȘBUC, B. 22. „*Sărmană fată!*” zise bătrâna. CREANGĂ, P. 288. || Spec. † -ii satului = reprezentanții comunali (aleși dintre oamenii în vârstă); cfr. jurat. *Am mânat doi bătr[ă]ni ai satului acolo*. (a. 1709) IORGA, B. R. 349; cfr. 343; s. D. XIII, 4, 217, 229, etc.

2°. (La plural) Moși, strămoși. *De aceale greșale... au pățimut bătrânii noștri*. ȚICHINDEAL, F. 138. *Bătrânii bătrânilor noștri istoriseau...* MARIAN, T. 100. † Din bătrâni = din vremea veche, din moși-strămoși. *Indiccionul îl prăznuiește bisearca din bătrâni luând obiceiul*. DOSOFTEIU, V. S. 1. *Căci te înbeam cu ochi păgâni, Și plini de suferinți, Ce mi-lăsară din bătrâni, Părinții din părinți*. EMINESCU, P. 128. *Cu păharul plin în mâni, Precum e fetul din bătrâni...* *El a'nchinat*. COȘBUC, B. 23. *Mă! tot am auzit din bătrâni că dracii nu-s proști*. CREANGĂ, P. 52. || (La Români din A.-U., după nemțește, une-ori și) Părinți. *La luat să nu gândim, C'avem doi bătrâni acasă, Ne-am lăsat și nu ne lasă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 53.

3°. † (Astăzi, prin Mold. cfr. PAMFILE, J. II) Trup de moșie (rămasă de moși-strămoși). Cfr. moș, moșie. *Giunătăte de bătrân, ce iaste cumpărtură, în gura Horăței, [de la] moșu-său*. (a. 1662), ap. IORGA, S. D. VI, 24; cfr. 149. *Tot satul Năsoești s'au ales patru părți sau patru bătrâni; dintr'aceștia să fie mănăstirea Berzunțului jumătate de sat, doi bătrâni din sus..., iar un bătrân, Solomon, să-l fie neamul lui Solomon..., iar un bătrân să-l fie ceilalți moșinași Dosponești și alții căpi ar mai fi tot într'acel bătrân*. (Mold., a. 1731) URICARIUL, X, 172. *Au făcut satul în 3 bătrâni pol, și au dat 2 bătrâni lui Ștefan Rosăt vornicul, și un bătrân pol l-au dat tuturor răzășilor*. (Mold., a. 1741) *ibid.* XVII, 206. *Am vândut o parte(a) de ocină a mea den sat den oțifi, de pre Soholuiu, partea a unui bătrân den cinci bătrâni, partea moșu-mieu*. DOC. (a. 1642), ap. GCR. I, 93/3,4. (Întregit prin atributul: de moșie.) *Am vândut dreptu' al nostru bătrân de moșie ce să numește batrânul lui Șiman, ce l'avem și noi de la moșii noștri; și acest bătrân se rezeșeste în siluștea Bălțașilor..., și trăgându-se toată moșia Bălțași pe cinci bătrâni, au ieșit stângeni 139 st. la tot bătrânul*. (a. 1786) URICARIUL, X, 111-112. *Cei ce sânt dintru același bătrân au întâia protie la răscumpărarea părților ce sânt dintru acel bătrân*. PRAVILA (1814), 82.

II. Adj. 1°. (Despre oameni) Foarte înaintat în vârstă (în opoziție cu tânăr, june). *Veni un moșneag bătrân*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 255/34. *Câteva bătrâne slugi părintești*. ODOBESCU, I, 93. *Preoți bătrâni ca iarna*. EMINESCU, P. 203. *Cătu-i moșu' de bătrân, Tot ar mânca măr din sân*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 467. *Dragu-mi-i fecioru' spân, Că-i și tânăr și bătrân*. *ibid.* 460. | P. ext. *O adâncă intristare eră scrisă pe fața lui bătrân* (= de om bătrân). EMINESCU, N. 55. | (Despre animale și plante) *Calul de la 10 ani [în sus] se numește bătrân*. (Găvănești, în Buzău) H. II, 87. *Vai, mâncatu-s de străini, Ca iarba de boi bătrâni*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 191. *Calu' bătrân nu se mai învață a merge la îmblet [s. în buiestru]*. ȘEZ. I, 220/17. *O pupășă... își făcea cuib... într'un teiu foarte bătrân*. CREANGĂ, A. 52. (P. ext.) *Stupi bătrâni*. ECONOMIA, 181. | *De bătrân: de bătrânețe. De veri să mori de bătrân în*

impărăție... MOXA, ap. GCR. I, 60/8. *Vrabia tot puin rămâne și moare de bătrân*. | P. anal. *Cucul cântă până e frunza verde, iar nu când pică de bătrân*. ZANNE, P. I, 449. | (Adesea ca atribut al domnitorilor care au stăpănit înaintea altora cu același nume) *Mircea cel bătrân. Basarab cel bătrân*. || Spec. *Funcționar* - (m. des: vechiu): care are mulți ani de slujbă. | *June* -, (mai ales) fată - ă: care a îmbătrânit necesătorit(ă); cfr. to m natec. *Rău îmi stă june bătrân!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 459. *Mărită-te, horholină, Nu ședeă fată bătrână!* *ibid.* 449. | (În unele părți) (Tata) ~, (mama) ~ ă = bun, bunică, „tatăl s. mama părinților”. (Săcuieni, în Dâmbovița) H. IV, 257; cfr. băț -, ă. *Pe la noi... se zice... la mamă-mare: alde-bătârna*. (Măceșul-de-jos, în Dolj), ap. HEM. 787/3.

2°. P. ext. De demult, din vremuri vechi, din moși-strămoși, antic (în opoziție cu de-acum, proaspăt, actual, modern). *Eră deprinși oamenii a să închină și a slujî idoloilor din zile bătrâne* (= din vechime). VARLAAM, C. 221. *Vamă bătrână* (= așezată de mult în acel loc). PRAVILA MOLD. 24,2. | [Săcuii] au fost mai bătrâni (= așezați de mai multă vreme în Ardeal) și slobozi. GEOGRAFIA ARDEALULUI (secol. XVII), ap. GCR. I, 177/34. *Veacurile acele bătrâne...* P. MAIOR, IST. 275. *Obiceaiul bătrân*. ȚICHINDEAL, P. 152. *Poveștile bătrâne*. EMINESCU, N. 3.

[Și: bătâr, -ă. JAHRESBER. VII, 82; DHLR. 329.]
— Din lat. veteranus, „veteran”. (La Istro-români, *betâr*n se întrebuințează încă numai ca substantiv.) Cfr. dubletul veteran.

BĂTRĂNĂȚIC, -Ă adj. v. bătrănicios; **BĂTRĂNEĂȚĂ** † s. f. v. bătrânețe; **BĂTRĂNEL**, -EĂ și -ICĂ adj., subst. v. bătrăior.

BĂTRĂNESC, -EĂSCĂ adj., s. f. 1°. *Du bon vieux temps, ancien, antique, ancestral*. 2°. (Au fém.) Nom d'une danse paysanne.

1°. De la bătrâni (I, 1°, 2°); (cade om bătrân, vechiu, din vechime, de demult, din vremea veche, antic, rămas de la bătrâni. *O răzeșie destul de mare, casa bătrânească cu toată pojiția ei... alcătuesc gospodăria babei*. CREANGĂ, P. 3. *Vorba, portul și apucăturile bătrânești nu li mai vened la socoteală*. id. A. 152. | Spec. *Cântec* - : cântec popular cu subiect epic din trecut; cfr. baladă, romanță. *Un cântec bătrănesc din Transilvania mai conservă încă... tradițiunea stăpânirii muntene în această regiune*. HASDEU, I. C. 30. *Vorbă bătrânească*, expresie idiomatică, proverb, zicătoare.

2°. (Cor. La fém.) Bătrâneasca: numele unui joc țărănesc. (Viziru, în Brăila), H. II, 388; (Găvănești, în Buzău), *ibid.* II, 82.

— Derivat din bătrân, prin suf. adj. -esc.

BĂTRĂNEȘTE adv. *À la manière des vieux, en vieillard*. — Ca bătrânii, ca un bătrân. *Eu își vorbesc bătrânește*. LM. *Mama-mare se ridică bătrânește și se duce în coridor*. CARAGIALE, M. 125.
— Derivat din bătrân, prin suf. adv. -ește.

BĂTRĂNĂȚI s. a. v. bătrănimie; **BĂTRĂNĂȚI**, -EĂȚĂ adj. v. bătrănicios.

BĂTRĂNEȚE s. f. 1°. *Vieillesse*. 2°. *Les vieillards*. — (Mai ales la plural)

1°. (Abstract) Vârstă înaintată, vârsta omului bătrân (în opoziție cu: tinerețe, junețe). *Aemul la tinerețe să-m[i] petrec lumea în câte-mi ubeaște trupul, iară la bătrănițe mă voiu pocăi*. VARLAAM, C. 21,2. *De multe bătrănițe, nu i să vedeă ochii*. DOSOFTEIU, V. S. 81. *Cantemir-vodă... eră trecut cu bătrânețele, om de septezăci de ani*. NECULCE, LET. II, 266/15; cfr. E. KOGĂLNICEANU, *ibid.* III, 253/13. *Cinștește pre părinții tăi la bătrănețe și la tinerețe*. PHYSIOLOGUS (1777), ap. GCR. II, 111/7-8. *La vreme de adâncă bătrănețe stu fatnic în fruntea ostașilor*

DELAVRANCEA, s. 82. *Să ai femeie cum trebuie, și s'o duci cu dînsa până la adînci bătrînețe.* CREANGĂ, p. 161. *Ţagi umbroși, înalți și scorțoși și de o bătrîneață însemnată.* ȘEZ. v, 77/27. *Murgule, voinicule, Mai poți tu la bătrîneață, Cum puteai la tinerețe?* SEVASTOS, c. 294/3.

2°. (Rar, colectiv) Oameni bătrâni, bătrânii, bătrînime (în opoziție cu tinerețe, tineret). *Se adună tot satul: bătrînețele cu sfatul, flăcăimea cu voioșia, și muieretul cu zarva.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Și: (†) bătrîneață, bătrîneț.]

— Derivat din bătrîn, prin suf. -ețe (-eață).

BĂTRÂNÍ vb. IV^a (ș. d.) v. îmbătrîni și d.

BĂTRÂNÍCÓS, -OĂSĂ adj. *Vieilli avant l'âge, vieillot.* — Îmbătrînit înainte de vreme, cu apucături, înfățișare, vorbă, etc. de om bătrîn. *Bătrînicios = seniculus.* ANON. CAR. *Doar' s'a încălzi [Gerilă]... și n'a mai clănțani atîta din măsese, ca un cocostărc de cei bătrînicioși.* CREANGĂ, p. 246. *Le vezi [pe țărance] topite de slabe, gălbînicioase... bătrînicioase fără timp.* JIPEȘCU, ap. TDRG. | (În poez. pop., în rimă) Bătrîn, de demult. *La Adam, la moș-Adam, Că-i om mai bătrînicios.* MATEȘCU, B. 113. [Cu alte sufixe (rar): bătrînătic, -ă adj. DICT.; bătrînăț, -eată. CDDE. nr. 151.]

— Derivat din bătrîn, prin suf. adj. -icios.

BĂTRÂNÍE s. f. sing. *Coutume ancestrale.* — (Rar) Fel, obicei s. vorbă bătrînească. *Ajută tu fratelui tău... apoi îi zi tu lui, după bătrînîe: „Bine ai venit, frate, cu Dumnezeu.”* ȚICHINDEAL, F. 251.

— Derivat din bătrîn, prin suf. abstr. -ie.

BĂTRÂNÍME s. f. sing. 1°. *Antiquité, ancienneté.* 2°. *Les vieux, les vieillards, les notables.*

1°. † Vechime, antichitate. *Ne-am depărtat... de slava bătrînîmei neamului nostru.* PISCUPESCU, O. 15; cfr. 17.

2°. (Rar) Oamenii bătrâni laolaltă, bătrâni, frunțași. *Bătrînimea fîlor lui Israil.* BIBLIA (1688), 42; cfr. 41, 75, 2, 142, etc. *Tineretu' și bărbățimea și muieretu' și bătrînimea...* JIPEȘCU, O. 65; cfr. PANN, P. v. II, 24. [Cu alt sufix, rar: bătrînăț s. m. sing. MARIAN, ap. CDDE. nr. 151.]

— Derivat din bătrîn, prin suf. abstr.-col. -ime.

BĂTRÂNÍOR, -OĂRĂ adj., subst. v. bătrîior.

BĂTRÂNÍȘ s. m. (Bot.) *Vergerette du Canada (Erigeron canadensis).* — Plantă ierboasă cu flori albe-spălăcite s. liliachii. Și: coada-vacii, șoricel, spirince, steluță. PANȚU, PL.

— Derivat din bătrîn, prin suf.-col. -iș. (Pentru înțeles, cfr. germ. Dürnrurz).

BĂTRÂNÚȚ, -Ă adj., subst. v. bătrîior.

BĂTRĂȘÍ vb. IV^a. *S'arrêter longtemps à la même place, s'arrêter pour causer.* — (Rar; Țara-Hațegului) „Stau mult la un loc; stau și vorbesc mult laolaltă [cfr. staula taifas]. *Păstorii, vitele, au bătrășit toată ziua în poiană. Nu știu ce au bătrășit toată ziua laolaltă = au vorbit, au discutat.* REV. CRIT. III, 87-88.

BĂTREĂG s. m., s. a. v. bedreag.

BĂTŪCĂ s. f. (Anat.) *Estomac (des oiseaux), gésier.* — (Prin Țara-Hațegului, în părțile Sibiului și pe aiurea în Transilv.) Rînză de pasăre, pipotă. LB.; REV. CRIT. III, 88. | P. ext. (Despre om) *Arde bătucă în el, de sete s. de mînie.* ibid. III, 88. Cfr. batriagă.

BĂTUCÉL s. m. (Entom.) = musca-calului. MARIAN, INS. 396 ș. u.

— Derivat din bătuci, prin suf. dim. -el. (Cfr. cal bătut de muscă).

BĂTUCÍ vb. IV^a. 1°. *Battre* (qch. pour tasser, pour rendre plus ferme). 2°. (Refl.) (En parlant des mains, des pieds, etc.) *Se couvrir de callosités, devenir calleux. Se meurtrir* (par frottement). 3°. *User.*

1°. A bate bine (îndesând s. călcând), a bătători; p. ext. (despre drumuri) a așterne (cu nisip s. pietriș), a șoselui. LB.; LM.; MARIAN; REV. CRIT. III, 88. *Mlădițele să se astupe, bătucească, și taie la vîrv.* ECONOMIA, 159; cfr. 43, 121. *Gumoiul... îl adunăm... într'o grămadă și-l bătucim bine.* ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG. *Ion trecea la iad, pe un drum bine bătucit și îngrijit.* ȘEZ. v, 33/12. *Leșind Țiganul bătucit, cum îi mărul, din casă, s'au dus...* SBIERA, p. 289/1. *Uliță... bătucită cu năsip.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 303. *Bătucit la cap = bătut la cap, „tâmpit.”* REV. CRIT. III, 88.

2°. Refl. (Despre mâni, picioare, etc.) A face bătături, a se îngroșă. *M'am bătucit la picioare = „mi s'au făcut beșici, de umblat.”* REV. CRIT. III, 88; cfr. MARIAN, O. II* 19; MĂNDRESCU, L. P. 155/6.

3°. (Despre monede; m. ales în Mold.) A (se) șterge (prin mult uz), a (se) uză. *Mi-a dat un leu bătucit.* Com. N. QUINTESCU.

[Cu alt sufix: bătogi vb. IV^a. *Loc bătogit. Mâni bătogite, de acățarea pe catarguri.* RALET, ap. TDRG.; cfr. v. a. URECHE, ibid. *Lână bătogită.* (Bucov.) PAMFILE, I. C. 304. | Derivat: bătucitură s. f. „Bătătură la picioare.” MARIAN.]

— Derivat din bate, printr'un suf. frecvent. -uci (cfr. portg. *batucar* „a bate mereu”). Cfr. bătucă.

BĂTUCITŪRĂ s. f. v. bătuci.

BĂTUHÍT, -Ă = bătucit (?). (Mold.) *Cărărșă din pădure, Bătuhită cu alune...* ȘEZ. I, 73/16.

— Cfr. rut. *batúch* (*batih*, genit. *batohá*) „biciu”.

BĂTULÉȚ s. a. v. bețișag.

BĂTŪȘ s. m. (Industr.) *Soulier (d'enfants).* — (Rar) Gheată, mai ales de copii. [În Brașov] *se află casa de vânzare orășenească numită românește „podul bătúșilor”... în care își desfac manufacturile meseriașii din oraș.* MOLDOVAN, Ț. N. 184. [Și: botúș s. m. CIHAC, II, 25.]

— Din bulg. *bŭtáš* (*botuš*) „cizmă”. Cfr. botăș

BĂTUȘÉI s. m. plur. (Îmbrăc.) *Petits chaussons de laine.* — Diminutivul lui bătúș (derivat prin suf. -ei). (Ileni, etc., comit. Făgărașului) Călțuni (= pantofi de lână), pentru copii de țată. Cfr. ȚARA OLTULUI III, nr. 21-22.

BĂTŪȚA s. f. (Cor.) v. bate (V).

BĂTŪȚĂ s. f. *Petit gourdín, petite trique.* 2°. *Allumette.*

Diminutivul lui bătă (derivat prin suf. -uț).

1°. Bătă mică. *Constantin nu mai zăbovi nimica, ci își luă bătúța și plecă în lumea largă.* MERA, B. 228. *Am o bătúța, toată 'nvărgată, Pe câmp aruncată?* (= Șarpele). GOROVEI, c. 364.

2°. (În Transilv.) [Băt de] Chibrit. FRÂNCU-CANDREA, M. 104. Cfr. băt (2°), bețișor.

[Alte diminutive de la bătă, mai puțin întrebunțate: bătică s. f., băticea s. f. (descântec, în rimă) GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 142; bătucută s. f. MARIAN, NU. 219; RETEGANUL, P. II, 80/5. | Diminutive de la forma băt: (în Ban.) bătúț s. a. CĂTANĂ, P. III, 6; -băticeel s. a. MARIAN, I. 77/7, 244/24 (și cu înțelesul de „chibrit”) CĂTANĂ, P. III, 84; (prin Bihor) băticiș s. a. „bețișag”. LB.; SLAVICI, ap. TDRG.]

BAU interj., s. m. 1°. Interjection imitative du hur-

lement du loup (dont on se sert pour effrayer les enfants). 2°. (Dans le langage des enfants) *Loup*.

1°. Interjecție imitând urlul lupului, cu care se sperie copiii. *Fata, despicând în două barba lui... scotea capul, ca printr'o gaură de cămășă, și zicea răsând: Bau, tată! bau!* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2765. | P. ext. Interjecție ce o spune cel ce se joacă de-a ascunsul cu un copil mic, în clipa când scoate capul din ascunzătoare.

2°. P. ext. Subst. (În limba copiilor) *Lup. Taci, mamă (zice ea copilului), că vine bău' (lupul)*. PAMFILE, J. II. (Cfr. *Bau* = numele unei văi în Beleți, care se zice că ar fi fost locuită de mulți lupi. RĂDULESCU-CODIN.)

— Onomatopee; cfr. *vau*, *babau*, *băună*.

BĂUCA s. f. v. *beucă*.

BĂUNĂ vb. I. *Hurler; pleurer. Importuner qq. par ses pleurs.* — (Transilv. de nord și Ungaria) Intrans. A urlă (despre lupi și câni), p. ext. a plânge, (fam. despre copii), a urla (cfr. germ. „das Kind heult“). POMPILIU, BIH. 1005; VAIDA; REV. CRIT. III, 88. *Cănele băună la lună.* (Șepreș, în Ungaria) Com. M. STURZA. *Mai dă-i față la copil, să nu-mi tot băune.* REV. CRIT. III, 88. | Trans. (Despre copii) A supăra pe cineva cu plânsul, (fam.) a-i urla pe cap. *Toată noaptea m'a băunat copilul.* ibid. III, 88. [Derivat: *băunat* s. a. *La băunatu' și urlatu' lupului să adunară mulți lupi.* ALEXICI, L. P. I, 237/26.]

— Din lat. *baubulare (din *baubari* „baffen, bāfen“, la origine onomatopee, cfr. *bau*), păstrat și la Sarzi: *baulai* „a lătră“.

BĂUR, -Ă adj. *Actif, laborieux.* — (Rare; la Moți) „Harnic, muncitor“. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. [Pronunț. *bă-ur*.]

— Din germ. *Bauer* „țăran“ (țărani germani fiind foarte harnici). Cfr. *găbur*.

BĂUT s. a. v. *bea*.

BĂUT, -A adj. I. *Bu*. II. 1°. *Désaltéré*. 2°. *Îmêché, entre deux vins, aviné, gris.*

Participiul verbului *bea*, devenit adjectiv (în corelație cu *mâncat*).

I. (Cu înțeles pasiv; rar) *Vinul beut peste măsură, vatămă.* LM.

II. (Cu înțeles activ) 1°. Care a băut, care și-a stămpărat setea. (Aproape numai în legătură cu *mâncat*, mai ales la negativ). *Io-s beută și mâncată.* MĂNDRESCU, L. P. 159/20. *Toată ziua nemâncat și nebăut am șezut.* BARAC, T. 11.

2°. Care (se cunoaște că) a băut (prea mult) băuturi spirtoase, amețit s. chirchilit de băutură; be at. *Argăsitorul au venit târziu acasă fiind foarte băut și îndată s'au culcat.* BARAC, T. 56. *Nu te vezi că ești băută?* OLLĂNESCU, H. O. 324.

[Pronunț. *bă-ut*. | Și: *beut*, -ă.]

BĂUȚĂ s. f. (Min.) v. *beuță*.

BĂUTÓR, -OĂRE adj., subst. v. *bea*.

BĂUTURĂ s. f. I. 1°. *Boisson*. 2°. *Bombance*. II. *Boisson (alcoolique), potion, breuvage (magique)*.

I. (Abstract) 1°. (Mai rar) Acțiunea s. obiceiul de a bea. *Îi aducea... Vin de beătură.* ALECSANDRI, P. P. 188^b/20. *A se da la băutură:* la băut, la beție.

2°. † P. ext. Ospăț s. veselie, la care se bea, chef. *Îmblând intru... multă beătură.* COD. VOR. 158/2. *Au făcut acolo Sampson băuturi șapte zile.* BIBLIA (1688), 185.

II. (Concret) Substanță lichidă (mai ales alcoolică) pe care o bea omul spre a-și potoli setea sau pentru plăcere; lichid prescris de medic (s. de vrăjitoare) bolnavului. *Unde fi-s mesele cu be(a)uturile și cu mâncările?* CUV. D. BĂTR. II, 451. *Și închi-*

nând, au sorbit felegeanul, ca altă băătură. NECULCE, LET. II, 200/30. | *Hărca s'a incredințat că împăratul doarme, bizuindu-se... în puterea băuturii sale.* CREANGĂ, P. 100.

[Și: *beutură*. | Diminutiv (cu înțeles desmierdător): *băuturică* s. f. „Din partea mea mâncarea-i numai o zăbavă; băuturica mai este ce este“, *zise Setilă.* CREANGĂ, P. 258.]

— Din lat. *bibitura, idem (ital. *bevitura*, sard. *log. biidura*, v.-fran. *boiture*). Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 492.

BĂUTURICĂ s. f. v. *băătură*.

BĂVĂ s. f. = *bâhă* (cu obiceiuită trecere a lui *h > v*). (Banat) Împotrivire. *Calu' o pus băvă = nu ascultă.* JAHRESBER. III, 314. „Pe la noi, un om care a comis ceva rău, ca să nu-l judece, *pune băva*, adică nu spune“. (Măidan), ap. HEM. III, A. XXXIV.

BAVAREZ, -Ă adj., subst. *Bavarois*.

I. Adj. Din Bavaria. *Bere bavareză.*

II. Subst. Locuitor al Bavariei.

— N. din ital. *Bavarese*, idem.

BĂVAȘ, -Ă adj. *Récalcitrant.* — (Ban.; despre cai) Îndărătnic, care nu vrea să asculte, cu melic, nărăvaș. „Un cal care poate, dar nu voește să tragă, se zice *băvaș*“. (Măidan), ap. HEM. III, A. XXXIV; cfr. JAHRESBER. III, 314. Cfr. *băzalic*.

— Derivat din *băvă*, prin suf. -aș.

BĂX, **BĂX** v. *băcs*, *băcs*.

BĂZ: Onomatopee (pronunțată de obicei *bzz*) imitând sunetul produs de muște și de albine, când zboară. PAMFILE, J. II, C. *Băz în sus, Băz în jos, Roade din rogoz.* id. ib. 15

BĂZ: interj. În expresia: *a face cuivă cu băz*: a refuza cererea cuivă, căutând să-l superi cu aceasta (de obicei întovărășit de frecarea unui de altul a degetelor arătătoare), a face (cuivă) în necaz. Cfr. *săc*, *băc*. [Zănele] *începură cu binele a se rugă de el ca să-și taie părul, să li-l dea lor; dară băiatul le făcea cu băz.* ISPIRESCU, L. 164.

BĂZ s. m. v. *băză* (1°).

BĂZĂ s. f. *Base*.

1°. Partea de jos a unei clădiri, partea care vine de-așupra fundamentului, sprijinind tot restul clădirii; cfr. *temelie*, *talpă*. | P. anal. Partea de jos a unui corp, partea prin care stă pe ceva, partea opusă vârfului. *Baza unui turn, a unui munte. Baza craniului.* | *Frunze alterne... cu peiolul dilatat la bază.* C. NEGRUZZI, I, 102. | P. abstr. (Geom.) Linie ori plan care termină un corp s. o figură geometrică, și care se ia drept nivel spre a măsura înălțimea corpului s. a figurei. *Într'un triunghiun oarecare se ia ca bază una din cele trei laturi.* MELIC, G. 14. *Baza unei piramide.*

2°. Fig. Ceea ce formează temeiul s. reazimul a ceva. *Am gonit stovete și am luat literele, fără a pune și bazele, după care să le întrebuintăm în limba noastră.* C. NEGRUZZI, I, 339. *În noi totul e spoială, tot e lustru fără bază.* EMINESCU, P. 180. *Dreptatea e baza organizării Statului.* || Spec. (Armata) *Bază de operațiuni*, linia pe care se sprijină o armată în mișcările ei strategice. *Îndrăzneța înaintare [a armatelor rusești în Balcani] eră... periclitată prin evenimente întâmplare în același timp la baza de operațiuni lângă Dunăre.* Spre a lărgi această bază, *aripa dreaptă a armatei... se îndreptase spre Nicopoli.* MAIORESCU, D. II, 76. | (Mat.) *Baza unui sistem de numerotație*, numărul de unități de un ordin oarecare, ce alcătuiește o unitate

de ordin imediat superior. *Baza sistemului nostru de numărare este zecă.* || (Chim.) (Într'un amestec, într'o combinație) Elementul esențial. *Mercurul e baza calomelului*; spec. orice oxid care, combinat cu un acid, formează o „sare“ și, p. ext., orice corp care are această proprietate.

— N. din fran. (lat. basis < grec. βάσις „pas, mers; lucrul pe care calcă s. stă ceva, temelie, bază“).

BAZĂ vb. I^a. *Baser.* — Trans. și refl. A da o bază la ceva, a pune s. așeză (ceva) pe o bază; fig. a pune temeiul, a (se) întemeia, rezemă s. bizul (pe...). *Un edificiu așa de mare nu se poate baza pe fundamente așa de puțin solide.* LM. *Bazându-ne această cutezanță pe chiar promisiunea voastră...* URICARIU, I, 180⁷. *O astrologie... bazată pe sistemul care admite pământul de centrul arhitecturii lumii.* EMINESCU, N. 44³⁰. *Scoala Barnuțiu tinde... a anula validitatea proprietăților bazate pe moștenire, pe contracte private sau pe prescripție.* MAIORESCU, CR. III, 88.

— N. după fran.

BĂZĂ s. f. (Entom.) 1°. *Mouche.* 2°. *Abeille.* (În Mold. și Banat)

1°. Muscă. MARIAN, INS. 369; ȘEZ. II, 149³³; VI-CIU, GL. (Lugos, Caransebeș, Timișoara). Cfr. găză. || Spec. Musca care pișcă vitele, făcându-le să fugă de durere; cfr. streche. (De aici, expresia întrebuintă și despre oameni) A dat baza în el: e neastâmpărat, pornit, (mai ales) cuprins de porniri sexuale. Cfr. bazalnic, bârzoiu. [În acest înțeles și: báz s. m. „Insectă care face să fugă animalele.“ (Șocariciu, în *Ialomita*) H. VII, 481.]

2°. (Ban.) Albină. MARIAN, INS. 144. [În acest înțeles și: biză s. f. MARIAN, INS. 144; cfr. ghiză.]

— Derivat din báz. (Această combinație de sunete, cu înțelesuri apropiate, se găsește și în alte limbi. Pentru limbile romanice, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1057; pentru cele slave, BERNEKER, S. W. 111, cfr. mai ales rus. *баз* „streche“; și în nemțe există verbul *bisen* „a strechi“.)

BAZACÓNIE s. f. 1°. *Iniquité, injustice, crime.* 2°. *Drôlerie, bizarrerie, farce.*

1°. † Nelegiuire, fără-de-lege, crimă. *Domnul izbăvește Ieraul de toate bezacóniile lui.* CORESI, PS. 363; cfr. 99, 303. *Făcuși bezacónie ca aceasta (zice unul către cel care dedese foc capîștei).* VARLAAM, C. II, 61, 2. *Văzură acolo atâta strămbătate și războaie și multe bezacónii.* ALEXANDRIA, 97. Cfr. bezacónic, bezacónul.

2°. (Astăzi, numai sub forma asimilată *bezacónie*) Ideie, faptă, istorie, întâmplare, etc. ciudată, bizară, care te pune în mirare; ciudățenie, cfr. năzbătie, drăcie, comedie, cabazlăc, etc. *Am auzit că nu mă poți suferi. — Eu, pe d-ta? Cine a putut născoci o bezacónie ca asta?* ALECSANDRI, T. 1684; cfr. 57, 999, 991. *Multe bezacónii trec printr'un cap de fată!* I. NEGRUZZI, II, 44. *Babele... îi băgase mamei o mulțime de bezacónii în cap, care de care mai ciudate: Ba că am să petrec între oameni mari; ba că...* CREANGĂ, A. 12¹⁶; cfr. P. 144¹¹.

[În înțelesul 1° mai ales: † bezacónie, (mai rar) bazacónie; în înțelesul 2° și: bațagónie. REV. CRIT. IV, 85. *Aici, alte bațagónii!* JIPESCU, O. 45.]

— Din paleosl. *bezъ-zakonije* „fără-de-lege“.

BAZAGHEÂN-BĂȘĂ † s. m. v. pazarghean.

BĂZĂI vb. IV^a. 1°. *Bourdonner. Accompanier (en sourdine). Murmur, grommeler, pleurnicher.* 2°. *Taquiner, agacer, harceler. Attiser.*

1°. Intrans. (Despre insecte, mai ales despre muscă și albină) A produce sunetul caracteristic lor, când zboară; cfr. zuzăi, zbărnați, bombăni, vâjăi, etc. (MARIAN, INS. 147; 370; H. III, 227; IV,

144, etc.) *Găzele... o bázăit.* MARIAN, D. 196. | P. anal. (în glumă) A ținea isonul la o cântare. (CREANGĂ, GL.) *Duminicile bázăiam la strană.* CREANGĂ, A. 9. | Fig. A da, printr'un murmur, expresiune nemulțumirii sale, a cârți; cfr. bombăni, murmură. *Astă gloată..., Bázăește și vueste, Ca albinele în roiu.* C. NEGRUZZI, II, 104. *În vremea buclucului de la 48.... începuse boierimea a bázăi.* I. IANOV, CONV. LIT. I, 29; cfr. V. A. URECHE, ap. TDRG. | (Despre copii) A plânge (incet, trăgănat și mult, fără lacrimi, silindu-se); cfr. scânci. *Nu mai bázăi acolo, că de-abia te-a atins!*

2°. Trans. A necăji (propriu, despre muște, p. ext. și despre oameni), a cicăli, a întărăta; a atăfa. LB. *Când se puneă Stan să șază lângă Măria, ea fugea de el, de nu-l lăsa să se apropie de dînsa, să o bázăiască.* (a. 1817, Făgăraș) IORGA, S. D. XII, 206. *Sântem, de toți, nouă frați, Din toată lumea-adunați, Hai să-l bázăim [pe flăcăul culcat cu fața în sus] Și în sus să-l zvărlim.* MARIAN, I. 209. | (Rar, neobicnuit) A bázăi cu vătrarul, în foc = a răscoli cărbunii. LB.

[Și: bázăi, bázăi LB., bázăii; bázăii MARIAN, INS. 194, bonzăi idem, D. 242. | Derivate: bázăire s. f. MARIAN, INS., (mai adesea) bázăit s. a., bázăială s. f. și bázăitură s. f. *Dar ce sgomot se aude? Bázăit ca de albine?* EMINESCU, P. 195. *Arșița văzduhului fierbe, de bázăit de musculițe.* SANDU, D. P. 37; cfr. 60. *Numai iată ce aude o bázăitură înmădușită... Un roiu de albine se învârteau în zbor pe de-asupra capului său.* CREANGĂ, P. 238; bázăitor, -oare adj.] — Derivat din báz, prin suf. -ăi.

BĂZĂITOÁRE s. f. Sorte de *jouet.* — Jucărie de copii, făcută dintr'o coajă de nucă, astfel încât să zbărnie. ISPIRESCU, ap. TDRG. Cfr. zbărnaitoare. — Derivat din bázăi, prin suf. instr. -itoare.

BĂZĂLĂU s. m. (Entom.) = gârgăun. (Mold.) CONTEMPORANUL, I, 804.

— Derivat din báz(ăi), prin suf. -ălău. Cfr. bonzălău.

BĂZĂLNIC, -Ă adj. (Cheval) qui prend le mors aux dents. — (Despre cai) Care are obiceiul s'o pornească nebunește, fără să-l poți opri; cfr. băvaș, nărăvaș. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 25, 26. — Derivat din bázăi, prin suf. adj. -alnic.

BĂZĂLT s. a. (Miner.) *Basalte.* — Rocă eruptivă, de culoare închisă, care se înfățișază adesea ca niște coloane prismatice paralele între ele. | P. ext. *Bazalt (artificial):* un fel de cărămidă obținută printr'un amestec de lut, nisip și var, încălzit până la topirea unora din aceste substanțe. *Fabrica de bazalt. Trotoare de bazalt.* [Plur. (rar): *bazălturi.*] — N. din fran. (lat. basaltus < gr. βασάλτης).

BAZĂOCHIU, -OÁCHE adj., subst. 1°. *Louche.* 2°. *Étourdi, évaporé.*

1°. Care se uită chiorș, zbanghlu. Cfr. șasiu, chior, etc. *Bietele fete se uitau... toate cruciș. Mahalaua întreagă le zicea: fetele zbanghii sau fetele șasiu sau fetele bazaoaiche.* TELEOR, ap. TDRG. *Ochi bazaochi.* POP., ap. HEM. 2539. (Substantivat, subt forma fem., ca și cum ar fi un nume de femeie) *Se uită ca Bazaoaiche* (Petculești, în Vâlcea) „adică se uită cruciș“. ZANNE, P. VI, 453.

2°. P. ext. Nebunatic, deșantat. (Substantivat) *Vine bazaochiul ăsta, de-mi tăvălește pânza, cu piccioarele lui.* ALECSANDRI, T. 274 (= „dișantatul“). idem, GLOSAR, 1754.

[Scris și: *basaochiu.*]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi slavul *bezokij* „fără ochi“).

BAZĂR s. a. *Bazar.* — Târg, piață (la orientali); p. ext. loc acoperit, galerie unde se vând tot felul

de obiecte. *Bazarul e plin de mărfuri variate și are cu ce să îndestuleze curiozitatea vizitatorilor.* ALECSANDRI, PR. 369. [Fig. *În acest bazar curios de lume de tot felul, de îmbrăcăminte de oraș alături cu îmbrăcăminte de țară, de fesuri roșii, de tichii și șalvari bulgărești — uniformele dominau și erau simpatice.* D. ZAMFIRESCU, R. 78. [Plur. (rar): -zăruri.] — N. din fran. (= persanul bazar).

BĂZĂR s. a., **BĂZĂRĂ** s. f., **BĂZĂRĂU** s. a. v. bezer.

BAZARGHEÂN-BĂȘA † s. m. v. pazarghean.

BAZARGHIDEÂN † s. m. v. pazarghidean.

BĂZĂRÎ vb. IV^a. *Plisser.* — A increți pânza, pe margini, la țesut. (Zagra, în Transilv.) Com. CORBU. — Derivat din bazară.

BAZARLĂC † s. a. v. pazarlăc.

BĂZĂU adv. v. bârzoiu.

BĂZDĂC s. a. *Caprice, fantaisie.* — Arțag, toane, capriciu, (pop.) zâmbăc, pârtag. *Libertatea îi așază [pe oameni] după... dreptate, și nu după băzdăc.* JIFESCU, ap. TDRG. † (Mai ales în expresiunea:) **I-a sărit** ~ ul: i-a sărit țandăra, s'a supărat (dintr'odată, fără motiv). Cfr. PAMFILE, J. III. [După LM. și CIHAC, și: **băzdăc**, **băzic** s. a.]

— Etimologia necunoscută. [Probabil, expresia: *a-i sări cuivă* ~ ul (cfr. *a-i sări țandăra*) e de origine trivială. În rusește *bzdjochi* înseamnă „bășină”. Posibil ar fi ca la baza acestei expresii să stea imaginea buretelui *Lycoperdon bovista* (= bășina-porcului s. a. lupului s. a. calului), care de asemenea se numește rusește *bzdjucha* și care, dac'o lovești când e coaptă, improașcă o pulbere cafenie și cu un miros foarte urit.]

BĂZDADEĂ subst. v. beizadeă.

BĂZDĂGANIE s. f. *Monstre. Drâlerie, bizarerie.* — Monstru, namilă, arătare. CREANGĂ, GL. *Nu-mai iată ce vede Harap-Alb altă băzdăganie și mai și. id. p. 244. Și cum mergeam prin pădure, iaca o băzdăganie de lup!* PAMFILE, J. III. † P. ext. *Minunăție, ciudățenie, drăcie; cfr. bazaconie. Veți fi auzind... zicându-se: mărul discordiei. Eu mă prinz că nici nu visați ce băzdăganie mai este și aia.* ISPIRESCU, U. 2/19. [Și: **băzdăganie**. CIHAC, II, 13; CREANGĂ, GL.; **băzdăganie**. PAMFILE, J. III; **bățăganie**. POLIZU.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul pare a fi influențat de *dihanie*; TDRG. propune slav. *bez-dyhanin* „fără suflet”; cfr. *bidiganie, bidihanie*).

BĂZDĂÎ vb. IV v. bârzoia.

BĂZDĂR interj. — (Sălagiu) În legătură cu un cuvânt care arată o direcție, are înțelesul verbului: a plecă repede, a o șterge, a o tui (propriu; ca vitele care bazedăresc). *Băzdăr acasă!, ~ în sat, ~ la danț!* VAIDA.

— Pentru etimologie, cfr. bazedări.

BĂZDĂRĂ vb. I v. bazedări.

BĂZDĂRĂ s. f. (Entom.) = streche (Hodiș, lângă Huedin, în Transilv.) VICIU, GL.

— Pentru etimologie, cfr. bazedări.

BĂZDĂRÎ vb. IV^a intrans. (En parlant du bétail) *Courir (la queue redressée) à cause des douleurs provoquées par les piqûres du taon.* — (Despre vite) A alerga (cu coada ridicată) din cauza durerilor provocate prin împunsătura strechei, a strechiă; cfr. căpia. POMPILIU, BIH. 1005; VICIU, GL.; MARIAN, INS. 332; VAIDA. *N'am mai putut ară. că*

o bazedărî boii. (Vâlceul-rom., în Sălagiu) VICIU, GL. *Din cauza [muștei rele s. năprasnice]... vitele bazedoară în luna lui Cuptor, adică aleargă cu coada ridicată în sus, fără a avea stare.* (Somcuta-mare) MARIAN, INS. 332. [Și: **bazedără** vb. I (Hodiș, lângă Huedin, în Transilv.) VICIU, GL.; **bazedură** vb. I.] — Din slav. (cfr. rus. *bzdyrît*, idem).

BĂZDOĂCĂ s. f. *Gourdin, trique.* — Bătă, ciomag mare, măciucă, moacă (întrebuințată în trecut și ca armă. H. IX, 7; V, 442). *Să-mi dai bazedoacă părțită.* MAT. FOLC. 206. [Și: **bazedoagă** s. f. ION CR. II, 163.] — Pare a se fi născut prin reconstruirea unui primitiv din *buzdugan* (poate sub influența sinonimului moacă).

BĂZDOĂGĂ s. f. v. bazedoacă.

BĂZDŌC s. a. v. bazedăc.

BĂZDURĂ vb. I v. bazedări.

BAZEĂ s. f. (Comert) *Basin.* — (Rare, învechit) „Materie a cărei urzeală este de ață, cu bățătura de bumbac”. COSTINESCU. *Un capot de bazeă, cu vaporetură.* (a. 1669), ap. ȘIO. *Două anterie bazeă.* (a. 1821), ibid. *Să mă uit și eu la ea, Cum și-o poartă măicăsa, Cu rochița de bazeă.* MAT. FOLC. 275. — N. după fran.

BĂZGĂIAT, -Ă adj. v. bârzoia.

BĂZGĂR s. m. (Entom.) v. bârzoian.

BĂZGĂUN s. m. (Entom.) = gârzoian. (Turnu-Măgurele). MARIAN, INS. 201. [Cu alt sufix: **băzgar** s. m. VICIU, GL.]

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni a lui *gârzoian* cu *bârzoian* (s. poate, cu *bârzoia*; cfr. *bozgoiu*).

BĂZGOIĂ vb. I. 1°. *Êcarquiller les yeux, regarder (qqn.) en écarquillant les yeux, regarder (qqn.) de travers.* 2°. *Changer de mise ou d'habitudes.*

(În Transilv. și Banat) Mai ales refl.

1°. A face ochii mari, a căsca, holbă s. zgâi ochii, a strâmbă din ochi, a privi pe cineva cu ochii căscați s. zgâiți; p. ext. a se uita urit la cineva. (Banat) Com. LIUBA. *Se bazedoie din ochi. Nu te bazedoie la mine.* (Zagra, lângă Năsăud) Com. CORBU. *A bazedoiat din ochi la mine. Nu te bazedoi cătră mine.* (Oravița) Com. COCA.

2°. P. ext. A-și schimbă portul s. starea. Com. LIUBA.

[Și: **băzgoi**; **băzdăi**. VAIDA. | Derivat: **băzgaiat**, -ă adj. „Când cineva e cu ochii întorși, se zice că-i bazedoiat la ochi”. Com. LIUBA.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. zgâi.

BĂZIC s. a. v. bazedăc.

BĂZII vb. IV^a v. bazedă.

BAZILICĂ s. f. *Basilique.* — (Antic. La Romani) Clădire de formă rectangulară împărțită, prin șiruri de coloane, în mai multe abside; în ele se țineau judecățile și se adunau negustorii spre a trată afaceri (cfr. bursă); (mai târziu, la catolici) fostă bazilică romană, consacrată cultului creștin și ajunsă, de obicei, cea mai însemnată biserică din oraș (cfr. biserică domnească, catedrală). *Bazilicele, templele, amfiteatrele, băile, apeeductele, ale căror ruine încă se găsesc.* BĂLCESCU, M. V. 6/10. *Basilica Ulpiană, cu cinci rânduri de stâlpi de granit.* ODOBESCU, III, 72/8. [Accent. și: *bazilică*.]

— N. din fran. (lat. *basilica* < grec. *βασιλικός* „regal”). Cfr. dubletul biserică.

BAZILICĂLE s. f. plur. v. vasilicale.

BAZM-, **BAZN**- v. basm-, basn-.

BĂZNĂ s. f., adj. v. beznă.

BĂZOIU adv. v. bârzoiu.

BĂZOIU s. m., s. a. 1. *Guêpe*. 2°. *Bourdon, basse continue*.

1°. S. m. (Entom.) = *viespe*. (În Ban., unde se pronunță *băzoihu*). MARIAN, INS. 217.

2°. S. a. Partea aceea a unui cimpoi care produce bătăiala caracteristică a acestui instrument. (Simnic și Ișalnița, în Dolj) H. v, 288, 448. † A ținea cuivă băzoiul: a secundă, a cântă basul unei cântări; fig. a aprobă s. imită pe cineva (ZANNE, P. IV, 277; cfr. a-i ținea isonul). *Începură a cântă, Una în coarda subțire, altul băzoiul ținea*. PANN, P. v. III, 83.

— Derivat din *băz*, prin suf. *-oiu*.

BDENIE † s. f. v. *denie*.

BDENUÍ † vb. IV^a. *Veiller (pour prier)*. — (Rar) A veghea (în rugăciuni). *Plângeai și posteai și bdenuiți*. BIBLIA (1688), 228. *Bdenuița toată noaptea la slujba vlahernelor*. MINEIUL (1776), 5'.

— Derivat din *bdenie*, prin suf. denominal *-ui*. Cfr. *denie*.

BE s. m (Joc.) v. *beiu*.

BEA interj. v. *behehe*.

BEA s. f. v. *bál*.

BEA vb. II. 1°. *Boire, se désaltérer*. 2°. *Boire, s'adonner à la boisson*. 3°. *Boire son avoir*. 4°. *Fumer*.

1°. (Despre oameni și anitale, p. ext. despre corpuri poroase) Trans. A consumă un lichid sorbindu-l, (adesea absol., cu eliziunea complementului, care de obicei e „apă“) a-și stămpără setea. *Nece se mărânce, nece se bea, pără când nu vor ucide Pavel*. COD. VOR. 49/14. *Cine va bea dentru această apă...* CORESI, E. VI/27. *Bea din cana lor*. COȘBUC, F. 156. *Împăratul are obiceiul a bea în toată sara o cupă de lapte dulce*. CREANGĂ, P. 97. | P. ext. *Mureș, Mureș, apă lînă, Cîn'te bea, se instrăină*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 201. *Când bei primul pahar, trebuie să verși jos pușin, ca să bei morții*. ȘEZ. III, 46/10. | Fig. *Nu voiți fi băut în zadar paharul amărăciunii*. MARCOVICI, C 10/2. || (Despre medicamente) A luă. *Au băut doftorii împotriva otrăvii*. NECULCE, LET. II, 275. | A suge, a sorbi. *Venind un șarpe mare asupra copilului, ca să-i bea sângele...* GCR. II, 189/20. *O străne cu atăta foc, încât îi părea c'o să-i beie viața toată, din gura ei*. EMINESCU, N. 64/2. *Boiul îi eră așa de gingaș, încât își venea s'o bei într'o bărăduță de apă*. ISPIRESCU, L. 20; cfr. ȘEZ. II, 47/7. (În blesteme). *Bea-te-ar șerpii, să te beie!* PAMFILE, J. II; cfr. CREANGĂ, A. 112. [Pe când complementul lui *bea* e totdeauna o „băutură“, a mânca se poate întrebuițată și pentru corpuri solide, dar și pentru acele lichide pe care le consumăm dintr'un blid, taler, etc. și care trec drept „mâncări“. Astfel se *bea ceaiu, cafea, lapte, medicamente*, etc. dar se *mâncă supra, fiertura*, etc.]

2°. Spec. (adesea cu eliziunea complementului: vin, rachiu, etc.) A consumă băuturi alcoolice (cu scopul de) a petrece, a cheful. *Beu cu curvele*. MOXA, 350. *Popa ce va bea la crăcîmă... să se gonească den popie*. PRAVILA MOLD., ap. GCR. I, 91/6. *Cu rudele bea și benchetuește, dar negușitorii nu face*. C. NEGRUZZI, I, 249. *A ~ în sănătatea, întru pomenirea* (GCR. I, 52/6) *cuivă*. A ~ pe datorie. *Ne mai având pe ce bea, fi-a vândut ție punga cu făină*. RETEGANUL, P. IV, 27/33. | Absol. A se da la beție. *De când i-a murit nevasta, a început să bea*. || P. ext. *A-și ~ mințile*: a bea până ce-și pierde judecata sănătoasă, până ce se tâmpește sau înnebunește. ZANNE, P. III, 457. | A ~ pe cineva: pe banii cuivă, a face chef pe socoteala celui care face cinste. *Șigur că mă bea!* CARAGIALE, M. 59.

3°. Fig. (Complementul e: banii, averea) A cheltui, a prăpădi pe băutură. *Cucul zice, mierla zice: „Nu bea banii, măi voinic!“*. ALECSANDRI, P. P. 298/6;

cfr. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 372, etc. *Cu lăutari și cu gloată, Băuiu, nene, turma toată*. ALECSANDRI, P. P. 265^b/6. *Mândra, bat-o soarele, Și-a beut fuoarele*. HODOȘ, P. P. nr. 501/2.

4°. (Numai în România și în Bucov.; învechit. Expresie de origine orientală, care se explică prin faptul că narghileaua din care fumează Turcii are forma unei sticle. Cfr. ture. tiutun içmek; alb. pī duhán, bulg. tutun pie). A ~ tutun (s., p. ext., țigare) = a fumă. *Antioh-vodă... bând tiutun*. N. COSTIN, LET. II, 61/17. *Ar voi să bee și el tăbac*. SBIERA, P. 303/18. *Făcea țigară și bea*. ȘEZ. IV, 171/13.

[Conjugarea regulată la prez. ind. *beu, bei, bea, bem, beți, beau*, a fost înlocuită, în multe părți (după analogia lui *iau*), prin *beau, bei, bea, bem, beți* († și: *beați*), *beau* (sau *biau, biai, bia, biem, bieți, biau*). | Prez. conj. *să bea*, (Mold.) *să bee* (La DOSOFTEIU, v. s. 118: *să bāmă*). | Imper. *bea!* | Aor. *băuiu*, (dial.) *beuiu*. | Part. *băut*, (dial.) *beut*. | Gerund. *bând* (la MOXA, 375/9: *beundu*). || Derivate: *băut* (dial. *beut*) s. a. *Zăbăvindu-să gonacii cu prânzul și cu băutul*. DOSOFTEIU, v. s. 44. *Când e vorba de băute, Mergeți voi oricât de iute: Șchiopul merge'n pas cu voi*. COȘBUC, B. 211. *Și mai stă din băut și iar începe a mornări*. CREANGĂ, P. 214. *Apă bună de băut*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 233. *Mai șede moș Nichifor așa pe gânduri, până-și gătește de băut luleana*. CREANGĂ, P. 132/9. *Pe nebăute* = până a nu fi băut nimic (cfr. pe nemăncate). | *băutór*, (dial.) *beutór*, -oăre adj., subst. Care bea; căruia-i place să bea (băuturi alcoolice), *bețiv(an)*. *A ce nu te veselești cu atalf[i] băutóri?* DOSOFTEIU, v. s. 48. *Băutóriul de sânge* (= uciagașu) *pușe în mîntea lui că face bine*. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I, 294/11. *Băutorul de vin făcea destăinuiri politice*. IORGA, L. I, 334. *De nu-ți fi măn-cători și băutori buni, v'ați găsit beleaua cu mine*. CREANGĂ, P. 259. *Cu bărbatul băutor, Nu-i* (= nu vei) *face pită 'n cuptor*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 465.]

— Din lat. *bibēre*, idem.

BEÁBE s. f. (Min.) = *beancă*. LB.

BEAHEAHEÁ interj. v. *behehe*.

BEANC s. a. *Débris, tesson, têt*. — (Transilv., rar) Hârb. „*Beanc*, pl. *beancuri* = orice frânturi de oale, de blide ș. a.: *Ai spart oala; pune-i beancurile lângă gard*. (Henig, Săcaș).“ VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *beaucă*.

BEÁNCÁ s. f. (Min.) *Caillou; silex, quartz*. — (Transilv., rar) Pietricică de cremene, cvart. LB.; BĂRCIANU. „*Pietricică netedă și lătăreată*.“ (Sălște) Com. BANCUI.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *bicaș*, *beabe*, *beuță*).

BEÁNTÁ s. f. v. *bantă*.

BEÁRTÁ s. f. v. *bartă*.

BEAT, -Ă adj., subst. *Ivre, soûl*. — Cu mîntea turburată de băuturi alcoolice, p. ext. amețit de bucurie, de dragoste, de farmece, etc. (În graiul familiar se întrebuițează o multime de expresii figurate pentru *beat*, mai ales pentru întâiele stadii ale beției: *afumat, aghesmuit, amețit, amnărit, băut, cherchelit, făcut, învinoșat, mahmur, rătutit, sfîntit, tămăiat, turleac, turtit, l-a mușcat albinele de limbă*. ZANNE, P. II, 227, etc.; celui care se află într'o stare de beție desăvârșită, i se zice: *beat mort s. mort de ~*, (-) *turtă* ZANNE, P. IV, 157, *topit de ~* DDRF., ~ *frânt* id., ~ *liocă* BREBENEL, GR. P., *cuc de ~* SBIERA, P. 224/28, ~ *cuc* ZANNE, P. IX, 217, ~ *ca ciocărlanul* id. ib. IX, 217, *ciocărlan de ~* id. ib. I, 409, ~ *tun*, etc.) *Clătea-se ca beatul*. CORESI, PS. 304. *Dzi-*

seră că-s plini de vin și sănt beați. VARLAAM, C. 201. O socotă pre ea Ili ca o beată. BIBLIA (1688), 194². Un bivolar..., fiind bat, în mijlocul târgului..., au început a râde. NECULCE, LET. II, 206^{2/2}. Beat de trufie. MARCOVICI, C. 18^{1/5}. Cine-i culcat? E neicuța mort de beat, Dar nu-i beat de beutură, Ci-i beat de fermecătură. HODOȘ, P. P. 73. S'a uitat beat de-a seară: nuse mai trezește din beție. ZANNE, P. III, 469. | Beat de cap = zăpăcit. [Cucoarele] îmblă apoi încolo și incoace bete de cap, neștiind ce să facă și'n-colo să apuce. MARIAN, O. II, 345. [(Mold.) și: bat, -ă adj., subst.]

— Din lat. *bibitus*, idem.

BEATĂ s. f. v. bată.

BEATIFICĂ vb. I. *Béatifier*. — A umplea (pe cinevă) de fericire cerească, a pune în rândul preafiericilor; cfr. ferică, † ferică. [Pronunț. *be-a-*] Derivate: beatificare s. f.]

— N. din lat.-biser. *beatificare*, idem.

BEATITUDINE s. f. *Béatitude*. — Fericire cerească, p. ext. fericire desăvârșită. [Pronunț. *be-a-*] — N. din lat. *beatitudo*, -inem, idem.

BÉBE s. f. sing., interj. *Croque-mitaine. Diable*. — (Transilv. și Bucov.) Fîntă inchipuită cu care se sperie copiii. Cfr. babau, gogoriță, cauă. (Țara Hațegului) REV. CRIT. III, 88; (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRĂMADĂ. *Taci, că te dau la beba!* REV. CRIT. III, 88 (unde cuvântul se mai explică și prin: „om bătrân și prost“). | „Necuratul. [D. ex.] *Taci, nu plînge, că vine beba!* (Săliște)“ VICIU, GL. — Din săsește Băbă „Schreckgespenst der Kinder.“ LACEA.

BEC s. a. *Bec*. — (Franțuzism) Vârful (ascuțit, ca un cioc) al unei țevi de gaz aerian. *Un bec de la policandru de cristal.* VLAHUȚĂ, D. 152. *Târgul... ne umeste prin becurile sale de electricitate albă.* IORGA, N. R. A. I, 248. [Plur.: *bécuri*.] — N. din fran. (propriu: „cioc“).

BÉCĂ interj. v. behehe, **BECĂCĂI** vb. IV^a v. behăi.

BECĂR s. m. (Muzică) *Bécarre*. — Semn care se întrebuințează spre a anula melodiilor sau diezii și a redă unei note tonul ei firesc. — N. din fran. (< ital. *bequadro*, propriu „b pătrat“, de pe forma ce o are acest semn muzical.)

BECĂȚĂ s. f. (Ornit.) = sitar. MARIAN, O. II, 299. *Becați prăjiți în mustul lor.* ODOBESCU, III, 39¹¹. [Și: *becăț* s. m. MARIAN, O. II, 299, *bicăț* s. m.] — N. după fran. (Și rus., rut. *bekas*).

BECĂȚINĂ s. f. (Ornit.) = sităruș (pasăre călătoare asemănătoare cu becața, dar mai mică, berbecuț, ciocâncă, oia-morților. Cfr. DOMBROWSKI, 328). *Această pasere se numește în Moldova: berbecuț, ... în Muntenia: becafină.* MARIAN, O. II, 301. *Cocheta becafină, ce se zăreă pe malul bălței.* ODOBESCU, III, 19. Specii: ~ mare, dublă: gallinago major. ~ mică, surdă: gallinago gallinula. DOMBROWSKI, 328. — N. după fran.

BÉCE s. m. v. becîn².

BECELUI vb. IV^a (ș. d.) v. biciului ș. d.

BECÉR † s. m. Boyard préposé à la cuisine de la Cour. *Cuisinier-pâtissier*. — (În epoca fanariotă) Boier (de rang inferior) însărcinat cu supraveghierea bucătăriei domnești; cfr. pitar, cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 293²⁰; IORGA, CH. I. II, 160. (Mai târziu) Bucătar (al Curții), (mai ales) plăcintar.

Jupan Tămaș beciariul... nevoit-am... (a. 1653), ap. IORGA, S. D. XII, 152. *Din una mie lei ce sănt rânduți să se dea becerului pentru cuhnea gospod, să nu se poprească.* (a. 1776), URICARIUL, XIX, 318². *480 lei pe an beceriul.* ib. XIX, 393¹⁴. *După cununie, [se întindea] masă mare cu zaharicale de la becerul Manolachi și cu cofeturi de la vestitul Pascu.* I. GHICA, S. 36. *Becerul, adică bucătarul domnesc.* ODOBESCU, I, 263. [Un domn grec] în toată dimineața — până a nu face divan — trată cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă. C. NEGRUZZI, I, 286. [Și: *beciariu*.]

— Etimologia necunoscută. (Germ. [*Zucker*] *bäcker*?)

BECERIE † s. f. *Cuisine*. — (Rare) Bucătărie domnească. *Mai în laturile caselor domnești... erau beceriile sau cuiniile, și cuptoarele pităriei.* ODOBESCU, I, 126¹².

— Derivat din *becer*, prin suf. loc. -ie.

BECÉSNIC, -Ă †, **BECÉSNIC, -Ă** adj. v. becisnic.

BECHÉR s. m. *Garçon, célibataire*. — (Munt.) Om nelinsurat, celibatar, burlac, holteiu, cfr. flăcău, fecior. *Noi săntem trei frați..., fratele Vela, fiind becheră și mai tânăr...* DOC. (a. 1823), ap. IORGA, S. D. XII, 180. *Trahanache: Cum, becher?* *Dandanache: Adică necăsătorit.* CARAGIALE, T. I, 235^{1/2}.

— Din turc. *bek'ar*, idem. G. Meyer, *Alb. Wb.* 34. Cfr. dubletul *bicher*.

BECHÉR s. m. (ș. d.) v. *bicher* ș. d.

BECHERIE s. f. *Célibat*. — (Rare) Burlăcie, burlăcărit, holteie, celibat. DIOȚ.

— Derivat din *becher*, prin suf. abstr. -ie.

BECHÉT s. a. v. pichet.

BECHITĂ s. f. *Collier de perles en verre*. — (Rare) Bouțari, în Transilv.) „Împletură de mărgelile mărunte pe care o pun fetele la gât.“ VICIU, GL. [Și: *bercită* s. f., *berchină* (Rășinari). *ibid.*]

BECHIU subst. invar. (Mold., în expresiunile:) *Nu știe ~* = nu știe nimic, nici un cuvânt, nici o boabă; *nici ~* = absolut nimic, de loc. ALECSANDRI, T. 1773; CREANGĂ, GL. *Nu mi-o pominit nici bechiu de „Isaia dănțuește.“* ALECSANDRI, T. 421. *Afrodita... Ai trebuit să înțelegi noima scrisorii mele.* — *Papă-lapte: Ba, zău, nici bechiu..., să am pardon.* id. *ib.* 1157. *Începi a bolborosi turcește, fără să știi bechiu măcar.* CREANGĂ, P. 260. *Iaca așa mă chinuesc cu el, domnule... Nu știe bechiu moldoveneste...* SADOVEANU, SĂM. VI, 165.

— Etimologia necunoscută. (După TDRG., din ung. *betű* „slovă“, deci, *nu știe ~* propriu: nici o slovă).

BECIARIU † s. m. v. *becer*.

BECISNIC, -Ă adj., subst. 1°. *Maudît, infame; impie.* 2°. *Pitoyable, misérable; lâche, imbécile.* 3°. *Débile, chétif; maladiif.*

1°. Necinstit, „blestemat, ticălos, om de nimică.“ (Zagra, lângă Năsăud) Com. I. CORBU; cfr. LB. *Și ca niște becisnici..., au mers de au spus lui Vasile-vodă faptele lui Gheorghe logofăt.* MAG. IST. 300¹¹. *Ai gândit să-ți prăpădești fata..., femeie becienică ce ești?* RETEGANUL, P. IV, 5³². | Spec. Necredincios. *Procleții de Armeni, rădăcină arienească... se nevoia ei, becisnicii, să stingă svânta lumină.* MAG. IST. IV, 332³².

2°. P. ext. Vrednic de compătimire, păcătos, bătut de Dumnezeu, ticălos, ticăit, prăpădit, nenoro-

cit, mizerabil, decăzut (cfr. mișel, cu o desvoltare de înțeles în sens invers). *Cum [i]și va fi, dacă vei muri, becsinice ome!* CUV. D. BĂTR. II, 450. *S'au necat to[și], numai eu am rămas, o becsinică.* DOSOFTEIU, v. s. 152. *Viind solii Gothilor în haîne atăta de terfelite, și la stat și la tot chipul schimosiți, și de nimică, Valentinian văzându-i așa de becsinect, i-au întreat...* CANTEMIR, HR. 255/12. *Nu putea scăpa nici un becsinic de om, pre nicăiri, să nu ia [de la el darea numită] pecetluit.* NECULCE, LET. II, 310/7. *Am văzut eu și destui bărbați mult mai ticăiți și mai chitcăiți decât cea mai bicisnică femeie.* CREANGĂ, P. 141. | „Om căruia orice i-ai face, orice i-ai zice, tace și înghite; om ce nu-și mai caută dreptul său.” ȘEZ. II, 149/23. (Redă adesea foarte bine ideea exprimată prin neologismele) Laș, imbecil. *Ostași acia pre carii armele și groaza morții îi înfricoșează și fug, becsinici sănt socotiți.* ARHIVA R. I, 156. *Rădeau ca de un becsinic ce nu știe două pate a 'ncurcă.* SEVASTOS, N. 58/5.

3°. Nevoiaș (ca forță fizică), slăbuț (trupește). *A născut o fată cam bicisnică.* CONTEMPORANUL, IV, 391. *Din acești trei smei, venă cel mai mare mai întâi acasă și de aceea eră și cel mai becsinic dintre dinși.* SBIERA, P. 102/22. | Spec. *Beceșnic* (despre animale și plante) = supus la multe boale. (Secuul, în Dolj). H. V, 147.

[Și: † becsinic, -ă VARLAAM, C. 206, 2, becsinic, -ă, becsinic, -ă, (dial.) bicisnic, -ă adj. | Și: beciznic, -ă. ȚICHINDEAL, F. 359. | Formă neasimilată spiritului limbii, la CANTEMIR: † bezeisnec, -ă.]

— Din paleosl. *bežьcьstьnikъ*, „fără cinste, infam.“

BECSINICEȘTE † adv. *Misérablement.* — Ca becsinic. *Podgheazul se zăbovise, că venea becsiniceste, cu zăbavă.* NECULCE, LET. II, 389/17. [Și: becsiniceste.]

— Derivat din becsinic, prin suf. adv. -este.

BECSINICI † vb. IV^a. *Devenir pitoyable; se traire de misérable.* — A deveni becsinic. *Acel ticăit și becsinicu glas.* DOSOFTEIU, V. S. 211, 2. | Refl. A se face (= a se numi pe sine) becsinic. *Să văita, becsinicindu-se pre sine.* MINEIUL (1776), 40²/1.

— Derivat din becsinic.

BECSINICIE s. f. *Misère, bassesse, lâcheté.* — Faptă becsinică s. de om becsinic, ticăloșie, mizerie. *Năcheea eră dată spre becsinicie.* DOSOFTEIU, V. S. 180. *Bela... să fie hălăduit la Austria și acolo cu multe nevoi și becsinici să fie izbit, aproape de patru ani.* CANTEMIR, HR. 145/11. [Românii chemați la arme de Racoți] *destulă becsinicie au făcut asupra Domnilor pământești.* ȘINCAI, HR. III, 80/21. *Unde să calce ea cuvântul bucătăresei și să se amestece în certurile și becsiniciile celorlalți?* ISPIRESCU, L. 309.

— Derivat din becsinic, prin suf. abstr. -ie.

BECIU s. a. *Voûte souterraine, souterrain, sous-sol; cave.* — (În România) Încăpere boltită (la o casă) sub nivelul pământului, subsol boltit, servind (mai ales mai de mult, la palatele domnești și — azi încă — la clădirile publice) drept loc de închisoare, la nevoie drept loc de păstrare a averii primejduite, bașcă; astăzi identificat aproape cu totul (mai ales în Muntenia) cu pivnița (Zărnești-Călnău, în Buzău; Deleni, în Fălciu) H. II, 222; VI, 83, prin Moldova și cu zemnic (Deleni, în Fălciu) H. VI, 83; și hrubă (Rogojeni, în Covurlui) H. III, 132; cfr. celar, gârliciu, argea. *Ieremia-vodă au fost pus multă avere la mânăstire la Sucevița, într'un beciu supt curțile domnești.* NECULCE, ap. TDRG. [S'au cheltuit cu] *beciul i culne....* (a. 1780), ap. IORGA, S. D. VI, 191. *Abia unde și unde se mai vede câte un palat vechiu, cu beciuri boltite.* C. NEGRUZZI, I, 71. *Beciul privighitorului Păruu din Târgu-Neamțului putea să tănuiască, la nevoie, o domniță.* CREANGĂ, A. 74. *Un*

burui cu ghin ...să-ți hie la adăpost, în beciu' tău. JIPESCU, O. 67. *Un gospodar s'apucase să-și facă un beciu în pământ, pentru finut zarzavaturi.* ȘEZ. I, 286/17. *Stafiile sănt niște fantome cu locuința prin beciuri, puțuri vechi și case pustiite.* (Bilciurești, în Dâmbovița) H. IV, 66. *Cămări, beciuri și pimniță.* I. GHICA, ap. ȘIO. *De mână mi-o luă, în beciu de piatră c'o ducea, Și cu lacăt o 'ncuia.* TEODORESCU, P. P. 624. *Nici tu 'n beciu, nici eu pe casă: nici tu prea jos, nici eu prea sus.* ZANNE, P. III, 22. *L-a finut arestat o noapte întreagă în beciurile poliției.* [Plur. -ciuri.]

— Cuvânt de origine cumână (cfr. beci el „urbs munita“; în turcește se găsește numai în numele propriu *Bec* = Viena, cuvânt trecut și la cronicari și, prin mijlocire ungurească, și la Românii din Ardeal). ȘIO.

BECIU s. m. (Bélier) *de deux ans, beau et aux cornes recourbées en arrière.* — (De obicei atribuit al cuvântului *berbece*) „*Berbeci-beci* se numesc berbecii cei de 2 ani — cărlani — dintre cei mai frumoși, cu coarne îmbârligate frumos înapoi și printre coarnele cărora] să fie crescută lână stufoasă; iară cei mai baci sănt tot acei berbeci după ce au ajuns vârsta de 6—8 ani.“ (Săliște) PITIȘ, CONV. LIT. XXIV, 1057. *O să mi-ți alegi Vreo 500 de berbeci, Tot berbeci de cei mai beci.* id. ib. *Berbecii lui Dobrițan Nu sănt berbeci ca berbecii, Ci sănt berbeci de-ăi becii.* MAT. FOLC. 102. | *Beci* = berbece bătrân și credincios care merge în fruntea oilor (Sudiți, în Ilfov), s. *bece* = berbec (Almăj, în Dolj). Com. I. FAVELESCU. [Și: béce s. m.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găsește și la Aromâni: *oi beci* „albe, frumoase“, *berbeți-beci*, de-asemena în Italia și în Sardinia: ital. *becco* „șap“, v.-bergamasc *bech* „șap“, marchigian *becco*, sard. *beccu* „șap“, *beccuna* „capră“. Legătura acestui cuvânt cu lat. *vervex* e posibilă, dar neclară).

BECIZNIC, -Ă adj. v. becsinic.

BECTIMIS subst. *Tabac de qualité supérieure.* — Tutun de calitate superioară. *Caîmacanul, cel mai iscusit contrabandist de mărfuri, își strecură... barișele, grimelele, ... bectimisul.* CONV. LIT. XLIII, 925. (Atributiv) *A fumat tutun de un franc ocaoa, în loc de tutun bectemiz.* GANE, CONV. LIT. XX, 136. [Accentuat și: *béctimis*. | Și: *bectemis*, *bectemiz*.] — N. din turc. *pek-temiz*, idem.

BEDĂ s. f. 1°. *Calamité.* 2°. *Soupçon.* 3°. *Diable.*

1°. (Ban., Maramur., Bucov.) Nevoie, necaz, pacoște, calamitate. *Câte rele mai păfesc, Cătă bidă suferesc...* BUD, P. P. 42. *Nici Dumnezeu sfântu' nu te scoate din bidăna asta.* (Bucov.) ION CR. II, 38. *Mare bedă (= necaz) pe capul meu!* (Oravița) Com. A. COCA.

2°. (Ban.) Prepus, băneuală. Com. LIUBA. *Nu-mi face bedă!* Com. A. COCA.

3°. (Transilv. de vest, Ban., Bihor, Maramureș) Drac. JAHRESBER. IV, 325, III, 313; GR. BĂN. *Dute'n bedă! Măncă-te-ar bedă! Dă-l în bedă! lasă-l în bedă!* REV. CRIT. II, 346; III, 88. *Bedă de om = om rău.* Com. A. COCA, LIUBA. „În Maramureș...“, poporul zice... *tu bideu!* la bărbați și tu, *bidă pe capul meu!* la femei.“ REV. CRIT. II, 404.

[Și: *bidă* s. f., *bidéu* s. m., *bidă* s. f., *biédă* (Ban.). ZANNE, P. VI, 486.]

— De la Slavi: paleosl. *běda*, bulg. *bědă*, rut. *bidă* „nevoie, necaz“, sârb. *bijěda* „năpaste, invinuire nedreaptă“.

BEDARNIC, -Ă adj. *Méchant.* — (Ban.) „Om bedarnic = om rău“. Com. A. COCA.

— Derivat din *bedă*, prin suf. -arnic. Cfr. *bedarniță*.

BEDARNIȚĂ subst. *Hargneux, chicanier.* — (Ban.) „Om potcaș (=buclucaș)“. Com. LIUBA.
— Derivat din *bedă*, prin suf. *-arniță*. Cfr. *bedarnic*.

BEDÉN † s. a. 1°. *Créneau*. 2°. *Morceau de fourrure*. — (Cuvânt rar).

1°. (Fortif.) Creasta zidului. *O culă naltă, de piatră... cu bedenuri, unde stau tunuri, de bat departe.* (a. 1715), ap. TDRG.; cfr. ȘIO.

2°. Bucată de blană. *Blană de iepuri albi, bedenul 12 bani.* TARIF (a. 1792), ap. TDRG. Cfr. *misadă, meșină*.

[Plur. *-denuri*.]

— Din turc. *beden*, idem.

BEDERNIȚĂ s. f. (Bis.) v. *nabederniță*.

BEDREĂG s. m. și a. (Cism., Rotărie, Dulgh.) *Bil-lot* ou *tabouret (de cordonnier), établi (de charron, etc.)*. — Trunchiul gros s. blană de lemn pe care cismarii croese încălțăminte s. își țin uneltele (numit și bătreag); rotarii îl întrebuințează la cioplit s. la obedit roatele pe el (numit și butuc, trunchiu s. scaun de cioplit); dulgherii așează pe el talpa s. temelă caselor s. a altor clădiri. (*Bedreagul* rotarului și mai ales al cismarului are uneori și picioare și atunci ia forma unei mese de lucru s., dacă e mai mic, se întrebuințează de cismar drept scăuneciu). Cfr. tăietor, butuc, rădăcină. PAMFILE, I. C. 125; DAMÉ, T. 41; CREANGĂ, GL.; RĂDULESCU-CODIN; ZANNE, P. V, 80. *Gazda* [care eră ciubotar]... *se pros-lăveă pe cuptor, între șanuri, calupuri, astrăgaci, bedreag, dichiciu și alte custuri tăioase.* CREANGĂ, A. 81. *A ședeă la bedreag* = a sta de vorbă cu altii, ca să-l vadă lumea (Vâlcea). ZANNE, P. II, 731; cfr. a sta la taifas. [Plur. *-dreagi, -dreaguri*. Cfr. LB., ZANNE, P. V, 80. Și: *bătreag* s. m. și a. LB.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bederegni* „a rostogoli“.)

BEDUÍ vb. IV^a. *Soupçonner, suspecter.* — (Ban.) A bănuí, a prepune. Com. A. COCA.

— Derivat din *bedă*, prin suf. denominal *-uí* (cfr. sârb. *bijédati* „a năpăstui, a inovăți“). Cfr. *bidi*.

BEDUÍN, -Ă adj., subst. *Bédouin*. — Arab nomad din pustile Africe de nord și ale Arabiei. *Prin deșert străbăt sălbatec mari familii beduine, Cu viața lor de basme pe câmpie risipiți.* EMINESCU, P. 70. *Și de-ar fi fost să nu te știu, De mult puteam să mor — Un beduin într'un pustiu, Subt lună călător.* VLAHUȚĂ, P. 141. *Sânt, pașă, neam de beduin, Și de la Bab-el-Mandeb vin, Să vând pe El-Zorab.* COȘBUC, B. 96.

— N. din fran. (cuvânt arab). Cfr. *bidiviu*.

BEE, BEEÉ interj. v. *behehe*.

BEEÍ vb. IV^a v. *behăi*.

BEFSTÉC s. a. v. *biftec*.

BEG † s. m. (ș. d.) v. *beiu* ș. d.

BEGÉT cfr. (e)get-beget.

BEGLERBÉIU † s. m. v. *beilerbeiu*.

BEGLICGIÚ †, **BEGLIGÍÚ** † s. m. v. *beilicciu*.

BEGÓNIE s. f. (Bot.) *Bégonia*. — Tipul familiei *begoniaceelor*, care se cultivă ca plantă de po-doabă.

— N. din fran. (Nume dat în veacul al XVII-a în cinstea lui Bégon, intendentul general al coloniei San-Domingo).

BEGSÍ vb. IV^a refl. *Se donner des coups de poing.* — (La Moti) A se înghildi. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. Cfr. *imbegsi*, (im)băcsi, bucsi².

— Etimologia necunoscută. (Pare a se fi născut din *băcsi* prin apropiere de cuvântul a se zbegui).

BEHĂÍ vb. IV^a (IV). *Béler.* — (Despre capră, mai rar despre oaie, cfr. *bălăi*) A scoate strigătul caracteristic al acestor animale; cfr. *sbiera*. „Oaia, capra, berbecel, țapul, mielul și iedul *behăește*.“ (Cavadinești, în Covurlui) H. III, 108; cfr. I, 137, 347, II, 88, IV, 10, V, 280, IX, 53, etc. *Oaia behăește*. (Țitești, în Muscel). H. IX, 429. [Țapul] *au început a să trănși prin poeată* [de durere], *sbierând: becă! că! că! Behe, he, he.* „*Becăcăște tu acuma aci, au zis taurul.* ȚICHINDEAL, F. 173. *O capră neagră... behăeă și se da pe lângă boi.* VLAHUȚĂ, CL. 115. [Și: *behehăi, neobicinuit becăcăi.* | Derivate: *be-hăire* s. f., *behăit* s. a., *behăitură* s. f.]

— Derivat din *behe(he)*, prin suf. *-ăi*. (Cfr. slav. *bekati*, germ. *blöcken*, etc.).

BEHEAHEĂ, BEHEÉ interj. v. *behehe*.

BEHEHĂÍ vb. IV^a v. *behăi*.

BEHEHÉ interj. Interjection imitative du *bélement* des moutons et des chèvres. *Mouton, chèvre.* — Onomatopee care imitează zbirerul oilor s. al caprelor. *Din turma neagră se auzi: bea, bea, beaaa.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Grecol a început să zbiere ca și capra: behee, behee.* ȘEZ. IV, 6/25. *Iada zice: behea-heă. Micaia zice: miea, miea, miea.* TEODORESCU, P. P. 350. | (Cu funcțiune substantivală, în glumă) *Berbecel, oaie, capră.* Cfr. ȘEZ. II, 149/12. *Că-i dau* [fetiț-mele zestre]: *Nouă miez, Nouă purcei, Nouă beeci...* ibid. 149/33. *Pentru behehe vei prăpădi și pre mihoho.* C. NEGRUZZI, I, 247. *Dascăle, Pascăle, Adus-ai pe behehe?* (în notă: iedul.) TEODORESCU, P. P. 260°. [Onomatopeea aceasta constă dintr'un b urmat de e deschis lung; spre a redă glasul tremurat al mieilor și al caprelor, acest e se urmează de mai multe ori, despărțindu-se unul de altul fie prin spiritul aspru, fie prin cel lin. Astfel se explică variantele: *bea, beaaa, beee, behehe, behee, beheahea, beaheahea.* PAMFILE, J. II; (neobicinuit) *becăcă.* ȚICHINDEAL, F. 173; (cu altă labială) *miea, mehehe.* ZANNE, P. I, 92.]

BEHLERBÉIU † s. m. v. *beilerbeiu*.

BEHLIT s. m. (Iht.) v. *behlită*.

BEHLITĂ s. f. (Iht.) *Rhodeus amarus.* — (Mold., Bucov.) Numele mai multor pești mici; propriu: *blehnița* s. *boarca*. Cfr. ANIIPA, F. I. 136-8 (confundat în unele părți cu *pleava* s. *plevușca*, id. ib. 170-2) „*Behlită*, pl. *behlite* = un pește mic, cam verziu pe spate. Nu crește mai mare decât un deget.“ MARIAN. Cfr. *beldiță*. ȘEZ. V, 37/26. [Și: *behlit* s. m. „pește mic și rău la gust (uscăcios)“. DAMÉ, T. 128, *bléhniță*.]

BEICÁCHE † s. m. v. *beiu*.

BEICHETUI † vb. IV^a v. *benchetui*.

BEILÁC † s. a., **BEILÉI** † s. a. v. *beilic*.

BEILERBÉIU † s. m. *Gouverneur général.* — (Turcism) Guvernator general, pașă cu trei tuiuri. *Au căzut mulți vestiți oameni* [la Varna], *dentru carii au fost unul Carageă-bașa, beilerbeî de la Anadol.* MAG. IST. I, 101/24. *Beglerbeiuil Rumeliei aveă o mare putere.* GHICA, ap. RUDOW, XVII, 390. [Și: *beglerbeiu* s. m.; *beilerbeiu* s. m. MAG. IST. II, 225.]

— Din turc. *begler-begi* (beyler-bey) „beiu beilor“.

BEILÍC s. a. 1°. *Palais* (destinée à recevoir les hauts dignitaires turcs). 2°. *Achat (forcé) de moutons* (à des prix préétablis, pour la cour du Sultan). *Impôt* ou *dîme* (sur les moutons, payée au bey). 3°. *Corvée*.

1° † Casa în care se găzduiau beii, p. ext. dignitarii turcești care veneau ca trimeși ai Porții în țările noastre. *Cheltueala musafirilor de la beilic*.

(a. 1786), IORGA, S. D. VI, 190. *Îi ducea la casele de beilic, la ceauș.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 224/11. *Capigiul... viind pe drum, pre la hanurile de beilicuri, nu spunea nimurii unde merge.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 196. *Beilicul după (= de pe) malul stâng al Dâmboviței, de la Jicnița, și beilicul de lângă Sfânta-Vineri din Iași erau cazărmi turcești.* GHICA, S. IV. *Calea „Șerban-vodă” din București se numea înainte Podul-beilicului.* ȘIO. [Păstrat, ca o reminiscență vagă, în poezia pop., sub forma alterată, beilei: *Trage butca să mă duc La casa de beilei.* VASILIU, C. 48.]

2°. † (păstrat încă în poezia populară) Cumpărătura de oi făcută mai mult cu de-a-sila, cu prețuri stabilite din nainte, pe seama Sultanului, p. ext. dare s. dijmă, plătită mai ales în oi, beilului (pentru Constantinopole) s. stăpânirii. Cfr. SULZER, ap. ȘIO. *Cine va avea o sută de oi, va da la beilic numai șapte oi, iar nu mai mult.* (a. 1765), ap. IORGA, B. R. 392. *Am hotărât a să luă pe an din venitul moșilor..., afară de iratul feredelui, beilicul.* (a. 1806) URICARIUL, V, 49/19. *De-i găsi oi aienesti, Să le scrii împărătești, Beilicul să le cei, Din zece una să iei.* POP., ap. TDRG. *Tudorel că mi-și plecă, Un vâtaf cu el luă, Prin sangeacuri cu umblă, Zăherele că strângă, Beilicuri că puneă, Mari averi că adună.* TEODORESCU, P. P. 678^b.

3. Lucru făcut fără plată pentru beiu, pentru boier, pentru stăpânire, p. ext. orice lucru gratuit (făcut fără tragere-de-inimă s. numai de mântuială); cfr. angară, podvadă, havaleă, robotă, clacă. (Construcții: *A fi de ~, a luă de ~* = pe nedrept. ION CR. III, 377, *a lucră de ~ cu vite*, etc.) *Nimică beilicuri în țară nu s'au făcut, ce tot cu bani au plătit Măria-sa Constantin-vodă.* NECULCE, LET. II, 461/30. *O iapă de beilic.* (a. 1741-2) IORGA, S. D. VI, 268. *Toate satele... ținuturilor țării-de-sus s'au îndatorit a lucră la facerea drumurilor..., fără a despăgubi pe săteni cu vreo plată pentru facerea acestui nelegiuit beilic.* (Mold., a. 1835) URICARIUL, VIII, 133/7. *Beilicul Neamfului, Muscalului, Turcului, e tot beilic.* DELAVRANCEA, S. 223. *Tot în clacă, în podvezi, în beilicuri în toate belelele, în boierescuri.* JIPESCU, ap. ȘIO. *Vită de beilic:* supusă la tot felul de munci grele, fig. om exploatat de toți. ZANNE, P. IV, 276.

[Și: beilăc. E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II, 115/8. | Plur. -curi.]

— Din turc. beylik (heglik) „demnitatea unui beiu; dijmă din dobitoace (luată de beiu)“.

BEILICCIU † s. m. *Fonctionnaire turc chargé d'acheter des moutons ou de percevoir la dime sur les moutons, dans les principautés roumaines.* — (Turcism) Funcționar turc însărcinat cu cumpărătura de oi, făcută mai mult cu de-a-sila, cu prețuri stabilite din nainte, pe seama Sultanului s. cu strângerea dijmei de oi, în principatele române. Cfr. beilic 3°. *Când vin beglicgii, oameni trimeși de casap-bașa, starostele măcelarilor constantinopolitani, Bărsanii sănt și ei siliți a le vinde lor întâi, cu un preț statornicit de mai înainte.* IORGA, B. R. 357. Cfr. id. ib. 362. *Ci încă și pentru begligii, la vremea primăverii, iarăși s'au făgăduit Măria-sa vod[ă] că nice decum begligii nu-i va îngădui să facă silnicii și să ia oi fără de tocmeală.* (a. 1753) ibid. 386. *Pentru aceea beilicicii duc la Tarigrad, pre tot anul, oi de acestea... pentru cuhnea Sultanului.* CANTEMIR, ap. TDRG. [Și: belicciu s. m.; beglicciu s. m.; begligiu s. m. | Șeful beilicicilor se numea: beilicci-bașa. ȘIO. II, 16.]

— Din turc. beylikgy (beylikci), idem.

BEI-MŪ † v. beiu.

BEIU s. m. 1°. *Bey (gouverneur d'une province turque ou souverain vassal du Sultan). Prince (de Valachie ou de Moldavie).* 2°. Côté concave d'un osselet. 3°. *Noix employée au jeu, en guise de palet.*

1°. (Învechit; despre provinciile turcești sau supuse suzeranității Sultanului) Guvernator al unei provincii s. al unui oraș, având rangul unui pașă cu un singur tuț; domnitor al unui principat autonom supus suzeranității Turciei, spec. titlul (dat de Turci) Domnilor Munteniei și Moldovei. *Și n'at doilea an muri Murat-beghi.* MOXA, 405. *Beiu de Tighinea, cu oaste turcească și tătărească.* N. COSTIN, ap. ȘIO. *Aveau Tătarii un beiu, pus de împăratul.* AMIRAS, ibid. *Scris-au Vezirul... la pașa de Tighine, zicând că beiu de Moldova este un ghiaur și știe toate ce se fac la Mosc și la Leși, de le scrie... la Poartă; iar tu... nu știi nimică.* NECULCE, LET. II, 335/24; cfr. 396/25. *Mergi la Valahia, de take capul beilului de acolo [lui Hangerliu] și-l ado, spre a-l vedea preaputernicul nostru împărat, că este nevrednic a fi beiu.* DIONISIE ECLESIARHUL, ap. ȘIO. *Strigă pașa-al Diului...: Turcește-te, lăncule, Turcește-te, beule, Beule, creștinule.* TEODORESCU, P. P. 480. *La begu' că se ducea și din gură-așă grăia: Begule, domnia-ta.* MAT. FOLC. 60. || (În epoca fanariotă, titlu onorific, mai ales sub forma turco-greacă) *bei-mū* (= beiu + n.-grec μού = al meu) = domnul meu. „*Ferească Dumnezeu, bei-mū*“, zise Dinu. FILIMON, C. II, 76. *Mă întrebă, bei-mu, dacă am drepturi la pensie?* ALECSANDRI, T. 100. || (Păstrat, în Mold., cu înțelesul de) Boier mare. *Cerbul se culcă acolo pe loc și dormea cât un beiu.* CREANGĂ, P. 224. *Astăzi nu-i mai pasă de nimeni, e beiu mare.* PAMFILE, J. II. [La ALECSANDRI, T. 100, 103 găsim și un diminutiv beicăche (formațiune gumeață, după *agache*) „domnișor“.] || Azi, cuvânt literar, numai despre beii vasali Porții. *Ion Ghica a fost, în timpul exilului, beiu de Samos. Beiu de Tunis e supus protectoratului Franței.*

2°. Partea concavă din cele două părți înguste ale arșicului (opusă lui sicu), și pozițiunea arșicului pe muche cu partea cea scobită în sus, (Mold.) împărat; cfr. arșic. (Întrebuintat și adverbial) *La cine cade arșicul beiu, ia domnia.* ISPIRESCU, ap. ȘIO. *În beiu bun (BARONZI, L. 125/12); și în sicu-beiu (com. I. PAVELESCU): varietăți ale jocului în arșice.*

3°. (La jocul în nuci, sub forma *beg*) Nuca aleasă ca cea mai grea, spre a arunca cu ea în celelalte nuci făcute grămădă. LM.

[Și: beg (1° și 3°); be (2°, în Brașov).]

— Din turc. bey (beg), idem.

BEIZADEA subst. *Fils de prince (régnant ou ayant régné).* — (Învechit; azi mai mult în ironie) Fiu de Domn, prinț. *Avea doi feciori, beizadele, pre Antiohie și pe Dimițrașco.* NECULCE, LET. II, 254/22. *Ștefan beizdada... MAG. IST. II, 25/20. La une[le] hrisoave și acmii se urmează de se pune credința Domnului, a beizadadelor și a boierilor celor mari.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL (a. 1762), ap. GCR. II, 76/19-20. *Au fost rămas la mare scăpăciune, atât Domniul mazili, cât și bezedelele... E. KOGĂLNICEANU (a. 1774), ibid. II, 102/13. Iacă, înălțate împărate, am fost la bezedeaua Măriei-tale.* ȘEZ. IX, 21. *Trăiască domnișele și bizdadelile.* JIPESCU, ap. ȘIO. *Te-aș întrebă cine-o ia [pe noră-ta]? — Un fecior de beizadă.* SEVASTOS, C. 247/12. [Și: bezedea, bezadea. GCR. II, 103/17, beizedea TDRG., beizadea, beizdada s. f., beizdada ȘIO. | Atributul lui *beizadea* stă de obicei la fem., dar se găsește și cazuri de construcții masc. *O beizadă mică.* E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG. *Beizadă cel mare.* id. ib. *Acel Beizadă.* NECULCE, ibid. || Derivat: (rar) *beizadesc*, -ească ȘIO. și *bezedesc*, -ească adj. = domnesc, princiar. *La curți mari, Curți românești, La curțile bezedesti.* POP. ibid.]

— Din turc. beyzade (begzade), idem.

BEIZADEA subst.; **BEIZADESC**, -EASCĂ adj.; **BEIZDADEA** s. f.; **BEIZDEDEA** subst.; **BEIZEADEA** subst.; **BEZEDEA** subst. v. beizadea.

BEJ- v. băj-.

BEL.- Ā (și BEA) adj., subst. v. bāl.

BĒLĀ s. f. Sorte de *poisson*. — (Cătunele, în Mehedinți) Un fel de pește (nedefinit mai de aproape). H. IX, 36.

BELACOĂSĂ † s. f. (Comert) Sorte d'*étouffe*. — Un fel de stofă de mătase, prețioasă. *Trimetea giupă-neselor daruri, canavițe, belacoase*. NECULCE, LET. II, 249/12; cfr. ib. ib. 417/31. [Dintr'o foaie de zestre:] *I rochie de belacoasă roșie... I rochie de belacoasă galbenă*. ODOBESCU, I, 421^b. *14 [lei] 60 [bani] s'au cheltuit cu o față de pristol, ce s'au făcut la mânăst[ire] dintr'o belacoasă*. (a. 1772) URICARIUL, XXI, 360/8. [Și: *belacoasă* s. f. MAG. IST. IV, 117/27; *belicoasă* s. f. (a. 1764) IORGA, B. R. 340; BARONZI, L. 102/10: „rochie de o materie de mătase ce se purtă până la începutul secolului al XIX-lea“.]

BELADONĂ s. f. (Bot.) = mărăgună.

— N. din ital. *bella donna*, idem (propriu „doamnă frumoasă“, fiindcă în Italia se scotea din această plantă o apă de toaletă pentru doamne).

BELALIŪ, -IE adj. *Difficile, laborieux; difficultueux*. — (Turcism; numai în România) (Despre lucruri) Care cere multă grijă s. o îngrijire minuțioasă; (despre persoane) dificil (în gusturi). *Aplicația doftorilor externe e mai belalie și cere prea mult timp*. CARAGIALE, N. S. 83/19; cfr. TELEOR, ap. TDRG. *E foarte belaliu la mâncare*.

[DICT. și: *belalân, belelân, belălân* (la PONT-BRIANT și cu înțelesul de „slăbuț, delicat“.)

— Din turc. *belaly*, idem.

BELBINOC s. m. (Bot.) v. brăbănoc.

BELBIȚĂ s. f. (Iht.) Sorte de (petit) *poisson*. — (În Dolj și Putna) Un fel de pește mic (= *beldiță*?) H. V, 4, 16, 303, 433; I. IONESCU, P. 365 (subt forma dial. *belghită*).

BELC s. m. (Zool.) v. melc.

BELCĒU s. a. *Berceau*. — (Ungurism; în unele părți ale Transilv.) Leagăn (acățat cu funii în grindă). *Fire-ar bătu Dumnezeu, Ațele de la belceu în care m'am scâlceat eu!* REV. CRIT. 337; cfr. MARIAN, NA. 324; VAIDA. *Pruncul... din belceu*. RETEGANUL, CH. 75; cfr. ȘEZ. VII, 166.

— Din ung. *bölcső*, idem.

BELCI, numai în expresia: a legă ~ = „a legă cobză, a legă strasnic“ (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU.

BELCIŪG s. a., s. m. 1°. *Anneau, boucle, viole*. 2°. Sorte de *ceinture*.

1°. Verigă s. inel de metal, fixat de ceva, având menirea de a acăță ceva în el s. de a fi acățat de vreun cârlig. (Astfel e ~ul fixat în perețele casei s. de un stâlp înaintea casei, ca să se lege caii de el, ~ele de care se atâră lacătul, ~ul s. racul fixat de pieptarul hamului, pe care se prind opritorile [DAMÉ, T. 50 și 51], ~ul de la capătul loitrei, în care intră leuca carului, ~ul săbiei, prin care intră cureaua, ~ul de la capătul unui lanț, formând o za mai mare decât celelalte, inelul ce se bagă în botul ursului, de care îl poartă ursarii și p. ext. cel ce se bagă în râtul porcului, ca să nu răme, etc.) Cuvântul e atestat mai întâi la a. 1579, într'un text slavo-român. CUV. D. BĂTR. I, 254. *Și vei face 50 de belciuge de aramă, și vei împreună belciugele den cheotori de căpătâie, și vei împreună pieile [cortului] și vor fi una*. BIBLIA (1688), 57, „Au legă-vei belciugă de narea [bălauru]lui? ibid. 381. *Oficerilor*

infanteriei li s'au dat sabia ce aveă cavaleria, cu belciugele galbene. URICARIUL, XXII, 482. *În belciugul de la carâmbul de desupt din stânga [al cărușei] eră aminată o bărdiță*. CREANGĂ, P. 106. *Cumpără... două belciuge și un lăcătou zdravân*. id. ib. 321. „Cârceiu [se numește] un petec de lanț cu două belciuge la capete, servind a innădi o tânăla de alta, când trag mai multe părechi de boi“. (Săcuieni, în Dâmbovița) H. IV, 253. *Vără lioca cu capul de sus în belciugul de la loitre*. BREBENEL, GR. P. *Dar nu-i frig ei [pe berbeci] cum se frige, Ci-i anină prin cârlige, Și-i întoarce prin belciuge, Să le facă carnea dulce*. ALECSANDRI, P. P. 262; RETEGANUL, TR. 45/34, BIBICESCU, P. P. 167; TEODORESCU, P. P. 295; ALEXICI, L. P. I, 45/13; ȘEZ. VII, 21. *Belciug de aur la râtul porcului*: lucru nepotrivit. ZANNE, P. I, 610; cfr. orz pe găște. † *A pune (s. atâră) cuvă ~ în nas*: a-l face dependent de voința sa, a-l aveă în puterea sa (mai ales prinzându-l cu o faptă nelegă și amenințându-l cu arătarea ei). Cfr. ȘEZ. II, 74/2; ZANNE, P. III, 22. † P. anal. Veriga de care se atâră cheile. Com. N. IONESCU. | (Impropriu) *Za, inel (dintr'un lanț). Acest pământ... este un belciug din lanțul cel nemărginit al cereștilor fințe*. MARCOVICI, D. 320; cfr. BELDIMAN, N. P. I, 102.

2°. (La plur., subt forma *belciugi*) Un fel de cingătoare ce o poartă feciorii și fetele pe lângă Mureș. Cfr. VICIU, GL.

[Plur. -ciuge, rar -ciugi, -ciuguri. LB. | Și: *bălciug*. ibid.]

— Din paleosl. *bělbčugъ*, idem.

BELCIUGĂT, -Ă adj. *Recourbée(s)* (en forme d'anneau, en parlant des cornes des animaux). — (Despre coarnele animalelor) Întors cu vârful spre înăuntru, încârligat (ca un belciug), cfr. *bârligat*. DAMÉ, T. 28. *Boii de la roate, Cu coarnele belciugate*. TEODORESCU, P. P. 139. *Și 50 de berbeci... Cu coarnele belciugate, Toate cu aur vărsate*. POP., ap. HEM. 2128. | Substantivat (subt forma fem.). Nume de oaie (cu coarnele belciugate). H. I, 62. (Cristești, în Botoșani). [Și: *îmbelciugat, -ă. O vacă..., coarnele cam îmbelciugate înăuntru*. MON. OF., ap. TDRG.] — Derivat din *belciug*, prin suf. adj. -at.

BELDĀR † s. a. Sorte de *châle*. — (Turcism) Un fel de șal turcesc, foarte scump. *Beldare, ghermesutur[i]* (între măruri de Țarigrad; a. 1741-2.) ap. IORGA, S. D. VI, 247. (Atributiv) *Un șal beldar, ce s'a cumpărat cu taleri 1500*. (a. 1814). CONV. LIT. XXIV, 671.

— Din turc. *beldar*, idem. ȘIO.

BELDIE s. f. 1°. *Tige (d'herbe, de mauvaise herbe). Mauvaise herbe*. 2°. *Bande d'écorce d'arbre*. 3°. *Perche, garle*.

1°. (În Mold. și Bucov.) Cotor, tuleiu, curpen, vrej, cfr. *bălie*. MARIAN. *Leșie preparată din lemn de fag, beldii și măgului de mac*. MARIAN, CH. 10. *La dînsul, dudăul de boz și de urzici și beldiile de pelin ori lumânărică îi cine știe ce pădure!* SEVASTOS, N. 1. | P. ext. (Mai ales la plur.) Bălării, buruieni. *Acestea sânt beldii la tine? Nu vezi că-s cocogea-me-te copaci groși și înalți crescuți cum se cade?.. Smulge un copaciu... și-l du repede a casă... — Știi voi că mie mi-ar fi rușine..., dacă v'aș duce a casă numai un păiuș de-acestea*. SBIERA, P. 181/7.

2°. Fășie din coaja unui copac (teiu, d. e.), beligă. PAMFILE, J. I; I. C. 175, 195, 229. (Acest înțeles pare a fi provocat prin apropiere de cuvântul *beli*).

3°. (Înțelesul cel mai răspândit) Prăjină lungă (și subțire), par lung. VICIU GL., RĂDULESCU-CODIN. *Ieșiră... cu beldii și cu sabii... și-l ponorivă în râpă*. DOSOFTEU, ap. TDRG. *Se îngrijise Nicolai-vodă, văzând atâția slujitori cu beldii, care ar fi putut mai cu cale să fie mers fără bețe înaintea Domnului*. N. COSTIN, ibid. *Constantin-vodă... trimisease*

pre gâdea, în loc de postelnic-mare, cu toiag de beldie. MAG. IST. V, 122/12. În urmă, deslegă prigonul podului de la streajân; sări pe punte; se propți cu o beldie în mal, ca să-i facă vânt. CONV. LIT. XLIV, 1, 38. Ce știe ghițelul, junicea, mânzatu'... de beldia ta? JIPESCU, O. 48; cfr. TEODORESCU, P. P. 577^b. [După DDRF. și: bældie. | Diminutiv: beldioară. V. BIANU, ap. TDRG.]

BELDIOARĂ s. f. v. beldie.

BÉLDITĂ s. f. (Iht.) *Alburnus bipunctatus*. — (Mold.) Un fel de pește mic de apă dulce, numit și berchiță (Mold.) și coconar (Olt.) ANTIPA, F. I. 163 ș. u.; cfr. MARIAN, INS. 57; POPOVICI-KIRILEANU, B. 89, H. I. (Botoșani), 22, 83. Cfr. behliță.

BÉLEA s. f. Nom de *brebis*. — Nume de oaie (Balintesti, în Covurlui) H. III, 18, s. de vacă (Găvânești, în Buzău) H. II, 88. Cfr. belie, beliță.
— Derivat din bál, prin suf. calif. -ea.

BELEÁ s. f. 1°. *Événement imprévu et désagréable, tuile; ennui, contrariété*. 2°. *Affaires, règles, menstruation*.

1°. Întâmplare neprevăzută care-ți pricinuește neplăceri și de care cu greu scapi; p. ext. ființă care-ți cășunează fel de fel de neplăceri. (Nota aceasta a neprevăzutului, a venirii ca din senin, se recunoaște și din verbele cu care se construște: ~ *ua cade, pică s. dă pe s. peste cineva* [pe capul s. spinarea cuivă]; *cineva cade* ~ [pe capul] *cuivă*; *cineva își găsește ~ ua cu altcineva s. cu ceva*). Cfr. pacoste, năpaste, potcă, bueluc, lipcă, bacală, satară. Poate... înțelegând Moscalii că sânt [Turci balgi] în Iași, să nu sloboadă podgheaz, să-i strice și pe dinșii și târgul; ce să trimită măria-sa pașa [de Tighine] un agă a/l lui, să-i rădice [pe Turci] din Iași, ca să nu facă vr'o belea fării și târgului. NECULCE, LET. II, 339/1. Să nu ne aducă vr'o belea. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 249/14. Noi nu le-am căzut belă, ce datorie ne-am făcut și i-am întreat, și n'a vrut să cumpere de la noi, purtându-ne cu vorbe. (a. 1809), ap. IORGA, S. D. VI, 174. Nu voiu să-mi gădesc beleaua, dându-ți drumul în raiu. C. NEGRUZZI, I, 93. Să nu facă pe Nicolae ban-mare, își găsea beleaua cu viziru'; să-l facă, își aprindea paie în cap cu boierii fării. I. GHICA, ap. TDRG. Nu-s păcate aște? Nu-s belăle pe capu' omului? ALECSANDRI, T. 233. La grea belea m'a vârit iar spânul. CREANGĂ, P. 219. El eră bun-bucuros că-i ia beleaua din bătătură (e vorba de o oaie), de-oare-ce n'avea ei ce să mănânce, dar încă (mi-te) să mai dea și oi. ISPIRESCU, L. 208. Ingerul pe care cade beleaua să fie dat Țiganului la botez stă 40 de pași departe de el. ȘEZ. I, 213/33. Îi spuse beleaua ce-i făcuse diavolu' (îl înșelase să-și omoare părintii). *ibid.* III, 78/10. Nevasta frumoasă E belea la casă. BIBICESCU, P. P. 181. Lela, Tu cu ochii faci belăle. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 40; cfr. 213. În belea o fi 'ncăput, Ori vr'un raiu o fi văzut? TEODORESCU, P. P. 505. Câte pasărele zboară Toate zic: „Bade, te'nsoară! Numai biata rânduneă Ea din gură-așa zicea: „Bade, nu-ți lua belea"... ȘEZ. I, 103^b/26. De n'ascultăți vorba mea, Voi atunci dați de belea. *ibid.* IV, 132^b/18. Fugi, urte, de-acole, Nu-mi cădea mie belă. SEVASTOS, C. 36/22. Tot un bou ș'o belea. CREANGĂ, P. 37 (se zice despre doi soți nepotrivii: unul trage'n dreapta, altu'n stânga. Cfr. ZANNE, P. I, 331). Comoară găsită, Beleă nesfârșită. ZANNE, P. V, 198. Bună ziua și-am dat, Beleă (ua) mi-am căpătat. PĂSCULESCU, L. P. 106.

2°. (Rar, pop.) Soroc, period, menstruație. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 148.

— Din turc. belâ, idem. (Unul dintre puținele turcisme care sânt răspândite și peste munți). Cfr. satară-belea, urdu-belea.

BELEÁG † s. a. *Signe de reconnaissance*. — (Numai la CANTEMIR) Semn de recunoaștere; cfr. lozincă, parolă. Toate pasărele..., pentru asupra inorogului vânătoare, beliág și cuvânt își deaderă. IST. 169. [Plur. -leáguri.]

— Din slav. bĕlĕgŭ „semn“. Cfr. beleaznă, beuigă.

BELEÁJÁ s. m. *Sot*. — (Cuvânt rar) Prost, nătăfleată, guguman. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. beleuz, beleujet.

BELE-ÁRTE s. f. plur. *Beaux-arts*. — (Invechit; barbarism) Arte-frumoase (pictura, sculptura, arhitectura, muzica, poezia, elocvența și coreografia, spec. cele două dintâi). Școala de bele-arte.
— N. din ital. belle arti, idem.

BELEÁZNÁ s. f. *Blessure, cicatrice*. — Rană, p. ext. semnul lăsat de rană, cicatrice. Au intrat iarăși în oraș sănătos și zdravăn, nice leac de sămân sau beleázná având, dintr'atâtea rane. DOSOFTEIU, V. S. 180, 2. Am o beleázná la mână. (Gura-Răului, Drăguș). VICIU, GL. Nu-ți mai rupe bubulița aia, c'ai să-ți faci o beleázná! (Brașov).

— Pare a derivă dintr'un tip slav *bĕlĕzna (din bĕlĕgo, ca bulg. bĕlĕzka „semn“; cfr. rus. bĕlizna „pată albă“).

BELEĆ s. m. (Dulgh.) *Outil de charpentier*. — O unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. II, 244. (Beilic, în Constanța).

BELECOÁȘÁ † s. f. (Comerț) v. belacoasă.

BELEŪ s. m. Nom donné aux chiens (blancs). — (Jud. Bacău) Nume de câne (alb). DAME, T. 181. Cfr. albeiu, bálán, etc.

— Derivat din bel (bál), prin suf. adj. -eiu.

BELEJ s. m. *Prépuce*. — (Țara-Hațegului) Prepuțiu. REV. CRIT. III, 88.

— Din bulg. bĕlĕzĭ, idem. CAPIDAN.

BELELÁU, -ÁE, BELELÉU, -ÉIE adj. v. belaliu.

BELEMNÍT s. m. (Geol.) *Bélemnite*. — Molusc celatopod fosil, cu corpul terminat ca un vârf de săgeată cilindrică, (pop.) coadă-de-șarpe. *Belemniti* = *cozi-de-șarpe*. *Pisați se suflă în ochi, la boi, pentru albeață*. (Rucăr, în Mușcel) LEON, MED. 114; cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 4.

— N. din fran. (de la grec. βέλεμων „săgeată“.)

BELENGHÉR s. m. (Bot.) (Dâmbovița) = costreiu. PANȚU, PL.

BELETRÍSTIC, -Ă adj. *Relatif aux belles-lettres, littéraire. Belles-lettres*. — De literatură, literar. | Substantivat (s. f.; invechit). Științele-frumoase (gramatica, elocvența și poezia), literatura, (azi, mai ales) scrierile literare în proză. *Belletristica creolă de la San-Domingo*. HASDEU, I. C. XI.

— N. după germ. belletristisch, Belletristik, idem.

BELEŪC, -Ă adj. v. beleuz.

BELEUJÉT, -Ă adj., subst. 1°. *Sot*. 2°. *Femme dont la coiffure est relevée et tirée en arrière*.

1°. Prostănac, nătăfleată, guguman. *Da cum de te-o pus dracu' să te sui și tu și beleujătu' cel de băiet pe bietul măgar?* ȘEZ. V, 41/8. Cfr. beleuz, beleajă.

2°. Substantivat (s. f.) Femeie ce și-a pieptănat părul îndărăpt, de i se văd tâmplele și fruntea goală. ȘEZ. II, 149/13 (apropiat de belă? : Și-a belit tâmplele, le-a lăsat goale de păr?).

BELEUJGĂ s. f. v. beleușcă.

BELEUȘCĂ s. f. (Bot.) — O plantă. (Pelești, în Dolj) H. IV, 407. [Și: beleușgă. (Scăiești, în Dolj). H. IV, 352.]

BELEUZ, -Ă adj. *Sot.* — (Rare) Prost, nătăfleată, guman. RĂDULESCU-CODIN; cfr. LIUBA-IANA, M. 30. [Și: beleuc, -ă. Brașov.] Cfr. beleajă, beleujet.

BELEZĂC † s. a. v. belezic.

BELEZIC † s. a. *Anneau (qui réunit le fût et le canon d'un fusil).* — Inel, verigă s. brătară care leagă patul puștii de teavă. O pușcă arnăușcă, cu belezicurile de argint. DOG. (a. 1821), ap. ȘIO. [Plur. -zicuri. | Și: belezăc. TDRG.]

— Din turc. belezyk „brătară, inel“. TDRG.

BÉLFER s. m. *Maître d'école, pion.* — (Mai ales, în Mold.; fam., ironic) Învățător (de copii mici), dascăl, dascălas.

— Din dialectul germ.-ovreiesc Belfer (< germ. *Behelfer* s. *Beihelfer*) „servitorul școlii, ajutor de învățător“. TDRG.

BEEFÉU s. a. v. bulfeu.

BELGIÁN, -Ă (-CĂ) adj., subst. *Belge.* — A(l) Belgiei, din Belgia. *Sobă belgiană.* [Pronunt. -gi-ian.] — Derivat din Belgia, prin suf. gent. -ean (la fem. pentru adj. -eână, pentru subst. -eancă).

BELHIȚĂ s. f. (Zool). *Loir (Myoxus glis) (?)*. — Animal cu blană fină. Pârș? (Cfr. BĂRCIANU, DDRF.) *Animalele sălbaticе ce se prind și seucid în județul Mehedinți sânt: urși, lupi, vulpi, jderi (cu gușa galbenă), belhițe (cu gușa albă),...* I. IONESCU, M. 95. *Blane: samur, cacom și de belchiță.* FILIMON, C. II, 597. [Scris și: belchiță.]

— Pentru etimologie, cfr. germ. Bilch, polon. bielina, rus. zemljanaja bjelka. TDRG.

BELI vb. IV^a trans. 1°. *Écorcher, dépouiller.* 2°. *Retrousser (la peau), découvrir, mettre à nu.* 3°. (Refl.) *S'écortcher.* 4°. *Écorcer, excortiquer (un arbre).* 5°. *Dépouiller, piller.*

(Pop.)

1°. A desface s. luă (toată) pielea de pe o vieteate s. de pe un întreg membru al corpului; cfr. jupul, jupi, scalpă. *Îi beliră capul.* DOSOFTEIU, v. s. 35, 2. *Să nu încapă în mâna lui Tar Petru, că i-ar fi belit de viu.* N. COSTIN, LET. II, 76/32. *L-au belit de piele, ca pre o vită.* MINEIUL (1776), 94, 2/1. [Se scrie că Vladislav III] *să fie belit și sărat tălpile Turcilor.* ȘINCAI, HR. II, 42/29. *Trimite măcelarii să-l belească [pe cerb], să mănânc carne din el.* RETEGANUL, P. I, 49/22. *Hârca... începe a-și frige o broască belită.* MERA, L. B. 274. *Sărută-mă, că ți-oiu plăti.* — *Nu te pot, de m'ai bel.* BIBICESCU, P. P. 373. *Belit și mâncat și zbiară prin sat?* (= Cimpoiul). GOROVEI, C. 73. *Ce folosește mielului de astăzi mâncat, de ai și belî mame pielea de pe lup?* ZANNE, P. I, 554. (Despre oamenii nemiloși) *Belește boul până a nu-l tăia.* ib. I, 328. *Țipă, ca [și] când o belește cineva de vie.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 53/11. † (Fam., pop.) A-i ~ cuivă obrazul: a-i dogori obrazul, a-l face de rușine. ZANNE, P. II, 326. | (În Mold. și Transilv.; (despre oamenii beți). A ~ țapul s. vulpea: a vărsă. ION CR. II, 247.

2°. Spec. A da în lături (înapoi, în sus) partea mobilă care acopere un membru al corpului nostru: a ~ dinții (fam. *fasolea*, impropriu: *buzele*) = a-și arăta dinții, a rânji (prosteste); a ~ ochii = a deschide ochii mari, a-i căscă, zgâi s. înholbă, fig. a se uita cu ochii mari, cu mirare, prosteste (la ceva). Cfr. PAMFILE, J. II. *Jigania, belindu-și buzele și rânjindu-și dinții,...* zise ... CANTEMIR, IST. 321. *Tu-*

șește... copilul, până... belește ochii și hârăe. ȘEZ. IV, 30/4. *Cine nu belește ochii, belește punga!*: când nu bagi de seamă, păgubești. ZANNE, P. V, 521. (Cfr. „cine nu deschide ochii, deschide punga“).

3°. Refl. *A se ~ (la ceva) s. a-și ~ (ceva)* = a i se luă cuivă o fâșie de piele, rânindu-se, a se juli. *Cade..., își belește fruntea.* PANN, Ș. II, 5/16. *Bărbatul beat... Sare'n sus, se veselește, Picioarele de-și belește.* ZANNE, P. 164. *M'am belit la nas.*

4°. P. anal. A despoia o plantă (copac, ramură, etc.) de scoartă, a curăți coaja de pe el, a-l descoji. *Belise, din luncă, toți copacii, de coajă.* N. COSTIN, LET. II, 119/25. *Hlădanii [de cănepă] se belelesc de beligi, ori... se meliță.* ȘEZ. IX, 143. *Ai belit molizi.* RETEGANUL, CH. 41.

5°. Fig. A despoia, a jefui pe cineva (de bani), a-l jupui. *Vodă, după ce ne-au belit, va să ne și robească.* ZILLOT, CRON. 82. *Alexandru toată Asia o au robii, și atâtea popoară au belit.* ȚICHINDEAL, F. 278. *Am rămas săraci!.. [Moțoc] ne belește și ne pradă!* C. NEGRUZZI, I, 154. (Joc de cuvinte) *Belu belește, Goleșcu goleşte, Manu jupuește* (reminiscentă a jafurilor boierilor de subt Caragea). ZANNE, P. VI, 19.

[Derivate: belire s. f.; belit s. a. *O piele, de am dat-o pentru pricina belitului.* IORGA, S. D. XII, 216; (mai ales) belitură s. f. (†, la plur., exprimând și rezultatul acțiunii: exacțiuni) Rană rezultată prin julare, sgăriitură. *Aceste răutăți și belituri ce făcea Aaron-vodă.* N. COSTIN, LET. I, A. 102/36. *Din hârfeala aceea s'a ales cu câteva belituri pe obraz.* | **belit**, -ă adj. (și fig., despre cai) prăpădit, amărit (propriu: cu belitură), substantivat: mărtoagă (cfr. germ. Schindmähre). *Toată noaptea mă certau Cu niște voinici din plaiu, Pe niște beliti de cai.* TEODORESCU, P. P. 229^b. *Hi, belitule, la deal!* PAMFILE, C.; **belitor**, -oăre adj. (mai rar) subst. (cu înțelesul de) cel care belește vitele (la abatoriu). ANON. CAR.]

— Din bulg. *beljъ*, idem (propriu: a înalbi, cfr. dubletul *bilj*, *ghili*).

BELICOĂSĂ † s. f. (Comerț) v. belacoasă.

BELIE s. f. Nom de *brebis*. — (Covurluiu) Nume de oaie. H. III, 71, 49. Cfr. *bêlea*, *beliță*.

— Femininul substantivat al adj. *beliu* „albicios“ (neîntrebuințat), derivat din *bâl*, prin suf. adj. -iu.

BELIȚĂ s. f. v. beliță.

BELIGĂ s. f. *Bande d'écorce enlevée à une plante textile.* — Fâșie de coajă belită de pe o plantă textilă. PAMFILE, J. *Hlădanii se belesc de beligi ori, mai rar, se meliță și se strâng. Tot așa, dacă cănepa e mare, se rup cotoarele groase, cu beligi mari, spre a se da la hlăndani... Beligele de hlăndani sânt pentru frânghii (funia e de beligi de teiu).* ȘEZ. IX, 143.

— Pare a fi derivat din *beli*, prin suf. -igă.

BELIGERĂNT, -Ă adj. *Belligérant.* — (Despre popoare) Care se află în războiu (cu alt popor), războitor. *Puterile beligerante.* | Substantivat. *Drepturile beligeranților.*

— N. din fran. (lat. *belligerans*, part. lui *belligerare* „a purta războiu“).

BELIȚĂ s. f. Nom donné aux *brebis* de couleur blanche. — Diminutivul lui *belă* (cfr. *bâl* II), derivat prin suf. -iță. Nume dat oilor albe. MARIAN. [Cu alt sufix: *beliță* s. f. (Scurtești, în Buzău) H. II, 203.]

BELITURĂ s. f. v. beli.

BELNĂ s. f. *Sac (court et large).* — (Vicovul-de-sus, în Bucov.). „Sac scurt și larg (conținând 100 kg.)“. Com. P. CĂRSTEAN.

BELȘITĂ s. f. 1°. *Balısier* (*Canna indica*). 2°. *Jonc-flouri* (*Butomus umbellatus*).

1°. Plantă ierboasă cu frunzele mari, verzi sau purpurii, florile de colorii variabile. PANȚU, PL.

2°. = roșătea. BARCIANU; DDRF.

BELȘUG s. a. *Abundance*. — Cantitate mare de lucruri trebuitoare traiului, astfel ca prin ea să se asigure omului o stare materială mai mult decât îndestulată, abundență, imbelșugare (în opoziție cu lipsă); cfr. berechet, prisosință, bogăție, sloată, har, sațiu, spor. (Absol., sau indicându-se prin prep. de — mai rar prin în s. prin cazul posesiunii — în ce consistă abundența. Adesea în loc. din s. cu ~). *Aceastea au fost răutățile surorii tale, Ierusalime, mândria, sațiu, bișugul de toate*. VARLAAM, C. *Avem bișug mare în sfânta ta casă*. DOSOFTIEU, ps. 120. *Măncarea de în bișug și beutura în biv ... se află*. CANTEMIR, IST. 90. *Cu frumuseața și bișugul țărilor Romanilor îndulcindu-să* [Germanii]... id. HR. 11/22. *Târguri vestite, pline de toate bișugurile*. M. COSTIN, LET. I, 8/18. *În zilele lui* [Iliș Alexandru-vodă] *au fost mare bișug și liniște*. N. COSTIN, LET. II, 7/23. *De câte ai poftit, cu toate te-am dăruit, și fiind întru atâta bișug au gândești că-i muri?* MSS. (a. 1773), ap. GGR. II, 96/34. *Să le stoarcă toate avuțiile, ca nu cumvă... cu numărul lor să se mândrească, și cu bișugul bucatelor să se îmbuiețească*. ȘINCAI, HR. 285/21. *Puind* [Nicolaie Caragea-vodă] *toate trebile țării și boierile cu orânduiala bună, eră liniște și bișug și iestinatate*. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 167. *Nu știm când va fi belșug sau când va fi lipsă*. I. IONESCU, C. 212. *Se vede c'o început a fi belșug în țară*. ALECSANDRI, T. 571. *Sărăcia s'a incubat în locul bișugului d'ordinară*. DELAVRANCEA, S. 219. *Din belșug să ai toate, și totuși fără cheltuială nu poți să fii o casă*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 130. *Mulțămeste cucoanei că... ai dat peste belșug, luându-te sub aripa dumisale*. CREANGĂ, P. 330. *Nu se puteau sătura, văzând atâta belșug în casa lor*. ISPIRESCU, L. 268. *Nu mai trăiește în belșug, ca'nainte*. ȘEZ. II, 47/18. *Paparuda umblă urând: Să dea Dumnezeu birșug!* (Pietroasa, în Buzău) H. II, 170. *De are oul două gălbenușuri, e a belșug*. LEON, MED. 92. *Rădă, ca găina când se vede în belșug*. ZANNE, P. I, 470. | Fig. *Mamele de familie, al căror bișug de forme îl admirau ștren-garii de pe punte*. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[Plur. (mai rar) -șuguri. | Și: bielsug, bilșug, țibșug, (+ biu) țibșug, (+ biv) țibșug, (+ bir?) birșug, (cu schimbarea sufixului) bișag. PAMFILE, J. II, ION CR. I, 122, JAHRESBER. VII, 82 (Gorj), bișag (comit. Murăș-Turda). MĂNDRĂSCU, UNG. 133, țibșug, țibșug, țibșug, țibșug.]

— Din ung. bőség, idem (propriu: „lărgime“); cfr. biv, biu, bios.

BELȘUGÓS, -OASĂ adj. *Abundant, riche, fertile*. — Abundant, imbelșugat, spornic. *Aceă vestită, largă și bișugosă... țară*. CANTEMIR, HR. 216/10. *Cu iute picior undele bișugosăsei Dunării trecând...* id. ib. 12/29. *O sămânță bișugosă de fericire*. MARCOVICI, D. 104. *Dacă iarna, la zile mari, va fi promoroacă multă, e semn de an belșugos în toate*. ȘEZ. VI, 22.

— Derivat din belșug, prin suf. adj. -os. (Cfr. ung. bőséges, idem.)

BELTEĂ s. f. (Cul.) v. peltea.

BEMÓL s. m. (Muzică) *Bémol*. — Semn convențional pus înaintea unei note, spre a arăta că trebuie scorbită cu un semiton acea notă și toate notele următoare de același ton (din întreaga bucată, dacă e pus la cheie, din același tact, dacă e în mijlocul bucății). Cfr. diez, becar.

— N. din fran. (compus din numele literei *b* și *mol* „moale“).

BENĂ s. f. v. bină.

BENCHÉT s. a. *Festin, bombance*. — (Învechit, pop.) Masă mare, de petrecere, ospăț, (†) băntură (cu lăutari și cu joc); cfr. chef. *Au venit și în țarg, în Iași, de au făcut bencheturi*. N. COSTIN, LET. II, 40/24; cfr. 14/21. *Fund în ziua de Sân-Petru, făcând ghegeneralul masă mare, benchet...* NECULCE, ibid. II, 433/24. *Benchetul începe cu glume late*. RUSSO, S. 103. *Aice iarăși bucurie nespūsă, benchete, măn-cări ca acelea și jocuri și bănturi*. SBIERA, P. 66/6; cfr. 93/1. [Accentuat și: (Mold.) *bénchet*. | Plur. -chete și -cheturi.]

— Din rut. *bénket*, idem. (Cfr. dubletul *banchet*).

BENCHETUI vb. IV^a. 1°. *Festoyer, faire bombance, faire la noce*. 2°. *Régaler; fêter*.

1°. Intrans. A petrece în bencheturi. *L-au poftit în curțile crăiești... și au făcut masă mare, bechetuind până a treia zi, cu mare veselie și cu jocuri*. MAGAZ. IST. III, 44/23. *Când femeia, fără voia bărbatului, va merge și va benchetui cu alții, mând noaptea la casă streină, [bărbatul poate cere despărțenie]*. PRAVILA (1814), 103. *Cu ruadea bea și benchetuește, dar negușitorii nu face*. C. NEGRUZZI, I, 249. *Cine-mi dă un pahar de vin, să benchetuesc cu voi?* ALECSANDRI, T. 1521. *S'au așezat cu toții la masă și au benchetuit, veselindu-se până târziu noaptea*. SBIERA, P. 53/29. *S'acum se gălesc, De benchetuesc, La valea adâncă*. ALECSANDRI, P. P. 63/23.

2°. † Trans. (rar). A-i face cuivă o primire sărbătorească, cu mese de gală. *Terzimanul... au venit pe la Grigori-vodă... și l-au benchetuit o zi, cu mare cinste*. NECULCE, LET. II, 436/19.

[Și: (+ beiu) † beichetui vb. IV^a. | Derivate: benchetuire s. f., benchetuit s. a., benchetuială s. f. *În sfârșit insurăfeii, săturându-se de benchetuit, își luară ziua bună*. GANE, N. I, 167/11. *Nu se trăește numai cu benchetuieli și chichieli*. ȘEZ. IX, 117.]

— Derivat din benchet, prin suf. denominal -ui (după rut. *benketováti*, idem). Cfr. dubletul *banchetă*.

BENCHETUIĂLĂ s. f. v. benchetui.

BENCHIȘOR s. a. — Diminutivul lui benchiu (derivat prin suf. -ișor). *Să nu aibă [scăldarea din velniță] nici un benchișor negru*. DRĂGHICI, ap. TDRG.

BENCHIU s. a., s. m. *Grain de beauté, signe, mouche*. — Mic semn negru (natural s. artificial) pe trup, mai ales pe obraz; cfr. aluniță, nuneă, mursă; p. ext. semn (pe obraz); spec. semn făcut (de mamă) pe fruntea copiilor (cu noroiu de pe călcăiul încălțămintelor, amestecat cu scuipat, cu cerneală, cu funingine, cu cafea s. cu cenușă), ca să nu fie deochiați. Cfr. MARIAN, NA. 94; CREANGĂ, GL., GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 49, 52, ȘEZ. I, 15/26 și nota, V, 37/27, VI, 31. *Plasturele cele negre, cu care își făcea murse sau benghiuri false*. FILIMON, C. I, 757. *Gurifa-i cu benghiu negru, cu un gândăcel pe-o floare*. ALECSANDRI, P. III, 88. *Cu două benghiuri cărmuzii, în umerii obrazilor*. VLAHUȚĂ, N. 97. *Nă, na... să n'o săruși că rămâne benghiu*. SADOVEANU, SĂM. IV, 435. [Mama]-mi făcea... câte-un benchiu boghet în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul. CREANGĂ, A. 35. [Plur. -chiuri, rar (s. m.) -chi. MARIAN, NA. 94. | Și: benghiu, zbenghiu s. a. *Își puneă murse și zbenghiuuri*. GHICA, S. I, 66. [Ornamentele exterioare sânt] *capricioase rotocoale, ce răsar cu zbenghiuuri scilpicioase*. ODOBESCU, II, 504. *I se face zbenghiu în frunte, cu această tină*. ȘEZ. III, 121/23; cfr. MARIAN, NA. 94. *În zbenghiuuri e și numirea unui joc de copii*. ISPIRESCU, ap. RUDOW, XIX, 396; (+ bob) *bobéchiu* „semn făcut în fruntea copiilor, să nu se deoache“. ȘEZ. V, 37/27.]

— Din turc. *benek*, idem.

BENDEL subst. (Cismăr.) *Corne* (outil de cordonnier). — (Mold.) Bucată de corn, pe care cismarul, când taie marginea tălpii, o pune între talpă și piele, ca să nu atingă pielea. TDRG.

BENDERLIU, -IE adj. *De Bender*. — Din (s. de la) *Bender*. *Pentru niște Turci benderlii, ce se plâng că se cere a doua oară goștina ce au dat ei și ciobanii lor*. DOC. (a. 1741-2), ap. IORGA, S. D. VI, 230.

— Din turc. *benderli*, idem.

BENDIȚĂ s. f. — Diminutivul lui *bandă* (derivat prin suf. *-iță*). *Petrecut de o bendiță luminoasă, ceanul de pe vatră își sclipește apa dintr'însul ca pe o lamă de oțel*. N. REV. R. II, S. II, 95. Cfr. *bentiță*, *betiță*.

BENEDIȚIUNE s. f. *Bénédiction*. — Binecuvântare, blagoslovenie. *Benedicțiunea religioasă... pentru căsătorii va fi obligatoare, afară de cazurile ce se vor prevedea/ prin anume lege*. HAMANGIU, C. C. XVI. — N. din lat. *benedictio*, -onem, idem.

BENEFICIĂ vb. 1^a. *Bénéficier*. — A se bucura (de un folos oarecare), a trage folos (din...). *S'au făcut o sută de forme de administrație pentru țărani, dar țărani n'au beneficiat de dinsele*. MAIORESCU, D. II, 174.

— N. după fran.

BENEFICIĂR, -Ă adj., subst. *Bénéficiaire*. — (Jur.; și substantivat). (*Moștenitor*) *beneficiar*: subț beneficiu de inventariu; cfr. HAMANGIU, C. C. 171. | Substantivat. Persoana în beneficiul căreia se dă o reprezentare.

— N. după fran. (lat. *beneficiarius*, -a, -um.)

BENEFICIU s. a. *Bénéfice*. — Câștig s. folos de care ne bucurăm s. pe care-l tragem din ceva. *Oricare minor emancipat ale cărui tocmeli se vor fi scăzut... va pierce beneficiul emancipațiunii*. HAMANGIU, C. C. 111. Spec. (Jur. și fig.) *Beneficiu de inventariu*: folosul ce și-l rezervă cineva, primind o succesiune, de a nu plăti pasivul decât până la concurența activului, după ce va fi făcut inventariul. *Succesiunea poate fi acceptată curat și simplu, sau sub beneficiu de inventariu*. ib. 166. [Ministrul actual] *a continuat numai tradițiunile și a primit moștenirea, fără beneficiu de inventar însă, a ministerelelor vechi*. MAIORESCU, D. I, 129. | Câștig s. folos (de o oarecare însemnătate) rezultat dintr'o întreprindere. *Asociații își împart beneficiile. Reprezentație (teatrală) dată în beneficiul săracilor, în beneficiul unui actor*. (De aci, eliptic) *Astă-seară e beneficiul cutăruia*. [Pronunț. -fi-ciū.]

— N. din lat. *beneficium* „binefacere, favoare, privilegiu“. Cfr. *binefacere*.

BENEVÔL, -Ă adj. *Bénévole*. — De bună-voie. *Între umilire de-o parte și între benevola și sigura noastră zdrobire și sacrificare de altă parte, guvernul a menținut națiunea română pe vechia ei cale tradițională*. ODOBESCU, III, 425.

— N. din fran. (lat. *benevolus*, -a, -um „binevoitor, devotat“).

BENGA subst. invar. *Diabie*. — (Mold., Bucov.) (Pop., ironic; mai ales în ocări și blesteme) *Drac, diavol*. PAMFILE, J. II, ZANNE, P. VI, 486; MARIAN, NA. 95. *L-a luat dracu' sau bengă*. ȘEZ. III, 114/26; cfr. CONTEMPORANUL, VI, II, 106; I, 405. *Du-te la bengă de acă! Să te ia bengă! De te-ar lua amă odată bengă!* (Bilca, în Bucov.) Com. g. TOFAN. [Prin Transilv., diminutivul: *bengut*, -ă, (în funcțiune adjectivală) = „ciudat, rău, al dracului“. MARIAN, NA. 95.]

— Din țigănește *beng*, idem. Miklosich, *Vokalismus*, I, 5.

BENGĂL adj. *De Bengale*. — (Numai în expresia) *Foc bengal*, foc de artificii, cu lumini intensive în diferite colori.

— N. după fran.

BENGHIU s. a. v. *benchiu*.

BENGHIUȘĂ s. f. *Barre de bois, traverse*. — (Mold.) Lemnul de care se sprijină partea de sus a leucii (la căruțele numite *cotiug(ar)e*) și de care se reazemă loitrele. TDRG. Cfr. *suian*.

BENGUȚ, -Ă adj. v. *bengă*.

BENIC † s. a. (Comert) *Satin pointillé*. — (Turcism) Atlas cu „pui“ s. picățele. *3 dvere de benic roșii și cu ținte de aur*. (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 199.

— Din turc. *benek*, idem. (Cfr. *benchiu*). ȘIO.

BENIȘ s. a. (ș. d.) (Îmbrăc.) v. *binîș* ș. d.

BENT s. a. *Vallon où il y a quelquefois de l'eau*. — (Rar; turcism) „Mică vale unde se află câte odată și puțină apă“. (Ciobanul, în Constanța) H. II, 251 (Se găsește și ca nume de localitate: un sat în jud. Buzău). Cfr. *batal*², *viroagă*. [La PONTBRIANT: „mocirlă“. | Plur. *-turi*.]

— Din turc. *bend* „digne, réservoir d'eau“. CIHAC, II, 548.

BENTIȚĂ s. f. — Diminutivul lui *bantă* (derivat prin suf. *-iță*). [Iia are la piept] *un fel de semicerc de fir, susținut de bentițe late, tot de fir*. ODOBESCU, I, 418. [Și: *bentliță* s. f. PAMFILE, I. C. 357.] Cfr. *bendiță*, *betiță*.

BENZINĂ s. f. (Chim.) *Benzine*. — Carbură de hidrogen, ulei volatil extras din rășinele și din gudronul cărbunelui de pământ.

— N. din fran.

BEOTIÂN, -Ă adj., subst. *Beotien*. — (Om) greoiu la minte. [Pronunț. *be-o-fi-an*.]

— N. din fran. (derivat din *Beotia*, ținut al Greciei antice al cărui locuitori aveau ponosul că sânt greoi la minte).

BERĂCEA s. f. invar. (Cor.) *Danse paysanne*. — Numele unui joc țărănesc. SEVASTOS, N. 280/32. [Și: *berăcea*. PAMFILE, J. III.]

BERĂR s. m. *Brasseur*. — Fabricant de bere. *Întră alții, eră un berariu bogat*. BARAC, T. 64. [Fem., rar, *berăreasă* COSTINESCU, *berăriță*. LB.]

— Derivat din bere, prin suf. nom. agent. -ar.

BERĂREĂSĂ s. f. v. *berar*.

BERĂRIE s. f. *Brasserie*. — Fabrică de bere s. (mai ales) local în care se bea bere. [Vlădica Atanasie] *ținea crăsmă de vin și și-au făcut berărie*. ȘINCAI, HR. III, 200/1. *Berăria unui Țidov, aflătoare la Nicolina*. (Mold., a. 1823) URICARIUL, V, 65/21. *Berării, fabrică de tot felul sânt slobode de cătră ocărmuire*. (Mold., a. 1827) ibid. II, 202/31.

— Derivat din *berar*, prin suf. loc. -ie.

BERĂRIȚĂ s. f. v. *berar*.

BERĂT † s. a. *Diplôme ou brevet (d'investiture)*. — Diplomă s. brevet de investitură dat de Înalta Poartă mai ales Domnilor țarilor românești, la instalarea în domnie; cfr. *firman*, *uric*. *De la împărăția Turcului să-i scoată uric de domnie neschimbată în zilele lui, care uric în limba lor se cheamă berat*. M. COSTIN, LET. I, 217/26; cfr. N. COSTIN, LET. II, 82/26. *S'au cedit fermanul cel de domnie, că bereat încă nu se scosese*.

ACSINTE URICARUL, LET. II, 144/36. *Au scos băratul și l-au dat la împăratul.* KOGĂLNICEANU, ap. HEM. 3235. *Într'acest an ș-au înnoit Duca-vodă domnia de al 3-lea an..., și, îmbrăcând caftanul, după ce au citit baratul de domnie, au dat cu 12 tunuri.* MAG. IST. ibid. 3235. *Solul... trimis de Kadul-vodă, mergând... la Turc..., i-au făcut și barat împărătesc, ori cât negoț va avea și va merge în țara turcească, vamă să nu dea.* MAG. IST. I, 284/26. [Plur. -turi. | Și: bereat, barat, bariat. | Cel prevăzut cu un berat se numește, în epoca Fanarioților, † beratliu s. m. (< turc. *beratly*), ap. ȘIO.]

— Din turc. berat „diplomă“.

BERATLIU † s. m. v. berat.

BERBÁN s. m. (Iht.) Sorte de poisson. — Un fel de pește. (Smulți, în Covurlui) H. III, 408.

BERBANT s. m. *Galant, vert galant, coureur (de femmes).* — Om care face curte la femei, care se ține de crailăcuri, care umblă după femei; cfr. ștregar, craiu, craidon. (Une-ori în funcțiune adjectivală) *Un birbant de cei de frunte și de țări vânturători.* BELDIMAN, ap. TDRG. *Acesta, frate, îi un berbant, un tâlhariu și un înșelătoriu.* DRĂGHICI, R. 241. *Ghidi, porc-de-căine și berbantule ce ești!* GORJAN, H. IV, 161. *Chirița... Mi-a făcut curte, berbantu', tot drumul.* ALECSANDRI, T. 70. *Fluturi mulți... vin în urma lui, un lanț, Toți cu inime ușoare, toți șagalnici și berbanti.* EMINESCU, P. 196. *Falstaff este un berbant bețiv, care râde totdeauna, face glume indecente și ne face să râdem și noi.* MAIORESCU, CR. II, 189/31. *Tot berbantii de flăcăi cântă fetelor în joc.* ȘEZ. III, 108/32. [Poet. (Despre animale) *În cea baltă de la Fant, Este-un șarpe cam berbant.* ALECSANDRI, P. P. 398^b/13. *Cu caii berbanti, Din gură 'nvățați.* ȘEZ. III, 41/13. [Și: birbant.]

— Din n.-grec. *μυρριτανός*, idem (și bulg. *berbânt*, pol. *birbant*, toate din ital. *birbante* „ștregar, om de nimica“).

BERBANTĂRESC, -EĂSCĂ adj.; **BERBANTĂRIE** s. f.; **BERBANTȚIE** s. f. v. berbantlăc.

BERBANTLĂC s. a. *Conduite ou mœurs de galant, de coureur de femmes.* — Fapte, purtare, apucături de berbant, cfr. ștregarie, crailăc. *Breee!..... ce berbantlăc!..... Îmi ia fata, îi mânăncă zestrea și sare garduri!* ALECSANDRI, T. 1278. *Colonelul e grozav de muieratec, mai toată leafa o cheltuește cu berbantlicuri.* S. NÁDEJDE, ap. TDRG. *Să nu se apuce fiul său de suflet de berbantlăc.* ISPIRESCU, U. 79/10. *Gândeam că te-i fi dus prin lume, după berbantlăcuri de-a tale.* CREANGĂ, P. 314. [Plur. -lăcuri. | Și: berbantlic. | Cu alte sufixe (rar, neobișnuite): *berbantție* s. f. COSTINESCU, ALECSANDRI, ap. TDRG.; *berbantărie* s. f. *Singur n'a voit... să mă lese, zicând că am să fac berbantării.* I. NEGRUZZI, III, 151. | Derivate adjectivale (neobișnuite): *berbantlicesc*, -ească. *Nu făcea așa cumvâ niște nazuri berbantlicești?* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; (cu alt sufix) *berbantăresc*, -ească. *Ducean o viață berbantărească.* id. ib.]

— Derivat din berbant, prin suf. abstr. -lăc (cfr. turc. *berbädlyq* „dezordine“. CIHAC, II, 548).

BERBANTLICESC, -EĂSCĂ adj. v. berbantlăc.

BERBĂRĂTURĂ s. f. v. bărburătură.

BERBĂU s. a. (Îmbrăc.) Sorte de veste de paysan (en bure). — O haină scurtă, de dimie. (Cătunul Soodol, în Gorj). H. VI, 236.

BERBÉC s. m. (Zool.) v. berbece.

BERBECĂR s. a. (Îmbrăc.) Long manteau de paysan (en peau de mouton). — (În Mehedinți) Cojoc

lung cu lână mare. N. REV. R. 1910, 85; cfr. sa-rică, burcă.

— Derivat din berbec, prin suf. instrum. -ar.

BERBECĂR s. m. *Berger préposé à la garde des bœliers.* — Cioban care păzește berbecii. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 155, (Călinești, în Botoșani) H. I, 34, (Ciacăru, în Brăila) H. I, 139; JAHRESBER. XVI, 221. | Spec. Epitetul unuia dintre cei trei Filipi; se serbează toamna, la 26 Septembrie. MARIAN, SE. I, 253.

— Derivat din berbece, prin suf. -ar (formațiunea cuvântului este, probabil, străveche, cfr. *berbicarius* în Glosele de la Reichenau, sard. *bervegadzu*, fran. *berger*, prov. *bergier*).

BERBECĂRIE s. f. *Troupeau de bœliers; pâture pour bœliers.* — Cărd de berbeci după ce au fost aleși (după Sf.-Mărie) dintre oi (Călinești, în Botoșani) H. I, 34 și locul pe care pășunează. TDRG., LU-PAȘCU, ap. CDDE. nr. 159. [Și: bărbăcărie. H. I, 34.] — Derivat din berbec, prin suf. col.-loc. -ărie.

BERBÉCE s. m. I. (Zool.) *Bélier*. II. (Fig.) 1°. ~ (constellation). 2°. ~, *mouton, sonnette* (instrument pour enfoncer des pilotis), *demoiselle*. 3°. Grains de maïs que l'on a fait griller et éclater sur une surface chauffée. 4°. ~ (machine de guerre).

I. Masculul oii, după ce a ajuns într'al 3-lea an al vârstei. (Găvănești, în Buzău). H. II, 87. Când nu se adaugă atributul „bătut“ s. „intors“, se înțelege totdeauna berbecul necastrat; arete (cfr. asman, batal, valos). 268 berbecii. CATASTIH (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 209. *Pe zi, numai o merță de pâne se mânăncă și doi berbeci.* NECULCE, LET. II, 203/34. *Șiroaiele ploaiei... deteră capului său aspectul unui berbece plouat.* EMINESCU, N. 34. *Haidaii să mânăncă și apoi să v'arăt pielea berbecului.* RETEGANUL, P. III, 64/17 (mai gros: pielea berbecului). *Berbeci are [Oprășanul] sute 'ntregi, Cu cozile pe telegi.* ALECSANDRI, P. P. 201^b/13. *Se bat în cap, ca berbecii:* nu se înțeleg. PAMFILE, J. I-a venit berbecu' la casă (Bărlad, în Tutova): s'a îmbogățit. ZANNE, P. I, 323. *De-a berbecule (s. berbecul s. berbecii) e numele unui fel de luptă și a unor jocuri de copii (acestea descrise la VICIU, GL. și la PAMFILE, J. I, 53, III, 44). S'au învoit ca să se lupte... de-a berbecule.* SBIERA, P. 103/34. *Cornul berbecului este numele unei flori la iie.* BREBENEL, GR. P.

II. P. anal. 1°. (Astron.) Constelațiunea zodiacului care coincide cu echinocțiul de primăvară, cfr. a rete II, 1°. OTESCU, CR. 20. *Dă va tună în număr berbecului dăspre răsărit, va fi robie și peire multă.* GROMOVNIC (a. 1799), ap. GCR. II, 164/24. *Martie în 21 se înceape anul și stăpânește Jupiter în zodia berbecului, lăcașul lui Mars.* CALENDARIUL (1814), 64/3. Cfr. CALENDARIUL (1844), 22, CULIAN, c. 158.

2°. Trunchiu gros de lemn, cu care se bat parii, se bătătorește un loc, se pisează sămânța în oloineță, etc. (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN, cfr. arete (II, 2°).

3°. (Mai ales la plur.) Boabe de porumb care, puse să se coacă pe o vatră fierbinte, crapă de căldură și „pocnesc, sărind ca un berbece“; flori(cele), cocoșei. PAMFILE, J. II, 88-89.

4°. (În arta militară a antichității și a evului mediu) Mașină de războiu cu un gât lung terminat într'un vârf de fier în forma unui cap de berbece, cu care se izbeau zidurile și porțile cetăților asediate spre a face spărtură în ele, cfr. a rete (II, 2°). *Făcând o mașină [= mașină] ce o numesc berbece; au luat cetatea.* ȘINCAI, HR. I, 113/27.

[Și (singulare reconstruite din plur.): *berbec*, (rar) *berbeciu*. PAMFILE, C. | Plur. (rar, în rimă), și: *beciuri*. *Cere-or sute O cornute, Cere-or zeciuri De berbeciuri.* MUSCEL, 11. *Și cincizeciuri De berbeciuri.* (Pucioasa, în Dâmbovița). PĂSCULESCU, L. P. 57.]

— Din lat. pop. *berbex*, -*ecem* (= *verveax*), idem

BERBECÉL s. m. I. *Petit bélier*. II. 1°. *Laneret, lanier, pie-grièche (Lanius)*. 2°. *Sorte de raisin*.

I. Diminutivul lui berbece (derivat prin suf. *-el*), mai ales desmierdător. Cfr. berbecuț. *Și-și avea Trudor ș'avea Tot cînăci de mieluzei, Mieluzei cam berbecel*. ȘEZ. III, 212^b/₇; cfr. GCR. II, 329^c/₆.

II. P. anal. 1°. (Ornit.) Pasăre, pe spate cenușie s. roșiatică, cu aripel și cu coada negre Specii: *~ ul-mare* (și: lupul-vrăbiilor s. șoimuț); *~ ul-mic* (și: lupul vrăbiilor-mic); *~ roșiatic* (și: șofran). [Femeiușca se numește: berbecică, plur. berbecēle.] MARIAN, O. II, 77 ș. u., BARCIANU.

2°. (Bot.) Un fel de strugure alb, cu boabele mici, dese, rugini și dulci la mâncare. (Băilești, Comșteni, Adunați, etc., în Dolj) H. V, 16, 134, 3, (Cosoșev, în Mehedinți) H. II, 55, (Cioara, în Teleorman) HEM. 2104, JIPESCU, O. 53.

BERBECÉSC, -EASCĂ adj. *De bélier*. — (Rare) De berbece. *C'o căciulă berbecească, Nimenea să nu-l cunoască*. MATEESCU, B. 62.

— Derivat din berbece, prin suf. adj. *-esc*.

BERBECICĂ s. f. (Ornit.) v. berbecel (II).

BERBECUȚ, -Ă subst. I. *Petit bélier*. II. 1°. *Bécasine (Gallinago gallinaria)*. 2°. *Laneret, lanier*.

I. Diminutivul lui berbece (derivat prin suf. *-uț*), mai ales desmierdător, berbecel. [Mieii] *carii sânt berbécuți, și nu sânt de areate, se jugănesc mai nainte*. ECONOMIA, 90. [Și: hărbăcuiț „miel de un an”. JAHRESBER. XVI, 221.]

II. P. anal. (Ornit.) 1°. (Mold., Bucov.) = becațină, sităruș. MARIAN, O. II, 301. [Femeiușca se numește berbecuță. *ibid.*]

2°. (Rare) = berbecel-mare (v. berbecel II, 1°). MARIAN, O. II, 77.

— Derivat din berbec, prin suf. dim. *-uț*.

BERBELĂC † s. a. *Ustensile(s) de barbier*. — (Rare) Obiecte de-ale (meseriei) bărbierilor. *Două prosoape de mire, berbelăcuri pentru ras, cusute de copile la gherghel*. ALECSANDRI, T. 433. [Plur. *-lăcuri*.]

— Din turc. *berberlik* „meseria de bărbier”. (Cuvântul a fost împrumutat într-o accepțiune puțin schimbată).

BERBELEĂC subst. *Culbute*. — Numai în legătură cu verbele mișcării *a se da, a veni s. a cădea* (s. cu exclamații care le înlocuiesc) în loc. adv. de-a berbeleacul (rar: de-a berbeleaca) = de-a rostogolul, (de-a) tumba, (rostogolindu-se) peste cap, învârtindu-se, „vălându-se, mergând fără voie când pe-o parte, când pe alta”. *S'a dus săracul cap de-a berbeleaca la vale*. RĂDULESCU-CODIN, L. *Căzû d'a berbeleacu' de pe scaun jos*. GORJAN, H. I, 54. *Bătrâna... Tranc! din pom, de-a berbeleaca jos grămadă a căzut*. DULFU, ap. TDRG. *Calul se duse d'a berbeleacul*. FUNDESCU, L. P. 29¹/₄. *Copiii... se dau de-a berbeleacu'*. ȘEZ. VI, 29. *Trânta de-a berbeleacul* (s. de-a berbecul) e descrisă la PAMFILE, J. III, 44. | Fig. *A da pe cineva de-a berbeleacul* = a-l da peste cap, a-l face să cadă cu rușine (la alegeri, etc.). *Cine a dat(ără), la alegeri, mai mulți ca mine de-a berbeleacul?* N. N. BELDICEANU, SĂM. III, 263.

— De bună-seamă o modificare glumeață a cuvântului berbec(e).

BERBENE s. m. (Bot.) v. brebenel.

BERBENȚĂ s. f. (Dog., Bot.) v. berbință.

BERBENÓG s. m. (Bot.) v. brebenoc, saschin.

BERBÉR-BĂȘA † s. m. v. bărbier.

BERBETEĂG, -Ă adj. v. beteaș.

BERBINĂ, BERBINĂ s. f. (Bot.) v. verbină.

BERBINCIOĂRĂ s. f. — Diminutivul lui berbință (1°) (derivat prin suf. *-ior*). *O berbincioară de lapte*.

MARIAN, SA. 27. *Cătat-am și prin cămară Și-am aflat o berbincioară; Berbincioara-i din trei doage Și-a fost plină de potloage*. BUD, P. P. 61^b. [Și: hărbăncioară. ȘEZ. VIII, 93.]

BERBINTĂ s. f. I. 1°. *Sorte de baratte, de seille* ou de *baril*. 2°. *Taxe* (de *compagnon-cordonnier*). II. 1°. *Citrouille, potiron*. 2°. *Nympe de fourmi*.

I. 1°. (Dog.) Vas de lemn, făcut din doage, servind cu deosebire la păstrarea lăpturilor și a brânzeturilor, mai rar a băuturilor spirtoase. Cfr. putinică, butoiaș, bătăiu (și cele citate acolo). *Bărbântă* (plur. *-bânțe*) = vas făcut din doage de brad și înfundat la amândouă capetele cu funduri. MARIAN.

Bărbântă (plur. *berbinți*) = puțină de forma unui polobăcel lungăreț, în care se ține brânză s. lapte acru. De obicei sânt făcute pentru trei vedre. CREANGĂ, GL. *Bărbântă* = vas în forma buței; se face din lemn de brad, se cercuește cu cercuri de lemn și se înfundă la amândouă capetele. ȘEZ. VIII, 93. *Bărbântă* (plur. *berbinți*) = butoiu, hărdău lung, în care se ține brânza și laptele de oi. BUD, P. P. *Berbință* = vas de lemn pentru pus brânza când se sărează. (Mehedinți) N. REV. ROM. (1910), 85. *Berbință* = putinică, puțină foarte mică. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 83, cfr. v, 189 (Florești, în Dolj).

Bărbânta cu lapte se atarnă de două sforicele în poziție piezișă și apoi se hurducă, până se alege untul. JAHRESBER. XVI, 216. *1 berbențe de rîndze*. CATASTIH (a. 1588), CUV. D. BĂTR. I, 206. *Că hambarele mi-erău tot pline de bucate, berbințele tot pline de brânză*. (Reteag) N. REV. R. I, S. II, 157. *Împrejurul mesei [se aflau] mai multe scaune rotunde ca berbințele*. MARIAN, T. 363. [Igreții] *cântă câte lângă o berbință (butoiu) cu vin ori cu vinars*. (La Moți) MARIAN, NU. 75. *O bărbântă de vin, Cu cercuri de alun, O bărbântă cu holercă...* SEVASTOS, N. 346¹/₃₆₁, 347¹/₂. *Brânză... rasă de pe bărbântă*. ȘEZ. III, 146¹/₁₅.

Când îi brânză, nu-i bărbântă! CREANGĂ, P. 45. (: n'ai niciodată tot ce-ți trebuie). *Această fată pare că nu-și va uita cuțitul în bărbânta cu brânză*: se zice despre o fată leneșă care se vede că nu va fi bună gospodină. (Bucovina) MARIAN, NU. 30.

2°. † (Mold.) Taxă plătită de cei ce voiau să intre în breasla ciubotarilor. *Care meșter strein... va vrea să se așeze aici în Iași, cu breasla ciubotarilor, sau și din ucenici care va vrea să iasă meșteri deosebi, să aibă a merge la starostele și la breslași, ca să-și ia voie, dându-și bărbânta cinci lei, cu poclon cu tot; iar carele va fi ficior de meșter, știut de ceilalți, acela să dea bărbânta 2 lei și jumătate, cu poclon cu tot*. (Mold., a. 1766) URICARIUL, XIV, 2.

II. P. anal. 1°. (Bot.) (Subt forma *berbeniță*). Bostan, dovleac (mare). *Adă o berbeniță, să dau la porci*. (Valcăul-român, în Sălăgiu) VICIU, GL.

2°. (Entom.) (Munții Bucovinei) Nimfă de furnică. Cfr. cocoon, sac, săcușor. MARIAN, INS. 233, 234.

[Forma *berbință* în Transilv.; *berbeniță* în Mehedinți, Dolj, Banat (ANON. CAR.) și Sălăgiu; *hărbântă* (cu plur. *berbinți*) în Mold., (plur. *-bânțe*) Bucov., (plur. *berbințe*) Maramureș.]

— Din ung. *berbence, hōrbōnce* „butoiaș”. (Și rut. *berbenicja*, idem.)

BERBUNC s. a.; **BERBUNCĂ** s. f. v. bărbunc.

BERC s. a. v. bărc.

BERC, BE(Á)RCĂ adj. *À queue courte; anoure*. — Cu coada scurtă s. scurtată, fără coadă, spec. (despre bou și despre vacă) cu coada fără șfichiu (s. fără canaf). DAMÉ, T. 29, H. III, 14. Cfr. *ciumpav, ciopărtac, retezat*. „Ce! vrei să las vulpea bearcă?” *Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori, decât să rămâie vulpea mea fără coadă!* ODOBESCU, III, 47. *Înainte ca casei lui Ioniță Custură, o prepelețică făcu de-odată: svárrr! „I-ai tăiat coada Ioniță”, glumă învâțătorul. „Uite-o, săraca a rămas bearcă!”*

SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 948. *Vr'o cinci sute de berbeci...* Tot berbeci de coade bercei. TEODORESCU, P. P. 474. Două năpârcei bercei. PĂSCULESCU, L. P. 62. | (În batjocură, despre o fată fără coade) *Are-o bearcă d'ibovnică*. MĂNDRESCU, L. P. 214¹⁰. | (În glumă) *Om cu cămașă bercă*: cu cămașă scurtă. (Aliman, în Constanța) H. II, 240. || (Substantivat) Numiri de câni ciobănești și de vânat; la fem. *berca*. (Mărăcineni, în Buzău) H. II, 146, (Coșereni, în Ialomița) H. VII, 154. [Și: *berg*. PĂSCULESCU, L. P.]

BERC s. m. (Anat.) Partie charnue du nez, entre les narines. — (În nordul Transilv. și în Bucov., mai ales la plur.: *bercii nasului*). Partea cărnoasă dintre nările nasului, „punctica nasului“. BUGNARIU, NĂS., (Siret, în Bucov.) MARIAN, D. 216, 218.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung., prin *Ātmar*, *berke* „mugur“, slav. *brkz* „vârf, mugur“. BERNEKER, SL. WB. 119).

BĒRCĂ s. f. 1°. *Brebis* à laine crépue. 2°. *Laine teinte* (de cete sorte de brebis). (În Ungaria).

1°. „Oaie cu lână creată și mică“. VAIDA. *Șade 'n poartă răzâmat, Cu cușma de bercă 'n cap*. MĂNDRESCU, L. P. 213²⁰. [Și *bircă* (Ban.) H. VI. 176, LIUBIANA, M. 14.]

2°. P. ext. Lână acestor oi, de obicei boită. Cfr. MARIAN, NU. 296. *La brâm, femeile tinere și fetele* [din Săliște] au cingători de bercă peștriță (*un soiu de lână*). MOLDOVAN, T. N. 135. *Pânzături roșii de bărcă*. RETEGANUL, CH. 145. *„Bortită“ se numește firul — de obicei o bercă roșie — cu care [se] leagă florile pe pălărie*. VICIU, GL. [Și: *bărcă*.]

— Cuvântul se găsește la Unguri: *birka* „oaie cu lână scurtă și creată“, la Sârbi: *birka* „un fel de oi“, la Poloni: *biera, bierka* „oaie turcească sau românească, cu coadă scurtă“ și la Cehi: *bira, birka* „oaie ordinară, sterilă“. CIHAC, II, 481. Extensiunea aceasta pare a pleda pentru răspândirea cuvântului prin cichani români. În cazul acesta, există poate o înrudire cu francezul (în Normandia) *berk* „oaie rea, ordinară“. Posibilă e și o legătură a acestui cuvânt cu adjectivul *berc* (cfr. forma polonă); nota comună ar putea fi: „scurt“ (în coadă s. în lână).

BĒRCHEA v. terchea.

BERCHINĂ, BERCITĂ s. f. v. bechită.

BERCIU † s. m. *Hérait*. — Crainic, pristav. *Și zise Alexandru să strige berciul la tofi, și să-l audă. Și strigă așa... și zise tot pi epe să încalce și să lege mânăii la gura peșterii. Și așa făcură... și luară cine ce au găsit. Și strigară berciul, să lase iepile pe voe[a] lor, pe unde or vrea să iasă*. ALICSĂNDRIE (a. 1784), ap. GCR. II, 133²¹.

— Din sârb. *biric*, idem (din ital. *birro*, cfr. zbir).

BERCŪȘ s. m. Nom de *chien de berger* (à queue courte). — Nume de câne ciobănesc (Perieți, în Ialomița) H. VII, 336, probabil: cu coada scurtă. [Și: *bircuș* (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 156.

— Derivat din *berc*, prin suf. *-uș*.

BERCŪȚ s. a. *Petit buisson*. — Diminutivul lui *berc* (= *bărc*, derivat prin suf. *-uț*). LB., etc. (Și ca nume de localități). [Plur. *-cuțuri*.]

BERDEDĒU s. a. v. ferdideu.

BERDUÎ vb. IV^a = bărdul. GRIGORIU-RIGO, M. I, 23.

BĒRE s. f. 1°. *Boisson*; *bombance*. *Boisson (al-coolique)*. 2°. *Fête* campagnarde, pendant les jours gras après Noël. *Jeunes gens qui organisent cette fête*. 3°. *Jeu d'enfants*.

Infinitivul verbului *bea*, devenit abstract-verbal.

Dictionarul limbii române. 20. V. 1911.

1°. (Adesea în corelație cu *mâncare*; azi, aproape numai în legătură cu „mâncare“, înlocuit încolo prin) Băutură (I, 1°). *Bearea mea cu plângere mestecăiu*. CORESI, PS. 275. *Nu iaste mâncarea și bearea împărăția cerului*. id. E. 537¹¹. *Elu-și[i] pășea jocurile și berile și mâncările*. MOXA. 389¹⁻². *S'au adăpostit prin curțile boierești, ca grămăticii..., trăind pe bere și pe mâncare, fără grijă de ziua de mâne*. I. GHICA, S. 57. *S'am să mă așed, măi vere, pe mâncare și pe bere*. ALECSANDRI, T. 912, cfr. 611. *Scoală, Goleo, nu ședeă, Las' berea și mâncarea*. TEODORESCU, P. P. 588^b.

2°. (Transilv. și Bucov.) Petrecere aranjată, la țară, de tineret, la începutul căslegilor, numită și: *beraș* s. ospățul feciorilor. Cfr. MARIAN, NU. 67, SE. I, 53, 82, î. 259. *Ie-ți, Mărie, ziua bună De la păhăruț cu miere, De la feciori, de la bere*. MARIAN, î. 259. *Dat în bere* = bun de înșurat s. de măritat. ZANNE, P. IV, 200. | P. ext. Grup de tineri care aranjază astfel de petreceri. Cfr. MĂNDRESCU, L. P. 207.

3°. Numele unui joc de copii (Gârbovi, în Ialomița) H. VII, 186.

BĒRE s. f. *Bière*. — Băutură fermentată preparată din orz și din hameiu. *4 căldare mare de bere*. CATASTIH (a. 1588), CUV. D. BĂTR. I, 194. [Nemții] *învățați cu bere și cu horică*. M. COSTIN, LET. I, 250⁷. *Bere proaspătă*. C. NEGRUZZI, III, 195¹⁰; cfr. II, 188⁷. *Trăgând din când în când... câte o gură din cafeaua și berea ce le sta dinainte...* EMINESCU, N. 37. *Cuiu cu cuiu se scoate-afară, Vin cu bere de-ă amară*. (Poiana-Mărului, comit. Făgăraș), ap. ZANNE, P. IV, 177. | (Eliptic) Pahar de bere; cfr. halbă, țap. *Băiete, dă-mi o bere mică*. [Numai în acest înțeles din urmă, are și un plur.: *berii*.]

— Din germ. *Bier*, idem (apropiat de infinitivul verbului a *bea*).

BEREĂN s. a. v. bere¹.

BEREĂT † s. a. v. berat.

BERECHĒT s. a., s. m., adv. I. 1°. *Bonheur, chance*. 2°. *Abondance*. 3°. (Iron.) *Celui qui porte bonheur*. II. *Trompeur*. III. *Abondamment, à foison, très, fort*. (Necunoscut peste munți).

I. S. a. 1°. *Noroc, fericire, prosperitate* (care se revarsă asupra cuivă în mod neașteptat, copleșindu-l cu bunuri pământești). *Cum au ajuns făraniu la Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat...*, de se mirau făraniu ce berechet i-a găsit. CREANGĂ, A. 161. *Dar toate lucrurile cu vremea lor: și berechetul și petrecănia au și ele un capăt*. ȘEZ. IX, 117.

2°. (Stare de) belșug, (de) abundență. (Adesea în legătură cu „spor“, mai ales în urări) *Casa boierească gemea de berecheturi*. ORĂȘANU, ap. ȘIO. *Dumnezeu să vă dea sănătate la toate, spor și berechet*. MARIAN, NA. 406. *Cu tofii [și] iar ziua bună, cu [vorbele]: „berechet, cu berechet să vă fie!“*. SEVASTOS, N. 77⁷. *Se face smeu, apoi se ridică sus și se face nour, și unde cade se face berechet*. (Topal, în Constanța) H. II, 320.

3°. Om care ți-aduce noroc (întrebuințat numai în ironie). *Nu știu cine te-a îndreptat la casa mea, că știu că ești berechet bun!* CREANGĂ, P. 162. (De aici:)

II. S. m. (Mold.) „Pleșcar, bun de minciuni“ (CREANGĂ, GL.), „șiret, de numa înșală pe alții“ (ȘEZ. IX, 149). *Ai văzut berecheți? Țin cămi și-i mână pe la case, de mânăncă găinele vecinilor*. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Neculai, nu te tot pune în poară cu tofi berecheții!* CONTEMPORANUL, VI, I, 490.

III. Adv. În abundență, cu prisosință, cu imbelșugare, foarte, tare. *Eră îndestulare rodurilor pământului... eră și peștele berechet*. DIONISIE ECLSIARCUL, ap. ȘIO. *De mânăncat, mânăncărăm bine, vin aveam berechet*. CHIBICI-RĂVNEANU, ap. TDRG. *„Are parale?“ — „Berechet!“*.

— Din turc. *bereket* „fericire, belșug, bogăție“.

BEREGATĂ s. f. (Anat.) *Larynx, gosier*. — Laringe, înghițitoare, gâtiță; p. ext. toată partea gâtului în care se află laringele. *Bérigate* = gula. ANON. CAR. *Râsul... ajunsse căprioara, se acăță cu ghiarele de pieptul ei, își înfipse dinții în beregată...* ODOBESCU, ap. TDRG. *Cocoșii s'auzeau peste tot satul, cântând să-și rupă beregata*. DELAVRANCEA, s. 51. *Hei, băbușco, tu nu vrei o ghiorțătură, să-ți speli beregata?* CONV. LIT. XLIV, II, 73. *Cu beregată (gâtiță) se face de urât, dacă se strigă prin beregată (= laringe de animal, uscat) pe nume acela căruia vrea să-i facă de urât*. LEON, MED. 97. *Cu paloș s'apropiă, Să-i taie beregata*. TEODORESCU, P. P. 565. *A pus mâna în beregată și a strâns cât a putut, ca să nu se ducă mustul pe gât*. ȘEZ. III, 32/3. *A avea beregata curcanului (în Vâlcea) = a înghiți repede și nemestecat*. ZANNE, P. II, 17. [Și: berăgată, berigată. Plur. -gate, (în Mold.) -găți. ȘEZ. VIII, 153.]

BERETĂ s. f. *Béret*. — Un fel de căciuliță de postav, de catifea, etc., cu fundul scurt, larg și răsfrânt peste margini, purtată de marinari și adesea ca acoperământ de fantazie de către copii, doamne, studenți; cfr. baretă, bonetă. *Scoate din săculețul ei un beret tot din uniforma canonicilor „Le Formidable”*. CARAGIALE, M. 124. *Logofătul are un fel de căciuliță, ca o beretă de marinar*. IORGA, N. R. B. 83. [Și: beret s. a.] — N. din fran.

BERÉZNIC s. m. *Garde-bois, garde forestier*. — (Mold. de nord și Bucov.; rusism) Pădurar. ȘEZ. II, 23/11. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. — Din rut. (po)berežnik, idem.

BERG, -Ă adj. v. berc².

BERGAMOTĂ s. f., adj. f. *Bergamote*. — Varietate de pară, care se topește în gură; foarte gustoasă. — N. din ital. bergamotta (alterare a turc. bergarmôdi „pară a Domnului”).

BERICHITĂL s. m. *Bâtonnet* (servant à faciliter la pose de treillis en branchages). — (Munții Sucevei, în Mold.) *Berichitâl* = un bățșor cu laț, care servește la sucitul nuielilor. ȘEZ. V, 37/29. — Etimologia necunoscută. (Cfr. brighideu).

BERIGATĂ s. f. v. beregată.

BERLÂNT †, **BERLEÂNT** †, **BERLIÂNT** † s. a. v. brilliant.

BERLÎC s. m., s. a. v. birlic.

BERNĂVICĂȘI, **BERNAVÍCI** s. m. plur. (îmbrăc.) v. berneveci.

BERNEVECÍ s. m. plur. tant. (îmbrăc.) Sorte de pantalon de paysan. — (În Bucov., Mold. și jud. Buzău) Un fel de pantaloni țărănești groși, de iarnă (largi și foarte lungi, făcuți mai ales din sumani albi); cfr. cioareci, ițari. MANOLESCU, I. 183 ș. u., ȘEZ. II, 23^b/127. REV. CRIT. I, 290, CREANGĂ, GL. *Fiește-care ficior de bacal vra să-și schimbe bernivicii pe un pantalon*. RUSSO, S. 6. *După modelul pieptariului, cojocului, surmanului, bernevecilor (cioarecilor)... românești din Bucovina, mi-am dat de făcut în Viena un port întreg*. SBIERA, F. S. 140. *Ițari, berneveci, cămeșoale...* CREANGĂ, A. 48. *Se schimbă cu cămașă și ismene de dum-bac sau de fuior, cu berneveci (cioareci) ori ițari*. MARIAN, I. 62. *Cu luleau'n dinți, Cu bernavicii cru-șii*. VASILIU, C. 181. [Și: berneveci CREANGĂ, GL., bernivici, bernavici, bernevigi (Băleni, în Covurlui) H. III, 4, birnivici WEIGAND, B. B. 94, birnevigi (Cavadinești, în Covurlui) H. III, 109, ȘEZ. IX, 39; (prin apropiere de brău) briniviciu (într'o poezie pop. din Vâlcea, unde se confundă cu „brăcinar”). ȘEZ. III, 215-216. | Diminutiv: bernăvicăși ȘEZ. IX, 18.]

— Cuvântul, de origină obscură, se găsește și la Sârbi (*benevreke, benevrake, benebreke*, etc.), la Bul-

gari (*benevreci*) și la Albanezi (*brendevek*); în limba română e împrumut de la unul dintre aceste popoare. Cfr. CIHAC, II, 12, G. MEYER, ALB. WB. 46, BERNEKER, SL. WB. 49.

BERNEVICÍ, BERNIVÍCI, BERNIVÍGI s. m. plur. (îmbrăc.) v. berneveci.

BERTELIE s. f. v. betelie.

BERTIȚĂ s. f. v. bartă.

BERZ s. m. *Jeu d'enfants*. — Numele unui joc de copii. (Poiana, în Ialomița) H. VII, 393, probabil identic cu jocul numit „de-a-barza” (v. barză).

BERZICĂ s. f. *Nom de chèvre*. — Nume de capră. (Davidești, în Muscel) H. IX, 220.

— Diminutivul lui barză (ca numire de capră), derivat prin suf. -ică.

BESACȘTEĂ s. f. v. besactea.

BESACTEĂ s. f. *Cassette, nécessaire*. — (În România; învechit) Cutioară (de lemn) lucrată frumos, în care se păstrează bijuterii, obiecte de cusătură, de toaletă, etc., casetă. *Ad' aici besactea cea nouă*. ALECSANDRI, T. 1394; cfr. 411. *Tata i-a dat un ceasornic frumos, mama o besactă de toaletă*. EMINESCU, N. 86. [Și: besectea ALECSANDRI, T. 422, besactea PONTBRIANT, COSTINESCU, bisactea TDRG., bișactea. *O bișactea veche, un fel de cutie mare de vișin, capacul încrustat cu sidefuri cât aluna*. BASARABESCU, LUC. V, 10; cfr. TELEOR, N. REV. R. I, 170; bestahtea ap. ȘIO., TDRG., besacștea POENARU, ap. TDRG. | Diminutiv: besăctelută TDRG., bișăctelută. I. NEGRUZZI, IV, 77.]

— Din turc. beštahta „pupitru, cutie, etc.”

BESACTEĂ, BESĂCTELUȚĂ s. f. v. besactea.

BESĂDĂ s. f. v. beseadă.

BÊSCHIE s. f. (Dulgh., Dog.) *Scie à bras, arpon*. — Fierăstrău mare pentru tăiatul buștenilor și al bănelor, cu pânza cu dinți mari și curbată (mai lată la mijloc decât la capete), la capetele căreia sânt fixate două mânere de lemn; îl mișcă doi oameni, trăgând alternativ de câte un capăt al lui. DAMÉ, T. 112, STAMATI, D. (Lupești și Prodănești, în Covurlui) H. III, 266, 378, (Albești și Deleni, în Fălciu) H. VI, 17, 82, babilă (5°), bestie¹, pânză. *Mergeți și aduceți o beschie și un topor*. ION CR. III, 102. [Și: bestie. DAMÉ, T. 112, 89. | Derivat: bîschigiu † s. m. Tăietor de lemne. DOC. (a. 1795) (turc. *bîčkyğı*), ap. ȘIO.]

— Cfr. bulg. *bîčkija* „ferăstrău, joagăr” (din turc. *byčky* „ferăstrău, cuțit”. ȘIO.).

BESĂDĂ s. f. *Conversation, parole. Anecdote*. — (În Transilv.) Convorbire, voroavă, vorbă. *Se îndulcească-se lui besadele meale*. PSAL. SCH. 340. *Și amă besadele tale aiave te fac*. TETRAEV. (1574), 250. *Și Domnul duse-se deacă svârși besada cu Avraam*. PALA (1588), ap. CCR. 56. || (Prin Buzău) Poveste anecdotică, anecdotă; ghicitoare. [Și: besadă. CANDREA, T. O., băsădă (plur. -sade și -sazi) = vorbă, convorbire. *Atâtea băsădzi rale*. TIPLEA, P. P. 45.]

— Din paleosl. besēda (s. din ung. *beszéd*), idem. Cfr. băsădi.

BESĂRECĂ †, **BESĂRICĂ** † s. f. v. biserică.

BESECTEĂ s. f. v. besactea.

BESÉRECĂ s. f. v. biserică.

BÊȘI vb. IV^a (ș. d.) (IV) v. băși ș. d.

BÊȘICĂ s. f. (ș. d.) v. bășică ș. d.

BÊȘINĂ s. f. (ș. d.) v. bășină ș. d.

BEȘLEAGĂ s. m. I. *Capitaine de ,beșlii*. II. 1°. *Vieille baderne*. 2°. *Toqué*.

I. † (Cuvânt din epoca fanariotă, păstrat și acum încă în poezia pop.) Căpitan de beșlii (și, în de obște, de soldați spre paza țării), câte unul de fiecare județ. Rămăse un Turc ce au fost beșleag la Dumitrașco-vodă. N. COSTIN, LET. II, 123_{1/2}. Beșleagă... cu 6 neferi, pentru a apăra pe locuitorii de Turci. DOC. (a. 1741-2), ap. IORGA, S. D. VI, 234. Atunce sosi și de la ordie un agă... cu vre o 800 neferi, și cu altă adunătură din beșleagi[i] țării cu neferi[i] lor. DUMITRACHE LOGOPĂTUL, C., ap. GOR. II, 127₆. Să se plătească numai lefite beșlegilor, a neferilor Curții gospod. (Mold., a. 1814) URICARIUL, I, 44₁₁. Necurmarea catahrisului ce să urmează de cătră beșlegii ținuturilor, cu luarea necontentitelor havaeturii. (Mold., a. 1823), ibid. XIV, 288₂₀. Pentru menținerea ordinii, Chehaia-beg în Valahia și Iusuș-pașa în Moldova orânduise în fiecare plasă câte un beșliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un beșli-agă cu 50 de neferi, și la Iași și București câte un baș-beșli-agă cu câte 200 de neferi. I. GHICA, ap. HEM. 2661. Opt oacă [de tutun]! Ce dracu! Un beșleagă nu trage ciubuc așa de mult. ALECSANDRI, T. 1076. Și'n carte că mi-i scria: Să facă cum o putea, Să meargă la beșleaga. TEODORESCU, P. P. 613^b. Tat'-su (= Sultanul) porunceă, Porunceă lui beșleaga Și lui camacam-agă De colod din Orava, S'aducă pe Ilinca. ibid. 636. Beșleaga Turcilor auzeă Și din gură-așa ziceă... ȘEZ. V, 63^b₃₄. Mergă 'n jos și nu mai sta Pân' ajungea la beșleaga. VASILIU, C. 36.

II. P. ext. 1°. (În ironie, cei ajunși la rangul de beșleag fiind, în de obște, oameni bătrâni) Om moale, babalac, baceă, hodoroagă; „nătărău“ (Buzău). Com. S. POPESCU, ZANNE, P. IV, 276. Cfr. tombatera.

2°. Un om care își face dreptate cu pumnul, care e cam într'o ureche. ZANNE, P. IV, 276.

[Plur. (rar) beșlegi. | Cu formă turcească: beșli-agă s. m., plur. -agăle. DIONISIE ECLESIARHUL, ȘIO. || Derivate: beșlegărit † s. a. Dare impusă de beșleagă s. dare pentru întreținerea beșlegilor. La indoite prețuri beșlegăritul urcă. BELDIMAN, TR. 413; beșlegie † s. f. Funcțiunea s. rangul de beșleagă, ap. ȘIO.; (în poezia pop., formație spontană) beșlegeste adv. Ca beșlegii. Alții îmi cântă turcește Și beșliii beșlegeste. TEODORESCU, P. P. 612.]

— Din turc. beșlii agasy, idem. ȘIO.

BEŞLEGĂRIT † s. a.; **BEŞLEGESTE** adv.; **BEŞLEGIE** † s. f.; **BEŞLI-AGĂ** † s. m. v. beșleagă.

BEŞLIC s. m., s. a. 1°. Monnaie turque de 5 paras. 2°. Morceau de feutre rond qu'on met sur la tête quand on porte un fardeau.

1°. † (Păstrat încă doar în poezia pop.) Monetă turcească de 5 parale (mai ales în Muntenia), numită de Greci și de Moldoveni pendar. I-am trimis [bulgări de aur și de argint]... ca să-i bată la tarapană, cu tură de mahmudele și beșlici. I. GHICA, S. 506. „Măi dăscălăle, Ia caută-l tu pân'la piele, Nei da de niscaiva mahmudele...“ — „Ba are, pârînfete, Dale cu șase picere, Lîpîte de piele, Și niște beșlici Tot cu câte cinci (= parasii)“. TEODORESCU, P. P. 130^b.

2°. P. anal. Bucată rotundă de păslă care se pune pe cap când duce cineva vreo povară. Cu tipsiile așezate, cu mult echilibru, pe beșlice — cercușoare de păslă — de pe cap. RALLET, ap. TDRG.

[Plur. beșlici și beșlice.]

— Din turc. beșlik (beș = cinci). ȘIO.

BEŞLIU † s. m., adj. (Mil.) I. 1°. Soldat (turc) à cheval, gendarme. 2°. Gaillard; fort.

1°. (în timpul suzeranității turcești asupra principatelor române, mai cu seamă în epoca fanariotă) (întrebuințat mai ales la plural) Corp de cavalerie (turcească, mai apoi compusă și din creștini, supuși ai țării s. streini) făcând slujbă de jandarmi (în lăuntru țării și la hotare) și de curieri domnești;

cfr. deliu, călăraș, dorobanț. 2026 talferi] s'au dat la beșlii[i] ot Giurgiov. CONDICA (1693), ap. ȘIO. Mihnea-vodă... zise beșliilor, turcește... CONST. CĂPITANUL, ib. Să poată aduce] ludezi, oamenii] străin[i], din raiaoa Hotimului, or[i] din țara leșacă, să fie beșlei, la fieștecar[e] sat câte un beșleu, să fie pentru paza marginii și de apărare] lăcuitorilor de pricinile Turcilor ce trăesc acolo. (1741-2), ap. IORGA, S. D. VI, 232. 16 [lei] 60 [bani] de la 11 beșlii creștini, câte un pol leu unul. (a. 1776) URICARIUL, XIX, 323₄. La fiecare menzilhaneă să fie orânduuit de la Domnie câte un beșliu, ca să nu poată lua cai drumeții. DOC. (după 1794), ap. ȘIO. 4500 lei leafă beșlii[lor], ce sânt în fiecare județ câte unul, priveghind asupra Turcilor ce vin în țară pentru comerț. FOTINO, ib. Baș-beșleaga... poruncește beșliilor, ostași de poliție turcești. IORGA, CH. I. I, 185. Nimenea nu s'afță... Să se ducă, Să-l aducă [pe un haiduc], Făr de numai trei beșlii, Care țin raiaua'n Di. TEODORESCU, P. P. 606, cfr. ibid. 609^b, 676^b. Trei pistoale că scoteă, C'o mână de slobozeă, Beșliii că se strängeă. MAT. FOLC. 53. Frunzulii de seacă, Cât eră beșlii în țară... POP., ap. ȘIO.

2°. Adj. (Rar) Voinic (ca un beșliu). Ce Turc eră mai bogat, La Stoian băgat argat; Ce Turc eră mai beșleu, La Stoian arhelegiu. POP., ap. ȘIO.

— Din turc. beșli, idem.

BÊȘNIȚĂ s. f. Femme grasse et paresseuse. — (Cuvânt injurios) Femeie grasă și leneșă, nesimțitoare. Șade toată ziua, ca o beșniță.

— Derivat din (s. apropiat de) beși (= băși).

BEȘOĂNDRĂ s. f. = bașordină. Când e'ndârjit Rumănu' pe femeia lui, îi zice..., beșoandră. JIPEȘCU, O. 56.

— Derivat din (s. apropiat de) beși (= băși).

BESTAHTEA s. f. v. besactea.

BEȘTELÍ vb. IV^a. Bafouer. — (Pop., fam.) A mustră pe cineva cu cuvinte grele și de ocară, a face de ocară. PAMFILE, J. II. Cfr. feșteli.

BESTIAL, -Ă adj., **BESTIALITATE** s. f. v. bestie². **BÊSTIE** s. f. (Dulgh., Dog.) v. beschie.

BÊSTIE s. f. Animal, bête fauve, brute. — Animal, dobitoc; spec. fiară (sălbatecă). Oasele fosile de bestii. VLAHUȚĂ, P. 52. || Fig. Om cu apucături s. instincte de fiară. O bestie lacomă de lucruri delicate. CARAGIALE, T. I, 134₁₅. [Pronunț. -sti-e. | Derivate: bestial, -ă adj. De bestie, de fiară sălbatecă; cfr. animalic, brutal. O poftă bestială de a se sfâșia îi apucase pe amândoi. VLAHUȚĂ, D. 306. Cu pașii largi și tremurând, Ca omul beat de-o clipă bestială. COȘBUC, B. 141; bestialitate s. f. Fire sau acțiune bestială.]

— N. din lat. bestia, idem.

BÊȘUL-CĂLULUI s. m. (Bot.) = gogoasă (Lycoperdon bovista). (Sinonim cu bășina-calului).

— Cuvântul beș pare a fi urmașul unui tip lat. pop. *vissium din vissire (atestat la Ducange; cfr. ital. vescia, fran. vesse, prov. vesso. CDDE. nr. 139).

BÊTCĂ s. f. și **BÊTCĂ** s. f. Écorce de citrouille. — (Rar; în Transilv.) Coajă de bostan copt, fiartă mai întâi, ca să se ia miezul de pe ea, apoi întrebuințată ca vas în care se adună sămburii de bostan. (Bouțariu, în Hațeg) VICIU, GL. [La PAMFILE, I. C. 44 găsim și un plur. beșcuri „sau pețe, niște bețe încovoiate și de mărime deosebită, până la patru metri“, pe care se întind pieile.]

BÊTE s. f. plur.; s. m. v. bată.

BETEĂ s. f. v. betea.

BETEAG, -Ă adj., subst. 1°. *Malade*. 2°. *Maladif, infirme, estropie*.

1°. (Azi, în Transilv. și Ban., în opoziție cu sănătos) Bolnav, cfr. vătămă, slab. (Despre vieți; prin prep. de se indică boala de care suferă cineva). *Ai miluit... vr'un beteagu...?* CUV. D. BĂTR. II, 454. *Și aveă cu ei schiopi și orbi și muși și beteagi și alți mulți*. TETRAEV. (1574), 227. *După slujbă, meargă creștinii la orașe și la sate, să caute oameni beteagi, să miluiască pre ei*. CORESI, ap. GCR. I, 25/30. *De va fi vreuna din oi beteagă, trebuie... să-i taie carnea cea putredă*. ANTIM, P. 90. *Unul nestă-tătoriu și de răscoale și gălceave scornitoriu... ca un rău și beteag mădulariu din trupul monarhiu/ curmat și tăiat a fi se cade*. CANTEMIR, IST. 52. *Țiganca... se vătetă că nu mai poate, de beteagă*. REGANUL, P. I, 48/35. *Cine are dor și drag, Cătu-i lumea-i tot beteag*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 396; cfr. 83, 206, 273. *Vine dorul și mă 'ntreabă Ce-s tânăra și beteagă?* BUD, P. P. 24. *Se vaită că-i beteagă... de diochiat*. HODOȘ, P. P. 197. *E beteagă De oiagă*. (= sticlă): beață. ZANNE, P. III, 500; IV, 4.

2°. (În România; despre ființe) Cu un defect corporal (și bolnă vicios în urma acestuia), infirm, „neputincios“ CREANGĂ, GL., „care nu este în stare să lucreze sau să se nutrească“. COSTINESCU; cfr. slăbănog, schilod, schilăvit, stricat, invalid. (Prin prep. de se indică organul bolnav: *Ion e - de un picior*; p. ext. *Ion are un picior - : schiop s. paralizat*). *Nu se pot certă... stricații și beteagi*. PRAVILA MOLD. 129. *Ochiul muerii cel beteagă*. DOSOFTEIU, V. S. 97. *Cine-i atăta beteag de minte, carile să nu cunoască?* CANTEMIR, IST. 112. *Îi văzui pe toți betegi de ochiul cel drept*. GORJAN, H. I, 138. *Nu-ți face una copii, iei alta..., da nu ca la noi: să fii nevoit să trăești cu una beteagă până la sfârșitul vieții, și copii — tu! — tufă!* CREANGĂ, P. 118. *Pază...! Să te lași de cea beteagă (= de femeia însărcinată)*. MARIAN, NA. 39. *Este... regula a se scoate la vânzare... caii și iepelile bătrâne, betege și neconformate bine*. I. IONESCU, D. 395. *Petru, beteag (= schiop) și măruntel la boiu, înaintă cu greu*. ODOBESCU, I, 108/2. *Din astă bătăie a rămas beteag de aripă și Sur Vultur*. STĂNCESCU, B. 22. *[Iubita] mi-e beteagă, vai, d'o mână, N'a spălat rufe de-o lună*. TEODORESCU, P. P. 308^b. *Bou beteag de un corn = cu un corn rupt*. DAMÉ, T. 29.

[Plur. -tegi, † -teagi. | Și: biteag, -ă MĂNDESCU, UNG. 139, ZANNE, P. 627. | (Contaminație glumeată cu bere) herbeteag, -ă = amestit (de băutură), năucit. ION CR. II, 55.]

— Din ung. beteg „bolnav“.

BETEĂHNĂ s. f. v. meteahnă.

BETEĂLĂ s. f. 1°. *Fil d'or ou d'argent; flot de ces fils que les jeunes mariées portent à la cérémonie nuptiale*. 2°. *Stigmat* ou *fil de maïs*.

1°. Fir lung de aur s. de argint, spec. podoabă făcută din astfel de fire cu care se împodobesc miresele la cununie; cfr. tel. *Liniile șerpuite ale râurilor se desprindeau ca fire crețe de beteală argintie*. ODOBESCU, III, 195/2. *A ieșit obicei, ca miresele să poarte beteală la cununie*. ȘEZ. VII, 67-8. *Și-mi porți coadă pieptănată, Cu beteală încurcată*. SEVASTOS, N. 163/2. *Cu cămașa fir [de] beteală*. MAT. FOLC. I, 480. || (Bot.) Beteala-miresei: numele unei flori (Șocariciu, în Ialomița) H. VII, 480.

2°. P. anal. Mătasea porumbului. TDRG.

[(Singular refăcut din plur. betele) beteă. Cămașa mea Numai fir și cu beteă. ȘEZ. IX, 92^b.

BETEGÓS, -OÁSĂ adj. 1°. *Maladif*. 2°. *Cause de maladies*.

(Transilv. și Ungaria).

1°. Bolnăvicios. LB., PONTBRIANT.

2°. † Plin de boale, aducător de boale. *Primă-*

vara [va fi]... betegoasă. CALENDARIU (1814), 66 cfr. 65.

— Derivat din beteag, prin suf. adj. -os.

BETEJĂLĂ s. f. v. beteșug.

BETEJÍ vb. IV^a. I. 1°. *Rendre malade*. 2°. *Léser, blesser, attaquer*. II. 1°. *Tomber malade*. 2°. *Devenir maladif ou infirme, languir*. 3°. *Accoucher*. 4°. *Être incommodé d'une hernie*.

I. Trans. 1°. (Rare) A aduce în stare de beteșug, a îmbolnăvi s. vătămă (pe cineva s. un organ al cuivă). *După ce merse și merse, să-și betegească picioarele, întră într'un codru verde*. ȘEZ. IX, 118.

2°. † Fig. A strică, a vătămă, a răni, a atacă. *Că de văm vrea..., nici bogăția nici meserătatea nu va beteji spăsenia noastră*. CORESI, ap. TDRG. *Nu s'au atins focul nice leac să-l betejască, ce ieși preaslăvit cu tot întregul, cu ruga sa*. DOSOFTEIU, V. S. 250, cfr. 251, „Aflarăm mostiile lor întregi și nebetegite. id. ib. 166, cfr. 135, 226. *Cinstea a nu-i beteji ne silim*. CANTEMIR, HR. 123. *A neamului evghenie, nestricată și nebetegită să fie ferit*. id. ib. 25/11, cfr. 19/6. [Mintea] trage miere dintr'o plântă, fără a beteji pe floare. KONAKI, P. 278.

II. Refl. A deveni beteag. 1°. (Mai ales prin Transilv. și Ban.) A se îmbolnăvi, a cădea în vreo boală. *Tot omul ară poftă, cum de se-ară betegi el, alții să-l vindece*. SICRIUL DE AUR (a. 1683), ap. VAIDA. *Frunză verde de pe rit, Mândra mea s'a betejit*. HODOȘ, P. P. 97. *Mi s'o betejit un bou*. ȚIPLEA, P. P. 81.

2°. (Mold., despre oameni) A deveni bolnăvicios, a tânji; (despre organele unui om) a se vătămă, a se slăbi. *Mădulările i s'au betejit*. DOSOFTEIU, V. S. 127. *Se dărmă sănătatea betegiilor*. id. ib. 125. *De multă plângere betejindu-și ochii*. CANTEMIR, HR. 231/9. *Pentru aceia Dumnezeu le-au dat toate părechi firii noastre: doi ochi, doo urechi, doo mâini, doo picioare, ca, de se va beteji o parte, cu ceialaltă să avem mângătere întru trebuința noastră*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Puțin... grijam de sănătatea mea, mă betejeam mai adese-ori*. SBIERA, F. S. 275. | P. anal. (Despre arbori) Copacii... se betejesc, ș'apoi nu mai fac roadă câțiva ani. I. IONESCU, P. 364.

3°. Spec. (Transilv., rar; ungurism) „Se zice despre muieri, când nasc prunci“. LB. *Betejită = femeie lăuză*. (Lancrăm, comit. Sibiului). Com. T. BLAGA.

4°. Spec. A se vătămă s. surpă, a căpăta hernie. LM.

[Dial. și: betegă. | Derivat (rar): betejire s. f. CANTEMIR, IST. 30; † betejitură s. f. id. HR. 389.]

— Derivat din beteag (după modele ca: *slugă-stuși*; cfr. ung. *betegitni* „a îmbolnăvi“, *betegedni* „a se îmbolnăvi“; pentru înțelesul II, 3° cfr. ung. *le-betegedni* „a naște“, *beteg-agy* „naștere“).

BETEJIE s. f., **BETEJIME** s. f. v. beteșug.

BETEJITURĂ † s. f. v. betegi.

BETEJUNE s. f. v. beteșug.

BETELIĆĂ, BETELIĆĂ s. f. v. betelie.

BETELIE s. f. *Ourllet* (à la ceinture d'un vêtement), *repli* (par lequel passent les cordons de la ceinture), *poignet* ou *col* (de chemise de femme), *liséré, lisière; ceinture* (étroite et longue). — Tivitura de sus a izmeneilor, a cioarecilor sau a rochiei (prin care poate trece brăcinarul, baiera, etc.); refec, tivitura mânecii iei în spre pumn s. (mai rar) la gât; (rar) cingătoare. Cfr. bată, bartă (2°). *Betelia izmenelor*. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 158. [Iia] se încheie la mănăcișă cu o betelie decorată. ODOBESCU, I, 418. *Mijlocul ei subțire, mlădios și sugrumat în betelie rochii zdrențaroase*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Izmenele muntienilor au o formă strâmtă, cu betelie*. MANOLESCU, I. 184. [(+ bartă s. + germ. *Börtel* „băieră, galon“, Transilv., rar) bertelie LB. | Cu alte

sufixe: **betelucă** = betelie, bată. REV. CRIT. III, 88; **betelică** = suvite înguste de dimie ce se taie la croit (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 89; cfr. șitoare.]
— Derivat din bată (printr'un sufix neclar).

BETERDISI † vb. IV^a v. bitirdisi.

BETERMEĂ † s. f. v. bitirmea.

BETEȘIG s. a. v. beteșug.

BETEȘUG s. a. *Maladie (épidémique); infirmité.* — (În Transilv., orice fel de) Boală, (în Mold.) „boală epidemică de care mor oamenii și animalele“ ȘEZ. II, 149/15, (sau corespunzând germ. „Gebrechen“, în Munt.) boală veche (dar nu gravă, care-l face însă pe cineva să nu mai poată munci bine), slăbiciune organică, infirmitate. *Pentru greșalele [unui, intră în toți oamenii]... toate boalele, beteșugurile...* CORESI, ap. GCR. I, 26/7. *Alți oameni care au fost mai înainte vreme la slujba Ocnei, și întâmplându-li-să unora primejdie de beteșug...* (Mold., a. 1765) URICARIUL, II, 171/3. [Primăvara] vor fi beteșuguri și pre alocurea și ciună. CALENDARIU (1814), 64/12. *Avea ș'un beteșug de tuse.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. S'o vadă [doctorul pe doică] de n'are vreun beteșug. CONTEMPORANUL, IV, 391. *Când se va spăria copilul sau va căpăta alt beteșug...* MARIAN, NA. 411. *Doftorul [se] pricepe la de astea, de-ale beteșugului și de-ale morții.* RETEGANUL, P. III, 83/19. *Potmalul se întrebuințează pentru beteșug de femei.* (Bilciu-rești, în Dâmbovița) H. IV, 53. *Cât a fost ziua de mare, Greu beteșig mă cercară.* BUD, P. P. 21. *Așa să se potolească și să se stingă tăt beteșugu'.* (Descântec din Broșteni, în Suceava) ȘEZ. III, 142/4. [Plur. -șuguri. | Prin Maramureș și Țara Oașului: **beteșig.** BUD, P. P., CANDREA, T. O., (*beteșig*). MÂNDRESCU, UNG. 140. || Alte abstracte (derivatului românești de la *beteag* s. *beteği*), mai puțin întrebuințate: **betejălă** s. f. 1°. Boală, imbolnăvire, infirmitate organică. *D'am avea vreo betejălă întru sufletele noastre.* CORESI, E. 2/6. *Iată cauza întreitiei betegeli.* CARAGIALE, M. 249. 2°. (În Brașov) Epilepsie; **betejie**. 1°. Infirmitate. *De e schiop..., iată cărja ce-i va sprinjî betejia.* ODOBESCU, ap. TDRG. 2°. † Vătămare, rană. *Fu croit și zdrumicat și fript pre grătari și ieși sănătos, fără nice o betejie.* DOSOFTEIU, ibid.; **betejime**. Com. I. PAVELESCU; **betejune**. *De va avea [preotul] semn sau altă betejune pe trup...* PRAVILA (1652), ap. TDRG. *La cățivă și moarte s'au făcut, și betejuni la alții.* MAG. IST. II, 196/15.]
— Din ung. *beteşég* „boală“.

BEȚIC, -Ă adj., subst. v. bețiv.

BEȚIE s. f. 1°. *Ivresse.* 2°. *Ivrognerie.* 3°. *Bamboche, ripaille, orgie.*

1°. Starea în care se află omul beat, turburare a minții, amețală, produsă de consumarea unei prea mari cantități de băuturi spirtoase, îmbătare. *Atunce Avimeleh s'au desmețit ca din beție.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 256/23. *La beția lui, pre mulți îi da la armași să-i spânzure.* N. COSTIN, LET. II, 5/16. [Om] iute la beție. NECULCE, ibid. II, 369/37. *Omul bețiv nu știe Ce face la beție (= când e beat).* PANN, P. V. I, 111. *Beția din cap nu le mai iese.* CREANGĂ, A. 140. *Ieri ai fost dat la beție, Astăzi veniși la trezie, Dar n'ai prins la cumintie.* ALECSANDRI, P. P. 208^b/8. || Fig. Stare sufletească de turburare în urma unei pasiuni, etc. *Bețita patimilor.* MINEIUL (1776), 198 1/2. *Nu mai simt acel foc, acea beție [de dragoste].* C. NEGRUZZI, I, 47. *Cuprinse De-ale danțului beții...* ALECSANDRI, P. II, 62. *Ah! zimbî el c'un fel de dureroasă beție, de-aș putea s'o sărut odată!* EMINESCU, N. 75. *Beție de cuvinte.* MAIORESCU, CR. II, 4 ș. u.

2°. Obicinuița s. patima de a bea băuturi spirtoase. *Beția o vindecă sapa și lopata.* PANN, ap. TDRG. *Să se ferească de lene și de beție.* C. NE-

GRUZZI, I, 299. (Despre un om bețiv) *Are patima (ironic: darul) beției.*

3°. (Adesea la plur.) Petrecere cu băutură (cântece și joc), chef, (†) băutură. *Îmbland... întru beții.* COD. VOR. 157/14. *Să nu prea-mâncării și beției să ne bucurăm.* CORESI, ap. GCR. I, 30/3. *Petrec... în beții și în curvii.* VARLAAM, C. 10, 2. *Valtasar, craiul cel putearnic... să desmerdă în beție.* IOAN DIN VINȚI (a. 1683), ap. GCR. I, 271/29. *Bogdan-vodă... nu în beții și în ospețe petrecea, ci ca un străjer în toate părțile priveghea.* URECHE, LET. I, 153/1. *Făcea multe jocuri și beții și nebunii, prin târguri.* NECULCE, ibid. II, 235/19. *Într'o beție o ducea.* ISPIRESCU, U. 103/14. *La joc și la beție se cunoaște Românil.* ZANNE, P. IV, 406. ~ *strașnică*, ~ *la oartă*, ~ *la cataramă*. Cfr. JIPESCU, ap. ZANNE, P. III, 470, DDRF.

— Derivat din beat, prin suf. abstr. -ie.

BETIGĂȘ s. a. v. bețisor.

BETIȘOARĂ s. f. v. bețiță.

BETIȘOR s. a., s. m. — Diminutivul lui băt (derivat prin suf. -ișor). *Cioplesc mai multe bețișoare sau subicioare, de regulă din lemn de brad.* MARIAN, I. 166. | *Bastonaș. Ne-ași venit apoi... Cu monochu 'n ochi, Drept armă bețisor de promenadă.* EMINESCU, P. 248. | (Țes.) Bețele pe care stau moșoarele alergătoarei. (Ciobanul, în Constanța) H. II, 255. Cfr. băt (1°). [Și: **bătișor**. DAMÉ, T. 31. | Cu alte sufixe: **betigăș** s. a. *Mămăligă la traistă și bețigăș în mână.* ZILOT, CRON. 82. *Bătii doi pari în pământ, între pari... bătii bețigășe mai subțirile și apoi... se puseră la împletit.* SLAVICI, N. 25. *După ce s'a odihnit vreo câteva zile, a început să adune bețigășe, foi uscate... și și-a făcut un cuib.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 88. *Bețigăș de alun.* DOINE, 218/13; **bățuleț**. DAMÉ, T. 13.]

BETÎT, -Ă † adj., subst. v. bețiv.

BETÎȚĂ s. f. — Diminutivul lui bată (derivat prin suf. -iță). *De-asupra ciupagului... se coase o bețiță.* BREBENEL, GR. P.; cfr. TEODORESCU, P. P. 380^b, SEVASTOS, N. 145/37, MARIAN, SE. II, 140, PĂRVEȘCU, C. [Cu alt sufix: **bețișoară**. MARIAN, SE. I, 129.] Cfr. *bendită*, *bentită*.

BETÎU, -IE adj., subst. v. bețiv.

BETÎV, -Ă adj., subst. I. 1°. *Buveur, ivrogne, soûlard.* 2°. (En parlant des boissons) *Enivrant.* II. *Petite mouche volant au-dessus des récipients de boissons spiritueuses.*

I. 1°. (Adj. și subst.) Care are patima (s. darul) beției, care e dat la beție. *Bețivii și curvarii... păstori de porci chiamă-se.* CORESI, E. 18/8. *Când să va întâmplă muiarea ce va lua să fie rea, ocăritoare și bețivă...* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I, 291/7. *Acest Dabija-vodă au fost om de țară, om bun, iară (= dar) bețiv.* N. COSTIN, LET. II, 5/14. *Mihail al III-lea, carele și Potor, adevă bețiv s'au porclit.* ȘINCAI, HR. I, 161/1. *Ea iaste foarte mare beție.* (a. 1801) IORGA, S. D. XII, 193. [Silen] *de pre față se cunoștea că eră bețiv împărătesc (= bețiv mare, bețivan).* ISPIRESCU, U. 109/2. *Bețivul, cum bea această bețură preparată, se zice că îndată capătă o greață așa de mare de rachiu, că apoi nu-l bea mai mult [= nu-l mai bea] în toată viața sa.* MARIAN, O. II, 12. *Bărbați bețivi.* ȘEZ. II, 127/4. *Frate-meu e om bețiv și te vinde pe rachiu.* (jud. Dolj) ibid. IV, 220/25. *Vai de mine, ce trag eu C'o hula și c'un bețiv.* HODOȘ, P. P. 152. *Bețivul, și când nu se îmbată, tot beat se arată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 662. *Bețivului și dracul îi iese cu oca'nainte.* C. NEGRUZZI, I, 250. *Una gândește cărciumarul și alta bețivul.* ZANNE, P. V, 133. *Celui bețiv [i se zice că]*

face gâtul leică și pântecel balercă. ȘEZ. II, 72/23. *Bețiv de la roată.* | P. anal. (Rar, poetic) *Bețiv de cărți.* ALECSANDRI, T. 785 = cartofor pasionat.

2°. (Despre băuturi spirtoase) Care îmbată (lesne), îmbătător. LB. *Betziu* = inebrians. ANON. CAR. *Pădurețele* [= merele pădurețe] amestecate cu mere [de grădină] și puse la murat fac un must ca vinul, însă nu-i bețiu. (Rădășeni, în Suceava) ȘEZ. V, 43. *Vinul turcesc îi bețiu, Și tu-i bea, te-i îmbătă.* ib. I, 108/4.

II. (Entom.) (Muscă) -ă = o musculiță care are obiceiul a trăi în roiuri mari împrejurul vaselor cu băuturi spirtoase, numită și muscă, musculiță (de vin), mușiță, muștiță. MARIAN, INS. 393 ș. u. *A fi bețiv ca o bețivă.* id. ib. 394.

[Și: bețiu, -ie, (dial.) *bețiu, -ie, bățiu, -ie* (Lugoș, în Banat). JAHRESBER. III, 313. | Cu alte sufixe: (în Banat) *bețic, -ă* (dial., Topoloveți și Globurău) *bățic, -ă.* JAHRESBER. III, 313. *Săraci și bețici.* (Sarafole, în Banat) ȘEZ. I, 276/7; † *bețit, -ă.* *Betsitz* = ebriosus, temulentus. ANON. CAR. *A mânca și a bea cu bețitii.* CORESI, E., ap. CRĂ. 7. *O, amar bețitilor!* CUV. D. BĂTR. II, 464. | Derivate (neobicinuite): *bețiveste* † adv. Ca bețivii. *Fiul nostru... nu ascultă glasul nostru, făcând zăloage bețiveaste.* BIBLIA (1688), 141, 2; *bețivi* † vb. IV^a. A petrece în bețiu. *Fiul vostru bețiveaste.* ib. (Astăzi, fam., în glumă.) Refl. A se îmbătă puțintel, a bea câteva pahare mai mult, a prinde (s. a fi cu) chef. *M'am bețivit.*]

— Derivat din *beat*, prin suf. adj. -iu (devenit -iv, poate sub influența paleosl. *pijanivъ*, idem < *pijanъ* „băut, beat“).

BEȚIVĂN, -Ă subst., adj. *Soulard, ivrogne fieffé, alcoolique.* — Persoană care se caracterizează prin faptul că e bețiv, alcoolic; p. ext. bețiv mare, bețiv și jumătate, bețiv împărătesc, bețiv de la roată. *Ti-am găsit un post, bețivanule.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Tu, bețivan, tu, obraz de dulău, sperios ca și cerbul.* MURNU, I. 9. [Și: (rar, neobicinuite) *bețivlân, -ă*; *bețivlér* TDRG.; cu alt suf. augm.: *bețivoiu* s. m. CIHAC.]

— Derivat din *bețiv*, prin suf. calif.-augm. -an.

BEȚIVĂNĂRIE s. f. *Bamboche, ripaille.* — (Rar) Petrecere de bețivan, chiulhan. *Așa năsbătii și întâmplări plăceau în totdeauna lui Creangă, iar nu bețivănării și tăvălirii zile și nopți întregi prin toate crășmele.* ION CR. II, 325.

— Derivat din *bețivan*, prin suf. abstr. -ărie.

BEȚIVESTE † adv., **BEȚIVÍ** † vb. IV^a v. bețiv. **BEȚIVLÂN, BEȚIVLÉR, BEȚIVOIU** s. m. v. bețivan.

BETNIC, -Ă adj. *Vieux, âgé.* — „Bătrân, mai trecut cu vârsta (în sens comparativ): *Oricum, dar Toader e mai betnic ca mine.*“ ION CR. III, 251.

BETON s. m. sing. *Béton.* — Un amestec de var hidraulic s. ciment, apă, nisip și prundiș sau pietre sfărâmate, care se întărește ca piatra; întrebuintat mai ales spre a clădi în apă și spre a face fundații, la construcții. ~ *armat* v. c. [Familia: *betonă* vb. I^a. A acoperi s. a clădi ceva cu beton; *betonare* s. f.; *betonát, -ă* adj.]

— N. din fran.

BETONICĂ s. f. (Bot.) = vindecă. LEON, MED. 93. [Și: *betonie.* ib. 23.]

— N. din lat. *betonica.*

BÉUCĂ s. f. *Fondrière, ravin* — (În Mehedinți, Muscel, Olt și prin munții Sucevii în Mold.) „*Béucă* (trisilab) = părau adânc și cu gropi, pe coastele muntelui“ ȘEZ. II, 149/18. „*Béucă* (bisilab) = prăpastie“ (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. „Cuvântul *băucă*, pronunțat și *béucă* înseamnă, în regiunea Muscelului, o adâncătură strămtă între dealuri aco-

perite cu păduri, totdeauna cu sens de loc rău; d. ex.: *a dat în băucă, a intrat în băucă*, se zice vorbindu-se de un om care a condus căruța într-o astfel de vâgăună (Com. M. Vlădescu). Cu același sens noi am auzit *băucă* în districtul Olt“. HEM. 3015. [Și: *băucă* s. f.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bălc.*

BÉUNȚĂ s. f. (Min.) v. *beuță.*
BEÚT- v. *băut-*.

BÉUȚĂ s. f. (Min.) *Caillou, silex, quartz.* — (Transilv. și Ban.) Pietricică (albă și rotundă, din râu); cremene, cvart. LB. FRÂNCU-CANDREA, M. 41, 98; REV. CRIT. III, 88. „*Băuță* = piatră de cvart, bicaș (Hațeg; Lațun, în Banat)“. VICIU, GL. *Monedele îi păreau bucăți de tinichea, iar pietrele scumpe — beuțe din albia râului.* SLAVICI, N. II, 300. [Accentuat, după BĂRCIANU: *beuță*. | Și: *băuță* s. f.; *beuție* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; *béunță* s. f. REV. CRIT. III, 88. | Din aceeași familie: *biliceană* (dialect. *ghiliceană*). Pietricică de pe fundul apei. (Avrig, în Transilv.) Com. v. STOICA.]

— Din sârb. *bioce* (bijelac) „albeață“. (Înțelesul original pare deci a fi „pietricică albă“ care se vede pe fundul apelor curgătoare). Cfr. *băl.*

BÉUȚIE s. f. v. *beuță.*
BEVȘUG s. a. v. *beșug.*

BEZ adv. *Excepté, outre, sauf, sans; en plus, par-dessus le marché.* — (Învechit, azi cu o nuanță glumească) Afară de..., fără, lăsând la o parte, ne mai punând la socoteală și..., (une-ori și cu înțelesul neologismului) plus. *Douăzeci bani la sută de vedri să aiă a-i lua... bez opt bani vechi.* (Mold., a. 1799) URICARIUL, III, 7/15. *Au aflat-o de 71 pământuri, 4 pași, bezii câteva livezi.* (Mold., a. 1820) ibid. VI, 172/27. *Au să plătească nestrămutat feștecare preot i diacon (bez sâraci și nevolnicii) câte 4 lei.* (Mold., a. 1828) ibid. 14/32. *Și, bez poșta cea mare și obicinuită, este poșta (a) orașului, ce-i zic mică.* GOLESCU, I. 30. *Oieritul de la patru parale l-a suit la douăzeci și cinci, bez ploconul.* GHICA, S. 512. *Fie! primesc să plătesc și dobânda de 24.* — *Afară de comisionul meu? — Se înțelege, bez comisionul d-tale.* ALECSANDRI, T. 742 †† - *Vlașca și Teleormanul*: „și alte foloase (mai ales ilicite) pe de-asupra: *Are leașa bună, bez Vlașca și Teleorman.*“ ZANNE, P. VI, 443.

— Cuvânt literar, introdus prin actele oficiale din slav. *bezъ*, idem. [În limbile slave servește și ca prefix privativ; unele din aceste cuvinte slave compuse cu *bez-* au fost apoi imprumutate și de scriitorii noștri vechi, cu deosebire de DOSOFTEIU, la care găsim: † *bezbójnic, -ă*, ap. HEM. 2148. Fără Dumnezeu, ateu; † *bezglásle* s. f. v. s. 213/19. Lipsă de voce, muțenie, afonie; † *bez(s)rebărníc, -ă* adj. v. s. 98; 2; 70, 3; 250, etc. Care nu primește mită, neluător de bani (de argint), incoruptibil. Din rușește e și cuvântul *bezzopovát, -ă* adj., subst., numele unei secte religioase (de Lipoveni) — fără popi — în Rusia, risipită și prin părțile învecinate din teritoriul românesc (Bucovina, Moldova, Dobrogea). SĂM. VI, 379. Cfr. *bezaconie* (*bezaconic, bezaconul*), *becisnic, bezmetic, beznă.*]

BEZACÓNIC, -Ă † adj. *Sacrilege, impie, criminel.* — (Rar) Nelegiuit, fără-de-lege. *Găsit-u'au și un copil de creștin, muncit de bezaconicii Jidovi.* NECULCE, LET. II, 400/20.

— Din paleoslav. *bezzakoninikŭ*, idem.

BEZACÓNIE † s. f. v. *bazaconie.*

BEZACONUÎ † vb. IV^a. *Commettre des impiétés.* — (Rar) A comite nelegiuit, fără-de-legi, crime, a face *bezaconii*. *Zișu* [= ziseiu] *lege-călcătorilor să nu*

bezacumăscă. CORESI, PS. 199 (= nu fără-legiui-reți. PSAL. SCH. 234).

— Din paleoslav. *bezzakonovati*, idem.

BEZĂDEA † subst. v. *beizadea*.

BEZBOJNIC, -Ă † adj. v. *bez*.

BEZCÍSNEC, -Ă † adj. v. *becisnic*.

BEZDADEĂ subst. v. *beizadea*.

BÉZDNÁ † s. f. v. *bezná*.

BEZEĂ s. f. 1°. *Baiser envoyé du bout des doigts*. 2°. *Meringue*.

1°. (Fam., mahalagism) Sărutare trimeasă cuivă cu vârful degetelor. *Umbliă după dînsa și o curte-nește, îi face bizăle*. PANN, ap. TDRG.

2°. Prăjitură făcută din albuș de ou bătut și cu mult zahăr.

[Formă de mahală, și: *bizea*.]

— N. din fran. *baiser* „sărut(at)“.

BEZEDEĂ † subst., -DÉSC, -DEĂSCĂ adj. v. *beizadea*.

BEZÉR s. m. sing. 1°. *Mésentère, fraise. Graisse. Double menton*. 2°. *Collerette fraisée* (de chemise de paysanne). *Chemise* (de paysanne).

1°. (Măcel.) Membrana grasă și creată care incunjură intestinul, numită în știință mezententer. | P. ext. Grăsimea de pe mațe (Brașov), p. gener. *Bezărâu* = untură de porc. JAHRESBER. IV, 326. | Mațele crețe de la vițel s. miel (care se gătesc). | P. anal. Bărbia oamenilor grași. (Brașov). [Forme: *bezér* TDRG., *bázár* (Brașov), *bizér* (Teiuș) Com. ILIESCU. | Derivate: *bezerău* ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG., *bezeréu* STAMATI, DDRF., *bezeréi* plur. LB., *bázărán* POENARU (la cuv. „fraise“), *bizărâu* VASICI, ap. TDRG.]

2°. P. anal. [Subt forma *bázará*, *bázará* s. f.] Încrețitură la gulerul iilor femeiești. *O iie fără bázări*. ZANNE, p. III, 188. | P. ext. Iie (Brașov). *Nu ești vrednică să-ți speți o bázară!* Cfr. *bázări*.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi, în ultima analiză, lat. *mesenterium*, grec. *μεσεντέριον*, trecut la noi prin mijlocirea altei limbi, cfr. čech. *brzel*, *brzice*, *brzlice*, *brzlık* „ris de veau“, *bryžeika* „mésentère“, rut. *brizja* „fraise de veau“, pol. *bryż*, *bryże*, *bryżyk* „garniture, bordure frisée de robe de femme“, germ. *Bries*, fran. *fraise*, *ris*).

BEZERĂU, **BEZERÉU** s. m. sing. (Măcel.) v. *bezer*.

BEZÉT s. a. (Cism.) *Bout (rapporté) d'une botine*. — Bucată de piele pusă la vârful ghetelor, spre înfrumusețare. *Ghete cu bezetuți*. [Pop. și: *bizet*.] — Din germ. *Besätze*, idem. (Introdus prin cis-marii nemți).

BEZGLÁSIE † s. f. v. *bez*.

BEZIDEĂ s. m. v. *beizadea*.

BEZÍR † s. m. sing. v. *bizirea*.

BÉZMÁN s. a. = *embatic*. (În Mold.; învechit) *Bezmănul cu cepărie, ce au fost dând cărșmele din toată țara*. N. COSTIN, LET. II, 58/5. *I-am tocmiț și i-am așezat să dea de locul casei câte cinci orți bani, orși] câte cinci litre ceară, bezmăn, pe an*. (a. 1748) URICARIUL, V, 318/23. *O pivniță ce are mănăstirea Cetățuia aice în Iași încă să fie scutită de camână, de bezmăn...* (Mold., a. 1752) ibid. II, 124/26. *Să nu îngăduiească pe nimine... a-și face case sau dugheni pe moșia aceasta: întâi să se învotască cu d'umnea/lui hatmanul, prin scrisoare, pentru bezmănul locului, pe câți stânjeni de loc va avea trebuință să coprină*. (Mold., a. 1795) URICARIUL, I, 145/27. *Câți vor ave case sau dugheni pe locul mănăstirii, vor da bezmet*. (Mold., a. 1803) ibid. IV, 159/20. *Târgoveții capătă locul de casă cu*

besmen, și imășul pentru trei vite. Besmenul este de 10 lei stănjimul la față și de 5 lei la dos. I. IONESCUL, P. 445. *Locațiunile ereditare astăzi în ființă cunoscute sub nume de emfiteuse ori embatic (besman) se păstrează... Pe viitor ele nu se mai pot înființa*. HAMANGIU, C. C. 359. [Și: *bézmán*. Com. I. NEGRUZZI; *bézmen*, scris și *bésmen* (accentuat: *bezmén* CIHAC, II, 549); *bízman* (scris *bismán*) I. IONESCUL, D. 348; *bézmát* ibid.; *bézmét*. | Plur. -*nuri*.]

— Etimologia necunoscută. (După TDRG. din paleosl. *bézmenin* „neschimbat“; după ȘIO., din rus. *bezmens* „cântar“, despre care cuvânt v. BERNEKER, SL. WB. 53-54).

BEZMÁNĂR s. m. 1°. *Emphytéote*. 2°. *Fonctionnaire chargé de percevoir le droit d'emphytéose*. (În Mold., învechit)

1°. = *embaticar*. *Bezmănarul nu are drept să ceară ca să i se ierte o parte din bezmăn*. COND. CALIMAH, ap. ȘIO.

2°. † Slujbaș însărcinat cu strângerea bezmănelui. *Părcălabi și vamiș[i], căm[ă]nar[i], bezmănari și mostasăpi și buorari*. (a. 1741-2) IORGA, S. D. VI, 227. *Să fie apărași și de cătră cămănari, bezmănari...* (Mold., a. 1754) URICARIUL, II, 165/1.

[Și: *bezmátár*. CIHAC, II, 549.]

— Derivat din *bezmán*, prin suf. nom. agent. -*ar*.

BEZMĂNUIRE † s. f. *Perception du droit d'emphytéose*. — (Mold.) Strângerea bezmănelui. *Atunci poate bezmănarul să mute asupra altuia dritul bezmănuirii*. COD. CALIMAH, ap. TDRG.

— Infinitivul, devenit abstract verbal, al unui verb neîntrebuințat *bezmăni* (derivat din *bezmán*).

BÉZMÁT s. a. (ș. d.) v. *bezmán* ș. d.

BEZMEĂ s. f. v. *basma*.

BEZMETECIE s. f. *Abasourdissement, ahurissement*. — (Rar, Mold.) Zăpăceală, năucie. PAMFILE, J. III.

— Derivat din *bezmtec*, prin suf. abstr. -*ie*.

BEZMÉTIC, -Ă adj. I. 1°. (Râche) *sans reine*. 2°. (Abeille) *étourdie*. II. (En parlant d'un homme) *Abasourdi, ahuri*.

(Mold.)

I. (Apic.) 1°. (Despre stupi) „*Stup bezmetic = orfan, fără matcă (s. cu matca stearpă, nefructificată ori falsă)*“. Com. I. ARON (stupar din Brașov).

2°. P. ext. (Despre albine; predicativ, în legătură cu un verb al mișcării) Fără conducător, fără cap și fără țintă, în neștire, zăpăcit. *Un roi de albine se învârte în zbor de-asupra capului său și umblau bezmetice de colo până colo, neavând loc unde să se așeze*. CREANGĂ, P. 238.

II. P. anal. (Despre oameni; predicativ, în legătură cu un verb al mișcării) Zăpăcit (ca albinele care și-au pierdut matca), fără a ști încotră s'o apuce; p. ext. (atributiv; une-ori complinit prin „la minte“) uluit, amețit, tehiu s. buimac de cap, năuc. CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. III, ȘEZ. IX, 153. *Îl bucură..., ca un bezmetic ce eră la minte*. NECULCE, LET. II, 271/30. *Vedeai un norod bezmetic, neștiind unde mergea* [pentru că ardea orașul]. BELDIMAN, TR. 433. *Nebăgând samă încotro mergea, să întoarce când într'o parte, când într'alta, bezmetic*. DRĂGHICI, R. 160. *Când l-am știut afară, Mă pusei, ca bezmetic, a alergă prin casă*. I. NEGRUZZI, II, 44. *Și cum sta el pe gânduri, posomorit și bezmetec, numa iată că vede pe o țesitură un boț de mămăligă*. CREANGĂ, P. 145. *Cum umblă el [= cănele] bezmetic, blec și cu coada în jos, suparat ca vai de el, ca omu' cându-i bolnav, întâl-nește, pe o coastă, un șerpe*. ȘEZ. III, 151/12. *Unii zăceau bezmetici [de bătută] prin șanțuri, dormind ca niște morți*. ibid. VIII, 66.

— Din slav. (rut.) *besmatok* „(stup) fără matcă”. Weigand, *Jahresber.* XIV, 112; cfr. TDRG. Cfr. dezmetic.

BEZMETICI vb. IV^a intrans. *Être abasourdi* ou *ahuri*. — (În Mold.; rar) A deveni bezmetic, a se zăpăci, a se ameți s. ului de cap, a se năuci. *Este dovedit lucru, că fără de dînsa (= fără matcă) albinele bezmeticesc și toată lucrarea se strică.* KONAKI, ap. TDRG. *Iar eu stam cu pușca la ochi, incurcat, bezmeticit, neștiind în ce să dau.* GANE, *ibid.*

— Derivat din bezmetic. Cfr. dezmetici.

BÉZNĂ s. f. 1°. *Abîme, gouffre.* 2°. *Ténèbres.* 3°. *Browillard épais.*

1°. † Abis, adâncime fără fund, hău, (†) fără-fund; cfr. genune; spec. (în scrieri religioase) adâncimea iadului. *Întru fără-fundul beznei aruncă omul.* CORESI, E. 5/4. *Dumnezeu căruia să închină toate semențele cerului și a pământului și a bédnelor...* VARLAAM, C. 198. *Că n'au cruțat Dumnezeu ingerilor cari au greșit, ce (= ci) i-au aruncat în beznă.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 173. *Undeasă beznă ca o căldare... Pre tartarul beznii ca pre un rob, socotă beznă întru prîmbulare.* BIBLIA (1688), 381, 2; cfr. *ibid.* 374², 378², 379², 380. *Întru numele lui Iisus se pleacă tot genuchiul celor cerești și celor pămîntești și celor de sub bezne.* ANTIM, P. 33. *Muntele Ethnii... în bezna părtilor sale rădăcini se pohârnește.* CANTEMIR, IST. 161.

2°. Întunec mare. *Lumina* [soarelui] covârșăste bezna cea însușită pământului. MARCOVICI, D. 443. *Noaptea cu besnele sale a cotropit omenirea.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 562. *Acolo ajung pe la miezul nopții; eră o besnă (întunec), de nu-ți vedeai nici mîna.* RETEGANUL, P. IV, 75/55. | (Adesea ca atribut al lui întunec spre a arăta o întunecime desăvârșită) *Eră 'ntunec besnă, și nu vedeă că plîng.* COȘBUC, F. 137. *La lăptărie — întunec besnă.* CARGIALE, M. 243. *Coaja acestor meri eră suflată cu aur, de lucea ca zăua, când noaptea eră întuneric besnă.* ISPIRESCU, L. 64.

3°. P. ext. Negură groasă. LB., SIMA, M. *Du-te, bade, cu norii, și vină când te-oiu dori. Du-te, bade, cu bezna, și vină când te-oiu chemă.* MĂNDRESCU, L. P. 70/9.

[Și: Băznă LB., LIUBA, băznă SIMA, M., † bézduă, † béznie. *I-au svârțit întru bezniea vecinicii pedepselor căzute.* URICARIUL, I, 69/16. (Forma *bezned*, la DOSOFTEIU, PS. 254, e greșeală de tipar în loc de *bezne*.)

— Din paleoslav. *bezdnă* „abyssus”, propriu: „fără-fund”.

BÉZNIE † s. f. v. *beznă*.

BÉZNIC, -Ă adj. (Cheval) *d'un noir d'ébène*. — (În poezia pop., rar, despre cai) Negru (ca bezna). *Cu Negrul, cu Besnicul.* POP., ap. GCR. II, 294^b/24. *Și în grajdii mergeă, Pe Neagra scoteă, Pe Neagra, Pe Besnica.* *ibid.* II, 296/24.

— Derivat din *beznă*, prin suf. adj. -nic.

BEZPOPÓVĂȚ, -Ă adj., subst., **BEZ(S)REBĂRNIC**, -Ă † adj. v. *bez*.

BI- Prefix neologic de origine latină: *bis* „de două ori” (cfr. *bis*, *di-*, *uni-*, *tri-*) — intrat în limba noastră prin termeni științifici moderni, mai ales din franțuzește: *Bibazic*, -ă adj. (Chim.) Cu două baze. *Sare bibazică*, sare neutră conținând două porțiuni de bază pentru una de acid. | *Bicamerál*, -ă adj. Cu două camere (legislative: Cameră a deputaților și senat). *Sistemul nostru reprezentativ e bicamerál.* | *Bicarbonat*, -ă adj., subst. (Chim.) Care conține o cantitate de carbon de două ori mai mare de cât cea care intră în compusele carbonate; sare care

conține pentru aceeași cantitate de bază o cantitate de două ori mai mare de acid, față cu sarea neutră zisă carbonat. *Hidrogen bicarbonat*, gazul de iluminat (gazul aerian). *Bicarbonatul de sodă* este baza tuturor apelor minerale naturale... *El este tipul alcalinelor...*; *intră în compoziția apei gazoase.* BIANU, D. S. | *Bicarbura* s. f. (Chim.) *Bicarbura de hidrogne*, gazul de iluminat (gazul aerian). | *Bicentenár* s. a. Al doilea centenar (al unei întâmplări însemnate); cfr. *tricentenar*. | *Bicicletá* s. f. Velociped cu două roate de același diametru, dintre care a doua se pune în mișcare printr'un mijloc de transmisiune, de obicei un lanț, care o leagă de pedale; *biciclist*, -ă subst. Persoană care umblă pe biciclu sau pe bicicletă; *biciclu* s. a. (compus din lat. *bis* și grec. *κύκλος* „cerc”). Velociped cu două roate dintre care cea dintâi e pusă în mișcare prin acțiunea picioarelor asupra a două pedale. [Plur. -cicle și -cicuri.] | *Biclorură* s. f. (Chim.) *Biclorură de mercur*. | † *Bicolór*, -ă. *Stegulețe cu prapore de mătase bicolore: albastru și galben.* BĂLCESCU, M. V. 599. (Cfr. *tricolor*). | *Biconcáv*, -ă adj. (Fizică) Care se înfățișază cu două suprafețe concave opuse. *Linte (lentilă) biconcávă*. | *Biconvex*, -ă adj. (Fizică) *Linte (lentilă) biconvexă*. | *Bidreptunghiú* adj. (Geom.) *Un unghiú triedru se zice... bidreptunghiú când are două unghiuri diedre drepte.* MELIK, G. 182. | *Biennál*, -ă adj. (lat. *biennalis*, -e) Care ține doi ani; din doi în doi ani; la doi ani odată. *Arândășul urmează, în mare, asolementul bienal.* IONESCU, M. 461. *Plantă bienală.* GRECESCU, FL. 351; *bieniu* s. a. (lat. *biennium*, din *bis* și *annus* „an”) Spațiu de doi ani. Cfr. *trieniu*. | *Biflór*, -ă adj. (Bot.) Cu două flori. *Fascicule biflore.* GRECESCU, FL. 100. | *Bifurcă* vb. I^(a) (derivat din lat. *bifurcus*, compus din *bis* și *furca* „furcă”). A împărți în două ramuri, ca brațele unei furci; cfr. *trifurcă*. *De la Marga, drumul se bifurcează.* IONESCU, M. 68. [Prez.: *bifurc. bifurchez*, † *bifurcéz*.] Derivate: *bifurcáre* (după fran. și: *bifurcăție*) s. f. *Bifurcare a unui drum, a unei vine, a studiiilor dintr'un liceu*, etc.; *bifurcát*, -ă adj. | *Bigám*, -ă adj. și subst. (lat. *bigamus*, după grec. *δίγαμος*, din *bis* și grec. *γάμος* „căsătorie”). Cfr. *agam*). (Bărbat) cu două neveste; (femeie) cu doi bărbați (căsătorit a doua oară, fără ca întâia căsătorie să fi fost desfăcută legal). [Derivat: *bigamie* s. f. Starea unui bigam. *Bigamia e pedepsită de lege.*] | *Bilabial*, -ă adj. (Fonetică). Articulat cu amândouă buzele (în opoziție cu: labial, labeo-dental). *B e un sunet bilabial*. | *Bilateral*, -ă adj. Care are două laturi s. părți simetrice; spec. (Jur.) *Contract* ~, cu obligații pentru fiecare dintre cele două părți contractante, *sinalgamatic* (cfr. *unilateral*). *Rușii se văd siliți să admită întrunirea unui congres al Marilor Puteri, în care să se revizuească stipulările numai bilaterale de la San Stefano.* MAIORESCU, D. II, 117. | *Bilinguu*, -ă (lat. *bilinguis*, -e). Scris în două limbi s. care vorbește două limbi. *Când un popor e bilinguu, e în primejdie să se desnaționalizeze.* | *Biloculár*, -ă adj. (Bot.) (compus din lat. *bis* și *loculus* „compartiment, căsuță”, propriu „locșor”). Care are două compartimente, două căsuțe. *Ovarii bilocular.* GRECESCU, FL. 16. | *Bilunár*, -ă adj., *bimensual*, -ă (formațiune românească, din *bis* și *mensis* „lună”). Care apare la două luni odată. *Revistă bilunară*. | *Bimán*, -ă adj., subst. (format din lat. *bis* și *manus* „mână”). Cu două mâni, spec. (Zool.) care are două mâni la care degetele cele mari pot fi opuse celorlalte. | Substantivat. *Ordinul bimanelor*: speța omenească (singurul mamifer care are această proprietate). | *Biméstru* s. a. (lat. *bimestris*, -e „de două luni” — luat în românește cu înțelesul substantivului „bimensis”). Un timp de două luni; cfr. *trimestru*, *semestru*. | (Neobiclnuit; latinism) adj. De două luni. *Un porc bimestru.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. [Derivat: *bimestrial*, -ă adj. De bimestru. *Note bimestriale*; adv. în fiecare s.

odată pe) bimestru. *Notele se dau bimestrial.* | **Bimetalism** s. a. (Finanțe) Sistem monetar întemeiat pe un dublu etalon (aur și argint); cfr. monometalism; bimetalist, -ă adj., subst. (Partizan) al bimetalismului. | **Bimilenar**, -ă adj. De două mii de ani; cfr. milenar. *Inscripția aproape bimilenară de la Porțile-de-fier.* | **Binomităte** s. f. (neobicitnuit, formațiune personală din *bis* și *nomen* „nume“) Faptul de a avea două nume în același timp. *Antica binomităte a câtorva alte râuri.* HASDEU, I. C. 249. | **Bioxid** s. m. (Chim.) Oxid cu o cantitate îndoită de oxigen față cu oxidul simplu s. protoxidul. *Când un atom de metal se combină cu doi atomi de oxigen, produsul se numește bioxid.* PONI, CH. 31. *Bioxidul de carbon e de mare însemnătate pentru viața plantelor.* MEHEDIŢI, G. F. 23. | **Bipătrăt**, -ă adj. (Algebră) Care e la pătratul pătratului. *Ecuație bipătrată*, cu cel puțin un termen având necunoscuta la a patra putere. | **Bipéd**, -ă adj. (lat. *bipes*, -dis, din *bis* și *pes*, -dis „picior“). (Animal) care merge în două picioare; cfr. biman, patrupe. *Începă a se întrebă pre sine, ce gândanie bipedă este el pe lume.* C. NEGRUZZI, I, 202. *Pasărilor sânt bipede.* | Substantivat. *Pleşuvul nostru biped eră doctor.* EMINESCU, N. 77. | **Biplan**, -ă adj., subst. Cu două planuri; cfr. monoplan. *Un (aeroplan) biplan (sistem) Wright.* | **Birefringent**, -ă adj. (Fizică) Care produce o îndoită refracție a razei luminoase (ca spatul de Islanda). *Orice corp birefringent polarizează lumina; birefringentă s. f. Însoşirea de a fi birefringent. Corpurile acestea... când refractează o rază de lumină o și descompun în două raze și de aceea se zice că prezintă dublă refracție sau birefringentă.* MURGOCI-LUDWIG, MIN. 45. | **Bisector**, -trită adj., subst. (compus din *bis* și *secteur*, -trice, din lat. *sector*, de la *secare* „a tăia“). Adj. Care taie s. împarte în două părți egale. *Plan bisector, linie bisectrită*; substantivat. *Se numește bisectrița unui unghi, linia dreaptă dusă prin creștet, care împarte unghiul în două părți egale.* MELIK, G. 6. | **Bisext**, -ă (lat. *bissextus*, -a, -um, — din *bis* și *sextus* „al șaselea“ — propriu „de două ori al șaselea“, nume dat, în calendarul iulian, zilei intercalate la fiecare patru ani după a șasea zi dinaintea calendelor lui Marte [24 Februarie]. Cfr. bisextil.) A douăzecișinoua zi a lunii Februarie în anii bisextili; (impropriu și cu înțelesul de) bisextil. [Invechit, popular, și: bisect, -ă; (cu pronunțare grecească) visect, -ă]; bisextil, -ă adj. (lat. *bissextilis*, -e). [Anul tropic având 365 de zile și 6 ore] *se adauge anului civil* [la fiecare patru ani] o zi, așa că dintre patru ani civili consecutivi trei au câte 365 de zile, iar unul... 366... În calendarul iulian... anul de 366 de zile poartă numirea de an bisextil sau visect. Numirea... provine de la modul de socotire al zilelor fiecărei luni întrebuintat în calendarul roman. CULIANU, C. 199. Cfr. bisext. | **Bisexual**, -ă (Bot.) Care întrunește amândouă sexele, având și stamine (organ bărbătesc) și pistil (organ femeesc). | **Bisilab**, -ă adj. Cu două silabe, disilab. | **Bisulc**, -ă s. bisulcat, -ă adj. (Zool.) (lat. *bisulcus*, -a, -um „împărțit în două printr'o brazdă“, din *bis* și *sulcus* „brazdă“). *Un exemplu mai mult pentru această stare precară [a științelor] descriptive este variarea înțelesului [cuvântului] bisulc și bisulcat (cu copita despicată în două).* MAIORESCU, L. 178. | **Bisulfat** s. m. (Chim.) Sare care are de două ori atâta acid sulfuric cât un sulfat. | **Bivalént**, -ă adj. (Chim.) *Corpurile care... se unesc cu doi atomi de hidrogen se numesc bivalente.* PONI, CH. 146. | **Bivalv**, -ă adj. (Zool.) Cu două valve. *Scică bivalvă.*

BLAZ † s. a. *Blanc-seing*. — (Turcism din epoca fanariotă) Hârtie albă provăzută cu iscăltura s. pecetia cuivă (care aprobă mai dinnainte ceea ce va scrie altul, în numele său, pe hârtia aceea). Cfr. blanchetă. *Îi trimetă și biăzuri, cu pecetea Mă-*

riei sale, ca să scrie după cum va găsi cu cale. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 268. *La toate el se amestecă, până și biăzuri avea în mână și scria ce votă la împărăția sa.* id., ap. ȘIO. [Plur. -zuri. | Pronunț. *bi-iaz*.] — Din turc. *beyaz*, idem.

BIBĂ s. f. *Trou*. — (Munt.) Gaură, bortă. *Iaca mă, o bibă de păiajăn!* (Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV, II, 731. | Spec. (În Bucovăț, lângă Craiova) Gaură făcută în pământ, la jocul „de-a clinea“, gașcă. PAMFILE, J. II, 301. Cfr. CONV. LIT. XLIV, II, 508.

BIBĂN s. m. (Iht.) 1°. *Perche* (*Perca fluviatilis*). 2°. *Gourmand, glouton, goulu*.

1°. (Iht., Munt.) Pește foarte răpareț; trăește mai ales în apă dulce, dar și în ape sălcii; pe spinarea verde-inchisă are mai multe dungi late, negre-verzi; în comerț, mai ales ca pește sărat. Se mai numește: baboiu, ghigorț (Dudești și Pribegi, în Ialomița, H. VII, 171, 421), răspăr (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița, H. IV, 10) iar în Mold. de sus: coștriș s. coștruș, Turtucheni îi mai zic (cu pronunțare dialectală): **ghiban-cu-pana-roșie**, deosebindu-l prin aceasta de „Acerina cernua“, căreia îi mai zic și: **ghiban-alb**. ANTIPA, IHT. 10-14; H. II, 12, 88, 186, 194, 244, 281; IV, 55; v, 313, etc.

2°. P. anal. (Țara-Hațegului) Om căruia îi place să bea și să mănânce. REV. CRIT. III, 88. Cfr. gaman.

— Din bulg. *biban*, idem (1°). (Pančev).

BIBER s. m. (Zool.) *Castor; peau de castor*. — *Castor*; (mai ales cu înțelesul de) blană de castor. — N. din germ. *Biber*, idem. Cfr. dubletul *breb*.

BIBERÓN s. a. *Biberon*. — Sticlă având la gură un sfârc de cauciuc care imită sfârcul țâții; se întrebuintează la alăptarea artificială a pruncilor, (în Bucov.) șișpor.

— N. din fran.

BIBI! interj. *Gare! Ne touche pas! Bobo*. — (Transilv.) Interjecție onomatopeică (întrebuintată și de Unguri) prin care oprești pe cineva (mai ales pe copii) de a pune mâna pe ceva (fierbinte, murdar, etc.). *Păzește! păzeă! nu te-atinge!* Cfr. hârși, bâia, bâja. *Bibi, dragă, că te arzi!* se zice copiilor mici care vreau să apuce flacăra cu mâna s. să pună mâna pe soba încălzită. (Brașov) [Româncele din Ungaria] *când voesc a-și înfărcă copiii, își ung fățele cu funingene..., apoi când copilul... cere făță, își desvelesc pieptul și zic: „Bibi-i hădă făța, C'a spurcat-o măța!*“ MARIAN, NA. 425. „*Dă-mi-i mie, draga mea.*“ — „*Bibi, bade, de-acoleă, Că nu-s pentru dumnea-ta!*“ JARNÍK-BĂRSEANU, D. 400; cfr. 378. || P. ext. (În limba copiilor; substantivat) *Durere. Mi-am făcut (un) bibi la deget.*

BIBI subst. inv. *Bibi, chéri, bien-aimé*. — (Franțuzism; f. m.) *Dragă, puică, iubit, scump. Dar vezi tu, bibi, inima lui Sgarcea e ca turnul Malacofului.* ALECSANDRI, T. 1680. [Cu o formă românilizată: **bibic**, -ă. *Îi scriu: „Bibicule, mangafava pleacă mâine, Miercuri, la Ploesti“.* CARAGIALE, T. II, 84/19. [Chirița despre fetele ei:] *Iată-le-s, bibici hazlie.* ALECSANDRI, T. 465.] — N. din fran.

BIBIC subst. *Vêtement de femme*. — (Rar) Haină femească (Găvănești, în Buzău) H. II, 81.

BIBIC s. m. (Ornit.) = *nagăț*. (Transilv.) BARIANU, CIHAC, II, 512.

— Din. ung. *bibic*, idem (cu înlocuirea terminației -iț, prin suf. -ic).

BIBICĂ s. f. (Min.) v. *bicaș*.

BIBIL s. a. *Sorte de dentelle à l'aiguille, pointe tricotee, picot.* — (În România; mai ales la plur.) Un fel de dantelă lucrată (cu acul) în casă, care se pune la guler, la mâneci, la poalele cămășii, etc. *Fetele se dădeau pe mâna... unei japăneze, de le învăță... împletituri de bibiluri.* I. GHICA, ap. TDRG. *Cămașă de filatiu, largă'n mâneci și cusută cu bibiluri.* ODOBESCU, I, 132/13. *Îmbrăcați cu cămășuice cusute cu bibiluri.* CREANGĂ, A. 75/8 (= „un fel de horbotică [triunghiulară] pe la poalele cămeșii“ GLOSAR). *Cămașă... pe mâneci tivită cu găurele și pe mărginițe cu bibiluri.* SEVASTOS, N. 90/5. [Plur. -luri.]
— Din n.-grec. $\mu\epsilon\pi\pi\iota\lambda\alpha$ „margine, tivitură, bată“. CIHAC, II, 639.

BIBILICĂ s. f. 1°. *Pintade.* 2°. *Pintade, damier ou œuf-de-vanneau (Fritillaria Meleagris).*

1°. (Ornit.) Pasăre domestică cu penele de culoare cenușie împetrită cu pete albe. Strigătul ei e pătrunzător și neplăcut. (Se zice că chiercănește, păcăiește, păcăe, face „păcat-păcat“). Se mai numește și: pipilică, găină-de-mare, găină-cu-mărgăritare, în Transilv.: bibiță, în Oltenia: căță, în Mold.: pichere, pichire, pichiriță, pichie, în Bucov.: pică, pipică, pichiră. Cfr. MARIAN, O. II, 273-5; H. I, 4, III, 140, IV, 85, V, 429, IX, 449, etc. [Masculul se numește: bibiloiu s. m. (Voinești, în Muscel) H. IX, 493 (și ca termen de desmierdare, cfr. bibic. CARAGIALE, T. II, 171/14); de aici femininul nou: bibiloaică s. f. MARIAN, O. II, 273.]

2°. (Bot.) P. anal. Mică plantă ierboasă cu flori pestrițe cu pătrate albe, violete s. roșii, numită și: coroană, lală, lală-pestriță. PANȚU, FL. [În Covurlui și: bibilic. II. III, 47, 473.]

— Pentru etimologie, cfr. bulg., sârb., turc.-alb. biba „curcă“, (în sârbește și) „bibilică“.

BIBILOAICĂ s. f., **BIBILOIU** s. m. (Ornit.) v. bibilică.

BIBIȚĂ s. f. (Ornit.) = bibilică. (Teaca, în Transilv.) VICIU, GL.

— Derivat din *bibă (primitivul lui bibilică), prin suf. dim. -iță.

BIBLIE s. f. *Bible.* — Cartea sfântă a creștinismului care cuprinde vechiul și noul testament, sfânta scriptură. *Biblia, adevăta dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage.* BIBLIA (1688), titlu. *Biblia ne povestește de Samson...* EMINESCU, P. 303. || Fig. Carte voluminoasă. *O biblie întreagă aud că a cetit.* C. NEGRUZZI, II, 214/3. [Pronunț. -bli- (ŷ)e. | Familia: biblic, -ă adj. Al bibliei, din biblie. *Istoria biblică.* URICARIUL, VII, 183/1 (Mold., a. 1828). *Nimrod, vânătorul biblic.* ODOBESCU, III, 13/13. | Substantivat. *Eliad zideă din visuri și din basme seculare Delta Biblicelor sfinte.* EMINESCU, P. 177.]

— Din lat.-bis. biblia (< grec. $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\alpha$, plur. lui $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\nu$, dim. lui $\beta\epsilon\beta\lambda\omicron\varsigma$ „carte“, biblia fiind cartea prin excelență a creștinilor).

BIBLIOFIL s. m. *Bibliophile.* — Iubitor de cărți, mai cu seamă de cărți rare și prețioase. [Scriitorii mediocri] se vor ascunde în colbul bibliotecelor și din când în când câte vreun anticar sau vreun bibliofil a da la iv[e]ală, peste vr'o 50 [de] ani, câte o filă, ca o [c]hinezărie. RUSSO, S. 50. [Pronunț. -bli-o-]
— N. din fran. (compus din grec. $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\nu$ „carte“ și $\phi\iota\lambda\omicron\varsigma$ „iubitor de... prieten“.)

BIBLIOGRAFIE s. f. *Bibliographie.* — Cunoștință (s. înșirare) a cărților publicate asupra unui subiect (sau într'un timp dat) a diferitelor lor edițiuni, a înfățișării, cuprinsului și valorii lor; totalitatea scrierilor privitoare la o chestiune. *El a dat, la început... bibliografia întregii lucrări și ea nu cuprinde pe*

nici unul din scriitorii însemnați mai sus. IORGA, L. I, 96. *Bibliografia chestiunii Orientului.* | P. ext. Publicație care cuprinde informațiuni de acest fel. *„Bibliografia românească veche“ de Ion BIANU și Nerva HODOȘ.* [Familia: bibliograf, -ă subst. Cel ce face studii bibliografice. *Printre bibliografi lui Voltaire e și un Român; bibliografie, -ă adj. De bibliografie. Cunoștințe bibliografice, notițe bibliografice.* | Pronunț. -bli-o-]

— N. din fran. (compus din grec. $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\nu$ „carte“ și $\gamma\rho\acute{\alpha}\varphi\omega$ „scriu despre... descriu“). Cuvântul vechiu grecesc $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\gamma\rho\alpha\phi\iota\alpha$ înseamnă meseria de scriitor de cărți, de copist; abia din veacul al XVII-lea începe a se întrebuiți lat. *bibliographia* în înțelesul actual.)

BIBLIOMANIE s. f. *Bibliomanie.* — Pasiune nebună după cărți (rare, de preț). [Familia: biblioman, -ă subst. Cel care are mania cărților (rare, de preț). | Pronunț. -bli-o-]

— N. din fran. (compus din grec. $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\nu$ „carte“ și $\mu\alpha\nu\iota\alpha$ „nebulie, pasiune nebună după ceva“).

BIBLIOTECĂ s. f. *Bibliothèque.*

1°. Dulap cu rafturi (armar) în care sânt așezate cărțile cuivă. *O bibliotecă de stejar.*

2°. Locul (camera, încăperile sau o clădire întreagă) în care sânt așezate în rânduală și se păstrează, spre citire sau consultare, cărțile (manuscrisele, stampele, etc.) unei persoane sau ale unei instituții publice. *Biblioteca Academiei române. Stă toată ziua infundat în bibliotecă.*

3°. Colecție de cărți (manuscrise, etc.) așezate în rânduală, spre citire sau consultare. *Să se poată alcătui bibliotecă națională.* (a. 1828) URICARIUL, VII, 181/12. *Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într'o ladă mare purure deschisă, în coridor.* C. NEGRUZZI, I, 10. *Diferitele biblioteci din străinătate... ne-au procurat într'o mare parte masă materialului utilizat.* HASDEU, I. C. VIII. *Bibliotecă răsipite ale oamenilor bătrâni.* EMINESCU, N. 79. | Fig. (despre un om care e tobă s. burduf de carte) *O bibliotecă ambulată.*

4°. Publicație în mai multe volume, cuprinzând scrieri cu un caracter (extern s. intern) comun tuturor. *Biblioteca românească.* (Titlul unei reviste vechi). *Biblioteca pedagogilor clasici. Biblioteca pentru toți.*

[Pronunț. -bli-o-. | Accentuat și: bibliotecă. | † (de-a dreptul din grec.) și: bibliotică. *Acum au bibliotică și alte multe lucruri de mare preț.* GOLESCU, I. 85. | Derivate: (diminutiv, rar) bibliotecuță s. f. LM.; bibliotecăr s. m. Cel pus să aibă în grijă o bibliotecă; șeful personalului unei biblioteci. *Bibliotecariul nu este volnic a scoate din școală vreo carte.* (Mold., a. 1803) URICARIUL, III, 30/10.]

— N. din lat. bibliotheca (< grec. $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\theta\eta\kappa\eta$, din $\beta\epsilon\beta\lambda\iota\omicron\nu$ „carte“ și $\theta\eta\kappa\eta$ „loc în care se păstrează ceva, cutie, sicriu“; cfr. teacă).

BIBOL, -Ă subst., **BIBOLIȚĂ** s. f. v. bivol.

BIC s. m. 1°. *Taureau.* 2°. *Bouc.*

1°. Taur (Glagova și Rudina, în Mehedinți) H. IX, 41, 93; cfr. bugă, buhaiu. | Spec. (Simțindu-se cuvântul ca un diminutiv în -ic) Mânzat, vițel neîntors. (Risipești, în Dolj) H. v, 393. [În Ban., Ung. și Bucov. (din ung. *bika*): bică și (+ bugă): bigă. ANON. CAR., ȘEZ. VII, 177, H. IV, 176. *Rage bica'n tre hotare?* (= Tunetul.) GOROVEI, C. 371 (*biga*) ib. 88. Se întrebuintează și ca nume de bou. LIUBA-IANA, M. 115.]

2°. (Plugova, în Ban.; prin apropiere de germ. Bock?) Țap. JAHRESBER. III, 313.

— Din bulg. s. sârb. bik, idem.

BICĂ s. m. v. bic; s. f. v. bicaș.

BICĂJEL s. m. v. bicaș.

BICĂȘ s. a. (Min.) *Caillon, silex*. — (În Transilv. și Mold.) Cremene, cvart, cvartit. LB. (subt beancă), MĂNDRESCU, L. P.; cfr. beancă, beuță. „*Bghicaj/i* = bolovani albi cristalini, sarea-măței“. (În munții Sucevei) ȘEZ. II, 23^{1/2}. *Ghicaș* = piatră albă pentru fabricarea sticlei. TURCU, E. 61; cfr. JAHRESBER. V, 189. [Zidul] este zidit de bicașe, care sânt cu îndestulare pre dealurile de prin prejur. CANTEMIR, ap. TDRG. *Cvarțituri albe ca laptele, cărora țărani le zic bicași...* POPOVICI-KIRILEANU, B. 23. *Mă lovî cu un bicaș*. RETEGANUL, TR. 169^{1/27}. *Cutare să ră-măie...* ca argintul strecurat, ca bghicazu' de mare. (Descântec din com. Broșteni, în Suceava) ȘEZ. IV, 19^{1/11}. [Și: bicăz s. m., plur. -cași; în Bihor (din ung. béka [-sô s. -kô]: bică „Pietricică“ ȘEZ. VII, 177, cu reduplicare (din limba copiilor) bibică (Șaldorf, în Transilv.) „Pietricică albă“. VICIU, GL. | Diminutiv: bicășel (ghicășel), la plur. și cu înțelesul de „boabe“: *Bicășei de tămădie*. PĂRVESCU, C. 77, bicăjél s. m., bigășea s. f. (ghigășea; cu asimilarea grupului gh-c > gh-g și cu schimbare de gen după pietricea). *Și-s mântă de mulți răi, Ca iarba de bicăsei*. MĂNDRESCU, L. P. 16^{1/18}. *Și pe munți cu pietricele Și pe văi cu ghigășele*. BIBICESCU, L. P. 210. *Părăuș cu apă rece, Dare-ar Dumnezeu să sece...* Să rămână ghicășei. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 59. *Nu pot trece-un deal și-o vale, Că pe vale-s bicășei...* ION CR. I, 52.] — Din ung. békasó, idem (propriu „sarea-broaștei“).

BICĂȘÉL s. m. v. bicaș.
BICĂȚ s. m. (Ornit.) v. becaț.
BICĂZ s. m. (Min.) v. bicaș.

BÍCEPS s. m., s. a. (Anat.) *Biceps*. — Mușchiu care are două ligamente la partea de sus; spec. mușchiul anterior al antebrațului. [Accentuat și: *bicéps*; plur., rar, -*cepsi* și -*cepsuri*.]

— N. din fran. (lat. *biceps* „cu două capete“, din *bis* „de două ori“ și *caput* „cap“.)

BICHER s. m. 1°. *Noceur*. 2°. *Berger* (associé à son maître).

1°. (Transilv. și Ban.) Om care se ține numai de petreceri, de chefuri și de ștrangării. *Tu ești, mândră, prefăcută, Toți bicherii te sărută*. HODOȘ, P. P. 176. [Și: becher. | Derivate: bicheresc, -ească adj. De bicher. *Înjurături bicherești*. ap. RUDOW, XVII, 392; bichereste adv. Ca bicherii; bicherăș s. m. (în înțeles desmierdător, către cal) *Călișorul mieu, Becherășul mieu!* TEODORESCU, P. P. 490^b.]

2°. (Jiu) Ciobanul care se ridică a fi ortac cu stăpănul, căci are și el 100-200 de oi și ciobanii săi. VICIU, GL. — Din ung. betyár „argat, flăcău chefliu“.

BICHERĂIU s. a. v. bicheri.

BICHERĂȘ s. m.; -**RÉSC**, adj.; -**RÉȘTE** adv. v. bicher.

BICHERÍ vb. IV^a. 1°. *Faire la noce*. 2°. *Voler sur les grands chemins*. 3°. *Travailler en lambinant, remanier minutieusement*.

1°. Intrans. (Transilv., Ban.) A face s. a se ținea de petreceri, de chefuri și de ștrangării. RUDOW, XVII, 392. [Derivat: bicherits a. | Alte abstracte: bicherie s. f. În bicherii învațat. ap. RUDOW, XVII, 392; (mai mult în glumă, Brașov) bicherăiu s. a., plur. -*raiuuri*.]

2°. Intrans. (Bihor) A hoți, a tâlhări. *Bityerire-aș bityeri, Nu știu rândul pădurii și m'or prinde jindarii*. ȘEZ. VII, 167.

3°. Trans. (Mold., propriu: a face treburi gospodărești, ca un bicher, ca un argat, pe indelete). A face, a drege s. a (în)toceai un lucru încet, pe indelete, migălind. ȘEZ. II, 149^{2/20}. CREANGĂ, GL.; cfr. băciui, m o căi, migăi. *Moș Nichifor... nu știu ce bichireă și cislueă prin prejurul cărușei*. CREANGĂ, P. 123. [Atestat numai subt forma dial.: bichiri.]

— Derivat din bicher.

BICHERÉ s. f. v. bicher.
BICHERÍ vb. IV^a. v. bicheri.

BICHERINĂ s. f. *Lambine*. — (În munții Sucevii, Mold.) Femeie ce bichirește, adecă lucrează mi-găetic orîși-ce lucru. ȘEZ. II, 149^{2/20}.

— Derivat din bichiri, prin suf. -*ină*.

BICHÍS s. a. v. dichis.

BICHIU s. a. *Jeu d'enfants*. — Numele unui joc de copii. (Măstăcani, în Covurluiu) H. III, 312.

BÍCICAȘ s. m. *Voleur à la tire, pickpocket*. — (Un-gurism) Pungaș. *Atâta sumă de surugii și toți cei-talți bicicași din celelalte județe*. DOC. (a. 1814), ap. TDRG.

— Din ung. bicskás, idem.

BICICLETĂ s. f., **BICICLIST**, -**Ă** subst., **BICÍCLU** s. a. v. bi-.

BICÍLUÍ vb. IV^a v. biciului.

BICÍOICĂ s. f. (Bot.) v. picioică; cartof.

BICÍSNIC, -**Ă** adv. v. becisnic.

BICÍȘÓR s. a. v. biciu.

BICIU s. a. 1°. *Fouet*. 2°. *Coup de fouet*. *Fléau*.

1°. Instrument cu care se dau lovituri (vitelor, ca pedeapsă și oamenilor) constând dintr'un băț (numit coadă, codorțe, codoriște, codiriște s. topo-riște) și din biciul propriu zis (numit și: șar-pele biciului), împletit mai de mult (la țară) din cânepă s. din fășii de teiu, azi mai ales din curlele de piele sau făcut dintr'o singură curle; acesta se leagă de coadă cu baira și se termină în sfichiu (sflichiu, sfichiu) s. pleasnă (plesnă). Cu ~ l se lovește, se dă lovituri, (fam.) se arde; din ~ se plesnește, pocnește, (mai rar) trosnește, trăznește. PAMFILE, J. I, 63, I. C. 212, MARIAN, SE. I, 24. Cfr. harapnic, biciușcă, zbicu, gâr-baciu (corbaciu), frișcă, arșă, iușcă, cămgie, strămurare, etc. *Au gonit cu biciul pre acei pre-cupitor[i] de ceale dumnezeest[i]*. SIMEON ARHIE-PISCOPUL (a. 1765), ap. GOR. II, 80^{1/29}. *Cu biciul să trăsnească*. BARAC, A. 69. *Nu mai sta din pocnit cu biciul*. CREANGĂ, P. 112. *Plesni de patru părți ale curților, cu un biciu*. ISPIRESCU, L. 197. *Șoiu vinde două vișele, Șoiu luă biciu de curle, Șoiu face din tin' muier*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 422. *Biciul să-l aibi dē speriat, iar nu dē bătut*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 670. † *A plesni din ~* (jud. Iași): a fi în voia sa, a izbuti, a se bucură. ibid. III, 24.

2°. Fig. (Mai ales la plur.) Lovitură de biciu (dată animalelor și, ca pedeapsă, și oamenilor). *Au dat biciu calului, și au purces cătră țara leșească*. AMIRAS, LET. III, 88^{1/36}. *Pe urmă, cu toate opintirile, biciele, strigătele, am început a merge*. C. NEGRUZZI, I, 307. *Să-laduc în bice până la curte*. SANDU-ALDEA, U. P. 72. *Surugiul... dădă fugarilor câteva bice*. SADOVEANU, M. 182. *Moș Nichifor... dă biciu iepelor*. CREANGĂ, P. 117. *Haide, măi, dă-i biciu odată: pornește (chiar și pe jos)*. PAMFILE, J. II. † *Fi-e ușor d-tale două-zeci și șapte de bice la spinarea altuia!* † (În Mold.) (A porni, a purcede) în ~ (după polon *z bicza*) = imediat, fără multă vorbă, în goană. *Lesii... au purces în bicî spre cetate*. M. COSTIN, LET. I, 319^{1/15}. † Fig. Flagel, plagă, urgie; bătaie a lui Dumnezeu. [Pasările] sânt biciul cel mai cumplit pentru grădini. I. IONESCU, C. 12. *Intr'o zi a căzut biciu de foc pe căminul nostru*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Biciul lui Dumnezeu* = bătaia lui Dumnezeu, p. ext. om rău. PAMFILE, J. I.

[Plur. bice, mai rar: biciuri. MARDARIE, L. 187. | Diminutive: biciușor s. a. Ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor de curle, împletit frumos. CREANGĂ, A. 3, bicișor s. a. PĂSCULESCU, L.

P. 31, 62; ȘEZ. III, 244/19, biciuț s. a. ap. GCR. II, 294^b/29; cfr. biciușcă.]

— Din paleosl. бичь, idem.

BICIUI vb. IV^a. 1°-2°. *Fouetter; fouailler, flageller* (au propre et au fig.).

1°. Trans. (și absol.) A bate (cu biciul), a da bice (cuivă). *Să-l biciulăscă cu vine crude.* DOSOFTEIU, v. s. 6. *Coadă că și-o răsucea, Sfârc de biciu că și-o făcea Și cu dînsa biciuia D'a stînga și d'a dreapta.* TEODORESCU, P. P. 443. | Fig. *Trandafir... vestejit Și de vînturi biciuit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 99. *Să fi furat? Oh! tăceți! Nu știți de câte-ori m'a biciuit acest gînd.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. Fig. A izbi (în cinevă, în cevă) printr'o critică nemiloasă, a lua în bătaie-de-joc printr'o satiră usturătoare. Cfr. ZANNE, P. III, 24. *Donici biciuia vicurile, prin fabulele sale.* C. NEGRUZZI, I, 334. *Haideți... La teatru românesc, Unde relele din fire, Necruțat se biciuesc.* ALECSANDRI, T. 444. *A biciuă frazeologia neadevărată.* MAIORESCU, CR. II, 300.

[Derivate: biciuit s. a., biciuire s. f., biciuiață s. f. DICT.]

— Derivat din biciu.

BICULĂ vb 1^a, **BICULI** vb. IV^a v. biciului.

BICULUI vb. IV^a. *Estimer, évaluer, taxer, apprécier, honorer.* — (Ungurism; în Transilv. și Mold.) A preț(ă)lui, a evalua, a taxa; a apreția, a stimă, a onora. JAHRESBER. IV, 326. *Am adunat birău' și cu jurăți[i] satului, împreună cu bătrâni[i], ca să biciuim via și moșia lui Lazor Vișoia.* (a. 1825) IORGA, S. D. XII, 296. *Din voinic fecior, Ca pe un fuior De cănepă voi l-ați biciulat, De-o parte de drum l-ați aruncat.* TEODORESCU, P. P. 383^b (nr. 571/14); MARIAN, D. 88. [Și: biciuli vb. IV^a, biciulă vb. 1^a, biciului vb. IV^a ANON. CAR. În ȘEZ. se da, pentru acest cuvânt, înțelesul neclar: „a băsădui = a fi deprins numai cu un fel de lucru, de mâncare“. v. 38/25 II, 126/35.]

— Din ung. becsülni, idem.

BICIUȘCĂ s. f. *Cravache; fouet.* — Biciu scurt, îmbrăcat întreg în impletitură de piele, întrebunțat la călărit (corespunde neologismului cravașă); p. ext. orice biciu mai scurt, mai subțire; cfr. f(r)îșcă. *Când îi batea cu biciușcele, ei se rugă să-i împungă.* NECULCE, LET. II, 200/20. *Pocnelele biciușcei postilionului.* C. NEGRUZZI, I, 191. *Moș Nichifor avea o biciușcă de cele de cănepă, impletită de mîna lui.* CREANGĂ, P. 107. *Peste fălci îl izbea, Cu biciușcă de curea.* ȘEZ. IV, 133/16. [În Mold., rar, și: biciuță s. f. *Biciuța, biciușca, ghiciușca, servește băieților mici la zvărlirea pietrilor cu zbrănaială. Pentru aceasta se leagă piatra în vîrfurile sfichiului ghiciușcăi și se zvărlie.* ȘEZ. IX, 134. | Diminutiv (rar): biciușcăuță, ap. TDRG.]

— Derivat din biciu, prin suf. dim. -ușcă.

BICIUȘCĂ s. f. v. biciușcă.

BICIUȘOR, **BICIUȘ** s. a. v. biciu.

BICIUȚCĂ s. f. v. biciușcă.

BIDĂ, **BIDĂ** s. f., **BIDEU** s. m. v. bedă.

BIDI vb. IV^a. *Vivre difficilement.* — (Maramureș) A necăji, a trăi cu chiu-cu vai, în obidă. *Pruncul, când naște, de-ar ști Câte are de-a păpă... Muri-ar și n'ar trăi Și în lume n'ar bidă.* BUD, P. P. 26.

— Derivat din bidă (cfr. bedă).

BIDIBIU, **BIDIBEL**, **BIDIDIU** s. m. v. bidiviu.

BIDIGĂNIE s. f. *Monstre.* — (Transilv.) Animal sălbatic, monstru, ființă monstruoasă, ciudățenie JAHRESBER. IV, 326; cfr. ală, dihanie, dănaie, (în glumă, și despre „păduchi“ BARCIANU). În Buda

locuind eu, mulți oameni învățați m'au întrebat ce felu de bidiganie au fost mai de mult chenezii [= cnezi, juzi] Românilor. ȘINCAI, HR. II, 30/19. Eră ocolit de bidigăniile cele mai urite din lume: căni, mățe, lupi, vulpi, urși, lei, crocodili și câte nu mai sânt pe pământ și pe sub soare. RETEGANUL, P. III, 30/32; cfr. II, 77/8, v. 64/15, IV, 44/38. Doamne! ce bidiganie proastă mai era aceea: o babă bătrână, lungă, deșirată, seacă, neagră, cu nește dinți ca hecela și cu unghii ca secerile. id., ap. TDRG.; cfr. MERA, L. B. 266; ION CR. II, 212. [Plur. -găni. | Și (+ dihanie): bidihănie BARCIANU.]

— Pentru etimologie, cfr. băzdăganie.

BIDIHĂNIE s. f. v. bidiganie.

BIDINĂR s. m. 1°. *Fabricant ou marchand de broses à badigeonner.* 2°. *Badigeonneur.*

1°. Cel ce face s. vinde bidinele, fabricant s. vânzător de bidinele.

2°. Meseriaș care spoște cu bidineaua, spoitor de case. DICT.

[Femininul: bidinăreasă. DICT., cfr. spoitoareasă, chivuță.]

— Derivat din bidinea, prin suf. nom. agent. -ar.

BIDINĂREĂSĂ s. f. v. bidinar.

BIDINEĂ s. f. *Brosse à badigeonner.* — (În România) Perie de spoit pereții, cu coadă lungă, făcută de obicei din păr de coamă de porc, cfr. pămătuf, mătă(h)uz. Cfr. PAMFILE, I. C. 1-2. *Pămătufuri și badanale.* ALECSANDRI, T. 412. *Par'car fi scuturat bidinele muiete în roșu, galben și albăstru, pe d'asupra câmpiei.* DELAVRANCEA, S. 221. *Odată ea avea o inscripție cu data de 1791, și zugrăveală din acest timp. Parohul a crezut că sfinții aceia de demult erau prea schilozii... și a tras cu bidineaua pe de-asupra.* IORGA, N. R. A. I, 237. *Stropire din bidinea cu stropi albaștri și roșii.* id. N. R. B. 64. *Cei mai mulți [dascăli], cu niște târsoage de barbe cât badanale de mari.* CREANGĂ, A. 129/2. *Părul jumulit [de pe porc] se leagă în mănunchi..., pentru a se face bidinele din el.* MUSCEL, 104. *Dintr'o badană, smulg doi peri de porc.* SEVASTOS, N. 7/26. [Și: (Mold.) badană, H. X, 22, 69, hădăna. PAMFILE, I. C. 1, (Muscel) hridineă. RĂDULESCU-CODIN. | Diminutiv: bidineluță: mai mică decât bidineaua, slujește la trasul brâielor cu chinovar pe pereți și la ferestre. PAMFILE, I. C. 2.]

— Din turc. badana „badigeon“.

BIDINELUȚĂ s. f. v. bidinea.

BIDIRI vb. IV^a. *Invectiver.* — (În Transilv.; rar) A ocări. *S'o apucat să se sfădească cu mine; da să știi că l-am bidirit.* (Bistra) VICIU, GL.

BIDIVIU s. m. *Cheval arabe ou barbe; coursier.* — Cal (de călărie) de rasă arabă, p. ext. cal (de călărie) ager, frumos și iute (în povești) „cal ce mănă jehiu (jăratec) și se ține tot în întunerec“. LIUBIANA, M. 78; cfr. sireap. *Aduseră lui Mihail un bidiviu prea bun dar, den Misir, și nu se află nime să-l poată încăleca.* MOXA, 388/36. (Pleonastic) *O sulă de bidiviu arăpești.* ALEXANDRIA, 64. *Cât de bine îi ședeă călare pe bidiviul său cel roib și pintenog.* FILLIMON, C. II, 668. *Încăleacă... pe mărunțelu-i bidiviu.* ODOBESCU, I, 146/26. (Atributiv) *I-ar da... postalioane cu opt cai bidivii.* DELAVRANCEA, S. 36; cfr. TEODORESCU, P. P. 45^b. *Mihail-Viteazul încăleacă pe bidiviul său.* ISPIRESCU, M. V. 36/6; cfr. L. 152 (alături de bidiviu L. 164). *Pintenogul lui Stan o să întreacă pe bidiviul lui Neacșu.* MARIAN, SE. II, 83. *El că-și are-un bidiviu (notă: cal tânăr și sprinter la fugă) Cu sânge de argint viu.* ALECSANDRI, P. P. 106^b. *De grabă că aducea Un cal negru bidiviu,*

Prins atunci de prin pustiu. TEODORESCU, P. P. 608. *Las' să moară [murgul] la pustii, Că mai am eu bidivii.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 505. *Că eu fie ț(i)-oiu dăru' doi ghidigii negri.* POP., ap. ȘIO. | Fig. (Munt.) Om mic, puțintel, dar sprinten la treabă. *În vino'ncoace, măi bididiule, par'că ești un prâsnel!* Com. I. PAVELESCU. [Și (cu asimilare): **bidibiú, bididiú.** (Gârbovi, în Ialomița) H. VII, 183. | Diminutiv: **bididél.** *Vine Ghiță sprintenel Pe-un cal murg și bididel.* ȘEZ. I, 183^b.]

— Din turc. *bedevî*, idem (din *bedu* „pustie“; cfr. *beduin*).

BIDÓN s. a. (Milít.) *Bidon*. — Vas de tinicheá pentru ținut petrol, untdelemn, etc.; un fel de ploscuță de tinicheá (îmbrăcată în piele, în pânză s. în postav) în care soldații în marș își țin apa de băut.
— N. din fran.

BIED, -Ă adj. v. *biet*.
BIÉDÁ subst. v. *bedá*.
BIÉL adj. m. v. *bál*.

BIÉLÁ s. f. (Fizic.) *Bielle*. — Sul neflexibil prins prin cele două capete ale sale la două puncte mobile, pe care le susține la o distanță constantă, destinată a transmite mișcarea de la unul la altul, spec. sul țeapán care (într-o mașină) transmite mișcarea și o transformă, din alțernativă în circulară (mașina cu vaporii, etc.), sau invers (ferestrău, etc.). *Capătul balanșierului este reunit cu o ramură, numită bielă.* PONI, F. 167. [Pronunț. *bi-e-*].
— N. din fran.

BIELȘÚG s. a. v. *belșug*.
BIENÁL, -Ă adj., **BIÉNU** s. a. v. *bi-*.
BIÉRT s. a. v. *birt*.

BIET, **BIÁTÁ** adj. *Pauvre*.

Biet e un adjectiv care nu exprimă o însușire a cuivă (s. a. ceva), ci are un conținut-curat sentimental: prin el exprimă vorbitorul compătimirea ce o simte față de cineva s. de ceva. Din cauza acestei note curat subiective, el nu poate fi întrebunțat în funcțiune predicativă (decât în cazurile excepționale citate sub¹⁰, c.), ci numai în funcțiune atributivă (pus totdeauna înaintea substantivului, une-ori, mai rar, legat prin prep. *de*), sau apozitională (în care caz poate fi și invariabil).

¹⁰. Vrednic de compătimire, sărac, sárman (când acestea au funcțiune de atribut pus înaintea substantivului).

a.) (Atributiv, înaintea substantivului) *Casele... bietilor oameni le-au innecat.* MUSTE, ap. GCR. II, 25/31. *Doi bieți nenorociți oameni.* DRĂGHICI, R. 166. *De aci înainte, vai și amar de bietele vrăbii de pe garduri!* ODOBESCU, III, 22/17. *Vai de biata țară, când vom avea războaie între noi!* C. NEGRUZZI, I, 139. *Biet de tine!... nici tu n'ai fost făcut în ceas-bun!* SLAVICI, ap. TDRG. *Vai de biet Român, săracul, îndărăt tot dă, ca racul!* EMINESCU, P. 161. *Bieții boșorii mei s'au dus ca pe gura lupului!* CREANGĂ, P. 44. *Câte pășărele 'n codru, Toate-mi cântă mai la modru, Numai biata ciocârlie Aia-mi cântă 'n pribegie.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 198. | (Adesea, despre morți) *N'am uitat... nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care cu o rugină de pușcă... nimereá mai bine decât altul cu o carabină ghintuită.* ODOBESCU, III, 14/27.

b.) (Apozițiune, mai ales pe lângă un pronume personal) (Variabil) *Și nu pricep ce-i asta, Și nu știu, biata, cum.* COȘBUC, B. 24. *Mărită-m'aș și eu, biata, Rufele de pat nu-s gata.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 442. *Și eu, biet de mine, ce mă fac?* PAMFILE, J. III. | (Invariabil) *Românii, biet, se văd mereu stânjiniți în desvöllarea lor firească.* ODOBESCU, III, 514/5. *Ea, biet, care știá, ce este necazul și lipsa,*

și plecá urechea la rugăciunile cele viclene ale smeuului. ISPIRESCU, L. 123. *Copiii, biet, ca copiii: nu știau ce să facă.* id. ib. 333. *Popa, biet, mereu slăbeá, Pán' de-odată jos cădeá.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 494.

c.) (Predicativ; excepțional, numai când cuvântul a mai fost întrebunțat înainte) *Și numai așa se puteá liniștá biata mamá de rául nostru, biată (= săracă) să fie de păcate!* CREANGĂ, A. 40; cfr. VLAHUȚÁ, CL. 26; SANDU-ALDEA, SÁM. IV, 870. *Se sculá bietul om — biet să nu rămáie! — îmi trase cizmele.* CONV. LIT., ap. TDRG.

²⁰. (Din nota: „vrednic de compătimire“ se poate desvöllá ușor cea de) Vrednic de despreț, neînsemnat. *Ia, un biet funcționáraș și el!*

[În Vâlcea și (forma etimologică): **bied**, -ă. *Dé Tudor se'mpiedecá, Cădeá, biedá, nu glumeá, Ut-ceaua dă mi-o spărgeá.* ȘEZ. III, 213^b/41. | Diminutive (rare): **bietulét**, -iță. *Face și ea ce poate, bietulița și mititica!* JIPESCU, O. 34; **bietúc**, -ă. *Ce, bietuca, să mă fac?* ȚIPLEA, P. P.]

— Pentru etimologie, cfr. paleosl. *bědnъ* „sárman, sărac“. CIHAC, II, 13.

BIETÚC, -Ă, **BIETULÉȚ**, -IȚÁ adj. v. *biet*.

BÍFTEC s. a. (Cul.) *Bifteck*. — Bucată de mușchiu de vacă friptă pe grătar s. în tigaie. *Când pretențiunile consumatorilor vor ajunge a cere cotlete și bifte(a)curi, atunci și casapii noștri vor tăá [carnea] după cererea consumatorilor.* IONESCU, M. 684. [Accentuat și: *biftéc*; plur. *-tecuri*. | (Variantă ortografică, apropiată de etimologia cuvântului) † și: *befstéc*. *Un... urs a luat pre un vânător subsuoară și l-a dus în bârlogul său, unde l-a făcut befstec pentru puii săi.* C. NEGRUZZI, I, 319.]

— N. din fran. (< engl. *beefsteak*, idem, din *beef* „bou“ și *steak* „friptură la grătar“.)

BIFTÚÍ † vb. IV^a v. *ghiftui*.
BIFURCÁ vb. I^(a) (ș. d.) v. *bi-*.
BÍGÁ subst. v. *bic*.
BÍGÁM, -Ă adj. și subst. (ș. d.) v. *bi-*.
BÍGÁȘÉÁ s. f. v. *bicaș*.

BIGHILÚȘÁ s. f. (Cul.) *Gâteau aux pommes de terre*. — (Transilv.) *Bighilúșe* = bucăți de aluat frământate cu cartofi și puțină fărină, fierte în apă; se frig (= prăjesc) apoi în unsoare (= untură). (Tohanul-vechii) VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. Cfr. *bigurá*, *bighiroancá*.

BIGHIROÁNCÁ s. f. v. *bigurá*; *cartof*.

BIGOSÍ vb. IV^a. *Presser dans un coin, coincer*. — (Mold., rar) *Bhigosi* = a grămădi într'un ungheriu. ȘEZ. II, 149/20. *Ghigoseșc* = îndes unul peste altul, bătându-i. CREANGĂ, GL.; cfr. *inghesui*. *Tránțește baba în mijlocul casei, și-o frământá cu picioarele și-o ghigosește, ca pe dinsa.* CREANGĂ, P. 13. *După ce intrá ei (= diavolii) cu toții înlăuntru (= în turbină), Ivan începe a-i ghigosi muscălește.* id. ib. 303.

BIGÓȚ, -Ă adj., subst. *Bigot*. — (Om) de o evlavie peste măsură, minúțioasă, strimță, rău înțeleasă; cfr. *habotnic, bisericos*. *Cui sântem datori cu acest nou păcat?... Clerului bigot și ignorat.* C. NEGRUZZI, I, 347. *Celebrul fiziolog Rudolf Wagner... erá... un mare bigot.* MAIORESCU, CR. II, 162. *Românii, națiunea cea mai pușin bigotă din lumea întreagă.* HANSEU, I. C. 146. *Ea se'nchiná? Cei atei sânt bigoți de-odată.* COȘBUC, B. 60. [Derivate; **bigoterie** s. f. *Purtare (s. deprinderi) de bigot. Deși, precum v'am spus, a cetit mult și multe... totuși n'a putut să se desfacă de bigoteria englezească.* I. NEGRUZZI, V, 25; **bigotism** s. a. *Credință de bigot. Am luptat și am*

progresat: ieri obscuritate, azi lumină! ieri bigotișmul, azi liberpansismul! CARAGIALE, T. I, 239/20.] — N. din fran.

BIGURĂ s. f. (Bot.) = cartof (Nirașteu, Năragiu, în Transilv.) VICIU, GL. [Și: bighiroăncă. (Medesfalău, lângă Mureș) ib.]

BÍHOL s. m., -LITĂ s. f. (Zool.) v. bivol.

BIHORÉL s. m. v. vifor.

BÍHUL s. m. (Zool.) v. bivol.

BII interj. Interjection servant à appeler les din-dons. — Strigăt onomatopeic cu care se chiamă curcile. LM. Nevastă-sa eră într'un nor de lighioane, că-rora le zvârlea grăunțe, chemând pe fiecare pe limba sa: Pui, pui, pui! Uti, uti, uti! Boci, boci, boci! Bii, bii, bii! D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII, 917.

BÍJI interj. = hâia. (În Brașov) *Biji, maică, că te arde!* Cfr. bibi!

— Formațiune onomatopeică. Cfr. bāja.

BIJÍ vb. IV^a. *Brăler.* — (În Brașov; în limba copiilor) Trans. și refl. A (se) arde, a (se) frige. Nu pune mâna pe sobă, că bijește!
— Derivat din biji.

BIJOAGĂ s. f., **BIJOG** s. m. *Haridelle, rosse.* — (În Mold. și Bucov.) Cal bătrân, slab și urit, mâr-țoagă; cfr. dârlog, dârjog. *Ghijoagă uricioasă ce ești! Din toți caii, tocmai tu te-ai găsit să mănânci jaratic?* CREANGĂ, P. 195. *Acuma credeă Armanul nostru c'a să-și lese bijogul (= cal foarte bătrân, slab și urit) la mama-huciului și, cum va putea, cum nu va putea, să se pornească mai de parte.* MARIAN, O. II, 166. *Unde-ți duci ghioaga (= cal bătrân și slab), moșule?* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

— Etimologia necunoscută. (TDRG. crede că forma *bijog* e cea etimologică și-l derivă din paleosl. *běžati* „a fugi”, comparându-l cu germ. *Klepper* „mârțoagă”, la origine „alergător”; ar putea fi însă originală și forma *ghijog* și să avem a face cu un derivat în -og din *ghij* = *ghiuj* „bătrân”).

BIJÓIU s. a. *Source (pourvue d'un tuyau d'écoulement).* — (În Bran, în Transilv. și în Rucăr, în Muscel) Șipot. VICIU, GL., ciuciur.

— Derivat, prin suf. -oiu, dintr'o tulpină onomatopeică *bij-* (cfr. vāj-). Cfr. ciuroiu.

BIJUTERIE s. f. (Franțuzism) = giuvaer(ică).

— N. din fran. bijouterie „negoț de giuvaericale”.

BIJUTIÉR s. m. (Franțuzism) = giuvaergiu.

— N. din fran. bijoutier, idem.

BIL s. m. sing. *Bill.* — Proiect de lege prezentat parlamentului (englez), p. ext. oricărui parlament. *S'a zis c'ați călcat bilul votat anul trecut.* I. NEGRUZZI, VI, 479. *Bil de îndemnităte*: act prin care parlamentul acopere cu aprobarea sa o dispoziție neregulată a guvernului sau a unui ministru. *Corpurile legiuitoare... dau ministerului un bil de îndemnităte pentru violările de lege comise.* MAIORESCU, D. II, 70.

— N. din fran. (< englez. bill, idem — cuvânt înrudit cu bilet.)

BILĂ s. f. *Bille (bloc de bois, surtout de sapin).* — Trunchiu de arbore, cu deosebire de brad, întreg sau scurtat; cfr. buștean. (Cuvântul se întrebuițează în diferite regiuni în accepțiuni diferite) Bucățile de brad tăiate și scoase dintre cununile ramurilor se numesc *bile*. I. IONESCU, M. 396. *Bghilă* = un brad lung din care se taie doi ori trei butuci (un butuc are opt,

nouă și zece metri lungime). ȘEZ. II, 149/31. O bilă e o mică scurtătură de brad spintecată apoi în clepti, care, date la cuțitoaie (cuțitoite), ne dau frăștilă. (Polovraci) PAMFILE, J. II. Din bile de brad se fac șindili. (Hunedoara, în Transilv.) Com. T. L. BLAGA. *Cerut-au și salahori și bile să taie din păduri.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 201. *Pădurarii taie brăzii... și fac din ei bușteni și bile.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Grinzi, bile, traverse pentru căi ferate.* MON. OF. ibid. *O ghilă (lungime 20 m.), por-nită pe coasta unui deal, se izbi jos în vale într'un butuc cu atâta putere, încât se înfipse în el ca o săgeată uriașă.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 133. *„Acum, băieți, la ghile!”... Muncitorii... desfășurară frânghia, legară ghila și se pregătiră.* DUNĂREANU, CH. 48. *Vârtejul [constă dintr'un] pociumb... bătut în pământ, iar de-asupra o grindă, numită bilă.* PAMFILE, I. C. 471. *Parcă ar fi ridicat la bușteni (s. la bile): se zice celui ce se vaită de osteneală de fiiece lucru.* ZANNE, P. II, 696. *Am adus două ghile de fag târâș, din pădure.* (Brașov).

— Din bulg. *bilo* „bărnă” (Cuvântul popular s'a amestecat cu francezul *bille*, care-i de origine galică și a intrat în limba noastră prin ingineri).

BILĂ s. f. *Bille, boule.* — (Mică) sferă de sticlă, de piatră, de lemn sau de os, care servește la jocuri de copii, la votare (albă-pentru, neagră-contra), unele (mai mari) la jocul de biliard, de popice, etc.; gongoneă. *Mai lipsesc trei voturi pentru invalidare, când însuși prezidentul Camerei pune ostensibil în urnă o bilă neagră în contra raportului.* MAIORESCU, D. II, 122.

— N. din fran.

BILĂ s. f. sing. (Med.); franțuzism) = fiere, veniu. [Familia: *billiar*, -ă adj. (Med.) Cu privire la bilă (fiere), a(l) fierei. *Vesicule biliare*; *billios*, -oasă adj. (Med.) Plin de venin, cu prea multă fiere. *Temperament - .* (Impropriu, în loc de biliard) *Afecțiuni bilioase, ca sub ecuator.* HASDEU, I. C. 179.]

— N. din fran. (lat. *bilis*, idem).

BILANT s. a. (Comerț) *Bilan.* — Balanța (s. cumpănirea) activului cu pasivul într'un cont comercial, încheierea socotelilor. *A depune - ul*, a se declara în stare de faliment. | Fig. *Un bilanț destul de elocințe.* HASDEU, I. C. 41. [Plur. -lanțuri.]

— N. din germ. *Bilanz* (ital. *bilancio*, substantiv verbal din *bilanciare* „a balanța, cumpăni”).

BILEALĂ s. f. *Fard blanc, blanc, céruse.* — Suliman aib (pe alocuri) s. pudră albă; spec. sub-carbonat de plumb (întrebuițat contra orbalțului). TDRG.; CREANGĂ, GL. *Bileala în cerneală și cerneală în bileală.* CANTEMIR, IST. 115. *Pune fața la ghileală, Buze moi la rumeneală Și sprâncene la cerneală!* ALECSANDRI, P. P. 125°/10; cfr. SEVASTOS, C. 310/15. *Jupânuț Ștrul... negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimeneală...* CREANGĂ, P. 112. [Plur. (rar) -leli.]

— Din rut. *bililo* „suliman alb” (schimbat după cuvinte cu suf. -eală).

BILÉT s. a. *Billet.*

19. Scrioare cuprinzând numai câteva rânduri spre a face cunoscut cuivă (care nu e în depărtare) un lucru; răvaș, scrisorică; cfr. țidulă. *Astăzi am primit Prin poșta cerească Biletul tău pornit Din Tara-românească.* ALEXANDRESCU, M. 181. *O slugă intră cu un bilet în mână.* C. NEGRUZZI, I, 53. | Spec. Bucată de hârtie cuprinzând o informație scrisă s. tipărită s. o adevărită. *M'am dus pe la toți ambasadorii, de i-am heretisit cu bilețuri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 289/10. - de înmormântare. - de închiriat. - de predare (a unei mărfi).

20. Bucată de hârtie sau de carton constatând în favoarea cuivă un drept temporal, cumpărat s.

obținut prin favoare. *Slobozirea bileturilor pentru intrarea în biserică catedrală.* URICARIUL, VIII, 186. *Afișuri, bilețuri... și alte tipărituri mărunte.* ib. XIII, 342. *Buzunarul în care eră biletul de congediu.* CONTEMPORANUL, VI, II, 288. - de (intrare la) teatru. - de (călătorie în) tren. - de loterie. | (Comerț) *Se dă numele de bilet sau efect oricăruia înscris.* CLIMESCU, A. 270. - de bancă = bancnotă, hârtie-monetă. - de ipotecar = de împrumut al statului, cu scadența scurtă. [Plur. -lete, (Invechit) -leturi. | Diminutiv: bilețel s. a. Răvășel.]

— N. din fran.

BILEȚEL s. a. v. bilet.

BILÍ vb. IV^a. 1°. *Blanchir (la toile ou le linge).* 2°. (Refl.) *Se farder.*

(Transilv. și Mold.) = înălbi.

1°. Trans. *Spălând și bilindă cămeș[i].* DOSOFTEIU, V. S. 143. *Purtând pe cap un val de pânză ghilită.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Fete... ghileaupânză, din susul mieu.* CREANGĂ, A. 66; cfr. ȘEZ. II, 114/35. *Țesuse pânza și acum o bileă colo pe rit, în grădină.* RETEGANUL, N. REV. R. I, Supl. II, 157. *Drage mi-s copilele Colea primăverile, Când își bilesc pânzele.* MÂNDRESCU, L. P. 87/1. (Despre rufe, mai rar despre cănepă. MARIAN, NA. 394) *Ghilesc cămeșile și albiturile împăratului.* ȘEZ. II, 115/11. *Umblă albă, sophonă, Cu cămeșa tot ghilită.* ȘEZ. VIII, 62.

2°. Refl. A se sulemenî cu suliman alb. DICȚ. Cfr. bileală.

[În Mold., astăzi, numai forma dialectală: ghilî, care tinde a deveni literară. | Derivate: bilire s. f., bilit s. a. *Bilirea pânzelor.* MÂNDRESCU, L. P. 239. *Fetele de la ghilî... chicoteau pe socoteala mea.* CREANGĂ, A. 66; † bilitor, -oare adj., subst. Spălător, -reasă. *Dusé cămeșile pre la stăpâni, că eră bilitorîu.* DOSOFTEIU, V. S. 143. *Pomenirea sv[ă]ntului Menignos bilitorîul.* id. ib. (în MINEIUL din 1776: nălbitor.)]

— Din sârb. bijeliti (în Transilv. și Ban.), rut. biliti (în Mold.), idem. (La origine, identic cu beli).

BILIĂR, -Ă adj. v. bilă³.

BILIĂRD s. a. *Billard.* — Masă acoperită cu postav (verde), cu marginile puțin ridicate și elastice (bande, mantinele), pe care se joacă cu bile (de fildeș), în care se lovește cu tacul. *Scriă cu criidă pe postavul verde al biliardului.* EMINESCU, N. 37. | P. ext. Jocul însuși. *Faci o partidă de biliard?* [Pronunț. -li-ard și -liard. | Derivat: biliargiu s. m. Bun jucător de biliard.]

— N. din fran. (derivat din bille „bilă“.)

BILICEANĂ s. f. Cfr. beuță.

BILIÓN s. a. (Aritm.) *Billion.* — În sistemul de numărătoare zecimală, unitatea formată din o mie de milioane, miliard (la Români din Austro-Ung., după germ., = un milion de milioane, trilion). *Una mie [de] milioane, căruia i s'a dat numele de billion.* CLIMESCU, A. 11. [Pronunț. -li-on.]

— N. din fran. (compus arbitrar din lat. bis „de două ori“ și million „milion“.)

BILIÓS, -OĂSĂ adj. v. bilă³.

BILITĂ s. f. v. ghilî.

BILITOĂRE s. f. *Blanchisserie.* — Locul unde se înalbește (bilește, ghilește) pânza. *Ca pânza la ghiltoare, Când o'ntinezi, vara, la soare.* POP., ap. DDRF. — Derivat din bili, prin suf. instr.-loc. -itoare.

BILITÓR, -TOĂRE v. bili.

BILOCULĂR, -Ă adj. (Bot.) v. bi-.

BILÓN s. a. (Comerț, finanțe) *Billon.* — (Franțuzism) Monetă de aramă sau de bronz, monetă mărunță, gologani.

— N. din fran.

BILȘUG s. a. v. belșug.

BILȘUGĂRE s. f. v. îmbeșugare.

BILT s. a. v. ghilî.

BIMÁN, -Ă adj., subst. v. bi-.

BIMBA! **BIM-BANI!** interj. v. bam!

BIMBAȘĂ s. m. *Colonel (turc).* — (În România, învechit; astăzi se mai păstrează în comparații: a trăi ca (un) - : luxos, permițându-ți orice plăcere. Mai ales a devenit proverbial ~ Sava, faimosul căpitan al Arnăuților de pe vremea Zaveriei). *Colonel turc (comandant peste 1000 de soldați, cfr. miaș). Turcii și Arnăuții Paspandului, odoabași, bulucbași, baraictarii, binbași și cu agalele, împodobindu-se numai în argint și sârme, și cu rafturi pe cai...* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 188. *Au venit scrisori... de la Vodă, și i-au dat toate cătanele asupra-i, boierindu-l a fi binbaș.* (a. 1788) IORGA, S. D. VIII, 105. *De unde trăiam înainte ca binbașa cu patru sfași pe zi, astăzi nu mi-ajung patru poli.* D. R. ROSETTI, ap. TDRG. *Am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțești, să par că-s Binbașa Sava.* ALECSANDRI, ap. ȘIO. *I-a dat și ei bani în de ajuns și-și durară niște case, să trăiască ca binbașalele.* STĂNCESCU, B. 286. *Ceauș că-i venea Binbașii Sava.* TEODORESCU, P. P. 484^b. [Plur. -bași ZILOT, etc., ap. ȘIO., și -șale.]

— Din turc. binbașy, idem (din bîr = 1000 și baș „căpetenie“). ȘIO.

BIMÉSTRU s. a. (ș. d.) v. bi-.

BINĂ s. f. (*Grande*) *bâtisse, bâtiment, construction* (surtoot en maçonnerie); *dépendance.* — (În România, aproape învechit; azi, mai mult fam., despre o clădire mare, de speculă, cfr. hardughie). Clădire mare (de zid, mai ales cu mai multe apartamente, servind de locuințe și mai ales pentru prăvălii), adesea cu înțelesul spec. clădire (mare) în construcție, p. ext. „acaret, dependință pe lângă casă“. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. *Să prefebuiască binalele acelor două dugheni.* (Mold., a. 1794) URICARIUL, XI, 314/4. *Binăua pușcării... găsindu-o Măria ta la o proastă stare, strămță, dărăpănată...* DOC. (a. 1804), ap. TDRG. *Veniturile [obștiei... se socotesc aceste: morile din Bărlad... binalele dinlăuntru, case și hanuri...* (Mold., 1816) URICARIUL, V, 203/27. *Doă sute [de] lei binăua morii.* (a. 1821), ap. ȘIO. *O bină... mai mult de lemn zidită.* DONICI, F. II, 23. *Să se înmulțească și construcțiunile de binale de piatră.* I. IONESCU, D. 286. *Bină cu patru odăi, unde am putea să ședem chiar noi!* ALECSANDRI, T. 288. *Legea electorală... sub cuvânt de venit fonciar, vără între proprietarii de moși și pe acei care au un venit de la o bină sau de la o întreprindere industrială.* ap. MAIORESCU, D. I, 62. *În fiecare an, se clădesc sute de binale... și, în loc să scadă, chirile cresc.* CARAGIALE, M. 99. *Ce păcat ar fi ca frumusețea lui de grădină... să rămâie orașului, care o s'o desființeze, ca să clădească cine știe ce bină pe acel loc!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 213. *M'am oprit în fața unei binale.* SANDU-ALDEA, A. M. 113. *Lucează ca salaor la o bină.* [(Rare) și: benă. I. IONESCU, D. 112. | În epoca fanariotă, există și turcismul bină-emini s. m. Inspector de clădiri. Cfr. ȘIO.]

— Din turc. bina, idem.

BINĂ s. f. (A.-U. Germanism) v. scenă.

BINĂ-EMINI † s. m. v. bină.

BINAGIU s. m. *Entrepreneur de bâtiments.* — (Rare) Constructor (de binale). *Așa e; asta meșterul*

Dincă binagiul mi-a făcut-o; a tencuit zidul de la poartă. CARAGIALE, T. II, 70¹⁷.

— Derivat din bină, prin suf. -giu.

BINĂR, -Ă adj. (Aritm.) *Binaire*. — Care are 2 ca bază; compus din două unități. *Descompunerea combinațiilor binare*. PONI, F. 262.

— N. din lat. *binarius*, -a, -um „îndoit, dublu“.

BIND † s. a. (Armată) *Étendard, drapeau*. — (Turcism literar; rar) Steag, drapel, stindard; cfr. bannieră, prapor. *Și au început a bate în corturile Turcilor, [in] cât și bindul de la cortul împărătesc l-au sfărmat* DOC. (a. 1715), ap. TDRG. [Plur. -duri.]

— Din ture. *bend*, idem. ȘIO.

BINDISÍ vb. IV^a intrans. *S'inquiéter* (de...), *se mettre en peine* (de...). — (În România; construit cu prep. de) A-i păsa cuivă (de ceva), a duce grijă, a se sinchisi (de...). CREANGĂ, GL. *Harap-alb și cu ai săi nici nu bindiseam de asta*. CREANGĂ, P. 251. *Și iar luă mama nănașa din coardă și iar ne jnăpădă; dar noi, par'că bindiseam de asta!* id. A. 40.

BINE adv. s. m. *Bien*.

I. Adv. Stând în opoziție cu rău, ~ exprimă, ca adverb, ceea ce însemnează, ca adjectiv, *bun*: arată situația subiectivă a vorbitorului (față de ceva s. cineva) care e plăcută, favorabilă, mulțumitoare, satisfăcătoare, folositoare, avantajoasă, etc. *Las' să fie rău, nu bine, Că n'am ascultat de nime, Ci-am făcut de capul meu Și m'a bătut Dumnezeu!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 218. *Vede bine = are ochi buni*. Tocmai din cauză că nu are un înțeles absolut, accepțiunile lui ~ variază de la caz la caz: *Am vândut marfa ~ = scump; am cumpărat-o ~ = ieftin*. De aceea înțelesurile lui nu se pot însiră decât în cadrele unei clasificări mai generale: „scump“ și „ieftin“, deși, în mod obiectiv, sânt două noțiuni diferite, opuse chiară, în cazul de față se cuprind în ideea mai largă „în mod avantajos“.

1°. Așa cum își dorește cineva, spre mulțumirea sa. *Doamne, și mi-eră... Negrăit de bine!* COȘBUC, F. 128. *Nu i-a mers bine în acea zi*. CREANGĂ, P. 144. *Sfânta Duminecă a primit-o... tot așa de bine (= amabil, afabil, prietenește) ca și surorile sale*. id. ib. 92. *Știu că ai s'o duci bine!* ISPIRESCU, L. 41. *Cătu-i lumea pe subt soare, Nu-i bine ca'n șezătoare, Că sânt fete și fecioare*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 414. *Până codru frunza-și ține, Toți voi-nici trdesc bine*. id. ib. 289. *Când vei crede că fi-i bine, Să vie popa la tine*. id. ib. 265. *Ține la adevăr și dreptate, și are să fie bine de dumneata*. ȘEZ. II, 161¹⁵. *Cum te simți? Ce mai faci? — Bine. Bine fi-a făcut!* = așa-ți trebuie. (Adesea în legătură cu de + part. subst.) *Aici e bine de dormit, de locuit*. (Adesea, în sfaturi, gândindu-ne la rezultat) *Nu-i bine să te pui vezeteu la cai albi și slugă la femei*. CREANGĂ, P. 107. *De la un datornic e bine să iei și un sac de paie*. ZANNE, P. V, 263. (Adesea, la comparativ, urmat de negațiune, arătându-se părerea de rău că s'a întâmplat ceva) *Mai bine să nu fi născut acela om!* CUV. D. BĂTR. II, 53; cfr. 328. *Și fost-ar fi mai bine Ca nici odată'n viață Să nu te vâd pe tine!* EMINESCU, P. 203. *Sânt ~ = sânt sănătos. A se face ~ = a se însănătoși; a trăi s. a se avea ~ cu cineva = în raporturi de bună înțelegere, de prietenie; (constr. din urmă) (pop.) a fi în dragoste cu cineva. | Nu fi-e ~ = nu ești în toată firea. [Să vâri parii] în fridă? Nu fi-e bine? DULFU, ap. TDRG. ~ că... = slavă Domnului că..., noroc că (cel puțin)... *Bine, încalte, că de acești nesocotiți tineri... nu se află mulți în lume!* DRĂGHICI, R. 6. *Ducă-se și cobe și tot, numai bine c'am scăpat de bele!* CREANGĂ, P. 68. *Bine, că n'a dat Dumnezeu omului mai multe guri!* ZANNE, P. II, 167. *Decât... mai ~ (să) = mai de grabă prefer (să)... Să nu... să dea în mânăle**

lor, ce mai bine va pieri acolo. ACSINTE URICARUL, LET. II, 163³⁴. *Decât cioara pe par, mai bine vrabia în palmă*. ZANNE, P. I, 415. *Decât roabă Turcilor, Mai bine hrană peștilor!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 496.

2°. Spre satisfacerea cuivă. (Satisfacția unei poște s. trebuințe trupesti) *A mâncat ~*: mult, lucruri bune, s'a săturat; *a dormit ~*: adănc, fără intreruperi, mult, s'a odihnit; *a trăit ~*: în desfătări s. fără griji, fără necazuri. *Mâncă bine și bea bine*. NECULCE, LET. II, 254¹⁷. *Când dormea bărbatu-său mai bine, ea...* CREANGĂ, P. 87. *Hai de, mândră, după mine, Să te'nvăț a trăi bine*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 118². (Satisfacerea unui simț superior s. a unui sentiment de natură estetică) *Floarea miroase ~, actorul cântă, joacă ~ = frumos, potrivit; îmi face ~ = îmi procură un sentiment plăcut; îmi pare ~ = mă bucur (cfr. părere-de-bine); îi stă (s. șade) ~ = i se potrivește, e (îmbrăcat) cu gust. *Mirosul... în loc de a face bine, ar fi adus amețeală*. KONAKI, P. 268. *Purceluși cu coada sfredel și cu bețe 'n loc de labă, Cum mai bine i se șede unui purceluș de treabă*. EMINESCU, P. 192; cfr. 252. *Casa rămâne, nici fierbinte nici rece, cum e mai bine de dormit într'insa*. CREANGĂ, P. 251. *Harap-alb, aflându-se cu părere-de-bine despre asta..* id. ib. 238. *În zadar mi te gași (= gătești) bine: Mergi la joc, nu te ia nime*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 446. *Săraca mândruța mea, Să mă văz acum la ea, Doamne, bine i-ar părea!* ib. 140. *Bine-i stă mândrii gătată Cu veșminte de la șatră, Dar mai bine i-ar șede De-ar fi țesute de ea*. ib. 424. *Îmi pare bine de cunostință* (cfr. sânt vesel). (Satisfacția opiniei publice) *Se poartă ~*: cuviincios, cum se cade, cfr. la loc ul lui. *Chiver-nișești și bine obladuiești*. BIBLIA (1688), 7/pr. 43. *Lasă-mă, mândruțo'n casă. — Bucuroso mi te-oiu lăsa, Dacă bine te-i purtă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 375. *Șezi ~!* = stai liniștit, astâmpără-te, poartă-te cuviincios!*

3°. Spre folosul (avantajul, profitul) cuivă. *Să neguțorească cu dinsa mai bine decât cu aurul*. BIBLIA (1688), 3/pr. 47. *Păstrează'o, că fi-a prinde bine la nevoie!* CREANGĂ, P. 91. | P. ext. Lesne, ușor. *Aduc un cofăel de vin, ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe gât*. † A sta ~: a fi avut. *Până au început Turcii a se îngloti, sta oarece bine și bieții Moldoveni*. NECULCE, LET. II, 355². *Îmi vine ~ = îmi e îndemână, mi se potrivește*. *Nu știu cum îi veni bine fetei... și-i reteză capul...* ISPIRESCU, L. 28. *Îmi prinde ~ = mi-e de folos la o trebuință. Acel Cerchez... le-a prins mai bine decât mii de pungi de bani*. NECULCE, LET. II, 271⁴. *De-am fost răi, tu ni-i iertă, căci și răul câte-odată prinde bine la ceva*. CREANGĂ, P. 275. *Însuratul de tânăru și mănecarea (măneacă?) de dimineață mare bine prinde*. ZANNE, P. IV, 398.

4°. Vrednic de aprobarea cuivă. *Faci ~ = lucrezi înțelepțește; ~ zici = grăești adevărat. Bravo, Robinson, bine faci că nu te arăți mic la suflet!* DRĂGHICI, R. 91. *Vere, nu faci bine ceea ce faci!* CREANGĂ, P. 209. *Bine ai făcut de fi-ai luat calul ăsta*. ISPIRESCU, L. 18. *Bine zice prietenul meu, că sânt oameni meniși a fi, cât vor trăi, înșelați de femei*. C. NEGRUZZI, I, 66. *Bine-a zis cine-a zis...* CREANGĂ, P. 148, 236, etc. *Că bine zici, mamă; iacă, mie nu mi-a venit în cap de una ca asta*. id. 87. *Bine zice moș Arvinte: Vai de cap unde nu-i mînte!* ZANNE, P. VI, 16. (Servește spre aprobare, mai ales când vrem să arătăm că ne învoim cu cele auzite s. că am priceput cele ce ni s'au spus) *Ai auzit? — Bine*. C. NEGRUZZI, I, 66. *Vreau să mă duc... să-i spun ceva. — Bine, Ioane, du-te*. CREANGĂ, P. 313. *Ba ~ că nu!* = se înțelege, firește (că da), de sigur! „*Măi Buzilă, mi se pare că tu ești toată pricina gâlcevei...*“ — „*Ba bine că nu!*“ zise Ochilă. id. ib. 254. (Spre aprobarea uneia dintre două alternative, prin Mold., și subt forma: ~ de ~) *De-a*

primi, bine, iar de n'ar primi, s'or bate. NECULCE, LET. II, 436/12. De-oiu putea face ceva, bine de bine, iară de nu, mi-i crede și dumneata. CREANGĂ, P. 172. (Admitem cele spuse, însă numai în parte, exprimând în același timp nedomirirea ce ne-a rămas: dar - s. -, dar...). Bine, dar cu ce chip poate cineva să se facă într'acest chip? DRĂGHICI, R. 156. Dar bine, fiule, de unde pot eu să-ți dau un astfel de lucru? ISPIRESCU, L. 2. Bine, bastonul pentru pîștit, dar felinarul, pentru ce trebuință? id., ap. TDRG. ~ că..., dar... = admit că..., dar...; las'că..., dar, (în prop. concesive). Bine că nu vrea să-mi plătească datoria, dar nu-mi dă nici bună ziua! Ei ~! (modern, după fran. „eh bien!“) Ei bine, cum ți se pare? COSTINESCU. Ei bine (= fie, așa e), sânt vinovat, pedepsește-mă! (Repetat, servește spre a face pe cineva atent la urmările rele ale unei acțiuni) Bine, bine! cercați voi marea cu degetul, dar ia să vedem, cum i-ți da de fund? CREANGĂ, P. 260. (La comparativ, când revenim asupra unei hotărâri, sau o înlăturăm, fiind-că alta ne pare preferabilă, cfr. b a) Citește, ticălosule, sau — mai bine — las' să ți-l citească eu! C. NEGRUZZI, I, 22. O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau, mai bine zicând, o întâmpinare de combătut. MAIORESCU, CR. I, 71.

5°. (În legătură cu verbele apercipiunii, ale distingării, etc.) Limpede, lămurit, clar, deslușit, distinct, exact; cum trebuie. Numai la giudecăți nu prea putea lua sama bine. NECULCE, LET. II, 333/21. Plopii! Mă cunosc ei bine, de copil. COȘBUC, F. 125. Măcar că e așa de întunec, deosebesc tare bine firele de mac din cele de năsip. CREANGĂ, P. 263. Uită-te bine și vezi cum îmi fac semn. id. ib. 57. Se păzea și el destul de bine. ISPIRESCU, L. 18. Da ochii or fost la tine, Să fi luat seama bine Cu cine te împrevuni. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 171. Să-ți aduci bine aminte. id. ib. 118. Eu strig, mândra nu m'aude. — Ba, zău, bade, aud bine, Dar nu pot veni la tine! id. ib. 56. | P. ext. Corect, desăvârșit. Apoi mă mie-ram eu, de ce vorbești așa de bine moldovenește! CREANGĂ, P. 129. # A vedeă ~ = a recunoaște; a observă. O, poete, vād prea bine Că minciuna pentru tine E neprefuit odor! ALECSANDRI, P. I, 211. Harap-alb vede el bine unde merge treaba. CREANGĂ, P. 219. Eu vād bine, măi ortace, C'a mea ibovnică-ți place. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 387. Vezi ~ (că...) = firește, negreșit. Vii cu noi? — Vezi bine (că viu)! A ști ~ = a ști mai dinainte, a fi informat exact, a avea cunoștință de...; a fi convins. E ludeii întru nemică nu-i obidiu, ca (= precum) și tu bire știi. COD. VOR. 67/7. Ți-am fost dragă, știi eu bine! COȘBUC, B. 11. Tu, bade, știut-ai bine Că nu-s frumoasă ca tine; Ce, foc, ai cătat la mine? JARNÍK-BĂRSEANU, D. 271. Să știi (de) bine că... = măcar să... Să știi bine că mă duc la mănăstire, până și sare cu el nu mai mănânc! CARAGIALE, ap. TDRG. Să știi de bine că ajung la sapă de lemn, și tot nu-mi iau feciorul de la învățătură. (Brașov). (Expresie modernă, după fran. „bien entendu“) ~ 'nțeleș = se'nțelege! de sigur, firește! Bine'nțeleș că fiecare poziție nouă... PANTU, PR. 96.

6°. De tot, de-a-binele (cum se cade, cu temeiul, cu de-amănuntul, strâns, etc.); după negațiune: (încă) nu... ~ (nici...) = abia, nici chiar de tot s. deplin... Cugetă bine! (= gândește-te și răzgândește-te!) DOSOFTEIU, PS. 40. Lești însă bine din țară nu țese... URECHE, LET. I, 150/77. Nu s'au plinit bine nici trei săptămâni... N. COSTIN, LET. II, 44/37. Iară boterii... bine n'au agiuns la Ūdrii, numai s'au și ridicat zurbă mare. NECULCE, LET. II, 306/21. Se luminează bine de ziuă. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 318/10. Gânduri, Ce-au cuprins tot universul, încap bine'n patru scânduri. EMINESCU, P. 225. Oiu clătări plosca bine (= de repetate ori) și-oiu umpleă-o cu apă. CREANGĂ, P. 204. Așteptară până să moară bine. ISPIRESCU, L. 26. Să te ții bine și în scări! id. ib. 7. Nu te'ncinge, mândro, lat..., Ci te'ncige strâns și bine. JARNÍK-

BĂRSEANU, D. 254. Bate, Doamne, pe'mpăratul, Că mi-a cătănit bărbatul, Dar nu l-a cătănit bine, C'am auzit că iar vine. id. 411. (Adesea, sub formele) Cum e mai ~ s. (Mold.) ca mai ~. O furat fata ca mai bine. ALECSANDRI, ap. TDRG. Se depărtează de drum și se rătăcesc cum e mai bine. STĂNCESCU, ib. | Tare, mult. Încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin. NECULCE, LET. II, 348/13. Plătindu-i bine... C. NEGRUZZI, I, 143. Știu că vā drăgoști bine! CREANGĂ, P. 132. Ei, că bine mi te-am căpușit! id. 206. Măndrucică, ochii tăi, Bine seamănă cu-ai mei! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 402. Atunci al nostru împărat Foarte bine s'a bucurat. SEVASTOS, N. 102/23. (Adesea repetat) I-a sărutat bine-bine mâinile și fruntea. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 233. L-au apucat și l-au îmblătit bine-bine. SBIERA, P. 289/31; cfr. 59/13. (Întărit prin alte cuvinte) O legăiu bine-hă la răni. GORJAN, H. II, 127. Dacă te-i potrivii tu acestora, îi țineă mult și bine pe mămăuca afară. CREANGĂ, P. 23. Dormeai tu mult și bine, Harap-alb, de nu eram eu. id. P. 279. Și mănâncă fata la plăcinte, și mănâncă hăt bine! id. ib. 290; cfr. 157. Vara trece, toamna vine, Pică frunza toată bine. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 192. # Dintr'o sută, de scăpă umul, erā bine (= mult, lucru mare, putea fi mulțumit). NECULCE, LET. II, 288/10. A pune ~ pe cineva = a-l ponegri; a-l da gata. „Vād, fātu'mieu“, zise Mama pădurii, „că ești tare șireată și, cu toată măiestria mea, nu te putui pune bine“. MERA, L. B. 24. Te puui eu bine la stăpănu-tău!

7°. Spec. (În legătură cu noțiuni temporale s. cantitative) Mai ~ = mai mult. Sânt mai bine de o mie condacele ce au făcut Svinția-sa. DOSOFTEIU, V. S. 39, 2. Au murit oastea mai bine de giunătate. NECULCE, LET. II, 264/27; cfr. 448/3. Este datoare țara cu vreo două sute și mai bine de punți. ANTIM, P. XXVIII/5. Erā de un cot și mai bine. ODOBESCU, III, 46/27. N'am dat ochii cu Vălcan De-i mai bine de un an. TEODORESCU, P. P. 551.

Bine-rău (de ~, de rău) = când mai bine, când mai rău; cum dă Dumnezeu, cum s'o putea, după puțință. A se organiza bine-rău, a se întări printr'un sămbure de administrație... HASDEU, I. C. 8. Actele civile se înseamnă, de bine, de rău... I. IOANESCU, M. 192/10. | (În glumă) Ce e ~ nu e rău. Eu cred că ce e bine nu e rău: Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă! CREANGĂ, P. 46. | (Formule de salut) ~ - ai venit (sănătos)! (răspuns) ~ te-am găsit (sănătos), † ~ - ai fi (plur. bine-afi fi, scurtat bine-afi, de unde cuvântul binețe). Seamnele ier-tăciunii sânt acestea...: de vor mănăc sau vorbi împreună, sau de vor zice bine-afi fi unul altuia. PRAVILA (1652), ap. TDRG. (= de vor zice bineață unul altuia. PRAVILA MOLD. 133, 2). Și drumeții să nu le grăiască: — Bini-afi fi, Dumnezău să sporească. DOSOFTEIU, PS. 446 (= benedictio domini super vos). Din rost îm[și] dețepei biniași, de m'nblandești. id. ib. 199. Bine v'am găsit, badiță! — Bine-ai venit, frate Dănilă! CREANGĂ, P. 44; cfr. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 146. Orice gând ai împărate, și oricum vei fi sosit, Cât sântem încă pe pace, eu îți zic: bine-ai venit! EMINESCU, P. 238. | (Substantivat.) Când sosește solul... se face slobozire de toate tunurile, în chip de bine-au venit! GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 322/35.

II. Predicativ.

1°. (Rare; eliptic, în urma omisiunii adjectivului predicativ) Bun. Toate sânt prea bine (făcute) câte-au făcut Ziditorul. KONAKI, P. 273.

2°. (Modern, după fran.) Care se prezintă bine, având o înfățișare frumoasă. Și țarăși acest dumnezeesc soare de curăție și lumină înalbește și arește tot orașul, care niciodată nu mi s'a părut mai bine decât acuma. IORGA, N. R. B. 206.

III. Substantivat.

1°. Ceea ce aduce cuivă mulțumire, satisfacție, folos, avantaj, etc.; (stare de) mulțumire, noroc, în-

destulare, belșug; viață fericită, train-bun, etc. *Pă-cătoșii caotă numai lumiei și binelui ei.* VARLAAM, C. 15. *Socotea că poate să i se întoarcă iară spre bine trebile.* NECULCE, LET. II, 316/10. *Din împăcarea aceasta nu așteptă vreun bine.* C. NEGRUZZI, I, 150. *Dare-ar Domnul Dumnezeu Să i se'ntoarcă tot în bine.* ALECSANDRI, P. I, 7. *Harap-alb... mulțămeste lui Dumnezeu, și de bine și de rău.* CREANGĂ, P. 223. *Mă voiu încrede... fratelui tău... după-ce-mi va dovedă că-mi vrea binele.* ISPIRESCU, L. 21 (cfr. binevoitor). *Tu pe mine m'ai urit... Urască-te binele, lubească-te boalele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 259. *Binele meu din fetie, Nu-i diac să-l poată scrie.* ib. 176. *Dragul meu, binele meu!* ib. 336. *Să trăiască în bine și'n îndestulare.* SBIERA, P. 23/1. *Unde-i bine, nu-i de mine; unde-i rău, hop și eu.* PAMFILE, J. II. *De când binele = ca'n vremea veche, de demult.* ib. (Modern) *Binele public s. obșteșc.* † Cu ~ = norocos, în pace, cu fericire (mai ales ca formulă de urat și salutată, ca și:) *Să auzim de ~!* (și ca) *Dă, Doamne, ~* (aceasta din urmă, adesea cu înțelesul de): *țin'te, n'ai grijă! Îți doresc întoarcerea cu bine.* DRĂGHICI, R. 93/13. *Noroc bun să dea Dumnezeu!... și la anu' cu bine!* ALECSANDRI, T. 673. *O, rămâi, rămâi cu bine!* EMINESCU, P. 72 (cfr. rămas-bun). *Am bună nădejde să isprăvești cu bine slujba.* ISPIRESCU, L. 19. *După aceasta se începe nunta, și-apoi dă, Doamne, bine!* *Lumea de pe lume s'a strâns de privea.* CREANGĂ, P. 279. | *Să-ți fie de ~!* = (urare, mai cu seamă celui care a strănutat). *Să-ți fie de bine, Măria Ta!* C. NEGRUZZI, I, 163. (Și ironic) *Nu vrei să mă mai cunoști? Să-ți fie de bine!* | † (Jur.) *În ~ le cuivă = în favoarea cuivă.* *Femeia nici odinioară nu piarde, având făcută ipotichi (= hipotecă) în binele bărbatului său.* PRAVILA (1814), 111.

2°. *Faptă bună, binefacere, (p. ext.) ajutor, (personificat) binefăcător. Căla ce ști bine a face, și nu face, păcat lui iaste.* COD. VOR. 131/3. *Cunoscă pre Dumnezeu că iaste binele.* BIBLIA (1688), 6 pr./25. *Făcuse mare bine lui Iordachi Ruset, de-l scosese de la închisoare.* NECULCE, LET. II, 316/10. (Alte exemple subț face A, III, 1°, c.)

3°. *Bunăvointă, blândete. (În locuțiunile.) (Mold.) Cu ~ = cu bunăvointă, binevoitor, afabil, îndatoritor. Dumnezău, ce mi-ești cu-bine... DOSOFTEIU, PS. 16. Și eră tuturor cu bine; și nu eră nici un boier în prepus sau în minciuni la acest Domn.* NECULCE, LET. II, 212/9. *Ți-aș trimete, n'am pe unde, Că n'am pe nime cu bine, S'o aducă pân'la tine.* ȘEZ. III, 159/2. *Cu ~ le (rar: în de ~) = cu binisorul, cu blândete. Iluain în de bine, cu fel de fel de cuvinte, și pe urmă îl întrebaiu din ce parte de loc este.* GORJAN, H. IV, 40/11. *De-ai fi venit cu binele, ... poate m'aș fi înduplecat.* ISPIRESCU, L. 76. *A se luă cu ~ le pe lângă cineva: cu vorbe bune, cu lingușiri. (Pentru construcții analoge la Neogreci și la Albanezi, cfr. PAPAĞAGI, P. A. nr. 139). A luă (pe cineva s. cuivă ceva) în (s. a) nume de ~ (după opusul: în s. a nume de rău) = a primi, a se arată binevoitor și mulțumit cu cineva. Toată curtea împărătească luă în nume de bine pe această găinăreasă pentru vrednicia și curățenia ei.* ISPIRESCU, ap. TDRG; cfr. SANDU-ALDEA, A. M. 180. *la a-nume-de-bine, jupâne ginere, un cal de la socru' mic!* (Dar de nuntă, la Brașov). A vorbi (s. grăi) pe cineva de ~ = a vorbi bine despre el, lăudându-l. *Îl grăesc de bine.* DOSOFTEIU, PS. 32. *Încotro se întorcea vizirul, tot de bine îl grăea pe Brâncovanul-vodă.* NECULCE LET². II, 275.

4°. *Semn bun (numai în loc.): a-bine. Par'că nu faceți a-bine, de nu vă mai astâmpără dracul nici la vremea asta!* CREANGĂ, P. 254. *Când găina cântă cocoșete, nu-i a-bine.* ZANNE, P. I, 476. *Nu tragi a-bine cu asemenea purtări!*

5°. (Rar, materializat) *Bun, avere, bogăție. TIPLEA, P. P. Au încărcat pe calul său... mulțime de bine, cât au putut.* SBIERA, P. 65/40. *Tot ouu bea! Cât*

bine l-am, Știu că nu l-oiu bea 'ntr'un an. BUD, P. P. 55.

[Plur. neîntrebuintat, excepțional: *binuri. Când... te tolănești în binuri, atunci te mărește.* JIPESCU, O. 131/14. *Încolo înlocuit prin fapte bune, bunătați, mai ales prin bunuri: Bunurile și relele acestei vieți.* COSTINESCU.]

† De-a ~ = de tot, cum se cade, bine (1, 6°). *Simte el singur cum se mută durerile, ba ici, ba colo, până lasă pe om de-a binele.* LEON, MED. 153. *Eu gă desc, de mi-a ajutat Dumnezeu, pe după ameză, să-ți pun de-a binele nora în Piatră.* CREANGĂ, P. 115. *Odată, chiar murise el de-a binele, dar cu rugăciuni și milostenii scăpă.* ȘEZ. II, 159/25. *Vinearea e cea mai sfântă zi de peste săptămână; cine poate s'o postească de-a binele — să nu mănânce de loc —, aceleuia îi merge bine.* ȘEZ. III, 200/15. *Afară se întunecase de-a(l) binelea.* SADOVEANU, P. S. 61; cfr. M. 116. | (Modern, după fran. homme de bien) *Om de ~ = care practică binele, care face milostenii.* ALECSANDRI, P. I, 198.

IV. Atributiv, și ca element de compoziție.

1°. *Adverbul ~ are facultatea de a se desface lesne de noțiunea verbală a propoziției, spre a se alipi pe lângă cuvântul predicativ, ca un fel de atribut al acestuia. Acest puin este fript bine devine: Acest puin este bine fript; ideea bine fript se poate deslipi cu totul din poziția predicativă: Un puin bine fript este gustos. Unele din aceste combinațiuni între adverbul ~ și un adjectiv-participiu devin apoi stabile, dând naștere unor cuvinte compuse: bine-făcut nu mai însemnează numai: „care e făcut bine”, ci și „frumos (la trup), chipeș”, etc. (expresia se găsește și la Neogreci. PAPAĞAGI, P. A. nr. 142). Numărul lor crește, în parte, și prin traducerea unor formațiuni franțuzești, ca „bienélevé”: bine-crescut = „cu purtări bune” (alături de înțelesul popular: „de statură frumoasă”). Exemple: Banca națională a României scoatează numai cambii cu trei iscălituri ale unor persoane sau firme solide și bine acreditate. PANȚU, PR. 49. *Un fecior voinic, îndrăzneș și bine crescut.* MARIAN, T. 108. *Lucrări bine cumpănite.* MARCOVICI, D. 13/22. *Frumos și bine făcut, el n'a avut multă greutate a câștiga inima ei.* C. NEGRUZZI, I, 21. *Un june bine îmbrăcat (= cu gust, fran. bien mis). Spune tu ce vei voi, ... eu rămâiu bine încredințat (= sigur, convins) că... ODOBESCU, III, 19/3. *Fii bine încredințată, că n'are să știe nici pământul.* CREANGĂ, P. 171. *Nu mai despotismul e bine întărit.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Sper că vreo câteva exemple din aceste anecdote vor fi bineprimite (= bine venite, traducând pe germ. „willkommen”).* MARIAN, O. II, 33. *Pentru vecinica pomenirea lucrului bine purtat... CANTEMIR, HR. 160/1. Bine-văzut (= fran. bien vu) = care se bucură de considerația obștească, stimat. Binevenit (= fran. bienvenu) = a cărui sosire îți procură plăcere s. care vine tocmai la vreme, când ai trebuință de el, care-ți prinde bine.***

2°. *În legătură cu un adjectiv verbal. Urechii bine ascultătoare (care ascultă cu luare-a-minte, care urmează sfaturile) am aflat.* CANTEMIR, IST. 86. *Limba bine vorovitoare mult poate.* id. ib. 109. *Mirosi Domnul mirosire bine-mirositoare (care miroase bine, parfumată).* BIBLIA (1688), 6. *Un mănunchiu de flori bine-mirositoare.* ISPIRESCU, L. 39. *Acesta fuse... lor și stăpânul și binefăcătorul (= sfetnic bun, povățuitor).* KONAKI, P. 301. *Prea mândrie... biresupuetoare.* COD. VOR. 126/7 (= îngăduitoare. N. TESTAMENT, 1648).

3°. (Învechit) *În legătură cu adjective. Stihuri asupra stemei bine credinciosului (= evlavios, pravoslavnic) Alexandru-voevod.* MINEIUL (1776), 2, pr.; cfr. 68/1; URICARIUL, I, 300/2. *Purtau domol darurile... binecredinciosilor Domni de odinioară.* SADOVEANU, SĂM. V, 936. *Pe mine mă numește bine-norocit (traducere neobiceiuită a lui „bienheureux”).* GORJAN, H. II, 4. *Lesne poate fi bine norocos.* TICHINDEAL, F. 102. *Bine-înțelept.* MARDARIE, L.

2693. *Stea avându-te pe tine, bine-slăvitul propove-ditoriu.* MINEIUL (1776), 135^{1/2}.

4°. În legătură cu verbe. (Forme literare, cele mai multe neîntrebuintate; traduceri din alte limbi) *Te va bine călători* (grec. εὐδωκέει = îți va da drum fericiit). DOMNUL BIBLIA (1688), 263, 2. *Pre oaspeți mai întâiu foarte i-au înfruntat, iară după aceea i-au bine-dăruit.* SINCAL, HR. I, 2/25. *A binemeritat de la patrie.* ALECSANDRI, T. 697. *Florile lămăiei... tot aerul îl bine mirezmea (= parfumą) cu mirosul lor.* TICHINDEAL, F. 270. *Bine plăcū (grecism) lui Dumnezeu Noe.* BIBLIA (1688), 4, 2; cfr. MINEIUL (1776), 157^{1/2}. *Nu este cu puțință a bine plăceā (franzuzism) lui Dumnezeu.* MARCOVICI, D. 327. *Să neștire biresu-fleteadā, să cânte.* COD. VOR. 134₆ (= veselū-i cinevā, cântā-va. N. TESTAMENT, 1648; veseleaste-se cinevā? cânte! BIBLIA, 1688; slavism: blagoducho-vati). *I-au ieșit cu toții înainte, de l-au binevenit (s., in Transilv., beneventat: i-au urat bunăvenire; germanism: bewillkomm(en)).* SBIERA, P. 70/35. *Toți cei direpți care bine au vieșit (au trăit ca oameni buni) în lume...* BIBLIA (1688), 6 pr.^{1/23}.

5°. † În legătură cu substantive. *Și luā pāharul și bineurā (= urare de bine) deade lor.* TETRAEV. (1574), 247.

6°. Substantivul ~ apare de asemenea ca elementul dintâi în compoziție cu câteva verbe al căror complement drept este. (Toate aceste cuvinte aparțin limbii bisericești și sânt traduceri din alte limbi; unele din ele au intrat însă în limba comună: *binecuvântā, bineface, binevesti* v. c.)

— Din lat. bene, idem.

BINEAȚI: interj. v. bine.

BINĒC † s. m. *Chival de selle.* — (Turcism; rar) Cal de călărie. *Grigorie Ghica... au poruncit să-i tragă binecul și, încălecând, s'au dus.* DRĂGHICI, ap. TDRG. [Derivat (turc. binekdaşy): *binectāș* s. a. Piatra pe care călărețul se urcă încălecând. DOC. (a. 1782), ap. ȘIO.]

— Din turc. binek, idem.

BINECREDINCIÓS, -OĂSĂ † adj., subst. v. bine.
BINECTĂȘ † s. a. v. binec.

BINECUVĂNTĂ vb. I^(a). 1°. *Bénir.* 2°. ~, *gratifier.* 3°. ~, *glorifier.*

1°. (Cu deosebire despre preoți s. despre părinți) A invocă ocrotirea divină asupra cuivā, a blagoslovi (adesea în opoziție cu a blestemā). *Binecuvintează-mā, tatā, și rămāi sănātos!* CREANGĂ, P. 274. *Au scos Dumnezeu din curte afarā pe Ţigan... și pe boier... și binecuvântāndu-i cu māna, s'au prișcut amāndoi în doi stālpi de piatrā.* SBIERA, P. 164/14.

2°. (Despre Dumnezeu) A da ajutorul ceresc, a trimete fericire (noroc, etc.) asupra cuivā. *Dumnezeule... mā binecuvintează, măloștivule părinte!* DRĂGHICI, R. 61. | (Germanisme, după „segnen“, „im gesegneten Zustande“) *Dumnezeu m'au binecuvântat cu o mulțime de copii.* SBIERA, P. 188/16. *A fi în stare binecuvântatā (despre femei) = însărcinatā.* MARIAN, NA. 10. *Împărăteasă tânără — pat aurit, însă pustiș și nebinecuvântat (necund).* EMNESCU, N. 3.

3°. A lăudā, a slāvi, a ferici, a preamāri. *Sā binecuvintāze în toată vremea pre Domnul.* BIBLIA (1688), 8 pr.^{1/19}. *Fie numele Domnului binecuvântat, de acum și până în veșt.* ANTIM, P. XXVII/32. *Cântāri sfinte binecuvintează iubirea lui.* MARCOVICI, D. 2.

4°. (Numai sub forma adj.-part.) Întemeiat, îndreptățit, admisibil; (despre un remediu) care produce efectul dorit, eficace, salutar. *Toate ticāloșile ce ni se întâmplā urmează după voința lui Dumnezeu, pentru binecuvântate pricinī.* DRĂGHICI, R. 117. *Muștrāri binecuvântate și potrivite cu gresalet*

noastre. MARCOVICI, D. 4/21. *Tot culegānd la bu-ruieni și făcānd la experiențe, am pus māna pe un leac binecuvântat.* DEMETRESCU, ap. TDRG. *Cauzā, motiv binecuvântat.*

[Prez. *binecuvântēz, -vānt și † -vintēz.* *Binecuvāntā, părinte!* | (Cele două elemente ale compoziției pot fi despărțite prin pron. pers.) *Stāpānul vitreg vā lovește, Dar cerul bine vā cuvāntā.* GOGA, P. 8. *Pre tine, Doamne, bine te cuvāntām!* || Derivate: *binecuvāntātōr, -oāre adj.; (rar) binecuvāntāt s. a., (mai ales) binecuvāntāre s. f. (cfr. blagoslovenie, benedicțiune, † urāciune).* *Cerescule părinte... varsā binecuvāntārea ta preste părinții miei.* DRĂGHICI, R. 89. *Binecuvāntārea patriei vā va deschide porțile nemuririi.* MARCOVICI, C. 23/20. *Mā întovărășirā de binecuvāntāri, până ce mā pierdurā din ochi.* C. NEGRUZZI, I. 300. *Îngemunchind amāndoi dinaintea împāratului Verde, își jurā credința unul altuia, primind binecuvāntāre de la dīnsul și împārāția totodată.* CREANGĂ, P. 279. *Binecuvāntārea părinților întārește casele fiilor.* ISPIRESCU, L. 291.]

— Compus din *bine* și *cuvāntā*, după modele streine (grec. εὐλογέω, paleosl. blagosloviti, lat. benedice-re).

BINEFĂCĂTŌR, -OĂRE adj., subst. *Bienfaisant. Bienfaiteur.* — Care face bine, care dā ajutor altora, făcātōr-de-bine. *Laudā binefăcātorilor.* COD. VOR. 148/5 (= αγαθοποιῶν). *Până într'o mie bene făcātoriu.* PALIA (1582), ap. CCR. 80. *Ce vom face acum și noi pentru binefăcātōrul nostru?* ISPIRESCU, L. 330. *Ce binefăcātōr e aerul de munte!*

— Compus din *bine* și *făcātōr*, după modele streine.

BINEFACE † vb. III. *Faire du bien.* — A face bine altora. *Se binefăcāndu și chinuindu răbdā-vreși, aceasta easte bīnātate de la Dumnezeu.* COD. VOR. 149/8 (= αγαθοποιῶντες). *Domnul bineface fie.* CORESI, PS. 325 (= benefecit).

— Compus din *bine* și *face*, după modele streine (grec. εὐποιέω, αγαθοποιέω, paleosl. blagotvoriti, lat. benefacere).

BINEFĂCERE s f. 1°. *Bienfaisance, bonne oeuvre.* 2°. *Bienfait.*

1°. Acțiunea de a face bine, de a da ajutor altora, facere-de-bine (cfr. filantropie). *Acest bărbat s'a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vro... binefacere particulară.* C. NEGRUZZI, I. 313. *Contractul gratuit sau de binefacere este acela, în care una din părți voește a procurā, fără echivalente, un avantajiu celeilalte.* HAMANGIU, C. C. 222. *Societate de binefacere (după fran. société de bienfaisance).*

2°. Faptă bună, bine s. ajutor dat altuia, facere-de-bine. *Nu știā, unde l-ar găsi, ca să-i mulțmească pentru atātea binefaceri ce primise de la dīnsul.* CREANGĂ, P. 178/8. *Nedreptāțile scrie-le pe nisip, iar binefacerile pe marmorā.* ZANNE, P. V, 439. | (Modern, după fran. s. după germ. „Wohlthat“) *Binefacerile științei: foloasele ce le aduce știința. Acest aer curat e o adevăratā binefacere!* [† și: *bunāfacere, binefāptā: Se pridādească sufletul său întru burāfacere.* COD. VOR. 162/2 (= pue-și sufletele lor cu facere bună. BIBLIA, 1688). *Agonisitā de toată bunāfacere.* DOSOFTEIU, ACAT. (1673), 42 r. *Uitarā binefapta lui.* CORESI, PS. 208.]

— Compus din *bine* și *facere*, după modele streine (grec. εὐποιᾶ, paleosl. blagotvorjenje; la cei noi, după lat. benefactum, beneficentia și după fran.).

BINEFĂPTĂ † s. f. v. binefacere.

BINEÎNVOI † vb. IV^a v. binevoi.

BINEMERITĂ vb. I^a } v. bine.

BINEPLĂCEĂ † vb. II } v. bine.

BINEȘŌR adv. v. binășor.

BINESUFLETĂ † vb. I^a v. bine.

BINET s. a. v. binețe.

BINETE s. f. plur. tant. *Salutations.* — (Transilv.) Urări de bine pe care le face cineva salutând pe altul, (cuvinte de) salutare. (În legătură cu a da, rar cu a face). *Și mergând la împăratul, ți-au dat binețe.* ȘINCAI, HR. I, 175/35. *După ce-și făcură astfel binețele cuvenite, înaintară spre scările casei.* SLAVICI, N. 93. *Și-au dat binețe și-au tăcut.* COȘBUC, F. 70. *Arând pe cel hotar, iată vine la el un moșneag: „Bun lucru, înălțate împărate!” — Moșneagul dete adecă binețe.* RETEGANUL, P. IV, 28/21; cfr. MERA, B. 255. *Dând binețe, zic: — Tot noroc bun să vă dea Dumnezeu!* MARIAN, N. 120. [Singular nou: bineț s. a. PAMFILE, C. (cu plur. binețuri). *După cătevă binețuri...* DELAVRANCEA, TRUB. 147.]

— Interjecțiunea bineați!, substantivată.

BINEURĂ † s. f., **BINEVENI** vb. IV^a, **BINEVENIT**, -Ă adj. v. bine.

BINEVESTI † vb. IV^a. *Prêcher l'Évangile.* — A vesti în lume s. a predică evanghelia, a propovădui. *Spre aceasta morților birevesti-se.* COD. VOR. 158/9 (= pentru aceea s. morților propoveduită au fost evanghelia. N. TESTAMENT, 1648). *Acesta iaste graiul birevestitu întru noi.* ib. 144/9. *Tu te du cu poporul tău în Vavilon, binevestindu-le până-i voi întoarce.* DOSOFTEIU, V. S. 105, 2; cfr. I, 25. *Se duse la orașele lui Tiverie, binevestind.* MINEIUL (1776), 88¹/₁. [Și: † binevestui CORESI, E. 210. | Derivat: binevestitor, -oare adj.]

— Compus din bine și vesti (după paleosl. *blagovestiti*, grec. εὐαγγελίζεσθαι).

BINEVESTUI † vb. IV^a v. binevesti.

BINEVOI vb. IV^a. *Vouloir bien, daigner.* — (Despre Dumnezeu, capete încoronate s. persoane mai sus puse decât vorbitorul) A voi (să facă ceva) cu descendență s. incuviințând rugămintea cuivă (unui inferior), a avea bunătațea de a...; cfr. a se milostivi, a se îndura. (Construit de obicei cu o prop. obiectivă) *Să bine veri, Doamne, să mă izbăvești.* CORESI, PS. 106. *Bine vru să i să nască maica Svinții-sale.* DOSOFTEIU, V. S. 204, 2; (*bine vrându să...*) ib. 205. *Vei binevoi a luă lucrul asupra Domnii[ș]tale.* BARAC, T. 51. *Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la cinci ceasuri.* C. NEGRUZZI, I, 53. (Ca formulă de încheiere, la scrisori s. petițiuni) *Binevoii a primii expresia deosebiti mele considerațiuni.* (Adesea ironic) *Bine voește a mă uită și a nu-mi mai scrie.* C. NEGRUZZI, I, 25. *A desfigură pe autorii lor, de câte ori binevoim a-i traduce...* ODOBESCU, III, 21/5. [În traduceri vechi, din grecește (εὐδοκῆσιν) sau din slavonește (*blagovoliti*), se găsesc și alte construcții: absolut. *Derept el binevruiu.* PALIA (1582), ap. GCR. 9; cfr. BIBLIA (1688), 16, 2; trans. *Binevrut-ai, Doamne, pământul tău.* CORESI, PS. 232; cfr. BIBLIA (1688), 369; cu dativul. *Bine vei vrea mie.* BIBLIA (1688), 25; cu prep. [Dumnezeu] *au binevrut întru mine.* ib. 238, 2; refl. *Solomon să bine vru, și ascultară lui tot Ierailul.* ib. 307, 2 | Cele două elemente ale compoziției pot fi despărțite prin verbul ajutat. *A se face om, bine au voi.* MINEIUL (1776), 195¹/₂. | Și: † binevrea vb. II; † bineinvol vb. IV^a. *Pre părintele luminilor... rugați, pentru-ca să bineinvoiască... a săvârși.* CANTEMIR, HR. 52.]

— Compus din bine și voi (vrea), după modele streine.

BINEVOINȚĂ † s. f. = bunăvoință. *Vine buna cunoștință Lângă dragostea firească s'anine binevoință.* KONAKI, P. 295.

— Compus din bine și voință, după fran. *bienveillance*.

BINEVOITOR, -OARE adj., subst. *Bienveillant. Protecteur.* — Adj. Cel care se arată cu bunăvoință față de altcineva (un inferior). *Priviri, cuvinte binevoitoare.* *Concertul se va da cu binevoitorul concurs al domnișoarei X.* | Subst. *Sânt pușini binevoitorii Românilor.* [Pronunț. -vo-i-]

BINEVREĂ † vb. II v. binevoi.

BINIȘ † s. a. I. *Cavalcade.* II. *Grand manteau.* I. Primblare călare, cavalcadă. *Scoaterea domneștilor cai la biniș.* DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. [Cavalcada domnească, cu alaiu, se numea biniș-alaiu, ap. ȘIO.]

II. P. ext. Un fel de mantă mare pe care o purtau mai nainte boierii și soțiile lor (propriu: haînă care se purta cu ocazia cavalcadelor; cfr. amazoană). *Îmbracă... pe unii cu blane..., pe alții cu benișuri de postav.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 291/24; cfr. 326/34. *Postav englezesc, pentru beniș.* (a. 1786). IORGA, S. D. VI, 191; cfr. XII, 123, etc. *Un beniș de groditură, cu cacom.* (Foaie de zestre, Mold., a. 1797) URICARIUL, XVI, 275/22. *Biniș de postav albastru.* FILIMON, C. I, 608. *Boierii cei mari se îmbrăcau... pe de-asupra [scurteicii cu] giubea de postav, sau, la sărbători, [cu] biniș.* GHICA, S. 501. *Largile mâneci ale benișului.* C. NEGRUZZI, I, 30. *Binișuri de buhur, de cânăvâți și de sevoiu.* ODOBESCU, I, 134/15. *Iară sora lui Ghemiș Punea salbă și beniș.* ALECSANDRI, P. P. 131. | (Print'r'o evoluție firească a modei, care se scoboară de la clasele de sus la cele de jos, -ul, ca și anteriorul, deveni mai întâi haîna negustorilor, apoi a slugilor și a Țiganilor până ce, de pe la jumătatea a doua a veacului XIX încoace, a dispărut) *Barbu... Acum mi se mucezește cobza sub beniș.* ALECSANDRI, T. 80. *Cinci inși p'un biniș* (se zice „când mai mulți trebuie să împartă un lucru de puțin preț”). ZANNE, P. III, 24.

[Și: beniș. | Plur. -șuri. || Diminutiv: † binișel (benișel). *Un benișel de postav, dezblănit.* IORGA, S. D. VI, 109; cfr. URICARIUL, XI, 219/21. *Un benișel de felendreș albastru, blănit cu samur, a căruia mânice atârnav dinapoi.* C. NEGRUZZI, I, 145/1. | Derivat: † binișliu s. m. (din turc. *binışly*) Cel care purtă un beniș; spec. curtean. *Doamna cu boierii cei mari și cu binișliii săi.* FILIMON, ap. ȘIO.]

— Din turc. biniș, idem.

BINIȘEL † s. a., **BINIȘLIU** † s. m. v. biniș.

BINIȘOR adv. 1°. *Assez bien, passablement.* 2°. *Presque complètement.* 3°. *Délicatement.* 4°. *Prudemment, lentement.*

Diminutivul lui bine (derivat prin suf. -ișor).

1°. Nu tocmai bine, dar destul de bine. *Pentru greutățile și doajele ce sânt într'acel loc, să va duce aiuri, să-i fie mai binișor.* PRAVILA MOLD. 90. *Văzând Turcii că le-au mers cam binișor...* NECULCE, LET. II. 439/15. *Vorbește binișor românește.*

2°. Mai de tot, cum se cade. *Înnoptase acum hăt binișor.* MARIAN, T. 44.

3°. Cu (oarecare) băgare-de-seamă, frumușel. *Să cade să caute giudețul și să ia sama binișor.* PRAVILA MOLD. 105. *Să-i scoți creirii binișor și să-i fierbi cu apă.* (a. 1749), ap. GCR. II, 44. [Săminte] *le rănesc sau (le) pisează binișor la un loc.* MARIAN, NA. 15. | (Adesea ironic) *Ce (= ci) socotească binișor Sarniște, că Stravon nu zice pentru Romanii carii au intrat și s'au așezat în Dachia.* CANTEMIR, HR. 130/21. *Ce plăcere mai poate gustă atunci un biet Român care și-ar fi pus binișor numele său pe o carte sau pe o cuvântare rumegate de altul?* ODOBESCU, III, 146/17. *Cămătarii jumulesc binișor găștile ce le cad pe mână.* LM.

4°. Încetinel, cătinel, cu luare-a-minte, pe nesimțite; cfr. frumușel. *Chiriac, binișor! să nu cazi!* CARAGIALE, ap. TDRG. *Se sculă binișor și se duse*

acasă. ISPIRESCU, L. 34, cfr. 30, 54, 47, etc. *Răstoarnă albinele frumusețelor din pălărie în buștihan, îl întoarce binișor cu gura în jos...* CREANGĂ, P. 238, cfr. 132, 85, 123, etc. *Șezi -!* = *șezi bine, astâmpără-te* (spus mai ales în glumă s. cu prefăcătorie). *Vorba cântecului: Fugi de-acolo, vină'ncoace, Șezi binișor, nu-mi da pace.* CREANGĂ, P. 276; ALECSANDRI, P. P. 339/2. *Șezi ghinișor, c'a ieși mama afară!* ȘEZ. III, 179/21.

† Cu binișorul († cu binișor) = cu blândețe, cu vorbe blânde, cu binele, cu buna. *Au început a grăi cu binișor și a se ruga să le dea și lor lefe.* NECULCE, LET. II, 341. *La zis cu bineșorul: „Păstrează-o, că ți-a prinde bine la nevoie”.* CREANGĂ, P. 91, cfr. 209, 160, A. 70. *Împărăteasa îl luă cu binișorul și-l mai domoli o lecută.* ISPIRESCU, L. 121. *Începe cam cu binișorul, știți, cum știu muierile câte-odată.* RETEGANUL, P. IV, 8/12.

[Mold. și: bineșor.]

BINOCLU s. a. *Jumelles, lorgnette.* — Instrument optic spre a vedea lucrurile mai aproape s. mai mărite, mică lunetă dublă. *Te uii cu binoculul.* VLAHUȚĂ, D. 110. [Plur. rar: *-nocluri.* | Derivat: *binoclu* vb. I^a. A privi (pe cineva, ostentativ) cu binocul. *La teatru, nevasta lui Zuliadiris n'are nevoie să binocleze.* D. ROSETTI, ap. TDRG.]

— N. din fran. *binocle* „ochelari”, învechit „mic telescop dublu” (compus din lat. *binī* „doi, o pereche de” și *oculus* „ochiu”).

BINOCULAR, -Ă *Binoculaire.* — Care servește pentru amândoi ochii. *Telescop binocular.* | Spec. (Optică) *Viziune* -ă: formațiune simultană a două imagini ale aceleiași obiect pe retina ambilor ochi sub un unghi deosebit, ceea ce dă perceperea reliefului; cfr. *stereoscop*.

— N. după fran.

BINOM s. m. (Algebră) *Binôme.* — O expresiune algebrică compusă din trei termeni se numește *trinom*, compusă din doi termeni se numește *binom*. CULIANU, A. 4.

— N. din fran.

BINTĂTUÎ vb. IV^a. *Punir.* — (Prin unele regiuni din Transilv.; ungurism) A pedepsi. *Cine robul său... ți-l va bătând cu toiagul... să se bintătuiască.* PALLIA (1582), ap. CCR. 67. *Varecine s'ar afla neîngăduitoriu poruncii noastre... cu pedeapsa săborului mare să va bintătuî.* (Bălgrad, a. 1696) IORGA, S. D. XII, 282. [Si: *bântătuî.* JAHRESBER. IV, 326. | Derivat: *bintătuială* s. f. *Iar care se vor afla făcând amintirile, cu bintătuială... se va bintătuî.* (a. 1675), ap. GCR. I, 219. *De nimenea nici o bintătuială să n'aibă.* (secol. XVI, Dâmbovița). CUV. D. BĂTR. I, 63.]

— Din ung. *büntetni*, idem.

BINTĂTUIALĂ s. f. v. *bintătuî.*

BIO- Element de compoziție de origine grecească (*βίος* „viață”), în neologisme luate mai ales din franțuzește. **Biogen**, -ă adj. (compus din *βίος* și *γεννάω* „produc”) Care crește ca parazit pe o plantă. *Vegetal biogen.* || **Biograf** s. m. (compus din *βίος* și *γράφειν* „a scrie”). Scriitorul vieții cuivă. *Ion Chinam, biograful... împăratului Manuil Comnen.* HASDEU, I. C. 14. [Fam. l. i. a: *biografic*, -ă adj. De biografie. *Istoria... are marea însemnătate de a fi amintirea oarecum biografică a omenirii, a unui popor, a unui individ, despre trecutul său;* biografie s. f. Scriere care cuprinde povestirea (mai pe larg) a vieții unei persoane. *Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici.* C. NEGRUZZI, I, 335. *O biografie, oricât de explicativă ar fi..., nu este un sistem de știință.* MAIORESCU, L. 161. (Accentuat, în poezie, rar, și: *biografie*). *Et vor aplaudă de sigur biografia subțire, Care s'o'ncercă s'arate că n'ai fost v'un lucru mare.* EMINESCU, P. 226. ||

Biolog s. m. (compus din *βίος* și *λόγος* „cuvântare, vorbire despre, tratare, descriere”) Persoană care se ocupă cu studiul biologiei. [Fam. l. i. a: *biologic*, -ă adj. De biologie, a(l) biologiei. *Științele numite biologice.* MAIORESCU, CR. II, 132. *Chimie biologică; biologie* s. f. Știința vieții corporurilor organizate; *biologist* s. m. = *biolog*.] || **Biomecanică** s. f. Știință care-și propune a explica prin fizică și chimie cât mai multe fenomene biologice. || **Biosferă** s. f. (Geogr.) Invelișul de viețuitoare al planetei noastre.

BIOL, BIOL s. m., **BIOLITĂ** s. f., **BIOLTĂ** s. f. (Zool.) v. *bivol*.

BIÓS, -OASĂ adj. *Fertile, fécond.* — Roditor, mănos, fertil. ANON. CAR., LB., VAIDA. *Apoi pre încet tot mai lăfindu-se și loc mai bun și mai bios căutându-și..., au ajuns [Hunii] și prin aceste pământuri.* LET². I, 123, ap. TDRG. [Pronunț. *bi-os*. | Derivat: *biosime* † s. f. Fertilitate. ANON. CAR.]

— Derivat din *biu*, prin suf. adjectival -os.

BIOSIME † s. f. v. *bios*.

BIPED, -Ă adj. v. *bi-*.

BIR s. a. 1°. *Salair.* 2°. *Impôt, contribution.* 3°. *Tribut.*

1°. (Prin Sălăgiu) *Leafă, simbrie.*

2°. (Pretutindeni, pop.) *Dare (cătore stat), contribuție, impozit, spec. (azi, în Rom.) impozitul personal, capitația. Despre cine iau dajde sau biru?* TETRAEV. (1574), 230. *Sostrie nevoia pre toți să-i dea biru.* MOXA (1620), 349/17. *De cătră Domnia mea vor fi acești oameni în pace și iertați de bir de țară, ... de birul ostii, de birul lefilor, de birul untului... și de alte dăjdii și mănăcături.* DOC. (a. 1684), ap. HEM. 3212-3213. *Cu paharul îndesește, Dar cu birul mai rărește.* C. NEGRUZZI, I, 186. *Ne fac legi și ne pun biruri.* EMINESCU, P. 246. *Pribegi de bir și clacă, Copii fără noroc.* COȘBUC, F. 44. *Dar de frica birului Treacă apa Jiului.* TEODORESCU, P. P. 321. *Cu lucrul plăteau dările și birul casei.* RETEGANUL, P. III, 3/8. *Ce e greu peste bordeiu?* (= *Birul*). GOROVEI, C. 23. | (A da) ~ cu fugiții: a dispărea, a o șterge, a o tui repede dintr'o localitate (înainte de a-și lua osândă). PAMFILE, C., ZANNE, P. V, 80. *Napucă să se încălzească locul sub tine și — bir cu fugiții!* ap. DDRF. | ~ s. ~ u(-i) greu: numele unui joc țărănesc. JIPESCU, O. 51; BARONZI, L. I, 91/24; PAMFILE, J. III, 9; SEVASTOS, N. 280^b/23; H. II, 82, 120, 177, IV, 12, 45, V, 236, VII, 121, 273, IX, 156, 397. ~ ul miresei: banii (de dar, darurile) care se strâng de la meseni (la „masa mare”) pentru noii căsătoriți. MARIAN, NU. 727.

3°. (Învechit) *Tribut.* ANON. CAR. *Bir să nu dea țara nici un ban.* NECULCE, LET. II, 337/20. *Dau ca bir tot al zeceala din copiii supușilor mei.* EMINESCU, N. 7. *Turcii..., La greu bir mi-l așezau: Cinci galbeni pe săptămână, Pe lună o pungă plină.* ȘEZ. III, 212/13.

[Plur. *biruri*. | Diminutiv (neobiceinuit, formă glumeată): *birușcă* s. f. *Să-mi vânz pe mândra?* *Plătesc birușca și cheltui și datoria.* MAT. FOLC. 67.]

— Din ung. *bér* „leafă, simbrie, chirie”. Cfr. *birșag*.

BIRÁC, -RĂIÁS s. m., **-RĂIE** s. f., **-RĂIȚĂ, -RĂ-OAIE** s. f. v. *birău*.

BIRAR † s. m. *Percepteur des contributions.* — Perceptor (al impozitelor către stat). ANON. CAR.; cfr. IORGA, CH. I. II, 150. *De alte dădii să fie de toate în pace...; drept aceea și voi, birarilor..., foarte în pace să lăsați satul Cerneșul.* DOC. (a. 1629), ap. HEM. 3204. *Birariul* (= *φορολόγος*) care l-ași trimis cătră noi, s'au chemat înaintea mea. BIBLIA (1688), 33; cfr. 337, 280, 364, 2. *Dădjiile... dese fiind*

nu mai ieșea birarii dintr'înșii, făcându-le chel-tueli. MAG. IST. IV, 118.

— Derivat din bir, prin suf. nom. agent. -ar.

BIRĂRIE † s. f. *Fonction de percepteur, perception des impôts.* — Funcțiunea de birar și dreptul de a percepe birurile. *Datu-i-au Leon-vodă județul Românașilor ca să-l ție de birărie.* MAG. IST. IV, 311/10.

— Derivat din birar, prin suf. abstr. -ie.

BIRĂU s. m. *Maire.* — (Transilv.) Primar (la sate), jude (comunal), (Bucov.) vornic, (Ban.) chinez; cfr. vătăman, pârălab. *Scriem tuturor domnilor și ispanilor... și birailor și solgabirailor și tuturoră diragătorilor...* (a. 1660) IORGA, S. D. XII, 281. *Am adunat birău' și cu jurași satului, împreună cu bă-trânii, să biciliim (= prețuim) viia.* (a. 1825) ib. 296. *Să se învește pre cine trăduie pus în sat chinez (bi-rău sau jude).* TICHINDEAL, F. 66. *Arză-te focu' bi-rău!* MĂNDRESCU, L. P. 35/10. *Iată, maică, iată dragă, Că birăiele mă leagă. M'or trimite și-s ca dus.* HODOȘ, P. P. 225. | P. an al. Conducător, mai-mare. [Feciorii]... *aleg dintre ei trei birae sau căpeleși, însărcinași cu conducerea jocului.* FRĂNCU-CANDREA, M. 133. [Plur. -răi și -raie. | Cu schimb de sufix (prin Bihor): birac s. m. POMPILIU, BIH. 1005. | Derivate: Diminutiv: birăiaș s. m. *Dragu' meu ce (= de) birăiaș...* DOINE, 82/7. | Femininul (nevasta birăului) birăiașă, (mai rar) birăoale. *Poposim tocmai în acest loc, la birău. Birăiașa, gătită de sărbătoare...* IORGA, N. R. A. I, 368. *Birăiașa noastră-i doamnă.* RETEGANUL, CH. 28; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 70/1, 127/21, DOINE, 82/10, 280/15, BUD, P. P. 44, ȚIPLEA, P. P. 57. *Fomeia birăului, anume Ana, au ieșit cu furca din casa ei, într'o Duminecă...* Popa, înflegând ce au făcut birăoala cu furca, au certat[-o]. (a. 1766) IORGA, S. D. XIII, 260. | birărie s. f. (rar) Primărie, vornicie (funcțiunea și localul). *Să te duci mereu...*, de la-m-părăție, Pân'la birărie. PĂRVEȘCU, H. 76.]

— Din ung. biró, idem.

BIRBĂNT s. m. (ș. d.) v. berbant ș. d.

BIRCĂ s. f. v. bercă.

BIRCUȘ s. m. v. bercuș.

BIREȘĂR s. m. v. birșiș.

BIRGHIDĂU s. a. (Bodeștii-Precistei, în Neamțu) „Unealtă de ciobănie“ (nedefinită mai de aproape, probabil sinonim cu berdedeu, ferdideu). H. X, 77.

BIRIȘ s. m. (Transilv.; ungurism) = argat, mai ales „sluga ce lucră cu plugul, [cu] carul și sania trasă de boi“ (VAIDA), „slugă la vite“ (BUD, P. P. 50). *Birish* = mercenarius. ANON. CAR. *Birișii domnului... veneau câte cu zece cară în pădurea aceea, după lemne.* RETEGANUL, P. V, 47/3. *Decât slugă și biriș, Mai bine colò pe Criș!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 306; cfr. DOINE, 153/23, 202/11, MARIAN, NU. 615. [Derivat: bireșar s. m. (Ban.) Argat. *Ai mei păcurari Și ai mei stăvari Și ai mei văcari Și-ai mei bireșar!* POP., în CONV. LIT. XXXVI, 901; birișesc, -ească adj. De biriș. *Călcătă de boi domnești Și de cară birișești.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 346.]

— Din ung. béres, idem.

BIRIȘESC, -EASCĂ adj. v. biriș.

BIRJĂ s. f. 1°. *Station des fiacres.* 2°. *Fiacre, voiture de place.* (În România)

1°. † Piața unde așteaptă trăsurile. POLIZU, COSTINESCU. *Droșca de birjă vine.* PANN, P. V. II, 155.

2°. P. ext. Trăsură de piață. *M'am suit într'o birjă.* GHICA, S. 152.

[Plur. birji, (rar) birje.]

— Din rus. (izvozcēja) birža = piața unde stau

trăsurile (propriu: bursă, piața bursei; cfr. fran. *fiacre*, după biserica *Saint-Fiacre* din Paris, înaintea căreia stăteau trăsurile de piață).

BIRJĂR s. m. *Cocher de fiacre; loueur de voitures.* — Vizitiul s. stăpânul unei birji. *Un evreu... face... specula de birjar.* I. IONESCU, D. 78. [Derivat: birjărăsc, -ească adj. De birjar. POLIZU.]

— Derivat din birjă, prin suf. nom. agent. -ar.

BIRLE s. f. plur. (Bihor) = potnogi (la războiul de țesut). REV. CRIT. IV, 337. Cfr. brăglă.

BIRLIC s. m., s. a. 1°. *As. 2°. Un (note scolaire).* 3°. *Baguette verticale (de cerf-volant).*

1°. (La jocul de cărți; pop.) *As, tuz. Dă-mi un birlic, dă-mi un zece ochi, un popă, o preoteasă sau orice altă carte.* FILIMON, C. II, 329. *Bată-te sfântu' birlic, Mă făcuși, din om, nimic.* (Voinești, în Muscel) H. IX, 498.

2°. (În glumă, în Mold., în limba școlărilor; rar) *Unu (nota cea mai rea în școală). La școală profesorii ne amenințau cu birlicul (= nota unu).* PAMFILE, J. I.

3°. Speteaza verticală care trece prin mijlocul zmeului. PAMFILE, J. II, 329. [În acest înțeles, are și un diminutiv: birlicel s. m. ISPIRESCU, ap. RUDOW, XVII, 392.]

[Și: zbirlic. (Ilfov, Dâmbovița) Com. I. PAVELESCU.]

— Turc. *birlik* „unitate“ (de la *bir* „unu“; în înțelesul 3° ar putea fi turc. *bilik* „avant-bras“).

BIRLICÉL s. m. v. birlic.

BIRNEVÍGI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. berneveci.

BÍRNIC, -Ă adj., subst. 1°. *Contribuable. Roturier.* 2°. *Tributaire.*

(Învechit; pop.)

1°. (Mai de mult, în opoziție cu scutelnic și cu boier, care, de drept, nu plăteă bir) *Care plătește bir, care e supus la bir, contribuabil, dajnic.* H. IX, 90. *Nu poate (ca) să strămute oamenii birnici de pe moșia sa.* (Iași, a. 1761) IORGA, S. D. I, 109, cfr. 317, VI, 177. *Alți boiari și slujitori și birnici toți eră veseli de venirea lui Grigorie-vodă.* MAG. IST. 369/17. *Venitul se alcătuiă din zeciuiala birnicilor.* I. IONESCU, D. 101. *Iartă, Doamne, pe Corbea, C'o da bir ca birnicii.* TEODORESCU, P. P. 519. | † (Pentru boieri, mai de mult, sinonim cu) *Om de rând, om din clasele de jos (țaran s. negustor); cfr. mojič, prost. Bărbatul ei... ar fi fost moldovan și birnic (= din clasele de jos, nu boier de neam).* (Mold., a. 1777) URICARIUL, XIX, 16/28. *Am văzut și la satele Austriei birnici cu nevasta și copiii la teatru.* GOLESCU, I. 89, cfr. 24.

2°. † *Tributar. Cei ce s'au aflat în cetate vor fi birnici și supuși.* BIBLIA (1688), 141, cfr. 174. *Crăia un-gurească iaste birnică șcaunului Popii.* CANTEMIR, HR. 387. *Au prins pe împăratul...; pre urmă l-au slobozit, să fie birnic.* NECULCE, LET. II, 456/26; cfr. LET. III, 21/31, M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 106. — Derivat din bir, prin suf. adjectival -nic. (Cfr. ung. *bernök* „chiriaș, arendaș“).

BIRNIVÉCI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. berneveci.

BIROCRÁT s. m. (ș. d.) v. biurocrat ș. d.

BIROS † s. a. (Min.) v. bisor.

BIRÓU s. a. *Bureau.*

1°. Masă cu sertare (și, adesea, și cu alte adaose) slujind la scris, la ținut hârtii importante, etc. *Se închise în odaia lui... și începă să se plimbe... pe lângă biuroul de stejar, pe lângă jilfurile mari.* SADOVEANU, M. 122. | *A depune un proiect de lege, etc. pe biroul unei adunări:* (propriu) a-l depune pe biroul la care șed președintele și secretarii adunării, p. ext. a prezentă un proiect. *Aceasta eră*

moțiunea ce am depus-o pe birour. MAIORESCU, D. II, 250.

2°. P. ext. Camera (s. încăperile) în care își are cineva biroul, în care lucrează, spec. sălile în care se face serviciul unei administrații (publice). În 1802 știm din corespondența agenției din București, care avea un birou de poștă, că, afară de Domn..., primeau jurnale în Iași... și alții. IORGA, L. II, 35. Birou de servitori, stabiliment (public s. particular) pentru procurarea de servitori. Birourile ministereilor. Șef de birou.

3°. P. ext. Persoanele care șed la un birou, îndeplinind un serviciu (public). Biroul unei adunări legislative: prezidentul, vice-prezidentul și secretarii. Biroul ordonanțării din ministerul cultelor.

[Plur. -ouri. | Cu pronunțare și scriere mai apropiată de franțuzește, și: birou.]

— N. din franz. (derivat din bure, postav gros de lână, un fel de dimie, cu care se acopereau mesele de scris).

BIRȘĂG s. a. Amendă. — (În Transilv.; unгурism) Amendă, pedeapsă în bani, gloabă. MĂNDRESCU, UNG. 45, VAIDA. Cine nu va ascultă de cuvântul cârții noastre, să fie birșăg 12 florinți. (a. 1661) IORGA, S. D. XII, 281, cfr. XIII, 59, 263, B. R. 344; ȘINCAI, HR. II, 29/37. [Plur. -șaguri. | Verbul corespunzător: birșegălu, birșugui, birșugui MĂNDRESCU, UNG 45, birșigui DDRF., birșăglui IORGA, S. D. XII, 281, birșăglui vb. IV^a IORGA, S. D. XII, 50, 216 (din ung. birșăglui) A amendă.]

— Din ung. birșăg, idem.

BIRȘĂGĂLUI, BIRȘĂGLUI, BIRȘEGĂLUI, BIRȘIGUI, BIRȘUGUI vb. IV^a v. birșăg.

BIRȘUG s. a. v. helșug.

BIRȘUGUI vb. IV^a v. birșăg.

BIRT s. a. Restaurant; auberge, hôtellerie. — Ospățarie (ceva mai bună decât cârciuma și mai puțin bună decât restaurantul), une-ori (†) și cu înțelesul de hotel; cfr. han. Insetoșindu-se foarte, au intrat într'un birt (cârcimă). BARAC, T. 6. Dar birturile ce sânt pe la sute și orase cum le voui lăsa, fără de a nu cuvântă pentru mărimea zidurilor, podoba odăilor și curățenia așternuturilor? GOLESCU, I. 135; cfr. ib. 128. Ajungând la Iași, trase la cel mai bun birt. C. NEGRUZZI, I, 84; cfr. 55, 67. Fost-a taica băutor Ș'a rămas la birt dator. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 460. [Plur. -turi. | Prin Transilv. și: biért. PĂRVESCU, H. 9, BIBICESCU, P. P. 309.]

— Din sârb. birt, idem.

BIRTĂȘ s. m. Restaurateur, traiteur; aubergiste, hôtelier. — Persoană care ține un birt, cfr. restaurator, cârciumar, hangiu, hôtelier. Apoi au venit copila birtășului (= hotelierului)... și ne-au cântat cu clavierul. GOLESCU, I. 129. Nenea Christodor..., fost birtăș... DELAVRANCEA, S. 144. [Femininul: birtășiță (nevasta birtășului s. stăpâna unui birt). Gruia într'un Tâlgărad Și de-a lungul l-a luat, În cornul piațului, La birtu'mpăratului, Unde-a fost vinul mai bun, Birtășiță de Român. ȘEZ, II, 33^b/13. Birtășița-i frumușică... Birtășița bărbat n'are. DOINE, 133^b/8; (mai rar, cu o nuanță de despreț) birtășoalcă. DDRF.]

— Din sârb. birtăș (și birtășica), idem.

BIRTĂȘIȚĂ, BIRTĂȘOALCĂ s. f. v. birtăș.

BIRUI vb. IV^(a). 1°. Pouvoir (porter, traîner, soulever, etc.). (Refl.) Se lever. 2°. Venir à bout, se rendre maître (de...), être capable (de...), réussir, abatre (de la besogne). 3°. Supporter, endurer, braver. 4°. Vaincre, triompher (de...). 5°. Gouverner, dominer. (Refl.) Se soumettre. 6°. Posséder. 7°. Se mesurer, lutter.

Înțelesul fundamental e: a fi mai tare decât... a putea (în urma unei încordări)... Construit — ca în ungherește (birni valamit s. valamivel, magat) — trans. (absol.) s. cu prep. cu, (rar) refl.

1°. (Complementul e o greutate fizică) A putea duce, trage, ridică, etc. Nu încărcă carul, că n'au să-l birue căii. Nu birue să ridice sacul. || (Unghurism, în Sălăgiu) Refl. A se ridică. Mă biruiu din pat = mă ridic, las patul. Birue-te de jos! = cearcă a te ridică de jos. VAIDA.

2°. (Complementul e o greutate de alt ordin, mai ales lipsa de timp) A putea ajunge, izbuti, răzbi, a avea vreme s. puțință, a fi în stare, a ieși la cale; cfr. prididi. Moartea biruiaste cu toate. VARLAAM, C. 371, cfr. 260, 219. Scriind câte am putut birui... DOSOFTEIU, V. S. 6. pr. Nu mai biruiă a cărare trupurile în Nistru. M. COSTIN, LET. I, 249/31. Așa murea [vitele], [in]cât nu mai biruiă oamenii să le despoaie. NECULCE, LET. II, 333/35, cfr. 442/4. Neputându-i birui cu îngropare pre toți morții... N. COSTIN, LET. II, 39/5. Cine birue să spună Toate câte-au fost? RETEGANUL, P. I, 63/37. Imbracă pe leu în piele de vulpe, că unde nu va putea leul, vulpea să biruiască. ZANNE, P. I, 504. Biruesc cu lucrul = joesc, am timp în de ajuns cu isprăvirea lucrului. VAIDA. Nu mai biruiu cu omul ăsta! = nu mai pot ieși la cale cu el.

3°. (Complementul e o durere, o pacoste, un ne-caz, etc.) A putea îndura, răbda. Și'n toate aceastea munci au biruit ca o destoinică. DOSOFTEIU, V. S. 92. Să șază oaste de iarnă la un loc, nu o va putea birui țara, de fân și de grăunțe. NECULCE, LET. II, 222/37, cfr. 268/38.

4°. (Complementul e un dușman, fig. somnul, foamea, etc. s. un vițiu) A învinge, a ieși învingător, a dovedi, a supune, a înfrânge. Șarpele amă de mult biruită fu. CORESI, E. 21/25. Rădica oști asupra lui Batazit și-l birui. MOXA, 404/19. Împărății întrarmați, iară mucenicii goli, și biruiă pre cei întrarmați. VARLAAM, C. 212, 2. Nimenea nu biruea, Nimenea nu dovedea. TEODORESCU, P. P. 442^p. Și oricare-a birui, Eu cu dînsul m'oiu iub. ALECSANDRI, P. P. 25^b/2. Fie-sa îl birui cu rugăciunile. ISPIRESCU, L. 15. A se da biruit = a se da învins, a nu se mai împotrivi, a cedă. Să nu-i biruiască? COȘBUC, A. 12/6. | † (Mai rar construit cu dativul s. cu prep. spre) Cine ești tu, de biruești? focului? DOSOFTEIU, V. S. 16, cfr. 236, 2. E să biruire spre emieu și să no perire de el, plecă-ne-vrem. CUV. D. BĂTR. II, 151. || Fig. Ținearea cea veche, aciaia biruiaste (= uzul vechiu are preferință). PRAVILA MOLD. 2, 2. Îi dăisă împăratul, biruindu-l mânia... DOSOFTEIU, V. S. 146, 2. Biruit-au gândul să mă apuc de această osteneală, să scot lumii la vedere felul neamului. M. COSTIN. LET. I, 3. Să biruiți nevoile. NECULCE, LET. II, 268/17. Să nu-i biruiască pofta lăcomiei și iubirea argințului. AMIRAS, LET. III, 82/10. Necazuri biruite prin răbdare. KONAKI, P. 81. Birue-ți durerea. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580/18. Biruit (= înduplecat) de rugăciunile credincioșilor săi... ISPIRESCU, M. V. 52/2. Mai pe urmă au fost biruiți de fire și au așpit puțin. SBIERA, P. 60/26. Dreptatea toate biruiaste. ZANNE, P. V, 283. | Refl. A se birui pe sine = a-și înfrânge patimile.

5°. † P. ext. A stăpâni (o țară), a fi domn stăpânitor, suveran, a domni, a avea sub ascultarea sa; cfr. biruitor (1°), biruință (1°). Băsarabă biruiă până la Marea-neagră. BIBLIA (1688), 7/pr. 28, cfr. 355, 2. Biruiaste cu toate, și cu ceriul și cu pământul, casa lui iaste toată lumea. VARLAAM, C. 282; cfr. CORESI, PS. 242. Strămoșul mieu Attila... au avut țara... carea acum o biruește Salan. ȘINCAI, HR. I, 168/33. || Refl. † A se supune (cuivă). Cu veșminte luminate îmbrăcându-mă, încă mă biruesc acești mării deșarte. CORESI, E. 4/11. Precum unul nu biruiă, așa altul nu se biruiă. CANTEMIR, IST. 29, cfr. 30.

6°. (Ungurism) A avea bogății, a fi avut. LB. (După ung. *jölzibirni magát*) A se birui bine = a fi bogat. VAIDA.

7°. Refl. (Prin anticiparea rezultatului; Ban.) A se măsura la luptă, a-și măsura puterile. *Tu fata s'o pomenesti, Cu ea să te biruești: Dacă fata vei luptă (= învinge), Atunci neica te-o'nsură.* JAHRESBER. III, 295/12. *Turcule, bolândule, Dar... ai gând să te lovești, Cu noi să te biruești?* POP., ap. MĂNDRESCU, UNG. 141.

[Derivate: biruire († abiruire) s. f., biruit s. a., † biruită: 1°. † = Biruință (1°); 2°. (Invechit, înlocuit prin) biruință (2°), învingere, victorie. *Easte datoriu Domnul acela, supt care (= a cărui) biruire s'au prins răpitoriul, să-l trimiță cătră celalalt.* PRAVILA MOLD. 100,2. | *Când iertăm pre ceia ce ni-s vinovați, dobândești cununa biruitrei.* VARLAAM, C. 315,2; cfr. 175,2, 267, 306. *Biruire asupră de vrămaș.* DOSOFTEIU, V. S. 5 pr.; cfr. PS. 38, 39. *Unde fi-i abiruirea?* CUV. D. BĂTR. II, 81. *Lasă [să] fim noi sub biruita (= stăpânirea) ta.* PALIA (a. 1582), ap. CGR. 80. | *nebiruit, -ă* adj. neînving, pe care nu-l poți învinge, invincibil. *Limba cea părințască... nebiruit martur ni easta.* CANTEMIR, HR. 104/10. *Mucenită nebiruită.* MINEIUL (1776), 7 2/2. *Domnul Ștefan cel vestit, Domnul cel nebiruit.* ALECSANDRI, P. III, 161. *Nebiruit e brațul tău.* COȘBUC, F. 118. | *biruitor, -oare* adj., subst. = 1°. † Stăpânitor, suveran, domnitor, Domn; cfr. despot. *Vasile Voevoda, Domnul și biruitorul țării Moldovei.* PRAVILA MOLD. pr. 1,2. *De se va prileji să-l prindea aicea supt biruința Iașilor, se va certă de la Domnul den Moldova, iară de se va prinde supt biruința Cameniței, se va certă de la biruitorul locului aceuia.* idem, 100,2. | 2°. Învingător. *Ca niște biruitori vom să intrăm în raiu.* BIBLIA (1688), 4 pr. 12. *Gingașa Ruxanda ajunsese a fi parte biruitorului.* C. NEGRUZZI, I, 144. *Și gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri.* EMINESCU, P. 243. *O învâță cum să faci să iasă și de astă dată biruitoare.* ISPIRESCU, L. 18.]

— Din ung. *birni*, idem.

BIRUINȚĂ s. f. 1°. *Domination, autorité souveraine.* 2°. *Victoire, triomphe.*

1°. † Stăpânire politică, autoritate suverană, dominație; cfr. ascultare (II, 2°). *De se va prileji să-l prindea aicea supt biruința Iașilor, se va certă de la Domnul den Moldova, iară, de se va prinde supt biruința Cameniței, se va certă de la biruitorul locului aceuia.* PRAVILA MOLD. 100/2. *Por împăratul... avea treizeci și șase de limbi supt biruința lui.* ALEXANDRIA, 77.

2°. Învingere, izbândă, victorie. *Boierimea îi așteaptă, având bună nădejde de biruință.* N. COSTIN, LET. A. 61/2. *Au făcut biruință în Turci.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 232. *A credinței biruință cătră orice cavaler.* EMINESCU, P. 241, cfr. 236, 239. *D'o fi biruința mea, O să-ți dau pe soră-mea.* TEODORESCU, P. P. 479. † *Până în - = de ispravă, de tot, pentru totdeauna. Înghițită-i moartea până în biruință.* MSS. (a. 1650-1675), ap. GCR. I, 233.

— Derivat din *birui*, prin suf. abstr. *-ință*.

BIRUITĂ † s. f.
BIRUITOR, -OARE adj., subst. | v. *birui*.
BIRUȘCĂ s. f. v. *bir*.

BIS: interj., adv. *Bis*. — Interj. Încă odată, a doua oară! (strigăt către un cântăreț, etc. spre a repeta producțiunea sa). Ad v. *Numărul 31 bis*. [Derivat: *bisă* vb. I^a. A repeta sau a cere să se repete. *Cântecul a fost bisat.*]

— N. din fran. (lat. *bis* „de două ori“).

BISACTEĂ, BIȘACTEĂ, BISĂCTELUȚĂ s. f. v. *bisacteă*.

BIȘĂG s. a. v. *belsug*.

BISCHIGIU s. m. v. *beschie*.

BIȘCOT s. a., **BIȘCOTĂ** s. f. v. *pișcot*.

BISCUIT s. a. *Biscuit*. — Pastă alimentară ușoară făcută din ouă, făină și zahăr, coaptă mult, uscată. Cfr. *pișcot*, *pesmet*, *posmag*.

— N. din fran. (compus din lat. *bis* „de două ori“ și *cuit* „copt“).

BISEĂRICĂ † s. f. v. *biserică*.

BISÉCT, -Ă adj. v. *bi*.

BISECTOR, -TRITĂ adj., subst. (Geom.) v. *bi*.
BISÉRCĂ, BISERCUȚĂ s. f. v. *biserică*.

BISERICĂ † vb. I refl. *Aller à l'église, assister à la messe*. — (Numai la DOSOFTEIU, ap. CDDE nr. 161) A se duce la biserică.

— Derivat din *biserică*, cfr. *imbiserică*.

BISÉRICĂ s. f. 1°-2°. *Église*. 3°. *Assemblée ou congrégation (des chrétiens)*.

1°. (Concret.) Clădire zidită anume pentru celebrarea unui cult creștin, p. ext. a oricărui cult religios, casa-Domnului. *Preuții de la beseareca Șcheailor.* CORESI, E. VII/20. *Îndrăzni, cu vasele beseareciei, de beu cu curvele.* MOXA, 350. *M'oivă închină cu rugă... În bestarica ta sfântă.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Am grăit... în biserică, propoveduind cuvântul lui Dumnezeu.* ANTIM, P. XXIV/18. *Merge numai la biserică și la paradă.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Biserică creștină.* EMINESCU, P. 208. *Am auzit și eu spunând în beseacă la noi, că „pomul care nu face roadă, se taie și în foc se aruncă“.* CREANGĂ, P. 118. *Nu ești, mândră, vrednică Să calci în biserică, Nice crucea s'o săruși, Nici la popă să te uși, Că biserică-i sfințită Și tu, mândră, ești greșită.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 248. *La biserică se ducea, Preotul mi-i cununa.* TEODORESCU, P. P. 90. (Un) *flueră'n biserică*: cască-gură, prost. ZANNE, P. VI, 493. *Nedus (pe) la biserică*: 1°) necioplit, bădăran. 2°) (Om) care nu știe multe, cu care o pați repede, cam într'o parte. ib. P. VI, 491. *A fi ușă (cruce s. lemn) de biserică*: sfânt, curat, neprihănit; drept, cinstit. ib. P. VI, 487, 533 (cfr. fran. *pilier d'église*). (În ironie) *A veni de la biserică*: de la cărciumă, a fi beat. ib. P. VI, 489. || Fig. Învățătura morală de la biserică. *Biserică deschide pe om.* CREANGĂ, A. 9.

2°. (Abstract.) Comunitatea creștinilor care au același cult dumnezeesc. *Apostoleasca beseacă de pururea să o aibă întreagă.* CORESI, E. III/13; cfr. BIBLIA (1688), 7 pr. 50. *Biserică lui Hristos îi deschisă la toți.* ZANNE, P. VI, 488. *Biserică ortodoxă, - apuseană, etc.*

3°. † (Impropriu, numai în Cod. Vor.) Adunarea celor care adoră pe Dumnezeuul creștinilor; adunare, mulțime (de creștini; cfr. lat. *ecclesia*). *Eră băseareca turburată.* COD. VOR. 10/14 (= eră mulțimea turburată. N. TESTAMENT, 1648; eră adunarea turburată. BIBLIA 1688). *Lăsă beseareca.* ib. 13/12 (= slobozi adunarea. N. TESTAMENT, 1648, BIBLIA, 1688).

‡ (Entom.) *Biserică-dracului* = un fel de parazit, „ploșniță pe plante: *Pentatoma baccarum*“ (Ciuguzel, în Transilv.). VICIU, GL.

[Șl: † *băseacă, beseacă, beseărică* (aceste două, dialectal și azi, cfr. ION CR. II, 219), *biseărică*, (în Ban.) *băsărică* JAHRESBER. III, 215 (în Transilv. și Mold. șl: *beseacă* POMPILIU, BIH. 1005, (cu sincopă) *bisercă*. VICIU, GL. | Diminutiv: (cfr. *capelă, paraclis*): *bisericuță* (*bisercuță* TEODORESCU, P. P. 42°), † *bisericuțe* s. f. DOSOFTEIU, V. S. 209,2. *Fost-au și bisericuță de lemn întru acul delușel.* NECULCE, LET. II, 197/24. | Fig. (poate după fran. „*clocher*“, „*paroisse*“) *Cerc de prieteni (mai ales literari). Fiecare cu bisericuța lui.*]

— Lat. basilica (din grec. βασιλική οἰκία = locuință regească) „bazilică”; de la Constantin-cel-mare încoace devine sinonim cu *ecclesia* și se păstrează ca termen popular la Români, la Veglioiți și în unele dialecte reto-romane. Cfr. dubletul bazilică.

BISERICESC, -EASCĂ adj. De l'Église, ecclésiastique, religieuse. — De biserică, al bisericii, ecclesiastic; cfr. religios. *Leatopiseșile ceale beserecești*. BIBLIA (1688), 8 pr./10. *Obraze mari bisericesti*. ANTIM, P. XXIII, 5. *Tipicul besericeștii orânduiale*. MINEIU (1776), 18. *Moștile besericești*. PRAVILA (1814), 65. *Jignire a dogmelor bisericesti*. C. NEGRUZZI, I, 242. *Citesc orice carte bisericască*. CREANGĂ, A. 18. *Slujbă bisericască*.

— Derivat din biserică, prin suf. adjectival -esc.

BISERICESTE adv. Conformément aux lois de l'Église, ecclésiastiquement. — Din punct de vedere bisericesc, în ce privește organizarea bisericască, după prescripțiile bisericii. *Se duse în Ardeal, în țara care atârână bisericeste... de principatul Brân-coveanului*. IORGA, L. I, 420.

— Derivat din biserică, prin suf. adverbial -este.

BISERICÓS, -OASĂ adj. Religieux, dévot; bigot. — Care iubește biserică, se duce regulat la biserică, se închină mult; cfr. cuvios, evlavios, religios, p. ext. (azi mai ales cu o nuanță de înțeles peiorativ), care e afară din cale de evlavios, bigot; cfr. habotnic. *Mircea-cel-mare a fost în genere un principe puțin bisericos*. HASDEU, I. C. 130. *E religioasă și bisericosă, ca o babă pocăită*. I. NEGRUZZI, V, 25. *Cu zimbiri de curtezană și cu ochi bisericosi*. EMINESCU, P. 307. *Bisericii n'am fost, părinte, Dar rar, când mi-am adus aminte, M'am dus și eu ca să mă'nchin*. COȘBUC, F. 18. *Femeile bisericose din sat îi băgară mamei o mulțime de bazonii în cap*. CREANGĂ, A. 12.

— Derivat din biserică, prin suf. adjectival -os.

BESERICUCE † s. f. } v. biserică.

BISERICUȚĂ s. f. }

BISÉXT, -Ă, BISEXTIL, -Ă adj. v. bi-

BISIÓC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BISMÚT s. m. (Miner.) *Bismuth*. — Metal alb cenușiu cu reflexe roșietice, lamelos, se pulverizează ușor; în amalgam cu mercurul se întrebuițează la spoirea dosului oglinzilor; una din sările lui, *subnitratul de ~* se întrebuițează ca dres s. suliman de obraz (cfr. bileală) și ca leac împotriva diareei.

— N. din fran.

BISÓN s. m. (Zool.) = bour, zimbru. [Scris și pron. și: bizón.]

— N. din fran. (lat. bison).

BISÓR s. a. (Min.) *Chalcopyrite*. — (La Moți) Calcopirită. FRÂNCU-CANDREA, M. 41. [Neprecizabil e înțelesul cuvântului—de sigur o piatră prețioasă—in următorul text vechiu, unde apare și sub forma (metatezată? greșală?) *biros*: *Cu pietrii scumpe, cu birosu și mărgăritariu... Turmurile cu cornure înpletite, cu mărgăritariu și cu bisorure înpletite*. CUV. D. BĂTR. II, 461.]

— Cfr. paleosl. *bisrę, biserę* „mărgăritar” (vorbă de origine arabă: *busra* „mărgea de sticlă”). Cfr. TDRG., BERNEKER, SL. WB. 58.

BISTRIT, -Ă adj. (*Prune*) âcre, acide. — (Hațeg, Bihor, numai ca atribut al cuvântului *prun, prună*) *Prun bistrît* = prun perj (în Moldova); fructul: *prună bistrîte*. REV. CRIT. III, 88; POMPILIU, BIH. 1005.

— Dintr'un tip slav *bystřecъ (din *bystřę* „iute”;

cu schimbarea înțelesului: „pișcăcios”. Cfr. numele de râu *Bistrița* = „torent de munte, apă care curge repede”).

BISTURIU s. a. (Chir.) *Bistouri*. — Cuțitaș întrebuințat spre a face inciziuni în carne. [Plur. -riuri.] — N. din fran.

BIȘUG † s. a. v. belșug.

BIȘUGIT, -Ă adj. v. imbelșugat.

BISULCĂT, -Ă adj. v. bi-

BIȚ s. a. *Boucle* ou *mèche* de *cheveux*. — Viță de păr sau de lână. REV. CRIT. III, 88. *Biț* = miț = mai multe fire de lână s. de păr alese la olaltă. LIUBA; cfr. JAHRESBER. VI, 75. *Floc ori ghiț de lână*. ȘEZ. II, 215. *Căți pe munte cărligei, Tot atâța nociniei* (= notinei, noateni) *Cu bițili* (= vițele, șuvițele de lână mai lungă) *după ei!* VICIU. *Mai dă-i [femeii] ajutor la căratul lăunii, mai spală bițele... până ce s'a învățat și ea la cumpăratul și la vândutul lăunii*. POPOVICI-BĂNAȚEANU, V. M. 157.

— Pentru etimologie cfr. miț(ă), viță, șuviță.

BÎȚĂ s. m. sing. v. hădiță.

BITÁN s. m. v. bitang.

BITÁNG, -Ă adj. și subst. 1º. *Étranger*. 2º. *Vagabond*. 3º. *Bâtard*.

(În Transilv.; ungurism)

1º. † Strein. *Preoți bitangi*. CATASTIH (al bisericii Sf. Nicolae din Brașov, sub a. 1817), 77.

2º. *Vagabond, ștrengar*. LB., TIPLEA, P. P.

3º. (Cu înțeles batjocoritor) *Bastard*, copil din flori, cfr. fochiu. TIPLEA, P. P. [Și: *bitângă* (pl. *bităngi*) pentru amândouă genurile. TIPLEA, P. P. (plur. *bitanți*. IORGA, S. D. XII, 149), *bitán* MĂNDRESCU, U.; MARIAN, D. 15; *bitóng*. ZANNE, P. II, 86.]

— Din ung. bitang, idem.

BIȚĂT, -Ă adj. v. bișos.

BITEÁG, -Ă adj. v. beteağ.

BITÍC, -Ă subst. = batic², -ă (bunic, -ă). (Maxen, în Buzău) H. II, 132.

BÍTIE † s. f. (Bis.) *Genèse*. — Întâia carte a Pentateucului, Cartea Facerii. *Dăruim den aceaste cărți... ceaste doo de întăniu: Bitie și Ishod[u]l*. PALIA (1582), ap. GCR. I, 37. *De la bitiea cetenia*. DOSOFTEIU, ib. 264.

— Împrumut literar din paleosl. *bytije*, idem.

BITIRDISÍ † vb. IVª. 1º. *Mener* (qqch.) *à bonne fin, venir à bout* (de...). 2º. *Compenser*.

1º. Intrans. A duce un lucru la capăt, a-i veni unui lucru de cap. *Găsesc să bitirdisească, parale de-o numără, Dar în visteria țării nu găsesc nici o pară*. BELDIMAN, TR. 395.

2º. Trans. (refl. = pasiv) A compensa. *A se bitirdisi în bani salahorii și carăle ce urmează a se da din țară în lucrul cetăților împărătești*. DOC. (a. 1816), ap. TDRG.

[Și: *beterdisi*.]

— Din turc. *bitürmek* „a duce la capăt, a executa”. Cfr. bitirmea.

BITIRMEĂ † s. f. *Accord*. — Învoială (de a compensa în bani ceea ce nu se putea da în natură). *Oastea cea turcească... Cereă ce nu se găsește, căci dacă nu primea, Apoi îi vedea îndată a cădea la betermea*. BELDIMAN, TR. 404. *Să nu se amestece sameșul, la nici un felu de bitirmele și tocmelile cu satele*. (Mold., a. 1829) URICARIUL, XIV, 292/25; cfr. v, 177/16. [Și: *betermea*. | Plur. -mele.]

— Din turc. *bitürmē* „acord definitiv”. Cfr. bitirdisi.

Perț f

BITÓNG, -Ă subst., adj. v. bitang.

BITÓS, -OĂSĂ adj. *À longs poils*. — Cu bițe (vițe) lungi, mițos, „lătos cu păr mare stufoș”. REV. CRIT. III, 88. *El cojocul cel bghișos în scurt l-o aruncat gios*. VASILIU, C. 26. [Cu alt sufix (rar): bițat, -ă. *La cap cam bițat*. MARIAN, NU. 420. *Miel bițat* = cu lână abundată. Com. A. COCA.]

— Derivat aîn biț, prin suf. adj. -os.

BITUM(EN) s. m. sing. *Bitume*. — Substanță minerală combustibilă, lichidă (naftă, țițeiu) ori solidă (asfalt), de culoare negricioasă. Cfr. păcură, catran, smoală. *Asfaltul... e cunoscut foarte de mult sub numele de bitum de Iudeea*. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 268. [Derivat: bituminos, -oasă adj. De (s. cu) bitumen. *Calcar bituminos (piatră de asfalt), îmbibat cu asfalt*. id. 268.]

— N. din lat. bitumen, idem.

BITUȘĂ s. f. 1°. *Chabraque*. 2°. *Vêtement* (sans manches, en peau de mouton).

(Transilv. și prin Muscel)

1°. † Procovită pentru șa. LB.

2°. Un fel de bundă, cfr. cojoc(e), tihoarcă, foliar, haină blăniță, (bundă) făcută din piei de oaie, și fără mâneci (FRÂNCU-CANDREA, R. 49), „sarică, o îmbrăcăminte lungă, pentru iarnă, fără mâneci, făcută din piei de oaie” (POMPILIU, BIH. 1005). [Și: bitușcă = cojocel scurt până în curea. (Săliște), Com. A. BANCIU; cfr. VICIU, GL, H. IX, 496 (Voinești, în Muscel). *Iarna poartă [bărbații din Rășinari] cojoace până subț sold, numite bitușce*. MOLDOVAN, T. N. 127.]

BITUȘCĂ s. f. v. bitușă.

BIU adj., s. m. sing. I. *Abondant, fécond*. II. *Abondance, fécondité*.

I. Adj. (Ungurism, în Sălăgiu) *Bghiu* = prisositor, mănos. VAIDA.

II. Subst. † Abundantă, prisos, belșug. *Bișușul și bivul carile peste toată i rnu avusease...* CANTEMIR, IST. 192. (Păstrat pe alocuri, în expresiile) *A da de biu*: de belșug, de noroc. BARONZI, L. I, 126/1, DDRF. † de ~, în ~ = din belșug, (în Ban.) din ~ = cu prisosință; de ajuns, în destul. *Băsăduș de biu pară în zori*. COD. VOR. 16/14 (= destul vorovind cu ei. NOUL TEST. 1648). *Și se vor de biu vărsă călătorile de vin și de undelemn*. DOSOFTEIU, ap. CCR. 240. *Dumnezeu..., a căruie de biv multe a lui și minunate crudease*. N. COSTIN, LET. II, 105. *Băutura în biu...* se află. CANTEMIR, IST. 90; cfr. 323, 286, 206, 90, etc. *L-au dat de biu toate câte le eră de lipsă*. ȘINCAI, HR. I, 139/2; cfr. 104/4, II, 281/3. *Am mâncat din biu*: cât mi-a trebuit. LIUBA. [În PSAL. SCH. se găsește construcția neclară: a fi în de ~ care pare a însemna: „a locui, a se ținea, a se așeza”. *Doamne, cine va fi în de biu întru viața ta?* 35 (= Éternel, qui est-ce qui séjournera dans ton tabernacle?). *Prinseră-mă... ca schimănenul ce easte în de biu în comoara sa*. 42 (= iaste de sălășueaște în comoara sa. CORESI, PS.; qui se tient dans les lieux cachés).] [Și: † biv.]

— Ung. bú, bőv „larg, bogat, îmbelșugat”. Cfr. belșug, bios.

BIULÚC-BĂȘĂ s. m. v. buluc-bașă.

BIUROCRĂȚIE s. f. *Bureaucratie*. — Putere s. influență în stat a funcționarilor care alcătuiesc biourile administrațiilor publice. *Membri al biurocrației statului român*. ALECSANDRI, T. 111. [Și: birocrație. | Familia: bi(u)rocrát, -ă s. m. Cel care abuzează față de public de puterea ce-i dă situația sa în biourile unei administrații; p. ext. funcționar public. [Noua constituție imperială] găsi

mulți și puternici adversari, nu numai în Maghiari... dar și în... birocrații de prin celelalte țări [ale imperiului]. SBIERA, F. 156; bi(u)rocratic, -ă adj. De biurocrație.]

— N. din fran. (compus din *bureau* și grec. *κρατειν* „a fi puternic, a porunci s. a stăpâni peste ceva”).

BIURÓU s. a. v. birou.

BIUȘĂG, **BIUȘIG** †, **BIUȘUG** † s. a. v. belșug.

BIV † adj. invar. *Ancien, ex-, ci-devant*. — (În legătură cu o titlatură) *Fost, ex- Nicolai Costin, biv vel logosăt*. NECULCE, LET. II, 195/15. *Trufanda ij bev vel vist(iernic)*. DOC. (a. 1650), ap. GCR. I, 134. *Adecă eu Dima, biv județ de aicea*. (a. 1713) URICARIU, VII, 14/13. [Și: (variantă grafică?) bev.]

— Din paleosl. *бывъ* „fost”.

BIV † adj. și s. m. sing. = biu.

BÍVEL s. m. v. (Zool.) bivol.

BÍVOL s. m. (Zool.) *Buffle*. — Specie de rumegătoare, cu corp robust și greoiu, cu coarne late, inelate la rădăcină, cu păr puțin și aspru, cu pielea neagră. Originar din regiunile tropicale, trăește la noi ca animal domestic. (Se zice în glumă și unui om „gras și mare” PAMFILE, J. II). *Mână bivoliu, cari trăgeș puștile* (= tunurile), *tot în biciu*. M. COSTIN, LET. I, 329/13. *Elefantul năsoș, Și bivolul pieptos*. ALEXANDRESCU, M. 328. *Un car cu bivoli negri a stat lână fântână*. ALECSANDRI, P. III, 90. *Alături de bou trebuie să numărăm pe bivol, care, pornit din mlaștinile Indiei, s'a întins în spre apus, alejând locurile mlaștinoase și calde*. MEHEDINȚI, G. F. 184. *Când or zbura bivoliu: niciodată*. PAMFILE, J. *Moale ca bivolul*. H. IV, 154. *Bivolul mugește, mehăie* (H. IV, 85), *zbiară* (H. IV, 56, CREANGĂ, P. 59). [Plur. *bivoli*. | Și: (cu asimilare) † *bibol* BIBLIA (1638), ap. CCR. 189 (*ghibol* BREBENEL, GR. P.) (cu v > h, ca în ung. *bihal*) *bihol* CANTEMIR, IST. 375. (*ghihol*) ION CR. II, 248, HEV. 1233/3, *bihul* (*bghihul* SEZ. IV, 195/2, *ghihul*, ca „nume de bou care aduce la făptură cu un bivol”. MARIAN), *biol* TDRG. (*ghiol* PAMFILE, J. I), *biol* (Oltenia) TDRG., *bivol* GRAIU, II, 32. | Diminutivul: *bivolăș* DICȚ. (cfr. malac). | Femininul: (mai rar) *bivolă* ION CR. II, 219 (*biholă*, numai cu înțelesul figurat de „un fel de fluier de salcie” PAMFILE, J. III, 40), (de obicei) *bivolită*, *biholită* (*ghiholită* PAMFILE, J. I), *biholită* (accentuat *biholită* LB.), *biholită* MAT. FOLC. 189, *biolită* TDRG. (*ghiolită* PĂSCULESCU, L. P.), cfr. *drigană*. *Zmântână de bivolișe*. GHEORGACHI LOGOFĂTU, LET. III, 307/9. (Și, în batjocură, unei femei grase) *Taci din gură, bivoliță! Cine naiba să te ia Cu-o buză de cinci oca?* TEODORESCU, P. P. 337]

— Din bulg. *bivol* (femininul *bivolica*), idem.

BÍVOLĂ s. f. (Zool.) v. bivol.

BÍVOLĂR s. m. *Gardien de buffles. Charretier qui emploie des buffles*. — Păzitor de bivoli s. de bivolițe, cărașu cu bivoli. *Un bivolar bătrân*. NECULCE, LET. II, 206/21. *În mijlocul câmpiei... Culcat pe spate șede voinicul bivolar*. ALECSANDRI, P. III, 368. *Bivolarii din Giurgiu*.

— Derivat din *bivol*, prin suf. nom. agent. -ar.

BÍVOLĂRIE s. f. *Étable à buffles, troupeau de buffles*. — Grajd de bivoli, turmă de bivoli. [Plur. -ării.]

— Derivat din *bivol*, prin suf. col.-loc. -ărie.

BÍVOLĂȘ s. m. v. bivol.

BÍVOLÉSC, -EĂSCĂ adj. *De buffle*. — De bivol. *Cărtiță biholească* (sau *bivolească*). TEODORESCU, P. P. 360.

— Derivat din *bivol*, prin suf. adjectival -esc.

BIVOLIȚĂ s. f. (Zool.) v. bivol.
BIVȘĂG, BIVȘŪG † s. a. v. beșug.

BIVUĂC s. a. (Milît.) *Bivouac*. — Tabără provizorie (a unei armate) subț cerul liber. *Corpul de oștiri românești de la Dunăre, stând une-ori adunate sub corturile din bivouac*. ODOBESCU, III, 571. *Îndată după așezarea trupelor în bivouacuri, se zvonise printr-o ofițeri că... un mare consiliu de războiu se ținuse*. D. ZAMFIRESCU, R. 230. [Plur. -ăcuri. | Familia: bivouac vb. I. A face tabără în plin aer, în corturi (propriu și fig.) *Siliți a bivouac sub un cort, care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului*. C. NEGRUZZI, I, 39. *Armata creștină, ne mai având vreme a tăbări, se hotări a bivouac pe loc*. BĂLCESCU, M. V. 171.]

— N. din fran. (< germ. *Beiwache*).

BIZĂ s. f. (Entom.) v. bâză.

BIZANTIN, -Ă adj., subst. *Byzantin*. — Din vremea împărăției Bizanțului, de la Bizanț. *Biserica Sfinții Trei-Ierarhi, de stil mesticat gotic și bizantin, e pe dinuntru zugrăvită în fresco*. C. NEGRUZZI, I, 284. *Cărți vechi, multe din ele grecești, pline de învățătură bizantină*. EMINESCU, N. 38. *Niciodată nu s'a făcut la noi o mai desăvârșită artă bizantină... decât aici*. IORGA, N. R. B. 90. | Fig. Ca la Bizanț, (mai ales în ce privește viața publică), plin de intrigi. *A încercă prin toate mijloacele să punem stavilă curentului de idei bizantine ce învârteste capetele generației prezente, ne pare singura misiune oportună a publicității bine înțelese*. MAIORESCU, CR. I, 253. *Ce limbă esteaceasta? Ce forme de copii nevârșnici? Ce linguișire bizantină?* id. ib. 87. | Substantivat. Un bizantin (propriu și fig.). [Familia: bizantinist s. m. Care se ocupă cu filologia bizantină; (numai în înțeles. fig.) bizantinism s. a. Procedere bizantină. *E primejdios să se mărească acest bizantinism al funcționarilor, această până de păiajen care amenință de a năbuși vitalitatea din statul nostru*. MAIORESCU, D. I, 128; bizantiniză vb. I^a. Trans. și refl. A (se) face ca la Bizanț. *Viața claselor noastre înalte s'a bizantinizat în parte, dacă nu în întregime*. IORGA, C. I. I, 110.]

— N. din lat. *byzantinus*, -a, -um, idem.

BIZĂR, -Ă adj., adv. I. *Bizarre*. II. *Bizarrement*. I. Adj. De o ciudățenie neobișnuită, foarte ciudat, straniu; cfr. baroc, extravagant, deșănțat, abraș (II, 1°). *Gaița... imitează orice sunete bizare*. ALECSANDRI, P. III, 56. *O lume întreagă de închipuiri umoristice..., care mai de care mai bizară și mai cu nepuțință*. EMINESCU, N. 42. *Un spirit bizar*.

II. Adv. Într'un chip foarte ciudat. *Se poartă bizar*.

[Familia: bizarerie s. f. Ciudățenie rară, extravagantă, fantazie. *Caliopei: Ideea să mă fure e originală*. — Stănică: *Mă mir numai de un lucru, cuconiță: cum dracu' s'o potrivit ei să vie tot într'o zi*. — Caliopei: *Bizarerie, băiete, a micului zeu Cupidon*. C. NEGRUZZI, III, 57.]

— N. din fran. (< span. *bizarro*, propriu „viteaz“).

BIZĂRĂU s. m. sing. (Măcel.) v. bezer.

BIZARERIE s. f. v. bizar.

BIZDADEĂ subst. v. beizadea.

BIZDIGĂNI vb. IV^a trans. *Stimuler*. — (Perșani, în Transilv.) „A stimula, a îndemna, a sill pe cineva să facă ceva: *De geaba l-am bizdigănit, că tot n'a făcut nimic*“. ȚARA OLTULUI, III, nr. 19-20.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *bizgatni, bizgetni* „a stimula, a ațăța“).

BIZDIGĂNIE s. f. v. bândăganie.

BIZEĂ s. f. v. bezeă.

BIZÉR, BIZERĂU s. m. sing. (Măcel.) v. bezer.
BIZET s. a. v. bezet.

BIZIREĂ † s. f. sing. *Huile d'oilette*. — Ulei de mac. BARCIANU. [† bezir, ap. ȘIO.]
 — Din turc. *bezir*, idem.

BIZMÂN s. a. v. bezmân.

BIZÓN s. m. (Zool.) v. bison.

BIZUI vb. IV^a. I^o. *Confier* (qch. aux soins, à garde de qqn.), *commettre*. II. I^o. *Avoir confiance* (en...), *se fier* (à...), *se reposer* ou *compter* (sur...). 2°. *Se faire fort* (de...), *oser*.

I^o. Trans. (În Ungaria) A încredința cuivă ceva, a lăsa ceva în seama cuivă. LB. *Bizuește untura pe căne: încrede un lucru risipitorului*. (Bihor). ZANNE, P. IV, 164.

II°. Refl. I^o. (Construit cu prep. pe și în, mai rar cu dativul) A avea încredere în cineva, a se încrede, a se rezemă, a se întemeia pe cineva, a se lăsa (în seama s. în nădejdea cuivă). *Bizuințu-se puterii sale și meșteșugului său...* URECHE, LET. I, 119/20; cfr. I, A. 110/37. *Fiind atât de mic, în ce te bizuești?* DIONISIE ECLESIARHUL, C. II, 30. *Trăiau fără grijă, bizuindu-se pe puterea cetăției*. BĂLCESCU, M. V. 56. [Feciorii Chiajnei] *bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostăresc...*, *petreceau*. ODOBESCU, I, 171/11. *Să poți cunoaște... Ș'n ce putere încă se bizue vrăjmașul*. C. NEGRUZZI, II, 191/22. *Calculul politic al Înaltei Porți... se bizue prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria*. MAIORESCU, D. II, 51. *Se bizuie Lică, pe cât se bizuie, pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se bizuie pe chiar a sa cuminție*. SLAVICI, N. II, 143, cfr. 233, 338, etc. *Gruie, Gruie, fătul meu, Tu ești mântăcat de robie. Nu mă pot bizui ție*. ȘEZ. I, 110°.

2°. (Gândit în mod eiptic pentru: a se bizui în puterile sale proprii: construit cu infin., cu să... s. c.ă...) A se încrede în puterile sale, a se crede destoinic, vrednic, harnic, capabil, în stare să..., (dacă) a se încumeta, a îndrăzni, a cuteza să...; cfr. a se ispiți. *Cine s'a bizui să vie (cu) s'o ceară de neavastă, și n'a isbutit să facă podul... acluia pe loc îi și taie capul*. CREANGĂ, P. 78. *Între toți oamenii din împărăția mea, numai un pădurariu se bizuește la treaba asta*. idem, 211. *El, care se bizuie a se luptă cu zeii...* ISPIRESCU, U. 41/10. *Nu se bizuie moșneagu' de loc să se ducă la împăratu'*. ȘEZ. II, 109/11. *Nu mă bizui să ridic acest sac de la pământ. Nu mă bizui să-l dovedesc*. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. *Nimenea nu se află, Nimeni nu se bizuie, Făr' de tânărul cutare...* TEODORESCU, P. P. 81^b.

[Derivate (rare DICT.): bizuire s. f., bizuit s. a., bizuință, bizuială s. f. *Om de bizuială* = de încredere. LB.; bizuit, -ă adj. Sigur, căruia te poți încrede LB.; adv. Cu încredințare, negreșit, de sigur. *Cel ce-i culcat în est, acela-i, bizuit, cel Iisus, fiul lui Dumnezeu*. MSS. (Brașov, c. 1600-1650), ap. GCR. I, 136; bizuitor, -oare adj. Credul.]

— Din ung. *bizni* „a încredința (cuivă ceva)“.

BIZUIALĂ, BIZUIȚĂ s. f.; **BIZUITÓR, -OÁRE** adj. v. bizui.

BIZUNIE s. f. v. vizunie.

BLĂBÓRNIC s. m.

BLĂBÓRNICĂ s. f. (Bot.) } v. bobornic.

BLĂDĂ † s. f. v. blădnic.

BLĂDNIC, -Ă și -**NIȚĂ** † adj., subst. *Impudique, débauché(e); prostituée*. — (Numai la DOSOFTEIU) Stricat, prostituat; (la fem.) femeie publică, curvă. *Într'aceastaș dzi de adevărata Pashă, Dumineca blădnici cului*. v. s. 273/1; c'r. 25. *Această blădnică ce-au spurcat atâția oameni*. ib., ap. TDRG. *Ca și când spală picioarele sfinții sale blădnici*. ps. 436. [În

Psaltirea lui Prale (1827) se găsește odată și blădă † s. f. = defăimare, ap. CA. 658.]

— Împrumut literar din paleoslav. *bladnikъ* (fem. -dnica), idem.

BLAG subst. v. blagă.

BLĂGĂ s. f. *Richesse, fortune. Bonheur.* — (Sărbism; în Ban. și Transilv. de vest; rar pe aiurea) Bogăție, avere, bunuri. REV. CRIT. III, 88, ION CR. III, 96. *Au și trimis mămă-sa și o au luat de la Cantacuzenul, cu toată blaga, carea o ducea cu zece cară.* ȘINCAI, HR. II, 219₆; cfr. I, 100₃₂. *Avea împărțitul multă blagă, multe scumpeturi.* RETEGANUL, P. IV, 34₂₁; cfr. I, 76₂₃, II, 43₃₃, V, 32₂₅. *Vin la mine de mă ia, C'atâta blagă ți-oiu da, Cu carul banii-i cără, Cu galbenii te-i jucă.* id. TR. 19₁₄; cfr. DOINE, 253₃; EPURE, P. 12; REV. CRIT. II, 335. *Fata mare-a lui Carale Ce-are blagă și-are stare...* MAT. FOLC. 53; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 271 (Orlea, în Romanai). *Să-mi deschid lădițele, Ca să-mi număr blăjile.* ALEXICI, L. P. I, 67₂₉; †† (Ban.) ~ (s., cu forma neasimilată limbii, blago) de el (la fem. blaga de ea) = ferice de el (s. ea)! fericitul (fericita)! Com. COCA. *Iată eu îți dau 100 fl., dar spune-mi ce zice blaga de pasăre.* CĂTANĂ, P. III, 7. [Plur. (rar) blăgi, cu pron. dialectală blăji. | Și: blag s. m. Bogăție. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.]

— Din sârb. blago, idem (*blago meni* = ferice de mine).

BLAGANĂ s. f. v. balamă.

BLĂGLĂ s. f. v. brăglă.

BLAGO- Element de compoziție în cuvinte slave, corespunzând grec. εβ-. În limba română, toate aceste cuvinte sânt termeni bisericești intrași pe cale literară; cei mai mulți dintre ei n'au fost niciodată populari și numai câțiva s'au păstrat până astăzi. Unii au fost înlocuiți prin compuse românești cu bine-

blagoboret † s. m. (paleosl. *blagoborētci*). Dușman al celui bun, luptător împotriva lui Dumnezeu. (Numai la) DOSOFTEIU, V. S. 63₇.

blagocēstie (*blagočastie* DOSOFTEIU, V. S. 82, *blagocistie*) † s. f. (paleosl. *blagočstije*). Evlavie, pietate, credință. *Îndemnul dând a mulț[i] cătră blagocistie.* idem, V. S. 98, 2. *După ce fapte bune socotiși că ne vom putea arătă creștinătatea și blagocestia ce avem?* ANTIM, P. 128; cfr. MINEIUL (1776), 144, URICARIUL, II, 231₁₈ (a. 1816). *Cea mai însemnată condiție a fericirii domesnice este blagocestia.* MARCOVICI, D. 167. || *blagocestiv* (*blagocăstiv* DOSOFTEIU, V. S. 1 pr., *blagočastiv* ib. III, *blagocistiv*), -ă † adj. (paleosl. *blagočstiv*). Evlavios, religios, pios, cu frica lui Dumnezeu, bine-credincios. *Putearnică și blagocistivă împărăția Moscului.* CANTEMIR, HR. 371₆. *N'au putut nici de cum să facă nimica blagocestivului Costandin, n'au putut, zic, măcar cât de puțintel să-l miște din călduroasa lui blagocestie.* ANTIM, P. 195. *Părinți blagocestivi.* MINEIUL (1776), 63 b. [Derivat: *blagocestivie* † s. f. Evlavie. (Numai în) MINEIUL (1776), 27²/₂₃, 169¹/₂₃, 192²/₄.]

blagocin s. m. (rus. *blagočinnyj*, propr. „cel ce îngrijește de buna ordine”; în Mold., învechit) Administrator bisericesc al unei plase, cfr. proistos. *O carte de blestem a mitropolitului, când o aducea blagocinul în casa omului, era să-i dăhain decât trăsnetul.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Înainte vreme, când vinea blagocinul, îi aducea și pe sôții despărțiți și pe ibovnici; îi întindea la pământ și te da bătaie.* GH. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV, I, 648. (Atributiv, pe lângă „preot”) *Cine-mi spune că... vrea să fie preot blagocin?* CONTEMPORANUL, III, 656; cfr. V, I, 98.

blagodarēnie † s. f. (paleosl. *blagodarenije*) Mulțumită, recunoștință. *De-aciea aruncă piemă cu vrăj-*

mășie Varda pre părintele, în loc de blagodarēnie. MOXA, 388₁₂. *Măncăm și feacem bl[a]godarēnie.* DOSOFTEIU, V. S. 82, 2. || *blagodari* † vb. IV^a (paleosl. *blagodariti*) A mulțumi, a aduce mulțumite, a-și arătă recunoștința. *Bl[a]godari Dumnezdeu.* COD. VOR. 93₁₋₂ (= Deade har lui Dumnezău. N. TESTAMENT 1648; mulțimi lui Dumnezău. BIBLIA, 1688); cfr. ibid. 100₃. *Să blagodarēască și prăznuască.* (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II, 78. Cfr. blodogori.

Blagoiavlēnie † s. f. (paleosl. *blago + javljenije*). Bobotează, Arătarea-Domnului. *Într'această lună 6, svințele Blagoiavlēnii a Domnului și D[u]m[n]e/daū și mântuitorul nostru.* DOSOFTEIU, V. S. 253^b/₂₅.

blagomānie s. f. (rus. *blagomānnyj*, „fără sens” TDRG., apropiat de manie; rar). Prostie, lucru fără nici o însemnătate, (la plur.) nimicuri. *Ștînța este serioasă și n'are de a face... cu... blagomānii copilărești de felul acesta.* CONV. LIT., ap. TDRG.

blagonōseț † s. m. (paleosl. *blago + nosētci*) Binefacător. *Acesta au fost ucenic cu Svântul Ignatie, blagonoseț Svântului Ioan bogoslov.* DOSOFTEIU, V. S. 326₁₃.

blagopriēmnic † s. m. (paleosl. *blago + priēmnic*) Bineprimitor. *Într'această lună 3, pomenirea svântului și dreptului Simeon blagopriēmnicului.* DOSOFTEIU, V. S. 297₂₁.

blagorecēnie † s. f. (cfr. paleosl. *blagorečije*). Numai la DOSOFTEIU, V. S. 292^b/₃₃, glosând cuvântul) Teorie.

blagorōd, -roadă † adj. (MUSTE, LET. III, 58₁₃), *blagorōdnic*, -ă † adj. (paleosl. *blagorōdnikъ, atestat numai ca nume de plantă și sub forma feminină *blagorōdnica*) Nobil, de neam (mare); cfr. † evghenit, nemeș, † șlehticiu. *Blagorōdnicilor boțari.* BIBLIA (1688), 3 pr.₆. *Nicolai Costin... eră și din părinți blagorōdnic și învățat.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 190₃₈; cfr. II, 174₃₀, etc. [Cantacuzineștii] fiind de neam blagorōdnic și mai cinstit între toate neamurile boierimii Tării-românești... MAG. IST. IV, 149₃₁; cfr. II, 210₂₇. *Cinstita și blagorōdnica boierime.* ANTIM, P. 107. [Derivat: *blagorōdnicie* † s. f. Noblețe (de naștere), nobilitate; cfr. † evghenie, nemeșie, † șlehticie. *Șlehticia și blagorōdnicia, când nu este cu fapte bune, nu cinstește... pre om.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 172₃₁. *Am primit preacinstita scrisoare a blagorōdniciei Tale.* FILIMON, C. I, 601.] || *blagorōdie* (și: *blagorōdie*) † s. f. (paleosl. *blagorōdije*) și *blagorōdnie* † s. f. (cfr. paleosl. *blagorōdnā*, „nobil”). Noblețe, nobilime (cfr. boierime, protipendă); noblețe (sufletească). *Familii... a Cantacuzinilor, a Paleologhilor... și altele multe a blagorōdiei grecești flori.* CANTEMIR, HR. 25₂₈. *Să nu ne dăm blagorōdiia credinței noastre.* MINEIUL (1776), 130¹/₂, cfr. 142, 129¹/₁, 179¹/₁, etc. *Bonaparte, nefiind Franțoz, numele Franțozilor la toate neamurile l-au făcut urit, și blagorōdia voastră ar fi pierdut-o.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 226. *Vedem neamul omenesc... necoscându-și/i blagorōdnia și cinstea lui.* BIBLIA (1688), 3 pr.₂₂; cfr. ibid. 6 pr.₃₃; MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. || *blagorōdēnie* † s. f. (paleosl. *blago + rošēnije*) Naștere (bună), de neam (mare). DOSOFTEIU, V. S. 165^b/₃₀.]

blagoslovēnie s. f. (paleosl. *blagoslovenije*). Binecuvântare, benedicțiune, (†) urăciune (adesea în opoziție cu blestem). *Chemați fuset [= fuserăți], cum se b[lag]o[s]l[o]venie dobândiți.* COD. VOR. 153₁₀. *Și voi b[lag]o[s]l[o]venie să aveți de la Domnul Dumnezdeu.* CORESI, E. VIII₂₄. *Vor veni preste tine toate b[lag]o[s]l[o]veniile acestea.* BIBLIA (1688), 145^b. *Dându-le tuturor a blagoslovenia sa cea de apoi, au murit.* N. COSTIN, LET. I, 45₂₁. *Au cerut voie și blagoslovenie de la tot soborul.* GHEORGACHI LOGOFATUL, LET. III, 252₁₁. *Voiu să merg să iau blagoslovenie de la starețul meu.* MINEIUL (1776), 51²/₂. *Smeritele voastre blagoslovenii.* CREANGĂ, A. 140. *Blagoslovenia părinților, țaria caselor.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 683. || *blagoslevi* vb. IV^a

(paleosl. *blagosloviti*). A binecuvânta. *Mulfemiți și blagosloviți, nu proclatireți*. CORESI, E. VIII/23. *Blagosloviți, cum și Dumnezeu să blagoslovească pre voi*. PALIA (a. 1582), ap. GCR. I, 37. *După aceasta, a așezat breasle nouă de ostași, să care Hagi-becțaș proorocul i-a numit eniceri, blagoslovindu-i a fi pururea biruitori*. E. VĂCĂRESCU, IST. 252/21. *Blagoslovește în dreapta și în stânga!* C. NEGRUZZI, II, 180/23. *Mitropolitul blagoslovește casa, patul, perinele și dulcele ce-i aducea Elisaveta*. I. NEGRUZZI, I, 15. *Doamne... rogu-te, blagoslovește-mi turbinca asta, că ori pe cine-oiu vrea eu, să-l vâr într'nsa*. CREANGĂ, P. 300. *Domnul... la masă se puneă, Pâine, vin blagoslovea*. TEODORESCU, P. P. 33. *Blagoslovește, (cinstite) părinte!*: cuvintele cu care cetitorul cazaniei în biserică cere voie de a citi, de la preotul din altar, devenite formulă de politețe, cu care se salută preoții. CREANGĂ, P. 110; SEVASTOS, N. 50/11. | (În glumă) *Vântătorul, venind într'un târziu, îl blagoslovii [pe lup] cu un glonte, în numele Tatălui*. ȘEZ. VI, 156. (Cfr. a mirui). [† și refl. în COD. VOR. 30/14, cu înțelesul „a cheltui”.] Derivate: *blagoslovit*, -ă adj., subst. Binecuvântat. *Faraon... zise: blagoslovit să fi Archireea!* MSS. (a. 1784), ap. GCR. II, 136. *Ce casă blagoslovită! Se iubesc de 20 de ani ca niște hulași*. ALECSANDRI, T. 1104. *Nu-ți face una copii, iei alta. Nu face nici aceea, — alta. Și de la o vreme trebuie să nimeresti una blagoslovită de Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 118; substantivat. *Veniți, blagoslovii s[lo]viții tatălui meu*. (circa 1600) CUV. D. BĂTR. II, 226; *blagoslovire* † s. f. *Vânatul lui cu blagoslovire blagoslovesc*. CORESI, PS. 366.]

blagoutróbnâ † adj. f. (paleosl.-rus. *blagoutrobnyj*) Milos, milosârd. (Numai la CANTEMIR) *Drept slujitorilor milă și căutare, cinst și îmbunătățimare blagoutrobna noastră împărăție făgăduiește*. IST. 181. [Pronunț. -go -u-.]

blagovešnic s. m. (paleosl. *blagovešniks*) (Invechit, rar) Sub *blagovešnic*... se înțelege arh[angelul] Gavril care a fost trimis de Dumnezeu ca să ducă preacuratei fecioare Maria vestea... că va naște pe... Isus Hristos. MARIAN, SE. II, 234.

Blagoveštenie (și *Blagovištenie* MARIAN, O. I, 3, *Blagoveštenie*, din cauza rimii și *Blagoviște*) s. f. (paleosl. *blagoveštenije*). Buna vestire (Mai ales la plur.) *Bl(a)goveštenie preacuratei fecioare Mariei*. VARLAAM, C. P. 67, 2. *Vreamea Blagoveštenilor*. DOSOFTEIU, V. S. 138, 2. *Miercuri către Blagoveštenie*. N. COSTIN, LET. II, 36/33. *Spre Blagoveštenie... ard cele mai multe comori*. ȘEZ. I, 285/1. *În ziua de Blagovește Toți Țigani mănâncă pește*. ZANNE, P. VI, 370. || *blagovești* † vb. IV^a (paleosl. *blagoveštiti*), *blagovești*(tvnu) † vb. IV^a (numai la DOSOFTEIU, V. S. 150, 240, etc., cfr. paleosl. *blagoveštovati*). A binevesti, a propovedui (evanghelia); p. ext. a prooroci. *Incepă a-i blagovești laude și închinăciuni și biruință spre vrăjmașii săi*. HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II, 70/23. [La ALECSANDRI, T. 512, impropriu, și cu înțelesul de „a blagoslovi, a binecuvânta”.]

blagovonie † s. f. (paleosl. *blagovonije*) Miroș plăcut, parfum, aromă. *Au împlut toată lumea de dulcea bl(a)govonie a duhului*. PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 158/17.

BLAGOVÊȘTE s. f. v. *Blagoveštenie*, subt *blago-*. **BLAHOTÍ** vb. IV^a v. *blehái*.

BLAIU s. a., **BLAIVÁS** s. a. v. *plaiavas*, creion.

BLAJÉNE, BLAJÉNIE † s. f. *Béatitude*. — Ferice cerească, beatitudine. *Blajenile învierii*. MINEIUL (1776), 70²/₂; cfr. 7¹/₂, 14²/₁₃, 14²/₂₂, etc. *Alexandru zise: o blajenie! adecă: fericite Ibantie!* ALEXANDRIA, 102. — Împrumut literar din paleosl. *blaženije*, idem.

BLAJÍN, -Ă adj. *Doux, bénin, bon enfant*. — (Despre oameni) Bun la inimă (cuprinzând în același timp și notele:) răbdător, pacinic și cam moale, „căruia nu-i

place a se pune rău cu nimene”. ȘEZ. II, 28/30; (despre animale) blând. *Cerbul... este gadina cea mai blajină și mai frumoasă*. PISCUPESCU, O. 190. *Trebuie a fi ei... mai dulci, mai blajini*. MARCOVICI, C. 127. *Blajina... stăpânire*. ODOBESCU, III, 218/6. *Tu odinioară ai fost atât de blajin, că lumea te credea puțin cam... prost*. ALECSANDRI, T. 162. *Și [femeia] asta, cât îi de bună și blajină, tot are o coastă de drac într'nsa*. CREANGĂ, P. 168. *Această împărăteasă, cu rostul ei cel blajin...* ISPIRESCU, L. 40. *Ce vită bună ești și blajină și te lași să încalice o femeie pe tine!* H. IV, 65. *Boii se țin cu fân Și casa cu om blajin*. ȘEZ. I, 289/11. | P. ext. *Cu un graiu blajin îmi arată drumul*. ISPIRESCU, L. 96. *Cuvinte blajine*. MARCOVICI, D. 166. | Fig. Lin, neprimejdios. *Apă adâncă și blajină*. PĂSCULESCU, L. P. 176. [Și: *blājín, -ă*, dial. -jin. | Abstracte adjectivale (rare): *blājinié* s. f. **DICT.**, *blajinatate* s. f. *Sântem porniți a-i judecă cu blajinatate*. MARCOVICI, D. 120.]

— Din paleosl. *blazьnъ* (*blazinyi*) „bun”.

BLAJINĂTĂTE, BLĂJINIE s. f. v. *blajin*.

BLAJÍNII s. m. plur. artic. (Mit. pop.) „*Blajinii* sânt un soi de oameni, care trăesc pe lângă Apa-Sâmbetei, la marginea pământului... Se spune că-s oameni supuși, ascultători, plecați întru Domnul, religioși și buni la inimă... *Paștele Blajinilor* cad totdeauna Luni după Dumineca Tomii...” ȘEZ. II, 28-29. Cfr. ibid. I, 128/5, 201/29, V, 38/13, ION CR. II, 268. *Sânt niște locuri bune și ostroave a[le] Blajinilor*. MĂRGĂRITARE (1744), ap. TDRG.

— Din paleosl. *blazьnъ* „fericit”. (Figură mitologică, intrată în limbă, împreună cu numele, prin cărți populare traduse din slavonește și apropiată, prin etim. pop., de *blajin* ¹).

BLĂM interj. v. *umbă*.

BLAMĂ vb. I^a. *Blămer*. — (Franțuzism) A exprima (în public) o judecată de reprobare a unei fapte a cuivă. *A blamă pe cineva, ~ purtarea s. cuvintele cuivă*. [La Români din A.-U. și germanismul a se ~: a se face de răsul lumii, a se păcăli.] || Familia: *blam* s. a. *Judecată prin care blamăm pe cineva s. ceva*. *Dac'aș fi venit singură, aș merită blamul persoanelor serioase și venerabile ca tine*. ALECSANDRI, T. 1305. *Nu este potrivit, ca într'o materie așa de importantă... să se amestece blamuri generale în contra ministrului actual, într'un mod așa de ușor și de vag*. MAIORESCU, D. I, 215. *Moșiune de ~, vot de ~ = moșiunea s. votul prin care o adunare dezaproabă acțiunea imputerniciților ei*. *Arz-mahzarurile sau voturile de blam date de boierime, se porneau la devlet*. ODOBESCU, II, 497. *În scurtul timp de 12 zile se fac, alternativ, în contra ministrului patru interpelări, trei propuneri de neîncredere și o moșiune de blam*. MAIORESCU, D. I, 379. | *blamabil*, -ă adj. Care merită să fie blamat. *O faptă blamabilă*. | *blamare* s. f.]

— N. din fran. (< lat. *blasphemare* „a blestemă”) Cfr. dubletul *blestemă*.

BLĂMĂȚI interj. v. *umbă*.

BLĂNĂ s. f. I^o. *Fourrure*. 2°. *Ais, planche*.

1°. Piele de animal cu părul ei și preparată spre a fi întrebuințată ca garnitură și mai ales căptușală la îmbrăcăminte, covor de picioare, etc.; p. ext. haină călduroasă făcută din astfel de piele s. numai căptușită cu ea; cfr. *cojoc, bundă, șubă*, etc. *Blane de spindri de soboli*. NECULCE, LET. II, 204/4. *6 lei blana albă de oaie, 8 lei blana neagră de oaie*. (Mold., a. 1792) URICARIUL, IV, 134/2. *Au lăsat... să mi să dea un șal și o blană de samur*. (a. 1825) IORGA, B. R. 269. *Cum nu sânt un șoarec, Doamne! — măcar, totuși, are blană...; nici că mi-ar păsa de ger*. EMINESCU, N. 42. *Afurisita dra-*

cului [de vulpe]! *n'ai mai avea parte de ochi și de blană!* ȘEZ. III, 186/24. *Și fi-oiu da eu fie... Blană lungă, moale, Cu samur în poale.* ALECSANDRI, P. P. 121^b/13. (În glumă) *A-i scutură (cuivă) blana:* a-i trage o blănă. ZANNE, P. III, 25. | P. ext. Piele de animale (vii), cu păr des și mult. *N'are blana unui urs.* KONAKI, P. 267.

2°. (Înțeles m. puțin răspândit ca cel de subt 1°; mai ales prin regiunile de munte) Scândură groasă (de obicei scurtă și cioplită cu secura; cu blăni se captușesc ușorii ușilor, tocurele ferestrelor, etc.); cfr. foastăn. FRÂNCU-CANDREA, M. 102, SIMA, M. *Streășina porții învălită cu blăni putrezite, de stejar.* ODOBESCU, I, 148/2. *Apa lui este mare, de se coboară pre dînsa groșii de brad ce se aduc din munte la ferestecele ce îmblă și fuc blane [scânduri].* I. IONESCU, M. 70. *Un sfredel mare se aude, rozând țesăturile uscate ale blănei bătrâne de stejar [a ușii].* CARAGIALE, S. 148/1. [La capul satului] stă [= se află] un pod stricat; Se rupse-o blană cu mine, Și căzu-iu. TEODORESCU, P. P. 179^b. Lavita este o blană lungă de brad ce o așază oamenii în case, și pun pe dînsa lucrurile de bucătărie. H. IV, 119. (Înălțea) *A dormi blană:* a dormi buștean, dus, etc. Cfr. ZANNE, P. II, 545. (Rare) *A zăcăa blană:* întins, nemîșcat. *ibid.* III, 26. | Spec. O parte a căruții. „Blana carului adevă fundul carului”. (Săcuiul, în Dolj) H. V, 154; cfr. (Calopăru, în Dolj) H. V, 98, (Baia-mare, în Mehedinți) H. IX, 6, (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 156. | Tabla de de-asupra a mesei de dulgher s. de fâmplar, numită și masă s. față. Cfr. DAMÉ, T. 114. | Blăni se numesc cele două scânduri care leagă tălpile războiului, numite și chingi, scânduri, speteze s. stinghii. *ibid.* 134. *De multe ori [la războiul de țesut] și scândura sau blana unde șade lucrătoreea servește drept chingă.* ȘEZ. VIII, 146. | Blăni se mai zice și la spetezele codârlei s. șeriglei. *ibid.* 11. | - se numește și dulapul (s. șestinele, scândura, tinicheaua) de la roata joagărului. *ibid.* 176. | Tocul ferestrii. VICIU, GL., ȘEZ. V, 38/15. | Colacul de lemn al fântânii. SIMA, M. | Capacul s. pleopa cosciugului. MUȘCEL, 61.

[Plur. *blane*, (mai adesea) *blăni* († *blani* NECULCE, LET. II, 435/1), (când e vorba de diferite var. etăți de blană 1°) *blănuri*. HASDEU, I. C. 102. *Din pielea [vulpei] se fac blănuri la șube.* (Balintești, în Covurlui) H. III, 16. | Diminutive: *blăniță* (în amândouă accepțiunile). 1°. *Iși luă ciomagul, căciula cea mare și blănișu.* SADOVEANU, P. S. 105. | 2°. *O blănișă este pe apă și ziuă și noaptea, și ea niciodată nu putrezește?* (= Limba) GOROVEI, C. 199; *blăniță* PAMFILE, I. C. 424, *blănișoară*. DICT.]

— Etimologia nesigură. (Dacă înțelesul 1° s'a dezvoltat p. a. n. al. din înțelesul 2° — tertium comparationis ar fi „căptușală” —, trebuie să admitem că la Slavii de sud — căci forma *bla-*, iar nu *bol-* ne conduce la aceștia — cuvântul *blana* avea odinioară înțelesul de „pielită, coajă subțire”, pe care l-are și azi la Cehi și, în parte, la Ruși; cfr. BERNEKER, SL. WB. 69, cfr. și cuvântul înrudit oblon. Se poate însă ca înțelesul 2° să fie cel original. La Megleniți, *blană* înseamnă „bucată de lemn, despicătură” și tot astfel la Aromâni „bucată de lemn, nelucrată, despicată dintr'un butuc gros”, p. ext. „bucată de orice altă materie, d. ex. de brânză, de pâine, de pânză s. de piele lucrată pentru căptușeli”, acei *blană* 1°. Com. CAPIDAN. În cazul acesta cuvântul e de asemănat cu sârb. *blanak*, slov. *blanja* „scândură”).

BLĂNĂR s. m. *Fourreur, pelletier*. — Care lucrează blăni (1°), care blănește haîne, negustor de blăni (1°). ANON. CAR. *Cibotarii, croitorii, blănarii*. NECULCE, LET. II, 345/5. *Un blănariu, în meșteșug isteț.* CANTEMIR, IST. 52. | Spec. *Blănar gros*, spre deosebire de *cojocar* (= blănar fin). Cfr. URICARIUL, IV, 134/26. [Femininul: *blănăreasă*. I. NEGRUZZI, IV, 547.]

— Derivat din *blană*, prin suf. nom. agent. -ar.

BLĂNĂREALĂ s. f. v. blăni.

BLĂNĂREASĂ s. f. v. blănar.

BLĂNĂREASCĂ s. f. sing. (Cor.) *Danse pay-sanne*. — (Mold.) Numele unui danț fărânesc. SEVASTOS, N. 280^b/24; PAMFILE, J. II, III. [Și: *blănărește* (propriu: „ca blănarii”). *ib.*; (Țuțcani, în Covurlui) H. III, 477.]

— Derivat din *blănar*, prin suf. adj. -esc (și prin suf. adv. -ește).

BLĂNĂREȘTE adv. (Cor.) v. blănărească.

BLĂNĂRIE s. f. 1°. *Pelleterie*. 2°. *Magasin de fourrures; atelier où l'on fait des fourrures*. 3°. *Pelleterie*.

1°. Meseria blănarului. H. II, 81. *Am învățat în țara ruscă blănărie scumpă.* BARAC, T. 43.

2°. Magazin de blăni (1°), atelier unde se lucrează blăni (1°). DICT.

3° (Mai ales la plur.) Blăni lucrate de blănar, blănuri. *Câte douăzeci Lei brașovenia i blănăria.* (Mold., a. 1786) URICARIUL, II, 47/3.

— Derivat din *blănar*, prin suf. abst.-loc. -ie.

BLANCHÊT s. a., **BLANCHÊTĂ** s. f. *Billet* (de diligence). *Feuille* (pour aépêche télégraphique). — † „Bilet de poștă în Moldova, chitanță, adeverință de plata taxei convenite statului de la poștă” (COSTINESCU), „răvaș pe drum” (PONTBRIANT). *Acesta e un blanchet ce ți-a dat regina.* C. NEGRUZZI, III, 292, 13. *Poftim, să vă dau blanchetul!* I. NEGRUZZI, III, 56 | (Azi) Bucată de hârtie pusă la oficiile poștale pentru cei ce vor să scrie acolo telegrame.

— N. din germ. Blankett.

BLÂND, -Ă adj., adv. *Tendre, doux; bénin, affable, traitable, docile. Tendrement, doucement.*

Adj. și adv. 1°. (Despre lucruri; în opoziție cu „aspru”, „dur”) Care-ți face bine, dându-ți senzația plăcută a unei mângâieri, cfr. mângâios, lin, dulce, domol. *Căutătură blândă.* KONAKI, P. 100. *Leacurile de obște sânt otrăvi blânde.* PISCUPESCU, O. 205. *Ieri timpul eră coperit și blând.* C. NEGRUZZI, I, 99. *Blănzei erau ochii, blândă eră fața, Blând eră glasul celui străin!* ALECSANDRI, P. I, 23. *Vom visă un vis ferice, îngână-ne-vor c'un cânt Singuratece izvoare, blândă batere de vânt.* EMINESCU, P. 58. *Plecă gura la ureche-i, blând pe nume el o chiamă.* *ibid.* 193. *Tăcerea absolută este încă sentința cea mai blândă ce o merită.* MAIORESCU, CR. I, 120. *Blânde șoapte.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 152. † (Loc. adv., rar, învechit) Cu ~ = cu blândete. *Derept aceea cu blândă, și cu milă caută Dumnezeu spr'insul.* CORESI, E. 25/1. *Eu n'oiu tăgădă în veci un adevăr, când el mi se va cere cu blând și cu respect.* I. NEGRUZZI, VI, 345; cfr. *ibid.*, ap. TDRG.

2°. (Despre ființe; în opoziție cu „violent”, „aprig”, „aspru”, „sever”, „mânios”, etc. când e vorba de oameni, și cu „sălbatic”, când e vorba de animale) Care nu ți face nici un rău, ci se poartă astfel cu tine încât te simți bine cu el, cfr. bun, blajin, așabil. *Serbii supuinđu-se... despuitorilor nu numai bunilor și blă[n]deilor, ce și clăfănogilor.* COD. VOR. 149/2. *Ferice de blănzei, că aceia îndulci-vor pământul.* TETRAEV. (1574), 205. *Ceia nemilostivii, să fim milostivi... ceia ce sânt mâniași, să fie blănzei.* CORESI, E. 219/4. *Acest Dosoftei mitropolitul... eră... deplin călugăr și cucernic și blând ca un miel.* NECULCE, LET. II, 257/25. *Cu năravuri bune, iubitori de oameni și blănzei.* DRĂGHICI, R. 159. *Aspru către aristocrați... și blând către norod.* C. NEGRUZZI, I, 179. *El zărește-o căprioară, fiară blândă de la munte.* ALECSANDRI, P. II, 89. *Sfânta Duminecă, blândă și îngăduitoare, n'a vrut să-și puie mintea c'o sturlubatecă și c'o leneșă de făcut ca aceasta.* CREANGĂ, P. 292. *Orice casă are un șerpe; șerpele de casă îi blând și nu mușcă.*

ŞEZ. I, 128²⁵. *Turturica... nu se domesticeşte, da este blândă.* H. III, 15. *Blând dacă te vei purtă, Atunci vei putea afla.* TEODORESCU, P. P. 104. *Măfa blândă zgărie rău.* ZANNE, P. I, 547, (d. spre făţarnici) H. III, 69. *A se face - = a se îmblânzi.*

[Diminutive: blândişor, -oară. *Mă va primă cu căutătură oarece mai blândişoară.* GORJAN, H. II, 118. *El cât a fi umblat, Ca mine n'o mai aflat O oiţă blândişoară Şi-o nevastă bălăioară.* ŞEZ. III, 63²; blânduţ, -ă adj., adv. *Din gură-oiu grăi blânduţ Şi mi-oiu prinle un drăguţ.* MÂNDRESCU, L. P. 62³; cfr. DO NE, 123¹⁸; (Transilv.) blândoc, -oacă adj., adv. RETEGANUL, ap. CDDE.]

— Din lat. *blandus*, idem.

BLÂNDĂ s. f. (Med., Cor.) 1°. *Urticaire.* 2°. *Danse paysanne.*

1°. (Med.) Boală de piele (numită în ştiinţă urticaria, fiindcă seamănă cu înţepăturile produse de urzici), care produce nişte umflături, de obicei roşii, însoţite de arsură şi mâncărimă (prin unită, adesea, de o intoxicaţie alimentară); p. ext. peţele însoţite de mâncărimă, rămase pe urma muşcăturii unor insecte, ca purci, stelniţe, etc. *A doua zi s'au ivit blânde roşii pe trupul lui.* ŞINCAI, HR. III, 231¹⁰. *Uite ce blândă mi-a ieşit pe trup!* CREANGA, P. 264. *Boţnavul [de plescaită], la început simte pe furloaiele picioarelor un fel de spuzeală ca blânda.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 152. *Ca să-ţi treacă blânda de pe trup, să iei de dimineaţă, până nu răsare soarele, pământ de la rădăcina gutuiului şi să te freci pe piele.* ŞEZ. VI, 22.

2°. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc. PAMFILE, J. III.

— Femeninul adjectivului blând (în înţelesul 1° din boală blândă, întrebuintat eufemistic, cfr. bulg. *dobra* „erysipèle“. CDDE.). LM., P. Papahagi, *Eti-mologi*, 11.

BLÂNDEŢE s. f. *Douceur, bonté, bénignité.* — (În opoziţie cu „asprime“; mai ales în loc. adv. cu ~: blând) Purtare (vorbă, tratare, etc.) blândă, de om blând. *Rogu-te să ascuţi tu noi... cu ale tale blândeţe.* COD. VOR. 58³. *Mitariul... răbdă osându fa-riseului, cu blândeţe şi cu răbdare.* CORESI, E. 8³. *Milostenia, blân-teaşe şi alte lucruri bune.* VAR-LAAM, C. II, 4². *Dacă se [în]tâmplă boierul chi-vernisorul de-i înşlept şi bun, măcar de-i şi Dom-nul rău, îl îmblânzeşte şi-l întoarce cu blândeţe, de-l face de-i bun.* NECULCE, LET. II, 314¹. *Să mă luminez cu blândeţea luminii tale.* MINEIUL (1776), 122². *Eră o tânără damă blândă, a căreia figură avea aceea blândeţă ce se vede învecinică de pe-nelul lui Rafael.* C. NEGRUZZI, I, 37. *Ochii ei, de o întunecată blândeţă, aveau numai pentru el grijă şi înţelegere.* EMINESCU, N. 40. *O bubă întâmpină pe fată cu blândeţă.* CREANGA, P. 288. *Se dusesse pomina de blândeţele lui.* ISPIRESCU, M. V. 3¹. *Unde mă-sa l-auzea, Cu blândeţe mi-l muştră, Cu cuvinte l-învoaşa.* TEODORESCU, P. P. 640^b. *Cu duhul blândeţii (s. blândeţelor) = însufleţit de sentimentul blândeţii, cu vorbe bune, cu binişorul, blajin.* *Cu duhul blân-telelor, Să-i iertaşi Şi să-i binecuvântaşi.* id. ib. 166^b.

[În textele mai vechi (şi în parte, şi azi în popor) numai plur. tant (art. *blândeţele*); azi, de obicei sing. (art. *blândeţea* MARCOVICI, D. 9¹); în Mold. (atestat mai întâiu la a. 1679, ap. CPR. 132): blândeţă s. f. (art. *blândeţa* C. NEGRUZZI, I, 263²).] *Cu alt suffix: † (Transilv.) blânzie. Pomeneaste, Doamne, pre David şi toată blânzia lui.* PSALT. SCH. 434 (cfr. CORESI, PS. 364: blândeţele lui). *Fă cu noi după blânzia ta.* CORESI, PS. 434, cfr. ib. 250, 118. *Că oile amă chiamă-se sfinţi, drept b.ânzia lor.* id. E. 31²⁰. *Carele-i înşlept... arate-şi... fuptele sale cu blânzia înşlepciuneei.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 127.]

— Din lat. *blandities*, -em, idem.

BLÂNDIŞOR, -OARĂ adj. } v. blând.
BLÂNDOC, -OACĂ adj. }

BLÂNDURĂ s. f. *Vêtement qui tombe en loques.* — (În Transilv.; rar) Haină veche ruptă, fleandură, treanţă, vechitură, ruptură. *Ia şi alte haine, vezi, că-s numai blânduri de rele!* (Abrud) VI-CIU, GL.

BLÂNDUŢ, -Ă adj. v. blând.

BLÂNEALĂ s. f. v. blâni.

BLÂNĒT s. a. (*Variétés de fourrures, grande quantité de fourrures.* — (Rare) Colectivul lui blâni (1°), derivat prin suf. -et. (Varietăţi de) blâni (1°), blânărie, blânuri, cantitate mare de blâni (1°). *Tot felul de blâneturi.* PISCUPESCU, O. 66. [Plur. -neturi.] Cfr. blâniş.

BLÂNĒ vb. IV^a. 1°. *Fourrer, garnir de fourrure. Batre ou rosser qqn.* 2°. *Revêtir de pluches.*

1°. A căptuşi s. a garnisi cu blană (1°) o haină, etc. *Ferejè blânită cu samur.* E. KOGĂLNICĂNU, LET. III, 237³. *Iarna port pieptar de flanelă şi galoşi blânişi.* C. NEGRUZZI, I, 199. *Iar jos, de vale, e o căsuşa... din care unul câte unul se strecoară cei cu castane şi căciui blânite cu vulpe.* IORGA, N. R. B. 69. *Eu minteanul şi-oiu blâni.* SEVASTOS, C. 272¹³. | Poet. *Codrii cari blâneau cu prisos hotarele de giur în giur.* HASDEU, I. C. 51. | Fig. (în glumă) „A bate cu pumnul s. cu un băţ“. ŞEZ. II, 150⁴. Cfr. PAMFILE, J. II. (Cfr. a scutură cuivă blană (1°), a căptuşi). [Derivate: blâneală s. f. = „bătaie, scărmaneală“ id. ib.; cu acelaşi înţeles şi: blânăreală s. f. ibid.; blânire s. f., blâniş s. a. | Şi: îmblâni, blâni vb. IV^a. *Îmbrăcându-i cu haine îmblânite scump.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 167. *Caftan de catifea roşie, îmblânit.* ODOBESCU, I, 246²; cfr. I, 133¹²; ALEXANDRESCU, M. 333. *Pe margine, îmbrănite cu hârşie albă.* ISPIRESCU, L. 44³. (P. rt. *îmbrănit* şi cu înţelesul - rar — de „înfăşurat în blană“). *Stăteam îmblânit lângă dogoarea uriaşi a căminului.* SADOVEANU, SĂM. VI, 1065. *Caftaveica este... totdeauna îmblânită pe dedesubt... cu blană de oaie.* *Gulerul ei mic şi piepţii sânt blânişi cu şuviţe de piele de vulpe sau de lup.* *Mănecele largi nu i sânt blânite.* PAMFILE, I. C. 362.]

2°. A îmbrăca s. a căptuşi ceva cu blană (2°). Cfr. LB. Cfr. *pardosi*. | Spec. „A pune tocure la fe-reastră“. ŞEZ. V, 38¹⁵. | P. anal. *Până mâne-zi [= a doua zi]... eră în locul colibei un palat... zidit din piatră de codru şi blâniş cu aur şi pietre scumpe* MERA, L. B. 9.

— Derivat din blană.

BLÂNĒŞ s. a. *Double de fourrure.* — (Rare, în-vechit) Căptuşală de blană. *Blâniş vechiu de mintie.* (a. 1752) IORGA, S. D. XII, 63. [Plur. -nişuri.] Cfr. blânet.

— Derivat din blană, prin suf. col. -iş.

BLÂNĒŞOARĂ, -BLÂNĒŢĂ s. f. v. blană.

BLÂNÓS, -OĂSĂ adj. *Fourré; doublé ou bordé d'une riche fourrure.* — Cu blană, căptuşit sau garnisit cu blană bogată, multă. *Bătrâne şi neveste... Sânt îmbrăcate astăzi cu caftaveici blânoase.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Sărici blânoase.* DELAVRANCEA, S. 171. *Dar blânoasă ce-i [ursoaica]!* CONTEMPORANUL, II, 152.

— Derivat din blană, prin suf. adj. -os.

BLÂNUI vb. IV^a v. blâni.

BLÂNUIŢĂ s. f. v. blană.

BLÂNZI † vb. IV^a (ş. d.) v. îmblânzi ş. d.

BLÂNZIE † s. f. v. blândeţe.

BLASFEMĂ vb. I. *Blasphémer*. — (Latinism) A ocări, a huli s. a defăimă cele sfinte p. ext. pe cineva s. ceva, pe nedrept. *Ei au muncit și au trăit, măcar că unii blasfemă, zicând că fărâniii sânt lezeși și nu muncesc*. I. IONESCU, D. 393. [Familia: blasfemie s. f. Hulă, defăimare a celor sfinte. *E blasfemie Să crezi în întruparea lui Crist dintr'o Marie*. COȘBUC, B. 145.]

— N. din lat. bis. *blasphemare*, idem. Cfr. du-letele blestemă, blamă.

BLASMOTIE s. f., **BLĂSNĂ** s. f. (ș. d.) v. blaznă ș. d. **BLĂSTĂMĂ** vb. I (ș. d.) } v. hlestemă ș. d. **BLĂSTEMĂ** vb. I (ș. d.) } **BLĂSTOR**, **BLĂSTRU**, **BLĂSTUR** s. a. v. platur. **BLĂȚI** interj. v. umblă.

BLAZĂ vb. I^a. *Blaser*. — (Franțuzism; mai ales refl.) A (i se) tocii (cuiva) simțirea, impresionabilitatea prin impresii puternice des repetate; cfr. tâmpi. *Și motanul toarce'n sobă, de blazat ce-i*. EMINESCU, N. 43. *Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteză cam exagerate, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. M. Eminescu*. MAIORESCU, CR. I, 289. *Spu, blazată, că viața asta e noroiu*. COȘBUC, B. 217. [Derivat: blazăre s. f.] — N. din fran.

BLAZGÓNIE s. f. 1°. *Folie, bêtise, farce*. 2°. *Anecdote*. 3°. *Orgie, débauche, libertinage*.

(Pop.; unul din acele cuvinte rar întrebunțate al căror înțeles nu e precis în mintea poporului).

1°. (Mold.) „*Blazgónii* = nebunii, pozne“. ȘEZ. II, 150¹.

2°. (Mănăstireni, în Botoșani) „*Blazgónie* = znoavă, istorie“. ION CR. III, 345.

3°. (Transilv. de nord) „*Blasgonie*, pl. *blasgonii* = bacanalii, orgii, desfrânări, blăstămății“. BUGNARIU, NÂS.

BLĂZNĂ s. f. 1°. *Tromperie, séduction*. 2°. *Être difforme, monstre; bout d'homme. Homme méprisable ou piteux; nigaud, niais*.

1°. † Înșelăciune, amăgire, ispită, cursă. *Lângă cărare blăzne puseră mie*. PSALT. SCH. 454 (: „scandalum“; înșelăciune. CORESI, PS.). *Dumnezeu... să ne acopere... de toate primejdiiile drăcești și blazne diavolești*. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

2°. Arătare (la origine, probabil, diavolul amăgitor), p. ext. monstru, ființă diformă (mai ales despre oamenii chircoți, mici și pociti), pocitanie. *Cât o mince stărcită, mică, O bleaznă mare 'n sus se ridică*. I. VĂCĂRESCU, P. 332²⁸. *Urs ca o blasnă: mare*. (Transilv.) VICIU, GL. *O bleaznă de om: ființă mică, arătanie, chircoțură*. PAMFILE, J. III. || P. ext. (în funcțiune atributivă și predicativă) Om nătâng, prostănac, „prostălău, prostăgan“. VICIU, GL.; cfr. LB. *Bleznă* se zice celui ce caută ca un năuc la cineva. (Măidan, în Ban.) Com. LIUBA. *Rădicară împărat pre Teodostie, om blaznă și nu știu rândul, nice se precepea la războiu*. MOXA, 379¹⁰. [Mihail] *avea ponos că e blaznă și fricos*. id 384³⁵; cfr. 381²⁸, 359²⁷, 395²⁹. *Turcilor! nevestelor! Ce fugiți voi, ble-smelor?* POP., ap. GCR. II, 302²². *Blasnă ce ești!* BĂRCIANU.

[În LB. se dă și înțelesul de: „lucru blăsnit, stricat sau rău lucrat“. | Și: blasnă, bleaznă, blėznă, bleasmă. | La CIHAC, II, 16 și la DDRF. se citează și un cuvânt blasmotie „scandal“, „monstru“, — suspect.]

— Din paleoslav. blaznŭ, (blazni, blazna) „rătăcire, scandal, piedecă“ (cfr. rus. *blaznĭtĭ*, „a se arăta în vis“, *blaznĭ* „om neexperimentat“, rut. *blaznĭ* „prost“). Cfr. blaznic, blăzni, săblaznă, nebleznic.

BLĂZNI vb. IV^a. 1°. *Tromper, séduire*. (Refl.) Se

tromper, se laisser induire en erreur. 2°. *Se scandaliser*. 3°. *Céder, se laisser toucher*.

1°. † Trans. A înșelă, a amăgi, a ispită. *De se neștire [= oarecine] pare-i credincios a fi întru voi, neînfrărându-și limba sa, ce blăznește irema sa, aceluia iaste deșartă credința*. COD. VOR. 115¹²⁻¹³; cfr. CORESI, PS. 306. *Acesta slăbește inemile viteajilor și-i blăznește de la închisoare unde șade*. DOSOFTEIU, V. S. 104, 2. *Iară de te va blăzni ochiul tău cel drept, scoate-l și-l leapădă de la tine*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. || Refl. A se înșelă, a se amăgi, a se lăsa amăgit, sedus. *Nu vă blăznireți, frații ceia dragi*. COD. VOR. 113¹. *Știi că fariseii auzără acel cuvânt și să blăzniră*. TETRAEV. (1574), 226. *Pentru venirea acestuia să va fi blăznit și să va fi spăriat acel ucis și să va fi lăsat de-l vor fi ucis*. PRAVILA MOLD. 174. *Ferice de cela ce nu să va blăzni pentru mine*. DOSOFTEIU, V. S. 177, 2. Spec. † A se - cu inima s. a-și - inima = a se lăsa amăgit, sedus. *Nemică nu să spărie, nice să blăzni cu inima*. VARLAAM, C. 304, 2. *Ion-vodă... să nu-și blăznească inimile pentru Ieremia părălabul, care au viclenit pre Domnu-său*. N. COSTIN, LET. I, A. 91³¹.

2°. † Refl. A se scandaliza. *Și se blăzniră d'insul*. CORESI, E., ap. CCR. 9 (: „ils se scandalisaient à son sujet“).

3°. (În munții Sucevii) A se muia, a-și călca pe inimă. ȘEZ. II, 150¹, III, 2. *Toate [lighioanele] s'au supus și-au lucrat cu dragă inimă, numai caia de loc nu s'o blăznit*. *ibid.* III, 2¹.

[În LB. se dă și înțelesul „stric, fac rău un lucru“. | Și: blăzni vb. VI^a. | Derivate: blăznire † s. f. *Fu lor în blăznire* (: „factum est illis in scandalum“). CORESI, PS. 299; blesnit, -ă adj. = „abătut“. VICIU, GL.; blăznitură † s. f. „Blaznă“ LB.; blăznie † s. f. *Nu-și părăsără răutatea blăzniei*. DOSOFTEIU, V. S. 241²¹.

— Din paleoslav. blazniti „a rătăci, a (se) înșelă“. Cfr. blaznă, blaznic, imblazni, săblazni.

BLĂZNIC. -Ă adj., subst. *Bénin; timide, modeste*. — (Mold.) Om bun, cu care te înțelegi oricând în vorbă (ȘEZ. II, 150²), sfios, modest: *el îi mai blaznic* = nu cutează a se rugă. (Broșteni, în Suceava) CONV. LIT. XLIV, 132.

— Din rut. blaznjuk „prost, fără experiență“.

BLĂZNIE † s. f. v. blăzni.

BLĂZNITURĂ † s. f. v. blăzni.

BLAZON s. a. *Blason*. — Totalitatea emblemelor consacrate de arta heraldică drept semne distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș, ale unei corporații etc., puse pe discuri heraldice, pe steaguri, peceții, etc.; herb, stemă. *Și am deschis cărți multe, ce scriu despre blasoane*. I. NEGRUZZI, VI, 466. *Câte unul din acești vechi gospodari și economi de vite are mai multă avere decât cutare care-și primblă la șoseaua din București caii focoși și cupeaua cu blazon*. IORGA, N. R. A. I, 68. [Derivat: (neîntrebunțat, formațiune personală) blazonist s. m. Persoană pricepută în știința heraldicei. *Să ascultăm dară pe cel mai modern blazonist britanic*. HASDEU, I. C. 94.] — N. din fran.

BLEAH s. a. v. bleau.

BLEĂMĂ subst. v. bleg.

BLEĂNCĂ s. f. v. bleandă¹.

BLEĂNDĂ s. f. — (Munt.) Cuvânt fără înțeles precis, deșteptând imaginea unei „mase moi și lepșite“; se întrebunțază mai ales ca termen de comparație pentru oameni molăi, fără energie și „prostănaci“ (RĂDULESCU-CODIN). *Lovĭ-te-ar cataroiu, de bleandă ce ești!* (zice o fată către un moșneag).

GORJAN, H. IV, 176. *Se urcă în barcă, moleșit ca o bleandă.* D. ZAMFIRESCU, R. 120, cfr. id. ib. 23. *După aceea rămase ca o bleandă, cu mâinile în vânt.* id., ap. TRDG. *Cu capul a bleandă, pe un umăr.* id. ib. *Muntenii is oameni strașnici: lucră Dumineca.* Nouă ne zic: „*Moldovean cap de bou; bleandă*“. CONV. LIT. XLIV, I, 657. *Dele preste dînsul într'un colț de infundătură, unde se stărcise ca o bleandă.* ISPIRESCU, U. 119/16. *Hei, prietene, și-a căzut bleanda pe foc... Ia sculași, boieri, de vedeși furloaiete blendei* (e vorba de o pălărie). id. L. 248; cfr. id. ib. 374. [Augmentative (peiorative): *blendărâu* = hădărâu, beșleagă, unul care umblă cam așa fără rost, îmbrăcat flecum. ION CR. IV, 188; *blendân*, *blendoiu* = căscat, prost. PAMFILE, J. II. | Cu altă terminație (Ban.): *bleancă* s. f. = gură-cască. Se zice unui om prost, când caută la ceva sau stă fără a ști ce să înceapă: *Nu fi bleancă! Nu sta ca bleanca, de nu știi ce să faci!* Com. LIUBA.]

— Pentru etimologie, cfr. *blenderi*.

BLEANDĂ s. f. (Ornit.) Sorte d'épervier. — O pasăre răpitoare (identificată de MARIAN, O. I, 119, cu „vîndereul s. caia-gânilor“, la COSTINESCU „uliu, gaie de noapte cu penele cenușii“; atestat mai întâi într'un glosar din secol. XVII, sub forma † *bleande*, traducând pe slav. „*větruška* = falco tinunculus.“ CUV. D. BĂTR. 270). *A dat de un vultur mare de tot, care avea o arpă ruptă. Și a zis el: „mă duc să omor bleanda aia, să nu se mai căsnească*“. ION CR. III, 139. [La CANTEMIR, IST. 26 și 94 și forma augmentativă: *blendău* s. m.; (+ *vînderu*) *blenderu* s. m. „O pasăre răpitoare“. (Vânju-mare, în Mehedinți) H. IX, 122.]

BLEANDĂ s. f. *Coup, poussée; taloche, tape.* — (Mold.) Izbitoră, răpezeală, îmbrănceală (CREANGĂ, GL.), tiflă (ALECSANDRI, T. 1750). *A!... îmi dai blendă nitam-nisam, fără să te fi îngrijit mai întâi a-mi plăti măcar ce-mi ești dator?* ALECSANDRI, T. 119. *I-am tras într'o zi o bleandă, pentru că nu-mi da pace să prind muște.* CREANGĂ, A. 5, cfr. id. P. 66; ION CR. III, 326.

— Substantiv postverbal din *blendă*.

BLEASC s. m. sing. 1°. *Salive.* 2°. *Âme (des animaux).* 3°. *Voix, parler.*

1°. (Auzit în Transilv.) Scuiapat, bale, salivă. (Nu-mai în expresia:) *Îi lasă gura* ~ = îi l. să gura apă, îi curg balele (după cevă).

2°. P. ext. (Transilv. și Bucov.) Sufletul animalelor, a bur (3°) (în batjocură s. în glumă și despre om) LB., JAHRESBER. IV, 326. „Despre un om rău, se zice că are *bleasc*, iar nu suflet. *Și-a dat bleascu, l-a ieșit bleascu!*“ (Țara-Hațegului) REV. CRT. III, 88. *Eu, cel cu bleascu pe limbă [= cu sufletul la gură], mă văzuu deodată lîuat la ochiu de niște polițiști secreși.* SBIERA, F. S. 227, cfr. P. 199/3. *Am lucrat, de eră să-mi iasă bleascu!* Astămpără-te, că amuși îți scot bleascu! (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

3°. (Bihor). Graiu. ȘEZ. VII, 177.

[Și: *blesc* STAMATI.]

— Din paleosl. *blěskъ* „luciu“ (apoi „lucru scilpitor“, spec. „bale“).

BLEASCĂ adv. *Trop serré.* — (Boureni, în Dolj) Despre răuri la cămașă, etc., se zice că sînt *blească*, adică prea dese, îngrămădite. ION CR. II, 163.

— Din bulg. *blizko* „apropiat“.

BLEAȘCĂ adv. — (Mold. și Bucov.) Cuvânt onomatopeic (cfr. *fleașcă*, *pleașcă*, germ. *plitschnass*) care imită sunetul produs la cea mai mică mișcare de un obiect foarte ud. (Se întrebunțează atributiv pe lângă adj. ud, ca un fel de superlativ al acestuia) *Leoarcă*, *bleoarcă*. *Dintre* [copilași]...

Dicționarul limbii române. 22. XII. 1911.

unii n'au decît o cămășuică udă bleașcă, peste bietul lor trup năcăjit. IORGA, N. R. A. I, 373. *Eră udă bleașcă.* VLAHUȚĂ, D. 246. *Trebui... să lepede chiar și cămașa depe dînsa, căci și aceea eră acum bleașcă.* MARIAN, SE. II, 109. [Și: *bleoașcă* = ud până la piele. ION CR. IV, 86.]

BLEĂSMĂ s. f. v. *blăznă*.

BLEĂSTUR s. a. v. *plastur*.

BLEAȚI v. *umblă*.

BLEAU interj. (Numai în expresiunea:) *A nu zice (nici) ~* = a nu zice (nici) cărc, nici pis. PAMFILE, J. III, etc. *O tulă de fugă... fără să îmi zică bleau.* GORJAN, H. II, 201. *Nu mai cuteză să zică nici bleau.* ISPIRESCU, L. 277, cfr. id. U. 38.

— Tot așa se zice și bulgărește *ble* și *bleach* (Pančev).

BLEAU s. a. 1°. *Fer-blanc, fer battu. Happe. Frette.* 2°. *Mauvais couteau.* 3°. *Nigaud, niais.*

1°. Tinicheă (JAHRESBER. III, 313; VII, 82; X, 179), spec. fierul cu care se îmbracă osia carului, ca să nu se roadă de butucul s. căpățana roatei (COSTINESCU, LM.; RĂDULESCU-CODIN; ȘEZ. V, 38/17; PAMFILE, I. C. 129-130; H. V, 153; BREBENEL, GR. P., Com. TOFAN); cfr. plesnitoare (BARGIANU); în unele părți se căptușește butucul s. căpățana roatei pe dinlăuntru cu două bucăți de fier, unul de-asupra și celălalt dedesubt, numite *bleauri*, *bleavuri* s. *bleahuri* (DAMÉ, T. 8; PAMFILE, I. C. 129). *A face cuie de bleau* = a tremură s. a dărdăl de frig (cfr. a face cuie s. piroane.) ZANNE, P. V, 223; PAMFILE, J. II.

2°. P. anal. Cuitit care nu taie de loc; cfr. gioarsă, custeră. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.

3°. Fig. (Poate, identic cu *bleah* = bleg). Om nepriceput, netot, prost, tîndală. RĂDULESCU-CODIN, BREBENEL, GR. P. *Sfântul Petru se umplu de ciudă, de prostia cismarului, și gîndi: ce bleav de om și asta, nu se gîndește la mîntuirea sufletului!* ȘEZ. IX, 67.

[Și: *bleah* PAMFILE, J. II, *bleav* RĂDULESCU-CODIN, BREBENEL, GR. P., H. II, 147, 30, IV, 156, IX, 439, *blehiu* (Brașov) cfr. IORGA, S. D. XII, 147, *blec*, *blef*, *bleu*, *plec*, *pleu* JAHRESBER. III, 313, VII, 82, X, 179 (cu diminutivul *pleuț* LB.), *plev* IORGA, S. D. XIII, 161, și cu înțelesul de „vas de tinicheă, ca de o litră, cu care se bea apă“. ȘEZ. II, 42^p/28, VIII, 89. Plur. -uri.]

— Din germ. *Blech* „tinicheă“ (în unele regiuni, prin mijlocire slavă sau ungurească: sârb *pleh*, rut. *bljacha*, bulg. *bjach*, ung. *pléh*, etc.).

BLEAV s. a. v. *bleau* 2.

BLEAZ s. m. sing. *Graisse.* — (În Mold.) Grăsimie care se află la vite în partea coadei și are un gust deosebit de bun. TRDG.

BLEAZNĂ s. f. v. *blăznă*.

BLEC, -EACĂ adj., subst., adv. v. *bleg*.

BLEC s. a. v. *bleau* 2.

BLECUI vb. IV^a v. *blegoșat*.

BLEF s. a. v. *bleau* 2.

BLEFARITĂ (Med.) *Blépharite.* — Inflamațiune a pleoapelor.

— N. din fran. (din grec. *βλέφαρον* „pleoapă“).

BLEG, -EAGĂ adj., subst., adv. 1°. *Pendant, aux oreilles pendantes.* 2°. *Mou, veule, nigaud, niais, sot.*

1°. (Mai ales despre urechile animalelor, în deosebi ale porcilor; p. ext. *porc bleg* = cu urechi blege) Atárnând în jos și moale, pleoștit, cfr. *fleng*, *blegos*, *blegoșat*. LM.; H. I, 6; II, 99, 117, 298, III, 288, IV, 116, VI, 142, VII, 149, X, 52. *Porcii blegi sînt mai mari ca ceilalți porci.* (Găvănești, în Bu-

zău) H. II, 87. *Porcul mare și cu urechile blegi, pe care-l numesc porc grecesc.* (Mărăcineni, în Buzău) H. II, 143. *O cârlană... bleagă de urechi.* MON. OF., ap. TDRG. *Odată se îmbolnăvește cănele de durere-de-cap, așa de rău, în cât luă câmpii și dealurile, de durere. Cum umblă el bezmetic, bleg și cu coada în jos..., întâlnește... un șerpe.* ȘEZ. III, 151/12. *Am o pălărie bleagă, Șede'ntr'un picior?* (= Ciuperca) ibid. VII, 80. *Blegu'* e și nume de căne. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 28.

2°. (Adj. și adv.) P. anal. (Despre oameni) Moale, molatec, molău (și în același timp) nătărău, prost, tont, nătăfleată, nătâng, netot, bleot. COSTINESCU, L.M. Cfr. blaznă (2°). *Dar nu! noi stăm, blegii, în cafelele.* CARAGIALE, M. 179. *Mult ești mare!* [zic albinele ursului] *Păcat că ți-este capul bleg; să cugești nu-ți prea place.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Țăranul nostru, toropit și bleg de sărăcie.* VLAHUȚĂ, ibid. *Tocmai atunci băgă de seamă că un soldat din compania dinaintea noi călcă de loc a erou, umblând bleg, trăgându-și picioarele după el ca niște butuce.* D. ZAMFIRESCU, R. 225. *Te-ai întors mai bleg de cum te-ai dus:* cu rezultat mai prost de cum eră. (Tușcani, în Covurlui) ION CR. III, 287.

[Și: bleg, bleacă adj., bleahă subst. (ca termen de ocară) = prost, moale. (Transilv.) VICIU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, cuvânt onomatopeic. Cfr. sârb. *bleka, blekast* „prost“, rus. *bleklyt* „vested“, etc.)

BLEGĂT, -Ă adj., BLEGÎ vb. IV^a } v. blegoșat.
BLEGÎT, -Ă adj. }

BLEGÓS, -OĂSĂ adj. (Porc) *aux oreilles pendantes.* — (Porc) cu urechile plecate în jos. (Stâlpu, în Buzău) H. II, 207. Cfr. bleg, blegoșat, fleng. *Doi porci, de'i blegoși.* JIPESCU, o. 160.
— Derivat din bleg, prin suf. adj. -os.

BLEGOȘAT, -Ă adj. 1°. Pendant. 2°. Mou, avachi.
1°. (Despre urechile dobitoacelor, cu deosebire ale porcului) Atârând moi în jos (și acoperind cele două laturi ale capului), bleg, blegos; cfr. pleoștit. *Porcii băltăreși... au urechile lungi și blegoșate, așa că nu văd în lături.* (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 27.

2°. (Despre oameni) Care a devenit bleg și prostălău, moleșit, păcătoșit, slăbit, care umblă cu trupul aplecat înainte. *Văzându-i afară-din-cale triști și amăriți, îi întrebă, (că) ce au de sănt așa blegoșafi.* REV. CRIT. I, 92. *Un Ciupăgel, La chip ochesel, La cap blegoșat, La piept găvânat.* TEODORESCU, P. P. 500.

[Și: blegit, -ă. *Braica, Griveiu și Dudaș, cu botul la pământ, cu urechile blegite și cu coada întinsă, aleargă fără îndurare.* ODOBESCU, III, 41; blegăt, -ă adj. *Porc blegat* = cu urechile lăsate 'n jos și mari. (Bilciurești, în Dâmbovița) H. IV, 53. *Ciuperca ordinară... are o pălărie... cu marginele blegate.* ib. 70. | Mai rar verbele corespunzătoare: blegoșă vb. I^a refl., blegî vb. IV^a refl. *Când calul e bolnav, i se blegesc urechile.* ap. TDRG. *Ce te-ai blegoșat așa?* În DICT. și: blegui, blegui vb. IV^a.]
— Derivații din bleg.

BLEGUI vb. IV^a v. bleui și blegoșat.

BLEHĂI vb. IV^a. *Aboyer, japper, glapir; jacasser.* — Intrans. A lătră ca câteii mici. L.M. | Trans. *Câinii te-or simți, Te vor blehoti.* POP., ap. GCR. II, 329. || P. ext. A vorbi prost și fără a mai încetă, ca și când ar lătră un căne: *Nu-mi mai blehăi atâta!* *Ce-mi tot blehăi!* REV. CRIT. III, 88. *Blehetî* = a vorbi multe și fără nici un rost. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. [Și: blehoti, bleheti, blahoti DDRF., BARONZI, L. P. 125/25. | Derivate: blehăire s. f., blehăit s. a., blehăitor, -oare adj. DICT.]

— Onomatopee. Cfr. paleosl. *blējati*, rus. *blekati*,

bulg. *blējō*, germ. *blēn, blöcken*, grec. βληχάματα, alb. *blegeras* „a behăi“ (despre oi), ceh. *blek(ot)ati* „belfern, schwatzen“. BERNEKER, SL. WB. 59-60.

BLEHĂUCĂ s. f. *Truie aux grandes oreilles pendantes.* — (Munții Sucevei) Scroafă cu urechile mari, blegi. ȘEZ. II, 150/6.

— Derivat din bleah (= bleg), prin suf. -aucă.

BLEHETI vb. IV^a v. blehăi.

BLEHIU s. a. v. bleau².

BLEHNITĂ s. f. (Iht.) v. behliță.

BLEHOTI vb. IV^a v. blehăi.

BLEHUI vb. IV^a v. bleui.

BLEJDE s. f. plur. v. bleojdi¹.

BLEJDÉU s. a. — (Atestat numai ca termen de comparație, întrebându-se despre) „Cevă ce crește mai mare de cum e data: *Cucuruzul are niște tului tot ca bleșdeauăle. Copilul acesta a crescut cât un bleșdeu.* (Cincu-mare, în Transilv.) ȚARA OLTULUI, III, nr. 15-16; cfr. prăjină, paliță, bredeleu, vlăjgan, vlăjar, acăstău. [Plur. -deauă.]

BLEJDI vb. IV^a v. bleojdi¹.

BLEM, BLEMĂȚI interj. v. umblă.

BLÉNDĂ s. f. (Miner.) Blende. — Minereu de sulfură de zinc, amestecat de obicei în filoane de plumb ori de argint. *Sulfura de zinc, numită... blendă.* PONI, CH. 211.

— N. din fran. (< germ. Blende.)

BLENDĂRĂUS, m., BLENDĂUS, m. } v. bleandă¹⁻².
BLENDEREU s. m. (Ornit.) }

BLENDERI vb. IV^a. *Gambiller, pendiller.* — (Despre picioare) A bălălăi, a bănănai, a bălăbăni ca o bleandă¹. DICT.

— Din ruț. blenditi (blendati), idem.

BLÉNDI vb. IV^a Pousser (qqn.) brusquement. — (Mold.) A imbrânci, a da brânci (cuivă), a împinge imbrâncind. *Comisarul m'a bătut și m'a blendit afară.* TDRG. [Și: blendisi vb. IV^a. *Deci, fiind părăsit, Adiaforisit, Fîind chiar blendisit, Sânt paraponisit.* ALECSANDRI, T. 89 (= „respins“ id. GL. 1749).] Cfr. bleandă³.

BLENDIUI s. m. v. bleandă¹.

BLÉNORAGIE s. f. (Med.) Blennorrhagie. — Inflamarea mucoasei genito-urinare, însoțită de scurgere, (pop.) una din boalele lumesti, (trivial) sculument, (pop.) frântură. [Familia: blenoragic, -ă adj. De blenoragic.]

— N. din fran. (compus din grec. βλέννα „muc“ și βλενν „erupțiune“.) Cfr. blenoree.

BLÉNORÉE s. f. (Med.) Blennorrhée. — Boală a mucoasei genito-urinare, însoțită de scurgere, însă fără fenomene de inflamațiune.

— N. din fran. (grec. βλέννα „muc“ și βλενν „a curge“). Cfr. blenoragic.

BLEOĂRCĂ adv. v. leoarcă.

BLEOĂSCĂ adv. v. blească.

BLEOJDI vb. IV^a trans. I. Écarquiller les yeux, regarder fixement et stupidement. — (Despre ochi) A-i căsca, a-i zgăi, a-i holbă, a-i belli, a-i boldi, a-i boboșă, a-i bloi, a se uita cu ochii căscați, prostește, (la cevă), a rămăneă cu ochii căscați (la cevă). PAMFILE, J. II; PĂSCULESCU, L. P. 31. (Construit absol. ori cu prep. la, mai rar cu pe) *Așteptam aci, cu gura căscată... cu ochii blejdiți.* GORJAN, H. II, 118. *Doi copilași... așteaptă, cu ochii bleoșdiți, să scoată*

daica Mitrana cartofi din spuză. DELAVRANCEA, S. 40. Se uită cu luare-a-minte în fund, blejdiind ochii. CARAGIALE, S. 45/22. Pe când cucoana se îndeleţnicea... cu facerea cafelei... Fânache blejdeă ochii pe pereţi. TELEOR, ap. TDRG. Gheorghe... căs-case gura şi blejdise ochii la cele ce spună vânătorul. SPIRESCU, L. 141. Decât slugă la ciocoi, Mai bine cioban la oi, Cu capu' pe muşuroiu, Cu ochii blejdiţi la oi. POP. (Com. QUINTESCU). [Şi: bliojdî, blejdi, şi (greşală de tipar?) bojdi. Şi aste fete urşi văzură, De bojdese ochii şi cască gura? SEVASTOS, N. 374/18. | Derivat postverbal: bléjđá s. f. Propriu „lucru la care îţi blejdesti ochii“; se întrebuinţează, în glumă, ca şi „răbdări prăjite“, spre a indica că nu mai e nimic de mâncare: *Avem blejde şi caşcove.* (Olt şi Tutova). ZANNE, P. III, 477.]

— Din paleosl. bléštati (s. bulg. блѣштѣ) „a străluci“ (*Blejdesc ochii* însemnează deci propriu zis: îi casc astfel încât să strălucească albul ochilor; trecerea aceasta de înţeles pare a se fi produs pe terenul limbilor slave, cfr. slovenescul *botšcāti* „glotzen“; cuvântul e deci înrudit cu bleasc, bleşti).

BLEOJDI vb. IV^a refl. 1°. *Pendre, mollir, s'a-mollir, devenir flasque.* 2°. *Se donner une hernie.*

1°. A se blegoşa, a se moleşi, (despre obiecte) a se fleşcăi, a se lăsa în jos, (despre oameni) a se ticăloşi. *Ce te-ai blejdit aşă? RĂDULESCU-CODIN. Pa-iul eră mărunt, ca de o palmă, şi frunzele blejdită (din cauza secetei).* SANDU-ALDEA, A. M. 164.

2°. Spec. A se *blejdi* = a se surpă, a se vătămă, a se boşorogi. RĂDULESCU-CODIN.

[Şi: bliojdî, blojdi. | Derivat: blejdire s. f. În mişcarea naivă a căciulei ridicată pe frunte, în blejdirea capului pe o parte... mulţimea aveă înfelegerea dreaptă a unei împrejurări mari. D. ZAMFIRESCU, R. 7.]

— Onomatopee; cfr. pleoşti, fleşcăi.

BLEOIU, -OĂIE adj. v. bleot.

BLEONDĂR s. m. v. blandăr.

BLEORCOTEĂLĂ s. f. }

BLEORCOTI vb. IV^a } v. bleotocări.

BLEOŞTICĂI vb. IV^a v. bleoşticăi.

BLEOŞTIRĂIE s. f. *Patrouillis.* — Tină, noroiu, glod apăsos şi amestecat cu băltoace, în urma unei ploii; cfr. fleaşcă, fleşcăraie, fleşcăială. *Glod se făcă pe străzi; eră o bleoştiraie, de nu te îndurari să ieşi din casă.* N. REV. R. II, 93.

— Derivat din bleoşticăi, cu un sufix despărţit din *apăraie, fleşcăraie*, etc.

BLEOT, -OĂTĂ adj., subst. *Niais, godiche, nigaud.* — (Termen de ocără s. de despret) Prostălău şi nătâng, nătărău, tont; cfr. bleg. PONTBRIAN, LM.; PAMFILE, J. II, C. „Stăi, bade. Unde-ai pornit-o?“ Acesta, încăpătănat, trăgea înainte, fără să răspundă. — „N'auzi, mă, bleotule! Unde vă duceţi?“ ZAMFIRESCU, R. 84. Sărbu' bleotu', Care dă cu cotu'. ZANNE, P. VI, 309. [Şi: bliot, -oată s. -otă; blot, -ă s. -oată RĂDULESCU-CODIN; (+ greoiu) bleoiu, oăie = bleandă¹, prostănac ib. id.; (+ blegit) bletogit, -ă = (despre oameni) moleşiţi de necazuri s. de viţii; (despre plante) bătute de brumă. (Munţii Sucevii) ŞEZ. IX, 151; cfr. blegoşat, bleojdi². | Derivat: (rar) bleoţie s. f. = faptă de om bleot.]

— Din germ. blöd, idem.

BLEOŢIE s. f. v. bleot.

BLEOTOCĂREĂLĂ s. f. bleotocări.

BLEOTOCĂRI vb. IV^a. 1°. *Patauger, barboter, patrouiller.* 2°. *Remuer, agiter, secouer.* 3°. *Baragouiner.*

1°. (Despre fiinţe) (Mold., Bucov.) Intrans. A umbla, făcând zgomot, prin apă, a băltaei, a bălăci.

ŞEZ. II, 150/7. *Lângă fântână... bleotocăreau nişte reşe, tot spălându-se.* CONTEMPORANUL, V, 97. || Refl. *Ce te bleorcoteşti acolo? :* se zice copiilor mici, când umblă cu mâinile prin apă, bunăoară când imită pe mamele lor care spală blidele. (Bilca, în Bucovina) Com. G. TOFAN.

2°. (Despre apă) Intrans. A se clătina, a se mişcă plescăind. *Nici nu mişcă, nici nu urneşte, Numai cât îmi blorcoteşte, Pe pescar mi-l zăvăveşte? (= Apa)* GOROVEI, C. 16. || Trans. *Blotăcăresc* = clatină apa într'un vas. LB.

3°. P. anal. A vorbi fără socoteală, într'aiurea (PAMFILE, J. II), a flecări; cfr. blehăi, blodogori, bogonisi. *Bleotocăreşte copiii mici când încep a strică cuvinte, de învăţătură.* ŞEZ. IX, 152.

[Şi: bliotocări, blotocări BĂRCIANU, blotăcări, blotocori LM.; variante: bleorcoti, blorcoti. | Derivat: bleorcoteală s. f., cu înţelesul 1°. Com. G. TOFAN, bleotocăreală s. f. (cu înţelesul 3°): flecărie. În literatură... bleotocăreală de vorbe fără miez şi fără nici o intenţie de logică. VLAHUŢA, ap. TDRG.]

— Onomatopee. (Cfr. rus. *bolţati* „a clătina apă“, cfr. şi bălăci, bălăcări, bloşticăi, blociorl.

BLESC s. m. sing. v. bleasc.

BLESCĂI vb. IV^a. *Éclabousser, crotter.* — A murdări, mânji, festeli, stropind (cu noroiu). *Ia o... baliğă şi-l mânjeşte... Apăi se pitulă într'o tufă..., ca să răză când o trece cineva p'acolo şi l-o vedeă aşă bleşcăit cu baleză.* ŞEZ. III, 35/1.

— Onomatopee, înrudită cu bleaşcă (cfr. fleşcăi, plescăi, pleşcăi).

BLESNİ vb. IV^a (ş. d.) v. blăzni şi d.

BLESTĂMĂ vb. I (ş. d.) v. blestemă şi d.

BLESTEM s. a. *Blasphème, malédiction.* — (Unori în opoziţie cu binecuvântare, blagoslovenie, † urăciune) Invocarea unei nenorociri s. a mâniei lui Dumnezeu asupra cuiivă, cfr. afurisenie, anatamă; p. ext. bătaia lui Dumnezeu (s. orice) nenorocire provenită pe urma unui blestem. (Construcţii: ~ul cade pe s. asupra cuiivă, ajunge pe cinevă; cinevă cade subţ s. în ~; († rar) cinevă dă s. pune ~.) *Dintr'ace-lasi rost ies urăciunile şi blăstemul.* COD. VOR. 125/1 (= blagoslovenia şi blăstemul. BIBLIA, 1688, cfr. CORESI, ap. GCR. I, 10/10). *Blăstămile şi ocările ce făcă părinţilor... PRAVILA MOLD. 142. Am pus şi blăstăm, ca să fie afurisit şi proclat.* (a. 1604) CUV. D. BĂTR. I, 136. [Dracul] limba ta pre blăstămi îndeamnă. VARLAAM, C. 265/2. Pentru ce blăstemi pre cei nevinovaţi şi pre vecinii tăi, însu-ţi cazi în blăstem. EVANGHELIE (1614), ap. GCR, I, 113/32. *Iată eu dau înaintea voastră astăzi blagoslovenii şi blestămuri.* BIBLIA (1688), 134, (blestămele) ib. 7 pr./9. *Le-au făcut şi blăstăm de afurisenie.* NECULCE, LET. II, 201/14. *Iar de te vor blestemă, blestemul te va ajunge, că blestemul părinţilor dezrădăcinează până la a treilea neam.* PHYSIOLOGUS (a. 1777), ap. GCR. II, 111/9-10. *Îmi eşti trebuitor, ca să mă mai uşurez de blăstemurile norodului.* C. NEGRUZZI, I, 141. *Se vede că vr'un blăstăm al lui Dumnezeu sau altă ceva aşă trebuie să fie, de nu ai parte de ceea ce cauţi, fîca mea!* CREANGĂ, P. 92. *Se... temeă să nu cadă sub blăstămul profeşec.* id. ib. 110. *Blestemul de la săraci Nu cade pe copaci.* ZANNE, P. V, 557. *Copilul rău, Blestemul lui Dumnezeu.* ibid. II, 85. | Carte de ~ = carte de afurisanie. TDRG. †† A-şi face ~ cu s. de cinevă = a se face vrednic de blestemul cuiivă, a-şi face păcate cu cinevă, a-şi face răs s. batjocură de cinevă. PAMFILE, J. II. *Acum cred că nu fi-i mai face blăstăm cu mine, mi-i da drumul, să întru la Dumnezeu, că tare mare treabă mă am.* CREANGĂ, P. 314. [Şi: blestăm, blăstem, blăstăm. | Accentuat: (mai des) blestem şi

blăstem. (Cfr. *Să-ți aduci, bădiș', aminte, De blăstămul ăst fierbinte, Că nu-i blăstăm de măicuță, Ci-i blăstăm de la drăguță.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 262.) | Plur. *-me, -muri, †* (Mold.) *blăstămi.* |

— Substantiv postverbal din *blestemă*.

BLESTEMĂ vb. I. 1°. *Blasphémer. Injurier, proferer des jurements.* 2°. 4°. *Maudire, (se) damner.* 5°. *Jurer (ou faire jurer qqn.) sous peine d'être maudit.*

1°. Intrans. (construit cu prep. asupra) A cărți s. bărfi, injurând de cele sfinte, ă săvârși o blasfemie. *Începă a blăstăma asupra lui Dumnezău.* DOSOFTEIU, v. s. 125₁₂. || P. ext. (Trans.) † A injură, a ocări cu vorbe urite. *Pre popa cel mai mare blăstămi?* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 49 (= dosădești preutul? COD. VOR.; pre arhieroul lui Dumnezău suduești? BIBLIA, 1688).

2°. Trans. și absol. (În opoziție cu binecuvântă s. blagoslovi; complementul e o persoană) A se rugă ca să ajungă pe cineva vreo nenorocire. (Despre părinți, preot, etc.) A invocă mânia lui Dumnezeu asupra cuivă. (Despre Dumnezeu, cfr. bate B. V.) A destină pe cineva pentru o nenorocire (vecinică); cfr. a afurisi (2°). *Cu aceea blagoslovim Dumnezeu tatăl și cu aceea blăstemăm oamerii.* COD. VOR. 124₁₂. *Să nu blăstămați!* CORESI, E. VIII₁₅. *Mă usteniui cât putui cu mîntea mea... de tipăriu aceste sfinte cărți; mă rog, ce voiu fi greșit, să nu mă blăstămați.* EVANGHELIE (1642), ap. GCR. I, 98₃₈. *Putearnici eră (=aveau putere) apostolii a lăudă și a blăstăma.* MOLITVELNIC (1669), ibid. I, 183₃₈. *Bleastăma mie pre nărodul acesta.* BIBLIA (1688), 112, 2. *Cantemir-vodă... blăstăma pe cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat.* NECULCE, LET. II, 266₃₈. *Ingenunchind, o blestemă, zicând...* ISPIRESCU, L. 30. *Primblă-se călugării, Blăstemându-și părinții, De ce i-au călugărit și nu i-au căsătorit.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 217. (Printro' prop. obiectivă se arată în ce consistă blestemul) *M'a blăstămat măicuța, De ce i-am călcat vorba, Să mă leagă ca frunza, Ca frunza mălunului în casa străinului.* ib. 196. *Să... te blesteme cineva S'ajungi slugă lu cai albi.* PANN, ap. ZANNE, P. IV, 594.

3°. (Complementul e timpul când i s'a întâmplat cuivă o nenorocire s., în deobște, vieța) A cărți împotriva lui, a-și aduce aminte de el, afurisindu-l. Cfr. afurisi. *Plăngeau în pumni, blăstămându-și ceasul în care s'a născut.* CREANGĂ, P. 240. *Și rămân măicuțele [feciorilor care merg să tragă sortii], Blăstămându-și zilele.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 323. *Își blestemă vieța.*

4°. Refl. A se numi pe sine blestemat, a-și blestemă s. afurisi zilele. *Rău mă tem și mă blăstem, C'am un băiat tinerel, Ș'oiu rămâneă fără el.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 304. *Dar ea greu s'a blăstămat Ș'n Dunăre s'a țipat: De cât noră Turcilor, Mai bine hrană peștilor!* BIBICESCU, P. P. 273.

5°. Refl. A se jura, invocând blestemul lui Dumnezeu pentru cazul călcării de jurământ, a se afurisi, a se legă cu blestem s. cu jurământ. *Cu giurământ blăstemăm-nă sine, nemică să nu gustăm, până nu vrem ucide Pavel.* COD. VOR. 50₇. (= cu giurământ ne-am giurat pre noi. N. TESTAMENT, 1648). *Se giură și se blăstăma cu strămbul.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Se blăstemă c'așă este, cu gura lui luă foc.* BELDIMAN, TR. 360. *Hai să ne blăstămam, și care dintre noi amândoi a fi mai meșter, acela să ieie banii.* CREANGĂ, P. 58. || (În COD. VOR. și în funcțiune trans. cu înțeles factitiv) A face pe cineva să jure, a jură subt aceste condiții. *Blăstemăm-vă cu Isus cela ce-l spune Pavel.* 5₃₋₄. (= giurăm pre voi pre Isus. N. TESTAMENT, 1648; jurăm pre voi pre Isus. BIBLIA, 1688).

[Și: *blăstemă, blăstăma, blăstemă* vb. I. | Derivate: *blestemare* s. f.; *blestemăt* s. a.; *blestemă-*

tór, -oare adj.; subst. ANON. CAR. *Aceste sint ocăritorii și blăstemătorii.* (secol. XVI) CUV. D. BĂTR. II, 332. Cfr. *blestemat* adj.]

— Din lat. pop. *blastimare (născut din *blasphemare* + *aestimare*), idem. Cfr. dubletele *blasfemă, blamă*.

BLESTEMĂCIUNE † s. f. = *blestemăție*. *Iară pre une[le] locuri i se arată lucrurile de blăstămaciune.* NECULCE, LET. II, 412₉. *După alte blestemăciuni cu firea alunecându-se...* MAGAZ. IST. II, 142₁₉.

— Derivat din *blestemă*, prin suf. *-ăciune* (cfr. lat. *blasphematio* „*blestemare*“).

BLESTEMĂȚ, -Ă adj., subst. 1°. *Maudit, damné.* 2°. *Misérable, chenapan; mauvais sujet.*

Participiul lui *blestemă*, devenit adjectiv, întrebuințat une-ori ca substantiv.

1°. (În opoziție cu binecuvântat, blagoslovit) Pe care l-a blestemat cineva, pe care l-a ajuns blestemul cuivă, afurisit, proclețit. *Să fie blăstematu omul cela ce nu-și va lăsa lucrul său Sămbăta.* CUV. D. BĂTR. II, 47. *Blăstămatu este tot omul ce moare pre lemn.* VARLAAM, C. 108, 2. *Străbunii noștri au fost blăstămați de Dumnezeu pentru străbătățile lor.* RUSSO, S. 130. *Blăstămat să fie locul, Unde mi s'a aprins focul...*; *Blăstămat să fie ceasul, Când i-am urmărit eu pasul.* POP., ap. GCR. II, 305₁₉.

2°. P. ext. Vrednic de blestem, deci: rău, ticălos, mișel, (mai ales despre femei) stricat(ă), cu purtări rele, (adesea în glumă, fără înțeles rău, despre copii) ștrengar, potlogar; cfr. afurisit, procleț, spânzurat, ticălos. Cfr. MARDARIE, L. 4278, COSTINESCU, ȘEZ. VII, 145. *Au zis că sânt Moscalii niște oameni proști și blăstămați de tot.* NECULCE, LET. II, 329₂₇. *Din pruncul acesta va să iasă ori un om de nimic, ori un blestemat.* BARAC, T. 7. *Ia stați o leacă, blăstămaților, să vă dau eu.* CREANGĂ, A. 42. *Dară blestematele de fermece ne-a acoperit palaturile cu apa aceasta murdară.* ISPIRESCU, L. 37. *Fost-am fată de bogat și-am mers după blăstămat: Ce-am avut, tot mi-a mîncat.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 181. *Las' potîra să m'ajungă, Că-s voinic, nu-s blastamat, Știu potirii ce să-i fac.* ȘEZ. VII, 145. *Fata ei s'a ales o blăstămată* (= stricată). Brașov.

BLESTEMĂȚESC, -EĂSCĂ adj. *Misérable, infâme.* — (Învechit, rar) De om blestemat, mișelesc. Cfr. bla mabil. *Numai pentru frica cea blăstămățească... au socotit [Dumitrașcu-vodă] de au iernat Tătarii în țară.* NECULCE, LET. II, 229₁₈. *Au făcut sfat de nimica și blestemățesc.* (a. 1716) MAGAZ. IST. IV, 60₂₇. *Lucruri de ocară și blăstemățești.* CANTEMIR, ap. TDRG.

— Derivat din *blestemat*, prin suf. adj. *-esc*.

BLESTEMĂȚEȘTE adv. *Avec des intentions misérables, infâmes.* — (Învechit; rar) Ca un blestemat. *Nu atăta copilăreaste, pre cât blăstămățeaste înapoi i-au chemat.* CANTEMIR, HR. 15₁₅, cfr. 229₂₉.

— Derivat din *blestemat*, prin suf. adv. *-ește*.

BLESTEMĂȚI vb. IV^a refl. *Devenir misérable ou infâme, mal tourner.* — A ajunge blestemat, mișel. *Că toată călătoria muritorilor în cel de apoi săvârșit sau se fericeaste, sau se blăstemățeaste.* CANTEMIR, IST. 114. *Feciorul lui Ion s'a blăstămățit de tot.* (Brașov).

— Derivat din *blestemat*.

BLESTEMĂȚIE s. f. *Infamie, action misérable. Libertinage.* — Calitate, s. (mai ales) purtare și faptă de om blestemat (2°), mișelie, infamie, ticăloșie. *Nu se știe ce blăstămăție au făcut capicheckăile.* N. COSTIN, LET. II, 128₃₇. *Enachi Bărzu căzând la o închisoare, pentru o blăstămăție ce făcuse...* (Mold.,

a. 1779), URICARIUL, X, 225/5. *Țiganii lăieși... fac multe jafuri și furtisaguri și alte blăstămății.* (Mold., a. 1795), *ibid.* IV, 67/8. *Ai ascuns banii acestia, să-i chețuești la blestemății.* BARAC, ap. TDRG. *Toate acele fapte grozave, pentru care s'au cotropit Sodoma și Gomora, orașe și țări urgisite de Domnul Dumnezeu pentru blăstămăția lor.* RUSSO, s. 146. *Ce să văd, tată? Blăstămăție! Tărgul îi în jac, Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.* C. NEGRUZZI, I, 169. *Așa numitele lor blăstămății erau niște copi-lării, cu toată libertatea vorbelor cu care le 'mbrăcau.* EMINESCU, N. 98. *Se vede că numai de blăstămății ai fost bun în lumea asta!* CREANGĂ, P. 322; cfr. A. 113. *Țiganca... știă blestemăția ce făcuse.* ISPIRESCU, L. 64. *Ce ți-i portul pre domnie, Minteă pre blăstă-măție?* DOINE, 86/1. || Spec. Craiăc, curvăsărie.

— Derivat din blestemat, prin suf. abstr. -ie.

BLEȘTI vb. IV^a. 1°. *Être au dernier moment de la vie, donner à peine signe de vie.* 2°. *Pouvoir à peine parler, articuler, (ne)souffler (mot).* 3°. *S'enrouer; perdre la parole.*

(Mold., Bucov. și Transilv. de nord; construit cu o negațiune s. cu abia).

1°. Intrans. (Propriu: „a fi cu bleascul la gură, abia a-și mai trage sufletul”, deci.) *Abia bleștesc* = abia mai dau semne de viață. CREANGĂ, ȘEZ. VIII, 156.

2°. Intrans. A articulă cu greu un sunet (din cauza lipsei de suflet), a nu putea vorbi (BUGNARIU, NĂS.). *Abia bleștesc* = abia vorbesc. CREANGĂ, GL. *Baba eră umflată cât o bute și nici nu putea bleși măcar din gură.* CREANGĂ, P. 15. || P. ext. A crăcni (Zaharești, în Bucov. Com. I. GRĂMADĂ), a spune (măcar) un cuvânt, a se răsuflă către cineva. *Nu cumvă să bleștești din gură către cineva despre ceea ce-a urmat între noi, că te-am șters de pe fața pământului!* CREANGĂ, P. 207. || (După ce a primit înțeleșul lui „crăcni”, s'a putut întrebuiță și) Trans. A articulă, a pronunță, a scoate (un cuvânt). *A rămas cu gura căscată, fără să bleștească un cuvânt.* id. A. 83. *Cât fine discânticu', nu trebui să bleștești un cuvânt!* ȘEZ. III, 141/18.

3°. Intrans. (Din înțeleșul „a nu putea vorbi” s'a dezvoltat, prin părțile Năsăudului, cel de) A răguși, a amuși. BUGNARIU, NĂS.

— Derivat din bleasc. Cfr. TDRG.

BLETOGÍT, -Ă adj. v. bleot.

BLEU s. a. v. bleau².

BLEUÍ vb. IV^a. *Doubler de fer (l'extrémité de l'esieu d'une roue), fretter (le moyeu d'une roue).* — A căptuși, a îmbracă capetele osiei unei roate cu (s. în) bleauri. COSTINESCU, PONTBRIANT, etc. *Mă duc la Loghin (țigan), să-mi blevuească o osie.* BREBENEL, GR. P. *Car blehuit: are bleahuri la osii.* ȘEZ. V, 38/15. *În capetele subțiri și blevuite ale osiilor se pun roatele.* (Branștea, în Covurlui) H. III, 72. [Și: blevui, blehuiu, bleguî. TDRG.]

— Derivat din bleau, prin suf. denominal -ui.

BLEVÁIS s. m. v. plaivas.

BLEVUI vb. IV^a v. bleui.

BLEZGOIÁT, -Ă adj. *Gâté, dorloté.* — Răsfățat. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 92. Cfr. răzgiaiat.

BLÉZNÁ subst. v. blazná.

BLEZUI vb. IV^a trans. *Enlever la graisse (de la chair).* — (Mold.; cu complementul carne). A luă bleazul de pe carne, a curăți carnea de bleaz, înainte de a o găti. TDRG.

— Derivat din bleaz, prin suf. denominal -ui.

BLIBÁÍ vb. IV^a v. bálbái.

BLID s. a. 1°. *Assiette, plat (écuelle, terrine, sébile, plateau).* (Au plur.) *Vaisselle.* 2°. *Auget.*

1°. Vas de pământ s. de metal (mai rar de lemn PAMFILE, I. C. 172), în care se pun bucatele ce se servesc la masă (astăzi, mai mult la țară); cfr. farfurie (2°), strachină, taler (talger, teler, tăier), disc; castron, țipsie. (La plur. nume colectiv pentru) Tot felul de vase de pământ (s. de lemn) în care se servesc bucatele. *Vai de voi, cărtulari și farisei făfarnici, că curății de în afară sticlele și blidele.* TETRAEV. (1574), 241. *Și au adus darul lui, blidul de argint unul.* BIBLIA (1688), 99^b. (Într'o foaie de zestre) *11 blidi [= blide] de plumbu.* (Mold., a. 1745) URICARIUL, XI, 225/23. *1 toc blidi cositoriu.* (Mold., a. 1780) *ibid.* XI, 249/29. *I-au dus daruri împărătești, între care eră blide de aur.* ȘINCAI, HR. II, 221/23. *Poruncește s'aducă alte blide.* C. NEGRUZZI, II, 207/3. *Un blid ca o jumătate de mierză eră plin cu curechii acru.* RETEGANUL, P. I, 65/8. *Bate-l, Doamne, om urit... Nu știu cum naib'am brodit Să mânc cu el dintr'un blid! De s'ar sparge blidu'n fund, Doar aș scăpa de urit; Da blidu-i de cositor, Nu se sparge până mor.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 167. *Două jumătăți de blid într'o margine de crâng?* (= Urechile). GOROVEI, C. 382. *Datoria mănacă cu omul din blid.* ZANNE, P. V, 258. || P. ext. Bucatele servite în blid. *Luă câte două trei blide de bucate din masa lui... și le trimetea acelor oameni.* NECULCE, LET. II, 212/23. || Fig. (Aluzie la Isav, fiul lui Isac și al Rebecei, care și-a vândut fratelui său mai mic Iacov, pentru un blid de linte, dreptul său de primogenitură) *Ei urmară toate ordinele ce se îndreptară către dinșii și cumpărară prin această supunere... blidul de linte al concesiilor și o oarecare trecere la curte.* IORGA, L. II, 56. | *De cându-s la blidul tău (= la masa ta, măritată cu tine), Bătută-s de Dumnezeu.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 184.

2°. P. anal. (Mor.) Cupa (căușul s. ciutura) roții de la moară. DAMÉ, T. 150, PAMFILE, I. C. 182. [Plur. *blide*, rar *bliduri*. PĂSCULESCU, L. P. 138. | Și: *blidă* s. f. PAMFILE, I. C. 404. | Diminutive: *blidișel* s. a. *Pe-un blidișel de lemn, un moșinoiu de bronză de oaie.* RETEGANUL, P. III, 83/5. *Da de prânz ce mi-ai adus? — Cocoșel în blidișel, Vișor în păhărel.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 271; *blidășel Pune... la mijlocul ei un blidășel curat.* MARIAN, NA. 153; *blidușel* LB.; *bliduf* ȚIPLEA, P. P., LB.]

— Din paleosl. bljudŭ (bljuda), idem.

BLIDĂ s. f. v. blid.

BLIDĂR s. m., s. a. I. 1°. *Potier (qui fabrique des terrines).* 2°. *Pique-assiette.* II. *Dressoir.*

I. S. m. 1°. Olar care face blide. RĂDULESCU-CODIN. 2°. Fig. Om căruia îi place să mănânce de la altul, cfr. lingău, linge-talere, hârbar. Cfr. COSTINESCU, LM. [DICT. și ANON. CAR. dau și un derivat neuzitat: *blidări* vb. IV = „a scotocl mănănce prin blide; a frecventă mesele streine”. COSTINESCU.]

II. S. a. Dulap cu polițe, de obicei fără uși, în care se păstrează blidele s. orice fel de vase. ~ ul se așează, în multe case, în ungherul casei, către ușă. Cfr. armar. ANON. CAR.; MARIAN; RĂDULESCU-CODIN; ȘEZ. VII, 185, VIII, 91; PAMFILE, I. C. 404-5, 415, H. IX, 497. [În odaia de locuit se află] *o poliță sau un blidar, în fața hornului.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 124. *Moașa... scoate dintr'un dulap sau de pe un blidariu un șip cu rachiu.* MARIAN, NA. 137. *Li spune [furculițelor] să meargă la celealalte, în blidariu.* SBIERA, P. 157/24. [Diminutiv: *blidărș* s. a. RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din blid, cu înțeleșul I prin suf. nom. agent; cu înțeleșul II prin suf. instr. -ar.

BLIDĂRI vb. IV^a v. blidar (I, 2°).

BLIDĂRUS s. a. v. blidar (II).

BLIDĂȘEL, BLIDIȘEL s. a. } v. blid.
BLIDUȘEL, BLIDUȚ s. a. }

BLINDĂ vb. I^a. (Armată) *Blinder*. — A căptuși cu plăci de metal pe din afară (un vas de războiu, etc.) în scopul de a-l ocroti în potriua stricăciunilor ghiulelelor. [Derivate: blindare s. f., blindat, -ă adj. *O peșteră..., în care... ai... pătrunde... cu un mic felinar blindat*. MAIORESCU, CR. II, 141.]

— N. din fran. (derivat din germ. *Blende*, din *blenden* „a orbi“, de aci „a astupă“).

BLINÉE s. f. (Cul.) v. blinie.

BLINIE s. f. (Cul.) Sorte de *pâtisserie*. — (Mold., in-vechit) Un fel de plăcintă. *I-am gătit un hulodnoiu imnunat, blinee cu icre fierțe în unt*. C. NEGRUZZI, I, 58. [Și: blinée. La BARCIANU accentuat: *blinie*.] — Din rus. *blinū*, idem. CIHAC, II, 18.

BLIO- v. bleo-.

BLIZI vb. IV^a intrans. *Rire, ricaner*. — (În Țara-Hațegului) A râde, a hincoti, a chicoti. REV. CRIT. III, 88. Cfr. hlizi.

BLOACĂ s. f. (Eau) *croupie, chaude*. — (În Banat; despre apă) Stătută, caldă. *Apa asta e bloacă, de caldă*. (Oravița) Com. COCA.

BLOĂNDĂR s. m. Sobriquet donné par les Roumains aux *Saxons* de Transylvanie. *Sot, nigaud, niais*. — (Transilv.) Nume de batjocură pe care-l dau Româniilor Sașilor. (Brașov). | P. ext. Nătărău (Birchiș, lângă Jara). VICIU, GL. Cfr. bleot, bleg. [Și: *bleodăr*. ib.]

— Din germ. *Blonder* „blond“.

BLOBOJÍ vb. IV^a. *Envelopper dans beaucoup de vêtements (chauds)*. — (Bihor) A învăli în haine multe, a îmbracă în haine călduroase, a inhăimură, a infofoli. JAHRESBER. IV, 326. Cfr. obloji.

BLOC s. a. *Bloc*.

1°. Masă solidă, dintr'o singură bucată. *În cămășile lor albe, de pânză, oamenii păreau niște blocuri de marmură*. SANDU-ALDEA, D. N. 242.

2°. O grămadă de lucruri considerate ca alcătuint o masă unică. | Spec. Un teanc de foi de hârtie prinse sau lipite la o margine a lor) pentru desen, însemnări ș. a. | Fig. O strânsă asociație de persoane, care își subordonează ideile și interesele lor personale unei idei superioare sau unui interes comun. *Majoritatea guvernamentală constituie un bloc*. † În ~ = cu hurta, cu toptanul, în total. *Până acum, de bine de rău, s'a regulat în bloc pământul cuvenit la toți clăcașii*. I. IONESCU, M. 159. [Plur. *blocuri*.]

— N. din fran. (< germ. *Block*).

BLOC s. a. *Blocus*. — Împresurare a unei cetăți, a unui port, etc. care să împiedice orice comunicare a asediaților cu exteriorul. | P. anal. (Ist.) - *ul continental*, măsură prin care Napoleon I prescriese tuturor statelor europene de a închide porturile lor Englezilor. [Derivate: *blocă* vb. I^a. A impresură strâns o cetate, etc.; *blocadă* s. f. Împresurare din toate părțile a unei tabere, cetăți, oraș, port, etc., care împiedică orice comunicație între asediați și exterior. *Iașul declarat în stare de blocadă*. URICARUL, X, 15/24. *Spre închiderea cercului de blocadă la apus, se arată necesară luarea mării redute turcești de la Gorni-Dubnic, de-a stânga Vidului*. MAIORESCU, D. II, 99; *blocare* s. f. În consiliul de războiu... se decide... ca Plevna să fie investită prin blocare în regulă. id. ib. 96; *blocat*, -ă adj.]

— N. după fran. (< germ. *Blockhaus*).

BLOCIORÍ vb. IV^a. *Barboter ou patanger dans l'eau*. — (În Bihor) A se jucă în apă. ȘEZ. VII, 177; cfr. *bloșticăi*; *bleotocări*, *bloșticăi*, *bălăci*. — Onomatopee. (Cfr. *liciuri*, *lociuri*, ung. *locsogni* „a pleșcăi prin apă“ și *bleașcă*).

BLOGOGORÍ vb. IV^a. *Baragouiner, bougonner*. — A vorbi într'o limbă streină, fără a putea fi înțeles; p. ext. a bolborosi, cfr. *mormăi*, *bombăni*. RĂDULESCU-CODIN, L. *Și blogogorea din gură, de nu înțelegeai nimic*. SANDU-ALDEA, U. P. 87/6. *Spunea mama că i-a fost auzind cum blogogorea... turcește*. T. CERCEL, SĂM. III, 662. *Să fi văzut cum sarea Ovreiu', ca ars, și fugă blogodorind în limba lui*. (Padina, în Buzău) GRAIUL, I, 226. [Și (forma fără metateză): *blogodori*. | Derivat: *blogogorit* s. a. *N'am înțeles nimica din blogogoritul lor, dar de mai stam un an pe-acolo, învățam și eu bulgărește*. AGĂRBICEANU, D. T. 94.]

— Derivat din bulg. *blogodarjъ* „mulțumesc“, pe care Românii îl auzeau mereu, fără să-l înțeleagă, în graiul Bulgarilor veniți între ei — cfr. exemplul din Agărbiceanu — și care deveni tipic pentru ceea ce Germanii numesc „*kauderwälsch*“. Cfr. *bodogăni*.

BLOGODORÍ vb. IV^a v. *blogodori*.

BLOÍ vb. IV^a = *bleojdi*¹. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.

BLOJ s. m. *Homme sale, ordinaire. Masque*. — (În Ban.) Om murdar, ordinar. *Tocma ești cu dreptul bloj și mojić*. ȚICHINDEAL, F. 229. | P. anal. *Mască* (persoană mascată, în carnaval). (Oravița) Com. COCA. Cfr. *blojori*, *bloji*.

BLOJĂRITURĂ † s. f. v. *blojori*.

BLÓJDĂ s. f. (Dulgh.) v. *blojdină*.

BLÓJDINĂ s. f. (Dulgh.) *Petite planche, éclat de bois torđu*. — (Prahova și Muscel) Scândură mică. *Podină se numește fiecare scândură (blăniță sau blojdină) din care se alcătuiește poalea*. DAMÉ, T. 99. | (Plur.) *Blojdini* s. *blojde* = spărturi din lemne strâmbe. RĂDULESCU-CODIN. [Plur. -*dini*. | Și: *blójdă* s. f.]

BLOJERITÓRIU, -OÁRE † adj., subst. } v. *blojori*.
BLOJERITURĂ † s. f. }

BLOJÍ vb. IV^a. *Souiller, salir*. — (Maramureș, sub forma dial. *bloji*). A murdări. *Tot m'o blojiț pe haine, cu tină!* VICIU, GL. [Derivat: *blojitură* s. f. *Poveatea a unei adevărate istorii în urechile și gurile a unor bâsnuitori căzând, în putoase și grozave blojituri se prefacă*. CANTEMIR, HR. 139/5.] — Derivat din *bloj*. Cfr. *blojori*.

BLOJORÍ † vb. IV^a. *Diffamer, médire, inventer*. — (Numai la CANTEMIR) Trans. și absolut. A cleveti, a defăimă, a bârbi, a scorni (ceva pe seama cuivă). *Și pre singuri Elinii din neamurile lor ceale varvare, să se fie răzlefiți și să se fie zămisliți, a blojori nu s'au siii*. HR. 100/32; cfr. IST. 214. [Derivate: *blojeritóriu, -oáre, blojvitóriu, -oáre* adj., subst. *Armele... apucând împotriva blojeritorilor*. HR. 24/14. *Pentru istorici... am giurut, iară nu și pentru blojvitóri, și din toată cărarea istoriei adevărat rățaciți*. ibid. 144/19; *blojaritură, blojeritură, blojiritură* s. f. *Scornitură. Și altele ca aceeaștea blojarituri, ce zic ei în pomenitul lor kronograf*. ib. 472/32. *Minciuna sau alt chip de blojeritură în voroava mea...* IST. 274. *Câte năcazuri... despre minciunoasele ale lumii blojirituri au tras*. ap. TDRG.]

— Pare a fi derivat din *bloj*, cu înțelesul fundamental de „a murdări (pe cineva)“, apoi „a ponegrí“, „a cleveti“.

BLOJIRITURĂ † s. f.
BLOJVIOTORIU, -OĂRE † adj., subst. } v. blojori.

BLONCIU s. a. *Nœud, frange.* — (Transilv.) Nod; cfr. fionc, funtă. BIBICESCU, P. P. nota 65. [Gruia lui Novac] are mustăți ca de rac și le'noadă după cap, Face blonciuri ca pumnul, Că ți-e groază de dinsul. BIBICESCU, P. P. 295. [Plur. blonciuri.]

BLOND, -Ă adj. *Blond.* — (Despre colorarea părului la oameni) Bălău, bălan; cfr. albeiu, plăviț. Nu le-ar putea cineva deosebi, dacă... n'ar fi una brună și alta blondă. C. NEGRUZZI, I, 327. Copila mea cu lungi și blondeplete. EMINESCU, P. 46. Peste capul blond al fetei zboară florile și-o plouă. id. ib. 263. — N. din fran.

BLONDĂ s. f. *Blonde.* — (Rar, învechit) Dantelă albă, ușoară, de mătase. *Blonduri* = horbote de mătase. COSTINESCU. Gâtul ei eră acoperit cu simiset de blonduri de Olanda. FILIMON, C. II, 603. Alese o rochie de catifea..., un văl de blondă alb și un șal negru. C. NEGRUZZI, I, 27. Coafurile cu flori, cu blonde, cu panglice și cu pene. ODOBESCU, I, 384. [Plur. blonde, † blonduri.] — N. din fran.

BLORCOTI vb. IV^a v. bleotocări.

BLOȘTICĂI vb. IV^a. *Patrouiller, patauger dans la boue.* — A înaintă cu greu prin noroiu apătos și prin băltoace, cfr. a bălăci, a băltăci. Peste niște tinoasă piștealnițe și godoase tini și bălți... bloșticăind mai mult decât mărgând. CANTEMIR, HR. 139/28. [Și: bleoșticăi, bloșticăi vb. IV^a = a umbla te leap prin glod. ION CR. IV, 60.] — Formațiune onomatopoeică. Cfr. blociori, bliotocări, bleoștiraie.

BLOT, -Ă și **-OĂTĂ** adj., subst. v. bleot.
BLOTĂCĂRI, BLOTĂCĂRI, } v. bleotocări.
BLOTOCĂRI vb. IV^a.

BLOTOR † s. m. *Vaurien.* — (Numai la ANON. CAR.) Om de nimic. *Blotor* = homo nauci. Cfr. bleot.

BLUCĂ s. f. *Boulette, pelotte. Gland du chène. Globe de lampe.* — (Ban.) Bulgăraș, boț mic, globuleț. Nu odată se poate observa... un fel de gândac negricios... purtând câte o bluă de pământ la picioarele dinărit (nota: „boboloață, boț mic și rotund). MARIAN, INS. 13. | Spec. Ghindă. Nu da nuci pe bluci: lucruri bune pe lucruri rele. ZANNE, P. IV, 4. || Globul de la lampă. (Lățunaș, lângă Verșet) VICIU, GL. [Forma *bluc* din glosar e reconstruită de Zanne în mod greșit din plur. *bluci* din text.] Cfr. boboloz.

BLUCUG s. a. v. bucluc.

BLUZĂ s. f. *Blouse.* — Hăinuță de pânză, de lână etc., în formă de iie, purtată de femei. O bluză de catifea... cuprindea... mijlocul cel mai gingaș din lume. EMINESCU, N. 81. | Haină de serviciu pentru militari, în locul tunicii. *Sanitarilor, în loc de tunică, li s'au dat bluze de postav.* URICARIUL, XXII, 481. | Haină ușoară, de muncă, purtată mai ales de lucrători, adesea pe de-asupra altor haine. *Bluza albastră... o schimbă odată cu începutul toamnei.* DUNĂREANU, C. 65. — N. din fran.

BLUZĂR s. m. *Ouvrier.* — (Neobicănit) [Luleă] de pământ, din care fumează bluzarul și studentul francez. ODOBESCU, II, 303. — Derivat din bluză, prin suf. nom. agent. -ar.

BŌA s. m. indecl. 1°. *Boa (Boa constrictor).* 2°. *Boa.*

1°. (Zool.) Șarpe uriaș din America centrală și de miază-zi.

2°. P. anal. Fășie lungă (de blană s. de pene) purtată de femei în jurul gâtului.

[Pronunț. *bo-a.*]

— N. din fran.

BŌA interj. v. bua.

BOABĂ s. f. I. 1°. *Baie.* 2°-3°. *Goutte.* 4°. *Pomme de terre.* II. *Grain.* III. *Trou* (dans le jeu de paume).

I. 1°. Fructul cărnos și în formă de mică sferă al unor plante (precum vița de vie, agrișul, etc.), în mijlocul căruia se găsește sămburii. Cfr. bob (II), bobiță, buburuz, broboană. *Strugur cu boabe mărunte.* H. IV, 8. *Vinul... din boabe roșioare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 373. *Dulce-i gura de mireasă, Ca și-o boabă de cireașă; Dulce-i gura mirelui, Ca boaba strugurului.* DOINE, 196. || (Bot.) Boaba-vulpiei = dalac (și: bobiță, poama-vulpiei). LEON, MED. 24, BĂRCIANU.

2°. P. anal. Ceea ce prezintă o asemănare cu o astfel de boabă, cu deosebire picăturile. *Boabe mari de sudoare îi brobonau fruntea,* ap. TDRG. *Boaba spumii.* EMINESCU, P. 222.

3°. P. ext. Ca și în „nici (un) pic“ s. fran. „ne... goutte“, întâlnim noțiunea de „picătură“ servind ca o întărire a negațiunii după care urmează, în expresiile: nu... boabă = de loc, nicio - (frântă), nici două boabe legănate = absolut nimic. *Eu nu ți-am zis două boabe legănate.* GORJAN, H. II, 225. [Fetița] clăpâr pe neresuflete o fabulă, fără să priceapă boubă. CARAGIALE, S. 9. Sărmane omule, dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi? CREANGĂ, A. 17. *Poți tu să citești ce zice aici? — Ba nici boabă, răspunse el.* ISPIRESCU, L. 270. *Se zăpăci până într'atata, de nu știi deocamdată să zică nici două boabe legănate.* id. ib. 387. *Istoria pentru începutul Românilor de Petru Maior și Cronica Românilor de Georgiu Șincai mă familiariză cu trecutul și aspirațiunile unui popor despre care nu auzeșim de la ceilalți profesori nici o boabă frântă.* SBIERA, F. S. 106.

4°. (Transilv.) Cartof. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; ȘEZ. IV, 44; JAHRESBER. IV, 326; VICIU, GL.

II. (Prin confuziune cu bob)

1°. (Rar, Ban.) Bobi (în care „dau“ bobăresele). [Baba] îi dete și în boabe și de noroc. CĂTANĂ, ap. TDRG.

2°. Grăunte. *Porumb românesc cu boaba mare.* H. XI, 5. *Când se coace boaba'n grâu.* MAT. FOLC. 244.

III. (Prin confuzie cu babă 5° — poate priceput rău de CIHAC, care singur atestă înțelesul de) Gaură în care pune piciorul cel ce „dă“ în jocul cu mincea. Cfr. totuși bibă.

— Din sârb. *boha* (cu înțelesul I, 1° și 4°). Cfr. bob, boană, boambă.

BOAC interj. *Pan, vlan.* — (Rar; Mold) Interjecțiune onomatopoeică care imitează sunetul produs de un obiect lovit de altul. Cfr. poc, buf. *Numai ce aude odată boac! și buzduganul zămlului se zbește în poartă.* ȘEZ. II, 52/22.

BOĂCA interj. — Interjecție cu care se chiamă vișeii. MARIAN.

BOĂCĂ s. f. (Bot.) Sorte de *navet.* — (Transilv.; rar) Un fel de nap semănând cu guliile. (Comit. Hunedoarei) Com. T. L. BLAGA. A nu ști (nici) boacă = a nu ști nimic; cfr. a nu ști boabă s. buche s. bătă. BĂRCIANU, DDRF., BĂRONZI, L. P. 43/18. | P. anal. Cap; cfr. bostan, dovleac. Cfr. BĂRCIANU, DDRF. (Numai în expresiunea) *A fi tare de -*: a fi tare de cap, a nu pricepe ușor; a nu-i prea păsă de orice întâmplare, a nu-i fi urit, a răbdă multe. (Olt și Vâlcea), ap. ZANNE, P. II, 17-18. Cfr. DDRF.

BOACĂNĂ adj. f. (Numai în expresii ca) *A făcut-o s. a făcut una (prea) ~ = prea de tot, de oaie; alta mai ~ = mai lată, etc.* (Se întrebunțează, fam., spre a caracteriza o acțiune neașteptată, nepricepută, prostească, nepotrivită). Cfr. gogoneț. *Dacă le făcă... aceștia d. Lesvioidax... apoi cu cât mai boacăne le croeau... predecesorii d-sale.* HASDEU, I. C. 126. *L-am prins cu alta mai boacăne.* CARAGIALE, ap. DDRF. *Câte-ai făcut boacăne de când m'ai luat și până acuma, toate-au fost cum au fost; dar asta le-au făcut vârf.* ȘEZ, IX, 53. *Și li-i frică să n'o necăjească [pe Dochia] și să le aducă altele și mai boacăne.* MUSCEL, 33. | *Boacăne* e numele unor jocuri de copii (Slobozia-Conache, în Covurlui) H, III, 402. [La ALECSANDRI, T. 1313, cu funcțiune adjectivală, neobicită. *Orice privesc, e boacăne, trist, urit.*]

BOACE s. f. *Voia, mot.* — (Muscel și Ban.) Voce, glas; vorbă. *Florica s'a sculat și n' dureri o strigat Cu boci mare până la ceriu.* MARIAN, D. 289. *Frunză verde lemn domnesc, Hai, neico, să te nătlănesc, Două boci să-ți tănănesc.* HODOȘ, C. 49. *Îți astup eu boacea: gura.* (Muscel) JAHRESBER, VIII, 314. [Cuvântul fiind pe cale de a se stinge din graiu, întâlnim, într'un descântec, construcția greșită: *Cu bociu mare a strigat.* TEODORESCU, P. P. 381.]

— Din lat. vox, vocem „voce“. Cfr. boci, bocet și dubletul voce.

BOACET † v. bocet.

BOACTĂR s. m. *Gardien, cantonnier, sergent (de ville).* — (La România din Ungaria) Păzitor (de noapte), cantonier, sergent; cfr. caraulă. JAHRESBER, III, 13. *Un Țigan beat doarme'n noroiu, fără ca sergenții — „boactării“ — să se gândească a-l ridică.* IORGA, N. R. A. I, 259.

— Din germ. Wächter „păzitor“, probabil prin filiațiune maghiară.

BOĂGHE s. f. (Ornit.) 1°. *Hibou.* 2°. *Sorte d'autour.* (Transilv., Mold.)

1°. Buhă, bufniță, *Palaturile lor, sălaşe boaghelor și puhacelor.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Uită-te, bade, la mine, Că-s mândră... Nu ca boaghea hai urită!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 254.

2°. O specie de uliu. Cfr. MARIAN, O. I, 122. „Uliu (Trestia și jur, Bătăcin, în Sălăgiu)“. VICIU, GL.

[Și: boghiu s. m. (scris greșit și: bodiu. MARIAN, O. I, 122). *Toată noaptea stă boghiu („ca și pasărea, treaz“).* PAMFILE, J. II.]

— Din ung. bagoly „bufniță“.

BOĂGHE s. f. *Meule de foin.* — (Transilv. și Mold.) Căpiță, clăie de fân. BĂRCIANU, RETEGANUL, P. I, 3, nota. *Bogyé = cumulus, acervus.* ANON. CAR. *Boghie = clăie mare de fân.* GR. BĂN. *Boghite = clăie mică fără țapă.* (Mehedinți) N. REV. R. 1910, 85. *Gazda bună încă până când e [fânul] în câmp, îl pune în bodiuri sau în căpițe.* ECONOMIA, 65. *Când o văd nepieptănată, Par'că-i boaghea negreblată.* DOINE, 250^b. [Și: bôghe s. f., bôghiu s. a. (scris greșit, și: bodiu; plur. bodiuri). | Diminutive: boghiță s. f. (prin hiperurbanism, bobită). *Snopu-l legă, Bobița o ridică. Sedaue clăile ca oile, Bobițele ca căpițele.* MĂNDRESCU, L. P. 219^b/₁₉₋₂₁, bogheacă s. f. (cu diminutivul boghecută s. f.) = un purcoies de fân, cam un sfert de car (PAMFILE, J. II), o clăie mai mică. (jud. Putna) CONV. LIT. XLIV, II, 619. *Boghecuța, bogheasca* numele unui joc țărănesc. SEVASTOS, N. 280^b/₂₈, PAMFILE, J. III. | Augmentativ: boghiănă s. f. BĂRCIANU, ALEXI.]

— Din ung. boglya, idem. Cfr. dubletul buglă.

BOĂGHE s. f. (Anat.) Partie molle de la tête auprès des tempes. — (Nemțșor, în Neamțu) „Moalele capului, la tâmplă.“ ION CR. III, 286.

BOĂGHE s. f. *Brouillard.* — (Bran, Muscel) Neagră (mai ales pe munți). RĂDULESCU-CODIN.

BOĂGHITĂ s. f. (Pat.) v. babițe.

BOAGIU s. m. v. boiangiu.

BOĂHNE s. f. *Jeu d'enfants.* — (Cudalbi, în Covurlui) Numele unui joc de copii „cu 5 pietricele, numit pe unele locuri și opinca.“ H. III, 102.

BOĂIE s. f. (Bot.) *Sorte d'herbe.* — (Moscu, Lupesți, Jorăști, în Covurlui) O burueană mică, cu frunza îngustă, întrebunțată în popor ca leac pentru scoaterea veninului. H. III, 325, 261, 143.

BOAITĂ s. f. Se zice boiler (slabi). [Cfr. boală. *Nea, boaită, nea!* PAMFILE, J. II. *Acuma ai numa nește... boaită de boi la jug.* JIPESCU, O. 49; tot așa și la vaci, bivoli, etc. Com. I. PAVELESCU; cfr. șoaită. || P. ext. Termen de batjocură, dat mai ales prețioilor, călugărilor și Țiganilor. Cfr. CREANGĂ, GL., ȘEZ, VIII, 156, PAMFILE, J. II, RĂDULESCU-CODIN. *Socotești, boaită urită, pe noi să ne amăgești?* BELDIMAN, TR. 360. *Afară, boaită!* Ieșiți, că pre toți, vă omor! C. NEGRUZZI, I, 161. *Afară, boaită, că nu știi ce vorbești!* Du-te dracului cu toți sfinții! SADOVEANU, P. 19. *Cât pe ce eră să ne obosească boaita cea îndrăcită.* CREANGĂ, A. 43.

— Pare a fi ung. (în Trei-Scaune) bojti „vite corute, cu părul lung și mișos între coarne“, cfr. boitar.

BOALĂ s. f. I. *Maladie.* II, 1°. *Syphilis.* 2°. *Typhus.* 3°. *Épilepsie.*

I. Orice stricăciune s. turburare a sănătății (în limba medicală înlocuit adesea prin franțuzismul *maladie*); cfr. beteșug, betejeală. *Boala* e ușoară, trecătoare, s. grea, fără leac (= incurabilă); ea bate, ajunge, găsește, lovește, mănâncă, răpune pe cineva, se leagă de cineva, vine, intră în cineva, se ia (-lipicioasă s. molipsitoare) și se dă. Omul cade la s. în -, dă în -, e cuprins s. apucat de o -, bolește s. zace de -. Cevă s. cineva bagă în - pe cineva. *Boala* se vindecă. Omul scapă s. se mântuește de -; el scapă s. scoate pe cineva din - s. mântuește pe cineva de -. *Și aduseră toți bolnavii, de toate boalele și de chinurile ținutii... și vendecă ei.* TETRAEV. (1574), 205. *Grea boală au bolii.* (1610), ap. GCR. I, 44°/₆. *Ceia ce aveă boale, în ostrov meryea și să tămăduia.* N. TESTAMENT (1703), ibid. I, 350°/₇. *Nu iaste boală mai primejdioasă decât lipsa minții.* PILDE FILOSOFEȘTI (a. 1713), ap. GCR. II, 6°/₃₂. *Nu vede bine; dar asta poate fi o boală trecătoare.* C. NEGRUZZI, I, 41. *Îl... grijește așa de bine, că peste câteva zile îl scoate din boală.* CREANGĂ, P. 76. *Ochii... frumoși... te bagă în boale.* ISPIRESCU, L. 20. *Să te bată, badeo, bată, Nouă boale dintr'odată, Nouă boale și-o lingoare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 265. *Ochii tăi mă bagă'n boală, Sprâncenele iar mă scoală.* ib. 23. *De cât cu urit în casă, Mai bine cu boală 'n oasă; De boală bolesc și scap, Dar uritul tot pe cap.* ib. 180. *Eu zac boală nebolită.* ib. 208. *Allu' joacă-o fărșoară și-l lovește, Doamne, -o boală, De trei luni nu se mai scoală.* ib. 360. *Spune, măiculiță, spune, Ce rea boală te răpune?* ȘEZ, I, 10°/₁₀. *Măncă-te-ar boala!* ZANNE, P. I, 412. *Boala intră (cfr. variante: vine) cu curul și iese pe urechea acului.* IORD. GOLESCU, ibid. II, 492. *La nevoie se cunoaște prietenul, și la boală nevasta.* (Argeș și Mehedinți) ibid. IV, 499. † *A bagă s. a vâri pe cineva în - s. în toate boalele = a bagă în răcori, a speria, a îngrozi pe cineva.* Cfr. PAMFILE, J. II. *Când îmi răsuceam... musteața... vâram pe recruți în boală.* I. NEGRUZZI, IV, 22. *Să nu mai zici că vine lupul, moș Nichifor, că mă vâri în toate boalele.* CREANGĂ, P. 121. || (Adesea în exclamări, după parti-

cole întrebătoare, prescurtat din *boala să te ajungă!* etc.). Dar cum, boala, io să-l uit? Că ș'aseară l-am văzut! HODOȘ, P. P. 186. || Ca epitet dat vitelor slabe, lenese, nărzăve, etc. RĂDULESCU-CODIN, PAMFILE, J. II. Cea, boală, cea! ibid. Cănele meu se vede că-i corciu de lup. De unde până unde, s'a dat, boala, c'o lupoaică. CONTEMPORANUL, VII, II, 2. Ia, vezi, fa, ce tot zice boala de cucuș. ION CR. II, 180. A lua șapte piei după [= de pe] o boală. ZANNE, P. I, 594.

ă ~ = epilepsie. MARIAN.

boala-babițelor = babițe. MARIAN, NA. 59.

- că(i)nească = socote. LB., LEON, MED. 121, 147, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 184. Copiii, când bolesc de boală câinească, se tămăduiesc, de va [= vor] mânca un purcel. ISPIRESCU, L. 128. Dragostea femeiască Te uscă, te face iască, Te bagă'n boală câinească. ȘEZ. I, 111/33. (În poezia pop. și la plural) Dragostile femeiești... Te bagă'n boale cânești. MĂNDRESCU, L. P. 45/4.

boala-copiilor = epilepsie BIANU, D. S. Toți se speriară că l-a găsit boala copiilor. GORJAN, H. II, 155.

- de-gură-și-de-picioare = o boală de vite (Bistricioara, în Neamțu) H. X, 25, febră aftoasă.

† ~ de lună = de om lunatic. CORESI, E. 79.

boala gălbînării = gălbînare. Te găsește boala gălbînării și frigurile pungii. ZANNE, P. V, 524.

† ~ împărătească. La chip veastedă și gălbăgioasă, ca cei ce în boala împărătească cad, a fi se pare. CANTEMIR, IST. 135.

boala înălțimilor s. a munților e boala care cuprinde pe unii, când se urcă pe un munte mai înalt. Cfr. BIANU, D. S.

boale-lumești s. (modern) secrete, venerice = boale ale părților genitale, „boale rușinoase“. Cfr. BIANU, D. S., MARIAN, NA. 280. Salcea e bună de dat... celor ce zac de boale lumești. ȘEZ. IV, 182/33.

- lungă s. mare = langoare APĂRĂTORUL SĂNĂTĂȚII, ap. TDRG., LEON, MED. 121, BIANU, D. S.; H. IX, 11, 45, etc. Din spaimă urmează ameteală, cutremur, boala mare. CALENDARIU (1844), 62.

boala-mânzului. O boală de vite (Mastacani, în Covurlui) H. III, 315.

boala-necazului o are cineva când oftează într'una. LEON, MED. 85.

~ rea = a.) epilepsie MARIAN, INS. 222, LEON, MED. 85; b.) langoare BIANU, D. S., LEON, MED. 121.

~ rusească = langoare (Mârleanu, în Constanța) H. II, 283.

~ seacă = oftică BIANU, D. S.

~ sfântă = epilepsie PIRU, ap. TDRG.

sfânta-boală = dizenterie APĂRĂTORUL SĂNĂTĂȚII, ibid.

~ uscată = atrofie; cfr. LB.

boala vacilor s. a vitelor = pesta bovină; cfr. LB., (Băgești, în Muscel) H. IX, 157, (Voinești, în Muscel), H. IX, 500, (Găvănești, în Buzău) H. II, 85, (Glod-Siliștea, în Buzău) H. II, 122.

~ de apă = idropizie LB., BIANU, D. S.

boale de femei: a părților genitale la femei.

~ de grăsime = obezitate BIANU, D. S.

~ de mare = rău de mare: e boala de care sufer cei ce călătoresc pe mare BIANU, D. S.

~ de mijloc v. durere de șele. LEON, MED. 121.

~ de nervi v. isterie, neurastenie, nevroze. BIANU, D. S.

boale de piele BIANU, D. S.

~ de sânge = sângerat DAMÉ, T. 30.

~ de sigel (Lupești, în Covurlui) H. III, 273 (nedefinită mai de aproape).

~ de șarpe: de care sufer acela, în corpul căruia, după credința poporului, s'a introdus pe gură un șarpe (Prahova) LEON, MED. 121.

boală de zahăr = diabet BIANU, D. S.

II. P. restr. 1°. (Sălăgiu) Sifilis VAIDA.

2°. (Mold.) Langoare PAMFILE, J. II.

3°. (Brașov) Epilepsie.

— Din slav. (cfr. paleosl. *bolb* „bolnav“, rus. *bolb*, sârb. *bol* „durere“), cfr. *bol*.

BOĂLCĂ s. f. *Petit pot.* — Ulcică, bardac. Și-am adus într'o boalcă borș cu lobodă. (Dâmbovița) CONV. LIT. XLIV, II, 955. Văcuța mamii, dă-mi o boalcă de lapte. ION CR. II, 287; cfr. III, 285. Se duce la acea femeie, să ceară foc într'o boalcă ori într'un ciob. MUSCEL, 59. [Diminutiv: bolcuiță s. f. (Dâmbovița) CONV. LIT. XLIV, II, 955.]

— Etimologia necunoscută, cfr. bălcă (poate, intrudit cu bulg. *bakal*, *baklja* „un fel de ploscă“).

BOĂLDA adv. (În Țara-Hațegului, în Transilv.; numai în expresiunile:) A da cu băful boalda în cinevă: a da boldiș REV. CRIT. III, 89. De-a boalda: un joc de copii. ibid. III, 89 (descriș acolo). Cfr. de-a 'n boulea.

— Derivat postverbal din boldi.

BOĂMBĂ s. f.

I = boabă (Transilv.).

1°. Boabă (I, 1°) de strugure. Când se tescuesc strugurii..., boambele să se curețe de tină. ECONOMIA, 163. Du-mă, Doamne, și mă pune, Unde-i vin de boambe bune... Du-mă, Doamne, și mă lasă, Unde-i vin de boambă grasă. REV. CRIT. I, 469. [Diminutiv: bombuță. LB.]

2°. Boabă (I, 4°), cartof. VICIU, GL., com. A. BANCUI.

II = bob (Transilv., Ban., Mold.).

1°. Bob (II, 1°) de grâu, etc. ANON. CAR. O ars și boambele și paiete [grăului]. (Hunedoara) GRAIUL, II, 120. Boambe, adevă grăunțe de grâu, secară... MARIAN, SE. I, 285. [Atributiv, Mold.] Fasole boambe: o specie de fasole (Neamțu) H. X, 519, 581, ION CR. IV, 48. [Diminutiv: bombiță (bombicică). ANON. CAR.]

2°. Bob (II, 2°), fir de praf, etc. Călevă boambe de praf (= praf). (Banat) MARIAN, I. 244.

3°. Bob (I, 3°). Dă, babo, cu boambele, De-mi găsește zilele. RETEGANUL, CH. 57.

— Pare a fi rezultatul unei contaminări între bob, boabă și boană. (N'are nimic a face cu cuvintele romanice reprezentate prin ital. *bomba*, fran. *bomber*, etc., al căror înțeles fundamental e cel de „bubuitură“, iar nu cel de „obiect în formă de glob“).

BOĂMBĂ s. f. = gurdună. (Ban.) TDRG.

— Formație onomatopeică, intrudită cu bombăni.

BOĂNĂ s. f. 1°. *Baie.* 2°. *Grain.*

(Transilv.; germanism)

1°. Boabă. [Struguri] cu boambe sau boane dese. (Hațeg) HEM. 1531/33.

2°. Bob. Apoi se cară acasă [cânepa], învelită în lepedeuă, ca boanele ce se scutură de zdroncănitul carului să nu se piarză. BREBENEL, GR. P. De bucate se fîn și legumile, a cărora numai rodul, carele crește în boane, îl mâncăm. ECONOMIA, 36. [Prin Brașov și: bon s. a. Un bon de cafeă.]

— Din germ. Bohne, idem.

BOĂNCĂ s. f. 1°. *Arbre gros et creux, souche. Branche. Brebis vieille.* 2°. *Bose-d'Inde.*

1°. Copac gros și găunos înlăuntru (REV. CRIT. III, 89), buturugă (GRAIUL, II, 115, notă), hăciugă mai înaltă (Răchitova, în Hațeg, VICIU, GL.), p. ext. ramură. Ardeă câte-o săptămână din boanca aia, boanca eră cât o ploscă de fân. (Țara-Oașului) GRAIUL, II, 115. Pune într'un gard o baligă, în care înfige boance, ... de descântat beșica cea rea. ȘEZ. I, 55, notă. Când eu mâna bag în spuză, Pe boanca apuc de buză? [= Turtă]. GOROVEI, C. 372, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 102. | Fig. Oaie bătrână care nu mai are dinți. DAMÉ, T. 68. Cfr. babană. O boancă de oaie. PAMFILE, J. II.

2°. (Bot.; plur.) Boance = rădoage. (Valea Tazlului, Bistricioara, în Neamțu) ȘEZ. VII, 177; H. X, 30.

BOÁNDĂ s. f. v. bundă.

BOÁNGĂ s. f. (Entom.) Sorte d'insecte. — (În Transilv.) Un fel de insecte care mai mult umblă, se târâse pe pământ, decât zboară. MARIAN, INS. V. Cfr. goangă. [Diminutiv: hongăță. *Bonguțele Și toate muscuțele*. BUGNARIU, NÁS.]

BOANGERIE s. f. v. boiangerie.

BOÁNGHEN, -GHINĂ subst. Terme de mépris à l'adresse des Hongrois. — Nume de batjocură dat Ungurilor. *Portarul, un boanghen, eră dat dracului*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV, 374.

— Poate să avem a face cu o formă stălcită din paleosl. *Vagrinf* „Ungur“. Cfr. vengher, ungur.

BOÁNTĂ s. f. *Rossade*. — (Mănăstireni, în Botoșani) Bătăie, burzuluală, bontăneală. ION CREANȚĂ, III, 251.

BOÁNTĂ s. f. (Îmbrăc.) v. bundă.

BOÁNTĂ s. f. v. boăță.

BOÁNZĂ s. f. (Entom.) 1°. *Taon*. 2°. Sorte de *mouche* (*Musca vomitoria*).

(În Bucovina)

1°. Streche. MARIAN, INS. 353.

2°. Musca-mare. ib. 366.

— Derivat postverbal din bonzâl.

BOÁR s. m. 1°. *Bovvier*. 2°. *Propriétaire de bœufs*. 3°. (Astr.) Le *bovvier*.

1°. (Rar) Păstor de boi. Cfr. văcar. ANON. CAR., ȘEZ. VII, 177. *Văcarii și boarii... pasc cirezi*. PRAVILA MOLD. 7. *Încă am înțeles... pentru acel Ruman boar cu boi*. (a. 1712) IORGA, B. R. 142. *Păcurarii, boarii, văcarii...* ECONOMIA, 94. *Pe marginea Dunării, Trec boarii cu boii*. RETEGANUL, TR. 155/22. *Și pre mine paște-m'or Boușii boarilor*. POMPILIU, B. 18/17.

2°. (În șesul Munteniei) Proprietar de boi. [Și: buhâr.] Com. I. PAVELESCU.

3°. P. ext. (Astron., probabil trad. după fran. *bovvier*) O constelațiune. Cfr. CULIANU, C. 48. Cfr. văcarul, capul-boului.

[Pronunț. *bo-ar*.] Și: (+ *bou*) bouár BĂRCIANU, MARIAN; (Ban., după *oier*) boier TDRG.; cu alt sufix (în țălagiu) boiés s. m. = feciorul care păzește boii. VAIDA. | Feminine (rare): boăriță. Păstorită de boi. LB. *Oiu și mamii văcăriță Și tăluchii boăriță*. ȚIPLEA, P. P. 30; boăreasă. DAMÉ, T.]

— Din lat. *bo(v)arius*, -um, idem.

BOÁR † s. m. (Zool.) v. bour.

BOÁRCĂ s. f. 1°. Sorte de *poisson* (*Rhodeus amarus*). 2°. Appellation injurieuse des Bohémiens et des vieilles femmes tracassières.

1°. (Iht., Mold.) = blehniță. ANTIPA, F. 136, 138.

2°. (Mold.) Nume de batjocură dat Țiganilor și Țiganelor, s. babelor cicălitoare. PAMFILE, J. II.

BOÁRE s. f. 1°. *Vent doux et rafraichissant, souffle léger, brise*. 2°. *Echalaïson, vapeur, fumées, parfum*. 3°. *Chaleur, feu*.

1°. Vânt lin (de seară sau de dimineață mai ales), răcoritor, suflare s. adiere de vânt lin. - a suflă, adie, bate. *Suflând odată boarea, Au căzut jos toată floarea*. BARAC, A. 8. *Adie boarea dulce din verzile câmpii*. ALECSANDRI, P. III, 449. *Boarea vântului*. id. ib. IV, 52. *O boare lină... vine din apus*. I. NEGRUZZI, II, 98. *Linuștea-i deplin stăpână Peste câmpii arși de soare. Lunca-i goală: la fântână E pustiu; și nu se'ngână Nici o boare*, COȘBUC, F. 57. *Simfă că l-atinge încetișor boarea zorilor*. ISPIRESCU, L. 83. *Ș'o dat Dumnezău o boare Și s'o*

copt grâu' la soare. MĂNDRESCU, L. P. 217/24. *Leagănă-se bradu'n codru...*, *Fără vânt, fără răcoare, Fără nici un pic de boare*. CĂTANĂ, B. 153. *Boare de vânt*. RETEGANUL, TR. 21/22. *Și după ce i-oiu spălă-o, Frumușel că i-oiu uscă-o Nici la boare, nici la soare, Numa'ntr'a mea jale mare*. MARIAN, I. 69. [După WEIGAND, JAHRESBER. IV, 326, ar însemnă și „crivăț“, înțeles suspect.]

2°. Abur, miros, parfum, aromă. *Când [vasele] is pline cu vin, se dă acestue[a] boare de pucioasă*. I. IONESCU, C. 202; cfr. id. ib. 216. *Dar se trezesc în umbră crinii, vărsându-și boarea lor profană*. ANGHIEL, I. G. 20. *Îl lovise boarea de pâine caldă*. CONTEMPORANUL, V, 390; cfr. MAT. FOLC. I, 611.

3°. Căldură în aier; cfr. zăpuș, zăpușală, păclă. *Nu-i nime să-i scape de boare, Să s'ascundă de dins la răcoare*. DOSOFTEIU, PS. 58. *Ce boare!* se zice când e căldura mare și vântul nu adie (Bilciurești, în Dâmbovița) H. IV, 51.

[Plur. (neintrebuițat) *bori*. | Și: *aboare*. *Ș'așă plecarăm Și venirăm Pe stelele cerului, Pe aboarea vântului*. (Pășcani-Stolniceni, în Suceava) HEM. 99.]

— Etimologia necunoscută. (Înțelesul cuvântului ne face să credem că avem a face mai de grabă cu o modificare a cuvântului *abur*, cfr. CONV. LIT. XXXV, 820, TDRG., decât cu un urmaș al grec.-lat. *boreas*, care însemnează „vânt puternic, furtună“, cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1219, sau cu un împrumut din slav. *burja* „furtună“, care a dat *bură*, cfr. BERNEKER, S. W. 103).

BOÁREĂSĂ s. f. v. boar.

BOÁRFĂ s. f. (Iht.) Sorte de *poisson*. — (Polovraci, în Gorj) Un soi de pești mici și groși. H. VI, 235.

BOÁRFE s. f. plur. 1°. *Vieux chiffons; hardes*. — Rufe s. haîne (vechi, murdare, zdrențuite) PAMFILE, I. C. 347, 371. (Șișești, în Mehedinți) com. N. IONESCU (cfr. *buleandră*); p. ext. lucruri vechi și netrebnice (prin casă); cfr. H. II, 31; cfr. *catrafuse*. *Desculțe, în catrințe...*, *alături cu câteva boarfe... le-gate la un loc într'o buccă, stăteau... femeile prostimii*. SADOVEANU, SĂM. V, 975.

BOÁRIE s. f. v. bourie.

BOÁRIȚĂ s. f. v. boar.

BOÁRNĂ s. f. (Entom.) 1°. Espèce de *mouche* (*Musca vomitoria*). 2°. Instrument de musique.

1°. Musculiță care trăește prin păduri și pișcă pe om și animalele (despre aceste musculițe se spune că scot ursul din pădure la mal; umblă multe la un loc, în cete, jucând în soare ca țanțarii). (Bran, în Transilv.) Se mai numește și: *muscă mare*, cfr. MARIAN, INS. 366; REV. CRIT. III, 90, (Cătunele, în Mehedinți) H. IX, 36.

2°. Un instrument de muzică. (Voinești, în Muscel) H. IX, 498.

— Formațiune onomatopoeică, înrudită cu *zbărnâl*.

BOÁRTĂ s. f. v. bartă.

BOÁRTĂ s. f. (Iht.) Espèce de *poisson*. — Un fel de pește. (Slobozia, în Argeș) H. I, 7, (Slobozia-Moaca, în Dâmbovița) H. IV, 312, (Brânceni, în Teleorman) H. XIV, 21.

BOÁRZĂ s. f.

BOÁRZE s. f. plur. (Bot.) } v. borză².

BOÁȘĂ s. f. (Anat.) 1°. *Gros intestin*. 2°. *Scrotum, bourses*.

1°. (Brașov, sing.) Mațul-gros. *Am umplut boașa cu ce-a rămas din tocătura pentru călmoaie (= caltaboașe)*. | Mațele de jos. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 110.

20. (La plur. după anal. lui „coaie“) Punga care cuprinde testiculele, p. ext. coaie („ca să nu le zici pe nume; *boașe* se poate întrebuiți în conversație“). Com. v. CIOBAN, cfr. LM.). *Îl va apucă de boașă*. BIBLIA (1688), 144. *Durare de boașe*. MINEIUL (1766), 119^{1/2}. [Cei bolnavi de vărsat rămân] *umflați la trup, și mai vârtos la boașe*. PISCUPESCU, O. 263. *Ia... boașele unui iepure*. MARIAN, NA. 4. *De-o fi deochiat de om, crepe-i boașele, cure-i [= curgă-i] pișatul!* (Descântec) ȘEZ. VI, 95, cfr. ibid. II, 87²²; IV, 31³⁴, 190¹²; TEODORESCU, P. P. 370^b, MARIAN, V. 138; ALEXICI, L. P. I, 208²²; GRIGORIU-RIGO, MED. I, 53. (Cfr. varianta: *Să-i plesnească boașele!* MAT. FOLC. 543). || (Bot.) *Boașele-popii* = remf. PANTU, PL. | *Boașă-colitei* = untul-vacii. BARCIANU, DDRF. [DICT. citează și un singular — format după analogia lui *coiu* — boș s. a. și s. m., de la care s'a format pluralul *boși* (când e vorba de cele două testicule). *Având 2 chile la amândoi boși*. DOSOFTEIU, V. S. 74², (alături de: *Le taie boașele*. id. ib. 25²).]

— Din lat. *byrsea, -am (<byrsa = grec. βύρσα „piele“). Cfr. boșar, boșantic, boșântoc, boșorog, caltaboș.

BOĂSCĂ s. f. Marc. — (Rar) Tescovină, drojdii (Olt) DDRF. Rămășiță de cazan (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 88. Cfr. hușci.

— Pare a derivă din sârb. vosak, -ska „ceară“, cfr. boștină.

BOĂTĂ s. f. Gourdin, trique, houlette. — (Mold., Ban., Mehedinți) Bătă mare. GR. BĂN., com. STRĂMBULESCU. *Măna dreaptă în carea de comun (= de obicei) se poartă băt sau boată...* LIUBA-IANA, M. 19.

— Din sârb. bota „baston“.

BOĂTĂ s. f. (Dog.) v. botă; (Anat.) but.

BOĂȚĂ s. f. Boulette. — (Mold., în expresiunile) *a face o ~* = un lucru nepotrivit, o posnă (cfr. una boacăină); *a i se întâmplă cuivă o ~ s. a. da peste o ~* = peste o beleă, peste un necaz neprevăzut. Cfr. trăsnaie. *Și s'apucă... de toate poznele, fără a se gândi c'ar da peste v'o boată*. ȘEZ. VI, 4; cfr. CONTEMPORANUL, III, 784. [Și: boanță. *Fără îndoială că și ele făceau din când în când câte ceva, câte vr'o boanță... dar o făceau tot pe furie*. CONTEMPORANUL, IV, 502; (Munt.) *boroboată* s. f. *Un învățat pe scaunul domniei ar face mai multe boroboate decât un neghiob*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. „*Afurisit lucru!*“ *imi ziceam eu. Când să zic și eu Doamne-ajută, mi se întâmplă boroboata*. SANDU-ALDEA, A. M. 28; după LM. și ALEXI și: *boroboanță*; după BARCIANU și ALEXI și: *tanaboată*].

BOĂTCĂ s. f. v. botcă.

BOĂZ † s. a. (Geol.) v. bogaz.

BOĂZĂ † s. f. v. boz.

BOĂZGĂ s. f. Sable (aux bords des rivières). — (Lupșa, în Transilv.) Nisip pe marginea râurilor. VICIU, GL.

BOB s. m., s. a. I. Fève (de marais), fêverole (Vicia faba, faba vulgaris). II. Grain, goutte. III. 1^a. Baie. 2°. (Ne...) goutte.

I. S. m. (Bot.) 1°. Plantă alimentară din familia leguminoaselor, cu flori albe s. trandafirii și cu păstăi mari și puțin umflate. *Un stog de bobu*. (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 309. *Bob* = faba. ANON. CAR. *Să să samene... grâu, oves, bobu, mazăre*. CALENDARIU (a. 1733), ap. GCR. II, 27⁹; cfr. ȘEZ. III, 150¹⁰. *Lată-i frunza bobului*. ȘEZ. I, 76³¹, cfr. II, 137¹¹, III, 153¹⁷, 214²⁴. TEODORESCU, P. P. 635^b. || *Bob-de-farină (Lathyrus platyphyllos)*: variantă sălbatică a acestei plante, cu flori roșietice, numită și: mă-

zărliche, unge-căi (Bucov.). PANTU, PL. [Fără plural. | Rar, și: *bobă* s. f. PANTU, PL. *Snop de bobă*. RETEGANUL, CH. 163.]

2°. P. restr. Fructul acestei plante (și mai ales) sămânța (scoasă din păstare). *Gătitu-le-ați ceva bob fiert?* CREANGĂ, A. 10. *Au vărsat... un sac cu bob*. SBIERA, P. 212¹³. *Curgeau sudorile de pe ei, ca bobul*. RETEGANUL, P. III, 60³³. *Li săreau stropii, Tot cât bobii*. TEODORESCU, P. P. 181. || *Cătu-i negrul ~ ului*: foarte puțin (cfr. cât îi negru subt unghie). CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I, 120. *A mână ~* (= a) a minți, b) (despre femei) a rămâne în însărcinată, cfr. ib. III, 480. [Plur. (rar) *bobi*, (neobicituit) *boburi*. *N'au mâncat boburi, mazeri, adecă legumi*. DOSOFTEIU, V. S. 68².]

3°. (La plur.) Spec. Bobi (2°), în cele mai multe regiuni înlocuiri azi cu grăunțe de porumb (pe alocuri de mazăre), patruzeci și unul la număr, cu ajutorul cărora bobăreșele ghicesc viitorul, spun boalele, etc. (Construcții: se dă, se trage s. se caută în *bobi*, se dă s. se trage cu *bobii*, se trage s. se spune din *bobi*, *bobii* se aruncă s. se pun cuivă; descrierea datului cu *bobii* în ȘEZ. III, 126-127, 232-234). *O bădă-Cloanță din bobi trăgând*. ALECSANDRI, P. I, 21. *La nașterea sa, mama Grachina... îi pusese bobii și-i căutase în palmă și aflase că viitorul lui va fi strălucit*. CONV. LIT., ap. TDRG. *Eu sânt mama Axinia, Care dau în bobi și cărți*. I. NEGRUZZI, IV, 558. *Și într'adevăr, mai potrivit popă pentru mai potrivit sat nici cu bobii nu s'ar fi putut găsi*. SLAVICI, N. 10. *Cătră căpătâiul dintâi al vremilor, până unde praștia minții nu azvârle și cărturarii își pierd d'a-surda bobii*. DELAVRANCEA, S. 79. *Dar poate da ea bobii cu sita!* COȘBUC, B. 126. *Babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobi...* CREANGĂ, A. 12. *Trage, mândro, cu bobii, Nu-ți mai lăcrimă ochii*. ALECSANDRI, P. P. 234¹. *Unii alegă pe la babele vrăjitoare, ca acestea să le caute în cărți și în palme, să le arunce bobii...* MARIAN, SE. I, 60 || *I-s ~ îi numărăți* = îl așteaptă o primejdie. PAMFILE, J. II; cfr. îl trage ața. | *De ce-mi numeri tu ~ îi mei?* = ce te amesteci în treaba mea? id. J. I. A da cu bobii: a veni tocmai la vreme (ca și când ar fi dat cu bobii și ar fi aflat astfel că e așteptat). ~ numărât = întocmai, exact, clar, limpede, lămurit, deslușit, amănunțit. Cfr. ZANNE, P. I, 120, IX, 442. *Dacă n'o iubește, n'are decât a nu se dueli pentru dînsa...*; *și se pare că-i bob numărât*. ALECSANDRI, T. 1288. *Nenea Hristodor... dovedește, bob numărât, că arenzile au scăzut*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Le-au povestit toate, bob numărât, după cum s'a întâmplat*. SBIERA, P. 277⁸. *Patruzeci de franci, bobi numărăți* (= tocmai). PAMFILE, J. I.

II S. a. 1°. P. anal. s'a zis apoi și un ~ de mazăre, de fasole, apoi de porumb și în urmă și de grâu, de piper, de mac, spre a designa mai întâi sămânța acestor plante alimentare scoasă din păstare, de pe cocean, din spic sau din măciuc. Astfel ~ devine termenul general pentru orice fel de „grăunte“ (când floarea se preface în fruct, se zice că ea „leagă ~“) și se întrebuițează, cu deosebire, când voim a arăta un individ din noțiunea colectivă grâu, mac, piper, etc. (cfr. fir 3°). *Spicele* [de grâu] *răscoapte...*, *incărcate cu bob mare și greu*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Secară albă și neagră la bob*. H. IV, 193. *Vede un bob de piper*. RETEGANUL, P. V, 26³². *Dragostea pe care-o faci E ca fasolea pe haraci: Se urcă pân' la un loc S'apoi stă și leagă bob*. ȘEZ. IV, 138³⁰; cfr. MAT. FOLC. 300. *Și-l găsrăm [grăul] În paiu ca trestia, În spic ca vrabia, În bob ca mazărea*. TEODORESCU, P. P. 139^b. *În... aceste zile, poporul... nu lasă copiii să mănânce boabe de fasole, porumb fiert, ori alte feluri de boabe, având credința că de vor mănâca orice soi de boabe, o să le iasă pe corp vărsatul mare ca boabele*. LEON, MED. 154. *Patru boabe pe-un ștuleu*. JARNIK-BĂR-

SEANU, D. 471. *Foaie verde bob-năut* (JARNİK-BĂRSEANU, D. 178, 200, 207, 236; ȘEZ. I, 288/3), ~ de linte (TEODORESCU, P. P. 270), ~ de mac (ib. 311^b), ~ de meu (ZANNE, P. II, 146). † Din ~ în -: amănunțit. (Cfr. din fir a păr.) *Dacă nu știi, ți-aș arăta Din bob în bob amorul.* EMINESCU, P. 272.

2°. P. ext. s'a zis în general și un ~ de nisip sau de rouă, etc., spre a indica masa mică și rotundă care formează unitatea acestor noțiuni colective (cfr. picătură, strop, fir 3°). *Se temedă să nu greșescă, nici cât bobul de nisip.* PANN, Ș. I, 54; cfr. G. VÂLSAN, CONV. LIT. XLII, 145. *Presupunind lumea redusă la un bob de rouă...* EMINESCU, N. 32. *Boabe mari de piatră scumpă.* id. P. 34.

III. (Prin confuziune cu boabă).

1°. Boabă (de strugure).

2°. (În expresiile:) nu... ~, nici... ~ = nimic de loc. *Nu eise nici măcar bob.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Bietul sătean... nu ar pricepe bob.* CONV. LIT., ib.

— Din slav. bobъ, idem. Cfr. boabă, boană, boambă.

BOBĂ s. f. *Grand'mère; femme.* — (În Munții-apuseni; ungurism) Bunică. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. În Vlădeni, comit. Făgăraș, vocativul *bobu*, de obicei în legătură cu lele, e cuvântul obișnuit cu care te adresezi unei femei. JAHRESBER. VIII, 314. Cfr. dodă, dadă, lele.

— Din ung. bóbám(-asszony) „bunico!“

BOBĂ s. f. (Bot.) v. bob.

BOBĂETURĂ s. f. v. bombăni.

BOBĂICĂ = babaică. (Dăieni, în Constanța) H. II, 262. *Se așeză... la bobăici.* DUNĂREANU, SĂM. VI, 371. [Plur. -baici H. II, 262 și -băici.]

BOBĂLĂ s. f. *Résidu, marc; eau de vaiselle, rinçure.* — (În Mehedinți și în Banat) Ceea ce se depune pe fundul butoiului, din vin sau oțet. [D. ex.] *N'a mai rămas decât niște bobălă.* (Mehedinți) N. REV. R. 1910, 85. Cfr. drojdie. Lături, brahă. (Deta, în comit. Timiș) VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. (Înțelesul fundamental pare a fi cel de „zoale“ și deci a sta în legătură cu tulpina slavă *babits* „băsică de apă“, cfr. BERNEKER, SL. WB. 78-79).

BOBĂLCĂ s. f. v. bubălcă.

BOBĂLNĂU s. a. *Colline.* — (Poenari, în Muscel) Rădicătură mai mică de teren (cuvântul e citat alături de „dălmă“ între numirile de formațiuni topografice, fără a fi definit mai de-aproape). H. IX, 387.

BOBĂLNIC s. m. (Bot.) v. bobovnic.

BOBĂNÉL s. m. (Bot.) Nom de plante. — (Bonteni, în Muscel) Numele unei buruieni (nedefinite mai de-aproape). H. IX, 79.

BOBĂR s. m. v. bobăreasă.

BOBĂREĂSĂ s. f. = băbăreasă. *Subt numele de vrăjitoare, poporul din Pietroșița (jud. Dâmbovița) înțelege o femeie care dă cu cârțile... ori... cu bobii, numită bobăreasă.* H. IV, 163. *Țigance bobărese* (Vâlcea). ION CR. III, 244. [Cu alt sufix: bobărnită, ap. TDRG.] Mai rar masculin bobăr = cel ce ghițește în bobii RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din bob (I, 3°), prin suf. nom. agent. -ar, la fem. -ăreasă.

BOBĂRNĂ s. f. (*Femme*) *camuse qui nasille.* — (Rare; în batjocură) Femeie cârnă care vorbește pe nas. ION CR. II, 302. Cfr. bobărnac.

BOBĂRNĂ s. f. *Prison.* — (Ban.) Închisoare întunecoasă. în care deținuții se puneau cu picioarele în gros, iară grumazul li se închidea într-o scândură prinsă de o bărnă din părete. Com. LIUBA.

BOBĂRNĂC s. a. *Nasarde, croquignole.* Nom d'un jeu d'enfants. — Lovitură dată (mai ales peste nas) cu degetul mijlociu încovoiat și apăsător pe cel mare și apoi ridicat brusc. Cfr. tiplă, sfârlă, frișcă. *Mândra călărească îi trage un bobărnac în nas.* CARAGIALE, N. F. 71/23. *Dădea necontentit bobărnace gunoaelor de pe haîne.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Fig. *A da cuivă un ~* (s. -e) = a-i da peste nas, a-l rușina printr'un răspuns sau printr'o (ușoară) dojană meritată. Cfr. ȘEZ. II, 73/23-4, ZANNE, P. IV, 277, PAMFILE, C. *Săvah îmi dă și mie bobărnace.* GORJAN, H. II, 68. (Mai rar, cu înțeles pasiv) *A lua* (s. a *dobândi*) - e. *Grădinarul... dobândise... câteva bobărnace de la fetele împăratului, că bagă argași tot ce este mai urcios.* ISPIRESCU, L. 232. || Joc cu băbărnaci: joc de copii cu pietricele mici, rotunde. BĂRCIANU, (Pelești, în Dolj) H. V, 357, (Băilești, în Dolj) H. V, 17, (Vânju-mare, în Mehedinți) H. IX, 124. [Și: băbărnac s. a. POLIZU, BĂRCIANU, etc., bărbărnac BĂRCIANU.] Cfr. bobărnă¹.

BOBĂRNĂCĂ s. f. (Iht.) *Goujon* (Cyprinus Goujon). — Vârlugă. TDRG.

BOBĂRNĂȚĂ s. f. v. bobăreasă.

BOBĂLĂ s. f. (Cul.) Sorte de mets. — (Răchita, în Ban.) Mâncare pregătită din făină de porumb, unsoare [= untură] și lapte. Se mănâncă mai ales cu mămăligă. VICIU, GL. Cfr. coleașă.

BOBĂICĂ s. f. *Vieille femme.* — (În Transilv., rar, în batjocură) Babă, băbătie: *Așă mer(g)i, ca o bobăică!* (Șomfalău, comit. Târnava mică) VICIU, GL. — Derivat din bobă, prin suf. -ică.

BOBĂICĂ s. f. *Vallée profonde.* — (Munții Sucevii, în Mold.) Un fund de vale adâncă subt o bătcă. ȘEZ. II, 150/9. („În munții Bucovinei se află mai mulți munți cu numele *Bobăica*.“ MARIAN.) Cfr. beucă.

BOBĂIU s. m. Nom de chien. — Nume de câine ager, care dă cu ușurință de urma vânatului. Cfr. JAHRESBER, XII, 156.

— Derivat din bobă, prin suf. calif. -eiu.

BOBĂNCIU s. a. v. benchiu.

BOBĂ vb IV^a. trans. *Découvrir (la trace de qqn.), trouver, tomber juste; arranger.* — Înțelesul fundamental este: a ghici dând cu bobii. De aici apoi, p. ext., a nimeri, a brodi, a găsi, „a afla urma cuivă“ (RĂDULESCU-CODIN), „a potrivi“ (PAMFILE, J. III). *Umblară să găsească nuroră, și o bobăică.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Nu știu cum face, nu știu cum drege, că le bobăeste bine.* id., ap. DDRF. *Sânt glumeți nevoie mare și nu se supără, de și-ar scorni nune, fapte închipuite și bobite.* JIPESCU, O. 39. — Derivat din bob.

BOBĂ s. a. *Perche ou bâton (à remuer).* — Par cu care pescarii scormonesc peștele din ascunzători, cfr. bold, știoldic. *Cei cu sacii cuprind gârta, iar alții cu bobicele bat înainte, și peștele vine și-l prind în saci.* (Sărdanu, în Dâmbovița) H. IV, 277, cfr. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 155. | „Cu bobicul se amestecă varul cu nisipul.“ (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 157.

BOBĂ s. m. Numele pietricelelor cu care se joacă jocul numit în buși s. în bobici, descris la PAMFILE, J. II, 3-5.

— Derivat din bob, prin suf. dim. *-ic* (cfr. bulg. *bobak*).

BOBICĂ s. f. (*Petit*) pot. — (Ban. și Mehedinți) Ulcică, oală. *Frunză verde măzărâică, Dragostea de fată mică, Ca făsula din bobică; Dragostea de fată mare, Ca făsula din căldare.* HODOȘ, c. 69. [Diminutiv; *bobicuță* s. f. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 82.]

BOBIDRĂGI s. m. plur. (Bot.) Nom d'une fleur. — (Bârca, în Dolj) Numele unei flori (nedefinite mai de aproape). H. v, 28.

— Probabil, bobii dragi.

BOBINĂ s. f. *Bobine*. — (Franțuzism) Mosor. Cfr. țeavă. | Spec. (Fizică) Mosor pe care e înfășurat un fir de aramă acoperit de un înveliș de mătase sau de bumbac și care, pus în comunicație cu o pilă electrică, dezvoltă curenți de inducție și slujește ca electro-motor. *Bobina lui Ruhmkorff*.

— N. din fran.

BOBÎR subst. *Fruits* mûris avant l'époque. — (Ban.) *Bobir* se zice la poamele și fructele foarte mici ce s'au copt nefiind încă din destul dezvoltate: *Anul acesta am căpătat numai niște bobir de cartofi, cucuruz, etc.* Com. LIUBA. Cfr. *bombir*.

BOBIȘÓR s. a. v. *bobuleț*.

BOBIȘTE, BOBIȘTINĂ s. f. *Lieu planté de fèves*. — (În Sălăgiu) Loc plantat cu bob (1°). VAIDA.
— Derivat din bob, prin suf. col.-loc. *-iște (+ -ină)*.

BOBIȚĂ s. f. 1°. (*Petite*) baie. 2°. *Groseille-à-maquereau*. 3°. *Grain, pois sur les étoffes*. 4°. *Grain de beauté, envie, mouche*. 5°. *Camarine-noire (Empetrum nigrum). Raisin-de-renard, parisette, herbe-à-Pâris (Paris quadrifolia)*.

Diminutivul lui *boabă* (derivat prin suf. *-iță*).

1°. *Boabă* (mică), mai ales de struguri, cfr. *buburuză*. *Vin ce iaste din multe bobife stors.* VARLAAM, c. 44. *Dă-mi o boghiță de poamă.* ȘEZ. VII, 8. *Struguri foarte timpurii, având pelița bobifei strevezie și subțire.* (Somova, în Dobrogea), ap. HEM. 540/11. *Bobifele sau buburuzele de anin se chiamă, în Bucovina, anine sau arine.* ib. 1207/10. *Nu-s șoarece, să mă îmbăt dintr'o bobită (boghiță) de poamă.* PAMFILE, J. I. || (Bot.) *Bobita-lupului* = *dalac*. PANȚU, PL., BĂRCIANU, numită și: *bobita-țapului*. DDRF. [Cu a't suf. *bobică* s. f. TEODORESCU, P. P. 194^b, pe alocuri cu înțelesul spec. de „boaba tufelor de stejar”. VICIU, GL.]

2°. Spec. Agrisă. (Giorocuta, în Sălăgiu) VICIU, GL.

3°. P. anal. Punct, picăteșă, puiu (pe stufe). *Un future alb cu bobife albastre.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O rochie de muselină albă cu bobife verzi.* DEMETRESCU, ibid.

4°. Semn natural pe obraz s. pe trup, alunică. Cfr. PONTBRIANT.

5°. (Bot.) = *vuietoare*. PANȚU, PL. || = *dalac*. ib.

BOBIȚĂR s. m. (Bot.) = *agriș*. (Giorocuta, în Sălăgiu). VICIU, GL.

— Derivat din *bobită*, prin suf. nom. agent. *-ar*.

BOBIȚEL s. m. (Bot.) = *drob* = lemnul-bobului. GRECESCU, FL. 159; PANȚU, PL.

— Derivat din *bobită*, prin suf. dim. *-el*.

BOBITOĂRE s. f. *Disease de bonne aventure*. — Femeie care știe a da cu bobii. Cfr. *băbăreasă, bobăreasă. Maica mea-i boghitoari, Ia boghiți șapucă'n sat.* GRAIU, I, 290.

— Derivat din *bobii*, prin suf. adj. *-itor*.

BOBITÓS, -OĂSĂ adj. v. *bobos*.

BOBLÊȚ, -EĂȚĂ adj., subst. *Sot, niais, nigaud, borné*. — (Munt.) Prost, prostălău, nătărău, bleg. *Omul mai eră cum eră, măcar că ținea de vremea lui, când toată lumea eră bobleată; dar femeea lui eră o pedeapsă.* T. CERCEL, SĂM. IV, 765. *Noi... le zicem pe șleau: bobleți, șireți, proști, seci, ori vaci încălțate.* ISPIRESCU, U. 114/9. *Ei mai mari și să rămăie mai pe jos de cât el, ca niște bobleți!* id. L. 320. *Să înșelăm și să furăm noi cei de sus pe cei de jos, că-i știm bobleți și nu ne simt.* JI-PESCU, ap. TDRG. [Și: *boblête*; cu alt sufix (Mold.): *boblêtic, -ă* adj., având pe lângă înțelesul de „prost, prostănac, într'o ureche” și cel de „moale, molatic, greoiu, neputincios”. ȘEZ. v, 38/22, IX, 147, ION CR. II, 79, III, 345. *Ursul este trândav și boblêtic.* CREANGĂ, GL.]

BOBLÊȚ, BOBLÊTE s. m. (Iht.) v. *obleț*.
BOBLÊTIC, -Ă adj. v. *bobleț*'.

BOBOĂNĂ s. f. *Enchantement, ensorcellement, charme, sorcellerie*. — (Transilv. și Mold.; unghurism; mai ales la plur.) Farmec, descântec, vrajă; cfr. *solomonii, moșmoane, borboase* LB., REV. CRIT. III, 89; ȚIPLEA, P. P., (Vlădești, în Covurluiu) H. III, 505. „*Borboasele sau boboanele* sânt un fel de vraji ce le lucrează parte din femei pentru a le duce la vecini, ca să nu le meargă bine interesele”. (Malușteni, în Covurluiu) H. III, 294. „*Boboană* = materialul ce se folosește [= intrăbuințează] la vrăciurile felurite”. VAIDA. *Mearse la capîștea unde făcea împăratul boboanele aceale spurcate idolești.* DOSOFTEIU, V. S. 163, 2. *Pe semne vrei să se prindă de noi toate boboanele?* NÁDEJDE, ap. TDRG. *Ducă-se de pe om... boboanele.* ȘEZ. v, 146/15. *Vai, dragă, că ști boboane. De nu s'ar ști boboni, Doamne, că urită-ar hi.* ȚIPLEA, P. P. 68. *A face boboane* = a fermecă, a vrăji. LB., REV. CRIT. III, 89.
— Din ungh. *babona*, idem.

BOBOĂNE s. a. plur. (Med.) = *udmă*. Cfr. *bubon*.
BOBOĂNȚĂ s. f. v. *bomboană*.

BOBOĂR s. m. (Industr.) *Tisserand* ou *fabricant de bobouă*. — (În Brașov, învechit) Țesător de postav gros de lână, postavă care face bobouă. ALEXI. [Pronunț. *-bo-ar*.]

— Derivat din *bobou*, prin suf. nom. agent. *-ar*.

BOBOĂȘĂ s. f. (Bot.) *Pomme de terre*. — (Transilv., Ban.) Cartof. (Bistrița) VICIU, GL. *Boboșă*. ANON. CAR

— Formă fuzionată din *boabă* + *gogoasă*.

BOBOC s. m., s. a. 1°. *Bouton de fleur*. 2°. *Oison, caneton*.

1°. Caliciul ce conține floarea (mai ales de trandafir) înainte de a se deschide și a se desvoltă pe deplin; floarea nedeschisă și nedesvoltată pe deplin. (Cfr. mugur) *Numai un stuf de trandafiri mai eră infrunzit și plin de boboci.* ISPIRESCU, L. 77. *Trandafir cu doi boboci, Te-aș iubi și, zău, nu pociu.* TEODORESCU, P. P. 304^b. *Un boboc de floricică.* ȘEZ. IX, 162. † *S'a încheiat bobocul* = s'a isprăvit, nu mai poate spune sau face nimeni nimic. (Jud. Olt) ZANNE, P. IX, 443. † (Fig.) Ca termen de desmierdare. *Mărica e un boboc de fată.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Leonida: Trebuie să fie târziu, Mișule...?—Efimița: Douășp'ce trecut, bobocule!* CARGIALE, T. 82/15. *Se bucură, nevoie mare, că pusesese ochii pe un așă boboc de flăcău.* ISPIRESCU, L. 387. [Plur. *boboci* (mai rar, mai ales în rimă) *boboace*. *Legătura cea mai mică, ce aveă flori numai boboace, care acum se deschideau, o dete fetei celei mici.* ISPIRESCU, L. 165. *Cu perdele prinse'n ace, La ferestre cu boboace.* TEODORESCU, P. P. 205^b. Fig. (cu funcțiune adjectivală, cu înțelesul:) mic, mititel

Pernițe prinse'n ace Și mai mari și mai boboace. id. ib. 206^b.]

2°. P. anal. Puiu de găscă s. de rață. *Glasul bobocului și vârtutea colunului are.* CANTEMIR, IST. 262. *Văd cloșca păscând bobocii de rață pe malul bălții.* ODOBESCU, III, 13^{1/25}. *Pe câmpul gol el vede un copil umblând desculț Și cercând ca să adune într'un cârd bobocii mulți.* EMINESCU, P. 191. *Se pomeni cu câțiva boboci de rață măcâind după dînsul.* ISPIRESCU, L. 325. *Două găște și-un boboc.* ȘEZ. III, 125^{2/21}. † Toamna se numără bobocii: urma alege. ZANNE, P. I, 82. *Par'că te-au păscut bobocii (se zice celor rău tunși, „tunși cu scări“).* PAMFILE, J. II. *A paște s. a păzi boboci = a fi gură-cască, a-și pierde vremea neatent. D-voustră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pripești al cui fapt e acesta.* CREANGĂ, P. 233. *Nu pasc bobocii, cum crede el: am eu grijă“.* PAMFILE, J. II. || (Fig.) Începător, agiamiu. id. ib. II. Cfr. găscă, agramat. *Fîul craiului, boboc în felul său la trebi de atestate, se potrivește spanului.* CREANGĂ, P. 205.

[† și: boboc. | Diminutiv: bobocel s. m. 1.) *Ieri pe-un trandafir de câmp, Am văzut un bobocel.* COȘBUC, B. 214. *Flori cu bobocii.* RETEGANUL, TR. 137²¹. *Foaie verde bobocel.* TEODORESCU, P. P. 663. (Fig.) *Pentru dumneata, bobocelul mamei.* ISPIRESCU, L. 54. | 2.) *Astă găscă-i din Băcău... Și-a scos doisprezece bobocii, De-a dragul să cați la ei.* MARIAN, I. 217. *S'a dus la păscut după viței Și s'a'n-tors cu bobocii.* ZANNE, P. II, 548. | Mai rar, boboceă s. f. (cu înțelesul 1°). *Lința neichii, boboceă, Dar așeară ce-și eră, De nici nu puteai cină?* BICESCU, P. P. 81, și bobocică s. f. (cu înțelesul 2°). MARIAN, O. II, 374. Tot așa se numește și un danț țărănesc. ION CR. I, 155, (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, (Prunișor, în Mehedinți) H. IX, 74. || Ca strigăt de chemare pentru bobocii de găscă, se întrebuințează (repetate) formele scurte ale bocii! RĂDULESCU-CODIN, (Tazlău, în Neamțu) H. X, 498, (Bogza, în R.-Sărat) H. XII, 207. *Nevastă-sa eră într'un nor de lighioane, cărora le zăriele grăunțe, chemând pe fiecare pe limba sa: Puiu, puiu, puiu! Uti, uti, uti! Bocii, bocii, bocii!* ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII, 917, bocel! bocică! bocicu! (Tazlău, în Neamț) H. X 498.]

— Din n.-grec. μπουμπούκι „boboc de floare“. CIHAC, II, 639.

BOBOCEĂ s. f., **BOBOCÉL** s. m. v. boboc.

BOBOCI vb. IV^a v. îmboboci.

BOBOCICĂ s. f. v. boboc.

BOBOLĂC s. m. (Mor.) = babalac (la moara de vânt). (Berești, în Covurlui) H. III, 49.

BOBÓLNIC s. m. (Bot.) v. bobornic.

BOBOLOÁCĂ s. f. v. boboloș.

BOBOLOCÁT, -ÁTĂ adj. v. boboloș.

BOBOLÓS s. m. *Boulette*. — Globuleț, bulgăr mic, „o sferă mică (mai rotund decât cocoloșul)“. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. Cfr. blucă. boț, gogoneă. *De câte-ori se coace málain, mama face câte un boboloș (turtă) de prânzișor (dejun), pentru fiecare membru din familie.* LIUBA-IANA, M. 99. || Spec. „Conținutul oului“. REV. CRIT. III, 89. | „Beșicele ce le face apa când fierbe“. ib. [Cu schimb de sufix: boboloacă s. f. „Blucă...“, boț mic și rotund“. MARIAN, INS. 13, Com. LIUBA. *Gândacii... se văd pe drumuri... trágând câte o boboloacă sau ghemuș cât un ou de pasăre de mare, făcută din baliși de vițe.* MARIAN, INS. XI, cfr. 13; (+ gomoloș, gomoloț, golomoș) bobolóz s. m. „Bobolozii = cocoloșii de făină din mămăliga rău mestecată (lona, lângă Gherla)“ VICIU, GL.; bobolót s. m. *Boloboși = gogoloși, cocoloși, bșicútele mici de unt ce se formează în smântâna încălzită.* PAMFILE, I. C. 23. *Untul mie, zara*

fie, Boloboși ca mazărea. ZANNE, P. IV, 192; în funcțiune adjectivală, varianta bobeliót, -oátă adj. „Rotund, rotunjor, durduli: Față boboloață“. (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCIU. Cfr. bucălat. | Derivate: boboloșat, -á adj. În formă de boboloș, sferic (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU; bobolocát, -á adj. = gioburos. Com. LIUBA.]

— Formație spontană din bob și cocoloș. Cfr. bolborosli.

BOBOLÓȘAT, -ÁTĂ, BOBOLÓȚ, -OÁTĂ adj., **BOBOLÓZ** s. m. v. boboloș.

BOBONÁT, -ÁTĂ adj. *Rond, bombé*. — Rotund, bulbucă, „măricel ca bobul“. PĂSCULESCU, L. P. *Ca grindina bobonată... Dințișorii.* BARAC, ap. TDRG. *Grânele apusene și bobonate se disting printr'o mare producțiune la hectar.* SANDU, S. 104. *Pe valea lui Zgaidarac, O chilă de meu vărsat, Numai unul bobonat?* (= Luna și stelele). PĂSCULESCU, L. P. 88. [Cu alt sufix: bobonél s. m., ca numire de căne. JAHRESBER. XII, 143.]

— Participiul unui verb (atestat numai la LM.) a se boboná = „a se umflá, a se beșică“. Cfr. gogonat.

BOBONÉL s. m. v. bobonat.

BOBONÍ vb. IV^a. *Ensortceler, faire des sortilèges*. — (Transilv. și Ban.; unгурism) A fermecă, a vrăji. REV. CRIT. III, 89, TIPLEA, P. P. „Bobonesc = superstitionibus utor.“ ANON. CAR. *Vai, dragă, că ști boboane. De nu s'ar ști boboní, Doamne, că uritá-ar hi.* TIPLEA, P. P. 68. [Derivat: bobonitór, -oáre adj., subst. *Du-te vânt... cu bobonitóri.* (Vascău, comit. Bihor.) ȘEZ. V, 146^{1/17}; „bobonitore = superstitiosa, praestigiatrix.“ ANON. CAR. | bobonoșág † s. a. (< ung. babonaság, idem) Vrajă, farmec. *De bobonoșaguri ce nu taste la tipic, să nu fie.* DOC. (a. 1675), ap. GCR. I, 218^{1/1}.]

— Derivat din boboană.

BOBONOȘÁG † s. a. v. boboní.

BOBÓRNIC s. m.

BOBÓRNICĂ s. f. (Bot.) } v. bobovnic.

BOBOROÁDĂ s. f. v. borboasă.

BOBOROJÍ vb. IV^a v. îmboboroji.

BOBÓS, -OÁȘĂ adj. *Plein de grains, qui contient beaucoup de grains*. — (Rare) „Plin de bobi sau boabe; care are sau dá bobi mulți; cu fața aspră ca cum ar fi compusă din boabe“ LM. *Grâu bobos.* (Cătunele, în Mehedinți) H. IX, 35. [DICT. dau și o formă neobicinuită (derivată din *bobiță*) bobitós, -oasă.] — Derivat din bob, prin suf. adj. -os.

BÓBOȘ, -OȘĂ adj. *Huppé*. — Moțat și pintenat. (Țara-Hațegului; unгурism; în expresia) *Găină boboșă*: cu pene multe și mari pe picioare și cu conciu. REV. CRIT. III, 89.

— Din ung. *bobos (bubos) tyúk* „găină moțată“.

BOBÓS, -OÁȘĂ adj. *Tacheté, moucheté, taché*. — (Transilv., unгурism) Pestiț, pătat, cu pete, cu picățele LB, LM. *Impiedecându-i-se calul cel boboș, ce-l numea Kalman, ... au căzut cu el cu tot.* ȘINCAI, HR. III, 156^{1/16}. [Diminutiv: boboșór, -oáră. O *sugnă boboșoară.* TIPLEA, P. P. 30.]

— Din ung. *babos*, idem.

BOBÓS s. m. (Anat.; pop.) *Globe de l'œil; prunelle, pupille*. — Globul ochiului, lumina ochiului, pupilă. LB. — Derivat din bob, cfr. gogoașă, cocoloș.

BOBOȘÁ vb. I^a. *Enfler, gonfler*. — A se umflá (ca bobul). *Bubă cu 9 guri, Nu te înălță, Nu te boboșă.* MARIAN, D. 307. || Spec. (Despre ochi) boboșat, -á

adj. Iesit în afară, umflat. *Dar tu ești bolnavă de ceva, De-ți sânt ochii boboșafi așa?* id. 374. *Ochii ei boboșafi și bleojdiți.* JIPESCU, O. 155; cfr. RĂDU-LESCU-CODIN.

— Derivat din boboș².

BOBOȘOR, -OARĂ adj. v. boboș².

BÓBOT s. a.; **BÓBOTĂ** s. f. 1°. *Flamme, flambée.* 2°. *Emportement, accès, explosion* (de colère).

1°. Flacăra (care izbucnește de-odată, pe neașteptate), cfr. bobotaie, vâlvătaie. [Omule] *ca un foc ce pe ceriuri, în bobote de odată, Noaptea fulgerând se vede și stingându-se îndată.* KONAKI, P. 277₁. † (Mold.; întrebuintat mai ales în expresia) *A vorbi în ~ s. în -e* (propriu: a spune pe neașteptate ceva nepotrivit) = într'aiurea (ALECSANDRI, T. 1767), în dodii, a aiură, a vorbi fără să știe cum e lucrul (CREANGĂ, GL., ZANNE, P. II, 847); cfr. în papai-nouage. *Vorbește în bobote pâlămariul.* ALECSANDRI, T. 911, cfr. 1094. *Tuci măi... ce mai vorbești în bobote, că s'a mânia omul.* CREANGĂ, A. 105. | P. ext. *A umbla în -e* = de geaba, fără folos. PAMFILE, J. II. *Mergeă, cum se zice, în bobote; nu știă singură încotro.* CONTEMPORANUL, V, 1, 103. | P. gener. În s. din ~ = la întâmplare, fără rost, într'o doară. *Lucrările de făcut în îmbunătățirea vitelor domestice sânt astăzi destul de înaintate, pentru ca voină cineva să se apuce de lucru, să nu fie nevoit a lucra în bobot.* I. IONESCU, P. 523₃. *Negufitorul nu face numai socotele din bobot.* idem, C. 245. *Asta nu s'a pus în bobot, cum ar crede criticul.* RUSSO, S. 6. *Pe când noi dum în bobot, [Turcul din cetate] trăgea în carne vie.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

2°. Fig. (Transilv., s. f.) *Acces de furie.* *Să-l prăpădească, într'o bobotă.* RETEGANUL, LUC. II, 67. *Lelea Nastasie, într'o bobotă de mânie, dădă... pe Ileana.* id. P. I, 52₁₂₃.

— Din slav. (bulg., sârb.) *bóbot* „zgomot (produs printr'o explozie)“.

BOBOTAIE s. f. *Flamme, tourbillon de flammes; flambée.* — Flacăra mare. Cfr. vâlvătaie, vâlvoare. LB., FRÂNCU-CANDREA, R. 52. *S'au plecat bobotăia în afară asupra oamenilor acelor vârtucioși și i-au ars de i-au făcut zgură, și luă bobotăia în goană pre împărat.* DOSOFTEIU, V. S. 130. *Să stînsă bobotăia focului.* idem, ib. 136, cfr. 130. *Au poruncit să aducă lumini în corturi și să facă bobotăi, ca să gândească Românii că n'au pierit toată oastea.* ȘINCAI, HR. I, 245₇. *Făcuseră o bobotaie mare, ca să n'o poată stînge.* N. REV. R. I, supl. II, 29. *S'aș arde cu bobotaie, Ca și-o giradă de paie.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 339. || Spec. „Foc micșor, ce, la începutul primăverii, copiii din Muntenia și din Oltenia, de pe lângă Dunăre, fac așa cam pe sub seară și-l sting târziu de tot“. PĂSCULESCU, L. P. *În aprinsul bobotăilor.* id. ib. 255₅. *În stînsul bobotăilor.* id. ib. 247. [Plur. -tăi. | Cu schimb de sufix: (Ban., cu pronunț. dial. *bobotónu*) bobotoin s. a. Foc cu bobotăi. *Hai la bobotoinu... Că la voi s'a stîns, La noi s'a aprins.* MARIAN, SE. I, 272.]

— Pentru etimologie cfr. sârb. *bobótanie* „crepitus.“ Cfr. bobot.

BOBOTEAZĂ s. f. sing. tant. (Bis.) *Épiphanie, jour des Rois.* — Sărbătoarea bisericească de la 6 Ianuarie, ținută în amintirea botezului Domnului Isus Hristos, Apă-botează, (†) Arătarea-Domnului, † Blagovălenie, † Bogovălenie. *În postul cel mare, sau la Crăciun, sau la Bobotează, sau alte zile mari.* PRAVILA (165²), 136₃. *Slujea liturghie la zile mari și Iordan la Bobotează.* NECULCE, I. ET. II, 257₂₅. *La Bobotează strigam chiralesta, de clocotea satul.* CREANGĂ, A. 10. *Dacă în ziua de Bobotează va bute crivățul, vor fi roade la bucate.* ȘEZ. III, 46₁₃. *Cine în ziua de Bobotează va intra în apă, scapă de*

friguri. ibid. III, 47₁₈. *Ajunul Bobotezei.* ib. I, 146₂₈. *Cându-i pe la Bobotează, Se tot uită pe fereastă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 447. † „De, că n'o fi gerul Bobotezei: se zice când cineva se vaită de frig, fără a fi ger mare“. MUSCEL, 17. *La Bobotează brăzdează:* crește ziua binisor. ib. 17. || (Fig.; rar) *Beleă. trăsnaie, tanaboată.* BARCIANU, MUSCEL, 17. *A pățit o bobotează, de i s'a dus numele.* DDRF. *Nu mi-i face vreo bobotează!* MUSCEL, 17. [În Țara-Oașului și prin Reteag se zice și *Apă-botează.* CANDREA, T. O., MARIAN, SE. I, 162.]

— Se pare că avem a face cu o desvoltare a formei (a) apă-botează (formă atestată. Mai greu e de admis că elementul întâi al cuvântului compus ar fi slav. *bojъ* „Dumnezeu“, precum se admite de obicei, sau chiar slav. *voda* „apă“).

BOBOTÍ vb. IV^a. 1°. *Brûler à grandes flammes. S'enflammer.* 2°. *S'enflammer. S'enfler, se gonfler. Se fûcher.*

1°. (Absol. Despre foc) *A arde cu bobot, cu vâlvătai, cu sgomot, cu trosnituri.* Cfr. bubui, du(r)dui. *Bobotăia focul, șuerând.* DOSOFTEIU, V. S. 130₉. *Așa boboteaște focul, Cât oltariul măi s'aprinde.* BARAC, A. 22. *Roșii vâlvoiri bobotind se revarsă prin bărne.* COȘBUC, E. 245₂₂. *Dragoste cu multă jele, Ca și focul de surcèle, S'aprinde și bobotește, Da'n casă nu se'ncălește.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 156. || (Fig.) *A se aprinde de mânie, a se infuria. Nici să fi turnat unsoare pe foc, parcă nu s'ar fi bobotit mai tare de cum s'a bo[bo]tit muierea, când a auzit vorbele acestea.* RETEGANUL, P. IV, 25₄. [Și refl., numai în LB. „Mă bobotesc = dau flacăra.“]

2°. P. ext. (Despre o bubă) *A se inflama, a se umflă (când e să spargă).* LB., BUGNARIU, NĂS., (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCUI, REV. CRIT. III, 89, FRÂNCU-CANDREA, M. 93. | Spec. (Despre o rană) *A se obrinti (la frig) LB., a se cățeli (Vicovulde-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. Cfr. a coace. S'a tăiat la mâna dreaptă, a fost la pădure și, de frig, toată mâna s'a bobotit.* (Nemțisor, Vânătorii-Neamțului, în Neamtu) ION CR. III, 156. *În cătă vreme... se va vedei locul [bubei] bobotit și roș.* DOCTORUL SĂTEANULUI, ap. TDRG. *Nu boboti, Nu obrinti.* ȘEZ. IV, 158₂₄. || (Despre apă) *A se umflă (dând de vreo ieșătură s. piedecă) REV. CRIT. III, 89, Com. A. BANCUI. Fiind gerul mare, s'au bobotit (= umflat) apele.* (Baia-mare, în Mehedinți) H. XI, 3. *Bobotită de desubt, de strânsura apelor, gheața groasă... se rupsesse și zăporul își tăiasse cale.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 921. || Fig. (Despre oameni) *Bobotit = bosomeflat, supărat.* (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONUSCU.

[Derivate: bobotire s. f. *Inflamare. De cumvâ bobotirea ochilor easte numai de rând, și nu primelicioasă, trebeu numai cu apă spălat.* CALENDARIU (1814), 177₁₈. *Bobotirea și umflarea ugerului.* ib. 183₁₈.]

— Din slav. (sârb. *bobotati*, bulg. *bobotъ*) „a face zgomot, a bubul“.

BOBOTÓIU s. a. v. bobotaie.

BOBÓU s. a. (Îmbrăc.) *Manteau de paysan (à longs poils).* — Mantă groasă țărănească, de lână s. mai rar, de păr de capră și puțină lână (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 157. În unele părți nu se face altă deosebire între bobou și sarică, decât că boboul se poartă peste săptămână, iar sarica numai în zile de sărbătoare. (Crihalma, Corbi) Com. BĂRSAN și BOERIU. În Sâmbăta-de-sus, comit. Făgărașului *buboul* e mai scurt decât sarica și de culoare închisă, nu albă ca sarica. Com. SANDU. „Mai poartă cei mai bătrâni, vara, când e răcoare, așa numitul bobou, o haînă lungă, neagră, cu mânecile foarte lungi, făcută din pănură de casă; boboul se pune numai pe umeri, fără a-l îmbrăcă pe mâneci, fiind

acèle [= mânecile] foarte lungi". (Rășinari, în comit. Sibiu). MOLDOVAN, T. N. 127. Cfr. ghebă, zeche, zeghie, tundra. *Bobou, zeachie*. (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. I, 271; cfr. MARDARIE, L. 2513. *Când vei lua den mâinile lui Hristos... pentru săblae și bobou veșmântul cel fără moarte*. TEOFIL (1642), ap. TDRG. *Petrecură în bobouă și piei de capră* (glosă marginală: cojoace). DOSOFTEIU, v. s. 4, pr. *Și schimbându-și portul, s'au îmbrăcat într'un bobou ciobănesc, și așa de-abia au scăpat cu viața*. REV. CRIT. I, 386. *Dar ceea ce se cerea mai des la Brașov... nu eră postavul, ci numai boboul cel prost de tot, cu care se miluiau la curtea din Iași cerșitorii*. IORGA, B. R. 56. [Și: bubou, bnbău LB., băbău BARCIANU, TDRG. | Plur. -bouă, († -boă) -boo. | Diminutiv: buboiăș s. a. TDRG.]

— Din ung. guba, idem (cu asimilare regresivă).

BOBÓVNIC s. m. (Bot.) *Cresson de cheval, salade de chouette* (Veronica Beccabunga).—Plantă ierboasă, cu frunzele cărnoase, florile albastre; fructul e o capsulă umflată, rotundă. PANȚU, PL. *Bobovnicul* e o buruiană ce crește prin apă de toplită sau prin gârlele de izvor. Frunza lui e rotundă și groasă. ȘEZ. I, 116/19. *Frunzușoară bobovnic, De geaba mă fin voinic*. idem, I, 9/19. *Contra orbalfului... oblojele cu bobovnic pisat și pus pe umflături*. ibid. I, 116/19. [Și: bobólnic (în Muscel) RĂDULESCU-CODIN, H. X, 153; babólnic PAMFILE, C. 37; bərbólnic (Frâua, comit. Târnava-mare) VICIU, GL.; bobórnica POENARU, ap. TDRG., bobórnica LB., PANȚU, PL.; blábórnica) id. ib. GRIGORIU-RIGO, M. I, 24, LEON, MED. 24 (după LB. și PANȚU, PL. și ca numire a plantei „papucul-Doamnei”); bobálnic id. ib., DAMÉ, T. 186, LEON, MED. 24; bribónic DICȚ.; bribórníc (Drajna-de-sus, în Prahova) H. XI, 327, LB., PANȚU, PL.; bribóvnic id. ib.; (+ pribóll) pribólnic id. ib., LEON, MED. 24, DAMÉ, T. 186.]

— Din slav. (sârb., rus., rut., etc.) bobovnik, idem (și alte plante).

BOBREAJĂ s. f. sing. (Bis.) } v. pobreajân.
BOBREAJÂN s. m. sing. (Bis.) }

BOBRÍC s. m. (Anat.) *Rein*. — (În Ban., sârbism) Rinichl. JAHRESBER. III, 314, (Lighet, în Banat) VICIU, GL.

— Din sârb. bubreg, idem.

BOBULÉȚ s. a. *Petit grain, petite baie*. — Diminutivul lui bob s. boabă (derivat prin suf. -uleț). *Bobuleț de grâu curat*. MAT. FOLC. 212. *Aceste bobulețe sau merișoare se numesc astăzi barabule*. SBIERA, P. 300/6. [Cu alt sufix: bobuleu s. a. *Mi-e rușine... să umbli... după câte un bobuleu de iștia*. id. ib. 180/18; bobišór s. a. (cu înțelesul spec. de) Cusătură de culoare neagră pe mânecile cămeșii femeilor de pe Bistricioara. MOLDOVAN, T. N. 301; cfr. bobiță 3°.]

BOBULÉU s. a. v. bobuleț.

BOBUȘÓR s. m. (Bot.) 1° = mazărice. PANȚU, PL. || 2° = oreșniță. ib.

— Derivat din bob, prin suf. dim. -ușor.

BOC s. a. v. bocal.

BOC s. a. 1°. *Escabeau* (de maréchal ferrant). 2°. *Siège* (de cocher).

1°. (Făur.) Scăunul pe care razimă faurul piciorul calului, când pilește cuiele. DAMÉ, T.

2°. (Germanism, în Brașov) Capră (pe care stă vizitiul).

[Plur. bocuri.]

— Din germ. Bock.

BOC subst. (Rar, învechit) Întrebuițat numai în

locuțunea trivială: a mânca - (în Brașov: a mânca - turcesc): a spune minciuni.

— Din turc. bok yemek (verbal „manger des excréments”) „dire des grossièretés, des bêtises”. ȘIO. Cfr. bocluc.

BOC subst. În expresia: înghețat ~ = tun, de tot. *Ferestrele înghețate bocuri*. N. REV. ROM. I, 41. [Plur. bocuri.] Cfr. bocnă.

BOC, BÓCA interj. Interjection imitant le bruit des coups (répétés du marteau). *Pan*. — Interjecțiune imitativă pentru zgomotul produs de loviturile repetite, de ciocan. Mai ales rimând cu cioc (a). Cfr. poc. *Cioc, boc, cioc, boc, până dădă de buzele cazanului*. DELAVRANCEA, S. 249. *Toată ziuica eră Sărăcilă tot cioca-boca cu ciocanul pe nicovală*. URACHE, ap. TDRG. [Morarul] o luat ciocanul'n mână Ș'o dat cioc Ș'o făcut boc Și-mi trânti moara la loc. ȘEZ. V, 22^b/35. (În Jocuri de copii) *Cioc boc, Trei la loc*. TEODORESCU, P. P. 194. *Merge în pădure, face cioc-boc, vine acasă, face treapa-leapa?* (= Melița, melițoiul). GOROVEI, C. 226. *Toată ziua cioca cioca; vine sara, boca, boca?* (= Toporul). ib. 367.

BOCĂIU s. a. v. bocal.

BOCĂL s. a., **BOCĂLĂ** s. f. *Verre, cruche*. — (Transilv. Ban. Mold.) Pahar mare, cană (mică), ulciacă. LB., (Lătunaș, lângă Verșeț) VICIU, GL. *Caută... fericierea lor în blid și în bocal*. ȚICHINDEAL, F. 167. *Este împodobită în fața-i cu bucaluri mari, pline de liulele*. ALECSANDRI, ap. RUDOW. XVII, 395. *Atinseșe bocala cu vin*. SLAVICI, ibid. 392. *Femeile ieșind la poartă cu câte un bocal de vin... chiamă băteșii*. ȘEZ. I, 91. *Să-mi dai un bocal de bani*. ALEXICI, L. P. I, 47/6. [Plur. -caluri și -cale. | Și: bucál s. a.; bocăiu s. a. (Târnava-mică, în Transilv.) = ulciacă, oală (pentru smântână, lapte de prins, etc.). VICIU, GL. | Prin reconstruirea primitivului: boc s. a. (Ciuguzăl, lângă Murăș-Uioara, Cacova, lângă Aiud) = bardac, ulciacă de băut apă, ca de 1/2 litru. ib. | Din germ. (Pokal), pocál (Transilv.) Pahar. *Pocalele multe de-ți plac, Te face om sărac*. ZANNE, P. IV, 94. *Vinul se bea din pocal*. DOINE, 269/6.]

— Din sârb. bokal s. din ung. bokál, (bokála, bok(i)ly), idem (și acestea din ital. boccale). Cfr. pahar.

BOCĂN s. a. (Făur.) *Marteau*. — (Rar, mai mult în glumă) Ciocan, cfr. H III, 312. *Este-o șandrá țigănească, Cu ciocane, Cu bocane*. TEODORESCU, P. P. 423.

— Derivat postverbal din bocăni (după ciocan).

BOCĂNC, -Ă adj. v. bocărn.

BOCĂNCĂ, BOCĂNCĂ s. f. (Îmbrăc.)

BOCĂNCĂR s. m., adj. } v. boconciu.

BOCĂNCIU, BOCĂNCIU s. m. (Îmbrăc.)

BOCĂNEALĂ s. f. v. bocăni.

BOCĂNÍ vb. IV^a intrans. *Battre, frapper* (à coups de marteau, à la porte, etc.). — A bate s. lovi de repetite ori cu un obiect tare (ciocan, topor, etc.) în ceva, așa ca să răsună (să facă „boc, boc”), cfr. pocăni, ciocăni. *Ciocanele... și-or bocăni la ureche*. ALECSANDRI, T. 14 (glosat prin a toca. id. ib. 1746) *Bocănește el [cu toporul în copac], cât bocănește, când párrr!... cade copacul*. CREANGĂ, P. 46. *Toți bocăneau la ușă*. id. ib. 256. *Doctorul... îi cată, ascultă, bocănește*. CONTEMPORANUL, VI, II, 18. *Ciocănește, Bocănește, Murgulețu-i potcovește*. TEODORESCU, P. P. 434. *De-acuma tătucu în casă n'a mai intră... La feresti n'a bocăni*. MARIAN, I. 507. [Pers. III, sing. ind. prez. bocănește, și bôcâne. *Cine ciocăne și bôcâne la ușa mea?* ȘEZ. IV, 155/12. | Și: (Brașov) bôcăni.]

Derivate: bocănit s. a. *Un bocănit în uşă le rupse vorba.* DUNĂREANU, CH. 215; bocăneală s. f. *După multă bocăneală, se trezi şi părintele Vasile.* CONTEMPORANUL, V, I, 294; bocănitură s. f. *Mai trecu puţin, şi o bocănitură zdrăvănă răsună în uşă.* DUNĂREANU, CH. 10.]

— Derivat din boc⁵, după analogia lui ciocăni.

BOCĂNITOARE s. f. (Ornit.) = ghionoaie. MARIAN, O. I, 76, BĂRCIANU, REV. CRIT. III, 89.

— Derivat din bocăni, prin suf. adj. -itoare. Cfr. ciocănitore.

BOCĂNITURĂ s. f. v. bocăni.

BOCĂRN, -Ă adj.

BOCĂRNĂT, -Ă adj. } v. bocănos.

BOCCEĂ s. f. 1°. *Châle.* 2°. *Ballot, paquet.*

(Numai în România şi mai ales în Mold.)

1°. (Îmbrăc., învechit) Şal pătrat pe care-l poartă femeile pe spate. *O bohgeă.* (a. 1579), ap. ŞIO. *O botceă cu flori de fir.* (Foaie de zestre, a. 1669) ibid. *Cinci bohcele de cit.* (Foaie de zestre, a. 1817) ibid. *1 buccă turcească înfăşurată.* DOC. (a. 1817) IORGA, S. D. XII, 174. *Boccele cadrilate şi vârgate.* DOC. (a. 1875), ap. TDRG. | (Azi, pe alocuri) „Basmă mare, în general de lână, cu flori de diferite colori, cu care se împodobesc multe femei, care nu poartă maramă.“ MANOLESCU, I. 197. Cfr. broboadă. [Cu schimb de suf. : boccie s. f. (Coşereni, în Ialomiţa) H. VII, 156.]

2°. Aceeaşi bucată de îmbrăcăminte, de calitate mai proastă însă, s. învechită, sau o bucată de orice fel de materie, în care se înfăşoară ceva (mărfuri, albituri, zdrenţe, etc.) spre a putea fi transportate (în mână, în spinare); p. ext. legătura însăşi; spec. legătură în care-şi transportă bocceangii marfa lor (când „umbli cu bocceana“). *Bohcele de pus straiie, basmale, testemeluri.* (Mold., a. 1797) URICARIUL, XVI, 276/2. *Atunci ai fi văzut pe toţi... rădicând avuţiile domneşti în lăzi şi în boccele, ca să le încarce.* ODOBESCU, I, 94. *Alergă după jupânul, cu bocceana la spinare.* GHICA, ap. ŞIO. *Şi de odată cu noaptea de-afară, un chip negru se prăvăleşte în prag, fiind o buccă în mână.* DUNĂREANU, CH. 108. *După ce mireasa s'a suit în car, ţine pe braţe o bocceă cu năfrâmi albe.* SEVASTOS, N. 238/22. *Le-ţi buccăna, hai cu mine!* ŞEZ. IV, 223/13, VASILIU, C. 104. | Spec. Legătură s. pachet de tutun, cuprinzând mai multe păpuşi. LM., ŞIO. *Tutun de bocceă de 7 ocă, un leu vechiu.* TARIF (a. 1761), ap. ŞIO. *Tutunul în boccele vine din Turcia.* I. IONESCU, M. 740.

[Şi: bogceă, buccă, bohceă, bohgeă, botceă.] Diminutiv: bocceluţă s. f. *Slugile îi spuseră că Măriuca îşi făcuse bocceluţa şi plecase.* I. NEGRUZZI, I, 327, cfr. v, 135.]

— Din turc. bogca, idem.

BOCCEAGIU s. m. v. boccegiu.

BOCCEALĂC s. a. = bocceă. (Învechit)

1°. *6 bohcealăcuri, 4 de melezi, unul cusut, unul de borangiuc.* (a. 1783) URICARIUL, XXI, 368. *Ţi-a mai cumpărat [mirele] Un buccăalac de mătasă, Ca să-ţi fie de purtat prin casă.* TEODORESCU, P. P. 164.

2°. *Mai colo [se vedeau] boccealăcuri de stofă cu aşternături de agabanii.* ODOBESCU, I, 134/11. | Spec. Legătura cu primenile care le dăruieşte mireasa mirelui. COSTINESCU, ŞIO. *Boccealăcul: două şaluri..., două blane de jder, două de vulpe.* ALECSANDRI, T. 432.

[Plur. -lăcuri. | Şi: bogcealac PONTBRIANT; buccăalac, bohcealac.]

— Din turc. bogcalyk „étouffes destinées à confectionner un vêtement complet“. ŞIO.

BOCCEGIU s. m. 1°. *Fabricant ou marchand de boccele.* 2°. *Colporteur.* — (Învechit)

1°. Fabricant s. negustor de boccele. PONTBRIANT, LM., ŞIO.

2°. Negustor care-şi poartă marfa în spate, într'o bocceă. Cfr. mămular, marchidan, tolbaş, colporteur. *Eu sânt Herşcu boccegiu', cunoscut pin toate casele boiereşti.* ALECSANDRI, T. 19. *Rar, foarte rar, se auză prin oraşe câte un bocceagi, strigând: „marfă, marfă“, cu legătura rezemată pe cot.* GHICA, S. XII. *Lupte aprige împotriva buccengiuilor evrei.* REV. NOUĂ, III, 202.

[Şi: bocceagi, buccengiu, bogcegiu, bogceangiu.]

— Din turc. bogçagy, idem.

BOCCELUŢĂ s. f. v. bocceă.

BOCCENGERIE s. f. 1°. *Métier de fabricant de boccele.* Commerce de „boccele“. 2°. *Magasin où l'on vend des boccele.* 3. *Colportage.*

(Numai în DICŢ.; învechit)

1°. Fabricare s. comerţu de boccele. LM.

2°. Prăvălie unde se vând boccele. DDRF.

3°. Mămulărie, colportaj. PONTBRIANT, LM.

[Şi: bogcengerie. PONTBRIANT.]

— Derivat din bocce(n)giu, prin suf. col. -loc. -ărie.

BOCCIE s. f. v. bocceă (1°).

BOCCIU s. m. 1°. *Vidangeur. Homme vil.* 2°. *Assommeur (de bêtes, à l'abattoir).* — (Rar, învechit)

1°. Curăţitor de latrine s. de gropi; p. ext. om ordinar, din cele mai de jos clase sociale. Cfr. mojie. *De bocciiu m'au socotit [boierii]? BELDIMAN, O. 386. Domnule Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii.* CARAGIALE, M. 285. | Fig. Poreclă dată Armeilor. ŞIO. *Zi-i Armean..., zi-i bocciiu... şi lasă-l!* ŞIO.

2°. Lucrător care taie vitele la zalhană, cfr. parlagiu. ŞIO. *Buccii, parlagii, pastramagii, cazangii forfotesc de colo până colo, strigându-se pe nume şi cerând unul de la altul ce le trebuie la treaba lor.* MARION, ap. ŞIO.

— Din turc. bokci „vidangeur (sobriquet que les Turcs donnent aux Arméniens)“. ŞIO.

BOCCIU, -IE adj. *Mal fait. Pataud, mastoc.* — Urît format, rău făcut, grosolan. *Plugurile grele şi nătăvăloase, încălţăminte boccie.* JIPESCU, O. 32. *Cu toate că eră roşcodan şi cam bocciiu, nu-i eră silă de el.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 656. *Faţă, nas, bot, cap bocciiu=turtit, lat, diform şi strâmb (cfr. RĂDULESCU-CODIN). Om bocciiu (la cap)=greu de cap.* [Şi: bucciu, -ie.]

BOCEĂLĂ s. f. v. bocci.

BOCEL! interj. v. boboc (2°).

BOCET s. a. *Gémissement, lamentation (funèbre).* — Vaiete prelungite s. cuvinte prin care îşi exprimă cineva o durere mare, mai ales sufletească, spec. cuvinte ticluite adese-ori în versuri şi cântate cu glas jalnic, într'o melodie recitativă, la immormântări, de rudele mortului s. de bocitoare. Cfr. MARIAN, I. 118. Cfr. jelanie, jelire. *Boacetel muerii şi pipetele ce se aud den casă nu vor putea arăta vrăjmăşia bărbatului.* PRAV. MOLD. 84. *Întoarceţi-vă spre mine din toată inema voastră, cu post şi plâns şi cu bocet.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Boacete şi vaiete şi plânsuri.* id. v. S. 79,2, cfr. 47. *Muierile Daşilor... cu bocet nespun merg după oase.* M. COSTIN, LET. I, 30/2. *După foamete, ciună, omor, bocete şi vaiete în toate părţile.* MUSTE, LET. III, 77/2. *Din sat se rădică Glas de mumă plângător, Bocet lung, pătrunzător.* ALECSANDRI, P. I, 111. *Lasă, maică, bocetul, Ca să nu-ţi pierzi cumpătul.* TEODORESCU, P. P. 520^b.

[† boăcet. | Plur. *bócete*, (rar) † *bocăceturi*. DOSOFTEIU, v. s. 152.₂.]

— Derivat din *boci*, prin suf. abstr. -*et*. (Cfr. coricanul *vočero*, idem).

BOCHIOIU s. m. (Bot.) Nom de fleur. — Numele unei flori galbene care se culege la Ziua-crucii și se întrebuintează la descântat de năjit (: o boală de urechi). ȘEZ. III, 139.

BOCI vb. IV^a. 1°. *Se lamenter*. 2°. *Gémir; pleurer* (qqn.).

1°. Absol. și refl. A exprima o durere mare, mai ales sufletească, prin vâietele prelungite s. prin cuvinte. Cfr. a se vâietă, a se tângu, a se jeli. [Crestinii] *bociră a ce* (= pentru că) *rămasără săraci de dulcele arhieru*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 258/₂₀. *Femea masă acolo, bocindū*. idem, v. s. 56. *Fata Brâncovanului-vodă... se boceă în gura mare*. NECULCE, LET. II, 280/₃₆. *Nu te mai boci ca o muiere! Fii Român verde!* C. NEGRUZZI, I, 155. *Ian auzi-o cum se bocești! Taci, fa, că sparii talmazlăcu' satului!* ALECSANDRI, T. 261. (Poetic) *Peste noaptea ta bocește cântecul de cucuwaie*. VLAHUȚĂ, P. 26. *Odată încep ele a se boci îndușit și a se bate cu pumnii peste cap, însă fără nici un folos*. CREANGĂ, P. 174. *Femeia lui, cum îi vede, începe a boci și a zice: „vai de mine și de mine, bărbate, ce-am pățit!”*. id. ib. 176. *Iar nevasta, de iubește, Se preface că bolește, Geme, zace, se bocește Și bărbatu-și amăgește*. ALECSANDRI, P. P. 358/₁₃.

2°. Trans. A-și exprima durerea prin bocete, pentru vreo nenorocire, a jeli (pe cineva). *Bociuă Ierusalimul Ieremia*. DOSOFTEIU, v. s. 104. *Mama lui ce-l tot bocește*. ALECSANDRI, P. III, 146. *Fiecare mort se bocește, pretutindeni, de trei ori pe zi*. MARIAN, I, 116. *Nestîind a boci vreo rudă de-a mortului, apoi se plătește altă fată sau nevastă din sat ca să bocească*. idem, ap. TDRG. *Nora o boci așa de frumos, încât mai tot satul zicea... mândru o mai bocește noră-sa*. ȘEZ. IV, 160/₂₋₃. *Alei! dragă, de ești viu, Spune mamei, ca s'o știu, Iar de nu, să te bocesc...* — *Nu sânt mort, nu mă boci*. ALECSANDRI, P. P. 137/₁₇₋₂₀. *Lângă Mogoșea cădea, Cu brațele-l cuprindea, Îl bocea, îl desmierdă, Apoi sufletul și-l da*. id. ib. 155/₅. (Cu complement intern) *Bocete care se bocesc nu mult după scăldare*. MARIAN, ap. TDRG.

[Derivate: bocire s. f. *Bocirea... e uzitată nu numai la poporul român, ci ea există mai mult sau mai puțin și la alte popoare*. MARIAN, I, 138. *Auziră prin vuietul bocirilor cum strigă bătrâna*. I. NEGRUZZI, I, 147; *bocitoare* s. f. Femele care bocește (pe un mort). În unele părți sânt *bocitoare* de meserie, plătite anume ca să bocească morții. Cfr. MARIAN, I, 116 ș. u. *Ingenunchează înaintea lui Dumnezeu, bocitoare bătrână!* I. NEGRUZZI, VI, 66. *Bocitoarele... sânt de regulă rudenile mai de aproape sau mai depărtate ale repausatului*. MARIAN, I, 116; *bocit* s. a. *Nu e acum timp de bocit morții*. LM.; *nebocit*, -ă adj. *Se găsesec femei care, ca să nu treacă cineva nebocit și pentru ca să se împlinescă obiceiul, se pun de bocesc oameni străini*. LAMBRIOR, ap. DDRF.; *boceală* s. f. *Văzând însă că cu boceala nu o scoate la nici un căpătâiu, se rușină singur de sine*. ISPINESCU, L. 386.]

— Derivat din *boace*.

BOCICĂ! BOCICU! BOCII! interj. v. boboc (2°).

BOCIOĂCĂ s. f. *Tête* (de pavot, etc.). — (În Sălăgiu și în Bihor; ungurism) Măciulie, băciulie, căciulie. *Bocioacă* = măciucă de sămânță. VAIDA. *Bocioc, bocioacă* = măciucă. POMPILIU, BIH. 1005. [Și: *bocioc* subst. Și fig., în batjocură de copilul cuivă, cfr. nod, bondoc, piteoace. *Pe bociocol tău îl dau în cătane*. DOC. (a. 1815), IORGA, s. D. XII, 204.]

— Din ung. buock „gălușcă” (cfr. bucsak „butuc”).

BOCIOALĂ s. f. = băciulie (în Bihor). ȘEZ. VII, 177.

BOCIÓC subst. v. bocioacă.

BOCIOLIE s. f. v. bociulie.

BOCIOLIÓS, -OÁSĂ adj. v. bociulios.

BOCITOÁRE s. f. v. boci.

BOCIU s. m., interj. Nom donné aux *veaux*; interjection par laquelle on les appelle. — (Rare, în Bihor) Numele oricărui vițel, până nu i se dă un nume propriu; interjecțiune cu care se chiamă vițelii. POMPILIU, BIH. 1005. [Diminutiv: *bociuț* s. m. ibid.]

BOCIULĂ s. f. = băciulie (în Sălăgiu). VAIDA.

BOCIULIE s. f. = băciulie (în Transilv.) Cfr. bocioacă, măciulie, căciulie. *Magheran de cel tufos, Drăguțul mi-i mánios, Magheran cu bociulie, Dracul ști de-a lui mánie*. POP., ap. HEM. 2827, VAIDA. [Și: *bociolie* (Biharia). ȘEZ. VII, 177.]

BOCIULIÓS, -OÁSĂ adj. *Ayant la forme d'une boule ou d'une pelote; pourvu d'une tête*. — (În Sălăgiu și în Bihor) Cu o bociulie. *Măgheran bociulios, Drăguțul mi-i mánios*. VAIDA. *Busuioc bociulios, Erai, bade, mánios* (în Bihor). ȘEZ. VII, 167^b. [Pronunț. -li-os. | Și: *bocioliós, -oasă* adj.]

— Derivat din *bociulie*, prin suf. adj. -os.

BOCIUȚ s. m. v. bociu.

BOCLUC s. a. v. bucluc.

BOCMEĂ s. f. v. bucmea.

BOCNĂ s. f. (Min.) Nom de *minéral*. — (Mold.) Numele unui mineral, nedeterminat mai de aproape. (Băsești, în Fălciu) H. VI, 22. | Întrebuintat aproape numai în legătură cu verbele: *a fi, a se face, a îngheța* *bocnă*: tare, ca osul. Cfr. CREANGĂ, GL. *Căpraru' meu eră bocnă!*... *Îl înghețase caldu' lui cel nemțesc*. ALECSANDRI, T. 47. *Gârta înghețată bocnă strălucește în curmezișul șesului*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse bocnă*. CREANGĂ, A. 24/₂. Cfr. boc^a.

BOCOLÁN, -Ă adj. (Enfant) *au visage potelé, grasouillet*. — (Sălăgiu, în Transilv.) Rotund, durduliu la față. Com. A. BANCIU. Cfr. dolofan, bucalat.

BOCÓNCIU s. m. (Îmbrăc.) *Bottine militaire (à lacets); grosse chaussure; sorte de pantoufles (usées)*. — (Mai ales la plur.; în graiul soldaților din armata austro-ungară; întrebuintat și în România, sub forma *bocanci*) Gheată soldățească (cu șireturi) VAIDA, p. ext. (și prin Moldova) ghetete urit făcute ȘEZ. V, 38/₂₃, „niște ciubote rupte, ori un fel de papuci, făcuți din ciubote, după ce le-am tăiat turețele” ION CR. II, 303, „papucii mari se numesc *bocanci*” (Hermeziu, în Iași), ap. HEM. 2816, „femeile în vârstă și cele bătrâne purtau [în Țepu, în Tecuciu]... un fel de ciuboțe mai din topor, cu turetească înaltă de 20-25 cm, cu găuri și cu copci galbene, cu călcăile late, la o talpă, deci foarte ușoare. Ele se numesc *bocance*” PAMFILE, I. C. 350, „*bocanci* sânt nește scarpă de-asupra cu piele și cu talpă de lemn” (Maidan, în Ban.) ap. HEM. 2816. *Să le fie de băcânci și de îmbrăcăminte*. DOC. (a. 1620), ibid. 2815. Cfr. URICARIUL, II, 98/₂₂ (Mold., a. 1693). *Cu bocanci noi, cu tălpile groase și bătute'n finte*. RĂDULESCU-NIGER, ap. HEM. 2816. (Într'un cântec soldățesc din Ardeal) [Îmi dădură] *bocanci frumoși purtași, Ce-au rămas de ceialaltă*. POP., ibid. 2815. (Impreciațiune) *Mănec-te bocancii!*: să ajungi răul ca să fii ostaș, să fii cătană! VAIDA. [Și: *bocânciu, bocânciu, bocăncă* s. f., *băcânciu* s. m. după HEM. 2815 și: *bocăncă* s. f., *băcâncă* s. f., plur. -*ânci*. | Derivate: *bocâncăr* s. m., adj. 1°. (Rare) Fabricant s. neguțator de *bocanci*. DDRF. | 2°. (În batjocură, mai ales despre

soldatii nemți) Purtător de boconci. *Nu mi-e ciudă de Muscali, Nici de Nemții bocâncari.* ALECSANDRI, P. P. 246¹². *Soseau mulți... cu păpuși de lemn... de unde și porecla de bocâncariu.* SBIERA, F. 350. Cfr. id. ib. 136]

— Din ung. bakancs, idem.

BOCOTÂN, -ÂNĂ adj., **-ÂNCĂ** subst. v. bogătan.

BOCOTI vb. IV^a. *Battre* (en parlant du cœur). — (Despre inimă) A bate. JAHRESBER. VI, 75.
— Onomatopee; cfr. boc, bocăni.

BÓCSĂ s. f. v. bucsă.

BOCSĂIU, BOCSĂIU s. a. v. băcsaiu.

BOCSÂN, -Ă adj. (ș. d.) v. bucsan ș. d.

BOCSEĂ s. f. v. bucsă.

BOCSI vb. IV^a v. bucsă.

BODĂIA subst. art. v. bodaiu.

BODĂIU s. m. *Homme bizarre, entêté, intraitable ou revêche.* — (Rar) „Om căruia nu-i poți afla nici voia nici nevoia; nici nu vorbește, nici nimic; știe a(l) lui înainte: când lucră, tot lucră; când doarme, tot doarme”. ȘEZ. II, 150/11. [Subt forma articulată: (Mold.) bodăia „dracu’ cel pocit”, cu care se sparie copiii. ION. CR. IV, 122. | ȘI: modăiu = bodaiu. ȘEZ. III, 71/90.]

— Etimologia necunoscută (Înțelesul primitiv ar putea fi „bou împungaci”, p. ext. „om de care nu te poți apropia”; înțelesul „cornurat” se potrivește și pentru forma *bodăia*. În cazul acesta, am avea a face cu un derivat din slav. *boda-bosti* „a împunge”, cfr. rut. *bođjan*, sârb. *bodač, bodan* „(bou) împungaci s. cu coarne ascuțite”). Cfr. bodian.

BODAPROȘTE interj., subst. v. bogdaproste.

BODĂRLÂN s. m. (Ornit.) v. bodărlău¹.

BODĂRLĂU, BODĂRLĂU s. m. (Ornit.) *Plongeon (Colymbus glacialis).* — Cufundar (MARIAN, O. II, 401), lișiță: un soi de rață cu penele negre și ciocul ascuțit (COSTINESCU). Specii: ~ ferăstrău (*mergus merganser s. serrator*) s. rață albă (*mergus albellus*); pentru speciile din genul „podicipidelor” v. fundac; pentru cele din genul „colimbidelor” v. fundac și fundar. *Din distanță în distanță câte un bodărlău își arată capul său subțire și mișcător peste unde.* ODOBESCU, I, 399. *Fă-mă un pui de bodărlău... Să prind pește și șalău.* MAT. FOLC. 265. [ȘI: bodărlân. POLIZU.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II, 483 îl compară cu ung. *bukdár*, idem, *bukdolni* „a se cufunda”; un cuvânt unguresc *bukdárlo*, citat de ȘIO. I, 245 nu-l găsim în dicționare).

BODĂRLĂU s. a. *Cachot, prison.* — (Numai la JI-PESCU) Închisoare, temniță, dubă; cfr. gros. *Nu le pare rău că merg la bodărlău, c'acolo dau de traiu bun.* o. 95. Cfr. idem, ap. DDRF.

BODEGĂȘ s. m. (Ornit.) v. boghigău.

BODGĂȘ s. m. (Homme) *insipide.* — (Rudina, în Mehedinți) Cel ce face lucruri nesărate. H. IX, 92. Cfr. bogdășie.

BODIÂN s. m. Nom de *bœuf.* — (Mold. și Bucov.) Nume de bou. MARIAN. [Cu pronunț. dial. bogheân (Bistricioara, în Neamțu) H. X, 44; ȘEZ. I, 75/7; femininul (vacă): boghiană MARIAN, boghiță (Bozieni, în Neamțu) H. X, 85; MARIAN.]

— Din rut. *bođjan* „bou împungaci”. Cfr. bodaiu.

BOBICĂI vb. IV^a. *Chercher, fouiller.* — (În Mehedinți și în Banat, unde se pronunță *bogicăi*) A

căută, a cerceta, a scotoaci. Com. N. IONESCU, Com. COCA. *Cine mi-a bogicăit prin ladă? Nu bogicăit prin buzunar. Tot a bodicăit prin pod.* idem. [Pers. 3 sg. *bogicăe.* idem.]

BODIÉT, -Ă adj. v. boghet.

BODIGĂȘ s. m. (Ornit.) v. boghigași.

BODIGĂU, BODIGEU s. m. (Ornit.) v. boghigău.

BODINĂ s. f. *Baril.* — (Bilca, în Bucovina; rutenism) Butoiu, poloboc, budacă. *Du-te și adă din bodină făină.* Com. G. TOFAN.

— Din rut. *bođnja*, idem.

BODIȘ adv. v. boldiș.

BODIU s. m. s. a. v. boaghe¹⁻².

BODNĂR s. m. = butnar.

BODOGĂNI vb. IV^a. *Marmotter, grommeler, gromner.* — (Mold. și Bucov.) Absol. și trans. „A vorbi singur, cam încetșor și neînțeles, cu ciudă și nemulțămire” (CREANGĂ, GL.), a mormăi, a bombăni; cfr. borborosi. *Tot așa ești... tot cu cetitul...! Zău, trebuie să fi având un demirbaș (cap de fier), ca să bodogănești zi și noapte poveștile Franțujilor.* C. NEGRUZZI, I, 221. *Iar s'o rupi așa!... Unde-i giupineașa Bălașa, sănceapă iar a bodogăni.* ALECSANDRI, T. 937. *Ghiță o îmbrânci cât colo, își îndesă pălăria pe ochi, ieși bodogonind...* VLAHUȚĂ, CL. 57. *Mergând ea, tot bodrăgănind vrute și nevrute, ajunge la poarta raiului.* CREANGĂ, P. 317. *Băietanul..., bodrogănind la suddămi, a ieșit din odaie.* CONTEMPORANUL, IV, 43. [Descântătoarea] *ia borș și un cușit; începe a-l învărti în oala cu borș, bodogănind...* (Bărlad) HEM. 1626. [ȘI: bodogoni, bodrogăni, bodrăgăni.] Derivate: bodogănire s. f. *O bodogănire se ridică.* C. NEGRUZZI, III, 118/27; bodogăneală, bodrogăneală s. f. *După multe bodrogănele, s'au înțeles așa, ca în zina de târg să iasă babei înainte.* SBIERA, P. 273/19. *Am spus cât e de tragic sfârșitul, în bodogăneala poetică a boierului necunoscut.* IORGA, L. II, 85.] Cfr. blodogori, bleotocări, bogonisi.

BODOGONI vb. IV^a v. bodogăni.

BODOLÂN s. a. (Gros) os. — (În glumă) Ciolan. *Nu-mi dai pământ? Ți-oiu da eu apă... În ea ți-or putezi bodolanele.* NADEJDE, ap. TDRG. *Am două bodolane și le fierb în două oale?* (= Picioare). GOROVEI, C. 284. [ȘI: hodolân s. a. „Hodolane = oasele mai mari, cum sânt cele din picioare, ciolane. (Bouțar, Hațeg)” VICIU, GL.]

BOBRĂGANI vb. IV^a v. bodogăni.

BODROÂNTE s. f. plur. *Nippes, vieux vêtements, hardes.* — Haine vechi și rupte, catrafuse, boarfe. ION. CR. II, 277, ȘEZ. VII, 177. *Și-a luat bodroanțele'n spate și-a plecat.* ibid. VII, 177.

BODROGANI vb. IV^a v. bodogăni.

BOEM, -Ă și **-OĂICĂ** subst., adj. 1°. *Tchèque.* 2°. *Bohème.*

1°. Numele poporului care locuiește în Boemia (înțelegându-se de obicei numai poporul ceh).

2°. (Modern, literar; despre artiști) Cel care duce o viață neregulată, nepăsător de ziua de mâne și de conveniențele sociale.

[Femininul *boemă* e întrebuințat în funcțiune adjectivală și, ca subst., în înțelesul 2°, iar *boemoaică* ca subst. în înțelesul 1°. | ȘI: bohém, -ă și -oăică.]
— N. din fran. (lat.-med. *Bohemus*).

BOF, BÓFA interj. v. buf.

BÓFTĂ s. f. v. bolfă.

BOFTUI vb. IV^a (ș. d.) v. buftui ș. d.

BOGĂCE s. f. v. pogace.

BOGACIN †, **BOGACIU** † s. a. (Comerț) v. bogasiu.

BOGĂCIU s. a. v. pogace.

BOGĂGIE s. f. *Bagages d'une armée.* — (În Ardeal) Bagaj. LB. *Vizirul i-au făcut de știre că-l va omorî, de vor lua protivnicii cât de puțin din bogăgie.* ȘINCAI, HR. III, 177/25.

— N. din germ. *Bagage* (< fran.).

BOGĂNGIU s. m. v. boiangiu.

BOGĂRIE s. f. (Comerț) v. bogorie.

BOGASĂN † s. a. (Comerț) v. bogasiu.

BOGĂSERESC, **-EĂSCĂ** † adj. v. bogasier.

BOGĂSIE † s. f. (Comerț) v. bogasiu.

BOGASIER s. m. (Comerț) *Marchand de boucassin. Manufacturier.* — (Învechit) Negustor de bogasiu, p. ext. de bumbac, măgele, basmale, etc., manufacturier. Cfr. lipscan, boltaș. *Bucșă bogasiarlu ot Giurgiu* (poate, un Aromân). (ca. 1730) IORGA, S. D. XII, 33. *Lipsani și bogasier care își împodobesc magazinele cu marfă putredă și cu oglinzi minci-noase.* FILIMON, C. I, 595. *Odinioară bogasier, cu prăvălia lângă Bărdăie.* GHICA, S. 502. *M'am însurat cu fca fostului bogasier Hagi-Petcu.* ALECSANDRI, T. 1223. *Mai dădură o raită prin târg, pe la căldărari, pe la marchidani, pe la bogasieri.* M. CHIRITESC, CONV. LIT. XLIV, II, 552. [Pronunț. -si-ér. | Derivate: bogasieresc, -ească, bogăseresc, -ească † adj. *Tredând pe dinaintea bolșilor bogăseresti.* PANN, ap. HEM. 2893/25. *Aste-s vorbe bogasieresti!* ALECSANDRI, T. 1264; (la ALECSANDRI se mai găsesc formațiile personale) bogasieri vb. IV^a refl. A lua obiceiurile unui bogasier. *Nu m'am bogasierit de tot.* ALECSANDRI, T. 1226; contrariu: *desbogasieri vb. IV^a refl. Mă duc la D-na Rosescu, ca să mă desbogasieresc, căci am început a mirosi a tarabă aici.* ALECSANDRI, ib. id.] — Derivat din bogasiu, prin suf. nom. agent. -ar (schimbat, după palatale, în -er).

BOGASIERESC, **-EĂSCĂ** adj. v. bogasier.

BOGASIERIE s. f. (Comerț) 1°. *Commerce d'étoffes.* 2°. *Magasin d'étoffes.* 3°. *Étoffes (de coton).* (Învechit)

1°. Meseria bogasierului; cfr. lipscănie. *În timp de 30 de ani de bogasierie.* ALECSANDRI, T. 1267.

2°. Prăvălia bogasierului; cfr. lipscănie. *Dughe-nele lor..., ori cu ce fel de marfă, vor da... câte 20 lei brașovenia i [= și] blănăria și câte cincisprezece lei bogasierile.* (Mold., a. 1786) URICARIUL, II, 47/4. *Crezi... că această casă în care ne găsim e o dugheană și eu calfă de bogasierie?* ALECSANDRI, T. 1223. *Nu e vorba, am cu ce trăi; am parte în bogasierie la Ploești.* CARAGIALE, T. II, 86/11.

3°. Marfă de bogasier, spec. stofe de bumbac. *Marfa de Rumeli ce vine în țară, adevă bogasierie și altele ce sânt de bumbac.* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. — Derivat din bogasier, prin suf. loc.-abstr. -ie.

BOGASIU s. a. (Comerț) *Boucassin.* — (Învechit) Stofă s. pânză colorată și lustruită, importată din Orient, întrebuințată mai ales la căptușală. Cfr. IORGA, B. R. 52. *4 feloane de bogasiu.* (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I, 201. *1 stikar de bogasiu alb, de la Costandin.* (a. 1588) ibid. 203. *O dulamă de zarbă cupțoșită cu bogasiu.* (a. 1621) ap. ȘIO. *Ț'am trimes 10 bogasie roșă.* (ca. 1660), ap. IORGA, B. R. 53. *Bogasie de iatvichir albe.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Babei Tutoiescâi... să i se facă o ghiordeie de bogasân cu blană de oaie.* (a. 1767) URICARIU, XVII, 61/100. *Fermenă de pambru ca paiul grăului, căptușită cu bogasiu roșu.* FILIMON, C. I, 600. *Ghiordile se făcea tot din ce se făcea rochiile; de bogasiu (pânză vânăță) își făcea numai ale mai*

năcăjite. PITIȘ, ȘCH. I, 111. *Bogasiu d'âl bun.* PĂSCULESCU, L. P. 288. *Câte-un bogasiu le-am dat.* MAT. FOLC. 114. [Plur., rar, -siuri. TDRG. | Și: bogasie † s. f.; bogasân † s. a.; bogăsie † s. f. LB.; bogaciul † s. a. *Zăbun muierească negru de bogaciul.* (a. 1752) IORGA, S. D. XII, 63; bogacin † s. a. *52 coți bogacin.* (a. 1747) ib. XII, 46, cfr. 67; pogasiu † s. a. (a. 1747) IORGA, S. D. XII, 45.]

— Din turc. *bogasy*, idem.

BOGĂT, **-Ă** adj., subst. I. 1°. *Riche.* 2°. *Riche, abondant, fécond, fertile.* 3°. *Précieux, luxueux.* 4°. *(Homme) grand et gras.* II. *Grand nombre, nombreux, beaucoup de...* III. *Minerai contenant de l'or et de l'argent.*

I. Adj., subst. 1°. Care posedă (multă) avere (în opoziție cu sărac), cfr. avut, cu stare, chiabur, (Ardeal) gazdă. *Voi ocăriți mișelul. Au nu bogății nevolnicești voi și aceia vă trag spre gudecătoare?* COD. VOR. 117/14. *De rudă și bogat.* CORESI, E. 5/122. *Istoria prea-bogatului Abtul Barși.* GORJAN, H. II, 115. *Mult bogat ai fost odată, Mult rămas-ai tu sărac.* EMINESCU, P. 190. *Nevasta acestui sărac eră muncitoare și bună la inimă, iar a celui bogat eră pestriță la mașe și foarte zgârcită.* CREANGĂ, P. 37. *Apoi m'oiu face bogată, bogată, cât nici nu-i ști sama banilor.* SBIERA, P. 250/4. *Vinu-i bun, vinar-su-mi place, Om bogat eu nu m'oiu face.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 386. *Fost-am fată de bogat Ș'am mers după blăstămat.* idem, 181. *Bogatul mânăncă când voește și săracul când găsește.* PANN, ap. DDRF. *Tot [= orice] bogatu'i om cuminte și tot grasul om frumos.* POP. (Spre a arată o bogăție mare se zice) *Putred* (TEODORESCU, P. P. 293; ZANNE, P. V, 93; ISPIRESCU, U. 107/11), *stup* (ZANNE, P. I, 289) *de bogat.*

2°. P. ext. Plin de..., îmbelșugat, roditor, mănos, numeros, mult, mare. (În ce constă abundența, se arată prin prepozițiile în, întru și de) *Au n'au ales Dumnezeu mișei lumiei bogăți întru credință?* COD. VOR. 117/10. *Dărui-mi-vei... milă bogată.* DOSOFTEIU, FS. 52. *Darurile ceale bogăte ale lui Dumnezeu.* BIBLIA (1688), 5 pr./4. *Biblioteca sa cea prea bogată.* ȘINCAI, HR. III, 267/38. *Ea este un instrument bogat în minuni.* MARCOVICI, D. 54. *Pământul în care se vor sămăna cartoflele, trebuie să fie foarte bogat.* I. IONESCU, C. 59. *Pradă bogată.* ALEXANDRESCU, M. 22. *O cocoană română, a cărei bogată zestre coprindea o laie de robi țigani.* ODOBESCU, III, 22/3. *Răscumpără această lacună prin cea mai bogată fantazie.* MAIORESCU, D. II, 251. *Un letopiseș mai bogat, cel mai bogat în pagini din câte s'au scris.* IORGA, L. I, 78. *O țară așa de mare și bogată.* CREANGĂ, P. 184. *Dar s'ontors frunza pe tău, Ș'am ajuns bogat de rău.* ȘEZ. VII, 161. *Un păr bogat.* DDRF. (Bar) Gură-bogată s. m. = om bun de gură, guraliv, limbut. *Starostele, care eră de tot un gură-bogată, curgeau gârlă minciunile din el.* ȘEZ. III, 184/16.

3°. Încărcat cu obiecte de valoare, de mare preț, scump, luxos. *Hainele cele mai mândre și mai bogate.* ISPIRESCU, L. 13. *Ghiraiu hamul cel bătrân Cu hamger bogat la sân.* ALECSANDRI, P. P. 77^b/1.

4°. (Vălcăul-român, în Sălăgiu) *Om băgat* = mare, gras. VICIU, GL.

II. Adj. (Învechit) În cantitate mare, mult, numeros. *Feace bogat rău.* MOXA, 358. *Că și mulți călugări în bogăți ani au ținut, carii nice brână nice oaie au mâncat.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Bogat bine și folos au rămas țării și de la Petriceico-vodă.* NECULCE, LET. II, 247/21. *Ce bogat blăstăm eră asupra lui Șeremet.* id. ib. 372/35. *Îi lovea și de bogate ori îi și smintea [pe Turci].* id. ib. 263/28. *Bogată rușine le eră.* id. ib. 324/32. *În sfânta evanghelie vedem în bogate locuri.* ANTIM, P. 128.

III. Adj. substantivat (la băieții din Săcă-râmb) *Bogată* = piatră care conține aur și argint. *Am dus de mult bogata la câmară* (= oficiul era-

rial unde se schimbă aurul). VICIU, GL. *Alergători de bogată*: se numesc băieșii care caută astfel de pietre. FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

[Diminutiv (rar): bogățel, -eă și -ică adj., subst. *Măi bogate, bogățele!* ALECSANDRI, P. P. 41^{b/16}.]

— Din paleosl. bogatŕ, idem.

BOGĂT, -Ă, BOGĂT, -Ă adj., adv. v. bugăt.

BOGĂTÂN, -ĂNĂ s. -ĂNCĂ subst. *Richard*. — (Transilv. și Mold.) Om foarte bogat, bogătaș, chiabur, găzdac. Pe colea p'ângă p'alan, Măntălniu c'un bogătân, *Bogătânul zice-așa: Ia, junere, fata mea.* JARNİK-BĂRSEANU, D. 435. *Mălain-i la bocotani.* BUD, P. P. 62. [Și: bocotân -ănă și -ăncă. ȘEZ. II, 150¹⁰; BUD, P. P., CANDREA, T. O.]

— Derivat din bogat, prin suf. calif. -an.

BOGĂTĂȘ, -ĂȘĂ adj., subst. *Richard*. *Très riche*. — Foarte bogat, bogătân, chiabur. *Bogătășii ocărăsc pre measer.* DOSOFTEIU, PS. 41. *Fică a bogătășii părinți.* idem, v. s. 232, cfr. 120¹². *Pe multă lume ajută la nevoie ocest bogătaș al satului.* SANDU-ALDEA, A. M. 133. *Acesta e descântecul pe care l-am găsit... între hârțile unui bogătaș din Folticeni.* ȘEZ. III, 178¹⁵. *Bogătașul d'auzeă, Săracului că-i ziceă.* TEODORESCU, P. P. 296^b. (Rare, construit cu prep. în; cfr. bogat I, 2°) *Bogătășii în tot binele.* DOSOFTEIU, v. s. 29.

— Derivat din bogat, prin suf. -aș.

BOGĂTATE s. f. = bogăție. (Transilv., mai rar pe aiurea) *Bogătatea voastră putredă.* COD. VOR. 131¹⁷. *Lăsa-vor striinilor bogătatea sa.* CORESI, PS. 128. *Slavă și bogătate în casa lui.* id. ib. 317, cfr. 138. *Nici mîntea omului nu poate socoti bogătatea lui Darie.* ALEXANDRIA, 88. *Dă-mi, Doamne, ce-oiu cere eu: Patru cai la grajdul meu, Nice mare bogătate, Făr' mîntie și sănătate.* RETEGANUL, TR. 136¹⁰; cfr. P. III, 32. *Nu cătă la bogătate, Ci la sprâncene 'nghinate.* JARNİK-BĂRSEANU, D. 375, cfr. 490. *Urează: boi, vaci..., sănătate și bogătate.* (Băilești, în Dolj) H. V, 19. *Sănătate, bogătate, Că-i mai bună de cât toate.* ION CR. I, 149; cfr. III, 167; ȚIPLEA, P. P. 97. [Plur. -tăți.]

— Derivat din bogat, prin suf. abstr. -(ăt)ate (după modelul lui drept -dreptate).

BOGĂTEL, -EĂ s. -ICĂ adj. v. bogat.

BOGĂȚI vb. IV^a. v. îmbogăți.

BOGĂȚIE s. f. *Richesse(s), fortune, opulence.*

1°. (Adesea la plur.) Lucruri de preț posedate de cineva, avere (mare), avuție, bogătate, stare, (în opoziție cu sărăcie). *Avuția și bogăția.* CUV. D. BĂTR. II, 451. *Și toată viața lumiei părăsîră, bogăția și slava și bucatele.* CORESI, E. 3^{1/31}. *Adăncă bogăție.* BIBLIA (1688), 3/pr. 50. *Să iau de la tine dar cu bogăție.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Mă povățuia cum să câștig bogății!* MARCOVICI, C. 18¹²; cfr. D. 11¹⁰, etc. *Palatul..., cu toate bogățiile și podoabele din el, s'a schimbat iarăși în sărăcăciosul bordeiu al moșneagului.* CREANGĂ, P. 89; cfr. 291, 69. *De bogat ce eră, singur nu-și mai știă de rostul bogăției.* ȘEZ. I, 239¹⁹. *Bogăția trece dealu' Și tu rămăi cu amaru'.* ZANNE, P. V, 93.

2°. P. ext. Îmbelsugare în ceva, rodnicie. (Cfr. bogat I, 2°) *Bogăția de idei care înalță toată simfirea lui.* MAIORESCU, CR. II, 304. *Bogăția pământului fărăi noastre.*

— Derivat din bogat, prin suf. abstr. -ie.

BOGĂZ † s. a. 1°. *Détroit, canal, embouchure; défilé, gorge.* 2°. *Bord de fourrure.*

1°. Canal, gură de râu (POLIZU, ȘIO.), spec. Bosforul. *Bosforul... la bogazul mării Azacului, unde se împreună cu Marea-neagră.* CANTEMIR, HR. 262¹⁴.

Boazul cel mare între Tarigrad și (între) Scutari. M. COSTIN, ap. ȘIO. *Sultan Murat... au venit... la Scudari peste boaz.* N. COSTIN, LET. I, A, 15²². *Apa Volga căzând în marea Caspia se împarte în 70 și mai bine de boazuri.* id. ib. I, A, 79²¹. *Având sofale și asupra buazului mării.* BELDIMAN, TR. 441. *Slobozindă-se mulțime de tunuri, încât răsună tot boazul și toate mahalalele.* id. ib. 443⁹. | *Strămtoare, pas. Să meargă să păzească boazurile de cătră Ardeal.* MAGAZ. IST. V, 115²⁵. *La 1695 el eră stolnic și împărțea cu Radu Popescu misiunea de a prinde hoții de la boazuri.* IORGA, L. II, 265. | (Păstrat numai în poezia pop.) *Pe boaz de mare, Lă apus de soare.* POP., ap. ȘIO. *Pe bogaz de mare.* PĂSCULESCU, L. P. 14.

2°. (Rare) Margine de blană. ȘIO. *Blană întregă de carsaci cu bogazurile lor.* DOC. (a. 1794), ibid.

[Și: boház, boáz (pronunț. bo-az), buáz (pronunț. bu-az). | Plur. -azuri.]

— Din turc. boghaz, idem.

BOGĂZIE † s. f. (Comert) v. bogasii.

BOGCEĂ s. f. (ș. d.) v. bocceă ș. d.

BOGCEANGIU, BOGCEGIU s. m. v. boccegiu.

BOGCEGERIE s. f. v. boccegerie.

BOGDAN s. m. I. *Bogdan*. II. *Moldave.*

I. Nume de botetz, devenit apoi și nume de familie. | P. ext. Nume de cal (Bistricioara, în Neamțu). H. X, 44.

II. † (Numele Domnului moldovean generalizându-se pentru întreg poporul de subt stăpânirea sa; în gura Turcilor) Moldovean. *Turcii, Bogdani ne zic, de pre numele Domnului carele au închinat țara:* M. COSTIN, ap. ȘIO. *Spuneți nouă de Vulcan, Unde-i aprigul Bogdan?* ALECSANDRI, P. P. 134. [Derivate: (turcisme): Bogdan-bég s. Bogdan-beiu s. m. Domnul Moldovei. ȘIO. *La numirile aștea de Bogdan-beg și de Iflak-beg se amestecă totdeauna diavolii ceia de elci.* GHICA, s. VII; Bogdan-sarai s. Bogdan-serai s. a. Palatul agentului Domnului Moldovei la Constantinopol. *Au șezut (Antioh Beizadé) 3 ani la Tarigrad, în Bogdan-saraiu, tot cu cheltuiala țării.* N. COSTIN, ap. ȘIO. *Bogdanliu s. m. Moldovean. Turcii au zis Moldovenilor Bogdanli, adică oamenii lui Bogdan.* CANTEMIR, ap. ȘIO. | (românești): bogdănesc, -ească adj. Moldovenesc. *Murad Gazi e sprinten ca șoimul bogdănesc.* ALECSANDRI, ap. DDF. *Turcii... Vedeau vodă bogdănesc.* COȘBUC, F. 114. *El cunoaște Dunărea Până'n vale la Slina, Și măturile turcești Și schelele bogdănești.* TEODORESCU, P. P. 551.]

— Din paleosl. Bogdanŭ (propriu: „dat de Dumnezeu“).

BOGDAN s. m. *Enfant*. — (Ban.) Copil. *Muierea la anu' îi făcu bogdanu' și la doi ani erau doi bogdani.* CĂTANĂ, P. II, 150. Cfr. găvan.

BOGDAN s. m. (Mor.) *Pilot (d'écluse de moulin).* — (Dâmbovița) *Bogdani* se numesc cei patru stâlpi din care se compune stăvilarul morii. Se bat în fundul gărliei și capetele lor sânt legate printr'un lemn numit *puntea bogdanilor.* DAMÉ, T. 147.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi cuvântul bălvan „stâlp, grindă“, apropiat, prin etimologie populară, de numele Bogdan.)

BOGDAPROSTA interj. subst. } v. bogdaproste.
BOGDAPROSTĂ interj., s. f. }

BOGDAPROSTE interj., subst.

1°. Interj. prin care cel ce primește ceva de pomană — la origine, în amintirea unui mort — mulțumește celui care-i dă; azi înțelesul primitiv e șters aproape cu totul și ~ e expresia de mulțumire mai ales a cerșetorilor. *Și de ai și bucate multe*

să dai și săracilor să mănânce, să-ți zică bogdaproste! MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. „Bogdaproste”, el răspunse, lăsăși, că am învățat. PANN, ș. II, 16. Cine-a mâncă boful cel de mămăligă, să zică bogdaproste! CREANGĂ, P. 146. Bogdaprosti, cucuane, și Dumnezeu să primească! ISPIRESCU, L. 175. Și ni l-o și dat, ca să zicem amin și bogdaprostă. MĂNDRESCU, L. P. 222/2. | Slavă Domnului! Bogdaproste c'am scăpat! TEODORESCU, P. P. 334^b. Hai, nevastă, la prășit.—Bărbate, m'am bolnăvit.—Hai, nevastă la băut.—Bogdaproste, mi-o trecut. ȘEZ. I, 74^b/10.

2°. Substantivat (din fraze ca: Măncă Ioaneș boierește și după ce se sătură bine, zise crășmăritei un bogdaproste. RETEGANUL, P. IV, 9/27. Un mulțumim și bogdaprosti ieși din gura femeii. ȘEZ. I, 246/25). Mulțumire (adresată cuiva pentru o pomană primită de la el), mulțumită. Împărțind bogdaprostele în dreapta și în stânga. C. NEGRUZZI, I, 252. Bogdaprostea săracului îi izvor de câștig în casa bogatului. SEVASTOS, ap. TDRG. (Loc. adj.) De ~: de pomană, (lucru) prost; cfr. de clacă. ZANNE, P. VI, 496. Să trăesc cu colaci de bogdaproste (: de cerșit). GORJAN, H. II, 53. Puiu de ~: fiu de cerșitor, slab, inchiret și îmbrăcat ca vai de lume. CREANGĂ, GL. Axinia... Dar tu, ce stai acolo așa prăpădit, par'că ești un puiu de bogdaprosti? I. NEGRUZZI, IV, 471. Cfr. VLAHUȚĂ, D. 277. A umplea pe cineva de ~: a infruntă, a batjocuri pe cineva (în loc de a-i mulțumi), a-i face o greutate. CREANGĂ, GL. Și-apoi, ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu dedeochiul, căci baba și cu fică-sa îl umpleau de bogdaprosti. CREANGĂ, P. 285. [Se zice o s. un bogdaproste.]

[Și: bogdapróstă, bogdapróstă RETEGANUL, P. I, 62/23, bogdaprósti, bodaprosti, bodaproste. PĂSCULESCU, L. P. 8, 282, etc. | Derivat (rar): bogdaprosti vb. IV^a = a mulțumi. DDRF. Dași să vă bodaprostim, hai să vă bodaprostim. PAMFILE, J. III, 77.]

— Din paleoslav. bogъ da prostiti, idem (propriu: Dumnezeu să ierte păcatele morților tăi).

BOGDAPRÓSTI interj. } v. bogdaproste.
BOGDAPROSTÍ vb. IV^a }

BOGDĂȘIE s. f. (Rar, în Vâlcea, numai în expresiunile:) A sta s. a fi bun de bogdăși: a fi neastâmpărat, a face fel de fel de drăcii, de neplăceri cuiva, a se ținea numai de buclucuri. ZANNE, P. VI, 457. La ape mari să nu cuteze omu', mai bine să se închine și să fugă, că dracu' nu face biserică, el stă tot de bogdăși, îi pune piedică, îi împiedică mâinile și picioarele, ca să se înec. ȘEZ. III, 102/2.

— Etimologia necunoscută. (Probabil că s'a zis mai întâi a face bocdăși = a face nebunii, propr. „a se da peste cap”, și că derivă din ung. *bukd(od)ás* „tumbă.”) Cfr. bodgaș.

BÓGHE, **BOGHEÁCĂ** s. f. v. boaghe².
BOGHEÁN s. m., **BOGHEÁNĂ** s. f. v. bodian.
BOGHEÁSCĂ, **BOGHECÚȚĂ** s. f. v. (Cor.) boaghe².
BOGHÉT adv. v. bugăt.

BOGHÉT, **-ETĂ** și **EÁTĂ** adj. 1°. *Huppé. Poule huppée*. 2°. *Gros, enflé*. — (Mold.)

1°. (Despre găini și puici) Găină s. puică boghetă s. bogheată = cu pene pe la urechi, având capul o înfătoșare rotundă. CREANGĂ, GL.; cfr. H. III, 244, 307; XII, 27. Am o găină bogheată, în cămașă încuiată...? (= Oglinda). GOROVEI, C. 257, cfr. 256, 147, ȘEZ. VII, 104. Iși aducea aminte de puicile cele nadolence și boghete. CREANGĂ, P. 12. Găini negre, albe, cocoși cu creasta bătrută, puici boghete... DUNĂREANU, CH. 71. || Substantivat. Găină bogheată. [Cocoșul] se repezeă să despartă două boghete zuliare. CONTEMPORANUL, V, 97; cfr. VI, 208.

2°. P. ext. Ca (la) o găină bogheată; gros, plin, umflat. [Mama] îmi făcea apoi câte un benchiu boghet în frunte. CREANGĂ, A. 35. Tata gros, mama lată, Soră-mea bogheată, Frate-mieu, nebunul satului? (= Viia). PAMFILE, C. 35.

[Scris și: bodiét, -ă. GOROVEI, C. 148.]

— Pe cât se pare, avem un derivat din boaghe s. boghiu (PAMFILE, C. explică pe boghet prin: „cu ochii mari ca ai boghiului [huhurezului]”), prin suf. adj. -at (cuvântul fiind moldovenesc, bogheat trebuia să se pronunțe boghét).

BOGHIANĂ s. f. v. boaghe².

BOGHIGĂȘ s. m. (Ornit.) v. boghigău.

BOGHIGĂU s. m. (Ornit.) *Autour*. — (Transilv.) Uliu, herete; cfr. gaie, coroiu. MARIAN, O. I, 122. *Boghigău* = șorecar; un soi de pasăre răpitoare (butes vulgaris). VAIDA. [Scris și: *bodigău*. BARIANU, *bodigéu*. MARIAN, O. I, 122. | Cu alt sufix: boghigăș s. m. (scris *bodigăș* MARIAN, O. I, 122 și *bodegăș* ALEXI.)]

BOGHISÍ vb. IV^a refl. *Pourrir, se gâter; se ruiner*. — (Ban.) A putrezi, a se strică, a se ruina. *Mi s'a boghisit fânul în grădină. S'a bogisit casa*. Com. A. COCA. [Pronunțat: *bogisi*.]

BOGHITĂ s. f.

BÓGHIU s. m. (Ornit.) s. a. } v. boaghe².

BOGISÍ vb. IV^a v. boghisi.

BOGLĂR s. m. 1°. *Agrafe, fermoir (en or ou en argent)*. 2°. *Mort-aux-vaches, renoncule des marais, douve (Ranunculus sceleratus). Renoncule des bois (Ranunculus aureus)*.

(În Transilv. și Ungaria; ungurism)

1°. O podoabă de aur s. de argint, agrafă, paf-tale. LB.

2°. (Bot.) Plantă ierboasă foarte veninoasă, cu flori mici, galbene. Și: (Ban.) broșchiță, buruiană-de-friguri, rânunchi, rânzișoară, (Ban.) rânunchiu. PANȚU, PL. || = găbenele. PANȚU, PL. || = găbenele-de-munte. PANȚU, PL. *Se ia boglari, se pisează, se amestecă cu sare și se leagă la încheietura mâinii stângi* [a celui bolnav de friguri.] GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 74.

— Din ung. *boglár*, idem.

BOGO-Element de compoziție în cuvinte slave, corespunzând grec. Θεο- și însemnând Dumnezeu. Ele au intrat în limba română pe cale literară, ca termeni bisericești; cei mai mulți dintre ei n'au fost niciodată populari și astăzi au dispărut aproape toți din limbă.

bogoboreț † s. m. (paleosl. *bogoborcb*) Luptător împotriva lui Dumnezeu. Numai la DOSOFTEIU) *Și'm-bunându-să nește clevetnici cătră b[o]goborețul, îl pârîră [pe sfânt]*. v. s. 63. Cfr. blagoboreț. [La DOSOFTEIU, v. s. 24 se găsește și vocativul slav: *b[o]goborce*.]

Bogoiavlénie și **Bogoiavlénie** † s. f. (paleosl. *bo-gojavljénije*). Bobotează, Arătarea Domnului, † Blagoiavlénie. *Svintele b[o]goiavlénii a Domnului*. DOSOFTEIU, v. s. 5/2. *Să toarne aghiasmă dela sfânta Bogoiavlénie, în cruciș de 3 ori*. IOAN DIN VINȚI, ap. HEM. 502. (Titlu) *Cuánt la bogoiavlénie ș'adeacă la Ghenarie 6*. ANTIM, P. 111. *În zima de b[o]goavlénie*. HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II, 73/21. (Adesea la plur.) *Sfintele b[o]goiavlénii a Domnului*. DOSOFTEIU, v. s. 5, 2; cfr. 13.

bogonóșet † s. m. (paleosl. *bogonostcb*). Cu frica lui Dumnezeu (propriu: care poartă pe Dumnezeu). *Ignatie b[o]gonóșet*. v. s. 44, 80, 231. [Și: *bogonóșnic*, -ă † adj. (cfr. paleosl. *bogonostnъ*) *B[o]gonóșnicii săhastri*. DOSOFTEIU, v. s. 4 pr.]

bogorecénie † s. f. (cfr. paleosl. *bogorécivъ* „vor-

bind de Dumnezeu". Numai la DOSOFTEIU, v. s. 46,², glosând cuvântul) Teorie.

bogorodita † și **bogorodnița** † s. f. art. (paleosl. *bogorodica*). Născătoarea de Dumnezeu, Maica Domnului. *Cazania la Vovedenia Bogorodizei*. ANTIM, ap. TDRG. *Cuvânt la uspenia* [= adormirea] *Bogorodniții la August 15*. idem, P. 31. || **bogorojdenie** † s. f. (paleosl. *bogorojdenije*) Naștere de Dumnezeu. *Orfeus la b[og]orojdenia sa dzice*. DOSOFTEIU, v. s. 165.

bogoslóv, -oavá adj. m., s. m. (paleosl. *bogoslov*). Învechit; înlocuit astăzi prin corespondentul grecesc) Teolog (propriu: de Dumnezeu cuvântător). *Ioan b[og]oslóv*. DOSOFTEIU, v. s. 40. [Om] nu numai slujit la ceale politicești,.... ce și ales bogoslóv. BIBLIA (1688), 7 pr./6; cfr. 8 pr./4. *Toți oameni cuvioși, foarte procopsiți și bogoslovi*. C. NEGRUZZI, I, 226. *Bogoslovii erau toți oameni mari, cu barbă și cu mustețe*. SLAVICI, N. 187. *Tăraniii desprețuesc pe popii bogoslovi, cum se chiamă pe la noi cei ce au făcut seminarul*. CONTEMPORANUL, III, 651. *Și strânse sfințici și filosofi, Arhierii și bogoslovi*. POP., ap. TDRG. || (Rar) **bogoslovésc**, -ească † adj. (cfr. paleosl. *bogoslovestni*) De teolog. *Precum... mărturi-sește bogoslovescul glas*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. || **bogoslovie** † s. f. (paleosl. *bogosloviye*) Teologie. *Adâncul b[og]osloviei theologhiei*. DOSOFTEIU, v. s. 64,²; cfr. 192,², 47. *Învățat-au Noe pre feciorii săi... bogoslovia și învățături întru lucrurile dumnezeesti*. N. COSTIN, ap. TDRG. *Postesc să priceapă b[og]osloviiile tale*. MINEIUL (1776), 22²/₃; cfr. 16¹/₁₁, 24²/₂, 70²/₂, etc. *Doi din cei șese cinovnici duhovnicești vor fi epistați școalelor bogosloviei*. URICARIUL, IV, 298³/₃; cfr. II, 229³/₃ (accentuat: -slóvie și -vie). || **bogoslovi** † vb. IV^a (paleosl. *bogosloviti*). A învăța, a propovedui (teologia). *Ai bogoslovitú cunoștința dumnezeirii*. MINEIUL (1776), 15¹/₂. *Au propoveduit b[og]oslovindú*. ibid. 149; cfr. 24¹/₂, 73¹/₁.

BOGOMÍLIC, -Ă adj. Care ținea de o sectă religioasă din evul mediu, înrudită cu maniheismul și pavlichianismul, originară din Bulgaria, unde a înființat-o preotul *Bogomil* (Ieremia), și răspândită și între Români. [Familia: bogomilism s. m. sing. =secta s. doctrina bogomilică.]

BOGONISÍ vb. IV^a. *Marmotter*. — A spune rugăciuni încet și nedeslușit. Cfr. *bodogăni*, *blogodări*. *Alături [de bolnav] ardea o făclie de ceară galbenă, și un biet călugăr bogonisea pe slovenește rugile agoniei*. ODOBESCU, I, 66³/₃.

— Formație spontană din *bolborosi* și din cuvântul slavon *bog* „Dumnezeu”, care se spuneă mereu în rugăciuni.

BOGORÍE s. f. (Comert) 1°. *Cuir de Russie*. 2°. *Longue ceinture de cuir*.

(Transilv.; ungurism)

1°. (Numai în DICT.) Piele de iuft, piele rusească. LB., PONTBRIANT, DDRF. [Și: *bogárie*. CIHAC, II, 483.]

2°. Spec. Cureă lungă cu care se incing feciorii de 3-4 ori, lată de 3 degete, bătută cu bumbi de metal galben (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL.

— Din ung. *bagaria* „piele de iuft”.

BÓGZĂ s. f. (Ornit.) *Hibou*. — Buhă, bufniță. „Bufnița sau cucuvaia se mai numește și *bogză*”. (Cioabanul în Constanța) H. II, 253. *Nu se vor mânca... struful... și bogza și babița*. BIBLIA (1688), 77,¹. Cfr. *boaghe*.

BOGZÁR s. m. (Iht.) Sorte de *poisson* (*Acipenser glaber*). — (Galați) Exemplare mici (ca de 40-50 cm. lungime) ale peștelui numit „viză”. ANTIPA, F. 245.

BOHÁCIU s. a. v. *pagace*.

BOHÁNDĂ s. f. *Femme laide et sotté* — (Năsăud, în Transilv.) Muiere urită, proastă, hădă. *Uită-te la cea bohândă, Cum se caută și se strămbă, Să vază cătu-i de mândră!* BUGNARIU, NÁS.

— Formație spontană, care pare a fi alcătuită din ung. *bohó* „prost, nătâng” și *bolándă*.

BOHÁZ † s. a. v. *hogaz*.

BOHCEÁ, **BOHGEÁ** s. f. (ș. d.) v. *bocceá* ș. d.

BOHÓCIU s. m. (Entom.) Sorte de *papillon nocturne* (*Mamestra brassicae*). — Un fluturaș de noapte, de mărime mijlocie, cu ochii scoși ceva afară din cap, trupul acoperit cu perișori lungi și deși, cu spinarea ridicată în sus, cu aripile de dinainte întunecat-surli și impestrițate cu roșu, iar cele de dinapoi tulburii-sure. Și: buhă-de-curechiu, suflet, sufletul-mortului s. sufletul-morților. MARIAN, INS. 291.

BOHÓD subst. ? (Într'un descântec de bubă) *D'o fi din scorbură, d'o fi din bohod, d'o fi din trestie*. ȘEZ. VII, 54.

BOHODEIU s. m. *Méchant, insubordonné*. — (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Om rău în mai multe privințe, băiat neascultător. *Tu ești un calic fără traistă, un bohodeiu fără păreche*. Com. G. NISTOR.

BOHOLT subst. *Grandé tempête*. — (La Moți) Furtună mare. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.

BOHORDÁR s. a. (Bis.) v. *buhurdar*.

BOI vb. IV^a. 1°. *Teindre; peindre, badigeonner; farder*. 2°. *Tromper, mettre dedans, duper*.

(În România, Bucov. și Ban.)

1°. A văpsi, a colora (stofă, lână, ață, etc.), a spoli (pereții), spec. a-și drege s. sulemenit obrazii. *Pe dinlăuntru ferestrelor ea a boit cu vânt*. DELAVRANCEA, ap. DDRF. *Cărciumioara s'a gătit Și frumos că s'a boit*. TEODORESCU, P. P. 675°. *Fire de lână boită*. ȘEZ. I, 39³/₃. *Hărtie boită*. ib. III, 184³/₃. *Se boesc ouă*. ZANNE, P. II, 485. *Chilie boită*. (Oravița) Com. A. COCA. *Pana corbului, Pană nebosită, Nesulemenită*. (în Dobrogea) POP., ap. ȘIO. *Ți-ai fi boit obrazul și trupul cu vâpșea roșă*. DRĂGHICI, R. 158. *Am gătit păpușa de bal, i-am făcut sprâncene, am boit-o cu roș*. ALECSANDRI, T. 422. [Derivate: boire s. f. PAMFILE, I. C. 85; boit s. a. id. ib. 14, 212.]

2°. (Fig. Mold.) A înșelă, a păcăli, cfr. a potcovi, a încălță (pe cineva). CREANGĂ, GL., ȘEZ. IX, 148. *Pe ist cu capra știu încaltea că bine l-am boit*. CREANGĂ, P. 42. (Cfr. germ. *anschmieren*.)

— Derivat din *boiă* (corespunzând turcescului *boyamak* „teindre”).

BOIĂ s. f. 1°. *Teinture, couleur; fard*. 2°. *Vinai-grette, liaison, roux*. 3°. *Piment rouge en poudre*.

1°. Vâpșea (pentru lână, țesături, etc.), culoare, spec. dres, suliman. *Un foisor... săptură de Țarigrad, cu tot felul de boele*. E. KOGĂLNICEANU, III, 192¹/₁₈. *Veniră în curând și fetele din mahală... cu flori în coc, vâpsite pe față cu pudră și 'nroșite cu boiă*. DUNĂREANU, CH. 155. *Jupân Ștrul... negustor de băcan... sulimineală, boiă de păr, chiclazuri*. CREANGĂ, P. 112. *Partea din perete, pe din afară, la o lățime de 2-3 degete, de lângă prispe, jos, se dă tot cu lut sau cu o boiă și constituie brăul peretelui*. PAMFILE, I. C. 416.

2°. (Cul.) Sos preparat cu oțet, cu legume și cu unt s. cu unt-de-lemn, pentru legarea bucatelor. COSTINESCU, PONTBRIANT, ȘIO; cfr. *rântaș*.

3°. Ardeiu roșu pisat mărunț, paprică. ȘIO.

— Din turc. *boya* „couleur, teinture”.

BOIALĂ s. f. 1°. *Teinture*. 2°. *Couleur, fard*.
1°. Abstract. Văpsire, sulemenire. *Au fost de geaba toată boiala*. C. NEGRUZZI, III, 65/17.
2°. Concret. Boiă, vâpșea, suliman. | Spec. *Boială de băcan*: vâpșea extrasă din lemn de Brazilia. BARIANU.

— Derivat din *boi*, prin suf. abstr. *-eală*.

BOIAMĂ s. f. (Comert) *Fichu, foulard*. — (Învechit; azi, prin Râmnicul-Sărat MANOLESCU, I. 195) Broboadă pătrată, de mătase, cu dungi largi de fir s. de bumbac; cfr. testemel, dirmea, basmă. *O buiamă cu usinuri și o jumătate testemel*. DOC. (a. 1790), ap. ȘIO. *Boiamă cu bibiluri de sârmă, de fir...*, *boiamă cu beteală*. FOAIE DE ZESTRE (a. 1817), ibid. [Și: bulamă COSTINESCU.]

— Din turc. *boyama*, idem ȘIO.

BOIAMĂ s. f. *Les bœufs*. — (Ban.) Colectivul lui bou (derivat prin suf. *-amă*). CDDE. nr. 170.

BOIÂN, -Ă subst. Nom de *bœuf* et de *vache*. — Nume de bou și (la fem.) de vacă. DAMÉ, T. 181, MARIAN, LIUBA-IANA, M. 115, JIPESCU, O. 49. *Hăis, Tălășman*; cea, *Boian!* ALECSANDRI, T. 970. *Rage boian la grădina Ș'o fetiță mi-l îngână*. ȘEZ. IX, 92. [Diminutiv: *bolenuț* s. m. MARIAN.]

— Etimologia nesigură (poate din numele personal slav (sârb., bulg.) *Bojan*, -a).

BOIANDRŌC s. m. Grinda ce se pune de-asupra spațiului lăsat pentru ușă sau fereastră, spre a susține zidul. *În latura de sus a acestei îmbrăcăminte în piatră a ușei, [lature] care corespunde boiandrŏcului, se vede... stema metropolitană*. A. BALTAZAR, MON. IST. II, 35.

[Și: *bolandrŏc* s. m.]

BOIANGERIE s. f. 1°-2°. *Teinturerie*.

1°. Meseria boiangiului (Plenița, în Dolj) H. V, 375, (Micloșani, în Muscel) ib. IX, 343, (Gârbovi, Șoeariciu, în Ialomița) ib. VII, 184, 485.

2°. Atelierul s. prăvălia boiangiului, văpsitorie. *Prăvălia de boiangerie, în București*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. | Locul unde se boește. MARIAN, CH. 53.

[Și: *bolengerie* TDRG. *boiangerie* MARIAN, CH. 53, (Voivoda, în Teleorman) H. XIV, 308, *boangerie* (pronunț. *bo-an-*) (Davidești, în Muscel) H. IX, 220.]

— Derivat din boiangiu, prin suf. loc. -abstr. *-arie*.

BOIANGILĂC † s. a. (Comert) *Matière colorante, couleur*. — Materie de colorat, vâpșea. *Să nu fie volnic a ține prăvălie de boiangilăc*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. [Plur. *-lăcuri*.]

— Din turc. *boyagilyk* „boiangerie 1°”. ȘIO.

BOIANGIU s. m. *Teinturier*. — Văpsitor (de lână, de țesături, etc.) (Satul-nou, în Constanța) H. II, 34. (Băilești, în Dolj) ib. V, 17. *Hrisovul ce s'au dat rufetului boiangiilor*. DOC. (a. 1788), ap. ȘIO. *Acești copaci... slujăsc pentru întrebuințarea boiangiilor la vâpșele*. DRAGHICI, R. 42. *Dar pentru văpsitul lănelor sânt inadins meseriași, buingii*. I. IONESCU, M. 686. *A întâlnit pe un boagiu, se ducea la un sat, să vâpșească cânuri*. ION CR. III, 165. [Și: *boiangiu* COSTINESCU, MARIAN, CH. 53, H. XVI, 105, *boingiu* MARIAN, CH. 53, (Cristești, în Botoșani) H. I, 63, *boingiu*, *buingiu*, *boagiu* (pronunț. *bo-a-*), *boiangiu* (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU.]

— Din turc. *boyağy*, idem.

BOIĂREN, BOIĂRIN † s. m. } v. boier.
BOIĂRIU † s. m. }

BOIĂSTRĂ adj. f. (Vache) *taurelière, en rut*; *qui ne se laisse pas traire*. — (Despre vaci) Care e dorită de goniță (BARIANU); care nu se lasă mulsă

(DAMÉ, T.). *Vaca fuge, boul muge. Ho, balțato, na boiastro!* ALECSANDRI, P. P. 352°/6.

— Presupune o formațiune lat.-pop. *bovestris (din *bos*; cfr. germ. „rindern“).

BOICOTĂ vb. 1^a. *Boycotter*. — (Despre o acțiune a mulțimii; mai rar despre unul singur) A ocoli pe un anumit negustor s. industriaș, a nu mai cumpăra nimic de la el (ca demonstrație înotriva lui).

— N. din fran. (de la *Boycott*, numele unui Irlandez înotriva căruia s'a luat, pentru întâia oară, această măsură).

BOICUȘ s. m. (Ornit.) *Mésange*. — Pasăre călătoare și cântătoare din familia „paridelor”, de mărimea stigletelui, cunoscută la noi în două specii: *aegithalus pendulinus* și *aegithalus castaneus*; și: aușel.

BOIÉJNIȚĂ s. f. (Bot.) v. voeșniță.

BOIENGIOĂIE s. f. (Bot.) = drobușor.

— Derivat din *boiangiu*, prin suf. motiun. *-oaiie*. (Planta aceasta se întrebuințează la văpsit.)

BOIENGIU s. m. (ș. d.) v. boiangiu ș. d.

BOIENUȚ s. m. v. boian.

BOIER s. m. 1°. *Boïard. Noble, seigneur*. 2°. *Seigneur, (grand) propriétaire* ou *fermier, maître*; (fam.) *monsieur, sire, messire*.

1°. *Boierii* erau marii proprietari de pământ; ei formau clasa aristocrată, privilegiată, nobilimea. Calitatea de boier nu eră legată nici de titluri nobiliare ereditare, care n'au existat la Români, nici de dregătorii; semnul ei distinctiv eră moșia, adică stăpânirea unei întinderi mai mari de pământ, la origine (mai ales în Moldova, unde nu a fost numai o descălecare politică — a statului —, ci și una etnică) în de obște o donațiune domnească; ea impunea proprietarului anume îndatoriri militare față de Domn, din care cauză transmiterea ei, prin vânzare sau moștenire, eră supusă confirmării Domnului. În schimbul îndatoririlor militare, boierii erau scutiți de impozite; începând din sec. XVI însă, cu căderea tot mai adâncă a Principatelor sub Turci, Domnii se văd nevoiți a supune și pe boieri la impozite (însă numai la dările către Poartă; dajdia haraciului, oieritul din 3 în 3 ani, cu prilejul mucarului și al unei domnii nouă, etc.). Curând după întemeierea Principatelor, organizarea țării și crearea unei întinse ierarhii administrative și militare a avut drept urmare o împărțire a boierilor în boieri dregători și boieri fără nici un fel de dregătorie. Cei dintâi ajung, firește, cei mai însemnați; ei își pot păstră și mări averea, pe când lipsa dregătoriei atrage mai totdeauna după sine fărâmițarea proprietății între urmași și, odată cu ea, căderea boierilor în rândurile răzeșilor și moșnenilor. Din această cauză, noțiunea de boier ajunge în vorbirea obicnuită, sinonimă cu aceea de dregător, cu toate că în realitate sfera ei eră cu mult mai largă.

Cu timpul, boierimea s'a împărțit în mai multe categorii:

a.) *Boierii de divan*, care ocupau boierile cele mai însemnate, și alcătuiau, împreună cu mitropolitul și episcopii, divanul domnesc. Ei erau împărțiți, după rangul boieriei, în 3 clase: A) Boierii mari (veliți) sau de clasa I: banul (numai în Țara-românească), vornicul (în Moldova erau 2: de țara de jos și de țara de sus), hatmanul (numai în Moldova, începând din a 2-a jumătate a sec. XVI), postelnicul, spătarul, paharnicul, vistierul, stolnicul, comisul, medelnicerul (numai din sec. XVII), clucerul, serdarul, slugerul, jitnicerul, pitarul, șetrarul, armașul și aga, la care se mai adăugau logofătul al doilea, ușerul (în Țara-rom. portarul), postelnicul al doilea, logo-

fătul al treilea și căpitanul de dorobanți. Cei dintâi 8 boieri erau sftcnicii obișnuiți ai Domnului, din care cauză se mai numeau și boieri de sfat. (Cfr. protipendadă.) B) Boierii de clasa II (vtori), care ocupau cam aceleași dregătorii, dar de rangul al doilea: spătarul II, paharnicul II, vistierul II, stolnicul II, comisul II, medelnicerul II, clucerul II, slugerul II, jitnicerul II, pitarul II, șetrarul II, armașul II și ușerul II. C) Boierii de clasa a III-a (treti), având aceleași dregătorii, de rangul al treilea: postelnicul III, spătarul III, paharnicul III, vistierul III, comisul III, slugerul III, jitnicerul III, la care se mai adăogau cămărașul de slugerie, cămărașul de jitiță, vornici de poartă ș. a. [Organizarea aceasta se constată în a doua jumătate a sec. XVII. Ea nu este însă exact aceeași în amândouă Principatele. În afară de deosebiri semnificate mai sus, mai erau și altele; la începutul organizării Principatelor, deosebirile erau și mai însemnate. În Moldova, de pildă, în fruntea boierimei se aflau pârcașii cetăților. Cu căderea sub Turci, cetățile ne mai având însemnătatea de altă dată, pârcașii își pierd și ei importanța, rămânând cărmuitorii ținuturilor (cfr. ispravnic). La Putna și Cernăuți nu erau pârcașii, ci staroști. Schimbările de Domni dintr'o țară în cealaltă au avut drept urmare uniformizarea boierilor în amândouă Principatele; această uniformizare se desăvârșește în s. XVIII.]

b.) A doua categorie de boieri erau *boierinașii*, care ocupau diferite slujbe mai mici la Curte și pe lângă Domn: cămărași, vătăfi, cupari, ciohodari, plvniceri, diaci, uricari, etc.

c.) Curtenii în Moldova și roșii în Țara-românească, erau boierii nedregători, care-și păstraseră o parte din îndatoririle militare de la început.

d.) Călărașii și dorobanții, la care se păstraseră îndatoririle militare, fără privilegiile boierimei, și care împreună cu

e.) Răzeșii și moșnenii formau legătura dintre poporul de rând și boierime.

Regulamentul organic a întărit și sporit privilegiile boierimii. Înșușirea de boier, independentă de acum înainte și de moșie și de funcțiune, constituie un privilegiu de naștere; ea se stabilește prin registrele de neamuri, în care erau trecute toate familiile boierești. Prin Convenția de la Paris (1858) privilegiile fiind suprimate, boierimea a încetat de a mai forma o clasă socială privilegiată, deosebită de restul poporului. (Com. C. GIURESCU.)

Boiër = baso, nobilis. ANON. CAR. Ori bogat să va fi, ori measer... ori boiarinū, ori slugă. CORESI, E. 29/32, 9 covoare de la boiarii. (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 193. Le-am fost dat leagea acelor rumâni 12 boiari să jure. (a. 1602) ibid. I, 125. Domnii, vovozii, boiarii. MOXA, 402/39. Să plătească 24 de litre de argint boiarinului celui a cui va fi fărâmul. PRAVILA MOLD. 4. Cela ce va zice: eu sânt mai de cinsté decât tine și mai boiarinū, se va certă ca un suduitoriu, iară de-i va zice: cinstit sânt și eu ca și tine și boiarinū, ca și tine, nu se va certă ca un suduitoriu. ibid. 122,2. Boiarinulū săborului, ce să zice cel mai mare al gloatelor. ibid. 152. Prinși/de boiarinulū locului și ntrebași/i. id. ib. 62. Cine te-au pus boiărenū și judecătoriu pre noi? BIBLIA (1688), 40. Boiărenul nostru Pătrașco Danolovici, Logofătul al treilea. DOC. (a. 1661), ap. IORGA, S. D. VI, 23. De mare folos și cinsté este domniei și țării boierinul înălăpt și avut. M. COSTIN, LET. I, 257/7. Oameni boiari a caselor de moșă. ib. 170. Iar boierii cei cu boierii, și alți boieri mazili de la agă în sus, n'au dat vădrărit. NECULCE, ibid. II, 314/6. Cuvând întrară sub cortul unde el ședeă, încunjurat de boierii și căpitani săi, patru boieri... Aceștii erau vornicul Moșoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioac și Stroici. C. NEGRUZZI, I, 138.

Boerii din Comana-de-jos și din Comana-de-sus, împreună cu obagii Mării sale domnului. Beclean Gabor. DOC. (a. 1765), ap. IORGA, S. D. XIII 254, cfr. 150, 262. Numai boierii mari și câinii nu închid ușile. ZANNE, P. III, 421. Boier fără boierie: se zice unuia care se ține mare, dar nu-i nimic de el. PAMFILE, J. I. Boier gol: se zice unui om mândru și sărac. ZANNE, P. IV 281. Boier cu barbă = boier de divan, din protipendă (cfr. barbă I, 491^a). Iar Caragea, în loc de a-l pedepsi pentru atăta îndrăzneală, l-a îmbrăcat în caftan de boier cu barbă. GHICA, S. 39. (Rar) Boiër-bașa = căpetenia boierilor, baș-boier. Apucatu-s'a acel boier-bașa să făcă... fabrici de șaluri. V. A. URECHE, ap. TDRG. || † P. ext. (În scrierile vechi și pop.) Orice dignitar și dregător mare (la alte popoare); nobil; cfr. nemeș, domn. Înainte stătura împărații pământului și boiarii adurară-se. PSAL. SCH. 3/12 (= și domnii CORESI, PS.; et principes). Un boiaru oarecare turc, anume Otman. MOXA, 400/37. Boiarinu mare, ce se zice consul. BIBLIA (1688), 11,2. Neaman boiarul, sftcnicul împăratului de la Siria. ANTIM, P. 116. L-au dus la casa unui boieriu unguresc. URECHE, LET. I, 162/26. Spuse această la un boiaru drăcesc. MINEIUL (1776), 11 2/1. Împăratul se află la masă, cu toți boierii și slujbașii împărăției. ISPIRESCU, L. 2.

2^a. (Astăzi, mai ales în România) Urmașii vechilor boieri, p. ext. (pentru țărani) proprietar s. arendaș de moșie (cfr. ciocoiu), moșier, (pentru slugi s. slujbași) stăpân (cfr. jupân), p. gener. (pentru clasele de jos) om bogat, bogătan (în Ardeal dom n), spec. titlu de politețe cu care se adresează ascultătorilor săi cel care spune o poveste s. chemătorii nuntașilor. *Biata cucoana Anica!... De când i-o murit boierul, nu mai are odihnă. ALECSANDRI, T. 175. Să irtați, boieri, ca nunta s'o pornim și noi alături. EMINESCU, P. 196. Cucurigu! boieri mari, Dați punguța cu doi bani! CREANGĂ, P. 65. Mi-am pus în gând să vă povestesc, boieri d-voastră. ISPIRESCU, L. 40. Fecioraș de boieriu mare. ȘEZ. II, 7/9. (Barbu Lăutarul:) Dragi boieri de lumea nouă, Zina-bună vă zic vouă! Eu mă duc, mă prăpădesc, Cu-a-n cântec bătrănesc. ALECSANDRI, T. 85. Țiganul mândăncă când are, Româmul când îi e foame, și boieru când vrea bucătarul. ib. III, 629. Socoteala cocoanei și punga boierului. ib. V, 520. † Boierul lumii = dracul. ib. IV, 283. | Fam. (apelativ, singur, sau pe lângă un nume propriu, sau pe lângă pron. d-ta, adesea în glumă), cfr. arhon, cocon, jupân, chur, musiu... Ce mai faci, boierule? Cum o mai duci, boier Mihălache? Ascultă, boier d-ta!*

[† și: boiaru, boiarin, boiăren, boiărin. | Diminutiv: boierăș, întrebuintă mai ales în batjocură. Cfr. coconaș, ciocoiăș, cioclovină. Noi umbilăm și colindăm Boierașului Efrim. MARIAN, SE. I, 14. Boieraș de moda nouă, Eura cloșca de pe ouă. ZANNE, P. IV, 279; cfr. boierinaș. | Feminin: boierită = nevastă de boier, cocoană, cocoaniță, duduică; cfr. jupâneasă. Am fost și la boieri și la boierite. ALECSANDRI, T. 991. Cum l-au adus pe boieriu, ... au aflat că boierita născuse un copil. SBIERA, P. 258/28. Îl vom trimite c'o carte până la cocoana mea, la boierita. RETEGANUL, P. I, 15/34; boieroaică, (mai rar) boieroaiă † (având une-ori înțelesul de „nevastă de boier mare” și întrebuintându-se și ironic) Boierii și boieroaicele, urmași de arnăuși, intrau în grădina. V. A. URECHE, ap. TDRG. Am mai imblat eu c'o mulțime de cucoane, cu maice boieroaiice și cu alte fețe cinstite. CREANGĂ, P. 115. Maria lui Mihaiu Popa, boeroe, monahia Bonifatia, muerie de 60 de ani. DOC. (a. 1765), ap. IORGA, S. D. XIII, 255; boiereasă (cfr. boreasă). Cel om chemă-l Agaton, e boereasa lui chemă-o Polfa. (a. 1580) CUV. D. BĂTR. II, 145. Cfr. ibid. II, 147. Fii boier cu veselie... Boiereasă sănătoasă. BUD, P. P. 72. Boieri și boierese! FRANCU-CANDREA, M. 163.]

— Din bulg. boiăr(in)ъ, idem.

BOIER s. m. v. boar.
BOIERĂNĂȘ, BOIERĂNĂȘ s. m. v. boierinaș.
BOIERĂȘ s. m. v. boier.
BOIEREALĂ s. f. v. boieri.
BOIEREĂSĂ s. f. v. boier.

BOIERÉL s. m. (Bot.) Nom d'une fleur jaune. — (În Țara Oașului) Niște flori galbene care cresc la un loc cu stânjineii. CANDREA, T. O.
 — Derivat din boier, prin suf. dim. -el.

BOIERÉL s. m. v. bourel.
BOIERENĂȘ s. m. v. boierinaș.

BOIERÉSC, -EĂSCĂ adj., s. a. și s. f. I. De boiárd, seigneurial, noble, aristocratique. Qui appartient au propriétaire ou au fermier (d'une terre). II. 1°. Corvée. 2°. Nom de danse paysanne.

I. Adj. De boier, (ca s. de) al boierului (proprietarului s. arendașului de moșie) s. boierilor; cfr. nemeșes. *Au acoperit boiereasca lor față.* P. MAIOR, IST. 270. *Face cină boierească.* BARAC, A. 37. *Invitând pre alle slugi și oameni boierești.* C. NEGRUZZI, I, 153. *Toate pasările din ograda boierească... s'au luat după dînsul.* CREANGĂ, P. 67. *Minciuna boierească Trece în țara ungurească.* C. NEGRUZZI, I, 250. (Bot.) *Pere boierești* = un fel de pere rotunde, lungi. BARONZI, L. P. 93₁₁. *Poama boierească s. băbească* = specie de strugure, mare la bobită și des. PAMFILE, I. C. 217. Cfr. JIPESCU, o. 54.

II. Substantivat. 1°. † S. a. (Mold.) Lucrul (la câmp) ce eră dator țăranul stabilit pe moșia unui boier să-l facă în folosul acestuia, pentru partea de pământ pe care o lucră în folosul său. *Boierescul s'a desființat prin legea din 1864, numită legea improprietăririi țăranilor.* Cfr. elacă. *Sed în sat, de poartă bir și lucrează boieresc.* (Mold., a. 1723) URICARIUL, X, 179₂₁. *Oamenii cei ce vor fi săzători cu casă, pe moșile ce s'au zis mai sus, să aibă a lucră de boieresc stăpânitor moșiei câte 12 zile pe an.* (Mold., a. 1760) ibid. XX, 95₁₃, cfr. II, 139₁₁, I, 301₃₃, etc. *Hojma unii scriu, răcnesc, Să nu fie boieresc.* ALECSANDRI, T. 41. *Eu cu doina mă plătesc De bir și de boieresc.* TEODORESCU, P. P. 276. *De omul care mi-i drag, Zece boierescuri fac.* SEVASTOS, C. 68₃. [Plur. -rescurei.]

2°. (Cor.) S. f. *Boiereasca* e numele unui danț țăranesc. (Buzău, Dâmbovița, Gorj, Mehedinți) H. II, 82, IV, 259, VI, 233, IX, 44, Com. N. IONESCU.

— Derivat din boier, prin suf. adj. -esc.

BOIERÉSC, -EĂSCĂ adj. v. bouresc.

BOIERÉȘTE adv. *Comme un boiárd, en boiárd.* Nom d'une danse paysanne. — În felul s. după obiceiul boierilor, ca un boier. *Ar fi putut să fie cel mai bogat om și să trăiască boierește.* SBIERA, P. 4₃₂. (Elipitic, din „a jucă boierește“). *Boierește* = boiereasca (II, 2°). (Davidești, în Muscel) H. IX, 221.

— Derivat din boier, prin suf. adv. -ește.

BOIERÉT s. a. v. boierime.

BOIERI vb. IV^a. I. 1°. *Elever au rang de boiárd, anoblir, seigneurifier.* 2°. *Donner (à qqn.) une maladie vénérienne.* II. (Refl.) 1°. *Devenir boiárd; vivre en boiárd, faire le boiárd.* 2°. *Atraper une maladie vénérienne.*

I. Trans. 1°. A face pe cineva boier (conferindu-i totodată privilegiu și funcție), a conferi cuivă o boierie, a face (pe cineva) nobil, a inobilă; cfr. căftăni. *Boieresk* = nobilito. ANON. CAR. *Boeri pre amândoi.* DOSOFTEIU, V. S. 25^b/₃. *Avea pedeapsă de la cei ce-i miluise și-i boierise în domnia lui.* URECHE, LET. I, 165. *Și i-au boierit pre toți cu boierile lor.* MAGAZ. IST. I, 220₂₅. *Boieri mai multe sute de țărani.* ARHIVA R. I, 100. *Noul Domn îi boieri copiii.*

IORGA, L. I, 312. *Iar nea Stan din Persia Mai trăia, măre, trăia, Până vodă-l boierea.* TEODORESCU, P. P. 692. *Să te ferească Dumnezeu de țăranul boierit și de Țiganul turcit.* ZANNE, P. VI, 670. | Fig. A inobilă. *Am voit să boierim limba.* JIPESCU, ap. TDRG. [Derivate: boierire s. f., boierit s. a. *Voi oare nu gândiți... Că am fără de domnit, Judecări de săvârșit și boieri de boierit?* ALECSANDRI, P. P. 203^b/₃; (ironic) boiereală s. f. *Am voit să boierim limba, și din multă boiereală...* JIPESCU, ap. TDRG.]

2°. (Ironie; pop.) A infectă pe cineva dându-i o boală venerică. PONTBRIANT, LM., DDRF. [Derivat: boierit, -ă = sifilitic. DDRF.]

II. Refl. 1°. A deveni boier, fig. a trăi ca un boier, p. ext. a face pe boierul, a se mândri, a se fuduli, a se lenevi. *Boieresk-mă* = nobilito. ANON. CAR. *Cela ce nu caotă... a să spăsi ori a [să] îmbogăți ori a [să] boeri.* VARLAAM, C. 300. *Florica* (despre Florin): *Iaca mă! Nu cumva s'o boierit Țopârca?* ALECSANDRI, T. 913. *Corbeo, maică, mai trăești? Că, de când te-ai boierit, Maica nu te-a mai zărit.* TEODORESCU, P. P. 532. [Derivat: boierit, -ă adj., subst. și cu înțelesul de „parvenit“. LM., DDRF. *Boieritul este totdeauna mai mândru... ca boierul.* LM.]

2°. (Ironie; pop.) A lua o boală venerică. PONTBRIANT, LM., DDRF.

— Derivat din boier.

BOIERIE s. f. 1°. *Dignité ou titre de boiárd, noblesse, seigneurie, seigneurie.* 2°. *La noblesse.* 3°. *Puissance (de boiárd).* *Vie ou train de boiárd.* 4°. *Maladie vénérienne.*

1°. (În Țările românești, până la anul 1857) Rang, calitate s. stare de boier (însoțite de dregătorii publice și privilegii, mai târziu numai ca titlu), noblețe, funcțiune a nobililor; cfr. arhonie. *Boieria* se dă, se imparte, se câștigă, se ia, se pierde, la boierie se ajunge, etc. „Boierile se dau foarte ușor la fiii de boier, și mai niciodată la fiii din popor, astfel că deveneau aproape ereditare“. PRETORIAN, DR. C. 43. *Boierie* = nobilitas, baronatus. ANON. CAR. *Ruda cea aleasă ce să zice boieria.* PRAV. MOLD. 158. *Boierii cei cu boierii și alți boieri mazili, de la agă în sus, n'au dat vădrărit.* NECULCE, LET. II, 314₇. *Au agiuns la boierie mare.* id. ib. 216₅. *Boierii toți... stau la rânduiala lor și cu semnele boieriei lor pe a-mână.* GHEORGACHI, ap. TDRG. *S'a face un logofăt, și a câștigă și el boierie.* C. NEGRUZZI, I, 297. *Te-aș pune vornic, Ca să știi și tu odată, boieria ce-i!* EMINESCU, N. 43. *Să știe că va dobândi de la dînsul mari daruri și boierie.* ISPIRESCU, L. 295. *Iancule... lasă-ți nebuniile, Lasă-ți haiducile, Să-ți dau boierile.* TEODORESCU, P. P. 292.

2°. Instituția boierească. *Boieria se află printre aceste așezăminte împrumutate. Și numele de boier... și îndatoririle celor mai mulți dintre ei vin de la Bizantino-Bulgari.* IORGA, CH. I, II, 147.

3°. P. ext. Domnie, putere (de boier). *Și-și va aduce aminte Farao de boieria ta.* BIBLIA (1688), 30. *Ard'o focul rezeșie! Eu chiteam că-i boierie, Și-i numai o sărăcie.* ALECSANDRI, P. P. 227₁₀. | Traiu, obiceiuri s. apucături de boier. (Cfr. boier I, 1°). *Boieria se ține cu parale.*

4°. (Ironie; pop.) Boală venerică. PONTBRIANT, LM., DDRF.

— Derivat din boier, prin suf. abstr. -ie.

BOIERIME s. f. (Le) corps des boiARDS, (la) noblesse. (Les) riches, (les) propriétaires. — Colectivul lui boier, derivat prin suf. -ime. Boierii, clasa boierească, aristocrația, nobilimea, cfr. protipendadă. *Toată boierimea împărăției sale.* GORJAN, H. I, 4₅. *Printre o parte de oraș, în care locuia boierimea.* EMINESCU, N. 56. *Căpătând de aici voie să steie după placul*

său în Ardeal, el se așază la Brașov..., împreună cu boierimea care făcuse lovitură contra Domnului. IORGA, L. I, 153. O mulțime de alte mese erau puse pentru boierime, pentru negustorime. ISPIRESCU, L. 39. Boierimea 'ncet radea. ALECSANDRI, P. P. 201/19. [Cu altf. (rar): boierét. s. a. sing. Dregătorimea și boieretu' scăpătară. JIPESCU, O. 4.]

BOIERIN † s. m. v. boier.

BOIERINĂȘ s. m. 1°. *Petit boiárd, petit seigneur. Hobereau. 2°. Variété de carpe.*

1°. (În Țările românești; până la anul 1857) Boier mic, din clasa cea mai de jos. Ei serveau la curte în dregătoriile inferioare de cămărași, cupari, ciohodari, aprozi, etc. COSTINESCU, LM., ENCICL. R., (astăzi, rar) boier (3°) cu puțină avere, de la țară, agricultor care face pe boierul. PONTBRIANT; DDRF., BARCIANU, TDRG. *Boierii și boierenașii din curte. NECULZE, LET. II, 261/20. Căreți domnească cu 6 cai și cu ciuhodari și boieranași. E. KOGĂLNICEANU, ib. III, 251/28. Întru aceste vremi și Pana Boicescul, unindu-se cu câțiva boierinași[i]..., s'au dusla Odriu. MAGAZ. IST. II, 32. Venă și pocloane, la toate cunacele, ori de pre la egumeni, ori de pre la boiernași de țară. ib. IV, 172/20. Mai aveă sub dînsul și jgînicerii sau magazineri dintre boierenași. BĂLCESCU, M. V. 595. În Țara-de-jos să meargă vornicul Teodor Balș, Cu banul Ioan Tăutul cum și vr'un boieranaș. BELDIMAN, TR. 355. Apoi [venă în alaiul domnesc] gloata boierilor mazili și [a] boiernașilor. ODOBESCU, I, 73/20. Proprietarul cultivator scoate atâtea venituri câte-i sânt de trebuință pentru a duce o viață, cum se zice, de boierenaș cu dare de mână. I. IONESCU, D. 327. Eră în Iași un tânăr boieranaș. C. NEGRUZZI, I, 81. Crescuse în rang, rămânând în s. NEGRUZZI, I, 81. Crescuse în rang, persoanei domnești: eră, în adevăr, vtor, al doilea, postelnic. IORGA, L. I, 63. Tata eră un boieranaș mănios. SADOVEANU, P. S. 29. Trecură toți tinerii buni și răi din împărăție, și din boierinași, și din prostime. ISPIRESCU, L. 168. Să dea.. gălbinași La boiernași. TEODORESCU, P. P. 52. [Și: boiernăș, boierenăș, boierănăș, boierănăș. I. IONESCU, M. 185, (în Mold., cu pronunțare dialectală) boierandăș.]*

2°. (Iht., Brăila) O varietate de crap, numită și împăratul-crapului. ANTIPA, F. 103.

— Derivat din boierin, prin suf. dim. -aș.

BOIERIȘĂG † s. a. *Propriété de boiárd.* — (În Ardeal, rar) Proprietate boierească. Aceastea toate le-am dat lor, să le fie ocină și moșie și boierişag lor. (sec. XVIII) IORGA, S. D. XII, 277/18. [Plur. -șaguri.]

— Derivat din boier, prin suf. col. -ișag.

BOIERISM s. a. = boierie. (Modern; neintrebuințat) *Legea a putut distruge inegalitățile cele adevărate, privilegiurile de clasă, robia, claca, monopolurile, boierismul.* GHICA, ap. TDRG.

— Derivat diu boier, prin suf. neol.-ism.

BOIERIȚĂ s. f. v. boier.

BOIERNĂȘ s. m. v. boierinaș.

BOIEROĂICĂ, BOIEROĂIE s. f. v. boier.

BOIERÓS, -OĂSĂ adj. *Qui a des goûts aristocratiques; difficile à contenter.* — Cu gusturi și apucături de boier, căruia-i place să facă pe boierul, năzuros, mofturos.

— Derivat din boier, prin suf. adj. -os.

BOIÊȘ s. m. v. boar.

BOIÊSC, -IĂSCĂ adj. *De bœuf.* — (Numai în deșcătece) De bou. Să piei... Brâncă văcească, Brâncă boiască. GRAIUL, I, 137.

— Derivat din bou, prin suf. adj. -esc.

BOIESTEÂN s. m. (Iht.) v. boiștean.

BOIESTRI vb. IV^a v. buiestră.

BOINGIU s. m. (ș. d.) v. boiangiu ș. d.

BŌINIC † s. m. *Guerrier; athlète.* — Luptător, atlet, gladiator. [Împăratul] *aveă un bŌinicu...* om mare și vârtucios. VARLAAM, C. II, 19. [Diavolul] *ca un bŌinicu întrarmat muncea și robea rodul omnesc.* id. ib. I, 264, cfr. 266, „Tiranul puse nește bŌinici, să-l giunghe cu cușțele. DOSOFTEIU, V. S. 226, cfr. 241, 86, 241. *BŌinicul și ghidușul și alții asemenea necinstiți.* PRAVILA (1814), 19. (Cu funcțiune adjectivală) *Ucise crai bŌinici.* id. PS. 461. *Și cel bŌinic nu va mântui sufletul lui.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | (Azi în Bucov., rar) *Apoi să-mi trimești pre unul dintre acei slabi de minte, dar tari de vârtute, că să se lupte cu unul dintre bŌinicii mei.* MARIAN, T. 308.

— Din slav. *bojnikъ* (de la *bojъ* „luptă“, cfr. sârb. *bojnik*, idem, bulg. *bojnik* „o pasăre răpitoare“, rus. *bojnikъ* „pescar care pescuește cu ostia“). Cfr. războinic.

BŌINIȚĂ † s. f. *Lieu de combat, champ clos.* — (Numai la DOSOFTEIU) Loc de luptă. *Ulita bŌiniței.* v. s. 86 (glosat prin stadiu, în Mineiul din 1776: „ulita mare unde iaste baia de obște“).

— Din paleosl. (rus.) *bojnica*.

BOINŌG s. a. *Chevillé de bois enfoncée au bout d'un radeau.* — (Transilv.) Când se apucă de incheierea plutei, atunci în bărna cea dintâi se bate un cuiu de lemn, numit *boinog*. De acesta se leagă o funie și ține pluta în loc, până ce-i gata de tot; iar după ce o pornesc, se poate lua jos acel cuiu. VICIU, GL. 100; cfr. PAMFILE, I. C. 105.

BOIȘŌR s. m. v. bou.

BŌIȘTE s. f.

1°. (Înțelesul original „loc de luptă“ se păstrează poate în expresia): *A merge în boiște* (la origine, poate: „a se luptă“). *Dară Banul ce-mi făcă? Peste braze că fugeă, Tot în boiște mergeă, Barbă albă că-și smulgeă, Hârne mândre le rupeă, Pe braze că nă-sădea, Tot cădea și tot fugeă.* (Celeiu, în Romanai). PĂSCULESCU, L. P. 200.

2°. Spec. („Locul unde se bat“ (IV, 2°) peștii“, numai în expresia păstrată în Munții-apuseni:) *a bate boiște* = a se împărechia (despre pești). FRÂNCUCANDREA, M. 103.

3°. P. ext. (Însuși peștele foarte obicnuit în apele noastre de munte) = *verdete* (*Phoxinus laevis*). (Pe Moldova și pe Suceava) ANTIPA, F. 190, (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN, cfr. H. IX, 59, XII, 275. Cfr. boiștean.

[Pronunț. *bo-i-*. | Plur. *boiști*, cu noul sing. *boiștiu*, ad 3°. MARIAN, INS. 56.]

— Din slav. *bojište* „loc de luptă“ (cfr. sârb. *bojište*, idem; pentru înțelesul 2°, cfr. bulg. *bojnica* „locul unde se bat peștii, depunerea icrelor“).

BOIȘTEÂN s. m. (Iht.) = *verdete* (*Phoxinus laevis*), boiște (3°) POPOVICI-KIRILEANU, B. 89, (Pe Bistrița și pe Trotuș) ANTIPA, F. 190, (Neamțu) H. X, 4, 21, 68, 96, 505, 507 (definiția „pui de pește“ ȘEZ. II, 150/24 e greșită). [Pronunț. *bo-i-*. | Și: boișteân. H. X, 31, (Bucov.) MARIAN, INS. 56.]

— Derivat din boiște, prin suf. -ean.

BŌIȘTIU s. m. (Iht.) v. boiște.

BOIT s. a. v. ciucure.

BOITĂNEASCĂ s. f. sing. și **BOITĂNEȘTE** adv. (Cor.) Nom d'une danse paysanne. — (În Mold.) Numele unui danț țărănesc. H. III, 5, 133, 154, SEVA-STOS, N. 280^b/289, PAMFILE, J. III.

BOITĂR s. m. *Gardeur de porcs. Berger.* — Fiecare turmă [de porci] are câte un păstor, și fiecare păstor e ajutat de câțra doi-trei băieți, *boitarii*. SLAVICI, N. II, 54. Cfr. II, 62. || Cioban, care mână turma de oi din urmă, mânător. H. IX, 284.

— Cuvântul se găsește și în ung. *bojtár* „ciobănaș“ și e înrudit cu *boaită*.

BOIU s. a. 1°. *Taille, stature; air, physionomie.* 2°. *Espèce, race.*

(În România și în Ban.)

1°. Talie, statură, făptură; înfățișare, fizionomie, figură, față. *Veniră o seamă de Turci...; ci doar numai cât își arătară boiurile.* DUMITRACHE, ap. Ș10. *Îa spune-mi acum ceva semne despre boiul și frumuseța ei.* FILIMON, C. I, 742. *Pătru [Șchiopul], beteag și mărunțel la boiu, înaintă cu greu.* ODOBESCU, I, 108/7. *Fata... îi ca trestia, la boiu.* ALECSANDRI, P. III, 415. *Boiul mi-lîmmlădiu.* EMINESCU, P. 187. *Sânt flori care-și inclină boiul și mor topite de visare.* ANGHIEL, I. G. 27. *Boiul îi eră așa de gingaș, încât își venea să o bei într'o bărdăcuță de apă.* ISPIRESCU, L. 20. *Și cum eră de potrivit făcut la boiul lui, îi ședea bine cu hainele ce îmbrăcă.* id. ib. 232. *Să se lupte coșcogea-mi-te namila de om, cu oameni de boiul nostru.* id. U. 61/5. *Rămăsese acum cea mică... cea mai frumoasă și mai cu chip la boiu dintre toate.* ION CR. III, 68.

2°. Soiu, fel, rasă. *Nu e boiul lui să crească înalt.* LM. *Neamul Măndreștilor e boiu bun de oameni.* PAMFILE, J. III.

‡ A-și bate boiul, se zice despre un om greu bolnav care șade trist și dus pe gânduri și își prevede sfârșitul, s. de unul care întreprinde lucrări care nu duc la sfârșit bun. Com. COCA.

— Din turc. *boy*, idem.

BOIU s. a. (Bot.) = micsandră. (Prahova). DDRF.

BOIUGĂ s. f. *Gonflement (dans un arbre).* — (În Sălăgiu) Umflătură în arbore. VAIDA. Cfr. ghilotină¹.

BOIUNGIU s. m. v. boiangin.

BOJ s. m. (Bot.) v. boz.

BOJBĂC s. m. *Bègue.* — (Mold.) Gângav, bălbăit; (cfr. bolbore), „om ce vorbește rău, bojbăeste; se zice mai cu seamă despre dascăl“. ȘEZ. II, 150/55. [HEM. 2919 mai dă și o formă: băjbăc, neatestată aiurea; în unele dicționare se mai dă și forma: băjbăc s. a. BĂRCIANU, ALEXI.]

— Derivație glumeață (cu elementul sufixal -c) din *bojbăi* (băjbăi).

BOJBĂI vb. IV^a (ș. d.) } v. băjbăi ș. d.

BOJDĂI vb. IV^a }

BOJDEUCĂ s. f. v. bujdeucă.

BOJDÍ vb. IV^a v. bleojdi¹.

BOJGĂTEL s. m. (Bot.) O buruienă (nedefinită mai de aproape). H. V, 472. Cfr. bojoței.

BOJGOANĂ s. f. v. boscoană.

BOJÍC s. a. *Poche.* — (În Bihor) Buzunar. POMILIU, BIH. 1905, ȘEZ. VII, 177. [Ș: bojinc. ȘEZ. VII, 177.]

BOJİȘOR, BÓJIU s. m. (Bot.) v. boz.

BÓJNITĂ † s. f. *Temple païen.* — (Slavism, numai la DOSOFTEIU) Templu păgân, cfr. capiște. *Mearsă în bójnița idolilor.* v. S. 136, 2. Cfr. 96, 135, 23, 137, 23, 175. — Din paleosl. *božnica*, idem. Cfr. boz.

BOJÓC, BOJÓG s. m. (Anat.) = plămân (cu deosebire la plur., despre plămâni de animale; pop.) Ca

să-mi acopere glasul, strigă răgușit, din fundul bojocilor: Cumpanie... drepti! CARAGIALE, M. 285. *Trăgeau cu foc la niște hori, bătuta, brăul..., de puteai să-ți rupi bojocii jucând.* ISPIRESCU, L. 238. *Chișca [= cartaboșul] se face din mațele groase ale porcului... Umplutura ce se pune în ele e alcătuită din orez... bojoci (plămâi). ȘEZ. VI, 77. Ieși deochi... Din ră-nichi, Din bojoci, Din mațe... Din toate mărun-taiele.* TEODORESCU, P. P. 368^b/26; cfr. (din bojogi) MAT. FOLC. I, 579, GRIGORIU-RIGO, M. P. 9; (din borjogi) H. II, 41; (din borjoți) TEODORESCU, P. P. 370. *A-și vărsă bojocii = a vărsă mult (cfr. a-și vărsă mațele).* ZANNE, P. II, 18. *A se umflă în bojogi = a se necăji, a face gură mare.* ib. II, 18. [La plur. mai sânt atestate formele: *bojoace* ȘEZ. III, 240/6, *borjôți*, *borjoci* Com. S. POPESCU și *borjogi*, *boșogi* MAT. FOLC. 47.]

— Forma originală pare a fi *boșog* (de unde, prin metateza foniei: *bojoc*); am avea deci un derivat din *boasă*, prin suf. -og.

BOJOGĂR s. m. *Voleur de bagatelles, voleur à la tire.* — (București) Cel care ia bojogii aruncați la tăierea vitelor în zalhanale și-i vinde pentru hrana câinilor și pisicilor. Com. I. PAVELESCU. | Fig. Hoț care fură lucruri neînsemnate. PAMFILE, J. III. Cfr. potlogar, borfaș, găinar. *Da, da, voi... sânteti niște bojogari.* FILIMON, C. II, 338 (glosat prin: hoți proști). *Scotea, nene, bojogarul de zeu, niște fiu-turi din naiul lui, de zgăria și sfredeleă auzul.* ISPIRESCU, U. 110/8-9.

— Derivat din *bojog*, prin suf. nom. agent. -ar.

BOJOGĂREALĂ s. f. v. bojogări.

BOJOGĂRI vb. IV^a. *Voler, dépouiller* (qqn.). — (Rar) A fură, a despoia pe cineva (ca un bojogar). PAMFILE, J. II. [Derivat: *bojogăreală* s. f.]

— Derivat din *bojogar*.

BOJOGĂRIE s. f. *Vol, escroquerie, affaire mal-honnête.* — (Rar) Hoție, afacere necinstită. PAMFILE, J. III. Cfr. *bojogăreală*, *potlogărie*.

— Derivat din *bojogar*, prin suf. abstr. -ie.

BOJÓR s. m. (Bot.) v. bujor.

BOJORĂȚĂ s. f. (Bot.) Nom de plante. — Probabil „bujor“. „O plantă care crește pe dealuri, cu foile ca ceapa și floarea roșie ca moțul curcanului, cam vișinie“. H. XI, 122.

— Pare a fi ung. *bazsarozsa* „bujor“. Cfr. bă-bărujă.

BOJOȚEI s. m. plur. (Bot.; în Mehedinți) = 1°. cutcurig. PANȚU, PL. || 2° = spânz. ib.

— Poate, derivat din *bojoc*, prin suf. dim. -el. Cfr. *bojgățel*, *boțățel*, *bozățel*.

BOL s. a. *Bol (alimentaire). Motte (de terre).* — (Fiziol., numai în expresia) *Bol alimentar*: cocoloșul de mâncare care e înghițit (după ce mâncarea a fost mestecată). | (Rar; franțuzism) Bulgăre rotund, cocoloș (făcut din ceva muiat), *boț¹*. *Huma neagră... se înmoaie în apă caldută. Pentru iarnă, se face boluri rotunde și se păstrează în pod.* PAMFILE, I. C. 382. [Plur. *bóluri*.]

— N. din fran.

BOL s. m. *Fiévreux.* — (Rar) Bolnav de friguri. H. IX, 315.

— Din paleosl. *boln* „bolnav“.

BOLĂ vb. I^a v. boli.

BOLÂND, -Ă adj., subst. 1°. *Fou, insensé. Sot, stupide, idiot.* 2°. *Lourd, grossier.*

1°. (Ungurism, prin Transilv., Ban. și Ung.) Nebun, nerod, smintit. BUD, P. P., ȚIPLEA, P. P. *Au por-nit bolă/n/zii asupra noastră.* (sec. XVIII), ap. IORGA, S. D. XIII, 241. *Copilul se face bolând și tâmp la minte.* (Transilv.) MARIAN, NA. 16. *Mândră, mândrulița mea, Mare ești, bolândă ești, Slabă minte hărănești.* ALEXICI, L. P. I, 197/18. *Să mă'ntorc sara acasă, La bolunda de nevastă.* BUD, P. P. 18. *Că mi-am dat cuvintele La toate bolundele.* DOINE, 206/12, cfr. 125/5, 51/3. | (Ban.) Prost, tont („deosebit de nerod = smintit la minte“). Com. LIUBA. *Răde lumea de mine. Las' să rădă, că-i bolândă, Numai eu să fac izbândă.* HODOȘ, C. 83. *Nu-i bolund (variantă: „prost“) care mănâncă șapte pite, numai care-i dă* (Vășcău, în Bihor). ZANNE, P. IV, 81. [Și: bolund, -ă, bolond, -oandă (Bran, în Transilv.) Într'un cântec pop. din Transilv. (cfr. variantele la MĂNDRESCU, UNG. 46), cules la Lacul-sărat, se găsește la TEODORESCU, P. P. 663^b forma stălcită *bolân.*]

2°. (Munții Sucevii, în Mold.) Greoiu, din topor. ȘEZ. II, 150/17.

— Din ung. bolond „nebun“.

BOLÂNDĂRIȚĂ s. f. (Bot.) = (Transilv. și Ung.) ciumăfaie. PANȚU, PL. [Și: bolundăriță BĂRCIANU, MARIAN, bolondăriță LEON, MED. 24. | Cu alte sufixe: bolânzeală CALENDARIU (1844), 69, cfr. nebuniele; bolundău = măselariță, VAIDA.]

— Derivat din bolând, prin suf. -ariță. (Numele i s'a dat, fiindcă se crede că cel ce mănâncă această plantă veninoasă innebunește). Cfr. nebunariță.

BOLÂNDĂTIC, -Ă adj. *Toqué.* — (Gorj) Cam nebun, căruia îi lipsește o doagă. *S'a făcut o proastă; o zis că-i bolândatică.* GRAIUL, I, 20.

— Derivat din bolând, cu suf. adj. -atic (cfr. nebunatic).

BOLÂNZEALĂ s. f. (Bot.) v. bolândariță.

BOLÂNZEȘTE adv. = nebuște. (Ungurism) [Și: bolunzește adv. ȚICHINDEAL, F. 44.]

— Derivat din bolând, prin suf. adv. -ește.

BOLÂNZI vb. IV^a = inebuni. (Ungurism)

I. Intrans. [Rofile] *pot să se puie... pe creeri, și atunci [copiii] bolânzesc.* MARIAN, NA. 389. *Preuteasa a orbit, Eu încă am bolânzit.* ALEXICI, L. P. I, 118/15. *Ce-ai făcut, de-ai bolânzit?* DOINE, 22/22.

II. Fact. *Și feciori să bolânzească.* DOINE, 64/1. *Nu-l orbî, nu-l bolunzi* (Vășcău, în Bihor). ȘEZ. V, 144/31.

[Și: bolunzi, bolunzi.]

— Derivat din bolând (cfr. ung. *bolondulni* ad 1°, *bolonditni* ad 2°).

BOLÂNZIE s. f. = nebulie. (Ungurism) *Ne apără... de nepricepere (bolânzie).* MARIAN, NA. 67. *Nu mai boscorodiți atâtea bolânzii.* ALEXICI, L. P. I, 251/14. *Ieși... friguri, bolunzie, junghiu.* ȘEZ, VIII, 111. [Și: bolunzie.]

— Derivat din bolând, prin suf. abstr. -ie.

BOLĂTĂU s. a. v. bulătău.

BOLBĂI vb. IV^a v. bălbăi.

BOLBĂIU s. m. (Zool) *Blaireau.* — Numai la DDRF., suspect). Bursuc.

BOLBOACĂ, BOLBOANĂ s. f. *Endroit profond dans une rivière. Tournant, tourbillon, gouffre.* — Loc adânc în albia unei ape curgătoare, unde, de obicei, apa învârtindu-se, se formează un vârtej s. ochi u; spec. adâncătura care se formează în albia râului printr'o cădere-de-apă naturală sau artificială (mai ales prin ieșături și dedesubt roții de la moară). Cfr. anaforniță, vâltoare (vultoare), scoc,

irugă, cot. ghiorecă, moacă, știoală, știulină. MARIAN, DAME, T. 148. *Îl băgară într'un sac... și... îl aruncară în bulboacă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Privesc cum apa... Adoarme la bulboacă, săpând malul năsipos.* ALECSANDRI, P. III, 50. *Levoare... aruncându-se în brațele bulboanelor.* EMINESCU, N. 102. *Pe sub malurile Suhăii... se văd bulboane adânci, în care foiesc peștișorii.* ȘEZ. IV, 118/11. *Într'o bulboacă te-i aruncă Ș'acolo te-i înneacă.* SEVASTOS, N. 138/14. *Seacă o bulboacă.* H. IV, 155. *Să te ferești, că acolo este o bulboacă!* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. || (Impropriu) Băltoacă; cfr. băracă². *Îi este indiferent... dacă bea apă de izvor..., sau dacă bea dintr'o bulboacă ori baltă, care sânt locul de cultură al frigurilor.* MANOLESCU, I. 298; cfr. LM. [Și: bulboacă, bălboacă ȘEZ. VIII, 31, ȚARA OLȚULUI, III, Nr. 24, bulboacă. (Forma *bulboc* la DDRF. pare a fi un singular reconstruit greșit din plur. *bulboace*). | Variante (cu terminațiunea schimbată, după *volbură* și *vultoare*) *bolbură* BĂRCIANU (la ODOBESCU, I, 144/6 întrebuițat impropriu, cu înțelesul de „clocot“: *Apele albiei celei mari se revarsă cu bolbură în matca mai îngustă a fărmlui românesc*), *bolboră* = adâncime de apă învârtitoare, ochiu de apă. COSTINESCU, *bolboare* BĂRCIANU; (cu v inițial de la *volbură, vultoare*) *vulboană* = groapă adâncă, plină de apă, la marginea unui râu, în care se învârt de regulă apa. MARIAN; (cu v > h) *hulboană* MARIAN, *holboană*. *Inelul Doamnei, În fundul holboanei?* (= Soarele). ȘEZ. VII, 123 (variantă: în fundul *bolboanei*). GOROVEI, C. 212, *holboacă* = bulboană, săpătură în albia apei. ȘEZ. V, 99, *hălboacă* VICIU, GL., *hălboană* = o adâncime unde apa se învârteste și clocotește. ȘEZ. V, 98. *Mai bine mă aruncă acolo, în hălboana cea mare!* RETEGANUL, LUC. II, 68; *hălbură* = locul unde apa e mai adundă. BUGNARIU, NĂS. || Diminutive: *bolbochiță* (Drajnăde-sus, în Prahova). HEM. 3242; *bulboniță* s. f. *Impletiiu o vărșuliță Și-o puseiu în bulboniță... Și-o scoseiu plină de mrene.* BUGNARIU, NĂS.]

— Pentru etimologie cfr. bulbuc.

BOLBOARE s. f. v. bulboacă.

BOLBÓC s. m. v. bulbuc.

BOLBOCHITĂ s. f. v. bulboacă.

BOLBOCÍ vb. IV^a v. bulbuci.

BOLBOIÁ vb. I^a v. bulbucă.

BOLBOJÁT, -Ă (Ca epitet al găinilor) MUSCEL, 40. Cfr. bolboșă.

BOLBÓL † adv. *Abondamment, copieusement, amplement.* — (Turcism; numai în DICȚ.) Din plin, cu prisosință, cu belsug.

— Din turc. *bolból*, idem. CIHAC, II, 550.

BOL-BOL! interj. *Glouglou.* — Interjecție onomatopiceă, imitând sunetul produs de curcani. TDRG.

BOLBOLOSÍ vb. IV v. bolborosi.

BÓLBORÁ s. f. v. bulboacă și volbură.

BOLBORÁ vb. I, **BOLBORÁI** † vb. IV^a } v. bolborosi.

BOLBORÁSÍ vb. IV^a

BOLBÓRE s. m. *Bègue, bredouilleur.* — Gângav, bălbăit. LB., VAIDA.

— Din sârb. *brborra*, idem.

BOLBORÓC subst. (Numai într'un cântec popular) *Frunză verde bolboroc, Ce ai, leliță, la foc?* ȘEZ. VIII, 59; ION CR. III, 183. Cfr. *bolboră* (= volbură).

BOLBORÓS s. m. *Bulle.* — (Mai ales la plur.) Clăbuci, bulbuci, beșicuțe de săpun ori de apă, când plouă. (Neamțu) ION CR. IV, 86. *Bolborosi* = beșici ce ies din apă când arunci ceva în ea. REV. CRIT. III, 89.

— Derivat aruncstverbal din *bolborosi*.

BOLBOROSEALĂ s. f. v. bolborosi.

BOLBOROSÍ vb. IV^a. 1°. Balbutier, marmotter, baragouiner. 2°. Gargouiller, jaillir à flots. 3°. Glouglouter.

1°. Intrans., mai rar trans. (cu complementul: cuvinte, vorbe). A produce sunete nearticulate s. a articulă sunetele nedeslușit, a vorbi murmurând, fără a putea fi înțeles, a vorbi în somn, cfr. bâl-bâi, murmură, mormăi, bombăni, blodogori, bâlmăji (3°), bodogăni, bogonisi. Acestea el prin buze bolborăind. CANTEMIR, IST. 219. *Lipindu-se [cleier] în dinți, au început a bolborosi.* BARAC, T. 41. *Boierii în divan bolboroseau grauri străine.* ODOBESCU, III, 258²³. *Cu rugăciuni borborosite sara și dimineața.* I. NEGRUZZI, V, 76¹³. *Bolborosind, îi fulgeră cu niște clipiri înfloritoare.* DELAVRANCEA, S. 157. *Turcii'n bărbi bolboroseau.* COȘBUC, F. 114. *Vin de cel hrănit, de care, cum bei câte o leacă, pe loc... începi a bolborosi trucește, fără să știi bechii măcar.* CREANGĂ, P. 260. *Vrăjitoarea începă a borborosi ceva.* CĂTANĂ, P. B. II, 4. *Borborosind din gură nu știu ce.* ȘEZ. IV, 125³¹, cfr. ALECSANDRI, T. 179, RETEGANUL, P. III, 65²⁰. *O borborosit câteva cuvinte.* ȘEZ. III, 67³¹. *Marcul dacă auzea... Capul Turcului tăia. Trupul fugea tremurând și capul bolborosind, Pe Marcul tot blestemând.* TEODORESCU, P. P. 668, cfr. 630; ȘEZ. IV, 8¹⁴. *Buturugă scorbură Sede jos și bolboră ? (= Putineiu).* GOROVEI, C. 314. | P. ext. *Dacă în ziua de Bunavestire bolborosește oaia în iarbă, e semn că vara va fi mănoasă.* MARIAN, S. II, 224.

2°. Intrans. (Despre sânge sau alte lichide ce tâgnesc la intervale dese printr-o deschizătură mică) A găl-gâi. *Un izvor mare, de unde apa bolborosind, iese în mare cantitate.* I. IONESCU, P. 40. *Sângele, bolborosind, îi pică alături.* RUSSO, S. 101. *Capul de-a dura sărea, Sângele bolborosea.* ALECSANDRI, P. P. 89¹⁵.

3°. Intrans. (Despre curcan și curcă) A produce sunetul caracteristic acestor păsări. Cfr. chiorcăi, bol-bol. H. I, 347, VI, 16, 30, v. 280, IV, 54, XII, 171.

[Dicționarele mai dau și înțelesurile neatestabile de: a bâlăci cu ciocul prin apă (despre rațe), a chiorăi (despre mațe). LM. BIANU, D. S., „flamber“, DDRF. | ȘI: borborosi, bolborăsi H. VI, 30, bolborosi POP., ap. TDRG., bolborăi ț. (în ghicitori și:) bolboră, bolbură, bulbură vb. I. GOROVEI, C. 314; (+ mormăi s. murmură) mormorosi vb. IV^a. *Oare ce mormorosește ursu' ?* ALECSANDRI, T. 480, cfr. P. 308. || Derivate: bolborositor, -oare adj., subst., bolborosire s. f., bolboroseală s. f. și cu înțelesul de: „vorbire multă fără șir și înțeles“. COSTINESCU. *Voi, cu bolborosala voastră, numai ne încurcați ițele.* CONTEMPORANUL, IV, 506, bolborosit s. a. *Și așa am scăpat și eu de urit, și Trăsnea de bolborosit prin somn.* CREANGĂ, A. 93, bolborositură s. f. POP., ap. CDDE. nr. 785.]

— Onomatopee, înrudită cu rut. borborosy „mormăituri“ (cfr. sârb. blabositi, brboriti „a bâlba“, brboljiti „a plescăi cu buzele“, brbositi „a suprimă sunete, vorbind“, brbótati „a găl-gâi“, bulg. blabóljz, bzblóljz „flecăresc“, brbbórz, brbbóljz „flecăresc lucruri neînțelese“, rus. balabóljts „a vorbi incoherent“ și cu n.-grec. βορβοροῦσω „grouiller, gargouiller“). Cfr. barbar.

BOLBOȘĂ vb. I^a, **BOLBOȘI** vb. IV v. bulbucă.

BOLBOTĂIE s. f. v. bâlbatăie.

BOLBOTÉL, -EĂ adj., subst. *Dođu, grassouillet.* — Grăsuliu, rotunjour. (Broasca zise:) *Am avut doisprezece coconei, toți bolbofeși și răsăcărei.* H. IV, 27b.

— Formațiune glumeață, înrudită cu bulbucă.

BOLBOTÍ vb. IV^a v. boboti.

BOLBOTINĂ s. f. 1°. Mauvaises herbes; restes (de mets). 2°. Melon d'eau, pastèque. 3°. Fruits. (Mai ales la plur.).

1°. Buruiană care crește prin holdele de bucate. VICIU, GL. | Spec. Buruiene, ca știrul, lăptuca, urzica, tățineasa, etc. care se culeg spre a se fierbe și a se da ca hrană rațelor mici (Vâlcea ION CR. IV, 158), s. a se prepară leacuri din ele. *Vino, mândră, prin grădină, Zmulgând câte-o bolbotină, Să nu-ți bage mătă vină.* (Vâlcea) ȘEZ. I, 142¹⁷. *Rachiu de bolbotine:* rachiu cu buruiene de leac (ismă etc.) pentru dor de inimă, vătămare. Com. I. PAVELESCU. | P. ext. *Rămășițe (de mâncare). Au mâncat, de numai vreo două bolbotine au mai rămas.* (Răușor, numit. Făgărașului) VICIU, GL. [ȘI: golgotină, gorgotină s. f. VICIU, GL. *Gozurile și golgotinele, de care mai cu seamă trebuie plivite holdele.* ECONOMIA, 46; cfr. 50.]

2°. (Dolj) Lubeniță, pepene (verde). ION CR. IV, 158. *Mâncare de bolbotini.* H. V, 125.

3°. Poame (RĂDULESCU-CODIN), mai ales necoapte (POLIZU, LM.). Cfr. gorgoază, rogodele, borboană).

[Plur. -tine și -tini.]

BOLBŪC s. m. v. bulbuc.

BOLBURĂ vb. I v. bolborosi.

BOLBURĂ s. f. v. bolboacă.

BOLBURĂ s. f. (Bot.) v. volbură.

BOLCĂ s. f. v. bolfă și bulcă.

BOLCHIE s. f. (Băieș.) Lamelle. — (În Munții-apuseni) Fusul, un trunchiu de lemn [la șteamp]... fiind învârtit de roată, pune în mișcare săgețile, cu ajutorul unor limbi numite bolchie. VICIU, GL. 96^b. [Pronunț. -chi-e. | Plur. -chie.]

BOLCIU † s. a. = bălcu (3°). *Viind la Râmnic, într'un bolciu.* DOC. (a. 1794), ap. IORGA, S. D. XII, 150.

BOLD s. a. I. 1°. Aiguillon. 2°. Piquant. 3°. Dard, aiguillon; épine. 4°. Pointe (de lance ou d'épéron). 5°. Épingle. 6°. Bouille. II. Clou. III. 1°. Épi de faine, poinçon. 2°. Pointe inférieure du fuseau. IV. Tête (d'épingle); sphère. Poids (de pendule).

I. Înțelesul fundamental este: obiect ascuțit cu care se împunge s. se înțeapă.

1°. Băt ascuțit cu care se împung unele vite spre a le îndemna (înlocuind în cele mai multe regiuni pe vechiul strămurare. În ce chip biciul la cal și boldul la măgaru, așa e toiagul la norodul fără de leage. BIBLIA (1688), 444²⁵. *Aoleu!... a dat în mine cu boldul!* ALECSANDRI, P. P. 354¹⁴. || A da cuivă bold(uri) = a îmboldi (ZANNE, P. V, 95), a îndemna, fig. a înțeapă cu vorba, a face o aluzie la cineva: *am văzut că mi-ai dat un bold* (RĂDULESCU-CODIN), a face glume nevinovate pe seama cuivă: *Ea nu încetă însă de a-i da iar bolduri* (PANN, P. V, I, 8). || Fig. Îndemn, stimul, îmbold (ire). *Sfărâmând boldurile necredinții.* MINEIUL (1776), 79. *Bold firesc este acesta, carele deșteaptă pre oameni a-și iubî patria sa.* P. MAIOR, IST. 30. *Suferința este un bold mai mult către perfecționare.* BĂLCESCU, M. V. 4/8. *Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect.* C. NEGRUZZI, I, 304. *De multe-ori cade jos... dar se îmbarbătă iarăși și se duce înainte, căci aveă la inimă un bold, care n'o lăsă să stea o clipă și o mână ca pe o nălucă înainte.* MERA, B. 233.

|| De-a boldu': e numele unui joc de copii, cu bețe. H. X, 56; cfr. boalda, de-a'n boulea.

2°. Țeapă, țepușă (instrument de tortură). *Și-i împunseră... ochii, cu bolduri.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Și-i zgăriă coastele, cu bolduri.* MINEIUL (1776), 186¹⁴.

3°. Ac (al albinei); ghimpe. *Alte viețuitoare au de la natură... dăruit un bold, cu care să se păzească.* CALENDARIU (1844), 67. | Fig. *Fetei și lui Ipate au*

început a li sfârâi inima unul după altul. **Boldul Satanei se vede că-i înghimpase.** CREANGĂ, P. 167.

4°. Vârful sulitei; cuiul pintenilor. **Suliță fără bold nici cum vei găsi.** IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 640. **Boldul unui pinte.** C. NEGRUZZI, I, 42.

5°. Ac cu gămălie, spilcă (intrebuințată și ca „podoabe“ la îmbrăcămintea femeiască). H. II, 89, 118, 208, X, 489, ȘEZ. I, 217/. **Rochiță în bolduri, Lăsată pe șolduri.** ALECSANDRI, P. P. 116^{b/18}. **A auzit-o cât un bold, Și a făcut-o de-un cot.** ZANNE, P. III, 26. (Cfr. din țăntar armăsar.)

6°. (Pesc.; în Muscel și în Bran, în Transilv.) Un par lung cu care se scormonesc peștii din ascuzători și se mână către sac s. către mreajă. La capătul cu care se îmbolește, are un petec de piele, ca o talpă de opincă. H. IX, 516; cfr. bobici, știoldic, tărboac.

II. P. ext. Obiect ascuțit care se infige s. se bate în ceva.

1°. Cuiu (de potcoavă); cfr. caiă. **Prin potcoavă bătea boldurile (cuiete).** PAMFILE, I. C. 366. | Spec. (Muscel) Cuiul care se bate în capul căpățanii de la roată. RĂDULESCU-CODIN; H. IX, 285.

2°. Cuiu de metal care se bate în prășelele cuțitelor (bricegelor etc.) spre a le împodobi. (Cfr. boldul). **Cu paloșe'n bolduri, Lăstate pe șolduri.** TEODORESCU, P. P. 497^b. **Paftale cu bolduri.** ib. 80. **Am o vacă năzdrăvană, Și prin șolduri li tot bolduri?** (= Brișcă). GOROVEI, C. 31. **Și eu că ți-oiu face Cu-țite în bolduri.** ȘEZ. VI, 115.

3°. (Mor.) **Boldul s. cepul** se numește fierul ce se pune une-ori în capul grindeiului. DAMÉ, T. 150, cfr. H. IV, 132, XVI, 22.

III. P. ext. Obiect ascuțit s. cu vârf.

1°. Par ascuțit care se pune în vârful caselor țărănești, al corturilor, al steagurilor, etc. Cfr. țeapă, țepușă, săgeată, istum, sulinar, măgar, siston, brâncă. DAMÉ, T. 93, TDRG. **Polimar preste amândoi stâlpii, și de-asupra coastelor boldă** (επι-θημα). BIBLIA (1688), 247. **Și boldul de la cortul împăratului l-au sfârmat.** NECULCE, LET. II, 198³⁷. **În loc de bold, este făcută inimă mare de aur** [la steaguri]. N. COSTIN, LET. I, A. 81³. **Moartea... s'o pus pi un bold di casă** (Bătrânești, în Roman). JAHRESBER. IX, 224.

2°. Capătul ascuțit, de din jos, al fusului. BREBENEL, GR. P.

†† **Boldul cerului** = pol. **Întoarce-se pururea magnitul către polus** (glosat în notă marginală prin): **boldul cerului.** NOUL TEST. (a. 1703), ap. GCR. I, 347. | (Tipogr.) **Bold de sulă** = un fier mic ascuțit la vârf care, pus în mâner, servește a ridica litera spre a corecta erorile. CĂL. TIP.

IV. Din fuziunea celor două sinonime: **ac cu gămălie și bold** s'a născut expresia **ac cu bold** (Săliște, în Transilv., com. A. BANCUI), din care apoi s'a despărțit **bold** = gămălie, bumb, moțochină, sferă (Oravița, în Ban.) Com. PERCEA. (Cfr. boldodină). **Berbeci... cu coarnele răsucite... Și'n vârful cornușelor, În chipul boldurilor, Câte-o piatră nestemată.** TEODORESCU, P. P. 480. || (Măidan, în Ban.) **Greutățile la ceasurile cu pendulă.** LIUBA.

[Plur. **bolduri**, la DOSOFTEIU, V. s. odată și **boldi** 13²⁰. | Diminutive: **boldișor** s. a. **Să facem un boldișor, Să-l avem la plugușor, Să meargă mai iutișor.** TEODORESCU, P. P. 153^b. **Și ne dă câte un boldișor, Să'mpungem boii.** (Bistricioara, în Neamțu) H. X, 61; **boldurél s. a. Jumătate-l înghițea, Jumătate nu-l putea, De boldurile și de pistorele.** JAHRESBER. III, 280. | Formă contaminată din **bold** și paleosl. **bodcc**, „stimulus“ s. sârb. **bodec**, „pinten“: **boldet** † s. a. (glosează pe paleosl. **osttnz** „stimulus, aculeus“) MARDARIE, L. 4335.]

— Din paleosl. **bodli** „ghimpe“ (de la **bodq** „împung“).

BOLD s. a., **BOLDĂ** s. f. v. boltă.

BOLDÂN s. a. 1°. **Pic (de montagne).** 2°. **Os; tibiu.** — (Rar)

1°. Vârf de munte inaccesibil, colț (Predeal). HEM. 1141.

2°. (Anat.) Os, spec. fluierul piciorului (Munții Sucevii, Mold.). ȘEZ. V, 38²⁸. | P. ext. Picior (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. Cfr. bordan, bodolan, țurloiu, ciolan.

— Derivat din **bold**, prin suf. augm. -an.

BOLDĂNI vb. IV^a

BOLDĂNÓS, -OĂSĂ adj. } v. boldi.

BOLDĂRIE, BOLDĂRIȚĂ s. f. v. boltă.

BOLDĂȘ s. m. v. boltaș.

BOLDEANĂ s. f. (Bot.) Sorte de **raisin**. — (Tincova, în Ban.) O specie de strugure alb. HEM. 3190⁶.

BOLDEICĂ, BOLDEICUȚĂ s. f. v. boldeiu.

BOLDEIU s. m. *Chien basset*. — (Munt.) Câne mic, spec. cu părul scurt, inimos și bun la vânat („de rasă streină“) H. IV, 9, 53, („se crece mai mult în casă“) ib. 116, cfr. 248, VII, 28, 149, IX, 50, 307, 339, 437, XVI, 43, CONV. LIT. XLIV, II, 395, („câne ciobănesc“) H. IX, 307, 339. Cfr. coteiu. **Și cu el purtă Boldei și dulăi, Șoime și-ogărei.** TEODORESCU, P. P. 419^{b/16}. [Femininul: **boldeică** = cățelușă mică, inimoasă, bună la vânat. PĂSCULESCU, L. P., H. IX, 59. **Când a plecat ciobanul, s'a luat o boldeică după el.** ION CR. III, 31. **Vijla, boldeica, Ea mi se opred.** TEODORESCU, P. P. 420. **E-o boldeică lătrătoare.** PĂSCULESCU, L. P. 295. | Cu alt sufix: **boldică** H. IX, 59. | Diminutiv: **boldeicuță.** **Carul cel mare, compus din 7 stele, stă răsturnat cu oșteza ruptă, și o boldeicuță păzește hamurile.** H. IV, 286. **Și tu, taică, iar să-mi dai Boldeicuța de sub masă.** ȘEZ. VII, 59.]

— Derivat din **bold**, prin suf. -eiu (fem. -eică).

BOLDET † s. a. v. bold¹.

BOLBI vb. IV^a. I. *Aiguillonner. Stimuler, inciter.* II. 1°. *Écarquiller (les yeux).* 2°. *Regarder fice-ment (en écarquillant les yeux).*

I. Trans. (În Ardeal și Ban.) = **îmboldi**.

II. (Mold. și Bucov.) 1°. Trans. (Despre ochi; propriu: a înțepă cu privirea lor, a-i infige ca un bold în ceea ce privești) A-i căscă, a-i holbă, a-i zgâi. **Unul spre altul cu ochii boldiți căută.** CANTEMIR, IST. 158. **Au rămas încremenit de frică, boldind ochii în toate părțile.** DRĂGHICI, R. 157. **Ce stai acolo, înfipt ca un butuc și boldești ochii la mine?** ALECSANDRI, T. 747. **A încremenit, Când în cărțuile Ochii și-a boldit.** MARIAN, SA. 222.

2°. Refl. și († rar) intrans. (Despre oameni) A se uită cu ochii boldiți (țintă la cineva), a se zgâi, a se holbă. **Boldindă tofși la dînsul, le zise.** DOSOFTEIU, V. S. 199. **Nu te boldi, nu te rânji.** MARIAN, NA. 383.

[Derivat: **boldit**, -ă (cu diminutivul **boldițel**, -eă) adj. (despre ochi) = holbat, zgâit. **Cu ochii boldiți.** VLAHUȚĂ, D. 320; cfr. VASILIU, C. 23, MARIAN, SE. I, 30, ȘEZ. II, 154³⁰; (despre oameni) = cu ochii boldiți, zgâit. **Niște sfinși boldiți.** SBIERA, P. 139. **O droaic de copii, unul mai boldit decât altul.** idem, ap. TDRG. **Tu, copilă, ce-ai gândit, C'asă slutu-i și boldit?** MARIAN, NU. 708. **Cu niște ochi boldiți.** ȘEZ. I, 178¹³. **Eu [broasca] am avut 12 pușori, mititei frumusei și boldiți.** ibid. 180¹³⁻⁴. | Cu alte sufixe: (Ban.) **boldăni** vb. IV^a. **Înholbească, să boldănească ochii mai bine!** se zice cuivă, în batjocură, ca să se uite mai bine. Com. LIUBA; cu derivatele: **boldănós, -oasă** (și **boldinos**) adj. = cu ochii zgâiți s. mari. id. **Doamne ferește... De nevastă boldinooasă.** EPURE, P. 79; **boldimán** s. m. = om cu ochii boldiți, ieșiți în afară (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC.]

— Derivat din **bold**, cfr. boldui.

BOLDICĂ s. f. v. boldeiu.
BOLDIMÁN s. m. v. boldi.

BOLDIȘ adv. 1°. *Avec la pointe*. 2°. (Regarder) *en écarquillant les yeux* ou *de travers*.

1°. (A înțepă, a lovi) cu boldul, cu capul ascuțit al unui obiect. Cfr. REV. CRIT. III, 89. *Păstorii se feresc să nu le lovească boldiș (cu capul botii), că de multe ori se întâmplă accidente*. H. IX, 110.

2°. (A se uită la cineva s. la ceva) cu ochii boldiți, p. ext. urit, chiorșiș, peste umăr. BUGNARIU, NĂS. *Mă uitaiu boldiș, ca să zăresc ceva, dar nu mi se arată nici un duh*. SBIERA, F. S. 104. [Și (de-a dreptul de la slavul *bold* „impung”) *boldiș* adv. *Se uită boldiș la mine* = cu coada ochiului, a mânie. Com. CORBU.]

— Derivat din *bold*, prin suf. adv. -iș.

BOLDIȘCĂ s. f. (Bot.) *Seigle*. Sorte de blé. — (Olt) Secară. H. XI, 26. Un fel de grâu. H. IX, 95.

— Derivat din *bold*, prin suf. -ișcă. (Numirea i s'a dat din cauza spicului țepos).

BOLDIȘÓR s. a. v. bold¹.

BOLDITÉL, -EÁ adj. v. boldi.

BOLDODINĂ s. f. *Tête d'épingle*. — Gămălie. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Derivat din *bold* (IV).

BOLDUI vb. IV^a. *Orner de têtes de clous* ou *de boutons*. — A împodobi cu capete de cuie s. cu bumbi. (Atestat numai sub forma part. -adj.) *De curele țin-tuite, De cușite bolduite*. VASILIU, C. 39.

— Derivat din *bold* (II, 2°), prin suf. denom. -ui.

BOLDURÉL s. a. v. bold¹ și boltă.

BOLDÚT s. a. v. boltă.

BÓLEA s. m. *Croque-mitaine*. — (Transilv. și Bucov.) Personagiu imaginar cu care se sperie copiii (Agristeu). VICIU, GL. 75; cfr. babau, băbăluce, bordea, gogoriță, mama-pădurii, căpcaun. *Merge bolea pe-ici, pe ici, Și face hap-hap de ici*. MARIAN, NA. 340. *Vine bolea pe părete Și mândănc'un pumn de fete*. id. ib. 340.

— Derivat din *boală*, prin suf. -ea.

BOLEÁC, -Ă adj. *Souffrant, maladif; faible*. — (Mold. și Transilv. de nord) Cam tot bolnav, bolnăvicios, beteag (2°), suferind, slăbănog; cfr. slab. *Om boleac fiind Radul-vodă și de mâni și de picioare*. M. COSTIN, LET. I, 259^{1/2}. *Om și de trup și de hire slab, boleac*. id. ib. I, 267^{1/17}, cfr. 298^{1/4}. *Slabă și bolnicioasă firea lui Iustin, carile mai mult boleac fiind, de-abia de se arată vreodată la narod*. CANTEMIR, HR. 326^{1/10}. *Iar amă, de când îi și boleac, numai Dumnezeu mă știe ce trag cu el*. RETEGANUL, N. REV. R. I, S. II, 156. [Și: (din sârb. *bol'an*) boleán, -ă. TEODORESCU, P. P. 667 (explicat în notă prin „motic”).]

— Cfr. rus. *boljaga*, idem.

BOLEÁN, -Ă adj. v. boleac.

BOLEÁRCĂ s. f. v. holercă.

BOLEÁZNĂ, BOLÉJNIȚĂ s. f. v. boleșniță.

BOLERÓ s. a. (Îmbrăc.) *Boléro*. — (Franțuzism) Haină femeiască fără mâneci, scurtă până mai sus de talie, purtată peste bluză, un fel de ilic; cfr. laibăr. [Plur. -rouri.]

— N. din fran. (<span. *holero*).

BOLÉȘNIȚĂ s. f. 1°. *Maladie (contagieuse), épidémie*. 2°. Nom d'une plante.

1°. Boală ușoară (luată de obicei prin contagiune), boală lipicioasă s. molipsitoare, epidemie, molimă

(puțin violentă). Cfr. LM., BIANU, D. S., PAMFILE, J. II. *Iarna cea neagră, moinoasă și plină de boleșnițe*. SANDU-ALDEA, A. M. 149. *O boleșniță, care dădu pe neașteptate în pasări, puse vârful necazurilor*. DUNĂREANU, CH. 75; cfr. PAMFILE, I. C. 14. [Apa] *în care s'au spălat fagurii... e bună de orice boleșniță... și de durere de gură la om și la vită*. LEON, MED. 78. *Se bănuiește că umblă moroiul prin sat, când e boleșniță mare, când mor oamenii pe un cap...* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 109, cfr. II, 5. | Fig. *Dar cum puteți trăi atâtea suflete, în boleșnița (= odăită scundă) asta?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: *boléjniță, bolisniță* PONTBRIANT, LM.; (< paleosl. *boléžno* „boală“) *boleznă* s. f. = epidemie de vite. *Când prin soatari pică de bolezne câte o vită din cirezi...* ODOBESCU, II, 16^{1/8}. Cfr. beleaznă; (Mold.) *boliste* = epidemie, boleșniță. CREANGĂ, GL. *M'au trimes la stână... să șed acolo până s'o mai potoli bolistea* [e vorba de holeră]. CREANGĂ, A. 15. *De va fi nor fără vânt, va fi boliste (boală, troahnă) și moarte chiar*. ION CR. III, 44.]

2°. Numele unei ierbi (nedefinite mai de aproape), întrebuințată, probabil, împotriva vreunei boleșnițe. H. IV, 9.

— Din slav. *bolestnica (din *bolest* „boală“, cfr. rut. *bolesnicja* „spital“). TDRG.

BOLF s. a. *Grosse pierre, roche*. — (În Munții-apusenii) Bucată mare de piatră (pe marginea drumului), stană, pietroiu, bolovan, bordan. LB., LM., FRÂNCU-CANDREA, M. 41, id. R. 49, JAHRESBER. IV, 326, SIMA, M., VICIU, GL. *Foarte rău ne-am socotit, De-am lăsat bolful cel mare, De-l sparseră și-l aflară*. FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II, 228^{1/21}. *Dă cu un bolf*. (Câmpeni) VICIU, GL. *Șezuiu pe un bolf*. ib. [Plur. *bolfuri*] Cfr. bolovan.

BOLFĂ vb. I v. bolfă.

BÓLFĂ s. f. (Med.) 1°. *Tumeur*. 2°. *Amygdalite; diphthérie; scrofule*.

1°. Umflătură („care conține multă apă“ MARIAN, D. 129), gălcă, motălcă, tumoare. BIANU, D. S., LEON, MED. 122. *Cu chipul ciumii eră boala, că i-au ieșit bolfa la o mână*. M. COSTIN, LET. I, 354^{1/24}. *O bolfă ce se face între fălci la înghițitoare*. I. IONESCU, D. 372. *O babă..., cu o bolfă mare în obrazul stâng*. VLAHUȚĂ, CL. 99. [Și: (+ gălcă) *bolcă* s. f. = umflătură. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. | Diminutiv: *bolfușoară* s. f. *Ariciul, la vite cornute, se face la iia picioarelor și la pântece, dintâi ca o bolfușoară sau ca o nucă*. (Doamna, în Neamțu), ap. HEM. 1656.]

2°. Spec. (de obicei la plmur.) Umflătură la gât, gălci, amigdalită (TEODORESCU, P. P. 365^b, POMPILU, BIH. 1005); difterie, angină difterică (BIANU, D. S., LEON, MED. 122, ȘEZ. IV, 18^{1/23}, I, 80^{1/30}); scrofule (DDRF.). *Brânca porcească se aseamănă cu bolfele ce fac oamenii la grumaz*. ȘEZ. III, 146^{1/12}. *Mămăliga crudă e bună și de bolfe*. ib. v, 6^{1/13}. [Și: (Abrud) *bóftă* = umflătură la grumaz. VICIU, GL.]

3°. (Rar, Transilv.) Nod (făcut într'o naframă)? *Tinerii [miri] stau... între două lumânări..., cu coroana... pe cap, sprjinită într'o parte de o bolfă de naframă și legată în cealaltă c'o bucată de sfoară*. G. STOICA, SĂM. III, 216.

[Derivate (neobiceinuite și atestate numai în DICT): *bolfós, -oasă* adj. = umflat, noduros; *bolfă* vb. I^a refl., *bolfi* vb. IV^a = a (se) umflă, a crește, *bolféu* = grămadă, morman.]

— Etimologia necunoscută (cuvântul se găsește și la Ruteni *bolfa* „tumoare“; cfr. *bolf, dolofan*).

BOLFÉU s. a. v. bulfeu și bolfă.

BOLFÉU s. a., s. m. v. bulfeu.

BOLFÍ vb. IV^a, **BOLFÓS, -OĂSĂ** adj. } v. bolfă.

BOLFUȘOĂRĂ s. f.

BOLGÁR † s. m. v. bulgar.

BOLÍ vb. IV^a. I. *Être malade (depuis longtemps), languir. II. Rendre malade.*

I. Intrans. (indicându-se boala prin prep. de, în limba veche și printr'un dativ) și trans. (cu complementul boală, mai rar, durere). Propriu și fig. A pătîmi s. a suferi (de o boală lungă s. cronică), a fi beteag s. boleac, a zăcea bolnav. *Și amu aceștii neputințe oamenii ce vor bolii, lăsași de Dumnezeu fi-vor.* CORESI, E. 3/9. *Și-l durea înima de cea ce bolită.* MOXA, 361/5. *O muiare... boală ca aceea bolită, cât nîme nu mai zicea că va hi vie.* VARLAAM, C. II, 11. *Bolește neștine de ochi.* id. ib. 50,2. *Cu aceasta boală bolită tot rodul jidovesc.* id. ib. 292. *Bolind la ochi, de scursoare.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Un om bolindă dureare de boase.* id. ib. 74. *Murî bolind de friguri împăratul.* ȘINCAI, HR. I 12/1,2. *Sufăr... de stomah, de piept, de inimă, fără a mai pomeni de celelalte organe care bolesc și ele.* I. NEGRUZZI, I 105. *De frică și de griji, boleă pe picioare.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Boleă, cât e ziu-luca, și nu luă nimic în gură.* SANDU-ALDEA, D. N. 267. *Încușa bolii ce bolii, nu se mai putu înfiripă de pe lehuzie, și murî.* CONTEMPORANUL, V, I 104. *Vita bolește, fără să se știe ce are.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II 24. *De buba-mânzului, calul bolește câte 4-5 săptămâni.* ȘEZ. IV 123/5. *Neavasta de iubeste se prefăce că bolește, Geme, zace, se bocește.* ALECSANDRI, P. P. 358/12. *Vr'o trei zile-a tot bolit, După trei a și murit.* TEODORESCU, P. P. 117. *De boală bolesc și scap, Dar uritu-i tot pe cap.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 180. *Să bolesc la pat o lună.* id. ib. 278. *Câte boale mi-am bolit, De toate m'am mântuit.* DOINE, 94/4. *Mori, badișo, ori te scoală, Ori mai dă-mi și mi vr'o boală, Să bolesc boală cu tine.* id. ib. 176. *Capul când te doare, tot trupul bolește.* ZANNE, P. II 46. | † *A bolii cu inima* = a suferi moralicește. MINEIUL (1776), 145²/2; DIONISIE ECLESIARHUL, C. 199. | A tînji, cfr. a piroti. *Se chinuia Amon, cât boliiă foarte pentru soru-sa.* BIBLIA (1688) 228,2. | Fig. A duce dorul (cuivă s. a ceva). PAMFILE, J. II. [Și: boiă vb. I^a (Ban.) *Boles boală din picioare.* HODOȘ, C. 41. | Derivate: bolire s. f. (și cu înțelesurile de) boală, îmbolnăvire, zăcere la pat. *Bolire de cap.* MARDARIE, L. 3826, cfr. 699, 2058, 3595. [Phoebus] știe vindecă *Cu meștesug prielnic a trupului bolire.* OLLĂNESCU, O. 401. *Muma-pădurii se zice că este o bolire a copilor.* H. IV 93; bolit s. a. = zăcut (la pat). *Nevoiașul n'are vreme nici de trăit, nici de bolit.* NÁDEJDE, ap. DDRF., nebolire s. f. MARDARIE, L. 135; nebolit, -ă adj. = fără să bolescă, (boală) de care n'a mai bolit nimenea. *Și-a dat sfârșitul ast' noapte, nezăcut și nebolit.* PANN, H. 60. *Ce caută nepierdut Și geme nebolit?* (= Porcul.) GOROVEI, C. 304. *Eu zac boală nebolită...* *Boală ne mai isprăvită.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 208.]

II. Trans. (Numai în descătece) A băgă pe cinevă în boală. *Îl umflu, Îl gâmfu, Îl bolesc, Îl prăpădesc.* MAT. FOLC. 576.

— Din paleosl. bolĕti, idem.

BOLÍD s. m., s. a. (Astron.) *Bolide.* — Corp ceresc care străbate atmosfera pământului sau cade pe pământ; cfr. aerolit, meteor. *Acestor meteori care apar mai totdeauna în mod neprevăzut observatorilor de pe pământ li s'a dat numirea de bolizi.* CULIANU, C. 368. [Plur. -lizi și -lide.]

— N. din fran. (< lat. *bolis*, -idis < grec. βολίς, -ίδος propriu „țâșnătură de lumină“.)

BOLIE s. f. *Blessure.* — (Rare) Rană. *Pui furnicarii... la fiert, și pe urmă apă; când o pui în rană (bolie), o strecuri.* LEON, MED. 89. [Dacă se accentuează *bolie*, va fi rus. *bolb* „boală“; dacă însă accentuarea e *bolie*, e un derivat românesc din *bolii*, prin suf. abstr. -ie.]

BOLINDÉȚ s. a. v. colindeț.

Dicționarul limbii române. 10. IV. 1912.

BOLINTÍR s. m. (ș. d.) v. volintir ș. d.
BOLÍȘNITĂ, BOLIȘTE s. f. v. boleșniță.

BOLMOAJĂ s. f. *Charme, enchantement, magie.* — Farmec, vrajă, cfr. boboane, boscoane, drăcării, aruncătură, fapt, solomonii. *Badeo, nu te-am bolmojit, Cum maică-ta mi-a stărnit, Că bolmoaja mea nu pică;... Că bolmoaja de-ar pică, Ar pică pe maică-ta, Care strică dragostea.* ȘEZ. VIII 82.
— Substantiv postverbal din bolmoji.

BOLMOJÍ vb. IV^a (ș. d.) } v. balmăji ș. d.
BOLMOȘÍ vb. IV^a (ș. d.) }

BOLNAV, -Ă adj., subst. 1°. *Malade, souffrant. Mal-sain. 2°. Estropié, manchot, infirme.*

1°. (În opoziție cu sănătos, une-ori cu zdravăn) Atins de o boală, beteag (1°). (La Români din A.-U. înlocuit adesea prin latinismul *morbós, -oasă* adj. SBIERA, F. S. 272, MARIAN, f. 26, NA. 8, etc.) (Prin prep. de, rar prin la, se arată boala de care suferă cinevă s. organul atins de boală; prin ușor, greu, tare, rău, de moarte s. mort etc. se indică gravitatea boalei). *Și nu trebuiaște sănătoșilor vraci, ce bolnaviloră.* CORESI, E. VI/4. *O fi bolnav, o fi murit.* COȘBUC, F. 158. *Țipenie de om nu te deschidea ușa, par'că erau bolnavi de ciumă, sârmanii.* CREANGĂ, P. 73. *O căfelușă bolnavă.* id. ib. 286. *Pe cine strigă bolnavul când e aproape să moară, acela va muri îndată după el.* ȘEZ. I 125/24. *Decât bogat și bolnav, mai bine sărac și sănătos.* ZANNE, P. V 88. *Bolnav de inimă, de friguri.* TDRG. *Slabă și stălcită, cum eră, căzu la pat, bolnavă de moarte.* CREANGĂ, P. 13, cfr. (bolnavă moartă). BIBICESCU, P. P. 185. | (Fam.) *A fi bolnav de oală:* de prea multă băutură, de beție. (Smulți, în Covurlui) ZANNE, P. IV 24. | P. ext. (despre lucruri, în poezie) Nesănătos, stricat. *O lampă n'tinde limb'avară și subțire, sfărâind în aer bolnav.* EMINESCU, P. 91. | Fig. Nesănătos (în sens intelectual s. moral). *Sufletul cel bolnăv.* MINEIUL (1776) 132¹/2. *Bolnavele năluciri.* HASDEU, I. C. 147.

2°. (Pe alocuri în Transilv., unde în înțelesul 1° se întrebuințează beteag) *Bolnav* = schilav, milog, ciung (VAIDA), cu o mână s. cu un picior rupt (VICIU, GL.), infirm, bolnav de o boală aproape incurabilă, venerică (MÂNDRESCU, U. 139), cfr. boală, II 1°.

[Accentuat, ca în bulgărește, *bolnav* (Transilv. și Mold.) și *bolnáv* (Munt.). | Diminutive (ad 1°): *bolnăviór, -oară* adj. *Un copitaș bolnăvior.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 230. *Ori ești bolnăvioră, Drăgușă mioară?* ALECSANDRI, P. P. 1^b/13. *Lângă foc se întinde, Bolnăvior că se făcea.* id. ib. 87^b/17. *Mi-este puica... bolnăvioră la mână.* TEODORESCU, P. P. 308; (+ *bolnăvicios*) *bolnăviciór, -oară* adj. *Mi-i puica bolnăvicioară.* ȘEZ. III 62/5.]

— Din bulg. bolnav, idem.

BOLNĂVÍ vb. IV^a. I. 1°. *Rendre malade. 2°. Estropier, rendre infirme. 3°. Fâcher. II. Tomber malade.*

I. Trans. (fact.) 1°. A băgă pe cinevă în boală, a-l face să fie bolnav. (Propriu și fig.) *Inima lui, cu viclesug o bolnăvește [satana].* VARLAAM, C. 154,2. *Balele vrăjmașului... au putere de omoară pe om, îl bolnăvește greu.* ȘEZ. III, 79/18.

2°. (Pe alocuri, în Transilv., cfr. bolnav 2°) A schilăvi, a rupe cuivă o mână s. un picior. VAIDA, VICIU, GL.

3°. Fig. (Bilca, în Bucov.) A supără pe cinevă. *De ce mă bolnăvești?* Com. TOFAN.

II. Refl. (construit cu prep. de și la; † și pop. și) intrans. (construit cu prep. cu; s. chiar) trans. (cu complementul boală) A cădea bolnav, a cădea la pat. (Propriu și fig.) [Copilașul] *bolnăvi.* BIBLIA (1688) 228. *Elisee bolnăvi boala lui, pren carea și murî.* id. ib. 276. *Au bolnăvit și n'au putut să vie.* NECULCE, LET. II 232/23. *Dumnezeul nostru, văzând lumea că bolnăvea cu patimile necredinței...*

au scotit... și au purtat de grijă pentru mântuirea neamului omenesc. ANTIM, P. 1/11. Când are un trup o rană... bolnăvește tot trupul și slăbește. ACSINTE URICARUL, LET. II 175/3. Zic unii..., când s'au bolnăvit să fie murit de otrăvă. NECULCE, LET. II 211/8. Aici se bolnăvi de lângare. C. NEGRUZZI, I 159. Pot să mă bolnăvesc de dorul ei... și să mor printre străini. CREANGĂ, A. 119. Doamna tare se'ntristă, și porneă de bolnăvea. MATEESCU, B. 31. Multe din femeile de țară se bolnăvesc de ursită; unele din ele se bolnăvesc de moarte (foarte greu) și mor în dureri îngrozitoare. ȘEZ. II 132/3.

[Și: îmbolnăvi vb. IV^a (tinzând din ce în ce să inlocuiască pe bolnăvi). Imbolnăvindu-se grădinarul... ISPIRESCU, L. 164. Boalele... Pe cutare năvăleă și-l îmbolnăvea. ȘEZ. IV 156/10. Nu mi s'a ărit Cu tine îmbolnăvit, Căutându-te... șapte ai. TEODORESCU, P. P. 578; † bolni. vb. IV^a refl. Fratele său... s'au cam bolnit. MSS. (a. 1773), ap. GCR. II 96/16. | Derivate: (im)bolnăvire s. f. Căpitan-pașa... s'au mai îndreptat din bolnăvirea ce i s'au pricinuit. DIONISIE, C. 195. Nu suferiu bolnăvirea lenevirii mele. MINEIUL (1776) 72^{1/2}.]

— Derivat din bolnav.

BOLNĂVICIÓR, -IOĂRĂ adj. v. bolnav.

BOLNĂVICIÓȘ, -OĂȘĂ adj. *Maladif. Malsain.* — (Despre oameni) Care se bolnăvește adesea s. lesne, care e, din firea sa, mai mult bolnav decât sănătos, care e predispus la imbolnăvire, cfr. betegos, suferind, tânjitor. *Regina este bolnăvicioasă.* C. NEGRUZZI, III 289/17. || (Despre lucruri) Care poate pricinui boale, nesănătos. *In Capitală trăești într'o climă bolnăvicioasă, că apa e rea.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. | Fig. *Lux bolnăvicios.* SLAVICI, ib. [Și: (ne)obiciuit, derivat din † bolni] † bolniciós, -oășă adj. *Slabă și bolnăvicioasă firea lui Iustin.* CANTEMIR, HR. 326/10; (rar) bolnăvos, -oășă adj. *Omul care nu-i bolnăvos, când se bolnăvește, îndată și moare.* CONV. LIT. XLIV, I 661.]

— Derivat din bolnăvi s. bolnav, prin suf. adj. -icios.

BOLNĂVIÓR, -OĂRĂ adj. v. bolnav.

BOLNĂVÓȘ, -OĂȘĂ adj. v. bolnăvicios.

BOLNI † vb. IV^a refl. v. bolnăvi.

BOLNICEĂR † s. m. *Infirmier.* — Infirmier, cel care îngrijește pe bolnavii unei bolnițe. *Bolniceării într'aceasta bolniță au fost apostolii.* VARLAAM, C. 348, cfr. 344/2. || Cel care îngrijește vitele bolnave dintr'o bolniță (2°). *Bolnicser* (transcris greșit *bolnicser*) = opilio. ANON. CAR. [Femininul: bolniceareasă s. f. COSTINESCU.]

— Din paleosl. *bolničarъ*, idem.

BOLNICEREĂȘĂ † s. f. v. bolnicear.

BOLNICIÓȘ, -OĂȘĂ † adj. v. bolnăvicios.

BOLNIȚĂ s. f. 1°. *Hôpital, infirmerie.* 2°. *Hôpital (pour bestiaux).* 3°. *Caveau (de couvent), crypte. Fosse mortuaire commune.*

1°. (Invechit) Spital (pe lângă o mănăstire, un așezământ de binefacere), infirmerie, cfr. (†) orfanotrofie. *Să faci besearică, sau bolniță, sau ospătărie.* PRAV. MOLD. 33. *Și-l dusă la o bolniță.* VARLAAM, C. 343. *Bolnițe de bătrâni și mișei.* DOSOFTEIU, V. S. 13/2, cfr. 56. *Făcut-au și el bolniță în Ierusalim..., puind păzitori, să grijască pre acei bolnavi și răniți.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Neagoevodă... au făcut biserica svântului Necolae..., cu... bolniță și ospătărie.* MAG. IST. IV 256/21. *Strică bolnița unde eră trupul sfântului.* MINEIUL (1776), 160^{1/2}. [Accentuat și: † bolniță; la DOSOFTEIU, V. S. 9, și pluralul: bolnice].

2°. (Invechit) Loc apărut unde se izolează și se

îngrijesc vitele bolnave. *Bolnicza* (transcris greșit *bolincea*) = strunga, ovile. ANON. CAR. *Vitele în care a dat boala... se scot din cârd și se trimit la bolniță.* I. IONESCU, D. 474, cfr. 384.

3°. (Azi, la mănăstiri) Încăpere boltită (într'o parte a paraclisului) în care se păstrează, așezate la rând, craniile morților, după desgropare; cfr. criptă. | Loc de îngropare comun. PAMFILE, C.

— Din paleosl. *bolnica*, idem.

BOLOBOĂCĂ s. f., **BOLOBÓC** s. a. v. poloboc.

BOLOBÓȚ s. m. v. boboloș.

BOLOCĂN, -Ă subst., adj. 1°. Nom de bœuf. 2°. *Sot.*

1°. *Bolocan* e o numire ce se dă boilor (PAMFILE, J. II, H. II 221, III 474, IV 197, VII 155) groși și greoi (MARIAN). | Fig. *Aseară mă culcaiu bolocan, și azi iată-mă mare ban.* ZANE, P. I 68. [Diminutiv: *bolocănel.* *An-de dumănel și bolocănel ai mei... își lungesc gâtul, tot uitându-se la chipu' meu.* JIPESCU, O. 157.]

2°. Adj. *Bolocăn* = prost, stupid. PAMFILE, J. II, DICȚ.

BOLOCĂNÓȘ, -OĂȘĂ adj. *Grossier, lourd.* — Gros, osos, ciolanos (MARIAN, D. 242), greoiu. *Pe copil... l'au îmbrobodit... c'un tulpănaș, ca să nu capete cap mare, bolocănos.* id. NA. 92; cfr. id. O. II 194.

— Derivat din *bolocan*, prin suf. adj. -os.

BOLOGĂN s. m. v. gologan.

BOLOGEĂNĂ s. f. (Bot.) = cartof. PANTU, PL.

BOLOHĂN s. m. (ș. d.) v. bolovan (II 1°) ș. d.

BOLOHÓNIȚĂ s. f. (Femme) *muette, sott.* — (Născută în Transilv.) (Femeie) mută, proastă, nătărăucă. BUGNARIU, NĂȘ; cfr. *bolohan, bolocan, bolând, bolomonti, bohândă.*

BOLOJĂN s. m. v. bolovan (II 1°).

BOLOMÓNTI s. m. *Sot, niais, nigaud, lourdaud.* — (În munții Sucevi) Om prost, greoiu, bolând. ȘEZ. II 150/10. Cfr. *balamut, bolohoniță, bolând.*

BOLÓND, -Ă adj., subst. (ș. d.) v. bolând ș. d.

BOLONICĂ s. f. (Bot.; ungarism) = costițel. PANTU, PL.

— Din ung. *bolonyik*, idem.

BOLONZI vb. IV^a v. bolânzi.

BOLOTROĂCĂ, BOLOTÚGĂ s. f. v. bulătău.

BOLOVĂN s. m. I. *Idole.* II. 1°. *Bloc* (de pierre, etc.). 2°. *Courge.*

I. † *Idol.* MARDARIE, L. 1398. *Întru bolovanii săi întărâtară el* („: in sculptilibus suis“). CORESI, PS. 215. (S'ar părea că acest înțeles se mai păstrează încă și astăzi în Brașov, în fraza: *Par'că m'am închinat tot la bolovani, de n'am avut nici un noroc.*)

II. 1°. P. ext. *Stană, bucată mare (de piatră, de sare), pietroiu, stâncă* (H. II 57), p. anal. *sloiu mare (de gheață, H. V 3), bruş, bulgăre mare de pământ, „bucată de pământ compactă, mai mare de cât oul“* H. IV 245 (cfr. *bolovănos*). Cfr. *bord', bordan, bloc'.* *Îndată te veri face ca un bolovanu de sare.* VARLAAM, C. 374/2. *Despicând un bolovanu mare, îl băgară în despicătură.* DOSOFTEIU, V. S. 74, cfr. 12. *Legându-te bolohani de-a gramaz, îi aruncară în mare.* id. ib. 75,2. *Ograda curții eră cu bolovani groși îngrădită.* N. COSTIN, LET. II 34/33. *Grămădiți bolovani pe ziduri.* C. NEGRUZZI, I 171. *Un bolovan de cremene.* EMINESCU, N. 27. *Năpădiră asupra lui și-i mai trântiră în cap cu bolovani și cu ce-au apucat.* CREANGĂ, P. 33; cfr. A. 164. *Ștefan se puse pe-un bolohan de piatră.* MARIAN, T. 112, cfr. SBIERA,

P. 178¹¹. Săreă din bolovan în bolovan. ISPIRESCU, L. 56. Zvârleă cu bolohani. ŒZ. I 179¹³; cfr. I 185¹³. Ia sare la mioare și bolovani la cărliani. ALECSANDRI, P. P. 54¹³. Ocolitu-s de dușmani, Ca râul de bolovani. RETEGANU, TR. 24¹⁸. Cfr. SEVASTOS, C. 35⁶. Stradele de pe la margine din București sânt pavate cu bolovani. [În rimă, și plur. bolovane: Că io mi-s plin de dușmane, Ca Bistra de bolovane. HODOȘ, P. P. 116. | ȘI: (Mold.) bolohán s. m., bolohán H. II 251. | Diminutiv: bolovănel s. m. Doi bolovănei, În loc de cercei. PĂSCULESCU, L. P. 156^b; și ca numire a unui danț popular. SEVASTOS, N. 280^b/₂₉, PAMFILE, J. III.]

2º. P. anal. (Lancrăm, în comit. Sibiului) Bostan. Com. T. L. BLAGA.

— Din slav. (bulg. boluvan „bucată mare de piatră“, v.-rus. болванъ, bolvanъ „idol, stană“, (azi) bolvánъ „prost, stupid“, rut. bouvan „masă informă, bulgăre, om mătăhălos“). Cfr. dubletele bálvan și pehlivan; cfr. și bolf.

BOLOVĂNI vb. IV^a. I. 1º. *Entourer (une cour) de murs faits de pierres entassées les unes sur les autres.* 2º. *Écarquiller (les yeux).* II. (Refl.) 1º. (En parlant de mamelles) *S'enfler, se gonfler.* 2º. *S'amonceler.*

I. Trans. 1º. (Rare) A împrejmui (o curte) cu ziduri construite din bolovani grămădiți unul peste altul. *Dacă se vor închide în târg prin mânăstiri, măcar și în curțile bolovănite* (sec. XVIII). MAGAZ. IST. II 150¹¹. Cfr. BARONZI, L. 102¹⁵.

2º. A căscă, a holbă (ochii), a face (ochii) mari, de mirare, de spaimă, etc. PAMFILE, J. II. Cfr. zgâl, beli, boldi, boboșă, bloi, bleojdi. *Încercă să-și acopere dinții, bolovăniind ochii spre gălăgioși.* T. CERCEL, SĂM. III 443. *Marcu mi se deșteptă, Ochii îi bolovăneă.* PĂSCULESCU, L. P. 268^b. *Văzându-l ce ochi bolohăneă la mâncare...* (Covurluiu) ION CR. III 318.

II. Refl. 1º. (Mold. și Bucov., sub forma bolohăni; despre țafe) A se umflă, a se inflama, a se învârtosă (cum se întâmplă adesea după nașterea dintâi ori când nu se suge s. nu se mulge laptele la timp). MARIAN. *Dacă... unei femei i se bolohănește pieptul...* id. NA. 426. *Vacile care sânt bolohănite, încă se vindecă, cu cuiș de rânduinică, și anume... se leagă... cu dînsul ugerul bolohănit al vacii.* id. O. II 118, cfr. ŒZ. IV 128¹⁹⁻²⁰.

2º. (Despre nori) A se îngrămădi unul peste altul, ca niște bolovani mari. *Nourii se bolovănesc.* DELAVRANCEA, S. 64.

[ȘI: bolohăni. | Derivate: bolovănire s. f.; bolovănit, bolohănit s. a. *Bolohănitul vacilor.* MARIAN; bolovăneală (COSTINESCU), bolohăneală s. f. *De bolohăneală, vita scapă, descântând-o cu cutea înfierbântată în foc.* ŒZ. IV 128¹⁷; cfr. V 38²⁹; bolohănitură s. f. *Când mulgi vaca bolohănită, după ce ai descântat-o, i se trece bolohănitura.* MARIAN.]

— Derivat din bolovan (bolohan).

BOLOVĂNIȘ s. a. *Lieu plein de grosses pierres.*—Loc plin cu bolovani, loc pietros. H. IX 387. [Plur. -nișuri.] — Derivat din bolovan, prin suf. col. -iș.

BOLOVĂNÓS, -OĂSĂ adj. *Couvert de pierres, raboteux.* — Cu bolovani, pietros; cu hopuri, gloduros. *Trăsura... rădăcește pe locuri bolovănoase.* IORGA, N. R. B. 86. *Când arătura e bolovănoasă, cu bolovani, bruiși, se pune la grăpat și dricu' pe grăpă, ca să zdrobească bolovani.* BREBENEL, GR. P. — Derivat din bolovan, prin suf. adj. -os.

BOLOZAN † s. a. *Grande barque.* — (Păstrat în poezia pop.) Un fel de luntre mare, cfr. calc, șaică. 1440 tal[eri] s'au dat... pentru deresul burazanilor. CONDICA (a. 1693), ap. HEM. II, A. VI. *Să poată Valahia a face și a avea bolozane, șaică, caice și de toate vasele pe apa Dunării.* DOC. (a. 1793), ap.

ȘIO. *La Brăila'n vale, Șapte bolozale și șapte sandale.* ALECSANDRI, P. P. 116²³, cfr. TEODORESCU, P. P. 644. *Și'ncarcă Două-trei sandale, Nouă bolozane* (Strejești, în Oltenia). JAHRESBER. VII 75. [Și plur. *bolozale*, (cu asimilare din *bolozane*) *borozan* s. a. MSS. (a. 1769), ap. TDRG.; *hurazán* s. a.]

— Etimologia necunoscută (după ȘIO. din turc. *bolozan* „grand bateau“, care lipsește însă în dicționarele turcești, cfr. LÖBEL, CONTR. 237. Cuvântul se găsește și în poezia populară sârbească și e explicat de Karagić prin „corabie“, iar în Rječnik e identificat cu sârb. *borozan* „trămbițaș“ < turc. *boruzen*).

BOLTĂ s. f. 1º. *Voûte, cintre, arc, coupole.* 2º. *Collier de monnaies.* 3º. *Couloir ou sous-sol voûté.* 4º. *Magasin, boutique.*

1º. Construcțiune (de piatră, de zidărie, de metal) în formă de arc, alcătuit de cele mai multe ori un tavan concav de-asupra unei încăperi, (adesea confundat cu) arc, arcadă, cupolă, boltitură; cfr. † selip. *Neaflându-să meșteri buni la noi în târg, ca să poată lucră bine la uși și la ferestri și la bolte...* (a. 1643) IORGA, D. B. 75. *La ntratul curților, eră o boltă lungă (= înaltă) cât ai suărli cu piatra.* DOSOFTEU, V. S. 46². *Un rând de bolte.* MAG. IST. II 346¹⁷. *Casele... învăluite cu răgoz, ca să nu se strice boltele.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 237²¹. *Din picior în picior boltă, sau, cum mai prost zicem, scip rădicat.* CANTEMIR, HR. 189¹. *Bolta tavanului.* DRĂGHICI, R. I 119⁶. *O zidire patrată, făcută din piatră și acoperită cu o boltă* (a. 1859). URICARIUL, V 171³⁰. *Boltele morești (= maure) a[le] Alhambrei.* C. NEGRUZZI, I 263. *Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici...* EMINESCU, P. 199, cfr. 206, 86. *Bolțile ferestrelor.* id. N. 8³. | (Modern, după fran. *clef de voûte*) *Cheie de boltă* s. *cheia bolții*: piatra din mijlocul unei bolți, care susține pe toate celelalte, fig. centrul s. partea cea mai de seamă a unei întreprinderi. || P. anal. *Pășește... pe sub bolta întunecată a fagilor.* ODOBESCU, III 87¹³. *Bolți de frunze.* EMINESCU, P. 85. | (Poetic; neobișnuit) Ghirlandă, cunună de flori în formă de arc. *Și fruntea și-o mpletește c'o boltă de lungi flori.* ALEXANDRESCU, M. 158. | Fig. Arcuitură. *Boltele învoalte ale malacoafelor și fustelor cusute.* ODOBESCU, I 384. | Construcție de lemn s. de fier în formă de arc, servind ca sprijin plantelor agățătoare. *Vița crește pe araci sau pe boltă.* H. IV 268. | Spec. *Bolta* (cerului s. cerească) = firmamentul. *Lampele-aprinse în boltele cerești.* ALECSANDRI, P. I 155; cfr. 130. *Stelele bolții albastre.* COȘBUC, B. 53, cfr. VLAHUȚĂ, P. 4, N. 179. *O leacă numai, de nu s'a răsipit bolta cerului.* CREANGĂ, P. 54²³; cfr. EMINESCU, N. 4, P. 220, 83, TEODORESCU, P. P. 71².

2º. Un fel de salbă de parale, pe care o poartă fetele pe cap (Poiana, în Dolj). H. V 90.

3º. P. ext. *Galerie boltită*, cu deosebite joasă și întunecoasă, chiar subterană, cfr. beciu, baștă (2º). *De trei ani e finut bine, Într'o boltă întunecată, Subt pământ, în grajdul de piatră.* ALECSANDRI, P. P. 106^b/₈.

4º. (Astăzi, aproape numai în Transilv.) Prăvălie s. magazin (de manufactură); dugheană (la origine, așezată într'o încăpere boltită). *O crăsmă, alătura de lângă boltele ce au fost a[le] Bonciului* (Mold., a. 1852) URICARIUL, III 260⁴, cfr. BELDIMAN, TR. 347. *L-ar fi surprins spărgând o boltă de lipscănie.* ALECSANDRI, T. 1652. *Alături de toptangerie și unită chiar printr'o boltă... avea cărciumă.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 660. *Sânt cei mai buni negustori români din tot Ardealul... fiind cărciume... și „bolți“.* IORGA, N. R. A. I 200. *Fetele [în Transilv.] umblă de obicei cu capul descoperit, dar poartă și cărpe de boltă.* PAMFILE, I. C. 368. *Fire-ai boltă sănătoasă, Multe fete faci frumoasă, Fire-ai boltă a cui ești, Multe fete rumenești.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 441, cfr. 239, RETEGANU, L. III 20³⁶. *Curg mușterii, bolta geme.* ZANNE, P. V 438.

[Plur. *bolte* (EMINESCU, P. 207) și *bolți* (id. ib. 260, 203), gen.-dat. *unei bolte* (id. N. 4) și *unei bolți* (id. P. 184), art. *bolții* (MINEIUL, 1776, 29²/), și *boltei* (ib.). | Pe alocuri, în Transilv. (din ung. *bold*): *bold* = prăvălie (VAIDA, MĂNDRESCU, L. P. 19/9); *cocoșă* (cu derivatul *bolzit*, -ă = *cocoșat*) CANDREA, T. O., *hóldá* s. f. = prăvălie. MĂNDRESCU, L. P. 240. | Diminutive: *bolțiță* s. f. (ad 1°). *Bolțița* acestui tron eră numai de brileanturi. GORJAN, H. IV 150. *Capul mieu Pune-l-vei bolțiță, Bolțiță'n porțiță, Despre grădiniță*. TEODORESCU, P. P. 91^b, cfr. 62^b; (ad 3°, în Brașov) = odăiță (scundă) în fundul casii; (ad 4°) *Să neargă la bolțiță, Să cumpere borș de-o groșiță* (Transilv.). MARIAN, NU. 702. *Crătința... Cumpărată din bolțițe*. ȘEZ. VIII 187/3; *bolduț* s. a., *boldurél* = prăvălioară. *Otravă din bolduț*. MĂNDRESCU, L. P. 76/5, cfr. BIBICESCU, P. P. 298, 470. *S'a dus în boldurèle Și-a cumpărat... curèle*. BUD, P. P. 13. | Derivate: (+ prăvălie) *boldărie* s. f. = boltă, prăvălie, dugheană. ȘEZ. IV 9. *Du-te la o boldărie*. ib.; *boldărită* = un almărel [= dulăpior] pe părete, în care se țin rechize de masă (Coșeu, în Transilv.). VICIU, GL.] — Din bulg. (sârb.) *bolta* „prăvălie (mare, de piatră)“; cfr. ung. *bold* „boltitură, prăvălie“ (din ital. *volta*; pentru înțelesul 4°, cfr. germ. „Gewölbe“).

BOLTĂGIU s. m. *Richard*. — (Măidan, în Ban.) Bogătaș, bogătan, (om) putred de bogat. *E un boltăgiu, nu știe ce are, de avut ce e!* Com. LIUBA. — Din sârb. *boltağija* „negustor (mare)“.

BOLTĂI vb. IV^a. *Remuer* (l'eau pour faire sortir le poisson). — (Vicovul-de-sus, în Bucov.) A scormoni prin apă (cu un bold) spre a speria peștele. Com. G. NISTOR. Cfr. bălăci, bălțăci (2°) și bold¹ (I, 6°).

BOLTĂȘ s. m. *Marchand, boutiquier*. — (Transilv. și Ungaria) Negustor cu prăvălie (de manufactură); cfr. bogasier, lipscan, prăvăliaș. *Boltașul... lângă scutul cu stema ungurească*. IORGA, N. R. A. I 205. *M'am rugat boltașului, Să-mi deie cheițele*. RETEGANUL, TR. 106/7. [Prin Sălăgiu: *boldăș* s. m. VAIDA. | Femininul: *boltășiță* s. f. *Elisaveta Șișcanița, boltășița la Agnita*. DOC. (a. 1804), ap. IORGA, S. D. XII 157. *Când a ajuns la boltașiță, boltășița încă nu s'a fost sculat*. MARIAN, NU. 702.]

— Derivat din boltă, prin suf. nom. agent. -aș; cfr. boltăgiu.

BOLTĂȘIȚĂ s. f. v. *boltaș*.
BOLTEALĂ s. f. v. *bolți*.

BOLTÎ vb. IV^a trans. *Vouër, cîntrer*.

1°. Trans. A da (unei construcții, unui tavan) forma de boltă (1°). || Refl. A lua formă de boltă. *Se boltește ceru'-asupra noastră*. GORUN, F. 156.

2°. A săpă (s. adânci) în formă de boltă.

[Și: Boltui vb. IV^a. | Derivate: *boltit*, -ă, *boltuit*, -ă adj. = în formă de boltă (1°) s. de arc, încheiat în partea de sus în formă de boltă, arcuit, p. ext. (despre ochi) infundat ca într'o boltă. *Și făcū un cerdăcel... foarte minunat boltitū*. MSS. (a. 1654), ap. GCR. I 172. *Au ars toate casele, scăpând numai cele boltite*. MAGAZ. IST. IV 99/10. *Palat vechiu, cu beciuri boltite*. C. NEGRUZZI, I 71. *Rinul... curge pe sub boltite poduri*. ALECSANDRI, P. III 134. *Flota sub largi boltuitele stânci ascunzând-o*. COȘBUC, E. 18/27. *Pridvor de trei ori boltit*. IORGA, N. R. B. 101. *Naosul... e boltit după tipicul bizantin obișnuit, adică prin patru arcuri de cerc mare*. MON. IST. II 28. *Înfățisarea munților e tipică: podiș larg, boltit la vârf, coaste... împădurite*. POPOVICI-KIRILEANU, BR. 27. *O pivniță neboltită*. DDRF. *La poteca strâmtă, Strâmtă și cotită, Cu frunză boltită*. TEODORESCU, P. P. 492. *O frunte... netedă... corect boltită*. EMINESCU, N. 35. *Ochiu suri, boltiți adânc în capul cel*

înțelept. id. ib. 52. *Bolțita liră*. id. P. 305; *boltire* s. f. *Boltirile stranelor... lipsau*. IORGA, CH. I. II 8. (Cfr. *bolta* cerului) *Împărat al zilei, Ce spornic din naltul boltirii își verși dărnicile milei*. C. MOLDOVANU, SĂM. V 90; *boltit* s. a., *bolteală* s. f., *boltitură* s. f. *Coperișul îl formează petritele late, care... alcătuesc boltitura*. MOLDOVAN, T. N. 37.]

— Derivat din boltă.

BOLTÎȚĂ s. f. v. *bolță*.

BOLTUI vb. IV^a v. *bolți*.

BOLUCI vb. IV^a v. *buluci*.

BOLÚN s. m. (Bot.) Sorte de *champignon*. — (Bilciurești, în Dâmbovița) Un fel de ciupercă gălbuie, mai mare ca cea ordinară, unsuroasă la pipăit; crește pe locuri nipoase în timpul toamnei, mai multe trunchiuri dintr'o rădăcină; se prepară în multe feluri. Se mai numește și: burete-de-salcie. H. IV 70.

BOLÚND, -Ă adj., subst. (ș. d.) v. *bolând* ș. d.

BOLUNDĂU s. a. (Bot.) v. *bolândariță*.

BOMB, **BOÁMBĂ** adj. *Bougon, qui gronde entre ses dents*. — (Rare) Care bombănește, „care vorbește singur cu sine însuși“. MARIAN, INS. 199.

— Derivat din bombăni.

BOMBĂ vb. I^a. *Bomber*. — A da (la ceva) forma rotundă ca a unei bombe. *Își bombează pieptul înainte, își bolovănește ochii în cap*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Derivat: *bombăt*, -ă adj.; cfr. *gogonat*, *boboșat*. *O frunte bombată*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 2. *Pomi... bombași*. ECONOMIA, 142.]

— N. din fran.

BÓMBĂ s. f. (Mil.) *Bombe*. — Proiectil de fier ori de oțel, umplut înăuntru cu o substanță fulminantă, astfel încât se sparge în bucăți la locul unde cade. *Au început a bate cetatea din tunuri și au aruncat bombe*. NECULCEI, LET. II 430/3. *O băteă [cetatea] foarte tare, cu tunuri și cu bombe*. MAGAZ. IST. IV 96. *Zidul struncinat de strășnica izbire a bombelor aprinse*. C. NEGRUZZI, II 191/17. *Noi jucam hora din sat, Răzând de-a bombeii șuier*. ALECSANDRI, P. 439. (Despre ceva neașteptat) *Știrea asta a căzut ca o bombă*. [În Mold., prin asimilare cu cuvinte vechi, și: *hoambă* s. f. = *bombă*, p. ext. bilă (de aruncat în popice).]

— N. din ital. *bomba*, idem.

BOMBĂI vb. IV^a (ș. d.) v. *bombăni* ș. d.

BOMBĂNEALĂ s. f. v. *bombăni*.

BOMBĂNI vb. IV^a intrans. 1°. *Bourdonner*. 2°. *Balbutier*. 3°. *Grommeler, marmonner, marmotter, bougonner*.

1°. (Rare; despre albine) A bâzâi. LB., MARIAN, INS. 147.

2°. (Despre copii mici, care nu știu încă vorbi) A produce sunete nearticulate printre buze (mai ales când sânt plictisiți), cfr. gânguri. *Copilul se joacă cu mânușele lui, bombănind vorbe de tainic înțeles*. SLAVICI, N. 42.

3°. (Despre oameni mari) A vorbi singur, printre buze, încet și nedeslușit (spre a ne arăta nemulțumirea cu ceva, când nu cutezăm s'o exprimăm cu cuvinte înțelese, ci „ne bosumflăm“), cfr. murmură, mormăi, bolborosi, cărâi. *Românecele... nu fugeau de voinicii noștri, bombănind și suduind ca posacele de Bulgăroaice*. ODOBESCU, III 570/21. *Roza pleacă bombănind*. CARAGIALE, M. 211. *Cellalt se întorcea cu spatele la el și bombănea, desgustat: „Sterge-ți pușca, mă, și culcă-te!“* D. ZAMFIRESCU, R. 242. *Copilul ei... pentru care eră în stare să bombănească și să stea bosumflată o zi întreagă*. SA-

DOVEANU, P. S. 142. *Mărr... mărr* [făcu ursul]. — *Dihai, di...*, *bombăni* *Țiganul*. SĂM. I 189. *Dar ne-vasă ce făcea?* — *Toată noaptea bombănea*. MAT. FOLC. 125; cfr. ISPIRESCU, L. 321, MERA, B. 275. (Rar) trans. *A bombăni pe cineva* = a certă pe cineva, bombănind mereu; cfr. *bărăta*. *Pe bărbații voștri...*, *de-i vedeți supărați...*, *faceți-vă și mai supărate...*, *că ei au să vie după voi, să vă facă inimă-bună, și așa scăpați de a vă mai bombăni*. MARIAN, NA. 407. *Țăranu' e deprins... a bombăni* *muierea, a pișca copiii*. JIPESCU, ap. TDRG.

[Și: *bomboni* vb. IV^a. *Bomboni* *la fecare câte ceva din gură*. ISPIRESCU, L. 325. *Să se ducă bombonind*. PĂSCULESCU, L. P. 35, *bombăi* vb. IV^(a) (și despre albine). MARIAN, INS. 147. *Să mănăc pită bombăită* (= frământată de o nevestă care bombănește) *Și colaci de la săraci*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 467, *bombăni* LB., *bumbăi* lb., (+ *gungură*) *bumbură* vb. I. LB., L. *Bumbură, nană, bumbură, Ca pruncii cei mici d-n gură, Că eu când voi bumbură, Tot satul va tremură*. RETEGANUL, CH. 28. | Derivate (rare): *bombă(n)it* s. a., *bombă(n)ire* s. f. *Bombele turcești veneau cu bombăniri de moarte, într'un fum înăbușitor*. SADOVEANU, SĂM. III 684, *bombăneală*, *bombăială* s. f., *bombă(n)itură*, *bombonitură* s. f. (la CANTEMIR, IST. 310: *bobăetură*). *Zise niște bombă-turi tainice*. GORJAN, H. I 33. *Bombonituri*. id. ib. 74; *bombă(n)itor*, -oăre adj. DICȚ.]

— Onomatopee (cfr. tulpina slavă *babini* la BERNEKER, SL. WB. 79, lat. *bombus*, *bombire*, *bombilare*, *bombicare*, *bombizare*, etc., grec. βομβέω, βόμβος, alb. *bumbutit*, rom. *bombar*, *bondăni*, *bondar*).

BOMBĂR s. m. (Entom.) = bărzaun (1°-2°).

1°. MARIAN, INS. 193, H. IV 85, REV. CRIT. III 89. *Fluturii, albinele și bumbării zburau de pe o floare pe altă floare, spre a le suge nectarul*. GAZETA TRANSILV., ap. MARIAN, INS. 193.

2°. LB., COSTINESCU, LM., BĂRCIANU.

[Și: *bumbăr*. LB., H. I 364, v 280.]

— Derivat din tulpina onomatopeică *bomb-* (cfr. *bombăni*), prin suf. nom. agent. -ar. (Cfr. sârb. *bumbar* „bărzaun, streche“, ceh. *brumbal* „bărzaun“). Cfr. *bunzar*, *bondar*.

BOMBARDĂ vb. I^a. (Mil.) *Bombarder*. — A bate cu tunul (o armată, un loc întărit). | Fig. (rar, în glumă) *Nu-mi bombardă modestia cu complimente*. ALECSANDRI, T. 762. | (Franțuzism) A numi s. a înălță (pe cineva) prin favoare, la un loc neașteptat. *L-a bombardat prefect*. [Ț și: *bombardarisi* vb. IV^a. URICARIUL, VII 74₃₀.] Derivat: *bombardare* s. f. *După o scurtă bombardare...*, *intrase la 3 Iulie seara în... cetățuie*. MAIORESCU, D. II 76.]

— N. din fran.

BOMBĂRDĂ † s. f. (Mil.) *Bombarde*. — (În evul mediu) Mașină de aruncat bolovani de piatră; cfr. *catapultă*; (mai târziu) mortar de aruncat bombe, † *balimez*. *Au bătut cetatea cu tunuri și bombarde*. ȘINCAI, HR. III 142₃₈. *Cels dintii bucăți de artilerie, numite în Europa bombarde, la Români se numeau balimezuri*. BĂLCESCU, M. V. 614. [Derivate: † *bombardăr* s. m. = cel care face sau mănuește bombardele. *Bombardariul carele au făcut armele pre sama Turcilor, când au luat Țarigradul, au fost Român*. ȘINCAI, HR. II 24₁₅.]

— N. din fran. (s. ital. *bombarda*.)

BOMBĂRITĂ s. f. (Entom.) = bățan (3°). (Cărța-săsească, în comit. Făgărașului) VICIU, GL. (subt bățan).

— Derivat din *bombar*, prin suf. moțion. -iță.

BOMBĂSTIC, -Ă adj. *Affecté, ampoulé, emphatique, guindé*. — (Despre stil și fraze) Umflat, emfatic. — N. din germ. *bombastisch*.

BOMBÍ vb. IV^a. *Écarquiller (les yeux)*. — (Rar; în Mold.) A (în)holbă, a zgâi, a căscă, a boldi, a bo-boșă (ochii). PAMFILE, J. II. [Fetița] *tot bongheă ochii la mine*. id., ȘEZ. IX 164. [Atestat numai sub forma dial. *bonghă*.]

— Derivat din *bumb* (după *boldi*).

BOMBÍC subst. *Grosse pierre sphérique*. — (Bihor) Bolovan rotund. ȘEZ. VII 177. Cfr. *bobic*².

BOMBÍR s. m. (Bot.) Sorte de plante. — (Ban.) Un fel de plantă. *Frunză de bombir* *Și de rozmarin*. ALEXICI, L. P. I 201₈, cfr. 204₁₂. Cfr. *bobir*.

BOMBÍȚĂ s. f. v. *boambă*¹ (II, 1°).

BOMBOĂNĂ † s. f. = *boboană*. *Zise niște bomboane fermecătorești*. GORJAN, H. I 81.

— Rezultat din fuziunea lui *boboană* cu *bombăni*.

BOMBOĂNĂ s. f. *Bonbon*. — Un anume soi de zaharicale; cfr. cofeturi. *Vom mănca... și confete și bomboane*. C. NEGRUZZI, III 70₆. [În Ardeal, după pronunț. germană a plur. francez *bombons*, și: *bomboante*, cu sing. *bomboanță* s. f. *Ginerele mergea la mireasă, cu plocoane: câte un colac, bomboanțe din boltă...* PITIȘ, ȘCH. I 108, cfr. id. CONV. LIT. XXIV 926, (+ *bob*) *boboanță*, (+ *borboană*) *borboanță* s. f. (amândouă în Brașov). | Familia: *bombonieră* s. f. = cutie mică, elegantă (de carton, de sticlă, de lemn, etc.), în care se păstrează bomboane; fig. (fam.) căsuță s. mic apartament aranjat cu mult gust; cfr. *cuib*.]

— N. după fran.

BOMBOĂRCĂ s. f. (Bot.) Sorte de plante. — (Chimielnic, în Transilv.) O plantă: „baldacin“. (?) VICIU, GL.

BOMBONÍ vb. IV^a (ș. d.) v. *bombăni* ș. d.

BOMBONIERĂ s. f. v. *bomboană*².

BOMBUȘCĂ s. f. v. *bumbușcă*.

BOMBUȚĂ s. f. v. *boambă*¹ (I 1°).

BON s. a. (Fin.) *Bon*. — (Substantivat din formula „*bon pour...*“ = „bun pentru [suma cutare]“ de pe polițe și mai ales de pe efectele de comerț emise de stat s. de instituții financiare) Hârtie de valoare emisă (pentru suma înscrisă pe ea) de stat sau de o instituție financiară recunoscută de stat; cfr. *scris*. *D... bucuros ar da bonul de despăgubire de 150 [de] galbeni numai în 75*. I. IONESCU, D. 304. *Să dăm guvernului 16 milioane bonuri de tezaur pentru deficitul momentan*. MAIORESCU, D. I 534. *Bonuri urbane*: ale Creditului finciar urban. | P. a. anal. Bilet care dă drept la eliberarea sumei sau a cantității de obiecte însemnate în el. *De sărbătorile Crăciunului se împart săracilor, de la Palat, de primărie și de către așezăminte de binefacere, bonuri de lemne*. [Plur. *bónuri*. | (Românizat, mai rar) și: *bun* s. a.]

BON s. a. v. *hoană*.

BONĂ s. f. *Bonne d'enfants*. — Servitoare (mai ales streină: franceză, germană) la copii; cfr. *dă-dacă*. *Ai nevoie... de... o bonă*. D. ZAMFIRESCU, R. 24. — N. din fran.

BONC, BOĂNCĂ adj. (Brebis) *édentée*. — (Oaie) fără dinți. DAMÉ, T. 68. Cfr. *bont*².

BONC(A) interj. *Pan, vlan*. — Interjecție onomatopeică, imitând zgomotul produs de bătaia ciocanului s. de cineva care se împiedică. Cfr. *boc(a)*, *cioc*². (Mai ales repetat) *Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele*. DELAVRANCEA, H. T. 92. *Bonc, țigane, bonc*. ȘEZ. I 214₁₈. — Formațiune onomatopeică.

BONCĂ s. f. (Bot., Mold.) Numele unei flori. [Pun în baie] *stroh de fân, vâzdoage sau bonce*. MARIAN, NA. 280.

BONCĂI vb. IV^(a). 1°. *Beugler, mugir. Raire, bra-mer*. 2°. *Grogner. Pleurer bruyamment*.

1°. Intrans. (Despre boi, vaci, tauri) A scoate mugete s. răgete puternice, prelungi și plângătoare, când se întărită la luptă, când dau peste locuri sângerate (*boncâni* REV. CRIT. III 89; cfr. *bor(n)ăi*), când sânt furioși și aruncă pământul cu picioarele (LM.) s. palele cu coarnele (VAIDA), (*boncăluște*) H. I 99, X 356, 499, (*boncâe*) I 366, (*boncăește*) VI 16, XII 139, (*boncâne*) IX 123, (*boncănește*) IX 283, 496. *Boul începe a boncăni și a da cu coarnele în pământ*. ION CR. III 262. *Văzând... boii boncăluind...* MĂNDRESCU, L. P. 200/22. *Ce boncăluști, ce răncăluști... Vacă tinerică?* BUGNARIU, NĂS.; cfr. TEODORESCU, P. P. 376/23 ȘEZ. VII 94, (*răcnind și boncăind*) GRAIUL, I 501, (*să nu boncăliască*). POP., ap. TDRG. | Refl. *Vor paște vite la un loc și va începe una a se boncăi, pentru să întărite pe vreuna să lupte...* PRAVILA MOLD. 10, 2. || (Despre cerbi) *Numai atât ce aude Harap-alb un muget înădușit: cerbul venea boncăluind*. CREANGĂ, GL.

2°. P. ext. (Despre oameni) *A boncăleui* = a mormăi ca buhaiul. ȘEZ. II, 151/29. *Eu c'oiu vini, Tot răcnind, boncăluind, cu buzduganu' zvarlind*. ib. v 62^b/12. *Numai popă nu mă face, Să mâncă pită boncăuă* (= frământată de cineva care mormăie de nemulțumire, cfr. *bombăni*), *Și colaci de la săraci*. RETEGANUL, TR. 191/3. || (Despre copii) *A plânge tare și urit, cfr. urlă, băună*. PAMFILE, J. II, com. G. TOFAN.

[Și: *boncălui, boncălăi, boncăleui* vb. IV^a, *boncoi* vb. IV^(a), *buncăi* vb. IV^a PONTBRIANT, *boncâni* vb. IV^(a). | Derivate: *boncăire* s. f. etc., *boncăit* s. a. etc. *De la imășuri, veni... un boncăluit înădușit, de taur*. SADOVEANU, SĂM. II 601. *Scoală, bade, nu durmă, Că nu-i vreme de durmă, Că-i vreme de boncăit*. DOINE, 291/13, *boncăitură* s. f. DICȚ.]

— Din paleosl. *bakati (cfr. sârb. *bukati*, ceh. *boukati*, polon. *buczeć* „a mugii”; înrudit etimologicește cu *bic*).

BONCĂLĂI vb. IV^a v. *boncăi*.

BONCĂLĂU s. m. *Sot*. — Om prost (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

BONCĂLUI, BONCĂNI vb. IV^a (ș. d.) v. *boncăi* ș. d.

BONCĂNI vb. IV^a. *Tambouriner*. — A bate în scândură, rând pe rând, ca la toacă, cfr. *bocăni*, *ciocăni*, *toacă*. RĂDULESCU-CODIN, L.

— Derivat din *bonc(a)*.

BONCOI vb. IV^a v. *boncăi*.

BONDĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *bundă*.

BONDA-DONDA adv. (În expresia:) *toată ziua, bonda-donda* = *dondănește, dărdăe, trăncănește, vorbește fără rost*. PAMFILE, J. I. Cfr. *donăni*, *bombăni*.

BONDĂNI vb. IV^a v. *bondări*.

BONDĂR s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon (Bombus terrestris)*. 2°. *Frelon, gușpe-frelon (Vespa crabro)*. 3°. *Taon (Tabanus bovinus)*. 4°. *Ėstre (Gastrophilus equi)*. 5°. *Faux bourdon*. 6°. *Hanneton (Melolontha vulgaris)*.

Bondar se zice, de obicei, ori-cărei muște mari care bâzâe. PAMFILE, J. I, cfr. MARIAN, INS. 351, CREANGĂ, GL. (De aici se explică multe înțelesuri:)

1°. (Mold.) = *bărzăun* (1°). MARIAN, INS. 192 ș. u. *Un bondar rotund în pântec*. EMINESCU, P. 196.

Țineam ceaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele. CREANGĂ, A. 4. | *De-a bondaru' e numele unui joc de copii, descris în ȘEZ. IX 71*. || Specii: *Bondar de grădina (Bombus hortorum)*, *de mușchiu (Bombus muscorius)*, *negru* = *vișpe țigănească (Bombus lapidarius)*. MARIAN, INS. 194.

2°. = *gărgăun* (Cristești, în Botoșani). H. I 59.

3°. = *tăun*. MARIAN, INS. 348. *La maică-ta te-i duce...*, *Când bondariu-a face miere, Când a face plopul pere*. ALECSANDRI, P. P. 383^b/7. Cfr. MARIAN, INS. 351.

4°. = *musca-calului*. MARIAN, INS. 365, numit și: *bondar-de-câmp* s. *-de-pădure*. id. ib. 365.

5. = *trântor*. DAME, T. 120, PAMFILE, I. C. 93.

6°. = *cărăbuș*. ALECSANDRI, T. 1759. *Un cântec... îmi hucște necontenit în cap, ca un bondariu*. id. ib. 418.

[Și: *bândăr* HEM. 3194, *bândăr* BĂRCIANU, *bândăr* HEM. 3194, *bundăr* MARIAN, INS. 193; (+ ung. *bogár* „gândac”, în Transilv.) *bongár* s. m., ad 1° (MARIAN, INS. 193, 195), ad 2° (ib. 195) și ad 6° (POMPILIU, BIH. 1005). *În capul [porcu]lui este un bongar, în capul bongarului o albina*. MERA, B. 61; (cu schimb de sufix) *bongóiu* s. m. = *bărzăun* MARIAN, INS. 193-195, și *bângoiu-țigănesc*. VAIDA. | Diminutive: *bondărăș* s. m. (ad 1° și 6°). MARIAN, INS. 193-4. *Bondari și bondărăși... aleargă încolo și 'ncoace... să adune miere*. id. O. I 59. *Și pe cer el se zăreă, Întâi ca un porumbăș, Apoi ca un lăstunaș, Apoi ca un bondărăș*. ALECSANDRI, P. P. 146/3. *E băiețaș... În plânsul ciudos și neîmpăcat, mișcă în aer mânuțele și picioruțele slăbuțe, de par'că ar fi un bondărăș răsturnat pe spate și care se luptă de-a scăpare*. CIOCĂRLAN, SĂM. I 252. | Augmentativ: *bondărólu* s. m. (ad 1°). MARIAN, INS. 577.]

— Derivat dintr'o tulpină onomatopeică *bond-* (cfr. arom. *bânduredzu* „flecăresc”), prin suf. nom. agent. *-ar*. Cfr. *bombar*, *bonzar*.

BONDĂRĂȘ s. m. v. *bondar*.

BONDĂRESC, -EASCĂ adj. (Numai în expresiunea:) *vișpe bondărescă* = *gărgăun*. DDRF.

— Derivat din *bondar*, prin suf. adj. *-esc*.

BONDĂRI vb. IV^a intrans., trans. *Bourdonner; grommeler*. — A face ca bondarul; a *bombăni*, a *bolborosi*. PAMFILE, J. I. [Și: (+ *donăni*) *bondăni* vb. IV^a. *Din când în când, bondănea singură*: „Să mă afronte pe față, par'căș fi de sama ei”¹⁴. NĂDEJDE, ap. TDRG.]

— Derivat din *bondar*.

BONDĂRÓIU s. m. v. *bondar*.

BONDÓC, -OĂCĂ și -ÓCĂ adj., s. m. 1°. *Trapu*. 2°. *Pilier, colonne* (de la *vérande d'une maison de paysan*).

1°. Adj. (substantivat une-ori; mai ales despre oameni) *Scurt, îndesat, mic și gros, rotofeu, pitic, cfr. ghindoc*. ȘEZ. v 40/4. *Cel bondoc, mic de trup și 'ndesat se vede, iar inimă mare are, și putere și mai mare*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 673; cfr. II 503. *Oameni sălbateci, păroși și bondoci la trup*. GORJAN, H. II 29. *Bătrân bondoc*. GHICA, S. 283. *Un biet vânător bondoc și pântecos*. ODOBESCU, III 157/4. *Groscoară, bondoacă*. DELAVRANCEA, H. T. 218. *E mărunță și bondoacă, dar de ani nu e mică*. SLAVICI, V. 41. | *Vedeți cât de frumos se ține pe stâlpii lui bondoci, de stejjar cioplit*. CARAGIALE, M. 101. | *Bondoca*: numire de oaie. (Poiana, în Ialomița) H. VII 406. [Și: *bunduc*, -ă. *Ia, un bunduc de față*. I. NEGRUZZI, I 66. *Nistor Munteanu, bunduc, scurt, lat în spate și cu capul rotund*. SADOVEANU, SĂM. v 969. || Diminutiv: *bondocel*, -eă adj. *Turcul mărunțel, Mărunțel și bondocel*. TEODORESCU, P. P. 562.]

2°. Subst. (Construct.) *Bunduci* (în Mehedinți) s. *bundaci* (în Dâmbovița) se numesc stâlpii care sprijinesc coastele prispelor, numiți mai cu seamă țarași. DAMÉ, T. 95, 100. (Cfr. sub 1° exemplul din Caragiale). [Și: *bunduc*, *bundac*.]

— Din turc. *bunduk* „court do jambes, petit de taille, nabot“. ȘIO.

BONDŌCEL, -EÁ adj. v. *bondoc*.

BŌDRĂ s. f. *Femme bonne à rien*. — (Năsăud, în Transilv.) Femeie mută, care nu e bună de nimic, „țeapa-leapa“. BUGNARIU. NÁS. Cfr. *bondriș*, *bondroș*.

BONDRĂNJI vb. IV^a (ș. d.) v. *bondroși* ș. d.

BŌDRĂȘ s. m. (Entom.) = tăun. MARIAN, INS. 348. Cfr. ȘEZ. II 150/20. Cfr. *bondreț*, *bondar*.

BŌDRÉȚ, **BONDRÉTE** s. m. (Entom.) *Larve*, ver. — Larva fluturului de mătase. MARIAN, INS. 279. | Vierme mare (H. IX 135), vierme care se ține prin lemne putrede (H. IX 83). | (Mehedinți) Viermi care se fac în abesele din măsele, din larvele depuse de muște, carete. LEON, MED. 126; cfr. H. V 187, IX 36.

BŌNDRIȘ, **BŌNDROȘ** s. m. *Homme habillé lourdement ou déguisé*. — (În nordul Transilv. și în Bucov.; unгурism) Om care e îmbrăcat greu și umblă încet. *Vai săracul bondroș, ai să te strici, nu umblă așa repede*. (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. Om... acoperit la față care umblă după „crai“, la Crăciun (Abrud). VICIU, GL. Cfr. *irod*, *brezaie*. *Săptămâna bondrișilor* [= săptămâna albă s. a. nebunilor] se numește de aceea, pentru că în această săptămână numai *bondrișii* umblă de-a insuratului. MARIAN, SE. I 257.

— Din ung. *bondrus* „om mascat“.

BONDROȘI vb. IV^a. *Travailler lentement et maladroitement*. — (În nordul Transilv. și în Bucov.) A lucra ceasuri întregi, cu stângăcie, la un lucru neînsemnat: *Ce bondroșești atâta acolo? N'ai mâni? Mai urnește-te!* (Vicovul-de-sus, în Bucov. Com. G. NISTOR); a lucra ceva rău (BUGNARIU, NÁS.); cfr. a mocăi, a (se) mocoși, a băciui. [Și: *bondrânji* id. ib. | Derivat: *bondrânjală* s. f. = lucru de clacă. id. ib.]

— Pare a fi derivat din *bondroș*.

BONETĂ s. f. *Bonnet*. — Acoperemânt de cap (la orașe, mai ales pentru copii, pentru femei, de purtat cu deosebire în casă, în special de bătrâne, de servitoare la case mari), făcut din stofă moale (postav, horbotă, etc.); cfr. *beretă*, *căciuliță*, *tichie*, *scufie*, *căiță*. [O trăsură] *treceă ca săgeata și lăasă să se zărească niște bonete femești*. C. NEGRUZZI, I 15/2, cfr. 328. (Ist.) *Boneta frigiană*, acoperemânt de cap al vechilor Frigieni; în 1793 *boneta roșie* a revoluționarilor din Franța. | Spec. (Mil.) Acoperemântul de cap al militarilor, în mica ținută. [Pop. și: *bonet* s. a. (cu plur. -*nete* și -*neturi*). [Mirele] *prin corturi* [= prăvălii] *a îmblat* | *Și boneturi a cătat*, *Boneturi de multe feluri...*; *pe placul dumitale boneturi a oflat*. MARIAN, NU. 816. | Diminutive: *bonetel* s. a.; *bonetică* s. f. = *bonetă mică*, de copil. *Draga mamei!... Are să-i cumpere mama o bonetică roșie*. CONTEMPORANUL, IV 393.]

— N. din fran.

BONETEL s. a., **BONETICĂ** s. f. v. *bonetă*.

BONGĂR s. m. (Entom.) v. *bondar*.

BONGOĂSE s. f. plur. *Plaisanteries, blagues. Enchantement*. — (Mold.) Palotii, istorioare s. povești hazlii, pa lavre, glume. CREANGĂ, GL. Cfr. *znoavă*.

Oare Grigore a lui Petre Lucăi de la noi din sat pe la ce școli a învățat, de știe a spune atâtea bongoase și conăcăria pe la nunți? CREANGĂ, A. 13. | *Lucruri necurate, necuviincioase, câte spurcăciuni toate*. ȘEZ. II 150/21. *Numai cu descăntece și cu alte bongoase poate copilul scăpă* [de speriat]. ȘEZ. II 129/9, cfr. ib. II 132/9.

BONGŌIU s. m. (Entom.) v. *bondar*.

BŌNGOȘ s. a. v. *gomboș*.

BONGŪȚĂ s. f. v. *boangă*.

BONIFICĂ vb. I. (Finanțe) *Bonifier*. — *A bonifica o cheltuială* = a despăgubi pe cineva de o cheltuială făcută, a-i da o indemnizare, spec. a scădea din compt sau din factură o sumă oarecare, ca despăgubire pentru lipsă la marfă, pentru o pierdere, sau pentru nepotrivire de calitate. [Derivate: *bonificare* (bonificație) s. f. = avantaj făcut unui subscritor care plătește vărsămintele anticipat.]

— N. din ital. *bonificare*.

BONIFICĂȚIE s. f. v. *bonifică*.

BONJŪR s. a. și m. 1°. *Bonjour*. 2°. *Jeune homme à principes libéraux*. 3°. *Sorte de veston à la mode*.

1°. (Barbarism) *Bună-ziuă! Copiii trec, gânguvinđ o „bună-ziuă“ unjurească... cu care-și pocesc limba, ca noi cești din România, cu „bonjururile“... noastre*. IORGA, N. R. A. I 290.

2°. † = *bonjurist*. *O mulțime de bonjuri, care ne numesc pe noi ruginiți*. ALECSANDRI, T. 1087, cfr. 921.

3°. P. ext. † *Haină după ultima modă (purțată de bonjuriști)*. *În locul nădragilor acelor roșii, să pui un pantalon elegant, botine de glanț, un bonjur făcut după jurnal, ca toată lumea bine educată*. C. NEGRUZZI, III 58.

[Plur. ad 1° și 3° -*jururi*; ad 2° -*juri*. | Derivat: † *bonjurist* s. m. = epitet cu care, pe la 1840, bătrânii numeau pe tinerii cu idei înaintate înorși din Franța (îmbrăcați europenește și salutând cu „bonjur“, în loc de „bună-ziuă“). [Bătrânii] *când se mânian, dădeau și ei tinerilor câte un ibrișin pe la nas, numindu-i: bonjuriști, duelgii, pantalonari*. CREANGĂ, A. 153.]

— N. din fran.

BONT s. a. *Rébellion, sédition*. — (Mold.; învechit) Conjurațiune, răsvrătire. *Uite! tot satul s'o adunat în ograda mea... Nu cumvă o fi vr'un bont?* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Vântură-țară: Stați locului, copii, nu faceți bunt, că iepurele nu se prinde cu clopot*. ALECSANDRI, T. 1618. [Plur. *bonturi*. | Și: *bunt*.]

— Din polon. *bont*, *bunt*, idem (cfr. germ. *Bund*). CIHAC, II 22.

BONT, **BOĂNTĂ** adj. *Émoussé; camarad, camus. Manchot; infirme des jambes*. — Ciuntit (la vârf), cfr. *cârn*, *tâmp(it)*. *Câni cârni, cu botul de tot bont, care se numesc mopsi*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Acheniile cu stîl scurt sau bont*. GRECESCU, FL. 26. *Vapoare de toată mâna țărăsc după ele șlepuri boante la vârf*. C. SANDU, SĂM. II 68. | (Despre mână, picior) Ciung, ciont. *El da cu picioarele lui boante în văzduh, ca să se apere* [de câni]. D. ZAMFIRESCU, R. 89. *Degetele ei boante*. CONV. LIT. XLIII 1147. Cfr. *bonc*.

BŌNTĂ s. f. (îmbrăc.) v. *hundă*.

BONTĂI vb. IV^a, **BONTĂNEĂLĂ** s. f. v. *bontăni*.

BONTĂNI vb. IV^a. *Frapper, heurter, cogner*. — (Mold., Bucov., Sălăgiu) A face zgomot lovind în ceva (VAIDA), a ciocăni; cfr. *bo(n)câni*. *Bontă-nind mai tare la ușă*. CREANGĂ, ap. DDRF. *Leși afară, să vezi cine bontănește la ușă* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. *Loveă când într'un copaciu*

când în altul, de răsună toată pădurea. *Auzind smălț vuitul acesta, s'au dus să vadă cine bontă-nește acolo.* SBIERA, P. 78/21. *Îl apucară munții [pe lup] între capete și mi-l bontă-niră, de nu putu ieși nici înainte, nici îndărăpt.* RETEGANUL, P. III 37. [Și: bontăi. DDRF. || Derivat: bontănitură s. f. *Copiii auzind bontănitura și ciocănitura aceasta, credeă într'adevăr că acolo se află tata lor făcând lemne.* SBIERA, P. 170/26, bontăneală = boantă, bătaie, burzuluală. ION CR. III 251.]

BONTĂȘ s. m. *Séditieux, rebelle.* — (Mold., învechit) Conjurat, răzvrătit, rebel. ALECSANDRI, T. 1772. *Complotiști..., buntași, care au de gând să dea foc tăr-gului, în astă noapte.* ALECSANDRI, T. 1097. [Și: buntăș.]

— Derivat din bont¹, prin suf. nom. agent. -aș.

BONTĂU s. a. (Mor.) *Coussinet.* — (În Sălagiu) Brotăcuț s. broasca pe care stă așezată roata morii cu capătul din afară. VAIDA. *Drăguța ta cea dragă S'o dus la moară'n bontău.* POP., ap. id.

— Pare a fi ung. bontó „Renneisen, Rennstange“.

BONTÓN s. m. *Bon ton.* — (Franțuzism; întrebuințat mai ales în ironie) Regulele purtării cuviințioase în societate, în lumea bună. *Și vei sta cu ei la masă... A!... dar ia aminte bine Că'n bonton sânt pravili grele pentru-un necioplit ca tine.* VLAHUȚĂ, P. 136.

— N. din fran.

BONTORÓG, -OĂGĂ adj., subst. *Émoussé.* *Pied bot.* — Bont², (cevă) care a avut vârf, dar nu-l mai are, ciuntit (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. || Schiop. DAMÉ, T.

— Derivat din bont², sub influența lui șontorog.

BONZ s. m. *Bonze.* — Preot budist. *Turnuri nalte și pagode, unde cântă vechiul bonz.* ALECSANDRI, P. III 84.

— N. din fran. (<japon. bozu „preot“).

BONZĂI vb. IV^(a) v. bázâi.

BONZĂLĂU s. m. (Entom.) = (Bucov. și Mold.) tăun. MARIAN, INS. 347-8, ȘEZ. II 150/33.

— Derivat din bonzăi, prin suf. -ălău. Cfr. bázălău.

BONZĂR s. m. (Entom.) 1°. *Bourdon* (*Bombus terrestris*). 2°. *Frelon, guêpe-frelon* (*Vespa crabro*). 3°. *Taon* (*Tabanus bovinus*). 4°. *Mouche de cheval* (*Hypoderma bovis*). 5°. *Cestre* (*Gastrophilus equi*).

1° = bázăun (1°). LB., MARIAN, INS. 192 ș. u., VICIU, GL. (subt bázăun). Numit și: *bonzar-de-câmp s. -de-miere.* MARIAN, INS. 192. | Spe cii: *Bonzar-de-grădină* (*Bombus hortorum*), *-de-mușchiu* (*Bombus muscorum*), *-negru* = *viestepe țigănească* (*Bombus lapidarius*). id. ib. 194.

2° = gărgăun. MARIAN, INS. 195. Numit și: *Bonzar-de-câmp.* id. ib. 195.

3° = tăun. MARIAN, INS. 347.

4° = streche. MARIAN, INS. 353.

5° = masca-calului. MARIAN, INS. 365, și: *Bonzar-de-vite.* id. ib. 365.

[Și: bânzăr (ad 5°) MARIAN, INS. 365, bunzăr (ad 1°) ib. 193. | Diminutiv: bonzărăș (ad 1°). ib. 194. | Augmentativ: bonzăróiu = bázăun. ib. 194.]

— Derivat din bonzăi, prin suf. nom. agent. -ar; cfr. bondar, bombar.

BONZĂRĂȘ, BONZĂRÓIU s. m. (Entom.) v. bonzar.

BOOR, BOR s. m. (Zool.) v. bour.

BOR s. m. sing. (Chim.) *Bore.* — Corp simplu, solid, metaloid, de culoare închisă verzuie, fără gust nici

miros (se extrage din acidul boric și din borate). [Derivate: borat s. a. = sare formată din combinarea acidului boric cu o bază; (< germ. *Borax* < arab. *bauraq*) bórax s. a. (BIANU, D. S.) și (învechit, din ital. *borace*) borăce s. a. (PONI, CH. 193) = borat de sodă; bóric, -ă adj. = în care borul intră ca radical. *Acid boric.*]

— N. din fran.

BOR, BOĂRĂ adj. *Bleu.* — (Rar, prin Transilv.) Alabastru, vânt. *Mândruța cu ochii bori, Nu te uită la ficiori.* VAIDA, cfr. DOINE, 63/3.

BORÁCE s. m. sing. tant. (Chim.) v. bor².

BORÁI vb. IV v. bornăi.

BORÁLĂ s. f. v. borî.

BORÁNĂ s. f. v. boroană și burană.

BORÁNĂ s. f. (Agric.) v. boroană.

BORÂNDĂU s. a. (Cul.) *Sorte de mets.* — (În Ban. și în Hațeg) Măncare făcută din sânge (de porc, de vită, de rață, etc. și din bucățele de carne) și îngroșată cu făină (de porumb) s. cu fărâmituri de pâne, cu sare și cu oțet. REV. CRIT. III 89, VICIU, GL., Com. COCA. *În ziua de Crăciun, dimineața, se dă de pomană morților... cotoroage... borândău și alte.* MANGIUCA, ap. MARIAN, I. 380. [Și: borin-dău (Răchitoara, în Hațeg) VICIU, GL.; borandăiu. DDRF.]

— Poate, dintr'un tip unguresc *börömlő* „care se amestecă“ (cfr. *összebörömlők* „se amestecă“ SZINYEI).

BORANDÓIU s. a. (Cul.) v. borândău.

BORANGÍC s. a. 1°. *Soie grège.* 2°. *Cuscuta Epithymum.*

1°. (Industr. casnică) Fir de mătase depănat de pe gogoșile opărite ale viermilor de mătase, p. ext. mătase toarsă din acest fir, gălbuie s. albă, strălucioasă și foarte ușoară. CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 73, 287, H. II 31, IV 12, 75, (*burangic* = mătase de bumbac) III 438. *Burungiu, bucata de 50 coți, 88 bani.* DOC. (a. 1761), ap. ȘIO. 6 *cămăși de burangic.* (Mold., a. 1780) URICARIUL, XI 249/12. 4 *perini de burangiu.* (a. 1809) ib. X 254/20. *Femeile întrebuințează frunza [duzi]lor la creșterea gândacilor și la facerea burungiuului.* I. IONESCU, P. 293. *Trâmbele de borangic neșesute.* ODOBESCU, I 95/3; cfr. 134/13. *Căierul de burangic.* C. NEGRUZZI, I 107. *O cămeșe de burangic.* id. I 300, cfr. (*de borangic*) EMINESCU, N. 5. *Ștergere de burangic, alese.* CREANGĂ, A. 48. *Pânză de borangic.* ISPIRESCU, L. 251. *Cămeșuică...* *Bătută cu boronciu.* MARIAN, NU. 345. *Tulpan de burangiu.* SEVASTOS, N. 14/10. *Suie mândra pe colnic, Răsucind la borangic, Și pe fus n'a pus nimic.* TEODORESCU, P. P. 278°. Cfr. HODOȘ, P. P. 476/2. | † (Neobiclunit) *Gândac de borangiu* = vierme de mătase. *Lăvezele de duzi, pentru creșterea gândacilor de borangiu.* PISCUPESCU, O. 34. [Plur. -gicuri = diferite feluri de borangic. | Și: burangic, buranginc, burangiuic, burungic, burungiuic, borangin, boronciuic, borunciuic (MARIAN, T. 158), burancie, burunciuic (TDRG.)]

2°. (Bot.) = tortiel. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 185.

— Din turc. *burunğuk* (borünğük, bürünğük), idem. CIHAC, II 550.

BORANGÍN † s. a. v. borangic.

BORÂNGIÓC s. a. (Îmbrăc.) *Sayon* (en peau de mouton). — (Ban.) Un fel de cojoc scurt. Com. COCA. [Plur. -giocuri.]

BORANȚĂ s. f. (Bot.) = lîmba-mielului. PANȚU, PL. [Și: borată. COSTINESCU.]

— Cuvânt de origine latină (m.-lat. *borago*), ajuns

la noi prin mijlocirea altei limbi (cfr. rut. *buracnik*, polon. *borak*, *burak*, rus. *borac*, sârb. *boracina*, *borac*, ung. *borics*, germ. *Boretsch*). CIHAC, II 22-23, BERNEKER, SL. WB. 72.

BORÁT s. a. (Chim.) v. bor².
BORÁŤA s. f. (Bot.) v. boranță.
BORÁTEC s. m. (Zool.) v. broatec.
BÓRAX s. m. (Chim.) v. bor².
BORBÁNÓC s. m. (Bot.) v. brebenoc.
BORBOÁNÁ s. f. (ș. d.) v. broboană ș. d.
BORBOÁNŢA s. f. v. bomboană.

BORBOÁSE s. f. plur. 1°. Coutumes populaires se rattachant au jour de la Sainte-Barbe. 2°. Masques de carnaval. 3°. *Enchantements*. 4°. *Galette* (qu'on place au chevet d'un mort). 5°. *Abcès*. 6°. *Fruits verts*.

1° = barbură 1°. H. II 34.

2° = burduhoși (v. burduhos). VICIU, GL. 24.

3°. Fărmece, vrăji, descânțec, făcături, fermecătoriiile unor femei, făcute cu diferite lucruri, cu cuțitul, frigarea, mătura, etc., spre a face rău dușmanilor (H. II 258), bojgoane (I 72, III 23), fărmece cu meșteșuguri drăcești (III 38, 156), boboane (III 294), descânțece și vrăji făcute de babe (VI 145), boscoane (x 547), descânțece (x 508), fărmece: peteci inoade, găteje încrucișate, sumuioage de buruiene, etc. (XII 192). || P. ext. Căturile dintre oameni. H. VII 88.

4°. Turte de pâne care se pun la căpețelul mortului, numite și boboroade. H. IV 292.

5°. Bube mari care ies pe tot trupul omului. H. VI 188 (cfr. cele spuse la barbură 1°).

6°. Fructe necoapte. H. I 173, cfr. bobir.

BORBÓC s. m. v. bulbuc.

BORBÓN s. m.

1°. (Bot.) = borbonár. VAIDA (subt aghireș).

2°. = borbonac. *De-a borbonu'* e un joc de copii. H. IX 221.

BORBÓNÁC s. m. *Petit caillou*. Jeu d'enfants. — (Transilv.) Pietricică cam cât aluna de mare (Săliște). VICIU, GL. | Spec. Una dintre cele șase pietricele cu care se joacă copiii „*de-a borbonacii*” s. „*de-a borbonacu*”. VICIU, GL. Cfr. sicil. | Joc de copii cu șase pietricele, numit în alte părți: în buși, descris la VICIU, GL. (Răușor, în comit. Făgărașului). Cfr. PAMFILE, J. III 4.

— Derivat din borboană (=broboană), prin suf. -ac.

BORBONÁR s. m. (Bot.) = (Brașov) agriș.

— Derivat din borboană (=broboană), prin suf. -ar.

BORBOROSÍ vb. VI¹ (ș. d.) v. bolborosi ș. d.

BÓRBURÁ s. f. (Bot.) v. volbură.

BÓRCÁ s. f. (Îmbrăc.) *Robe de laine* (de payannes). — (În văile Jiurilor, în Transilv.) Rochie de lână, de culoare neagră, largă și încrețită de sus până jos; o poartă țărancele, mai cu seamă iarna. VICIU, GL., MOLDOVAN, Ț. N. 86.

BORCÁN s. a. *Pot, bocal*.

Vas de pământ (de sticlă, de faianță, etc.) de diferite forme și pentru întrebuințări diverse:

a.) pentru păstrarea dulcețurilor, murăturilor, alifilor, etc.; e cilindric, cu un fâgaș s. adâncătură de jur împrejurul gurii sau cu marginea răsfrântă, spre a sprijini așa cu care se leagă de-asupra coperemântul de hartie (pânză, băsică, pergament, etc.), (Mold.) gavanos. Cfr. DAMÉ, T. 74 (cu ilustrație);

b.) pentru gătit. H. II 214, IV 5;

c.) pentru ducerea bucatelor la câmp; sânt și *borcane* cu mânășă s. cu coadă de pământ, pentru oțet. H. II 32. În unele locuri *borcanele* au țată și toartă. DAMÉ, T. 74;

d.) oală. Cfr. MANOLESCU, I. 65 (cu ilustrație);

e.) ulcior de vin, apă, etc.;

Și *borcanul cel de vin... pururea eră de tot plin*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *O picătură de noroc, nu un borcan de minte... voesc să aib*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 285/26. 2 *borceni* [=borcane] *cu pomadi*. (a. 1801), ap. IORGA, S. D. XII 143. *Îi dete două borcane, cu care să ia apă mai în grabă*. ISPIRESCU, L. 127. *Avea un borcan de bani*. ALEXICI, L. P. 47/4. *Uit'te via... Unde priponeam noi calu' Și beam vinu' cu borcanu'*. MAT. FOLC. 256. | P. anal. (în glumă) Nas mare, cfr. *borcános*, *borcánat*. [Se întrebuințează și atributiv, în expresia *mărborcan* = *borcánat*, mare, cfr. VICIU, GL., unde se adaugă: pe aiurea zic bocan..., [lar] în Agrișteu (Târnava-mică): a umplut litra bécánat.]

[Diminutive: *borcánél* s. a., *borcánăș* s. a. (acesta din urmă e și numele unui joc de copii. H. I 208, 350, II 256, XII 242). *Borcánel de sticlă*. PISCUPESCU, O. 315. *Să se păstreze [magiunul] într'un borcánăș*. id. ib. 275. *Am un borcánăș.. Plin de gălbenași*. MAT. FOLC. 175.]

— Din bulg. *burkán*, idem. PANČEV.

BORCÁNÁȘ s. a. v. borcan.

BORCÁNÁT, -Ă adj. v. borcános.

BORCÁNÉL s. a. v. borcan.

BORCÁNÓS, -OÁȘĂ adj. *Gros, grand, renflé*. — (Mai ales despre nas, cfr. *borcan*) Mare, gros, umflat (ca un borcan). PAMFILE, J. II. *Îl trage [moașa pe copil] pușin de nas, ca acesta să nu fie turtit sau borcános*. MARIAN, NA. 88; cfr. s. 215. *Purcel borcános*. PAMFILE, C. 29. [Și: (Mold.) *borchinós*, -oasă adj. *Copii... cu nasurile coroiate sau borchinose*. IORGA, N. R. B. 12, cfr. *borčochinos*. | Cu alt sufix: *borcánat*, -ă adj. *Pipele... să fie cu nătecele borcánate*. ODOBESCU, II 303. *Poamele (măselariței)... se află într'o teacă borcánată*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Nasul lui borcánat și roșu*. CARAGIALE, S. N. 228; cfr. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 604; (cu metateză, subt influența lui *cárn*) *borcárnat*, -ă adj. *Are un nas bocárnat*, (prin reconstrucția primitivului) *bocárn*, -ă adj. = (despre oameni) cu nasul bocárnat. *O babă bocárnă*. (Vlăsinești în Dorohoiu) ION CR. IV 6; (+ *bocâncă*) *bocâne*, -ă adj. *Copîlului de față nu i se taie unghiile, căci... vor crește bocânci, urite*. ION CR. III 83. Cfr. *bocciu*².]

— Derivat din borcan, prin suf. adj. -os.

BORCEA s. m. sing. v. bordea.

BORCEÁG s. a. (Bot.) 1°. *Vicia sativa*. 2°. *Vicia pannonica*.

1°. = mazăriche. PANȚU, PL.

2°. Plantă ierboasă agățătoare, cu florile plecate în jos, alb-gălbuie s. purpurii; fructele sânt păstări păroase. PANȚU, PL. *Buturugile, grâul, cătina, borgeacul și rapișa zăceau subt unde și sloiuri*. M. I. CHIRIȚESCU, ap. CONV. LIT. XLIII 927. *Din răstavul de borceag copt, o ciocârlie se înălță*. ib. XLIV, I 40. *Sorgurile zăhăroase... au înlocuit toate meiturile pășărești, borceagurile și părăngurile*. GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Plur. -ceaguri. | Și: *borgeac*.]

— Din bulg. *borčak*, „*vicia cracca*”.

BORCHINÓS, -OÁȘĂ adj. v. borcános.

BORCHIȘ s. a. Astfel numesc puțarii români, prin Câmpina, nisipurile cu apă (și petrol), care, curgând mereu în puț, împiedecă săpatul în adâncime.

— Pare a fi un derivat românesc cu suf. -iș din slav. *berkati* „a izvorî din pământ”, despre care cfr. BERNEKER, SL. WB. 108. Cfr. *borcút*.

BORCIT s. a. (Rar) Numele unei boale de oameni. Descântec de borcit. ION CR. II 298. Cfr. zbărcit?

BORCIU s. m. (Bot.) = ciunăfaie. DICȚ.

BORCIUȘCĂ s. f. v. borșer(iu).

BORCŪT s. a. 1°. *Eau minérale (acide). Bouteille d'eau minérale.* — (Transilv. de nord, Mold. și Bucov.; rutenism s. unгурism) Apă minerală, apă-acră, borviz. BUD, P. P. *Pare-mi, mândră, că te văd Prin pădure, prin făget, Aducând borcut și mied.* id. ib. 34. || P. ext. Sticlă de apă minerală. DDRF., TDRG. Cfr. borviz. [Plur. -cuturi. | Și: (Bucov.) burcūt.]

— Din rut. *borkut*, *burkut*, idem (cfr. BERNEKER, SL. WB. 108) s. din ung. *borkút*, idem (care e și el împrumutat din ruteneste și numai prin etimologie populară, după *borviz*, e analizat în *bor* „vin” și *kút* „fântână”). Cfr. borchiș.

BORD s. m. 1°. *Borde Pierre, bloc de pierre; motte de terre séchée.* 2°. *Courge.* — (Transilv. și Ban.)

1°. Piatră mare, bolovan, stâncă; bulgăr s. bruș de pământ uscat, întărit. REV. CRIT. III 89, VICIU, GL. Cfr. bordan. *Adū un bord, să punem pe putină, să apese varza* (Uricani, pe valea Jiului). VICIU, GL. *Mai sânt voinici pe sub soare, Și mai mari și mai mărunți, Ca și borzii de pe munți.* REV. CRIT. I 552. *La toată piatra Gușata, Și la tot bordu' Nărodu'.* DOINE, 151/19.

2°. P. anal. (Bot.; in Hațeg) Bostan. Com. T. L. BLAGA.

BORD s. a. *Bord.*

1°. Partea de sus a unei corăbii; p. ext. corabia însăși. *Erau 300 de oameni pe bord.*

2°. (Mai ales la plur.) Marginea răsfrântă, streășina pălăriei. *Musafirul se scoală... tușește și pune mâna pe bordul pălăriei.* CARAGIALE, M. 37.

[Plur. *bórduri.*]

— N. din fran. Cfr. bordură.

BÓRDĂ s. f. = bartă (1°), cunună de flori artificiale cumpărate din prăvălie, ce se pun pe capul mireșii (Răușor, in comit. Făgărașului). VICIU, GL.

BORDÁN s. m. *Grosse pierre, bloc de pierre.* — (În Transilv.) Piatră mare, bolovan. VICIU, GL. [Râul] *se rostogolește... preste bordanii (bolovanii) ce stau în alvia sa îngustă.* MOLDOVAN, T. N. 383.

— Derivat din *bord'*, prin suf. augm. -an.

BORDEA subst. sing. art. (Mitol. pop.) *Croque-mitaine.* — Ființă imaginară cu care se sperie copiii, cfr. borza, babau, bolea. CONSTINESCU, LM. *O speria, ca nu cumva să se ducă în cameră, că acolo este Bordea și are s'o mănânce.* SEVASTOS, ap. DDRF. *Bordea'n groapă, Pletele pe spate?* (= Ceapa). PĂSCULESCU, L. P. 76^b. [(În București, in graiul copiilor) și: *bórcea* s. m. sing.]

BORDEÁC s. a. *Couteau ou canif abimé.* — Cuțit s. briceag stricat, cfr. custură, cioarsă. H. IX 87.

BORDEIÂNĂ s. f. Nom de vache. — (Rar; in Bucov.) Numele unei vaci fătate într'un bordeiu. MARIAN.

— Derivat din bordeiu, prin suf. orig. -ean.

BORDEIĂȘ s. a. v. bordeiu.

BORDÉIU s. a. Sorte de *chaumière* ou de *cabane bâtie en partie sous terre, hutte.* — Locuință pe jumătate săpată în pământ și acoperită cu pământ s. cu paie (mai ales pe la șes, la oameni săraci; acum din ce în ce mai rară) PAMFILE, I. C. 433, fig: locuință proastă (in opoziție cu palat, curte). Cfr. argeă (I), bojdeucă, colibă, cocioabă, hăj. *Lăcu*

intr'un bordiaș fără ușă, fără fereastră. DOSOFTEIU, V. S. 25, 2. *Și-au făcut bordeie în pământ.* N. COSTIN, LET. H 60/23. *Lângă o groapă de bordeiu* (Mold., a. 1765) URICARIUL, XXII 115/18. *Un bordeiu acoperit cu paie.* ODOBESCU, III 18/8. *În bordeiu ca și în palat, fabulele lui sânt cetite și înțelese.* C. NEGRUZZI, I 336. *Ajunse la un bordeiu urit și acoperit cu gunoii de cal.* EMINESCU, N. 19. *Chiamă și pe celelalte două în bordeiu și se pun la masă.* CREANGĂ, P. 10. *Un bordeiu... li se dete spre locuință.* ISPIRESCU, L. 154. *Noi avem bordeie mici, Bune de plugari voinici.* ALECSANDRI, P. P. 391^b/3. *Tot bordeiu' Iși are obicei' s. Câte bordeie, Atâtea obicei.* ZANNE, P. V 452. *N'ai ușă la bordeiu'?* se zice celui ce, intrând într'o casă, lasă ușă deschisă. ib. III 29. *Un bordeiu să ai, numai să fie al tău.* ROMÂNUL GLUMET, I 45/1. || (Prin părțile Brașovului) Căsuță de lemn, baracă, șopron, construit pe un fânaș, in care se țin uneltele și dorm cosașii, cfr. (h)odaie. [Și: † *bordeălu, burdeiu LB., PONTBRIANT;* (la ANON. CAR., cu pronunțare dial. *borgil'* = subterrană casa). | Diminutive: *bordeiaș* (dial. *bordeieș*) s. a. *Primi 2 ucinici, de-și/i feacără bordeiașe.* DOSOFTEIU, V. S. 99/5. *Omul dintr'un bordeieș cu paie.* KONAKI, P. 272. [Văzū] *bordeiașul cel sărac, în locul curților de azi dimineață.* RETEGANUL, P. V 13/1. *Să ne facem bordeieș, Cu ușorii de cireș Și cu patu' de măcieș.* ALECSANDRI, P. P. 408/7; *bordeuș* s. a. (pronunț. *-de-uș*). *LB. Făcându-și un bordeiu' mic.* DOSOFTEIU, V. S. 11; *bordăș* s. a. *Mai bine pe la bordușele noastre, Cu pozdeie de câmpă acoperite.* POP. (Jud. Iași), ap. GCR. II 334/17.]

— Din bulg. *bordeľ* (burdeľ, bordej, burdej), idem (cfr. ZBORNIK, XVIII, II 9, probabil, de origine romanică, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1216 și *bordeľ*).

BORDÉL s. a. *Bordel.* — Casă de toleranță, de prostituție.

— N. din fran. Cfr. bordeiu.

BORDERÓU s. a. (Fin.) *Bordereau.* — Însemnare amănunțită a deosebitelor elemente care alcătuiesc o socoteală, o sumă de primit ori de plătit. *Scontatorul formează pe un anumit formular un borderou pentru toate cambiile ce le prezent(eaz)ă la scontare.* I. PANȚU, PR. 49. [Plur. -rouri.]

— N. din fran.

BORDEUCĂ s. f. v. bujdeucă.

BORDEUȚ s. a. v. bordeiu.

BORDIĂȘ, -Ă adj. Care locuiește în bordeiu. *Țigani bordiași.* BREBENEL, GR. P. [Pronunț. *-di-aș*.] — Derivat din bordeiu, prin suf. -aș.

BORDIÓS, -OÁSĂ adj. v. burduhos.

BORDOHÁN s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORDÓS, -OÁSĂ adj. *Raboteux.* — (În Țara-Hațegului; despre drumuri, arături, etc.) Brușos, grunțuros, gloduros, cu bolovani. REV. CRIT. III 89.

— Derivat din *bord'*, prin suf. adj. -os.

BORDOȘÍ vb. IV^a v. burdușt.

BORDÚF s. m., s. a. v. burduf.

BORDÚN s. m. Sorte de *raisin.* — Soiu de struguri cu boabe mărunte. H. XVI 30.

BORDURĂ s. f. *Bordure.* — Fâșie care e pusă (mai ales spre podoabă) pe marginea (bordul) unui lucru. Cfr. *chenar. O basmă roșie, cu bordură de fir.* ODOBESCU, I, 414. | Fig. *Soarele apuse după un lung șir de nori..., pre care îi poleia cu o bordură de purpur.* C. NEGRUZZI, I 236. [Plur. *-dure* și *-duri.*] — N. din fran.

BORDUȘ s. a. v. bordeiun.

BOREAL, -Ă adj. *Boreal*. — De (la) miază-noapte, de (la) nord, nordic, septentrional. Cfr. arctic. *Există două fluide magnetice, unul boreal și altul austral*. PONI, F. 237. *Aurora boreală*: fenomen luminos în zona boreală. (Astr.) *Coroana boreală* = (pop.) hora, casa cu ograda sau curtea, coliba, cociorva. OTESCU, CR. 19. [Pronunț. -re-al.]

— N. din lat. borealis, -e.

BOREASĂ s. f. 1°. *Femme, épouse*. 2°. *Veuve*.

1°. (Transilv., jud. Muscel și în munții Sucevii, în Mold.) Femeie (măritată), nevastă. JAHRESBER. V 189, VIII 75, ȘEZ. II 23⁷⁷, BUD, P. P. *Să fi noră mamei mele Și mie dulce muiere, Să fi noră mamei n casă, Și mie dulce boreasă*. MĂNDRESCU, L. P. 90. *Toți voinicii trag acasă, La copii și la boreasă*. BIBICESCU, P. P. 165, HODOȘ, P. P. 229, BUD, P. P. 43, RETEGANUL, TR. 34⁹, JARNÎK-BĂRSEANU, P. P. 289, cfr. MARIAN, Î. 535. *Se apucă boresele, fetele și copilele de tors*. BREBENEL, GR. P. *Boreasă... fugită de la bărbat*. BIBICESCU, P. P. 360. *Omul care nu fumează miroasă a boreasă*. ZANNE, P. IV 373.

2°. Spec. (Țara-Oașului) Văduvă. CANDREA, T. O. [Cu masculinul: boresăr s. m. = văduv. ib.]

— Contrar din boiereasă (Cuvântul se întrebuințează mai ales în acele regiuni, precum în Țara-Oltului și în Maramureș, unde există încă „boieri“ și se va fi spus mai întâi de către slugi stăpânelor. În Maramureș se mai zice până azi boiereasă cu înțelesul de „nevastă, stăpână“. BUD, P. P.)

BORESĂR s. m. v. boreasă.

BORFĂI vb. IV^a. 1°. *Dévaliser, dépouiller*. 2°. *Fouiller ou farfouiller dans de vieux vêtements ou dans du linge usé*. — (Mai ales în Mold.)

1°. A despoia pe cineva, luându-i și boarfele de pe el. *Și borfăia pe toți săracii, cu acel obicei, de le lua și stratele pe pe dinșii*. (Mold., a. 1718) URICARIUL, v 254¹⁰.

2°. A scotoaci, a căuta ceva prin boarfe, a răscoli boarfele. COSTINESCU, DDRF.

[La PAMFILE, I. C. 371, cu înțeles neclar. *Vara, când rufele se murdăresc și se înegresc mai tare...* [femeia] le numește boarfe, pe care are să le borfăiască „negre ca pământul“; dar trebuie să le spele, căci altfel, de le va băga numai în boale, au s'o rădă femeile când i le-or vedea întinse pe gard.]

— Derivat din bo(a)rfe.

BORFĂNI vb. IV^a v. burduhăni.

BORFĂR s. m. v. borfaș.

BORFĂȘ s. m. *Voleur* (d'objets de peu de valeur), *filou*. — Hoț de boarfe, de lucruri mici, pungaș, potlogar, găinar, bojogar. *Pe borfași îi da prin târg, bătându-i la spete*. GHICA, S. IX. Numărul crimelor era a zecea parte mai mic decât astăzi, și acelea din partea burfașilor și vagabonzilor. I. IONESCU, M. 250, cfr. ODOBESCU, III 71¹². *Cine să le fi furat?... Un borfaș, mână-l-ar temnița pământului*. SADOVEANU, P. S. 100. [Și: burfaș. | Cu alt sufix: borfăr s. m. (Săcele, Transilv.) *Din borfar, a ajuns hoț de cai*. | Derivat: borfașie s. f. *Tovarășe, mi s'a urât cu borfașia; să facem și noi o hoție care să se mai simță*. ISPIRESCU, L. 371.]

— Derivat din boarfe, prin suf. -aș.

BORFĂȘIE s. f. v. borfaș.

BORFE s. f. plur. = boarfe (în Mold. și Transilv.; în limba veche însemnă „haîne, rufe“; astăzi, mai ales „haîne s. rufe vechi, sdrențe, bulendre, flenduri“. ȘEZ. II 150⁸, CREANGĂ, GL., rar, p. restr., „perină, plapumă, lăicăr“. ȘEZ. II 73¹⁷). *Implut-u-s'au Că-*

zării de borfe, de sabii, de rafturi și de corturi. M. COSTIN, LET. I 252². *Ce au găsit pe la oameni, vaci, iepi, cai și borfe, tot au luat*. N. COSTIN, LET. II 29⁶; cfr. NECULCE, LET. II 343¹⁸, MAG. IST. II 351¹⁴⁵, III 4²⁵. *Au luat un săcriu cu borfe*. URICARIUL, XX 360¹⁷. [Rar: bôrfuri = lucruri din casă ȘEZ. II 73¹⁷, bôrfeturi (pluralul unui colectiv borfel, neîntrebuințat la singular, cfr. brânzeturi, fireturi) DICT., (+ bolbotine) bôrfotine s. f. plur. *Îi pune în gât un colac de bôrfotine de zdrențe*. SEVASTOS, N. 314²³. | Și: bürfe (Hațeg, în Transilv.) = catrafuse (VICIU, GL.), cotromonțe (REV. CRIT. III 91). *Își ia burfele în cărcă*. VICIU, GL.; (Șoroștin, comit. Târnava-mare) bürghii. ib.]

BORFÉIU s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORFÉTE s. m. (Iht.) = verdet (Oltenia și Mehedinți). ANTIPA, F. I 190, cfr. H. IX 42.

BORFÉTURI s. a. plur. v. borfe.

BORFÓIU s. m. *Homme corpulent, lourdaud*. — (Jud. Suceava) Om cu corpul greoiu, desfigurat. ȘEZ. II 73¹⁶.

— Derivat din bo(a)rfe, prin suf. augm.-peior. -oiu (propriu: înhăimurat în multe boarfe).

BORFOTÍNE, BÓRFURI s. f. plur. v. borfe.

BORGEÁC s. a. (Bot.) v. borceag.

BORGHILÍ vb. IV^a. *Découper la viande*. — (În Sălăgiu) A ducă, a tăia carnea în bucăți mari. VAIDA.

BORHĂI vb. IV^a v. burduhăni.

BORHĂIU, BORHĂN s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORHĂNÍ vb. IV^a v. burduhăni.

BORHÉIU s. a. (Anat.) v. burduhan.

BORHOÁTÁ s. f. *Botte large*. — (Mai ales la plur.) Cizmă largă. H. IX 89.

BORHOT s. a. 1°. *Blés ou fruits fermentés dont on a extrait le suc. Marc, résidu. Objet bon à mettre au rebut ou au rancart*. 2°. *Tripes*.

1°. Bucate sau mai ales fructe fermentate, plămădeală din care se extrage bere, rachiu, etc., cfr. bortilă (REV. CRIT. IV 85), spec. terciu de prune din care se face țuică (COSTINESCU), p. ext. rămășiță de bucate s. de fructe (mai ales de prune) din care s'a extras sucul (LM.), etc., cfr. boștină, boroghină, bozorină, bortilă, boască. *Borhot de berării, de orz; borhot de porumb, săcară*, etc. P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. *Liveș = un fel de oțet din borhotul țuicei*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 7. || Fig. Rămășiță netrebnică, cfr. brac, goz. *Pricopsiții noștri lexicografi și scriitori de graiu nou și pocit azvârlă, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească*. ODOBESCU, III 173²⁶.

2°. (Anat.) Măruntaie, mațe (de vită) care se aruncă. *Când se taie vreo vită mare, așteaptă până îi dă borhoturile afară*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 184.

[Accent. borhót și bórhot. Plur. borhoturi.] Cfr. bortilă.

BORHOTÍ vb. IV^a. *Faire fermenter du marc*. — (Numai în DICT.) A fierbe, a dospi, a fermenta borhotul, a pune borhot în ceva ca să fermenteze.

— Derivat din borhot.

BORÍ vb. IV^a. 1°. *Vomir*. 2°. *Cracher* (du venin), *décharger* (du sperme).

1°. Absol. și trans. (Astăzi, vulgar) A da afară pe gură, a vărsa. *Boraște-ți... laptele mâni-ta în palmă... Și borî laptele*. CUV. D. BĂTR. II 289. *Au*

foșt borându și au fost făcând toate nebuniile be-
fiu. PRAVILA MOLD. 146. *Înghițit de chit și borțiu,*
s'au sculat de au mers la Ninevia. DOSOFTEIU, V.
S. 23.² Numai câinele, dacă borăște, linge. MAG.
IST. V 10/₂₂; cfr. PISCUPESCU, O. 211. *Eră să-și bo-
rască și mațele din el.* GORJAN, H. II 63. | Fig.
Cfr. scuipă. *Cu toatele înghit pizza și deodată*
boresc gălceava și vrajba. CANTEMIR, IST. 52. *Gura*
iadului... borăște foc și otrăvă. PISCUPESCU, O. 111.
‡ A-și bori sufletul s. (despre animale) aburul = a-și
da sufletul; cfr. a crăpă. *Fugind... Mihnea-vodă...
la Racofi, în Ardeal, unde și-au bori și sufletul*
curând. M. COSTIN, LET. I 348/₁₁. Cfr. AMIRAS, LET.
III 135/₃₁. *Peste puține zile și-au bori aburul.* CAN-
TEMIR, IST. 121.

2°. P. anal. (Despre șerpi) A scuipă (venin). *În*
*urciur... s'au tras o năpărcă și-au boritu-si veni-
ninul într'insul.* DOSOFTEIU, V. S. 34. || (Trivial,
despre membrul viril) A lepădă sperma.

[† și: bori. | Pers. 3 sing. ind. prez. borăște și borăște. ||
Derivate: borire s. f.; borit s. a. LB.; boritură
s. f. = vărsătură; materie vărsată din stomah pe gură;
spermă. *Ascunde boriturile omului celui bolnav.*
PRAV. MOLD. 59. *Iulian... ca câmile la boritura sa*
s'au întors. CANTEMIR, HR. 251/₂₄. *Un fel de ma-
terie mucoasă, numită boritură de strigă, ... care*
se crede că e lepădată de acest fluture: striga. ȘEZ.
IV 23/₂₆; cfr. MARIAN, INS. 271; borălă s. f. (Bra-
șov) = spermă; boritor, -oare adj.; (in descântece)
boricios, -oasă (și boricós, -oasă) adj. = care pro-
duce vărsături. *Aplecate boricioase.* GRIGORIU-RIGO,
MED. I 8. *Coleți boricosi.* ib. I 43.]

BÓRIC, -Ă adj. (Chim.) v. bor².

BORÍCIÓS, -OÁSĂ, BORICÓS, -OÁSĂ adj. v. bori.

BORÍLĂ s. m. sing. *Vent du sud, autan.* — (Rar)
Vânt de miazăzi, în urma căruia se așteaptă nu-
maidecât ploaie (Cristești, în Botoșani). ap. HEM.
104. [La BĂRCIANU și ALEXI: „vânt de nord”.]
— Derivat din boare, prin suf. calific. -ilă.

BORINDÁU s. a. (Cul.) v. borândău.

BORÍȘTE s. f. v. bouriște.

BDRÍTĂ s. f. 1°. Nom de danse paysanne. 2°.
Homme masqué (le masque étant une tête d'animal).

1°. Numele unui danț popular. *Grecii dă-i pe mâna-
mea, Să-i joc ca pe-o brebeneă, Să-i joc bine borița.*
TEODORESCU, P. P. 480.

2°. Om mascat cu un cap de animal, care exe-
cută diferite jocuri, în sărbătorile Crăciunului. VICIU,
GL. Cfr. turcă, clanță, brezaie. *Mergi, du-i cevă*
la boriță (Dridif, în comit. Făgărașului). id. ib.

— Din ung. (la Ciangăi) borica, numele unui joc.

BORJÓCI, BORJÓGI, } v. bojoc.
BORJÓTI s. m. plur. }

BORLÁN, -Ă adj. *Insatiable.* — (Transilv., rar)
Care nu se satură niciodată, nesățios, cfr. gaman,
folte, ghiorlan. *Tu, bortalne, ai adună toate* (Șon-
falău). VICIU, GL.

BORNÁC s. m. (Cul.) Sorte de brioche. — (Ceacu,
în Ialomița) Mic colăcel ce se dă în ajunul Crăciun-
ului copiilor care umblă cu Moș-ajunul. ȘEZ. III
198/₁₇. Cfr. colindeț, bolindeț.

BORNÁCIU, -E adj. v. bárnaciu.

BORNÁI vb. IV^(a) intrans. *Bourdonner; mugir;*
bramer; pleurer, beugler; gronder; hurler.

(Transilv.) Onomatopee prin care se exprimă su-
netul produs de:

a.) albine: a bâzâi, cfr. zuzâi, zbârnâi, bom-
bă(n) i. LB., LM.;

b.) vitele albe, mai aleș când simt primejdia în
apropiere s. când dau de vreun loc plin de sânge:
a boncăi (boncăni, boncălul), cfr. răcni, mugl,
rage. REV. CRIT. III 90, FRÂNCU-CANDREA, R. 49,
POMPILIU, BIH. 1005;

c.) copii: a plânge, a se văicără, cfr. băună,
urlă. REV. CRIT. III 90;

d.) urs: a mormâi. *Bornăie ca ursu'.* BREBENEL,
GR. P.;

e.) oameni: a răcni din piept. VAIDA.

[Și: (ad b.) borâi vb. IV. FRÂNCU-CANDREA, R. 49,
Com. COCA.]

— Cfr. zbârnâi, boarnă.

BORNĂILĂ s. m. *Enfant pleurnicheur.* — (În
Țara-Hațegului) Copil plângăcios. *Mai taci, măi*
bornăilă! REV. CRIT. III 90. Cfr. scâncilă.

— Derivat din bornăi, prin suf. calific. -ilă.

BORNÉU s. a. (Mil.) *Sac, havresac.* — (Un-
gurism) Raniță, cfr. vițel. *Ia borneul pe spinare.*
HODOȘ, P. P. 207. Cfr. DOINE, 85/₄.

— Din ung. borjú, idem (cu pronunț. dial. borńu,
propriu: „vițel”, ranițele fiind făcute din piele de
vițel).

BORNÚT s. a. *Tabac à priser.* — (Ungurism) Tu-
tun de tras pe nas, tabac. (În Țara-Hațegului) REV.
CRIT. III 90. [Plur. -nuturi.]

— Din ung. burnót, idem.

BOROÁGĂ s. f. *Morceau de gros bois, tronc de*
hêtre. — (Rachita, în Ban.) Lemn gros, bătrân, ne-
tăiat; fag tăiat ca salcia, ca să dea nuiete și pari,
cfr. aciugă, hăciugă. VICIU, GL.

BOROÁICĂ s. f. v. boroiu.

BOROÁNĂ s. f. (Agric.) *Herse.* — Cuvânt necu-
noscut în multe regiuni, el a intrat pe alocurea în
limbă mai târziu, susținându-se alături de vechiul
„grapă” sau înlocuindu-l. În unele părți s'a făcut o
diferențiere între cele două cuvinte, întrebându-
du-se fiecare din ele pentru un anumit fel de „grapă”.
După PAMFILE, I. C. 144 și 127 (cfr. și ilustrațiile),
grapa (făcută din mărăcini) slujește la grăparea
brazdelor, după ce ogorul s'a arat, spre a le netezi
și a acoperi sămânța cu pământ. *Borona* (cu dinți
lungi de fier s. de lemn) slujește la sfărâmarea bru-
șilor (bolovanilor) de pământ, înainte de grăpare, la
zgărirea prășitului sau a miriștei, spre a putea se-
măna fără de a mai ară, și la zmulgerea buruienilor
din popușoiu. *Borona... are dinții de fier s. de lemn.*
H. II 262. *Borona* sau grapa cu dinți de fier. ib. II 62.
Boronă = grapă. ib. XII 570. După ce seamănă, trage
cu grapa sau *borună*. ib. III 18. Unelte de plugărie
se numesc: plug, grapă, *borună*. ib. III 38. *Boruna* =
un fel de grapă triunghiulară, având pe fiecare latură
țepușe de lemn care servesc spre a fărâma pământul.
ib. II 239. *Borona* = grapă. VAIDA. Cfr. (*baronă*)
H. I 207, (*boroană*) II 254, XII 31, (*borână*) VII
506. *Îngroparea macului se face... cu o boronă fără*
dinți. I. IONESCU, C. 10. *Sămănătorii... De-a cur-
mezișul brazei boroanele pornesc, Și grapele spi-
noase de-aproape le urmează.* ALECSANDRI, P. III 44.
Cu borona boronă, Cu grapa grăpă. PĂSCULESCU,
L. P. 30. *Grâu' roșu-o răvărsat, Cu boruni* [= bo-
rune] *l-o grapat.* VASILIU, C. 177. [Și: boronă, bo-
rană, borână, borună, borón s. a. DAMÉ, T. 36,
PAMFILE, I. C. 144.]

— Din rut. (rus.) boroná s. ung. borona „grapă”.

BOROBOÁȚĂ, BOROBOÁNTĂ s. f. v. boată.

BOROBOTÍ vb. IV^a refl. *Rudoyer, gronder.* —
(Șișești, în Mehedinți) A se năpusti cu vorba, cu
cearta, pe cineva. Com. N. IONESCU. Cfr. bărăță.

BOROC s. m. v. boroiu.

BORODĂU s. a. *Four (en briques)*. — (Năsăud, în Transilv.) Cuptor făcut din cărămizi. BUGNARIU, NĂS.

BORODINĂ s. f. *Femme grasse*. — (Năsăud, în Transilv.) Muiere grasă care abia se poate mișca dintr'un loc într'altul. BUGNARIU, NĂS.

BOROGHINĂ s. f. *Marc de prunes*. — (Rare) Borhot de prune care rămâne în cazan, după ce s'au fierit prunele, și se dă la porci, boască, bozorină. PAMFILE, I. C. 236. [Și: borogină. DDRF.]

BOROIU s. m. 1°. *Sobriquet donné aux Tziganes*. 2°. *Diable*.

1°. Poreclă care se dă Țiganilor s. numai copiilor de Țigani. Cfr. dănciuc. *Boroiul... Se simți că-i prea flămând*. BOGDAN, ap. TDRG. *Un Țigan a fost având un boroiu bolnav de friguri*. ION CR. II 250. [Fem.: boroaică s. f. TDRG. | Și: boróc (în legătură cu cioroc, spre a batjocuri limba țigănească). *Cioroc, boroc, S'au strâns toți Țiganii la un loc*. MARIAN, ap. TDRG.]

2°. Drac. ION CR. III 286.

— Cfr. baroiu.

BOROIU subst. O parte a cimpoiului (nedefinită mai de aproape). H. II 295, 282.

BORONET s. a. *Sorte de mets*. — (Năsăud, în Transilv., Bucov.) Măncare făcută din caș proaspăt, sfărmat mărunț și mestecat în zăr cald de oi. BUGNARIU, NĂS. [Și: boronét = caș scurs din jintuit și amestecat cu zăr cald. MARIAN.]

BORON s. a. (Agric.) v. boroană.

BORONĂ vb. I^a (Agric.) v. boroni.

BORONĂ s. f. (Agric.) v. boroană.

BORONCIUC s. a. v. borangic.

BORONET s. a. v. boromet.

BORONÍ vb. IV^a. (Agric.) *Herșer*. — A grăpă (cu boroana). H. XII 7. *Se va boroni bine popușoiștea, cu o boronă cu dinți lungi de fier*. I. IONESCU, C. 65. *Cu borona boronă*. PĂSCULESCU, L. P. 30. [Și: boroní vb. IV^a. H. III 38; boronă vb. I^a. I. IONESCU, C. 59. || Derivate: boronire s. f. *Boronirea sămănăturilor*. I. IONESCU, C. 28; boronít s. a. DAMÉ, T. 61.]

— Derivat din boroană.

BOROȘLEÁN s. m. (Bot., ungurism) = iederă. DICT. [Și: broștean s. m. LB.]

— Din ung. borostyán, idem. CIHAC, II 484.

BOROZÁN † s. a. v. bolozan.

BORȘ s. a. 1°. *Eau aigrie* par la fermentation du son. *Soupe* préparée avec cette eau. 2°. *Suc aigre* que secrètent les fourmis. 3°. *Jeu d'enfants*. *Danse paysanne*.

1°. (Cul.) Un fel de zeamă acră, preparată din tărâțe de porumb și de grâu care se pun într'o putinică curată împreună cu plămădeală din borș vechiu (numită cuib de borș s. huște). *Borșul* care nu s'a înăcrit încă bine se numește sălcu (MARIAN, INS. 465). P. ext. Orice ciorbă făcută din această zeamă, precum: *Borș ruseșc* (preparat cu carne de vacă și cu multe legume), *borș holteiu* (preparat numai cu ceapă, sare și piper). ȘEZ. VI 64 ș. u., II 195, PAMFILE, I. C. 192, MARIAN, SE. II 3. *După borșul poloneș, veneau mănăcări grecești fierte*. C. NEGRUZZI, I 151. *De departe trandafir, Și de-aproape borș cu știr*. id. ib. I 151. *Iedul cel cuminte tăcea molcom în horn, cum tace peștele în borș, la foc*. CREANGĂ, P. 25. *De mâncare i-am făcut Acru borș din puti-*

nică. TEODORESCU, P. P. 341^b. *Cu borșul nestrecurat*. DOINE, 207. *Să nu dai borș cu flori* (cfr. floare II, 2°) *de pomână*. ȘEZ. I 277/3. † *S'a iușit tărâța în borș*: se zice în batjocură celor furioși. ZANNE, P. IV 143. *A veni ca la borș*: a intra și a pleca repede iarăși. ib. III 481. *Cine se frige cu borș, suflă și'n iaurt!* ib. II 557. *A suflă în borș*: a sforăi (în somn). *Dumnezeu dormea dus și suflă 'n borș, de-și luă urechile*. ȘEZ. II 103/10. *A mânca borș*: a spune lucruri neadevărate, a spori din gură, a minți, a atinge cu vorba. *Să nu mănânci borș, că dai de bele!* PAMFILE, J. II. *A-i da cuivă borșul în foc*: a-l sări țandăra. ib. *S'a umplut de borș*: n'a folosit nimic. ib. *Când fi-oiu da una, te umple borșul (cel roșu)*: sângele. ib. (În comparații, spre a ilustra acreala, cfr. oțet) *Aista nu mai este vin, aista-i borș*. ib. *A suflă cuivă în borș*: a se amesteca (nechemat) în trebile cuivă, a se măsură cu cineva (cfr. abraș). *Dar la urma urmelor, de omorît n'a omorît pe nimeni, ... în borșul nimănui n'a suflat*. SLAVICI, N. II 246. *Mie unuia știu că nu-mi suflă nimeni în borș*. CREANGĂ, P. 230, cfr. MARIAN, T. 119. | Fig. Cfr. spanac. *A vântură mereu, din revistă 'n revistă, același borș de platitudină*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

2°. P. anal. *Scul acriu* pe care îl secretează furnicile (de pădure) și-l adună într'o bășicuță care se află în partea dinapoi a corpului lor. MARIAN, INS. 238.

3°. *Borș* s. de-a-borșul e numele unui joc de copii. H. I 350, II 82, 245, III 312, 451. | Danț popular. *La noi eră și sănt și azi borșuri*. *Mergeam la biserică și pe urmă jucam* (Bărticești, în Roman). GRAIUL, I 479.

[Plur. *borșuri*.]

— Din rut. (rus.) borštšă, idem.

BORȘĂB s. m. (Fam.) Poreclă dată soldaților (propriu: „măncător de borș”). TDRG.

— Derivat din borș, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. borșer(iu).

BORȘÉICĂ s. f. (Dog) v. borșer(iu).

BORȘÉRIU s. a. și m. 1°. *Baril* dans lequel on prépare la boisson appelée „borș”. 2°. *Chaerophyllum aromaticum*. — (Mold.)

1°. S. a. (Dog.) Putinică, făcută din lemn de brad s. de stejar, în care se prepară și se ține borșul. ȘEZ. VI 64, PAMFILE, I. C. 192. [Cu alte sufixe: borșéică s. f. MARIAN, SE. II 6. *Crapă borșéica* (=putinică cu borș). ION CR. III 149, borșerită s. f. (distr. Sucevii, în Bucov.) MARIAN, SE. II 6, borșoaică s. f. (Țepu, în Tecuciu) PAMFILE, I. C. 192, borciușcă s. f. (Storojineț, în Bucov.) MARIAN, SE. II 6.]

2°. S. m. (Bot.) = antonică. PANȚU, PL. *Borșari*, cu struguri roșii, scămoși, gust acru, bun de făcut borș. (Rădășeni, în Mold.) ȘEZ. V 69/24. *Borșari* = o plantă asemănătoare cucutei, acră la gust (Munții Sucevei, Mold.) ib. v 38/22.

— Derivat din borș, prin suf. -ar (devenit, dial., -er după ș). Cfr. borșar.

BORȘERITĂ s. f. (Dog.) v. borșer(iu).

BORȘI vb. IV^a. 1°. *Déchirer, mettre en pièces*. 2°. *S'aignir; s'empuantir. S'irriter, se fâcher*.

1°. Trans. (Neobicinuit) A face fărâme pe cineva, a sfâșia. DDRF. *Lupii leșinați borșesc și dărâmă taurul*. DELAVRANCEA, S. 234.

2°. Refl. A se face acru ca borșul, a se acri. COSTINESCU. | P. ext. A se impută. „*Aleu!*” zise celălalt soldat, apucându-se de nas, „al dracului s'a borșit (cadavrul Turcului)”. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

— Derivat din borș.

BORȘI vb. IV^a v. zborși.

BORȘICĂ s. f. (Bot.) = jneapăn. (Ungurism, în Săcuime, în Transilv.) JAHRESBER. IX 224.

— Din ung. *borsika*, idem. SZINNYEI.

BORȘIȘOR s. a. și m.

Diminutivul lui *borș*, derivat prin suf. *-ișor*.

1°. S. a. (Cul.) Borș (cu înțeles desmierdător). *Peștișor Cu borșișor*. MARIAN, SA. 283.

2°. S. m. (Bot., Stânca-Ștefănești, în Mold.) Plantă ierboasă (*Sempervivum assimile*) grasă, cu flori trandafirii, cu fructe în formă de capsule. PANTU, PL.

BORȘOĂICĂ s. f. (Dog.) v. *borșer(iu)*.

BORSOLÍ vb. IV^a v. *burzului*.

BORSUMFLÁ vb. I. v. *bosumflá*.

BORSUNÁ s. f. (Bot.) v. *bursună*.

BORȚ s. a. (Anat. pop.) *Gros ventre (de femme enceinte)*. — (Vulgar) Pântececele umflat al unei femei însărcinate. *Cu borțul la gură*: în stadiile din urmă ale gravidității. *Cum o să mă înfățișez eu acum înaintea tată-meu, cu borțul la gură?* ISPIRESCU, L. 120. [Plur. *borțuri*. | Și: *bârță* s. f. = pântece (Putna, în Mold.). CONV. LIT. XLIV, II 619.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil că avem a face cu un cuvânt străvechiu, de aceeași origine ca alb. *bark* „burtă”, *barke*, „seminție”, — cfr. și *mbarse* „însărcinată” — a cărui formă primitivă e *bhorko-* și aparține tulpinei indogerm. *bher-* „a purta”, cfr. G. MEYER, ET. WB. 27. O înrudire cu *burtă* e de asemenea posibilă). Ofr. *boartă*, *borțoiu*.

BORTĂ s. f. 1°. *Trou, creux (de tronc d'arbre), cavité*. 2°. *Tronc d'arbre creux*.

1°. (Mold. și Bucov.) Gaură în trunchiul unui arbore, scorbură, p. gener. gaură. *Eu odată, pre malul mării, în borta unui stânci lăcuind*. CANTEMIR, IST. 155. *Pe multe locuri a zidiului aceștia au lăsat și borte, ca la cetății*. DRĂGHICI, R. 165/1. *Prin borte șosele de pe ulița Romanului sântem în risc să ne prăpădim*. C. NEGRUZZI, I 193; cfr. EMINESCU, N. 43. *Alții aruncau cu uncrop... în borta cheiei*. CREANGĂ, P. 256. *Mai avea încă trei sute de lei, dară și trei sute de borți de astupat (= datorii de plătit) cu dinșii*. SBIERA, P. 225/8. *O luat sfredelu' și o dat bortă în capătul inimei carului*. ȘEZ. II 17/19. *Bortă'n cer v. gaură'n cer*.

2°. Trunchiu de arbore scorburos. LM., (în Bihor) JAHRESBER. IV 326.

[Plur. *borte* și *borți*. | Diminutive (ad 1°): *bortită* s. f. *Oricând leul brânca în bortita stâncii și-ar băgă*. CANTEMIR, IST. 158. (Și cu înțelesul spec.) *Gropiță în obraz. Îi pune degetul pe barbă, crezând că... s'ar face în mijlocul barbei o așezătură (bortită, gropiță)*. MARIAN, NA. 92; *borticeică*, *borticecă* s. f. *Șoarecul cu oaspele'mpreună ieși din borticeică*. C. NEGRUZZI, II 300/6. *Am o casă mititică, Fără nici o borticeică?* (= Oul) GOROVEI, C. 267. *Cusături cu borticele = ajururi*. DDRF.]

— Din rut. *bort* „scorbură”, *borta* „trunchiu de brad găunos”.

BORTĂ s. f. v. *bartă*.

BORTELÍ vb. IV^a v. *bortii*.

BORTÍ vb. IV^a trans. *Trouer, percer, forer*. — (Mold.) A face s. a da o bortă (în cevă), a găuri, cfr. a sfredeli, a scobi. *Au făcut o rotiță de lemn, börtindu-o în mijloc*. DRĂGHICI, R. 140. *Bă-tutul inului se face sau pe o scândură..., sau la scaun bortelit*. I. IONESCU, C. 146. *Glonțul... bortili perina pe care se rezămă*. C. NEGRUZZI, I 21. *Pă-reți... borteliți ici coala de ferestre*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Orbul... rostogolește groaznic ochii morți în fața bortilită de rânile vărsatului*. IORGA, N. R. B. 144. *Un blid... se bortește în fund*. ȘEZ. I 120/10. *O scândură de lemn bortit*. ib. IV 114/22. *Iuda s'a*

făcut un șoarec și smac! în corabie, și a început a o borteli. ib. IX 28. *Chinuită și muncită, Peste tot locul bortită, Cine-o are, îi bogat, Cine nu, îi om sărac?* (= Pănea). GOROVEI, C. 278. *Picătura bortilește piatra*. ZANNE, P. I 58. [Și: (+ sfredeli) *borteli*, *bortili* vb. IV^a. | Derivate: *bort(el)ire* s. f., *bort(el)it* s. a., *bortitură* s. f. *Bortitura ce se face pe tăietura dinților (la caii bătrâni)*. FILIPESCU, ap. TDRG.]

— Din rut. *bortiti* „a găuri”.

BORTICEĂ, BORTICICĂ s. f. v. *bortă*¹.

BORTILĂ s. f. sing. *Marc ou résidu (de prunes)*. — (Transilv.) Borhot de prune (REV. CRIT. III 90), ceea ce rămâne pe fundul căldării din drojdiile, din care s'a fiert țuică (Uricani, pe Jiu). VICIU, GL. Cfr. PAMFILE, I. C. 228. Cfr. *boroghină*, *boștină*, *tescovină*

BORTILÍ vb. IV^a v. *bortii*.

BORTIȚĂ s. f. v. *bortă*¹ și *bartă*.

BORTOCÁN s. a. (Anat. pop.) v. *burduhan*.

BORTOCHINÓS, -OĂSĂ adj. v. *boțochinos*.

BORTOIU s. m. și a. 1°. Nom de *poisson*. 2°. *Grosse pierre*.

1°. S. m. (Iht.) Numele unui pește (nedefinit mai de aproape). H. VII 153. Cfr. *boartă*, *borțoș*.

2°. S. a. *Piatră mare*. LUBA-IANA, M. 32. Cfr. *bolovan*. [Cu pronunțare dialectală: *borțoiu*.]

— Probabil, derivat din *borț*, prin suf. augm. *-oiu*.

BORTONÓS, -OĂSĂ adj. v. *bortos*¹.

BORTÓS, -OĂSĂ adj. *Troué, percé, creux*. — (Despre arbori, dinți, etc.) Găurit, găunos, scorburos, boșteoros. *Un copaci... despre o parte eră bortos și i s'au părut tocmai potrivit de caic*. DRĂGHICI, R. 144. *În scorbura unui lemn bortos*. RETEGANUL, P. I 13/30. [Hașca] *eră bortoașă și plină de galbeni*. SBIERA, P. 3/11. *Măseă... bortoașă*. id. ib. 169/2. *Aiasta nu-i măr bortos, Ca să-l muști și să-l fiți jos*. ȚIPLEA, P. P. 92. [Și: (+ găunos) *bortonós, -oasă* adj. PAMFILE, J. I.]

— Derivat din *bortă*, prin suf. adj. *-os*.

BORTÓS, -OĂSĂ adj. v. *burtos*.

BORTÓS, -OĂSĂ adj. (Femme) *enceinte* ou *grosse*. *Ventru*. — (Vulgar, despre femei, mai rar despre femelele animalelor) Însărcinată, grea, gravidă, (pop.) cu burta mare; p. anal. (și despre bărbați, animale, etc.) cu pântecel mare, pântecos, *burtos*, *folticos*, umflat. *A făcut ce-a făcut, și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare și bortos*. CARAGIALE, M. 21. *Doi Armeni... borțoși*. id. ib. 286. *Trei femei borțoase*. ION CR. II 271. *Vacilor borțoase*. MUSCEL, 43. *Butuci borțoși*. MARIAN, V. 204.

— Derivat din *borț*, prin suf. adj. *-os*.

BORTOȘ s. m. (Iht.) Nom de *poisson*. — Un fel de pește (nedefinit mai de aproape). H. XIV 85. Cfr. *borțoiu*, *boartă*.

BORTOȘĂ vb. I^o. *Rendre enceinte*. — (Numai în DICT.) A însărcina s. a îngreună (o femeie); cfr. a-i face un copil. [Și: (pop., Munt.) *îmbortoșă* vb. I^a. *Fată 'mbortoșată*. PĂSCULESCU, L. P. 102.]

— Derivat din *borțoș*.

BORTOĂ s. f. *Défilé*. — Trecătoare îngustă, numai pentru un car, printre două dealuri, de fileu (Lățu-nași, Verșeț). VICIU, GL.

BORUMBREL s. m. (Bot.) Nom d'*arbre*. — Numele unui arbore sălbatec (nedefinit mai de aproape, probabil „porumb(ri)elul”). H. I 33.

BORUNĂ s. f. (Agric.) v. boroană.

BORUNCIUC s. a. v. borangic.

BORUNÍ vb. IV^a v. boroni.

BORÚS s. a. Nom d'*outil* de forgeron. — O unealtă de fierărie (nedefinită mai de-aproape; probabil „b-arosul“). H. III 450.

BORVIZ s. a. 1°. *Eau minérale alcaline*. 2°. *Bouteille*. — (Ungurism)

1°. Apă minerală, apă gazoasă, borcut (1°), apă-acră. H. I 270. *Place-mi borvizul cu vin Și mândra din sat strădin*. ȘEZ. I 270/11. [Accentuat șl: *borviz*.]

2°. P. ext. Sticlă (cam de 1 litru, de colorare verzie), în care se vinde asemenea apă.

— Derivat din ung. *borviz*, idem (propriu „apă pentru vin“).

BORZ, BO(Á)RZÁ adj., s. f. I. *Hérissé, ébouriffé*. II. 1°. *Croque-mitaine*. 2°. *Nigella damascena*.

I. Adj. (Mai ales despre pasări) Zbârlit, zborșit, rășfrit, infoiat. MARIAN. *Până eră cioara* (= Țiganul) *boarză, Tot venea la noi la varză, De când s'a cofănit, Nici la curechiu n'a venit*. MARIAN, O. II 61. *Gânscă boarză*. id. O. II 375.

II. S. f. 1°. (Mitol. pop.) Ființă imaginară cu care se sperie copiii și despre care se crede că aduce boale s. chiar moarte, cfr. babau, bolea, samca, bordea. ȘEZ. II 150/24, MARIAN, INS. 65. *Să nu cumvă să umble în camară, c'acolo-i borza*. ȘEZ. VII 66. *Femeile care n'au parte de copii poartă în sân, ca talisman, o bucată de căiță, pentru a fi ferite de sancă, borză sau alte boli mănăitoare de copii*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 162. *În cale opritu-o Borza înborzată, Borza înfocată, Borza uricioasă, Borza fioroasă, Borza scărândeaua*. MARIAN, D. 231. *Merge borza pe părete Și mănânc'un car de fete*. id. NA. 340.

2°. (Bot.; plur.) *Boarze* = chica-voinicului. PANTU, PL.

— Din ung. (cfr. *borzos, borzilă, burzului*).

BORZĂ s. f. (Entom.) 1°. *Longicornia*. 2°. *Mouche*. 3°. *Blaps mortisago*.

1°. Insectă în general (MARIAN, INS. V); cfr. găză, gănganie, goangă. | Spec. (Bucov.) Insectă cu mustăți s. cu coarne lungi. id. ib. V, XII 100.

2°. Diferite specii de muște (Bărgău, în Transilv.) VICIU, GL.; musca de casă (Câmpulung, în Bucov.) MARIAN, INS. 64; musca mare (Maramureș). ib. 64.

3°. Un gândac negru, de 20-25 mm de lung, cu capul mic și lungăreț, cu aripile de-asupra încovoiate în jos, iar la vârful ascuțite. Se ține la umezeală. Când îl atinge cineva, lasă un suc care miroase greu. Se mai numește și: (Bucov.) goandă, goandă, gândacul-morților, (Transilv.) goambă. MARIAN, INS. 64 ș. u. [Cu suf. augm.: *borzoăie*. id. ib. 572.]

[Șl: *boarză*. MARIAN, INS. 100.]

— Derivat din tulpina onomatopeică *borz-* (cfr. *bărzăun, băzări* etc.).

BORZILĂ s. m. sing. Nom de *bœuf à poil noir*. — (Bucov.) Nume de bou cu părul negru. MARIAN. [Femininul: *borzoăie* s. f. (Bucov.) = vacă cu părul capului zbârlit. id.]

— Din *borz* (I), prin suf. calific. *-ilă*.

BORZOĂIE s. f. v. *borză* și *borzilă*.

BORZOLÍ vb. IV^a v. *burzului*.

BORZÓS, -OÁSÁ adj. v. *borzos*.

BORZOȘ, -Ă adj. *Hérissé, ébouriffé*. — (Ungurism) Zbârlit. LB., VAIDA. [La fem. șl: *boarzășă*. *Dintre găști pe boarzășă*. MARIAN, SA. 118. || Șl (cu suf. românizat): *borzós, -oásă*. *Găină borzoasă*. GOROVEI, C. 359.]

— Din ung. *borzas*, idem. Cfr. *borz, borzilă, burzului*.

BOȘ s. a. și s. m. v. *boașe*.

BOSĂCĂ s. f. (Bot.) = *ciucurasi*. PANTU, PL.

— Etimologia necunoscută (După TDRG. din polon. *bosak* „descult“).

BOSĂIOC s. a. (Bot.) v. *busuioc*.

BOSĂMFLĂ vb. I v. *bosumflă*.

BOȘANTIC, -Ă adj., subst. *Ratatiné, rabougri*. — Pipernicit. *Eu mă țin că sânt voinic, Fetele-mi zic boșantic*. BIBICESCU, P. P. 207. [Variante (cfr. *boșorog, șontorog*): *boșintoc* s. m. = copil mic și răsfățat (comit. Făgărașului). VICIU, GL. (subt. brotan), *boșântoc, -oacă* adj., subst. = (la fem.) fată mică durdulie, nespornică la mers și greoaie la lucru; (cu derivatul) *boșântocie* s. f. *Ce mai boșântocie fără vlagă!* ȚARA OLTULUI, III nr. 12.] Cfr. *poșidic, imboșântă*.

BOȘANTOC, -OACĂ adj., subst. } v. *boșantic*.
BOȘANTOCIE s. f. }

BOȘĂR s. m. (Bot.) *Pastèque, melon d'eau*. — Pepene verde. *Se umflă și crește... cât un boșar*. DELAVRANCEA, S. 82.

— Derivat din *boașă*, prin suf. *-ar*.

BOSCĂ s. f. (Dog.) *Baril, tonnelet*. — (Transilv. și Ungaria; ungurism) Butoiaș, budie, balercă. LB., POMPILIU, BIH. 1005. [Plur. *bosce* (LB.) și *boște* (POMPILIU, BIH. 1005).]

— Din ung. *bocska*, idem.

BOSCĂI vb. IV^a. *Bougonner; marcher à tâtons* (dans l'obscurité). — (Dâmbovița) A bolborosi; a (h)orboacă. CONV. LIT. XLIV, II 731. Cfr. *bosconi*.

BOSCĂR s. m. *Prestidigitateur, escamoteur*. — (Mold.) Scamator. *Bun scamator ești. — Eu, cucoane? Ferească D-zeu! Neam de neamu' meu n'o fost boscar!* ALECSANDRI, ap. TDRG.

— Derivat prin suf. nom. agent. *-ar* din *Bosco*, numele unui renumit scamator italian, care în a. 1826 a dat o reprezentare în Iași. (Cfr. REV. N. VII 320 ș. u.) Cfr. și *boscoană*.

BOSCĂRIE s. f. *Prestidigitation, escamotage*. — (Mold.) Scamatorie, p. ext. pungășie. ALECSANDRI, T. 1758, REV. N. VII 320 ș. u. *De-ai umblă întreaga lume, ... N'ai găsi chiar într'o mie Așa târg vestit să fie, Pentru boscărie*. ALECSANDRI, ap. REV. N. VII 321. *Nu se poate crede în nebuniile tălmăcilor; ei înșală lumea, ca să câștige bani... Acestea sânt boscării*. CONTEMPORANUL, II 325. [Șl: (+ *boscoană*) *bosconărie* s. f. DICT.]

— Derivat din *boscar*, prin suf. abstr. *-ie* (s. de-a dreptul din *Bosco*, prin suf. *-ărie*).

BOSCĂRȚĂ s. f. v. *boșcărță*.

BOȘCĂRȚĂ s. f. *Cuir de mauvaise qualité, mal travaillé et déchiré. Paquet, effets*. — (Făgăraș, în Transilv.) Fășie de piele de calitate rea, rău argășită și ruptă. *Astea nu-s pojițe cumu-i legea, ci nu-mai niște boșcărțe!* ȚARA OLTULUI, III, nr. 19-20. (Întrebunțat mai ales în expresiunea:) *A-și luă s. adună boșcărțele* = a-și luă catrafusele, boarfele. *Îmi vine să-mi adun boșcărțele și să fug de aici*. SLAVICI, N. II 170. | Fig. Copilăță pipernicită, bolnăvicioasă, dar afară din cale artăgoasă și guralivă. *Mai ține-ți gura, boșcărță!* ȚARA OLTULUI, III nr. 19-20. [Șl: *boscărță*.]

— Probabil, din ung. *boskorszj* „curea de opincă“.

BOȘCĂȘ † s. m. *Ancienne monnaie*. — Groșiță (monetă). LB.

BOȘCEĂ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Jupe de paysanne*. 2°. *Fichu*.

1°. (Oltenia și Muntenia dunăreană) Un fel de fotă (2°) de lână, cu care fetele și femeile se încing, punând una dinainte și alta dinapoi; cfr. pestelcă. PĂSCULESCU, L. P., cfr. H. XII 261, XIV 66, 187. *Iar Băneasa ce-mi făcea? În boșcele se'mbrăcă, Nimi-neia n'o cunoștea*. PĂSCULESCU, L. P. 197^b.

2°. (Dobrogea) Basmă (2°) purtată mai ales de către femei originare din Transilvania. H. II 240. Cfr. maramă, bocceă.

BOSCHĒT s. a. *Bosquet*. — Grupă de copăcei, dumbrăvioară, tufiș (mai ales în grădini, alcătuit inadins). *Acolo eră sfârșitul boschetului*. DACIA LIT. 265. *Hai degrabă, Leonaș, să ne ascundem colē în bosquet*. ALECSANDRI, T. 495. *Dulce îmi veneai în umbra tăinuțului boschet*. EMINESCU, P. 24. [Plur. -chete și, învechit, -cheturi.]

— N. din fran. (<ital. boschetto, diminutiv din bosco „dumbravă“).

BOSCOĂCE, BOSCOĂDE s. f. plur. v. boscoană.

BOSCOĂNĂ s. f. *Sortilège, sorcellerie, enchantement, magie*. — (Mold., Transilv. și Ban.; mai ales la plur.) Farmec (POMPILIU, BIH. 1005), făcătură, aruncătură, vrajă (REV. CRIT. I 42), boboană, borboase (H. I 72, X 547), magie, p. ext., mijloacele, obiectele (unsorile) cu care se farmecă s. se descântă (Com. LIUBA); obiceiuri superstițioase, neadmise de biserică. *Îndată au lepădat boscoanele, și învățând dumnezeieștile taine... s'au botezat*. ȘINCAI, HR. I 158/2, cfr. id. ib. III 54/7. *Mi-e silă s'ajung la boscoane (= „magicae artes“)*. COȘBUC, E. 78/14. *O femeie, care... a făcut niște boscoane sau a bătut leacuri veninoase, anume ca să [piardă copilul]...* MARIAN, NA. 74. *Nu... umblă cu boscoane!* EPURE, P. 84. *Aceasta trebuie să fie o boscoană mare... ai grijă, împărate, să nu dai de rău*. RETEGANUL, P. II 31/29. *L-o căușit cu boscoane, de nu mai știe de capul lui*. ȚARA OLTULUI, III, nr. 19-20. [Și: (Mold.) bozgoane plur. = descantece de tot soiul. ȘEZ. II 150/29. *La dînsa s'a găsit în traistă: mână de om mort, gât de lup, ...și multe alte bozgoane*. ib. IV 182/6. bozgoane plur. = borboase, felurite descantece băbești, spre a face rău. H. I 72, (+ bazaconie, Ban.) bozocoane plur. = farmece, făcături, vrăjituri Com. LIUBA; (+ iscoade): boscoade plur. = farmece, leacuri cu putere de vindecare: *Bolnavul a călcat... în niște aruncături, făcături de relé sau alte boscoade băbești*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 46, boscoăce plur. = farmece. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.]

— Cfr. n.-grec. βασκασία „vrăji“. CIHAC, II 639.

BOSCODĂR s. m. v. gospodar.

BOSCOMÉLNIȚĂ s. f. v. bosconiță.

BOSCONĂRIE s. f. v. boscărie.

BOSCONÍ vb. IV^a. *Faire des sortilèges. Babiller, bégayer; grommeler, murmurer*. — A face boscoane, a vrăji. LB., JAHRESEBER. IV 326. *Și au venit babele și au cercat cu câte de toate: descântat-au, vrăjit-au, bosconit-au*. RETEGANUL, P. IV 49/11. *Și crezi c'o rămas o buruiiană... nefartă și nebosconită de dînsa?* POMPILIU, ap. TDRG. | P. ext. A boscorodî. *Te vede bosconind din gură, și face cruce și zice...* JIPESCU, O. 54. Cfr. boscăi. [Derivate: bosconitor, -oare adj., subst., bosconitură s. f. DICT.]

— Derivat din boscoană (cfr. grec. βασκάνω, idem).

BOSCONIȚĂ s. f. *Sorcière*. — (Rare) Vrăjitoare, fermecătoare. *A iesit cuconița, Bosconița*. MARIAN, NA. 394. [Și: (+ melniță, pentru că vrăjitoarelor le

umblă gura ca melița) boscomélniță s. f. = fermecătoare, vrăjitoare. FRÂNCU-CANDREA, R. 49.]

— Derivat din boscoană, prin suf. -niță.

BOSCOROĂDE s. f. plur. *Balbutiement; bougonnement; caquet*. — (Rare) Bolboroseală, bombăneală, flecărie. *Boierul voi să curme cu poveștile și cimiliturile și zise: „Lăsați la dracu' boscoroadele este“*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

— Substantiv postverbal al verbului boscorodî.

BOSCORODÍ vb. IV^a. I. 1°. *Faire des incantations*. 2°. *Accompagner (un mort) en prononçant des formules inintelligibles; ennuyer qqn. par son babîl ou ses jérémiades*. II. 1°. *Parler à voix basse, chuchoter*. 2°. *Parler indistinctement, en bougonnant ou en chuchotant, réciter machinalement et vite*.

I. 1°. Intrans. A descântă, a vrăji (CREANGĂ, GL.), șoptind formule neînțelese. *Țigancă... întinse cărțile. Apoi începu să boscorodească*. SANDU-ALDEA, D. N. 193. *Începe dracul a boscorodî și a descântă din gură*. CREANGĂ, P. 58.

2°. Trans. A descântă pe cineva, a pronunță formule neînțelese cuiva, p. ext. a-i bate cuiva capul (cu vâcăreli, cu flecării, etc.). *Când trecea cu mortul..., îl boscorodeam cu cimilitura: Chițigaie, gaie...* CREANGĂ, A. 14, cfr. 43. *Fata plângea, femeia mă boscorodea înrâuna*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

II. P. ext. 1°. Intrans. A vorbi încet, pe șoptite Com. A. TOMIAC, CREANGĂ, GL. *Abia-i auzea gura, numai boscorodea*. ȘEZ. VI 7. Cfr. bombăni, mormăi. | A sta de povești, flecărind, pe șoptite. *Nu mai boscorodî atâta, moșule!* SANDU-ALDEA, A. M. 34. *Boscorodea muierea*. MERA, L. B. 235.

2°. Trans. (Complementul e vorba boscorodită) A spune ceva bolborosind, bodogănind, bombăind, torând s. flecărind. *Bătrânii își făceau cruce, boscorodind rugăciuni*. C. NEGRUZZI, I 227, cfr. II 232/15. *Spune [lecțiile] papagalicește, cum ar boscorodî versurile unei poezii neînțelese*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Nu mai boscorodîți atâtea bolânzii!* ALEXICI, L. P. 251/14.

[La ALECSANDRI, T. 359 și varianta: boscorosi vb. IV = scotoel. *Ce-mi boscorosești prin dulap, măi tălălău?*]

— Formație onomatopeică (poate, prin fuziunea lui bolborosi + boscoade, s. cu ung. boszorka „vrăjitoare“).

BOSCOROSÍ vb. IV^a v. boscorodî.

BOȘDEUCĂ s. f. v. bujdenacă.

BOȘINTÓC s. m. v. boșantic.

BOSIÓC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BOȘÍT adj. m. *Hernieux*. — Care suferă de hernie, surpat, vătămat, boșorog. H. IX 92, com. TOFAN.

— Participiul unui verb neîntrebuințat boși, derivat din boasă.

BOSMÁ s. f. *Mauvais tour*. — (În România; învechit) Faptă mucalită, dar vătămătoare, năzdrăvănie (COSTINESCU), posnă, șotie (PAMFILE, J. III); cfr. renghiu, festă. *Pē urmă, tot le-au făcut o bozmă, că o seamă au tăiat drumul Turcilor*. STOLNICUL DUMITRACHE, ap. ȘIO. *Fiul împăratului, cel ce făcuse bosmarea, se duse ca totdeauna pe la împăratul, se făcu și el că se miră*. ISPIRESCU, L. 372. Cfr. id. U. 69/17. [Plur. bosmale. | Și: † bozmă ap. ȘIO.]

— Din turc. bozma „crimă“. (Pentru scăderea înțelesului, cfr. bazaconie). ȘIO.

BOSNÁT, -Ă † adj. *Morose*. — (Rare) Posomorît, bosumflat, îmbufnat. CUV. D. BĂTR. I 271 (sec. XVII), MARDARIE, L. 2547 (în amândouă locurile traduce pe paleosl. posupljenn = trist). [Și: îmbuznăt, -ă adj. = mâniaș (Zagra, în Transilv.).]

— Etimologia necunoscută (probabil, înrudit cu bosumflat; cfr. ung. boszantó „supărăcios“. ZEITSCHRIFT, III 470).

BOSNEÁN, -CĂ subst., **BOSNEGÉSC**, }
BOŞNEGÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. bosniac.
BOSNEGÍU, **BOŞNEGÍU** † s. m. }

BOSNIÁC, -Ă adj., subst. *Bosniaque*. — Din Bosnia, de al locuitorilor Bosniei; numele locuitorilor Bosniei. [Pronunţ. -ni-ac. | (Pop.) şi: Bosneán, -că subst. | † (Derivate din turc. *Bosna* = Bosnia) bosnegésc, boşnegésc, -ească adj. = din (s. cum se poartă în) Bosnia. *Căciuli cazaciceşti sau bosnegeşti* DOC. (a. 1785), ap. ŞIO. *Un arnăut armat cu o şişineă boşnegească*. FILIMON, C. II 646, bosnegiu, boşnegiu s. m. = Bosniac ap. ŞIO.]

— N. din fran. s. germ.

BOŞOÁLCĂ s. f. *Tumeur, enflure*. — Umflătură, tumoare, gâlcă, bolfă, motălcă, gâlmă. *O iapă neagră, coama în dreapta, pete albe pe spinare, o boşoalcă pe sub burtă*. MON. OF. (1907), 7598. [Şi: boşolcă = umflătură. ION CR. III 54.]

BOŞÓGI s. m. plur. v. bojoc.

BOSÓIÓC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BOŞÓLCĂ s. f. v. boşoalcă.

BOSOLÍ vb. IV^a. *Presser*. — (Mold.) A înghesu. Cfr. buchisi. [Izvorauşul] *buimăcit de repezişul coboririi şi bosolit din toate părţile, ... se învârteşte în jurul făpuşilor ce răsar din albia-i de fier*. CIO-CĂRLAN, P. P. 85.

BOSÓRCĂ s. f. (Mitol. pop.) v. bosorcaie.

BOSORCÁIE s. f. (Mitol. pop.) *Sorcière; strige*. — (Transilv., unгурism) Vrajitoare, strigoaică (CANDREA, T. O.) despre care poporul crede că se transformă în iepure, căne s. alt animal şi ia laptele de la vaci (REV. CRIT. IV 337, FRÂNCU-CANDREA, R. 56). *Îi provocise odinioară o babă meşteră sau bosorcaie (strigoaie)*. ŞINCAI, HR. I 33/28. *Aşa să vie laptele la vacă, cum vin stelele pe ceriu şi cum vine roua noaptea, să nu-l poată oprî bosorcaile*. (Descântec din Bihor) ŞEZ. VII 18; cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 3. [Plur. -sorcăi. | Şi: bosórcă. MĂNDRESCU, UNG. || Masculinul: bosorcóiu s. m. (Ban.) *Să tălnă cu 9 Unguroi şi cu 9 bosorcoi*. ALEXICI, L. P. I 210/2.] — Din ung. boszorkány, idem.

BOSORCÓIU s. m. (Mitol. pop.) v. bosorcaie.

BOSORÍ vb. IV^a. A ciuli? (Numai despre câni, în expresiunea) *A-şi bosori urechile (de bucurie)*. [Cănele] *au plecat bucuros, bosorindu-şi urechile*. ȚICHINDEAL, F. 199; cfr. BARONZI, L. R. I 102/18.

BOŞORÓG, -OÁGĂ adj., subst. 1°. *Hernieux*. 2°. *Scleranthus annuus*.

1°. (Mai mult ca termen de ocară) Care suferă de vătămătură, surpat, boşit. H. I 271, II 31, IX 511.

2°. S. f. (Bot.) = buruiana-surpăturii. PANȚU, PL.

— Poate, derivat din boaşe (dacă nu cumva avem a face cu alt cuvânt, la origine termen batjocoritor fără înţeles precis, care ar putea fi bulg. *bosonog* „descult“, apropiat prin etimol. pop. de boaşe). Cfr. şontorog.

BOŞOROGÍ vb. IV^a. (Se) *donner une hernie*.

1°. Trans. A pricinui (cuivă) hernia, a-l face să aibă vătămătură. COSTINESCU, POLIZU.

2°. (Mai des) Refl. A se îmbolnăvi de hernie, a se vătăma, a se surpa. REV. CRIT. III 90.

[Derivate: boşorogire s. f.; boşorogéală s. f. = hernie. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 181, BIANU, D. S.]

— Derivat din boşorog.

BOSTÁN s. m. I. *Jardin potager; melonnière*. II. *Citrouille (Cucurbita pepo)*.

I. (Mold.) Legumărie. DDRF. | Spec. (Ban.) Loc pe care se cultivă pepeni, harbuzărie: *Avefi colibă la bostan?* Com. I. LENGHERU. [De obicei: bostână s. f. *Soldăşii... culeg acum, în ogoarele şi în bostanele lor din Bulgaria, numai gloanţe şi obuzuri turceşti*. ODOBESCU, III 565/13. *Bostanele sânt pline cu pepeni, cu dovleci şi cu castravefi*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Bostană fără stăpân*. ZANNE, P. I 122.]

II. P. restr. (Bot.; Mold., Transilv.) Plantă căţă-rătoare, cu vreji lungi şi flori mari, galbene; fructele mari ca ale pepenului, de obicei galbene, verzi s. albe, se întrebunţează mai ales ca nutreţ de animale; din seminţe se prepară ulei; se mai numeşte şi: cucurbetă (-porcească), dovleac (dovlete-alb s. turcesc), lubă, ludăie, lubene, lubeniţă. Specii: *Bostan alb, buburos, ráios, spinos, turcesc*. PANȚU, PL., LB., VAIDA, CREANGĂ, A. 96. *Sămburi* (DRĂGHICI, R. 49), *coajă* (MĂNDRESCU, P. P. 166/16) *de bostan*. *Par'că-i floarea bostanului: aşă-i de galbenă*. ZANNE, P. IX 443. *Am un bordeiu plin de vişei; până nu sparg bordeiul, nu se văd vişei?* (= Bostanul). ŞEZ. I 31. *A prins bostanul coadă: (despre parveniţi) cel slab a căpătat putere, cfr. a prins mămăliga coajă*. ZANNE, P. I 122. | *Bostan dăres* e numele unei mâncări făcute cu bostan. H. X 47. | *De-a bostanul* e numele unui joc de copii. PAMFILE, J. III, STAMATI, ap. HEM. 2371/6. || Fig. (În batjocură) Cap (mare şi prost), dovleac. VAIDA. *A făcut după cum i-a trăsniţ prin bostanul lui cel sec*. ŞEZ. II 74/5. *N'ai nimic în bostan*. PAMFILE, C.

— Din turc. bostan „legumărie“ s. sârb. bostan „harbuzărie, dovleac“.

BOSTĂNĂ s. f. v. bostan (I).

BOSTĂNĂR s. m. *Cultivateur ou marchand de melons on de citrouilles; gardien de melonnière*. — Cultivator s. negustor de pepeni s. bostani; păzitor de bostane; pepenar, harbuzar. COSTINESCU. *Cât am mers, nu am întâlnit de cât pe un bostănar surd*. MERA, L. B. 35.

— Derivat din bostan(ă), prin suf. nom. agent. -ar.

BOSTĂNĂRIE s. f. *Lieu où l'on cultive ou où l'on conserve des melons et des légumes*. — Loc unde se cultivă pepeni, bostani şi legume, bostan (I), bostană, pepenărie, harbuzărie. COSTINESCU, PAMFILE, I. C. 430. *Is buni de pus mătăhăli pe la bostănară, dar nu pascari*. CONTEMPORANUL, IV 45. *O bostănarie, plină de pepeni frumoşi*. MERA, L. B. 35. *Frica păzeşte bostănară [s. pepenii]*. CREANGĂ, P. 230. | (Broşteni, în Suceava) Locul unde se păstrează bostanii. ŞEZ. I 71.

— Derivat din bostan, prin suf. loc.-col. -arie.

BOSTĂNĂŞ s. m. v. bostănel.

BOSTĂNÉL s. m. Diminutivul lui bostan, derivat prin suf. -el. Bostan mic. *M'o mânat mama, să-mi dai un bostănel*. ŞEZ. II 61/7. | Spec. (Mai ales la plur.) Varietate de bostan, cu fructe mai mici şi lungăreţe, din care se fac diferite mâncări, dovlecei. PANȚU, PL.; cfr. H. VI 215, (*bostănei umpluşi*) ŞEZ. VI 81, H. X 454, (*borş cu bostănei*). ŞEZ. VI 71. † (De-a) bostănelul e numele unui joc de copii (descriu la) H. III 312, cfr. III 329, X 540, XII 141. [Cu alte sufixe: bostănăş = bostan mic. LB., de-a bostănica = de-a bostănelul (descriu în) ŞEZ. II 61, PAMFILE, J. III.]

BOSTĂNGÍ vb. IV^a. *Mal bâtir*. — (Mold.; rar) A zidi, a clădi rău (ION CR. II, 219), cu bolovani mari neciopliţi, precum îşi clădesc bostangii grămezile lor de bostani. [Arheologii] *lasă la o parte grosolănia fără păreche a clădirii, întrebunţarea de pietre săpate la temelie, pe când părţi de căpetenie*

sânt *bostângite* din cei mai urîți *bolovani*. IORGA, N. R. A. I, 288.

— Derivat din *bostangiu* (1°).

BOSTANGIU s. m. 1°. *Cultivateur ou marchand de melons, de citrouilles, de légumes, etc.; maraicher*. 2°. *Fantassin de la garde impériale turque*.

1°. = *bostănar*. DICT.

2°. † (Turcism) Soldat pedestru din garda Sultanelui, care avea să îngrijească și de grădinile saraiului. ȘIO. *Eră și capegilar-chihaesi împărătesc, cu bostangii, și Colciag-paşa cu ienicerii cetății Hotinului*. NECULCE, ib. *Având cu el mai bine de 40 de bostangii*. KOGĂLNICEANU, LET. III 217/7. *Subt paza bostangilor*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/51. [Compoziții (turcești): † *Bostangî-băşa s. -păsa s. m.* = căpetenia bostangilor, șeful gardei imperiale și al grădinilor saraiului. ȘIO., † *bostangilar-odobaşa s. m.* = reprezentantul lui bostangî-başa pe lângă marele vizir. ib.]

— Din turc. *bostangy*, idem.

BOSTĂNICĂ s. f. v. *bostănel*.

BOSTĂVĂ s. f. (Mor.) v. *postavă*.

BOȘTEAN s. m. v. *buștean*.

BOȘTEORÓS, -OĂSĂ, BÔȘTER, -Ă adj. v. *boștur*.

BOȘTINĂ s. f. 1°. *Résidu de cire*. 2°. *Résidu de raisins, marc*.

1°. Rămășița obținută din fagurul fiert, după ce s'a stors și din care s'a scos ceara (H. II 117, IV 249, ION CR. 159), comină (H. IX 88), jintiță (MARIAN, INS. 147), babaș. *După ce stoarce miera și ceara din faguri, rămâne boștina, care se întrebuințează ca doctorie*. H. IX 494. *Zeamă de boștină* = apa rămasă subț ceară. MARIAN, INS. 71.

2°. Ceea ce rămâne după ce strugurii au fost teșuți, prăștină (H. XII 225), tescovină (ib. IX 471), grunj (ib. IV 152), cfr. *borhot, boască, boroghină, hușci, drojdii*. *Toarnă boștina* [de struguri] *în căzi, de unde o iau, o pun în saci și o calcă în zgeab*. I. IONESCU, P. 252. *Gustul rachiului de boștină de struguri*. CERCEL, SĂM. III 661. *Ori umbrași după boștine?* — *Că aice n'are nime*. SEVASTOS, N. 94/29. *Rachiu de boștină*. H. IV 58.

[Și (ad 1°): *vôștină* s. f. BARCIANU (*vôștine* plur. LB.), (cu *v > h*, în Mold.) *hoștină* I. IONESCU, D. 405, MARIAN, INS. 147, DAMÉ, T. 120, PAMFILE, I. C. 95, CREANGĂ, GL., ION CR. IV 159, H. III 140, X 21, 68, 499, ȘEZ. III 13/27, (*hoșcină*) MARIAN, (*hoștine* plur.) ȘEZ. III 16/7, VII 152. *Prăjeau pe foc, într'un ceavn mare, niște hoștine cu său*. CREANGĂ, A. 15. *Scoase... dintr'o desagă... vreo câteva boșuri de hoștine*. MARIAN, O. II, 166, cfr. LEON, MED. 37.]

— Din paleosl. *vôștina*, idem (1°). Cfr. *boască, hoștochină, hostoape, hușci, vospă*.

BOȘTINĂR s. m. *Acheteur de marcs*. — Cumpărător de boștină. DICT. [Și: *vostinăr* LB., *hoștinăr* MARIAN, I. 218. *Anumiți speculanți adună această hoștină și, storcând-o în mașini bune, capătă... cantități însemnate de ceară... Se numeau hoștinari*. PAMFILE, I. C. 96.]

— Derivat din *boștină*, prin suf. nom. agent. -ar.

BÔȘTIORA adv.

BÔȘTIORÓS, -OĂSĂ adj.

BÔȘTIUR, -Ă adj., **BÔȘTIURĂ** s. f.

BÔȘTORA adv., **BÔȘTOROGÍ** vb. IV^a } v. *boștur*.

BÔȘTUR, -Ă adj. *Sec, vide, creux*. — (Mold.) *Sec, gol, găunos*. *Un nuc bătrân, pe jumătate boștur*. V. A. URECHE, ap. TDRG. *Fereastră... fără geamuri, boștură*. E. BAICAN, CONV. LIT. XVII 317. *Pe boștera lui tivă... stă coiful*. A. NAUM, ap. ȘIO. | (Adesea

adverbial, subț forma fem., spre a întări ideea exprimată prin „gol“, „sec“) *Spicul eră sec boștură*. N. A. BOGDAN, ib. *Au venit hoșii și l-au lăsat boștora* = fără nimic. PAMFILE, J. II. *A lăsa pe cineva gol boștiora* [= nap, pușcă]. GRAIUL, II 198. *Lemn botos, boștiură, putred la mijloc*. ȘEZ. III 89. [Și: *bôștiur(ă)*, *bôștiora*, *bôștora*, *bôșter, -ă*. | Derivate: *bôștirós, boșteorós, -oasă* = găunos. ION CR. I 61, CREANGĂ, GL. 417; *boștorogi* vb. IV^a = a lăsa pe cineva boștora, a cotoconi. PAMFILE, J. II.] — Cfr. turc. *boş* „gol, găunos“ (după TDRG. din *boş dyr* = „este gol, sec“).

BOSUIOĂCĂ s. f. (Bot.) v. *busnioacă*.

BOSUIOC s. a. (Bot.) v. *busnioc*.

BOSUMFLĂ vb. I refl. *Bouder, faire la moue*. — (Fam.) A-și arată supărarea s. neîmulțumirea printr'o înfățișare posomorită, prin bombăniri și prin refuzul de a răspunde s. a privi pe cineva, a sta bosnat, imbuznat, drâmboiat, imbufnat, imboșântat, imbouțat. *Așă, vezi bine, bosumflă-te acum, să crează lumea că eu sânt de vină, nu tu!* BENGESCU, ap. TDRG. *Măi... măi... măi! tare-bosumflați cliromii!* ALECSANDRI, T. 631, cfr. 1036. *De aceea sta cu lafa în lojă, bursumflat*. I. NEGRUZZI, II 43, cfr. IV 8. *Postim! Acum mi se bosumflă dumneai!* SANDU-ALDEA, A. M. 41. *Copilul ei, pentru care se certă, pentru care eră în stare să bombănească și să stea bosumflată o zi întreagă*. SADOVEANU, P. S. 142. *Pe dealu' rotat Șade moșu' bosumflat?* (= Bostanul) GOROVEI, C. 26. *Nu mai sedea bosumflat!* H. II 25. [Și: (Brașov) *bosumflă*, (dial.) *bosămflă*, (+ *bueă*) *bozumflă* ZANNE, P. V 650, *buzumflă* TDRG., (+ *boasă*) *boșumflă* ȘEZ. VII 178, (+ fran. *boursoufler*) *bursumflă, borsumflă*. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul amintește pe de o parte pe fran. *boursoufler*, norm. *boudsoufler*, pe de altă parte pe ung. *boszu* „mănie“. Imaginea „buzelor umflate“ — cfr. megl. *mi nabuzos* „mă bosumflu“, rus. *naduvat*: *guby* (propriu: a suflă buzele) „a se bosumflă“, rom. a pune buza — pare a fi secundară, schimbând forma cuvântului prin etimol. pop.) Cfr. *bosnat*.

BOȘUMFLĂ vb. I. refl. v. *bosumflă*.

BOT s. a. I. 1°. *Museau, mușle*. 2°. *Bec*. II. *Pointe; avant, proue*.

I. 1°. Partea anterioară (mai mult sau mai puțin lungueată) a capului animalelor, în care e gura și nasul lor, cfr. *rât, flit, tic*. *O ciută micăară, Pe bot gălbioară*. TEODORESCU, P. P. 58^b/₂₇, cfr. (despre cățel, căne, cățeă) ODOBESCU, III 42/27, ȘEZ. III 206/13, ALECSANDRI, P. P. 54^b/₂₁, (lup) CREANGĂ, P. 24, (bivol) SBIERA P. 123/10, (porc) ISPIRESCU, L. 53, ZANNE, P. I 618 (capră, țap) ȘEZ. III 181/17, ALEXICI, L. P. 158/28, (cal) ȘEZ. I 238/7, III 189/30. | P. ext. (în glumă s. în batjocură, despre oameni) Gură. *Șoacăța de baron și-o întins botu' ca să mă sărute*. ALECSANDRI, T. 72. *Muiă feleștiocul în strachina cu dohot și-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea, pe la bot*. CREANGĂ, A. 46. † *Cei cu botul breaz* = boierii, ciocoi; cfr. ȘEZ. III 20^b/₂₉. A bea la botul calului = încă un pahar, din picioare, înainte de plecare (lângă caii înhămați gata). *Să le mai dea câte un pahar, să bea la botu' calului*. ISPIRESCU, L. 105. (Fam.) A da cuivă peste bot: a-i da peste nas (tot așa și în alte locuțiuni care urmează mai jos se găsesec variante cu nas), a-l tăia cu vorba, când se obraznicește. ZANNE, P. II 19, GR. BĂN. A se șterge (s. linge) pe bot (despre cevă): a fi silit să renunți la cevă, a-și lua nădejdea de la cevă. *Ștergeți-vă pe bot despre purcei!* CREANGĂ, A. 110. A pune pe cineva cu botul pe labe: a-l supune cu vorba, a-l face de rușine. ION CR. III 252, PAMFILE, J. I. A se întâlni cu cineva bot în (s. la) bot: a se găsi de-odată și pe neprevăzute față în față

cu cineva. Într'o dimineață, mă întâlnesc bot la bot cu ursul ist de sub fereastră. ALECSANDRI, T. 1309/2. Bot în bot: sărutându-se, în relații de dragoste. Ungureni rândasi, pe jumătate beți, bot în bot cu fetele din casă. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. A se pupa (s. trivial: a se linge) în bot cu cineva: a trăi în mare intimitate cu cineva, a fi în cele mai strânse legături de prietenie. Se pupă'n bot cu tâlharul de director. VLAHUȚĂ, N. 196. | A da în bot (muncind etc.): = a nu mai răzbi (cu lucrul), a nu-și mai vedea capul (de treabă), a cădea (de atâta muncă). PAMFILE, C. | A avea caș la bot: a fi încă tânăr și a nu pricepe lucrurile vieții. ZANNE, P. III 512.

2°. P. ext. (la păsări, impropriu) Cioc (când este gros și mare), plisc, clon(ban)ț. Vulturii... Cu boturi de pietre scumpe. TEODORESCU, P. P. 58^b/277, cfr. (despre mierlă) ib. 453.

(Ornit.) Bot-gros s. m. = cireșar (Coccothraustes vulgaris). DOMBROWSCHI, 315, MARIAN, O. I 416, H. IV 250, IX 122, XII 374, XVI 9. Botgroșii și scatii. ODOBESCU, III 181/6. | Fig. Om fără rușine, mitocan, nesimțitor, rău-crescut. ZANNE, P. IX 545.

Bot-roș s. m. = căldăraș (Pyrrhula europaea). DOMBROWSCHI, 316, MARIAN, O. I 419.

II. P. anal. Partea anterioară și ascuțită s. l. l. g. l. g. l. a unui obiect (care se aseamănă cu un bot), capăt, vârf. Bot de cizmă, de peniță; botul canei, al grindeiului. DICT. Botul dealului = coada unui deal. PAMFILE, J. I. Pulpana... a fost apucată de botul mașinei (= locomotivel). CARAGIALE, M. 204. || Spec. Piscul luntrei. DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72. Pe-trea... sări în apă și-apucă luntrea de bot. DUNĂREANU, SĂM. VI 367. | Prora corăbiei. Vaporul făcând un ocol mare, își îndreptă botul încet, încet spre cheiul din față. id. CH. 199. | Cioculețul leucei de la căruță. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 135. || (Prin etimol. pop.) Hobotul saniei. DAMÉ, T. 22, PAMFILE, I. C. 155.

[Plur. boturi. | Diminutive (ad I): botișor, botușor, botnleț s. a. Ascuțitul botișor. EMINESCU, P. 298. Are pufușor pe botișor: i se cunosc semnele vinovăției (aluzie la vulpea din vestita fabulă tradusă de Donici). ZANNE, P. I 622. A fi încă pușor, cu caș la botișor. ib. III 513.]

— Etimologia necunoscută (Poate, înrudit cu fran. *bout* „vârf“, *bouton* „mugur“, sau cu ital., span., portg. *boto* „ciung, tâmp“).

BOT s. a. v. botă¹⁻².

BOT s. m. și a. *Pelotte, tapon, boule, boulette. Nœud, suffocation.* 2°. *Boulettes (mets).* 3°. *Nœud (dans le fil).* 4°. *Petite tumeur, pustule.* 5°. *Tumeur abdominale.* 6°. *Chabot (Cottus gobio).*

1°. Bucată de materie în formă de gogoneă s. glob sau mototolită ca un ghem, cfr. mototol, bulz, bulgăre, boboloș, cocoloș, gogoloș, golomoș, totoloș. CREANGĂ, GL. *Boți de lut.* CANTEMIR, IST. 142, DAMÉ, T. 73. *Boț de aur* (ALECSANDRI, T. 794), *de carne* (I. NEGRUZZI, V 188), *de brânză* (VLAHUȚĂ, D. 88), *de caș* (ȘEZ. I 167/63, VI 119), *de mălaiu* (DOINE, 42/18), *de mămligă* (CREANGĂ, P. 145), *de piatră* (SEVASTOS, C. 243/13), *de aur* (GOROVEL, C. 360), *de alviță* (ȘEZ. I 92/1). *Se amestecă jumătate unt proaspăt, jumătate sare pisată, se face un boț mare cât oul de găină, se vară în urechea vitei.* LEON, MED. 80. †† *A face (ceva) boț* = a-i da (cu mâinile) forma unui glob, a strânge ghem; a mototoli, a boți. [Slatina concentrată] se face boțuri sau gogoloașe, cu mâna. PAMFILE, I. C. 397. *Iorgu făcând scrisoarea boț în mâna sa.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Las' să zacă, [Boala] boț să-l faci!* SEVASTOS, C. 93/12. | *Boț cu ochi:* om (gras), cu față fără expresiune, cam prostuț. ZANNE, P. II 62, CREANGĂ, GL., ION CR. III 376. *Ia, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită din Humulești.* CREANGĂ, A. 71. || Fig. Nod, junghiu (la

inimă); cfr. năduf. *în fine, când i se face [bolnavului] boț la inimă...*, atunci e un semn sigur că n'are s'o mai ducă mult, ci că în scurt timp are să moară. MARIAN, I. 24.

2°. Spec. Diferite mâncări cărora li se dă forma unui boț. Bulz făcut din două bucăți de mămligă și brânză s. urdă la mijloc, cocoloș, dodoc, găscă, urs. CREANGĂ, GL., (boț cu brânză) ȘEZ. VII 115, VICIU, GL. *I-a mai rămas o bucăciță de mămligă îmbrânzită și făcând-o boț, a zis...* CREANGĂ, A. 143. | (Transilv.) Pâne mică, țipău, donț, pup. LB., VICIU, GL. *Când coace, face mai mulți boți ca pite* (Abrud). ib. | Gălușcă (Fildul-de-mijloc, lângă Reghin). ib. (La plur.) *Boți* = aluat care se bagă în supă, frecăței, pisături (Vad, în Transilv.). ib.

3°. P. anal. (Munții-apuseni) Nod în ață. FRÂNCUCANDREA, M. 98.

4°. (Neobicivuit) Bobiță, zgrăbunță. *Îi ies din piele niște boțuri ca tuleiele de găină.* MARIAN, NA. 390.

5°. (Med. pop.) *Boțuri* = tumori abdominale. LEON, MED. 122, cfr. (boțuri în pantece). H. X 548.

6°. (Iht., suspect) Zglăvoacă. CIHAC, II 485.

[Plur. boți și boțuri. | Diminutive (ad I): boțișor s. m. și a. *Boțișor de gheață rece.* SEVASTOS, C. 165/3. *Pătura întâi [de păr] o învălătucește, formând un mic boțișor.* ȘEZ. II 62/16; *boțușor* s. m. și a. TDRG. *Mămligă... făcută boțușor sau totoloș.* ȘEZ. VII 115; *boțurél* s. a. *Trei boțurile de mămligă.* MARIAN, NA. 370, ȘEZ. I 121/34.]

— Dintr'un tip lat. pop. *bottium (*bottia*), răspândit în toate limbile romanice, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1240, (cfr. și bulg. *buca* „cocoșă“) SCHUCHARDT, ZEITSCHRIFT, IV 104.

BOȚ † s. a. = (boro)boață. (Numai la ZILOT) *Măria-sa mai făcând un boț și o pornire atâta de blestemată, cât fu tuturora de încremenire.* CRON. 79. *Au vrut să mai facă un puin de boț, când umblă să ia moșia unor mahalale din București.* ib. [Plur. boțuri.]

BOTĂ s. f. 1°. *Barillet, botte, boute.* 2°. *Sean en bois (à anse).*

Vas de lemn pentru apă, cu două forme caracteristice:

1°. Un fel de fedeleș (H. II 50, X 6) de lemn de brad (ION CR. II 163, ȘEZ. II 23/3), înalt ca o cofă și infundat la amândouă capetele cu funduri elipsoide (ȘEZ. II 23/3, VIII 92), dintre care unul are o vrană; o doagă are o prelungire cu două găuri pentru sfoara de care se poartă bota. În botă se duce apa la câmp (H. II 82, 226, 254, 262, III 71, 133, VII 187, X 572, XII 31, 176, 277, XVI 11), s. se bagă peștii prinși. Într'o mână ținea o botă cu păstrăvi vii. ODOBESCU, III 212/4, cfr. FILIMON, C. I 602. *Hurdac, burduc, De mustăți te duc?* (= Bota) GOROVEL, C. 29. *Le mestecă, ca'n bota țiganului!* ZANNE, P. VI 392.

2°. (Transilv.) Doniță. LB. *Botel'n mână luă.* BICIESCU, P. P. 263, cfr. MARIAN, NU. 553.

[Și (ad 1°): (Dolj) botă = vas de lemn de brad, cuprinzând 5-10 oca de apă. H. V 430, cfr. ION CR. IV 99, (Transil.) bot s. a. = puțină de lemn cu un singur fund, în care se culeg struguri (LB.) s. se cară gunoiu. *Un puton (bot) de gunoiu e destul.* ECONOMIA, 157, (cu diminutivul) botet s. a. = șteand d. e. pentru brânză (Romoșel, lângă Orăștie). VICIU, GL. | Diminutive: botiță s. f. = vas pentru ducearea bucatelor (=apei) la câmp. H. I 404. *Unu-i ține botița.* DOINE, 228/19, *botică* s. f. [Smântâna pe care vrea să o păstreze, o bagă în botice (Cuferiu, în Transilv.), ap. HEM. 2836/23, *botișoară* s. f. LM., DDRF., *boticută* s. f. *Din zori s'o făcut boticută bouruță, Din boticută o curs o ceruță* (Descântec din Ungaria), ap. JAHRESBER. VI 72.]

— Din bulg. bota „vas de lemn pentru iaurt“.

PANŢEV (cfr. alb. *bote* „urcior“, n.-grec. *μπότης* < ital. *botte*). Cfr. dubletul *bute*.

BOTĂ s. f. = bătă. (Mold., Bucov., Transilv. de nord, Ungaria) *Luându-și fiecare bota sa cea cio-bănească în mână, se și porniră la drum*. MARIAN, T. 10, cfr. I. 381, NU. 420, SBIERA, P. 195/35. *Își ia iarăș bota de după ușă... și pleacă în sat* (Bihor). LUC. III 331. *Bota-i... cioplită... De spinarea ta gătită* (Jud. Suceava). ȘEZ. IV 233^{b/23}. *El îmi dă cu bota'n spate*. MĂNDRESCU, L. P. 112/24. *Nu da bota în mâna prostului!* ZANNE, P. III 483. *Îi destul o botă bună la un car de oale!* ȘEZ. I 219/38. || Spec. (Maramureș) Bățul de care atarnă itele, fuștel. ib. VIII 146. || P. ext. Lovitură de bătă. *Dă-i bote de răfuială Și dă-i pălmi de cheltuială*. ib. I 143^{b/17}, cfr. SBIERA, F. 135. || A da cu bota în baltă, cfr. baltă (I, 463^b). *Cel ce nu știe să vorbească cum se cade, cel ce dă ca cu bota în baltă, mai bine să tacă*. MARIAN, O. II 270. | **Bota drumului**: se numește omul care ziua-noaptea e tot pe drum (Ioana, lângă Gherla). VICIU, GL. [Și: (Ban., Hațeg) boată s. f. = băț păstoresc, țărănesc. REV. CRIT. III 90. *Petru luă iară oile sub boată și haida cu ele la pășune*. CĂTANĂ, P. B. III 12, cfr. ȚICHINDEAL, F. 278. *Ajunge o boată bună la un car cu oale!* ZANNE, P. IV 9. *Dumnezeu nu bate cu boata!* ib. VI 655; (in Transilv.) bot s. a. | Diminutive: botică s. f. *Botica... unde n'au prins să-l îmblătească și să-l bată și pe de-o parte și pe de alta!* SBIERA, P. 198. *La cap botică, la dos botică, iar la mijloc nu-i nemică?* (= Furnica) GOROVEI, C. 164, boticută s. f. *Și foiu face-o boticută, Boticută de lozuță*. MĂNDRESCU, L. P. 191, botiță s. f. *Care buzdugan?... Botița aia?* CĂTANĂ, P. B. II 145. || Augmentative: botău, botău s. a. *Cu botăul le mână [oile] în codru la Pandina*. ALECSANDRI, P. P. 55/5.]
— Din ung. bot, idem (cfr. sârb. *bota* „lovitură“), cfr. dubletul bătă.

BOTĂ s. f. (În expresiunea:) A nu ști botă = nimica. Cfr. boabă, tufă. *Primaru' nu știe carte botă și-l înșală și copilul ăl mic*. JIPESCU, ap. ZANNE, P. III 483. *Nu pricepem botă, tufă*. id., ap. TDRG. [Și: (Ban.) boată: *La toate aceste meșteșuguri, numai fiul... se pricepea, ceialalți erau boată, stau numai și se mirau*. CĂTANĂ, P. B. I 95.]
— Deși se zice, cu același înțeles, a nu ști bătă, e greu de admis că avem a face cu o întrebuintare figurată a cuvântului *botă*², de-oare-ce expresia „a nu ști botă“ se întrebuintează și în regiunile în care de altfel se zice numai „bătă“, nu „botă“. Cfr. v.-ital. *boto*, -a „stupid, prost“, ung. *buta* „prost“.

BOTĂN adj. (Numai în expresiunea) *Măr botan*. H. IX 389.

— Derivat, probabil, din bot, prin suf. -an (cu înțelesul de „botos“).

BOTĂNĂ s. f. v. botolan.

BOTĂNCĂ s. f. (Bot.) = vâzdoage. MARIAN.

BOTĂNIC, -Ă adj., s. f. *Botanique*. — Relativ la plante. *Nu întrezumpe corespondința noastră botanică*. C. NEGRUZZI, I 99. *Grădina botanică*, grădină în care se adună tot felul de specii de plante, pentru studii. | La fem. substantivat: **Botanică** = știința care se ocupă cu studiul vegetalelor. *M'am pus pe studiat botanica*. C. NEGRUZZI, I 103. [Familia: botanist, -ă subst. = persoană care se ocupă cu studiul botanicii; botaniză vb. I^a = a strânge plante pentru studiu, a herboriză.]

— N. din fran. (< grec. *βοτανικός*, din *βοτάνη* „iarbă, plantă“).

BOTĂR s. a. 1°. *Muserolle*. 2°. *Chaîne de flèche de charrie*.

1°. Bucățița de ștreang de la căpăstru s. de la cureaua de la frâu care cuprinde betul calului, cfr. botniță (1°). DAMÉ, T. 50.

2°. Lanțul care leagă capătul de dinainte (botul) grindeiului cu rotilele. TDRG.

— Derivat din bot², prin suf. instr. -ar.

BOTĂR s. m. (Dog.) *Tonnelier*. — (Transilv.) Meșteșugar care face s. care vinde bote, dogar. LM., BĂRCIANU, ALEXI.

— Derivat din botă¹, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. butar.

BOTĂR s. m. *Celui qui porte la hotte* (à la vendange), *hotteur*. — (Transilv.) Cel care cară struguri la cules cu vasul numit bot. LB., BĂRCIANU.

— Derivat din bot², prin suf. nom. agent. -ar.

BOTĂȘ s. m. 1°. *Traqueur, rabatteur*. 2°. *Batailleur*. — (Mold., Bucov.)

1°. (Mold.) Hăitaș. H. X 21.

2°. (Bilca, în Bucov.) Bătăuș. *Să te ferești de el, că-i botaș*. Com. TOFAN.

— Derivat din botă², prin suf. -aș.

BOTĂȘ s. m. (Bot.) v. butaș.

BOTĂȘ s. m. Sorte de sandale. — (În munții Sucevei; mai ales la plur.) Opincă în formă de papuc, făcută din pielea scoasă pe la cotele picioarelor de dinapoi a[le] cailor și vitelor; această opincă n'are nevoie de ingurzură; e făcută gata, îi trebuie numai nojiți. ȘEZ. II 150/25. [Și: botaș TDRG., botași plur. = hileri, încălțăminte turcească ce acopere numai vârful degetelor. H. I 253.]

— Probabil, de aceeași origine ca *bătuș* (cfr. și ung. *botos* „papuci de păslă“).

BOTĂȘ s. m. (Entom.) v. botaș.

BOTĂȘI vb. IV^a (ș. d.) v. butăși ș. d.

BOTĂȘTEL s. m. (Bot.) v. botăștel.

BOTĂU, **BOTĂU** s. a. v. botău.

BOTCĂ s. f. 1°. *Alvéole ou cellule de la reine des abeilles*. 2°. *Creux dans une branche*. 3°. *Coup appliqué sur la tête de qqn. rapidement avec le pouce et le petit doigt*. Nom de jeu. (Mold., Bucov.)

1°. Alveolă (numită și țâță) în fagure, în care se reproduce matca. MARIAN, INS. 145, DAMÉ, T. 120, H. X 498. [Și: boatecă (Neamțu, Suceava), ap. HEM. 743.]

2°. Gaură, scorbură în ramură. TDRG.

3°. Lovitură dată în capul cuivă cu nodul degetului celui mare și apoi, printr'o întorsătură repede a pumnului, cu nodul degetului celui mic, nucă, pară. *Fă-i și tu o botcă în creștet și-i ia oful!* (Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV, II 955. || P. ext. Numele unui joc obișnuit, la șezători, între flăcăi și fete care își dau astfel de lovituri. ib.

BOTCĂ s. f. v. butcă.

BOTCEĂ s. f. v. bocceă.

BOTCĂȚĂ s. f. (Bot.) Plante. — (Transilv.) Numele unei plante nedefinite. *Cu restee de botcăță*. MĂNDRESCU, L. P. 48/20, cfr. 184/2. Cfr. butculiță.

BOTEĂZĂ s. f. (Bis.) = bobotează. MARIAN, NA. 78, SE. I 162.

— Substantiv postverbal din boteză.

BOTEIĂȘ s. a. v. boteiu.

BOTEIU s. a. *Troupeau de moutons*. — (Mold., Bucov., Maramureș, Ban.) Turmă de oi (H. III 280) s. de cărlani (Voloca, în Bucov., com. A. PROCOPO-

VICI), alcătuită din mai multe ciopoare (LIUBIANA, M. 108-9), un cârd mai mare, cam de vr'o 500 de oi. *Boteie de oi. Și stave de cai.* POP. (Ban.) CONV. LIT. XXXVI 899. [Și: (Ban.) **botéu**. LIUBA-IANA, M. 108.] Diminutiv: *boteiaș* (cu pronunțare dialectală *boteiaș* RETEGANUL, TR. 54/15) s. a. *Un boteiaș de oi.* BUD, P. F. 49^b, cfr. 70.]

BOTEJUNE s. f. (Teol.) 1°. *Baptême*. 2°. *Repas de baptême*. — († și dial., Mold.-de-sus și Bucov.)

1°. *Botez* (1°). *Mântui-nă-vremu cu boitegiurea*. COD. VOR. 156/10-11 (= *botezul* N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688), cfr. CUV. D. BĂTR. II 122, 124. *Cu botejunea ce eu amă mă voi boteză, să se boteze*. TETRAEV. (1574), 235. *Și pre toți întru un trup cu sfânta botejune împreunând*. CORESI, E. III/3. *Preste 7 zile după botejune au sfărâmat toți idolii*. DOSOFTEIU, V. S. 130, 2, cfr. 227, 2. *Scăldătoarea... copilului... până la botejune, dacă botejunea nu se întârzie... [o]... face... moașa*. MARIAN, NA. 104.

2°. Masă dată la botezul cuivă, *botez* (4°), *cumetrie*. *Eu, în loc de botejune, Ți-oiu face îngropăciune*. (Bucov.) MARIAN, I. 134.

— Din lat. pop. *baptidio, -ionem.

BOTÉL s. m. (Industr.) *Soulier* (d'enfant). — (Țepu, în Mold.; mai ales la plur.) Gheată de copii, cu șireturi. PAMFILE, I. C. 350, ȘEZ. IX 35. [Și (din plur. *boței*): **botéu** s. m. PAMFILE, I. C. 350.]

— Diminutiv, derivat prin suf. -el, din rus. *boty* „gheată țărănească”; cfr. *botăș*, *ciobotă*, *botină*.

BOTÉLNIC s. a.

BOTÉLNIȚĂ, **BOTÉRNIȚĂ** s. f. } v. *botniță*.

BOTÉȘ s. m. (Bot.) v. *butaș*.

BOTÉȚ s. a. v. *botă*¹.

BOTÉU s. a. v. *boteiu*.

BOȚÉU s. m. (Industr.) v. *botel*.

BOTÉZ s. a. și m. (Bis.) 1°. *Baptême*. 2°. *Eau bénite*. 3°. *Asperion avec de l'eau bénite* (le 1-er du mois). 4°. *Repas de baptême*.

1°. În religiuina creștină, una din cele șapte taîne, destinată a șterge păcatul strămoșesc, și care constă, la noi, (de obicei) în cufundarea corpului celui ce se botează, de către preot, în cristelnița cu apă sfințită, iar în biserica catolică în stropirea corpului cu apă. La *botez*, cel ce se botează primește *numele de botez* = pronumele. *Mărturiseaște un botez în iertăciunea păcatelor*. CORESI, ap. GCR. I 32/31. *Întăia taînă iaste botédeul*. ȘAPTE TAINÉ (a. 1645), ib. I 115/3. *Sfântul botédeu*. DOSOFTEIU, PS. 94. *Ca locaș de cununie și de botezuri să fie*. MARIAN, SA. 249. *Act* (în Transilv. carte) de *botez*. *A bea la botezul restelui*: după ce nu mai Ți-e sete. ZANNE, P. V 532. *Ca o hămănare de botez* = gătit. ib. VI 496. || **Botezul** (Domnului) și **Botezul** apelor = *Boboteaza*. MARIAN, SE. I 162. *Cazanie la botézului Domnului nostru, lui Isus Hristos*. CHEIA ÎNȚELESULUI (a. 1678), ap. GCR. 238/26. † *Fiu* s. *prunc* (BARCIANU) de *botez* = *fin*. *Fîindu-ne fu de botez și de cununie* (a. 1749). URICARIUL, XVII 37. || Fig. *Îndată se pomniră în apă; cei mai mulți se scăldară scăldatul din urmă, vreo câțiva scăpară numai cu un botez* (= udătură). ISPIRESCU, ap. DDRF. [Florile] din *botezul de lacrămă* *luar* *numele lacrămioare*. EMINESCU, N. 28. | (Modern, după fran. s. germ.) **Botezul de foc**: *întăia luptă într'un războiu*. BARCIANU.

2°. P. restr. Apa (sfințită), aghiasma întrebuințată la botez s. la *Bobotează*. *Acel vas cu botez se află... în mijlocul unei bisericefe*. ISPIRESCU, L. 29. *Îndă... o luat luna și lumina și găleata cu botezu*. ALEXICI, L. P. I 142/13.

3°. *Botezare* (a enoriașilor) cu apă sfințită, la zi întâi a fiecărei luni și în ajunul *Bobotezii*. Cfr. *boteză* (3°). În ajunul *Bobotezii* preotul umblă cu *botezul* din casă în casă. MUȘCEL, 15.

4°. *Ospăț și petrecere la botezul cuivă, cumetrie*. *Iar noi să mai jucăm un pic și la botez*. COȘBUC, B. 23.

[Plur. -tezuri și -teze, (rar) -tezi (MARIAN, NA. 78).]

— Substantiv postverbal din *boteză*.

BOTEZĂ vb. I trans. și refl. (Bis.) I. 1°. *Baptiser*. 2°. *Faire baptiser, convertir*. 3°. *Asperger d'eau bénite*. 4°. *Tenir un enfant sur les fonts baptismaux*. 5°. *Baptiser, surnommer*. II. (Refl.) 1°. *Se faire baptiser, recevoir le baptême, se convertir*. 2°. *Se faire asperger d'eau bénite*.

I. Trans. 1°. (Despre preot) A săvârși actul botezului, a creștina pe cineva prin botez. *Sântu o creștină botezată*. CUV. D. BĂTR. II 151. *Păsați în toată lumea, învățați toate limbile, botezați în numele Tatălui sfânt*. CATEHISM (a. 1607), ap. GCR. I 42/29-30. || (Despre părinți s. rude) A supune (copil) actului botezului. *Când fu a-l boteză, împăratul adună răsărit și apus*. ISPIRESCU, L. 41. † *Nu e botezat cu toată apa*: nu e cu mințile întregi. ZANNE, P. VI 497. *Numai odată-s botezat*: nu știu multe! ib. VI 498. *Jidan botezat*: creștin cu apucături rele. ib. VI 177.

2°. Fact. A face pe cineva să primească botezul, să se creștineze, a pune să se dea botezul cuivă; a converti la creștinism. *Pre alții mulți [Turci] au și botezat* [Mihnea-vodă]. M. COSTIN, LET. I 342/19.

3°. A stropi cu aghiasmă (persoane, vite, case, etc.) în ajunul *Bobotezii* și la *Bobotează*, la zi întâi a fiecărei luni, la sfeșanie, etc. *În ziua de Bobotează, flăcăii merg călări la biserică, și, ajungând, descălecă de pe cai și vine preotul de-i botează atât pe ei cât și pe cai*. H. II 157. *În unele părți din Muntenia... este datină ca în ziua de Sf. Ioan Botezătorul, des-dimineață, fiecare om să-și boteze la casa sa toate dobitoacele și clădirile, cu aiasmă din ajun*. MARIAN, SE. I 224. || Fig. A udă. *Și-acolo îi boteză ploaia*. RETEGANUL, P. III 83/32. *Și oricare chin Eu mi-l botez cu vin*. ALECSANDRI, T. 771. | (În glumă) *A boteză laptele, vinul s. rachiul*: a-l subția cu apă, ca să fie mai mult. PAMFILE, J. II.

4°. A funcționa ca naș s. nașa la botezul cuivă. *Și botezasă Cantemir-vodă un copil lui Ioan Racoviță*. NECULCE, LET. II 268/10. *Am botezat o cucoață (= copilă) a lui Miron* (a. 1765). URICARIUL, XXV 277/3. *Nu voiă nime să se prindă cumătru și să-i boteze*. SBIERA, P. 187/32. *Când botezi copii, să le dai fașă lungă*. ȘEZ. I 125/10. *Nașul botează, Nașul cutează*: se zice când o rudă îndrăznește la altă rudă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 481.

5°. A pune cuivă un nume (de batjocură s. de glumă), a porecli. *Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsăruță, nu greșești*. CREANGA, P. 245. *Câte fete sânt în sat Pe toate le-am botezat, Le-am pus nume de cirașă, Să-mi vindece gura arsă*. HODOȘ, P. P. 165. *Fă om dintr'un lemn de teiu, Și îl botează Mateiu!* ZANNE, P. IV 200.

II. Refl. (= pasiv) 1°. A primi botezul, a se creștina. *Scală, de te bootădză, și-ți spală păcatele tale!* COD. VOR. 41/3, cfr. CUV. D. BĂTR. II 122. *Dintre împărații Romanilor, întâi el să se fie botezat*. CANTEMIR, HR. 208/3. (Cu complement intern) *Să botezără botez*. DOSOFTEIU, V. S. 4 pr.

2°. A se duce (către preot) spre a fi stropit cu aghiasmă (la *Bobotează*, la sfeșanie, etc.). *La Bobotează, m'am botezat la amândoi preoți*.

[Derivate: *botezare* s. f., *botezăt* s. a. *Când fu la botezatul copilului*. DDRF.; (Transilv.) *botezăt* s. m. = creștin, om, Român. *Oile lui se vedeau și se cunoșteau dintre ale altor botezați*. RETEGANUL, P. IV 28/13. (Negativ) *nebotezăt*, -ă adj. *Un om nebotezatu și spurcatu*. CUV. D. BĂTR. II 332. *Va muri pruncul nebotezatu*. ȘAPTE TAINÉ (a. 1644), ap. HEM. 1927. *Creștinilor, cu oamenii cei necredincioși și nebotezați nu să cade a avea prieteșug*. CHEIA ÎNȚELESULUI (a. 1678), ap. GCR. I 239/6. *Copil*

de Țigan, negru, nebotezat. MARIAN, SE. I 132, botezător, -oare adj., subst. (cu deosebire ca atribut al Sf. Ioan) *Ceră capul sfântului Ioan botezătorului*. IOAN D. VINȚI, ap. GOR. I 272₂. *Botezătorului* (= Sf. Ioan) *din pânțele o au zis de Dumnezeu născătoare*. MINEIUL (1776), 107_{1/2}].

— Din lat. baptizare, idem.

BOTEZĂTOARE † s. f. *Fonts baptismaux*. — (Numai la DOSOFTEIU, v. s. 202₂) Vasul în care se botează copiii, cristelniță. *Leși din botezătoaria* (glosat prin: scăldătoare).

— Derivat din boteză, prin suf. instr. -ătoare.

BOTFOR s. m. (Încălt.) Sorte de botte. — (Mold. și Munt.) Cizme țărănești s. militărești, cu turețe tari și cu creți. PAMFILE, I. C. 350, ȘEZ. IX 35, H. IV 87, 119. Cfr. ciubote. *Cu pantalonii vârfii în turețele botforilor*. VLAHUȚĂ, CL. 81. *Colonelul Amza... cu botforii de lac elegant încheiați într'un pinten de bronza, ce sună a voinicie*. ZAMFIRESCU, R. 11. [Accentuat: *botfor* și *botfór*. | Și: † (direct după fran.) *botfórtă* s. f. *Condulici...*, *cu botfortele și pintenii lui*. I. NEGRUZZI, IV 32; *botfúr* PAMFILE, I. C. 350; *botfúr* ib.; *botfórt* ib. 342.]

— Din rus. *botfórt*, idem (< fran. *bottes fortes*).

BOTFÓRT, BOTFÚR s. m. v. botfor.

BOT-GROS s. m. (Ornit.) v. bot¹.

BOȚÍ vb. IV^a. 1°. (Se) *froisser*; (se) *chiffonner*; (se) *crisper*; (se) *pelotonner*. 2°. *Acculer*. 3°. (S') *entasser*, (s') *amasser*.

(Mold.) Trans. (fact.) și refl. A (se) face boț. 1°. A (se) mototoli în mână (redă, când e vorba de haine, întocmai ideea franțuzismului: *a șifonă*), cfr. ponosi, ghemui, cocoloși, golomozi. *Domnilor, îmi boții hainele*. ALECSANDRI, T. 760. *Ea boți scrisoarea cu mâna*. EMINESCU, N. 76, cfr. 111. *Începea să-l poarte [caietul] în toate felurile, boțindu-l*. SADOVEANU, LUC. VII 36. | A (se) zbârci, a se încreți (la față). *Fața [babei] mică, boțită și scrijelită, toată în zbărcituri adânci*. VLAHUȚĂ, N. 124; cfr. IORGA, N. R. A. I 292. | A (se) ghemui; cfr. pitulă, tupilă. *Un iepure într'o tufă stând boțit*. SPERANȚIA, ap. TDRG. *Frigul mă boțește*. CONTEMPORANUL, I 834. † *Am să te boțesc urit* = am să te bat. PAMFILE, C.

2°. † A strimtoră s. a prinde la strimtoare (pe un dușman), a înghesui. *L-au boțit la un gard și l-au prins viu*. NECULCE, LET. II 279₁₀, cfr. 421₃₇. *Boțind pre Varvari în balta ce eră acolo, ca la 14 mii... au pierit*. CANTEMIR, HR. 329₁₅, cfr. 17₂₉, 430, IST. 139₁.

3°. † Trans. și refl. A (se) îngămădi, a (se) adună. *Au găsit acolo un doftor de-îi tot slobozeă sângele din obraz și-l boțea la nas...*, și așa, *din zi în zi, sângele se închegă, de i-au crescut nasul [țâiat] la loc*. NECULCE, LET. II 210₈. *Și s'au boțit toate aceste [păre]... asupra lui Constantin-vodă la Poartă*. id. LET. II 276₁. [Tina Nilului] *în patruzeci de zile crescând se boțește*. CANTEMIR, IST. 139₁.

[Și: imboți vb. IV^a = a ghemui (LB.), a zbârci (BUGNARIU, NÁS.). *Nici putând păși mai încolo și imboțindu-se (= fiind strimtorat) de ai noștri, care-i urmă, s'au tăiat de Turci*. ȘINCAI, HR. I 367₁₃].

— Derivat din boț.

BOTICĂ s. f. v. botă¹⁻².

BOTICÓS, -OĂSĂ adj. v. botos.

BOTICUȚĂ s. f. v. botă¹⁻².

BOTÍE s. f. *Tête* (de pavot). — Măciulie (de mac), boculie, gămălie, măgălie. *Câteva botii (botie) sau măgălii de mac*. MARIAN, NA. 257.

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *botyok*, *bötyök*, idem).

BOTÍNĂ s. f. (Încălt.) *Bottine*. — (Neologism care a pătruns și în limba populară) Gheată (mai elegantă, mai ales de femei, de copii), cismuliță, ciubotică; cfr. cipici. PAMFILE, I. C. 350 (n'are gumă, ci se încheie cu curea) H. I 253, II 223, IV 57, (= iminei) X 77, 436, 557, XVI 152. *Botine de glanț* = cipici de lac. ALECSANDRI, T. (416) 1759; cfr. C. NEGRUZZI, III 58₁₅. *Et [o] privi...*, *de la cap... pân' la botinele micuțe*. EMINESCU, N. 82. [Plur. -tine și -tini (H. II 223, IV 57). | (Pop.) Și: botin s. m. MANOLESCU, I. ap. TDRG., ȘEZ. V 38₃₃].

— N. din fran. *bottine*, idem (cfr. rus. *botinka*, idem).

BOTINEĂSCA s. f. (Cor.) *Danse paysanne*. — Numele unui danț țărănesc. PAMFILE, J. I 17.

— Derivat, probabil, din botină, prin suf. adj. -esc.

BOTIȘOARĂ s. f. v. botă¹.

BÓTIȘÓR s. a. v. bot.

BÓTIȘÓR s. m. și a. v. boț.

BOTÍȚĂ s. f. v. botă¹⁻².

BOȚÍȚI s. m. plur. (Bot.) v. boțuț.

BOTNĂR s. m. v. butnar.

BÓTNIȚĂ s. f. 1°. *Muselière*. 2°. *Pointe, avant, proue*.

1°. Apărătoare (făcută din sarmă s. curele împletite, une-ori un simplu helciug s. o scânduriță cu cuie) care se leagă la botul unor animale ca să nu poată mușca (cânele, calul), să nu poată paște (calul) s. suge (vițelul), cfr. botar¹. *S'o'ncălușcă cu botniță*. JIPESCU, O. 59. † *I-a pus botnița în nas* = a îngreunat-o. ZANNE, P. IX 545.

2°. = bot II (la luntre DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72 și la sanie DAMÉ, T. 22).

[Cu alte sufixe: *botélniță* (la vițel TDRG. și la cal DAMÉ, T. 50, PAMFILE, I. C. 49), *botérniță* s. f., *botélnic* s. a. (amândouă la cal. DAMÉ, T. 50, PAMFILE, I. C. 49).]

— Derivat din bot¹, prin suf. instr. -niță.

BOTOĂȘĂ s. f. *Vieille brebis qui n'a plus de dents*. — Oaie bătrână care nu mai are dinți și care, de regulă, se îngrașă pentru tăiere, cfr. babană, boancă, hă(r)știoagă, butușană. HEM. 2255, H. II 87, IV 155, VII 419.

BOTOCĂL s. m. Nom de *chien*. — Nume de câine ciobănesc. H. IX 123.

BOTOCĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. butucănos.

BOȚOCHINĂ s. f. (ș. d.) v. moțochină ș. d.

BOȚÓG s. m. (Iht.) *Abramis sapa*. — După credința pescarilor, căsacul se corcește cu botca, dând un bastard, crosua Turcuăienii fi zic boțog, fiindcă rămâne mio. Cfr. ANTIPĂ, F. 146-148.

— Derivat din boț¹, prin suf. -og.

BOȚOLÁN s. m. Nom de *bœuf*. — Nume de bou (H. X 43, 85, XII 385, DAMÉ, T. 181) cu botul scurt și gros s. cu capul mare și cu corpul scurt și gros (MARIAN). *Hăis, boțolan; cea prian!* ALECSANDRI, T. 970. [Feminin: *boțolană* s. f. = vacă cu botul scurt și gros. MARIAN, *boțană* s. f. = nume de vacă (COSTINESCU, DDRF.), cu capul mare și scurtă la trup (MARIAN).] Cfr. boț¹.

BOTÓLCĂ s. f. *Ventre* (de lampe à pétrole). — (Beclean, comit. Făgăraș) Partea rotundă a lămpii în care se pune petrolul. *Am cumpărat o botolcă nouă la lampă*. ȚARA OLTULUI, III, nr. 12.

BOTORÓG s. a. = bádăiu (Jiu, în Transilv.). VICIU, GL. 17. Cfr. botă¹.

BOTORÓS, -OĂSĂ adj. v. buturos.

BOTÓS, -OÁSĂ adj. 1º. *A gros museau.* 2º. *Făchă, boudeur.* 3º. *Impertinent.*

1º. Cu botul mare s. gros.

2º. Fig. Supărat, bosumflat (cu gura țuguiată ca un bot). PAMFILE, J. I. *Dar ce ai, puiule, de ești așa botos?*... *Ești tare supărat?* CONTEMPORANUL, VI, I 114. † *A rămâneă botos:* a rămâneă cu buzele umflate. ZANNE, P. II 20.

3º. Fără rușine, obraznic, îndrăzneț, care dă cu râtul (ca porcul). COSTINESCU, ZANNE, P. II 20.

[Cu alt sufix: (ad 1º, rar) boticós, -oasă. MARIAN.] Derivate: botosă vb. 1ª refl. = a se face botos, a se supăra, a se bosumfla. ION CR. IV 85, (cu derivatul) botosală s. f. = supărare fără temei, morocâneală. ib.]

— Derivat din bot', prin suf. adj. -os.

BOTÓS s. m. (Entom.) = căpușă (Bucov. și pe Câmpie, în Transilv.). MARIAN, INS. 400, VICIU, GL. [Și: botăș, botuș. MARIAN, INS. 400.]

BOTÓS, -OÁSĂ † adj. *Nouveux* — (Numai la CANTEMIR) Cu noduri, noduros, moțochinos. *Picioare malte și la genunchi bofoase.* IST. 89.

— Derivat din bot', prin suf. adj. -os.

BOTOȘĂ vb. 1ª refl. (ș. d.) v. botos ș. d.

BOTOȘI s. m. plur. v. botăș.

BOTOȘEL s. m. (Bot.) v. bozățel.

BOTRAC s. m. (Zool.) v. broatec.

BOTROAHNĂ s. f. (Med.) v. troahnă.

BOT-RÓS s. m. (Ornit.), **BOTULÉȚ** s. a. v. bot'.

BOTURÉL s. a. v. bot'.

BOTUȘ s. m. v. botăș.

BOTUȘ s. m. (Entom.) v. botos.

BOTUȘÓR s. a. v. bot'.

BOTUȘÓR s. m. și a. v. bot'.

BOTUȚ s. m. (Bot.) = burete-pucios. TDRG. [Și: (plur.) botiți PANȚU, PL., BARCIANU, ALEXI; († boz) bozú s. m. PANȚU, PL., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 12.]

— Derivat din bot', prin suf. dim. -uț.

BOU s. m. *Bœuf.*

1º. Vițelul după ce s'a întărcat și e de un an se numește mánzat, apoi până la trei ani junc (H. II 252); de la doi ani, gonitorii care nu se țin pentru prăsilă (cfr. taur, buhaiu, bugă, bic) se întorc (cfr. râncațiu) spre a deveni *boi de muncă* s. *de jug*. De la patru ani în sus (după DAMÉ, T. 24 și H. II 59: de la trei ani) ei se numesc: *boi de un vițel, de doi viței, de trei viței*, până la șase ani, când li se zice apoi numai *bou* (H. IV 53). *Bou* paște, rumegă; mugește, rage, boncăește, bor(n)ăe, râncațuește (mai rar: orcăește, zbiară H. IV 85); *boii* umblă în turme, ci-rezi, ciurde, gule; la arat, *boul* care umblă pe brazdă se numește *bou de braedă*, iar cel care umblă pe locul nearat, pe lângă omul care-l mână, *bou de om* (com. A. COCA); atributele și numirile de *boi* mai obișnuite sânt: a.) după culoare: bălan, hălțat, breaz, plăvan, roșu, roșcat, ursiu, porumb, hulub, florean, lupan, muhurel, tărcat, inspicat, prian, cudalb; b.) după ziua nașterii: Duman, Joian, Zorilă, Florian, etc. (cfr. LIUBA-IANA, M. 115). *Boul* cu un corn e ciut, ciutac, clonec, etc., cel cu coada scurt(at)ă: ciumpav, berc s. ciopărtaț; după firea lor, *boii* sânt moi, leneși, trăgaci, aprinși, iuți, hăițiși, săritori, impungași (impungători), cu băhă, etc. Cfr. DAMÉ, T. 27-32. Specii: *bou de câmp*: mare, lung în trup, cornaciul și mai molatic. DAMÉ, T. 27; *bou de pădure*: mai mărunț, mai iute și mai închis la păr. ib.; (în Dolj) *bou câmpenesc*: mijlociu la înălțime și voinic, *bou unguerean*: mare, cu coar-nele lungi și întinse în laturi, și plăpând, *bou mun-*

tenesc: mărunț și mai puțin puternic. ib.; (în Buzău) *bou moldovenesc* s. *de Moldova*: mare și voinic, *bou muntenesc* s. *de munte*: mărunț la trup și cu picioarele scurte, *bou unguereș*, *bou de Slobozia*, *bou de câmp*, *bou românesc*. H. II 26, 59, 117, 142; (în Mehedinți) *bou infundat*: trupeș și cu coarne potrivite, *bou măgeresc*: înalt, lung, subțire și cu coar-nele foarte lungi. DAMÉ, T. 27; *bou bucșan*, varietate a bouului moldovenesc (cevă mai mic, de culoare cenușie-vânăță; cfr. FILIP-MANOLESU, A. D. 198). *Rădic fie bói cu țapi*. CORESI, PS. 168. *Oile și boii*. DOSO-FTEIU, PS. 28. *Părechi de boi*. BIBLIA (1688) 3 pr./33. *Boi la plug*. C. NEGRUZZI, I 246. *Boii pasc pe lângă car*. COȘBUC, F. 126. *Dejugau boii*. CREANGĂ, P. 14. *Un foc mare, de părea că au să frigă un bou*. ISPIRESCU, L. 246. *Zece boi ca bivoli, Să fi-i mânca cu dăftorii*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 280 (cfr. BIBICESCU, P. P. 50). *Și rămân boii 'njugați și părinții supărați; și rămân boii 'n ocol, Casele pline de dor*. ib. 323. *Mândând boii: cea, Virag!... ho, Bodor*. ib. 32. *Boii de la rudă... cei din tănjală*. ib. 78. *Boii 'n grajd că au murit*. ib. 310. *Rage un bou*. ȘEZ. I 236/33. *Mâncată-s eu de străni, Ca iarba de boi bătrâni, Și mâncată-s de dușmani, Ca iarba de boi balani*. ib. I 79. † *Bu mai bine acum un ou decât la anul un bou*. C. NEGRUZZI, I 248 (cfr. ZANNE, P. I 2). *La omul sărac, Nici boii nu trag: îi merge rău în toate*. ION CR. III 157. *Boii ară și caii mănăncă: unul muncește și altul trage folosul*. PAMFILE, J. II. *Pentru boii bătrâni trebuie carul mic*. id. C. *A nu-i fi ciuvă (toți) boii acasă v. a casă. A-și băgă (s. pune) boii în jug (în plug s. în cârd) cu cineva* cfr. băgă (I, 418º). *Nu fac eu boi bălțați (breji ROMÂNUL GLUMET, I 49/21) cu tine: nu mă voiu împacă mult timp!* PAMFILE, J. II, cfr. ROMÂNUL GLUMET, I 48/4. *A lăsa pe cineva în boii lui*: a-l lăsa în apele lui, a-i da pace. ib. 49/4. *A merge (s. a se duce) ca cu (s. ca) boii (s. cu carul cu boi)*: încet de tot, a-nevoie. DDRF. *Vorba ceea: boala vine cu fuga și se duce cu boii*. ib. *Mi-a luat boii (de) dinainte*: m'a despoiat de toate, m'a adus la sapă de lemn. TDRG. *A scoate pe cineva la drum de boi* = a-l săraci din pricina altora. ZANNE, P. VI 99. *Ochi de bou*: mari. ib. II 360. *Unde bou nu rage*: departe. ib. (cfr. unde a dus mutul iapa, unde a ntercat dracul copiii). | *Bou hălțat*: mă-măligă cu brânză, strânsă între degete, cfr. bulz, cocoloș, urs, bot, găscă. ȘEZ. IX 74, PAMFILE, J. III. *De-a bou s. d'a'n bou s. (mai ales) de-a'n boule(a)* = numele unui joc de copii (cu bețe aruncate astfel încât să sară din cap în cap). STAMATI, ap. HEM. 2371/7, ALECSANDRI, P. P. 393, H. IV 57, 159, V 17, 212. *Prostia, rumenă și voinică, mai mult se târăște decât zboară, și merge tot d'a'n-boulea*. DELAVRANCEA, ap. HEM. 1163. *Să te duci d'a'm-bou', Să te duci ca ou'*. MAT. FOLC. I 657.

În compoziții:

a.) (Zool.) *Bou-de-baltă* = buhaiu-de-baltă (*Bombinator igneus*). TDRG., cfr. [(= broască) H. V 381. *Bou sur* = zimbru. REV. CRIT. IV 87.

b.) (Ornit.) *Bou-de-baltă* = bătlan (de stuh). MARIAN, O. II 337, DOMBROWSCHI, 325, cfr. ȘEZ. II 211/6-7.

Bou-de-noapte = buhă. MARIAN, O. I 208.

c.) (Entom.) *Bou-de-apă* s. *bou-de-baltă* s. *boul-bălții* (H. I 205, III 307, VII 259) = *Hydrophilus piceus*. Unul dintre cei mai mari gândaci de apă din țările locuite de Români; are corpul lătareț-oval, foarte neted și strălucitor; pe de-asupra e negru ca tăciunele, iar de desubt negru-castaniu, pieptul e acoperit cu un fel de păr vârtos și neted, iar picioarele sânt foarte potrivite pentru innotat și acoperite cu peri lungi și deși. MARIAN, INS. 5.

Boul-babei = o insectă nedefinită mai de aproape. H. V 187.

Boul-lui-Dumnezeu = 1.) rădaseă MARIAN, INS. 34; 2.) huburuză. ib. 107. Cfr. (pentru amândouă) H. IX 449, XII 6, 226.

Boul-Domnului = 1.) rădăcă MARIAN, INS. 34; 2.) buburuză ib. 106-7; 3.) vaca-Domnului ib. 424.

Boul-popii = huburuză. MARIAN, INS. 106, cfr. H. II 143, IV 85, 271, VII 259, 420, IX 36, XII 237.

d.) (Bot.) Boii-pruncilor = ciunăfaie. CALENDARIU (1844), 69.

2°. Fig. (Ca termen injurios dat oamenilor) Prost, mărginit la minte, cfr. dobitoc, vită. *Au nu vezi unde mă duc, omule, boule?* ALECSANDRI, P. P. 351^{1/2}. *N'ai auzit că unul ci-că s'a dus odată bou la Paris, unde-a fi acolo, și a venit vacă?* CREANGĂ, A. 13. *La trup pepene, La cap pieptene, La picioare rășchitoare, Cuoș, boule, Pricepe-te, nătângule?* (= Cucușul). ȘEZ. IV 85, cfr. 86. †† *Bou încălțat*. MARIAN, PAMFILE, J. II. *Boul lui Dumnezeu*: om prost de bun ce e, liniștit, răbduriu și muncitor. ZANNE, P. VI 684. Cfr. ISPIRESCU, U. 96^a.

[Diminutive: boușor (pronunț. bo-u-) s. m. (plur. boișori, pronunț. bo-i-). *Bieții boișorii mei s'au dus ca pe gura lupului!* CREANGĂ, P. 44. *Să'mpungem în boișori, Să meargă mai târișor*. MARIAN, SE. I 36; boulet (pronunț. bo-u-) s. m. ANON. CAR. 12 bouleți. CUV. D. BĂTR. I 208; bouț (pronunț. bo-uț) s. m. = bou mic s. drag, (în Bucov.) vițel; p. anal. (din pricina coarnelor) melc. MARIAN (cfr. bour, bourel). *Boiții carii se cresc de jug, cu cât mai tineri se jugănesc, cu atâta mai frumoși se fac la păr*. ECONOMIA, 81. *Boule, bouful meu!* SBIERA, P. 189. *Când vaca fată numai boufi, e semn de noroc în gospodărie*. ȘEZ. I 18^{1/11}. *Om da vaci pe la săraci Și juncani pe la sărmani Și junici pe la calici Și boufi pe la cei ciunți*. MARIAN, SA. 37. *Și pre mine paste-m'or Boufiu boarilor*. POMPILIU, B. 18^{1/17}, boiț (pronunț. bo-iț; atestat numai la plur.) s. m. *Boiții înjugăți*. FRÂNCU-CANDREA, M. 95.]

— Din lat. pop. *bovus, -um (pentru bos, bovem), idem.

BOUÁR s. m. v. boar.

BOUÁRIE s. f. v. bourie.

BOULEÁN s. m. (Zool.) 1°. *Bouwillon, Jeune bœuf*. 2°. *Carrelet (Aspius rapax)*.

1°. Diminutivul lui bou, derivat prin suf. -ulean (mai ales în înțeles desmierdător). 9 *boulen[i] trenin[i]* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 208. *Să ne miluească svânta mândăstire... cu bouleani, cu călușei* (sec. XVII). IORGA, D. B. 35, cfr. URICARIUL, XVI 209^{1/10}. *Văzând... doi bouleani*. ȚICHINDEAL, F. 187. *Acolo boulenii nu mai erau, nici vaca nu mai era*. SADOVEANU, P. S. 18. *N'am nici coasă, nici n'am plug, Nici n'am bouleni să'njug*. ȘEZ. IV 135^{1/10}. *Cu mândruțul din Văleni Mi-am beut doi bouleni*. BUD, P. P. 63°. †† *Bouleanul lui Dumnezeu* = bou l lui Dumnezeu (fig.) ZANNE, P. VI 684. | (Ornit.) *Boulean-de-baltă* = bățlan (de stuh). ALEXI. *Că și eu încă m'oiu face, Mândro, boulean de baltă*. DOINE, 162^{1/10}.

2° (Iht.) = haut. ANTIPA, F. 170, H. V 4, 381.

BOULÉT s. m. v. bou.

BÓUR s. m., adj., adv. (Zool.) I. 1°. *Aurochs (Bos urus)*. 2°. *Escargot*. 3°. *Partie antérieure* (de patin de traneau); *avant, proue* (de canot). II. 1°. *Blason de la Moldavie* (reprezentant une tête d'aurochs). 2°. *Fer* (à tête d'aurochs); *marque, flétrissure*. 3°. *Impôt* (sur le vin). III. 1°. (En parlant de cornes) *Recourbés l'une en avant, l'autre en arrière*. IV. *Rapidement*.

I. 1°. Mamifer din rasa bovină, un fel de bou sălbatic, care odinioară se află și prin munții Moldovei, (deosebit de zimbru = bison, care are păr lung și coarne mai mici ca bourul). *Cap de buărü*. PRAVILA MOLD. (în titlu). *Corn de buorü*. DOSOFTEIU, PS. 336. *Fiara aceasta, ce-i zic bour, poate că au fost zimbru*. N. COSTIN, LET. I^o 84^{1/2}. *Boărul carile împreună*

cu cățaua Molda să se fi înecat în apa Moldovei. CANTEMIR, HR. 155^{1/2}, cfr. 151, 130, 144. *Gonind un buor, s'au fost înecat coteica într'o apă*. MAGAZ. IST. I 93^{1/8}. *Bouri nalți, cu steme'n frunte*. EMINESCU, P. 114. (Azi, ca o reminiscență vagă în poezia pop.) *Printre brazi, printre molifiți, Înoață, înoață Bohor negru. Bohor negru Coarne-și scoate*. (Covurluiu) PĂSCULESCU, L. P. 57; cfr. BURADA, ap. TDRG.

2°. P. anal. (Medias, în Transilv., sub forma contrasă *bor*) Melc. CDDE. nr. 172, cfr. bouț, bourel² (2°).

3°. Capătul unui obiect (adus în sus ca coarnele bourului), cfr. bot. *Iar moșul, proptit de jug, mângâia bourul proșapului de la tângală*. CONV. LIT. XLIV 40. | Partea dinainte, adusă în sus, a tălpilor saniei, cfr. călcăiu. DAMÉ, T. 22. Cfr. PAMFILE, I. C. 155. | Botul (2°) luntrei. DAMÉ, T. 126; PAMFILE, I. C. 72.

II. 1°. † Pajurea de odinioară a Moldovei, reprezentând un cap de bour. *Bourul Moldaviei reprezentă capul zimbrului ucis de Dragoș*. ALECSANDRI, ap. DDRF.

2°. (Mold.; învechit) Fier cu marca unui cap de bour, cu care se infierau vitele, măsurile, obiectele care serveau ca puncte de delimitare, criminalii, etc., (mai târziu) p. ext. orice semn domnesc s. oficial (mai apoi și particular) de infierare; p. ext. cicatricea cauzată de infierare. Cfr. TDRG. *Cotul de fier care este la amândouă capetele, cu boure domnești*. URICARIUL, I 293^{1/22}, cfr. XIX 325^{1/6}. *Am purces... de acold la vale spre amiază, prin arinii Bercii, unde s'au făcut [ca semn de delimitare] bour într'un arin* (a. 1711), ib. XVII 192^{1/7}; cfr. (boor într'un giugastru, a. 1644), ap. TDRG. *Au pus un stălp... însemnat cu doi bouri mari*. URICARIUL, II 15^{1/12}. *Se cunosc boii din circadă și caii din herghelie de pre bourul lor*. C. NEGRUZZI, I 298. *Bătându-i [pe tâlhari], le-au pus și bouri în frunte și într'amândouă obrazele*. MSS. (ca. 1774), ap. TDRG. (De aci, fig.) *Om cu bour în frunte*: rău (ca un tâlhar infierat). ZANNE, P. V 96.

3°. † (Mold.) Impozit asupra vinului, darea ce se luă pentru infierarea buților de vin cu bourul (II) domnesc. *O pivniță, care să fie scutită... de bour* (a. 1765). URICARIUL, I 275^{1/33}, cfr. (buor) ib. V 422^{1/6}. *Va mai luă vel-cupariu și banii bourului, după obiceiul vechiu* (a. 1755), ib. I 80^{1/33}. Cfr. buorar.

III. (Atributiv) † (Despre coarne) *Coarne bour(e)* = cu văfurile aduse unul spre altul (H. XII 274); *coarne boure* = unul înainte și altul înapoi (MARIAN). *Nu vă rădicareți coarne buorü*. DOSOFTEIU, PS. 249. *Ține-te, cobile, cu coarnele cele boure*. NECULCE, LET. II 317^{1/23}.

IV. Adverbial † (Numai la DOSOFTEIU, PS. 125) Iute ca bourul. *Vădzuiu pre spurcatul suindu-se buorü*.

[Pronunț. bo-ur. | Plur. bouri, (ad II 3° și) boure. | Ș: † búár, † bóár, † búor, † bóor, bóhor, bor.]

— Din lat. bubalus, idem (cfr. Hehn, Kulturpflanzen, 590-591). G. Crețu, *Columna* (1883), 246-248.

BOURÁ † vb. I^a v. bouri.

BOUREÁN, -Á subst. 1°. Nom de bœuf (ou de vache). 2°. Bœuf.

1°. Nume de bou (COSTINESCU) voinic, gras și ciolănos (MARIAN). *Hăis, tălășman!... Cea, bourean*. ALECSANDRI, T. 902. *Un om mergea la târg... cu doi boi... surilă și bourean*. RETEGANUL, P. I 20^{1/16}; cfr. IV 26^{1/15}.

2°. (Prin apropiere de „boulean“) Bou (în înțeles desmierdător). [Românului îi place] să cânte o doină, să fluiera o horă, fiindând plugul de coarne, să producă alaiu pentru sine și pentru bourenii săi. MARIAN, SE. I 23. *Cum mergea vulpea la drum strigând la bourenii ei [= doi miei prinși la jug], iacă îi iese în cale un lup*. CĂTANĂ, P. III 29.

[Femininul (ad 1°): boureănă = numele unei vaci, ale cărei coarne seamănă mai mult cu ale unui bou, și care e voinică, grasă și ciolănoasă. MARIAN.]
— Derivat din *bour*, prin suf. *-ean* (la origine, probabil: „bou cu coarne ca ale bourului“).

BOURÉL, -EÁ adj., s. m. v. *bouriu*.

BOURÉL s. m. 1°. *Petit aurochs*. 2°. *Escargot*. 3°. *Lucane*. 4°. *Boitelet*. 5°. *Instrument servant à imiter le beuglement du bœuf*.

1°. *Bour* (1°) mic. *În urmă se ivește un bourle murg, cu trei stele în frunte*. MARIAN, T. 43.

2°. Melc. LB., MARIAN.

3°. (Entom.) = rădașcă. MARIAN, INS. 34.

4°. (Ornit.) = împărățel. MARIAN, O. I 304.

5°. P. anal. Instrumentul (ce însoțește „plugușorul“, în ziua de Anul nou) numit mai adesea buhaiu, care scoate un fel de muget ca al bouului. DDRF.

[Și: (ad 2°, + *boier*) boierél s. m. COLUMNNA (1883), 247, cfr. bouresc.]

— Derivat din *bour*, prin suf. dim. *-el* (pentru înțelesul 2° cfr. ZEITSCHRIFT, XXII 466, XXVII 611, XXVIII 104, 319, ROMANIA, XXVIII 109, XXXI 276, unde se citează nume romanece pentru „melc“, care sânt diminutive din „bos“ s. „vacca“).

BOURÉL s. m. *Jeune bouvier*. — Diminutivul lui boar (derivat prin suf. *-el*). *Și-mi ies bourei cu boi Și păcurarii cu oi*. MARIAN, I. 178.

BOURÉSC, -EÁSCĂ adj. (Corne) *d'aurochs*. — (Despre coarnele melcului, în versurile spuse de copii) De *bour*. *Melc, melc, Codobelc, Scoate coarne bourești*. TEODORESCU, P. P. 191. [Și: (+ *boier*, cuvântul „bouresc“ ne mai fiind înțeles): boierésc, -ească. ib., cfr. PAMFILE, J. II 111.]

— Derivat din *bour*, prin suf. adj. *-esc*.

BOURÍ vb. IV^a. (En parlant de cornes) 1°. *Dresser*. 2°. *Prendre la forme des cornes de l'aurochs*. 3°. *Pousser*. — (Despre coarne)

1°. Trans. († și în poezia pop. din Bucov.) A ținea coarnele gata de atac. *Coarnele bouritu-și-o* (descântec). MARIAN, D. 139. | P. anal. (Despre urechi) A ciuli. [Armăsarul] *coada pre spinare rădicându-și și urechile înainte buărându-și... toată herghelia... ocoleă*. CANTEMIR, IST. 76. | Fig. A ținea gata de atac. *Condeiele mai ascuțite decât sulele și mai lungi decât sulifele, asupra-le-și buărează*. id. HR. 447. *Cu sulifa buărată, pre bietul iepure în goană buă*. id. IST. 197.

2°. Refl. (Bucov.) A căpăta forma coarnelor unui bour, cu vârfulurile intoarse spre înăuntru. *Laptele și-o dobândit, Păru' li s'o netezit, Coarnele s'o bourit* (descântec). MARIAN, D. 133.

3°. Unipers. (Țara-Hațegului) A da, a ieși, a crește. *Au început vișelului a-i bouri coarnele*. REV. CRIT. III 90.

[Și: † buără vb. I^a. | Derivat (ad 2°): bourát († buărát, buorát), -ă adj. = (despre coarne) ca ale bourului, bou (III); (despre vite cornute) cu coarne ca ale bourului. *Coarne buorate*. CANTEMIR, IST. 101. *Bou cornat și buarát*. id. ib. 161, cfr. 174. *Taur bourat*. TEODORESCU, P. P. 21^b. *Capră bourată*. MARIAN, SE. I 147.]

— Derivat din *bour*. Cfr. *imbourá*.

BOURÍE s. f. 1°. *Parc à bœufs*. 2°. *Hutte de bouvier*. — (Transilv., Bucov.)

1°. Locul (îngrădit) unde se odihnesc boii (la amiază și peste noapte, vara, la pășune). Cfr. *mere ză, staniște, zăcătură*. MARIAN, POPOVICI, R. D. 164.

2°. Coliba boarului. MARIAN.

[Și: boărie, bouărie. MARIAN. | Și (ad 1°, cu schimb de suf.): bouriște. VICIU, GL. 59, boriște = locul unde

stau vitele vara, afară pe câmp: *Du-te, Ioane, cu sare, că vitele-s în boriște!* (comit. Turda-Arieș) VICIU, GL. 91.]

— Derivat (ad 1°) din *bou*, prin suf. col. -loc. *-ărie*, (ad 2°) din *boar*, prin suf. loc. *-ie*.

BOURÍȘTE s. f. v. *bourie*.

BOURÍU, -IE adj. *Saillant*. — (La origine, probabil, despre coarne ca ale bourului, p. ext. despre țâțe) *Țâțe bourii* = care stau tari și țepure, de se văd subțilie ca niște cornițe (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III 90. (Fig.) *Ochi bourii și adânci ca o prăpastie*. ib. I 220. [Cu alt sufix: *bourél, -ea*. *Boi bourei* (= cu coarne ca ale bourului). ALECSANDRI, P. P. 102/17; TEODORESCU, P. P. 141; MĂNDRESCU, L. P. 217/5; PĂSCULESCU, L. P. 28. *Dragostea de unde naște P...* De la *țâțe bourele*. ib. 406^b/4; cfr. TEODORESCU, P. P. 150^b; (substantivat) *Sub alba hărnă de noapte, de la gât în jos, se trădan bourei si-nilor*. EMINESCU, N. 63.]

— Derivat din *bour*, prin suf. adj. *-iu*.

BOUȘÓR, BOUȚ s. m. v. *bou*.

BOUȚĂ s. f. (Miner.) *Caillou*. — (Ban.) Pietricică (bună de azvârlit). JAHRESBER. III 314. *Aurul turnă în traistă, iar căldarea o umplu cu bouțe*. ȚICHINDEAL, F. 288, cfr. 289. [Pronunț. *bo-u-*.]

— Modificat din *beuță*, prin etim. pop. (după *bou*).

BOVÍN, -Ă adj. *Bovine*. — Din (s. de) familia bouului. *Vite bovine*. URICARIUL, XIV 243. (Veter.) *Pestă bovină*: boală de vite cornute.

— N. din fran. (lat. *bovinus, -a, -um, idem*.)

BOX s. m. *Carlin*. — (Adesea atributiv, pe lângă „câne“) Un soi de câni (H. II 31, VII 476), cu botul negru și turtit, astfel că par cărni (H. II 27), întrebuințați și la vânat (H. I 120). [Plur. *boșci*. H. II 31, IV 85 și *boxi*. H. II 27. ȘI: *bóxă* s. f. H. IV 9, (din germ. *Mops*) *mops, mox* (plur. *mocși*). H. IV 85. | Derivat: *boxin* s. m.: cel mai rău și iute fel de câni. H. IV 116.]

BOX s. a. 1°. *Boxe*. 2°. *Coup-de-poing américain*.

1°. Sport (englezesc), care constă în a se bate cu pumnii.

2°. O armă mică de atac, care se adaptează ușor la mână (alcătuită dintr'o bucată de metal în formă de patru inele alăturate, în care se vără cele patru degete alăturate ale mâinii). *Lasă-l, să-l învâț să-și aducă aminte de cărți măsluite și de boxul meu*. CONTEMPORANUL, V 204.

[Plur. *bóxuri*. | Derivat: *boxă* vb. I^a = a se bate cu pumnii, englezeste.]

— N. din fran. (engl. *box*).

BÓXĂ s. f., **BOXÍN** s. m. v. *box*¹.

BOZ † s. m. *Divinité païenne, idole*. — Zeu păgănesc, idol. *Începură oamenii a se închină bozilor și uitară cu totul pre Dumnezeu*. MOXA, 348/30. *Să se rușineze toți slujitorii de bozi*. PSALT. (1651), 182. *Ți-i nălfat sfântul nume Preste toți bódzii din lume*. DOSOFTEIU, PS. 333. *Voiu pune oasele voastre peste oasele bóziloru voștri*. BIBLIA (1688), 91^b. *Jărtva bozulii său Eliogabal aducând*. CANTEMIR, HR. 206/3. *Bozii... Troadenilor*. M. COSTIN, LET. I 12/33. *Închină-te bóziloru*. MINEIUL (1776), 186¹/2. [Feminine: boază. *O capiște păgânească a unii boadze*. VARLAAM, C. II 61. *Au zidit acea cetate nimfelor (carele eră boazele fântânilor)*. CANTEMIR, HR. 158/10. *Afróditi...*, *boaza dragostelor*. id. IST. 9; cfr. 129. | Derivat: *bozoăie* s. f. *Bozoăie sau dumnezeițe de lut*. N. COSTIN, LET. I 48/9.]

— Din paleosl. *bozi*, pluralul lui *bogü* „Dumnezeu“.

BOZ s. m. (Bot.) *Hiëble, yëble* (*Sambucus Ebulus* s. *Ebulum humile*). — Plantă ierboasă mare, cu miros neplăcut, cu flori albe ca ale socului, cu frunza despicată și fructe negre. PANȚU, PL., H. III 66, 139, 261, etc. *Bozul* face mătasă (niște fire lungi, galbene). PAMFILE, J. I 59. *Hotărâ merge... pe din-sus de niște bozii*. (Mold., a. 1712), URICARIUL, XV 272/16. *Că doar duducile și domnișorii nu răsar ca bozul prin satul nostru!* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Vița de vie tot învie, iar vița de boz, tot răgoz!* CREANGĂ, P. 210. *Par'că-s... niște case văruite cu bozii și cu soc!* JIPESCU, O. 132. *Îl obloji la aripă cu boz...*, ca să-l vindece. STĂNCESCU, B. 23. *Semințe de boji*. (Vânju-mare, în Mehedinți), ap. HEM. 888/12. *Poama de boz*. PAMFILE, I. C. 225. *Trei fire de boz*. ȘEZ, I 200/15. *Bătă de bozie*. ib. VII 90. *Must de bozii*. ib. VIII 151. *Cu alun și cu boji îl descântaiu*. ib. VIII 112. † *A tăia boji la (câni)*: a nu face nici o treabă, a umbla fără căpătăiu. ZANNE, P. I 388. (Cfr. a tăia cânilor frunză). *Poți să te culci liniștit, după ce ai tăiet la boji*. I. NEGRUZZI, V 255. [Plur. *bozi și boji*. † Și: *bóziu* s. m. ANON. CAR., MARDARIE, L. 3386, ECONOMIA, 47, H. II 26, 79, 121, 130, 142, 207, 229, III 242, IV 9, 14, 44, 46, 52, IX 447, etc.; *bózie* s. f. Com. CORBU, LEON, MED. 24, DAME, T. 134. *Bozile și bălăriile*. ODOBESCU, I 148/6, (din plur. *boji*) *boj*. H. X 85, XII 259, LEON, MED. 24, (*boziu + boj*) *bojiu*. H. XIV 84. † Diminutiv: *bozișor, bojișor* s. m. *Or crește bozișori*. MARIAN, I. 321, cfr. (*bojișori*) VASILIU, C. 198.]

— Din rut., rus. *bozŭ*, idem (cfr. ung. *bodza*).

BOZĂ s. f. sing. † Sorte de *cidre*. — (Turcism) Băutură (băută mai ales de femei și copii) acricioasă ca braga, obținută prin fermentarea în apă, în timpul iernei, a merelor pădurețe. ȘIO. Cfr. *cidru*. [Și: *bozán* s. m. DICT. † Familia: *bozagiu* s. m. = vânzător de boză. *Trei bozagii brăhari, ce făceau brăhă în tabără*. (a. 1715), ap. ȘIO. *Bozagii, plăcintari*. BELDIMAN, T. 343; *bozagierie* s. f. *Prăvălie de bozagierie*. DOC. (a. 1796), ib.; *bozagilăc* s. a. = gătirea bozalei și meseria de bozagiu. *Iane, bozagiul din București, cere să lucreze bozagilăc, care s'a oprit fiind lipsă de bucate*. DOC. (a. 1796), ib.]

— Din turc. *boza* (buza), un fel de bragă de meiu.

BÓZĂ s. f. *Graisse* (à graisser les essieux). — (Bouțariu, în Hațeg) Dohot, unsoare de car (din prăvălie). VICIU, GL. Cfr. *păcură*.

BOZAFÉR, -Ă † adj. *Grisâtre*. — (Turcism) Cenușiu. *Șal bozafer...*, cu flori prin colțuri. FILIMON, C. I 599.

— Din turc. *bozaver*, idem.

BOZAGIERIE † s. f., **BOZAGILĂC** † s. a. } v. boză.
BOZAGIU † s. m.

BOZĂI vb. IV^a refl. *Se couvrir de fleurs, moisir* (en parlant du vin, de la bière); *fermenter, lever; s'aigrir, se gâter*. — (Transilv. și Bucov.) A prinde floare s. mucegaiu (despre vin, bere, etc. DICT.), a se dospi, a se acri, a se strică (despre fasolea băută, BUGNARIU, NĂS.), a se serbezi (despre laptele acru, com. TOFAN). [Derivate: *bozăire* s. f. = dospire, acrire, stricare. BUGNARIU, NĂS.; *bozăială* s. f. = floare (pe vin). DDRF.]

— Pare a fi derivat din boză.

BOZĂIALĂ s. f. v. bozăi.

BOZÁN † s. m. v. boză.

BOZĂNĂRIU s. a. v. buzunar.

BOZĂRIE s. f. *Terrain couvert d'hiëbles*. — (Rare; în Mold.) Mulțime de bozi, loc plin de boz. *Uite ce bozărie a răsărit prin curte!* TDRG. [Plur. -zării.]
— Derivat din boz, prin suf. loc.-col. -ărie.

BOZĂTEL s. m. (Bot.) = *stirigoaie*. DDRF., BĂRCIANU, ALEXI. [Și: *bozotél* s. m. = o floare (nedefinită). H. V 319; *bojotél* s. m. BĂRCIANU; *botătél* s. m. CIHAC, II 25, TDRG., BARONZI, L. R. I 128/20, BĂRCIANU; *boțotél* s. m. PONTBRIANT, LM.] Cfr. *bojgățel, bojoței*.

BOZBĂI vb. IV^a v. băjbăi.

BOZDONĂRIU, BOZDUNĂR s. a. v. buzunar.

BOZGÂNDI vb. IV^a trans. *Farfouiller*. — (Ban.) A scotoei (căutând ceva). *A bozgândit tot*. Com. COCA.

— Pentru etimologie, cfr. ung. *bozogul* „a se mișcă”. Cfr. băjbăi.

BOZGOĂNE s. f. plur. v. boscoană.

BOZGÓIU s. m. (Entom.) = bărzăun. MARIAN, INS. 194. Cfr. *bongoiu*.

BOZGÚN s. a. *Guerre*. — (Constanța) Războiu. H. II 239. *Patru bozgunuri am pitrecut, taică! Întâiu' bozgun e ăl de la Sevastopol*. GRAIUL, I 363. [Plur. -gunuri.]

BÓZIE s. f., **BOZIȘÓR, BÓZIU** s. m. (Bot.) v. boz².

BOZMĂ † s. f. v. bosmă.

BOZOĂIE † s. f. v. boz².

BOZOCOĂNE s. f. plur. v. boscoană.

BOZORINĂ s. f. *Marc de prunes*. — (Rare) Resturile de prune care rămân în cazan, după ce s'a fiert țuica. PAMFILE, I. C. 236. Cfr. *boască, borhot, boroghină, hușci*.

BOZOTÉL s. m. (Bot.) v. bozățel.

BOZUMFLĂ vb. I refl. v. bosumflă.

BOZUNĂR s. a. v. buzunar.

BOZÚ s. m. (Bot.) v. boțuț.

BR! interj. v. bār.

BRĂBĂNÓC s. m. (Bot.) v. brebenoc.

BRĂBETE s. m. (Ornit.) (ș. d.) v. vrabie ș. d.

BRĂBÍN s. m. (Bot.) *Bunias orientalis*. — Plantă ierboasă cu flori galbene. Și: colțul-lupului. PANȚU, PL.

BRAC s. a. *Rancart, rebut. Cheval de rancart* ou de réforme. — (Mold.) Rămășiță, ce-i mai rău, ce rămâne după ce se alege ce-i bun. ION CR. I 42. *Luna strălucește peste-a tomurilor bracuri*. EMINESCU, P. 221, cfr. 225. † Spec. *Cal de brac* s. numai *brac* = cal care nu mai e bun de nimic, cal reformat. *Slab și costeliv, ca un cal de brac*. ODOBESCU, III 157/17. *Cărdul de bracuri și caii de rând, scoși din herghelie*. I. IONESCU, D. 370. [Plur. *brăcuri*.]

— Din rut. (rus. s. pol.) *brakŭ*, idem (cfr. germ. *Brack*).

BRĂCĂCEL s. a.

BRĂCĂCĂCĂ, BRĂCĂCĂIE s. f. } v. brăcaci.

BRĂCĂCIU s. a. Sorte de *chaudron*. — Un fel de căldare „spoită, de adus apă” (Tulcea, ION CR. II 219), „care la o vază de apă” (H. XIV 359), „pentru fierberea bucatelor” (H. VII 487, XIV 346). *12 tingiri cu capace și brăcăci*. (Mold., a. 1661) URICARIUL, XVI 205/21. *Ațâta focul, puneă brăcaciul pe pirotii*. T. CERCEL, SĂM. IV 765. *Brusturii de porumbe uscate... începură să părăde și să-și prelingă vâlvoale pe fundul brăcaceilor*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 206; cfr. id. ib. II 552. [Plur. -cace și -căci. † Și: *brăcaci* s. a., *brăcăcie* s. f. = un fel de tingire de aramă, la gură strimțată de tot și jos largă de tot. H. II 285. † Diminutive: *brăcăcel* s. a. = un fel de tingire (H. II 245), *căldărușă* (Tulcea, ION CR. II 219);

brăcăciă s. f. = vas mic pentru adus apă. JAHRESBER. IX 225; cfr. H. II 282, 290.]

BRĂCE s. f. plur. (Îmbrăc.) *Caleçon*. — (Rar; în Bucov.) Izmene. În *Moldova și Țara-românească se îmbracă de regulă cu cămăși nouă, cu brace și colțuni noi*. MARIAN, I. 62. *Leapădă-ți izmenele (brăcii), că crapă Bocean, ca să-1 legăm mai degradă*. SBIERA, P. 240/4. [Și: braci s. m. plur.]

— Din lat. *bracae* „un fel de pantaloni largi“.

BRĂCELE s. f. plur. (Îmbrăc.) v. brăcire.

BRĂCHE † s. f. v. șabracă.

BRĂCIE s. f. (Îmbrăc.) = brăcire. VICIU, GL. 21, LB. [Înțelesurile date de DDRF. „ceinture d'une culotte, lacet, aiguillette“ nu se pot atesta.]

— Din lat. pop. *bracilia (plur. din *brăcie*), cfr. brăcire, brăcinar, brăcină. CONV. LIT. XXXVIII 701.

BRĂCIER s. a. (Îmbrăc.) = brăcire. *Preste mijloc se încing cu brăne negre și brăciere roșii, împestrate cu mai multe colori*. MOLDOVAN, Ț. N. 66.

— Derivat din brăcie, prin suf. instrum. -ar (devenit -er după palatale).

BRĂCILE s. f. plur. (Îmbrăc.) } v. brăcire.

BRĂCINĂ s. f. (Îmbrăc.) }

BRĂCINĂR s. a. și m. (Îmbrăc.) I. *Cordon* (de caleçon ou de chausse). II. *Entretoise*. 1°. *Barre transversale reliant les deux bras de l'armon*. 2°. *Tige de fer reliant les mancherons de la charrue*.

I. Ața (șiretel, sfoara s. cureaua) care se bagă prin indoitura de sus (bata s. veaca) izmenelor (a ițarilor s. cioarecilor), spre a le putea strânge pe mijloc, bărneț, brăneț, brănișor. MARIAN, DAMÉ, T. 169, ȘEZ. V 141, VII 177, BREBENEL, GR. P. Se spânzură singur în temniță, cu brăcinarul său. ODOBESCU, III 543/27. Când s'a stricat carul, Popa și-a rupt brăcinarul. MARIAN, NU. 622, TEODORESCU, P. P. 180, SEVASTOS, N. 211/16. Brăcinar că-și desprindea, Cioarecii'n vine cădea. TEODORESCU, P. P. 629; cfr. 155^p. Bădea 'nalt ca un husar, Lelea până'n brăcinar. MĂNDRESCU, L. P. 139/17; cfr. MARIAN, SA. 140, BUD, P. P. 57, ȘEZ. IV 180/9, MARIAN, T. 349. | (Și la plural:) Copilul... pleacă grăbit, ținându-se cu o mână de brăcinarii pantalonilor prea largi. BRĂTESCU-VOINEȘTI, VIAȚA ROMÂNEASCĂ, IV 224. † Lume, lume și vieață, Brăcinar de ață! POP. A fi tare în brăcinar = a fi bogat. ZANNE, P. III 35. Dacă te ține brăcinarul = dacă te ține cureaua, dacă ai curaj. LM.

II. P. ext. 1°. Splina carului. DAMÉ, T. 9, PAMFILE, I. C. 133. *Inima carului trece pe de-asupra brăcinariului și intră în mijloc*. I. IONESCU, M. 711. *Brăcinar* = o spetează de lemn ce joacă subțim inima carului și unește cele două extremități ale furcii (Secuiul, în Dolj). H. V 154, cfr. IV 75, 118, V 72, IX 43, 115, XI 166, XIV 94. *Crăci oștei au brăcinariu*, ca oșteea să stea oblu. BREBENEL, GR. P.

2°. Ruda de fier care unește coarnele plugului. DAMÉ, T. 35.

[Plur. -nare și -nari. | Și: (cu metateză) bărcinăr, ap. CDDE. nr. 175; (derivat din *breciri*) brecinăr. H. IX 188, brecinăr(iu). ȘEZ. II 150/36, VIII 62, PAMFILE, I. C. 367, SEVASTOS, N. 145, CREANGĂ, GL. 417.] — Disimilat din *brăcirar, din brăcire + suf. instr. -ar. Cfr. brăcire, brăcie.

BRĂCINĂRIȚĂ s. f. 1°. *Rempli ou coulisse* (de caleçon). *Passe-lacet*.

1°. (Rar) Îndoitura de sus de la izmene sau de la cioareci, prin care se trece brăcinarul, bată (2°), betelie, bantă, bartă (2°). LB.

2°. Bețișor crestat la capăt, cu care se vără bră-

cinarul în bată. ȘEZ. II 151/3; cfr. VICIU, GL. [Și: (Mold.) bricinăriță. ȘEZ. II 151, PAMFILE, I. C. 367.] — Derivat din brăcinar, prin suf. -iță.

BRĂCIRĂ s. f. (Îmbrăc.) v. brăcire.

BRĂCIRE s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Ceinture* (longue et étroite). 2°. *Chaîne* (servant à lier la claie d'arrière au char).

1°. (Întrebuințat mai ales la plur. *brăciri*) Cingătoare, „brău îngust de incins“ (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), pentru bărbați și pentru femei (cfr. bată), țesut „din părul scos din lână“ (LIUBA-IANA, M. 21). Cfr. JAHRESBER. III 277, H. VI 233, IX 115, REV. CRIT. III 90, PAMFILE, C., VICIU, GL. Ca încingătoare, servesc brăcirile, brăul, cureaua și prașcia. LIUBA-IANA, M. 21. *Innodăți capetele brăcirilor unul de altul*. MARIAN, SE. II 50; cfr. id. NU. 641. *Tu, măndro, cu brăciri noi, Ce nu mai vini pe la noi?* HODOȘ, C. 65. *Țes la brăciri*. ib. 45. *Și cheamă copilele Să-și aleagă brăcir'le* (Vâlcea). ȘEZ. I 144^b/6.

2°. P. anal. (La plur.) Lănțușurile care leagă codirla de car. DAMÉ, T. 11.

[Alături de plur. *brăciri*, întâlnim și forma *breciri* s. f. plur. = brăul, țesut de femei, pe care-l poartă de obicei Românu (Oravița, com. A. COCA), cingătoare subțire și îngustă de lână (GR. BĂN.). *Descântătoarea ia o frimbie de breciri* (legătură, brău, bete), din care măsoară trei coți. GRIGORIURIGO, M. I 143, cfr. MARIAN, NA. 38; (prin disimilarea grupului *r-r* în *r-l*, cfr. CDDE. nr. 174) brăcile s. f. plur. FRĂNCU-CANDREA, M. 12. *Ți-a țesut niște brăcile, cum n'are nici un flăcău în sat*. SANDU-ALDEA, D. N. 230. *Mănunchiul steagului e înfășurat cu brăne și cu brăcile de strămături*. MARIAN, NU. 267; (din *brăcile*, prin apropiere de diminutivele în -el) brăcele s. f. plur. = bete. H. II 118. *Brăcelele* (brăciri prin Mehedinți și Dolj) sânt o cingătoare lungă, care încunjură corpul de mai multe ori; ele au lățimi variate; unele ajung până la lățimea de 10 cm.; sânt țesute cu lănurii diferit colorate; înlocuiesc la mulți țărani brăul...; cele mai înguste se încing peste brău..., puțin obiceiuite de câmpeni. MANOLESCU, I. 193. *Brăcele cu ciucuri luate de la fete*. H. II 154. | Singulare nouă: brăciră s. f. JAHRESBER. III 314. *Leagă această brăciră de piciorul meu*. CĂTANĂ, P. B. III 54. Și ca „numire ce se dă oilor“ (Cătunele, în Mehedinți). H. IX 37, brecir(iu) s. a. = bețe, brău îngust, cu care se încing omul. ION CR. II 109. | (Din *brăciră*, prin disimilarea grupului *r-r* în *r-n* cfr. brăcinar) brăcină s. f. LM., BĂRCIANU. *Caierul se leagă pe furcă cu brăcină de păr colorat*. BREBENEL, GR. P. | În înțelesul 2°, după DAMÉ, T., ar fi s. m.: *brăcirii*, ceea ce nu ne pare probabil.]

— Din lat. pop. *bracile*, idem. CONV. LIT. XXXVIII 701, MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1258. Cfr. brăcie, brăcinar.

BRĂCLĂ, BRĂCLĂ s. f. (Țes.) v. brăglă.

BRĂCUI vb. IV^a. 1°. *Mettre au rancart, trier en rejétant les choses inutiles*. 2°. *Ne laisser que les choses de rebut; gâter*. — (Mold.)

1°. A alege brăcurile (animalele s. lucrurile cele rele) de o parte din cele bune. ȘEZ. V 39/2.

2°. A rămâne brăcurile, părțile netrebnice din ceva, după ce s'a ales ce a fost bun (ȘEZ. IX 151); a strica ceva prin alegerea numai a părților bune. *Am brăcuit toată pădurea, până am tăiat lemn de casă*. PAMFILE, C. *Toată pădurea este ciuntită și brăcuită de dînșii*. I. IONESCU, M. 643; cfr. id. D. 437. *Poate vr'un pedant..., peste un veac, Printre tomuri brăcuite așezat — și el un brac — Te-o strânge'n două șiruri*. EMINESCU, P. 225.

[Derivate: brăcuire s. f., brăcuiură s. f. Dintr'o

masivul Bucegiului. VLAHUȚĂ, D. 52. [Plur. -dișuri poate, și -dișe.]

II. S. m. (Bot.) 1°. = cosor. PANȚU, PL.

2°. = peniță, numit și (Snagov, în Ilfov) brădișgalben. ib.

3°. = ferigă (Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV, II 731.

[Și: (ad 1°) brădișiș s. a. (plur. -nișuri) = pădure de brazi și molizi. MARIAN, INS. 256. *Petrece vara prin brădișișuri*. id., brădiniciu s. a. (plur. -niciuri) = locul unde sânt crescuți mai mulți brazi la olaltă. MARIAN.]

— Derivat din brad, prin suf. col. -iș.

BRĂDIȘCÂN s. m. v. brad.

BRĂDIȘOARĂ s. f. (Ornit.) = (Munt.) găinușă (II). MARIAN, O. II 214.

— Derivat din brad, prin suf. dim. -ișoară.

BRĂDIȘOR s. m. (Bot.) I. 1°. 2°. *Petit sapin*. 3°. *Genévrier (Juniperus communis)*. II. 1°. *Lycopodium Selago, annotinum et clavatum*. 2°. *Equisetum arvense et maximum*.

Diminutivul lui brad (derivat prin suf. -ișor).

I. 1°. Brad mic.

2°. Spec. Brad mic ce se pune pe coperișul caselor în construcție. | P. ext. Șomoig de paie, de fân, care se pune pe acoperișul caselor în construcție, ca să nu se apropie relele de ele. ȘEZ. III 49.

3°. = jneapăn. LB., PANȚU, PL.

II. P. anal. Diferite plante care au asemănare cu un brad mic, cfr. H. IX 153 și 188 (între numirile de „ierburi“ nedefinite mai de aproape).

1°. Mică plantă ierboasă, numită și cornișor-de-munte. PANȚU, PL. || = cornișor. ib. || = piedicută. ib.

2°. = barba-ursului. ib. || = părul-porcului. ib., ȘEZ. IV 29/25.

BRĂDOAICĂ s. f. v. brădoaie.

BRĂDOAIE s. f. *Baquet*. — (Ban., Mehedinți) Vas de lemn. *Cașul se svântă, se frământă, se sară, și se pune în brădoaie sau în burduf*. I. IONESCU, M. 368. *Brânză tare sau de brădoaie*. H. IX 52. [Cu pronunț. dial. *brădoane* = vas mic de lemn. N. REV. R. (1910), 85. | Cu alte sufixe (și în parte și) cu alt înțeles): *brădoaică* = o puțină mai mică (Și-șești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, „având o capacitate de 2-4 cufe de apă“. PAMFILE, I. C. 165-166; (Bihor) *brădie* = măsură de capacitate pentru măsurat grâu, păpușoiu, orz, etc., de vreo zece ocale POMILIU, BIH. 1005, măsură veche de 20 itii (= litruri). REV. CRIT. IV 337. *Să și-i vârs cu brădia*. POMILIU, B. 64/8.]

— Avem a face, pe cât se pare, cu forme contaminate din ung. *bödöny* „puțină mică“ (cfr. bădăiu, budăiu) și din brad (materialul din care sânt făcute). Cfr. brădanită.

BRĂDÓCIU, BRĂDÓIU † s. a. } v. brăduleț (4°).

BRĂDÓȘ s. m.

BRĂBUCEÁN, BRĂDÚIU s. m. v. brad.

BRĂDULĂ s. f. *Gros bâton de sapin*. — *Brădulă* = ciomag sau bătă mare de brad (Bran). VICIU, GL.

— Derivat din brad.

BRĂDULÉȚ s. m. (Bot.) 1°. *Petit ou beau sapin*. 2°. Sorte de plante. 3°. *Ornement représentant un sapin* (cousu sur les manches de chemises). 4°. *Brioche*.

Diminutivul lui brad (derivat prin suf. -uleț).

1°. Brad mic, brad frumos. *Sus, în vârf de brăduleț, S'a oprit un șoimuleț*. ALECSANDRI, P. P. 31/1. | Fig. Român voinic. *Vai de Ungurul semeț, Ce luptă c'un brăduleț*. id. P. III 158.

2°. (Văleni, în Muscel) Numire de buruiană (nedefinită mai de aproape). H. IX 472.

3°. P. anal. (Transilv.) Cusături pe mânecile ieii. MOLDOVAN, T. N. 301, BREBENEL, GR. P., (Săliște) Com. A. BANCIU. Cfr. brad II, 3°.

4°. Un fel de colac împletit, ce se face în ziua de Sf. Toader (REV. CRIT. III 90) și în ziua de Patruzezi-de-mucenici (MARIAN, SE. II 161-162), cu deosebire când copiii se prind „veri“ (ib. II 86) s. fețele „surate“. *La însurătoare, m'am învățat și eu cu ele, în ziua de Sân-Toader, în jurul mărutui... și am gustat din brădulețul (colacul) rupt în două între ele (= surate)*. REV. CRIT. I 222. [Și: *brăduleț* (singular nou, din plur. *brăduleți*). *Copiii se prind veri prin mijlocirea unor colăcei-care se numesc brăduleți și care se acață în pruni sau în alți arbori... Acela al cărui brăduleț cade mai întâiu (din pomul scuturat) este vârul cel mai mare (Orlat, în Transilvania)*. MARIAN, SE. II 162. | Cu alte sufixe: *brădóiu* † (Atestat numai la ANON. CAR. sub forma dial. *brădon*) *brădony* = nomen tortae; (Telemann) *brădóciu* s. m. GRAIUL, I 147, (Munt.) *brădóș* s. m. MARIAN, SE. II 161-162 (p. ext. și pentru „ziua de Patruzezi-de-mucenici“ ib. f. 381).]

BRĂDULÉTE s. m. (Cul.) v. brăduleț (4°).

BRĂDUȘCÂN, BRĂDÚȚ s. m. v. brad.

BRĂFTURĂ s. f. v. prafțură.

BRĂGĂ s. f. 1°. *Malt*. 2°. *Résidu des céréales ayant servi à la distillation de l'eau-de-vie*. 3°. *Boisson rafraichissante faite de jus de millet fermenté*.

1°. † (Atestat numai sub forma *brahă* în LB.) Orz măcinat care se întrebuintează la fabricarea berii.

2°. *Braică* = rămășițele care rămân în căldare după fierberea vinarsului [= rachiului] de bucate. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; *Brahă* = bobală, lături. VICIU, GL. 20. *Din prefacerea produselor în rachiu iese și un nutreț, braha, care servă la îngrășarea vitelor*. I. IONESCU, D. 252. *Mai bine [boii acestia]... ar sta la bragă, pe somn și pe mâncare*. DONICI, ap. TDRG.

3°. Băutură răcoritoare preparată din zeamă de meu răjnit, fierț și fermentat, s. din bucățele de pâine fermentate în apă. PAMFILE, I. C. 191. *Bragă* = băutură făcută din apă și făină de meu sau mălaiu, care se bea și se mănâncă ca ciorbă în post, cu mămăligă. H. II 256; cfr. ib. II 81, III 74, XI 401, XIV 60. *Bragă* = cervisia milliacea. ANON. CAR. *Braga este, ca băutură, foarte răcoritoare și igienică*. CARAGIALE, M. 161. *Braga dulce, braga rece! Hai la braga rece, Cine bea de dor îi trece*. TEODORESCU, P. P. 121. *Îl sfătui să beie mai cu băgare de samă, căci roșul nu-i brahă*. CONTEMPORANUL, VI, I 386. *Covașa are mare asemănare cu braha (bragă)*. ȘEZ. VII 74. *Bragă deasă, Peste masă* = prieteșug mare. ZANNE, P. III 484. *Apa-i bragă, nu alteeva*: turbure ca braga. Com. I. PAVELESCU. [Și: (Mold., din rut. *braha*) *brăhă* s. f. H. I 65, III 4, 50, X 414, 558, XVI 189; (la Moți) *braică* s. f.]

— Din rus. braga, idem.

BRĂGĂ s. f. (Bot.) v. braghină.

BRAGADÍR † s. m. v. brigadă.

BRAGAGERIE s. f. 1°. *Boutique où l'on fait et où l'on vend la „bragă“*. 2°. *Métier de „bragagiú“*.

1°. Localul unde se prepară sau se vinde braga. COSTINESCU. *Dacă îi este sete, intră într-o bragagerie*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. Meseria bragagiului. COSTINESCU.

[Și: (Mold., < *brăhar*) *brăhărie* TDRG., după PONBRIANT și: † *brăgăgie*.]

— Derivat din bragagiú, prin suf. abstr. -loc. -erie.

BRĂGĂGIE † s. f. v. bragagerie.

BRAGAGIU s. m. *Fabricant ou marchand de „bragă“* — Fabricant sau vânzător de bragă. *Simigliii... împreună cu bragagii... făceau contrast cu alunarii.* FILIMON, C. I 610. *Acolo se așeau pe vine, în șir, unul lângă altul, merari, simigii și bragagii, cu tablălele și panerale lor.* GHICA, S. 676. *Se aude, acoperind tot zgomotul stradei, glasul unui bragagiu.* CARAGIALE, M. 161. *Plan de bragagiu* = prost, care nu izbutește. ZANNE, P. V 96. [Și: **braghagiu** s. m. ALECSANDRI, T. 531. | Cu alt sufix: (Mold.) **brahâr** s. m. DICT.]

— Derivat din bragă (brahă), prin suf. nom. agent. -agiu.

BRĂGHILĂ s. f. (Bot.) }
BRĂGHIN s. m. (Bot.) } v. braghină.
BRAGHIN s. m. (Bot.) v. băgrin.

BRĂGHINĂ s. f. (Bot.) Variété de raisin. — (Munt.) Varietate de struguri (PANȚU, PL.) de culoare galbenă-albă (H. IX 55), roșie sau neagră, rară în boabe și foarte gustoasă (H. V 3), cu bob roșu, mare (H. VI 235), se coace înaintea tuturor strugurilor (H. XI 5), din care iese vinul roșu deschis (H. V 70); cfr. IX 458, XVI 3, 30, 41, JIPESCU, O. 53. *Strugurii se împart în: negru, moale... braghină sau vulpe.* H. IV 83. [Și: **brăghin** s. m. H. II 125; **brăghilă** s. f. H. II 207, **brăgă** s. f. H. VI 233.]

BRĂGLĂ s. f. (Țes.) v. brăglă.

BRĂGLĂ s. f. (Țes.) = vătălă. (Mai cu seamă la plural) PAMFILE, I. C. 273; VAIDA; REV. CRIT. III 90; LIUBA-IANA, M. 116; H. V 36, 149, VI 233, XVI 22, 31; (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU. *Bătea cu brăgla.* RETEGANUL, P. V 40²⁴. *Te văd, lele, în războiu, Cum îți umbliă mâinile, Cum tot dai cu brăgla.* BIBICESCU, P. P. 33, cfr. HODOȘ, P. P. 199. † *A se pune la brăgla mari* = a se apuca de o treabă grea. ZANNE, P. V 96. [Și: bărglă LB., ȚARA OLTULUI, III, nr. 44; BREBENEL, GR. P., VICIU, GL., bărlă POMPIIU, BIH. 1005, ȘEZ. VII 185, VIII 147, CANDREA, Ț. O., VICIU, GL., brăclă H. XVI 11, brăglă MARIAN, brăclă PAMFILE, I. C. 273, blăglă. BĂRCIANU.]

— Pare a deriva dintr-o formă mai veche *bărdlă (cfr. arom. *bărdilă*, alături de *bărdă*, idem), iar acesta din slav. *bьrdlo (cfr. ceh. *brdlo* „spata războiului“, derivat prin suf. instr. -lo din *bьrdlo*, idem, răspândit în toate limbile slave, cfr. BERNEKER, SL. WB. 118). Cfr. CIHAC, II 9.

BRĂGLĂR s. a. (Țes.) = arțar (2°). DAMÉ, T. 135, PAMFILE, I. C. 273, ALEXICI, L. P. I 32²⁴; H. V 150. [Și: **brăglare** (Olt). ȘEZ. VIII 147.]

— Derivat din brăglă, prin suf. instr. -ar.

BRĂGLĂRE s. a. (Țes.) v. brăglar.

BRĂHĂ s. f. v. bragă.

BRAGAGIU s. m. v. bragagiu.

BRĂHĂIȚĂ s. f. (Bot.) Sorte de *champignon*. — O ciupercă fără picior care are forma unui ou și se întrebuițează, dacă s'a uscat, la tăieturi, spre a opri sângele. H. III 321.

BRĂHĂLNIȚĂ s. f. *Femme grasse et sottie*. — Femeie grasă și greoaie (Neamțu). ION CR. IV 188. [Cu alt sufix: **brahoănă** = femeie înaltă, grasă și tare toantă. ȘEZ. II 150³⁰.] Cfr. bărhăiu.

BRĂHĂR s. m. v. bragagiu.

BRĂHĂRIE s. f. v. bragagerie.

BRĂHĂL, -Ă adj. (Anat.) *Brachial*. — A(1) brațului. — *Arteră brahială*. [Scris și: *brachial*.]

— N. din fran. (lat. *brachialis*, -e, idem).

BRĂHICEFĂL, -Ă adj., subst. (Etnogr.) *Brachycephale*. — Cu feasta capului aproape rotundă (cfr. dolichocefal). *Luând însă în mână mai multe fește de mort, vezi că... unele sânt brăhicefale, altele dolichocefale... De obicei însă brahicefali, au feasta turțită (sânt platicefali), iar dolichocefali o au mai înaltă (adecă sânt hipsicefali).* MEHEDINȚI, G. F. 195. *Un popor brahicefal.* MURGOI, SĂM. VI 94. [Scris și: *brăhicefal*.]

— N. din fran. (din grec. βραχός „scurt“ și κεφαλή „cap“).

BRAHMĂN, -Ă adj., s. m. (ș. d.) v. braman ș. d.

BRĂHNÍ vb. IV^a v. brenni.

BRAHOĂNĂ s. f. v. brahălniță.

BRĂICĂ s. f. v. bragă (2°).

BRĂICĂ s. f. *Chienne braque*. — Nume de cățeală de vânat. H. IV 10 și 86; V 447; VIII 154; IX 212, JIPESCU, O. 51.

— Pare a fi germ. *Bracke* s. fran. *braque*. Cfr. barac.

BRĂIE s. f. (Bot.) v. brelu.

BRĂIER s. a. (Zid.) Tipar de brăie (II 2°). H. X 261.

— Derivat de la brăie (pluralul lui *brăiu*), prin suf. instr. -ar (trecut în -er după palatală).

BRĂILEAN, -Ă, -CĂ adj., subst. I. *De Brăila*. II. 1°. *Habitant de Brăila*. 2°. Vent. 3°. Plante. 4°. Danse paysanne.

I. Adj. (la fem. *brăileană*). De s. din Brăila.

II. Subst. 1°. (la fem. *brăileancă*). Locuitor din Brăila.

2°. S. m. Un vânt. H. XIV 344, III 157.

3°. S. f. O plantă (H. X 205, XVI 146, 280) care crește pe la poalele munților și e întrebuițată în medicina populară (ION CR. IV 154).

4°. S. f. Un danț țărănesc. JIPESCU, O. 52, PAMFILE, J. I 289.

[Pronunț. *bră-i*.]

— Derivat din Brăila, prin suf. orig. -ean.

BRAIU s. a. 1°. *Instrument en bois servant à presser le fromage dans un tonneau*. 2°. *Barre de fer servant à presser la farine dans des sacs*.

1°. (Mold. și Bucov.) Pilug de lemn, având o lungime de peste un metru, rotund și gros cam de un lat de mână, la capăt de obicei cu scrijălituri, cu care se bate brânza în berbință, cfr. *brighidău*. MARIAN, PAMFILE, I. C. 35, ȘEZ. II 150, VII 100, VIII 93; H. I 100.

2°. Drug de fier cu care se îndesește făina în sacii la moară (Horodnic, în Bucovina). Com. A. TOMIAC.

— Din rut. braj, idem.

BRĂMĂN s. m. *Brahmane*. — Membru al castei sacerdotale, cea dintâi din cele patru caste ale Indiei, castă care se credeă ieșită din capul lui Brahma. [Și: **brahmán** s. m., **bramín** s. m. | Derivate: **brămănic, -ă** adj.; **bramanism** s. m. sing. = religia indiană în care se adoră trei divinități, dintre care cea dintâi este Brahma.]

— N. din fran. (lat. *brachmanus* < sanscr. *brahman*).

BRĂNĂ s. f. (Zid.) v. brâu.

BRĂNĂR s. m. Fabricant sau negustor de brâne. Cfr. MARDARIE, L. 2589.

— Derivat din brâne (plur. lui *brău*), prin suf. nom. agent. -ar.

BRĂNAȘ s. a. v. brâu.

BRÂNCA s. f. I. 1°. *Patte*. 2°. *Main*. 3°. *Poussée*. II. 1°. *Aiguille* (de montre). 2°. Instrument de torture. 3°. *Pilastre* (de corridor). 4°. Une des parties du métier à tisser.

I. 1°. Partea de jos a picioarelor animalelor, cfr. labă. *Brânca leului*. CANTEMIR, IST. 153. *Să fii căne'n patru brânci!* BIBICESCU, P. P. 388. | Fig. Stăpânire, robie (cfr. ghiară). *Să ne scăpăm stăpânul din brâncile lupului*. RETEGANUL, P. III 41. || (Adesea, ca element de compoziție în numiri de plante:) *Brânca-porcului* = a.) *huberic*. PANTU, PL.; b.) (Bucov.) *cînșteț*. ib. *Brânca-porcului se face grasă și frunzoasă și se pune în mánjală pentru firele de țesut pânza de cănept*. H. X 420. | *Brânca-ursului* = a.) *crucea-pământului*. LB., PANTU, PL.; b.) *pedicută*. PANTU, PL., BIANU, D. S. (cfr. germ. Bärenklau). | *Brânca-măței* = *crucea-pământului*. BARCIANU.

2°. P. ext. (Bihor, Munții-apuseni, Șimleu, Ban., pe aiurea mai ales în glumă; cfr. labă, ghioambă) *Mână*. POMPILIU, BIH. 1005, JAHRESBER. IV 326, FRÂNCU-CANDREA, R. 49, VAIDA. *Patrusprezece îl cu brânca lui au tăiat*. ȘINCAI. HR. II 74, cfr. 264, IORGA, S. D. XIII 46. *Cu trei mândre să'ntâlneă, Cu una brânca dădea*. ALEXICI, L. P. 78, cfr. 163³/₃, 196¹/₃. *Dar cu fuga am scăpat, Din brânci de la un bărbat*. DOINE, 279. *Dă-i peste brânci!* | *Pumn* (ca măsură; tot astfel lomb. *branca*). *Trei brânci de tărîțe*. ZANNE, P. III 521.

|| *Pe brânci* (în opoziție cu „în picioare”) = (despre animale), pe câteși patru picioarele, (la oameni) pe mâni și pe picioare (ca animalele), pe foale, (la copii) de-a bușile, rezemat în palme și în picioare (când nu pot sta copăcel s. pop). *Dulăii, unii în picioare... alții pe brânci lăsați*. CANTEMIR, IST. 130. *Și-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brânci decât în picioare*. CREANGĂ, A. 79. *S'au tărăit* (DRĂGHICI, R. 172), *se trag* (ȘEZ. IV 135), *se urcă* (ALECSANDRI, P. IV 1¹/₂), *suindu-se* (ISPIRESCU, L. 56) *pe brânci*. *Jos copii, pe brânci* (= la pământ) *cu toții!* ODOBESCU, III 90. *Doarme* (ISPIRESCU, L. 394, ALECSANDRI, P. P. 100¹/₁), *șade* (ȘEZ. IX 146) *pe brânci* (= cu fața în jos). | (Cu același înțeles, despre oameni, în glumă) *în patru brânci* (= în patru labe. *Abia scăpaiu, Prin urzici, În patru brânci*. RETEGANUL, TR. 170, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 112. | *A cădea, a da*) în (s. pe) *brânci* = a cădea (cu fața) la pământ (istovit de oboesală s. în semn de închinare). *Mâna... călărețului... nu lasă dobitoacul să cadă în brânci*. CONTEMPORANUL, III 921. *Din deal la vale, până nu vei da în brânci, nicăiri nu te poprești!* ZANNE, P. I 301. *Stambulul cade'n brânci*. ALECSANDRI, P. III 375. *Muncești până cazi pe brânci*. PANN, P. V. I 135. || *Brânci!* (în legătură cu verbe ale mișcării) = direct, ață, sfoară, găitan, glonț, pușcă. *A plecat turbat... brânci la Doca acasă*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 13.

3°. Eliptic. (La plur., în legătură cu verbul „a da”; cfr. *imbrânci*) *împinsătură* (repede și fără veste). *Pândeă vreamă, ca să-i dea brânci sfintei, undeva să o surpe jos*. MINEIUL (1776), 181²/₁. *Și-i dete brânci, de-l aruncă cât col*. SLAVICI, N. II 252. *Sus pe mal îl așază, Brânci în Dunăre că-i da*. TEODORESCU, P. P. 555, cfr. ȘEZ. III 76. *Și văzând-o că-i prea rară [sita], I-a dat brânci pe ușafară*. MARIAN, SE. I 31. | Fig. (Subiectul e inima) *Bold*, ghes, îndemn. *Inima îi dete brânci, și ea nu se putu oprî, ci îl sărută*. ISPIRESCU, L. 47, cfr. id. ib. 234, U. 99¹/₃. *Acuma nu-mi mai dă inima brânci la nimăcuri*. JIPESCU, O. 41.

II. P. anal. 1°. Arătătorul orologului (Brașov, Dridif, comit. Făgăraș). VICIU, GL.

2°. † Mănușă de fier care servea ca instrument de tortură. *Cu mănuș(i) ascuțite, brânci de her îi strujiră coastele*. DOSOFTEIU, V. S. 73, cfr. ib. 20, 64, 67, 74, 91, 97, 134. *Și-lu zgâriiară pre spinare, cu brânci ascuțite și tăioase*. MINEIUL (1776), 119²/₁. cfr. ib. 94¹/₁.

3°. Săgeată (mic stâlp, la intrarea caselor), cfr. bold (III 1°). POPOVICI, R. D. 164.

4°. O parte a războiului (fără explicare). ȘEZ. VII 185. [Plur. *brânci*. | Șt: (singular refăcut din plur., ad I 3°) *brânciu* s. m. *Numai câte un brânciu le da... și se duceau peste cap*. ISPIRESCU, L. 108, (ad I 3°, la plur.) *brângi*. GRAIUL, I 34. | Diminutive: (ad I 2°) *brânculiță* s. f. *Borșul... n'ai cum să-l mănânci fără lingură; celelalte, stavă Domnului, le tai cu brânculița*. ap. TDRG., cfr. PAMFILE, J. I, ȘEZ. VIII 90. Înseamnă și o plantă (nedefinită). H. III 242, (ad I 3°) *brâncișor* s. m. *Dându-i un brâncișor*. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG., cfr. *brâncuță*. — Din lat. *branca*, idem.

BRÂNCA s. f. sing. I. 1°. *Étranguillon*. 2°. *Salicornia herbacea*. II. *Erysipèle*.

I. 1°. (Med. pop.) Boală de vite (H. III 141, 232, X 25, 72, XI 519) și de porci (XII 279, ȘEZ. IX 146, ION CR. I 46, ECONOMIA, 102). Vita cuprinsă de *brâncă* se umflă la gât sau la cap, porcul la gât. Doboitoac atins de această boală primejdioasă geme, nu mănâncă și, slăbind tot mai mult, în cele mai multe cazuri pier. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5, ȘEZ. III 146. (Leacuri: ȘEZ. III 50; VI 52; VII 98). *Mâncă-l-ar brânca să-l mănânce* (pe purcel) ! CREANGĂ, P. 76. *Dete și brânca într'înșii* (în porci). ȘEZ. II 219.

2°. (Bot.) Plantă ierboasă fără frunze, cu flori verzi s. alburii care formează spice cărnoase; crește prin locuri sărate. Se mai numește: *iarba-porcului*, *iarbă-sărată*, *gușteriță* (PANTU, PL.), *brâncariță* și se întrebunțează ca medicament contra umflăturii de gât la porci (H. I 56).

II. (Med. pop.) Orbalț. PISCUPESCU, O. 232, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 18, LEON, MED. 122, BIANU, D. S., H. II 12, (= umflătură în forma castravetelui) 292, III 141, VII 195, IX 315, XII 60, Com. COCA. (Descânțete: ȘEZ. I 198, II 93, TEODORESCU, P. P. 366). *Brânca* se face la picioare, mâini, solduri și la cap; ea e o bubă ascunsă și lucrează la os. ȘEZ. VI 85.

[Augmentative: (în descânțete) *brâncoiu* s. m. MAT. FOLC. I 620, *brâncoaică* s. f. ȘEZ. I 198.]

— Cuvântul se găsește și în sârb. (în Ban.) *brnka* „orbalt”, și pare a derivă din paleosl. *bręknę* „mă inflamez” (BERNEKER, SL. WB. 84); cfr. și *brânt*, *obrinti*.

BRÂNCĂLĂU, -AIE adj. *À grosses pattes*. — Cu brânci mari. *Am o vacă brâncalaie*. GOROVEI, C. 237. [Șt: (în ghicitori) *brâncovân*, -*âncă* adj. ib. 237, 311.] — Derivat din *brâncă*, prin suf. augm. -*ălău*.

BRÂNCĂRIȚĂ s. m. (Bot.)

1°. = *brâncă*² (I 2°). GRIGORIU-RIGO, M.

2°. Buruiană galbenă și lată, care se face pe copacii cei mari. MAT. FOLC. I 702, GRIGORIU-RIGO, MED. I 106; cfr. H. XI 58.

— Derivat din *brâncă*², prin suf. -*ariță*.

BRÂNCEA s. f. Nom de chien de berger. — Nume de câne ciobănesc (H. V 447, IX 37) s. de vânat (H, V 338). [Cu alt sufix: *brâncuș*.]

— Derivat din *brâncă*, prin suf. calif. -*ea*.

BRÂNCÍ vb. IV^a v. *imbrânci*.

BRÂNCIÓG s. a. (Geol.) *Terrain pierreux*. — (Prahova) Pământ pietros. DAMÉ, T. *Sapă în silă, dar sapă vesel bieții țărani nostri, în branciogul sterp al dealurilor Plevnei*. ODOBESCU, III 565.

BRÂNCIȘ adv. *À quatre pattes*. — Pe brânci, de-a bușilea.

— Derivat din *brânci* (plur. lui *brâncă*, I 3°), prin suf. adv. -*iș*.

BRÂNCIȘOR, BRÂNCIU s. m. v. *brâncă*¹.

BRÂNCOAICĂ s. f. } v. brâncă².
BRÂNCOIU s. m. (Med. pop.) }
BRÂNCOVÂN, -CĂ adj. v. brâncălău.
BRÂNCULIȚĂ s. f. v. brâncă¹.
BRÂNCUȘ, -Ă subst. v. brâncea.

BRÂNCUȚĂ s. f. Diminutivul lui brâncă¹ (derivat prin suf. -uț).

I. Brâncă mică. LM. || (Bot.) Brâncața-voinicului = voinicică. PANȚU, PL. | Brâncața-de-pisică = su-
 lițică. ib.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă (*Sisymbrium officinale*), cu flori mici galbene, numită și: frunza-voinicului, sămăcuță. PANȚU, PL.

2° = rapită sălbatică. ib.

3° = năsturel. ib.

4° = bobilnic. ib.

[Ad II 2° și (Transilv.) brunerut, bruncuț s. m., bruncuță s. f. < germ. Brunnenkresse + brâncuță.]

BRANDABURCĂ s. f. (Bot.) v. bandrăburcă.

BRANDEBÚRG s. a. *Brandebourg*. — (Mai ales la plur.) Șnururi sau găitane ce atârnă pe piept (mai ales la unele uniforme militare), spre podoabă.
 — N. din fran.

BRÂNDUȘ s. m. (Bot.) v. brândușă.

BRÂNDUȘĂ s. f. (Bot.) I. Numire pentru mai multe plante cu rădăcina bulboasă și cu florile în formă de pânie. *Ici atât brândușe și colea dedepei*. ODOBESCU, III 173. *Mă plâng brândușilor, De jalea mătușilor*. TEODORESCU, P. P. 84. *Foiuleancă de-o brândușă*. ȘEZ. II 184.

1° = brândușă(-galbenă) Una dintre plantele care înfloresc între cele dintâi, primăvara (*Crocus aureus*), cu flori galbene aurii, numită și șofran-galben. PANȚU, PL. | brândușă(-de-primăvară) = brândușă-albastră = brândușă-de-munte: cu flori violete sau albe (*Crocus Heuffelianus*), înflorind primăvara, numită și: mițuvelu, șofran, șofranel. ib. | brândușă(-albă) = brândușă-mică: cu flori albe (*Crocus reticulatus*) s. albastre deschise. ib., cfr. H. III 242. *Stă zarea de brânduși albită*. VLAHUȚĂ, P. 69. | brândușă-de-vară. H. III 242.

2° = brândușă(-de-toamnă) = (Bucov.) brândușă-morților: cu flori roșietice și liliachii (*Colchicum autumnale*), foarte veninoasă, crescând pe livezi, toamna. Se mai numește: bălură, ceapa-ciorii, brândușei, ghicitori, rusceă-de-polană. PANȚU, PL., MARIAN, CH. 9, H. III 242.

3° = lăcrămioare (Rușor, comit. Solnoc-Dobăca). VICIU, GL.

4° = ghiocel. C. NEGRUZZI, I 96-97.

II. Nume de vacă. H. II 131, JIPESCU, O., MARIAN. [Plur. *brândușe și brânduși*. | La ANON. CAR. găsim *brëndushë* = viola, care pare a fi o traducere greșită. | Și: (refăcută din plur.) brânduș s. m. MAT. FOLC. 53. | Diminutive: brândușel s. m. = brândușă de toamnă. PANȚU, PL., PĂSCULESCU, L. P. 65; = brândușeă s. f. *Avea Costea mieușele Câte-s vara brândușele*. TEODORESCU, P. P. 514, cfr. 302, JARNIK-BĂRSEANU, D. 243, 288, brândușiță s. f. HODOȘ, P. P. 118, MARIAN, SE. I 147.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *brnduša* „colchicum autumnale“).

BRÂNDUȘĂ s. f. (Bot.) }
BRÂNDUȘEL s. m. (Bot.) } v. brândușă.
BRÂNDUȘIȚĂ s. f. (Bot.) }
BRÂNECIU s. a. (Îmbrăc.) v. brâneț.
BRÂNEL s. m. v. brâu.

BRÂNEȚ s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Cordon* (de caleçon ou de chausses). *Bande* (de terre). 2°. *Ceinture étroite* (de paysanne). 3°. *Corde (à musette)*. 4°. *Ceinturon*.

1°. (La portul bărbătesc al țăranilor) Șiretul care se bagă prin indoitura de sus a izmenelor, a ițarilor s. a. cioarecilor, spre a-i strânge pe mijloc, cfr. brânișor, brăcinar. ZANNE, P. III 25. Bata [izmenelor] e străbătută de *bârneț*, de unde și specia de izmene cu *bârneț*. *Bârnețul* e de lână colorată, lung de 2 metri aproape, și se bagă pe bată, apoi se strânge după cât e pântecelul. ȘEZ. IX 38. *Izmene de in, Cu bârneț de ibrișin*. SEVASTOS, N. 395^b/₁₀. *Sumete-mi, mândră, brânețu', Că mă suvoalbe lotrețu'!* RĂDULESCU-CODIN. *Când ți'a ieși, noaptea, ied înainte, să știi că-i dracu', să-i arunci bârnețu' în coarne, că pe urmă nu-ți mai scapă*. ȘEZ. I 278²⁵. *Nici lelea cu bârneață, nici badea cu altițe*: adică bărbatul să fie bărbat, și femeia femeie. ZANNE, P. III 25; MAT. FOLC. I 107: †† *A se luă cu cinevă de brâneț* = de brâu (v. c.). | P. anal. (Rar) *Bârneț de moșie* = o fâșie de pământ. ZANNE, P. III 25. (Cfr. o sfoară — s. o curea — de moșie).

2°. (La portul femeiesc; mai ales la plur.) O cingătoare a țăranelor, cfr. bete, frânghie, brăuleț. Nevestele... peste catrințe se leagă, de regulă, cu *brânețe*, numite altmintrelea și *bârnețe* sau *frânghii*. MARIAN, I. 64; cfr. 63, NA. 44. *Brăuleț purtat de fete și femei; pe când brăul lat încinge cămașa... bârnețul, cu mult mai îngust, se pune de-asupra prigitoarei, și este cu atât mai lung și mai frumos, cu cât cea care-l poartă e mai bogată; lungimea sa ajunge până la 6 m. (Pojarita, în Bucov.) Com. A. PROCOPOVICI. Prigitoarea (= cătrînța) vine legată cu așă numitele *brânețe* (la femeile de pe Bistrițioara); acestea sânt lucrate cu multă artă, sânt alese cu mai multe figuri și culori, după etate. MOLDOVAN, Ț. N. 302. *Îmbrăcămîntea femeii, vara, se alcătuiește din opinci sau botine, ițari până la genunchi... brâu și bârnețe*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 127. *Vinde, maică, două rețe Și îmi cumpără bârnețe*. MARIAN, SA. 26. | P. ext. În celelalte sate din Bucov. se numește *brâneț* și un ștergariu îngust, de in sau buruncuic, cusut pe la capete cu diferite flori de strămătură și mătase, pe care în timpul de față îl pun ca înfrumusețare pe la icoane; mai de mult însă, după cum mi s'a spus, femeile se încingeau cu asemenea brânețe, și la capete le lăsa să spânzure în jos. MARIAN, NU. 143. | Fașă. *Brânețul* se întrebuintează, pe alocuri, și la înfășatul copiilor. Cfr. MARIAN, NA. 89.*

3°. Baieră. *Bârneață* = împletitura ce o pun băieții, mai ales flăcăii, la traista ce[-] poartă de-a șold. ZANNE, P. III 25.

4°. † Cingătoare (de sabie). *Leafa în brânețele sabiilor să-și poarte*. CANTEMIR, HR. 220¹².

[Și: (cu metateză, în Mold.) *bârneț*. De la plur. *bârnețe* (H. X 436, 508) s'a reconstruit, pe alocuri, un sing. *bârneață* s. f. | Cu alt sufix: *brânețiu* s. a. RĂDULESCU-CODIN. | Și: (Bihor) *gârnețe* s. f. plur. = brâu de lână colorată (roșu, albastru, negru). ȘEZ. VII 186.]

— Derivat din *brâne* (plur. lui *brâu*), prin suf. dim. -eț. Cfr. *bârnaș*, *brânișor*.

BRANÉTE s. m. (Bot.) Sorte de *raisin*. — Un fel de strugure, numit și *pârceigan*, specie a crăcă-natei, cu hoabe dulci, negre-roșii. H. XI 5.

BRĂNGĂ s. a. v. brâncă¹.

BRĂNHII s. f. plur. (Zool.) *Branchies, ouies*. — Lamèle care, așezate ca dinții unui pieptene, formează aparatul respirator al animalelor care trăiesc în apă, (pop.) urechi.

— N. din lat. *branchia* (< grec. βράγχια).

BRĂNI † vb. IV^a. *Empêcher, défendre*. — A împiedeca, a oprî. *Pre apărătorul, carile pre alții aceasta a face brăniă, vinovat și rău a fi vrea să-l dovedească*. CANTEMIR, HR. 98¹¹.

— Din slav. *braniti*, idem. Cfr. *braniște*.

BRĂNIȘOR s. a. — Diminutivul lui brâu, derivat (de la plur. *brâne*) prin suf. *-ișor*.

I. Brâu mic. *Brănișor... de fir* (IORGA, S. D. VIII 3), *de beteață* (ODOBESCU, I 134¹¹), *de lână* (TEODORESCU, P. P. 132). *Brâne, brănișorul meu!* MARIAN, D. 287. † *A-și da brănișorul* = a se da pe partea cuivă. ZANNE, P. III 32.

II. = brăcinar.

1°. Brăneț (1°). LM. *Izmenie cu brănișor*. H. IX 7. [După DAMÉ, T. glosar, ar însemnă și: gaura prin care se bagă brăcinarul în bată, peleş.]

2°. Splina (carului). DAMÉ, T. 9, H. IX 6.

BRĂNIȘTĂR † s. m. v. brăniștear.

BRĂNIȘTE s. f. I. 1°. *Forêt en défens*. 2°. *Bois*. 3°. *Pré*. II. 1°. *Domaine réservé (au prince régnant)*. 2°. Impôts. III. *Relations d'amour*.

I. 1°. Pădure rezervată spre păstrare, pădure oprită, opritură, apărătură, propitură. *Au vot* (= avut) *Fugle u* (= o) *branește ale[a]să* (a. 1606). CUV. D. BĂTR. I 152, cfr. GCR. I 93⁶. *Lu Eftemie de la sfânta mănăstire den Argheș, ca să fie volnic... de să-și apere braniștea ce iaste mai sus de mănăstire, de cătră toți oamenii*. DOC. (a. 1612), ap. HEM. 1300. *Umblând oamenii nelipsit prin pădure, s'au împraștiat dihaniile de prin braniști*. DOC. (a. 1718), ap. PAMFILE, I. C. 101. *La Crivina este o braniște ca de 20 pogoane, la locul numit Vrancea. Pădurea este rară și mare*. I. IONESCU, M. 673.

2°. P. gener. Pădure (CUV. D. BĂTR. I 271, H. v 393), rediu (H. VIII, I 18). *Herghelie de iapă ciufă și braniște de o tufă, Nu se face*. PANN, P. V. I 134. | Spec. Prin braniște înțelege [poporul] acea pădure, care este de la 25 ani în sus și neîntreruptă de tăiere. H. XI 109.

3°. Luncă, agru (cfr. *râț*), împrejmuit de arbori. VAIDA. *C'am brăit amândoi bine, Când ședeam pe braniște și vorbiam de dragoste!* MAT. FOLC. I 279. (La H. IV 86, braniște e citat alături de „miriște, siliste” între numirile ce le dau țărani câmpului).

II. † (Mold.) 1°. *Braniștele domnești* erau locuri de pășune și de fâneată, moșii ale Domnilor, pe care pășteau vitele și se făcea fânul pentru trebuințele Curții. Cea mai însemnată eră *Braniștea domnească* de lângă Iași, la Prut, cu o întindere de multe mii de făci. Comisul îngrijea ca fânul să se cosească și să se adune pentru grajdul domnesc (cfr. CANTEMIR, DESCR. MOLD. II 83); supraveghetorul braniștei domnești se numea *căpitan de braniște*, iar agenții săi *brănișteri* (cfr. MELHISEDEK, CRON. HUȘ. 43-44). Din aceste *braniști* Domnii dăruiau unele mănăstirilor; astfel *braniștea* dăruită de Ștefan-cel-mare mănăstirii Putna „să fie mănăstirii de prins pește și ca să-și pască vitele” (cfr. R. ROSETTI, CRONICA BOHOTINULUI, 5), sau marea *braniște* a mănăstirii Voronețului, din care făcea parte moșia Broșteni (cfr. POPOVICI-KIRILEANU, B. 3). Cfr. și URICARIUL, IV 336. *Gaspar-vodă au trecut Prutul, numai în braniște; fiind cu pușini de ai săi, l-au omorât acei ce erau cu dânsul*. M. COSTIN, LET. I 241.

2°. În legătură cu *braniștele domnești* erau următoarele dări s. angarale din sec. XVII-XVIII: *Carele de braniște*, care de rechiziție, pentru căratul fânului domnesc. *Noi, Grigorie Ghica voievod... m'am milostivit pentru trii oameni streini fără bani... și i-am iertat de... toate dările și angăriile... nemică să nu dea: nici sulgiu, nici iliși, nici cai de meuz, nici cai împărătești, nici cară de braniști, nici boi de seliști... nici podvoz* (a. 1737). URICARIUL, VIII 237¹⁹, cfr. IORGA, S. D. I 84. | *Darea braniștei*: un impozit care se percepea de la cărciumii și pivnițe, vara, prin *brănișteri*, pentru cositul și strânsul fânului domnesc. *Așijderea și o pivniță ce are mănăstirea... să fie scutită... de braniște*. URICARIUL,

II 124; cfr. I 275, v 422. *Să aibă a strânge braniște de vară de la toate cărciumele câte se vor află în Iași și de la bresle, după obicei*. IORGA, S. D. VI 220.

III. (Munții apusei) *Relațiuni* (oprite?) de dragoste. *Am avut braniște* = am ținut dragoste. FRÂN-CU-CANDREA, II 98.

[Plur. *braniști*, și † *braniște*.]

— Din bulg. *branište* „pădure oprită” (cfr. sârb. *branište* „fortăreață, apărătură”). Cfr. *brâni*.

BRĂNIȘTEĂNCĂ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Numele unui danț țărănesc. H. IV 159.

— Derivat din *Braniște* (s. din *Brănești*), prin suf. orig. *-eancă*.

BRĂNIȘTEĂR † s. m. Slujitor însărcinat cu paza braniștei domnești (cfr. R. ROSETTI, CRONICA BOHOTINULUI, 6-7), cu încasarea braniștei (II 2°), etc. (cfr. TDRG.) *Măthei Crețul și Samoila Itoafă, brăniștearii care păzesc prin sat și noaptea și la pădure*. (a. 1662) IORGA, S. D. XII, 210. [Și: *brăniștar* s. m. (a. 1662) IORGA, S. D. I 78.]

— Derivat din *braniște*, prin suf. nom. agent. *-ar* (devenit *-er* după palatale).

BRÂNT † s. a. *Inflammation*. — Inflamație, obrinteală. *Primejdia lui Mateiu-vodă, cu rana ce i s'au prilejit, den care cu adevărat și brânt au fost, iar cât are hi mai putut trăi, rana aceia i-a[su] scurtat rămășița zilelor*. M. COSTIN, LET. I 314⁵.

— Pare a sta în legătură cu verbul *obrinti* (cfr. și *brâncă*?) și a derivă din slav. *breknęti* „a se inflama” (cfr. BERNEKER, SL. WB. 84).

BRANȚ s. a. (Industr.) v. zbanț.

BRÂNŪȚ s. a. v. brâu.

BRÂNZĂ s. f. 1°. *Fromage*. 2°. Danse paysanne.

1°. Nume generic pentru diferite produse obținute din lapte fierț și încheagat; cfr. caș, urdă, cașcaval, telemea. După felul laptelui, se deosebesc: *brânză de oaie, de capră* (se fac din caș dospit, din care s'a stors zerul; cașul curățit de coajă se sară și se frământă bine cu mereleul s. răvorul într'o covată s. hărdău) și *de vacă* (făcută din chișleag scopt, din care s'a scurs zerul în strec(ur)ătoare). Specii: *brânză bătută* (care se bate bine după ce s'a făcut, cfr. H. II 88, 207), *brânză de burduf* (indesată în burduf de oaie s. în băsică de porc ori de bou, cfr. H. II 71, 145, IV 86), *brânză de brad* (în coșulețe de coajă de brad), *brânză de puțină s. de brădoaie* s. de *brebînță* (indesată cu pilugul s. braiul și acoperită cu frunze de nuc s. de hrean, peste care se pune pământ, ca să nu răsufle brânza), *brânză nouă* (făcută imediat după fătutul oilor și puțin sărată) și *veche* (sărată mai tare și de aceea mai iute la gust), *brânză zburată* (din lapte zburat v. c., cfr. ȘEZ. VII 100-101), *brânză murată s. de Brăila* (= caș păstrat murat în zer sărat PAMFILE, I. C. 35), *brânză acră* (încheagată de sine din laptele înăcrit; în Ban. HEM. 217), *brânză felii* (făcută din caș tăiat felii LIUBA-IANA, M. 111, H. II 88, 145), *brânză bulgărească* (PAMFILE, I. C. 35), etc. *Brânza* se vinde cu o caua, găleata s. vadra. Cfr. PAMFILE, I. C. 35-36, JAHRESBER. XVI 217-219, ȘEZ. VII 99-101. (Cuvântul e atestat într'un document raguzan din a. 1356-1381: *breņce* = caseus valachicus. CUV. D. BĂTR. I, supl. XLIII). *8 putine de brânză* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 207. [Pe la anul 1684, pe vremea unei scumpete mari] *oca de brânză eră câte doi potroniți* (douăzeci de bani). NECULCE, LET. II 248¹⁹, 6 [parale] *oca brânză de oi proaspătă*; 10 [parale] *oca brânză de oi bună* (Mold. a. 1792). URICARIUL, IV 133¹⁵. *Pe toamnă... i-aduce un burdușel de brânză*. ISPIRESCU, L. 209. *Hărdăiele în*

care făceau brânză. id. ib. 397. *O străchinioară de brânză cu smântână* [cfr. samachișă] și *mămăliguță erau gata*. CREANGĂ, P. 10. *S'a scumpit brânza de oi*. ALECSANDRI, P. P. 336^{1/5}. (Despre lapte) *A se face brânză* = a se corăslî, a se strică, a se brânzi. DAMĂ, T. 31. † *Brânză bună în burduf de căne*: se zice despre oameni cu calități intelectuale, dar fără caracter. PAMFILE, J. II, C. NEGRUZZI, I 249, ȘEZ. IX 148. *Brânza bună se face la stână*: fiecare treabă cu rostul ei. PAMFILE, J. II. *Frate, (ne)-frate, brânza-i pe (s. cu) bani*, cfr. ban. C. NEGRUZZI, I 249, ROMÂNUL GLUMET, 45^{1/18}, BARONZI, L. P. I 66^{1/5-6}. *A nu face brânză cu cineva*: a nu face nici o ispravă cu cineva (în limbile romanice, cu același înțeles, „a nu face făină”), a nu fi de nici o brânză: a nu fi bun de nimic, de nici o treabă. PAMFILE, J. II. *Alt stăpân în locul mieu nu mai face brânză cu Harap Alb, cât îi lumea și pământul*. CREANGĂ, P. 230. *A băgă în brânză cu cineva*: a băgă în plug, s. în cârd cu cineva (cfr. băgă, vol. I 418^b). *Nu băgăm în brânză nici cu cojocarii, nici cu opincarii!* ap. TDRG. *Li s'a împușit brânza*: li s'a stricat prietenia s. tovărășia (Brașov), cfr. ȘEZ. IX 148. *A prins brânza viermi*: (cuivă) nu-i mai merge bine. PAMFILE, J. II. *Când e brânză, nu-i bărbăniță*: când ai una, îți lipsește alta. Cfr. CREANGĂ, P. 45. *I-a picat brânza'n poală*: a dat norocul peste el. PAMFILE, J. II. *S'a băgat brânza'n puțină*: s'a isprăvit, nu se mai întâmplă ce s'a întâmplat, nu o să mai fie foloasele care au fost. ZANNE, P. III 488. *Zgărie-brânză s. brânză'n sticlă*: zgărcit. PAMFILE, J. II. *Săptămâna brânzii e a opta săptămână înainte de Paști*, în care se mănâncă fruct alb, adică lapte, ouă, brânză, etc., numită de aceea și săptămâna albă. Cfr. BARONZI, L. P. I 98^{1/15}, ȘEZ. III 123^{1/2}. *Lăsata s. lăsatul de brânză* = lăsatul secului de Paști înainte de săptămâna brânzii. *Duminica brânzii s. a lăsatel (lăsatului) de brânză*: cea din urmă Duminică înainte de postul Paștelor, Duminica în care se lasă sec s. post de Paști. EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (a. 1644), ap. GCR. I 111; ANTIM, P. 133. *Și au intrat [Mihai-vodă] în Iași în 24 zile a lui Fevruarie, în Duminica brânzei*. MUSTE, LET.², III 57. *Opt cu-a brânzii (s. opt, și cu-a brânzii nouă)*! = să te văd când mi-oiu vedeă ceafa! atâta pagubă! (se exclamă când pleacă cineva pe care de mult dorești să-l știi plecat, când scapi de cineva, cum scapi de întâia săptămână de post, știind că mai ai încă șapte înainte ta). *Te duci opt cu-a brânzii!* PANN, P. V. II 118. *Un străin... vâzând... câte se petrec în țara noastră..., ar plecă opt și cu-a brânzii nouă*. JIPESCU, ap. TDRG. *Brânză de iepure* = lucru imposibil. ZANNE, P. III 488. *Cu bani, cumperi (găsești) și brânză de iepure*. ib. V 63. *Să-mi dai și brânză de iepure și n'oiu mănca*: zice cel sătul, când nu mai poate mănca. MARIAN, (cfr. praz să fle!).

† (Bot.) *Brânza-iepurei*: numele unei plante (nedefinite mai de aproape). H. X 534.

2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, NU. 280^{1/3}; PAMFILE, J. III; H. I 270, II 82, 168, 177, VII 137, 187.

[Plur. (ad 1°) *brânzeturi* = feluri de brânză. *Lăpturile și brânzeturile cele proaspete*. PISCUPESCU, O. 191. *Brânzeturile se numesc: caș, urdă, etc.* H. III 49, cfr. H. II 71. | Diminutiv: (ad 1°) *brânzișoară* s. f. TDRG.]

— Probabil, din numele orașului Brienz (deci, la început, numele unui anumit fel de brânză, făcută la Brienz, de unde și ital. *sbrinze* și germ. *Primsenkäse, Brinsenkäse*; cuvântul a fost răspândit (cu deosebire prin păstori români) și la popoarele slave. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1296.

BRÂNZĂR s. m. *Fromager*. — Cel care face brânză (din caș preparat gata), la el acasă s. în altă parte, dar nu la stână. | (Mai cu seamă) Vânător de brânză.

Să vie brânzarii La brânză și urdă. MARIAN, SA. 331. [Femininul: *brânzăreasă* (Brașov).]

— Derivat din brânză, prin suf. nom. agent. -ar.

BRÂNZĂREASĂ s. f. v. brânzar.

BRÂNZĂRIE s. f. 1°. *Métier de fromager*. 2°-3°. *Fromagerie*. 4°. *Grande quantité de fromage*.

1°. (Rar) Prepararea brânzii, meseria brânzarului. *Să lucrăm în țară... brânzăria, curelăria*. JIPESCU, O. 69.

2°. Localul, încăperea (în stână) în care se face brânza. COSTINESCU, TDRG. Cfr. cășărie.

3°. Magazin s. piață unde se vinde brânză. *Astăzi am dat prin brânzărie* (Brașov).

4°. Cantitate mare de brânză. *Ne-am săturat de atâta brânzărie*. LM.

— Derivat (ad 1°) din brânzar, prin suf. abstr. -ie și (ad 2°-4°) din brânză, prin suf. col. loc. -ărie.

BRÂNZETURI s. f. plur. v. brânză.

BRÂNZĂ vb. IV^a. 1°. *Enduire de ou préparé au fromage*. 2°. *Se cailler*.

1°. Trans. A unge s. a prepară cu brânză. *Că te-oiu scaldă'n lapte dulce; Cu brânza te-oiu brânzi, Cu urda te-oiu netedzi*. ȚIPLEA, P. P. 92. *Face mămăligă imbrânzită*. CREANGĂ, P. 142.

2°. Refl. (Despre lapte) A se încheagă, a se face brânză, a se corăslî. *Am să-ți dau tot lapte dulce... în zori de zi*. — Numai de nu s'ar brânzi. SEVASTOS, ap. TDRG.

[Și: imbrânzi vb. IV^a, cu derivatul: imbrânzire s. f. = scoaterea și întărirea cașului din zerul cel dintâi. MARIAN.]

— Derivat din brânză.

BRÂNZIȘOARĂ s. f. v. brânză.

BRÂNZOĂICĂ s. f. (Cul.) *Pâté au fromage*. — Cocă umplută cu brânză, coaptă în bucăți mici.

— Derivat din brânză, prin suf. -oaică.

BRÂNZÓS, -OASĂ adj. *Contenant beaucoup de fromage*. — (Plăcintă) cu brânză multă. *Plăcinta nu ni-i brânzoasă*. MARIAN, NU. 669. | Fig. *Nu-i cine știe ce brânzos mare*: om de ispravă. PAMFILE, J. II. || P. ext. Conținând este materie coagulată (ca brânza). *Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă, ca una ce are niște flocoșori într'însa*. DR. FĂTU, ap. C. NEGRUZZI, I 316.

— Derivat din brânză, prin suf. adj. -os.

BRĂSLĂ s. f. (ș. d.) v. breaslă ș. d.

BRAȘOĂVĂ s. f. *Mensonge, blague*. — (Fam.; mai ales la plur.) Minciuni, palavre. *La tacă-ți gura, măi Gerilă... Acuș se face ziuă, și tu nu mai stinchești cu brașoave de-ale tale*. CREANGĂ, P. 252. *Mai multe alte brașoave*. ȘEZ. III 184^{2/3}, cfr. VI 181. *A-i face cuivă o brașoavă*: a înșelă pe cineva (Slatina, în Olt), ap. ZANNE, P. VI 460. *A fi bun de brașoave*: bun de drăcii, de rele (Stefănești, în Vâlcea). ib.

— Derivat din numele orașului Brașov. (A spune brașoave: a spune palavre, ca negustorii brașoveni când își laudau marfa).

BRAȘÓN s. a. (Comert) v. barșon.

BRAȘOVEAN, -EANCĂ subst. I. *Habitant de Kronstadt* (Brașov). II. 1°. *Marchand de menus objets, quincaillier*. 2°. Vent. III. 1°. *Grande voiture* (de Brașov). 2°. *Danse paysanne*.

I. S. m. și f. Locuitor s. originar din Brașov.

II. S. m. 1°. Neguțător de brașovenie. *Tabaci, brașoveni, gabroveni*. GHICA, S. XIV. *Băcalii, brașovenii, lipțanii*. I. IONESCU, D. 495. *Jidani de prin*

Sfânta-Vinere, brașoveni, săpunari..., toți mânau în spre centrul orașului. ZAMFIRESCU, R. G. *A fi ca brașoveanul*: șiret (Craiova, în Dolj), ap. ZANNE, P. VI 460.

²o. Numele unui vânt. (Mărgineni, în Țara-Oitului) HEM. 2138^{2/29}, (Mătau, în Muscel) H. IX 292.

III. S. f. ¹o. Căruța s. trăsură mare cu coviltir (de Brașov), cfr. chervan. *De-ai fi văzut brașovanca noastră, n'ai vorbi prostii*. CONTEMPORANUL, V, I 202.

²o. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 280^{b/30}; PAMFILE, J.; H. III 477, 372, X 358, 455. Cfr. brașoveneste.

[Dial. brașovân, -âncă. ALECSANDRI, T. 574.]

— Derivat din Brașov, prin suf. gent -ean.

BRAȘOVÉLNIC, -Ă adj. (Rar; numai în expresiunea) *A fi brașovelnic*: bun de brașoave, de rele, de drăcii (Ștefănești, în Vâlcea), ap. ZANNE, P. VI 460.

— Derivat din Brașov, prin suf. adj. -elnic.

BRAȘOVENÉSC, -EĂSCĂ adj. (Comerț, Industr.) *De Kronstadt*, (marchandise) *de menus objets, de quincaillerie*. — (Marfă) de Brașov. *Căruța încărcată cu marfă lipscănească, brașovenească* (Mold., a. 1823). URICARIUL, V 58^{1/2}. *Cioareci brașovenesti*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 23, cfr. 306. *Caii brașovenesti*. ȘEZ. I 44^{2/28}. *Ladă brașovenească*: lungă, vopsită cu flori, în care își țin țărani hainele. *Apoi chemă pe o slujnică, să deschidă o ladă veche brașovenească*. GANE, ap. TDRG.

— Derivat din brașovean, prin suf. adj. -esc.

BRAȘOVENÉȘTE adv. ¹o. *En exagérant*. ²o. Danse paysanne.

¹o. Exagerând, cu coarne, încorporat. Cfr. brașoavă. *Pepinescu, te oprește, Prea frumos le spui aceste, însă cam brașoveneste*: Nu ne va mai crede nime. I. NEGRUZZI, I 48, cfr. ZANNE, P. VI 460.

²o. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 280^{b/30}; PAMFILE, J. III.

— Derivat din brașovean, prin suf. adv. -ește.

BRAȘOVENIE s. f. ¹o. *Marchandise: menus objets, quincaillerie (de Brașov)*. ²o. *Magasin où l'on vend cette marchandise*.

¹o. Marfă de Brașov, spec. fierărie. (Din împărțirea vecină cumpăram tot felul de mărunțișuri: postav, arme, fierărie... Odiioară mărunțișurile acestea ne veneau în mare parte din Brașov, de unde și numele de *brașovenie*, păstrat până azi pentru unele mărfuri. MEHEDIŢI, P. 12.) *Vor da la slujba ajutorinții... câte douăzeci lei brașovenia* (Mold. a. 1786). URICARIUL, II 47^{1/2}. *Casa fraților Ferhati face comerțul între Transilvania și România, importând brașovenii și exportând lână și piei*. I. IONESCU, P. 429.

²o. Prăvălie cu mărfuri de Brașov.

— Derivat din brașovean, prin suf. abstr. -ie.

BRAT † s. m. *Frère*.

¹o. (Slavism, în documente vechi, cfr. sin) Frate (le cuivă). *Simion brat Cârstei*. URICARIUL, XXIV 453^{1/6}. *Ștefan Popa brat preotului Alexandru*. ib. XI 230^{2/25}, cfr. GCR. I 135.

²o. (Numai la ANON. CAR.) Frate (³o).

[Si: (ad ¹o, în Ungaria, sârbism < brata, voc. brato) brată (cu voc. brato) = frate mai mare, cfr. b. a. de. *Mult mă mir, brato, de tine, De ce nu vini ziua la mine*. JAHRESBER. IV 307, cfr. 303, 306. *Trece brata și mi-o'ntreabă*. ALEXICI, L. P. I 121^{1/2}. | Derivate: † brățesc, -ească adj. = monachalis. ANON. CAR., † brăți vb. IV^a refl. = monachus flo. ib., † brătăș († bărătes ANON. CAR.) s. m. = soț, tovarăș, prieten. *O, fericați de cea ce-și lasă părinții și frații și sororile și brătășii săi*. CUV. D. BĂTR. II 464.]

— Din paleosl. bratrъ, idem; cfr. dubletul b. a. t.

BRAT s. a. Bras. Brassée.

¹o. Membru al corpului omenesc care se articulează în umăr și se termină în mână putându-se îndoi din cot, cfr. antebraț. (Adesea înlocuit prin mână). *Oasele brațelor și umerilor*. DOSOFTEIU, V. S. 25^{2/2}. *Brațu-i stâng eră'ncordat*. ALECSANDRI, P. II 10. *Puternicele brațe spre dînsa întîndea*. EMINESCU, P. 208. *Brațul mieu e slăbănogit, nu mai poate să învârtească paloșul*. ISPIRESCU, L. 12. *Nu pot să mă odihnesc, Pe braț capu-mi sprijinesc, Și tot la mândra gîndesc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 12. *Și-a pus brațul căpătâiu: s'a culcat cu capul pe braț*. [Fig. *Sufletul legănat în brațele unei nădejdi*. MARCOVICI, D. 8^{1/20}. *O! Moldovo!... Brațul tău... sfarmă... un jug aspru de robie!* ALECSANDRI, P. I 201. [Moldova]... se desbăteă... în așteptarea unui cap ca Alexandru-cel-Bun și a unui braț ca Ștefan-cel-Mare. HASDEU, I. C. XI. † In (s. pe) brațe (în legătură cu verbele a ține a, purtă, luă, (cu)prinde, strânge, etc.) = cu brațele petrecute în jurul corpului cuivă (spre a-l strânge la piept în semn de iubire, spre a purtă pe un copil, etc.; p. ext. și despre urs). Cfr. în brățîșă. *O ținea în brațe, de o sărută*. NECULCE, LET. II 249^{1/5}. *Să poarte în brațe pre cel ce cuprinde toată făptura*. MINEIUL (1776), 1952. *Cu tine'n brațe... petreceam*. KONAKI, P. 101. *Îi găsi pe amândoi adormiți și strânși în brațe*. GORJAN, H. I 3^{1/25}. *Robinson... au voit să se arunce în brațele lor*. DRĂGHICI, R. 41. *Când se născu copilul... Un bătrân îl luă'n brațe*. ALEXANDRESCU, M. 4. *Abia un braț pe gât i-a pus și ea l-a prins în brațe*. EMINESCU, P. 281, cfr. 209, 235. *Tată-său cuprînzându-l în brațe, îl sărută*. CREANGĂ, P. 198. *Judecă-un fecior pe-o fată. Judecata-i și făcută: Strănge-o'n brațe și-o sărută*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 415. *Ia pe dracu'n brațe, până treci gârla (puntea)!* ZANNE, P. VI 587. *Îl trage, ca ursul, în brațe, până-i ies ochii*: se zice despre acei care ne arată o dragoste prefăcută. ib. I 683. | (A primi, a aștepta pe cineva) *cu brațele deschise*: cu mare dragoste. ib. II 20. *Mai bine haidem la culcare, că ne așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făclile aprinse și cu brațele deschise*. CREANGĂ, P. 251. | (A sta s. șede) *cu brațele încrucișate*: neactiv (cfr. cu mâinile'n sân); nepăsător, imparțial. ZANNE, P. II 21. | *A avea brațele legate*: a nu avea putere, a fi oprit de piedici materiale sau morale. ib. | *A fi brațul drept al cuivă*: sprijinul, omul de încredere. ib. | (Despre femei) *A fi cu brațele prinse*: a avea copil mic. ib. | (Modern) (A merge, a se preumbla, etc.) (braț) la braț s. de braț (cu cineva): brațul unuia trecut sub brațul celuilalt (în semn de intimitate), la brațetă. *Braț de braț pășesc alături*. EMINESCU, P. 252. *Nu umblă pe jos decât la brațul unui ministru*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A da, a oferi, a luă (cuivă) brațul*: spre a merge cu el de braț, la brațetă. *În adevăr, am zis d-lui Ipolit, care îmi da brațul... C. NEGRUZZI, I 45. Vara mea luă brațul bărbatului său*. id. ib. I 38.

²o. Fig. (La plur.) Lucrători, muncitori. *Plugăria... poate să se facă cu mare înlesnire având brațe îndestule și ieftine*. I. IONESCU, D. 232. *Crezi tu că vom putea noi singuri seceră și strânge atîta amar de grâu, că doar sute și mii de brațe trebuie acolo, nu șagă!* CREANGĂ, P. 155.

³o. P. ext. Cantitatea (de lemne, fân, etc.) cât poți cuprinde și duce în brațe. *Din niiele să deie din 10 brațuri unul* (a 1794). URICARIUL, IV 44^{1/2}. *Un braț de vreascuri* (C. NEGRUZZI, I, 92), *de lemne* (CREANGĂ, A. 83), *de fân* (ALECSANDRI, P. P. 248^{1/11}).

⁴o. P. anal. Se numesc brațe părțile unor obiecte care prin poziția s. funcțiunea lor se aseamănă cu brațele omului, d. ex. *brațele candelabrului* (cfr. fofoează), *ale crucii, ale cumpenii, ale fotolului, ale unui râu*: ramificații ale cursului principal, etc. *Candelebre cu sute de brațe*. EMINESCU, N. 6. *Coatele pe brațul crucii... le așează*. id. P. 87. *Brațul [cumpenii] cu talerul în care erau puși banii... se lasă*

in jos. ISPIRESCU, L. 400. *Înfipseiu mânilor în brațele fotolului.* SANDU-ALDEA, A. M. 109. || Spec.:

a.) Cei patru stâlpișori (doi dinainte și doi dinapoi) înfiți în tălpilor războiului de țesut, având câte o creștătură în care se sprijinesc sulurile. Se numesc și: brațele sulului, picioare de sul, furcile sulului; furci, mâni, stâlpi, (în Transilv.) cujbe, ciocane. DAMÉ, T. 135; PAMFILE, I. C. 271; ȘEZ. VIII 146;

b.) Tot la războiu: cele două lemne verticale unite în partea de sus cu arțarul, iar în partea de jos cu vatalele. Se numesc și: brățare, bățeli, fălcele, fofeze, lopățele, mă(i)ni, mănăși, speteze, bete (3°). DAMÉ, T. 135; PAMFILE, I. C. 273.

c.) Lemnele orizontale, care leagă podul coșului morii, numite și speteze, chingi, corzi, stinghii, curmezișuri, legătura-brăului. DAMÉ, T. 162; PAMFILE, I. C. 190.

d.) Cele două lemne verticale ale ferăstrăului, numite și mâni, craci, cotoaie, mânere, margini, condace, speteze, pervazuri. DAMÉ, T. 86; PAMFILE, I. C. 121; APOLZAN, U. 31.

e.) Coada cleștelui. PAMFILE, I. C. 117.

f.) Loitrea căruții. H. IX 144.

g.) Mânile grapei. PAMFILE, I. C. 144.

h.) Cele două lemne (numite și mănuri) de care se apucă targa. ib. 158.

i.) Cele două stinghii verticale ale oloiniții. ib. 239.

j.) Stinghiile din care se compune războiul de rogojini: cele orizontale se numesc brațele cele lungi, iar cele verticale brațele cele scurte. ib. 245.

l.) Brațele caprelor de la podul caselor. ib. 421.

m.) Stinghiile de care atârna polița scrânciobului. Se numesc și: spițe, holobe, hloabe. ib. 470.

[Plur. *brațe* (dial. *brațē*), și (ad 3°-4°) *brațuri* (BIBLIA, 1688, 582). | Ad 3° și: *brată* s. f. *Nu mai am decât o brată de fân.* PAMFILE, J. II (derivă din lat. *brachia*, pluralul neutru devenit feminin singular, ca în celelalte limbi romanice, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. Nr. 1256), (*brață* = *braț* 1°, din cauza rimii, la RETEGANUL, TR. 40/26). | Diminutive: *brățișor* s. a., s. m. *Brățișorulă săracului au jefuit.* BIBLIA (1688) 373,2; cfr. ALECSANDRI, P. IV 81. *Fă-mă, Doamne.., furcă.., Să mă fie 'n brățișoare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 368. *De-mi dă fetițele flori, Nevestele brățișori.* MAT. POLC. 252, *brăți* cs. a. RĂDULESCU-CODIN, *brățucă* s. f. *În brățucă mi-am luat-o.* MARIAN, SA. 31, *brățișel* s. a. *Cum țineai pe alta'n brațe, Pe brațe, pe brățișele.* ION CR. III 151. | Augmentativ: *brățoiu* s. a. LM.]

— Din lat. *brachium*, idem.

BRATĂ subst. v. *brat*.

BRATĂ s. f. v. *brat*.

BRATĂC s. m. v. *brotac*.

BRATĂLUI vb. IV^a refl. *Se donner de la peine inutilement..* — (Șișești, în Mehedinți) A se căzni fără spor (cfr. a bate apa 'n piuă). Com. N. IONESCU. Cfr. *băratui*.

BRĂȚĂR s. a. v. *brățară*.

BRĂȚĂRĂ s. f. 1°. *Bracelet.* 2°. *Moulture en forme de bracelet.* 3°. *Vivole, douille.* 4°. *Manchette brodée* (de chemise de femme). 5°. *Corsage ou empicement* (de chemise de femme).

1°. Podoabă de metal (prețios) în forma unei veriği, purtată pe braț s. la încheietura mâinii. *Luă omul... 2 brățări pre mâinele ei.* BIBLIA (1688) 16^{1/3}. *Cunună de spini și brațare de lăntușe ne împletesc.* CANTEMIR, IST. 329. *O brățare cu 40 diamanturi, de sumă [a] [levi] 240* (a. 1734), ap. IORGA, B. R. 423. *O păreche brățări de 40 dramuri* (a. 1745). URICARIUL, XI 225/33. *Brațul stâng ornat cu brățări, la umăr și la mână.* ODOBESCU, III 57/17. *O fetiță*

smedioară și la mână cu brățară. TEODORESCU, P. P. 55°. *Meșteșugul la om este brățară de aur.* ZANNE, P. V 417.

2°. P. anal. Ornaмент în forma unei brățări, în jurul unei coloane. *Stâlpi cu flori la capiteluri și cu brățări la mijloc.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

3°. P. anal. Verigă de metal în forma unei brățări, care se aplică la un obiect, spre a-l întări, a-l lega s. încheia cu alt obiect. *Lumina mică a unei lămpi cercuite cu o brățară de tinichea.* SANDU-ALDEA, D. N. 163. || Spec. (Mor.) Coșul morii e legat de fus cu *brățări* de fier (Săliște, în Transilv.). Com. BANCUI. | (Dog.) Cerc de bute, de fier s. de lemn. DAMÉ, T. 87. | Inelul de fier cu care se întepenește custodia coasei de toporăște, numit și *cârceie*. DAMÉ, T. 37; PAMFILE, I. C. 141, ION CR. III 226. *Coporii, gresii, brățări.* SANDU, SĂM. V 14. *După aceea ia nouă bucățele de fier... le leagă pre toate la un loc cu o brățare de coasă.* MARIAN, NA. 49. | Veriga care leagă limba briceagului vierului de prăsele. DAMÉ, T. 79. | Brațele vătalelor. DAMÉ, T. 135; PAMFILE, I. C. 273. | Brațele ferăstrăului. DAMÉ, T. | Parte a carului. H. IV 86, IX 439 (probabil veriga s. belciugul care unește capătul leucii de carâmb; cfr. *râncă*).

4°. P. ext. Banta mânecii cămășii (cusută cu flori), cfr. *fodor*, *pumnaș*, *manșetă*. PAMFILE, I. C. 352. *I-ai cusut brățările [cămășii] cu mătase: par'că acū îl scoți la horă.* CONV. LIT. XLIV, II 955. *Cămeși cu platcă și cu brățări n'au ieșit de mult.* ib. XLIV 658. | P. ext. *Brățare* = pui de arnicu ce se fac cu acul pe mâneci, pe guler și pe pumnașii (și pe fodorii) ilor femești (Țara-Oltului). VICIU, GL. Cusăturile de pe pieptul și de pe mânecile iii (Brașov).

5. (Transilv.) Ciupag. LB. *Vântu' o aburat și brățariu i-o'mburdat.* DOINE, 46/10.

[Plur. *-țări* și *-țare* (BIBLIA 1688, 381). | Și: *brățare* s. f., (după suf. *-ar*) *brățăr* s. a. ANON. CAR., BIBLIA (1688) 220, (prin disimilarea lui *brățară* în **brățală* și formarea unui singular analog din plur. **brățele*, cfr. CDDE. nr. 180) *brățea* s. f. *O brățea de diamanturi.* C. NEGRUZZI, III 348, cfr. 144/13. ZANNE, P. V 417. *Pe mâni, pe unde pun unii brățelele.* SBIERA, P. 31/23. | Diminutive: *brățărúle* LM., *brățărúță* ib., *brățărúșă* ap. CDDE. nr. 180.]

— Din lat. *brachiale*, idem (1°).

BRĂȚĂRE, **BRĂȚĂRÚIE**, **BRĂȚĂRÚȘĂ**, **BRĂȚĂRÚȚĂ** s. f. } v. *brățară*.
BRĂȚĂȘ † s. m. v. *brat*.
BRĂȚEA s. f. v. *brățară*.

BRĂȚERĂT adj. m. Pătat s. vărgat? *Bou brățerat*: alb cu negru. H. IX 41.

BRĂȚESC, **-EĂSCĂ** † adj. v. *brat*.

BRĂȚÉT s. m. sing., **BRĂȚÉTĂ** s. f. sing. (Pop., mahalagism, întrebuintat numai în expresiunile:) A merge, a fi (cu cineva) s. a lua pe cineva la s. (neobcînuț) de brațet(ă) = de s. la braț. DICT. [Omul neînsurat] *de se duce la primblare, Umblă singur ca un cuc și privește cu jînd mare La căfi de brațet se duc.* PANN, P. V. II 115/8.
— Derivat din *braț*, după *ital*.

BRĂȚÍ † vb. IV^a v. *brat*.

BRĂȚIC s. a. O parte a plugului (nedefinită mai de aproape). H. XI 132.

BRĂȚÍC s. a. v. *brat*.

BRĂȚÍȘ adv. *Corps à corps*. — (Rar) Prinși brațe'n brațe, corp la corp. *El se luptă în pădure brățiș cu ursul.* DDRF.

— Derivat din *braț*, prin suf. adv. *-iș*. Cfr. im-brățișă.

BRĂȚIȘEL, BRĂȚIȘOR s. a. } v. braț.
BRĂȚOIU s. a., BRĂȚUȚĂ s. f. }

BRĂU s. a. (Îmbrăc.) I. *Ceinture*. II. 1°. *Bande de grosse toile* (servant à descendre une bière dans la fosse). 2°. *Ornement* (en maçonnerie, etc., entourant un édifice). 3°. *Poutre horizontale* (dans une muraille). 4°. *Partie moyenne d'une meule de foin*. III. *Taille, ceinture*. IV. *Danse paysanne*.

I. Cingătoare lată, purtată de țărani și țărance. *Brăul* este de țesătură (de lână I. IONESCU, D. 352, de în HODOȘ, P. P. 62, de mătase cu canafi CUV. D. BĂTR. I 202), cu ciucuri (JARNÍK-BĂRSEANU, D. 275) la capete, lăsându-se urzeala nețesută; de obicei roșu (URICARIUL, XI 225/20, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 413, dar și de alte colori: *nărămzeiu* ib. 152, cfr. ȘEZ. V 31, *albe sau verzi pentru oamenii bătrâni* PAMFILE, I. C. 292), sau de piele (CALENDARIU, 1814, 87/17; *cu fante* I.B.); în *brău* se poartă diferite obiecte (precum: *bani, cușit* ODOBESCU, III 48/13, ISPIRESCU, L. 343, 108, TEODORESCU, P. P. 569^b, 486^b, ZANNE, P. V 235, *hanger* NECULCE, LET. II 210/4, *pistoale* ALECSANDRI, P. I 17, *arcan* id. P. P. 207/17, *fluier* EMINESCU, N. 5, *furcă* CREANGĂ, P. 5, *năframă* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 124, *secere* ib. 170). Cu *brăul* omul se încinge (CORESI, PS. 312, COȘBUC, F. 124, EPURE, P. P. 19, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 333, 244, HODOȘ, P. P. 61/12) de *brău* se descinge (VARLAAM, C. II 64, 2, CREANGĂ, A. 83, ȘEZ. IV 214/15, II 6/5), în *brău* își prind s. își anină femeile poalele (COȘBUC, B. 6, CREANGĂ, P. 29, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 13, cfr. ZANNE, P. I 252). *Luă brăulu lu Pavel și-și legă picioarele sale și mărule* (= mâmile). COD. VOR. 27/3-4. *Un cerb mare... luă de brău, în coarne, pre Vasilie*. MOXA, 390/37. *Cu munții Carpați, ca cu un brău se încinge* [Ardealul]. CANTEMIR, HR. 69. *Flăcăi cu cămeși albe și brăie late*. C. NEGRUZZI, I 104. *Când își pică brăul fără să știi, te doresc ibovnicii*. ȘEZ. I 192/25. *O sută de frați într'un brău legați?* (= Snopul). GOROVEI, C. 346. | *Spec. Cingătoarea lată* (roșie, albastră s. neagră) pe care o poartă preoții. | Fig. (cfr. mai jos, 5°). *Brăul zorilor de dimineață*. KONAKI, P. 284. † *A țineă cheful brău = necurmat* (cfr. sfoară, ață, găitan). PAMFILE, J. II. *A vorbi de-a brăul cu cineva = într'aiurea*. ib. *A se țineă* (s. a fi, a sta, a se lua) *de brău cu cineva = a fi foarte familiar*, a avea taine cu cineva. ZANNE, P. III 32, PAMFILE, J. I. (cfr. brâneț). *A sta cu mâinile în brău* (cfr. în poale, în sân) = neactiv. ZANNE, P. II 255. (Mold.) *Plăcinte cu poalele'n brău = un fel de plăcinte din bucăți pătrate de aluat, ale căror capete se aduc peste umplutura de brânză*. TDRG. *Legătura-brăului = brațele morii*. PAMFILE, I. C. 190. † *Brăul ars = zona fierbinte*. CANTEMIR, IST. 59, cfr. id., ap. TDRG. *Târăe-brău* v. c.

II. P. anal. 1°. Chingile cu care se coboară siriul în groapă. MARIAN, I. 322.

2°. (Zid.) Ornament vopsit (o dungă lată de altă culoare) s. plastic, care încunjură, ca un brău, pereții, ușile, ferestrele, etc. (cfr. colac, ciubuc, chenar, pârcan); spec. dunga (roșie) care desparte prispa lipită cu lut de perețele văruiț (ȘEZ. VIII 81). *Rezemat de brăul ferestrei*. VLAHUȚĂ, D. 216. *Colacul, brăul sau ciubucul împletit, care încinge biserica pe din afară*. IORGA, C. I. II 20. *Văpșele pentru tras brănele la case*. SANDU-ALDEA, SĂM. V 14. *Bidinelușele... care slujesc la trasul brăielor*. PAMFILE, I. C. 2. *Prin prejurul ușilor și ferestrelor, pe dinăuntru și pe dinafară, se trag brăie cu chinovariu roș sau galben, sau cu lutișor*. idem, 416. *Ușile... și ferestrele și brăul de la soclu sânt de piatră cioplită*. MON. IST. II 65. *Tragi brăiele la vatră*. SEVASTOS, N. 8/6.

3°. (Dulgh.) Bărna orizontală în mijlocul părelui. TDRG.

4°. (Agric.) Partea de mijloc a unei clăi de fân. ib.

5°. (Meteor.) Curcubeu (JAHRESBER. IX 225), nu-

mit și: *brăul-lui-Dumnezeu* (H. II 292, ȘEZ. I 125/29), *brăul-popii* (ib. VI 30), *brăul-Maicii-preacinstite* (PONTBRIANT), *brăul-Cosinzenii* (Cfr. COȘBUC, B. 117 ș. u.). | *Brăul luminos al cerului = calea lui Traian*. H. XI 471.

III. P. ext. Partea corpului pe care o încinge brăul, mijlocul. *Vrăjitor, Pe la brău cu cingători*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 102. (Mai ales în loc. adv.) de la brău în jos s. în sus și până la (s. în) brău = de la cap s. de la picioare până la mijloc. *Cu cămașa până la brău*. PAMFILE, J. I. *Moș bătrân, Moș cu barba până la brân*. TEODORESCU, P. P. 511^b. *Au căsūt iarnă (= zăpadă) prea mare, până la brău*. NECULCE, LET. II 454/28; cfr. CREANGĂ, A. 30. *Prin iarbă până'n brău*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 255, cfr. 15, 281, 322.

IV. (Cor.) Un danț țărănesc, la care jucătorii se apucă, pe la spate, cu mâinile de brăiele vecinilor, numit și *horă de brău* (PANN, Ș. I 11, PAMFILE, J. III) s. *de brău* (SEVASTOS, N. 281, H. X 9 = *corodește* ib. X 8). JIPESCU, O. 51; ȘEZ. I 35, H. II 33, 65, 82, 100, 120, 168, 177, 208, III 5, IV 12, IX 407, 442, (= bulgăreasca) H. VI 228. *Acel joc minunat care se cheamă 'brăul' și la care se cunosc jucăușii de frunte*. SANDU-ALDEA, SĂM. V 15. | *Varietăți: brăul în bății* H. III 80, *brăul bulgăresc* H. II 290, *brăul mare* ib., *brăul ciobănesc* sau *ca la perdeă* H. XII 44, *brăul în stânga* H. IV 159, *brăul ca la ușa cortului*. ib., ISPIRESCU, L. 238, *brăul de mână* SEVASTOS, N. 280, PAMFILE, J. III., *brăul nevetei* ibid., *brăul de doi* ibid., H. IX 205, *brăul jidănesc* PAMFILE, J. III, *brăul muierec* H. I 270, REV. NOUĂ, I 154, *brăul voinicesc*: jucat numai de bărbați ib., *brăul ursăresc* PAMFILE, J. II, *brăul păcureț* PĂRVEȘCU, C. 51.

[Vocativul: *brăule și brâne* (TEODORESCU, P. P. 377^b, MARIAN, D. 287). | Plur. (mai de mult exclusiv, în parte și azi) *brâne* BIBLIA (1688) 59, 2, MINEIUL (1776) 39^{2/2}, HODOȘ, P. P. 61/14, (azi tot mai mult) *brăie* EMINESCU, N. 5, TEODORESCU, P. P. 643^b, BIBICESCU, P. P. 316, ȘEZ. I 46^{b/22}, 271/23, II 6/5, etc. (mai rar) *brăuri* ȘEZ. IV 214/15 (forma *brâni* la TEODORESCU, P. P. 473^b, 512 numai în rimă). Cuvântul se întrebuințează, ad I, une-ori (cfr. bete) și ca plur. tant. *Mi se desfac brănilă*. BIBICESCU, P. P. 270. | Un singular nou (ad II 2°) *brână* s. f. (cfr. frână) se găsește la ODOBESCU, II 503: *Am admirat noua brână de piatră, săpată întocmai ca alesăturile unei bogate cămeși țărănești*. (Forma *brân* la TEODORESCU, P. P. 511^b, din cauza rimei). | Diminutive: (ad I și IV) *brănăț* s. a. LM., *brănelț* s. a. (pronunț. *bră-u-*) PAMFILE, J. II 274, H. IV 45, 57, 159, VII 229, IX 442, XII 229, *brăușor* s. a. (pronunț. *bră-u-*) s. a. MARIAN, V. 42, SEVASTOS, N. 281/2, PAMFILE, J. III 9, H. IX 397, (ad I) *brăuț* (pronunț. *bră-uț*) s. a. ȘEZ. II 8, *brânăș* (cfr. *bârnaș*) GRAIUL, I 18, *brânel* = cusătură din bata iii (Săliște, în Transilv.). Com. A. BANCUI, cfr. *brâneț*, *brânișor*. — Etimologia necunoscută (cuvântul e străvechiu în limbă — se găsește și la Arom. *brân*, la Megl. *brøn*, la Istro-rom. *bräv* — și e înrudit cu alb. *bresbrezi*, idem., cfr. *mbren* „încing“, obscur și el).

BRĂUĂ s. f. v. bravă.

BRĂULEȚ, BRĂUȘOR, BRĂUȚ s. a. v. brău.

BRĂV, -Ă adj. *Brave*. — (Franțuzism) Viteaz; cfr. voinic. *Mândri-s bravii căldăreși Pe-armăsarii șomuleși*. ALECSANDRI, P. II 110. *Dar' de-o fi să și pornim, Cei mai bravi să ne'nsoțim*. RETEGANUL, TR. 46, Mihaiu-Bravul.

— N. din fran. (< ital. bravo).

BRĂVA: interj. v. bravo.

BRĂVĂ vb. I^a. *Braver*. — A se împotrivi bărbătește (la o primejdie), a înfruntă, cfr. *desfide*.

Omul făcând bine nu atârnă decât de sine și poate bravă judecata publică. C. NEGRUZZI, I 289. *Bravând toată popularitatea, toate criticile jurnalelor, toată opiniunea care o numiți publică.* ap. MAIORESCU, D. I 149. | P. ext. A provocă (pe cinevă) prin vorbe cutezătoare. [Derivat: bravădă s. f. = provocare cutezătoare.]

— N. din fran.

BRĂVĂ s. f. *Serrure.* — (Ban., sârbism) Broasca ușii. JAHRESBER. III 314, LIUBA-IANA, M. 95, Com. COCA. [Plur. *brăvi.* | Și: *brăuă* s. f. JAHRESBER. III 314.]

— Din sârb. *brava*, idem.

BRAVÍSIMO! interj. v. *bravo.*

BRÁVO interj. *Bravo!* — Exclamație prin care se aplaudă cuvintele unui orator, jocul unui artist, etc., sau se exprimă satisfacție despre un lucru. Cfr. *halal. Bravo!* strigă [cei] cari auzisă. BERTOLDO (a. 1799), ap. GCR., II 170. *Toți săriră și s'apropieră de tablă strigând bravo, de răsună sala.* C. NEGRUZZI, I 6. *Bravo! iacă ne-am găsit omul care să ne facă dreptate.* ISPIRESCU, L. 215. | (Ironie.) *Bravo!... vă duceți și mă lăsați în mijlocul drumului, de vă aștept un ceas.* ALECSANDRI, T. 1047. || Substantivat (plur. *brăvuri*; învechit) *Sultanul, vezirul și toți cealți, umflându-se de răs, îmi dederă mii de brăvuri.* GORJAN, H. IV 27. *Mai vărtos generalii cu un glas brăvuri îi da.* PANN, E. IV 55. ((Pop.) și: *bráva!* *Bráva!* ce mai nevăstuiacă, *Cum mai bea la țuică!* BIBICESCU, P. P. 187. *Așa mi-ești?* *Brava flăcău, n'am ce zice!* CONTEMPORANUL, III 656. (Adjectival) *Brănză n'avem, păpușoiu cumpărăm, brava gospodari săntem!* ȘEZ. I 221,; fam. și: *bravos!* *Bravosu, bătrânule!* GORJAN, H. I 39. *Bravos, națione!* *Halal să-ți fie!* CARAGIALE, T. I 80, s. | (După ital. și forma superlativă) *bravisimo!* *Eu așa așteptă până ar fi în frigare.* *Bravisimo!* VIAȚA LUI BERTOLDO, SIBIU (a. 1799), ap. GCR. II 170. *Bravisimo, să trăiască Bulgăroviul.* CONTEMPORANUL, V 197.]

— N. din ital. *bravo* „brav“.

BRÁVOS! interj. v. *bravo.*

BRÁVURĂ s. f. *Bravoure.* — Vitejie. *Îți trebuie o zi n'treagă bravurile s'ascuți.* C. NEGRUZZI, II 203, 12. [Plur.: -vuri.]

— N. din fran.

BRÁZ adj. (ș. d.) v. *breaz* ș. d.

BRÁZDĂ vb. 1^a. 1°-2°. *Sillonner.* 3°. *Tracer le premier sillon; faire le commencement.* 4°. *Gazonner.* 5°. *Offenser* (qqn.), se *moquer* (de qqn.).

1°. A trage brazde (cu plugul, p. ext., cu cutitul). *Un pământ... au urut să-l are și brazdându-l l-au scos Hușii zicând că nu este a lor* (Mold. a. 1703). URICARIUL, XVI 45. *Omul care a pus stăpânirea pe pământ, care l-a brazdat cu plugul.* I. IONESCU, M. 277. *Scoase Stan cuțitul din șerpar și începî a brazda locul în jurul fântanei.* RETEGANUL, P. IV 181/14. *Să puin plugul să brăzdez Unde-o fi câmpul mai des.* TEODORESCU, P. P. 289°. (În figură etimologică) *Nici o brazdă n'am brazdat.* SEVASTOS, C. 274/13, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 217/19. || *La bobotează, brăzdează* = crește ziua simțitor. MUSCEL, 17. | Fig. Aceste vorbe rostite de gura domnească au brazdat adânc inima norodului adunat acolo. CREANGĂ, A. 75.

2°. P. a. n. l. (Despre roată, corabie, etc.) Alăsa urmă, fâgaș, parte, dără, (despre bătrânețe) a săpă încrețituri, sbărcituri (pe fața omului). *Mama-pădurilor... trecea peste apă... și-i brazdă fața în dealuri.* EMINESCU, N. 8. *Veșteda lui față de ani eră brazdată.* I. NEGRUZZI, II 172. *Ploile torențiale brăzdează cu șanțuri largi coastele fără păduri și prea povâr-*

nite. POPOVICI-KIRILEANU, B. 37. *Berbeci cu coarne brăzdate.* H. IV 85.

3°. Spec. A trage întâia brazdă. DAMÉ, T. | Fig. A face începutul (comit. Aradului), cfr. a se sparge (s. rupe) gheața. ZANNE, P. IX 444.

4°. (Numai la COSTINESCU) A așterne ceva cu brazde verzi de pământ.

5°. (Fig.) A atinge (pe cinevă) cu vorba, a ofensa. *MARIAN. Nu cumvă să vie cinevă să-mi zică Vr'un cuvânt obraznic, Să mă cam brăzdeze.* CONTEMPORANUL, II 781, cfr. III 730.

[Și: *brezdă* vb. 1^a (vb. I LB.); *brăzdui* (brezdui GOLESCU, I. 132) vb. IV^a. *Arând... Și movila brăzduind.* ALECSANDRI, P. P. 168^b/15. *Brăzduind cerul fulgerul scânteitor.* C. NEGRUZZI, II 7, cfr. 133/16. *brăzdi* vb. IV^a SEVASTOS, C. 24/21, *imbrăzda* vb. I^a. *Să'mbrăzdez ales Unde-o fi crângul mai des.* TEODORESCU, P. P. 291^b, cfr. GRAIUL, I 177, 358. (Munții-Apuseni) *A imbrăzda cununa* = a culege flori și a împleți din ele cunună de mireasă. *MARIAN, NU. 295.* | Derivate: *brăzdăre* s. f., *brăzdat* s. a., *brăzdatător*, -oare adj. *Fier brăzdatător* = brăzdarul plugului. H. II 207, *brăzdatură* s. f. (și cu înțelesurile de:) scobitură, sbărcitură. DIUȚ; *brăzdat* adv. în brazde. LB., DDRF.]

— Derivat din *brazdă*.

BRÁZDĂ s. f. (Agric.) 1°-2°. *Sillon.* 3°. *Fronțiere.* 4°. *Gazon.* 5°. *Andain.* 6°. *Plate-bande.*

1°. Fășie de pământ răsturnată cu plugul. (*Brazda* se trage, se face, se taie, se răstoarnă, se ară). *În anul acesta n'a făcut nici o brazdă de arătură.* I. IONESCU, D. 261. *Brazdele arse de soare.* C. NEGRUZZI, II 81/20. *Plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină, cu săptămânile.* CREANGĂ, A. 72. *Arară o brazdă de pământ.* CĂTANĂ, P. II 12. *Ziua toată a lucrat, Brazdă neagră-a răsturnat, Și prin brazde-a semănat Grău'mărunt.* ALECSANDRI, P. P. 387^b/10. *Haț, ho, ță, ho, bourean, Trage brazdă pe tășpan.* ib. 168^b/4. *Rămăi, brazdă, după plug!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 285. *Badiu care-mi place mie Nare casă nici moșie, Numai pean'n pâlărie, Nici o brazdă în holdiță, Făr' cămașă cu altiță, Nici o brazdă de ogor, Fără cioareci cu șinor.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 39. | *Nu ți-e plugul de-așa brazdă:* nu o să poți face lucrul acesta care întrece puterile tale (Transilv.). ZANNE, P. V 506. | *Bucatele cât se pot recoltă de pe o brazdă. O namilă de om mănca brazdele de pe urma a douăzeci și patru de pluguri.* CREANGĂ, P. 241, cfr. ISPIRESCU, L. 320. || (*Bou*) din *brazdă* (în opoziție cu *bou de cătră* om) = de-a dreapta. DAMÉ, T. 29-30; ȘEZ. III 189/9. (cfr. slav. *brazdaš* „bos arator dexter“). CIHAC, II 27). *Pune'n brazdă pe Boghean Și cătră om pe Joian.* SEVASTOS, C. 303/5. | A da s. aduce (pe cinevă) la (s. pe) *brazdă*: a aduce pe cinevă la calea cea dreaptă, a face pe cinevă să se deprindă cu împrejurările. *Până l-am dat la brazdă, mi-am stupit sufletul cu dînsul.* CREANGĂ, P. 230. *Muirea lui se tot gândi cum și-ar putea desvătă bărbatul de la băutul cel fără cumpăt, cum l-ar putea aduce la brazdă bună, să-și facă și ei nițică stare.* RETEGANUL, P. IV 8/6. A se da pe (s. la) *brazdă*: a se deda, a se deprinde cu munca, a se învăța, a se acomoda, a se aclimata. ZANNE, P. I 123; CREANGĂ, GL. *Mă dedeu pe brazdă a sluji stăpânului cu credință.* GORJAN, H. IV 97; cfr. COȘBUC, F. 91. *Încet, încet, nora s'a dat la brazdă, și baba eră mulțămîită cu alegerea ce-a făcut.* CREANGĂ, P. 7. *A intrat iarăși în brazdă:* și-a venit în fâgaș, în obiceiurile cele vechi (Ungaria). ZANNE, P. IX 443. | *Pune-o pe brazdă odată:* hotărăște-te! PAMFILE, J. II. | *Rupe brazde:* merge repede (Covurluiu). ZANNE, P. IX 444. | *Cu brazda în cap:* eră un termen de jurământ. *Au rădicat cu sufletul lor și cu brazda în cap* (Mold. a. 1742). URICARIUL, V 313/9, CREANGĂ, P. 241.

2°. Fig. Fâgaș, urmă, parte, dără. *El* [= vaporul]

taie-o brazdă lungă pe-al mării plaiu senin. ALECSANDRI, P. III 74. Doctorul în carnea mea Adâncă brazdă taie. COȘBUC, B. 55. O brazdă de lumină. DDRF.

3°. P. ext. Hotar (însemnat cu o brazdă), graniță (Târnova, în Ban.). JAHRESBER. III 314.

4°. P. anal. (Mold.) Bucată de pământ (cu iarbă cu tot), glie (ȘEZ. II 24^b/₄), bucată de pământ luată cu un hârleț (ib. IV 128^b/₁₀). Asămănă groapa cu brazdă. DOSOFTEIU, V. S. 219. Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. C. NEGRUZZI, I 45. Vîno'n codru... Unde prispa cea de brazde Crengi plecate o ascund. EMINESCU, P. 57. Până eu c'oiu veni... C'u buzduganu' zvarlind, Brăzdi [=brazde] din pământ sărind. ȘEZ. V 62^b/₁₄.

5°. P. anal. Rând de iarbă cosită (mai rar, de bucate), polog (ȘEZ. II 43²/₂). Orzul... trebuie lăsat în mănunchiuri sau în brazde. ECONOMIA, 51. Iată vin cosașii... Unii brazdele răstoarnă, în câpiți alții le-adună. ALECSANDRI, P. III 68. O parte din iarbă a rămas necesită, ceialaltă în brazdă. SADOVEANU, P. S. 11.

6°. P. anal. Strat (de legume s. de flori). Cfr. răzor. De altă parte, câteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă. ODOBESCU, I 148^b/₁₇. Grădinarul îl învăță cum să facă brazde. ISPIRESCU, L. 164.

[† și dial. și: brăzdă. LB., JAHRESBER. III 314. || Diminutive: brăzdiță s. f. GOROVEI, C. 40. De-a brăzdița (s. de-a brăzdițele H. VII 158) e numele unui joc de copii. ALECSANDRI, P. P. 393; STAMATI, ap. HEM. 2371¹/₅; PAMFILE, J. III; brăzdătuță s. f. [Rân-deaua] face mici scobituri (brăzduțe) la suprafețe de înclăit. APOLZAN, U. 15, brăzdușoare s. f. plur. e numele unui joc de copii. H. VII 393. | Augmentativ: brăzdăoiu s. a. = brazdă trasă alături de cea adevărată, ieșire din brazdă. LM. De multe ori se întămplă că... plugarii se ceartă... din cauză că... fac brăzdoaie. H. IV 279; cfr. II 287.]

— Din paleoslav. brazda, idem.

BRĂZDĂR s. a. (Agric.) Soc (de charrue). — Fierul mare s. lat al plugului, fierul brăzdător. DAMÉ, T. 35, PAMFILE, I. C. 150, H. II 117, III 363, IX 172, 342.

— Derivat din brazdă, prin suf. instr. -ar.

BRĂZDI vb. IV^a v. brăzdă.

BRĂZDUȘOARE s. f. plur.

BRĂZDIȚĂ s. f. (Agric.), **BRĂZDĂOIU** s. a. } v. brazdă.

BRĂZDUȘ vb. IV^a v. brăzdă.

BRĂZDUȚĂ s. f. v. brăzdă.

BRE interj. *Tiens! hé! holă!* — (România și Ban., aproape învechit, familiar)

1°. Interjecție cu care atragem atenția cuiva că ne adresăm lui (când nu voim să-i spunem „mă“, „tu“ s. „fa“). Ian ascultă! hei! Bre, Niculaie, bine ai venit! GHICA, S. VII. Da ce cei, bre, pe dînsa? ȘEZ. III 58^b/₁₂. Bre, oameni buni: eu am să vă fac trei întrebări. ISPIRESCU, L. 176. (În gura unui Turc) Bre, Pandele! de vrei bani, Să nu-i poți mânca doi ani, Dă-ne pe Vulcan legat. ALECSANDRI, P. P. 135^b/₆.

2°. Mai adesea cuprinde și nota sentimentală a mirării.

a.) Exprimă minunare. Brea!... da știu c'ai aruncat astfel 10.000 de galbeni pe fereastră? ALECSANDRI, T. 1257. Mai iată și alte lighioi! Bre, bre, bre! da multe soiuri de dihăni mai sânt în leși. id. ib. 1117. Breee! cum s'a stricat lumea! id. ib. 1719. Bre! c'napoda lucru! CREANGĂ, P. 126. Ce vite frumoase, bre! bre! H. II 33.

b.) Exprimă mirarea față de purtarea necuviincioasă a cuivă și (în același timp) supărare s. indignare. Corăbiiarul zise: Bre, hei porc peștit și pește porcit! CANTEMIR, IST. 156. Bre, știu eu ce i-aș da.

ȚICHINDEAL, F. 176. Da deschide ușa, bre omule, ... Măi, că încă așa lighioaie n'am văzut! ALECSANDRI, T. 198. Bre! bre! bre! tu ești bun de talpa iadului, și ai încă obraz să cauți loc în raiu! C. NEGRUZZI, I 93. Bre! strigă boierul. Cum se poate una ca asta? ISPIRESCU, L. 290. Da, la dracu', bre, ia sama ce faci! ȘEZ. V 130^b/₂₉.

c.) Exprimă mirare că un ordin nu se execută imediat și (în același timp) nerăbdare. Aduceți ciorba, bre! FILIMON, ap. ȘIO. Nunul cel mare strigă la lăutari: „ziceți, bre, de masă“, și ei încep a cântă. SEVASTOS, N. 283^b/₃₂.

d.) Exprimă mirarea unuia care a pățit ceva și (în același timp) frică: Aoleu! Valeu! Da frică mi-o fost... bre... bre... bre! ALECSANDRI, T. 225. Bre, bre, bre! Vai de mine. CONTEMPORANUL, I 405.

[Adesea repetat și, mai ales ad 2° a., cu vocala lungită. Și: brea!]

— Din turc. bre, idem. Cfr. märe.

BREA interj. v. bre.

BREABÂN s. m. (Bot.) 1°. *Corydalis Marschalliana* s. *solida* s. *cava* s. *bulbosa*. 2°. *Anemone silvestris* s. *nemorosa* s. *ranunculoides* s. *pulsatilla*.

1° = brebenel. PANȚU, PL., MARIAN, SE. II 277, CANDREA, Ț. O. Brebeneii sau breabânul sânt niște plante cu florile roșii sau albe, iar în unele părți, precum în județul Ialomița, sânt și brebenei galbeni. ION CR. IV 180. Dochia... a zărit caprele păscând la breabân, într-o preluță. ib. IV 176.

2°. (Transilv.) Diferite specii de „anemone“, precum: oiță LB., BARCIANU, floarea-Pastilor (Roșia, Abrud, Huedin) VICIU GL., păștiță (ib.) ib., deditel (comit. Solnoc-Dobăca) VAIDA.

[LB. dă forma breăbene, BARCIANU brébenă s. f.]

— Etimologia necunoscută. (Cu lat. *verbena* n'are, probabil, nici o înrudire, mai de grabă cu *brebănucul*, cu care-l identifică VICIU, GL.)

BREABENE s. m. (Bot.) v. breabân.

BREAJ, -Ă adj. v. breaz.

BREANĂ s. f. (Iht.) v. mreană.

BREANC s. a. *Débris, tesson*. — Frântură de oale, hârb, ciob. PAMFILE, I. C. 392. [Plur. *breancuri*.]

BREĂȘĂ s. f. Direcția fibrelor unui copac? Dând cu secura într'însul [în jugastru], i-au nimerit de odată breășa și i-au crăpat. SBIERA, P. 39^b/₁₇; cfr. 36^b/₃₈.

BREĂSLĂ s. f. 1°. *Corps de métier, corporation, classe*. 2°. *Troupe de soldats* (fournie par les corps de métier). 3°. *Métier, profession*.

1°. Corporațiune formată de oameni de aceeași profesiune, cfr. țeh, isnaf, ghildă; p. ext. clasă socială, tagmă, cin. *Fîind dumnealui... strângător de banii aceștia la toate breaslele* [e] (a. 1693). ap. IORGA, S. D. X 427. Au ce fealiu de om va fi în rîndul și breasla neguțtorii (a. 1703). ib. XII 11, cfr. URICARIUL, II 31¹/₁. Breasla Jidovilor din orașul Iași (Mold. a. 1823). ib. III 278^b/₁₁. Două bresle de scutiți. ZILOT, CRON. 85, cfr. 350. Brasla veselă... a vânătorilor. ODOBESCU, III 49⁷/₇. Starostii breslelor. C. NEGRUZZI, I 305. Breasla judecătorească. XENOPOL, ap. TDRG. | P. gen. *Flecă șchimbași în straițe se închipeau mai din toate breslele: boier, jidan, cioban, fete-mari, vornici, moșneag și babă*. ȘEZ. III 184^b/₄₁.

2°. † Spec. Trupă de soldați recrutată din breslași, din slujbași mai mici și din deosebitele categorii ale burgheziei. Cfr. BĂLCESCU, M. V. 10²/₂₄, LET. III 143^b/₆, MAGAZ. IST. I 370⁵/₅. A așezat breaslă nouă de ostași... eniceri. E. VĂCĂRESCUL, IST. 252^b/₂₁. Se făceau știrea tutulor nobililor Ardealului, tutulor brăselor de ostași... de a părăsi pe voievod și de a veni în tabăra lor. BĂLCESCU, M. V. 478, cfr. 10²/₂₁. Avan-

garda se compunea din brasla Agiei. FILIMON, C. II 676.

3°. P. ext. (Mold.) Meserie, profesiune, p. ext. funcțiune, slujbă (șez. II 150³⁵). *Eră crăcimar, de breaslă, și fiu de croitor.* C. NEGRUZZI, II 233¹⁵. *Punga cu băieri și traista de sold... mi le-a făcut Vasile... care are brasla asta.* CONV. LIT. XLIV, I 658. *De brasla lui, ciubotar.* ȘEZ. I 260¹⁸. *Om în brasla:* în funcție. ib. II 150³⁵.

[Și: brăslă. | Plur. *brăse* și *brăsele*.]

— Din paleoslav. *bratistvo* „corporație” (propriu: „frăție”, cfr. *brat*).

BREAZ, -Ă adj., subst. 1°. (Animal) *à tache blanche sur le front ou sur le museau; tacheté de blanc.* 2°. *Dégourdi, éveillé, à la hauteur.* 3°. *Sorte d'arlequin.*

1°. (Cal H. I 34, II 142, 176, III 139, IV 9, V 374, bou s. vacă II II 50, 146, 207, IV 87, căne H. II 117, 143, III 69, capră H. II 28, pisică H. IV 270) cu o pată (stea, țintă) albă în frunte s. cu o dungă albă pe bot. (Adesea substantivat, însemnând animalul breaz). *Iapă... roaibă și brează din frunte până în bot.* I. IONESCU, D. 371. (*Surugiul*.) *Hi, breazule, nu te lenevi!* ALECSANDRI, T. 52. *Iorgule, cu calul breaz, Trece la mine peste iaz.* ȘEZ. I 13¹⁰. *Iepe breze, pîtenoage la picioare.* ȘEZ. III 212^b₂₀. cfr. SBIERA, P. 164³⁴. *Are mama-un căne breaz Și te rupe de obraz.* HODOȘ, P. P. 42. *Vin oile de la munte, Toate breze'n frunte?* (= Carul cu nuiele). GOROVEI, C. 46. *Cine se naște breaz, breaz moare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 335. # *A cunoaște pe cinevă ca pe un cal breaz:* a-l cunoaște bine, după toate apucăturile lui (cfr. ca pe un ban rău). PAMFILE, J. II, DAMÉ, T. 48, N. REV. R. I 30. | *A face boi brezi (cu cinevă):* a face vreo ispravă, a o scoate la cale cu cinevă. *D'aci'ncolo, bine vezi, Că n'o să fac eu boi brezi.* PANN, P. V. III 151. *N'o să faci boi brezi cu mine.* ROMÂNUL GLUMET, I 49²¹. | Țăranii numesc în batjocură pe funcționari, boieri, ciocoi, etc. *cei cu botu' breaz: Ni-i arșă inima, De muncă și de năcaș Și de cei cu botu' breaz, De boieri și de ciocoi Și de breslașii de soiu Și de tăți cei gulerati.* (Suceava), ap. ȘEZ. III 20^b₂₉.

2°. P. ext. (Vitele breze fiind rare, despre oameni, de obicei la comparativ) (Mai) de seamă, (mai) deosebit, cfr. (mai) abitir, (mai) dihaiu, (mai) grozav. ZANNE, P. I 335, PAMFILE, J. II. *A doua zi pândi și cel mijlociu; dară nici el nu fu mai breaz, ci se întoarce la tatăl său, cu nasul în jos.* ISPIRESCU, L. 73. *Păi, cum nu, tu ești mai brează!* JIPESCU, O. 43. | *Foame brează:* mare. BARCIANU.

3°. S. f. *Brează* = brezaie. PAMFILE, J. III 2.

[Fem. și: *brăză*. H. IV 9. | Plur. *brezi* și (mai ales) *breji* H. II 26, 59, III 23 (cu singularul nou) *breaj*, -ă H. III 108. | Și: *braz*, -ă adj. JAHRESBER. IX 207⁴.] Diminutiv: (atestat numai la fem.) *brezuliță*. *Trece tata lui Ioniță, Cu cinzeci de bivolițe, Câte cinzeci brezulițe.* MAT. FOLC. 190. | Augmentativ: *brezoiu* s. m. = nume de bou (LIUBA-IANA, M. 115) s. de căne breaz (DAMÉ, T. 181, H. I 346, II 28, 117, 146, III 18, 71, 118, 195, IX 438). | Derivate: *brezilă* s. m. = nume de bou breaz. MARIAN, *brezaie* s. f. = nume de vacă (MARIAN) s. de oaie (H. X 535) *brează*, *brezată* s. f. = nume de oaie *brează*. H. II 186, *brezătura* (*brezetură*) s. f. = pata (ținta, steaua) albă din fruntea vitelor breze; p. ext. petele de lut galben de pe părțile caselor a căror tencuială se repară. PAMFILE, J. I, *Pupând brezetură fugarului.* CONV. LIT. XLIV, I 208.]

— Din bulg. *brěz*, idem.

BREAZA s. f. art. Danse paysanne.—Numele unui danț țărănesc (H. IV 12, 57), numit mai des: ca la Breaza. PAMFILE, J. II. *În curte nu se jucă de cât hora și breaza.* PITIȘ, ȘCH. I 109.

— După comuna Breaza, în Prahova (iar aceasta din bulg. *brěza* „mesteacăn”).

BREAZDĂ s. f. (Agric.) v. brazdă.

BREB s. m. și a. (Zool.) *Bièvre*. — Castor. DICȚ. [Plur. *brebi* și *breburi*. LB.]

— Din paleoslav. *бѣбрь* (*bebrŭ*), idem.

BREBĂȚĂ s. f. (Ornit.) v. vrabie.

BRÉBENĂ s. f. (Bot.) v. breabăn.

BREBENĂȘ s. m. (Bot.) v. brebenel.

BRÉBENE s. m. (Bot., Ban.) = salcâm. (Sredia-ștea-mică) HEM. 2339, (Lățunaș) VICIU, GL.

— Se pare a fi o modificare a lui *băgrin* (< *bagrena*), după *breabăn*.

BREBENEĂ s. f. (Bot.) v. brebenel.

BREBENEÁC s. m. (Ornit., Ban.) = sturz-cântăreț. MARIAN, O. I 279. *Brebényak* (fără traducere). ANON. CAR.

BREBENÉL s. m. (Bot.) 1°. *Corydalis Marchaliana* s. *solida* s. *cava* s. *bulbosa*. 2°. *Perce-neige* (*Galanthus nivalis*). 3°. Nom de *beauf*.

1°. Mică plantă ierboasă, cu flori purpurii, trandafirii, albe s. gălbui, care crește prin păduri umbroase, numită și: *breabăn*. PANȚU, PL., cfr. H. II 142, III 242, (*brebenel alb și brebenel roșu*) XVI 146. *Dedăței și vioarele, brebenei și toporași.* ALECSANDRI, P. III 32. *Este datină în unele sate din Bucovina de a se împodobi mortul iarna cu busuioc și brebenei.* MARIAN, I. 247. *Ți-oiu anină doi cercei, Doi cercei de brebenei, Să tragă ochii la ei.* ALECSANDRI, P. P. 288^b₃. *Avea Costea mielușei, Câți sănt vara brebenei.* TEODORESCU, P. P. 514. *Grădina cu brebenei, Se plimbă Lina prin ei.* BIBICESCU, P. P. 392.

2°. = ghiocel. MARIAN, SE. II 116.

3°. P. ext. Nume de bou. H. VII 27.

[Ad 1°, de obicei *brebenei* s. m. plur. tant. H. II 87, 281, III 129, IV 9. | Cu alte sufixe: *brebeneă* s. f. *Tremură, ca brebenelele ciufulite de vânt.* DELAVRANCEA, S. 253, *brebenăș* s. m. COSTINESCU, (ad 3°) *brebenică:* nume de vacă. H, IV 86, VII 358. | Reconstruit: *brebu:* nume de bou. H. IV 86.]

— Diminutivul lui *breabăn*, derivat prin suf. -el.

BRÉBENI s. m. plur. v. zgrebeni.

BREBENICĂ s. f. v. brebenel.

BREBENOC s. m. (Bot.; Mold., Transilv., Bucov.) = saschiu. *Toți barbanoc împletit au pe frunte.* COȘBUC, E. 232¹⁸. *Am să-i pun sub perină brăbănoc, și de-a fi să fie fată, brăbănocul până dimineață se va pătă.* MARIAN, O. II 83. *Unii trimiț în ziua de Sf. Ilie] pe la case și ulcele cu apă împodobite cu bărbănoc, busuioc, precum și alte flori.* id. I. 392. *La casa miresei, se adună mai multe fete, de o iau și pornesc la pădure după brebenoc, până a nu răsări soarele.* SEVASTOS, N. 86¹⁸. *Găina cea friptă numai decât trebuie să fie împodobită cu meșișor, belbinoc.* id. ib. 304¹¹. *Frunză verde bărbănoc, S'o mutat puica din loc.* MARIAN, NU. 519. *Bărbănocu' din pădure.* (Năsăud, în Transilv.) ȘEZ. III 51. [Și: *brăbănoc*, *bărbănoc* (*bărbănoc*, *bărbănoc*), *barbanoc*, *barbenoc* (Șomcuta-mare). ap. MARIAN, SE. I 123, BARONZI, L. P. I 128¹³, *bărbenog* (Chior, în Transilv.), ap. MARIAN, NU. 251, *berbenog* H. I 48, *bribănoc* BARCIANU, MARIAN, O. II 83 (*bribanoc* ALEXI), *borbănoc* PANȚU, PL., BIANU, D. S., *belbinoc*, *bilbinoc* TDRG., *bărbănoacă* s. f. (Ragla, lângă Năsăud), ap. VICIU, GL.]

— Din slav. (rut. *barvinok*, *bervinok*, rus. *barvinók*, *barvenóc*, polon. *barvinek*, din lat. *pervinca*).

BRÉBU s. m. v. brebenel.

BREC s. a. *Break*. — Trăsură ușoară cu patru roate, de obicei neacoperită (s. cu un acoperiș ușor ce se poate scoate), având înlăuntru două bănci longitudinale. [Plur. *brecuri*.]

— N. din fran. (< engl. *break*, idem).

BRÉCIE s. f. *Longue verge*. — (Racovița, în Transilv.) Nuiă lungă, groasă ca degetul și vânjoasă, cfr. joardă. *Am luat o brechie și l-am tăiat preste spate*. VICIU, GL.

BRECINĂR s. a. (Îmbrăc.) v. brăcinar.

BRECIRI s. f. plur. (Îmbrăc.) v. brăcire.

BRÉDEL s. a. *Garrot, tortoir*. — (Brașov) Un par s. o bucată de lemn cu care se răsuțește funia trecută peste un obiect, spre a o întinde. *Păiorandă [= patine]... cu fier, de țile leagă cu sfori de cismă și țile le strănge cu bredel*. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII 726. [Derivate: bredelul s. a. = bucată de lemn, cât un mestecător de mămăligă, ce se leagă cu ață la grumazii porcilor care nu stau în cârd, cfr. juțău. ȚARA OLTULUI, III, nr. 15-16.]

— Din săsește *Bredl*, „*Bindknebel*“. IACEA. Cfr. *dezbredell*, *îmbredeli*.

BREDELEU s. a. v. bredel.

BREHĂI † vb. IV (ș. d.) v. brehni ș. d.

BREHANĂCE † s. f. (Ornit.) } v. brehnace.

BREHANĂIE † s. f. (Ornit.) }

BREHĂU † s. m. v. brehni.

BREHNĂCE † s. f. (Ornit.) *Sorte d'épervier*. — Ului (găinilor), cfr. bleandă, erete. *S'au rânduit spre hrana brehnăcelor*. BIBLIA (1688), 369₃₂; cfr. 374₃₂. *Brehnăcea de sus, iepurele supt stâncă vârit... pândea*. CANTEMIR, IST. 129. *Aripile vulturilor, brehnicilor, rarăilor*. id. ib. 186; cfr. 26, 83, 101. [Și: *brehanăce* COSTINESCU; *brehnițe*, *brehănăie* s. f. ap. TDRG.] — Cfr. *brehni*.

BRÉHNE s. f. plur. (Mitol. pop., Mold.) *Mauvais génies*. — (Întrebunțat mai ales în imprecațiuni) Prin cuvântul *brehne*, Românul înțelege niște ființe care trăesc prin păduri și sperie pe drumeți noaptea, dar nu le pot face alt rău; numai oamenii cei proști se sperie de *brehne*. ZANNE, P. VI 498. *A-l bate (pe cineva) brehnele s. a fi bătut de brehne s. par' că-i bătut de brehne* = a nu avea chef, a fi supărat (Smulți, în Covurluiu). ib.

— Substantiv postverbal din *brehni*.

BREHNÎ vb. IV^a. *Aboyer, japper, glapir; bramer; grogner; pouffer*. — (Mold.)

1°. Intrans. Onomatopee. Exprimă sunetul produs:

- de câni, când latră. H. I 61.
- de căprioară (H. X 68), de căprior (ȘEZ. V 39/5) și de țapul sălbatec (H. X 499).
- de porci, când se sperie. ȘEZ. V 39/5.
- (p. ext.) de copii, când râd pe năbușite. ib.
- de oameni s. animale, când scot un sunet ce seamănă cu tusea: *Unde n'a nceput [dracul] a brehnă...* ȘEZ. III 5/3, cfr. *cuhuci*.

2°. Trans. A înțepă cu vorba. *Cu ăla nu poți vorbi, că odată (îndată) te brehnește* (Varviz, în Transilv.). VICIU, GL.

[Și: *brăhni* vb. IV^a redă sunetul produs de câne (H. VI 8) și de căprioară (H. X 21), † (numai la CANTEMIR) *brehăi* vb. IV^a. *Dulăii... prin somn ca cum ar scânci și ar brehăi se vede*. IST. 130. || Derivate: *brehnit* s. a. ȘEZ. V 39/5, † *brehăit* s. a. *Dulăii, de brehăit...*, *amurfișe*. CANTEMIR, IST. 203, † *brehăitură* s. f. *Dulăul... toată pădurea de lătrături și de brehăituri împi*. id. ib. 71; † *brehăus* s. m. =

câne care brehăește. *Pre dulăii și pre cotei și pre alății brehăii, pre toți la un loc ață*. id. ib. 318.]

— Din rut. *brehătý*, „a lătră“ (cfr. sârb. *brehati* „a găfâi, a tuși tare“). Cfr. *blehăi*.

BREHNICE † s. f. (Ornit.) v. brehnace.

BREIU s. m. sing. (Bot.)

1°. Plantă ierboasă (*Mercurialis perennis*) cu flori verzui, numită și: *breiu-de-pădure*; buruia năcănescă, slobonov, trepădătoare. BRANDZA, FL. 176; PANȚU, PL. *Breiu* crește lung ca rugul. Fetele aduc *breiu* din pădure în noaptea de Sf. Toader și-l bagă în leșia cu care se spală pe cap, ca să le crească chica (Jiu). VICIU, GL.

2°. *Breiu* s. *breiu-de-câmp* = trepădătoare. PANȚU, PL., BIANU, D. S.

3°. = *împărăteasă*. PANȚU, PL., BIANU, D. S.

[Ad 1° și *brîiu* s. m. *Briiul* este o plantă cunoscută în Muntenia, din care se prepară un extras pentru creșterea părului. ION CR. IV 181. *Foaie verde-a briiului, Strigă pașa-al Diuului*. TEODORESCU, P. P. 480, *brăie* s. f. PANȚU, PL., ad 2° și *brie* s. f. PANȚU, PL., care însemnează și plantele „*Impatiens noli tangere*“ (cfr. slăbănog) și „*Meum athamanticum*“; în acest înțeles din urmă se aude și *bricălă* s. f. care mai însemnează și „*Meum mutellina*“. PANȚU, PL.]

BRELĂC s. a. *Breloque*. — (Mai ales la plur.) Chei, obiecte mici, care se poartă atârdate de un lanț sau de o panglică (la ceasornic). [Plur.: *lo-curii*.]

— N. din fran.

BRENDUȘ s. m. (ș. d.) v. bradoș ș. d.

BRÉNIȚĂ s. f. (Iht.) *Barbeau*. — (Muscel) Mreană mică (*Barbus fluviatilis*). JAHRESBER. VIII 314.

— Derivat din *breană* (= *mreană*), prin suf. dim. -*îți*.

BRESLĂȘ s. m. 1°. *Membre d'un corps de métier*. 2°. *Soldat*. 3°. *Artisan*.

1°. Membru al unei bresle. *Cățiva breslași, megieși de a lui Mihaiu-vodă, Vaslueni de cei bunii de gură, s'au părât de față înaintea divanului*. NECULCE, LET. II 315, cfr. 259/31. *Pentru ce n'a trimis-o [pricina] în cercetarea starostilor de isnafuri, după cum e obiceiul între breslași?* C. NEGRUZZI, I 305. *Ni-i arsă inima, De muncă și de năcaz... De boieri și de ciocoi Și de breslași de soiu*. ȘEZ. III 20°/31.

2°. † Soldat făcând parte din trupa numită *breslă* (2°). *Mazili și breslași, siliți de Petriceico-vodă... să meargă la Bugeac cu oastea*. MAGAZ. IST. III 43/12. *Când patria eră în primejdie, se ridicau mazili și breslași*. BĂLCESCU, M. V. 648.

3°. P. gener. Meseriaș (ALECSANDRI, T. 1751), profesionist, p. ext. funcționar (ȘEZ. II 150/33). *Ai pățit-o și tu, Stănică, ca cei mulți breslași români care nu-și mai găsesc chip de hrană în țara lor*. ALECSANDRI, T. 135. | Spec. Slugă la sat: văcar, cioban, baci, etc. ȘEZ. II 150/33.

[Și: *brăslăș*.]

— Derivat din *breslă*, prin suf. -*aș*.

BRESLUI vb. IV^a. A bate pene cu petece de țol la spițele roților, când joacă. ION CR. I 61.

BRETÉLE s. f. plur. *Bretelles*. — Fășii de stofă (elastică) ce se pun peste umeri spre a țineă pantalonii ridicați, cozondroace, patești. *Bentițe late tot de fir, care, în sus, trec peste umeri, ca niște bretele*. ODOBESCU, I 418.

— N. din fran.

BREVÉT s. a. *Brevet*. — Diplomă acordată de o autoritate și dând anume drepturi (de proprietate asupra

unei invenții, etc.); cfr. patalamă, patentă, certificat, atestat, diplomă. *A luat brevet pentru invenția sa.* [Derivat: *brevetă* vb. I^a = a acorda un brevet, a face să se elibereze un brevet (pentru o invenție); cfr. patentă. *Și-a brevetat invenția în Germania.*]
— N. din fran.

BREVIAR s. a. *Bréviaire*. — Carte ce cuprinde rugăciunile ce trebuiesc recitate la anume ore din zi de clericii catolici; cfr. ceaslov. *S'a făcut un rezumat al doctrinei Pragăna-Paramita, într'un fel de breviar sau ceaslov.* ODOBESCU, II 202.

— N. din lat. *brevarium*, propriu „prescurtare, rezumat“.

BREZĂI vb. IV^a, **BREZĂIA** vb. I v. brezaie.

BREZĂIE s. f. Sorte d'*arlequin*. — Persoană mascată, (de obicei) cu un cap de animal provăzut cu un cioc lung (ca de barză), îmbrăcat cu velințe s. cu zdrențe de toate culorile și cu clopoței, purtând o măciucă în mână. *Brezaia* joacă după fluier (mai rar, la cântecul lăutarilor), pe stradă, în curțile oamenilor, clănțănește din cioc în ritm și spune glume. *Brezaia* umblă în sărbătorile dintre Crăciun și Bobotează (LM.) s. în zilele dinaintea Nașterii-Domnului (H. II 121), în cășlegi (H. IV 14) s. în seara de Crăciun, cu flăcăii, la colindat (H. II 83, H. II 286); cfr. H. I 353, II 177, 208, IX 45. În zilele dintre Ignat și Crăciun, flăcăii caută pe un Țigan sau Ungur și-l fac *brezaie*: îi acoper tot corpul cu un matac până la glesne, îi pun o țacă s. cioc lung ca de barză și coarne pe cap... și umblă la colindat. H. II 154. Poporeni povestesc că *brezaia* era o combinațiune de 3 oameni: unul se numea: *brezaie*, unul Moș-Turcu și unul: lăutar. *Brezaia* era îmbrăcată într'un țol roșu sau velință, iar în cap a fost având un moț, 2 coarne și un cioc ca al berzei, cu care a fost ciocănind copiii. Moșu Turcu era îmbrăcat tot ca *brezaia*, însă în partea dinainte a fost având atârnată o teacă și două cepe. Ei au fost imblând din casă în casă, ca și paparuda, întreprinzând fel de fel de jocuri și vorbe rușinoase, pentru care li se dedea ceva, ca și paparudei. Pe când *brezaia* și Moșu Turcu se ocupau de vorbe și jocuri, lăutarul cântă. H. II 228. Nu se mai face pe aici astăzi *brezaia*, dar după cum am auzit pe unii c'a fost înainte, aceasta era astfel: La Crăciun, în sărbători, se făcea horă în care se prindea și *brezaia*, care era om s. femeie, mascat în chipul de femeie, se prindea în horă și după aceasta venea și se ținea și brezoii, ce era cu podoabă artificială, după *brezaie*, să se prindă lângă dînsa. H. IV 67. La nuntă lăutarii se fac *brezaie*. H. IV 158. Cfr. boriță, brează, clanță, turcă. Cfr. PAMFILE, J. III 2; ȘEZ. VI 127. | *Brezaie* = o țigană îmbrăcată cu frunze verzi...; o jucau din casă în casă în sărbătorile Rusalilor (COSTINESCU), o fată împodobită cu flori multe (H. II 246). *Brezaie* se zice dacă cineva-și schimbă fizionomia și hainele, luând altele mai urite și umblând prin sat sperie lumea. H. V 401. Cfr. paparudă. | Fig. Femeie bătrână ce se încarcă cu dresuri și alte podoabe, ca să placă (COSTINESCU. Cfr. LM., DDRF.). | *Diamantele și rubinele sânt aruncate pe dînsa cu lopata, par'că e brezaia sau teleloaica.* FILIMON, C. II 605. *Îl împodobiră cu flori, ca p'o brezaie.* ISPIRESCU, U. 105/1. [Învățații] *au tăiat-o, au... scâlciat-o* [limba românească], *de nu mai înțelege: limbă e, ori ce brezaie este.* JIPESCU, O. 54. [Și: *brizăie* H. II 154/5. | Plur. -zăi TDRG.; *brezei* GORJAN, H. II 166. | Cu alt sufix: *brezoii* s. m. H. IV 67; *brezoaie* s. f. Sub numele de *brezoaie* poporul nu cunoaște de cât jocurile de la panorame ale păpușelor. H. III 23. | Derivat (rar): *brezăia* vb. I^a = a împodobi ca pe o brezaie. *Legea, ... cărțile, toate sânt brezăiate și împupăzate.*

JIPESCU, ap. TDRG., *brezăi* vb. IV^a refl. = a se purta ca o brezaie. BARONZI, L. I 102/22.]

— Pare a fi derivat din *barză* și a fi fost apropiat în urmă de *breaz*. (Dacă cuvântul există și la Bulgari, cfr. DHLR. 365, e probabil că-i împrumutat din românește; la Bulgarii din Satu-nou, în Constanța, există un obicei asemenea celui descris mai sus. H. II 313).

BREZĂIE, BREZĂTĂ, BREZĂTĂRĂ s. f. v. breaz.
BREZDĂ vb. I^a v. brăzdă.
BREZETĂRĂ s. f. v. breaz.

BREZİ vb. IV^a. 1°. *Tacher, salir.* 2°. *Gronder.* — (Rar)

1°. A păta, a murdări. [*Plin de dulceață*] *pe barbă și pe haine...*, *o prinse în brațe și începu s'o sărute, brezind-o pe obraz cu dulceață.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

2°. Fig. A înfruntă pe cineva pentru o faptă rea. *L-am brezit pe N.; să nu te brezesc și pe tine.* MARIAN.

— Derivat din *breaz*.

BREZILĂ s. m. v. breaz.

BREZOĂIE s. f. v. brezaie.

BREZOIU s. m. v. breaz și brezaie.

BREZULIȚĂ adj. f. v. breaz.

BRIANOC, BRIBĂNOC s. m. (Bot.) v. brebeoc.

BRIBĂU subst. v. priboiu.

BRIBETE s. m. (Ornit.) v. vrabie.

BRIBOIU subst. (Fierărie) v. priboiu.

BRIBOIU s. m. (Bot.) *Géranium alpestre*. — (Brașov și Ban.) Plantă ierboasă cu flori purpurii, uscate. Crește prin păduri și văi umbroase. Se mai numește și: fratele-briboiului. PANȚU, PL. *O vrut mama să mă bată C'o jordiță de briboiu, Să mă nvețe la războiu.* HODOȘ, P. P. 93; cfr. 192.

BRIBONIC, BRIBORNIC,) v. bobovnic.

BRIBOVNIC s. m. (Bot.))

BRIĆĂ Interjecție cu care se strigă oile. H. III 262.
— Derivat din b(ă)r, prin suf. dim. -ică.

BRICEAC † s. a. v. briceag.

BRICEAG s. a. *Canif*. — Cuțit mic al cărui mâners. mănunchiu (de obicei cu prăsele) e astfel întocmit, încât intră în el limba (s. limbile) când e închis (cu tășul spre înăuntru), (Mold.) cuțitaș; cfr. bricică, briciu, briptă, cioarsă, custură, buricaș. 1 *bricag faim.* (a. 1754), ap. IORGA, S. D. XII 68. *De ce nu vrei tu să-mi cumperi un briceag?* SLAVICI, N. 301. || Nume de căne. H. IV 118. [Și: † *briceac* (a. 1809), ap. IORGA, S. D. XII 166, plur. *bri-căci* (a. 1754), ib. 67; *briceagă* s. f. HODOȘ, P. P. 70. | Diminutive: *bricegél* s. a. *Să se cresteze... cu un bricegel.* PISCUPESCU, O. 310; *bricegút* s. a.]
— Din turc. *bicak* „cuțit“ s. ung. *bicsak* „briceag“ (r se explică prin influența lui *briciu*). Cfr. bricică.

BRICEAGĂ s. f. v. briceag.

BRICEGEANĂ s. f. Danse paysanne. — Numele unui danț țărănesc. H. V 18.

— Derivat din *briceag*, prin suf. gent. -eană. Cfr. de-a briciu.

BRICEGÉL, BRICEGÚT s. a. v. briceag.

BRICHETĂ s. f. (Comert) *Brique*. — Bucată de combustibil, din praf de cărbune aglutinat și turnat în formă de cărămidă.

— N. din fran. (derivat din *brique* „cărămidă“).

BRICHINI vb. IV^a. *Gronder.* — (Ban.) A infruntă, a admonestă: *Nu brichini copilul, că nu-i de vină.* GR. BĂN. Cfr. brutui.

BRICICĂ s. f. v. brișcă.

BRICICĂ s. f. *Canif, petit couteau.* — (Ungaria și Bucov.; ungurism) Briceag, cuțitaș (cu prășele de lemn și cu o singură limbă MARIAN, NU. 513). PAMFILE, I. C. 119; CANDREA, T. O. *Cu bricica te-oiu împunge.* ALEXICI, L. P. I 211/22. [Și: brișcă MARIAN, NU. 513; BĂRCIANU; PAMFILE, I. C. 119; (Ban., singular nou din plur. *briște*) briștă JAHRESBER. III 314. | Diminutiv: brișcică s. f. *Că-i eră chiar rușine să scoată un cuțitaș copilăresc, o brișcică jidovească de doi crițari.* RETEGANUL, P. IV 73/36-7. | Derivat: brișcăli vb. IV^a trans. = a bate (cfr. a tăia) cu biciul: *Nu brișcăli caii! Mi-ai brișcălit copilul* (Sălăgiu). VICIU, GL.]

— Din ung. *bicska*, idem (cu *r* din *briciu, bri-ceag*). Cfr. briptă.

BRICINĂR s. a. (Îmbrăc.) (ș. d.) v. brăcinar ș. d.

BRICIU s. a. *Rasoir.* — Instrument cu limbă de oțel, cu tăis foarte ascuțit, cu care se rade barba. *Ca briciu ascuțit fapt-ai înșelăciune.* CORESI, PS. 137, cfr. MOXA, 372/26. *Un briciu ascuțit pre cute.* DOSOFTEIU, PS. 173. *Sabie ascuțită mai mult decât briciul bărbierului.* BIBLIA (1688) 536. *Ei, colonelule, îmi pare că de astă dată o să scot și eu briciurile de prin cutii.* ZAMFIRESCU, R. 15. *Eră așa de ascuțit, de tăia ca briciul.* ISPIRESCU, L. 195. *Junele atunci că-i june, Când briciu' pe bărbi nu pune.* DOINE, 35/6. *La așa obraz, așa briciu!* ZANNE, P. III 31. | (Adverbial) *Am ascuțit coasa briciu* (= ca să taie ca briciul). PAMFILE, C. †† (Rar) *Buză-briciu* = om, și mai ales femeie care te taie cu vorba. PAMFILE, J. II. || (Brașov) *De-a briciu'* e numele unui joc. PITIȘ, IV, R. R. I 233; cfr. 231. [Plur. *brice și briciuri*.]

— Din paleoslav. (s. bulg.) *bričl*, idem.

BRIDIDĂU s. a. v. brighidău.

BRIDINEĂ s. f. v. bidineă.

BRIE s. f. (Bot.) v. breiu.

BRIENȚI adv. (Ban., in expresiunea) *Mă scoase brienți din casă*: adică mai mult decât gonit sau alungat. Com. LIUBA.

BRIPTĂ s. f. v. briptă.

BRIGADĂ s. f. (Mil.). *Brigade.*

1°. Un corp de trupe alcătuit din două regimente, formând jumătatea unei divizii. *O brigadă de artilerie.* URICARIUL, XXII 475. *Divizia de rezervă și o brigadă a diviziei a 3-a încep trecerea peste Dunăre.* MAIORESCU, D. II 89. *General de brigadă* (cfr. brigadier).

2°. O trupă de câțiva oameni (comandați de un brigadier), p. ext. un număr de câțiva agenți (de poliție, secreți, vamali, etc.). *Brigada (agenților) de siguranță din Iași.*

[Plur. -gade și -găzi. | Derivate: invechit) brigadier din rusește) † bragadir, † bregadir, † brigadir s. m. = (ad 1°) ofițer superior care comandă o brigadă, general de brigadă. *Le eră căpetenie un polcovnic Ilie și un Nazarie bragadir.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 164. *Fîind un bregadir cu oaste de strajă.* N. COSTIN, LET. II 72, 22. *Șere-met... și alții din brigadiri și din polcovnici.* NECULCE, ap. TDRG. C. *Cantemir, ce-au fost brigadiri la Moscal.* URICARIUL, V 261; (ad 2°) grad inferior (între frunțaș și sergent) care comandă o mică brigadă (2°) de soldați (spec. de trupe călărețe), caporal, căprar². *Plutonul se comandă de un*

sergent și doi brigadieri. I. IONESCU, M. 269; (p. anal.) grad în corpul agenților silvici, etc. D..., *actual brigadier clasa I, se înaintează la postul de guard clasa III.* MON. OF.]

— N. din fran.

BRIGADIER, BRIGADIR s. m. (Mil.) v. brigadă.

BRIGAND s. m. *Brigand.* — Tălhar, hoț de drumul mare, hoț de codru (care jefuește înarmat, însoțit de cele mai multe ori de o ceată de tovarăși). [Derivat: brigandaj s. a. = tâlhărie, hoție de drumul mare s. de codru.]

— N. din fran. (< ital. *brigante*, din *brigare*, propriu „care umblă în trupă, în brigadă“).

BRIGANDAJ s. a. v. brigand.

BRIGHIDĂU s. a. *Mousoir.* — (Mold.) Un băț care se termină la un capăt într'o rotiță cu mai multe găuri, cu care se bate laptele (închegat) s. smântâna s. jintuitul în putineiu (s. în budălău) ca să se aleagă untul s. ca să se amestece cu cheagul s. pentru a storcea cașul și urda (H. X 108) s. brânza (JAHRESBER. IX 225). Cfr. DAMÉ, T. 69, PAMFILE, I. C. 23, ȘEZ. II 23/133, VII 98, VIII 93, HEM. 2838, 2839, H. VI 16, X 21, 68, 465, 538, XVI 133. Cfr. bătător, berdedeu, perdideu, ferdideu, drugă, litcă, mătca, braiu, roată. [Și: brighidău ȘEZ. II 211/123 GRAIUL, I 449, brididău H. X 5, 424, burghidău H. I 100. | Plur. -dăie, -dăie TDRG. și -deie.] — Cfr. ferdideu.

BRIGHIDEU s. a. v. brighidău.

BRIHAN s. a. (Anat.) (ș. d.) v. burduhan ș. d.

BRIIU s. m. (Bot.) v. breiu.

BRIJOALĂ s. f. (Cul.) Plat. — Un fel de mâncare (nedefinită mai de aproape, poate „pârjoală“). H. III 172.

BRILANCĂ s. f. (Bot.) v. brilioancă.

BRILANT, -Ă adj. s. a. *Brillant.*

1°. Adj. (Franțuzism) Strălucitor de lumină, scripitor, fig. splendid, strălucit. *La noi, numai streinii grămădesc averi brillante, iar Românii stau pe loc!* I. IONESCU, M. 252. *Bahul e în adevăr foarte brilliant.* ALECSANDRI, T. 1423. *Saloanele brillante.* id. T. 996.

2°. S. a. Diamant tăiat în fețe de amândouă părțile spre a străluci mai mult. *Iară Mihaiu, așezându-se în scaunul domniei, puse stema în cap, numai de brillante și de smarand piatră.* ISPIRESCU, M. V. 47/20.

[Plur. (ad 2°) -ante și, invechit, -anturi. | Și (ad 2°): † berlant. *Armele-i eră făcute dintr'un metal prea vartos, Și'ntr'ecă cu strălucirea berlantul cel luminos.* PANN, E. II 17, † berleant. *O tabachere cu berleanturi.* E. VĂCĂRESCU, IST. 289, † berliant. *Un buchet de berlianturi.* I. VĂCĂRESCU, 273. *Cercei de berliant.* FILIMON, C. II 599. *Un inel berliant ce am.* URICARIUL, XI 331, 11. | Derivate: brilliantat, -ă adj. (rar) = plin de brillante. *Brilliantata mână.* COȘBUC, B. 217; brilliantin, -ă adj. (invechit) = care strălucește ca brilliantul. *Pe'nfloritul ei obraz luce-o rouă brilliantină.* ALECSANDRI, P. III 365; brilliantină s. f. = cosmetic pentru uns mustățile.]

BRILLIANTAT, -Ă adj. } v. brilliant.
BRILLIANTIN, -Ă adj. }

BRILIOANCĂ s. f. (Bot., Transilv.) = iarba-flarelor. LB., PANȚU, PL. [Și: brilliăncă FUSS, ap. TDRG.]

BRIND † s. a. *Brinde.* — (Franțuzism) Închinare în sănătatea cuivă. *Felibri, fi ai Poesiei, iubiți, cân-*

tafi armonios, Vă'nchin acest brind al frăției, Sub al Provenței cer frumos! ALECSANDRI, P. III 539.
— N. din fran. (alterație din expresia germană (ich) bringe dir's „in sănătatea ta“).

BRINIVICIU s. m. (Îmbrăc.) v. berneveci.

BRIO s. m. sing. (Muzică) *Brio*. — (Numai în loc. adv.) Cu *brío* = cu însuflețire mare. *Călcând pedala, porni cu brío primele tacturi de la figura'n-tăi.* VLAHUȚĂ, D. 15. *Apoi iar porneste cu mult brío grandioasa simfonie.* CARAGIALE, M. 165.
— N. din fran. (< it. brío.)

BRIOLĂ s. f. (Bot.) v. breiu.

BRIPTĂ s. f. (*Mauvais*) *coureau, canif*. — (Gorj, Mehedinți, Ban., Bucov.) Cuțit (JAHRESBER. III 314), briceag, brișcă (VICIU, GL.), în stare rea (H. IX 87), briceag primitiv cu mâner de lemn (CONV. LIT. XXXV 841), cfr. cioarsă, custură, buricaș, spec. cuțit în forma secerei, cu mâner de lemn prins de amândouă capetele și cu ascuțișul din afară, cu care amăncăru curăță pielea (LIUBA-IANA, M. 122), cfr. și-nălău. *Bagă mâna'n buzunar, Scoate-mi briptă d'un crețar.* CONV. LIT. XXXV 841. † *A luă pe cinevă la briptă* = la bătaie (cfr. la scărmanat). *Atuncea au luat oamenii pe drăguț la briptă, de l-au bătut, până ce-au mărturisit toate.* SBIERA, P. 236/37. [Și: briță (Gorj). JAHRESBER. VII 82, H. IX 87.]
— Din sârb. britva și rut. brytva „brițiu“. Cfr. briciă.

BRIȘCĂ s. f. *Cabriolet*. — (Munt., Mold. și Bucov.) Trăsură mică, de un cal sau doi (COSTINESCU), neacoperită, cabrioletă. *A adus de zestre brișca cu cai.* I. IONESCU, M. 436. *A alergat cu brișca la moașa satului.* CARAGIALE, M. 13. *Brișca lui cea zugrăvită S'o vadă neagră cernită.* SEVASTOS, P. P. 187/25. [Plur. *brișce, briși și briște* (PAMFILE, I. C. 158). | Și: briciă. *Bricica mea-i la porțița grădinei.* ALECSANDRI, T. 529. *Doi cai murgi, că potcogea [= potcovea], Bricică nouă șimuiă.* VASILIU, C. 143. | Diminutive: brișcuiță s. f. *Doi cai iuși și o brișcuiță ușoară, în care era loc numai pentru doi.* I. NEGRUZZI, III 288; brișculiță s. f. *O brișculiță arendăsească, târîtă de trei căluși.* ODOBESCU, I 384. | Derivat: brișcăr (bricicar ALECSANDRI, T. 1761) s. m. = fabricant, negustor, stăpân s. (mai ales) birjar de briște. DICT.]
— Din pol. bryczka s. rus. bricika, idem.

BRIȘCĂ s. f., **BRIȘCĂLI** vb. IV^a v. briciă.²
BRIȘCĂR s. m., **BRIȘCULIȚĂ** s. f. v. brișcă.¹
BRIȘCUIȚĂ s. f. v. briciă² și brișcă.¹

BRIȘTĂ s. f. v. briciă.

BRIZĂ s. f. *Brise*. — (Franțuzism) Vânt ușor, la țarmul mării, care suflă regulat, în timpul zilei de la mare spre uscat, iar în timpul nopții de la uscat spre mare. Cfr. PONI, F. 185. Cfr. boare.
— N. din fran.

BRIZĂIE s. f. v. brezaie.

BROĂJBĂ s. f. (Bot.) = nap (curecesc, porcesc). LB., PANȚU, PL., H. IX 493, ION CR. IV 159. *Broajbe și gulii.* PANN, P. V. I 124. || Fig. Glume, minciuni, fleacuri, farnece. PAMFILE, J. II. *Nu mai spune broazbe (= minciuni)!* ION CR. II 302. [Și: brojba PANȚU, PL., H. IV 8, 105, (= gulie) IX 493. *Gulii, napii, brojba.* PISCUPESCU, O. 194, broășbă PANȚU, PL., broșbă s. f. *Broșbe și rădăchi.* GOLESCU, I. 110; brojba H. XI 326, broăzbă = gulie. ION CR. II 302, cfr. LB., brozbă = un zarzavat cum e napul și caralamba, însă are formă și mai lungăreață (POMPILIU, BIH. 1006), nap alb (REV. CRIT. III 90, cfr.

ALEXICI, L. P. I 225/11), brojdii s. a. = căpătână de curechii închircită. ȘEZ. II 151/3. || Derivate: brozban = brojdii. ION CR. II 109, brojbăr s. m. = cel care adună sau cultivă brojbe; fig. (fam.) care șade acasă, care păzește casa, care nu prea iese din casă. COSTINESCU, cfr. DDRF., brojbărie s. f. = loc semănat cu brojbe. COSTINESCU.]

— Din sârb. broskva „gulie“ (< lat. brassica).

BROĂNCĂ s. f. (Muz.) *Contrebasse*. — (Ban.) Gurdună, contrabas, (fam.) scroafă. VICIU, GL., com. COCA.

BROĂȘBĂ s. f. (Bot.) v. broajbă.

BROĂSCĂ s. f. I. *Grenouille*. II. 1°. *Tumeur. Grenouillete*. 2°. *Serrure*. 3°. *Varlope; guillaume*. Outil de forgeron. 4°. *Partie de différents objets (soutenant ou terminant une autre partie)*. 5°. *Biais, empêchement de chemise ou d'habit*. 6°. *Dessin broché dans la toile*. 7°. *Mauvaise sandale* (en cuir). 8°. *Opuntia ficus indica*.

I. (Zool). Animal amfibiu din ordinul batracienilor (cu gura largă și cu ochii bulbucați și ieșiți din cap. Corpul lor trece printr'o metamorfoză, desvoltându-se din ou mai întâi mormolocul, apoi broasca). *Broasca* orăcăește, ocăcăește, căraie, strigă, cântă. *Broșcă* = rana. ANON. CAR. *Bah-luiu! locaș de broașce! râu tăinic, fără maturi.* ALECSANDRI, P. I 202. *Când să ațipească, deodată se aud prin casă o mulțime de glasuri, care de care mai uricioase... unele orăcăiau ca broasca, altele mornăiau ca ursul.* CREANGĂ, P. 302, cfr. ȘEZ. IV 119/4. *Unii ca broaște săreă, Alții ca șerpui se țără.* TEODORESCU, P. P. 566. *Broaște în casă de găsești, nu-i a bine.* ȘEZ. I 51/22 (alte credințe ib. I 52/21, 126/20, 128/24). † *Lac să fie (s. de-ar fi), că broaște se-adună s. lac de-ar fi, broaște sânt destule!* = numai prilej bun ori belșug să fie, că s'adună totdeauna cumpărători s. prieteni. Cfr. CREANGĂ, P. 186. *Ochi de broască: bulbucați. Iși aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.* EMINESCU, P. 246. *A bea vin de unde cântă broasca: adecă apă.* ZANNE, P. IV 189. *Nu bea apă (multă), că faci broască (m. des: broaște 'n pân-tece s. în burtă)!* ȘEZ. I 218/23, ZANNE, P. III 444. *Trage nădejde, ca broasca de păr.* PAMFILE, J. II. *Ziceau că-s plin de noroc ca broasca de păr!* CREANGĂ, ap. DDRF. *Când o face broasca păr: niciodată* (Fedești, în Tutova). ZANNE, P. IX 551. *Până la genunchiul broaștei,* cfr. genunchiu. *Plouă cu broaște: tare.* PAMFILE, C. | (Adverbial) *A se face (a se grămădi, a se lipi) broască la (s. pe TEODORESCU, P. P. 293) pământ: a se piti, a se așterne pământului, spre a nu fi zărit. Ș'apoi să mă grămădesc broască la pământ.* DELAVRANCEA, V. V. 10. *Ea nu răspunse nimic, ci se lipi broască la pământ.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1074. *Când văd tabere viind și ciocoi 'nălăstrind, Mă fac broască la pământ, İmi așez durda spre vânt Și mi-l iau la căutare.* ALECSANDRI, P. P. 260. | Fig. Copil mic, cfr. broșcoiu, brotan. COSTINESCU, LM.

Specii: broască-verde (H. II 88) s. broască-de-iarbă (BARCIANU) = broatec.

broască-răioasă (LB., MARIAN, H. IV 10) s. broască-de-pământ (H. IV 10), broască-buboasă s. -buburoasă (H. XI 379), cfr. bombină, cioască, ioarcă, lioarcă, mioarcă. *Negei... poți căpăta din apa ce iese din broaștele buboase, când le iei în mână.* ȘEZ. II 70/19.

broască-băltoasă. H. II 319.

broască-cenușie. H. II 88.

broască-cu-foc: roșiatică pe burtă. H. II 253.

broască-țestoasă s. cu țest (LB.) s. cu țist (H. XII 287), cu troacă (LEON, MED. 81, H. III 289, 488, VI 29, XI 517), cu capace (H. II 253). *O broască țestoasă atât de mare, încât carnea ei putea să tragă 40 [de] ocă.* DRĂGHICI, R. 84. *Iată că o broască țestoasă ieșise pe luciul apei.* ISPIRESCU, L. 34. *Mare*

și spătoasă, *Ca o broască țestoasă*. TEODORESCU, P. P. 176, cfr. SEVASTOS, N. 111.²²

(Bot.) broasca-apei. Plantă ierboasă acvatică (*Potamogeton lucens*), cu flori verzui. PANȚU, PL.

II. P. anal. 1°. (Boală de om) Umflătură (fără dureri) ce se formează sub pielea de la pleoapele ochilor sau a obrăjilor (LEON, MED. 122), nod subt piele, gușă (PAMFILE, C.), cârcin (Bogești, în Tutova HEM. 218), modălcă, pumn (BIANU, D. S.), cfr. H. XVI 228. *De broască* (descântec). ȘEZ. I 83. [După POLIZU și TDRG. „scrofulă“, după LM. „umflătură în stomah“, după DDRF. *broască la ochi* = „urciior“.] || (La vite) Umflătură formată pe (s. subt) limba boilor și a vacilor (la margine, cfr. limbariță) s. subt falcă (cfr. motoșcă). LB., DAMÉ, T. 30, ȘEZ. III 145-6, RĂDULESCU-CODIN, H. II 277, IV 91, 207, VI 11, VII 35, IX 56, X 216, 320, 548, XII 62, XVI 154. Vita bolnavă de *broască* nu poate nici bea nici mânca, pentru-că nu poate purta limba, și astfel slăbește văzând cu ochii. MARIAN. [După TDRG. și o boală la glesnele vitelor.]

2°. (Fierărie) Mecanism de fier aplicat la ușă, care se închide cu ajutorul cleampelor (clanței, cleșniței, ivăruului) și se încuie cu ajutorul cheii s. al zăvorului; cfr. copil. *3 broaște cu arc* (ca. 1787). IORGA, S. D. XII 110. *Broasca acelor uși, cu plăsele mari de aramă gravate cu chipuri*. ODOBESCU, I 459. *Băgă cheia în broasca ușii și întorcând-o nițel, scârț! ușa se deschise*. ISPIRESCU, L. 50. *Gaura s. (în Mold.) borta broaștei*: prin care vârim cheia.

3°. (Unelte) Un fel de rândea (intrebuințată la netezirea scândurilor). I. IONESCU, M. 712. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120, RĂDULESCU-CODIN, H. II 222, IV 98, V 320, IX 19, 429, 439, XI 199, XVI 22, 31. Cfr. gură-de-broască (v. gură). | Unealtă de fierărie (nedefinită mai de aproape). H. X 539.

4°. Parte constitutivă a unor obiecte (care susțin s. termină altă parte):

a.) (Mor.) Bucată de lemn s. de fier gros și lat pe care se reazămă capătul grindeiului roții morii, brotac, cfr. bontău. DAMÉ, T. 150, PAMFILE, I. C. 183. În apă este o cobilă în care e prinsă *broasca*, pe care se pune călcăiul fusului cu roata. LIUBIANA, M. 104. *Broască* = o tigăiță așezată în patul morii. H. XVI 227. În posadă este pusă o bucată de fier gros, numită *broască*, în care se învârtesc călcăile de fier ale ciuturii (la moară). H. IX 60.

b.) Partea de la mijlocul furcilor pe care se reazămă grindeiul s. sulul scrânciobului, numită și tigare. PAMFILE, I. C. 470.

c.) Osie la telega plugului. H. XII 239, cfr. II 3, 80, 88, III 71.

d.) O parte a mesei dulgherului, numită și drug. DAMÉ, T. 114.

e.) Căpătăiu crestă și adesea înflorit al stâlpilor unei case, capitel, cfr. bașlăc. DAMÉ, T. 99, PAMFILE, I. C. 424.

f.) Capul s. căpătâna scăunoaiei. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 162.

g.) Partea de din jos a coarbei s. a sfredelului de târg, în care se fixează sfredelul însuși. PAMFILE, I. C. 125.

h.) Gâsca (II 6°) s. șurupelnița cu care se strânge teascul. TDRG.

i.) O parte a luntrei. *Argații sleiră bine luntrea, bătură strapazanele în găurile broaștelor, ... și deteră luntrea la apă*. SANDU-ALDEA, SĂM, V 16. [După DDRF. plur. *broaște* însemnează și o parte a războiului: „taquet ou rat“].

5°. (Mehedinți și Transilv.) Petec de pânză ori de postav, cusut subsoară, unde se întâlnesc spatele, pieptul, clinul, pava și mâneca hainei. ȚARA OLTULUI, III, nr. 23. Petec rombic ce se pune subt mână [=mâneca] cămeșii. H. IX 85, cfr. BREBENEL, GR. P. [Cămașa nemțească] pe umeri, lângă guler, are 2 petece în formă de triunghi, numite *broască*...

Subsuori se află iarăși câte un petec numit tot *broască* (Săliște, în Transilv.). MOLDOVAN, T. N. 173. *Broască-mare și broască-mică*: părți de subt mâneca iii. Com. BANCUI. Cfr. barbure, băgătură, clin.

6°. Alesătură în pânză. H. II 254, cfr. PAMFILE, I. C. 291.

7°. (În batjocură) Opincă rău croită, hârzoabă. PAMFILE, I. C. 45.

8°. (Bot.) Plantă cărnoasă cu flori mari, galbene ca pucioasa (în părțile noastre cultivată numai prin florării și prin casele oamenilor). PANȚU, PL.

[Plur. *broaște*, (rar) *brosci* POP., ap. GCR. II 296/³⁴. | Diminutive: broscuță s. f. (ad I). *Sare'n sus, ca o broscuță*. DOINE, 54/¹⁴; (ad II 2°) POLIZU; (ad II 5°) *Broscuță* = băgătură la cămeșile românești, de-a-supra umărului, în formă de triunghi (Cifud, lângă Blaj). VICIU, GL., brosculită s. f. CDDE. nr. 183, broscuț, broștean (LM., PONTBRIANT) s. m. = broscoiu mic. *Își hrănește broscuțul*. CARAGIALE, S. 45/¹⁰, broschită s. f. (ad II 5°) = altită. BARONZI, L. P. 95/¹², BĂRCIANU; (Bot.) = boglari. PANȚU, PL., brostic s. m. = un fel de broască. H. XI 428, 517. *Pe broțacel când îl auzi cântând, [se] zice: I-auzi, bre, cum cântă hojma brosticului! De'cu să știi că are să ploaie* (Ibăncești, în Tutova), ap. HEM. 230. | Masculinul: broscân s. m. *Vă uitați Ca niște broscani umflați*. DOINE, 71/². *Dimprejuru' lacurilor lăcuite de broaște, broscani și mormoloci...* JIPESCU, ap. TDRG., cfr. H. IX 308, broscoiu s. m. (și pentru broaște mari de orice sex, fig. pentru copii mai măricei; și nume al unei plante, nedefinite mai de aproape H. VI 142). *Broskony* = bufo. ANON. CAR. *Buze moi, Ca la broscoi*. MARIAN, SA. 83. *Broscoiul când începe, toate celelalte broaște după el strigă*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 339, (cu femininul) broscăică s. f. = broască mare. *O broscăică Și-o pustie de șerpoaică*. REV. P. IST. I 2, 393. | Colective: broștet s. a. (Fig.) *De unde s'a strâns atâta broștet de copii?* LM., broștime s. f. ISPIRESCU, ap. TDRG., broscărie s. f. COSTINESCU, broscărime s. f. POLIZU. | Adjective: broștesc, -ească = de broască, al broaștei. *Trecură prin țara broștească*. RETEGANUL, P. III 16/¹¹. *Floare-, ismă-, mintă-, lână-broștească*: numiri de flori, (< *broscan*) broscănesc, -ească = de broască, al broaștei. *Neamul broscănesc*. SLAVICI, N. 8., broscós, -oasă = plin de broaște. DICT. | Averb: broștește broștește MAT. FOLC. 82) = ca broasca. *A înotă broștește* = trăgând apa subt pânțele cu amândouă mâinile deodată (cfr. voinicește, șerpește). ȘEZ. IX 134-135, TEODORESCU, P. P. 419. | Alte derivate: broscăr s. a. = unealtă de dulgherie (nedefinită). H. XVI 134, † broscăș s. m. (ad II 3°) = dulgher mai fin, care lucrează cu broasca (3°). *Lemnariul broscășu* (a. 1748). IORGA, S. D. VI 45, broști vb. IV^a refl. = (ad II 1°) = a căpăta broască (despre vite) MARIAN; a se răsti la cineva, strigând și gesticulând mânios (Zagra, lângă Năsăud). Com. CORBU (cfr. a se rățoi).]

— Din lat.-pop. *broasca, idem. Cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1329.

BROĂTĂC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROĂTEC s. m. (Zool., Mor.) 1°. *Rainette*. 2°. *Coussinet* (sur lequel s'appuie et tourne l'arbre de couche).

1°. (Zool.) Broască verde (*Hyla arborea*) care cântă s. cărae (seara) pe pomi s. prin scorburile copacilor și sare departe. Com. LIUBA, H. II 88, III 140, V 273, IX 375, XVI 224, cfr. broțacel, broască-de-iarbă, răcănel, răcătet, răcălici. *Broaștele toate împreună cu broățecii din gură cântec ca acesta în versuri tocmit cântă*. CANTEMIR, IST. 108. *Fân verde ca broățecul*. SANDU-ALDEA, U. P. 152/³. | (În funcțiune adjectivală) Verde ca broățecul. *Un ochiu de apă, plin de țiperig negricios și*

de rogoz brotac. CERCEL, SĂM. III 442. [După RĂDULESCU-CODIN „broască mică“.]

2°. (Mor.) Brotac = broască (II 4,a). DAMÉ, T. 150, PAMFILE, I. C. 183, RĂDULESCU-CODIN, H. IV 132.

[Și: (Ban.) broatăc Com. LUBA, broatic VICIU, GL., LEON, MED. 81, H. XII 287, brótec ANON. CAR., H. I 35, (cu schimbarea accentului și a terminațiunii sub influența sufixelor -ac, -oc, -an) brotác VICIU, GL., ZANNE, P. II 726, H. I 297, IX 154, XVI 21, brátác CIHAC, II 715, brutác I. IONESCU, M. 65, (cu metateză) botrác CDDE. nr. 184, (+ broască) brostác H. XVI 21, brotóc DICȚ., CIHAC, II 715, brotán (și cu înțelesul fig. de „copil mic și răsfățat“, cfr. broscoiu VICIU, GL.). Omul... Văzând numai un brotan, De frică slăbit, îl poartă Frigurile într'un an. ALEXANDRIA (a. 1842), ap. TDRG. Eu, ce-s stăpân pe soareci și guezani, Pe muște, pu-reci, ploșniți și brotani. GORUN, F. 63, (+ bură, de oare-ce prevestește ploaia) burátéc ȘEZ. VI 24, GORVEI, C. 33, H., II 253, CREANGĂ, GL., ȘEZ. I 62, IV 50. Câte un buratec rătăcit prin ceață, părădiă a ploaie. ZAMFIRESCU, R. 254. Niște mușchii pletos... și verde ca buratecul. CREANGĂ, P. 213, cfr. CIO-CĂRLAN, P. P. 25, ȘEZ. VI 24, burátéc VICIU, GL., ALECSANDRI, T. 1752, MARIAN, C. 54. Pajiștea ca buraticul, a poienii. SADOVEANU, SĂM. II 617. Când broaștele și buraticii orădesc, cumplit are să ploaie. ȘEZ. IV 119/4, cfr. V 61/28, borátéc H. I 35, broticól (Bihor) MARIAN, DDRF., brotácár LB., brotácár LM., LEON, MED. 81, brotácár DICȚ., brotácár DDRF., (+ procatâr, de oare-ce face gură multă) protácár CDDE. nr. 184, protócár ib. | Colectiv: brotácime. s. f. ib.]

— Din grec.-lat. brotachus, -um, idem. Cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1331.

BROATIC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROÁZBĂ s. f. (Bot.) v. broajbă.

BROBINȚĂ s. f. Baie. — Boabă, bobită, buburuză, broboană. Brobinți sau boabe verzi care se fac în mărăcini. I. IONESCU, M. 694. Strugurele cu brobinți neagră sau albă. H. XIV 374. † Laptele s'a făcut brobinți: s'a covăsit, s'a corăslit, s'a făcut brânză. PONTBRIANT, CIHAC, II 102. [Plur. -bințe și -binți. | Și: brobită POENARIU, ap. TDRG. | DICȚ. identifică acest cuvânt și cu plantele „drobită“ și „rechie“.]

— Se pare a fi o contaminare din broboană și bobită.

BROBITĂ s. f. (Bot.) v. brobință.

BROBOADĂ s. f. (Îmbrăc.) Fichu. — Basmă (de lână) cu care se leagă (se îmbrăbodesc) femeile la cap. H. I 190, 423, II 31, 89, 225, IV 87, V 325, VII 70, 447, XII 228. Cfr. bariș, testemel, tulpan, rariță, năframă, maramă, cârpă, bocceă, grimea. Broboada ce avea pe cap eră albă. SLAVICI, N. II 33. N'am broboade de mătăsă. COȘBUC, B. 123. Maria, fără să răspundă, își luă o broboadă pe cap și ieși. DUNĂREANU, CH. 205. Miresele purtau în loc de hobot de peteală, ca acum, un fel de broboadă deasă peste față. ȘEZ. VII 65. [Și: brobodă H. I 269, II 81; (reconstruit din plur.) brobód, brobód (TDRG.) s. a. Mai bine mi-ar se dea un brobód de cernire, Decât veșmintele bogate ale nunței. I. NEGRUZZI, VI 492. Cfr. TDRG., H. II 262, IX 155, 453. | Diminutiv: brobodică. H. VI 143. | Derivat: † brobodeálcnic s. a. Să învăli cu brobodeálcnicul. BIBLIA (1688) 29, cfr. 17,2.]

— Născut, prin asimilație, din proboadă (v. c.), care e un substantiv postverbal din *probodî (cfr. împrobodî), metatezat din *pobrodă, iar acesta din bulg. podbradja (podbraždam), „a lega o cârpă pe sub bărbie“ (cfr. bulg. podbradka, podbradnik, zabradka). Weigand, Jahresber. XV 168.

BROBOANĂ s. f. 1°. Baie. 2°. Groseille-à-maque-reau verte ou rougeâtre.

1°. Boabă, bobită, brobință, buburuză. Broboanele strugurilor coapte. BIBLIA (1688), 30, cfr. 84,2. Scutură vița, de cad broboanele jos. ANTIM, C. 120, cfr. PAMFILE, I. C. 241, H. II 57, 218, VII 222, XI 400. Ia broboane de soc, când vor fi coapte. ȘEZ. VIII 154. Când se ivește [buba vânăta], nu-i decât o broboană roșioară. ib. VI 83. † P. anal. Picătură mare (de sudoare). Broboane mari de sudoare, pe frunte. CARAGIALE, S. 115/10. | Bubulită, zgrăbunță. Broboane de vărsat. PISCUPESCU, O. 237. Dacă vrei să-ți treacă broboanele de pe ochi (față), să nu mândăci, Lunea, dulce. ION CR. III 149.

2°. (Bot.) = agrișă. PANȚU, PL. † = cocază. FUSS (subt forma burbană), ap. TDRG.

[Și: borboană s. f. Borboane de masline. BIBLIA (1688) 464. Borboane de brad. JAHRESBER. VIII 314 (identificat greșit cu „cucuruz de brad“), burboană s. f. (ad 1°) Burboana strugurului. H. XI 143. Burboană = bășică s. bubă mică. PAMFILE, C., (ad 2°) ION CR. I 85, PANȚU, PL. | Diminutive: broboneă, brobonică s. f. Vin pășărele, De iau brobonele Și zboară cu ele. ION CR. II 262.]

— Din bulg. *br̄bona (cfr. diminutivele: br̄bonka, br̄bonka, brobonka, idem). Weigand, Jahresber. XV 168.

BROBOD s. a., **BROBODĂ** s. f. } v. broboadă.
BROBODEÁLCNIC † s. a. (Îmbrăc.) }
BROBODÍ vb. IV^a (ș. d.) v. împrobodí ș. d.
BROBODÍCĂ s. f. (Îmbrăc.) v. broboadă.

BROBONĂ vb. I^a. (En parlant de la sueur) Perler. — (Despre sudoare) A acoperi (fața) cu picături mari ca broboanele. Nădușelile îi brobonară fruntea. DELAVRANCEA, S. 118. [Și: broboni vb. IV^a refl. Fruntea lui Dan se broboni de sudoare. VLAHUȚĂ, D. 186.] Derivate: brobonát, (borbonát) -ă adj. = rotund și plin ca broboana, ca boaba. Gogoși... brobonate, cam ca nucile de mari. DULFU, ap. TDRG. Ploaia începuse... O pacoste de apă borbonată... se lipea de haine. ZAMFIRESCU, R. 259. Roua brobonată stă frumoasă... pe ierburi. JIPESCU, O. 38. Grâu brobonat.]

— Derivat din broboană.

BROBONEĂ s. f. v. broboană.
BROBONÍ vb. IV^a v. brobonă.
BROBONÍCĂ s. f. v. broboană.

BROC s. m. sing. (Cul.) Panade. — (Transilv.) Mâncare pregătită, de obicei, din feliile de pâine peste care se toarnă apă clocotită în care a fiert brânză (urdă, prune, etc.), cfr. păpară. Cfr. ȚARA OLTULUI, III, nr. 17-8, REV. CRIT. I 199, VICIU, GL. Șterge-ți mâna pe androc, Du-te-acasă și fă broc. BIBICESCU, L. P. 215.

— Din săsescul Brök „miez de pâine“. Borcia, Jahresber. X 179.

BROCÁRD s. a. (Comert) Brocart. — Stofă de mătase în care sânt „alese“ flori, ornamente de aur, de argint s. de mătase. Doamna Maria..., cu haină de brocard roșu, purtând flori de aur. IORGA, N. R. B. 32. [Și: brocirt s. a., (în Transilv., din germ. Brokat) brocát s. a.]

— N. din fran.

BRÓCHIU s. m. v. brociú.

BROCIU s. m. 1°. Rubrique, crayon, craie ou encre rouge. 2°. Rubia tinctorum.

1°. Creion, cretă s. cerneală roșie. DICȚ. Având eu la răposatul Stan băcan mai dănaite vreamă, de p(e) niște brochi oc. 67 (a. 1741). IORGA, S. D. XII 40.

2°. (Bot.) = roibă. DICȚ.

[Și: bróchiu.]

— Din sârb. broć, idem.

BROD s. a. 1°. *Guć. 2°. Bac.* — (Transilv., Mold.)

1°. Vad, trecătoare LB., brudină (1°).

2°. Luntre lată care servește a trece de pe un țărm al unei ape pe celălalt oameni, vite, căruțe, etc. (LB.), pod (umblător s. trecător) (ION CR. II 219), cfr. brudină (2°), dubas. *Murășul... îl trecem a treia oară, la un „brod“ ținut de un străin, dar mișcat de Români vânjoși.* IORGA, N. R. A. I 337. [Și: (ad 1°) brud s. a., (ad 2°) brudă s. f. DDRF. | Diminutiv (ad 1°) bruduț s. a. *Poale albe-o suflucat, Cisme roșii-o desculțat Și'n bruduț că ș'o d'întrat.* ȚIPLEA, P. P. 31.]

— Din paleosl. brodŭ „vad“. CIHAC, II 29. Cfr. brudină.

BRODĂ vb. 1°. *Broder.* — A înflori o pânză cu cusătură în relief (făcută cu mâna s. cu mașina), a coase flori sau alte figuri (pe o stofă); a coase la gherghef, a chindisi. *O față de masă brodată cu mâna, alta cu mașina.* | Fig. A înflori, a împodobi (o povestire). *Între noi literații se vorbește foarte adesea despre „Bene-Merenti“... În genere, se brodează cu sarcasm... pe tema lipsei de merit a multora dintre medaliați.* CARAGIALE, S. U. 33/5. [Derivate: brodat s. m. sing.; broderie (pop. broderie PAMFILE, I. C. 312) = cusătură lucrată în gherghef, p. ext. bucată de stofă brodată, chindisitură. *Purtă una dintr'acele scurte cațaveici numite fermenele, broderia căreia, cu fir și tertel, îi acoperea tot pieptul.* C. NEGRUZZI, I 16. *Broderie de aur.* id. I 30.]

— N. din fran.

BRODĂR, BRODĂREL s. m. v. brudar.

BRODEALĂ, BRODELNICITURĂ † s. f. v. brodi.

BRODERIE s. f. v. brodă.

BRODI vb. IV^a. I. 1°. *Patanger. 2°. Radoter. 11. 1°. Tomber juste; se trouver. 2°. (S)'arranger. 3°. Se donner de la peine.*

I. † Intrans. și trans. 1°. † (Numai la DOSOFTEIU) A umbla, a călea (prin apă, etc.) bălăcind, a bleotocări (1°). *Vei brodi prin sânge, ca și de mainte.* PS, 219.

2°. † A vorbi în vis, a aiură, a băigui, a spune prostii, a bleotocări (3°). LB. *Și-ți ado aminte de ocară Ce brodescă nebunii până'n sară.* DOSOFTEIU, PS. 248. *Tu, (lume), într'acest veac trupurilor omenești foc curățitoriu ești — iară nu altul în cea lume, cum brodesc papistașii.* CANTEMIR, ap. TDRG.

II. (Înțelesul original pare a fi fost: a ajunge la o apă tocmai în momentul potrivit, când te poți urca pe brod ca să te treacă la celălalt mal).

1°. (Adesea complinit prin bine s. rău) Intrans. și trans. (adesea sub forma a o brodi) A ajunge (unde v. s. la cinevă) tocmai la vreme, la momentul oportun (cfr. „la țanc“, „la pont“), a nimeri (bine). *La biserică viind, Brodiu când ceteai p'o carte.* PANN, P. V. I 75. *Sper că-ți voi fi brodit gustul.* ODOBESCU, III 155/12. *Cu asta n'ai brodit-o!* GORUN, F. 92. *O brodește [pe femeie] într'o zi. Taman mână... cu copiii.* ȘEZ. III 160/14. *Turcii, mare, că mergea, Pe Pătrul că mi-l brodeă, D'adormit ei mi-l găsea.* TEODORESCU, P. P. 610, cfr. 442. *La fugă să mi-o tuleă, Dar în fugă n'o brodeă: De măceși se incurcă, Mărăcini îl înțepă.* Ib. 508^b. *Bate-l, Doamne, om urt, Nu știu cum nabi-am brodit, Să mînc cu el dintr'un blid.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 167. *A nimerit (brodit) ca Țiganul Miercurea la stînd.* ZANNE, P. VI 390. | P. ext. A o duce (cu afacerile). *Cum o mai brodești, bade Ioane? — Nu tocmai bine,*

domnișorule (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. || Refl. A se întâmplă (unde v. la timpul potrivit), a se găsi (din întâmplare), a se nimeri. (Construit cu să s. de, ori cu un predicativ). *Batalionul nostru s'a brodit să nu fie... la căderea Plevnei.* GHICA, S. 14. *Acum, fiindcă se brodește să fie primar Tache Ur-lățeanu, pe care-l știu ce om de treabă e... o fac.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 246. *Chiar dacă se brodeă câte-o dată... să se păcălească...* CONV. LIT. XLIV, II 77. *Se brodi ca locul ce-și alesese să fie alături cu al unui țăran bogat.* ESPIRESCU, L. 175. *Dacă fașa... se brodește prea lungă, se va însură copilul bătrân.* MARIAN, NA. 175. *Se brodi de față și o scroafă.* ȘEZ. III 74/21. *Se brodise culcată la foc.* Ib. III 78/23, cfr. 78/23. *Cum te-ai brodit tu mai cu moț?* TEODORESCU, P. P. 111.

2°. Intrans. și trans. A pune la cale, a aranja (propriu: a face ca ceva să se brodească bine). *Hanul, cu Țătarii, ...brodeă în toată vremea furș de loveă oastea ungurească.* MAGAZ. IST. IV 285/11. *Brodise planul să mînjască pe părintele Pantelimon pe cap.* CONTEMPORANUL, VI, I 386. || Refl. A se brodi = a-și pregăti din bună vreme tot ce-ți trebuie pentru ceva: *Da bine te-ai știut brodi!* (Munții Sucevii, în Mold.). ȘEZ. V 39/7.

3°. † A se sili ca ceva să se nimerească (LB.), a-și da silința s. osteneala (ca să reușască ceva). *Nu vor să miluiască nice odată pre nimine, ce [= ei] brodesc să facă și mai multă averie.* ÎNVĂȚĂTURI (a. 1642), ap. GCR. 160. *Brodeă și nevoia să le... pue la beserică.* ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), ap. TDRG.; cfr. Ib., ap. GCR. I 163/16.

‡ A brodi cinstea cuivā: a-i da cinstea cuvenită, a-l cinsti (?). *Cela ce cunoaște că iaste datoriu să brodească cinstea altuia, acelaia se cade să fugă demaiute-i cându-l va vedea că vine suduind, ca să lipsească de vina uciderii.* ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), 241.

[Și: (ad I 2° și II 2°) brodi vb. IV^a. | Derivate (ad II 1°): brodeală s. f. = întâmplare, nimereală. *Din brodeală, văzuim... o corabie.* GORJAN, H. I 121, cfr. 86; brodit s. a. (mai ales în loc. adv.) pe brodite = pe nemerite, la întâmplare. *Și mergea treaba, mai pe brodite, mai pe nimerite.* DELAVRANCEA, S. 81, cfr. PANN, P. V. III 8; (ad I 2°) † brodelnicitură = vorbă nesocotită. *Lasă-ți brodelnicituri și fă porunca împăratului.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.]

— Din slav. broditŭ (paleosl., rut., sârb. „a bleotocări prin apă“, slov. „a băigui, a spune prostii“).

BRODINĂ s. f. v. brudină.

BRODIU, -IE † adj. v. brudiu.

BROKOI vb. IV^a. *Roucouler.* — Onomatopee exprimând sunetul caracteristic produs de porumbel, cfr. gunguni, grungui, gugul. H. XVI 4. — Cfr. brehăi.

BROJBĂ s. f. (Bot.), **BROJBĂR** s. m. } v. broajbă.
BROJBĂRIE s. f., **BROJDIU** s. a. }

BROM s. a. (Chim.) *Brome.* — Corp simplu, metaloid, lichid, de culoare roșie închisă, cu miros pătrunzător, asemenea cu al clorului, de care se apropie în proprietățile lui. [Fam. lia: bromură s. f. = compus alcătuit din combinarea bromului cu un alt corp simplu. *Bromură de potasiu.* PONI, CH. 79/8.]

— N. din fran. (grec. βρωμος „miros urt, puțoare“).

BROMURĂ s. f. v. brom.

BRONHII s. f. plur. (Anat.) *Bronche.* — Tuburile zgârcioase (cartilaginoase) în care se bifurcă trahearteră (beregata) și care se prelungesc în plămâni, terminându-se în ramurile din ce în ce mai mici. [Cu pronunț. fran. și brónșii s. f. plur. | Fam. lia: bronșită (rar, bronhită) s. f. (Med.) = boală pricinuită de

flamarea mucoasei bronhiilor. Această boală o exprimă Românul, zicând că „i-a căzut guturaiul la piept“. LEON, MED. 123; cfr. BIANU, D. S.]

— N. din lat. bronchia (< grec. βρόγχια).

BRONHITĂ, BRONȘITĂ s. f. (Med.) v. bronhii.

BRONZ s. a. *Bronze*. — Metal tare și sonor, format dintr'un aliaj de aramă și cositor, la care se adaugă câteodată zinc ori plumb și chiar argint, și din care se toarnă statui, clopote, candelabre, tunuri, medalii etc. *Bronzul se compune din cupru și staniu*. PONI, CH. 253. *Aceste tăcute guri de bronz pururea deschise sub porticii sfântului Marco*. C. NEGRUZZI, III 405. *Statuete de bronz*. id. I 203. *Era de bronz*. | Fig. *De bronz* = tare, puternic, neînfrânt, neclintit. *Calul Genarului necheză, cu vocea lui de bronz*. EMINESCU, N. 14. *Caracter de bronz*. [Derivat: bronză vb. I^a = a acoperi cu o pojghiță de bronz sau cu ceva care imită bronzul; a da unui obiect culoarea închisă a bronzului. (Fig.) *Față bronzată de soare*: arsă de soare, pârilită, arămie; (rar) bronzărie s. f. = obiecte de bronz.]

— N. din fran. (< ital. bronz).

BRONZĂRIE s. f. v. bronz.

BRȘĂ s. f. *Broche*. — Sculă de podoabă femeiască care are un ac ce se închide cu copcă spre a prinde s. încheiă ceva: un guler, un șal, etc. *O broșă de aur*. Cfr. agrață. [Pop. și: brociu s. a. H. XII 119.]

— N. din fran.

BRȘĂ vb. I^a. *Brocher*. — A coase împreună coatele unei cărți, etc. [Derivate: broșare s. f., broșat s. a.]

— N. din fran.

BRȘBĂ s. f. (Bot.) v. broajbă.

BROSCÂN s. m.

BROSCĂNESC, -EASCĂ adj. } v. broască.

BROSCĂR s. a.

BROSCĂRIE, BROSCĂRIE s. f. v. broască.

BROSCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) *Potamogeton natans*. — Plantă ierboasă acvatică, cu flori albe-verzui, numită și: limba-apei, notătoare. PANȚU, PL. [Și: broscăriță. BĂRCIANU. Cfr. DAMÉ, T.]

— Derivat din broască, prin suf. -ariță.

BROSCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) v. broscăriță.

BROSCĂȘ † s. m. v. broască.

BROSCĂU s. m. (Bot.) v. bruscan.

BROSCHEȘTE adv.

BROȘIȚĂ, BROȘCOAICĂ s. f. } v. broască.

BROȘOIU s. m.

BROȘCÓS, -OĂȘĂ adj. }

BROȘULIȚĂ s. f. }

BROȘUȚ s. m., **BROȘUȚĂ** s. f. }

BROȘTĂC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROȘTĂCEL s. m. (Zool.) v. brotăcel.

BROȘTÂN s. m. (Bot.) v. brustur.

BROȘTEÂN s. m. v. broșlean și broască.

BROȘTEȘC, -EASCĂ adj. }

BROȘTEȘTE adv., **BROȘTET** s. a. } v. broască.

BROȘTIV vb. IV^a refl., **BROȘTIC** s. m. }

BROȘTINE s. f. }

BROȘTOIU s. m. sing. *Lait caillé*. — (Transilv.) Lapte acru adunat de mai multe zile în putine; se scutură în fiecare zi, ca să se amestece (Reghinul-săses, Toplița, etc.). VICIU, GL.

BROȘURĂ s. f. *Brochure*. — O publicație cuprinzând numai câteva foi sau coale, prea puține ca să i se poată zice carte. *Profesorul... scoase din sino*

broșură cartonată cu hârtie pestriță. C. NEGRUZZI, I 7; cfr. ib. 221. *Dedicând broșuri la dame*. EMINESCU, P. 229, cfr. N. 38. *O... combatere a broșurei noastre „Despre scrierea limbii române“*. MAIORESCU, CR. I 242. [Plur. -șuri.]

— N. din fran. Cfr. broșă.

BROTĂC, BROTĂCĂR, BROTĂCĂR s. m. (Zool.) } v. broatec.

BROTĂCEL s. m. 1°. *Rainette*. 2°. *Verdier (Ligustrinus chloris s. Fringilla chloris)*.

1°. (Zool.) = broatec (1°). COSTINESCU, MARIAN, H. IV 250, XII 6, 21. *Brotăceii orăcăiau în depărtare*. ISPIRESCU, L. 292. *Primăvara, când auzi pentru prima dată brotăcelul (răcănelul) cântând, să te dai de trei ori peste cap, c'asa e bine*. ȘEZ. VI 24.

2°. (Ornit.) = florinte. DICT. *Vrăbiile limbute ciripesc și... brotăcelul cântă vesel înturnarea zilelor calde*. ODOBESCU, III 77/15.

[Și (ad 1°): brotocol H. IX 308, XVI 224, brutăcel POLIZU, (+ broască) brotăcel CDDE. nr 184, (+ buratec) burăcăcel. MARIAN, TDRG.]

— Derivat din brotac, prin suf. dim. -el.

BROTĂCI vb. IV^a v. broți.

BROTĂCIME s. f. v. broatec.

BROTĂLUI vb. IV^a v. broți.

BROTÂN s. m. (Zool.) v. broatec.

BROTEALĂ s. f. v. broți.

BROTEC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROTÍ vb. IV^a intrans. *Être en relations* (avec qqn.), *fréquenter* (qqn.). — (Ban.) A avea legături (de prietenie) cu cineva, a umbla cu cineva. *Brotesk* = conversor. ANON. CAR. [Și: brotăci vb. IV^a. ANON. CAR. *Mult am brotăcit* (= umblat) *eu cu omul ăsta*. Com. COCA, brotălui vb. IV^a. Com. COCA. | Derivate: brotit, -ă, brotăcit, -ă adj. *Om brotit s. brotăcit*: umblat, cu experiență, nebrotit, -ă = neumblat. Com. COCA; broteală s. f. *Brotalé* = conversatio. ANON. CAR.]

BROTICÓL, BROTÓC s. m. (Zool.) v. broatec.

BROTOCEL s. m. (Zool.) v. brotăcel.

BROTOȘ, -Ă adj. Citat (fără explicație) între atributele coarnelor bouului și ale vacii. H. XVI 104.

BROZBĂ s. f. (Bot.), **BROZBÂN** s. m. v. broajbă.

BRŪCĂ s. f. *Tisonnier en bois*. — (Șișești, în Mehedintți) Un băț (surceă) ascuțit la capăt (cu care se atăță focul). Com. N. IONESCU.

— Amintește pe ital. *brocco* „băț ascuțit“, fran. *broche*, etc. (cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1319).

BRUCÉLNIC, BRUCÉR s. a. v. bruci.

BRUCÍ vb. IV^a. *Piquer; tisonner; frapper, bousculer*. — (Ban. și Mehedintți, pronunțat *brusi*). A impunge, a înșepă cu bruca (Com. N. IONESCU); p. ext. a atăță focul (cu brucerul): *Brusește focul cu vatrariul* (Com. LIUBA). *Mai brusește în cuptor* = mai atăță cărbunii (Com. A. COCA); a lovi cu bâta s. cu degetul în cineva (Com. LIUBA); p. gener. a ghionti, a (in)ghioldi, a da ghionturi, a îndemna (N. REV. R. a. 1900, 85, GR. BĂN.). Cfr. EPURE, P. 90. [Derivate: brucér și brucélnic s. a. (pronunț. *bruseriú, bruselnié*) = făcăleț cu care se mestecă mămăliga; unealta de fier, ascuțită la un capăt, cu care se scormonesc cărbunii, ca să ardă mai bine. LIUBIANA, M. 100, 124.]

— Derivat din brucă.

BRŪCLĂ s. f. Citat (fără explicație) între uneltele de țesut. H. XVI 11. Probabil „brăglă“.

BRUCOIU s. m. (Mehedinți, sub forma dial. *bruciu*) Ac încovoiat la un capăt, pentru prins conciul. N. REV. R. (a. 1910), 85.

— Probabil, derivat din *brucă*, prin suf. augm. *-oiu*.

BRŪDĂ s. f. v. *brod*.

BRŪDĂ s. (Iht., Bihor) Un pește rotunjour și lungăreț; nu crește mare, trăește prin apele cele pietroase de la munte. POMPILIU, BIH. 1006.

BRUDĂR s. m. *Passer*. — (Mold. și Transilv.) Cel care mână brodul, podar (ION CR. II 219), † *du-basar*. *Brudarii lucrează la funie, și caii lovesc nerăbdător scândurile răsunătoare*. IORGA, N. R. A. I 248. *Treceți-mă, brudari, Prutu'*. VASILIU, C. 171. [Și: *brodăr*, (< *brudină*) *brudinăr* s. m. DICT. | Diminutiv: *brodărel* s. m. *Brodăreii radea*. POMPILIU, B. 27/2.]

— Derivat din *brod*, prin suf. nom. agent. *-ar*. Cfr. *brudinar*.

BRUDĂȘ s. m. = colăcer. Flăcăii bine îmbrăcați, călări, care merg înaintea căruțelor la nuntă și vestesc pe tatăl fetii se numesc colăceri sau vestitori sau *brudași*. H. II 109.

BRUDĂTEC, -Ă † adj. v. *brudiu*.

BRUDŪ vb. IV^a v. *brod*.

BRUDIESC, -EASCĂ † adj. } v. *brudiu*.

BRUDIESTE † adv. }

BRUDINĂ s. f. 1°. *Gué*. 2°. *Bac*. 3°. *Pontonage*. 1°. Vad, trecătoare, brod (1°). LB., ION CR. II 219. *Azi... am trecut la brudină (vad)*. IORGA, N. R. A. I 247. *A se ferî de puțină și a da peste brudină*. ZANNE, P. V 528, cfr. I 124 (cfr. a cădea din lac în put).

2°. Luntre care servește a trece oameni, vite, căruțe, etc. de pe un țărm al unei ape pe celălalt, brod (2°), pod (plutitor s. umblător), dubas.

3°. Plata ce se dă pentru trecutul apei cu brudina, p. ext. pe pod. COSTINESCU. [Pentru] *podul ce este făcut pe dubas [pe Prutu'... să-i aibă] „brudina” [ca din vechiu] (a. 1741-2)*. IORGA, S. D. VI 213. *Se va folosi de tot venitul de la brudina podului, în veci* (Mold., a. 1852). URICARIU, III 252/23; cfr. XIV 288/27, XIX 356. *Să nu se supere cu... brudină, la trecătoarele apelor*. Ib. II 136/7. *Târgul Rădăuși... aduce un venit ca de 500 galbeni, cu brudina podului de pe Prutu'*. I. IONESCU, D. 365. || † Taxa ce o plătesc luntrașului cei ce sânt duși cu luntrea de la țărm la o corabie. *De vei avea să-ți plătești brudina, nime nu te oprește [de a intra în corabie]*. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

[Accentuat după LB. *brudină*. | Și: *brodină*. LB.] — Cfr. slov. *brodnina*, sârb. *brodarina* „pontonage”. CIHAC, II 29.

BRUDINĂR s. m. v. *brudari*.

BRUDIÓR, -OĂRĂ adj. v. *brudiu*.

BRŪDIU, -IE adj. 1°. *Jeune*; *puéril*, *niais*. 2°. *Beau*.

1°. (Mold., Bucov., Transilv., Maram.; învechit. Despre copii, p. ext. despre pui de animale) Tânăr, crud, fraged, nevărstnic, minor; (despre oameni mari, p. ext. despre minte) copilăros, naiv, necopt (la minte), fără judecată (ȚIPLEA, P. P.), p. ext. simplu, prost, nătărău (LB.). *Coconii-și pre furîșu în vâfă să se închine; derep'ce că eră brudii, nu le zicea 'icoane', ce le zicea 'păpuși'*. MOXA, 386. Nește mielușei brudii. DOSOFTEIU, V. S. 85,22, cfr. 25, 5,2; PRAVILA MOLD. 114. *Fîind brudiu, purtă numă-sa, doamna Rucsandă, trebile țării*. URECHE, LET. I 189/28. *Brudii și tineretele de vrastă*. CANTEMIR, HR.

Dictionarul limbii române. 19. X. 1912.

11/1, cfr. IST. 148. *Ce cuvinte brudii sânt aceste? id. IST. 371. Crud la trup și brudiu la minte*. SBIERA, P. 152/23. *Fost-am tânăr și brudiu*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 221; cfr. SEVASTOS, C. 245/18. *Mintea... Cea nebună și brudie*. ȘEZ. III 22^b; cfr. ȚIPLEA, P. P. 4. (Substantivat) *Au început, ca un brudiu ce eră, să ceară de la pasăre*. SBIERA, P. 70/2.

2°. (Solnoc-Dobăca) Frumos. REV. CRIT. IV 87.

[Accentuat și: *brudiu, -ie*. | Și: † *brodiu, -ie* LB., † *brüdiv, -ă*. *Domnul pre cei brüdivi înaltă*. DOSOFTEIU, PS. 494. *Ești brüdivu și fără minte*. id. V. S. 168,2. | Diminutiv: *brudiór, -oară* adj. (pronunt. *-di-or*). *Și deschide-ți ochisorii Și ț-i vedeă frățiorii Cum i-ai lăsat brudiori, Brudiori și străimiori*. MARIAN, I. 132. || Derivate: *brüdnic, -ă* adj. *Se alintă ca o copilă brudnică*. C. NEGRUZZI, III 50/4, cfr. III 41/3. *Dar unde-s brudnicii copii Și unde-s răsetele lor?* IOSIF, PAT. 8; (la CANTEMIR și:) † *brudătec, -ă*, ap. TDRG., † *brüdiesc, -ească* adj. *Cuvinte copilărești... și... lucruri brüdiesti*. IST. 372/4, † *brüdieste* adv. = copilărește, prosteste. *Vrednicilor lui Traian de atocma... să le facă brüdiaste gândea*. HR. 196/23.] — Cfr. *zburdă, zburdalnic*.

BRŪDIV, -Ă †, **BRŪDNIC, -Ă** adj. v. *brudiu*.

BRUDŪȚ s. a. v. *brod*.

BRUFTUI vb. IV^a. 1°. *Crépir*. 2°. *Échauder*. 3°. *Traiter avec rudesse*.

1°. (Mold.) A arunca pe părete (cu mistria) un strat de bruftuială (1°), a lipi o casă cu bruftuială (1°), a tencui. DAMÉ, T. 103, cfr. ȘEZ. II 74/34.

2°. (Mold.) A opări ceva în pripă, cam de mântuială. ȘEZ. V 39/11-2.

3°. Fig. A arunca cuiva cuvinte aspre, a vorbi (cuiva) pe un ton aspru, cfr. brichini. *Rău l-a bruftuit cutare pe Vasile*. ION CR. III 376, cfr. ȘEZ. II 74/34. *Și totdeauna o bruftuia, ca pe-o servitoare*. SANDU-ALDEA, U. P. 184, cfr. CONV. LIT. XXXVII 590.

[Și (ad 3°): *brustui, bruslui* vb. IV^a = a certă pe cineva. RĂDULESCU-CODIN.]

BRUFTUIALĂ s. f. (Zid.) 1°. *Crépi*. 2°. *Échaudage, eau bouillante*. 3°. *Gronderie, rudoiment. Correction*.

1°. (Mold.) Lut moale (amestecat cu baligă și cu multă apă) s. pământ negru, cu care se lipesc casele s. se dă pe de-asupra lipiturii, mai ales la casele fără dușumea. ION CR. III 376, PAMFILE, J. III, ȘEZ. II 74/34. H. I 64, X 290. *Unu' o omorit pe Dumitru Toropală, Pentr'o lingură de bruftuială*. VASILIU, C. 175. || P. anal. Amestec de făină de grâu cu făină de păpușoiu, cu care se netezește pe de-asupra pânea înainte de a o băgă în cuptor (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. Cfr. pielm.

2°. (Mold.) Opăreală cu apă fierbinte; p. ext. uncrop pentru opărit ceva. ȘEZ. V 39/10.

3°. Fig. Ocară. *I-a tras o bruftuială bună*. PAMFILE, J. III. | P. ext. Bătaie. *Că el, Ștefan, le-a dat [Turcilor] o bruftuială, de-or pomeni-o și pe ceialaltă lume*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Plur. *-tueli* și *-tuele*. TDRG.]

— Derivat din *bruftui*, prin suf. abstr. *-eală*.

BRUH! interj. Exclamație reflexă a celui cuprins de frig, bâr (II 2°). *Bruh! mi-i frig!* EMINESCU, N. 43.

BRUJ s. m. (ș. d.) v. *bruș ș. d.*

BRŪJBĂ s. f. (Bot.) v. *broajbă*.

BRŪLÍNC s. m. v. *burlinc*.

BRUMĂ vb. I^(a). 1°. *Se congeler en gelée blanche (la rosée)*. 2°. *Se couvrir de gelée blanche*.

1°. Intrans. (Unipers.) A cădea brumă. *Au și*

brumat pe la zua de Ispas (a. 1733). IORGA, S. D. XIII 50.

2º. Trans. A bate bruma, a acoperi cu brumă. Verde frunzează... Cât o ninge ș'o brumează, Ea e tot mândră și creafă. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21.

[Pers. III, prez. ind. și: brumă. LB., BĂRCIANU.] — Derivat din brumă. Cfr. brumat.

BRUMĂ s. f. 1º. *Gelée blanche*. 2º. *Pruine*. 3º. *Frimas, givre*.

1º. Rouă înghețată (pe plante, pe pământ s. pe suprafața corpurilor). Bruma dă, cade, pică, bate, s'așează, se lasă, atinge. *Blagosloviți brumele și zăpăzile*. CORESI, PS. 437, cfr. 214. *Flo-rile... stau ovelite și împiedecate de răceala brumii*. M. COSTIN, LET. I 260/28. *Căzut-au o brumă mare*. NECULCE, LET. II 456/28. *Bruma reace, pre o floare deschisă se lăsa*. CANTEMIR, HR. 277/18. *Armăsar, sur ca bruma*. C. NEGRUZZI, II 102/7. *Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită*. ALECSANDRI, P. III 7. *S'așează bruma peste vii*. EMINESCU, P. 288. *Brumă grea să dea*. ȘEZ. IV 190/20. *Codrule cu frunza lată, Bruma cază, nu te bată*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 199. *Ba și bruma o picat*. ib. 142. *Pe tufe bruma groasă*. ȘEZ. I 141/1. *Cine se teme de brumă, vie să nu sădească*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 15. *Pe brumă descult și [pe] rouă încălțat*. ib. II 143. † *Fecior bătut de brumă*: holteiu bătrân (incăruntit). ZANNE, P. IV 357. *Acești doi bătrâni bătuti pe cap de bruma iernii (= încăruntiti)*. GANE, ap. TDRG. (În imprecătuții ușoare) *Să mă bată bruma!* CONTEMPORANUL, V, II 500, cfr. SĂM. III 830. *A fi o brumă rea*: om rău, stricăcios. ZANNE, P. IX 397. || Fig. Cantitate mică, puțin, ce se trece repede (ca bruma la bătaia soarelui de dimineață). În comparație cu bruma de arheologie... ce se poate culege din scrierile asupra României... ODOBESCU, II 408. (Mai ales sub forma) *Ce (s. cătă) brumă (de)... = puțin, nimica toată*. *Le-am plămădit cu ce brumă de știință am putut și eu să adun, din studii și din călătorii*. ODOBESCU, II 235. *Să stați aici, să păziți casa și ce bruma mai avem*. CARAGIALE, S. 26/12. *Munca lui d'abiă aducea cu ce bruma să-și ție zilele*. Cum am zice, muncea în sec. IȘPIRESCU, L. 208, cfr. 246.

Atunci luă și el ce bruma oștire îi mai rămăsese. id. M. V. 54/10. *Nevasta și băieții, sărăcanii, ce bruma ajutor îi dau*. JIPESCU, O. 34. *Ce bruma de parale le-am mai avut, le-am cheltuit*. PAMFILE, C. Ce brumă e racul, ca să-ți dea și zamă bună? se zice pentru slugile proaste. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 631. *Maria lui Costache, în ziua asta, nu-ș ce bruma (= nu știu ce păcatele) a făcut, că a căzut, de i-a venit laba la gură și a rămas oloagă*. MUSCEL, 21. *Nici brumă*: de loc (Olt). ZANNE, P. IX 397.

2º. P. anal. Strat de ceară care acopere, ca o brumă, unele poame, precum prune, struguri, etc., cfr. promoroacă. *Prunele vinete să nu le culegi până nu sânt cu brumă*.

3º. (Impropriu) Chiciură, promoroacă. *Gerilă... trânteste o brumă pe păreți, de trei palme de groasă*. CREANGĂ, P. 254. *De odată, la gura cuptorului se făcu brumă*. IȘPIRESCU, L. 323. *Primăvara, muma noastră, Suflă bruma din fereastră și zăpada de pe coastă*. ALECSANDRI, P. P. 287/6.

[La ȘINCAI, HR. I 225/37, cu înțelesul — latin — de „solstițiu de iarnă, începutul iernii“. Pentru că se apropia bruma, lucrul acela l-au lăsat până în primăvară. | Plur. (rar) *brume și brumi*. MARIAN, SE. II 155. | Diminutiv: *brumulită* s. f. *Potecă neumbată, Cu brumulita netuată*. H. IV 308.]

— Din lat. *bruma*, -am „timp de iarnă“ (cu înțelesul românesc și la Albanezi și în Muggia și Verzasca).

BRUMĂR s. m. sing. *Brumaire, Octobre-Novembre*. — Nume dat lunilor de toamnă, când cade brumă a: Octomvrie (ANON. CAR., LB., CALENDARIU (1844) 72,

I. IONESCU, C. 211, MARIAN, SE. I 97), Noemvrie (H. XII 133, BARONZI, L. 91/20, ALECSANDRI, P. P. 34, MARIAN, SE. I 97; același înțeles la Aromâni). *Și născu fecioara, sfânta, Veneri, în luna lui Brumariu, 14 zile*. CUV. D. BĂTR. II 146/3. *Primăvara-i noaptea mică, Nu-i de mers la ibovnică. Până'n luna lui Brumariu, C'atuncea-s nopțile mari*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 95. | Spre a distinge cele două luni, se zice: *Brumar mic* = Octomvrie (LM., BĂRCIANU) și *Brumar mare* (*Brumar al mare* JIPESCU, O. 77) = Noemvrie (LB., POLIZU, LM., BĂRCIANU). [După MARIAN, SE. I 97, *Brumar mare* = Octomvrie.] | (Personificat) *Bătrâna...*, *vestejiță și uscată ca o frunză de Brumar*. DELAVRANCEA, S. 36. *Eu is Brumariu cel mare, Ce se pune de cu sară Și se ia'n prânzu' cel mare*. VASILIU, C. 104, ȘEZ. IV 138/7; cfr. POPA-LISEANU, CONV. LIT. XLI 597 ș. u.

— Derivat din *brumă*, prin suf. -ar. (Cfr. lat. *brumaria, brumalia*, alb. *brimuer* „Novembre“, mui i *brumēs t'parēs* = luna brumei dintâi = Octomvrie, mui *brumēs i dūte* = luna brumei de-al doilea = Noembrie, friulan *brumajo* „Decemvrie“, bel-lun. *mes de bruma* „Decemvrie“). Cfr. *brumărel*

BRUMĂRÉL, -EĂ adj., subst. I. *Gris*. II. 1º. *Sep-tembre, Octobre, Novembre*. 2º. *Pflor paniculata*.

I. Adj. (Mai ales despre lâna mieilor) *Brumat*, *brumăriu*, cfr. *cenușiu, fumuriu, sein, sur*. *Căciulița de miel... creș și brumărel*. SEVASTOS, C. 159/23. *O pielcă cam brumăredă*. PĂSCULESCU, L. P. 276.

II. Subst. 1º. S. m. *Septemvrie* (JIPESCU, O. 77), *Octomvrie* (DICT., MARIAN, SE. I 97), *Noemvrie* (H. XII 133). *Semănătura grăului de toamnă se începe a se face la 15 Mășalar și se urmează în Vinicer, în Brumărel*. I. IONESCU, C. 173. || (Personificat) *Eu sânt, dragă, Brumărelul... Eu vin seara pe răcoare, De mă culc pe sân de floare*. ALECSANDRI, P. P. 33b/6, cfr. TEODORESCU, P. P. 452b, ȘEZ. I 236b/22.

2º. S. f. (Bot., mai ales la plur.) *Brumărele* = plantă ierboasă cu flori roșii-violete ca ale liliacului și cu miros plăcut. PANȚU, PL.

— Derivat (ad II 1º) din *brumar*, prin suf. dim. -el, (ad I și II 2º) din *brumă*, prin suf. -ărel.

BRUMĂRIU, -IE adj., subst. 1º. *Gris*. 2º. *Raisin*.

1º. Adj. (Mai ales despre lâna mieilor) De culoarea brumei, *brumat* (3º); cfr. *cenușiu, fumuriu, sur, sein*. DAMÉ, T. 67, PAMFILE, I. C. 363, MARIAN. *Căciulă brumărie*. ALECSANDRI, T. 1114, cfr. ȘEZ. IX 45, PAMFILE, I. C. 363. *Pielcelușe cumpără, Pielcelușe brumării, Le vindea la cazacii*. TEODORESCU, P. P. 604. *Oaie brumărie*. H. X 465. *Prune brumării*: cu bruma pe ele.

2º. S. f. (Bot.) *Brumărie* = o varietate de strugure. JIPESCU, O. 53.

— Derivat din *brumă*, prin suf. adj. -ăriu.

BRUMÁT, -Ă adj. 1º. *Couvert de gelée blanche*. 2º. *Couvert de pruine*. 3º. *Gris*. 4º. *De mauvaise humeur, mal disposé*.

Participiul lui *brumă*, devenit adjectiv (cu înțeles pasiv).

1º. Bătut de brumă, cu bruma pe el. *Bărbia îi eră acoperită cu păr moale, ca și când ar fi brumată*. SLAVICI, N. 185. *Trandafir brumat*. COȘBUC, F. 109. *Duminica rujă'nvoaltă...* *Lunea fasole brumată*. RETEGANUL, CH. 62.

2º. (Fruct) acoperit cu brumă (2º). *Struguri brumați*. LM. *Prune brumate*. DDRF. *Ce mai mure mari și brumate!* M. I. CHRITĂSCU, CONV. LIT. XLIII 923.

3º. (P. anal.) De culoarea brumei, *brumăriu, brumărel*, cfr. *cenușiu, fumuriu, sur, sein*. VICIU, GL. *Mioarele brumate*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 387. *Oi brumate*. VICIU, GL.

4º. (Transilv.) Fără chef, indispus, supărat; cfr. plouat. BĂRCIANU, ZANNE, P. IX 397. *Ce ție, prie-*

tene, — îl întrebă smeul, — de ești așa brumat? MERA, B. 247.

[Și: (ad 1°. Ungaria) brumit, -ă adj. *Toată frunza de brumă-i brumită.* ALEXICI, L. P. 206/19.]

BRUMÁTEC, BRUMÁTIC, -Ă adj. (Temps) de gelée blanche, d'automne, froid. — (Rar) (Timp) în care cade des brumă, de toamnă, rece, friguros, brumos. DICT. *E toamnă, toamnă, cu nopțile tot mai lungi și mai brumatece.* CONTEMPORANUL, V 503.

— Derivat din brumă, prin suf. adj. -atec.

BRUMÍT, -Ă adj. v. brumat.

BRUMÓS, -OÁSĂ adj. 1°. (Temps) de gelée blanche. Froid, glacial. 2°. Brumeux.

1°. (Timp) în care cade des brumă, plin de brumă. Primăvara brumoasă. CALENDARIU (1814), 64/9. | Ca bruma, cu brumă. Răsufând un abur brumos. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | P. ext. Rece, geros, friguros. LM.

2°. (Impropriu, după fran. brumeux) Neguros, nouros. LM. *Oșian cântă între zăpezile nordului, subț un cer brumos și posomorit.* C. NEGRUZZI, I 197. (Fig.) *Să descoper... din ceața brumoasă a prezentului o falnică lumină pentru viitorul artelor române.* ODOBESCU, II 246.

— Derivat din brumă, prin suf. adj. -os (cfr. lat. brumosus, -a, -um „de iarnă“).

BRUMULIȚĂ s. f. v. brumă.

BRUN, -Ă adj. Brun. — (Despre culoarea obiectelor, spec. a feței oamenilor) Închis, negricios, oacheș. *Nu le-ar putea cineva deosebi, dacă... n'ar fi una brună și alta blondă.* C. NEGRUZZI, I 327. | Poet. (rar) Întunecos. *La răcoarea nopții brună.* EMINESCU, P. 69. [Familia: brunet, -ă adj., subst. = ochesul, ochesică. *Un june brunet, care de pe barbetă și musteți se cunoșteă că eră străin.* C. NEGRUZZI, I 37, cfr. 45.]

— N. din fran.

BRUNCRÚT, BRUNCÚȚ s. m. (Bot.) } v. brâncuță.
BRUNCUȚĂ s. f. (Bot.) }

BRUNDĂREL s. m. (Ornit.) 1°. Chardonneret. 2°. Oiseau aquatique.

1°. = sticlete. DDRĚ., BĂRCIANU, ALEXI.

2°. (Argeș) O pasăre de apă cu ciocul lung și cu penele cenușii, numită și domnișor. MARIAN, O. II 406. — Cfr. prundăraș.

BRUNEL s. m. sing. (Comerț) *Prunelle*. — Stofă de lână de culoare închisă (la origine, ca a prunelor vinete). *Ghete (s. pantofi) de brunel.* CONV. LIT., ap. TDRG.

— N. din germ. Brunelle (< fran. *prunelle*, idem — derivat din *prune* „prună“).

BRUNET, -Ă adj. și subst. v. brun.

BRUS s. m. *Pierre à aiguiser*. — (Ban.) Piatră de tocilă, cfr. cute, gresie. LIUBA-IANA, M. 129. [Derivat: (cfr. rus. *brus* = buștean tăiat în patru muchi) brusui vb. IV^a. După ce din butucul rotund s'au tăiat scânduri, acestea se brusuesc, adică li se taie marginile (leăturile) (Bucov.). Com. A. PROPOVICI.]

— Din sârb. brus, idem.

BRUȘ s. m. 1°. *Motte, pelote, boule*. 2°. *Nigella arvensis*.

(Transilv., Ban., Bucov.)

1°. Masă (de pământ, de zăpadă, etc.), boț, bulgăre (POMPILIU, BH. 1006), cocoloș, cfr. *bolovan, bord, bordan, grunz, glod.* *Arăturile...*, de se vor ară

prea brușos, se zdrobesc brușii mai nainte. ECONOMIA, 23. *Abia aude „vecinica pomenire“, abia vede unde să arunce brușul de pământ.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, FAMILIA, 1901. 38. *Își razămă capul oboșit pe un bruș, în iarbă.* MERA, B. 120. *Și pleacă ea, cu-o falcă'n cer, cu alta'n pământ, c'una brușii măturând, cu-alta stele culegând.* RETEGANUL, P. I 39/29. *Bruș de neauă* (VICIU, GL.), de brânză (LB.), de caș (RETEGANUL, P. IV 16/28), de mămăligă (ib. III 82/15), de sare (LM.), de pâine (ib.), de tămăe (LB.). † *Mai du-te brușului: ocară foarte domoală.* Com. BANCUI.

2°. (Bot.) = negrușcă. PANȚU, PL.

[Și (ad 1°): bruș (Borgo-Joseni, în Transilv.) VICIU, GL., (Zaharești, în Bucov.) Com. GRĂMADĂ. | Diminutive: brușuț LB.; brușuleț TDRG.; brușel. *Se ia un pumn de pământ, se udă, apoi se face brușel.* ECONOMIA, 5. | Adjectiv (adv.): brușos, -oasă. *Pământurile... în timpul... cel secetos se ară foarte cu anevoie și prea brușos.* ECONOMIA, 26.] — Cfr. imbruji.

BRUSC, -Ă adj., adv. Brusque. — Repede (smucit, neașteptat) și aspru (în mișcări și în vorbă). [Familia: bruscă vb. I^a trans. = a lua (pe cineva s. ceva) repede, aspru, restit, cfr. bruftui; a pripri (cevă). *Pricepă, cu fireasca lui sagacitate, că a bruscă lecuirea eră a nu ne mai vindecă.* C. NEGRUZZI, I 338; bruscăre s. f. *Arăbase indignarea, pentru bruscare sentimentelor.* SBIERA, F. 286; bruschete (-cheță) s. f. = fel aspru de a fi și de a lucra.]

— N. din fran. (< ital. brusco „aspru“).

BRUSCĂ vb. I^a (ș. d.) v. brusca ș. d.

BRUSCĂLÂN, BRUSCĂN s. m. (Bot.) v. brustur.

BRUSCHETE s. f. v. brusca.

BRUȘEL s. m. v. bruș.

BRUȘI vb. IV^a refl. *Se jeter des boules de neige.* — A se bate cu bruși s. bulgări de zăpadă, a se (im)bulgări. [Și: bruji vb. IV^a refl. (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRĂMADĂ, imbruji vb. IV^a refl. (Borgo-Joseni). VICIU, GL. 22.]

— Derivat din bruș.

BRUSIN s. m. (Bot., Bucov.) = rugină. MARIAN, CH. 10.

BRUSLUI vb. IV. v. bruftui.

BRUSNÁT, -Ă adj. v. busnă.

BRUȘÓS, -OÁSĂ adj., adv. v. bruș.

BRUSTÁN s. m. (Bot.) v. brustur.

BRUȘȚIN † s. m. (Min.) *Ambre jaune*. — (Numai la DOSOFTEIU) Chihlihar. v. S. 40/18.

— Din polon. bursztyn, idem (< germ. Bernstein).

BRUSTUI vb. IV v. bruftui.

BRUȘTUR s. m. (Bot.) 1°. *Bardane (Lappa maior, minor, tomentosa)*. 2°. *Petasites officinalis*. 3°. *Veronica Beccabunga*. 4°. *Feuille de chou*.

1°. Plantă ierboasă, cu foi foarte mari. Și: brustur-mare, brustur-mic, (Ban.) lapuc, lipan. PANȚU, PL., BRÂNDZĂ, FL. 298. Brusturele face un fel de flori roșii, care uscându-se dau naștere la un fel de scaieți care se lipece de materiile lănoase. H. IV 311, cfr. II 11, III 66, IX 405, X 464, 534, 581. *Copilașul e ascuns sub o tuță de brusture, la răcoare.* ALECSANDRI, P. P. 309/3. *Un șipot de apă, ce... șerpuia printre brusturi și alte buruieni.* ISPIRESCU, L. 230. *Pune la picior... rădăcină de brustur.* ȘEZ. I 253/1. Specii: brustur-amar. H. IV 44.

brusturul-caprei = lăptucul-oii. PANȚU, PL. *Brusturul-caprei* = urechea-porcului: o buruiană care crește pe locuri slabe de prin pădure, înflorește

prin Iulie și are o floare cu suc dulce ca mierea. H. x 43. *Brusturul-caprei* = barba-caprei s. poama-cănelui s. țâța-caprei. ION CR. III 24.

brustur-negru: plantă ierboasă (*Symphytum cordatum*), cu flori galben-deschise. PANȚU, PL.

brusturul-oi = lăptucul-oi. ib.

2°. *Brustur* (dulce) = captalan. ib., H. I 84, cfr. LB., H. IV 44.

3°. = bobovnic. RĂDULESCU-CODIN.

4°. P. anal. Foaia din afară a verzii. ANON. CAR. *Brusturi* = frunzele cele mari în caree învăluită varza. Com. COCA. *Taié o oală de brusturi* (Jiu). VICIU, GL.

[Și: *brůsture*. | Cu alt sufix: *brustân* s. m. CANDREA, T. O., H. V 235 (și cu înțelesul: „lăptucul-oi”). PANȚU, PL.), *bróstân* = buruiană cu foaia lată. H. V 243, (+ *broască*) *bruscân* s. m. *Valea-i mare, cu bruscani, Nu pot trece de dușmani*. HODOȘ, C. 57, cfr. id. P. P. 222, *bruscălân* (Bouțari, în Hațeg). VICIU, GL. | Diminutive: *brusturâș* s. m. = brustur mic, tânăr. COSTINESCU. *Buruienili pîntru băut și de leacuri... rădăcini de brusturaș*. JIPEȘCU, O. 74; *brusturêl* s. m. COSTINESCU. | Derivate: (Mold.) *brustureâncă* (SEVASTOS, N. 281/3, PAMFILE, J. III, H. x 23, 35, 70), *brusturească* (SEVASTOS, N. 281/3, PAMFILE, J. III) s. f.: danțuri țărănești.]

BRUSTURĂȘ, BRŪSTURE s. m. (Bot.) }
BRUSTUREÂNCĂ s. f. (Cor.) } v. brustur.
BRUSTUREĂSCĂ s. f. (Cor.) }
BRUSTURÊL s. m. (Bot.) }
BRUSUÍ vb. IV^a v. brus.
BRUȘULÊT, BRUȘUȚ s. m. v. bruș.

BRUT s. a. *Pain noir (très ordinaire)*. — Pâne neagră și grumbă, de calitate inferioară (POLIZU, LM., DDRF.); spec. pânea care se dă soldaților ruși (LM.), cfr. posmag. *Unii zic că e prescură, Alții... că e... Brut d'âl muscălesc*. DEPĂRĂȚEANU, ap. TDRG. *Mai mărește-mi leșoara, Că mi-e brutu' cinci parale, Moare Rădița de foame*. MAT. FOLC. 93. [Plur. -turi (după LM. *bruți*). | Și: *brută* s. f. DICȚ.] — Cfr. pită.

— Din slav. *broтъ* (< germ. *Brot*) „pâne”. Cfr. brutar.

BRUT, -Ă adj. *Brut*. — În starea în care se află de la natură, neprelucrat de om; cfr. rudimentar. *Un popor are dreptul de existență națională și teritorială nu în urma naționalității sale brute, ci numai în măsura contribuției ei individuale la cultura omenescă*. MAIORESCU, CR. III 160, cfr. II 283, 184. *Oficiul statistic adună la materiale brute, dar nu le lucrează*. I. IONESCU, M. 199. *Un corp brut*. | Spec. (Comerț; în opoziție cu net) *Produs s. venit brut*, din care nu s'au scăzut cheltuielile făcute. *Un product brut de 444 lei*. I. IONESCU, D. 396. *O redevență de 10 la sută din producțiunea brută a fiecărei sonde*. MON. OF. 22. *Greutate brută* = greutatea din care nu s'a scăzut daraua. || *Materie brută*, lipsită de viață, neînsușită, anorganică. | Substantivat (s. f.). Animal, dobitoc; fig. om lipsit de inteligență și de simțire, de cultură morală; cfr. bestie, vită.

— N. din fran. (lat. *brutus*, -a, -um „greu”), cfr. abrutiză.

BRŪTĂ s. f. v. brut¹⁻².

BRUTĂC s. m. (Zool.) v. broatec.

BRUTĂCEL s. m. v. brotăcel.

BRUTĂL, -Ă adj., adv. I. *Brutal*. II. *Brutalement*. I. Adj. (Ca) de brută, de animal, de bestie, de dobitoc, dobitocesc. *Instincte și pasiuni brutale*. | Aspru, grosolan, fără delicatețe. *Acest mod brutal de a vesti moartea unui om*. VLAHUȚĂ, D. 94.

II. Adv. Ca un animal, fără delicatețe morală. *Se poartă brutal cu subalternii săi*.

[Derivate: *brutalitate* s. f. = fire, purtare, vorbă s. act al unui om brutal. *Aș dori să mă înveți d-ta, cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman* P. C. NEGRUZZI, I 211, cfr. MAIORESCU, D. I 33. *Nu voi cedă decât brutalității*. CARAGIALE, T. II 188/27; *brutaliză* vb. I^a trans. = a se purtă (mereu) brutal (cu cineva).]

— N. din fran. (lat.-med. *brutalis*, -e, idem).

BRUTALITĂTE s. f. }
BRUTALIZĂ vb. I^a } v. brutal.

BRUTĂR s. m. 1°. *Boulangier*. 2°. *Danse paysanne*.

1°. Cel care are meseria de a face pâne (spre vânzare); cfr. pitar. *Slugărică, ajuns pitar acum doi ani, de unde eră brutar*. ALECSANDRI, T. 1328, cfr. ȘEZ. III 95/10. *Ia mieii de la ciobani Și pâinea de la brutari*. TEODORESCU, P. P. 292^b.

2°. (În Teleorman) Numele unui danț țărănesc. H. XIV 22, 66. Cfr. brutărească.

[Feminin: (ad 1°) *brutărească*, (în Mold.) *brutăriță* s. f. *O brutărească care ștergea un cuplor*. ISPIRESCU, L. 359. Adjectiv substantivat: (ad 2°) *brutărească* s. f.: danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281, H. XIV 94. | Derivat: *brutărie* s. f. = locul în care se face și se coace pâne de vânzare; meseria de brutar, cfr. pitărie (H. V 375). *Brutăria indigenă să se îmbunătățească*. I. IONESCU, M. 684. *Produce de brutărie (pitărie) și simigerie*. ODOBESCU, II 96.]

— Derivat din brut¹, prin suf. nom. agent. -ar.

BRUTĂREĂȘĂ s. f. }
BRUTĂREĂSCĂ s. f. (Cor.) } v. brutar.
BRUTĂRIE, BRUTĂRIȚĂ s. f. }

BU interj. — Onomatopoe (adesea repetată s. pronunțată cu *u* lung) care imitează mugetul bouului, țipătul buhei (LM.), zbiratul bouului-de-baltă (PAMFILE, J. III), bubuitul puștii, pistolului, etc. (PAMFILE, J. II 352), sunetul produs de lovitură tari. [Diminutiv: (formație glumeată din *bu-bu* + suf. -uș) *bubuş* subst. = lovitură cu pumnul: *Ai pace, că-ți dau un bubuş, de cazi jos* (Verșmort, în Transilv.). VICIU, GL. *De-a bubuşu'*: joc de copii. ib.]

BŪA interj. *Dodo*. — (Transilv. și Bucov.) Interjecție primară (întrebuințată, mai ales, ca refren în cântecele de leagăn) cu care se îndeamnă copiii mici să doarmă. Cfr. nani. *Bua, bua, cu mama*. MARIAN, NA. 322. *Bua, bua, bua, Puiu' mamii* (Cohalm), ap. HEM. II Add. III. *Bua, bua, Ionaș, Dragul mamei copilăș* (Ban.). ib. [Și: *bôa*. MARIAN, NA. 324. | Cu funcțiune de verb-imperativ: *aboa, abua-te s. te abua* = liniștește-te, odihnește! (BIBICESCU, P. P. 280). Cfr. CANDREA, T. O. *Abua-te cu mama... Culcă-te tu și te-abuă*. MARIAN, NA. 324. Cfr. BIBICESCU, P. P. 280. | Pronunț. -*bu-a*, -*bo-a*.]

BŪAIU s. m. (Zool.) v. buhaiu.

BŪĂR † s. m. (ș. d.) v. bour ș. d.

BŪAZ † s. a. v. bogaz.

BŪBA s. f. art. *Mal*. — Cuvânt din limba copiilor spre a exprima durerea produsă de o izbitoră, etc.; cfr. bibi. LM., TDRG.

BUBĂ vb. I^a. *Avoir des abcès ou des boutons. At-traper la variole*. — Intrans. și refl. A face bube, a se umplea de bube (spec. de vărsat). DICȚ. *Bubêdz* = variolis inficior. ANON. CAR. *Un tânăr junigaș, la vârstă de 19 ani... să bubează* (ca. 1812). IORGA, S. D. XII 202. [Ca part. adj.: *bubăt*, -ă adj. = bubos, plin de bube (de vărsat). DICȚ. *Bubat de răni*: plin de răni. TDRG. *Nația noastră e bubată și amărită*. JIPEȘCU, O. 9.]

— Derivat din bubă.

BUBĂ s. f. (Med.) 1°. *Abces, bouton, pustule, bube. Anthrax.* 2°. *Blessure.* 3°. *Mal de dents.* 4°. *Croup.*

1. Nume generic pentru umflăturile țesutului celular de subt piele, cu caracter purulent; spec. vărsat, bubat. Cfr. abces, coș, furnicel, zgrăbunță, bolfă, buburuză (2°), bășică, pușteă, zgaibă, urciior, rofii, uimă, pustulă, tumoare. *Buba* iese, coace, sparge, puroiază, trece, trage răul: când se bășică și e gata să spargă (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 25). Cineva face *bube*, se umple s. se curăță de *bube*. *Multe boale și nevoii grele și tot chipul de bube.* MAG. IST. IV 359/23. *L-au lovit buba ce-i zic anthraxi.* CANTEMIR, HR. 347. *Gădilitura bubelor [la vărsat].* PISCUPESCU, O. 239. *Acest puroiu, spărgând sau pușin tăind buba, îl scoatem afară.* CALENDARIU (1814), 178/23. *Ce n'a făcut el, ca să se curețe de bube?* SPIRESCU, L. 386, cfr. 3. *Faptul' e o boală ce se declară prin ieșirea unor bube late pe tot trupul.* SEZ. I 254/14. *Am făcut o bubă'n cap.* ib. III 201/20. *Deși-i de bube [de vărsat] ciupită.* DOINE, 66/2. *Descânțece de bubă.* SEZ. V 143. *† Tot omul se leagă unde-i buba:* se vaită de ce-l doare. PAMFILE, C. *E om bun să-l pui la bubă:* pe rană, foarte bun. id. J. III. *Cu mine să umbli ca cu o bubă coaptă:* cu binișorul. ib. *Să nu mă lovești peste bubă:* unde mă doare, unde sânt simțitor. ib. *Știu eu unde-i buba:* pricina. id. C. *Îi pricep eu buba lui:* intenția. id. J. III. *Îi știu eu buba:* unde-l doare, ce neacă are. TDRG. *Cl cu buba:* pe care îl privește mai mult. CONTEMPORANUL, III 887. *A merge cu bubă:* se zice când femeile se duc cu mâncare la vreuna care a născut de curând (Vașlab, în Transilv.), ap. VICIU, GL. || P. an al. Noduleț mic de pe coaja fructelor. *Mere cu multe bube pe ele.* LM.

Specii: *ă-bubă* H. II 84 (hă-bubă s. ceă-bubă) s. *buba-bubelor* (TEODORESCU, P. P. 358) = un fel de bășică-rea (= dalac, antrax), „atât numai că *ă-bubă* se face mai mult în gură, iar bășica în orice parte a corpului.” GRIGORIU-RIGO, M. P. I 11. *Femeile... cred că lucrând [Vinerea].. li se arată, adecă femeia care lucră păfește ceva: o cuprinde vreo boală... i s'aruncă ă-bubă* (Voila, în Transilv.), ap. HEM. 1555/22. *Descântec d'ă-bubă.* TEODORESCU, P. P. 358.

bubă-albastră = se face la incheieturile degetelor (Hangu, în Neamțu), ap. HEM. 718/30. Cfr. *bubă-vânăță*.

bubă-in-cap: o boală de vite. H. XI 519.

bube-de-plecate: ies pe la gură când ți se (a)pleacă de-o mâncare (Brașov); cfr. spuzeală.

bube-dulci s. zgaibe-dulci: se fac la copii; ies pe față, pe barbă și pe cap, și se zice că provin din spurc s. spurcăciune. LEON, M. 123. *Bubele-dulci* s. rofiile se ivesc ca niște pete roșiace, de mărimea unui bob de mei sau gămălia unui ac. Se ridică niște bășicuțe, crapă, curge un puroiu amestecat cu sânge, apoi în urmă prind un fel de coajă galbenă. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 34; cfr. SEZ. I 55/27, MARIAN, NA. 349, 390, H. II 155, X 88, XII 291. *Descântec de bube-dulci.* TEODORESCU, P. P. 365-6; ALEXICI, L. P. I 205.

bubă-la-inimă 1°. = *bubă-rea*. H. XI 207. | 2°. = colici. H. IV 91.

bubă-mânzului (s. *buba-mânzatului* H. XVI 154) = a.) (La vite) O bolfă ce se face [la mânji] între fălci și înghițitoare. I. IONESCU, D. 372. *Buba-mânzului* se face în cap, din care cauză vitei îi curg ochii, e tristă, strănută des, îi curge pe nas un fel de coaptură, și de multe ori se umflă și gâtul. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5; cfr. H. III 156, 440, VII, X 37, 548, XI 446, XII 291, 422, XVI 315. Boală de care zac caii tineri. SEZ. IV 123/1. | b.) (La om) Un fel de răciugă la om. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 37.

bubă-neagră s. *buba-rea* s. numai *bubă* (H. IX 315, SEZ. III 197/5) = dalac (antrax), un fel de *bubă* care de la început, cum se arată, e vânăță și

cu dureri foarte mari. LEON, M. 123; cfr. *ă-bubă*. Boală (de om) la incheieturi. H. X 428, cfr. I 271, II 84, 122, 155, 303, VI 11, VII 195, 491, X 194, 268, 360, 402, XVI 162, carbune, răsfug, bășica-rea, armurar. BIANU, D. S.; ION CR. II 130. *Buba-rea se vindecă cu prune păstrate din Joia-mare.* SEZ. III 122/25. *Descânțece de bubă-rea.* ib. IV 19/25, TEODORESCU, P. P. 359, ALEXICI, L. P. 211/18; cfr. H. V 19, X 268.

bubă-păr: boală de om. H. X 428.

bubă-putredă-in-gură = scorbut.

bubă-roșie = bubuliță care iese din fierbințeală. Cfr. DDRF., BARCIANU, TEODORESCU, P. P. 358.

bube-spurcate = spurcat. LB.

† *bubele-stricăciunii* = lepră. *Și se făcū mâna lui pînă de bubele stricăciunii ca zăpada.* BIBLIA (1688) 41.

buba-trânjilor = a.) pelagră. LEON, M. 123; BIANU, D. S. | b.) = *ă-bubă*. HEM. 94.

bubă-vânăță = o bășică ce se face mai des la mână, pe podul palmei, între degete și la picioare. SEZ. VI 83; cfr. TEODORESCU, P. P. 358, H. II 83, 155, 303. Cfr. *bubă-albastră*.

† *Sărbătoarea-bubelor* = Sf. Varvara (v. *barbură* 1°). MANGIUCA, ap. TDRG. | (Bot.) *Bubă-in-cap* = floare-de-perină. PANȚU, PL.

2°. P. ext. *Rană.* MARDARIE, L. 3035; LB. *După ce veni ursul la dînsul, [Tugulea] se căsnî până ce îi scoase steapul, apoi îl legă la bubă.* ISPIRESCU, L. 326. *A pune mâna pe bubă* = pe rană. ZANNE, P. II 505.

3°. Spec. (Vaca, comit. Hunedoarei) Durere de măsele și de dinți (adeseori cu umflături), sau de cap, sau și de măsele și de cap. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 25.

4°. = guster. SEZ. VIII 112.

[Diminutive: (cfr. sârb. *bubuljica* „pușteă, coș”) *bubuliță* s. f., *bubuță*, *bubușoară*, *bubiță* s. f. (aceasta și: o boală a cartofilor) DDRF. *Vacile... fac pe fațe niște bubușoare.* SEZ. IV 127/20. *Toate bubușele.* TEODORESCU, P. P. 358^b; cfr. CALENDARIU (1814) 183/23. | Augmentativ: (cfr. grec. βουβων) *buboiu* s. a. și m. (SEZ. VI 23) = furnicel, furuncul, cfr. abces, apostimă. LEON, MED. 123, BIANU, D. S., SEZ. I 256, H. II 122, 155, X 360. *Bubony* = ulcus, apostema. ANON. CAR. *Ūmele... au forma buboaielor, însă sânt mult mai dureroase ca buboiul.* SEZ. II 19/13-14; cfr. TEODORESCU, P. P. 365^b. *Buboiu-orb.* MARIAN, INS. 222. (În descânțece și:) *buboiică* s. f. SEZ. I 198/27, (derivate:) *bubuiag* (în expresia) *I-a scos ochii ca de bubuiag:* i se umflase ochii cât un buboiu, ridicând o sarcină prea mare (Tecuciu). ZANNE, P. II 352, *buboiós, -oasă* adj. = cu buboie. *Boală buboiasă.* FILIPESCU, ap. TDRG.]

— Din slav. (rut.) *buba* „umflătură mică”. BERNEKER, SL. WB. 78.

BUBĂ s. f. *Larve de ver à soie.* — (Rare) Larva viermelui de mătase. MARIAN, INS. 279. [Și: (diminutivul) *bubiță* s. f. ib., LIUBA.]

— Din sârb. s. bulg. *buba* „vierme de mătase” BERNEKER, SL. WB. 79 (cfr. arom., megl. *buba*, arom. *bubiță* „vierme de mătase”).

BUBĂLCĂ s. f. 1°. *Tumeur, amygdalite.* 2°. *Pomme de terre.* 3°. *Danse paysanne.*

1°. (Med.) Umflătură DICȚ., cfr. gâlcă, motălcă. *Bobălcă* = umflătură (mai ales la vite), ghiodălcă. Com. BANCIU, VICIU, GL., ȚARA OLTULUI, III, No. 21-22.

2°. (Bot.) *Bobălcă* = cartof (Varviz, în Transilv.). VICIU, GL.

3°. (Cor.) *Bobălcă* = numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 280/23, PAMFILE, J. III.

[Și (mai ales): *bobălcă*.]

— Pare a fi rezultat din fuziunea lui *bubă* cu *gâlcă*. Cfr. ghiodălcă, motălcă.

BUBÁT s. a. (Med.) *Variolae, petite vérole*. — Vărsat, variolă. ȘEZ. IX 125, LEON, MED. 153, MARIAN, SE. II 27, H. VI 236, XVI 56. *Ciupit, stricat de bubat*. BARCIANU. *Nu s'au lipit bubatu'* (ca. 1812), ap. IORGA, S. D. XII 202. | La 4, 5, 6 Decembrie se zice: zilele bubatului, cfr. bărbură. ȘEZ. VI 23. || Specii: **Bubatul (cel) mare** = vărsatul mare. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 181; H. V 19. *Lățindu-se bubatul cel mare* (ca. 1812), ap. IORGA, S. D. XII 202. **Bubat-mijlociu**, negru, spoit. H. V 423. Oile sufăr de vărsatul numit bubatul-oilor. I. IONESCU, M. 405. [Plur. -turi.] — Din bubă + vărsat.

BUBĂU s. a. (Îmbrăc.) v. bobou.

BUBERIC s. m. (Bot.) *Scrophularia nodosa*. — Plantă ierboasă, cu flori verzi-măslini; fructele sânt capsule; are miros tare, grețos și un gust acru și amar. Și: poală, brâncă, brânca-porcului, frunză-de-bubă-rea, urzică-neagră, iarbă-neagră. PANTU, PL., LEON, M. 26. [Și: bubernic. s. m. În Oltenia, de brâncă babele leagă bolnavului la falcă o buruiană numită *bubernic*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 22, buheric = o buruiană care crește prin păduri; are frunza ca a urziceii, trunchiul în muchii și floarea galbuie. ION CR. IV 153.]

— Pare a derivă din bulg. *bubrek*, rus. *bubreg* „rinichiu” (rizomul plantei e umflat-tuberculos); ar formă deci un dublet cu *bobric*. (Numirea „frunză-de-bubă-rea” s'a putut naște prin etim. pop. înlocuindu-se terminațiunea -ic prin suf. -eă și rezultând astfel din *buberic* mai întâi *bubereă, apoi „bubă-rea” = antrax).

BUBERNIC s. m. (Bot.) v. buheric.

BUBIȚĂ s. f. v. bubă¹⁻².

BUBOĂICĂ s. f. v. bubă.

BUBOC s. m. v. boboc.

BUBOHNIC s. m. (Bot.) O plantă de apă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. Cfr. bobovnic.

BUBOIĂȘ s. a. (Îmbrăc.) v. bobou.

BUBOIÓS, -OĂȘĂ adj. } v. bubă.

BUBOIU s. a. (Med.) }

BUBOLNIC s. m. (Bot., Transilv.) = rapiță sălbatcă. LB.

— Pentru etimologie, cfr. bobovnic.

BUBOLOĂCĂ s. f. = boboloacă (subt boboloș). MARIAN, INS. 10.

BUBÓN s. a. (Med.) *Bubon*. — Umflătură glandulară produsă prin inflamarea ganglionilor limfatici de subt piele, în special la vintre. *Bubon* = udmă. LEON, MED. 123. Cfr. buboiu. [Pop. și: *babón* s. a.] — N. din fran.

BUBÓS, -OĂȘĂ adj. *Plein d'abcès, couvert de boutons, pustuleux*. — Cu bube, plin de bube, p. ext. (despre plante) plin de noduri s. crescături mici, în forma bubelor. *Èrà stricat și bubos*. VARLAAM, C. 367/29, TDRG. *Râie buboasă*. GORJAN, H. I 46. *Un biet paracliser bubos*. IORGA, N. R. B. 19. *Un cal răpciușos și bubos*. ISPIRESCU, L. 3. *Broaștele buboase*. ȘEZ. II 70/19. (Substantivat) *Foaie verde ș'un agut, Buboaso, nu te-ai lăut*. ȘEZ. IV 23¹³/24. [Și: *buburós, -oășă* adj. *Am o fată buburoasă* (variantă: *buboasă* TEODORESCU, P. P. 246, GOROVEI, C. 358), *Șade cu vodă la masă?* (= Strugurele). GOROVEI, C. 359. *Broaște buburoase*. H. XI 379. (Adverbial) *Arbozele crește... buburos*. H. IV 52.]

— Derivat din bubă, prin suf. adj. -os.

BUBOTÍ vb. IV^a = bobotí (2°). *OrbalŃu' orbălcit, OrbalŃu' bobotit*. MARIAN, D. 160.

BUBÓU s. a. (Îmbrăc.) v. bobou.

BUBUI vb. IV^(a). *Tonner, gronder, retentir*. — Intrans. (de obicei unipers.) A produce, repetindu-se în intervale scurte, un sunet infundat, dar puternic, de obicei prin detunături s. prin explozii:

a.) (Despre tunet) A tună prelung, cu detunături repetite, cfr. du(r)dui. *Grozavul cereșc tunet începă a bubui*. C. NEGRUZZI, II 5. *Ș'un trăsnet lung deodată în ceruri bubuește*. ALECSANDRI, P. III 209. *Fulgeră și bubuiă*. RETEGANUL, P. I 19/17. *Se auzi în poartă o pocnitură grozavă, de gândeai că bubue tunetul, în vreo furtună ce se apropie*. MERA, B. 96. | P. ext. *Văzduhul bubuește* [de tunet]. ALECSANDRI, P. III 35. | Fig. *De pe tribună, Bubui-va glasul nostru, precum cerul care tună*. I. NEGRUZZI, I 53. || *A se duce unde a bubuit întâi*: departe (Dolj). ZANNE, P. IX 397 (cfr. unde a înfărcat dracul copiii s. unde-a dus mutul iapa).

b.) (Despre încălcătura tunului) A face explozie. *Încep a bubui tunurile*. RETEGANUL, P. P. I 19/17. | (Neobcinuit) Trans. A bate, a bombardă. *Zidu'm-prejur bubuit*. COȘBUC, Ț. 243/32.

c.) (Despre foc) A arde cu explozii, a du(r)dui. *Focul bubue și trosnește în cămin*. ODOBESCU, I 153/3.

d.) P. anal. A lovi cu toată puterea de repetite ori (de ex. cu pumnul în ușa), producând un sunet surd. *Auzirăm de-odată bubuind foarte tare în ușa odăii*. GORJAN, H. II 124.

[Și (pentru rimă): *bubuiă* vb. I^a. *Hubuiăză, Bubuiăză, Peste nouă munți rânchează?* (= Pușca). PĂSCULESCU, L. P. | Derivate: *bubuire* s. f. COSTINESCU, *bubuit* s. a. MARDARIE, L. 3810. *Bubuitul tunului*. ODOBESCU, III 575/1. *Bubuitul frânt Al bulgărilor de pământ* [aruncați pe sicriu]. COȘBUC, B. 158. *Bubuitul șalupei*. DUNĂREANU, CH. 96, *bubuitură* s. f. (sunetul scurt și momentan). *Se auziră niște... bubuituri și duduituri îngrozitoare, ca de tunet*. ISPIRESCU, L. 99; *bubuiălă* s. f. (sunetul prelung) COSTINESCU, *bubuitór, -oäre* adj. *Răuri bubuitoare*. MARIAN, I. 356.]

— Onomatopee (cfr. sârb. *bubati, bubnuti* „a lovi tare”, slov. *bobneti* „a bubui” BERNEKER, SL. WB. 79 cfr. bum, buf, boboti).

BUBUIĂG subst. v. bubă.

BUBUIĂLĂ s. f. v. bubui.

BUBUIĂT, -Ă adj. v. pupuiu.

BUBUIET s. a. *Tubercul*. — Globuleț, boabă, tuberculă. *Au săpat buruiana aceasta durefele. și au aflat la rădăcina ei niște bubuiete ca păsbierea*, P. 297/32. — Cfr. buburuz(ă), gămuet.

BUBUIOC s. m. (Iht.) Sorte de poisson. — Un fel de pește tare la solzi, care nu se rad cu înlesnire. H. III 290.

BUBUIU s. a. v. pupuiu.

BUBULĂC s. m. (Mor.) = babalac (3°). H. XVI 143, 227.

BUBULIȚĂ s. f. (Med.) v. bubă.

BUBULÚC s. m. (Mor.) v. babalac (3°).

BUBURÉZ s. m. v. buburuz(ă).

BUBURÓS, -OĂȘĂ adj. v. bubos.

BUBURUJOĂRĂ s. f. (Entom.) } v. buburuz(ă).

BUBURUȚĂ s. f. }

BUBURÚZ s. m., **BUBURÚZĂ** s. f. I. *Boulette*. *Pustule*. *Bourgeon*. *Fruit de l'aune*. II. *Bête à bon Dieu*, *coccinelle* (*Coccinella septempunctata*).

I. 1°. *Globuleț, boțuleț, golomoz, cocoloș, goloz, bobită*. *Buburúz* = ceva rotund. ȘEZ. II 151/4. *Bunul-de-bou* e ca un *buburus* ce se găsește în

fiere. LEON, M. 80. *Ninsoarea... acoperea pământul c'un lăcieri de buburuzi.* CONTEMPORANUL, V, II 144. *Să iee o buburuză de ceară și... să i-o prindă în păr.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Toți smei se minună numai, cum de se găsește o putere așa de mare într'un buburuz de om ca aiesta.* SBIERA, P. 180.³¹. *Cusătură cu buburuzi:* cu floarea trifoiului (Săliște, în Transilv.). Com. BANCUI.

2°. Spec. *Buburuză* = bubuliță (de fierbințeală), zgrăbunță (LB., GRIGORIU-RIGO, M. P. I), un fel de bubuțe rotunde și înfoiate care se fac pe corpul omenesc (MARIAN), cfr. spuzeală.

3°. *Buburuză* = mugur tânăr. GRIGORIU-RIGO, M. P. I.

4°. Fructul aninului, anină. MARIAN, cfr. HEM. 1206/₃₈. *Se culeg frunze și buburuze de arin negru.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 24.

5°. *Buburuze* = ridicăturile sau globurile cele rotunde ce se fac pe coaja unor bostani. MARIAN; cfr. bubă, bulbucătură.

6°. Cucuruz (mai de grabă: bobită) de brad. TDRG. II. (Entom.) *Buburuză* (rar: *buburuz* H. XVI 142) = gândăcel cu corpul rotund și bulbucată, cu aripile roșii, pătate cu șapte puncte negre. Și: (Muntenia) gărgăriță (-mărgăriță), margari(n)tă, boul-popei (s.-Domnului, s.-lui-Dumnezeu), vaca-lui-Dumnezeu, (Bucov.) *buburuză-roșie*, Măria-popei, Măriuța (-popei), găinușa (-lunii), găina (s. vaca)-lui-Dumnezeu, cucușor, vrăjitoare, mămăruță, mumuruță, păpăruie, (Ban.) paparugă, (Ungaria) păpăruză, păpăruză. MARIAN, INS. 106 ș. u., cfr. H. VI 28, X 582. *Buburuză, Buburuză, Unde-i zbură, Acolo m'oiu mărită.* MARIAN, INS. 110. || Specii (toate la MARIAN, INS. 121): *buburuză albăstrie, cafenie-galbenă (Coccinella impustulata:* cu aripile turburi-gălbii și cu mai multe puncte negre pe ele), mică, neagră, verde.

[Și: *buburuză* (probabil numai grafic), *buburuză* s. f. (ad. I 2°) DDRF., (ad II) MARIAN, INS. 107, *buburuză* s. m. (plur. -rezi) = călcăiul de la pâne, donț, colțuc. REV. CRIT. III 90. | Diminutiv: (ad II) *buburejoară* s. f.: ceva mai mică decât o *buburuză* și are pe fiecare aripă de obicei numai câte un punct negru (*Coccinella dispar*). MARIAN, INS. | Adjectiv: *buburuzos*, -oasă = încărcat, plin de *buburuze*. MARIAN.]

— Înrudit cu *bob*, *bubă*, *bubușlie*, *bubușie*, etc. (cfr. ung. *buborék* „bășică“, *buborcsek* „negel“, sârb. *bubrica*, etc.).

BUBURUZÓS, -OĂSĂ adj. v. *buburuză*.
BUBUȘLĒU s. m. v. *bubușlie*.

BUBUȘLIE s. f. *Boulette, baie, grain.*—Globuleț, boabă, bobită, *buburuză* (ă). *Frasinul... face niște bubușli pe frunze, din care ies... gândaci de turbă.* ȘUȚU, ap. TDRG. || P. anal. Pilulă. CANTEMIR, ap. DDRF. || Spec. Fructul (necopt) al verigariului. СИHAC, II 502, DDRF., TDRG. [Și: *bubușlie* s. f. = coroana de flori a losnicioarei, precum și a altor plante. MARIAN, *bubușliu* s. m. = fructul hămeiului. ȘEZ. VII 178. *Frunză verde bubușliu.* ib. I 12/₃₂. *bubușliu* s. m. *Bubuștie* = ridicăturile mici de rășină din scoarța buhașilor de brad (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, (+ *gogoasă*) *gugușlie* s. f. s. *gugușliu* s. m. = *gogoasă*, cocon (de mătase). ȘUȚU, ap. СИHAC, II 502, TDRG.] — Cfr. *buburuză* (ă).

BUBUȘLIE s. f. } v. *bubușlie*.
BUBUȘLIU s. m. }
BUBUȘOARĂ s. f., **BUBUȘOR** s. a. (Med.) v. *bubă*.
BUBUȘ subst. v. *bu*.
BUBUȘĂ s. f. (Med.) v. *bubă*.

BUC s. m. 1°. *Bourre*. 2°. *Balle*. — (Mold., Bucov., Transilv.).

1°. (Numai la plur.) Firele scurte din unele materii textile (precum cânepă, câlți, lăor. I. IONESCU, C. 154, mătase DICT.) după ce s'au pieptănat și periat; cfr. *canură*, *stupă*, *zgrebeni*. Din fuiorul melițat și răgilat și periat se scot mai multe calități de cânepă, din care cea mai proastă sânt *bucii*. ȘEZ. V 39/₁₅. Ceea ce rămâne în dinții pieptenului se chiamă [la lână] *canură* s. [la câlți] *buci*, cfr. *butuței*. PAMFILE, I. C. 8, cfr. ȘEZ. IV 113/₁₀. *Cămeșa cea groasă, de buci de cânepă.* I. IONESCU, C. 42. *Niște buci... pentru făcut saci.* CREANGĂ, P. 176, cfr. MARIAN, NU. 143/₂₀. *Am tors la buci, Ca să-mi fac papuci.* SEVASTOS, N. 160/₃₅. *Li-s poalele de buci.* MĂNDRESCU, L. P. 158/₁₄. || Grămejoare de lână pieptănată (mai ales de calitate mijlocie). PAMFILE, J. II. || Caier pe sfârșite. ȘEZ. IX 144.

2°. Pleava ce rămâne după ce vânturi sămânța de cânepă, de haldani (CREANGĂ, GL.), de in (ȘEZ. II 151/₅) s. mălaiu. Cfr. goz. *Pisă mălaiul și-l vântură de buc.* CREANGĂ, P. 6.

BUC s. m. (Numai în expresia) într'un *buc* = într'o clipă (CREANGĂ, GL.), foarte de grabă, cât ai bate în palme (ȘEZ. II 151/₅), în scurt timp (ib. IX 150). *Și într'un buc [furnicile] au și ales nășipul de-o parte și macul de altă parte.* CREANGĂ, P. 264, cfr. 311, A. 30. *Luă de grabă spada și într'un buc a și fost cu dînsa unde eră strânsura adunată.* MARIAN, T. 202. *Și-l mănacă, într'un buc.* ȘEZ. VI 155. | A fi *buc* de foame = lihnit. ZANNE, P. V 97.

BUC s. m. (Bot.) *Vieux hêtre*. — (Rar. Mold., Transilv. de nord.) Fag bătrân. TDRG. *Două babe, de când bucii* (cfr. de când hăul s. lumea). RETEGANUL, P. V 43/₂₈.
— Din paleoslav. *bukъ* „fag.“ TDRG.

BUCĂ s. f. (Anat.) 1°. *Joue*. 2°. *Fesse*.

1°. Partea cărnoasă a feții omului (mai rar, a botului vitelor) de la tâmplă în jos. (Spre a nu se confundă cu 2°, întregit de obicei prin „*образului*“ s. „*feții*“, ori înlocuit prin „*obraz*“). *Ca să te neștine lovire în buca dereaptă, întoarce lui și alaltă.* TETRAEV. (1574) 207. *Ți-ar umfla buca feții.* JIPESCU, O. 50. *A alergă cu sufletul în buci:* repede (Vâlcea). ZANNE, P. II 473. *A face buci:* a se îngură. LM.

2°. P. anal. (cfr. germ. *Backe*). Fiecare dintre cele două părți cărnoase din regiunea posterioară a corpului (omului și al vitelor). (Întregit adesea prin „*curului*“ ANON. CAR., SBIERA, P. 35/₁, ZANNE, P. VI 562 s. „*șezutului*“ GORJAN, H. I 159). *Deade'n pi-zmași cu războiu iute, De le cădea buci de pre șezute.* DOSOFTEIU, PS. 265. *Cîncizeci de boate preste buciile altora.* ȚICHINDEAL, F. 278. [Le-a pus] *Buci La buci.* TEODORESCU, P. P. 375/₂.
— Din lat. *bucca*, idem (1°).

BUCĂCIOARĂ s. f. v. *bucățică*.

BUCĂL, -Ă adj. *Buccal*. — De gură, al gurei. *Originii bucal*. Cfr. oral.
— N. din fran.

BUCĂL s. a. v. *bocal*.
BUCĂL s. m. v. *bucălaie*.

BUCĂLAIE s. f. (Brebis) à *museau noir* ou *gris*. — Oaie (H. I 62, 419, II 3, 12, 27, 49, 61, 88, 99, 131, 146, 186, 203, III 38, 49, 96, 131, mai rar, capră JAHRESBER. XVI 221 s. căteă H. II 28) cu botul negru (LIUBA-IANA, M. III, H. IV 247, VII 209, 355, XII 5) s. sur (MARIAN), p. ext. a cărei lână pe fălci e de altă culoare decât pe bot (H. III 71). *Bucălaie, vai de tine!* ALECSANDRI, T. 63. (În poezia pop. în rimă cu laie) *Mioriță laie, Laie, bucalaie.* ALECSANDRI, P. P. 1^b/₉, cfr. ȘEZ. III 140/₁. [Plur. -lai, mai rar -tai H. II 50, 186. | Și (suspect):

bucălaie. MARIAN, SA. 321, (cu înlocuirea terminației -*ie* prin suf. -*iță*) **bucăliță.** JIPESCU, O. 48. || Masculinul e **bucălău**: berbece (H. II 12, 87) s. căne (JIPESCU, O. 51, H. II 207, 303, III 118, VII 120, IX 284, XI 276). *Berbeci lăi, lăi bucălăi.* PĂSCULESCU, L. P. 41/34. **bucălău**: cu un obraz sau cu amândoi obrații lăi (= cenușii). ȘEZ. II 151/8, **bucălău** (berbece) H. II, 87, DAMÉ, T. 76, (cu înlocuirea terminației -*ău* prin suf. -*an*) **bucalan** (căne) H. I 206, (reconstruit) **bucal** (atestat numai pluralul *bucăți*) = căne ciobănesc. H. II 213.]

— Compoziție născută din aglutinarea cuvintelor *bucă* și *laie* (cfr. *coate-goale, burtă-verde*, etc.).

BUCĂLĂU, -ĂIE adj. v. **bucălat.**

BUCALĂN s. și adj. m. v. **bucălaie.**

BUCĂLĂT, -Ă adj. *Joufflu.* — Plin (durduliu, grăsu-liu) la față. *Bucălat.* ANON. CAR. *Un morar gras și rumen, cu obrații bucălați ca niște pite.* DELAVRANCEA, V. V. 179, cfr. id. S. 216, SADOVEANU, P. S. 142. *Chipul ei slav..., bucalat, cu ochii verzi.* VLAHUȚĂ, D. 86. [Și: **bucăláv, -ă** BARONZI, L. 34, **bucălău** adj. m. *Cioban lău, bucălău.* ȘEZ. III 140/3, **bucăliu, -ie** adj. *Cel mai mic [copil], un creț cărlionțat și bucăliu, se legase cu betele.* DELAVRANCEA, V. V. 192, **bucălăiu, -ăie** adj. *De subțol ridică fruntea Două fețe bucălaie.* GOGA, P. 84.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul nu poate fi explicat ca o compoziție din *bucă* și *lat* din cauza greutăților morfologice și semantice — înțelesul cuvântului nu e „cu bucle late” — ci, precum arată și variantele, el a fost despărțit în aceste elemente prin etimologie populară. Cfr. ung. *bakló, boglyó* „bucle care atărnă subțil falcile porcilor grași”. SZINNYEI.)

BUCĂLĂU, BUCĂLĂU, } v. **bucălaie.**

BUCĂLĂU subst. și adj. m. }

BUCĂLĂU adj. m. } v. **bucălat.**

BUCĂLĂV, -Ă adj. }

BUCĂLĂȚĂ s. și adj. f. v. **bucălaie.**

BUCĂLIU, -IE adj. v. **bucălat.**

BUCĂR s. a. *Avaloire.* — Cureaua de la ham care trece peste părțile posterioare ale calului, și cu ajutorul căreia calul dă căruța îndărăt sau o oprește la scorbrit; curar, vânar, hamut, gurură. DAMÉ, T. 50.

— Derivat din *bucă* (2°), prin suf. instr. -*ar*.

BUCĂTĂ s. f. I. *Bouchée.* II. *Morceau, pièce.* III. (Au pluriel) 1°. *Vivres, aliments.* 2°. *Mets, plats.* 3°. *Céréales.* 4°. *Bétail.* 5°. *Richesse, fortune.*

I. Înțelesul etimologic e: „o parte dintr'un aliment solid, pe care o poți imbucă dintr'odată; imbucătură.” *O ceapă, un usturoiu și-o bucată de mămăligă rece.* CREANGĂ, P. 6. *Mai bună e o bucată de pâne goală, în pace, decât o mie de dulceturi, cu ceartă.* ZANNE, P. IV 53. Din acest înțeles fundamental s'au desvoltat înțelesurile de astăzi în trei direcții:

II. P. ext. (Cfr. *dărab*.) 1°. Parte dintr'un aliment solid, tăiată s. ruptă din întreg; bucătură; cfr. *frântură, fracțiune.* *Au tăiat obucată de carne și au pus-o în frigare.* DRĂGHICI, R. 85/3. *S'a tăiat fiecare pâne în câte trei bucăți.* CREANGĂ, A. 147.

2°. P. ext. O parte tăiată s. ruptă din orice corp solid; cfr. fragment, fărâmă. *Și-l trase prestepietri ascuțite, de să tăe și pică bucăți.* DOSOFTEIU, V. S. 37/2. *Puind dalta și lovind cu ciocanul, se rășluia câte o bucată mare din piatră.* DRĂGHICI, R. 54. *O bucată de stăncă.* EMINESCU, N. 7/31. || Prin cuvântul *bucată* se formează singularul s. pluralul logic de la substantive care însemnează o materie solidă, care sânt deci sing. tant.: O

bucată de plumb; cinci bucăți de zahăr. Cfr. *picătură, strop* (când e vorba de lichide), *bob, grăunte, fir*, (când e vorba de corpuri solide care se pot turna). || (Adverbial, în legătură cu verbele: *a face, a rupe, a dămică, a zdrobi, a sfășia, a sfărțica*) **bucăți (bucăți)** = (a rupe, a zdrobi, a sfășia, etc.) în părțile mici, de tot. *Intru o cli-pală îl făcu bucăți.* C. NEGRUZZI, I 156. [*Scrisoarea*] *o rupse bucăți.* EMINESCU, N. 40/5. *Norii se rupeau bucăți pe ceriu.* id., N. 11/10. *Pieptul lui bucăți se-nfrânge.* RETEGANUL, TR. 49/34. *Soldatul... fu în grab' făcut în bucăți.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/48.

3°. P. ext. O parte dintr'un întreg (dintr'o întindere); cfr. *porțiune*.

a.) O parte de timp; spațiu, interval. (Adesea întregit prin „*bună*” = măricică) *În eternitatea fără margini nu este orice bucată de timp, oricât de mare sau oricât de mică, numai clipă suspendată?* EMINESCU, N. 32/12. *M'a lăsat în voia mea, pentru o bucată de vreme.* CREANGĂ, A. 16. *Vizitiul lui... stătă de pază o bună bucată de timp.* ISPIRESCU, L. 109. | (Eliptic) *După ce au aprins lumina, se dau la o parte, se uită o bucată bună la mort.* MARIAN, I. 144/2. *Și soarele au stătut o bucată în loc.* SBIERA, P. 113/10.

b.) O parte de loc; distanță. *Napucase calul să se depărteze o bucată de loc... și iată că... ISPIRESCU, L. 194.* | (Eliptic) *Da bună bucată am mers!* CREANGĂ, P. 119.

c.) Parte constitutivă a unui întreg. *Flautul are clape, bucăți.* H. IV 57. *I-a scos sabia din bucăți.* ȘEZ. IV 216/29 (notă: *sabie cu incheieturi*).

d.) Fragment, pasaj dintr'o operă literară. *Mi-ar părea superbă, dulce, o bucată din Homer.* EMINESCU, N. 43/1.

4°. Parte (despărțită sau nu dintr'un tot) formând însăși (s. fiind considerată ca) un întreg s. o unitate (dintr'un tot, dintr'o colecție, dintr'o stofă). *O bucată de stofă (DDRf.), de postav, de mătase (TDRG.). Au desbătut și bucată cea de loc, ce o închinase Lupul vornicul Hanului.* NECULCE, LET. II 396/18. *4 bucăți scrisori (Mold., a. 1789).* URICARIUL, X 116/25. *Când eram la mama fată, Purtam rochiile de bucată.* ALECSANDRI, P. P. 406/10. | (După fran. *morceau*) *O bucată literară. Bucăți alese din scriitorii români. O bucată de muzică.* || (Comert) *Cu bucată (opus: cu toptanul, cu ghiotura, cu ridicata, cu vurtă, cu grămada, cu ruptul, etc.) = cu măruntșul, în detaliu. Cumpără cu bucată.* LM. || Spec. (Mold.) Parte de pământ, cfr. *ogor, câmp, țarină, loc.* *Din spre spinișul mărginaș bucății, vine un țipăt de copil.* CIOCĂRLAN, P. P. 89. *Un Țigan... o plecat noaptea să fure popușoi. Întrând în bucată omului... începe să culeagă popușoi (Scăntești, în Covurluiu).* JAHRESBER. IX 219. | (Mold.) *O bucată de franc, de stâncjen = o jumătate de franc, de stâncjen.* TDRG. *Am o bucată de franc; trei pitaci la barieră, mai rămân doi.* NĂDEJDE, ap. DDRf. | *O bucată [de] carne = cio-svârte; cfr. but.* 2°. TDRG. *4 bucăți [de] carne, adică o vită întreagă.* JOCU, ib. | (Mold.) *Firele de tort rășchiate, căleapă, scul.* PAMFILE, I. C. 13, 211-2, 259. *Bucata are o circumferență de 6 coți.* ib. 211; ȘEZ. IX 144.

5°. (Rar, învechit) *Piesă (de teatru); (Mold.) moneta. Bucata s'a jucat foarte bine.* LM. *Bucata aceea nu-i bună (= n'are curs).* TDRG.

III. (La plur.) Ceea ce servește spre alimentare, spre hrană.

1°. † Alimento, provizii; cfr. *merinde, vipt. Slobozi năroadele, ca să meargă prin sate să-și cumpere lor bucate.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Le-au întărit [cetățile] cu bucate și cu slujitori.* URECHE, LET. I 119/14. *Au lăsat oaste cu bucate, în cetate în Neamț.* NECULCE, LET. II 264/18.

2°. Măncări (pre)gătite, feluri de mâncări. *Nu o crămeaște, ce să zice nu-i dă bucate să-i fie de-agiuns.*

PRAVILA MOLD. 89. *Dacă s'ar împuși sarea, bucatele cu ce s'ar sără?* NECULCE, LET. II 428¹⁰. *Singur numele bucatelor eră de ajuns ca să-mi taie apetitul.* C. NEGRUZZI, I 58. *Să nu mai mănânci din bucatele ce-ți fierbe baba.* EMINESCU, N. 21⁷. *Bucatele înșirate pe masă.* MARIAN, SE. I 165. *Ea își găti bucate singură.* ISPIRESCU, L. 22. *Meșteșugul de a face bucatele.* ib. 22. *Din fecare fel de bucate... luă câte niște.* ib. 39. *Stă'n capul bucatelor: in capul mesei (la care se servesc bucatele), e de frunte.* PAMFILE, J. II; cfr. ZANNE, P. III 496. *Bucate de dulce (v. c.), de post s. de sec (v. c.). Lista de bucate. (La sing.; neobiciuit) Bea bucată-i dragostea, Cine prinde-a o gustă, N'are cap de-a o lăsă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 8, cfr. PANN, H. 6. † *Bucate cu cheltuială: alese? Alte felurite mănăcări, care se ziceau, în vechime, bucate cu cheltuială.* FILMON, C. II 336. † P. ext. Masă, prânz. *După bucate, și-au luat ziua-bună toți boierii.* AMIRAS, LET. III 166²⁷.

3°. (Munt., Transilv.) Cereale, grâne, semănături (pe câmp s. strănse), cfr. pâne (in opoziție cu poame s. fân). PAMFILE, J. II, POMPILIU, BIH. 1006, VAIDA, ȘEZ. VII 177. *Să se adune toate bucatele acestor 7 ani ce vin.* BIBLIA (1688) 31^p. *Semănând bucate.* ȘINCAI, HR. I 208¹¹. *Stogurile de bucate.* ODOBESCU, I 114²⁰. *Bani aveau, bucate aveau.* DELAVRANCEA, S. 240. *Pentru tine mândră, hăii! Mi-a pierit iarba n'tre văi Și bucatele'n hotară, Nouă clăi și nouă cară, Nouă cară de săcară.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 369. *Dacă în ziua de Bobotează va bate crivăful, vor fi roade la bucate.* ZANNE, P. I 15, VI 495. *Dacă lucrează în ziua de Sf. Constantin, apoi li se ard bucatele pe câmp.* H. II 303. *Anfărț nu s'au făcut bucatele.* H. II 240. *Rachiu de bucate.* PAMFILE, I. C. 190.

4°. (†, azi încă în Mold. și Bucov.) Vite (oi, boi, porci, etc., spec. turme de oi). IORGA, B. R. 50, MARIAN, SE. II 123. *Bucatele de la Vlăcești (a. 1580).* CUV. D. BĂTR. I 209. *Deiseră că n'ar da vama, că le-au fost bucatele pre hotarul unguresc (sec. XVII).* IORGA, D. B. 18. *Să orânduiască din pământul Moldovei loc... de pășunarea bucatelor.* AMIRAS, LET. III 171¹³, cfr. URICARIUL, IV 96²⁵. *Slujba gostinii... se urmă câte 5 parale vechi de oaie, cu care somă pricinuită împiedecare la mulți din cei ce le eră voiața a fine acest fel de bucate (Mold. a. 1768).* URICARIUL, I 340²⁵. *Din bucatele lor taie carne (Mold. a. 1776).* ib. XXI 217¹, cfr. I 359⁴¹. *A pribegit de acolo ca și noi, s'a tras cu bucatele încoace, ca și moș Dediu din Vânători și alți mocani.* CREANGĂ, A. 19. *Neavând cu ce să-și fie bucatele, ca să nu piară de foame.* MARIAN, T. 230.

5°. P. ext. † (Mold.) Avere (mișcătoare) (cfr. lat. pecunia, din pecus „turmă de oi“). *Să se știe... și de cai și de cară și de tot dobitocul și de toate bucatele (a. 1588).* CUV. D. BĂTR. I 192. *Și ne-au fost noao Pană vistearnicul cu câtăva samă de bani dator. Deci deaca i s'au prilejit moarte și nu ni s'au fost plătit bucatele, datu-ne-au măriasa Moisei Moghila-voevod satele și ocinele sal[e] pentru sama banilor noștri.* DOC. (a. 1631), ap. GCR. I 75. *Cela ce va ucide furul cându-l va găsi furându-i bucatele.* PRAV. MOLD. 63². *Cela ce va fi ispravnic vreunui cucon micșor, de-i va finea bucatele pre urma și după moartea părinților.* ib. 139², cfr. 33, 40, 2, 95, etc. *Nici să cumpiri marfă di furat, că-ți vei pierdi bucatile tale.* ARCHIR (a. 1784), ap. GCR. II 135⁹.

[Plur. (ad I-II) -căfi, (ad III) -cate. | Urmat de de, prin hapologie, bucă: O bucă de vreme. ȘEZ. II 209¹⁹, V 11, 39¹⁴, cfr. grămă(dă). | Augmentativ: bucătōiu s. a. BĂRCIANU, PAMFILE, C.]

— Din lat. buccata „(im)bucătură“. (Pentru înțeles, cfr. germ. Bissen, fran. morceau, leccez muesu < lat. morsum, megl. mucăcată, toate însemnând la origine „mușcătură“, cfr. și n.-grec. psomi „pâne“, propriu „mușcătură“ și alb. bukę „pâne“.)

BUCAFĂR s. m. Cuisinier. — (Servitor) care are meseria (s. însărcinarea) de a găti bucate, soca ciu. *Și rădică bucafărului spata.* BIBLIA (1688) 201¹. *El și-a luat acum a împlini sarcina de bucafăriu.* DRĂGHICI, R. 75¹⁶. *Bucăfării Curtții se îmbătaseră.* ISPIRESCU, L. 23. *Țiganu' mănâncă când are, Român'u când îi e foame și boieru' când vrea bucafătaru'.* ZANNE, P. VI 288. [Compus: † Bucăfar-bașa = șeful bucafărilor (Curtții). GORJAN, H. I 60. | Femenine: bucafăreasă. *Pre featele voastre le va luă... bucafărease.* BIBLIA (1688) 200. *Împărăteasa chemă pe bucafăreasă și-i dete buruienile, să le fiarbă.* ISPIRESCU, L. 112, (Mold., Transilv.) bucafărită LB., MARIAN, NU. 230⁹. *Au poroncit... unei bucafărișe (ca) să gătească de mănăcat.* SBIERA, P. 219¹⁷. *O țigancă, o bucafărișă de-a împăratului.* ȘEZ. II 112³¹.] — Derivat din bucate (v. bucată III 2°), prin suf. nom. agent. -ar.

BUCAFĂREASĂ s. f. v. bucafăr.

BUCAFĂRI vb. IV^a. *Faire la cuisine.* — (Rare) A găti bucate, a se ocupa cu bucafăria, a face pe bucafătarul. DICȚ. *În alte zile, îi venea poftă să bucafărească.* S. NĂDEJDE, ap. FDRG.

— Derivat din bucafăr.

BUCAFĂRIE s. f. Cuisine.

1°. Odaia (adesea o clădire deosebită) în care se gătesc bucatele, cuhnie, cuine, cuvnă. *Spre a se putea zidi o spălătorie și bucafărie.* URICARIUL, VII 194³. *Cum ajunge acasă, zice unei babe de la bucafărie, să ia cucoșul.* CREANGĂ, P. 65. *Cu bucafăria plină, Sărăcia e vecină.* BARONZI, L. P. 61²³; ALEXI. *Vase de bucafărie.* POLIZU.

2°. (După fran.) Felul obișnuit de a găti bucatele (la un popor, într'o regiune). *Bucăfărie franceză, vieneză.*

— Derivat din bucafăr, prin suf. loc. și abstr. -ie.

BUCAFĂRIȚĂ s. f. v. bucafăr.

BUCAFĂTEA s. f. v. bucafăică.

BUCAFĂTEL s. m. (Bot.) *Agrostis canina.* — Plantă ierboasă cu frunzele inferioare răsucite în formă de sul și cu flori roșietice s. violacee. PANȚU, PL. — Forma masculină a lui bucafăte.

BUCAFĂTELI vb. IV^a v. bucafăi.

BUCAFĂȚI vb. IV^a. *Morceler, diviser en morceaux, dépecer.* — A tăia (ceva) în bucăți s. în bucături, a face bucăți, cfr. îmbucătăți, decima, măcelări. LB. *Cum numai au fost bucafătit Petrea.* SBIERA, P. 122³². *Hărbul mi l-ai bucafătit.* ALECSANDRI, P. P. 351¹⁰; TEODORESCU, P. P. 274. *Palos din teacă scotea, Bucăfăle-l bucafăte.* ib. 503. [Derivate: bucafătit s. a. *Au gătit tâlharul acela de bucafătit slănină.* SBIERA, P. 270⁴⁰. | Și (Mold. și Bucov., din bucafăte): bucafătel vb. IV^a = a crâmpoți. ȘEZ. I 290²⁶. *Unii... bucafăteliră un ciung uscat.* MARIAN, T. 47. *Uite așa de la olaltă, toată s'a bucafătelit [moșia].* CONTEMPORANUL, I 198.]

— Derivat din bucată.

BUCAFĂICĂ s. f. Diminutivul lui bucată, derivat prin suf. -ică.

I-II. 1° (cfr. numerele respective de la bucată). O bucafăică de mămăligă imbrănzită. CREANGĂ, P. 143. *Averea bogatului mănâncă bucafăică săracului.* ZANNE, P. V 86. † *Bucăfăică vlădichii (m. rar a mitropolitului: ung. püspök falat) = spatele piului fript, târțița. A-și da (s. a-și luă) bucafăică de la gură (pentru altul) = hrana.* PAMFILE, J. III. *Taie bucafăică și fugi de el = lasă de la tine.* ib. † Spec. Bucată mică de carne. *Azi am fiert varză cu bucafăică.* id. C. Borș cu bucafățele. id.

J. III. || Fig. Fată (femeie) frumoasă. *Le lăasă gura apă la toți, după o așă bucăfică.* ISPIRESCU, L. 213, cfr. 257, U. 74/18. *Bucăfică de fată* = fetișcană. BĂRCIANU. *Bucăfică bună* = femeie stricată. PAMFILE, J. II.

II. 2°. *O stofă... din care voiu arătă o bucăfică.* DRĂGHICI, R. 155/15. *Sfășină pasportul, aruncau bucăfelele în apă.* C. NEGRUZZI, I 66. *O bucăfică de lemn* (ib. 69/17), *de iască* (CREANGĂ, P. 264), *de pământ* (MARIAN, SE. II 146). || (Adverbial) *Îl demicără cu sabiile, mici bucăfeale.* DOSOFTEIU, V. S. 115, cfr. DELAVRANCEA, H. T. 105. *Colacul îl rupe vornicelul bucăfele.* SEVASTOS, N. 124/23. *Îl făcū bucăfele-bucăfele, cu paloșul.* ISPIRESCU, U. 64/6, cfr. TEODORESCU, P. P. 443^b, 321^b, ALECSANDRI, P. P. 267/11. *Te tain bucăfi-bucăfe!* PAMFILE, J. III. | *Bucăfică ruptă* (s. tăiată) din cineva = leit (cineva), cfr. ZANNE, P. II 506, U. 656. *E tată-său bucăfică tăiată.* DDRF. *Fata asta e bucăfică toată, mă-sa: seamănă cu mamă-sa, e leită-poleită mamă-sa.* PAMFILE, J. II. *Îmi seamănă fie... bucăfică tăiată.* ALECSANDRI, T. 474. *Îfi seamănă fie, ruptă bucăfică.* CREANGĂ, P. 75. *Petișoara lui..., bucăfică ruptă tată-său în picioare.* id. ib. 250. *Eră ruptă bucăfică tatăl său.* MARIAN, T. 178.

3°. b.) *Merg o bucăfică bunisoară.* SBIERA, P. 173/2. III. (Rar) 1°. *La întoarce, aduce bucăfele la copii și la miere.* FRÂNCU-CANDREA, M. 62/15, cfr. 63/5.

2°. *Dându-le bucăfeale* (= mâncări) bune. DOSOFTEIU, V. S. 233.

3°. *Bate piatra rogoadele și bucăfelele de pe câmp.* GRAIUL, I 236.

[Plur. -fele. | Și: *băcăfică* s. f. PAMFILE, C. | Cu alte sufixe: (invechit) *bucăteș* s. f. ANON. CAR. *O bucăteș de pâine aduce-voiu voao.* PALIA (a. 1582), ap. COR. 53. *Întrăceă fărămă de pâine, tu să știi că gusti trupul lui Hristos, nu o parte sau o bucăteș.* VARLAAM, C. 261/2. *Să ia o bucăteș de la trupul svântului.* DOSOFTEIU, V. S. 86/2. *O bucăteș de brânză uscată.* ȚICHINDEAL, F. 143. *Otu mănăc o bucăteș, C'atata-i simbria mea.* MARIAN, ap. TDRG., *bucăcioară* s. f. *Am bucăcioare bune, cum trebuie la prunci.* RETEGANUL, P. I 42/24, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 208.]

BUCĂTOIU s. a. v. bucată.

BUCĂTURĂ s. f. 1°-2°. *Bouchée.* 3°. *Mets, plat.*

1°. (Mold., Bucov., Transilv.) *Îmbucătură.* *În sara Sf. Vasile, strigă cănele în casă și-i dau o bucată de mămăligă; și câte bucaturi face cănele, într'atăția ani se va mărită fata.* MARIAN, SE. I 74.

2°. Parte dintr'un aliment solid (mușcată, p. ext. tăiată s. ruptă din întreg), cât poți imbucă dintr'odată, bucată (I). H. IX 90; cfr. dărab, înghițitură. *Rivalii noștri în finiturile voastre... nu vor avea... nici o bucatură de pâine.* ȘINCAI, HR. II 112/11. [Trebuie] a se măcina bucatura cu de-amăruntul și a se mestecă. PISCUPESCU, O. 197. *Îmi numeri bucaturile, dărăburile care le bag în gură.* ȚICHINDEAL, F. 331. *La dejun, Dan înfulică bucaturi mari.* VLAHUȚĂ, D. 333. *Când bucatura dusă aproape de gură va cădea, e semn că aceluia la care te gândești îi este foame.* ȘEZ. III 47. *Fă bucatura cât fi-e gura.* ZANNE, P. III 497.

3°. P. ext. (Numai la RETEGANUL) Fel de mâncare, cfr. bucate (III 2°). *Zara fiind bucatura cea mai gustoasă.* P. I 65/16, cfr. IV 36/9.

[Plur. -turi. | Diminutive (ad 2°): *bucăturică* (plur. -rele). *Face întrebare la bucatăreasa curții împărătești, (că) ce ar fi pricina, de nu-i mai trimite nici o bucatură.* MERA, B. 266, cfr. 272, bucaturită. LB.]

— Derivat dintr'un verb pierdut *bucă (cfr. *îmbucă*), prin suf. abstr. -*ătură*.

BUCĂTURICĂ, BUCĂTURITĂ s. f. v. bucatură.

BUCĂZĂ s. f. Nume de vacă cu buze foarte mari și dăbălăzate. MARIAN.

— Derivat din *bucă*, prin suf. -*ază*.

BUCCE, BUCCEĂ s. f. v. bucea.

BUCCEĂ s. f. (ș. d.) v. boccea ș. d.

BUCCEALĂC s. a. v. boccealăc.

BUCCIU, -IE adj. v. bocciu.

BUCEĂ s. f. *Boîte (du moyeu). Frette, virole.* — *Buceaua* este o verigă care imbucă (s. prinde spre a o strânge) o parte (de obicei marginea din afară) a unei unelte. Cfr. brățară.

1°. (La car, căruță) Cilindru de fier cu care se câptușește pe dinlăuntru butucul roții. LB., DAMÉ, T. 8, 14, PAMFILE, I. C. 129, RĂDULESCU-CODIN, H. IV 280, VII 184. *Cu roatele în noroiu până la bucea.* GHICA, ap. TDRG. *Unde sânt ghiociurile de altă dată, care păcăneau vesele din bucșile roților, de le auzai de cât colo?* SANDU-ALDEA, LUC. V 22, cfr. id. SĂM. IV 947. *Luă pământul din dikhonița cu pîcură...; îl trecū prin bucecele roților, ca să nu se aprină.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 42.

2°. (Ban.) Roata de fier a leucei, ce vine băgată în cărămb se zice *bucie*. LIUBA-IANA, M. 106.

3°. *Bucea* e veriga ce leagă podul de de-asupra craciilor rudei de osia carului. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

4°. Veriga care prinde mânerul șurupelniței de limbă, brățară. DAMÉ, T. 113.

5°. Gâtul palmiei, burliui. PAMFILE, I. C. 222.

6°. (Țes.) Rotița dinlăuntru scripturilor, de care atarnă ițele se numește *bucșă* (PAMFILE, I. C. 275) și *bucce* (DAMÉ, T. 135).

7°. † 444 *de bucși de fântână, de oșel* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 206.

8°. Cavitatea unui candelabru în care se pune luminarea. DICȚ.

9°. P. anal. Colăcel, pâne în formă de coroană, turtișoară. LM.

[Și: (ad 1°) *bucecă* H. II 147, (ad 1° și 6°) ȘEZ. V 39/18, H. III 49, 153, x-69, *bucșă*, (ad 1°) *bocșă* ANON. CAR., LB., (ad 1°) *bocșea* BĂRCIANU, ALEXI, (ad 2°) *bucie*, (ad 6°) *bucce*. | Diminutiv: *bucelută* s. f. = cioc de lampă, tubul prin care trece fitilul unei lămpi. PONTBRIANT, CIHAC, II 485.]

— Din lat. *buccella*, -am „guriță”. TDRG. (Formele *bucșă* și *bocșă* par a fi influențate de pol. *buks*, *buksa* „boite du moyeu de la roue”, rut. *bukš* și de germ. *Büchse*. Cfr. TDRG.; în limbile române, *buccella* are înțelesul 9°, de „pânișoară”, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. No. 1359).

BUCEĂG s. a. v. bugeac.

BUCED, -Ă adj. v. buged.

BUCELUȚĂ s. f. v. bucea.

BUCEN s. a. (ș. d.) v. bucium¹ ș. d.

BUCENIȘ s. m. (Bot.) v. bucinîș.

BUCFĂREL, BUCFĂRIU s. a. v. bufariu.

BUCHE s. f. 1°. Nom de la deuxième lettre de l'alphabet cyrillien. 2°. *Lettre (de l'alphabet cyrillien); instruction élémentaire.* 3°. *Mouche.*

1°. „Be”, numele literei a doua a alfabetului chirilic (s). *Tătarii zic Moldovenilor și Boldovan, schimbând slova dintâi M în buche.* CANTEMIR, HR. 306/2. *E păcat să rămâi fără leac de învățatură...; doar ai trecut pe la buche-lude-azla și buche-rișa-azdra.* CREANGĂ, A. 7. *Cunoaște și buche-az-baua.* PAMFILE, J. I. Cfr. az-buche.

2°. P. ext. Literă, (azi aproape numai) literă s. caracter din alfabetul chirilic, slovă, potcoavă; p. ext. scriere (cu buchi); p. ext. instrucțiune elementară în cetire și scriere (cu buchi). Cfr. az-buche, abecedar. *Milioanele de Români îmbătrânise cu az, buche ș. c. I. Idei și învățatură trebuie Românilui, mai cu dorință de cât buchea și cuvân-*

tul. RUSSO, s. 59. *Mă puse întâi la buchi.* C. NEGRUZZI, I 247. *Inițialele acestei cărți cu buchi.* EMNESCU, N. 44/26. *Buchile scrise de bădița Vasile.* CREANGĂ, A. 4. *A învățat la oștire și vreo trei buchi.* SLAVICI, N. II 228. *Buceha poate s'o învețe și acasă, cine vrea.* CREANGĂ, A. 104. †† *A fl tot la buchi:* începător (în ale învățării), cfr. bucher, agiamiu. ZANNE, P. V 98. A nu ști buche (s. rar, două buchi): nimic. ZANNE, P. V 98 (cfr. bechiu, boabă). *Are... diplomă de la Italia, măcar că nu știe două buchi.* XENOPOL, ap. TDRG. A spune cuivă buchile: a-i spune părerea fără incunjur, a i-o spune verde în față. *N'are buchi la mine:* n'are trecere, n'are cuvânt la mine. PAMFILE, J. I, cfr. ZANNE, P. V 98. *A face buche* = a adună câteși cinci degetele la olaltă, cu buricele lipite: *Când ți-e frig la mână, nu poți face buche* (Brașov).

3°. P. anal. (Mold.) *Buche în barbă* = muscă (smoc de păr subt buza de jos). TDRG.

[Și: buchea.]

— Din paleosl. buky, idem.

BUCHEĂ s. f. v. buche.

BUHELĂR s. a. *Porte-monnaie.* — (Transilv.; ungurism) Portmoneu, portofel; cfr. pungă. [Și: buchilăr, bughelăr, (cu formă ungurească) buchilăreș (a. 1799) IORGA, S. D. XII 127, bughilăreș, bughilăreș (transcris greșit *budilăreș*). RETEGANUL, TR. 76/8, bughidán ZANNE, P. V 99, pughilăr, pughilăreș. LB.]

— Din ung. (dial.) bugyelláris, pugiláris, idem (din lat. pugillaris).

BUCHÉLIȘTE s. f. *Terre peu fertile, mauvaise terre.* — (Rar, Mold.) Pământ (care trebuie) lucrat îndelung (URICARIUL, X 400/), loc rău: *Are destulă bucheliște, dar nu se face nimic.* ION CR. III 54, cfr. buchisă.

BUCHÉR s. m. *Celui qui apprend les éléments; commençant, ignorant.* — Care primește instrucțiunea elementară (în cetire și scriere cu buchi); p. ext. începător, ageamiu, ignorant. ZANNE, P. V 99. *Bucherul ce se potrivește unor oameni învățați și îi clevește.* ISPIRESCU, U. 63/18. *Droaia îngâmfaților bucheri.* VLAHUȚĂ, P. 84. | Care citește mult, până învăță pe din afară (adesea fără a pricepe bine cele învățate), care pisăgește, pisează (fig.), buchisește. *Și Trăsnea eră înaintat în vârstă, bucher de frunte și tâmp în felul său.* CREANGĂ, A. 89. [Derivate: bucheri vb. IV^a = a silabisi, a sloveni, a slomni. TDRG., bucheries f. = instrucțiune elementară în cetire și scriere. *Cei patru ani de pisogeață și de bucherie zăpăcitu [ai școlai primare].* VLAHUȚĂ, ap. TDRG., bucheresc, -ească adj. = bătrânesc, din vremea buchilor POLIZU, buchereste adv. = ca un bucher (DDRF.), ca din vremea veche (POLIZU). *Învățătorii și învățătoarele de la sate... așa de buchereste sânt crescuți.* JIPESCU, ap. TDRG.; (+ fran. *bouquiner*) buchini vb. IV^a. *Școlarul palid... buchind singur pe o carte soioasă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Buchinind slovă cu slovă.* id. ib.]

— Derivat din buche, prin suf. nom. agent. -ar (devenit er după palatală).

BUCHERĂ adj. f. (Brebis) *à longue laine.* — (Rar. Oaie) lănoasă, cu lâna mare și lungă la fir. PĂSCULESCU, L. P. *Avea o oaie bucheră.* ib. 296.

BUCHERESC, -EASCĂ adj.

BUCHERESTE adv., **BUCHERÍ** vb. IV^a } v. bucher.

BUCHERIE s. f.

BUCHÉT s. a. *Bouquet.* — Mănuchi de flori; cfr. struț! *Îmi zâmbi, făcându-mi un semn de adio cu*

buchetul de flori ce avea în mână. C. NEGRUZZI, I 43/13. *Ca Paris... Hotărîu buchetul la cea mai frumoasă.* ALEXANDRESCU, M. 80/18. *Un raiu de grădină, ce varșă pe maluri bucheturî de flori.* ALECSANDRI, P. II 167. | Fig. Ceea ce amintește forma unui buchet de flori. *Soțiii mele, cu un buchet de berlianturi cu asemenea închipuiri.* I. VĂCĂRESCU, P. 273/2. || Spec. (Bucov.) Mică plantă ierboasă (*Geranium pusillum*), cu flori albastrii s. liliachii. PANȚU, PL. [Plur. -chete și (invechit) -cheturi. | Diminutiv: buchetél s. a., cfr. struțișor. | Derivat: buchetiéră s. f. = florăreasă care face buchete și le vinde pe stradă sau în localuri publice. *Buchetiera de la Florența.* ALECSANDRI. *O buchetiéră bătrână se apropie de dînsul și cu ghibăcia ce au aceste femei îi puse un mic buchet în mână.* I. NEGRUZZI, III 38.]

— N. din fran.

BUCHETÉL s. a.

BUCHETIÉRĂ s. f. } v. buchet.

BÚCHINĂ s. f. *Embouchure.* — (În Țara-Hațegu-lui) Partea pipei pe care o ia fumătorul în gură, ciutură. REV. CRIT. III 90. Cfr. imamea.

BUCHINÍ vb. IV^a v. bucher.

BUCHISĂ vb. I^a. I. *Apprendre beaucoup et difficilement.* II. *Battre, cogner, rosser.*

I. Intrans. (Brașov) A învăța mult și greu, a pisă cartea. *Eleul acesta buchisează toată ziua la latinește și tot nu știe nimica.* || Refl. A se buchisă s. buchisî = a se frământa mult, a-și bate capul tare, ocupându-se îndelung și fără succes cu un lucru. LM.

II. Trans. A îndesa (cevă), a înghesui (pe cinevă) cu lovituri (ghionturi) dese, a bigosi (ION CR. IV 60), a pisă (LB.), a bate (pe cinevă) cu pumnul (ib.), a ghionti. *Când tiiuă tăciunele..., mama... îl buchisă cu cleștele.* CREANGĂ, A. 35. *Când au socotit smei că l-au buchisat cum se cade și că l-au făcut fărăme, au intrat în casă.* SBIERA, P. 183/14. *Țiganul au mers buchisat bine.* ib. 289/25.

[Și: buchisî vb. IV^a = a bate mereu în ceva, apăsând în jos (CREANGĂ, GL.), a zbughi, a mușurlui, a snopi în bătai (ION CR. IV 187). *L-am buchisit pe unul, într'un colț.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Unde mi ți-l începură a-l răsuci și a-l buchisî înfundat.* ISPIRESCU, L. 108. | Derivate: buchiseală = bătaie înabușită. ALECSANDRI, T. 1783. *Eu m'am săturat de buchisală.* id. ib. 1443. *Și unde mi-l luă... la bușeli... de-l zăpăcise în buchiseli.* ISPIRESCU, ap. TDRG., buchisătura s. f. *Auzind smei că buchisătura lor de astă-noapte i-au părut lui numai ca o pisăcătura de purice, s'au înspăimântat.* SBIERA, P. 183/30; buchisitór, -oare adj., subst. = care buchisează, bucher, spec. învățător. DDRF.]

— Pare a fi un derivat glumeț de la buche, prin suf. -isî (care, în epoca grecească a școlaelor noastre, derivă o mulțime de verbe), în graiul copiilor de școală: „a bate (un copil) ca să învețe buchile“.

BUCHISEĂLĂ s. f.

BUCHISÍ vb. IV^a } v. buchisă.

BUĆÍ vb. IV^a trans. *Doubler de fer (le moyen d'une roue).* — A pune o bucea la butucul roții. *Bucelele cu care bucește roțile când se lărgesc.* H. IV 280. [Și: bucși, bocși vb. IV^a. DICT.]

— Derivat din bucea (bucșă).

BUĆÍ vb. IV^a v. buti.

BÚCIE, s. f. v. bucea.

BÚCIM † s. a. (ș. d.) v. buciun† ș. d.

BUĆIMĂȘ s. a. v. buciun†.

BUCIMIȘ s. m. (Bot.) v. *buciniș*.

BUCIN s. a. (ș. d.) v. *bucium*¹ ș. d.

BUCINĂR s. m. *Ramoneur*. — (Săliște, în Transilv.) Coșar, hornar, urloier. Com. BANCIU.

— Derivat din *bucin* (v. *bucium*¹ II 2º), prin suf. nom. agent. -ar.

BUCINIȘ s. m. (Bot.)

1º. = *cucută*. PANȚU, PL. *Bucsinish* = *cicuta*. ANON. CAR., CALENDARIU (1844) 69, H. IX 90, REV. CRIT. III, 90, VICIU, GL. *Gândeai c'ar fi numai de buciniș*. RETEGANUL, P. V 33/34, cfr. ALEXICI, L. P. 254/23. || *Buciniș-de-apă* s. *buciniș-de-baltă* = *cucută-de-apă*. LB., PANȚU, PL.

2º. = *anghelică*. PANȚU, PL.

3º. = *pătrunjelul-cânelui*. BĂRCIANU.

[Și: (ad 1º) *buceniș* ȘEZ. II 23/14; *bucimiș* MARI-NOV, ap. HEM. 2819/35, *buciniș* s. a. DDRF.]

— Probabil, derivat din *bucin* (= *bucium*¹), prin suf. -iș. (Din cotorul plantei se fac fluieri. BURADA, ap. TDRG. Cuvântul e atestat în CUV. D. BĂTR. I 241, sub forma *Buciumiș*, ca nume local, într'un document din 1541; sub forma *Buceniș* este nume de munte și de părau ȘEZ. II 23/16; în înțelesul de „*cucută*“ se găsește și la Bulgari: *buciniș*).

BUCIÓIU s. m. (Bot.) Numele unei buruiene, ne-definite mai de aproape. H. X 85.

BUCIU adj. m. (Cal) puțin galben pe subt burtă, pe la nări și ochi (H. I 6), puțin galben la bot H. XIV 186), când părul e cenușiu înspre cap și galben pe șale (DAMÉ, T. 48), cfr. H. IV 269, V 16, XIV 103. *Un cal de 10-15 ani, murg-închis, cam buciu, coama în stânga*. MON. OF. 5963.

BUCIŪO † s. a. 1º. *Étendard*. 2º. Fonction du capitaine de Focșani. 3º. Troupe de soldats. — (Turcism).

1º. Steag turcesc s. tătăresc, făcut dintr'o jumătate de tuiu, și servind ca una din insigniile marelui spătar, ale ispravnicului de Focșani și ale marelui căpitan de lefegii. ȘIO. I 11, 179, II 20, 23; TDRG. *Luat-au [Mihaiu-vodă] și șapte bunciucuri tătărești, de le-au închinat lui Jicmond-craiu*. N. COSTIN, LET. I² 481. *Steagul spătăriei i buciucul*. (a. 1784), ap. ȘIO. *Marele căpitan de lefegii cu zapcii, buciucul*. FILIMON, C. II 677.

2º. P. ext. Căpitania s. ispravnicia Focșanilor. ȘIO. II 21.

3º. Trupă de soldați, rămășiță din marea căpitanie a Focșanilor. ȘIO. II 21.

[Și: *bunciuc* s. a. | Derivat: *buciucăș* s. m. = 1. Cel ce purtă buciucul (ispravnicului s. al spătăruului); *Stegarului, buciucașului și trâmbarului le orânduim tuturor leafă* (a. 1788), ap. ȘIO. 2. Supus ispravniciei Focșanilor (ib.), soldat făcând parte din trupa rămasă din marea căpitanie a Focșanilor (BĂLCESCU, M. V. 607).]

— Din turc. *buçuk* „jumătate“ (cfr. turc. *bunçuk* „steag“, rus. *bunçugü* „steag turcesc din coadă de cal; baston al hatmanului de cazaci“). ȘIO. II 21, 23.

BUCIUCĂȘ † s. m. v. *bucium*.

BUCIUM s. a. I. *Trompe (de berger), cor des Alpes*. II. 1º. *Tube, tuyau, cornet*. 2º. *Cheminée*. 3º. Une des parties de l'ourdissoir. 4º. *Brioche*.

I. Instrument muzical primitiv de lemn scobit s. de coajă (mai adesea de teiu, legat cu coajă de cireș), în forma unui tub lung (până la 2½ m), care se lărgește și e une-ori curbat spre capăt și cu care se produce un sunet frumos și răsunător. La capătul cel strâmt, pe unde se suflă în el, are un tubușor de lemn de nuc, numit țevă. Mai de mult întrebunțat în războaie spre a da semnale (de alarmă), azi se mai

găsește pe alocuri, mai ales la ciobani. Cfr. dărlă, dârloiu, drâmboiu, dudoiu, hot, hurgoiu, hurnoiu, tulnic, tuturez. Cu *buciumul* (din s. în *bucium*) se buciună, se cântă, se zice, se suflă, se trâmbiță; *buciumul* buciună, cântă, sună, vuește. *Buci[n]ași în noao lună cu buciniă*. CORESI, PS. 223. *Ca cu un buciniă de aur glasul lui... se răsună*. MOXA, 364/17. *Nu înbeă sunete de sabii și bucine, seamne de războaie*. ib. 395/25. *Buciniulă acel ingeresc carele va bucina, de va deșteptă morții*. VARLAAM, C. 26. *Și audziră glasuri multe de buciume*. (ca. 1650), ap. GCR. I 147. *Bucini de corn de buor*. DOSOFTEIU, PS. 336. *Trâmbițară cu buciniulă*. BIBLIA (1688) 272. *Ca să-i amăgească cu buciume și cu trâmbițe*. URECHE, LET. I 126/31. *Dând cu buciniu sămn de războiu*. P. MAIOR, IST. 218. *Buciumul vuește'n munte*. ALECSANDRI, P. I 32. *Tânguiosul bucium sună*. EMINESCU, P. 7. *Deodată însă sună un bucium de războiu*. I. NEGRUZZI, II 16. *Fluieri, chitări, alăute, buciume, cântau într'o unire*. ISPIREȘTE, I. 237. *Buciumele păstorești*. ALECSANDRI, P. P. 408b/5. *Să strigăm cu buciumele*. PĂSCULESCU, L. P. 60b. *Cu buciniul buciniând*. PĂRVESCU, H. 78b. *Din orice lemn nu se face bucium* (Folticeni, în Suceava). ZANNE, P. IV 284. | † *Bucin ferecat* = trompetă. *Cântași Domnului... în bucinele ferecate, cu glasure bucine de cornu*. CORESI, PS. 268. | P. ext. Sunet de buciium. *Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium*. EMINESCU, P. 241.

II. P. anal. 1º. Hârtie, pânză, etc., sucită în formă de buciium, sul, p. ext. tub, cilindru. *Nu mă puteam opri de a tot scoate [diploma] din buciumul ei de tinicheă*. CONV. LIT. ap. TDRG. *Se unge cu ceară de albine o bucată de pânză de olandă și se face din ea un bucium (bucium în Moldova, feștilă în Banat), adecă se răsucește în formă de cornet*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 124. (În funcțiune adverbială) *Să iei o bucată de pânză... și... să faci petica bucium, pe cât poate să între pe vrană*. BIANU, ap. TDRG.

2º. (Mold. și Transilv.) Coș, horn, urloiu, budureț, hogeac. LB.; (*bucin*) JAHRESBER. IV 326. *Un bucium de tenechă, cu trei întărituri asupra caselor din Iași* (Mold. a. 1824). URICARIUL, XX 341/22, cfr. (Săliște) VICIU, GL.

3º. (Țes., Transilv.) *Bucin* = bucată de lemn scurtă, de formă cilindrică, găurită pe dinlăuntru și fixată în grindă, în care intră capătul de de-asupra (degetul de sus al fusului PAMFILE, I. C. 264), al urzoiului s. urzariului (Bratei, comit. Târnava-mare). VICIU, GL.

4º. (Cul.; Vașlab, în Transilv.) *Bucin* = un fel de colac în formă cilindrică, copt pe un sul de lemn (după ung. *kürtöskalács* idem, din *kürt* = buciium, horn). VICIU, GL.

[Și: (ad 1º, în vechime numai) *bucin* (MARIAN, NU. 667/1, f. 52/24), *bucen* (RĂDULESCU-CODIN, H. IX 312), † *buciun* (și s. m. cu plur. *buciuni*) BIBLIA (1688) 156, † *bucim* (a. 1784), GCR. II 142. | Diminutiv: *buciumăș* s. a. SEVASTOS, c. 293/16, *bucimăș* s. a. GRAIUL, I 294.]

— Din lat. *bucina* „trâmbiță“.

BUCIUM s. m. 1º. *Tronc d'arbre, bûche, branche. Pied de vigne, souche, vigne*. 2º. *Moyeu*.

1º. Trunchiu de arbore (taiat în bucăți LIUBA), tulpină, buștean, butuc, buturugă (LB., VICIU, GL., JAHRESBER. III 314), spec. butuc de viță de vie, muzuc (ANON. CAR. ECONOMIA, 149, 158, PAMFILE, I. C. 216, H. III 139). *Aceasta va legă mândzișorul său la buciumul viței*. PALIA (1582), ap. CCR. 57. *Eu sânt buciumul viței cel adevărat, și Tatăl meu lucrătorul este*. NOUL TEST. (1648), 126. *De va îmbătrâni în pământ rădăcina lui și în piatră de va săvârși buciumul lui*. BIBLIA (1688) 369. *Vârsta mea va îmbătrâni, ca un buciumul de*

finic. ib. 375. *Și-i aruncă din car în șanț, ca pe niște snopi sau buciuni.* DIONISIE, C. 183. *Au aflat în loc de peaste mare un buciune, de care mreaia eră toată rumptă.* TICHINDEAL, F. 243. *Plantarea viei se face în două chipuri: sau se taie de la buciun vițe alese și coapte..., sau se îngroapă buciumul.* I. IONESCU, M. 370, cfr. MARIAN, I. 383, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 60. *De cât noră Turcilor, Mai bine hrană peștilor Și buciun răchitilor.* BIBICESCU, P. P. 273. *Pasăre peștriță, Pe buciun se pusă. Pasărea sbură, Buciumu' secă.* ȘEZ. IV 31/16.
2º. *Butucul roatel.* LB., DAMÉ, T. 8, PAMFILE, I. C. 129, JAHRESBER. IV 326, LIUBA-IANA, M. 106, POMPILIU, BIH. 1006, VAIDA, H. IX 6. *Ulmul din care se fac... buciuni de roată.* LIUBA-IANA, M. 102.

[Și: (ad 1º) buciune s. m., (numai într'un cântec, în funcțiune adverbială) buciună s. f. *Ea buciună rămâne.* PĂSCULESCU, L. P. 180^b. || Diminutive: buciunel s. m. *Și șezând pe buciunel, Să mănânc carne de miel.* RETEGANUL, TR. 40^g; CĂTANĂ, B. 119; buciunaș s. m. *Eu m'am gătat... C'un buciunaș de vin roșu (=ploscă).* MARIAN, NU. 664.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul existând și la Aromâni: *bucium, buciun, bucine* „buștean“ și la Megleniți: *bucium*, „buștean, butuc, aparatul cu care se trage lăna“, nu poate fi apropiat de ung. *bucsak* „buturugă, butuc“, cfr. *bocioagă*, și e probabilă înrudirea lui cu familia reprezentată prin *butuc, buturugă* etc., cfr. ZEITSCHRIFT, XV 104; cfr. și *pociumb*).

BUCIUMĂ vb. I. I. 1º. *Sonner du cor des Alpes ou de la trompe.* 2º. *Annoncer à haute voix, trompeter, glorifier.* II. 1º. *Pleurer.* 2º. *Hurler.*

I. Intrans. 1º. A suflă din buciun, p. ext. din alte instrumente, † a trâmbița. *Când vor bucină arhanghelii.* CUV. D. BĂTR. 454, cfr. VARLAAM, C. 26²³, MARIAN, I. 52/24. *Proștii vor bucină cu buciunii.* BIBLIA (1688) 156. [Ūrsan] *un corn apucă și buciună în vânt.* ALECSANDRI, P. IV 91. *Cio-banii... se scoală, în ziua de Sf. Gheorghe, în zori de ziuă și buciună.* ȘEZ. I 128^g. *Și de trei ori buciună, Văile se răsună.* ALECSANDRI, P. P. 58^b/12, cfr. SEVASTOS, C. 293/4. *Buciun de aur a luat, În țară a buciumat, Mare oaste-a ridicat.* TEODORESCU, P. P. 177. *Cu bucinul bucinând.* PĂRVESCU, H. 78. *Tutoiul = cornul cu care [vacarii în Ardeal] bucină când scot vitele în cireadă.* PAMFILE, I. C. 64. | P. anal. (în Transilv., despre fluieratul cu aburi, la fabrică) *Când a buciumat la fabrică, eu mare de mult acolo.*

2º. Intrans. și trans. A anunță, a vesti (cevă) în gura mare, a spune la toată lumea, spec. a lăuda, a glorifica, cfr. a trâmbița. *Când amă faci milostenie, nu bucină înainte-ți, ca (=precum) fățarnicii fac în gloatelelor.* TETRAEV. (1574) 208. *Andrei, bucinându evanghelia darului, s'au întors.* DOSOFTEIU, V. S. 181²². *Ungurii... închipuiră a buciună că Horia... nu voește să mai știe de împăratul.* ODOBESCU, III 538/13. *Numele lor de cinste până la cei mai de pe urmă buciumat este.* ARHIVA, I 55. *Buciună ferircirea creată de dânsele.* I. NEGRUZZI, I 66.

II. (Transilv.) 1º. *A bucină = a plânge.* LB. Cfr. a urlă, a băună.

2º. *A urlă. Auzi cum bucină lupii.* FRÂNCU-CANDREA, R. 49.

[Și: (în textele cele mai vechi numai) bucină, † buciună. | Derivate: buciună s. f. *Zi de mânăie iaste ziua aceea..., zi de buciunare și de chemare.* CORESI, E. 28/10; buciunător, -oare adj., subst. *Un corn buciunător.* ODOBESCU, II 186. *Ștefanvodă... porunci bucinătorilor să bucine.* MARIAN, T. 274. *Este obiceiul ca înaintea convoiului funebru să meargă și doi bucinători, bucinând din când în când cu trâmbița.* id. I. 274/11. *Bucinator [la jocul cu turca].* MĂNDRESCU, L. P. 209/13, buciunătură s. f. DICT.]

— Din lat. *buciunare*, idem. (În înțelesul II, pare a se fi amestecat verbul slav *bučati* „a răsună, a plânge“). Cfr. *zbuciumă*.

BUCIUMĂ s. f. v. *bucium*².

BUCIUMĂȘ s. a. v. *bucium*¹-².

BUCIUMĂȘ s. m. *Trompette.*—Cel care buciună cu buciumul, cfr. *trâmbițaș, gornist. 36 lei pe an bucinașul agiesc* (Mold., a. 1776). URICARIUL, XIX 391/30, cfr. 326/1. *Bucinașul începu deodată a cântă un cântec duios.* I. NEGRUZZI, V 122. *Bucinașii, fluierașii și surlașii răsuna alaiu mare.* DELAVRANCEA, S. 100. [† și: *bucinaș*.]

— Derivat din *bucium*¹, prin suf. nom. agent. -aș.

BUCIUNE, BUCIUNÉL s. m. v. *bucium*².

BUCIUN s. a. și m. (ș. d.) v. *bucium*¹ ș. d.

BUCIUNIȘ s. a. (Bot.) v. *bucinaș*.

BUCLĂ vb. 1ª v. *buclă*.

BUCLĂ s. f. *Boiote.*—Zuluf, cărlionț, șuviță de păr frizat în inele, în spirală. *O copilă... a căria păr... cădea în bucle unduioase pe umerii săi.* C. NEGRUZZI, I 226. *În cursul veacului al XV-lea apare, întâiu la Munteni... gătirea părului în bucle.* IORGA, C. I. I 116. *Își netezește bucele din frunte.* DELAVRANCEA, ap. DDRF. [Derivat: *buclă* vb. 1ª trans. și refl. = a(-și) încreți s. cărlionță părul, a-l face să stea în bucle. *Unul caută'n oglindă de-și buclează al său păr.* EMINESCU, P. 220. *Copilele de împărat... Cu păr buclat.* COȘBUC, B. 22.]

— N. din fran. (<lat. *buccula* „obrăjor“; cfr. *bucă* și *buceă*).

BUCLĂN s. a. (Dog.) v. *butlan*.

BUCLIE s. f. *Gourde.*—(Rachita, comit. Caraș-Severin, Ban.) Ploscă. VICIU, GL. Cfr. *butlan*.

BUCLIUC s. a. (ș. d.) v. *bucluc* ș. d.

BUCLUC s. a. 1º. *Fumier. Balayures.* 2º. *Effets, choses sans valeur.* 3º. *Action vile ou impolie.* 4º. *Embarras, ennui, tuile.* 5º. *Querelle, chicane.* 6º. *Confusion, pête-mêle.* 7º. *Nom de chien.*

1º. (Ban. și Ung.) *Gunoiu de vită.* JAHRESBER. III 314, (*bucliuc*) com. LIUBA. *Am umplut locul de bucliuc.* Com. COCA. *Scoasă o lopată de bucliuc.* ALEXICI, L. P. I 244/29. † (Trivial) *A mânca bucluc = a spune minciuni,* cfr. *boc.* | P. ext. (Bran, în Transilv.) *Orice gunoiu; cfr. gogleze. Am curățit copacul de crângi uscate și acuma tot locul e plin de bucluc.*

2º. (Mold. și Bucov., mai ales la plur.) *Obiecte neînsemnate* (MARIAN), *mărunțișuri, bichisuri* (ȘEZ. V 39/20), cfr. *bagaj, calabalăc, catrafuse, coto-roanțe. Aseară am întâlnit pe Osman. cu toate buclucurile în spate.* GANE, ap. TDRG. *Am găsit... tot... pe sub buclucurile d-tale.* CREANGĂ, P. 134. | *Nu bucluc! = nu glumă! Iarnă, nu bucluc!* CONTEMPORANUL, VI, I 298. | Fig. (În batjocură, despre osocietate de oameni amestecată) *Bagaj. Și tot buclucul pleacă spre Hatna.* IORGA, N. R. B. 116. [După MARIAN ar însemna și numele omului care vinde buclucuri = *mărunțișuri*.]

3º. † (Fig.) *Faptă murdară, necuviincioasă.* Cfr. ȘIO. *Acolo și mai multe buclucuri de acestea ieșea la meidan.* MAG. IST. V 144/7.

4º. *Beleă, greutăți, dificultăți, incurcătură, nevoie;* cfr. *potcă, lipcă, bacală, satară.* (Construcții: *omul dă de s. peste bucluc, are bucluc cu altcineva, face (cuivă) bucluc, intră în s. scapă de s. din bucluc.*) *După bucluc umbli, peste bucluc ai dat!* CREANGĂ, P. 306. *Îți dau... [un colțun de galbeni], să mă scapi din buclucul în care am intrat.* ȘEZ. IV 4/33. *Buclucul e, că dracu' nu*

vrea să știe de tine. ib. IX 114. Unde e calabac, e și bucluc (Focșani). ZANNE, P. III 51.

5°. (Mold., Bucov. și Transilv.) Ceartă (MARIAN), sfadă, vorbă rea (ȘEZ. II 151/10), pricină, cărcotă (CREANGĂ, GL.). Să nu cauți buclucul cu lumânarea! MERA, B. 256. Nu vreau să am bucluc cu voi! (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. Nu catafi bucluc pe ici. VASILIU, C. 79. Om de bucluc = buclucaș. Mai mulți oameni de bucluc și de gâlceavă. MARIAN, NU. 550/15.

6°. Dezordine, incurcătură (CREANGĂ, GL.), invălmășeală. În vremea buclucului de la '48. CONV. LIT., ap. TDRG.

7°. (Bacău) Nume de câne. DAMÉ, T. 181.

[Plur. -clucuri și (rar, ad 4°) -cluce. Se bucurau că mai pot face bucluce sluguței. RETEGANUL, ap. TDRG. | Și: bocluc, (ad 1°, în Ban.) bucluc, butliuc VICIU, GL., (ad 1°, cu metat.) blucig H. IX 88. | Derivate: (ad 1°, Ban.) buclucii vb. IV^a trans. = a gunoi pământul. Com. COCA; (ad 4°-5°) buclucaș, -ă, (mai rar) buclucăr, (cu femininul) buclucăriță, (invechit) bucluceiu (DICT.) adj., subst. = care face altora buclucuri, care se ține de șicane, care caută cearta cu lumânarea (pentru lucruri de nimic), care-ți caută nod în papură, cărcotaș. CREANGĂ, GL., MARIAN. Domnul Tăutul este tipul, originalul adevărat al rezeșului inteligente... și buclucaș. I. IONESCU, D. 205. Nu e de chip s'o scoți la capăt cu buclucașul acesta. CREANGĂ, P. 254, cfr. 111. De omu' roș, spân și însemnat să te ferești, că-i buclucaș. ȘEZ. II 65/13. Despre (a)cei buclucași se zice: cutare e mai rău ca un scaiu. H. III 67. Deci pre acei buclucari, care n'au altă ce face..., să-i legăm. MARIAN, NU. 550/19.]

— Din turc. bökük „gunoiu, ceartă, șicană, dezordine“. Cfr. boc.

BUCLUCĂR s. m.

BUCLUCĂRIȚĂ s. f.

BUCLUCAȘ, -Ă adj., subst.

BUCLUCCIU † s. m.

} v. bucluc.

BUCEMĂ s. f. (Îmbrăc.) Ganse, cordonnnet. — Găitanaș ce se coase ca chenar pe marginea sau la împănarea a două foi cusute (COSTINESCU), cfr. șnur, cordeluță, galon, vipușcă. Abagiul face haine... cu cusături de găitane și buceamă de mătase. I. IONESCU, M. 697. [Și: buceamă. DDRF.]

— Din turc. bökme „găitan de mătase“. ȘIO.

BUENI vb. IV^a v. bufui.

BUCOAVNĂ s. f. Abécédaire cyrillien; bouquin (cyrillien). — (Termen obicnuit înainte de introducerea literelor latine) Abecedar; p. ext. carte (bisericească veche) tipărită cu litere chirilice (ION CR. IV 122); p. ext. (desprețitor) carte veche. Bucovină pentru deprinderea pruncilor la cetanie (a. 1777). IORGA, S. D. XIII 13. Cei de la bucoavnă răvneau la dinșii, cum vorbeau păsărește. GHICA, S. 50. N'am desprețuit... nici vechile bucoavne, părăsite de mai toți literații țării. ODOBESCU, II 236. Bucovaina ta... își hodinește 'nvăfătura moartă. GOGA, P. 26. Între bucoavne strâmtorat, Ce praf le umple și viermi le rod. GORUN, F. 20.

— Din paleosl. azbukovino, idem. Cfr. azbucoavnă, bucfariu.

BUCOLĂIE s. și adj. f. v. bucălaie.

BUCOLIC, -Ă adj. Bucolique. — (Poetică) Al păstorilor (idealizați), păstoresc, pastoral; p. ext. privitor la viața de la țară (în opoziție cu orașul); cfr. idilic. Poezia bucolică. | Substantivat (fem. pl.). Bucolice = mici poeme în care sunt puși în scenă păstori, poeme pastorale, cfr. eglogă, idilă. Bucolicele lui Teocrit.

— N. din lat. bucolicus, -a, -um (gr. βοκολικός, din βοκόλος „păstor“).

BUÇOS, -OĂSĂ adj. Floconneux. — (Neobicnuit) Cu buci, flocos. DICT.

— Derivat din buc¹, prin suf. adj. -os.

BUÇOS, -OĂSĂ adj. Jouflu; fessu. — (Numai în DICT.; întrebuițat mai ales în glumă) Plin, rotund la față, grăsuliu; cu părțile carnoase din regiunea posterioară a corpului mari; cfr. bucălat, do-lofan.

— Derivat din bucă, prin suf. adj. -os (cfr. lat. buccosus, -a, -um „cu gură mare“).

BUCOVINEÂN, -Ă adj. și -EANCĂ subst. 1° (Habitant) de la Bucovine. 2° (Au fém.) Danse pay-sanne.

1°. Adj. Din Bucovina. | Subst. Locuitor (spec. Român) din Bucovina.

2°. (Cor.) S. f. Bucovineancă = danț țărănesc. H. VI 177.

— Derivat din Bucovina, prin suf. orig. -ean.

BUCS s. m. (Bot.) v. bucsău.

BUCȘĂ s. f. v. buceă.

BUCȘĂIU s. m. (Bot.) v. bucsău.

BUCȘĂIU, BUCȘĂIU s. m. v. băcsaiu.

BUCȘÂN, -Ă adj., subst. Numele unei rase de vite moldovenești (H. XVI 104); cfr. vol. I 631^b. Adj. Corcirea vitelor de rasă bucsănă. I. IONESCU, D. 188. | Subst. Puține rase sânt care să întreacă pe bucsăni noștri. id. P. 235. Bucsănele cele de sânge curat. id. D. 356. [Și: bocșân, -ă id. P. 522. | Derivat: bocșănesc, -ească adj. Cu sariică bocșănească. Cu căciulă țurcănească. ION CR. II 260.]

— Probabil, derivat din numele loc. Boșșă, prin suf. orig. -ean.

BUCȘĂU s. m. (Bot.) Spartium junceum. — Arbust cu ramuri verzi-albăstrui și cu flori mari, galbene. PANȚU, PL. [Dictionarele îl mai identifică cu „papura“ (LB., BĂRCIANU, HEM.), cu „trestia“ (BĂRCIANU sub forma băcsău) și cu „drobița“ (PONTBRIANT). | Alte forme: bucsăiu s. m. Frunză verde de bucsăiu. MARIAN, SA. 70, bucs s. m. Icuș de soc uscat sau de bucs. ECONOMIA, 129.]

BUCȘI vb. IV^a (ș. d.) v. băcsi ș. d.

BUCȘI vb. IV^a v. buci¹.

BUCȘI vb. IV^a. 1°. Heurter. 2°. Entasser, bourrer. 1°. (Transilv.) A lovi cu putere, a buși de ceva. Bucși = a lovi, [d. ex.]: o bucsit ruda carului lui Iuân în caru' nostru (Suciul-superior). VICIU, GL.

2°. (Mold. și Bucov.) A băcsi, a umplea, a îndesa (BUGNARIU, NĂS.), a acoperi de ceva (LB.), a fi plin (spec.) de paraziți (cfr. ION CR. IV 27). Un sac plin de grăunțe, astfel că nu mai au unde încăpea, se zice că e bucsit; un porc sau vițel, care din cauza păduchilor hitionește (= slăbește), se zice că e bucsit de păduchi. MARIAN, ap. HEM. 2831. Curtea pietruită și bucsită de tot felul de clădiri înalte, de lemn. IORGA, N. R. A. I 162. Eu am o arie bucsită de... stoguri. SBIERA, P. 160/10. O casă bucsită de copii. id. ib. 187/30. Și se'nloarșeră cu o mulțime de pești... de care eră bucsit părăul. MARIAN, T. 47. Caprele de multe ori sânt bucsite de răie. ȘEZ. IV 124/19. L-am văzut mergând cu buzunarele bucsite de mere. BUGNARIU, NĂS. Cfr. doldora.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o contaminare între verbele bucsi și buși.)

BUCSULIȚĂ s. f. (Bot.) Numele unei flori nedefinite mai de aproape (Boteni, în Muscel). H. v 49. (Probabil: butculiță).

BUCURĂ vb. I. I. 1°. Réjouir. 2°. Rendre heureux. 3°. Récompenser. 4°. Rassurer. II. 1°. Se réjouir.

2°-3°. *Jouir*. 4°. *Courir* (après). — (În opoziție cu: a (se) întristă, a se scârbi, a se mâhni).

I. Trans. 1°. A face s. a procura cuivă o bucurie, a-l umplea pe cineva de bucurie; cfr. înveseli. *Va bucură pre muiarea lui*. BIBLIA (1688) 143°. *Mila dumnezeiască este mare, de bucură pe om când nu gândeste*. NECULCE, ap. TDRG. *Au găsit și un cuib de papagali, care l-au bucurat prea mult*. DRĂGHICI, R. 144/10. *Am alergat [la mama], s'o bucur anunțându-i vizita d-voastră*. ALECSANDRI, T. 1306. *Ce-mi vedeă, mi-l bucură*. TEODORESCU, P. P. 476^b.

2°. A face (pe cineva) părtaș de bucurii, a fericii. *Pre toți să-i bucuri cu plată (= răsplată)*. DOSOFTEIU, PS. 22. *Tu ferică mi-ai luat și pe altu-ai bucurat*. TEODORESCU, P. P. 287^b. *Dumnezeu să vă dea sănătate și să vă bucură!* SEVASTOS, N. 298/23. | A-i trece cuivă pe dinaintea ochilor perspectiva unei mari bucurii, a-i da nădejde de ceva (spre a-l amăgi). *Bucurat-au Cupăreștii pre Cantemir-vodă, că l-or face Domn în Țara-muntenească*. NECULCE, LET. II 259/22.

3°. (Construit cu prep. cu) A face cuivă un bine, a recompensă pe cineva, a-i face un dar (procurându-i astfel o bucurie). *Tot omul mulțumitor se cuvine să bucură cu ceva pe îndatoritorul său*. DRĂGHICI, R. 9.

4°. † A liniști, a face curaj. *Îmblat-au [craii] toată noaptea cu fânare și-i bucură...*, până s'au potolit spaima. N. COSTIN, LET. I, A. 22/14.

II. Refl. 1°. (Construit absolut s. cu prep. de, † și cu intru, la s. — după grec. — cu dativul) A simți bucurie. *De el bucurați-vă*. COD. VOR. 139/3. *Se bucură răului meu*. CORESI, PS. 89. *Mă bucur de cuvintele tale*. id. E. IV/13. *Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă easte în cerure*. NOUL TEST. (1648) 6°. [Om] supus patimilor sale, *Când se bucură, Când plânge*. KONAKI, P. 275. *Bucurați-vă pururea întru Domnul*. MARCOVICI, D. 1. *El nici se bucură...*, *nici se mâhnește*. id. ib. 9/12. *S'au spăriet, în loc să se bucură*. DRĂGHICI, R. 156. *Toderică... se bucură că-i venită musafiri*. C. NEGRUZZI, I 82. *Sluga... se bucură...* și mulțumea în sine lui Dumnezeu. ODOBESCU, III 46/28. *Se bucură... de frumusețea florilor*. ISPIRESCU, L. 8. *Și prea mult m'oi bucură, Cu mine deți ospătă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 493. *Dă-mă, maică, 'n sat cu tine, Să te bucuri când mi-i bine*. ib. 273. | (Pleonastic) *Bucurați-vă cu bucurie negrăită și slăvită*. COD. VOR. 140/5. *Părinții, cum au văzut-o, s'au bucurat cu bucurie mare*. CREANGĂ, P. 86. | † (În cărțile bisericești, după grec. χαίρειν, formulă de salutare) *Clavdie Lisia, fițorului ghemonu Filicu, a se bucură*. COD. VOR. 54/7. (= lui Felice sănătate! NOUL TESTAMENT 1648; *Flică se bucură*. BIBLIA 1688), cfr. 109/9. *Bucură-te, împărăteasa lumiei!* VARLAAM, C. II 26/22.

2°. (Construit cu prep. de și din) A avea parte de cineva pe care-l iubești (s. de ceva). *Nu eră chip... să se bucură [om] flământ din rămășițele mesei lui*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *De vrei însă să te bucuri de ei... poștește-o să vie la tine sus*. ȘEZ. III 186/17. *N'a avut parte să se bucură de copiii săi (= nu i-au trăit)*. | (După fran. „jouir“ s. germ. „sich freuen“) A avea parte, a fi părtaș de ceva ce-ți procură bucurie, mulțumire s. câștig. *Până acum nu te-ai bucurat de o desăvârșită fericire*. MARCOVICI, D. 14/14. *Vă veți bucură pururea de o întreagă sănătate*. DRĂGHICI, R. 157/13. *Sufletelor celor înneacăți nu le este dat a se bucură de lumina zilei*. MARIAN, I. 29/5. *Țările ce se bucură de legiuiri înțelepte și prevăzătoare*. ODOBESCU, III 37/16. *Armenii... se bucurau până și de o administrațiune municipală proprie a lor*. HEM. 1698/15. (P. ext.) *Se bucură de un nume rău*.

3°. (Construit cu (de) s. (în)) A-și găsi plăcerea (în ceva). *Bucurându-se în posturi și bdenii și în toată altă patimă rea*. MINEIUL (1776) 98. *Și se chefură și se bucurară*. ISPIRESCU, L. 41. *A se bucură de plăcerile lumii: a gustă cu mulțumire plăcerile lumii*. COSTINESCU.

4°. (Construit cu la) A râvni (la...), a umbla după ceva, a vână (ceva). *Se bucură la zestre* (PANN, P. V. II 128), *la câștiguri mici* (C. NEGRUZZI, I 249), *la avere* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 181, TEODORESCU, P. P. 272, ȘEZ. I 75/2, etc.). *Mulțumesc lui Dumnezeu că am cu ce trăi și nu mă bucur la nimenea: nu aștept ajutorul nimăru* (Brașov).

[Și: preabucură vb. I. *Preabucurați-vă veselindu-vă*. COD. VOR. 160/8-9. | Derivat: bucurat, -ă adj., adv. = plin de bucurie, bucuos, vesel, mulțumit, fericit. *Să ne închinăm... cu bucurate inimi*. VARLAAM, C. 54. *Astăzi lumea cântă bucurată*. TEODORESCU, P. P. 100. *Gruia, de bucurat [ce eră], Se luă și-o sărută*. BIBICESCU, L. P. 311. *Când eram la maica fată... Petreceam tot bucurată, și nu eram supărată*. EPURE, P. 5.]

— Din alb. bukuroñ „a înfrumuseță“. Cfr. im-bucură.

BUCURIE s. f. *Joi*. — Impresie de o vie plăcere; cfr. veselie. (În opoziție cu: tristețe, supărare, amarăciune, mâhnire, scârbă). *Răsul vostru în plângere să întoarcă-se, și bucuria întru milcuire*. COD. VOR. 129/2 (= bucuria... întru amarăciune. NOUL TESTAMENT 1648; bucuria spre posomorire. BIBLIA 1688). *Plânsul acestora să vă întoarcă întru bucurie*. VARLAAM, C. 27. *Îmi dai bucurie înemii și veselie*. DOSOFTEIU, PS. 19. *Bucuriile raiului*. BIBLIA (1688) 4 pr./4. *Mintea mea... se cumpănește între spaimă și bucurie*. MARCOVICI, C. 12/1. *Se află în bucurie sau întristare*. id. ib. 14/12. *Țara mă așteaptă cu bucurie*. C. NEGRUZZI, I 139. *Ah! fie oricum fie!... Durerea fie-mi partea sau fie-mi bucuria*. ALECSANDRI, P. IV 120. *Bucuria caprei nu eră proastă*. CREANGĂ, P. 26. *Lacrimi de bucurie*. id. ib. 95. *Mulțimea copilor, bucuria Românilui*. MARIAN, ib. II 77. | (În fraze eliptice, exclamative, construit cu un genetiv posesiv) *Atunci, bucuria lui Ipate! Începe a se ținea de fată, ca scaiul de oaie*. CREANGĂ, P. 167, cfr. 145. *Boierul, bucuria lui, că va da peste prădători*. SBIERA, P. 264/22. (Formulă de salutare, de felicitare, de urare la încheierea unei tranșacții) *Noroc și bucurie (să dea Dumnezeu!)* || P. ext. *Veste de bucurie. Se duce drept la frate-său, ca să-i ducă bucurie*. CREANGĂ, P. 44. | *Persoana sau obiectul care procură bucurie. El eră bucuria mea*. C. NEGRUZZI, I 51. †† *A avea de bucurie (că...)* = a simți bucurie că... *Cetind cartea, are de bucurie că i-a venit nepotul*. CREANGĂ, P. 208, cfr. 168. | (Loc. adv.) *De bucurie: din cauza bucuriei simțite. Sufletul meu saltă de bucurie*. MARCOVICI, C. 10/9. *Muzici... umpleă de bucurie pe toți acești călători*. GORJAN, H. I 3/33. *Unii plângeau de bucurie*. DRĂGHICI, R. 20/33. *Amuțită (EMINESCU, N. 28), îi radea inima* (CREANGĂ, P. 4), *nu mai știă ce să facă* (ib. 135), *murea și înviă* (ISPIRESCU, L. 2), *nu mai putea* (ib. 13), *n'o mai ținea pământul* (ib. 13) *de bucurie*. | *Cu bucurie s. cu toată bucuria = din toată inima, foarte bucuos. Cu bucurie și din tot sufletul ar voi, însă părinții nu-i dau voie*. DRĂGHICI, R. 6/3. *Cu toată bucuria, Doamne, am să viu numaidecât, zise Ivan*. CREANGĂ, P. 300. | *A bucurie = prevestind bucurie. Semn a bucurie*. HEM. 44. *Câinii lătrând a bucurie*. DDRF.

[Negativ (neobicituit): nebucurie s. f. = întristare. *Pare că văz ce-are să vie: Neliniște, nebucurie și turburare în norod*. TEODORESCU, P. P. 110.]

— Derivat din bucură, prin suf. abstr. -ie (cfr. alb. bukuri „frumusețe“).

BUCUROS, -OASĂ adj., adv. I. 1°. *Réjoui, joyeux, gai, content*. 2°. II. *Avec plaisir, de tout cœur, volontiers*. — (Adesea întărit prin bun).

I. Adj. 1°. (Construit absolut s. cu de, că..., să..., † cu dat.) Simțind bucurie (de ceva, că...), părându-i bine (că...), mai mult decât mulțumit (că...); cfr. vesel. *Bucuos acestui prilej, îndată s'au gătit cu oști a venire în Țara-muntenească*. M. COSTIN, ap.

TDRG. *Tipărituri nouă făcute în Țara-românească, subț ochii bucuroși ai Domnilor ocrotitori pentru ortodoxia nenorocită.* IORGA, L. R. 51. *Fetele, prea bucu-roase de sfatul acesta, au făcut așa.* SBIERA, P. 113/8. *Au intrat în casă, bucuroși și vioași.* ib. 183/15. *Biata fată, bucuroasă că și-au aflat copilul încă teafăr, au mulțămît babei.* ib. 310/24. *M'asteaptă bucuroasă.* ALECSANDRI, P. P. 137/6. *Toți boierii credincioși Și de pace bucuroși, Lângă Domn s'au adunat.* ib. 202^b/28. *Nu te mai văd bucuroasă, Nici la față-așa frumoasă.* HODOȘ, P. P. 138. || A fi bucuros (de, că..., să..., s. când...) = a se bucura, a-i părea bine. *Eră bucuros să-l văd.* VARLAAM, C. 381/2. *Toți erau bucuroși de venirea lui [la domnie].* URECHE, ap. TDRG. *Împărăția Turcului eră bucuroasă că se sfădesc Irimia-vodă cu Mihaiu-vodă.* N. COSTIN, ib. *Au scris [patriarhul] înapoi, cum că este bucuros și va veni după sărbătorile nașterii Domnului nostru Isus Hristos.* AXINTI URICARUL, LET. II² 162. *Fîind bucuros să înceapă gâlceava acolo.* NECULCE, LET. II 397/2. *Eu sânt bucuroasă; de vreți, veniți să căutam.* DRĂGHICI, R. 59/12. *Aveai mușterei, de nu erai bucuros.* CREANGĂ, P. 109. *Lotrii, osteniți cum eră, au fost bucuroși de câteva păhare de vin.* SBIERA, P. 280/18-19. *N'ai fost bucuroasă Să ai fată mare'n casă.* TEODORESCU, P. P. 270^b, cfr. BIBICESCU, P. P. 102. *Cel ce pierde drumul, e bucuros și de cărare.* ZANNE, P. I 158, cfr. VI 91. *Și eră bună bucuroasă de a putea să scape de zmeu.* ISPIRESCU, L. 24. *Ea fu bun' bucuroasă că și-a mântuit iubitul de la pieirea capului.* id. U. 120/13. || A fi bucuros de oaspeți: a se bucura de venirea lor, a-i primi cu plăcere, a fi ospitalier. *Bătând la ușă, l-au întrebat de-i bucuros de oaspeți.* C. NEGRUZZI, I. 82. *Fii de inimă vioasă Și de oaspe bucuroasă.* ALECSANDRI, P. P. 130^b/21. || † A fi bucuros cuivă = a avea simpatii pentru cineva. *Atunci eră toți creștinii bucuroși Moscalilor.* NECULCE, LET. II 324/10. || A fi mai bucuros (să..., dacă s. când) = a prefera. *Dioscorid mai bucuros eră să-l arză cu totul, decât să le dea svinții.* DOSOFTEIU, V. S. 29/22. *Am găsit de cuviință să te poftesc și pe d-ta.* — Bucuros, dragă cumătră, dar mai bucuros eram când m'ai fi chemat la nuntă. CREANGĂ, P. 31. *Vulturii, mai bucuroși să capete trei stărvuri decât unul, au zburat.* SBIERA, P. 95/12.

2°. (Predicativ) Cu plăcere, cu drag, din toată inima. *De e scris și pentru noi, bucuroși le-om duce toate.* *De e pace, de-i război.* EMINESCU, P. 239. *I-au peșit fata. Sfânta Duminică i-au dat-o bucuroasă.* SBIERA, P. 85/6. *Eu v'aș primi bucuroasă.* ȘEZ. I 263/22. *Bucuroasă aș răbdă, De m'ar lăsa inima.* SEVASTOS, C. 213/14. *Făcū semne că bucuroasă ar merge cu el oriunde, ci ea e mută.* RETEGANUL, P. V, 19/16. *Slujnica, bună bucuroasă, merse și arată crătesei inelul.* id. ib. II 13/9.

II. Adv. Cu plăcere, cu drag, din toată inima. *Bucuros* = libenter. ANON. CAR. *Țarul Moscului îndată primii bucuros.* NECULCE, LET. II 300/32. *De-ar fi pușca de cucută, Bucuros aș fi răgută [= soldat recrut]; De-ar fi pușca de tocană, Bucuros aș fi cătană.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 299. *Faceți ceva rânduiată..., să fie [calul] la scuteală legat și să aibă baremi ceva ogrinji dinainte.* — Cum să nu, finule, bun bucuros. RETEGANUL, P. I 70/19. | (În Ardeal, după germ. „gerne“, formulă convențională cu care răspundem celui ce ne mulțumește) Pentru puțin! N'ai de ce! Mă rog! Mulțumesc! — Bucuros! [Negativul: nebcuros, -oasă.]

— Derivat din bucură, prin suf. adj. -os.

BUCUȚĂ s. f. (Anat.) v. bucă.

BUDĂ s. f. 1°. Cabane. 2°. Boutique. 3°. Cabinets d'aisances, lieux. — Înțelesul fundamental e: baracă de lemn.

1°. (Mold.) Cocioabă (s. căsuță) de lemn, în pă-

sure, în care locuiesc lemnari etc., (h)odaie. MELCHISEDEC, ap. PAMFILE, I. C. 433. *Ori în târg... ori în sat... ori în budă, ori hie unde i-or află.* DOC. (a. 1678), ap. TDRG. *În buda... unde șede baba Floarea.* V. A. URECHE, ib.

2°. (Mold., Bucov.) Prăvălioară de lemn, șatră, magherniță, baracă. *Alexie Balaban, negușitorul cel mare, carele au avut și câteva bude în țara Moldovei.* N. COSTIN, LET. II 37/6. *Au avut și giudecată... pentru niște bude.* NECULCE, LET. II 246/4.

3°. (Transilv.) Umblătoare. LB.

[Plur. bude și (ad 3° și) buzi. | Derivat: (ad 3°) budăr = curățător de latrine (Brașov).]

— Din rus., polon. buda, idem (< germ. Bude), iar în Transilv., din ung. buda „latrină“. Cfr. butcă.

BUDĂC s. a. (Agric.) Pioche. — (Ban.) Sapă de 6-15 cm de lată și de 20-30 cm de lungă și grea (LIUBA-IANA, M. 108), săpuță (VICIU, GL.). *El să se)ape cu budacul.* ȚICHINDEAL, F. 398.

(— Din sârb. budak, idem.

BUDĂC s. a., **BUDĂCĂ** s. f. } v. budăiu.
BUDĂCICĂ s. f.

BUDADĂU s. m. 1°. Berger. 2°. Jeune homme perdu. — (Năsăud, în Transilv.)

1°. Cioban, păcurar. BUGNARIU, NĂS.

2°. Ficior blăstămat, tras-impins, bătut de stele. ib. Cfr. budușlău, budului.

BUDĂHĂCE s. f. v. budihace.

BUDĂIAȘ s. a., **BUDĂIE** s. f. } v. budăiu.
BUDĂIE s. f.

BUDĂISM s. m. v. budism.

BUDĂIST, -Ă adj. v. budist.

BUDĂRU s. a. v. budăiu.

BUDĂIU, **BUDĂIU** s. a. și m. 1°. Tonnelet, baril, baratte. 2°. Augé d'abreuvoir.

1°. (Mold. și Bucov.) Vas de lemn, făcut din doage (MARIAN), având forma unui con ciontat (ȘEZ. II 151/11), un fel de putinică (ȘEZ. VIII 93), ca o cofă fără toartă (ION CR. III 189), întrebuintat în gospodăria țărănească (H. X 23, 70); în el se păstrează și se prepară diferite lăptării (MARIAN, ȘEZ. II 151/11, PAMFILE, I. C. 24), se duc bucatele la câmp (H. X 7), se umple borș (MARIAN, SE. II 6, ȘEZ. VIII 93), etc. Cfr. bădăiu. *Feace un budăiu mare și mână argații de cără apă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Trec... căruțele Moșilor, care duc cofe și budăie umplute cu fân.* IORGA, N. R. A. I 345. *Dogarii lucrează din lemn de brad poloboace de murat curechiul, berbînți de finut brânza și laptele, budăie de prins smântâna, ciubere, cofe, ș. a.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 110. *Întorce toate lucrurile din casă cu dosul în sus: strachina, covata, căldarea, oala, budăiul, cociorva, lopata...* SBIERA, P. 308/11. || A turnă ca în budăiul țiganului = a mânca în neștire. ZANNE, P. V 99 (cfr. ȘEZ. II 72/22).

2°. Ghizdele făcute dintr'un singur lemn găurit (ION CR. III 286), cfr. știubeiu. *Am socotit hotarul... după cum mi-au mărturisit oameni bătrâni..., de cătră apus în marginea unui pârâu; de-acolo în sus, spre miază-noapte..., până la o fântână cu budăiu (Mold. a. 1766).* URICARIUL, XIX 33/13. *Am purces cu măsura în sus..., pe de la vale de doi budăi cu apă, la un hotar ce este în colțul ogrăzei (Mold. a. 1800).* URICARIUL, v 322/13. *Lă budăiu, la izvor, Amândoa să 'ntâlneă.* VASILIU, C. 31. || P. ext. Fântână făcută cu colac din copac scorburos. H. XVI 272; cfr. PAMFILE, I. C. 468.

[Plur. -dăie, -deie și (ad 2°) † -dăi. | Cu alte terminațiuni și sufixe, cu schimb de gen, etc.: budăie s. f. = un vas de lemn în care se pune jintuitul. ȘEZ. VII 98, budăiu s. a. = puțină H. IX 83, cfr. X 6,

budău (plur. *budaie* DAMÉ, T. 85), **budău** = (ad 1°) vas de lemn (H. X 138), talger de lemn sau de lut (H. XII 272). *Mi-a spart capu' c'un budău de lapte acru* (Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI; (ad 2°) *Pe drumu' care merg eu, Nu-i nici apă, nici budău, Nici fântână, nici pârâu.* ION CR. II 103, cfr. PAMFILE, I. C. 468, (cu diminutivul) *budăiaș* (dial. *budăieș*) = vas în care se ține rachiul s. borșul. MARIAN, SE. II 6, ȘEZ. VIII 93, CONV. LIT. XX 105, PAMFILE, I. C. 234, 166, *budăie* s. f. = vas ciobănesc H. I 47, *budie* s. f. = vas de lemn de 3-4 cofe, pentru băuturi (Jiu). VICIU, GL. 17, LB., (ad 2°) *budéu* s. a. *Fântână cu bodeu* (a. 1690). IORGA, S. D. VI 145, *budalău* (*budălu* H. XII 386) = putineiu (DAMÉ, T. 31), vas lungăreț, de ales s. băut untul (ȘEZ. V 39/25, VII 98, H. X 5, 317, 538), (ad 2°) fântână în buturugă, ștubeu. VAIDA, *buderéu* (plur. *-reie*) = un fel de budăieș în care se alege s. se bate untul; budăiul de la stână pentru storsul untului. MARIAN, *budăiu* = vas de lemn în care se păstrează făina. *Ia și cea sită din cuiu Și fărina din budăiu.* ALECSANDRI, P. P. 310/15; (ad 2°) ghizd de puț, făcut din întregul tulpinii unui arbore. COSTINESCU, *budac* s. a. = vas pentru închegatul laptelui (H. III 325), puțină în care se face unt (com. A. PROCOPOVICI), *budacă* s. f. (plur. *-dăci* MARIAN) = vas mare de lemn, din doage (MARIAN), cu cercuri de lemn (JAHRESBER. XVI 216), în care ciobanii toarnă laptele din găleți după ce au muls oile, și-l închiagă (Com. A. TOMIAC, GRAIUL, I 449, DAMÉ, T. 69, H. I 62, VI 55, X 5, 21, 31, 85, 96, 108, 465, 509, 538, XII 386, XVI 105), s. strâng cașul (Com. A. TOMIAC, H. X 478), s. țin zerul (ION CR. IV 122), (cu diminutivul) *budăciă* = putinică. GRAIUL, I 268, H. XII 286, *budărcă* = *budacă*. HEM. 2839, *budășcă* = vas în care se duc bucatele la câmp (H. XII 176), putineiu (PAMFILE, C.), fig. femeie scurtă și grosă (DDRF., BARCIANU), (cu un înțeles apropiat de sensul figurat din urmă, despre un bărbat) *budășcă*. *Sergentul-major... sări la soldat: „Mă, budășcă, n'auzi?”* ZAMFIRESCU, R. 225, *budărușcă* = vas pentru ducerea bucatelor la câmp (H. I 350) s. pentru brânză (H. II 82), *budână* = vas de lemn pentru vin. PAMFILE, J. III.]

— Din ung. *bödöny* „putină mică, ștubeu”, care prin Transilv. și Ban. a fost împrumutat sub forma *bădăiu*. (Compară și ung. *bödörke* „putinică”, cu *budarcă*, *budulék* „vas de lemn pentru apă”, cu *budalău*). Cfr. bădan, bodină, buduroiu.

BUDALĂ s. m. *Sot.* — (Turcism) Prost, nătărău; cfr. mangafă. *Eu cu budalana, cu capsomanul ăsta de lanulea, mult n'am să mai fac purici.* CARAGIALE, S. N. 34. [Și: *budalás* s. m. CIHAC, II 551, (în comedie, în gura unui Grec: *budalas*). *Eu me numesc Aristidis Monastropulos... budalas.* ALECSANDRI, T. 138; *budulac*, -ă adj., subst., adv. = simplu, naiv. *Uscățiva, puținica și budulaca mea vorbire cu an-de hînu-meu Moțăuă n'or hi'n placu' multor duhuri mari.* JIPESCU, O. 14. *Și el și ea sânt oameni apropiați, budulaci, ospătariți și mi-loși.* id. ib. 100. *Budulac* = om ce umblă huciu-marginea, de-a frunza păntinelului. ȘEZ. II 151/15; † *Umbă budulac* = fugar, umblă pe ascuns, de frica unei pozne ce-a făcut-o; se zice mai ales despre cei zăpșiți cu ticăloșii, ce umblă lăturile, de rușine și de frică. ib. v 39/21; (numai la DDRF.) *budalac* adj. = prost, imbecil; *budulăciu*, -e adj. = tâmpit. *Coarnele budulace.* CIHAC, II 484; *budulân*, -ă adj. = bucciu la cap. ȘEZ. V 39/25.]

— Din turc. *budala*, idem.

BUDALĂC adj., **BUDALĂȘ** s. m. v. *budală*.
BUDALĂU, **BUDĂLĂU** s. a. v. *budăiu*.

BUDĂLĂU s. a. *Moussoir.* — (Mold.) Lemn cu care se bate untul. brighidău. HEM. 2840. Cfr. *bădău*.

BUDĂNĂ s. f. v. *budăiu*.

BUDĂR s. m. v. *budă*.

BUDĂRCĂ, **BUDĂȘCĂ** s. f. } v. *budăiu*.

BUDĂU, **BUDĂU** s. a. }

BUDEĂNCĂ s. f. (Bot.) Numele unei flori (ne-definite mai de aproape). H. XI 5. Cfr. *budiană*.

BUDEHÉCIU s. m. v. *budihace*.

BUDELNIC s. a. (Dulgh.) v. *butelnic*.

BUDERÉU, **BUDÉU** s. a. v. *budăiu*.

BUDGÉT s. a. (ș. d.) v. *buget* ș. d.

BUDĂNĂ s. f. (Bot.) = vâzdoagă. PANTU, PL., REV. CRIT. III. *Budienele* sânt plante care fac flori galbene și care, chiar când se usucă, nu-și schimbă culoarea. MARIAN, I. 336, cfr. H. V 319, IX 70, REV. CRIT. III 90. *Frumoasă ca o iocană, Dăbă ca o budiană* (Vâlcea). POP. || P. ext. Numire de capră. H. IX 42. [Pronunț.: *di-ia-nă* și *dîa-nă* (dial. *bugeană*) VICIU, GL., HODOȘ, P. P. 62. | Și: *buduiănă-mare* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 78, *buziănă* s. f. LIUBA-IANA, M. 99.]

BUDIE s. f. v. *budăiu*.

BUDIHĂCE subst. *Monstre, épouvantail, croquemitaine.* — (Mold., Bucov.) Monstru, arătare, sperietoare, uriciune, mătăhală fioroasă (CREANGĂ, GL.), drac, urîtenie la fel cu dracul (ION CR. IV 85), cfr. *gogoriță*, *babauă*, *cauă*, *mama-pădurii*, *bolea*. *Cap de budihace! Parcă ești o budihace, cum ești de frumos!* ION CR. IV 85. (Atributiv) *Curat ucigă-l crucea l-a colăcit să vie și să-și facă, budihacea, casă, la noi în sat.* CREANGĂ, A. 43. [Și: *budăhăce*. *S'a dus dada sus la munte... Și, cum a trecut bătacea, S'a nălănit cu budăhăcea* (= lupul). MARIAN, SA. 324, *budihăciu* s. m. = o specie de buhă. id. v. 85, *budihăciu* (*budehăciu* MARIAN, v. 85) s. m. = un fel de bufniță. PĂRVEȘCU, C. *Ochi de budihăciu din capul ei scosu-i-o.* MARIAN, v. 79, (+ *mătăhală*) *budihălă* s. f., *buduhălă* s. f., *buduhăolă* s. f. = momăie, ciuhă, monstru (LM.), *mătăhală* (GRAIU), ceva urit și necunoscut (ȘEZ. II 151/23); spec. *buduhălă* = femeie s. vacă bărdăhănoasă; o boală de vite (Com. A. TOMIAC); troană, guturaiu (Com. I. PAVELESCU), *buduhăolă* = o boală (ȘEZ. II 151/32, H. III 315, VI 86) rea și molipsitoare (ȘEZ. IX 151), tuse măgărească s. convulsivă (BIANU, D. S.), *boleșniță*, *molimă*, epidemie. *Capră, jidan și alte budihăli urite, menite ca să sperie pe cele copile.* ȘEZ. II 209/4. *Starostea nunului aduce în casă o buduhăolă urită.* SEVASTOS, N. 323/25. *A dat în vite buduhăolă* (= s'au sângerat). H. XII 333. *A fi părdălnica buduhăolă de gât, face posmol, pârjol în copii.* CONTEMPORANUL, V 291, *buduhăliță* s. f. = mătăhală, monstru. LB., *buduhăie* s. f., *buduhăiță* s. f. = mătăhală, monstru, momăie. LB., LM., BARCIANU, *buduhărtă* s. f. = *budihăciu* s. m. = pasăre de noapte (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, *buduhăiu* s. m. = om gras și greoiu. PAMFILE, C.]

BUDIHĂCIU s. m., **BUDIHĂLĂ** s. f. } v. *budihace*.
BUDIHĂCIU s. m.

BUDINCĂ s. f. (Cul.) *Gâteau de riz.* — O prăjitură de casă, făcută din lapte fiert ou orez (tapiocă s. griș), gălbenuș de ouă și zahăr. [Plur. *-dince* și *-dinci*. | Și: *budingă* s. f., *puđingă* s. f.]

— N. din fran. *pouding* (< engl. *pudding* „prăjitură de făină, ouă și fructe uscate s. zaharisite”).

BUDISM s. m. sing. *Bouddhisme.* — Religia întemeiată de Buda. [După germ. șl: *budaism* s. m. sing. | Familia: *budist*, -ă (după germ. șl: *budaist*, -ă) adj., subst. De religia lui Buda. *Cunoscător al filozofiei, ... și nu mai puțin al credințelor religioase,*

mai ales al celei creștine și buddhaiste... MAIORESCU, CR. II 305.]

— N. din fran.

BUDIST, -Ă adj., subst. v. budism.
BUDUHĂRTĂ s. f. } v. budihace.
BUDIHOCIU s. m. }

BUDOAR s. a. *Boudoir*. — Salonaș elegant și intim al unei doamne; cfr. cabinet de toaletă, iatac. *Lino, mergi de-mi caută evantailul în budoar.* ALECSANDRI, T. 883. *Ori în umbra parfumată a budoarului să vin? Să mămbete acel miros de la pânzele de în?* EMINESCU, P. 252. | Fig. „Cronica mondenă“ a ziarului „Patria“ dedea, cu același stil de buduar, cititorilor săi, interesanta știre. VLAHUȚĂ, D. 168. [ȘI: buduar.]

— N. din fran.

BUDRINAIU s. m. (Bot.) = bălărie. H. IX 89.

BUDUGĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. butuc.

BUDUGĂRI vb. IV^a. *Fouiller*. — A căuta, a umbla prin niscai lucruri, fără a le mai pune la loc, a răscoli (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

— Din ung. *bódorogni* „a rătăci“ (pentru înțeles, cfr. budului).

BUDUHÁIE, **BUDUHÁITĂ**,
BUDUHÁLÁ, **BUDUHÁLITÁ**,
BUDUHOÁLÁ s. f., **BUDUHOIU** s. m. } v. budihace.
BUDULÁNÁ s. f. (Bot.) v. budiană.
BUDŪIU s. a. v. budăiu.
BUDULÁC, -Ă adj., subst., adv. } v. budală.
BUDULÁCIU, -E adj. }

BUDULÁIE subst. Nume de căne. H. XI 517.

BUDULÁN, -Ă adj. v. budală.
BUDULÉT s. a. v. buduroiu.
BUDULÍ vb. IV^a v. budului.

BUDULUI vb. IV^a. I. 1°. *Errer, vagabonder.* 2°. *Chasser* (qqn.). II. *Fouiller*. — (Ungurism)

I. 1°. Intrans. A hoinări, a pribegi, a prodi. LB.

2°. Fact. A alungă, a face pe cineva să ia lumea în cap. VAIDA.

II. Intrans. A căuta cu de-amănuntul (LB.), a scocori prin lăzi, etc. (Com. COCA, REV. CRIT. III 90). [ȘI (ad 2°): budulí vb. IV^a = a răscoli: *Nu mai budulí în lădi!* (comit. Făgărașului). VICIU, GL. *Ia odăile de-a rândul... și budulește prin lucrurile ce erau pe acolo.* MERA, B. 247, (+ colduși) bulduși vb. IV^a = a căuta pe cineva de bani, a-i scotoci buzunarele. GRAIUL.]

— Din ung. (el) *bódulni* „a rătăci“. Cfr. budușlui, budugări.

BUDŪNA s. f. art. Nume de oaie (Bacău). DAMÉ, T. 182.

BŪDUR subst. (Vânăț.) *Rocher élevé sur lequel le chamois aime à se tenir*. — O stâncă mare și cu oarecare vegetație neregulată, unde capra neagră se ține mai adesea. N. RUCĂREANU, ap. ODOBESCU, III 93. Cfr. seninare. [ȘI: bŪdură s. f. = pustiu nelocuit de oameni, locuința necuratului. *Dute'n budura; ce cauți pe capul meu?* (Mold. de sus) ION CR. IV 122. | La CIHAC, II 485, și după el la DDRF., BARCHIANU și ALEXI găsim și un cuvânt suspect: budŪr „tronc d'arbre creux“, cfr. buduroiu.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *gugyor*, sârb. *gudura* „vale îngustă și prăpăstioasă între doi munți“.)

BUDURĂ s. f. v. budur.
BUDUREȚ s. a., **BUDUREȚĂR** s. m. } v. buduroiu.
BUDUROAIE s. f. }

BUDURÓIU s. a. 1°. *Baril.* 2°. *Tour de puits.* 3°. *Abée.* 4°. *Hotte* (de cheminée). 5°. *Espace étroit entre le fourneau et le mur.*

1°. Budăiu (ȘEZ. V 39²), puțină mare (ib. VIII 93), vas, de care ne servim la mulsul oilor (H. X 96), cfr. hărdău. || Spec. Poloboc mare, făcut de-a 'ntregul dintr'un copac gros; în el se ține, de obicei, faină ori sămânță de cânepă (Neamțu). ION CR. III 187, cfr. ib. 219, PAMFILE, C. Vas, în forma stupului, în care se strânge cenușa; se pune și pe crintă, la fabricarea săpunului. RĂDULESCU-CODIN. *Se uită la buduroiul cu cenușă, în care baba strângea cenușa pentru leșie.* ȘEZ. I 54.

2°. Ghizd de fântână, făcut din scânduri sau din gard de nuiele. DDRF.

3°. (Ban., Dolj, Mehed.) Sul, făcut dintr'un lemn îngăurit, prin care se aduce apa la moară, pentru ca să cadă mai cu putere pe roată (Com. A. COCA), cfr. uluc; sul, în care intră apa de pe corfa morii (H. IX 19, cfr. v. 169), cfr. scoc. Spre a se conduce apa la moară se face un zătoniu...; din zătoniu se conduce apa pe *buduroiniu* (= o butoarcă mare de 4—6 metri [de] lungă). LIUBA-IANA, M. 103.

4°. (Țara-Hațegului) *Buduroiniu* = horn, ogiaș la casele țărănești. REV. CRIT. III 90.

5°. (La Moți și în Bihor) Locul de pe vatră, între camniță și părete. FRÂNCU-CANDREA, M. 93, cfr. REV. CRIT. IV 337.

[Prin Banat și părțile învecinate cu *n* conservat: *buduroin*, atestat mai întâiu la ANON. CAR., fără traducere. | ȘI: (ad 4°) *buduroaie* s. f. (scris *buduroinie*) REV. CRIT. III 90, (cu schimb de sufix, după *hornet*) *budureț* s. a. = coș, horn (LB.), coșul camniței (FRÂNCU-CANDREA, M. 98), spec. partea aceea a hornului, din tinichea s. din căhăli, care se vede în odaie, cfr. cămin, tapșan, (auzit în Deva) *buduleț* s. a. = loc strimt între cuptor și părete. *Când coteaș e umplut bine cu paie, se zice: „Forcu-i ca-ntr'un buduleț“* (Cifud, I. Blaj). VICIU, GL. | Derivat: *budurețăr* = hornar. LB.]

— Născut prin disimilarea lui *n-n>r-n* din *budunoiu (cfr. puroiu <*punoiu, mușiroiu <*mușinoiu etc.), care e un augmentativ în -oiu dintr'un prototip *budon corespunzând ung. *bodon* „putină“. (În înțelesul 2° cuvântul amintește pe ung. *bödön* „ghizd“, iar în sensul 3°, din care s'au dezvoltat 4° și 5°, pe ung. *bödö* „scoc, țevă“, amândouă înrudite de aproape cu *bodon*).

BUDURŪSCĂ s. f. } v. budăiu.
BUDŪSCĂ s. f. }
BUDUȘLĂU s. m. v. budușlui.

BUDUȘLUI vb. IV^a. 1°. *Errer, vagabonder.* 2°. *Crépir à la hâte*. — (Ungurism)

1°. Intrans. (Transilv.) A hoinări, a umbla pustiu, a prodi, a ștregări, a pribegi. LB.

2°. Trans. A vărul păreții casei, de mântuială (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR.

[Derivat (cfr. ung. *bujdosó* „pribeg“): *budușlău* s. m. = ștregar, pușlău, prodi (LB.), om blestemat, mișel, care umblă de ici coleă (BUGNARIU, NĂS., JAHRESBER. VIII 75), vagabond. *Din Țara-ungurească veneau budușlăii preste munte..., de prădau și jăcuiau.* MUSTE, LET. III² 85.]

— Din ung. *bujdosai* „a rătăci, a pribegi“, cfr. budului, budugări.

BŪF i interj. *Pouf, pan*. — Interjecție onomatopEICĂ, imitând sunetul infundat produs de o lovire de un obiect tare, de o căzătură s. (mai rar) de o descărcătură de armă de foc. Cfr. poc. *Buf! cade... în groapa cu jaratec.* CREANGĂ, P. 32. *Buf! o lovi după ceafă.* ISPIRESCU, L. 208. *Sub potcoava cizmei mele, Buf, mocane, buf, Șede dracu' și-o muiere, Buf, mocane, buf!* C. NEGRUZZI, III 36. *I-am văzut, buf* (= căzând) *la pământ.* PAMFILE, J. 1; cfr. ISPI-

RESCU, U. 61/₁₃, 32/₁₃, MARIAN, SE. II 218. [Și: bof! Afară bof! bof! câteva descărcături de pușcă. SEVASTOS, N. 53/₂₆, cfr. CONTEMPORANUL, I 852, VI, I 58, búfa! Auzi cap! dá tunurile pe mâna copiilor: bofa, bofa, toată noaptea. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.] Cfr. bufni, puf!

BUF s. m., **BÚFĂ** s. f. (Ornit.) v. buhá.

BÚFĂ s. f. (Cul.) = gălușcă de post (Mold.). ION CR. IV 60.

BÚFĂ adj. fem. *Bouffe*. — (Numai în expresia) *Operă bufă*: glumeată, comică; cfr. bufon.
— N. din ital. opera buffa, idem.

BUFĂI vb. IV^a v. buhá.

BUFĂIALĂ s. f. v. bufni.

BUFĂN s. m. Numele Românilor bănățeni, de pe la Oravița, Boeșa, Comloș, etc., veniți din Țara-românească, numiți și Țărani. HEM. 3189, WEIGAND, JAHRESBER. III 201-203, MARIAN, f. 381, TDRG. Cfr. bănățean (3°), frățuț.

BUFĂRĂȘ s. a. v. bufariu.

BUFĂRIU s. a. *Livre religieuse. Livret*. — (Transilv., Ban., Ungaria) Carte (bisericească), bucoavnă. *Mă rog... de doamna psaltire, de apostol, de evanghelie...*, de bufariu (Bihor). ȘEZ. V 145/₂₅. || Spec. Cânticică în care se înseamnă, cu numărul, vitele. Tot insul trebuie să arete bufariul la primărie și așa capătă pașaport de vite (Merșor, Valea Jiului). VICIU, GL. | Cânticica de dare (Coroiești, Transilv.) ib. [Și: bucfăriu s. a. = carte (Lugoș). ib., † buhvăriu s. a. = abecedar, bucoavnă. *Buhvariul alfabetar pentru copii* (a. 1755). IORGA, L. I 533. || Diminutive: bufărăș s. a. = scrisoare, răvaș, cfr. carte. *Nălfate împărate...*, *Bine să trimeti Bufărăș prin oraș, Și bine să-ți străngi Toate cătările* (Ramna, în Ban.). JAHRESBER. III 292, bucfărél s. a. (pronunț. bucfăriel, Lugoș). VICIU, GL.] — Din paleosl. bukvari „abecedar”. CIHAC, II 30. Cfr. az-bucoavnă.

BUFÉT s. a. *Buffet*. — Mobilă de sală de mâncare (dulap, de obicei cu geamuri), în care se păstrează pânzeturile de masă, farfurile, paharele, argintăria, ș. a.; cfr. armar, dulap. || P. ext. (În teatru, la un bal) Camera sau masa unde se servesc mâncări reci, prăjituri, băuturi, cafea, etc.; p. ext. însăși lucrurile de mâncare ce se servesc acolo. *Am venit să-ți spun,.... că asară, în bufetul teatrului, N... mi-a dat o palmă*. C. NEGRUZZI, I 210/₁₆. [Plur. -fete și -fehuri.]
— N. din fran.

BÚFLEA, BUFLÉU, BÚFLIȘ s. m. v. buft.

BÚFNĂ s. f. v. puhă, (Ornit.) v. buhá.

BUFNEĂLĂ s. f., **BÚFNET** s. a. v. bufni.

BUFNI vb. IV^a. 1°. *Tonner; éclater. Pouffer*. 2°. *Conner, frapper*.

A produce un sunet infundat, scurt, dar puternic (cfr. bubui).

1°. Intrans. Printr'o explozie:

a.) (Despre arme de foc, atestat numai sub forma *buhnă*, cfr. pocni) *Carabina'n mână-i da, Numai odată buhnea, Boieri nu mai rămânea*. VASILIU, C. 78. (Despre aburul din locomotivă, cfr. bufăi) *Bufnind furios, trenul se năpustește la vale*. SANDU, D. P. 11. || P. ext. A ieși cu putere, a izbucni. *Un fum galben bufni pe fereastră*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

b.) (Despre răs, atunci când, năpădindu-te, închizi gura spre a-l opri, cfr. izbucni) *Toți au*

buhnit de răs, de răspunsul acesta. C. NEGRUZZI, I 85. *Când te-ai vedeți în oglindă, ai bufni de răs*. ALECSANDRI, T. 203, CREANGĂ, P. 82, ȘEZ. VI 110. *O buhnit a rade*. GRAIUL, I 547. (Eliptic) *Femeile nu se mai putură stăpâni și începură să bufnească*. SLAVICI, N. 111. || P. ext. Trans. („Râsul“ devine subiect și omul complement) *Ne bufni un răs strasnic*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

c.) P. anal. A bombăni (șoptind printre buzele umflate). *Se sculă bufnind, nu vrea să vorbească nici cu mama, nici cu tata*. CARAGIALE, S. 79/₂₃, cfr. M. 153. | Refl. A se bosumflă. DICȚ. Cfr. imbună.

2°. Printr'o lovire puternică de un corp tare.

În trans. A selovitara, producând un zgomot puternic și infundat, cfr. pocni. *Iată că și bufnește buzduganul în poartă*. SBIERA, P. 92/₁₃. *Un știolghic (ghioacă), cu care buhnește în apă*. ȘEZ. IV 113/₂₅. || P. ext. Trans. A izbi cu putere, așa ca să bufnească, cfr. a trânti, a buși. *Pleacă, bufnind ușa*. CARAGIALE, N. 40/. *Țapul... începe a-i bufni cu capul, de-i buși pe ușa, ca pe niște snopi*. ȘEZ. I 281/₃. *O turmă de tauri bușiți, care... se buvesc în capete*. MERA, B. 203. | Spec. A lovi, buși s. trânti pe cineva de pământ. *Bufnind și răzbufnind pe Sărăcie, o poftă să iasă afară, cu nepusă masă*. ISPIRESCU, L. 209.

[Și: bufni vb. IV^a refl. = a se împinge cu pumnul, cfr. imbrânci. FRÂNCU-CANDREA, R. 50, cfr. DDRF., (Mold.) buhni vb. IV^a, buvni vb. IV^a refl. = a se lovi tare de cineva. *Ce te buvnești de mine?* MARIAN, f. 200, bumni vb. IV^a refl. = a se ciocni cu cineva în cale. ȘEZ. VII 178, bučni, bugni vb. IV^a = a bufni, a izbi de pământ. LB., buhăi vb. IV^a = (despre tun), a bubui, (despre om) a tuși tare, (trans.) a buchisă, a pisă, a bate. LB. || Derivate: bufnire s. f. *Bufnirea...*, când căzu. PANN, H. 27, bufneală s. f. (ad 1° c) Izbitoră. *În fitece oară... bufneli și chiondoreli*. DELAVRANCEA, S. 112, (ad 2°) *Ascultă bufnelele valurilor*. DUNĂREANU, CH. 188, bufăială s. f. (ad 1° b) *În strigăte, bufăieli, înjurături vremea trecu*. DUNĂREANU, CH. 226, búfnet s. a. (ad 1° a) *Din când în când, șrapnețele... se spary pe sus, cu un bufnet infundat*. SANDU, D. P. 60, búfnet s. a. (ad 1° a) *Se întunecase și soarele, de prav ce eră și de buhnetele pușcilor*. N. COSTIN, LET. II 119/₂, cfr. CANTEMIR, HR. 9. (Impropriu) *Buhnetul dobelor*. CANTEMIR, IST. 247, buvnițură s. f. MARIAN, f. 200, bumnițură s. f. GRAIUL, I 28; búfnă s. f. = bosumflare. DICȚ., bufnós, -oasă adj., subst. = care stă tot bosumflat, imbunat. DICȚ. = búfnea s. m. sing. DICȚ.]

— Onomatopee care se găsește și în limbile romanice (cfr. ital. *buffare* „a suflă cu bucle umflate”, retorom. *buffar* „a găfăi”, fran. *bouffer*, etc. MEYER-LÜBKE, R. WB. 1373) și în cele slave (cfr. rus. *buchatb* „a izbi tare, să răsune”, rut. *buchaty* „a bubui, a izbi”, bulg. *buhnuvam* „bat, lovesc”, sârb. *buhnuti* „a frânge”, *buktjeti* „a boboti”. BERNEKER, SL. WB. 97). Cfr. buf, imbună, răzbufni, buși, izbucni, pufni, puhui.

BÚFNITĂ s. f., **BUFNIȚOIU** s. m. (Ornit.) v. buhá.

BUFNÓS, -OĂSĂ adj., subst. v. bufni.

BUFÓIU s. m. (Bot.) *Petit hêtre touffu*. — (Subt forma *bufoiu*) Tufă mică de fag, cu crengi frunzoase, din fața pământului. VICIU, GL. Cfr. jneapăn, turteal.

— Derivat din tulpina onomatopeică buf („cevă umflat”, deci „stufos”), prin suf. -oiu. Cfr. buhaș.

BUFÓN s. m. *Bouffon*. — Personaj care te face să râzi, spunând glume, făcând strămbături, cfr. păcăliciu, măscăriciu, caraghioz, soitariu, patiață, mascară, păcală, clovn. *La voi, în toată vremea au trecut bufonii*. C. NEGRUZZI, II 228. [Impropriu, și adj.: *bufon*, -ă = caraghioz. | Ab-

stract: bufonerie s. f. *Negustorul, de această bufonarie răzând...*, *Îi zice. PANN, Ș. II 44/19*]

— N. din fran. (<ital. buffone.)

BUFT s. a. *Panse.* — (Mold.) Pântece, burtă (de mamifere), burduhan. TDRG. *Costițe de porc afumate, chiște și buft umplut* (= un fel de dobă șez. VIII 157). CREANGĂ, A. 103. [Derivate: bufti vb. IV^a refl. (Mold., Bucov.) = a se umflă, a se buhăi (de somn, de băutură), a fi prea plin, cfr. buhav. *El nu-i gras; îi buftit de băutură și de somn. Lada-i buftită cu pânză* (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR, cfr. GRAIUL, I 530. | bufte(a) s. m. invar. (La Brașov: bufti, buflis, Munt. bufllea): poreclă dată unui om gras și buhăit. (Adverbial) *S'o impleți buftea de bube. SBIERA, P. 300/35, bufléu s. m. = căteluș gras, cfr. dolofan, bucălat. Dolfa [căteaua], cu cinci șeșase bufliei. DELAVRANCEA, S. 229, (cu metateză) bufléu, bufléu, -éie adj. = umflat. BĂRCIANU, ALEXI. O bivoliță... urechea stângă pișcată din urmă, dreapta bulfeie din urmă. MON. OF. 1907, 7598, bufta subst.: nume de câne (Bacău). DAMÉ, T. 181. | bufte s. f. plur. = un fel de turte mici de grâu, coapte în unt s. untură (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. | (Aici aparține, poate, și): bôftă s. f. (Bot.) = văzdoagă. PANȚU, PL., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 122.]*

— Pentru etimologie cfr. buhăl, bufni și buhon. (Cfr. și ung. *bufti* „prost, tâmpit“).

BŪFTA subst., **BŪFTE** s. f. plur. (Cul.) }
BŪFTE, **BŪFTIS** m. sing., **BŪFTI** vb. [IV^a] v. buft.
BUFUI vb. IV^a v. bufni.

BŪGĂ s. m. (Zool.) *Taureau.* — Taur (H. XIV 349, BUGNARIU, NĂS.) de la patru ani în sus (H. II 252, VII 387), buhaiu (MARIAN), bic; cfr. gonitor. *Rage buga din cetate, Că nu i-s vacile toate și vișeii jumătate?* (= Clopotul.) GOROVEI, C. 87. || P. ext. Nume de clopot mare (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. || P. anal. Bou sau om cu capul mare. id. [Plur. bugi.]

— Din turc. (s. bulg.) buga „taur“. Cfr. dubletul buhaiu.

BUGĂRA s. f. art. (Ban.) Nume de oaie, cu mițele ca cocorii, la vârf întoarse rotund. LIUBA-IANA, M. 112.

— Poate, la origine, „oaie bulgărească“, din sârb. *bugar* „Bulgar“ (însemnează și „porc“).

BUGĂT, -Ă adv., adj. I. *Assez, suffisamment.* II. 1°. *Suffisant.* 2°. *Très chargé.* — (Bihor, Transilv. de nord, Mold.)

I. Adv. (Construit absolut s. cu prep. de) Destul, de ajuns, cu îmbelșugare. CANDREA, Ț. O., BUD, P. P., ȘEZ. V 38/25. [La botez] *îi bugătu popa Ștefanu...*, *că el isprăvește toate* (Maramurăș, a. 1771). IORGA, S. D. XII 247. *Nu-mi despica inima, Că-i bugăt de nouă ai, De când la inimă-mi stai, Și-i bugăt de nouă zile, De când strici inima'n mine.* DOINE, 101. *Celut is eu bugăt, Că mă uit și nu te văd!* BUD, P. P. 45. *Ceplângeți voi, feciorași? Știut-ați bugăt de bine... Că mergeți pe țări străine.* ib. 38; cfr. 27. *Nu te bată alte rele, Numai gândurile mele, Că țî-or fi bugăt de grele.* RETEGANUL, CH. 25, cfr. 104. *Mi-e jale... După sufletu' tău, Că tu faci boghet de rău.* TIPLEA, P. P. 29, cfr. GRAIUL, II 51. *I-am dat bătaie bogăt. Am mâncat bogăt* (Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI.

II. Adj. 1°. Destul. *Lasă-le la dracu', doamne, Că rabdă bugată foame.* RETEGANUL, CH. 63. *Dracu' le poate [sărută] pe tăte, Cinci și șase mi-s bugăte.* MĂNDRESCU, P. P. 150/22.

2°. Încărcat tare, cu vârf. *Un car boghet = încărcat bine.* ION CR. II 274 (la origine, fraza aceasta e eliptică din: *un car încărcat boghet = peste măsură.* Com. A. PROCOPOVICI).

[Și: bogăt. POMPILIU, BIH. 1005, ȘEZ. II 23/6, bogăt, (prin apropiere de boghet, -eată) și: boghét.]

BUGEAC s. a. 1°. *Presqu'île.* 2°. *Bessarabie méridionale.* 3°. Danse paysanne.

1°. Peninsulă. H. XIV 348.

2°. Colțul de miază-zi al Basarabiei unde erau așezati Tătarii. *Basarabia care acum cu nume tătaresc se chiamă Bugiac, adică unghiu.* CANTEMIR, ib. *În Bugeac Gruie-au intrat.* ALECSANDRI, P. P. 78. *Cinci Tătari din Crimea ajung mai mult decât zece din Bugeac.* ZANNE, P. VI 59. || A pus-o la Bugeac = a furat-o (Calafat). ZANNE, P. IV 552.

3°. Numele unui danț țărănesc. H. XI 77, 203, 234, XIV 162, 251, MUSCEL, 29.

[Și: Bugeag ȘIO., GCR. II 34, 81; Buceag ib. (și în înțelesul 3°) H. XIV 22. | Derivate: Bugegean, (turcism) bugeacliu s. m. = Tătar din Bugeac. ȘIO.]

— Din turc. buğak (buçak) „unghiu“. ȘIO.

BUGEAC s. a. *Étable à buffles.* — O colibă pentru adăpostirea bivoliilor. DDRF.

— Cfr. bulg. *buňak* „un loc de iernat al oilor“. SBORNIK, 18, II 5.

BUGEAC s. a. (Bot.) v. bungeac.

BUGEACLIU s. m. v. bugeac¹.

BUGEAG s. a. v. bugeac¹ și bungeac.

BUGEAN, -Ă adj. (Cheval) *gros et gras.* — *Cal bugean = gras și gros.* PAMFILE, J. II. Cfr. buged.

BUGEANĂ s. f. (Bot.) v. budiană.

BŪGED, -Ă adj. *Bouffi.* — (Mold., Bucov., Maramurăș, Ung.) Care suferă de boala oedemă (transsudat în țesutul subcutan al feții s. al corpului), p. ext. buhăit, buhav, umflat (la față). *Fața bugedă, barba afumată.* MUSTE, MAGAZ. IST. III 27. *Fața bugedă, întrunecoasă.* SADOVEANU, SĂM. VI 166, cfr. C. NEGRUZZI, II 206/19. *Fața mea-i față de domn, A ta-i bugedă de somn.* MAT. FOLC. I 503. [Și: buced, -ă (prin jurul Aradului) Com. I. BODEA, buget, -ă adj. *La fălci umflat și buget.* EMINESCU, P. 246. *Buget la față.* ȘEZ. II 19/24. || Verb: bugezi vb. IV^a intrans. = a se face buged, umflat la obraz, de boală ori de somn. BUD, P. P. *Până tot vei bugezi, Doară la mine-i gândi.* ib. 32^b, (cu schimb de sufix, Mold.) bugini vb. IV^a intrans. = a dormi lenevind (propriu: până te faci buget). PAMFILE, J. II. *Tu, față, hai, ai să prinzi mușchii verde pe tine, buginind.* ION CR. III 75.]

— Din lat. pop. *buccidus (din bucca) „cu bucele umflate“. TDRG.

BUGEGEAN s. m. v. bugeac.

BŪGENIȚĂ s. f. v. bujenită.

BŪGET, -Ă adj. v. buged.

BŪGET s. a. v. bunget.

BUGÉT s. a. (Finanțe) *Budget.* — Statul cheltuielilor și veniturilor anuale ale unui stat, unui ministeriu, unei comune, unei instituții publice, etc., p. ext. veniturile și cheltuielile unei familii, unui particular. *Budgetul cheltuielilor.* URICARIUL, VIII 130. *Budgetele... se votează numai de Cameră; votarea lor se face pe articole și totdeauna înaintea anului în care se pune în lucrare.* PRETORIAN, DR. C. 30. *Celelalte subvențiuni... să fie... tăiate din budget.* MAIORESCU, D. I 85; cfr. id. CR. I 359. *Bugetul meu nu-mi îngăduie această cheltuielă.* [Scris și *budget.* | Derivate: bugetăr, -ă adj. = de (s. din) buget, privitor la buget. *Discuțiile bugetare.* MAIORESCU, CR. I 361. *Anul bugetar începe la 1 Aprilie.*

lie; (formațiune fam.) bugetivór, -ă adj., subst. = mâncător de s. din buget, cel care trăește din bugetul statului.]

— N. din fran. (< engl. budget, care se trage din v.-fran. *bougette* „săculeț, pungă“.)

BUGEZI, BUGINI vb. IV^a v. buged.

BUGLĂ † s. f. = gogoasă (de ristic). (Atestat numai la ANON. CAR.: *buglă* = galla.)

BUGLĂNĂȘ s. a. Vas de lemn, ca o balercă. Cfr. VICIU, GL. 17.

BUGNÉR s. m. v. butnar.

BUGNI vb. IV^a v. bufni.

BUH s. m. (Ornit.) v. buhă.

BUH s. m. sing. *Nouvelle, bruit; réputation.* — (Mold.) Vestă, pomină (CREANGĂ, GL.), nume-rău (PAMFILE, J. III, ION CR. II 109). (Construit cu verbele: a se duce, a merge, a ieși, etc.) *Răsplătire vom face... de care să se ducă buhul în toată țara.* GORJAN, H. IV 72. *I-a mers buhu' de la Burduzani* (= Burdujeni: vorbește un Grec) până la Galați. c. NEGRUZZI, III 75/14. *Mi se dusese buhul, despre pozna ce făcusem.* CREANGĂ, A. 51. † *I-a ieșit buhul, ca de popă tuns.* PAMFILE, J. III.

— După CIHAC, II 30 ar există și în rusește și polonește un cuvânt *buch(z)* cu înțelesul de „bruit“.

BUHĂ s. f. (Ornit.) *Chat-huant, hibou (Bubo ignavus, strix bubo).* — Cea mai mare pasăre răpitoare de noapte din părțile noastre, cu capul mare, cu urechile ascuțite și cu ochii bulbucăți. JAHRESBER. III 55, H. IX 59, 495. (Se confundă, în unele părți, cu cucuveaua și cu alte păsări de noapte. Cfr. MARIAN, O. I 208 ș. u., 196.) În unele regiuni se numește: joi-măriță (MARIAN, O. I 208), boude-noapte (ib.), cfr. huhurez, strigă. *Buha* strigă, țipă (MARIAN, O. I 209), cântă, buhăește (H. X 499), buhăe (H. XIV 334), buhue (H. IX 509), bufăește (H. III 325), rage (GOROVEI, C. 198, ȘEZ. IV 81), răcnește (GOROVEI, C. 33). *Cântă buha într-o cruce, Pe Magdu la groapă-l duce.* ALECSANDRI, P. P. 377^b, cfr. TEODORESCU, P. P. 330. *Se uită cu genele, Ca buha cu penele.* MĂNDRESCU, L. P. 160/11. *Buha bea numai apă de ploaie.* ȘEZ. V 128/10. (Ironie) *Ești dragă flăcăilor, Ca buha găinilor.* ALECSANDRI, P. P. 340/8. † *A-l bea buha pe cineva* = a pieri de frig, a degera (Bucovina). MARIAN, O. I 209. † Specii: buhă-mare MARIAN, O. I 208, buhă-cu-cârpă = strigă. ib. I 234. † Fig. Fată cu părul zbârlit, urlă. MARIAN, O. I 213. *Ieșiți, buhe, din bordeiu, Și vedeți și-afară ce-i.* RETEGANUL, TR. 173/9. † Cap (nepieptănat, zbârlit), cfr. ciuf. *Piaptă-nă-ți buha! Ce ți-ai zborșit buha?* MARIAN, O. I 215. † Cucuiu, moț (la pasări). id. ib. I 216. † Oaie cu capul ca de buhă, având lână multă pe la fălci. MARIAN.

† (Entom.) Buha-ciunei = strigă. MARIAN, INS. 268. † buhă-de-curechiu = bohociu. ib. 291.

[Și: bufă s. f. MARIAN, O. I 208. (Ironie) *Frumos s. frumoasă ca o bufă.* H. IV 55. Despre un copil urlt, dar iubit, se zice: *puil bufii.* H. IV 55, buhnă s. f. H. X 355, 465, XIV 429, ȘEZ. II 151/19. *Buhna greu suspină.* ALECSANDRI, P. I 58. *Ne ducem... spre bisericuță, care se înfățișează cinchită ca o buhnă amorțită de lumină.* IORGA, N. R. B. 45. Când o femeie se imbrodostește astfel că i se văd numai ochii, i se zice: *Parcă-i o buhnă.* H. III 429, bufnă, buvnă s. f. MARIAN, O. I 208. *Bufnele posomorite... Țipă cu glas amorțit.* ALECSANDRI, P. II 122. *Stă ca o bufnă:* bufnos, imbunat, supărat, morocănos. PAMFILE, J. II; buhniță s. f. MARIAN, O. I 208, ȘEZ. II 151/20 și (mai ales) bufnită s. f. =

buhă, ciuuretă (H. VII 260), cucuveică (ib.), cucuvaie (H. II 253), bogză (ib.), pasăre pustielnică (H. V 132), bululeu (H. V 416). *O bufniță mare și sură.* EMINESCU, N. 23. *Ca pe-o bufniță'nconjoară.* COȘBUC, F. 66. *Se mai pomeni... că se agață de spinarea lui o bufniță.* ISPIRESCU, L. 212. *Bufniță mare.* DOMBROWSKI, 303; (masculinul) bufnițoiu s. m. BERARIU, SĂM. II 443. † Și: buh, bufs. m. = strigă. MARIAN, O. I 235, buhăc s. m. = buhă. DOMBROWSKI, 303, MARIAN, O. I 208, (cfr. turc. *buhağ*) buhăciu (Ropcea, în Bucov.), puhăciu (Mahala, în Bucov.) s. m. = un fel de buhă mai mică. Com. I. URSU-LEAC, † puhăce s. f. = un fel de buhă. *Cotofana, puhăcea, cucovaia.* CANTEMIR, IST. 26. *Ochii..., decăt a puhăcii mai mari.* ib. 135. *Noaptea..., puhăcea...* ib. 147, cfr. 179. † Diminutiv: buhăță s. f. = moț. MARIAN, O. I 216.]

— Cuvânt de origine onomatopeică (la Aromâni și Megleniți *buf*), care se găsește la Latini (*bubo, bufo*), la popoarele romanice (ital. *gufo*, pisan, portug. *bufo*, span. *buhó*), la Slavi (bulg. *buh, buhal, buhal*, polon. *puhacz*), precum și în alte limbi (ung. *buhu, puhu-bagoly*, „buhă“, „buhă“, „zbârlit“, n.-grec. *μυφορος*, turc. *buh, buhağ*, etc.).

BUHĂ s. f. v. puhă!

BUHAB, -Ă adj., **BUHĂBIE** † s. f. sing. v. buhav.

BUHĂC s. m.

BUHĂCIU s. m. } (Ornit.) v. buhă, (Bot.) v. buhaș!

BUHĂDIE s. f. (Bot.) (Glodeanu-sărat, în Buzău) Buruiană mare (nedefinită). GRAIU, I 225. Cfr. buhaș.

BUHĂI vb. IV^a. 1°. *Crier, ululer.* 2°. *Mugir.* 3°. *Pleurer, hurler.* 4°. *Tirer* (un coup de fusil). 5°. *Faire du bruit.*

1°. A țipă ca buha. H. X 499, XVI 281, 334.

2°. A mugii ca buhaiul (H. III 108) s. ca bou (H. X 518).

3°. (Despre copii) A plânge tare (făcând bhu! bhu!); cfr. urlă, băună, buciună (II 1°). *Nu mă lăsa să plâng, că aș fi buhăit... să răsune biserică.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

4°. A împușcă, a trage cu pușca.

5°. A da zgomot mare între pasările de casă și a le speria. GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

[Și: bufăi vb. IV^a (ad 1°) H. III 325, buhui vb. IV (ad 1°). *Bufnița buhue.* H. IX 509, buhălu vb. IV^a (ad 2°) H. XII 288, (ad 3°) MARIAN, buhăli vb. IV^a (ad 4°-5°) VAIDA. † Derivate: buhuiălă s. f. Vânătorii se chiamă unul pe altul prin răcnetul *hâr hâr*, care se numește *buhuiălă*. H. II 3.]

— Onomatopee; cfr. rus. *buchatb* „a țipă prelung, a urlă“, bulg. *bucham* „țip ca buha“.

BUHĂI vb. IV^a refl. *Se gonfler, se boursoufler, bouffir.* — A se face buhav la față (de beție, de somn, de boală), cfr. bugezi. *Când trăim de mai multă vreme într'un aer stricat..., ne îngălbenim și ne buhăim la față.* APĂRAREA SĂNĂTĂȚII, ap. TDRG. *Chipuri buhăite, galbene.* DELAVRANCEA, s. 131. *Doarme, de se buhăește.* JIPESCU, O. 155. [Și: buhăvi vb. IV^a DICT. † Derivate: buhăire s. f., buhăiălă, buhăitură s. f. DICT.]

— Cfr. sârb. bujati (din *buhati*) = a se umflă (despre aluat). BERNEKER, SL. WB. 97. Cfr. buhav, bufni, puhăvi.

BUHĂI vb. IV^a v. bufni.

BUHĂIĂLĂ s. f. v. buhăi.

BUHĂIĂȘ s. m. (Zool.) v. buhaiu.

BUHĂIU s. m. (Zool.) I. 1°. *Taureau.* 2°. *Bélier, bouc.* II. 1°. *Trompe, cor.* 2°. Instrument imitant le beuglement du taureau. III. 1°. *Varlope.* 2°. *Lievier* (de moulin). 3°. *Poignée* (de faux). 4°. *Manteau* de

paysan. 5°. *Ruche d'abeilles qui n'essaient pas.* 6°. *Terre engraisnée de fente.*

I. 1°. Taur (de bou s. bivoli). H. III 139, 399, VII 386, x 44.7 buhai (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 208. *Zece boi cu doi buhai* (Mold., a. 1745). URICARIUL, XI 226/28. *Bivoli ce i s'au dat: 8 bivolițe, un buhaiu, 2 bivoli* (Mold., a. 1793). ib. XVI 209/7. [Cerbul] *incepe a-și aruncă țărna după cap, ca buhaiul.* CREANGĂ, P. 226, cfr. 66. *S'un buhaiu s'a deslegat, Toate vitele mi-au spart.* ALECSANDRI, P. P. 361^b/23, cfr. ȘEZ. IV 238^b/20. † A fi buhaiul satului (cfr. cocoșul satului s. al mahalalei) = bărbatul iubit de femeii (lași). ZANNE, P. I 342. *Își aruncă țărna (în s. pe spate); ca buhaiul = se laudă singur* (Covurluiu), își face pe voie (Vasluiu). ib. IX 552, II 428.

† buhaiu (-de-baltă) = (Ornit.) bătlan (-de-stuh) MARIAN, O. II 337; (Zool.) specie de broască. H. VI 208. *Cu ochii holbați, ca niște buhai-de-baltă.* ALECSANDRI, T. 943.

(Entom.) buhaiu s. buhaiul-lui-Dumnezeu (cfr. buhaiul-Domnului H. XII 374) = boul-lui-Dumnezeu. MARIAN, INS. 34, H. I 59.

2°. P. ext. Berbece ori țap trecut de doi ani. (Atributiv) *Dă-mi o mierță de mălaiu, Că ți-oiu da un țap buhaiu.* BUGNARIU, N. S.

II. P. anal. (cu răgetul taurului)

1°. Bucium. PONTBRIANT, I. M.

2°. Instrument făcut dintr'o putnică s. cofă s. șteand fără fund, legat la gură cu o piele de oaie dubită, prin mijlocul căreia trece o șuviță de păr de cal, care, trăgând-o, dă un sunet puternic care seamănă cu răgetul buhaiului. Îl întrebuințează cei care umblă cu plugul, la urat, în seara de Sf. Vasile. Se mai numește și șteand. MARIAN, SE. I 24, CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 51. *Buhaiul urător, în ajunul amului-nou.* RUSSO, S. 22. *În ajunul Sf. Vasile, toată ziua am stat de capul tatei, să-mi facă și mie un buhaiu.* CREANGĂ, A. 91. *Altul trage buhaiul.* ȘEZ. III 180/23.

III. P. anal. 1°. (Dulgh.) O rindeă [mai mare. DAMÉ, T. 115.

2°. (Mor.) *Buhaiul* servește la ridicarea s. lăsarea poliței, prăsnelului și a pietrelor morii. În unele părți se numește craiinic, cântarul-pietrelor, zăvor. DAMÉ, T. 151. Cfr. armăsar (II 2°).

3°. Cârlițul coasei. ION CR. III 226.

4°. Țundră neagră cu glugă (Bran, VICIU, GL.), un fel de mîntan din materie de lână albă (POMPILIU, BIH. 1006). *Până-și ia buhaiu 'n spate.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 174. *Eu dorm... Pe un petec de buhaiu rău* (Nojorád, l. Oradea-mare). ȘEZ. VII 164^a.

5°. Stup care nu roiește. MARIAN, INS. 146, BĂR-CIANU.

6°. Loc bălegăros. H. IX 123.

[Și: buaiu s. m. LM., DDRF. || Diminutiv: buhăiaș (dial. buhăieș) s. m. = vițel rămas neîntors. MARIAN.]

— Din rus. buhaj, idem (iar acesta din turc. buga). Cfr. dubletul bugă.

BUHÁIU s. a. v. bură.

BUHÁLÍ, BUHÁLUÍ vb. IV^a v. buhăl.

BUHÁR s. m. v. boar (2°).

BUHÁȘ s. m. (Bot.) Petit arbre branchu; *buisson*. — (Mold., Transilv., Bucov., Maramurăș) Copăcel (spec. brad șez. II 151/22, MARIAN, O. I 216) scurt, închircit, cu crengile întinse roată la pământ (ȘEZ. IX 154); tufe mici (VICIU, GL.), brad bătrân (BUD, P. P.). Cfr. brad, jneapăn, târș. Cfr. MARIAN, INS. 464. *Scoarța buhașilor de brad* (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. *Când mă-ta o numără Cetina de p'un buhaș.* DOINE, 120/9. *Nice până pe obraz, Fără scoarță de buhaș.* BUD, P. P. 20. | (Collectiv) Tufiș. *Cântam doina prin buhaș.* ION CR. III 313. [Și: (+ copaciu) buhăciu s. m. = copaciu (Suciul-de-sus, Transilv.). VICIU, GL., (cu singularul nou)

buhác s. m. = brad pe vârful muntelui, care crește până la un timp, apoi stă pe loc și are înfățișare urită (Bran, în Transilv.) ib., buhús (buhuz?) = brad închircit, ale cărui crengi se întind numai la pământ. ȘEZ. II 151.] — Cfr. bufoiu.

BUHÁȘ s. m. *Gros nuage sombre*. — Nor de ploae gros și negru. WEIGAND, B. B. 94. — Cfr. buhaiu (subt bură).

BŪHAV, -Ă adj. *Gonflé et mou, au visage pâle et boursoufflé, bouffi*. — Umflat, palid și moale la față (de beție, de somn, de boală), buged. *Buhavi la față.* PISCUPESCU, O. 13. *Carnea [vitelor degenerat] deveneă buhavă și fără gust.* GHICA, S. 541. *În chipul lui galben, buhav..., locuă vecinic un zămbet.* T. CERCEL, SĂM. III 457. [Și: buhab, -ă H. III 424. *Buhab la față.* VLAHUȚĂ, D. 30. *Inginerul, subprefectu', cu fețele buhabe* [de beție]. N. REV. R. II 73. || Astract: (numai la CANTEMIR) buhăbie † s. f. sing. *De necaz..., din melianholie în buhăbie... va cădea.* IST. 168.]

— Din sârb. buhav „umflat și moale ca un burete”. BERNEKER, SL. WB. 97. (Cfr. ung. *puha* = moale). Cfr. buhăi²; puhav, puhab.

BUHĂVÍ vb. IV^a v. buhăi².

BUHĂZ s. a. = bogaz (1°). *Clopotul de la gura buhazului dăngăneă amarnic, ca semn de mare primejdie.* DUNĂREANU, SĂM. VI 366. *Foaie verde, salbă moale, P'âl buhaz de mare.* MAT. FOLC. 13.

BUHERÍC s. m. (Bot.) v. buberic.

BŪHNĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.

BŪHNET s. a., **BŪHNÍ** vb. IV^a v. bufni.

BŪHNIȚĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.

BUHOÁRE s. f. v. dogoare.

BUHOÍÓS, -OÁSĂ † adj. v. puvoiu.

BUHÓN s. m. (Anat.) *Estomac du porc*. — Stomahul porcului (Frătăuț, în Bucov.). Com. TOFAN. Cfr. buft, burduhan.

BUHÓS, -OÁSĂ adj. *Ébouriffé, hérissé*. — (Mold.) Zbârlit, cu părul vâlvoiu. *Bărbații, cu... părul buhos.* IORGA, N. R. B. 36. [Oșteni] *cu cușmele late de dihanii buhoase în cap.* SADOVEANU, SĂM. V 972. *Despletită și buhoasă.* MARIAN, NA. 395. *Du-te-acasă, fa, buhoasă, Și te lă, te fă frumoasă.* ȘEZ. V 16.

— Derivat din buhă, prin suf. adj. -os.

BUHŪHŪ interj., s. m. *Pouf! pan! Coup de poing*. — Exclamație care imitează o lovitură (?) *Uiuu și buhuhú!* MARIAN, NA. 270. || P. ext. s. m. (Lovitură de) pumn (Munții Sucevii). ȘEZ. II 151/24.

— Onomatopee. Cfr. polon. *buch* „buf, poc!” Cfr. bufni.

BUHŪÍ vb. IV (ș. d.) v. buhăi¹ ș. d.

BUHUIÁT, -Ă adj. *Ébouriffé; huppé*. — Zbârlit, nepieptănat, (despre pasări) moțat. MARIAN, O. I 216. Cfr. boghiat. *Am o găină buhuiată, În câmară incuiată. Când o descuiu, Haț, cu mâna de cucuiu?* (= Lacătul.) GOROVEI, C. 194. [Cu pronunțare dialectală: *buhuiet*. Cfr. ib. 148, 213, etc. *Cucoveica e mică, pe când buha e mai mare, mai buhuietă.* MARIAN, O. I 196.]

— Derivat din buhă (după cucuiat).

BUHŪR s. a. *Étoffe de soie ou de laine fine*. — (Turcism, învechit) Un fel de mătase (ȘIO.), stofă de lână fină, cașmir (TDRG.). Cfr. H. x 357. *Fermeńă de buhur.* FILIMON, C. II 677. *Purtă... o largă mantie*

de buhur alb. ODOBESCU, I 133/12. | (Azi) Un fel de haină femeiască. H. X 357. [Plur. -hururi.]
— Din turc. buhur (*bur*) „stofă de mătase“. ȘIO. (Cfr. bukhurki, bukhurlu = nume de stofe vârgate. TDRG.)

BUHURDANGI-BĂȘĂ † s. m. } v. buhurdar.
BUHURDANGIU † s. m.

BUHURDĂR † s. a. *Encensoir, parfumoir*. — (Turcism) Vas (de metal) de afumat cu mirodenii; cfr. cățuie, cădelniță. *Lăzii... cu buhurdaruri, pline de scumpe miresme din Hegias*. ODOBESCU, I 134/19. [Plur. -daruri.] | Și: bohodăr s. a. I bohodard de argint cu câmpul poleit. id. I 422; burdăr s. a. O cățuie poleită, un burdar (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 18. | Cel însărcinat la curtea domnească să poarte grijă de afumător se numea buhurdangiu † s. m. (ȘIO., IORGA, C. I. II 160), existând și un buhur-dangi-bășa † s. m. (ȘIO.)
— Din turc. buhurdar, idem. ȘIO. Cfr. muhur-dan.

BUHUREZ s. m. (Ornit.) v. huhurez.
BUHÚȘ s. m. v. buhaș.
BUHÚȚĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.
BUHVĂRIU † s. a. v. bufariu.

BUI subst. sing. (Termen din limba copiilor) Bătură (de obicei vin) când se dă copiilor, spec. împărtașanie. *Deschide gura, să-ți dea tata bui*. Com. I. PAVELESCU.

BUI vb. IV^(a). 1°. *Jaillir, se précipiter. Faire irruption* (dans un pays). 2°. *Se lancer*. 3°. *S'élancer en mugissant*. — (Munt., Ban., Ungaria, Transilv. de nord)

1°. Intrans. (Despre apă) A țâșni (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), a veni cu furie, a năvăli (N. REV. R. a. 1900, 85), cfr. buti, bujdi. *A buiț apa mare, de la codru*. GR. BĂN. || (Despre ființe) A năvăli, a da grămadă (BUGNARIU, NĂS.). *Corbii grămadă buiă*. POMPILIU, B. 78/17. *Leșii au buiț Și ne-au păgubit*. MARIAN, O. I 107. *Buiț-o Unguru'n țară*. ALEXICI, L. P. I 195/15. | Refl. A se vâri, a se băga orbeste. LB.

2°. A se slobozi repede la vale, a o tuli la vale. Intrans. *Bui din deal la vale!* ALEXICI, L. P. I 219/57, cfr. GCR. II 329^b/11. | Refl. *Ea (= mierla) în jos că se buiă Și flușu' că-l luvă*. ALEXICI, L. P. I 94/1.

3°. † Refl. (Despre vite) A se provoca la luptă, boncănind, a deveni buiac¹ (4°). *Când vor paște niște vite striine împreună la un loc și va începe una dentr'insele a se bui (Mold.: a se boncăi), ca să întărate pe vreuna să se lupte...* PRAV. 63. *Când va veni un dobitoc buindu-se (Mold.: boncăindu-să) spre altul... ib.*

[Imper. bui! | Derivat: buifre s. f. BUGNARIU, NĂS.]
— Din slav. (sârb. bujati „toben“, cfr. bujica „pârâu de munte“, rus. bujanițe „a căută ceartă“). Cfr. buiac¹.

BUIÁC, -Ă adj., subst. 1°. *Excubérant, dru, fertile*. 2°. *Gavé, regorgeant* (de...). 3°. *Coureur*. 4°. *Sawage, farouche*. 5°. *Insensé*.

1°. (Despre vegetație) Căreia-i priește mult, care crește tare, imbelșugată. *Din Eghipt Țai mutat vie buiăcă, Să rodească vin și strugurii să-ți placă*. DOSOFTEIU, PS. 271. *Verdeață prea buiăcă*. I. BĂRSEANUL, SĂM. V 356. *Văzând-o [= planta]... așa de buiăcă, s'a bucurat tare*. SBIERA, P. 300/28. | Spec. (Plantă) crescută din sloată, dar fără rod: *Popușoi buiaci* = înalți, dar care nu au legat păpușe. PAMFILE, C. (cfr. buieci I 1°). | (Despre pământ) Foarte roditor (LB.), gras, fertil. *Gloata sa cea flămândă și sacă O descăteacă'n țară buiăcă*. DOSOFTEIU, PS. 377.

2°. (Despre oameni) Răsfățat (LB.), desmierdat, puțin trudit, care nu-și încapă în piele (BUGNARIU, NĂS.), care nu mai poate de bine (Com. I. CORBU), îndopat, imbuibat. *Dumnezeu-i giudeț cumplit mândrilor, buiăcăloră*. VARLAAM, C. 351. *Nu umbiu de gras și de buiac, ci de necaz*. RETEGANUL, P. III 46/4-5. *Nu mai știe ce face, de bine ce-i: de buiac ce-i, face atâtea blazgonii*. ȘEZ. V 39/28.

3°. Ștrengar, craiu (LM.); cfr. berbant. *Bată-l crucea de diac, Cumu-i, Doamne, de buiac: Cu mânil pe psaltire, Cu ochii pe la copile*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 470.

4°. (Despre animale) Sălbatec, sirep, șupar (LB.), zburdalnic (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Pre cătu-i de mare hiara și buiăcă, Coarnele'n pășune la pământ își pleacă*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 251/1, cfr. IORGA, S. D. XIII 96. *O turmă de tauri buiaci, care, cât e ziulica de lungă, se bufnesc în capete*. MERA, B. 203.

5°. Nebun, smintit, nechibzuit. *Buiăci* (:stulti) *să'nțileagă*. DOSOFTEIU, PS. 322, cfr. 160, v. s. 107/2. *La flăcăi mintea-i buiăcă, La toată proasta se pleacă*. ION CR. III 218. *Rabdă, rabdă, inimioară, Că ți-o fost firea buiăcă Și mintea copilărească*. VASILIU, C. 144, cfr. RETEGANUL, CH. 39.

[Diminutiv: buiecél, -că adj. *Tu ești tânăr, buiecel*. ALEXICI, L. P. I 151/9, buicél, -că adj. ib. 142/21. Cu alt sufix: buiétic, -ă adj. *Viile buietice*. ap. TDRG. | Abstracte: buiecies. f. = starea în care cineva nu-și mai încapă în piele, imbuibare, îngâmfare, zburdălnicie (LB.). *L-au certat Dumnezeu cu stricăciune, pentru bueciia și pentru îndrăznirea*. VARLAAM, C. 368/2, cfr. 13/2, 291/2. *Nu fără de rușine și cu buecie, ce cu cumpăt și cu adevăratate*. DOSOFTEIU, v. s. 165, cfr. PS. 99. *Nevoia în carea Iulian, cu mândria și cu bueciia lui, adusease oastea*. CANTEMIR, HR. 253/10. *De buiecie sau de bună-voie nu mai prădă nime, ci numai de nevoie*. MARIAN, T. 175, buiecime s. f. = buiecie. LB., BUGNARIU, NĂS.]

— Din paleosl. bujakú „nebun“. (Cfr. rus. bujnyj cu înțelesul 1° și 4° și ung. buják „taur“; cfr. și ung. buják = zburdalnic, sirep. SZINNYEI, 194). Cfr. buieci, buimac, buiu, bui.

BUIAC s. a. (Îmbrăc.) v. buică.
BUIĂGĂ s. f. v. buiede.
BUIA-GAIA s. f. invar. v. puia-gaia.
BUIAMĂ s. f. (Comert) v. boiamă.
BUIB s. a. (Îmbrăc.) }
BUIBĂLĂC s. a. (Îmbrăc.) } v. baiharac.
BUIBĂLĂU s. a. (Îmbrăc.) }
BUIBĂRĂC s. a. (Îmbrăc.) }

BUIBELĂU s. a. (Îmbrăc.) v. baiharac. (*Buibeleul* și *buibălăul* transilvănean trebuie despărțite de *baiharac*, cu care, probabil, n'au nimic comun, și derivă de fapt din ung. bujbelé „un paltonaș purtat de femei“, propriu „ascunde-te în el“. SZINNYEI).

BUICĂ s. f. (Îmbrăc.) Vêtement (de femme). — (Transilv. și Sălăgiu; ungurism) Vesmânt din postav vânat, ca un frij (Trestia, Hida, VICIU, GL.), surtupe de postav pentru femei, une-ori lung până aproape la genunchi. VAIDA. *Numai buică s'am în spate*. RETEGANUL, GH. 122. [Diminutiv: buicuță s. f. VAIDA, RETEGANUL, CH. 112. | Și: buiác s. a. (plur. buiece H. II 262) = pieptar de postav, un soi de pieptar scurt de postav subțire și căptușit cu vată. MÂNDRĂSCU, L. P.]

— Din ung. bujka, idem (SZINNYEI).

BUICÉL, -EĂ adj. v. buiac.
BUICÍ vb. IV^a v. buieci.
BUICÚȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. buică.
BUIECÉL, -EĂ adj. v. buiac¹.

BUIECÍ vb. IV^a. I. 1°. *Prospérer, croître avec exu-*

[Cu alt sufix: buimătic (buimătec), -ă adj. *Urieșii stau buimățici.* ALECSANDRI, P. IV 45. || Derivat: buimăcie s. f. DICT.]

BUIMĂCEALĂ s. f. v. buimăci.

BUIMĂCÍ vb. IV^a. *Être ahuri, être étourdi.*

I. (Mai ales) Refl. A deveni buimac, a se amestl (de somn, de beție, de frică, etc.), a se zăpăci, a se ului, a se năuci. *Tot norodul buimăcit.* BELDIMAN, TR. 387. *Cu toții s'au buimăcit, de frică.* DRĂGHICI, R. 33. *Popii se uitau unii la alții, ca niște buimăciți.* C. NEGRUZZI, I 227, cfr. ALECSANDRI, T. 922. *Lung privește buimăciți spre mine.* COȘBUC, P. 125. *Portarul se buimăcise, la cele ce vede.* ISPIRESCU, L. 103. *Oastea... începui a se buimăci și a se da înapoi.* id. M. V. 41/14. *Se scoală Constantin buimăcit.* MERA, B. 237.

II. Trans. A face pe cineva buimac, a amestl, a zăpăci. *Rămase buimăcit, de mirare.* ISPIRESCU, L. 235. *Lasă-mă, că m'ai buimăcit de cap* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN.

[Și: îmbuimăci vb. IV^a refl. = a se zăpăci. Com. I. CORBU. | Derivate: buimăcire s. f. *Această înfricoșată veste i-a trezit pe toți din buimăcirea în care se află.* DRĂGHICI, R. 33. *Vino-ți în sine... Ești în buimăcire.* C. NEGRUZZI, III 247/27, buimăceală s. f. *Până-i el în buimăceală, înainte s'apucăm.* BELDIMAN, O. 64. *Această zicerie îl trezise din buimăceala în care l-adăncise scena ce urmase.* C. NEGRUZZI, I 229. *În buimăceala ceea, trezindu-se cu Ion față 'n față, unde nu se încinge între dinșii o bătaie crâncenă.* CREANGĂ, A. 112. *Mergând prin pădure, s'a rătăcit; după multă trudă și buimăceală... dă de un heleșteu.* id. P. 46. *Curtea întregă eră în jale, slugile se văierau, și în această buimăceală întrebă și slujnica noastră pe un curtean, că de ce atâtea zbucium și plângere.* MERA, B. 197.]

— Derivat din buimac.

BUIMĂCIE s. f.

BUIMĂTEC, -Ă, **BUIMĂTIC**, -Ă adj. } v. buimac.

BUINGIU s. m. v. boiangiu.

BUIORDIU †, **BUIORULTIU** † s. a. } v. buiurdin.

BUIORULTĂU † s. a.

BUISIN s. m. *Faisceau de chanvre.* — (Țara-Oltului, în Transilv.) Un mănuchi de zece mânuși de cânepă uscată și bătută de pleoscăniță, legat cu o sucitură de paie, ca să se poată băga în apă, la topit (Cincu-mare). ȚARA OLTULUI, III, nr. 26. *Se leagă în buisini.* BREBENEL, GR. P.

BUIUCI vb. IV^a v. buieci.

BUIUGUI † vb. IV^a (s. d.) v. băiguî ș. d.

BUIURDI †, **BUIURDISI** † vb. IV^a } v. buiurdin.

BUIURDISMĂ †

BUIURDIU † s. a. *Ordre (émanant d'un pacha), lettre (émanant d'un vizir); décret.* — (Turcism din epoca Fanarioților) Ordinul unui pașă sau al marelui vizir pentru Constantinopole (în opozițiune cu firman, destinat provinciilor), p. ext. ordin s. decret domnesc. ȘIO.; cfr. anaforă. *După poronca Măriei-sale... prin buiurdinul jalobei isnafului pitarilor* (Mold. a. 1826). URICARIUL, V 169/2. [Plur. -diuri. | Și: buiordin s. a. ap. TDRG.; buiurdin s. a. *Spre a cunoaște fiecare această punere-la-cale..., s'au slobozit înalt buiurdin* (a. 1819). URICARIUL, I 131/10, buiurdin s. a. *Aveam de atunci fermanuri și multe buiurdinuri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 296/47, buiurdin s. a. *Buiurdinuri aște/ pași trimete pe la toți.* BELDIMAN, TR. 391, buiurdin s. a. *Au scris buiurdinuri la Nicolai-vodă.* AXINTI URICARUL, LET. II 157/18, buiurdin s. a. *I-au venit lui Grigorievodă... buiurdin de la Abdula-pașa.* AMIRAS, LET. III 156/17, (formă n.-grecească $\mu\pi\omicron\upsilon\upsilon\rho\upsilon\tau\iota\sigma\mu\alpha$) bu-

iurdismă s. f. *Precum prin buiurdinismă ce am dat Domnia mea la obșteasca anaforă, ești poruncit.* DOC. a. 1804, ap. TDRG. | Verbul (cfr. turc. *buyurmak*): buiurdin, buiurdin vb. IV^a = a da un ordin, a întări prin decret, a transmite oficial o hârtie la o autoritate inferioară. ȘIO., TDRG. *Sultanul... cetindu-l [arzul boierilor] l-au buiurdin la Vezirul, să le facă pe voie.* NECULCE, LET. II 307/26. *Peste trei ceasuri, au ieșit talhăsul buiurdin de la împăratul către șambelanul cel mare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 289/46. *Buiurdineste [precina] către starostii breslelor, ca s'o cerceteze.* C. NEGRUZZI, I 305. *Administrația-i un codru, plin de hoși buiurdinșiți.* ALECSANDRI, T. 1338, cfr. 89.]

— Din turc. buyur(ul)du „ordin dat de guvernatorul unei provincii.“ ȘIO., TDRG.

BUIURLĂU † s. a.

BUIURULDIU †, **BUIURULTIU** † s. a. } v. buiurdin.

BÚJĂ s. f. (Bot.) v. bujor.

BUJĂIE s. f. plur. *Maquis.* — (Ban.) Desișul de buruieni prin gârâni, semănături, etc. (Com. LIUBA), cfr. buleacăr.

BÚJDĂ s. f. *Masure, baraque.* — (Mold.) Casă mică, sărăcăcioasă, cu pereții slabi (ION CR. III 377), cocioabă, cfr. hardughie, baracă, magherniță. *Doamne, soro, cât var ai pus pe bujda asta, zideam o curte.* CONTEMPORANUL, V 97. *Oamenii din sat se uitau la bujda aceea mare, ca la o minune.* ȘEZ, VIII 65. [Și: búrdă, búșdă s. f. = casă mică și veche. BUGNARIU, NĂS. | Derivate: bujdă s. f. DDRF., bujdeacă s. f. = casă pustie (Munții Sucevei). ȘEZ, II 151/25. *În fundul livezii... eră și bujdeauca mea.* ib. I 147/19, bujdeacă s. f. = casă tupilată și rău îngrijită (CREANGĂ, GL.), colibă (GRAIUL). *Toamna atunci vede și femeea, dintr'o bojdeucă de unde făcea mâncare, scroafa moartă* (jud. Tutova). GRAIUL, I 419, bușdeiu s. a. = casa în care se uscă poamele, șujnic (Gherla). VICIU, GL., (Transilv.) bújdulă s. f. DICT., búșdulă s. f. = căsuță rău zidită (LB.), casă stricată: *Trăiește într'o búșdulă* (Bouțariu, în Hațeg). VICIU, GL.; fig. (în funcțiune adverbială; despre femei) nepătată, cu părul zburlit, neingrijită: *Ce umbli așa búșdulă?* (Brad, în Transilv.). ib.] Cfr. bordeiu, budă.

BUJDEĂUCĂ s. f. v. bujdă.

BUJDI vb. IV^a intrans. *Jaillir, gicler; faire une sorte, sortir.* — (Transilv.) Intrans. A țâșni, a năvăli afară, a ieși cu putere, a bui, a buti. LB., REV. CRIT. III 90. *I-au bujdit fără de seamă mult sânge pe nas și pe gură.* ȘINCAI, HR. I 84/38. *Ostașii au bujdit din cetate.* REV. CRIT. III 90. | Trans. A năpădi, a podidi (sângele). *L-a lovit, de l-a bujdit sângele pe nas.* ib. [Scris și: bușdi LB. | Și: bușdică vb. I ib.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil onomatopee; PONTBRIANT îl aseamnă cu ung. buzdul „clocotește“, cfr. și bozsog, idem, (fel-)buzzanni „a țâșni“).

BUJDÚCĂ, BUJDÚLĂ s. f. v. bujdă.

BUJÉCI s. f. plur. (Transilv.) Haine multe, aruncate: *Du-te, ia-ți bujecile!* (Varviz). VICIU, GL. Cfr. catrafuse, bulendre, trențe.

BÚJENIȚĂ s. f. *V viande fumée.* — (Mold.) Carne (spec. mușchiu de căprioară s. but de iepure) afumată. ALECSANDRI, T. 1768. [Slav.] *Sušanica = bujenite, carne uscată.* MARDARIE, L. 3477. *Bujeniță de mușchi zvântați.* ALECSANDRI, T. 965. *Un trunchiu bun de bujaniță de căprioară.* CIOCĂRLAN, P. P. 40. [Dial.: bújăniță, búgeniță.]

— Din rut. buzenieja, idem. TDRG. (trecut și la Unguri: *buzsenyica*, idem).

BUJGĂU s. m. (Ornit., Țara-Oașului) O pasăre ce seamănă cu cocostărcul. CANDREA, Ț. O.

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *bózsik* „pasăre cu care se sperie copiii“).

BUJNEĂG s. m. *Poussière; fumée*. — (Mehedinți) Prafinneacăcios; fum. Com. N. IONESCU. — Cfr. n. a. buși.

BUJOARĂ s. f. v. bujor.

BUJÓR s. m. (Bot.) I. 1°. *Pivoine: Paeonia officinalis* s. *romanica*. 2°. *Amarantus caudatus*. 3°. *Orchis fusca* s. *purpurea*. 4°. *Rose des Alpes*. II. Nom de bœuf.

I. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă, înaltă și cu frunze mari, cu rădăcina în formă de bulb, cu flori mari roșii-închis, cultivată prin grădini. Și: ruja-de-Rusalii, rujoară, rușioară (PANȚU, PL.), bujor-roșu (BARCIANU), băbăruja, cfr. bojorâță. *Frumos... fruntea iasiminului, gura bujorului*. CANTEMIR, IST. 262. *Frumoasă, roșie ca un bujor*. C. NEGRUZZI, I 59. *Cu obrăzeii, ca doi bujori* De rumeni. EMINESCU, P. 270, cfr. CREANGĂ, A. 85, ISPIRESCU, L. 62. *Dă bolnavului să bea fierțură de bujor*. GRIGORIU-RIGO, M. I 16. *Lumea fără de feciori, Grădina fără bujori*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 454. || Fig. *Un bujor de copiliță*. ALECSANDRI, P. I 98, cfr. DELAVRANCEA, S. 213, MARIAN, NA. 223. *Dragi bujori, copiii mei*. COȘBUC, B. 128. *Pălărie cu flori, Și pe față cu bujori*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 102. *Cu cincizeci de finișori, Tinerei, mândri bujori*. ALECSANDRI, P. P. 149, cfr. ȘEZ. II 47/30, PAMFILE, C. 153. (De aci, și nume propriu, de om: *Bujor haiducul*.) | Spec. (Credințe pop.) Numire desmierdătoare ce se dă focului, spre a îmblânzi spiritul care-l chinuște, făcându-l să scoată un sunet deosebit, vestitor de zile rele. ȘEZ. V 39/36, cfr. GOROVEI, C. 153. || Specie: bujor (-românesc). PANȚU, PL.

2°. (Bucov.) = busuioc-roșu. PANȚU, PL.

3°. = poroinic. PANȚU, PL. Plantă ce înflorește în Maiu; are flori albe și roșii. PĂSCULESCU, L. P.

4°. (*Bujor-de-munte*) = smîrdar. PANȚU, PL. *Culmile nu au altă îmbrăcăminte decât podoaba umilită a plantelor pitice... bujor-de-munte...* MEHEDINȚI, R. 8.

II. P. anal. S. m. Nume de bou s. de vițel cu părul roșu. MARIAN, O. I 257, cfr. DAMÉ, T. 181, PAMFILE, C. Cfr. rujan.

[Ad II are și o formă fem.: bujoară = nume de vacă roșie. MARIAN. | Și: bușor s. m. (ad I 1°) ANON. CAR., PANȚU, PL., buja s. f. (ad I 1°) GRIGORIU-RIGO, M. P., bajor s. m. LEON, MED. 24, bujór s. m. (ad I 1° și 4°, afară de aceea și „știr-roșu“) JAHRESBER. VIII 81, PANȚU, PL., bojorul-broaștei = florile de trifoiu sălbatic (Voila, comit. Făgăraș). VICIU, GL., (+ruja) buja s. f. (ad I 1°) GRIGORIU-RIGO, M. P. | Diminutiv: bujorăș s. m. (ad I 1°) BARONZI, L. P. I 129/107, cfr. bujorel. | Derivat: bujorean, -ă subst. = nume de bou (s. de vacă) cu părul roșu (și nume propriu, de familie). MARIAN, O. I 257.]

— Din slav. (bulg. și sârb.) božur, idem (I 1°).

BUJORĂ vb. I° v. îmbujoră.

BUJORĂȘ s. m. (Bot.) } v. bujor.

BUJOREAN, -Ă subst. }

BUJOREL s. m. (Bot.) I. 1°. *Orchis papilionacea*. 2°. *Orchis Morio*. 3°. *Amarantus caudatus*. 4°. *Pied de poule (Ranunculus repens)*. 5°. *Pied de coq (Clavaria botrytis)*. II. Nom de bœuf. III. Danse paysanne.

I. (Bot.) 1° = gemănariță. PANȚU, PL. *Bujorelul vioiu, rumen*. ALECSANDRI, P. III 55. *Frunză verde bujorel*. MĂNDRESCU, L. P. 66/13. || bujorel-de-munte = smîrdar. *Pâlc de bujorei-de-munte (roze de Alpi)*

bine înfloriți. TURCU, E. 45, cfr. 206. || Fig. *Celui frumos [i se zice] bujorel*. ȘEZ. II 47/30.

2°. = untul-vacii. PANȚU, PL.

3°. = poroinic. LEON, MED. 60.

4°. = floare-de-leac. PANȚU, PL. 98.

5°. = rămurèle. DDRF.

II. P. anal. Nume de bou s. de vițel cu părul roșu. MARIAN, O. I 257.

III. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/5, PAMFILE, J. III.

[Feminin: bujorică adj. și s. f. (ad I 1° fig.) = roșie (la față) ca bujorul. *Copila cadîului... Bujorică se făcea*. ALECSANDRI, P. P. 150/11; (ad II) = nume de vacă s. vițeală roșie. MARIAN, O. I 257; (însemnează și o) haînă femeiască. H. VII 486.]

— Diminutivul lui bujor, derivat prin suf. -el.

BUJORI vb. IV^a. v. îmbujoră.

BUJORICĂ adj. și s. f. v. bujorel.

BULĂ s. f. 1°. *Haillon*. 2°. *Femme de mauvaise vie*.

1°. (Năsăud) Haînă rea, zdreanță, buleandră. *Îa aruncat bulele'n drum*. BUGNARIU, NĂS. 2°. (Bihor) Femeie stricată, fleoarță, târfă. POMPILIU, BIH. 1006.

— Cfr. ung. *bulya* „cârpă; femeie stricată“. TDRG.

BULĂ † s. f. *Femme turque*. — (Sârbism; în Ban.) Turcoaică. *Bulă* = turcica mulier. ANON. CAR. [Derivat: † bulăsc, -ească adj. = făcut de Turcoaice. *Bulăské* = quod turcicae mulieres conficiunt. ANON. CAR.; cfr. (*bulească*) PAMFILE, J. II 317.]

— Din sârb. *bula* „Turcoaică“.

BULĂ s. f. *Boule; bulle*. — (Antic.) Mică sferă (de metal) goală înăuntru, ce o purtau atârnată la gât, până la vârsta de 17 ani, copiii patricienilor romani (în credință că-i apăra de rele); cfr. baiera (I 3°). [Ist.] Greutate în formă de sferă (mai ales de plumb) ce se atârna de pecetea actelor s. misivelor oficiale; p. ext. pecetea însăși și actul s. misiva provăzută cu ea (cfr. *hrisov*), spec. misivă a Papei. *Și-au trimis sentența sa pecetluită cu bulă de aur*. ȘINCAI, HR. I 192/31. *Mai jos în aceeași bulă, nobilimea și plebea Munteniei sânt numite iarăși Vlachi-Romani*. HASDEU, I. C. 42/31. *Asupra-mi Siatu Quint a îndreptat o bulă Din Vatican*. I. NEGRUZZI, VI 504/28. || (Franțuzisme) Mică sferă (de metal, de sticlă) goală înăuntru; cfr. glob, gogonea, gogoasă. *Într'un vas de sticlă... se află o figurină de porcelană, atârnată de o bulă de sticlă*. PONI, F. 57/5. | Bășică; cfr. bulbuoc. *Bulă de aer*.

— N. din lat. *bullă*, idem (cu unele accepțiuni după fran.). Cfr. bulbuoc.

BULAMĂC s. m. *Pilier, poteau*. — Stâlp gros (de stejar), de poartă sau de zaplaz, pocumb. DIȚ. [Și: bulumăc s. m. PONTBRIANT, cfr. (înșirat între materialele de dulgherie) H. VII 227.]

BULĂT s. a. (Dog.) *Couteau de tonnelier*. — Cuțit de dogar cu care se fac cercurile. DAMÉ, T. 88.

— Din rus., rut. *bulatъ* „oțel“ TDRG. (s. din ture. *bulat*).

BULĂTĂU s. a. *Mare*. — (Mold., Bucov.) Iaz glod cu broaște multe (ȘEZ. I 177), băltoacă. *O știut un bulătău mare, fără fund; când o ajuns, o fost prund, au fost rămas numai o leacă de bălțiță*. ib. I 177/25. [Și: *bolătău* s. a. = un loc așezat unde se strânge apă, apă stătătoare. ȘEZ. V 28/28, cfr. H. X 534, *bolotău* s. a. = heleșteu, iaz (Bucovina). Com. COVAȘĂ, *bolotugă* s. f. *Înainte a iadului eră o bolotugă neagră de apă, care închidea și oprea întraea în iad*. ȘEZ. V 33/11, (Ban.) *bolotroacă* s. f. = apă stătută: *Nu bea bolotroacă*. GR. BĂN. Cfr. băracă.]

— Din rus., rut. *boloto* „mlaștină, nămol“. Cfr. baltă, baltău, etc.

BULB s. m. și a. *Bulbe, oignon*. — (Bot.) Umflătură în formă de ceapă a unor plante, alcătuită din pielețe și foi rudimentare cărnoase lipite strâns unele de altele; cfr. tuberculă. După ce pronunță acest descântec, mănâncă și bulbul brândușei. LEON, MED. 26/10. | Un fel de boboc s. mugur terminal care se desvoită sub pământ sau la suprafața pământului. || (Anat.) Umflătură rotundă în unele organe, protuberanță, bulbucătură; spec. (Anat.) *bulbul rahi-dian* = umflătura care termină partea superioară a măduvei spinării. [Plur.: *bulbi* și *bulburi*. | Adj.: *bulbós, -oasă* = (Bot.) format dintr'un bulb, a cărui rădăcină e un bulb, p. ext. ca un bulb; cfr. bulbucăt. Cu tulpină cam bulboasă. GRECESCU, FL. 36/24.]

— N. din lat. *bulbus*, idem. Cfr. bulbuc.

BULBÁC s. m. — *Étranger* (en mauv. part.). — Vetic (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

BULBOÁCĂ s. f. v. bolboacă.

BULBOANĂ, BULBONITĂ s. f. v. bolboană.

BULBÓR s. m. (Bot.) v. bălbor.

BULBÓS, -OĂSĂ adj. v. bulb.

BULBÚC s. m. 1°. *Bulle, bouillon, écume*. 2°. *Tournant d'eau*. 3°. *Globe*. 4°. *Bouton de fleur*. 5°. *Boulevard*: *Trollius europæus*.

1°. Bășică de apă (LB.), care se face pe suprafața unei ape, mai ales când plouă, cfr. bolboroși (MARIAN) s. când apa clocotește (LM.), p. ext. bășică de săpun (TDRG.), clăbuc (de spumă, la gură). *Zvârteam câteva* [pietre în știoalnă], *de încuiam pe dragul în fundul știoalnei, cu bulbuci la gură*. CREANGĂ, A. 65. *Plouă ploaie cu bulbuci*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 313.

2°. P. ext. Vârtej de apă. CANDREA, T. O.

3°. P. anal. Corp rotund ca o bășică, glob; spec. globul ochiului, gogoasă (8°), boboș. *Bulbucii mare* [= mari] *la ochi*. DOSOFTEIU, V. S. 46/2. *Un lanțuș [de] aur, cu 96 bulbuci* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 235. *Bulbuc de aur, în piele de taur?* (= Soarele.) GOROVEI, C. 350.

4°. P. anal. Boboc (de floare). BUD, P. P. *Ieșea un glas... printre bulbucii de nufăr*. RETEGANUL, P. I 48/16, cfr. 50/14.

5°. P. anal. (Bot.) *Bulbuc(-de-munte)* = o plantă ierboasă, cu flori mari, globuloase, galbene și cu vinișoare verzi pe din afară, numită și: bălbor, (Brașov) bulbor, (Transilv.) bulbuc(ul)-de-munte, gloanță, măr-auriu (PANȚU, PL.), fusta-rândun-elii. *Cu struș* [= buchet] *verde de bulbuci*. BUD, P. P. 5. *Pe cea luncă cu bulbuci*. ȘEZ. IV 234/8, v 43. || *Bulbuc(-de-baltă)* = calcea calului. PANȚU, PL.

[Și: *bolbóc* s. m. (ad 1°) *Laptele săgetă în hărădău în linii drepte, care se fărâmau în bolboci când izbeau înăuntru și abureau ușor*. SANDU, D. N. 223, *bolbóc* s. m. *Bolbuc în genune, Trosc peste pădure?* (= *Curcubeu*.) GOROVEI, C. 123, (+ *borborosi*) *borbóc* s. m. (ad 1°) *Dunărea se liniștește, După ce borboci făcea*. MAT. FOLC. 82, *bulbús* s. m. (ad 1°) *Picăturile ploaii... picând pre ape stătătoare fac beșici sau bulbuși*. CALENDARIU (1814), 84; (ad 3° + *boboș*) s. *albuș* 2°) *Din fața obrazului... Din bulbușul ochilor*. GRIGORIU-RIGO, MED. P. 129, *bulbúruc* s. m. = bășicuță la suprafața apei, când fierbe s. când e turburată. RĂDULESCU-CODIN, L. || Diminutive: *bulbucel* s. m. (ad 3°) *Am doi bulbucei, Cu doi copăcei, Unde merg, nu pot fără ei?* (= *Ochii*.) GOROVEI, C. 253 (și planta calcea-calului PANȚU, PL.), *bulbucel(-de-munte)* = bulbuc (5°) PANȚU, PL., *bulbucit* s. m. (ad 1°) LB. || A djectiv: *bulbucós, -oasă* = plin de bulbuci, care scoate s. face mulți bulbuci; bulbucăt. *Bulbucós[i] ochii*. DOSOFTEIU, V. S. 46/2.]

— Cuvânt de origine onomatopeică. (Cfr. pe de o parte lat. *bullā* „bășică“, *bullare* „a face bășici“, care în limbile romanice apar uneori cu reduplicare, precum în sard., camp. *bumbulla*, log. *burbuđđa*, span. *borbolla*, portg. *borbulha* „bășică“, span. *borbollar, borbotear* „a țâșni din pământ, a clocoti“, etc. MEYER-LÜBKE, R. WB. No. 1385-1386; — pe de altă parte v.-rus. *bubulja* „picătură de ploaie“, rut. *bulbulkaty* „a face bășici“, *bulbuki* „o plantă“, sârb. *bobuk* „bășică de apă“, *bubuljica* „bășică“, slov. *bolbljati* „a face bășici“, ceh. *boubel, bublina* „bășică de apă“, polon. *babel* „bășică de apă s. de săpun“, cfr. BERNEKER, SL. WB. 78, JAHRESBER. v 307; — în sfârșit onomatopeea românească *bul* și *băldăbăc*. Din aceeași tulpină par a derivă și cuvintele *bolboacă, bolboană*. Neprobabil e deducerea întregii familii din lat. *volvicare CDDE. nr. 788; dar e posibil ca în cuvintele românești — cfr. mai ales înțelesul 3° — să fi rămas urme din lat. *bulbus*, care însuși pare a fi onomatopeic și înrudit cu *bullā*).

BULBUCĂ vb. I. 1°. *Bouillonner*. 2°. *Être en saillie*. II. *Ecarquiller* (en parlant des yeux).

I. Refl. 1°. (Despre apă) A face bulbuci, bășici. LB., MARIAN. || Fig. (Despre oameni) A se mânia. LB.

2°. A ieși în afară formând o ridicătură rotundă, a ieși în relief, cfr. bombă. *El apucă cu amândouă mâinile de muchea unei lespezi ce se bulbucă mai mult din fața păretelui*. I. CIOCĂRLAN, P. P. 43.

II. Trans. (Despre ochi) A holbă. CANDREA, T. O., cfr. căscă, zgâi, boldi, beli, bleođi, bloi, boboșă.

[Mai ales sub forma part.-adj. *bulbucăt, -ă* adj. = ridicat în formă de bulbuc (MARIAN), ieșit în afară, formând o umflătură s. ridicătură rotundă, spec. (despre ochi) boboșati, ieșiți în afară și umflați; cfr. bombat, bumbi, gogonat. *Sânt un felu de cercei bulbucăți*. I. IONESCU, M. 713. *Își aruncă pocitura bulbucății ochi de broască*. EMINESCU, P. 246. *Fruntea mare și bulbucată*. ȘEZ. IV 18/12. (Substantiv, Bot.) *Bulbucăți* = *barașoiu* (1°). BĂRCIANU, ION CR. IV 53. | Și (derivat din *bulbuc*): *bulbuci* vb. IV^a (ad I 1°) = a face bulbuci s. clăbuci (despre lichide în fierbere s. în curgere). *Căldare cu plumb topit și bulbucindă*. DOSOFTEIU, V. S. 4/2. *Din fundul lacului ieșea un glas, bulbucind prin undele lacului*. RETEGANUL, P. I 48/15. *Acolo unde s'a bulbucit apa, e un loc adânc* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. *Valurile bulbucea*. ALECSANDRI, P. P. 28^b/20, cfr. ALEXICI, L. P. I 177/2. (+ *bolboacă*) *bolboacă* vb. I TDRG., *bolboci* vb. IV^a intrans. = a bălăci. *Fiare... care bolboceau în bălțile-i* [= ale Dunării] *revărsate*. ODOBESCU, II 264, *bolboia* vb. I refl. = a se uita urt la cineva, înholbând ochii. RĂDULESCU-CODIN, (+ *boboș*) *bolboșă* vb. I^a, *bolboși* vb. IV^a = a holbă ochii. *Bolboșea ochii*. DELAVRANCEA, S. 92. *Cu ochii refecați, Mari și bolboșati*. PĂSCULESCU, L. P. 288^b/3. | Derivat: *bulbucătură* s. f. = protuberanță, parte proeminentă și umflată, cfr. bulb, cucuiu, coceașă. *În creștetul capului, [schitul] are o bulbucătură*, ap. TDRG. *Stălpii albaștri și roșii, tăiați bogat în unghiuri și în bulbucături*. IORGA, N. R. A. I 205.] — Cfr. bulbuc.

BULBUCÉL s. m. v. bulbuc.

BULBUCÍ vb. IV^a v. bulboacă.

BULBUCÓS, -OĂSĂ adj. } v. bulbuc.

BULBUCŪȚ s. m. }

BULBURĂ vb. I v. bolborosi.

BULBÚRUC, BULBÚȘ s. m. v. bulbuc.

BULCĂ s. f. *Petit pain*. — (Bucov., rutenism) Franzelă, pânișoară, jimblă. MARIAN, NA. 101, 136, com. A. TOMIAC. *Î dau [copillui] oul și o bulcă în mână*. MARIAN, NA. 425, cfr. NU. 717. [Plur. *bulci*.] — Din polon. *bułka*, idem. Cfr. blucă.

BÚLCIU s. a. v. bâlcu.

BULCIUG s. a. (Ban.; ungurism) Iertăciunile la morți. VICIU, GL.

— Din ung. bolcsú „rămas-bun“. Cfr. bâlcu.

BULDÓG s. m. *Bouledogue*. — Soiu de câne cu capul mare, cu botul turtit, cu fălcile ieșite, rău, un fel de box, mai mare la stat; fig. om agresiv, pururea gata a ataca pe alții s. a se apăra cu strășnicie.

— N. din fran. (< engl. bulldog, propriu „cânetaur“, din *bull* „taur“ și *dog* „câne“.)

BULDUȘI vb. IV^a v. budului.

BULEÁC s. a. v. bulicher.

BULEÁCĂR s. a. (Transilv.) *Maquis*. — Tot felul de iarbă amestecată cu uscături, cu spini, bungeac; cfr. bujaie. *Abi amputut ieși din buleacăr* (Lupșa). VICIU, GL.

BULEÁDRĂ s. f. 1°. *Haillon*. 2°. *Femme de mauvaise vie*. 3°. Nom de chien.

1°. Haină, veșmânt, țol (com. I. IONESCU, BUGNARIU, NĂS.); haină veche (ALECSANDRI, T. 1765), veșminte ponosite care nu se mai pot întrebuința (SIMA, M.), leancă (PAMFILE, J. I.); zdreanță, cărpă, petec de lepădat (COSTINESCU). Tot ce cuprinde portul [țărănesc], în afară de albituri poartă numele de straițe cât este nou și pe cel de *bulendre* după ce s'a învechit. PAMFILE, I. C. 347, cfr. 370, id. J. I 330, 346. *Care și căruțe bulgărești... pline de bulendre*. ZAMFIRESCU, R. 83. *La ce sânt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?* ISPIRESCU, L. 215. *Cu antereu negru-verde, Din bulendre nu se vede*. MARIAN, SAT. 216. | Fig. *Jandarmul: O hârtie de la subprefectură. Na-ți-o!* — *Toader: Iar o buleandră de hârtie?* ALECSANDRI, T. 697.

2°. Femeie stricată, depravată, prostituată, cfr. târfă, fleoartă, bulă¹. LB., FRÂNCU-CANDREA, R. 50, BUGNARIU, NĂS., SIMA, M.

3°. Nume de câne. H. XI 517.

[Diminutiv: *bulendruță* s. f. (ad 1°) *Scutece, față și alte bulendruțe*. SEVASTOS, N. 330/30. | Adjectiv: *bulendros*, -oasă = zdrențuros, petecit, cărpit. LB.]

— Etimologia necunoscută. După TDRG. din *bulă¹ + fleand(u)ră, șuleandră*; după Philippide, *Principii*, 151, înrudit cu *bleandă¹*. Cuvântul românesc amintește viu pe *balandra romanic (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 892), care pe de o parte însemnează „un fel de veșmânt larg“ (ital. *palandra*), n.-prov. *balandra*, span. *balandran*), pe de altă parte are un înțeles peiorativ, întrebuințându-se despre persoane (tirol. *balandra* „persoană nestatornică, desfrânată“, bresc. „curvă“, milan. „om care nu se ține de cuvânt“, com. „persoană desfrânată, care fuge de lucru“), cfr. PONTBRIANT.

BULEÁRCĂ s. f. v. holercă.

BULEBĂȘĂ s. m. v. bulucbaș(ă).

BULENDRÓS, -OĂȘĂ adj., subst. } v. buleandră.

BULENBŪTĂ s. f. }

BULESC, -EĂSCĂ adj. v. bulă².

BULETÍN s. a. *Bulletin*. — Scurtă comunicare oficială publică, tipărită. *Povestirea în proză e un simplu buletin de îngropare*. IORGA, L. II 86. *Buletin medical* (în privința sănătății unui personaj public). | Publicație periodică oficială (a unei autorități, instituții s. societăți). *Trebuința ce este de a se întocmi un buletin pe seama Sfatului*. ŪRICARIU, VIII 167/26. *Mă vesti prin gazată și prin buletin de fiu și moștenitor al său*. GORJAN, H. II 92/27. *Buletinul ministeriului instrucțiunii publice*. | P. anal. *Buletin de vot*, hârtie pe care e scris sau tipărit numele candidaților la o alegere.

— N. din ital. *bulletino*, idem (derivat din *bullo* „bulă^{3a}“).

BULEVÁRD s. a. *Boulevard*. — (Învechit) Partea din afară a unor fortificații (cfr. bastion, baștă); fig. ceea ce e expus, prin poziția sa înaintată, a primii cele dintâi atacuri și a ocrotii astfel ceea ce se află la spatele său, zid de apărare. *Legiunile românești patru veacuri fură campionul creștinătății și bulevardul Europei*. BĂLCESCU, M. V. 589/11. *Noi trebuie să fim un adevărat bulevard între cele două imperii*. D. ZAMFIRESCU, R. 15. | P. ext. (Astăzi) *Stradă largă (și lungă) cu sir de arbori de amândouă părțile (asemenea străde fiind făcute întâi în jurul orașelor, în locul vechilor fortificații)*. *Pe-atunci nu erau cluburi, presă, bulevard*. GHICA, s. 86. [Derivat: *bulevardier*, -ă adj. = de pe bulevard, al celor ce se primbă de obicei pe bulevarde (le Parisului). *Adoptare a spiritului bulevardier francez*. IORGA, L. R. II 82, (fam.) *bulevardistă* s. f. = femeie de moravuri ușoare care umblă (noaptea) pe bulevarde.]

— N. din fran. (< germ. *Bohlwerk*, propriu „întăritură de bărne“, bulevardele din evul mediu fiind întărituri de pământ susținute de bărne).

BULF s. a., **BULFÉIE** s. f. }

BULFÉIU s. a., s. m. }

BULFÉLE s. f. plur. }

BULFÉU, -ÉIE adj. v. buft.

BULFÉU s. a. și m. *Chevilles* (reliant les deux bois horizontaux du joug). — Fiecare din cele două speze care leagă ceafa (s. cerbicea) jugului de policioară, numit pe aiurea și lopătică, fiular s. jigla. Cfr. DAMÉ, T. 13, 17, PAMFILE, I. C. 138, H. IV 11, XVII 31, 118. *Țucu-ți, lele, ochii tăi, Când vor fi frunze'n bulfei; Țucu-ți, lele, gura ta, Când a'nfrunză tânjiala*. RETEGANUL, OH. 169. *Ei că mi-o tăia Resteie, Bulfeie, Dalbe strămurări, Pari pentru căldări*. TEODORESCU, P. P. 454. [Se întrebuințează mai ales la plural: *bulfeie*, dar și *bulfei* (DAMÉ, T. 13, H. III 118), *bulfélé* s. f. plur.: unesc ceafa cu policioara, la căruță. H. IX 416. Din plur. s'a reconstruit și un singular nou: *bulféiu* s. a. și m. (H. IV 56, JIPESCU, O. 55). *Mă auseiu în pădure, Să taiu un resteu și bulféiu*. PĂSCULESCU, L. P. 97^b, și *bulféie* s. f. (H. II 88). | Și: *bolféu* s. a. și m. (cu plur. *bolfei* și *bolfeie* DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 138). *În codri-or intră Și ei or tăia Restei, Bolfei Și dalbe stremănări* (Dobrogea). MARIAN, O. I 266, *belféu* s. a. DAMÉ, T. glosar (plur. *belfeie* PAMFILE, I. C. 138 = lemnele care împreună polița cu cerdița, la jug. FRÂNCU-CANDREA, R. 49), *bălféu* s. a. și m. (Constanța și Bihor) *Bălféie* = cele două speze de la jug, care leagă partea de sus, numită cerbice, cu cea de jos, numită lopecioară. REV. CRIT. IV 337, cfr. DAMÉ, T. 13, 17; *burféie* s. f. plur. (H. IV 86); (reconstruit) *bulf* s. a. H. XI 283.]

— Din ung. *bélla*, idem (prop. „lemnul din lăuntru“). MĂNDRESCU, UNG. 138.

BULG s. m. v. bulgăre.

BULGÁR, -OÁICĂ, -CĂ, subst., (literar) -Ă adj. *Bulgăre*. — Numele etnic al poporului care locuiește în Bulgaria, cfr. Șchiau, spec. (în România) cultivator de legume (de naționalitate bulgară), confundat însă de popor cu Sârb. *Chioa este dată în arendă... unui Bulgar*. I. IONESCU, P. 350. *Coliba de stuh a Bulgarului*. SADOVEANU, SĂM. VI 164. *Dracul a mai văzut cal verde, porc deochiat și Bulgar deștept*. ZANNE, P. VI 23. *Literatura bulgară*. [Și: † *Bolgării* s. m. DOSOFTEIU, ap. TDRG., † *Bălgăr* s. m. DOSOFTEIU, ap. HEM. 3050, *Bulgărin*. *La malul Bulgărinului*. MARIAN, D. 84. | Diminutiv: *Bulgărăș* s. m. (și un dant țărănesc. SEVASTOS, N.

281⁶, PAMFILE, J. III. | Augmentativ: (în batjocură) **Bulgăroin** s. m. *Bulgăroi cu ceața groasă*. EMINESCU, P. 247. | Adjectiv: **bulgăresc**, -ească, adverb: **bulgărește**. *Czara bulgeraskă = Bulgaria*. ANON. CAR. *Teancuri de traftoloage... bulgărești*. CREANGĂ, A. 134, (substantivat) **bulgărească** s. f. = numele unui danț țărănesc (SEVASTOS, N. 281⁶, PAMFILE, J. III, MUSCEL, 29), brâu (H. II 285, VI 228), numit și **bulgărește** SEVASTOS, N. 281⁶, PAMFILE, J. III. *Vorbește bulgărește*. | Colectiv și abstract: **bulgărime** s. f. = totalitatea Bulgarilor. *Toată Greco-bulgărimea e nepoata lui Traian!* EMINESCU, P. 247, (rar, în Mold.) **bulgărie** s. f. = grădină de zarzavat (ținută de Bulgari). *În stânga, pe malul dinspre Galați, o bulgărie își întindea răzoarele lungi*. SADOVEANU, SĂM. VI 164. Țara: **Bulgăria**. | Verb: (rar, în Mold.) **bulgări** vb. IV^a = (intrans.) a se ocupa cu cultura legumelor TDRG.; (refl.) a-și lepăda naționalitatea și a se face Bulgar (în acest înțeles din urmă, mai obișnuit): **bulgariză** vb. I^a refl. *Cei rămași... își pierd naționalitatea și se bulgăresc*. IORGA, L. II 186.]

— Din slav. (paleosl. *blagarinŭ*, bulg. *blagarin*, -arka, sârb. *bugar*, rus. *bulgarŭ*; cfr. turc. *bulgâr*, ung. *bolgâr*). Cfr. dubletul bulgăriu.

BULGĂR † s. m. *Maire*. — (Transilv.; uncurism) Primar. LB.; cfr. șoltuz, vornic. *Marcu Lachinie, consulul sau bulgărul coloniei cei din Sarmizegetuza*. ȘINCAI, HR. I 11³⁶.

— Din ung. *polgár* (mester), idem (din germ. *Bürgermeister*). Cfr. *pârgar*.

BULGĂR s. m. v. **bulgăre**.

BULGĂRĂȘ s. m. v. **Bulgar** și **bulgăre**.

BULGĂRE s. m. *Pelote, boule, motte*. — Masă (solidă, compactă) de formă (aproape) sferică, cfr. bruș, boboloș, cocoloș, blucă, boț, bulz, lo-stopană, colcovan, glod (2°). *Bulgăre de pământ* (LB., H. IV 245), *de gheață* (H. V 3), *de sare* (PANN, ap. GCR. II 365²⁰, FUNDESCU, L. P. X 119²⁶⁻⁷, H. IV 14), *de aur* (GOROVI, C. 212, 349, TEODORESCU, P. P. 232^b), *de argint* (H. IV 52), *de tămâie* (ȘEZ. I 153³⁴), *de mămăligă* (N. REV. R. I 41), *de caș* (DONICI, ap. TDRG.), *de iască* (ZANNE, P. I 196, II 65, BARONZI, L. P. I 85¹⁴), *de rouă* (BIBLIA 1688, 380¹/₁₁, BIBLIA 1795, ap. GCR. II 159¹⁰⁻¹). Numele de bolovani se dă la bucățile de pământ compacte, mai mari de cât oul. Acestora li se mai zice și **bulgări** sau *glozi*, dacă sânt pe drumuri, formați din îngheț sau uscăciune. H. IV 245. *Prin geruri se zdrobesc bulgării* [arăturilor]. I. IONESCU, C. 6. *Acest bulgăre... ce se numește pământ*. EMINESCU, N. 65. *Luă un bulgăre și zvârlă în ei*. SANDU, SĂM. VI 1073. *Zvârr! de vro două trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește*. CREANGĂ, A. 49. † (Adverbial) *Sănătos bulgăre*: ca piatra. *Băieți sănătoși bulgări se joacă pe la portite*. AGĂRBEANU, LUC. V 35. *Plin de bulgări* = drăcos. ION CR. III 345. [ȘI: **bulgăr** s. m. = cocoloș de aur, omăt, etc. (SIMA, M.), **bulz** (ȘEZ. II 23²¹). *Și Domnul Dumnezeu făcu pre om den bulgăr de pământ*. PALIA (1582), ap. TDRG., cfr. LB., (primitivul?) **bulg** s. m. *Fie voinici, pe căți bulgi*. HODOȘ, C. 95. *Duceă... bulg de aur junilor*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 513. | Diminutive: **bulgărăș** s. m. *Bulgărăș de sare* (ȘEZ. II 165²⁰), *de gheață* (JARNÍK-BĂRSEANU, D. 297, MAT. FOLC. 395), *de aur* (GOROVI, C. 248), *de argint* (SADOVEANU, SĂM. VI 339), *de teiu* (TEODORESCU, P. P. 273^b), **bulgărel** s. m. COSTINESCU. | Adjectiv: **bulgăros**, -oasă = cu bulgări, plin de bulgări. *Toloaca este vârtoasă și bulgăroasă*. I. IONESCU, C. 177, (substantivat) *Bulgăroasă*: un fel de strugure. H. IV 83. | Verb: **bulgări** vb. IV^a trans. și refl. = a arunca (unii într'alții) cu bulgări (de zăpadă). COSTINESCU, (în acest înțeles, la Brașov, și: **imbulgări** vb. IV^a); a lipi casa, graj-

dul, etc. cu baligă (de obicei de vacă) amestecată cu lut și cu bulgări (sfărâmături) de pietre și de cărămizi. [Bechetul] *durat din ostrețe bulgărite*. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920; substantivul de la acesta: **bulgăreală** s. f.] — Cfr. **bulz**.

BULGĂREALĂ s. f., **BULGĂREL** s. m. v. **bulgăre**.

BULGĂRESC, -EASCĂ adj., s. f. } v. **Bulgar**.

BULGĂREȘTE adv.

BULGĂRI vb. IV^a v. **Bulgar** și **bulgăre**.

BULGĂRIA, **BULGĂRIE** s. f.

BULGĂRIE s. f., **BULGĂRIN** s. m. } v. **Bulgar**.

BULGĂRIU † s. a. (Comerț) *Cuir de Russie*. — (Turcism) *Piele de iuft, teletin*. ȘIO. *Bulgari de 7 parcele 1 leu vechiu* (a. 1761), ap. ȘIO. [Și †: **bolgariu** s. a. *Niște piei de capre și douăspredzeace bolgarii* (sec. XVII). IORGA, D. B. 36, † **bungariu** (atributiv) *Zece lei niște hamuri bungarii de doi cai* (a. 1767). URICARIUL, XVII 55¹⁰.]

— Din turc. **bulgari**, idem. ȘIO. Cfr. dubletul **Bulgar**.

BULGARIZĂ vb. I^a, **BULGĂROIU** s. m. v. **Bulgar**.

BULGĂROS, -OĂSĂ adj. v. **bulgăre**.

BULGHEANĂ s. f. (Bot.) v. **bulugheană**.

BULGUÎ vb. IV^a (ș. d.) v. **băigui** ș. d.

BULGŪR s. m. sing. 1°. *Blé moulu gros, blé pilé*. 2°. *Farine de sarrasin*.

1°. Grâu măcinat mare, urlueală de grâu, din care se prepară bucate (LM.), grâu răsnit (H. VII 172) s. pisat (ALECSANDRI, T. 1752, TEODORESCU, P. P. 168^b, MARIAN, NU. 657). Cfr. păsat. Cfr. H. III 489, VII 185. *Borș cu bulgur*. H. III 132. *Puțintel bulgur...*, *cu învărtită la sfârșit*. ALECSANDRI, T. 187. *Plachii, une-ori făcute cu orez, dar mai de multe ori amestecat cu bulgur și cu păsat*. MARIAN, NU. 657.

2°. Făină de hrișcă. GRECESCU, FL. 512, PANTU, PL. 122.

— Din turc. **bulgur**, idem.

BULHĂ s. f. *Bloc de pierre*. — (În Munții-ăpușeni) Piatră din baie [= mină], ruptă din stâncă prin influențe meteorologice (VICIU, GL. 93), piatră surpată (FRÂNCU-CANDREA, M. 41). Cfr. **bălfă**, **bolovan**.

BULHĂC s. a. *Petit lac, mare*. — Lăculeț, băltău, smârc. CREANGĂ, GL., cfr. WEIGAND, B. B. 94. *Apele cele mai bune pentru topit [înul și cănepa] sânt... toate bălțile, toate banele, bulhacurile și apele stătătoare*. I. IONESCU, C. 153. *Scroafa cu purceii din bulhacul peste care... dăduse moșneagul*. CREANGĂ, P. 101, cfr. 75. *Să ai casa racului, în fundul bulhacului*. SEVASTOS, C. 175¹⁶, cfr. 73¹⁰. [Plur. -*hacuri*. | După CIHAC, II 8, și: **bălhac** s. a., (+ *băltoacă*) **bălhoacă** s. f. *Amândoi își târăsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic... de noroiul bălhoacelor de prin mahalale*. VLAHUȚĂ, N. 109.]

— Etimologia necunoscută. (Forma originară pare a fi *bălhac*, cuprinzând aceeași tulpină pe care o întâlnim și în cuvântul **bălhuiu** (Bălhuiu), cfr. **băhli**.)

BULHUÎT, -Ă adj. *Abasourdi, ahuri*. — Tărbăcit, buimăcit (Săliște, comit. Sibiu). Com. A. BANCIU. Cfr. **buigui**.

BULI interj. Onomatopee prin care se exprimă sunetul produs de apa care înghețe un corp. *Buli, buli, auziiu încă, și pe neașteptate am simțit că apa m'a cuprins din toate părțile*. CONTEMPORANUL, III 828. [Citește: *buli*.]

BULIBĂȘĂ s. m.

BULIBĂȘI † vb. IV^a refl. } v. **buluc-baș(ă)**.

BULICHER s. a. (*Mauvais*) *couteau*. — (Mold. și Bucov.) Cuțit mare și lung (ȘEZ. VIII 88), cuțit rău, cioarsă (CREANGĂ, GL.), cfr. *custură*, *briptă*. *Scoate bulicheriul din teacă, îl dă pe amânariu și începe a ciocârți un gărneț de stejar*. id. P. 125. [Și: *buliter* = *bulihécui* s. a. = cuțit stricat (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, cfr. ȘEZ. VIII 88, (+ *buric*, căci cu astfel de cuțite taie la sate moșele buricul copilor) *buricâr*, (cu schimb de sufix) *buricăș* = cuțit ieftin, cu prășele de lemn (Brașov, Bran); (reconstruit?) *buleac* s. a. = cuțit s. briceag ruinat. H. IX 37.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 486, îl compară cu ung. *bugyli* „briceag cu prășele de lemn.“)

BULIE s. f. v. *bălie*.

BULIGĂ, **BULIGĂTE** s. f. (Ornit.) } v. *uligaie*.

BULIGĂIU s. m. (Ornit.) }

BULIGHEANĂ s. f. (Bot.) v. *bulugheană*.

BULIHĂU s. a. (Bot.) Dudău, iarbă mare ce crește la târlitură. CONV. LIT. XLIV 3. [La plur.] *buliheie* = tulpini de plante, tuleie (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Și: *bulihoiu* s. a. = cotor. MARIAN.]

BULIHÉCIU s. m. v. *bulicher*.

BULIHÓIU s. a. (Bot.) v. *bulihău*.

BULÍN s. a. *Pain à cacheter*. — Mic petec rotund de cocă uscată, de lipit scrisori s. hârtie s. de învâluit medicamentele (prafurile) cu gust amar și neplăcut (BIANU, D. S.). *Bolnavul ia chinină în bulinuri*. [Plur. *-line* și *-linuri*. || Și (rar): *bulină* s. f. *Scrisoarea eră lipită cu o bulină*. L. NEGRUZZI, ap. TDRG.]

— Din n.-grec. *μπουλίνη*, idem. TDRG.

BULIÓN s. a. (Culin.) 1º. *Bouillon*. 2º. *Marmelade de tomates* (sans sucre).

1º. Măncare lichidă care se obține fierbând în apă carne, legume, ierburii; cfr. *supă*, *fiertură*. *Bulion* cu ou. | Spec. (Bacteriol.) *Bulion de cultură* (de microbi), bulion de vacă s. de puui preparat ca mediu de cultură bacteriologică.

2º. Magiun (fără zahăr) sau pastă de pătlăgele (și ardei) roșii, întrebuintată la gătitrea bucatelor. *O sticlă de bulion*. *Turte de bulion*.

— N. din fran. (din *bouillir* „a fierbe“).

BULITÉR s. a. v. *bulicher*.

BULIUCBĂȘ(Ă) † s. m. v. *buluc-baș(ă)*.

BULȚ s. m. și a. v. *bulz*.

BULUBĂȘ(Ă) † s. m. v. *buluc-baș(ă)*.

BULUBŪC s. m. = *tăraș*. PAMFILE, I. C. 403.

— Metatezat din *bubuluc* (= *babalac*).

BULŪC s. a., adv. I. 1º. *Compagnie*. 2º. *Grand nombre*. II. 1º. *En troupe serrée, en masse compacte*. 2º. *En foule, avec précipitation, pèle-mêle*.

I. S. a. 1º. † (Milit. Mold. de pe la sfârșitul sec. XVI până la începutul sec. XIX). Unitate tactică, detașament corespunzând cam unei companii de soldați (înlocuind pe vechiul ceată și steag, și une-orisinoim cu *drămbă*), cfr. *roată*, *stol*. *Tocmala oștilor, toate bulucurile și printre bulucuri și loc deșert, să aibă loc deschis alte bulucuri*. M. COSTIN, LET. I 16₃₁. *Au mai ieșit steagurile leșești și au mai lovit pe o drămbă (buluc) de Tătari*. id. ib. I 243₉. *Au trimis hatmanul pre oameni aleși... drept spre bulucul Leașilor*. MAGAZ. IST. III 49₂₉. *Din deal un buluc s'arată, de mulți Turci alcătuit*. BELDIMAN, TR. 379. || Corp de armată, pâl. *Oștile în trei bulucuri împărțind, o parte au trimis la Tarigrad*. CANTEMIR, HR. 333₁₀. || P. ext. *Ceată de oameni înarmați. De oameni răi așa se*

unpluse țara, cât aieve bulucuri îmblă de prădă. M. COSTIN, LET. I 262.

2º. P. ext. (Astăzi rar, și despre obiecte) Număr, cantitate mare, grămadă. *Să fie totdeauna buluc de lumânări* (a. 1793), ap. ȘIO. *Îl vâri cu nasul în bulucul de fărimituri*. BASME, ib.

II. În funcțiune adverbială. 1º. Cu rândurile strânse, în masă compactă, toți laolaltă și deodată. *Au mers tot buluc Leșii, apărându-se de Tătari până sub șanțuri*. M. COSTIN, LET. I 240₂₀. *A umblă buluc* = în ceată compactă, în neregulă (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU.

2º. (Azi, mai ales în legătură cu verbe: a da, a intra, a năvăli, a veni, a cădea, a se adună, etc.) Grămadă (ALECSANDRI, T. 1772), toți deodată (CREANGĂ, GL.), năvală (Com. N. IONESCU), p. ext. busna, iute (COSTINESCU). *Iată-i toți buluc!* ALECSANDRI, T. 1135. *Desnădăjdrușii... ar fi năvălit buluc dinlăuntru*. VLAHUȚĂ, N. 202. *O împușcătură iute... ne-a scos buluc afară*. SADOVEANU, P. S. 127. *Herghelia... se adună buluc în preajma pintenogului*. CONV. LIT. XLIV, I 205. *Mistreții fac numai bruu!* și *pufnind floras dau buluc la vale*. I. ADAM, R. 285. *Și cum ajung, odată intră buluc în ogradă*. CREANGĂ, P. 218. *S'adunară sfătuitoarii lor buluc astăvară*. JIPESCU, O. 136. *Dând buluc unul peste altul, se rostogolesc* [de pe sănii]. PAMFILE, J. II 80. *O turură buluc, unul peste altul, la fugă*. ȘEZ. VI 132. *Turcii casa 'ncunjură Și'n casă buluc intră*. ALECSANDRI, P. P. 131₁₇. *Măndrele se strâng buluc, Măntreabă unde mă duc*. ȘEZ. III 156₁₃, H. IV 202.

[Plur. *-lucuri*. | Și: *bulug* s. a., adv. (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IONESCU, cfr. ȘIO. | Verb: *buluci* vb. IV^a = (refl.) a se adună, a se strânge toți laolaltă, a se forma în bulucuri, a intra în rânduri, a se concentra, a se îngloti (fiind vorba de oaste), p. ext. (astăzi, rar) a se grămădi, a se imbulzi. *Petru-vodă iară s'au bulucit al doile rând, la Orbic, de s'au lovit cu Ștefan-vodă*. URECHE, LET. I 118₄. *Se arată vrăjmașilor săi, bulucindu-se cineși* [= *fiecare*] *la ai săi*. id. ib. I 158₆. *S'au bulucit un voevod cu oști*. N. COSTIN, LET. II 101₁₂. *Se buluceau, ca la pomana*. PAMFILE, C.; (trans.) = a aduna grămadă, a îngrămădi. *O mișcare înfrigurată tot mai mult bulucea lume necunoscută spre sfântul locaș*. SADOVEANU, SĂM. V. 930. *Bulucesc toate într'un loc*. PAMFILE, C. *Ne duce ca pe boi...* *Buluciți ca niște oi*. POP., ap. ȘIO. | Și: *bulugi* vb. IV^a = a îngrămădi; a ataca (Gorj). JAHRESBER. VII 82.]

— Din turc. *bölük*, idem. Cfr. I. Bogdan, *Organizarea armatei*, pag. 392.

BULŪC-BĂȘ(Ă) † s. m. (Mil.) *Commandant d'un „buluc“*. — Comandantul unui buluc (cu deosebire format de arnați s. de seimeni ȘIO.), în număr de o sută, cfr. *sutaș*, *sătnic* (BĂLCESCU, M. V. 644, URICARIUL, XXII 432₁₁, I. BOGDAN, ORG. ARM. MOLD. 392, 415; cfr. *beșlea gă*. *Bulucbași și căpitanii siimenilor celor muntenești*. M. COSTIN, ap. ȘIO. *Bulucbaș al doile*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 293₂₅. [Alte forme vechi: *bulugbaș(ă)*. *Patru agale mari, cu odobași, cu bulugbași*. DIONISIE ECLES., C. 200, *bulubăș(ă)*. *Au trimes niște bulubași, cu siimeni, de i-au luat de pre la gadele lor*. NECULCE, LET. II 237₁₃. *Patru bulubași hătmanești...*, *opt bulubași agești* (Mold. a. 1728). URICARIUL, I 52₂₉. *Un bulubașa* (Mold. a. 1819). ib. VII 77₃₀, *bulubăș(ă)*. *Un bulucbașă al Pasvandului*. DIONISIE ECLES., C. 186, *biulubăș(ă)*. *Căpitani, biulubași, bimbași*. TEODORESCU, P. P. 486^b. | Azi: *bulubășă*, (mai ales) *bulibășă*, *bulebășă* (accentuate și *bulu-*, *bülü-*, *bülebășă*) s. m. = în batjocură) *voievod de Țigani* (MARIAN, O. II 33, PAMFILE, J. II, JAHRESBER. IX 225), vâtaful unei șetre de Țigani. *Țiganii se judecau cu bulibașa lor*. ȘEZ. VIII 25. *Bulibașa cel vestit, Fierar renumit*. PĂSCULESCU, L. P. 28^b. † *A sta ca bulibașa*: jos, la cujniță, cu luleaua în

gură și murdar (Ștefănești, în Vâlcea). ZANNE, P. IV 256. | Căpetenia *bulucbașilor* se numește *hășbulucbășa* † (v. baș). | Diminutiv: *bulucbășel* † s. m. = slujitor subț comanda unui bulucbașă. ȘIO. *Hătmănia se compune iarăși din arnăuți, din seimeni și din bulucbășei*. DRĂGHICI, ib. | Adjectiv: *bulucbășesc*, -ească †. *Seimenii bulucbășești înarmați, toți cu haine roșii și cu moșuri galbene*. ib. | Abstract: *bulucbășie* † s. f. = corp de armată comandat de un buluc-bașă. Cfr. ȘIO. *Seimenii hătmănești, împărțiți în zece bulucbășii*. BĂLCESCU, M. V. 645, *bulibășie* = rang de bulibașă țigănesc. *A dat bulibășia peste el*: norocul. PAMFILE, J. II. | Verb: *bulibăși* vb. IV^a refl. = a ajunge buluc-bașă. *De când s'a bulibășit, Turchia mi-a sărăcit*. MAT. FOLC. 58.]

— Din turc. *buluk-başı*, idem.

BULUCBĂȘEL † s. m.
BULUCBĂȘESC, -EASCĂ † adj. } v. buluc-baș(ă).
BULUCBĂȘIE † s. f.
BULUCI vb. IV^a v. buluc.
BULŪG s. a. (ș. d.) v. buluc ș. d.

BULUGHEANĂ s. f. (Bot.) = (Mold.) cartof. ȘEZ. II 23/20, IV 44, v 6/18, VII 152, 178, CREANGĂ, GL., ION CR. II 218, H. X 30, XII 286. *Pușchela pe limbă-ți, cât bulughenele!* ȘEZ. II 130/18. [Și: bulgheană s. f. H. X 43, bulughină s. f. CREANGĂ, P. 153, bulgheană s. f. PANȚU, PL., bulugheată s. f. (Neamțu) ap. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. polon. *bulba*, *bulwa*, rut. *bul'ba*, idem).

BULUGHEĂȚĂ s. f. (Bot.) } v. bulugheană.
BULUGHINĂ s. f. (Bot.) }

BULULÉU s. m. (Ornit.) = buhă. H. V 417.

BULUMÁC s. m. (Cul.) v. bulamac și bulumaci.

BULUMÁCIU s. m. sing. (Cul.) Sorte de mets. — (În Dolj și în Olt) Un fel de mâncare (H. V 17, 304, 375) făcută cu lapte s. cu apă (H. V 98), ciulamă (H. V 98, 274), prăjitură (H. V 98). [Și: bulumác s. m. H. XI 247.]

BULŪȘ s. m. Nume de câne. H. XI 517.

BULUTÚC s. m. *Bûche courte et grosse*. — (Șișești, în Mehedinți) Lemn gros, scurt și rotund. Com. N. IONESCU. — Cfr. butuc, bulubuc.

BULVÁN s. m. v. bălvan.

BULZ s. a. și m. 1°. *Pelote, boule, boulette*. 2°. *Rocher*.

1°. Masă (de cevă) de formă (aproape) sferică, cfr. boț, boboloș, cocoloș, gogoloș, golomoș, bulgăre, blucă, brus, gogonea. *Bulz de aur* (GOROVI, C. 349), *de sare* (BARONZI, L. P. I 102/24), *de caș* (TEODORESCU, P. P. 41°). *Ochiul... ca buldzulă*. DOSOFTEIU, PS. 322. *Opărea* [făina] *cu murătoare fierbinte, făcea bulzi și-i da la porci*. ECONOMIA, 101. *Un bulz foarte mare și alb, în formă de ou*. GORJAN, H. II 18. || Spec. Cocoloș de caș (ANON. CAR., ȘEZ. II 23/21), după ce-l scoate baciul din budacă și-l pune în străcătoare, să se strecură (MARIAN, cfr. ȘEZ. I 116/11, BUD, P. P.). | (Cul.) Cocoloș făcut din două bucăți de mămăligă caldă, în mijlocul căreia se bagă brânză s. urdă, dodoc, găscă, urs. MARIAN, JAHRESBER. VIII 314, H. IV 158, H. VII 185. *Măncă bulz și păsat*. MERA, B. 141. *Fac fărâncete bulzuri cu brânză*. H. IX 148. *Mai întâi face cel mai isteț trei bulzuri: unul cu brânză, altul cu parale în el și altul numai de mămăligă*. H. II 38. | Cocoloș (de alte substanțe alimentare).

Dar Zina-i aruncă [lui Cerber] Bulzul cu miere gătit și cu tari pregătitele zămuri. COȘBUC, E. 116/3.

2°. P. anal. O stâncă singuratecă: *Dus-ați vacile la bulz?* (Uricani, pe Jiu). VICIU, GL.

[Plur. *bulzuri* și (rar) *bulze*, *bulzi* GORJAN, H. IV 234. | Și: (+ boț) *bulț* = boț de mămăligă cu brânză, urs. ION CR. I 73. | Diminutiv: *bulzișor*. *Bulzishor* = caseolus. ANON. CAR. | Augmentative: *bulzoiu* s. a. *Șapte bulze ș'un bulzoiu Ș'un mămăligoiu!* (Brașov; cfr. „Șapte pite ș'un pitoiu“), (în Ban. *bulzoniu* = franzelă. Com. A. COCA), (cu alt sufix) *bulzóc* = gogoloș: *Cu un bulzoc de miere*. ȚIPLEA, P. P. 91. | Derivat: *bulzăriță* s. f. = sacul în care se strecură cașul. FRÂNCU-GANDREA, M. 98.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o formă iotacizată a lui *bulg* = *bulgăre* și amintește pe lat. *bulga* „sac“: fran. *bouge* „partea bulbucată a unui obiect“, ital. *bolgia* „bort“, versilia *bolgio* „săculeț de făină“). Cfr. *imbulzi*.

BULZĂRIȚĂ s. f. v. bulz.

BULZI vb. IV^a v. *imbulzi*.

BULZIȘOR, **BULZÓC**, **BULZÓIU** s. a. și m. v. bulz.

BUM: interj. Onomatopee care imită zgomotul produs de o cădere s. de o lovitură infundată, cfr. buf. PAMFILE, J. II 299, ALECSANDRI, T. 1301.

BUMĂ s. f. (Ban.) Un fier cu scof s. scob (de multe ori o bucată de ghiulea spartă), în care se bate pielea cu ciocanul spre a se întinde. LIUBAIANA, M. 126.

— Cfr. ung. *buma* „unealtă de cizmărie“. SZINYEI.

BUMĂȘCĂ s. f. (Fin.) *Papier-monnaie (russe)*. — (Rusism) Bilet de bancă, bancnotă (rusească). *Plăți... trei bumăști*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV vol. II 547. [Plur. -*mașce* și -*măști*.]

— Din rus. *bumázka*, idem.

BUMB s. m. (Îmbrăc.) 1°. *Bouton*. 2°. *Globe, boule*. 3°. *Bouton* (de violon). 4°. Nom de fleur. 5°. *Anus*.

1°. (Mold., Transilv., Bucov.) Nasture; cfr. buton. *Bumb* = nodus. ANON. CAR. *Un frac... pe bumbii căruia o să fie marca stăpânului*. C. NEGRUZZI, I 298. *Iemene* (ȘEZ. IX 37), *curele* (JARNÍK-BĂRSEANU, D. 408) *cu bumbi*. *Să văd bungții strălucind*. SEVASTOS, C. 279/14. *Bumbi de aur* (ib. 325/15, PĂSCULESCU, L. P. 13), *de-argint* (BUD, P. P. 41). || În *bumbi* (s. în nasturi) e numele unui joc de copii, descris la PAMFILE, J. II 251, III 3, cfr. H. X 87. *Nu te jucă cu Europa 'n bumbi*: nu te pune cu unul mai tare și mai mare. ZANNE, P. VI 111, cfr. PAMFILE, J. II. || P. anal. *Bumbul nasului* = vârful nasului. GRIGORI-RIGO, M. P. | *Bumbi în urechi* = cercei. VAIDA.

2°. P. anal. Ornament în formă bulbucată, glob (în vârful unui turn LB.). *Pe corpul edificiului... brăne..., rozafe și bumbi de piatră sculptată*. ODOBESCU, II 504.

3°. P. anal. O parte a vioarei. H. II 120 (probabil nasturele care ține în partea de jos lemnul cu coardele).

4°. Nume de floare (nedefinită mai de aproape). H. X 489. Cfr. *bumbișor*, *bumbușor*.

5°. (Anat.; vulgar) *Bumbul (curului)* = orificiul anal. PAMFILE, J. I, LM. Cfr. găoază, târtiță, *bumbăreață*.

[Și: (singular reconstruit din forma dialectală a pluralului *bunghi*) *bunghiu* s. m. PAMFILE, J. I, III. *Când ți-i coasă vr'un bunghiu*. ȘEZ. I 277. || Diminutive: *bumbuț* s. m. = cerchel. *Țucu-ți... bumbuțul din ureche*. RETEGANU, Ch. 128, *bumbulét* s. m. TDRG., cfr. *bumbișor*, *bumbușor*.]

— Din ung. *gomb*, idem (cu asimilarea lui *g-b* în *b-b* după *boambă*, *buburuz*, etc.). Cfr. *imbumbă*, *desbumbă*.

BUMBĂC s. a. (Bot., Comerț, Industrie) I. *Cotonnier*: *Gossypium*. II. 1°. *Coton*. 2°. *Fil de coton*. 3°. *Tissu de coton*. III. 1°. *Filament* (de plante). 2°. Nom de bœuf.

I. (Bot.) Plantă textilă cultivată în țările calde, cfr. *bumbăcar*. Cfr. MEHEDIŢI, G. F. 175. || **Bumbac-de-câmp** = *bumbăcarită*. PANTU, PL.

II. 1°. Productul vegetal textil (format din numeroasele frisoare albe) ale semințelor diverselor specii de *Gossypium* (PANTU, PL.), une-ori preparat în formă de vată. *Episcopiți fiind pre-a-mână pomă-zuituri de bumbac, șterg umerile cele unse a crăului*. SIMEON DASCĂLUL, LET. A. 28^{1/2}. *Avem... bumbac, saci 15 (a. 1760)*. IORGA, S. D. X 339. *Bătrânul dascăl... își infundă... bumbacul în urechi*. EMINESCU, P. 221, cfr. CANTEMIR, IST. 153. *Divan moale ca bumbacul*. CREANGĂ, P. 302, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 88^{1/2}. *Lasă-mă, maică, să zac Pe perină de bumbac*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 96. | *Fig. Turcii cu săgeți de bumbac ucid pre oamenii, și lor le pot sluji aceste cuvinte din sfânta scriptură: Muietu-s'au cuvintele lor mai mult decât untul-delemin, și acele sânt săgeți*. M. COSTIN, LET. I 267^{1/2}, cfr. CANTEMIR, IST. 81. || *Avea bumbac în urechi*: a nu auzi bine s. a te face că nu auzi. ZANNE, P. II 464. *A crește un copil în bumbac*: a-l crește prea moleșit, a-l cocoloși. *Această copilă, pe care mă-sa o crescuse numai în bumbac, cum se zice*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. Tort s. fir de bumbac (PAMFILE, I. C. 351, ȚIPLEA, P. P.), care se întrebuințează la cusut (cfr. a ță, a țică, *bumbăcel*) și mai ales la țesut pânăză de rufe. *Bumbacul colorat se numește arniciu (v. c.)*. *Pânăză* (H. III 73), *ie* (JARNÍK-BĂRSEANU, D. 245), *scutec* (TEODORESCU, P. P. 26) *de bumbac*. *Un polog de bumbac, în ochiuri* (Mold. a. 1824). URICARIUL, XX 344^{1/2}. *Cămeșile tinerilor sau ale bărbatilor tineri se fac din pânăză de burangic, cu urzeală de bumbac sau tirpic*. PAMFILE, I. C. 353. *Cându-i trage cu acul, Să se rumpă bumbacul*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 347, cfr. ib. 452.

3°. P. ext. Țesătură de bumbac. LM. *Bumbac-sadeă* = țesătură cu urzeală și bătătură de bumbac, *tort în bumbac* = cu urzeală de bumbac, *bumbac-sacăz*: cu bumbac obicinuît în urzeală. PAMFILE, I. C. 351.

III. P. anal. 1°. Fire subțiri pe care le fac unele plante când li se coace sămânța; cfr. p. uf, lână (de plante). *Polomida care împunge la smuls și face bumbac*. BREBENEL, GR. P.

2°. (Ban.) Nume de bou. LIUBA-IANA, M. 115. [Plur. *bumbăcuri* = bumbac de diferite calități s. colori. | Și: (Ban.) *bămbăc* s. a. LIUBA-IANA, M. 16, cfr. PONTBRIANT. | Adjectiv: *bumbăcós, -oasă* = (țesătură) cu mult bumbac; (plantă) cu fulgi moi ca bumbacul; p. ext. moale ca bumbacul; cfr. pufos, lănos (LB.). *Centaurica-de-pădure e o plantă bumbăcoasă*. DATCULESCU, ap. TDRG. | Verb: *bumbăci* vb. IV^a = (trans.) a căptuși cu bumbac, a vătui; (refl.) a se face moale ca bumbacul (COSTINESCU). *Haină vătuită (bumbăcită)*. DAMÉ, T. 169. Derivat: *bumbăceală* s. f. = vătuire. PAMFILE, I. C. 362.]

— Faptul că în toate dialectele române (arom., megl. *bumbăc*, istrorom. *bumbac*) cuvântul (atestat între 1420-1431, cfr. DHLR. 395) are aceeași formă, care se deosebește de a limbilor balcanice (n.-grec. *μπάμκι*, turc. *pambuk, pamuk*, alb. *pambuk, pumbak*, bulg. *pambúk, pamúk, dubak, bobák, bubák, bábek*, sârb. *pámuk*, cfr. ung. *pamuk, pamut*, v.-rus. *vambak*) și același accent, deosebit de cea mai apropiată formă slavă (sârb. *bumbak, bômbak*), ne face să credem că cuvântul e foarte vechiu

și a pătruns la noi din apus, sub o formă medio-latină, cfr. *bombacium, bambucium, bombax* (ital. *bambagio, bombagio*, calabrez *vombaka*). Cfr. Byhan, *Jahresber.* VI 201, BERNEKER, SL. WB. 100-101.

BUMBĂCĂR s. m. I. *Cotonnier*. II. *Fabricant* ou *marchand de coton; cardeur*.

I. (Bot. Neobicinuît) Arborele care produce bumbac. NANIANU, ap. TDRG.

II. Fabricant s. negustor de bumbăcărie; lucrător care scarmână și toarce bumbac. || *Bumbăcarul nu se uită cu ochi buni la cănele alb*. PANN, P. V. III 81.

[Femininul: (ad II) *bumbăcăreasă*. LM. | Derivat: *bumbăcărie* s. f. = fabrică s. prăvălie de bumbac; meseria bumbăcarului; țesături de bumbac. DICȚ.]

— Derivat din bumbac, prin suf. nom. agent. -ar.

BUMBĂCĂREĂSĂ s. f. } v. bumbăcar.
BUMBĂCĂRIE s. f. }

BUMBĂCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) *Linaigrette* (*Eriophorum angustifolium et latifolium*). — Două specii de plante ierboase, cu flori brune roșietice s. verzi negricioase, cu peri care în stadiul de fructificare sânt ca lâna și ajută fructul la zburat. Și: *bumbac-de-câmp* (Transilv.), lânărică, lânăriță. PANTU, PL.

— Derivat din bumbac, prin suf. -ariță.

BUMBĂCEĂLĂ s. f. v. bumbac.

BUMBĂCEL s. a. (Comerț, Industrie) *Fil de coton*. — Bumbac (II 2°) subțire și bine răsucit, fir subțire de bumbac (LM.) (colorat: arniciu. Cfr. H. IV 11). [Cu] *cordeluța sau bumbăcelul, cu care a fost crijma legată la lumină, leagă copilul la grumaz, ca să nu se deoache*. MARIAN, NA. 273. *Cămeși de borangic, alese cu bumbăcel*. SEVASTOS, N. 90. *Am tors bumbăcel*. id. N. 161^{1/2}. *Zgârbăcel* (ȘEZ. III 65^{1/2}), *scutec* (JARNÍK-BĂRSEANU, D. 516) *de bumbăcel*. [Plur. (neobicinuît): -celuri. TDRG.]

— Derivat din bumbac, prin suf. dim. -el.

BUMBĂCÍ vb. IV^a, } v. bumbac.
BUMBĂCÓS, -OĂSĂ adj. }

BUMBĂÍ vb. IV v. bombăni.

BUMBĂN, -Ă adj. v. bumben.

BUMBĂNÍ vb. IV v. bombăni.

BUMBĂR s. m. (Entom.) v. hombar.

BUMBĂRĂ † s. f. (ș. d) (Mil.) v. cumbară ș. d.

BUMBĂREĂSĂ s. f. v. bumbăreată.

BUMBĂREĂȚĂ s. f. (Anat.) = târțiță. LM. *Că-ți dam și fie o bumbăreăță*. TEODORESCU, P. P. 124. [Și: *bombăreăță* LM., *bumbăreasă* TDRG., *bumbărează* ib., *bumburează* s. f. POLIZU.]

— Derivat din bumb (5°). Cfr. *bumburiu, bumburel*.

BUMBĂREĂZĂ s. f. v. bumbăreată.

BUMBĂREÍ s. m. (Entom.) Diminutivul lui *bumbar* (derivat prin suf. -el). O specie de albină sălbatecă. ȚIPLEA, P. P. Cfr. *bombar*.

BUMBAȘÍR † s. m. (Mil.) v. mumbașir.

BUMBEN, -Ă adj. *Gonflé* (de sommeil). — Umflat, boboșat (RĂDULESCU-CODIN). || (Mai ales în expresia) *A rămâneă mort (s. a dormi) bumben*: ca lemnul, ca un buștean, ca un butuc, neintors, tun, dus. ZANNE, P. II 545, PAMFILE, J. III. *Se mai zvârcolî ce se mai zvârcolî dihania, și rămase moartă bumbenă*. ISPIRESCU, L. 343. *Toți dor-*

meau bumbeni. id. ib. 377, cfr. u. 87²⁴. [Și: bumbân, -ă adj. PAMFILE, J. III.]
— Din paleosl. *bъbъnъ (cfr. rus., rut. bubenъ, sârb. bubanj „tobă“. Cfr. BERNEKER, SL. WB. 79).

BUMBÎ vb. IV^a. I. *Coudre des boutons, orner de boutons*. II. *S'écrouiller* (en parlant des yeux).

I. Trans. A coase s. a pune nasturi (ȚIPLEA, P. P.), a împodobi cu nasturi. *Căput mândru, tot bumbit*. RETEGANUL, TR. 76¹³¹, DOINE, 193¹⁸.

II. Refl. (Despre ochi) A se înholbă, a se zgâi, a se bombi; cfr. boboșă, bulbucă, gogonat. *Ochii ciocriului se bunghiră* (jud. Fălciu). GRAIUL, I 502.

[Mai ales sub formele dialectale: bunghî, bumbghă. ȚIPLEA, P. P.]

— Derivat din bumb. Cfr. bombi.

BUMBÎC s. a. = bolboacă. (Bucov.) Loc foarte adânc în apă, cu învârtitoare (Straja). Com. A. TOMIAC. [Apa] și-au săpat încăpere în adânc, și așa s'au făcut acolo... o adâncime foarte mare de câteva prăjine... și se cheamă „bumbicul Sucevei“ (Notă: cei învățați îi zic „ochiu de mare“). ȘEZ. VI 132.

BUMBIȘÓR s. m. (Bot) 1°. *Erigeron acris*. 2°. *Anthemis tinctoria*. 3°. *Pyrethrum Balsamita*. — (Mold., Bucov.)

1°. Plantă ierboasă, cu tulpină roșetică, acoperită cu peri scurți și aspri; florile marginale sânt de culoare rozee sau violetă, cele centrale sânt galbene. Se mai numește: ochiul-boului, stelută. PANȚU, PL.

2°. = floare-de-perină. PANȚU, PL.

3°. = spilcuță. PANȚU, PL.

[Mai ales sub forma dialectală bunghișor. H. X 85, 141, XVI 103.]

— Derivat din bumb, prin suf. dim. -ișor. Cfr. bumbușor.

BUMBȘÓR s. m. v. bumbușor.

BUMBULÊȚ s. m. v. bumb.

BUMBULIU, -IE adj. (Transilv.) *Rond, sphérique*. — Rotund, sferic; cfr. gogonat. LB. [Fem. și bumbulea ib. | Și: bumburiu, -ie adj. LB.]

— Din ung. gömbölyü, idem, influențat de bumb. Cfr. bumburel.

BUMBURĂ vb. I v. bombăni.

BUMBUREĂȚĂ s. f. v. bumbăreață.

BUMBURÉL, -EĂ subst. *Corps sphérique. Petite tumeur*. — (La masc. numai în ghicitori) Corp sferic, bot, spec. (la fem.) bubiță, zgrăbunță. *Am o ciotută de teiu și-amiroasă a bumbureli?* (= Străgurele.) GOROVEI, C. 359. *Bumburul rostogol N'are stare pe ogor?* (= Bulgărele.) PĂSCULESCU, L. P. 74^b. *Când e copilul de se îngrașă, prinde jăpchiu, bumburele așa pe trup, ca „pielea-gâinii“*. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 551. [Cu alte sufixe, în ghicitori: bumburúș s. m. PĂSCULESCU, L. P. 103, bumbărăt, -ă adj. ib. 93^b.]

— Derivat din bumb. Cfr. bumburez, bumburuz.

BUMBURÉZ s. m. 1°. *Grain*. 2°. *Schœnus nigricans*.

1°. Bob, boabă, grăunte de mazăre, fasole, porumb, etc. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. | Fig. *Voii porunci de-ți va da jos bumburezul* (= capul) acela care îl tot învârtiști de-asupra umerilor tăi. BARAC, ap. TDRG.

2°. P. anal. (Bot.) Plantă ierboasă, cu spice de culoare brună-închisă. Și: bumbușor. PANȚU, PL.

— Cfr. bumburel, bumburuz. (Pentru înțelesul 2° cfr. bumbușor și germ. Knopfgras).

BUMBURIU, -IE adj. v. bumbuliu.

Dictionarul limbii române. 29. XI. 1912.

BUMBÚSCĂ s. f. *F'pingle*. — (Transilv. și Bucov.) Ac cu gămălie, bold, spilcă, gomboș. LB. REV. CRIT. III 90. *Câte o panglică... prinsă cu bumbușcă*. MOLDOVAN, Ț. N. 246. *Cu bumbuști încunjurat, Cu bumbuște de argint*. RETEGANUL, TR. 61²⁸, cfr. BUD, P. P. 36. [Plur. -bușce (LB.), -buști, -buște. | Și: (Te-reblecea, în Bucov.) bumbúscă s. f.]

— Probabil singular refăcut din plur. bumbuște <ung. gombostú(k), idem. PONTBRIANT (cfr. și rut. bumbuška, idem. Byhan, Jahresber. v 306).

BUMBUȘÓR s. m. I. *Petit bouton*. II. 1°. *Pâquerette (Bellis perennis)*. 2°. *Schœnus nigricans*. — Diminutivul lui bumb (derivat prin suf. -ușor).

I. Năsturel, năsturas.

II. (Bot.) Nume de flori. H. XVI 287. 1°. (Bucov.) = bănuț (III 1°). PANȚU, PL.

2° = bumburez. PANȚU, PL. (Cfr. germ. Knopfgras).

[Și: bumbșór s. m. (ad I). *Bumbshor* = nodulus. ANON. CAR.]

BUMBÚȚ s. m. v. bumb.

BUMNÍ vb. IV^a v. bufni.

BUN, -Ă adj., subst., adv. *Bon*.

I. Adj. *Un câne bun* poate însemna: „un câne de soiu“ sau „un câne blând, care nu mușcă pe nimeni“ sau „un câne care mă păzește bine“, deci un câne rău pentru streinul care se apropie noaptea de casa mea. Înțelesurile lui bun, care stă în opoziție cu rău s. prost, se pot deci clasifica numai în linii generale, căci noțiunea ce-o cuprinde e foarte relativă și determinată mai totdeauna de întregul context.

1°. (Despre ființe, p. ext. despre sufletul, vorba, căutătura, faptele lor) Care (din fire e aplecat a) face bine, care e deci milostiv, îndurător, îngăduitor, iubitor de pace și dreptate; p. ext. care nu face rău nimănui, (mai ales despre animale, în opoziție cu rău, năravos, impungaciu, mușcăcios, etc.) blând, blăjin. *Nu numai burilor și blâ[n]dzilor, ce și clăfanogilor*. COD. VOR. 149². *Scădzură cei bunî, răii să mulfiră*. DOSOFTEU, PS. 40. *Faptele ceale bune*. BIBLIA (1688) 3^{pr. 46}. *Vorbă bună, de prieteșug*. NECULCE, LET. II 334¹². *Hristoa! se al meu prea bune!* MINEIUL (1776) 199^{1/2}. *Dând titlul de „prea bun împărat“ lui Aurelian*. P. MAIOR, IST. 38. *O, bunul meu Domn, viteazul meu so!* C. NEGRUZZI, I 146. *Puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută*. CREANGĂ, P. 214. *Bun suflet de om e acesta!* id. ib. 299. *Eu is bun, cât is bun (= răbdător), dar și când m'a scoate cineva din răbdare...!* id. ib. 253. *Vorbă bună* (în opoziție cu aspră). JARNÍK-BĂRSEANU, D. 67. *Du-mă, Doamne, și mă pune Unde-s nevestele bune (= darnice) Și bărbații duși în lume*. ib. 377. *Frumoasă ca primăvara, bogată ca toamna și bună ca o fată-mare* (RETEGANUL, P. IV 64¹³), *ca pânea cea bună* (ib. v 3^{1/3}), *ca și-o bucată de pâne* (ib. IV 35^{1/2}), *ca pânea cea de grâu* (ȘEZ. I 218¹⁴). | *Milostiviți-vă, oameni buni, și ne mântuiți!* DRĂGHICI, R. 25. *Ierțați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră!* C. NEGRUZZI, I 149. *Cine-i la poartă? — Om bun!* † Bun la inimă: milostiv, îndurător. *Frumos și bun la inimă*. C. NEGRUZZI, I 81, cfr. CREANGĂ, P. 298, ISPIRESCU, L. 393. Fii bun = te rog, ai bunătatea. *Fii buni și săboviți*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 495. *Bun și rău = toată lumea, oricine fără deosebire. În călătoria ta, ai să ai trebuință și de răi, și de buni*. CREANGĂ, P. 198. *Înse masă mare pentru bun și pentru rău*. ISPIRESCU, L. 80. *Bun e Dumnezeu!* = am nădejde în Dumnezeu, se va îndura Dumnezeu și-mi va ajuta! *Bun e Dumnezeu și mare!* *De te-aș prinde'n mâna mea, Zile tu'n'ai mai avea*. ALECSANDRI, P. II 23. || Care aduce bine, norocos. *S'a născut în... bun ceas*. ȚICHINDEAL, F. 188. *Ceas bun, noroc să vă*

trimeată... Dumnezeu. TEODORESCU, P. P. 167^b. *Fie într'un ceas bun!* | Care voiește binele, binevoitor. *Incepuse a-l privi cu ochi buni.* ISPIRESCU, L. 126. | *Gentil, amabil, drăguț. Fiind-că ești așa de bun...* vreu să-ți fac și eu un bine. CREANGĂ, P. 237. | (Despre unelte, etc.) Care-și implinește bine (ușor) menirea. *Căruța lui... era o căruță bună, încăpătoare și îndemănată.* CREANGĂ, P. 106. *Corpuri prin care căldura se poate răspândi cu ușurință, se numesc bune conducătoare de căldură.* PONI, F. 141. *O calfă rea niciodată nu-și găsește scule bune.* ZANNE, P. V 113. | Care prevestește binele. *Aista nu-i semn bun, după cât știu eu.* CREANGĂ, P. 186. **A fi a bună (cuiă ceva) = a fi semn bun, cfr. a-bine.** *Mama clătina din cap: „Nu-i a bună cu băiatul nostru.”* SANDU-ALDEA, D. N. 159. *Pare că nu era a bună: pe cât de supărată... era mai nainte, pe atât de veselă... se făcū acuma.* MARIAN, T. 218. | *Fericit, liniștit. Cine... va... să vadă zile bure... să nu grăiască menciuri.* COD. VOR. 153¹³, cfr. CREANGĂ, P. 12, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 22. *Nu au avut viață bună cu Alecsandru-vodă.* NECULCE, LET. II 203³. *Duce casă bună cu ea.* Cfr. ZANNE, P. III 90. (Formule de salut, construite cu „a da”, — la întâlnire — și cu „a-și lua” — la despărțire) *Bună dimineața!* ISPIRESCU, L. 20, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 46, ZANNE, P. II 330, etc., *bună ziua!* ZANNE, P. IV 203, VI 168, etc., *bună seara!* și (mai ales la despărțire) *ziua bună!* NECULCE, LET. II 234¹¹, GORJAN, H. I 3¹⁹, EMINESCU, N. 4, ISPIRESCU, L. 9, etc., *seară bună!* DRĂGHICI, R. 162, *noapte bună!* *bună vremea!* (în orice vreme a zilei; pe alocuri: după ce a înserat; în altele, după ce a înnoptat bine. MARIAN). EMINESCU, P. 191, CREANGĂ, P. 39, *somn bun!* *bună masă!* *cale bună!* ISPIRESCU, L. 16 și *bună calea!* CANTEMIR, IST. 196, CREANGĂ, P. 200, *drum bun!* id. ib. 307, *bun întâlnișul!* id. ib. 199, *bun sosit!* id. ib. 197, *bun ajunsul!* MARIAN, *bun lucru!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 270, 379, *rămas bun!* CREANGĂ, P. 185, 198, DOINE, 192¹¹, *noroc bun!* # *Aumbă cu bună-dimineața = cu moș-ajunul (în noaptea din spre ajunul Crăciunului cu alți copii, spre a ură pe la case, „bună-dimineața la moș-ajun!”). (Bot.)* *Bună-dimineața s. f. = zorele.* DAMÉ, T. 184, H. I 19, VI 214, X 534, XVI 103, 287, 320, (floarea albă și roșie) III 261. *Un chioșc acoperit de iederă și bună-dimineața.* DUNĂREANU, CH. 153.

2°. Care îți face s. îți prinde bine, mulțumitor, satisfăcător, gustos, plăcut, recreator (cfr. bine I 1°-2°). *Pace în fară eră bună.* NECULCE, LET. II 319²³. *Am petrecut două săptămâni... în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună primire.* C. NEGRUZZI, I 68. *Ce mai știi de pe la târg? — Ia, nu prea bune vești.* CREANGĂ, P. 77. *Pe toate ai să le biruești și să le scoți la capăt bun.* ISPIRESCU, L. 22. (Satisfacerea unei poște s. trebuințe trupești) *Găina bătrână face zeama bună!* C. NEGRUZZI, I 251. *Bune sarmale ai mai făcut!* CREANGĂ, P. 32. *Trage un somnuleț bun.* ISPIRESCU, L. 335. *Bună-i gura de la vară.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 401. (Satisfacerea unui simț superior, a unui sentiment de natură estetică) *Trandafir cu bun miros.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 34. (Satisfacerea opiniei publice) *Vrednic, cum se cade, cinstit, cuviincios. Voința bună iaste mai pe de-asupra.* BIBLIA (1688) 6/^{pr.} 31. *Purtare* (MARCOVICI, II 9¹⁹, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 386), *pildă* (C. NEGRUZZI, I 250) *bună. Năravuri bune.* DRĂGHICI, R. 89. (Ironie) *Nu știu cine-a fost pe la mine pe-acasă în lipsa mea, că știu că mi-a făcut-o bună!* CREANGĂ, P. 30. *Știu c'am pășit-o bună!* id. ib. 160. *Na-ți-o bună!* id. A. 114. *Voi să... huzuriți de căldură, iară eu să crap de frig! Buună treabă!* id. P. 252. *Poamă bună = femeie stricată.* | Înțelept, înțeleptesc. *Sfatul cel bun noaptea se naște.* DRĂGHICI, R. 163. | (Adesea complinit prin de urmat de un subst., cu deosebire de un part.-subst.) Potrivit (la, pentru...), care are calitățile cerute (de,

la, pentru...). *Loc bun de hrană* (URECHE, LET. I 97³⁷), *debătălie* (NECULCE, LET. II 223³¹). *Vreo seașe salcâmi... ce nu sunt buni (= nu fac) nici de foc, nici de umbră.* C. NEGRUZZI, I 71. [Boi] *cum sânt mai buni (= foarte potriviți) de înjugat la car.* CREANGĂ, P. 38. *Ești bun de înșurat* (CREANGĂ, P. 154), *de blăstămății* (ib. 322). *De nimic nu mă sânt bun!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 381. *Otava... bună de cosit.* ib. 102. *Bun de aldămaș.* ZANNE, P. V 13. *Bun de gură = vorbăreț, limbut, care știe să te întorcă cu vorba.* NECULCE, LET. II 315¹¹, C. NEGRUZZI, I 247. *Bun de mână = îndemănat; (fam., iron.) cu obiceiul de a fură, de a pune mâna pe lucruri de-ale altuia; (neobicinuit) vânos.* ALECSANDRI, P. P. 63^{b/22}. *Bun de picioare = iute, sprinten.* DRĂGHICI, R. 230. (*Vacă, capră*) *bună de lapte = care dă lapte mult.* CREANGĂ, A. 42. (Tipogr.; după fran. *bon à tirer*) *Bun de imprimat, formulă prin care se arată că o tipăritură s'a corectat și poate fi trasă la tipar.* | (Cu alte prep., cu s. cu alte construcții) *Nu bură pristaniște cătră iernare.* COD. VOR. 86³ (= nefiind vadul bun a iernă. N. TESTAMENT, 1684, netocmit bine fiind vadul de iernatec. BIBLIA 1688). *Stofă bună pentru strai.* DRĂGHICI, R. 155; cfr. CREANGĂ, P. 112, SBIERA, P. 79²³, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 488. (Finanțe; după fran.) *bun pentru... cfr. b o n !* | *Sarea nu e bună în toate bucatele.* ZANNE, P. IV 106. *Mândra cu surf de carton Ar fi bună dup'un domn.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 437. *O asemenea fată... ar fi numai bună să o ia el de soție.* CREANGĂ, P. 33. (Elipitic) *Ciuperci bune* (scil. de mâncat) și *nebune* (v. c.). H. IV 71. *Nu eră bolnav, la care împărăteasa să nu-i trimită ceva bun, îndată ce auzea de boala lui.* RETEGANUL, P. IV 35¹¹.

3°. *Folositor, rentabil, avantajos, prielnic, priincios, favorabil* (cfr. bine I 3°). *Mi-ai datu-mi bună învățătură.* DOSOFTEIU, PS. 54. *Urmând la vânzare a se lua cel mai bun preț.* URICARIUL, V 204¹⁴. *Se gândi la o înșurătoare bună.* VLAHUȚA, D. 97. *Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna, că bun lucru a mai făcut!* CREANGĂ, P. 205. *Harabagia... e mai bună, că ai a face tot cu marfă ve.* id. ib. 107. *Dând Dumnezeu un vânt bun, corăbiile mergeau ca săgeata.* ISPIRESCU, L. 25. *Ți-oiu cădea și eu... bun la ceva.* id. ib. 19. *Vreme bună = frumoasă.* # *Ce mi-e bun? s. cui e bun? și (după fran. à quoi bon?) la ce bun? = ce-mi (s. cui îi) folosește? Lor ce le mai eră bună viața?* AXINTE URICARUL, LET. II 166³⁵. *Se bătea cu gândurile, cum ar face o corabie. — Ce îi eră bună?* DRĂGHICI, R. 142. *Vine ea și turturica mai pe urnă, dar ce îi e bună?* CREANGĂ, P. 274. *Pribeția cui i-e bună? La feciorul fără mumă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 198, cfr. 303. *Sfătuște-l! — La ce bun, dacă nu ascultă?*

4°. (Despre relații de înrudire, în opoziție cu „vitreg”) *Adevărat, veritabil, de gradul întâiu, direct; cfr. primar. Moșul dumilor-sale cu moșul mieu... au fost frați buni.* URICARIUL, XVII 260⁷, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 2²², E. VĂCĂRESCU, IST. 254³¹. *Surori bune.* DOSOFTEIU, V. S. 13²². *Apa e soră bună cu focu', dar apa e soră mai mare, căci birue focu', îl stinge.* ȘEZ. III 101³. *O fată care are mamă și tată buni (nu vitregi), din întâia căsătorie.* N. REV. R. IV 71, cfr. RETEGANUL, P. I 61¹¹, ZANNE, P. IV 471. *Văr bun = văr primar.* (Despre mamă bună, cfr. II 1°). | P. ext. *Burii creștir, de Domnezeu iubit.* CUV. D. BĂTR. II 82, cfr. 78, COȘBUC, F. 71. *Calu-i alb, un bun tovarăș, înșelat așteapt' afară.* EMINESCU, P. 102. *Bun prietin (= sincer, devotat).* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 244. # **A o luă de(-a) bună (s. a o apucă și a o ținea bună) = a crede ceva adevărat și a ținea morțiș la acel lucru.** *De când... le spune că-s străne-poți de împărați... țărani au luat-o de bună.* ALECSANDRI, T. 692. *Mulți oratori au apucat-o și o în bună că Românul nu pier.* I. NEGRUZZI, I 391. **A ști una și bună = a avea o părere hotărâtă, pe care nimic n'o mai poate zdruncina.** *Știu una și*

bună: să-mi slujesc stăpânul cu dreptate. CREANGĂ, P. 203. I se prinde de bună = trece de adevărată, e crezută. *Spânul, văzând că i s'au prins minciunile de bune..* id. ib. 208. || (În documente vechi) *Vrednic de crezare. La această tocmeală fost-au oameni buni mărturie, anume (urmează numele).* DOC. (a. 1600), ap. TDRG. || (Despre obiecte de vânzare, despre metale prețioase, etc., în opoziție cu „prost“) *De calitate superioară, prețios, scump. Giudeașele-și... ca aurul cel bun și sânt dorite.* DOSOFTEIU, PS. 59. *Brânză bună în burduh de câne!* C. NEGRUZZI, I 249 (cfr. brânză). *Ștergarele erau de mățase... cu fir de cel bun.* ISPIRESCU, L. 38. *Calul bun și mândrele, Alea-mi mănă zilele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 15. *Fân bun din iarbă proastă a-nevoie se capătă.* ZANNE, P. I 162. *Bate, Doamne, Neamțu 'n drum, C'o ales ce-o fost mai bun (= floarea flăcăilor).* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 298. | (Despre haîne) *În stare bună, nou, de zile mari. Se îmbracă cu haînele ce le avea el mai bune.* ISPIRESCU, L. 33. *O găstiu c'o sucnă rea; Pe cea bună și-o cârpea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 442. *Văzut-ai vr'un ciobotar cu ciubote bune?* ZANNE, P. V 181. || (Despre bani) *Care au curs, care umblă, valabil. Îmblă patru șaldi la un ban bun.* MUSTE, LET. III 10/35. *Bani buni, fără pricină de scădere.* URICARIUL, IV 24/15. *Unspreece galbeni, bani buni.* ib. XV 59/5. *Îi trăi pe lângă noi, ca banul cel bun.* CREANGĂ, P. 175. || *Bani buni = bani gata; a lua ceva de (s. drept) bani buni = ca adevărat, cfr. ban pag. 473^a.* *Zlotul bun* eră mai de mult cel de argint, fiorinul, în opoziție cu *zlotul rău*, care valoră numai patruzeci de crețari. (Eliptic) *L-am împrumutat cu zece buni și abia am scos zece râi (Brașov).* Pentru fiecare măr, patru sute bune. RETEGANUL, P. II 78/5, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 152/18. || P. ext. (Despre oameni) *Bogat. Pe toate rudele câte le-au avut... i-au cinstit și i-au boierit și i-au îmbogățit, carii au rămas de or fi unii buni până ce or fi.* NECULCE, LET. II 455/35. *Din comoara care a găsit-o, a rămas bun cu tot neamul lui (Brașov).*

5°. (Despre originea cuivă, în opoziție cu „(de neam) prost“, cfr. lat. *bono genere natus*) *De neam, de soiul ales, nobil, mare. Iubiții mei ascultători și cinstiți și de bun neam boieri.* ANTIM, P. 4/9. *Viță bună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 270. *Mesenii, cu buni, cu proști, se plecară.* ISPIRESCU, L. 40, cfr. PANN, E. I 38, II 157. *Copil de familie bună.* LM. *Societatea bună.* CREANGĂ, A. 150. (Substantivat) *Se adunară toți bunii Rymului depreună.* MOXA, 355/24. (P. ext.) *Măr bun.* ȘEZ. I 166/20.

6°. *Mare, mult, zdravăn; tare, solid (cfr. bine I 6°).* *Fiind un turn cu bună tărie, nu putea să jăcuiască.* NECULCE, LET. II 198/11. *Doamna avea mai bună trecire.* id. ib. 455/34. *Viteaz bun.* id. ib. 267/36. *Bună ispravă.* MARCOVICI, D. 122. *Nu știu cu bună încredințare (= sigur de tot).* DRĂGHICI, R. 88, cfr. PANN, E. II 127. *Am bună (= întemeiată) nădejde să isprăvești cu bine.* ISPIRESCU, L. 18, cfr. NECULCE, LET. II 250/28, MARCOVICI, D. 3/19, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 262. *A... poruncit să-i facă un foc bun în sobă.* CREANGĂ, P. 87. *Să-i dau o scărmanătură bună.* CREANGĂ, P. 268, cfr. (palmă bună) JARNÍK-BÂRSEANU, D. 377, (vr'o două lovituri bune) ISPIRESCU, L. 371, (una bună) TEODORESCU, P. P. 503. *Îi destul o botă bună la un car de oale.* ȘEZ. I 29/38, cfr. RETEGANUL, P. III 29/2. *Gardul cu proptele bune nu cade.* ZANNE, P. III 158. || *Bună pace s. pace bună!* cfr. pace. || (În legătură cu noțiuni temporale s. cantitative) *Mare, întreg, însemnat; repede (cfr. bine I 7°).* *Stringând o somă bună de bani.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 199/18. *Soarele un ceas bun (= mai bine de un ceas) nu s'au văzut.* N. COSTIN, LET. II 33/18. *Mare... cât o nucă bună (mai mult de cât de mărimea obișnuită).* BARAC, A. 16. *Se dușeră în pas bun, și nu peste mult au ajuns.* MERA, B. 24. *O bucată bună (de timp, de loc) v. bucată.*

Pe la cina cea bună (cfr. pe când înnoptase de-a binele). RETEGANUL, P. I 11/19. || *În bună parte = în mare măsură. Invoiala dualistă îndestulă pre Maghiari aproape cu desăvârșire și pe Nemți în bună parte.* SBIERA, F. S. 213. *De cu bună vreme = de timpuriu.* Cfr. MARIAN, D. 242.

7°. (Despre meșteșugari, artiști, etc.) *Priceput, iscusit, harnic, destoinic, capabil, îndemânat, abil, ghibaciu, conștiincios.* *Bun ritor.* CANTEMIR, IST. 109. *Păstorul cel bun își pune sufletul pentru oi.* ANTIM, P. XXVII 1/23. *Caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine.* C. NEGRUZZI, I 147. *De nu-ți fi mănăcători și băutori buni, v'ați găsit beleaua cu mine.* CREANGĂ, P. 259. *Și cel mai bun cărauș răstoarnă carul.* ZANNE, P. V 131. *Cărmaciul bun scapă din furtună.* ib. V 136. *Bun e Domnul, dar și dracul meșter bun!* ib. VI 643. *Tentaș bun (= iscusit), soldat bun (= rezistent și care-și face datoria).*

|| *Bun-rău... = oricum ar fi. Baba mea, bună-rea, cum este, tot a știut ce-mi trebuie la drum.* CREANGĂ, P. 134. | *Inimă bună = curaj, voie bună = dispoziție bună (cfr. lat. *bono animo esse*).* *Toată cetatea răsună, făcându-și inimă bună.* BARAC, A. 77. *De-i vedeă miel alb întâi, ai să fi cu inima bună tot anul.* ȘEZ. I 278/3. *Au dat ocina Ciorbeștii cu bună inimă (= din toată inima, cu drag).* URICARIUL, XIV 114/6. *În/i fac voie bună.* DOSOFTEIU, PS. 44, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 218, 194. *Ochii lucesc, de voie bună.* EMINESCU, P. 211. *De bună voie (s. de bun chef) = nesilit de nimeni, bucuros. Au poruncit... să-l pornească cu sila, dacă n'a vrea de bună voe.* NECULCE, LET. II 378/15. *De bună voia lor trăiau exilați.* EMINESCU, N. 83, cfr. ISPIRESCU, L. 19. *De bun cheful vostru îmi veți da făgăduința de a vă povesti.* DRĂGHICI, R. 174. *În voia cea bună = pe drept, la dreptul vorbind. Se măritase ea după Ilic..., saru mai bine ar fi să zic, în voia cea bună, că se măritase Ilic după Malca.* CREANGĂ, P. 114. | † *A se face bun = a se preface. Iordachi rămasă în laș..., făcându-se bun că nu știa nemică.* NECULCE, LET. II 298/12. | *A fi bun la Dumezeu = a fi ascultat de Dumezeu.* Cfr. ȘEZ. I 247/1. (În Transilv.) *A nu-i sta bună (cuivă ceva) = a nu se putea răbdă să nu...* *Mie nu-mi stă bună. Par'că mi-ar fi păcat, să nu văd eu cine plânge.* RETEGANUL, P. I 14/8. | *Într'o bună dimineață s. zi... = odată (într'adevăr s. pe neprevăzute).* *Într'o bună dimineață, feciorul... îi și aduce o noră pe cuptor.* CREANGĂ, P. 8. *Într'o bună zi, căzută și nu se mai putu scula.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 146. | *A-și face mână bună la (s. pe lângă) cineva = a-și face binevoitor. A fi (s. a ajunge) în mâni bune = sigure. De sânt așa, în bune mâni sântefi.* ȚICHINDEAL, F. 133. | *De (s. cu s. a-) bună-seamă = de sigur, cu siguranță, negreșit. Au luat veste... că cu bună seamă într'aceste zile este să treacă prin Moldova.* ACSINTE URICARUL, LET. II 161/4. *Cu bună seamă, vr'un cuib al tâlharilor acestor de Moldoveni!* C. NEGRUZZI, I 168. *Se vor vindeca toate, de bună seamă.* CALENDARIU (1814) 190/3. *Dar dintr'al prinților și-rag... De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COȘBUC, B. 16, cfr. ISPIRESCU, L. 21. | *Bun și aprobat!* formulă ce se pune pe acte sub semnătură privată, ca dovadă de aprobare. HAMANGIU, C. C.

II. Substantivat.

1°. *S. m. și f. a.)* *Tatăl s. mama părinților cuivă, moș, moașă, tată-bun, mamă-bună, tată-mare, mamă-mare. Tatăl, muma, bunul, buna.* PRAVILA (1814) 108, cfr. 88. *Le-au avut de bastină, de la buna d-sale, vistireasa Racovișoara (a. 1811).* URICARIUL, X 256/2. *Seamănă bunului său.* C. NEGRUZZI, I 59. *Poeziile... tată-său și ale bunu-său.* GHICA, S. 484. *Bunii lor aușiseră de la străbunii lor.* ISPIRESCU, L. 9. *De când a fost buna fată (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 260) s. de când cu bunii di putrezi (ZANNE, P. IV 286) = de mult. [Expresie eliptică, născută, prin substantivare, din tata bun, mama bună, în care*

bun nu are înțelesul de „veritabil, adevărat“ (I 4°), ci înțelesul fundamental de „care face bine“ (I 1°); s'a generalizat din graiul copiilor, pe care moșii îi alintă mai mult decât părinții. Pentru expresii analoge în limbile române, cfr. PUȘCARIU, ET. WB. nr. 237.] Cfr. bunic, -ă, străbun.

β.) (Rar) Ibovnic, drăguț, amant. *Are să găsească la noapte pe femeia lui dormind între doi buni de ai ei* (Botoșani). ION CR. IV 145.

γ.) (Mitol. pop., ca la Aromâni) *Bunile* = spirite, duhuri: *Șom strânge Dzânele, Bunile* (Transilv.). PĂRVEȘCU, H. 82°, cfr. iele.

2°. S. a. α.) (Cu plur. *bune*) Partea cea bună, preferabilă a unui lucru. *Nu se lăsă de toate bunele*. CORESI, PS. 83. *Cel mai mare bun din lume*. MARCOVICI, C. 43°. *Înmulțirea populației a fost totdeauna bunul căutat de către acei însărcinați cu destinele unei țări*. I. IONESCU, M. 194. *Ș'a venit un rău din lume Ș'a u zis cum că-i plin de bune*. SEVASTOS, C. 236°. † **Bun de (s. din) bou (s. de vacă POLIZU):** un medicament din cele mai reputeate în popor...; e ca un buburuz ce se găsește în firea unor boi. LEON, M. 80. Este și o credință..., că boii care mugesc des, în somn și treji, și mugesc încet, nu rag, se zice că au *bun*. Unii zic că *bunul* ar fi un băț rotund și gros ce se află în pieptul vitei, între inimă și bojogi, care băț e bun de multe leacuri. Boul ce are *bun* e dintre cei mai trăgaci și mai voinici. ION CR. IV 132.

β.) (Cu plur. *bunuri*) *Avere, bogăție, moșie. Părăsindu-și casele, se ridicaseră cu tot bunul lor*. BĂLCESCU, M. V. 128. *Sărac de bunuri*. EMINESCU, N. 72, cfr. P. 118. *A început să-i făgăduiască toate bunurile din lume*. ISPIRESCU, L. 2. *După moartea mea, împărăția mea și bunul micu merge 'n mână străină*. RETEGANUL, P. III 11°, cfr. SEVASTOS, N. 203°. *De mi-ai da bunuri lumii...* MĂNDRESCU, L. P. 14°. (Jur.) *Bun mobil, imobil, dotal, vacant, parafernă, etc.* HAMANGIU, C. C. (După fran.) *Bunuri de mână-moartă* = ale unei instituții publice (religioase, etc.). [Cfr. germ. Gut „moșie“, Hab un Gut „avere“.]

γ.) † (Cu plur. *bunuri*) *Bunătațe. Credz a vedeă bûnurile Domnului pe pământul viilor*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 248. *Bunul său și fericirea*. PANN, P. V. II 22, cfr. 23.

δ.) (Cu plur. *bunuri*) *Parte bună, calitate, virtute. Multe bunuri are omul*. COȘBUC, B. 49. *Mai avem și alte bunuri*. CREANGĂ, ap. DDRF.

ε.) (Cu plur. *bune*) † *Faptă bună. Buna îndătură, bune lucrând...* BIBLIA (1688) 8°, cfr. 52. *Vei face bûnului și plăcutul înaintea Domnului*. ib. 135°.

3°. S. f. (În expresiile:) *Cu buna* = cu binele, de bună voie; cu bineșorul, cu vorbe bune (cfr. engad. *ir cum las bunas* = a umbla cu binele). *Nu e chip să-i faci cu buna* *Să-și păzească drumul lor!* COȘBUC, F. 66. *Nu-l înjugi așa cu buna pe vițel*. idem, B. 78. *Muierea cercă cu el și cu buna, cu frumusețel*. RETEGANUL, P. I 1°, cfr. I 15°. *Ciobanii... începură a se pune cu buna pe lângă dînsul*. MARIAN, T. 294. *A da (cuivă) în bună* = a face concesiuni, a fi prevenitor (față de cineva), a da (cuivă) nădejde, a aprobă pe cineva. *Pre unde ne-am dus în pețit, nicăiri nu ne-a dat în bună*. LM. *Igumenul nu le deate în bună*. MINEIUL (1776) 57°. *Deci felt-mașiarri, după porunca împărătesii, au dat în bună Turcilor să facă pace*. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 165.

III. Adverb. (Se întrebuintează spre a aprobă ceva, spre a face trecerea de la o gândire la alta, sau spre a arată nepăsarea față de cele spuse) *Bine, așa; așa da!* așa să fie; nu-mi pasă! *Bun!* *ia acuș avem să ne înțelegem cât se poate de bine*. CREANGĂ, A. 149. *Bun!* *... zise Dănilă în gând; las' că te-oiu chiui eu, măi Michidupă!* id. P. 53, cfr. 21, 42, 150.

IV. Atributiv și ca element de compoziție (cfr. bine IV),

1°. (Înainte a unui adjectiv și în strânsă unire cu el, exprimând de obicei aceași idee ca predicativul) De tot, cu desăvârșire, de-a binele, definitiv, pentru totdeauna, cum se cade, cfr. de ispravă. *Ne-au luat Basarabia... și a rămasă bună luată până în ziua de azi*. GHICA, S. 20, cfr. DIONISIE ECLES. C. 215. *M'o luat bun teafăr din sat*. ALECSANDRI, T. 4, cfr. CREANGĂ, P. 53. *Crezû că ce-i găsit, îi bun găsit*. EMINESCU, N. 108. *Ceialaltî ne mai având încotrò sovâr, diata rămase bună făcută*. CREANGĂ, P. 15. *Pentru binele ce-ai făcut puilor mei, fi bun scăpat*. MARIAN, O. I 150. *Tu ai fi chiar bun însurat, dar pe aci nu sânt fete*. RETEGANUL, P. V 61°. *Din bun sănatos, te faci bolnav*. ROMÂNUL GLUMET, I 14°. **Bun-bucuròs** cfr. *bucuros*. † **Bun-norocòs** = foarte norocos. *Vei fi pe această lume buni norocoși, iară pe cealaltă lume fericiti*. CATHISIS (a. 1774), ap. GCR. II 99. (Mai rar, cu un subst.) *Țiganca rămase bună împărăteasă, fără ca cinevă să o cunoască*. ȘEZ. I 163°.

2°. † (În compoziție cu adjective, cfr. bine IV 3°) **bun-credincios**, -oasă = bun-govitoriu, -oare adj., subst. = bine credincios, ortodox, pravoslavnic, creștin bun, evlavios. *Bună credinciosul împărat*. DOSOFTEIU, V. S. 145. *Noi, bunii credincioși*. BIBLIA (1688) 6°, cfr. 16. *Anania, burugovitoriu după lege*. COD. VOR. 40° (= creștin bun). N. TESTAMENT, 1648, *bună credincios*. BIBLIA, 1688). | **Bun-voitor**, -oare adj., subst. = binevoitor. LB.

3°. (În compoziție cu substantive abstracte) † **bună-cădere** = bună-cuviință BARONZI, L. I 97°; **bună-credință** s. f. = a.) † *credință adevărată în Dumnezeu, ortodoxie, pravoslavnicie*. *Fii a toată bunătațe și buna credință pildă*. BIBLIA (1688) 8°, cfr. 51, cfr. 6°, cfr. 50. *Au sămănat buna credință*. ANTIM, P. 2°, b.) (azi) *Convingere intimă că ceea ce faci e bine, sinceritate, onestitate în păreri*. *Bună-credință nu mi-o poate tăgădui nimeni. A făcut-o în buna credință că face bine. Om de bună credință = cinstit (în păreri sale), sincer*. | † **bună-cuvântare** = binecuvântare. *Dai bună cuvântare Dreptului*. DOSOFTEIU, PS. 22, cfr. 63, 85. | **bună-cuviință** s. f. = purtare cum trebuie față de alții, politicoasă, cuviincioasă, cfr. politețe. *Bună-cuviința cuvintelor*. DOSOFTEIU, V. S. 46. *Buna-cuviință cerea ca vizitele lui să fie mai rari*. C. NEGRUZZI, I 111. *Lența... au primit o creștere care-o va opri totdeauna de a se abate din calea bunei-cuviinți*. ALECSANDRI, T. 1432. *Buna-cuviință literară*. MAIORESCU, CR. I 237. *Se purtă cu mare bună-cuviință*. ISPIRESCU, L. 39. | † **bună-făcere** s. f. = binefacere (v. c.). | (După fran.) **bun-gúst** s. a. = gust fin, ales, în purtare și în vorbă. *Complimentul eră fără îndoială de un perfect bun gust*. MAIORESCU, CR. II 27. | † **bună-înțelepție** s. f. = acord, bună învoială, **bună-mulțemită** = modestie. *Smerenie, răbdare, cucerie, ascultare, bună înțelepție și cu bună mulțemită*. CORESI, E. 10°. | † **bună-norocire** s. f. = viață cu noroc. *Bună-norocire și fericire*. CATHISIS (a. 1774), ap. GCR. II 99. | **bun-plăc** s. a., **bună-plăcere** s. f. (după germ. *Wohlfelallen?*) *Vei face-o după bună plăcerea ta (s. bunul tău plac)* = după cum îți convine. | † **bună-plecare** s. f. = modestie, ascultare. *Vă deprindem cu răbdarea și cu buna plecare, care sânt foarte de trebuință fieștecărui om*. DRĂGHICI, R. 110. | **bună-purtare** s. f. = purtare bună, maniere elegante, cfr. bon-ton. POLIZU. | † **bună-radă** s. f. (= εβρύεια?) *Vârtoși și întăriți în bunăruța sufletului lor*. DOSOFTEIU, V. S. 2°. | (După fran.) **bun-simț** s. a. = intuiție firească de a judecă lucrurile just și cu tact. | **bună-stare** = situație materială prosperă (după germ. *Wohlergehen*), cfr. MARIAN, NU. 752. | **bună-vestire** s. f. = evanghelie. *A sa bună vestire, sfânta ev[an]ghelie datu-o-au*. CORESI, E. II/6. *Cuvântul bunei vestiri*. VARLAAM, C. 323°. | Spec. (Bis.) **Buna-vestire**. Aniversarea vestirii prin arhanghel a

nașterii lui Hristos către fecioara Maria (în 25 Martie), blagovestenie. *Buna vestire a preabl(a)gloslovitei stăpânei noastre de Dumnezeu născătoare și pururea fecioarei Mariei.* MSS. (a. 1747), ap. GCR. II 38/23. *Bucurându-te, ai spus bunăvestirea cea curate.* MINEIUL (1776) 107¹/₁. | bunăvointă s. f., (mai de mult) † bunăvoire, (și mai vechiu) † bună-vreare s. f. (azi, formație literară după lat. *benevolentia* s. fran. *bon-vouloir*, *bienveillance* s. germ. *Wohlvollen*) = bunăte arătată altora. *Doamne, 'n scut de bună vreade Ne'nconuni fără scădeare.* DOSOFTEIU, PS. 22, cfr. CORESI, E. II/19. *Incununează-ne pre noi cu armă de bună voire.* MINEIUL (1776) 132²/₂. *Arătate semnne de bună voire.* P. MAIOR, IST. 98. *Fură ascultați cu multă bună-vointă.* BĂLGESCU, M. V. 413¹⁰/₁₀. *Cu toată buna-vointă ce aveă... CREANGĂ, P. 332.*

[Diminutive: bunicel, -ică adj. *Văzându-l așa de bunicel, îi făgăduiu.* GORJAN, H. II 143. [Vin] *bun, bunicel, Să bei mereu din el.* ALECSANDRI, T. 239. *Avere bunicică.* CARAGIALE, S. 134/123. CREANGĂ, P. 140, cfr. ISPIRESCU, L. 107, bunîșor, -oară adj. *Bunîșoarăă fică.* DOSOFTEIU, V. S. 166. *Fîind-că ești așa de bunîșor... C NEGRUZZI, I 84, cfr. ALECSANDRI, P. P. 130¹/₁₅, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 19. *Plânseră... un timp bunîșor.* RETEGANUL, P. II 56/1, bunuf, -ă adj. *Cojocul bun-bunuf.* SBIERA, P. 9/227, cfr. MARIAN, I. 311.]*

— Din lat. *bonus*, -a, -um, idem. Cfr. *nebun*, răzbuună și dubletele *bon¹* și *bonă*.

BUNĂ-DIMINEAȚA s. f. (Bot.) v. *bun* (I 1°).

BUNĂ-OARĂ adv. *Par exemple.* — De pildă, de exemplu, cum ar fi, să zicem. *Cuvântul „voie“ însemnează la Români și „vointă“ și „volnicie“... bună-oară: „are voie să meargă“ atăta face ca „are volnicie“ sau „e volnic... să meargă“.* P. MAIOR, IST. 186. *Dacă și tu, bună-oară, te-ai fi născut din așa felu de părinți, oare n'ai fi păzit aceste obiceiuri?* DRĂGHICI, R. 158. *O muzică plină de farmec, bună-oară ca cea din opera Guilom Tell.* ODOBESCU, III 93/103, cfr. 48/111, II 355. *Să-mi dedic a mele versuri la cocoare, bună-oară.* EMINESCU, P. 229, cfr. 303. *Luă [stejarul] pe umăr, cum iai o greblă, bună-oară.* RETEGANUL, P. V 34/183, cfr. 22/9. [(În Munt.) și: *bunioară.* *Noi nu sântem, bunioară, Să îndrugăm ca la moară.* POP., ap. GCR. II 314¹/₁₀₃, cfr. HEM. 2102/22.]

— Compoziție din *bună* și *oară* (cfr. ital. *in buon'ora*, prov. *en bona ora*, fran. *à la bonne heure*).

BUNĂR s. m. (Mehedinți, Gorj, Ban.; turcism) = puț. JAHRESBER. III 314, VII 83, com. N. IONESCU, A. COCA, H. IX 7, 86, 115. *M'oiu face un bunari, și îi [=ei] or be apă.* ALEXICI, L. P. I 257/227, cfr. 50/3. — Din turc. *bunari*, idem.

BUNĂTĂCIÓS, -OĂȘĂ † adj. }
BUNĂTĂMĂRE † s. f. } v. *bunăte*.
BUNĂTĂTĂT, -Ă † adj. }

BUNĂTĂTE s. f. I 1°. *Bonté, qualité, vertu.* 2°. *Bonté, miséricorde, grâce; indulgence, bienveillance, politesse, douceur.* 3°. *Bien, bienfait; faveur.* 4°. *Bonté, bon état, valeur.* 5°. *Bon goût, saveur.* II 1°. *Bonnes choses, biens, richesses.* 2°. *Bons mets, friandises.*

I. Abstractul lui *bun* (în opoziție cu „răutate“).

1°. (Învechit) Însușirea caracteristică a omului *bun*, însușire s. calitate (bună, morală), cfr. *virtute*, *bun* (II 2° δ). *Se burătățile vestiți.* COD. VOR. 146/13. *La judecățile tale să fi dreptu, nefățarnic și smerit, că cu aceste trei bunăteți niciodată nu te vei sminti* (a. 1654). GCR. I 170. *Pre mulți întrecând cu bunătețile.* DOSOFTEIU, V. S. 25²²/₂₂. *Să fi a toată bunăteatea pildă.* BIBLIA (1688) 8/pr. 51. *Numai o bunăteate aveau amândoi între dînșii, că erau foarte curați.* N. COSTIN, LET. II 2 19. *Aveă și această bu-*

nătate Nicolai-vodă: nu oboșeă. ACSINTE URICARUL, LET. II 152/22. *Vei gustă rodurile virtuților și ale bunăteților tale.* MARCOVICI, D. 9/22. *Ce bunăteți ai tu în stăpânire?* ISPIRESCU, U. 25/4.

2°. Calitatea celui *bun* (I 1°) în raport cu alții: *îndurare, grație, milă; îngăduință, bunăvointă, politețe, blândețe.* *Eva înșelă Adam și cădzură de [= din] burătatea lui Dumnezeu.* CUV. D. BĂTR. II 125, cfr. DOSOFTEIU, PS. 18, 23, etc., DRĂGHICI, R. 61. *Multa bunăteate ce aveă spre cei de supt stăpânire.* BIBLIA (1688) 7/pr. 3. *Nici acum nu pot uită Munteii bunăteatea lui.* NECULCE, LET. II 388/21. *Bunăteatea cu care s'a primit cea dintâi ediție.* MARCOVICI, C. 5/3. *Spânul de feliu nu samănă în partea lor, nici la chip, nici la bunăteate.* CREANGĂ, P. 210. *A îndreptat-o și ea, cu multă bunăteate și blândețe, la soră-sa cea mai mare.* id. ib. 91. † **Bunăteate de om** (etc.) = om foarte *bun*, deosibit, cfr. *floare* (III 3°), *frunte* (III). *Peste nouă luni de zile, născu o bunăteate de copilaș.* ISPIRESCU, L. 133, cfr. U. 123/2. *Uite cum îmi năpăstuiam bunăteate de nevastă.* ȘEZ. V 10/3. (Cu un numeral; neobișnuit) *A omorît doi bunăteate de boieri.* C. NEGRUZZI, I 185. (P. ext.) *Bunăteate de oaste* (MAG. IST. I 378/10), *de casă* (ALECSANDRI, ap. TDRG.), *de zestre* (id. T. 546), *de băutură* (SBIERA, P. 39/3). **Bunăteatea D-voastră!** = ești foarte *bun(ă)*! *Bunăteatea D-voastră, milostivă cucoană, dar de geaba mai voiți a strică orul pe găște!* CREANGĂ, P. 332. *Ai bunăteate[a] = te rog, fii bun* (I 1°). *Ai bunăteate(a) de spune să ne deschidă ușa.*

3°. *Bine* (III 2°), *facere de bine, binefacere, faptă bună, bun* (III 1°). (Mai ales cu verbele „face“ s. „da“) *Se ferească-se de rău și se facă bunăteate.* COD. VOR. 154/2. *Domnul, dătătorul de toate bunătețile.* CORESI, E. 2/28. *Făcerea cu căldă inimă către Dumnezeu bunăteți.* MOXA, 377, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 13/2. *Faptele ceale bune sânt ceale adevărate bunăteți.* BIBLIA (1688) 3/pr. 46. *Bunătețile vieții cei viitoare.* MSS. (a. 1750), ap. GCR. II 48/3. (Ironic) *Multe bunăteți mai făcuse și ea în viața ei.* CREANGĂ, P. 315, cfr. ISPIRESCU, L. 295. *Nici o bunăteate nu-i ca sănătate!* MARIAN. | *Favoruri. Ticălosul acesta, pe care l-am umplut de bunăteți!* C. NEGRUZZI, III 333/13. † **Fă s. faceți bunăteate** = fii s. fiți *buni* (I 1°), cfr. 2° (ai bunăteate). *Acum să faceți bunăteate să mă duceți de unde m'ați luat.* ISPIRESCU, ap. GCR. II 354.

4°. *Bună calitate a ceva* (lucru, animal, etc.), *stare bună, valoare.* *Caii... sânt foarte buni.* *Această bunăteate în cai provine din rânduiala ce am observat-o la moșia sa.* I. IONESCU, C. 192. *Bunăteatea stofei nu stă în înfloritură, ci în fesătură.* ZANNE, P. III 385.

5°. *Gust bun* (al unei mâncări s. băuturi). *Începe a bea lacom la apă și a-și linge buzele de dulceața și bunăteatea ei.* CREANGĂ, P. 214.

II. Concretizat. 1°. (Astăzi mai ales la plural) *Lucruri bune, scumpe, scumpeturi, averi, bogății, cfr. bine* (III 5°), *bun* (II 2° β). *Bunătate* = opes, *bona.* ANON. CAR. *Bunăteatea toată a lui Menelai.* MOXA, 352, cfr. id., ap. HEM. 2187/27. *Bunăteatea a toată lumea fără de Domnul H[risto]s iaste sărăcie.* VARLAAM, C. 207/2. *Rodurile meale și bunătețile meale.* BIBLIA (1688) 800, cfr. GCR. I 271. *Toate bunătețile de pe lume erau acum în palaturile lor.* CREANGĂ, P. 85. *Se foloseă de bunătețile pământului.* SBIERA, P. 304/35. *Atăta bunăteate: aur preste aur, galbeni mândri, noi.* RETEGANUL, P. IV 12/3, cfr. II 3/15. *Tarigradu-i oraș mare, Multă bunăteate are.* ȘEZ. IV 8¹/₃₀. *C'așă mă grijeă de tare, Ca pe-o bunăteate mare.* MÂNDRESCU, L. P. 120/25.

2°. (La plural) *Mâncări bune, delicatose.* *Nu tot umblați după bunăteți; mai mâncați și răbdări prăjite.* CREANGĂ, A. 110. *Unii mai pun și covrigei și alte bunăteți.* SEVASTOS, N. 90/22. *Ti-oiu da multe bunăteți pentru mâncat.* ȘEZ. I 243/5.

[Plur. -tăți și (rar, fam. ad II 29) -tățuri. *Borș de cartofe*,... *azimă, perje afumate și alte bunățături de post*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Căram...* carne și tot felul de bunățături la câte femei sărace erau p'aici. MORIANU, SĂM. I 11. | Derivate (neobicinuite): bună-tăciós, - oasă †, bună-tătat, -ă † (cfr. îmbunătăță) adj. = bun, plin de bună-tate, virtuos. *Eră bună-tăcióși și de rudă împărâtească*. VARLAAM, C. II 5. *Un călugăr credincios și bună-tătat*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. 759, bună-tămăre † s. f. = bună-tate, bună-voință. *Prin avearea bogăției și istețea firei și bună-tămărea tătâne-său, la vărul învățăturilor s'au suit*. id. ib. 15, (*bună-tățime, păstrat în derivatele:) îmbunătățimare † s. f. = dăruire de bună-tăți (II 10). *Cinste și îmbunătățimare blagoutrobna noastră împărție săgăduiaște*. CANTEMIR, IST. 181; (îm)bună-tățimăt, -ă † adj. = plin de fapte bune, de virtuți. *Un episcop foarte îmbunătățimăt*. DOSOFTEIU, v. s. 51, cfr. 14, 45, 53, 54, 85, 144, 191. *Să feace bună-tățimătii*. id. ib. 204.]
— Din lat. bonitas, -atem, idem. Cfr. îmbunătățl.

BUNĂTĂTIMĂT, -Ă † adj. v. bună-tate.
BUNAVESTIRE s. f. (Bis.) } v. bun (IV).
BUNĂVOINȚĂ s. f. }

BUNCĂI vb. IV^a = boncăi. [Și refl. *Buhaiul se buncăe*. H. III 245.]

BUNCĂLEUI vb. IV^a v. boncăi.

BUNCĂLUI vb. IV^a = boncăi. ION CR. IV 50.

BUNCEĂG s. a. (Bot.) 1°. *Lycopodium clavatum*. *Phascum cuspidatum*. 2°. Complexe de mousses ou de mauvaises herbes.

1° = pedicută. Cfr. CIHAC, II 486, DDRF., DAMÉ, T., BARONZI, L. P. I 129/13, BĂRCIANU, ALEX.

2°. (Cu înțeles colectiv) *Bungeac* s. *bugeac* se numește un complex de mai mulți mușchi care formează împreună un frumos covor verde și moale (PANȚU, PL.). *Bungeac* = o amestecătură de lemne putrede, cu burueni, cu spini și altele, prin văi, în apropierea râurilor: *Când am venit de la munte, am picat într'un bungeac, de nu eră să mai pot ieși din el* (Lupșa, în Transilv.). VICIU, GL. *Bugeac* = buruiiană: *E plină grădina de bugeac* (Răchita, în Transilv.). ib. *Bugeac* = pământ negru din pădure: *Și beai apă din bugeac*. MĂNDRESCU, P. P. 165/7. *Cu bugeac de pe biserică*. MARIAN, v. 220. Cfr. *bunget, hucaeg*.

[Plur. -ceaguri. | ȘI: *bungeac* s. a. (ad 1°) DDRF., BARONZI, L. P. I 129/13, *bugeac, bugeag* s. a. (ad 2°).]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *boncs* „nod, pachet“, *bonsok* „lycopodium clavatum“, rus., rut. *bunčuk*, polon. *bunczuk* „equisetum“. CIHAC, II 486).

BUNCIU s. a. v. bălcu.

BUNCIUC † s. m. v. buciuc.

BUNDĂ s. f. (Îmbrăc.) *Vêtement fourré*. — Haină (H. II 118, 132, 233, IV 12, VII 336, IX 439) blănită cu piele de oaie, cojocel scurt fără mâneci (COSTINESCU, LM.), care se încheie subsuoară (H. IV 158), pieptar (H. II 14) purtat de bărbați (H. II 4, 207, VII 51, IX 56, 173, 406) și de femei (H. I 233, IV 57, XII 119), cfr. bitușă, tihoarcă, foliar, polcă, ilic; (mai ales în Transilv.) mantă de postav (H. IX 144), lungă, cu mâneci, blănită cu piele de oaie, de vulpe, etc., cfr. ghebă, giubea, fermeneă, salop, beniș (el). *Bărbații* [din Zărnești, Transilv.] *purtau... iarna... bunde țărănești, blănite cu piei de oaie*. MOLDOVAN, T. N. 233. *O bundă mare* (a. 1778). IORGA, s. D. XII 99. *I bundă de lup* (a. 1811). ib. 227. *Bunda... cu carea s'au și culcat amândoi*

noaptea, neavând ei alt așternut, și au stricat-o de tot, măcar că n'au costăluit [= costat] acei(a) bundă 250 Rf. (a. 1816). ib. 172. Am cumpărat piei țărcațe, pentru berlișul bundei solului vovodului moldovenesc. ȘINCAL, HR. II 91/32. *Bunde scurte*. FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II 226/1. *Așternu bunda sa pe oblâncul șelei*. ODOBESCU, I 146/20. *Apoi ieși numai în bundă*. SADOVEANU, P. S. 40. *Neam de neamu' mieu n'a cumpărat lucru de târg, nici glugă... nici bundă*. JIPESCU, o. 144 *Cu bunda o-acoperă*. RETEGANUL, TR. 23/6. [Vulpea] *și bundă de bundă (=blană) la domni, la grumaz*. ALEXICI, L. P. I 229/1. [Plur. *bunde* și (mai rar) *bunzi*. | ȘI: (Mold., Bucov.) *bondă* s. f. În Bucovina, în partea muntelui, pe la Câmpulung, se poartă *bonde* în felul cheptarelor... numai că nu-s strânse la mijloc pe trup. PAMFILE, I. C. 365. Cfr. H. X 7 (= polcă), 22, 33, 47 (= pieptar), 77, 86, XII 195. *Strate bune... bondă (4-10 fr.)*. CONV. LIT. XLIV, I 649. *Fetele la țară așă se poartă ca și la oraș: cu fustă, cu bondă* (Dulcești, în Roman). GRAIUL, I 474, (Mold.) *boandă* s. f.: este făcută din piele de oaie, bine dubită; are croiala ilicului, fără mâneci, încheindu-se pe o coastă cu cheptori și noduri de piele. Le poartă numai bărbații și femeile tinere. Cele care se fac în sat sânt simple; cele poruncite la meșteșugarii din țarg sânt pline de flori, cu colori vii, roșii, albastre și negre. *Boanda* se poartă sub haină. PAMFILE, I. C. 358; cfr. H. I 46, 171, III 109, 364 (: de piele, fără mâneci), *bontă* s. f. = pieptar. H. II 323, *boântă* = haină bărbătească. H. III 268, (+ *fundră*, Mehed.) *bundră* s. f. (citat între țoale) H. IX 89, (Ban., cu derivatul) *bundric* s. a. Dacă haina e lungă până la genunchi se zice *bundă* sau *bundric*. LIUBA-IANA, M. 19. | Diminutive: *bundită* s. f. (dial. *bunghită*): din piele de miel (spre deosebire de *boanda*, care-i din piele de oaie), cu cusături. WEIGAND, B. D. 94, *bundută* s. f. LB., (Bot) *bunduta-vântului* = scorogiu. PANȚU, PL., *bondită* s. f. (plur. *-dite* și *-diti*; dial. *bonghiță*, în Sălăgiu, cu accentuare ungurească, *bonghiță* VAIDA) = un fel de cojoc de miel, fără mâneci și scurt până la brau (CREANGĂ, ap. ȘEZ. VIII 156), pieptăraș (MARIAN, NA. 237, I. 253, cfr. PAMFILE, I. C. 358). De-asupra cămeșei, [flăcăii] pun o *bondită* cusută cu lănețuri, care de care mai frumos împodobită, prinsă la gât în doi bumbi, lăsând să se vadă cămeșa, braul și chimirul. SEVASTOS, N. 90/12. Îmbrăcămintea bărbătească și femeiască mai la toți este: ... cojocel și *bondifi* din pielcele și piei de oaie, cusute frumos cu felurite strămături. ȘEZ. IV 17/21. Pe cămașă, de regulă, iarna-vara, [bărbații] poartă *bondită*, fără de mâneci, din piele de miel, jur împrejur cu prim.... Preste *bondită*, de regulă, iarna poartă și cojocel. MOLDOVAN, T. N. 299, cfr. POPOVICI-KIRILEANU, B. 127, SEVASTOS, N. 49/15-6, H. X 33. *Femei în cătrînță, în bondită*. ALECSANDRI, P. III 588. *Îmbrăcați... cu bondite mândre*. CREANGĂ, A. 75. *Câte fete cu bondită, Poartă miere pe gurită*. ALECSANDRI, P. P. 337/4.]
— Cfr. ung., sârb., rut., pol. *bunda*, idem. CIHAC, II 486. (După LM. cuvântul ar există și la Aromâni. Forma ungurească *bungyika* e împrumutată din românește).

BUNDĂC s. m. (Construct.) v. bondoc (2°).

BUNDĂR s. m. (Entom.) v. bondar.

BUNDĂȚĂ s. f. (Îmbrăc.)

BUNDRĂ s. f., **BUNDRIC** s. a. (Îmbrăc.) } v. bundă.

BUNDUC, -Ă adj. s. m. v. bondoc.

BUNDUȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. bundă.

BUNÉL s. m. v. bunic.

BUNÉȚE s. f. plur. — (Transilv., Ban., Bucov.) I = bună-tate.

1° † însușire morală bună, calitate, virtute, bună-tate (I 1°). *Cunoaște-veți folosul bunețelor și plata păcatelor de la Domnezeu întru ceaste cărți*.

PALIA (1582), ap. GCR. I 38/10. *Sffântul* Grigorie *Dialogul încă pentru* (= despre) *bunețele lui* [Traian] *au scris*. ȘINCAI, HR. I 10/3.

2°. Îndurare, grație, milă, îngăduială, bunăvointă, blândețe, bunătațe (II 2°). ANON. CAR., LB. *Arete-se ei cât de blânzi sau cu bunețe*. SBIERA, F. 138.

3°. Calitatea bună a unui lucru, stare bună. *Fiindcă toți pomii carii resar din sămburi cât de cât selbăticesc, ca să se țină în bunețele ceale mai dinainte, trebuie olțuiți*. ECONOMIA, 127.

II. (Munții apuseni) = binețe. *După ce își dete[ră] bunețele*. FRÂNCU-CANDREA, M. 267.

[În Mold., Bucov., Transilv., sing. *bunetă* (ad 2°). *Din mila mea ești pe pământ, din buneța mea trăești*. RETEGANUL, P. II 55/14, cfr. IV 44/233, (ad 3°) *Pe toți [lucrătorii] îi întrecă, atât în istețime, cât și după buneța lucrului*. id. P. II 47/37, *buneită* MARIAN.]

— Derivat din bun, prin suf. abstr. -eață.

BUNGARIU † s. a. v. bulgariu.

BUNGEAC s. a. (Bot.) v. bunceag.

BUNGET s. a. *Partie où une forêt est le plus épaisse*. — Pădure deasă și întunecoasă (H. XI 321, cfr. H. XVI 39), desis. (Complitin adesea prin „de pădure s. deluncă”, etc.). Citat într’un text slavon din sec. XVI, cfr. CUV. D. BĂTR. I 245. *Am unblat... prin bungeturile acelei păduri*. GORJAN, H. I 112. *M’am rătăcit prin bungetul acelei păduri*. ISPIRESCU, L. 96, cfr. 74, U. 44/25, 47/55, 87/14. *Dormeau într’un bunget de luncă*. ȘEZ. I 234/31. *Părăsi cucul bungetul*. ION CR. III 343. [Plur. -geturi. | Și: buget s. a. *La fântâna din buget*. ȘEZ. II 221°/13. *Părăsi cucu’ bugetu’*. MARIAN, INS. 51.]

— Derivat din alb. bunk „stejar”, prin suf. col. -et (propriu deci „stejăriș”). CIHAC, II 715.

BUNGHIU s. m. v. bumb.

BUNGUITURĂ † s. f. = băiguitură. *De turbata și lunatecă bunguitura muhamedinească...* CANTEMIR, HR. 23/16 (traduce pe lat. „superstitione”).

BUNIC, -Ă subst. *Grand-père, grand-mère*. — Tatăl s. mama unuia din părinții cuivă, moș, moașă, bun, bună (II 1° α), tată-bun (s. -mare), mamă-bună (s. -mare). *O fată orfană, crescută de o bunică a ei*. C. NEGRUZZI, I 109. *De, bunico, s’a cam umplut lumea de rele*. DELAVRANCEA, S. 21. *Tatăl mamei, bunicul meu*. CREANGĂ, A. 18. *Sărutând mâna bunicăii*. id. ib. 25. *Nepoșii... aduc bunicăii ba apă, ba niscai surceleușe*. SEVASTOS, N. 52/16. † *De când bunicu’ flăcău s. bunica fată-mare = de demult*. ZANNE, P. IV 286. *Ca povestea bunicăii = foarte vechiu*. ib. v 512. | P. ext. (Termen respectuos față de un bătrân s. o bătrână, cfr. moș, mătușă) *Doamna îi răspunse [Țigăncii]: Bine, bunico, dacă așa vă este obiceiul p’aci, așa să facem*. ISPIRESCU, L. 63. [La fem. gen.-dat. *bunicăii*, (Mold.) *bunicăi*, *bunicăii*. | Cu alte sufixe: *bunel* s. m. TDRG., *buniță* s. f. | Diminutiv: *bunicuță* s. f. VLAHUȚĂ, ib.]

— Derivat din bun, -ă (II 1° α); prin suf. dim. -ic, -ică. Cfr. străbunic, -ă.

BUNICUȚĂ s. f. v. bunic.

BUNIOEL, -IOĂ adj. v. bun.

BUNILĂ s. m. Nume de bou. MARIAN.

— Derivat din bun (I 1°), prin suf. calific. -ilă.

BUNI-OARĂ adv. v. bună-oară.

BUNIȘOR, -OARĂ adj. v. bun.

BUNIȚĂ s. f. Nume de vacă. MARIAN.

— Derivat din bun (I 1°), prin suf. dim. -iță.

BUNIȚĂ s. f. v. bunic.

BUNT s. a. v. bont¹.

BUNTAȚIE s. f. = bont¹. (Formație personală) *Acei buclucari, care n’au alta ce face fără numai zurbăvi și buntații*. MARIAN, NU. 550.

— Derivat din bunt (bont), prin suf. neol. -ație.

BUNTĂZI vb. IV^a v. buntuzui.

BUNTUȘNIC s. m. = bontaș. *Ar fi zis că sânt un buntușnic*. DDRF. *Buntușnicii care voiau să răstoarne pe Mihaiu Sturza-vodă*. V. A. URECHE, ap. TDRG.

— Cfr. rus. bantovščikū, idem. TDRG. Cfr. bont.

BUNTUZI vb. IV^a v. buntuzui.

BUNTUZUI vb. IV^a. *Mettre en désordre, mêler; gâter*. — (Ungurism, în Munții Sucevii, în Transilv. de nord și în Sălagiu) A zminti niște lucruri din loc și a le amestecă (ȘEZ. v 40/10), a strică buna întocmire, buna rânduială a unui lucru, d. ex. veșmintele în ladă ori cărțile în dulap (BUGNARIU, NÂS.), a desface, a risipi, a strică, a ruina (VAIDA). *Fetele, buntuziind focul aprins...*, zic. MARIAN, NA. 283. [Și: buntuzi vb. IV^a VAIDA, buntăzi vb. IV^a ib.] — Din ung. *bontozni (= bontani, bontzolni), idem.

BUNUȚ, -Ă adj. v. bun.

BUNZĂR s. m. (Entom.) v. bonzar.

BUOĂRE s. f. = boare (3°). H. v 3.

BŪOR † s. m. (ș. d.) v. bour ș. d.

BUORĂR † s. m. Funcționarul însărcinat a încasa darea asupra buților de vin, numită „bour”. *Căm[ă]nar[și], bezmănar[și] și mortășăp[și] și buorar[și]* (a. 1742). IORGA, S. D. VI 227, cfr. (buocararilor) 280.

— Derivat din buor (= bour II 3°), prin suf. nom. agent. -ar.

BŪPTĂR s. m. = boactăr. POMPILIU, BIH. 1006.

BURĂ vb. I. *Bruiner*. — (Impers.) *Burează = se cerne o ploaie mărunță și deasă. Începe a bură, apoi o întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare*. CREANGĂ, A. 30. *Spre miezul nopții, începuse a bură și a tună mai tare*. CONTEMPORANUL, IV 303. *Când e nou și burează, se zice: vreme mohnită*. H. X 534. *Ploaie afară? — Ba nu, burează numai*. Com. G. TOFAN. || Fig. *Na!... iaca căncepe a bură și la mine* (zice Vântură-țară, ștergându-și ochii care încep a-i lăcrămă). ALECSANDRI, T. 1583. [PONTBRIANT dă și înțelesul „a se evaporă”, iar LM. „a se lăsa promoroacă”. | Derivate: *burat* s. a., *bureală* s. f. DICȚ. (Postverbal): (rar) *bur* s. a. = ploaie deasă și mărunță, în cantitate mică. RĂDULESCU-CODIN, L. | Alte verbe: (<bur) *burui* = a cădea ca burul de ploaie, (<burliță, *burniță*) *burliță* vb. I^(a) = a cădea burul de ploaie. ib., *burniță* vb. I^(a) = a bură. *Norii posomorâți burnițau peste toată mahalaua, înneacă casele într’o atmosferă grea, fumurie și impuțată, asemuită cu aburii ce plutesc pe de-asupra bălților*. DELAVRANCEA, S. 107. *Abia mai pășesc, șovăind prin păcla deasă, ce înneacă orașul amuțit; de sus burnițează*. VLAHUȚĂ, N. 110. *Ploaia începuse din nou. Burniță din negură, ca dintr’un burete, o pacoste de apă borbonată*. ZAMFIRESCU, R. 259. (Fig.) *Razele [soare]lui burnițau asupra undelor, abia clătinate, o pulbere rumenă*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 39.]

— Derivat din bură².

BURĂ † vb. I. *Lutter*.—(Slavism) A luptă. *Nebăgând în seamă slava cea vremealnică, și dezbrăcându-te câtra lupte, te burai ca un înțelepțit de Dumnezeu.* MINEIUL (1776) 189²/₂.
— Din. paleosl. *borja*, idem.

BURĂ † s. f. *Tempête, orage*.—Furtună, vijelie (pe mare), vifor (MARDARIE, L. 316). *Cu duhul buriei frânge corabiile.* CORESI, PS. 125, cfr. 25, 131, 304, 305. *Cei ce înnoată pre mare cu precepătură... stau în lăuntru adăpostului, când văd bure și turbureale.* idem, E. 51²⁵/₂₅, cfr. 454. *Și va aprinde foc cu mare bură și cu mare tresnet.* CUV. D. BĂTR. II 456, cfr. 454. *Dzîsă de să feace vânt cu bură, De rădică val de necătură.* DOSOFTEIU, PS. 376. *Au mers să treacă cu oștile peste Marea-roșie, unde de bure împiedecat s'au întors.* CANTEMIR, HR. 191. || Fig. Furtună, zbucium sufletesc. *Scăpăm de cea bură rea și iute și de cearte.* CORESI, PS. 38³¹/₃₁. *Deci murî Duca și rămase Evdochîia cu coconii tinerei, de-i ocotîia, ce de pripă se siripî bură trupască (e vorba de o femeie rămasă văduvă de curând) și rădică furtună turbure de unda poh-telor.* MOXA, 398. [Și: *búria* (slavonism) CORESI, PS. 142, (din rus. *boranz*) *buránă*, *boránă* = furtună. DICT.]
— Din paleosl. *burja*, idem.

BURĂ s. f. 1°. *Vapeur*. 2°. *Brume*. 3°. *Bruine*. 4°. *Gelée blanche*. 5°. Nom de vache. 6°. *Danse paysanne*.
1°. Abur ce iese din bucatele calde. LB., LM., cfr. boare.

2°. P. ext. *Ceață* s. negură (MARDARIE, L. 2779) amestecată cu ploaie mărunță. *Toamna... vântul subțire al burilor reci și mărunte mă pătrunde până la os și-mi scurtă vederile, împăienjenind depărtările mute, sure, pustii.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 147. *De trei zile-mi cură Ploaie și cu bură.* REV. CRIT. V 23. *Eu știu calul când se fură: Când e negură și bură.* RETEGANUL, TR. 33, cfr. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 464. *Astăzi bură, mâne bură, Cine foc ni-a mai da gură? Astăzi ceață, mâne ceață, Cine foc ni-a strânge 'n braț?* VASILIU, C. 113.

3°. P. ext. (Mai ales complinit prin *de ploaie*) Ploaie mărunță și deasă care vine și se trece repede, răcorind atmosfera. *Au eșit Mihai-vodă... pre o bură de ploaie.* NECULCE, LET. II 401, cfr. ibid. I 265, I. IONESCU, C. 131. *Oastea noastră a fost numai ca o bură ușoară de ploaie, pe lângă năprasniciul potop slovenesc.* ODOBESCU, III 561. *Pulbera de diamante [din lumina lunii] cade fină ca o bură.* EMINESCU, P. 235, cfr. 184, L. P. 129.

4°. Promoroacă, chiciură, poleiu, buracă. LB., cfr. MARIAN, SE. I 167. *Când se făcă ziuă, soasă acasă feciorul, plin de bură.* N. REV. R. I, S. II 29. *Farmă gheața (părului) și pun apoi smocul cel de busuioc de-asupra apei. De se prinde bură de busuioc, cred că au noroc.* MARIAN, SE. I 134.

5°. Numele unei vaci al cărei păr e ca și când ar fi burat. MARIAN.

6°. Un danț țărănesc. H. XII 44.

7°. Citat între instrumentele de pescărie. H. VII 483.

[Plur. *bure* și *huri*. | Diminutiv: *buricică* s. f. *Dădu o buricică de ploaie.* ȘEZ. VI 171. | Derivat: *burilă* s. m. = nume de bou cu părul ca și când ar fi burat (MARIAN); nume ce se dă în glumă Țiganilor (ZANNE, P. II 73), *burat* -ă adj. = acoperit cu bură (4°), (fig.) fără luciu (despre pielea lucrate). DDRF. | Familia: *buracă* s. f. = bură, negură, ceață. REV. CRIT. III 90 (după CIHAC, II 34 și *băracă* s. f. = negură, chiciură), (+ *crivăș?*) *burăț* = ceață pe munți (Bran, în Transilv.), *burătec* s. a. = ploaie mărunță (Bucovina). Com. N. COTLARCIUC, (+ *buhaiu*) *burhăiu* s. a. = ceață, păclă ce se lasă une-ori dimineața (ȚARA OLTULUI, III, nr. 24), negură de toamnă, buhaiu, buștină (VICIU,

GL.), ceață, bărnă² (H. IV 51); ploaie mărunțică (H. IV 267). *În cel burhăiu de ploaie.* PĂSCULESCU, L. P. 65, *burhăială* s. f. = umezeală ce cade din negura care se lasă pe pământ; din burhăială se face chiciura. H. XI 320, *burhălă* s. f. = ploaie mărunță cu atmosferă neguroasă. COSTINESCU, *burniță* (bărniță) PONTBRIANT, *burliță* (LM.) s. f. = bur de ploaie RĂDULESCU-CODIN, L., (reconstruit) *burnă*, *burălă* s. f. LM. (cfr. *bărnă*²).]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul pare a fi înrudit cu boare și a fi de origine latină, cfr. v.-ital. *buriana* „ceață“, friul. *zboră* „a face aburi“, etc.)

BURĂCĂ s. f. v. bură².

BURACLĂ s. f. Grămadă, amestecătură, (h) argalic. ION CR. II 277, III 251. *Ce buraclă de oameni eră aseară.* ibid. II 277. † *Parale de buraclă* = parale de prăpădit, de dat de sufletul dracului. ibid. III 345.

BURĂGĂ subst. v. barangă.

BURĂIANĂ † s. f. (Bot.) v. buruiană.

BURĂNĂ s. f. v. bură¹.

BURANCIC, **BURANGIC** s. a. } v. borangic.

BURANGINC, **BURANGIUC** s. a. }

BURĂNITĂ s. f. (Bot.) v. buruiană.

BURĂTĂCEL s. m. (Zool.) v. brotăcel.

BURĂTEC s. a. și m. v. bură² și broatec.

BURĂU s. a. *Cascade*.—(Ban.) Cascadă. JAHRESBER. III 314. [Cu alt sufix: *burăgă* = apă curgătoare. Com. A. COCA.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. megl. *bură* = torent de rău; cfr. și *bărăcie*).

BURAZĂN † s. a. v. bolozan.

BURBOANĂ s. f. v. broboană.

BURCĂ s. f. (Îmbrăc.) Sorte de limousine. — Haună bărbătească (H. VI 9), țesută din lână (H. X 33), un straiu țărănesc ca țăndra (GH. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV 661) sau un fel de mantă mare de lână, necăptușită (GR. BĂN.), șubă neagră (VICIU, GL.), bundă din pănură groasă, verde, care se poartă iarna (ib.). Cfr. *suman*. *Inodlit într'o burcă mohorâtă.* ALECSANDRI, ap. GHIGA, S. 352. *Bărsanul și Mocanul vindeau... lână, cergi, burci.* IORGA, B. R. 361. *Țiganii... cu burca 'n spate.* SBIERA, P. 282. *Codrenaș cu burcă sură și sarică ciobănească.* SEVASTOS, C. 323. *Se îmbracă... țăranii români de la munte: cu suman ori joc de piele de oaie, și sarică sau burcă.* CREANGĂ, GL. || *Cojoc* (SEZ. IV 125³¹/₃₁) mare și mișos (Suceava, în Mold., DAMÉ, T. 169), blană de piele de miel (Ban. VICIU, GL.). [Diminutiv: *burcușoară* s. f. SBIERA, P. 282³⁷/₃₇. | Derivat: *burcăș* adj. m. = care poartă burcă. Țigan *burcaș*. ib. 282³⁵/₃₅.]

— Din polon., rus. *burka*, idem.

BURCĂ s. f. (Cul.) *Galette de farine de maïs*. — Turtă (H. II 119, JIPESCU, O. 110) de făină de popușoiu, opărită și coaptă în vatră (PAMFILE, J. II), mălaiu; cfr. *pălancă*. *O fetișcană... opărește un pumn de mălaiu într'o scăfiță de lemn, zorind ca să călească o burcă, pentru ai casei... Iar în vatra roșie, prididită de scântei, toarnă turtă pe care o învelește bine cu spuză, în vreme ce micșorii de prin prejuri, strigând „turtă, turtă“, bat în palme și cântă, de bucurie că se coace burca.* I. CIOCĂRLAN, P. P. 9. *Avea la dînsii făină. O făcut, cum se zice 'n muntenească, burcă, sau pălancă de-a noastră moldovenească.* GRAIUL, I 339. *Burcă boție* = mălaiu. H. III 364. † *Învălește-ți burca bine* = trage-ți spuză pe turtă, apără-ți interesele. PAMFILE, J. II.

BURCĂȘ adj. m. v. burcă¹.

BURCEAG s. m. (Bot.) = boreag. H. II 243, 289.

BURCOJ s. m. v. burcoș.

BURCOȘ s. m. Nom de chien. — (Ungurism) Nume pe care țărani îl dau la câni. VAIDA. [Și: burcoj JIPESCU, O. 51, burcuș (Brașov).]

— Din ung. burkos „stufos, mișos“.

BURCUȘ s. m. v. burcoș.

BURCUȘ † s. m. Prussien. — (Transilv.; ungu-rism) Prusian. LB. [Derivate: burcușesc, -ească adj., burcușește adv. ib.]

— Din ung. burkus, idem (din lat.-med. borussus).

BURCUȘOARĂ s. f. (Îmbrăc.) v. burcă.

BURCUT s. a. v. borcut.

BURDĂ s. f. v. bujdă.

BURDĂ s. f. Jeu d'enfants. — Un joc de copii: se desenează trei orizontale, tăiate de trei transversale și fiecare din cei doi jucători caută să mute semnele sale astfel ca ele să umple trei locuri în tr'o linie (Bucov.). † *Mi-a dat burda* = m'a învins. *S'a dat de-a burda* = s'a dat peste cap. MARIAN. [Și (+ bou, cfr. de-a'n boulea) *S'a dat* (s. *s'a dus*) de-a burdaboul = de-a berbeleacul, peste cap. MARIAN; cfr. imburdă.]

— Din polon. burda „dispută, ceartă; un joc de cărți“.

BURDĂC s. a. = bardac (1°), vas ca și cârcia-gul (ulciorul) de care se deosebește prin aceea că are gura mai strimță și se astupă cu un dop (Ban.). VICIU, GL., cfr. JAHRESBER. III 314.

BURDĂHÂN s. a. v. burduhan.

BURDĂHÂNOS, -OĂSĂ adj. } v. burduhos.

BURDĂOS, -OĂSĂ adj. }

BURDĂR † s. a. v. buhurdar.

BURDE s. m. v. burduhan.

BURDEIU s. a. v. bordeiu.

BURDEÓS, -OĂSĂ adj. v. burduhos.

BURDIC s. a. (Îmbrăc.) Veste de femme (en peau de brebis). — (Ban; cu pronunț. *burdăzik*) Pieptar făcut din blană de oaie; îl poartă femeile. JAHRESBER. III 314, cfr. VICIU, GL. Cfr. bundă, ilic.

BURDICÓS, -OĂSĂ adj. }

BURDIHÓS, -OĂSĂ adj. } v. burduhos.

BURDIÓS, -OĂSĂ adj. }

BURDIZÂN s. a. v. burduhan.

BURDÓIU s. a. v. burduiu.

BURDÚC, BURDÚF interj. v. hurduz.

BURDUF s. a. I. 1°. *Péritoine*. 2°. *Vessie*. 3°. *Estomac*. II. 1°. *Outre, bouc*. 2°. *Sacoche*. *Outre* (de cornemuse). *Tablier* (de voiture). 3°. *Soufflet* (de forge). III. 1°. *Panse*. 2°. *Partie convexe du croissant de la lune*. 3°. *Caisse* (de violon, etc.). 4°. *Petit enfant*.

I. Diferite părți lăuntrice din corpul animalelor, având forma unui sac, precum:

1°. Învălitorea mațelor, peritoneul. LB.

2°. Bășica (boului); p. ext. pielea de bășică uscată care înlocuiea geamurile ferestrelor, țiplă. *Casele vechi de țară... aveau de sigur ferestrele de bășici (sau burdufuri) de bou*. PAMFILE, I. C. 380, cfr. 449, 49; cfr. burduhan (1°), bårdizan.

3°. Stomac. *Un burduf (stomac) cald, cum îl scoate din vită*. LEON, ap. TDRG.

II. 1°. Foale (cfr. utre), sac primitiv făcut din pielea (argăsită) a (stomacului) vreunui animal (de capră ȘEZ. VIII 90, de vătuiu ib. III 8/13, de bivol MARIAN, O. I 147, SBIERA, P. 178/37, ISPIRESCU, L. 139, de nevă-

stucă ȘEZ. III 204/19), în care se păstrează sau se transportă diferite substanțe, precum: brânză (H. II 71, 145, III 71, 309, ȘEZ. III 123/83, etc.), făină (ȘEZ. V 5/53, CREANGĂ, GL., MARIAN, T. 309), mălaiu (H. XIV 284), bani (VASILIU, C. 87, TURCU, E. 155, CREANGĂ, P. 54, ȘEZ. III 95/357, etc.), seu (I. IONESCU, M. 727), cirviș (DELAVRANCEA, Ș. 125), cărbuni (ISPIRESCU, L. 137), cenușă (MARIAN, O. I 147), tutun (POLIZU), apă (SANDU-ALDEA, LUC. VI 451, ODOBESCU, III 16/23, SBIERA, P. 179, H. VII 422), unt-de-lemn, etc. † *Brânză bună, în burduf de căne* v. brânză. *Din piele de căne nu se face burduf*. ZANNE, P. I 378. *A fi burduf de carte* = tobă de carte, foarte învățat. ZANNE, P. V 148. *A face pe cineva burduf de bătaie* = a-l bate tare (precum se bate brânza în burduf), a-l bate măr. ib. III 499. *A se face burduf de mâncare* = a se ghiftui. Cfr. RETEGANUL, P. I 64/19. *A da pe cineva în burduful dracului* = a-l da dracului. Cfr. CREANGĂ, P. 142. *A-l lega pe cineva burduf* = strâns de tot, cobză, butuc. *Pușeră mâna pe Iancu și pe alți căpivi și-i legară burduf*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 10, cfr. ZANNE, P. III 498, ȘEZ. V 94/13.

2°. Spec. *Burduful șelii* = pungile laterale ale șelii. CONV. LIT., ap. TDRG. † *Burduful cimpoiului* = sac în care se înmagazinează aerul; se face de obicei din stomacul (rânza) vitelor, dar și din pielea de miel s. ied, argăsită și întoarsă pe dos; foale. PAMFILE, I. C. 50, cfr. H. II 245, 282, X 262, XVI 31. | P. ext. Cimpoi. H. IX 93. † *Burduful trăsuri* = pielea care în timp de ploaie apără picioarele celor din trăsură. COSTINESCU. *O birjă cu coșul ridicat și cu burduful tras*. CARAGIALE, M. 71, cfr. ZAMFIRESCU, R. 36, DELAVRANCEA, S. 117.

3°. P. ext. Foale (2°). POLIZU, BĂRCIANU.

III. P. anal. 1°. Pântece (Com. A. TOMIAC) mare (LB.) de om, burță mare, spec. borțul femeilor. *Femeie cu burduful la gură* = în stadiile din urmă ale gravidității (Brașov). † P. ext. *Făcând burduful stogului*. I. IONESCU, C. 114.

2°. Partea convexă a semilunii. *Când... craiu-nou e cu cornurile în sus și cu burduful în jos, va fi secetă*. ȘEZ. VI 38.

3°. Cutia de lemn a instrumentelor cu coarde, care produce rezonanța tonului, bårdan. *Rupe toate strunele ce mai avea* [chitara], *ba încă-i sfărâș și burduful și mănunchiul*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

4°. (Bucov.) Copil mic (la origine, probabil, gros și îndesat), cfr. burdulea. *Astâmpără-te, burdujule! Cu burdujii iștia nu mai ai odihnă!* COM. G. TOFAN.

[Plur. *-dufe* și *-dufuri*. | Și: (Mold., Bucov.) burdáv s. a. CREANGĂ, P. 54, MARIAN, TR. 309, ȘEZ. III 8/4, V 40/6, VIII 90, IX 148, (plur. *-duvuri* ȘEZ. V 5/13), burdúh s. m. și a. C. NEGRUZZI, I 249, GOROVEI, C. 370, ȘEZ. V 40/6, SBIERA, P. 178/37 (cu plur. *-duși* BIBI-DESCU, P. P. 336, TEODORESCU, P. P. 592^b, RĂDU-LESCU-CODIN și *-dușe* TURCU, E. 155, ISPIRESCU, L. 137, MARIAN, T. I 147, din care s'a reconstruit sing.) burdúș s. m. și a. CĂTANĂ, P. II 149, ZANNE, P. III 486, H. IX 87, 93, burdúș s. m. și a. (cu plur. *-duși* VASILIU, C. 87 și *-duje* I. IONESCU, M. 727); borduf s. a. H. II 145, III 71, bordúș s. a. H. II 40; (+ burță) burtúș s. a. = mațele din vită (REV. CRIT. IV 337); peritoneu (LB.); pântece (ib.); țiplă (ib.); (cu alte sufixe) burtúc s. a. = burtuș LB., burtucale s. f. plur. = intestine de animale. REV. CRIT. III 91. | Diminutive: burduhăș s. a. *Mi-i rusine să car apă cu burduhașul ista*. SBIERA, P. 179, burdușel (burdujel, bordușel) s. a. și m. = burduf mic; spec. (burdujel) pielea unui șarpe jupuit (LEON, M. 107), (burdujel) pelteică de helgie (Bucov. ION CR. IV 121); vas mic de lemn (PAMFILE, C.); (la plur. *burdușei*) prune coapte și presate, cfr. fulcel (Săliște, în Transilv. Com. A. BANCUI, cfr. VICIU, GL., unde s'a tipărit greșit *bureușei*); *pere bordușele* = un solu de pere mălăiețe. BARONZI, L. 93. *Luă doi talanți de*

argint, în doao bordușale. BIBLIA (1688) 269. *Burdușel de brânză*. ISPIRESCU, L. 209. *Bea vin din burdușel*. TEODORESCU, L. P. 515, cfr. RETEGANUL. TR. 40. *Un burdușel de galbini*. VASILIU, C. 22.]— Cfr. burduhan.

BURDUF s. a. v. produs.

BURDUFÓS, -OÁSÁ adj. v. burduhos.

BURDÚH s. m. și a. v. burduf².

BURDUHÁN s. a. 1°. *Panse, gros ventre, estomac, entraîlles, tripe*. 2°. *Flanc*.

1°. Burtă (GRIGORIU-RIGO, M.) de animale, înțelegându-se sau întreagă partea umflată a corpului în care sânt așezate organele digestive (ION CR. IV 122), sau stomacul (MARIAN) și intestinele (în peritoneu) în parte. Fig. (pop., în glumă s. batjocură se întrebuințează și despre oameni spre a indica un) pântec mare (ȘEZ. II 149/3) și nesățios (ION CR. IV 122). *Bărdahanul spărgându-i* [lupul armăsarului], *mașile la pământ îi vârsă*. CANTEMIR, IST. 80. *Grozav burdăhan și nesățios gătley, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pământului*. CREANGĂ, P. 242. *Lei nu burduhan (stomac) cald, cum îl scoate din vită...* LEON, MED. 79, cfr. 147. *Mă bătea c'un băț de corn, Peste bărdăhanul gol*. MARIAN, SA. 341. *Torni în burduhan, ca prostu'*! ION CR. IV 122. [De] *ciuma vitelor*. [I] se umflă *bărdahanu'*. H. I 289. || P. ext. *Bărdăhan* = piele din stomacul vitelor, care se puneă înainte vreme în ferestrele țărănilor, în locul geamurilor de sticlă, bărdizan (CREANGĂ, GL.), țiplă (COSTINESCU), burduf (I 2°). *Purcelul... a spart o fereastră de bărdăhan*. CREANGĂ, P. 85.

2°. *Bărdăhan* = flămânzare, deșert (la vite). DAMÉ, T. 32.

[După LB. ar fi s. m. și ar însemna un fel de vas, cfr. burduhoale. | Și: bărdăhan (bărdăhan, bărdăhan, bărdăhan, bardahan), burdăhan s. a. | Familia: bortocán s. a. *Colica, din înfierbântarea bortocamului și a mațelor*. CALENDARIU (1814) 170/2°, bărdán (bărdán) s. a. = partea cea mai umflată, la oală, prin asemănare cu bărdanul (burta, pântecelul) omului (PAMFILE, C.); stomacul vitelor (DAMÉ, T. 32); partea cea umflată a scripei sau a cobzei (H. III 292), burduf (III 3°), bordoháne s. a. plur. = măruntaie: *Paloșele 'n mână luă, Toți caii că și-i tăii, Bordohanele vârsă*. RĂDULESCU-CODIN, L. 95, borhán = stomacul vitelor. DAMÉ, T. 32, (+ *măruntate*) bărdăhaie s. f. plur. = măruntaie. *Mai marele cuvios borș Umples bărdăhaiele vartos*. ION CR. III 122, bārhaie s. f. plur. = mațe, măruntaie: *Cutare om rău are să se trezească într'o zi cu bārhaiele târiș*. PAMFILE, J. I, borhăie s. f. plur. = organele tubului digestiv (ȘEZ. IX 151), măruntaie (TRDĠ.), potroace. *Purcelul... se taie...*, *i se scot borhăiele*. ȘEZ. VI 79, borhăie s. f. plur. (borfăiu s. a. CIHAC, II 484) = mațele de la vită și câte-odată și de la om. H. IX 88, Com. G. TOFAN, brihán s. a. (plur. *hanuri*) = mațe (Someș). JAHRESBER. VIII 75; burduhoale s. f. = vas de lemn pentru vin. PAMFILE, J. III; burde s. m. = om brihănos, pântecos, cu foale mare (BUGNARIU, NÁS.) = burdule(a) s. m. (și ca nume de bou H. X 85). *Curat, par'că ești burdule!* *Ce burdulele de copil mai ai și tu!* ION CR. IV 122, (cu derivatul) burdulóu s. a. = turugă (= pociumb). H. IX 87; bărdizan (CREANGĂ, GL.), burdizán (ION CR. III 81) = țiplă, ochiul de fereastră, din beșică s. din piele de stomac de bou, burduf, bărdăhan.]

— Etimologia necunoscută. (Înrudit cu *burduf*; probabil stă în legătură cu rus. *brjucho* „burtă, burduhan“, *brjuchanz* „burtos“, polon. *brzuch* „burtă“, *burdziuk* „burduf“, rut. *bordjug*, *bordjuk*, *burdjug* „burduf“. CIHAC, II 23-24, TRDĠ.; cfr. ung. *burdány* „om burtos“, *burdó* „maț“.)

BURDUHÁNI vb. VI^a. *Éventrer*. — A spintecă (un

animal). DICT. [Și: bărdăhani, bārhanî = a spârceui, a sfâșia cu cruzime un animal, precum fac lupii, când aprică o vacă. COSTINESCU, borhâni vb. IV: se zice când o fiară scoate măruntaiele din vite, până când nu sânt încă moarte. RĂDULESCU-CODIN, L., borfâni vb. IV²: se zice despre vite când se împung cu coarnele în burtă și se găuresc. se spintecă (REV. CRIT. III 89) = borhâi vb. IV^(a). *Dau gură boilor, ca să nu se întinză unu' la altul...* să nu... se borhăiască cu coarnili. JIPESCU, O. 153. *Lupii au borhăit o vacă* (Mitoc, în Bucov). Com. G. TOFAN. (P. ext.) *Borhăit* = răscolit. ȘEZ. IX 151. *Toată ziua mă borhăe* = imi bate capul. PAMFILE, J. II.]

— Derivat din burduhan.

BURDUHÁNÓS, -OÁSÁ adj. v. burduhos.

BURDUHÁȘ s. a. v. burduf².

BURDUHOAIE s. f. v. burduhan.

BURDUHÓS, -OÁSÁ adj., subst. 1°. *Pansu*. 2°. *Enceinte, grosse*. 3°. (Au pluriel) *Jeunes paysans déguisés le dernier jour du Carnaval*.

1°. Cu pântecel mare, umflat în pântec (ION CR. IV 122), burtos (CREANGĂ, GL.), pântecos; p. ext. sătul (PAMFILE, C.). *Eră om nu prea înalt și gros, burduhos și bătrân*. NECULCE, LET. I 245/233, cfr. 254/19. *Copii burduhoși*. CREANGĂ, A. 42. *Ce burduhos (s. burduhănos) te-ai făcut!* ION CR. IV 122. *Popă burduhos*. GOROVEI, C. 96. | Fig. *Floscă burduhoasă*. C. NEGRUZZI, I 245.

2°. (Pop., despre femei și, mai ales în batjocură, despre fete) Însărcinată, grea, împovărată, borțoasă. *Tătarcele cele burduhoase le spintecă și puneă copiii prin pari*. NECULCE, LET. II 243/6, cfr. BELDMAN, T. 428. *O fată-mare... burduhoasă*. MARIAN, NA. 10.

3°. Subst. *Burduhoși* = feciori îmbrăcați în haine nemțești, jidovești, militărești ș. a. în ziua de începerea postului de Paști. În mâni poartă nuiele de mesteacăn legate la olaltă ca o măsură, cu care bat pre cine întâlnesc în cale. *Nu mă duc afară, că mă bat burduhoșii* (Cârța-săsească, în Făgăraș). VICIU, GL.

[Și: burduos, burdăos, burdeos, -oasă adj. DICT., burduios, -oasă adj. (și cu înțelesul de „neastâmpărat“ PAMFILE, J. III, cfr. burdușel). *Mireașă-i burduioasă*. ZANNE, P. IV 452, cfr. TEODORESCU, P. P. 231^b, bordiós, -oasă adj., GOROVEI, C. 168, burdihós, -oasă adj. *Fată-mare burdihioasă*. IORGA, S. D. VI 229, burdufos, -oasă adj. *Teiule, scurtule, Grosule și burdufosule!* TEODORESCU, P. P. 353, bārdăoasă s. f. = monstru, sperietoare, momăie. LB., burdicós, -oasă adj. PĂSCULESCU, L. P. 83, (+ *burtă* s. *pântecos*) burdicós, -oasă adj. *Cai de munte, burticoși*. H. IV 84. | Familia: (< *burduhan*, *bărdăhan*) burduhănos (burdăhănos TRDĠ.), bār-dăhănos, bār-dăhănos, burduvănós STAMATI, ap. TRDĠ.), -oasă adj. *Fată-mare... burduhănoasă, cu pântecel până la gură*. MARIAN, NA. 10, ȘEZ. IV 239/6. *Căfele bār-dăhănoase*. MARIAN, V. 232. *Oală bār-dăhănoasă*. ȘEZ. IX 77, (+ *burtă*) burduhănos, -oasă adj. LB., (< *bărdan*) bār-dănos, -oasă adj. PAMFILE, J. I, (< *brihan*) brihănos, -oasă adj. BUGNARIU, NÁS. | Diminutive: burduhoșel, -ea † adj. = cam pântecos. *Eră burduhoșel puflnel*. DOSOFTEIU, V. S. 42, (în ghicitori) (*Căldărură*) burducută SBIERA, P. 321.]

— Derivat din burduh (= *burduf*), prin suf. adj. -os.

BURDUHOȘEL, -EA † adj. v. burduhos.

BURDUIU s. a. *Troisième corde d'un violon*, celle qui donne le ré. — Coarda „re“ a violinei. Coardele la vioară se numesc: suptire, mijloace, *burduie* și sarmă. H. XI 281, cfr. XII 176, XIV 108. | Coarda corespunzătoare a cobzei. Cfr. H. XII 176. [Și: burdóiu s. a. (la violină și la cobză). H. I 270.]

— Păre a presupune un tip *burdoneus, din aceeași tulpină onomatopeică din care derivă și ital. *burdone*, fran. *bourdon*, span. *bordon*, portg. *bordão* „coarda sol“.

BURDÚJ s. m. și a. (ș. d.) v. burduf² ș. d.
BURDUJÍ vb. IV^a v. burduși.
BURDÚLE(A) s. m. sing. } v. burdnhan.
BURDULÓIU s. m. }
BURDUNÁR † s. a. v. buzunar.
BURBUÓS, -OÁSĂ adj. v. burduhos.
BURDÚŞ, BURDUŞÉL s. m. și a. v. burduf².

BURDUŞÍ vb. IV^a. I. 1°. *Bourrer*. 2°. *Battre, rosser*. II. 1°. *Se gondoler*. 2°. *Blettir*.

I. Trans. 1°. A umplea tare, a îndesa, inghesui, îmbăcsi (ca într'un burduf). *Să dea Dumnezeu spor și îmbelșugare...*, *să burdușiți pământul de grâu*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. Fig. A burduși (pe cineva în bătaii s. cu bătaia) = a da (în cineva) ca într'un burduf, a bate infundat (PAMFILE, J. II), a bate și a legă (ib.), a bate să-i sfărâmi oasele (RĂDULESCU-CODIN), a ghionți, a butuși, a buși (REV. CRIT. III 90), a împinge, a împunge ca boii (BUGNARIU, NÁS., Com. A. TOMIAC). *Îi luă în goană și-i burduși în bătaii, până ce trecură Dunăr. a.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Mergând lupul așa, ajuns la granița iadului, unde se bat munții în capete, ca berbecii... Fuga, să treacă printre ei, dar vai! îl apucară munții între capete și mi-l bontăniară... Mună-sa plângea, [văzând]... cum îl burdușau munții. RETEGANUL, P. III 37. Ce vă burdușiți acolo, ca doi cărlani? Com. G. TOFAN. || Fig. Burdușit = turtit (= beat). Com. A. BANCUI (Săliște, în Transilv.).*

II. Refl. A se face ca un burduf, a se umflă (de umezeală s. de uscăciune), primind o formă bășicoasă, cfr. a se scoroji, a se coșcovi, a se scovărdă. COSTINESCU. *Pereții sunt burdușiți, trebuie să-i tencuim din nou.* Com. RĂDULESCU-CODIN. *Oglindă... deformată, burdușită.* CARAGIALE, T. I 44. || Fig. A se umflă (ca un burduf), a se bășică. *Ici apa se scufundă, bolborosind, ca suptă de gura unei vâltori, colo se umflă, se burdușește și urlă, făcând clăbuci.* VLAHUȚĂ, ROM. PIT. 3.

2°. (Despre poamele răscapte) A se strică, umflându-se. LM. | Fig. *Talpa și vârful nației sunt bordoșite, răscapte de veninul corupției.* JIPESCU, ap. TDRG.

[Și: *bordoși, burduji, borduși* (TDRG.) vb. IV^a.] — Derivat din burduf (*burduh, burduș*).

BURDÚV s. a. v. burduf².
BURDUVÁNÓS, -OÁSĂ adj. v. burduhos.
BURDÚZ interj. v. hurduz.
BUREÁLĂ s. f. v. bură¹.
BUREÁN s. m. sing. tant. (Bot.) v. buruiană.
BURECHITĂ s. f., **BURÉCHIU** subst. }
BURECHIUȘĂ, BURECHIUȘCĂ s. f. (Cul.) } v. burete.
BURECIOR s. m. }
BURENITĂ s. f. (Bot.) v. buruiană.

BURÉTE s. m. I. *Éponge*. II. 1°. *Champignon*. *Gyrole (Boletus edulis)*. 2°. *Tache de rousseur*. 3°. *Enflure de l'articulation des genoux (chez les bestiaux)*. III. 1°. *Tête* (de moyeu). 2°. *Pointe* (de la ranche d'une charrette).

I. 1°. (Zool.) Spongie, zoofit cu o mulțime de specii, dintre care cele mai multe trăesc în mare, puține numai în ape dulci, formând de obicei colonii mari fixate de stânci, pietre, etc.

2°. (Industr.) Corpul unei anumite specii de spongie de mare, preparat astfel ca să fie elastic și capabil de a suge lichidele. Se întrebuințează la șters și la spălat. Spre a-l deosebi de buretele II, i se dă și numirea de *burete de târg* (ȘEZ. II 72₁). După întrebuințare, se numește *burete de toaletă, de șters*

tabla, de bucătărie, etc. Și luă bureatele, implu-l de oțet. TETRAEV. (1574) 252. *Toată coasta munților... ca bureatele potricălită și găunoasă easte.* CANTEMIR, IST. 140. *Când se face spălare, este obiceiul a se da... un burete și un prosop.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 311₃₈. *Nu poți cu burete Să bați pironii în părțile.* ROMÂNUL GLUMET, I 29. || *Suge ca un burete = e bețiș mare.* ZANNE, P. III 35. || P. a.n.l. Băcată de gumă, preparată în formă de burete și întrebuințată la spălarea corpului.

II. 1°. (Bot.) Numele generic (în Munt.: ciuperci) al plantelor criptogame care cresc, mai adesea pe arbori, ca paraziți, și dintre care unii sânt buni de mâncare (pentru prepararea lor, cfr. PAMFILE, I. C. 247), iar alții nebuni (răi, otrăvitori, veninoși). H. IV 71, 84, IX 298, X 101, 228, XII 397. *Migdalile, bureții, mănăturcile.* ISTORIE POAMELOR (MSS. a. 1773) GCR. II 98. *Soiul ciupercilor i al bureților sânt de fire otrăvitoare, dar și acestea se îmblânzesc și se prefac cu oțetul și cu untul-de-lemn în hrană de prința sănătății.* PISCUPESCU, O. 194. *Umblând vara cu băieții după... bureți.* CREANGĂ, A. 122, cfr. PAMFILE, I. C. 248. *Viermi de burete.* H. II 80. *Bureții de cruce:* cei care se fac pe cruci așezate la loc deschis; după credința poporului au putere vindecătoare. *Pentru tușă, să se afume cu burete de cruce.* MSS. (a. 1788), ap. HEM. 459. || *A-i tocă cuiivă gura (lu) bureți = a vorbi cu o nespusă iuteală verzi și uscate.* ZANNE, P. I 125, cfr. L.B., ROMÂNUL GLUMET, I 7. *Doar n'am mâncat bureți! = doar n'am înnebunit!* ZANNE, P. III 499 (cfr. n'am mâncat lauri!). *A tăia dracului bureți = a nu avea ce face, a sta cu gura căscată,* cfr. a tăia cânilor frunză. idem VI 622. *Nu fac bureți cu el! = n'am s'o duc bine;* cfr. nu fac brânză cu el. PAMFILE, J. II. *S'a umplut de bureți = n'a folosit nimic.* ib. (cfr. m'ai umplut de Filipești). || P. restr. (Munt.) Minățarci. PANȚU, PL. (Tot așa la Aromâni).

Specii:

burete-alb, s. acru, s. galben, s. iute, s. lăptos, s. pipărat, s. usturos = iutar. idem, cfr. L.B., H. II 45, III 321, IV 84, IX 298, X 101, 228, 531, XII 397. *Buretele lăptos* crește tot prin pădure... Frigându-se, se face plăcut la mâncare. H. IV 71.

bureți albișori, buni de mâncat, se fac, ca și cei negrișori, pe copacii căzuți. H. II 46.

burete-bălos = a.) *Hygrophorus eburneus*, alb, bun de mâncat. PANȚU, PL. | b.) = băloșel. ib., cfr. H. X 228, XII 397.

bureți-bolundariți, roșii. ȘEZ. VII 178.

burete-călugăresc = *Polyporus frondosus*, bun de mâncat... O singură ciupercă cântărește une-ori până la 15 kilograme. PANȚU, PL.

buretele-calului = *Coprinus fimentarius*, crește pe pământ gras și pe bălgar. ib., cfr. L.B.

buretele-cerbilor = *Scleroderma vulgare*, veninos; și: bășina-porcului. ib., cfr. LM.

burete-creț = a.) *burete-de-coupidă* = *Hydnum* și *clavaria coralloides*, bun de mâncat, având aspectul unei conopide; și: barba-caprei, crețișoară, curălice, laba-mâții, meloșel, opintici, togmăjel. | b.) = rămurele. PANȚU, PL. | c.) Ciupercă care nu se mănâncă. H. XII 397.

burete-de-boală, veninos. DAMÉ, T. 188.

burete-de-brad, bun de mâncat. H. XII 397.

burete-de-câmp = ciupercă-de-gunoiu. L.B.

burete-de-casă = ciupercă-de-pivniță. PANȚU, PL.

bureți-de-cires, buni de mâncat. H. XII 397.

bureți-de-cucută, nu se mănâncă. H. XII 397.

burete-de-fag = (burete-păstrăv: alb, mare și cu pete negre. ȘEZ. VII 178, cfr. L.B., BĂRCIANU. *Bureții păstrăvi* se fac tot pe fagi, unul câte unul. [Creșc] până la mărimea unei farfurii... Se numesc *păstrăvi*, pentru-că au niște pete ce seamănă foarte mult cu acelea ale peștelui de munte numit păstrăv. Sânt foarte gustoși la mâncare. H. II 45.

burete-de-iască = babiță (3°). BIANU, D. S., PANȚU, PL.

burete-de-măr, bun de mâncat. H. XII 397.

burete-de-mărăcină, bun de mâncat; crește primăvara. ib. IX 298.

burete-de-mesteacăn = *Cortinarius cinamomeus*, bun de mâncat; și: pânișoare. PANȚU, PL.

burete-de-nuc = *Polyporus squamosus*, bun de mâncat; crește pe trunchiul nucilor, fagilor și ulmilor din păduri; și: păstrăv, păstrăv-de-nuc, văcălie. PANȚU, PL., cfr. GRIGORIU-RIGO, M., LEON, MED. 26, H. XII 397.

bureți-de-păr, buni de mâncat. H. XII 397.

burete-de-perji s. de-prun (H. IV 71, IX 298), bun de mâncat. H. X 228, XII 397. *Bureți-de-perji*,... servesc locuitorilor ca medicament contra diareei. ib. X 531.

burete-de-prund = *Collybia esculenta*, mic, bun de mâncat, cresc mai mulți la un loc, prin păduri; și: burete-de-rouă. PANȚU, PL.

bureți-de-răchită, buni de mâncat. H. XII 397.

burete-de-rouă = a.) Diferite specii de *Coprinus*. b.) burete-de-prund. PANȚU, PL., cfr. H. X 531, XII 397. *Bureți-de-rouă*... când dă soarele se topește și căț fine roua dimineața sânt frumoși și buni. H. X 228.

burete-de-salce = a.) crește pe trunchiurile sălcilor; dacă se usucă, din el se face iască. H. III 321. b.) = bolun. H. IV 70.

burete-de-soc: *Hirneola Auricula Iudae*. PANȚU, PL., cfr. LB.

burete-de-spin = a.) *Russula grisea*, bun de mâncat. ib. b.) = nicorete. ib.

burete-de-stejar = a.) *Boletus purpureus*. Ciupercă suspectă. b.) *Fistulina hepatica*, roșu ca sângele, cleios, din el se extrage cleiul-de-stejar; și: păstrăv-roșu-de-stejar. ib.

burete-de-veveriță = rămurèle. ib.

burete-de-zadă. LB.

burete-domnesc s. crăiesc = *Bolbitius fragilis*. ib., cfr. LB.

burete-dulce = a.) vinețică-cu-lapte; burete-roșu. b.) răscov. ib.

burete-flocos s. (burete-)flocosel = *Lactarius torminosus*, bun de mâncat. ib., cfr. H. IX 298, X 101.

burete-galben, gălbiniu s. gălbior = *Cantharellus cibarius*, bun de mâncat; și: cigă-mică, gălbinele, gălbiori, unghia-caprei, urechiușă, urechiuși. PANȚU, PL., cfr. LB., BĂRCIANU, H. IX 298. || bureți-galbeni-de-răchită. H. X 531.

burete-gălbior = *Lactarius aurantiacus*, portocaliu. PANȚU, PL.

burete-gras, bun de mâncat. PAMFILE, I. C. 247, 248, H. X 531.

buretele-muștelor, nu-i bun de mâncare. H. X 101.

burete-negru s. negrișor = păstrăv (*Pleurotus ostreatus*). PANȚU, PL., cfr. H. X 228. *Bureții negrișori*... se fac pe fagi toamna, mulți la un loc (sau în clădării); se mănâncă fripți, gătiți și murăți, în vase. H. II 45, cfr. 46.

buretele-oilor s. oiesc (H. IX 298) = *Polyporus confluens*. PANȚU, PL.

burete-păturos = vinețică, vinețele. BĂRCIANU.

burete-pestriț s. buretele-șarpelui, -șerpilor s. șerpesc = *Amanita muscaria*, foarte veninos; și: pălăria-șarpelui. PANȚU, PL., H. X 101, 228.

burete-porcesc = a.) Ciupercă veninoasă. H. X 228, cfr. IV 84. *Bureții porcești*, ce seamănă mult cu cei lăptoși..., dar sânt mai mari. H. II 46. b.) Ciupercă bună de mâncare. PAMFILE, I. C. 247, H. IX 298.

burete-pucios s. -puturos s. burete-de-bubă = *Ithyphallus impudicus*: ciupercă rea; și: boțiți, bozuz. PANȚU, PL., H. X 228, 531. *Se pune pe bubă burete pucios, ce miroasă grozav de urât, muiet în apă caldă și scapi de răutate*. ȘEZ. I 55. || *Buretele-de-bubă*... servă țaranilor ca medicament. El crește

prin răzoarele nespate ale locurilor arabile. Are un miros plăcut, îl culege omul spre a-l uscă și bea cu apă neincepută. H. IV 71.

burete-roșu = a.) *Mycena strobilina*, crește prin foile căzute din pădurile de fag și pe conurile de pini. PANȚU, PL. b.) = vinețică-cu-lapte; burete-dulce. ib.

burete-roșcovan = *Cortinarius iliopodius*. ib.

burete-roșcovior: numit astfel din cauza culoarei roșioare ce au; se fac mai ales pe subt brazi și mesteacăn...; se consumă fripți și nefripți. H. II 45. | burete-roșior, bun de mâncat. H. IX 298.

burete-sălbatec: se face mare și are pui [=pete] roșii. H. X 531.

burete-șerpesc = a.) *Lepiota procera*, bun de mâncat, pălăria acoperită de solzi bruni; și: pălăria-șarpelui. PANȚU, PL. b.) = burete-pestriț. ib. burete-spărcaciu, se mănâncă negătît, cum se găsește prin pădure. H. IX 298.

burete-țepos = flocoșel (1°). ib.

burete-tare, veninos. H. X 228.

burete-țigănesc: nu este bun de mâncat. ib. X 101.

buretele-vaci = *Lactarius subdulcis*, bun de mâncat. PANȚU, PL.

burete-vânt = a.) *Cortinarius violaceus*, bun de mâncat. PANȚU, PL., cfr. LB., LM., H. IV 84. b.) Ciupercă otrăvitoare. H. IV 84.

2°. Fig. (la plur.) Pistrui? Primăvara, când vezi rândunele întâi, se dă cu țernă peste cap, ca să nu faci bureți (rău explicat prin: alunțele) pe obraz, peste vară. ȘEZ. VI 53.

3°. Fig. (Veter.) Umflătură a articulațiunii, la genunchii vitelor. FILIPESCU, ap. TDRG.

III. P. anal. (Tehn.) 1°. Partea cea mai umflată a butucului de la roțile carului, în care sânt făcute dăltuiturile prin care intră capetele spițelor; creel, crer. PAMFILE, I. C. 129, cfr. DDRF. *Roatele cu părțile lor: spițe, căpătână, bureți, obezi, sină*. H. IV 86. *Cercurile de la burete* = cele două cercuri de fier de pe burete, de o parte și de alta a spițelor. ib. 2°. Cioculețul leucei. DAMÉ, T. 11.

[Diminutive: bureciór s. m. MARIAN, f. 588, burețel s. m. = burete mic TDRG.; (la plur.) *bureței* = un fel de colțunași de aluat. Cfr. MARIAN, NU. 236. (Cu acest înțeles din urmă, prin apropiere de sinonimele *urechiușă, urechiușcă*) *burechiușă, burechiușcă* s. f. = un fel de aluat sucit cusucitorul, care se taie în patrate mititele și..., prinzându-se două cornuri opuse ale fiecărui patrat la un loc, i se dă prin aceasta forma unui burete mititel. MARIAN, SE. I 163, cfr. NU. 236. *Burichiuște* = zeamă de urechiușe. VICIU, GL. (Alte forme:) *burețiță* (*burechiță*. MARIAN, NU. 236, VICIU, GL., *burechiță*: umplută cu icre de crap. Brașov) s. f. = un fel de colțunași foarte mici, făcuți din aluat în formă de ureche sau de burete. MARIAN, *burechiu* subst.: un fel de mâncare (nedefinită). H. XIV 351.]

— Din lat. *boletis, -em (în loc de *boletus*, după grec. βολιτης), idem.

BURETEL s. m., **BUREȚIȚĂ** s. f. (Cul.) v. burete.

BURFAȘ s. m. v. borfaș.

BURFE s. f. plur. (ș. d.) v. bo(a)rfe ș. d.

BURFETE s. f. plur. v. bulfeu².

BURFETE s. m. *Enfant grassouillet* ou *pansu*. — (Transilv.) Copil grăsuliu, burtos, dolofan. REV. CRIT. III 91. Cfr. burduf (III 5°).

BURFUI vb. IV^a. (Agric.) *Biner, sarcler*. — A face întâia prașilă a porumbului. DAMÉ, T., cfr. TDRG. [Derivat: *burfuială* s. f. Când porumbul e în trei frunze, dacă arătura a fost bună, se face *burfuiala* sau prașitura, adică se prășește întâi. DAMÉ, T.]—Cfr. borhăi (subt *burduhăni*) și borfăi.

BURFUIALĂ s. f. v. burfui.

BURG s. a. *Bourg*. — (Ist.; franțuzism) Orașel (din statele din apus, m. ales în evul mediu), târg. [Plur. *burguri*. | Familia: burgadă s. f. = mic burg, târgușor, burghéz, -eză subst., adj. = (de) locuitor de la oraș, spec. neguțator, comerciant, industriaș, om cu profesiune liberă (în opoziție pe de o parte cu „nobil, boier, aristocrat”, pe de alta cu „țăran, sătean, lucrător, muncitor, proletar”), cfr. târgoveț, orășan, bulgăr¹, pârgar; (cu înțeles desprețuitor) om fără cultură, care nu poate prețui arta și știința. *Ocupație burgheză și prozaică*. CARAGIALE, N. 103/4, burghézie, (și, mai puțin obicnuit) burghézime s. f. = clasa burghezilor, clasa mijlocie (spec. în opoziție cu „nobilimea, aristocrația” și cu „țărănimea, muncitorimea, clasa lucrătorilor, proletariatul”), cfr. negustorie. *Deosebitele categorii ale burgheziei*. BĂLCESCU, M. V. 10/25. *Aristocrația... căzu și ea, zdrobită sub o burghézie străină, sub Fanarioși*. id. 12/30. *Burghézimea plebeică cu proprietate de pământ câștigă preponderanță*. MAIORESCU, CR. III 118/21, burgráv s. m. (< germ. *Burggraf* „conte al unei cetăți”) Nume dat (în evul mediu) comandantului militar al unei cetăți, în Germania.] — N. din fran.

BURGHII s. f. plur. v. borfe.
BURGHIA vb. I^a, **BURGHIAȘ** s. a. și m. v. burghiu.
BURGHIDĂU s. a. v. brighidău.
BURGHIE s. f. v. burghiu.

BURGHIU s. a. 1°. *Foret, vrille*. 2°. Constellation: *Le Burin du Graveur*?

1°. (În România și Ban.) Sfredel (mai mic), cfr. prețcar, spițelnic. H. I 315, II 89, 118, 146, 244, IV 86, 118, XI 233, 340, XII 118, XIV 66, XVI 11. *Să faci patru găuri, cu un burghiu mare, în scândura porții*. CARAGIALE, S. V. 71/4, cfr. S. N. 25. (Fig.) *Ca un burghiu de foc simțea că-l sfredelește în tâmplă*. VLAHUTA, N. 33. | Spec. *Burghiu de piulțe*, o unealtă de fierărie. H. I 140.

2°. (Astr.) Constelațiunea numită și: sfredelulmic, sfredelul-pământului. OTESCU, CR. 18.

[Și: (< sârb. s. bulg. *burgija*) burghie (scris *burdie* REV. CRIT. III 90.) s. f. JIPESCU, O. 69, VICIU, GL. *Fluiera păcurariului e făcută din alun, și lemnul nu se îngăură cu burghia*. LIUBA-IANA, M. 113. | Diminutive: burghiut s. a. (pronunț. -ghi-ut). DICT., burghiaș (pronunț. ghi-aș; dial. *burghiês*) = (s. a.) burghiu mic MAT. FOLC. 37; (s. m.) o insectă mică (*Kynchites cupreus*), cafenie, cu peri suri, a cărei femeieșă impunge cireșile și prunele tinere, primăvara, depunându-și ouăle în ele; se mai numește și: prunar, firesar. MARIAN, INS. 86. | Verb: burghia vb. I^a (pronunț. -ghi-ă) = a impunge, a sfredeli. MARIAN, SE. II 1, INS. 86.] — Din turc. *burgý*, idem.

BURGHIUȚ s. a. v. burghiu.
BURHĂIALĂ s. f., **BURHAIU** s. a. } v. bură.
BURHĂLĂ s. f.
BURIAČ s. a. v. buriu.
BURIANĂ s. f. (Bot.) v. buruiană.
BURIAȘ s. a. v. buriu.

BURIC s. a. (Anat.). 1°. *Cordon ombilical*. 2°. *Nombril*. 3°. *Ventre*. 4°. *Bout du doigt*. *Eillard* (de meule dormante). 5°. *Centre*.

1°. Cordonul ombilical (numit și *ața buricului*), prin care fătul primește în pântecel mamii sale hrana. *Buricul ce cade de la copilul mic... se bagă în o gaură de la podelele casei*. ȘEZ. III 149, cfr. MARIAN, NA. 420. † *Copilul cu două* (s. cu multe) *moașe moare* (s. rămâne) *cu buricul netăiat*. PAMFILE, J. II, cfr. ZANNE, P. V 429. | *Babă de buric* = moașă. MARIAN, NA. 420. *Nepoată de buric* (cfr. *nepot de buric* H. IX 62) îi este moașei femeia a căreia i-a ajutat la naștere. ib.

2°. Cicatricea ce rămâne pe abdomen după ce ața buricului a fost tăiată. ANON. CAR., MARDARIE, L. *Legătura de buric* = pansament cu care se leagă buricul copilului nou născut. LB. *Că pe Toma mi-l tăiaș Pe la furca pieptului, La încinsul brăului, De-a supra buricului, Unde-i greu voinicului*. ALECSANDRI, P. P. 73, cfr. TEODORESCU, P. P. 594. *Această amestecătură (plamadă) o bea bolnavul cu apă, și se unge la buric, până o isprăvește*. ȘEZ. IV 23. *Am două babe într'un buric?* (= Foaștecele.) ALEXICI, L. I 215/12. *Odată vede nașul buricului finului*. ZANNE, P. IV 482, cfr. ROMÂNUL GLUMET, I 28.

3°. P. ext. Pântece. *Joacă numai din buric*. ȘEZ. IV 239. *Vacile cele bune de lapte sânt cele cu buricul mare (buricoase)*. H. IV 84. | *Buric* i se spune în bațjocură unui om gras (Brașov); cfr. *burduf* (III 4°), *burdulea*.

4°. P. anal. *Buricul degetului* = vârful degetului, cu care pipăim. *Buricile degetelor*. DOSOFTEU, V. S. 7. *Mă rădică până în slava cerului, de unde priveam la pământ și îl vedeam numai cât buricul degetului*. GORJAN, H. I 120. *Degetele... se lovesc buric în buric*. PAMFILE, J. I 80. || *Buricul morii* = locul unde roata mare își sprijină capătul de afară. ION CR. II 244. | *Buricul (pietrelor* H. III 449) = gaura din mijlocul pietrei zăcatoare, prin care trece fusul de fier. DAMÉ, T. 153. || (Bot.) *Buricul-apei (Hydrocotyle vulgaris)*, mică plantă ierboasă; și: umbreluță-de-apă, un breluță-de-baltă (cfr. germ. *Wassernabel*). PANȚU, PL. | *Buricul-Vinerii* = plantă, numită așa din cauza frunzelor sale concave cu o mică adâncătură asemenea cu a buricului. LM., cfr. ochii-șoricelului. | *Buricul-boului*: buruiană care crește pretutindeni, chiar prin sate, pe bordeie, cu floarea albă și cu multe crăcuțe mici; se întrebuințează la vindecarea tăieturilor, mușcăturilor și altor rane. H. V 374.

5°. Fig. (F. a. m.) Mijloc, centru. *Nemeri buricul puștii*. DOSOFTEU, V. S. 99. *Fiind... departe de buricul împărăției*. CANTEMIR, HR. 226. *Ducând... mortul într'al satului buric...* PANN, Ș. II 12. *Buricul bisericii* = centrul bisericii. MARIAN. || Spec. *Buricul pământului* = a) centrul pământului (despre care poporul crede că e la Ierusalim ȘEZ. I 232, sau că acolo e „sorbul mărilor“ ib. III 28, sau că acolo se face o deschizătură care duce în lumea cealaltă, etc.); β) (Bot.) mama-pădurii (PANȚU, PL., H. IX 35); γ) (în glumă) om mic (dar sfătos), pitic (ZANNE, P. II 23, PAMFILE, J. I), cfr. *bondoc*, *ghindoc*. *Iată nărod pogorînd despre mare, fiindu-se de buricul pământului*. BIBLIA (1688) 181. *Părea că pământul crapă, până la buric*. I. NEGRUZZI, V 223. *Tatăl lor, care se afla în cealaltă lume... îl slobozi pe buricul pământului, să iasă afară în lumea cea nouă, cu cartea*. MARIAN, O. I 5. *Unde e buricul pământului? Aici unde stău eu: De nu crezi, Măsoară și vezi*. TEODORESCU, P. P. 251. *Acolo eră buricul pământului, pe-acolo intrase omul-căt-șchiopul-cubarba-căt-cotul*. RETEGANUL, P. III 64, cfr. ȘEZ. II 51.

[Plur. -rice, (rar) -ricuri (DDRF).] | Diminutive: *buricăș* s. a. TDRG., *buricel* s. a. (prin Suceava Moldovei și): punctul unde se leagă crucea dinapoi cu piscul dinapoi al carului. DAMÉ, T. 10. | Adjective: *buricăt*, -ă adj. (cfr. lat. *umbilicatus*, -a, -um) = umflat, ieșit în relief, gurguiat. ANON. CAR. *Românu'... pune ochii pe ce e mai gurguiat, mai buricat, pe bucățica a mai bură din străchioară*. JIPESCU, O. 129, *buricós*, -oasă adj. = cu buricul s. burta mare. DICT.]

— Din lat. *umbilicus*, idem (devenit, sub influența lui *umbo*, -onem, *umbulicus formă cerută de multe dialecte romane; *umburic a fost despărțit în un *buric*, ca și în unele dialecte din Franța de sud. Cfr. PUȘCARIU, ET. WB. nr. 240).

BURICĂ vb. I. 1°. *Aider qqn. a grimper sur un arbre*. 2°. *Monter, grimper*. 3°. *Se pavaner*.

1°. Trans. (fact.) A ajută cuivă să se urce în pom, a apăsa II 1° (Brașov). || Refl. A se cătără într'un pom. SIMA, M.

2°. P. gener. Refl. A se urcă, a se cătără. LB.

3°. (Prin apropiere de *buric*) Refl. A-și scoate buricul (burta) înainte (COSTINESCU, MARIAN), fig. a se umfla în pene (PAMFILE, J. II).

[PONTBRIANT dă și înțelesul „couverir“ (despre animale). || Și: (ad 1°) bărăcă vb. I refl. SIMA, M., cfr. îmbărăcă, (ad 3°) îmburică vb. I refl. = a se fândosi, a face pe marele. PAMFILE, J. II.]

— Din aburcă, prin apropiere de *buric*.

BURICĂR s. a. v. bullicher.

BURICĂȘ s. a. v. bulicher și buric.

BURICĂT, -A adj., **BURICĚL** s. a. v. buric.

BURICĂCĂ s. f. v. bură².

BURICÓS, -OĂȘĂ adj. v. buric.

BURIE s. f. v. buriu.

BURIENIȚĂ, BURIENUȚĂ s. f. (Bot.) v. buruiiană.

BURILĂ s. m. v. bură².

BURIU s. a. (Dog.) *Feuillette, tonneau*. — Vas din doage de lemn legate cu cercuri, de obicei mai mic decât un butoi și având forma unei roate (LIUBA-IANA, M. 99), butoișă mică, de mână (REV. CRIT. III 91), putinică (PAMFILE, C.), vas pentru păstrarea lichidelor, cât de înalt, atât de lung (PĂSCULESCU, L. P.). *Din Câmpina pun vinul prin burie, de-l duc în țara ungur[escă]* (a. 1719). IORGA, B. R. 374, cfr. S. D. VI 45. *Într'un buriu cu must, de vad/re/ 10*. GCR. II 45. *Au avut avuție înecată în burie, în heleșteul de la Dobreni*. MAG. IST. I 318/18. *Turnă un păhărel de rachiu printr'o țevă de trestie, înfiptă în gura buruiului*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 949. *Unde-i Ilie... să-ți zvârle burui în cotigar?* ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 916. *Cumpără un buriu cu 12 vedre de rachiu*. I. IONESCU, P. 156, cfr. GRAIUL, I 199. *Am într'un buriu Și vin și rachiu?* (=Oul). PAMFILE, C. 28. *Gros ca un buriu*. ȘEZ. I 174, ION CR. I 56. † A legă pe cineva buriu = ghemuit, cu mâinile și cu picioarele strânse de trup, cobză; cfr. îmburițat. Com. A. COCA. [Plur. -rie și -rii. || Și: (Ban., Transilv.) burie s. f. = doliium parvum. ANON. CAR. *Fucia sau buria, în care curge răchia când se fierbe*. LIUBA-IANA, M. 101; cfr. VICIU, GL. 42. || Diminutive: buriać (pronunț. -ri-ac) s. a. = vas de lemn, pentru vin. PAMFILE, J. III, burlăș (pronunț. -ri-aș) s. a. = buriu de 5-20 de vedre. COSTINESCU. *Burialul cu hrăstină, strâns în cercelele de lemn, sta în jirida sobei*. CERCEL, SĂM. III 66, cfr. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 947.]

— Din bulg. *burijъ* (înruđit cu *balercă*), idem. Cfr. budie.

BURLĂ s. f. v. bură².

BURLĂC s. a. v. burlan.

BURLĂC s. m. și adj. I. *Vieux garçon*. II. *Célibataire*.

I. Subst. Bărbat care a rămas necăsătorit, celibatar (pe alocuri: de la 20—30 de ani MARIAN, NU. 4, prin alte locuri: și mai bătrân, care după toate probabilitățile nu se mai însoră, cfr. PAMFILE, J. II 340), cfr. flăcău tomnatec, holteiu, becher. *Dumnezeu știe cât pătimesc, văzându-te burlac și singur*. I. NEGRUZZI, V 133. *De ce nu te însori tu?* — *Fiindcă mi-e foarte bine așa, burlac*. SANDU-ALDEA, A. M. 88. *Pe atunci Hercule eră burlac*. ISPIRESCU, U. 32, cfr. L. 180. || Spec. *Burlag* = flăcău; păcurar crescut în afunzișele silhelor, în creerii stâncilor. BUGNARIU, NĂS. | *Burlac* = om căruia i-a murit nevasta și nu s'a mai însurat, și nici n'are de gând să se mai însoare; cam prostuț. PAMFILE, J. II, cfr. ib. 340.

II. Adj. Necăsătorit (p. ext., neobiciunuit, și despre femei). *Leonora a început a primi... vizitele... cu-*

conifelor scăpătate și burlace. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Cumnăței burlaci*. ALECSANDRI, P. P. 97. *Turc burlac*. TEODORESCU, P. P. 482. *Las' să beau că n'am muiere... Lasă-mă să beau rezuc, Că sănt voinicel burlac*. ib. 330.

[Și: burlăg s. m. | Adjectiv: burlăcesc, -ească. | Adverb: burlăcește. | Verb: burlăci vb. IV^a intrans. = a duce viață de burlac, cfr. flăcăi. *Românului... nu-i place nicidecum ca aceștia [feciorii] să burlăcească toată viața lor, ci voința și dorința lui este ca să se însoare*. MARIAN, NU. 11. | Abstracte: burlăcie s. f. (și cu înțelesul de „văduvie“). *Flăcăul începe și el a se trece, mergând tot înainte cu burlăcia, și însurătoarea rămâneă baltă*. CREANGĂ, P. 142. *La o bună însurătoare... s'a gândit, Că să puie burlăciei Și nevoilor sfârșit*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *De ești căsătorit, nu mănca pe vatră, că tragi a burlăcie, a văduvie*. ȘEZ. VI 42, burlăcărît s. a.]

— Din rus. dial. *burlakū*, idem. Cfr. BERNEKER, SL. WB. 102.

BURLĂCĂRIT s. a.

BURLĂCĚSC, -EĂSCĂ adj.

BURLĂCĚȘTE adv., **BURLĂCI** vb. IV^a v. burlac².

BURLĂCIE s. f., **BURLĂG** s. m.

BURLĂN s. n. *Tuyau*. — Țevă, tub sau scoc pentru diferite întrebuintări:

a.) Tub (de fontă, de olane, de beton, etc.) din care se fac canale, sulinar.

b.) Țevă (de tinicheă) prin care se scurge apa de pe acoperișele caselor, cfr. scoc, ceatarnă. *Zgomotele conteniseră..., înecate în răpăitul ploiei*. *Prin burlane șiruia spumă albă*. SANDU-ALDEA, A. M. 56. *Trista picurare a burlanelor*. id. ib. 149. Cfr. DDRF., TDRG., CONV. LIT. XLV 937.

c.) Scoc (de lemn, de tinicheă, etc.) prin care curge apa din izvoare s. din cișmele, jgheab, uluc, șteand. *Apa [din cișmea] este condusă pe uluci, fevi sau burlane de lemn sau de lut*. PAMFILE, I. C. 467. *Vecinic curge... apă din burlanul cișmelei*. N. REV. R. II S. 95.

d.) Coloană cilindrică (de olane, la sobele de zid), țevă cilindrică (de tinicheă, la sobele metalice) prin care trece fumul din sobă în horn, orloiu. *În perețele cel drept se află, iarna, gura sobei și gura burlanului, pe unde fumul intră din nou în hornă*. PAMFILE, I. C. 406. *O sobă cu plită, fumul ieșind afară pe un coș de burlane de tablă*. MON. IST. I 176.

[Familia: burlinc s. a. = un ștenduleț, în care se pune brânză pe iarnă (Răușor, comit. Făgărașului). VICIU, GL., burlăciu s. a. = ulcior de pământ având în partea de sus (la gură) niște găurele și în toartă o țată din care se bea apa sugând (Brașov), burlăciu s. a. = un lemn, de o palmă de înalt, gros ca vrana bolobocului, în care se bagă când fierbe vinul; e găurit prin mijloc, având la vârf o răsuflătoare cât bobul de strugure (cfr. I. IONESCU, P. 253); partea îngustă a pânzei, gâtul pânzei, buceă (cfr. PAMFILE, I. C. 222); țevă prin care se scurge mustul de vin din teasc, țată, uluc, ciuciu, șipot, cioc (ib.). *Burlăciu de lampă* = cilindru. TDRG., burlăc s. a. = butoiu, bute. VAIDA.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. turc. *buru*, „țevă“).

BURLĚSC, -Ă adj. *Burlesque*. — Care e de un comic peste măsură și adesea trivial, cfr. caraghioz. *Ideea principală [în orchestrația lui Beethoven] ... e când sublimă, când burlescă, când tristă și când voioasă*. MAIORESCU, CR. II 390; cfr. CARAGIALE, S. 40. *Spectacolul boierului erau alături de pompă burlescă, obscenele jocuri de păpuși, caraghiozăturile slugilor domnești*. IORGA, L. I 7. | Substantivat.

[În mișcarea eteriei grecești] *eroicul se amestecă adeseori cu burlescul și-l domină.* id. ib. II 92.
— N. din fran. (< ital. burlesco, idem.)

BURLETIC s. m. *Burletici* = ciobanii cei mici (GRAIUL, I 242), ciobani tineri (ib. II 199). Cfr. burlac².

BURLINC s. a. v. burlan.

BURLINC s. m. *Marcassin*. — (În Ardeal) Purcel înfărcat (LB.); godac de porc sălbatic (TDRG.); purcel grăsuț (VICIU, GL.), cfr. grăsun. [Și: *bruline* s. m. BARIANU. || Diminutive: *burlincăș, burlincăț* s. m. LB.]

— Din săsește *brelenk* (= germ. *Frischling*), idem. I. Borcea, *Jahresber.* x 179.

BURLINCĂȘ, BURLINCĂȘ s. m. v. burlinc².

BURLIȚĂ vb. I^a v. bură¹.

BURLIȚĂ s. f. v. bură².

BURLÓIU s. a. v. burlan.

BURLU adv. v. furlu.

BURLÓIU s. a. v. burlan.

BURNĂ s. f. *Alliance*. — (Ban., sârbism) Vereghetă, inel de logodnă. HODOȘ, P. P. 56, JAHRESBER. III 314, com: A. COCA. *Burme și inele.* HODOȘ, P. P. 56, cfr. 110: *M'or jălă mândruțele, Că le-am purtat burmile.* VICIU, GL. [Plur. *burme* și *burmi*.]

— Din sârb. *bürma* „inel“ (< turc. *burma* „șurub“).

BURNĂ s. f. v. bură² și bârnă².

BURNÊTE s. f. plur. = brâneț 1° (H. x 33) și 2° (H. x 118).

BURNIȚĂ vb. I^a v. bură¹.

BURNIȚĂ s. f. v. bură².

BURNUJEL, BURNÛS s. a. v. burnuz.

BURNÛZ s. a. I. 1°. Sorte de manteau. 2°. Sorte de casaque. 3°. Sorte de veste de femme (en peau d'agneau). II. *Burnous*.

I. (Pop.) 1°. (Dobrogea) Mantă mare cu glugă. ȘIO.

2°. (Basarabia) Scurteică pe care o poartă țărancele, cfr. cațaveică. CRĂINICEANU, ap. ȘIO. *Eră cam sărăcăcios îmbrăcată, cu un burnuz de satin.* CONTEMPORANUL, IV 87.

3°. (Mold.) Pieptar de piele de cârlan cusut cu flori și fluturi. ION CR. III 187, cfr. H. III 109, x 453: *Burnuzul ce e ceva mai lung decât minteanu*. H. I 36.

II. (Literar) Mantă de lână (albă ori neagră), cu glugă, pe care o poartă Arabii. *Arabii învăliși în burnusuri albe.* ALECSANDRI, ap. ZEITSCHRIFT, XVII 396.

[Plur. *-nuze* și *-nuzuri*. | Și: *burnús* s. a. | Diminutiv: *burnujel* s. a. *De bucurie, îi dăruî lui moș Nistor un burnujel* (= *cojoc*) nou nouț (Tutova). ION CR. III 261.]

— Din turc. *burnuz* (ca neol., din fran.).

BÛRSĂ s. f. *Bourse*.

1°. Pensiune gratuită, acordată prin concurs unui elev (într'un internat), sumă acordată pentru studii și întreținere unui elev sau unui student, stipendiu, cfr. subvențiune. *Dacă statul... ar zice: pentru școalele latinești..., să vinu eu... în ajutor, cu internate, vă dau burse, ca să fiți crescuți grauit de mine... ar continuă eroarea.* MAIORESCU, D. I 466.

2°. (Finanțe) Instituție publică în care se adună agenții de schimb, bancherii ș. a. pentru vânzări și cumpărări de obligații de rentă de stat, acțiuni

de societăți comerciale, cereale, etc.; p. ext. instituție care mijlocește informații și angajamente de lucru pentru lucrători: *Bursa muncii*. | Negoțul cu asemenea valori. *Jocul de bursă al domniilor românești.* IORGA, C. I. I 33. | Timpul zilei, în care se fac aceste afaceri. *Bursa oficială e de la orele 11 la 12.* [Derivat (ad 1°): *bursiér, -ă* adj., subst. = cel care are o bursă.]

— N. din fran.

BURSĂNESC, -EĂSCĂ adj. v. bârsănesc.

BURSIÉR, -Ă adj., subst. v. bursă.

BURSOĂCĂ s. f. (Bot.) = 1° mohor. PANȚU, PL. || 2° meu. DAMÉ, T. 186.—Cfr. *bursucă*.

BURSUC s. m. (Zool.) 1°. *Blaireau*. 2°. *Marmotte*. 3°. *Homme trapu et paresseux*. 4°. Nom de chien.

1°. *Viezure*. H. II 240, cfr. III 14. *Bursucul, nevăstuica...* CANTEMIR, IST. 26. *Cine mănâncă untură de bursuc, se îngrașă.* LEON, MED. 81. *Să treci codrii ca mușii și câmpii ca bursucii.* SEVASTOS, P. P. 174. *Bursucii, care mănâncă porumb noaptea, se aseamănă cu porcii.* H. II 240.

2°. *Bursuc(-de-munte)* = marmotă. DICT. *Viezurii cu perii suri, lungi și drepti ca țepele, și bursucii somnorosi, care ies numai noaptea din vizuini.* ODOBESCU, III 185.

3°. Fig. Om (leneș) gras și indelat. *Nu ești bărbat, ești un bursuc, un aluat moale, nu-ți pasă de nime.* CONTEMPORANUL, VI, II 118, cfr. 210. *Are lelea un bursuc, După dînsul mă usuc.* ȘEZ. IV 235.

4°. Nume de câne. DAMÉ, T. 181.

[Feminin: *bursucă* DICT. (însemnează și planta *Bartsia alpina*: mică, păroasă, cu flori violete în formă de spic. PANȚU, PL.) | Diminutiv: *bursucel* s. m. (se întrebuințează și despre căței mici și grăsulii, precum și — la plur. — despre fructul unor plante, ca păpădia, care se aseamănă cu un cap zburlit. DICT.) *A găsit [câteaua]... având împrejurul ei o grămadă de cățeluși, mici cât pumnul și orbi ca sobolii. Erau unsprezece bursucei.* ODOBESCU, III 42. | Adjectiv: *bursucós, -oasă* = scurt și gros, ca un bursuc. [Iso-*pie*] *eră... bursucos, și la trup cocoșat și strămb.* MSS. (a. 1705), GCR. I 350. | Verb: *bursucă* (busurcă ȘINCAI, HR. 200/26, *îmbursucă* vb. I^a refl., după DDRF; și *bursuci* vb. IV^a refl.) = a se burzului; a se infuria. *Cu păr bursucut.* ap. ZEITSCHRIFT, XVII 396. *Pentru carea faptă a lui Arcadie bursucându-se Ruffin, pre Huni i-au invitat în Asia.* ȘINCAI, HR. I 68. *Mândra mi s'a 'mbursucat, Ce-a cerut, io nu i-am dat.* HODOȘ, C. 81. *Văzând eu atâta fără-de-lege, mă infuriam și [mă] bursucaiu ca un urs.* RETEGANUL, P. V 83. *Pentru o mândră cât o nucă, Toți feciorii se bursucă; Pentru o fată cât o ceapă, Stau feciorii să se bată!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 434.]

— Din turc. (bulg., rus., rut., pol.) *borsuk*, idem.

BURSUCĂ vb. I refl.

BURSUCĂ s. f., **BURSUCÉL** s. m.

BURSUCI vb. IV^a refl.

BURSUCÓS, -OĂSĂ adj.

BURSUMFLĂ vb. I refl. v. *bosumflă*.

BURSUNĂR † s. a. v. *buzunar*.

BURSUNE s. f. plur. (Mold.) Un fel de rugină roșie-portocalie, cu pete lucitoare, ce se găsește la munte pe păraie, în anumite locuri, dar și pe ape stătătoare; se întrebuințează la făcutul vâpșei negre. Cfr. PAMFILE, I. C. 382, ȘEZ. II 23, III 175, V 40/6. [Și: *borsimă* s. f. MARIAN, CH. 10.]

BURTĂ s. f. (Anat.) *Ventre*.

1°. (Cuvântul trece de trivial) Partea corpului (la om și la animale) care cuprinde stomacul și intestinele, pântece, foale, vintre, abdomen, cfr. *burduhan* (la animale), *burduf* (în glumă), *bort*

(ca parte a corpului femeiesc în care se săvârșește gestațiunea), inimă (când e vorba de dureri). *Din burta plină a Lamiei, viu pruncul să nu-l ia.* OLLĂNESCU, H. A. P. 48. *Afin lovî cerbul de trei ori în burtă.* ISPIRESCU, L. 116. *Slușenia de om se topea de dragostea fetii, se lungea cu burta pe pământ (= se umilea în fața ei) și umbla cu șoșele cu momela, să înduplece pe fată a-l lua de bărbat.* id. ib. 47. *Pocălit de foame, cu mașele chiorăind și cu burta lîhnită.* id. u. 106. *Zeamă de prune, Când bei multă, Te umflă 'n burtă, Faci burta tobă.* TEODORESCU, P. P. 176. *S'a făcut un noroiu până în burțile îpelor.* ȘEZ. VI 109. *Dureri de burtă.* ib. IV 22, IX 125 (cfr. colici). [Albina] *vine încărcată de ceară și miere pe picioare, pe spate, pe burtă.* H. IV 54. *Văzu că [fata] e cu burta mare (= îngreunată).* ib. 61. (Despre cal) *Fuge, de dă cu burta de pământ = fuge în goană mare.* Cfr. ISPIRESCU, L. 129. † *A sta cu burta la soare = culcat pe spate; trîndăvind. Burtă de popă = obiceiuit cu mîncări și băuturi multe.* ZANNE, P. II 24. (Bot.) *Burta-găstii = un fel de iarbă măruntă și foarte moale, pe care cu mare anevoință o cosesc oamenii.* H. V 352. † P. restr. *Pielea abdomenului. Ciorbă de burtă de vacă.* † P. ext. Om cu burta mare, pântecos, burduhos.

2°. P. anal. Partea umflată, bulbucată s. ieșind în afară (ca burta omului) la diferite obiecte. *Una dintr'însele [din nuci] se străpunge din burtă'n burtă.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Când luna nu este plină și are burta în jos, făgăduște ploaie.* I. IONESCU, M. 64 (cfr. burduf). *Burta butoiului.* DAMÉ, T. Sfoara smeului se zice că lasă (s. face) burtă, când nu stă destul de întinsă, ci formează o linie curbă. (În graul copiilor) *Lînie cu burtă = linie curbă, cu deschizătura în sus.* | Spec. Partea umflată a fusului. *Fusul are vîrf sau cap, burtă și bold.* BREBENEL, GR. P.

[Plur. *burți și burte* (PANN, E. II 103). | Și: *bărtă* s. f. PAMFILE, J. I 384 (ca la Aromâni). | Diminutiv: *burțică, burțică* s. f. | Compus: *burtă-verde* s. m. invar. = burghez (cu înțeles desprețuitor); materialist, (cu colectivul) *burtă-verzime* s. f. | Adjectiv: *burtos* (*bortos* H. IV 84), -oasă = cu burta mare. GORUN, F. 90, CONTEMPORANUL, VI I 99. | Derivate: *burte(a)* s. m. (vocat. *burteo!*) = poreclă dată unuia cu burta mare, bine nutrit s. unui mîncău, cfr. folte, burdule. REV. CRIT. III 91. *Auzi burteo! zise el lui Alexe.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG., (cu același înțeles) *burtes*, -ă adj.; *burțicăl* s. a. (disimilat din *burțicar < *burțică* + *ar*) = un fel de cojoc. H. XIV 73.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul există și la Bulgari: *burta*, idem. Legătura lui cu *bort* și *burduf* e problematică).

BURTĂ-VERDE s. m. inv. (ș. d.)
BURTE(A) s. m. sing., **BURTEȘ, -Ă** adj. } v. burtă.
BURȚICĂ s. f., **BURȚICĂL** s. a.
BURȚICĂ s. f.
BURȚICÓS, -OĂSĂ adj. v. burduhos.
BURTÓS, -OĂSĂ adj. v. burtă.
BURTÍC s. a. v. burduf².

BURTUCĂ s. f. Trou dans la glace. — Gaură făcută în gheață; potcă, produs, copecă. [Și: *bur-tucán* s. m. LB.]

— Pare a fi derivat din *bortă*, prin suf. dim. -ucă (cfr. și *burduf*³ = produs și ung. *burduga* „izvor care țâșnește din pământ“).

BURTUCĂL s. a. (Comerț) Toile épaisses. — Pânză groasă din prăvălie (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL. — Probabil din germ. Portugal „Portugalia“.

BURTUCĂLE s. f. plur. v. burduf².
BURTUCÁN s. m. v. burtucă.
BURȚIHÁNÓS, -OĂSĂ adj. v. burduhos.

BURTULEĂG s. m. *Tonneau*. — Butoiu de 5-7-10 vedre, butoiaș. H. IX 83.

BURTUȘ s. a. v. burduf².
BURUGĂ s. f. v. burău.
BURUI vb. IV^a v. bură!
BURUIÁN s. m. (Bot.) v. buruiiană.

BURUIANĂ s. f. (Bot.) *Mauvaise herbe*. — Subt *buruiiană* se înțelege, în sensul cel mai larg, orice plantă ierboasă care crește necultivată (în opoziție cu floare), afară de iarbă; p. restr. plante sălbatice care cresc printre cele cultivate, năpădin-du-le (cfr. bălărie), și care trebuie deci plivite s. prășite (cfr. buruienă). Se face deosebire între buruiene rele (ZANNE, P. IX 445) s. de stricăciune (ȘEZ. IV 25/18), care nu sînt de nici un folos, și buruiene de leac (lecuitoare KONAKI, P. 298, tămăduitoare), care servesc la vindecarea deosebitelor boale. [Muștariul] *să face mai mare de toate buruienile.* NOUL TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 128. *Când să războlesc... întrebă leac și buruienile.* DOSOFTEIU, v. s. 90. *Ce buruiiană este, care o cunosc și orbii?... Urzicile!* (a. 1799) GCR. II 171. *O buruiiană, a căria hlujanul eră afoș, în chipul inului.* DRĂGHICI, R. 52. *Căți popușoi țărănești nu rămân în buruiene?* I. IONESCU, C. 55. *Palaturile dărâmate și cu buruieni crescute pe dinsele.* ISPIRESCU, L. 10. *Buruieni adormitoare (= soporifice).* ib. 106. *Învățații... nu au flori, ci numai buruiene.* C. NEGRUZZI, I 101. *M'o trimes giupineasa, să culeg buruiene uscate de leac.* ALECSANDRI, T. 1535. *În mijlocul unei grădini pustii, unde lobodele și buruienile crescuse mari în tușe negre-verzi...* EMINESCU, N. 37. *Buruiene mirositoare și prielnice albinelor.* CREANGĂ, P. 238. *Cărarea eră acoperită ici coala de buruieni.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 335. *De răul-copiilor scapă prin descăntece și buruiene negre.* ȘEZ. I 255. *Foaie verde buruiiană.* JARNÍK-BARSEANU, D. 35. *Nu iubî o buruiiană, Ci o floare din poiană.* ib. 47. † *A fi crescut în buruienile dracului = a fi gâlcevitor și nemulțămitor.* ZANNE, P. VI 620.

Foarte multe numiri populare de plante s'au format cu ajutorul cuvântului *buruiiană*:

buruiiană-albă = albiță (2^a) PANȚU, PL., cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139.

buruiiană-amară = amarăluță. PANȚU, PL., cfr. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139.

buruiiana-argintului-viu. H. IX 35.

buruiiană-cânească = vîpădătoare, breiu (*Mercurialis annua* și *perennis*). PANȚU, PL., LEON, MED. 71. Aceeași plantă pare a fi *buruiiana-cânelui.* H. VI 220.

buruiiană-de-a-bubă = a.) păpălu. PANȚU, PL. LEON, MED. 55. Aceeași plantă pare a fi *buruiiană-de-bubă*: rădăcina mică și cu multe ramuri subțiri; cotorul cu rămurele care poartă foi verzi-lăticele și crestare rotund. H. XII 136, cfr. *ibid.* IX 472. | b.) lumânare. VICIU, GL.

buruiiană-de-beteșug (s. de-dureri)-la-inimă. H. IX 472.

buruiiană-de-brîncă. H. IX 472.

buruiiană-de-bubă-rea = spanac porcesc. I.B., DAMÉ, T. 187, PANȚU, PL.

buruiiană-de-ceas-rău = vetrice. PANȚU, PL. Rădăcina și tulpina ei se întrebuințează, fierte cu vin, pentru bolnavii speriați. H. III 424.

buruiiană-de-cel-pierit = ventrlică. PANȚU, PL. Și: *buruieni-de-pierit.* H. III 361.

buruiiană-de-cinci-degete = a.) *Potentilla recta*; *găinuțe, gălbenușe, scrântitoare.* PANȚU, PL. | b.) = *cinci-degete.* LEON, MED. 27.

buruiiană-de-cuiu = cerențel (*Geum urbanum*). GRIGORIU-RIGO, M. P. Probabil aceeași plantă este: *buruiiana-de-cuiu-de-stricăciune.* Pentru întărirea oaselor, *pătimași se vindecă, culegînd la Vineri-*

legate ale Sfinților buruieni-amară..., buruiană-de-cuiu-de-stricăciune și buruieni-albe. idem, I 139.

buruiană-de-dalac = lăsnicior. PANȚU, PL., LEON, MED. 27, H. IX 436. Și: buruiana-dalacului. H. II 130.

buruiană-de-făcut-copii = nemțșori-de-câmp. PANȚU, PL. Aceeași plantă pare a fi buruiana-de-rod-de-copii. H. IX 35.

buruiană-de-friguri = a.) traista-ciobanului. LB., PANȚU, PL. Pisată și plămădită cu apă, e bună de friguri... Are păstăii cu semințe negre, mici, ca iarba-de-puscă. H. XII 136. | b.) laptele-cucului, cfr. buruiană-de-negeli, buruiană-măgărească. PANȚU, PL. | c.) boglari (*Ranunculus sceleratus*). ib., LEON, MED. 27, GRIGORIU-RIGO, M. P. *Se ia curpân, se pisază și se leagă în mână cu buruiană-de-friguri*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 74.

buruiană-de-gușter: hlujul de 1.50 m; rădăcina, fiartă cu lapte dulce, bună la porcii care sufer de gușter. H. XII 136, II 125.

buruiană-de-lele = mărul-lupului. LEON, MED. 27. buruiană-de-in = linariță. LB., PANȚU, PL., LEON, MED. 27.

buruiană-de-lungoare s. buruiana-lingoarei = leuștean. PANȚU, PL., LEON, MED. 46.

buriană-de-lipitură. ib.

buruiană-de-negeli = a.) aior, cfr. buruiană-măgărească. PANȚU, PL. | b.) laptele-cânelui. ib. | c.) laptele-cucului, cfr. buruiană-de-friguri, buruiană-măgărească. ib.

buruiană-de-rânză = căpușnică (H. IV 84): cu rădăcina ca a morcovului; lujerul (trunchiul) se întinde pe pământ. H. V 34, cfr. II 125, IX 472.

buruiană-de-roșată: rădăcina roșioară subțire; ...fiartă cu vin alb, clătești cu ea gura, când ai roșată. H. XII 136.

buruiană-de-spulburături = dumbleț. PANȚU, PL. buruiană-de-tăietură. H. III 306, IX 472 = buriană-vănată. H. IX 84.

buriană-de-talan = sângele-iepurelui. H. IX 84.

buruiană-de-țară = năfurică. PANȚU, PL.

buruiană-de-trânji = iarbă-de-șoaldină. ib.

buruiană-de-venin. DAMÉ, T. 184.

buruiană-domnească = văzdoagă. PANȚU, PL.

buruiana-faptului = faptnic. MARIAN, INS. 273.

buruiana-gâinii = cătușnică. TDRG.

buruiană-impuscată. H. V 10, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139, II 24.

buriana-lacului. H. IX 472.

buruiană-măgărească = a.) aior, cfr. buruiană-de-negeli. PANȚU, PL. | b.) laptele-cucului, cfr. buruiană-de-friguri, buruiană-de-negeli. ib., LEON, MED. 45.

buruiana-măselii: a căreia rădăcină are forma unei măsele de om, și pe care oamenii o întrebuințează contra durerii de măsele. H. II 130.

buruiană-porcească = *Hypochoeris radicata* (fran. porcelle s. laitue-de-cochon, germ. Ferkelkraut). PANȚU, PL. Aceeași plantă pare a fi buruiana-porcului. H. IX 35.

buruiană-pucioasă = iarbă-puturoasă. PANȚU, PL., TDRG.

buruiana-rânduncii (TDRG.) s. rânduncii (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 6) = rostopască.

buruiană-rapăn: mărunță; frunzele mici, beșicuți pe băț, ca meiul. H. III 360.

buruiana-spurcului. H. IX 35.

buruiană-surpăturii = *Sceleranthus annuus*: și boșor oagă, sincerică. PANȚU, PL.

buruiana-viemelui = pungiță. LB., PANȚU, PL. [Singularul are adesea înțeles colectiv: *Buruiana* a năpădit bucatele. | Plur. -ruiene și -ruieni. | Și: *buriană* s. f. (pron. -ri-ia- și bu-ria-). *Un fel de buriană ce crește... între pietre*. PISCUPESCU, O. 63. *Vântul la pământ n'aruncă burieni, ci pe cei mai mari copaci*. ZANNE, P. I 145. *Uclelușă unsă, în burieni ascunsă?* (= Iepurele). TEODORESCU, P. P. 230^b, burăiană † s. f.; (din pluralul colectiv, noul

sing.) *buriană*, *burean* s. m. sing. tant. *Buruianul pământului*. ANTIM, P. 214. *Să puie să smulgă cu mânele burianul din vie*. ISPIRESCU, ap. GCR. II 368. || Diminutive: *burăniță* (DDRF.), *burenită* (ib., TDRG.), *burienită* (PANȚU, PL.), *burienută* (DDRF., TDRG.), *buruieniță* (TDRG.), *buruienută* (LB., TDRG., GOROVEI, C. 372), *buruniță* (BARIANU, TDRG.) s. f. (și cu înțelesul spec. de) silur. PANȚU, PL., LEON, MED. 27. | Adjectiv: *buruienós*, -oasă = plin s. năpădit de buruiene. *Pământ* (I. IONESCU, M. 345), *un hat* (SADOVEANU, LUC. III 232) *buruienos*. *Sămânță buruienoasă* (= amestecată cu sămânță de buruiene). I. IONESCU, C. 174. | Verb: (suspect) *burulenă* vb. I^a = a plivi. LB.]

— Din slav. (rus., rut., bulg., sârb.) *burjană*, idem.

BURUIENĂ vb. I^a, **BURUIENIȚĂ** s. f. }
BURUIENÓS, -OĂȘĂ adj. } v. buruiană.
BURUIENUȚĂ s. f. (Bot.) }

BURUNCIUC, **BURUNGIC**, }
BURUNGIUC s. a. (Industr.) } v. borangic.

BURUNIȚĂ s. f. (Bot.) v. buruiană.

BURZILUI vb. IV^a v. burzului.

BURZOI vb. IV (IV^a) v. bârzoia.

BURZULI vb. IV^a v. burzului.

BURZULUI vb. IV^a. I. (*S'*)*ébouriffer*, (*se*) *hérisser*. II. 1°. *S'emporter*; *se soulever*. 2°. *Ameuter*.

I. A (se) zbarli. *Și-și încleștă [mama ciumei] ghiarele îndrăcite în părul cel burzuluit*. M. POMPIIU, ap. TDRG. † A-și burzului creasta = a face pe marele, a fi arogant, cfr. bârzoia (2°). *Pânăcumă'n țara-aceasta, Noi [boierii] ne-am burzuluit creasta*. ALECSANDRI, T. 38.

II. Fig. 1°. Refl. A se bârzoia (1°), a se zborși de mânie (CREANGĂ, GL.), a se zbarli la cineva, a se irita, cfr. oțări; p. ext. a se răscula (împotriva cuivă). *Iară oastea..., dacă au înțeles de perirea oștii cei de pre uscat..., s'au burzuluit pre bietul Barabaș, capul lor*. M. COSTIN, LET. I 292. *Fiind Tălarii burzuluiși și înherbântați...* N. COSTIN, LET. II 53. *Hanul Crâmului... s'au burzuluit asupra Moscului*. NECULCE, LET. II 428, cfr. 341/22. *Nu te burzului, Christachi, nu voiam să te supăr!* I. NEGRUZZI, I 102, cfr. V 455. *Vai, aprinde-ți focul, să vă aprindă!*, *eise ea, burzuluită grozav*. CREANGĂ, A. 44. *S'a burzuluit lumea* = s'au revoltat oamenii. ȘEZ. IX 146. | P. ext. *Vremea se burzuluește* = se strică, se face vânt și ploaie. CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 40, IX 146. *Vremea cea frumoasă începu a se burzului..., și, cât ai clipi, un vânt puternic, urmat de ploaie, se revărsa cu tunete și fulgere*. ȘEZ. VII 137.

2°. Trans. A întărită, a atârta la revoltă. *Flendör armașul... și cu alții au burzuluit tot târgul și slujitorimea asupra Grecilor, tot cu pietre și cu bețe, de eră Curtea-domnească plină de oameni, și pe ziduri sta oameni*. NECULCE, LET. II 252, cfr. C. NEGRUZZI, I 153.

[Și: *burzilui* vb. IV^a CANTEMIR, IST. 273; *burzuli* vb. IV^a MĂNDRESCU, UNG. 49; *borzoli* vb. IV^a = a (se) zburli. VAIDA; *buzurlui* vb. IV^a N. COSTIN, LET. II 53. || Derivate: *burzuluire* s. f. *Cuvintele și lucrurile... carile ranelor trupului...nu tămăduire, ce burzuluire aduc*. CANTEMIR, IST. 51, *burzuluială* s. f. CREANGĂ, GL., *burzuluitor*, -oară adj. = excitant, iritant. *Rana poftii de cât a fierului mai obrintitoare, și de pricina cât de mică mai burzuluitoare iaste*. CANTEMIR, IST. 273.]

— Din ung. *borzolni* „a zbarli”. Cfr. bârzoia.

BUȘ s. m. și a. 1°. *Poing*. 2°. *Coup de poing*. 3°. *Jeu d'enfants*.

1°. Pumn. (Acesta pare a fi înțelesul original din expresiile: (*A cădea*) în patru buși = pe mâni și pe picioare, pe brânci, în patru labe; (*a umbli, a se târi*) de-a bușile (s. de-a bușa CIHAC, II 35, s., Ban., a-bușile ANON. CAR. și — din gra-

icul copiilor — a-bușălea HEM. 107) = pe brânci. [Copiii mici] se lăsau încet-încet jos și radeau iar, când se vedeau în patru buși la pământ, scăpați de amețelala statului în picioare. SANDU-ALDEA, U. P. 160. Cățărindu-se din steiu în steiu, mai de-a bușele..., se urcă de-asupra muntelui. ISPIRESCU, L. 195. Unii [dintre copiii mici] se târau de-a bușile. SANDU-ALDEA, N. P. 160. Urc malul, mai în picioare, mai de-a bușile și o iau pe jos. idem, A. M. 127. Când un copil care poate umblă în picioare umblă de-a bușile, se crede că vin rudele. MARIAN, NA. 337. Bătrânii pe la sfârșit, ca copiii, d'a bușele. ZANNE, P. II 489.

2°. P. ext. (La plur.) Lovitură (puternică) cu pumnul, cfr. brânci (brâncă 3°). De aici mai muncit cu bușurile, au dat în mâna lui Dumnezeu sufletul. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Să-i omoară cu pumnii (lemma: bușii). id. v. s. 109. A da buși cuivă = a da pumni, ghionturi. REV. CRIT. III 91.

3°. Numele pietricelilor cu care se joacă jocul (descriș la PAMFILE, J. I 3-5 și II 3-5) în buși (H. XI 518), bușii (H. III 312, VI 201), bușele (H. VI 83), de-a bușii HEM. 108, DDRF., cfr. în bobici, de-a borbonacii, de-a borbonacul, cirica, ciricul. (Copiii, la acest joc, țin pietricelile sub palmă.)

[Plur. buși și bușuri, bușe (în de-a-bușele).] Derivat: (ad 3°) bușoaică s. f. = numele pietricelii care are rolul principal între cele cinci sau șase pietricelile cu care copiii „bat bușoaiica”, sau, când joacă de-a bușoaiica, una dintre variațiunile jocului numit în buși. Cfr. PAMFILE, J. I 4. | Compus: (ad 1°) nabușilea = pe brânci. JAHRESBER. III 321.]

— Etimologia necunoscută. Deși avem bulgărește paralela: buș „lovesc cu pumnul”, bușnica „pumn”, e cu greu de admis ca buș să fie un derivat postverbal din buși, căci analogia lui pumn, palmă, brânci, etc. ne arată că înțelesul 2° trebuie să derive din 1°, iar nu invers. Cuvântul buș se găsește cu înțelesul de „pumn” și la Megleniți și la Aromâni; la aceștia din urmă și sub forma șub, care amintește pe alb. șupl'akș „palmă (ca parte a mâinii, ca măsură și ca lovitură)”.

BUȘ s. m. (Îmbrăc.) Bas de laine. — (Săcele, în Transilv.) Ciorap gros de lână, lucrat de regulă cu un singur cârlig (de lemn); cfr. călțun. Fiecare copil de școală poate să-și facă singur bușii, pe care îi poartă iarna în cieme. G. GIUGLEA, CER-
CETĂRI LEXICOGRAFICE (București, 1909), 5.

— Din lat. byssus „in”. Cfr. GIUGLEA, l. c. (Buș e un singular nou din plur. buși.)

BUȘĂ s. f. Nom de chèvre. — Nume de capră. H. IX 60. [Familia (în Ban.): bușat, -ă adj. = (cal) cu picioare scurte. JAHRESBER. III 314, bușan, -ă subst. = bou s. vacă (H. IV 176, Com. A. COCA), cal (JAHRESBER. III 314), om (Com. A. COCA) mic, îndesat și robust. Inima... -i mâncată de dușmani, Ca iarba de boi bușani. HODOȘ, P. P. 94, bușiel s. m. = nume de câne ciobănesc. H. V 418.]

— Cfr. sârb. buša „vacă scurtă în picioare”, bușat „nume de cal”, bușak „bou mic și vânjos” (cfr. și ung. busa „cu capul mare”).

BUȘAIU s. a., BUȘALĂ s. f. v. buși.
BUȘĂN, -Ă subst., BUȘĂT, -Ă adj. v. bușă.

BUȘCĂ s. f. Bouchée. — Îmbucătură: Dă-mi o bușcă de măr (Mureș-Uioara). VICIU, GL.

— Pare a se fi dezvoltat din *bucică, iar acesta din tulpina buc- (cfr. bucătură, îmbucă, într'un buc), după analogia lui dușcă.

BUȘCĂ s. f. v. băbușcă.

BUȘCĂ s. f. 1°. Petit pain. 2°. Plis (de la manche de chemise). — (Veneția-de-jos, comit. Făgărașului)

1°. Pup mic (= turtă), copt din aluatul de pâine, cum fac mamele pentru copii. VICIU, GL.

2°. (La plur.) Buște = crețele de la măneca iei, unde se încheie măneca cu trupul iei. ib.
— Din bulg. bučka „glob, ghem”.

BUȘCÓIU s. a. Bourse. — (Bouțar, Hațeg, cu pronunț. dial. buscoiu) Pungă de bani. VICIU, GL.

BUȘD- v. BUJD-

BUȘÉIU s. a. v. bujdă.

BÚȘET s. a. v. buși.

BUȘI vb. IV^a. Frapper (à coups de poing), heurter, battre. — A trânti pe cineva împingându-l, îmbrâncindu-l (CREANGĂ, GL.), a împinge cu vehemență (Com. G. TOFAN), a lovi în ceva astfel ca să sune (PĂSCULESCU, L. P.), a ghionti, a butuși (REV. CRIT. III 90), a izbi ceva de ceva, a bate pe cineva (PAMFILE, J. II), cărându-i lovituri infundate (cu pumnul), a azvârli, izbind; cfr. bufni, răzbufni. Sfintii... de pumni să sfârșiră bușiți. DOSOFTEIU, v. s. 108. Tare în pământ l-au bușit [armăsarul pe lup]. CANTEMIR, IST. 77. Vrai să te bușască cei nandralii prin omăt? CREANGĂ, A. 41. Biata babă, printre picioarele oaspeților călcată și bușită din toate părțile... SBIERA, P. 127/31. Găină bușită de uli (Prahova). LEON, MED. 72. Am un ocol cu vaci roșii roșii, și vine una neagră și pe toate le bușește? (= Vătarul.) GOROVEI, C. 392. Bușea, de ieșită fum din el! MUȘCEL, 61. Țapul atunci numai ce'ncepe a-i bufni cu capu', de-i buși [pe tâlharii] pe ușă, ca pe niște snopi. ȘEZ. I 281. Macoveiu îl bușă cu cisma'n ceafă. H. II 40. Trântindu-se, Bușindu-se, Mușcându-se. PĂSCULESCU, L. P. 137. † Il bușește răsul' pe cineva = îl năpădește răsul, bufnește de răs, nu-și poate stăpâni răsul. Pe Nata-bela cât pe ce s'o bușească răsul, dar se stăpâni. ION CR. II 281. [Abstracte: bușitură s. f. = împinsătură. ALECSANDRI, T. 1761. Numai eu știu câte bușituri am mâncat. ib. 473. Abia au ieșit, bușită de ghionturi și de bușituri, cu mare greu. SBIERA, P. 127/34, bușălu s. a. = lovitură puternică (cu pumnul). TDRG., bușală s. f. (plur. -șeli și -șele) = lovitură cu pumnul (COSTINESCU), izbeală, bătaie (PAMFILE, J. II); cfr. trântea. Bușeli de calcăie. DELAVRANCEA, S. 6. Noi sărmanii..., vite de beuic, tobă de bușeli. ib. 227. Mi-l luă pe... Păcală... la bușeli. ISPIRESCU, ap. TDRG. Țăcănitul... târnăcoapilor și bușala lor înăbușită de scârțâiala rădăcinilor. JIPESCU, O. 39. Desteptându-se, auzi bușeli în târlă. ION CR. II 193. Alte trei bușele care mi le-ai dat, când furasem. ȘEZ. VII 53, bușet s. a. = pumn, ghiont. Nu se astâmpără, de bușete și trântete. ȘEZ. III 108/. | De-a bușita: (în Munt.) joc cu mincea, jucat în mai multe feluri; cel mai răspândit e acela în care cel ce apucă mincea dă cu ea într'altul. Com. I. PAVELESCU. | Alt derivat: bușilă s. m. = cel care are obiceiul de a buși, a da, a lovi cu pumnul. COSTINESCU (și nume propriu de familie). — Din bulg. bušъ „lovesc cu pumnul” (sârb. bušiti „a lovi, a izbi, a se nărui”). Cfr. năbuși, prăbuși.

BUȘICÉI s. m. plur. tant. (Bot.) Plantă (nedefinită). H. IX 509.

BUȘIEL s. m. v. bușă.

BUSIIOC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BUȘILĂ s. m. v. buși.

BUSIOC s. a. (Bot.) v. busuioc.

BUȘLUI † vb. IV^a v. bușuli.

BUSMACHIN s. m. v. bușmachiou.

BUȘMACHIU, BUȘMACHIÚ s. m. Sorte de pantoufle. — (Mold.; rusism) Încălțăminte de bărbați

(H. I 103, X 466) și de femei, un fel de pantofi (fără călcăiu). TDRG. *Mi-o făgădui rochie de nurcă și bușmachii*. ALECSANDRI, T. 1153. *Bușmachii de iuft, pe care nu-i încălță*. VLAHUȚĂ, N. 9. *Bușmachi în picioare-am luat, La biserică-am plecat*. PĂSCULESCU, L. P. 126. *I pereche de bușmachii*. PAMFILE, I. C. 411, cfr. SEVASTOS, N. 47/14. [Și: busmachin s. m. H. XII 600.]
— Din rus. баșмакъ „gheată”. Cfr. dubletul pașmac.

BUSNA adv. (Mold., în expresia:) a da busna (undevă) = a intra (s. a se repezi undevă) năvălind pe neașteptate. *Dați busna pe la chefuri*. VLAHUȚĂ, P. 87, cfr. N. 195. *Cine mi-este acela, De-așa busna'n casă da?* ȘEZ. V 63. *A da busna ca chiorul* = a se repezi de-odată, fără de a băga în seamă obstacolele. ZANNE, P. II 522. [Și: busta adv. *Cad toate peste popă, și barba i s'aprinde... Și dă pe ușă busta, cu pătrăhălu'n gât*. C. NEGRUZZI, II 243. *Mă rog de iertare, că dau busta'n casă, nițam, nisam*. ALECSANDRI, T. 540, cfr. 723, CREANGĂ, P. 13, ȘEZ. I 280. *Ne-a trântit la pământ, dând busta peste noi*. CONTEMPORANUL, III 571, de-a busta = năvălind cu grămadă, cu toții de-odată, forțând obstacolele, cu de-a sila: *Intră de-a busta în casă* (Vicovulde-sus, Bucov.). Com. P. CÂRSTEAN. | Compoziții: busnămite PAMFILE, J. II, năbūsna ib., nabūsna: *la și pe popa călare, și — nabūsna afară!* ȘEZ. II 68/18.]
— Probabil, din ung. buszma „bădăran, prost”; a intra busna în casă ar însemna, deci, la origine: „a intra ca un bădăran”.

BUSNĂ vb. I^a refl. *Bouder*. — A se drămboia, a se mânia, a se supără (BUGNARIU, NĂS.), a se bousmflă, a se îmbufnă. [Derivat: busnăt (Galați) brusnăt CONV. LIT. XLV 932] -ă adj. = bucălat (COSTINESCU), cu obrazii plini (CONV. LIT. XLV 932). *Are fața busnată, grosolană*. IORGA, N. R. B. 230, busnăr adj. m. = drămboiat, mânios, sărit din țâțâni. BUGNARIU, NĂS.]

— Pentru etimologie, cfr. bosnat.

BUSNĂMITE adv. v. busna.

BUSNĂR adj. m. v. busnă.

BUSNEAC s. m. sing. *Poussière*. — (Ban.) Praf, colb. Com. COCA.

BUSOĂICĂ s. f. v. buș.

BUSOĂIU s. a. (Cul.) v. caltaboș.

BUSOLĂ s. f. (Fizică) *Boussole*. — Instrument (: o cutiuță cu cadran în mijlocul căruia se află un ac magnetic mobil) întemeiat pe indoita proprietate a acului magnetic de a se îndrepta spre poli magnetici ai pământului și a se apropia de verticală cu cât ne apropiem de acești poli. *Ministrul bun la Domn, ca magnitul la busolă*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 90. [Busola] servă marinărilor... la indicarea direcțiunii drumului ce-l urmează pe mare. CULIANU, C. 21; cfr. PONI, F. 243, 245, 274. *Busola drumul la pol i-arată*. ALEXANDRESCU, M. 144. | Fig. Călăuză, cărmă, conducător (pentru purtarea în viață). *Pentru Români, limba... le-a fost busola unică dar sigură, spre a le păstra justa direcție... în mijlocul valurilor de popoare*. MAIORESCU, CR. III 189. (După fran.) *A-și pierde busola* = a-și pierde mintea. [† și: pusulă s. f. (< n.-grec. πούσολα). *Pusula este un ac de magnet*. DRĂGHICI, R. 208. *Scoteala pusulei corăbiești*. GORJAN, H. II 42. *Mintea... Se face pusulă, cărmă, în furtuni de ispitire*. KONAKI, P. 279.]

— N. din ital. bussola, idem, propriu „cutiuță [în care se află acul magnetic]”.

BUSÓR s. m. (Bot.) v. bujor.

BUSORĂ vb. I^a v. imbujoră.

BUST s. a. *Buste*. — Capul împreună cu partea superioară a corpului (la om), p. ext. (impropriu) piept plin, desvoltat (la femei), cfr. boiu, talie. *Veți avea... o statuă... Al cărei bust cu lanțuri eu am să-l decorez*. ALEXANDRESCU, M. 214, cfr. ZAMFIRESCU, R. 31. *I se spune că are gâtul frumos și talia subțire... că are brațe și bust*. SLAVICI, N. II 202. | P. ext. Sculptură (s., impropriu, pictură) reprezentând capul și partea de sus a corpului, mai ales fără brațe. *Eră aninat într'un cuiu bustul, în mărime naturală, al unui copil*. EMINESCU, N. 38.

— N. din ital. busto.

BŪSTA adv. v. busna.

BŪȘTE s. f. plur. (Îmbrăc.) v. bușcă².

BUȘTEAN s. m. și a. 1°. *Souche, bille*. 2°. *Moyeu*.

1°. Înțelesul fundamental pare a fi cel de buturugă, adică de „trunchiu de copac, rămas în pământ după ce o pădure a fost tăiată și arsă” (de aceea întâlnim atât de des atributele „părlit” și „negru”). P. ext. Tulpină de copac tăiat și curățit de crengi (spre a fi tăiat în scânduri), cfr. bilă, bărnă. *Bușteanul tăiat în scânduri se numește căluș, în Oltenia, și boc de scânduri în Suceava*. PAMFILE, I. C. 113/3. *Eu, săraca'n de mine, părlită ca un buștean*. GORJAN, H. II 205, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 167, ISPIRESCU, L. 340. *Peștii... pluteau alături cu buștenii noduroși de stejari*. ODOBESCU, III 276. *Trecu prin niște păduri cu buștenii ca butia, se poticea lovindu-se de copacii cei răsturnați*. ISPIRESCU, L. 55. *Și-a făcut un fel de casă, grămădind bușteni unul peste altul*. idem, 58. *Cu țapina se ajută la ridicarea bănelor, buștenilor ș. a.* VICIU, GL. 82. *Am un puin de Ungurean, Să suie 'n vârf de buștean...?* (= Brotăcelul). PĂSCULESCU, L. P. 74. *În iad... vedeți Niște butuci părliti... Și el întreba... Ce sânt ai bușteni părliti, De zac la pământ trântiți?... — Nu-s butuci părliti, Ci-s oameni negriți*. ibid. 185. *Măncă leuștean și te fă cât un buștean*. ȘEZ. IX 74. *Viermi de buturi și bușteni*. H. IV 85. || **Bușteanul-lelelor**: *Zări bușteanul-lelelor, încălecară amândoi pe dînsul și, dându-i pinteni de trei ori, se prefăcu într'o căruță cu doisprezece cai de foc*. ISPIRESCU, L. 115. | **Bușteanul-zinelor** = bradul-zinelor. Cfr. MARIAN, I. 446. †† (*A fi, a sta, a dormi, a rămănea, etc. mort*) (ca un) buștean (negru) = neclintit, nemișcat, nesimțitor, fără vreun semn de viață, cfr. butuc, tun. *Noi, boulenii lui Dumnezeu, dormităm, sântem bușteni și puțin simțim*. JIPESCU, ap. TDRG. *Găsi pe toți morți bușteni*. ISPIRESCU, L. 139. *E greu să te vezi așa de odată strâns și să stai ca un buștean*. SLAVICI, N. 299, cfr. 319. *Neauzind cocoșul cântând, dormi buștean până se apropie ziua bine*. ȘEZ. V 20, cfr. PANN, Ș. I 15. *Dormiă ca un buștean*. TEODORESCU, P. P. 554, cfr. ZANNE, P. II 545. *De nu vii, bade, 'n o lună, Mă aști pecâmp nebudă; De nu-i veni într'un an, Mă aști neagră buștean*. HODOȘ, P. P. 217. *Peste ochi că l-a ieșit, Ochii din cap i-a sărit!*... *Buștean negru mi-a rămas*. PĂSCULESCU, L. P. 177. | **A rămănea (singur) buștean** = a rămănea singur singurel, cfr. singur cuc. ZANNE, P. I 125, TEODORESCU, P. P. 324. | *Să ajungă să bată buștenii*: să fie orb. H. XI 8.

2°. (La roată) Butuc. DAMÉ, T. 8.

[Plur. -șteni, rar -ștene. *Ei aduseră lemne uscate, catran, rășină, buștene aprinse*. BĂLCESCU, M. V. 151. | *Seris și: buștan TEODORESCU, P. P. 71, 73, 191 (cfr. carabus 71, festeliți, creștinează 75, 76, 79, 81, 82, 85, asternut 77, etc.)*. Și: **boștan** s. m. PAMFILE, J. III 52, DDRF.; (Mold.) buștihan s. m. *Găsește un buștihan putregăios, îl scobește cu ce poate, și-i face urdiniș*. CREANGĂ, P. 238. | Derivat: buștenit, -ă adj. = părlit (fig.) *Cum s'ur putea, blestematule, să calc eu cîntea bărbatului meu, pentru*

niște galbeni ai tăi, fi-ți-ar de tămâie și de doftorii să-ți fie, buștenitul ce ești! GORJAN, H. IV 68.]

— Etimologia necunoscută. (Amintește, pe de o parte, cuvintele romanice: lombard, piemontez *būska*, sicil. *vuska*, engadin *büst*, trunchiu, care, poate, derivă din lat. *bustum* „ars”, ca subst. „rămășițe ale corpului ars”, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1420, pe de altă parte pe v. -prov. *bust* „butuc”, engadin *büst* „trunchiu”, care, poate, derivă din lat. *bustum* „ars”, ca subst. „rămășițe ale corpului ars”, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1422. În amândouă cazurile ar trebui să plecăm de la forma pluralului, care ar explica pe -*st*-; neexplicate rămân însă sufixul și varianta mold. *būstihan*, care, după ȘIO, ar derivă din rut. *būstihan* „buzdugan”. Se poate însă ca *bușten* să fie înrudit și cu *butuc*, *butură*, *buturugă* TDRG., cu *bucium*², sau chiar cu *bujdă*, *bujdulă*).

BUȘTENIT, -Ă adj., **BUȘTIHÂN** s. m. v. buștean.

BUȘTINĂ s. f. *Brouillard*. — Negură, burhaiu (VI-CIU, GL.), negură pe munți, chidă (Voila, comit. Făgărașului, com. D. VASU).

— Etimologia necunoscută. (Cu ung. *busz* „năbușală, păclă, abur” nu poate avea nici o legătură, căci cuvântul se găsește și la Aromâni: *būstînă* „funingine”, ci mai de grabă cu lat. *bustum* — cfr. buștean —, deși accentul și sufixul sânt neclare).

BUSTUȘĂG † s. a. *Dévastation*. — Pustiire, devastare. *Au vrut să se izbândească despre feară, pentru bustușagul și paguba ce s'au făcut casei sale.* SINCAL, HR. III 168₁₂. [Plur. -șaguri, idem, 158₂₁.]

— Pare a fi un derivat din *pustii*.

BUSUIOC s. a. (Bot.), -OĂCĂ adj., s. f. I. 1°. *Basilic* (Ocimum Basilicum). 2°. Danse paysanne. 3°. Nom. de boeuf. II. *Ayant le goût ou le parfum du basilic; muscat.*

I. S. a. 1°. Plantă ierboasă, foarte aromatică, cu tulpina păroasă și cu flori mici. ȘI: m.ălă cină. PANȚU, PL., MARIAN, INS. 163, H. II 79, 87, 142, II 207, 53, VII 148, XI 246, XII 217. *Busuiocul* este o floare foarte iubită de Român (cfr. PAMFILE, I. C. 248), atribuindu-i-se putere fermecătoare; el are un rol important în obiceiurile și credințele poporului (PANȚU, PL., LEON, MED. 27, TDRG.), fiind considerat ca aducător de noroc (PANȚU, PL.) și ca simbol al dragostei (MARIAN, NU. 374); e invocat foarte adesea, mai cu seamă în cântecele de dragoste (cfr. HODOȘ, P. P. 67-68, 76, 113; JARNÍK-BÂRSEANU, D. 31-32, 164, 248; ȘEZ. I 112); fetele pleacă la joc cu fire de busuioc la ele, iar în cămășile tinerilor se pun adesea fire de busuioc, spre a mirosi frumos (PANȚU, PL.), căci țăranel nu cunoaște floare cu miros mai plăcut; *busuiocul* este o podoabă foarte obișnuită a casei lui și mai cu seamă a icoanelor lui sfinte (cfr. I. IONESCU, M. 205); preotul stropește cu aghiazmă, întrebunțând de obicei un mănuchi de busuioc; și în arta culinară *busuiocul* își are locul său. *Un ostropiel, făcut de vârfuri de busuioc.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 44. *Mirosu [l] busuiocului.* ib. 138, cfr. 137. *Busuiocul iubitor de sinuri albe.* ALECSANDRI, P. III 55. *Oale cu magioran, mintă, calupăr și busuioc.* C. NEGRUZZI, I 323. *O policoară, încărcată cu busuioc uscat și flori de sub icoana... Mântuitorului.* EMINESCU, N. 59, cfr. P. 192. *Răsări îndată două stebile de busuioc.* ISPIRESCU, L. 65. *Busuiocul*, când e 'n floare. MARIAN, D. 168. *Cu căldărușa popii plină cu apă și cu un pământuf de busuioc.* MUȘCEL, 18. *Un smoc... de... busuioc.* ALECSANDRI, P. P. 270. *Să-mi rup două-trei mlădițe, Bosioc și tămâiță, Să-mi fac verde cununită.* MÂNDRESCU, L. P. 60. *Frunză verde bosioc.* HODOȘ, P. P. 106, cfr. 172, C. 44. *Dragu mi-i badiu din joc, Că mi-*

roasă-a busuioc. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 34, cfr. 296, 301. *Și-mi samână băsioc, C'am fost bun fecior de joc.* ȚIPLEA, P. P. 48. *Busuiocace, nu te-ai coace și sămânță n'ai mai face, Că din sămânțioara ta S'a scociorit dragostea.* ȘEZ. I 112, cfr. III 179. *Un fir de busuioc.* ib. 181, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322. | Fig. *Pentru babă, fata moșneagului eră piatră de moară în casă; iar fata ei, busuioc de pus la icoane.* CREANGĂ, P. 284. | P. ext. Mănuchiul s. pământuf de busuioc. *Stropesc colăcerii și ginerele cu un busiuc.* H. IV 89. | Spec. (În graiul tâlhărilor) Cuțit. BARONZI, L. 149. † A drege busuiocul (cuivă) = a drege lucrul (după ce ai supărat pe cineva cu o vorbă sau cu o faptă nepotrivită); (rar) a mitui pe cineva. ZANNE, P. I 126. *Apoi i-am spus o minciună, ca să dreg busuiocul.* BOGDAN, ap. TDRG. [După ce a scăpat cismarul de Scaraoșchi,] *nici de Dumnezeu nu uită și se gândi să dreagă busuiocul.* ȘEZ. IX 70, cfr. JIPESCU, O. 16.

În numiri de plante:

busuiocul-broastelor. H. III 306.

busuiocul-cerbilor = *Mentha Pulegium*: plantă ierboasă, cu flori purpuri sau trandafirii a-rare-ori albe; crește prin bălți, pe marginea râurilor și prin locuri mlăștinoase; și: apă rătoare, busuioc-de-câmp, ismă-proastă, poleiu. PANȚU, PL., LB., DAMÉ, T. 188.

busuioc-de-câmp = a.) *busuiocul-cerbilor.* PANȚU, PL. | b.) *busuioc-sălbatec* (a). ib., LB., DAMÉ, T. 188.

busuiocul-fetelor H. V 389 = *busuiocul-sfintelor* ȘEZ. IV 29 = calomfir. GRIGORIU-RIGO, M. P. II. *Bosiocul-fetelor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513.

busuioc-grecesc. H. XI 246.

busuioc-roșu = a.) *Amaranthus caudatus*: plantă ierboasă cu flori mici, roșii, dispuse în spice care atârnă în jos; și: bujor, moțul-curcanului, năsul-curcanului. PANȚU, PL. | b.) = *busuioc-sălbatec* (b). ib., LB.; cfr. HODOȘ, P. P. 53, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21.

busuioc-sălbatec = a.) *Brunella vulgaris*: plantă ierboasă cu tulpina păroasă și cu flori violet sau roșietice, a-rare-ori albe; și: busuioc-de-câmp, busuioc-roșu, iarbă-neagră, șopârlaită. (PANȚU, PL.), busuioc-mărunt (DDRF., cfr. PONTBRIANT, LB.). | b.) lupoaie. PANȚU, PL.

busuioc-sărbesc. H. VII 148.

busuiocul-stupului (s. stupilor PAMFILE, I. C. 94, H. XII 217) = mătăciune. PANȚU, PL. *Busuiocul stupilor* este mai puțin steblos ca cel domestic, și frunzele mai mari și crestate. H. XII 24.

2°. Numele unui danț țărănesc, un fel de horă care se joacă mai cu seamă când se scoală nuntașii de la masă. Cfr. MARIAN, NU. 556, SEVASTOS, N. 281, ȘEZ. III 109, (*bosuioc*) H. X 23, 70, (*busuioc*) 378, 436.

3°. Nume de bou (H. X 44) și de om (ISPIRESCU, L. 381).

II. În funcțiune adjectivală: (spețe de fructe) cu miros sau cu gust de busuioc. *Poamă busuiocă* = tămâioasă. PAMFILE, C., TDRG., H. III 116, GOROVEI, C. 36. *Strugure busuioc.* JIPESCU, O. 53. *Pere busuiocace:* fața galbie, gust dulce. ȘEZ. V 68. *Mere busuiocace.* H. I 48. *Vin busuioc.* H. X 581. | Subst. busuiocă s. f. = poamă busuiocă. PANȚU, PL., VAIDA, H. II 319, III 47, 305.

[Și: busiôc, busiôc (H. IV 44, MARDARIE, L. 67), (dial.) bosiiôc JAHRESBER. III 314; † busuôc, bosiiôc ALEXI, bosiiôc ANON. CAR., LEON, MED. 27, bosioiôc LEON, MED. 24, DDRF., básiiôc, bisiiôc. H. II 289, V 49, VII 480, IX 405. | Pronunț. -*su-ioc*, -*si(i)oc*. | Derivat: (rar) busuiocesc, -ească = busuioc II. *Strugure busuiocesc.* LB.]

— Din slav. (bulg. bosiljok, sârb. bosioik) s. din ung. (bosziók, busziók, bisziók).

BUSUIOCESC, -EASCĂ adj. v. busuioc.

BUȘULÍ vb. IV^a refl. *S'affliger*. — (Ungurism) A se amări (POMPILIU, BIH. 1006), a se întrista. *Bușulit* = trist, amărit. JAHRESBER. IV 326. [Și: bușului vb. IV^a intrans. = a-i părea (cuivă) rău de ceva, a regreta. *Nu bușului că n'ai fost la nuntă, că n'am petrecut bine!* (Brașov), (la ANON. CAR. mai găsim formele:) bușlui vb. IV^a intrans. și refl., cu derivatele bușlială s. f., bușluitor, -oăre adj.]
— Din ung. búsulni, idem.

BUȘULÍ vb. IV^a v. bușuli.
BUSUMFLÁ vb. I refl. v. bosumflá.
BUSUÓC s. a. (Bot.) v. busuioc.
BUSURCÁ vb. I^a v. bursucă.

BUSURMÁN † s. m. *Musulman*. — (Mold.) Musulman, mohamedan. *Turcii-și zic busurmani, adică tăiași împrejuru sau credincioși*. SIMION DASCĂLUL, ap. GCR. II 23. *Iar tu [pașa de Tighine], vezi Doamne, ești busurman, și nu știi nimic*. NECULCE, LET. II 335. *Ți-au dăruit biruință asupra vrăjmașilor busurmani*. CANTEMIR, HR. 142. *S'au slobozit asupra păgânilor busurmani, că așa le zice istoricul sirbesc, pe Tătari îndată căzu frică*. id. ib. 457.
— Din rus. busurmanŭ, idem. Cfr. dubletul musulman.

BUT s. a. *Contrariété*. — (Ban., Transilv., Ungaria, Maramureș) Supărare, necaz. *Pagubele sau buturile ce s'au făcut vouă*. ȘINCAL, HR. II 50, cfr. III 205. *Moșiile... să le poată moșteni, fără de butul domnilor pământești*. id. III 189. † (Mai ales în expresia:) În butul cuivă = în ciuda, în pisma, în mânia, în pofida (cuivă), sfidând (pe cineva). ȘEZ. II 44/29, POMPILIU, BIH. 1006, ȚIPLEA, P. P., cfr. BUD, P. P., VAIDA. *În butul craiului, în ținuturile sale nu-l va ținea*. ȘINCAL, HR. II 15/23, cfr. idem, 236. *Își feaceră împărăție, în butu' Grecilor*. P. MAIOR, IST. 148. *Ar face rău și fără-de-legi, în butul tuturor oamenilor*. ȚICHINDEAL, F. 358. *Copiiul, ca copiii, plângea când îl apucă plânsul, parcă în butul bătrânului*. RETEGANUL, LUC. II 55. *Voiu trimete Rosmarin și peană (= buchet de flori) verde, în butul la două fete; Rosmarin și două flori, în butul la doi feciori*. MARIAN, O. I 34. *Ce horești așa cu jele, în butul dragostii mele?... Eu nu cânt în butul tău, Ci horesc de-aleanul meu*. POMPILIU, B. 40-41, cfr. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 236, RETEGANUL, TR. 144, 159, CH. 68, MĂNDRESCU, L. P. 64/12, ȚIPLEA, P. P. 49. | *Să știi, mândră, cumu-i bine, N'ai îmbli în but cu mine*. RETEGANUL, CH. 156. *A face butu' cuivă* = a i se împotrivi, a-l desfide. LB., PONTBRIANT. [Plur.; rar, buturi.]

BUT s. a. *Cuissot*. — Ciosvârtea de dinapoi împreună cu piciorul (spre deosebire de spată) a animalelor tăiate spre consumare, cfr. a rm. Cfr. TDRG., DAMÉ, T. *Butul de pastramă de capră*. DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. *Buturi de berbeci grase*. NAUM, ap. DDRF. *Cete de câini hârbari stăteau dinaintea ușilor, privind cu râvnă buturile de carne ce spânzurau în cârlige*. DUNĂREANU, CH. 76. *Caprele (= arșicele) sânt gioale de la buturile de oi făcute pastramă*. PAMFILE, J. II 45. | P. ext. Carne din but. *Să iei una ocă și jumătate but de vacă*. DRĂGHICI, ap. TDRG. [Plur. buturi. | Și (refăcut din plur.): butur s. m. = picior de capră sau de berbeci. BARONZI, L. I 102/30, (cu diminutivul) buturăș s. a. *O halcă de slănină... un buturaș de pastramă*. JIPESCU, O. 153. | Același cuvânt pare a fi (Ban.) boată s. f. = spată. JAHRESBER. III 313.]
— Din turc. (sărb., bulg.) but, idem.

BUT, -Ă adj. v. butaciu.

BUT s. m. Nom de chien. — Nume de câine cio-bănesc cu bot laiu. LIUBA-IANA, M. 114.

BUTÁC, -Ă, BUTÁCIU, -CE adj., subst. 1°. *Émousé*. 2°. *Courte et grosse* (en parlant de cornes). 3°. (Boeuf) ayant des cornes courtes et grosses ou qui a perdu une corne. 4°. *Bête, stupide*.

1°. (Despre cuțite, unelte) *Butaciu* = tocit, neascuțit (LB., LM.), tâmpit.

2°. *Coarnebutace* (la vite) = scurte și groase. DAMÉ, T. 28, H. I 58, IV 84, XII 274, cfr. HEM. 407.

3°. P. ext. (Despre vite) Cu coarne butace. *Bou butac*. H. VII 149. [Boi] *butaci* = cu coarnele scurte și groase, capul bine rotunzit și făcut, picioarele groase. H. X 354. *Un taurac butaciu*. MĂNDRESCU, L. P. 222. || Substantivat: *Butac* = nume de bou cu coarnele butace (H. II 117); bou căruia îi pică din te miri ce cauză, un corn și rămâne numai cu unul (MARIAN). *Butacă* = vacă cu un corn. MARIAN, cfr. ciut(ac).

4°. Fig. (Despre oameni) *Butaciu, butac* = tâmpit, stupid (VAIDA), *butac* = prost, tăntălău (MARIAN, SE. I 29), *butaciu* = năuc (LB.).

[În LB. se dă și o formă † but, -ă adj. = butaciu.]
— Din ung. buta „tâmpit (= neascuțit), prost”. Cuvântul pare a fi răspândit și în limbile romănice, germanice și slave, cfr. Schuchardt, *Zeitschrift* XV 97 ș. u., BERNEKER, SL. WB. 77.

BUTĂIU † s. a. v. butuc.

BUTĂR s. m. (Dog.) 1°. *Tonnelier*. 2°. Préposé à la surveillance des tonnaux (seigneuriaux).

1°. Dogar de buți, butnar. Cfr. H. v 368, XI 7. 2°. (Rare) Cel ce are în seama lui buțile într'o pivniță (boierească). *Pivnicerii și butarii se coborâră sub boltă*. ODOBESCU, I 82/29.

[LA ANON. CAR. *butar* e tradus prin „vietor”. | Derivate: *butărie* s. f. = dogărie de buți, meșteșugul de a face buți (H. IV 56, IX 342), după LM. și: stabiliment unde se fabrică și se vând buți. *Scoală de testărie și de butărie*. JIPESCU, O. 68.]

— Derivat din bute, prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. butnar.

BUTĂRIE s. f. v. butar.

BUTĂȘ s. m. *Marcotte, bouture*. — Ramură (spec. de viță de vie, mai rar de salcie, de plop, etc.) care (la viță fără a fi deocamdată desprinsă de butuc) se îngroapă în pământ, spre a prinde rădăcini adventive și a da naștere la un nou butuc; cfr. răsad. REV. CRIT. III 91, cfr. H. II 219, IV 83, 246. *Pentru îndesirea viei se întrebuințează și butași*. I. IONESCU, P. 248. *Via se sădește prin butași*. H. IX 40. *Via se poate cârpi cât de bine, cu butași din sadnițe, mutați în vie*. ECONOMIA, 158. [Și: *butăș* s. m. || Verb: *butăși* vb. IV^a = a înmulți via prin butași. REV. CRIT. III 91, DAMÉ, T., *butăși* vb. IV^a = a săpa rădăcinile viței și a le curăți. LB. *După ce ochii (= ochiurile, mugurii) care produc acei vlăstari au mai crescut, se mai ciupesc, pentru a se butăși*. DATCULESCU, ap. TDRG. *Via în fiecare an mai întâi se butășește*. H. IV 115. *Via butășită*. H. IV 8. | Abstracte: *butășire* s. f., *butășală* s. f. (COSTINESCU), *butășit* s. a. = operația butășirii. H. IV 246, cfr. XVI 30.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, înrudit cu *butuc* și *bucium*?; poate, din ung. *bujtás* „butășit”. CIHAC, II 486. Asemănarea cu fran. *bouture* e întâmplătoare).

BUTĂȘĂLĂ s. f., **BUTĂȘI** vb. IV^a v. butaș.

BUTĂU s. m. v. butuc.

BUTĂV, -Ă adj. = buged. (Ban.; sărbism) *Butăv la față* = umflat la față, în urma unei boale, de o grăsime nenaturală, buhav. *Omul butăv (la față) în toldeana e bohnăv (Oravița)*. COM. COCA.

— Din sărb. butav „carnos”.

BUTCĂ s. f. *Carrosse*. — (Mai ales în Mold.; aiurea învechit) Trăsură (boierească) închisă, calească, cfr. droșcă, landou, cupeu, caretă. *Împăratul au luat pe Dimitrașco-vodă și l-au ascuns într'o butcă a lui, de cele cu două roate.* NECULCE, LET. II 363. *Primblându-se pe la Prut, Cu butca cu patru cai.* MSS. (s. XVIII) GCR. II 105. *O carătă..., sau botcă bună, cu coperiș dinainte* (a. 1781). IORGA, S. D. VIII 6. *O butcă noadă..., postavă să fie verde, și denapoi să aibă 2 oameni loc a șed[ea] p[er] lădiță, iar denainte să aibă scaun umblător..., burdufu' să fie nalt și corona cea de asupra să aibă acel meșteșug să [se] slobozească pân' aproape de burduf, că să nu evicească ploia..., scările să fie ca la carătele cele englezești* (a. 1784). *ibid.* 10. *Vreo damă, așezată... în fundul butcei.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 264. *Ioane, trage butca boierului la scară.* FILIMON, C. I 600. *Se urcă în butcă și porni.* ISPIRESCU, L. 108. *Boierul... dus de suptori, de țigan sau de ciocoi, eră închis, pentru primblare, în butca lui, cu ferestruici rotunde, mărunte.* IORGA, L. I 17. *În ograda curții lui eră acumă plin de căruși, de butci și de rădăvane.* SBIERA, P. 70, cfr. SEVASTOS, C. 84¹¹⁷, 130²⁸³, 392³⁸⁷, ȘEZ. V 34²¹. [Plur. butci. URICARIU, XIX 42¹²⁷.] Ș: *bótcă* s. f. Cfr. MAT. FOLC. 110. | Derivat: (Mold., rar) *butcările* = șopron pentru trăsură. BARONZI, L. I 161¹⁵.
— Din rut. *butka*, idem. (Cfr. *budă*).

BUTCĂRIE s. f. v. *butcă*.

BUTCĂRIȚĂ s. f. = găleată (Oltenia). ION CR. I 122.

BUTCULIȚĂ s. f. (Bot.) = (Brașov, Mușcel) bănuși (III 1°) PANȚU, PL. (mai ales la plur: *butculițe*). H. IX 142, 188, 306, 338, 396, 405.

— Etimologia necunoscută. (Impotriva derivării lui din *butcă*, prin suf. dim. *-uțică*, vorbește răspândirea geografică a cuvântului). Cfr. *butcuță*.

BUTCUȚĂ s. f. (Bot.) Numire de plantă (nedefinită mai de aproape). H. X 85. — Cfr. *butculiță*.

BUTE s. f. I. *Tonneau*, *botte*, *boute*. II. 1°. *Moyeu*. 2°. *Tige* (de plume). 3°. *Tuyau*. 4°. Une des parties du moulin.

I. (Dog.) Vas mare de lemn pentru conservarea lichidelor (mai ales a vinului), mai larg la mijloc decât la capete, alcătuit din doage (de stejar) prinse în cercuri de lemn sau de fier, închis la capete cu două funduri de lemn. În fundul dinainte are o gaură (prin care curg lichidele), care se închide cu cepul și în care se poate aplică can(e) au s. pipa; altă gaură (vrana, poarca s. preduful), în doaga cea mai de sus, servește de răsuflătoare și se închide cu un dop de lemn; prin ea se introduce lichidul în bute și se scoate cu *tidva* (tălvul); cfr. *antal*, *butoiu*, *poloboc*, *balercă*, *burui*, *fucie*. ANON. CAR., I. IONESCU, M. 412, PAMFILE, I. C. 166, 235, H. III 65. *Bute de miere* (a. 1588 CUV. D. BĂTR. I 206), *de vin* (NECULCE, LET. II 206, URICARIU, IV 202, cfr. IORGA, B. R. 34, CREANGĂ, P. 260), *de oțet* (ZANNE, P. I 560). [Copilul] *intră într'o bute seacă, de să ascunsă.* MAGAZ. IST. IV 244. *O bute mare, pe care argatul o împlie în toată dimineața, și apoi prin un cep sloboade apa.* C. NEGRUZZI, I 96. *I-a băgat într'o butie [pe fată și pe flăcău] și i-a dat pe gârlă.* ISPIRESCU, L. 388. *Vinul curgea din butii sparte.* EMINESCU, N. 4. *Buți mari, ne'ncepute.* ALECSANDRI, P. P. 121⁵. *Și petrec...* *Cu gura la cep de bute.* *ib.* 314. *Nici salcia lemn de bute, Nici moșicul om de frunte.* ZANNE, P. I 277, cfr. IV 457, IV 368. *Cerc de bute.* *ib.* III 391. *Buțiile goale mai mult sunet fac.* idem, v 102, cfr. BARONZI, L. 52. *Am un frate, Cu un cui în spate? (= Butea).* GOROVEI, C. 34, cfr. 35-36, ȘEZ. I 62, IV 51. *Butea geme, boierii beu?*

(= Scroafa cu purceii sugând.) SBIERA, P. 321, cfr. GOROVEI, C. 308. || P. ext. Cantitate de lichid câtă încapă într'o bute. *Caraiman, ... putea să înghiță în largele sale pântece atâtea vedre cât și o butie de la Dealul-mare.* ODOBESCU, III 14. || (*Butea* fiind voluminoasă și pântecoasă, este adesea simbolul grosimei) *Niște păduri mari, cu bustenii ca butia.* ISPIRESCU, L. 55, cfr. 122. *Biata babă eră umflată cât o bute.* CREANGĂ, P. 15. *Groasă ca o butie.* DELAVRANCEA, V. V. 215. *Balaurii au fost niște șerpi mari cât butia.* H. IV 67. (Adverbial) *Umflat bute* = gata să crape. PAMFILE, C., J. II. || *A faceburta butie și gura pâlnie* (ZANNE, P. II 25), *a fluiera în bute* (*ibid.* v 106, cfr. II 3) = a fi bețiv mare. *Suge-bute* = bețivan. ZANNE, P. V 106, BARONZI, L. 96. | *Vorbește ca din bute* = gros. PAMFILE, J. II. | *A fi bute de ceva* = a fi burduf s. tobă de ceva. *Toți erau but[e] de carte.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. | *A dormi bute (butie)* = a dormi buștean. BARONZI, L. 43, ZANNE, P. II 545. | *A legă bute* = a legă burduf s. cobză. ZANNE, P. V 106. | *Se duce ca vinul stricat, din bute în bute.* ZANNE, P. IV 187. (De aici:) *Din bute în bute* = din rău în mai rău. Cfr. *ib.* v 106, BARONZI, L. 43. *Astfel merge lucrul din bute în bute, până ce ajunge omul a datorii pentru un napoleon 10 galbeni.* I. IONESCU, M. 575. || (Transilv.) *Butea cu curechiul*: unul dintre jocurile obișnuite la priveghiu. Cfr. MARIAN, f. 220.

II. 1°. *Butucul roșii.* DAMĂ, T. 8, (*butie*) H. VII 373. *Cum este ostia neunsă în butea roșii uscate.* CANTEMIR, IST. 32. *Se uită prin butia roșii în spre partea în care plecase voinicul.* ISPIRESCU, L. 343. *Capetele butucului... sânt cercuite și ele cu câte un cerc numit cerc de bute.* PAMFILE, I. C. 129.

2°. *Cotorul penelor de pasăre.* BĂRCIANU. *Rădăcina [plante]lor nu-i mai groasă decât butea unei pene de găscă.* I. IONESCU, C. 192.

3°. *Țeavă. Bute peste bute, sus coadă de vulpe?* (= Treștia.) SBIERA, P. 321. || Spec. *Țeavă* (de soc ȘEZ. VII 190) la instrumentul numit *cărăbă*. *Pișcoane, tiriușul și butea acelor cărăbi le am eu.* LIUBA-IANA, M. 63. | *Țeavă de fier, prin care iese aerul din foale. La capătul ascuțit al foalului, este o bute de fier, carea e zidită în un părete, ce desparte foalul de foc; gura buții ajunge pre cămin și suflă în foc.* idem, 125.

4°. *Parte a morii (nedefinită mai de aproape).* H. X 130.

5°. *Rădăcina în forma napului a plantei rodul-pământului. Rodul-pământului este o buruiană care are buți și porumbi mici.* *ibid.* XVI 26. | P. ext. *Planta însăși.* H. IV 210.

[Plur. *buți*.] Ș: (Munt.) *butie* (pronunț. *-ti-e*), *butie* s. f. JAHRESEBER. VIII 288. | Diminutive: (numai cu înțelesul de vas de lemn): *buticică* s. f. (plur. *-cete*). MARIAN, NA. 302, 303, ȘEZ. I 36 (= *butie* mai mică, de 70-100 vedre, *butlagă*). H. IV 246, *butișoară* s. f. TEODORESCU, P. P. 647, *butiță* s. f. LB., *butic* (pronunț. *butiic*) s. a. = ghiob, ștenduleț (Jiu). VICIU, GL., *butig* s. a. = putnică cu capac. REV. CRIT. III 91.]

— Din lat. pop. *buttis*, idem. Cfr. *butelie*.

BUTÉLCĂ s. f. v. *butelie*.

BUTÉLIE s. f. *Bouteille*. — Vas (de sticlă) portativ, cu gât strimt și lunguieț (a cărui gură se astupă cu un dop), destinat să cuprindă lichide (în deosebi vin), sticlă, șip; p. ext. conținutul ei. | Spec. (Fizică) *Butelie de Leyda*, condensator electric, construit întâia oară în 1746 de trei învățați olandezi, cfr. PONI, F. 211. [Pronunț. *-li-e*.] Plur. *-telii*, † *-teluri*: *Să-mi cumperi trei buteluri vin de Tocaia* (a. 1784, Râmnic). IORGA, S. D. VIII 10. | Ș: (prin mijlocire rusească: *butylka*, s. polonă *butelka*): *butélcă* (H. VII 374), *butileă* s. f. (une-ori cu înțelesul de *damigeană*). PAMFILE,

I. C. 392. *Beau... Mii butilci Porto!* I. VĂCĂRESCU, P. 261. *Spălându-l c'o butelcă de vin unguresc dulce.* C. NEGRUZZI, II 204. *Taxa accisului...*, socotit câte 4 lei de ficcare butelcă. I. IONESCU, D. 108. *În butilce mici, vinul cel mai bun.* ZANNE, P. IV 187.]
— N. din fran. (< lat. *tărzie butticula*, dim. din *buttis* „bute“.)

BUTÉLNIC s. a. (Dulgh.) *Foret*. — Unealtă de dulgherie (H. III 118, 228, VI 82, VII 391, XI 350, XVI 355), un fel de sfredel care dă găuri până la 3 cm. și se întrebunțează la porți, preți de car, etc. (PAMFILE, I. C. 124), spițelnic (H. II 118), burghiu. [Și: budélnic s. a. H. XI 373.]
— Derivat din *bute*, cu sufixul lui *spițelnic*.

BUTÍ vb. IV². *Jaillir*. 2°. *Envahir*. — (Transilv. și Mold.)

1°. (Despre apă) A se revărsa (ȘEZ. II 151³⁹), a țâșni. *Când a butit (= a ieșit grabnic) de pe Pietrosul la Pisc, a tăuit (= a ieșit, a oprit) apa Bistriței (Mold.)*. CONV. LIT. XLIV, II 131.

2°. P. ext. (Despre mase de oameni) A bul (LB.), a da năvală, a da busna, a năvăli, cfr. bujdi. *Oricând vor buti Turcii în ținutul Sașilor, neameșii să le dea ajutor*. P. MAIOR, IST. 105, cfr. 240.

[Același cuvânt pare a fi: buci vb. IV² = a țâșni (Goj) JAHRESBER. VII 83 (în Ban., cu pronunț. *buși*). *A bușit apa din pământ*. Com. A. COCA. | Derivat: butică vb. I = a nimeri, a pică pe neașteptate undevă, a umbla într-o doară. *Merge el cât merge, pe cărări cam incălcite...*; *odată butică la smeul*. MERA, L. B. 251. *Merge el buticând încoace și încolo, mai pe atâta îndărăt pe cât înainte, când... ajunsese...* ib. 208. *Intrând în sat, iacă-tă-mă, butic pe Luca... și gata să mă împiedec în el*. ib. 115.]

— Etimologia necunoscută. (După CIHAC, II 36, din sârb. *butati* „a împinge“, bulg. *butam* „ating“; poate, înrudit cu ung. *bugyogni* „a tășni“.)

BUTÍC s. a. (Dog.) v. bute.

BUTICĂ vb. I v. buti.

BUTICICĂ, BUTIE, BUTIE s. f. } v. bute.

BUTÍG s. a. (Dog.)

BUTÍLCĂ s. f. v. butelie.

BUTINĂ s. f. (ș. d.) (Dog.) v. puțină ș. d.

BUTIȘOARĂ, BUTIȚĂ s. f. v. bute.

BUTLĂGĂ s. f. (Dog.) v. butlan.

BUTLĂN s. a. (Dog.) *Tonnelet, bonte*. — Butoiaș. LB. *Bufile și butlanele*. ECONOMIA, 160. *Se toarnă [mustrul] în butlan*. ib. 167, cfr. 76. [Și: buclán s. a. ȘEZ. III 52. | Diminutiv: butlănăș s. a. LB. | Cu alte sufixe: butlăgă s. f. = buticică, butie mai mică, de 70-100 de vedre. H. IV 246. *O butlagă de rachiu*. TEODORESCU, P. P. 513; *bătlagă* s. f. *Bătloage cu pelin* (Dobrogea). BURADA, ap. TDRG.]

BUTLĂNĂȘ s. a. (Dog.) v. butlan.

BUTLIUC s. a. v. bucluc.

BUTNĂR s. m. (Dog.) *Tonnelier, boisselier*. — (Transilv., Mold.)

1°. Meșteșugar care face s. vinde buți s. (p. ext.) orice fel de vase construite din doage, dogar, cădar, botar, pinter, butar (1°). LB., DAMÉ, T. 83, PAMFILE, I. C. 160, H. VI 17, X 189, 356, 500. *Costin, vătavul de butnari* (a. 1691, Iași). IORGA, S. D. I 84, cfr. XII 263. *Starostele de butnari*. URICARIUL, XIX 327⁹², cfr. 341¹⁷. *Am un poloboc; dacă se strică, nu-l poate nici un butnariu tocni?* (= Oul). GOROVEI, C. 264.

[La H. III 118, *butnar* e citat, fără definiție, între „unelte de dulgherie.“ | Și: (+ *botă, botar*) *botnâr* s. m. Cfr. URICARIUL, XXIII 269, (< ung. s. rut. *bod-*

nâr, idem) *bodnâr* s. m. SBIERA, P. 78/20, 321/15, PAMFILE, I. C. 167, *butneăriu* † s. m. LB., (+ *pinter*) *bugnér* † s. m. ECONOMIA, 171. || Adjectiv: *butnăresc*, -ească. *Mesteacănul... dă lemn bun de ars și la lucrul rotăresc, cum și la [cel] butnăresc*. COD. SILV. 18. | Verb: *butnări* vb. IV² = a exercita meseria de butnar (LB.), fig. a bate înfundat (PAMFILE, J. II). | Abstracte: *butnărie* s. f. = meșteșugul butnarului, dogărie, dogărit (PAMFILE, I. C. 113, 160, H. I 36, III 18, X 6, 506, XII 140, 204); locul unde se fac buți, etc. (COSTINESCU, LM.); marfă de butnar (subt formele suspecte: *butenărie* BARCIANU, *butnărărie* DDRF.); *butnăreală* s. f. = butnărit, dogărit (COSTINESCU), fig. bătaie înfundată (PAMFILE, J. II), *butnărit* s. a. = meseria butnarului, dogărit. *Mulți autodidacți din Straja Bucovinei pricep butnăritul și fac cofe, cofăeli, obroace pentru cămeși, poloboaice pentru pepeni (= castraveți) și curechi, ciubărașe cu torți, înfrumusețate cu flori făcute cu fierul fierbinte, berbinți ș. a.* PAMFILE, I. C. 167.]

— Din germ. *Büttner*, idem. Cfr. *butar*.

BUTNĂREALĂ s. f.

BUTNĂRESC, -EASCĂ adj.

BUTNĂRÍ vb. IV²

BUTNĂRIE s. f. (Dog.)

BUTNEĂRIU † s. m. (Dog.)

BUTOĂICĂ, BUTOAIE s. f.

BUTOĂNĂ s. f.

BUTOĂRĂ, BUTOĂRCĂ s. f.

BUTOĂRE s. f.

BUTOIĂȘ s. a. v. butoiu.

v. butnar.

v. butoiu.

v. butură.

BUTÓIU s. a. 1°. *Futaille, barrique, botte*. 2°. Sorte de poisson.

1°. Vas din doage de lemn, de forma buții, dar mai mic (de 70 de vedre H. IV 246), (Mold.) *poloboc*, cfr. *butlan*, *burii*, *burtuleag*. *Butoaie de oțet*. ZANNE, P. I 559. *Butoiu de untdelemn* (ib. III 657), *de rachiu* (ISPIRESCU, L. 373). *Silen, gras și gros ca un butoiu*. ISPIRESCU, U. 104/3. *Capul cel tâmpit [h]odorogeste ca un butoiu dogit*. ZANNE, P. II 40. † *A ieșit din butoiu*: se zice bețivilor. *Butoiu fără fund*: se zice celor care vor într'una tot felul de foloase (mai ales bani). ib. v 107. || Spec. Vas de lemn pentru păstrarea untului, cfr. *bădăiu*. JAHRESBER. XVI 221.

2°. (Iht.) Pește mic de Dunăre. Cfr. I. IONESCU, M. 93.

[Și (ad 1°): *butoaie* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 211, (dial.) *butoană* s. f. (Avrig, în Transilv.) ȘEZ. II 33. *O butoană de vin tras* (Brăila). PĂSCULESCU, L. P. 259, *butoaică* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 221. | Diminutiv: *butoiaș* (în Mold. *butoieș*) s. a. *Un butoiaș de păcură*. CONTEMPORANUL, VI, 100.]

— Derivat din *bute*, prin suf. dim. -oiu.

BUTÓN s. m. *Bouton*. — Nasture mobil (de metal, de sief, etc., adesea cu o mașinerie) cu care se încheie s. se prind, la cămăși, gulerele, manșetele, piepții, cfr. *bumb*; p. ext. ceea ce are forma unui nasture, țâmburuș. *Butonul soneriei*. [Familia: *butoiieră* = chioatoare (la haină), cfr. *butoare*.]
— N. din fran.

BUTÓR s. m., **BUTORÍ** vb. IV² v. butură.

BUTÚC s. m. I. 1°-2°. *Tronçon, bille, souche*. 3°. *Cep* (de vigne). II. 1°. *Cangue*. 2°. *Moyeu*. 3°. *Billot*. 4°. *Pièce de bois servant de tréteau ou de support*. 5°. *Partie supérieure du joug*. 6°. *Chevalet de tanneurs*. 7°. *Une des parties du moulin à foulon*.

I. 1°. *Trunchiu de arbore tăiat, curățit de crengi (și de coajă)*; bucată mai mare tăiată dintr'un astfel de trunchiu; bucată groasă de lemn; cfr. *buștean*, *bucium*², *bilă*¹, *buturugă*, *bărnă*, *bulvan*, *ciot*, *gros*, *tumurug*, *poiciumb*. COSTINESCU, DAMÉ, T.

173, 175, TDRG., PAMFILE, I. C. 102, 110, 111, H. II 251, POPOVICI-KIRILEANU, B. 133. *Oltule!.... Aducii plăghii și butuci.* ALECSANDRI, P. P. 291, cfr. DOINE, 179, ȘEZ. I 115. *Cântă cucul pe butuc.* MARIAN, NA. 244. *Butuci bortoși.* ibid. 204. *Nu-ți così prin butuci.* RETEGANUL, TR. 60. *Putregaiu di pe butuci.* ibid. 165. *Niște butuci părliți, La pământ trântiți.* PĂSCULESCU, L. P. 185. *Am să le dau lor un somn așa de greu, că ai să calci pe dinșii ca pe butuci, și n'au să simfească.* ȘEZ. IV 172⁹⁸. *Așchia nu sare departe de butuc.* ZANNE, P. I 115. || Spec. Partea de jos a unui trunchiu, care rămâne cu rădăcinile în pământ, după ce copacul a fost tăiat, buștean. *Să arză (moliftul) pân' la butuc.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 91. † A-i trage cuivă butucul = a, înșelă de cineva, a-l trage pe sfoară, a-i face o știe. CREANGĂ, GL. *Măt, fetișoara împăratului ne-a tras butucul!* CREANGĂ, P. 267. A avea slugi din butuci = a fi singur și cu toate acestea a se fâli (PAMFILE, J. II). *Săriși slugi din butuci!* ZANNE, P. IV 602.

2°. Fig. (Adesea omul e comparat cu un butuc, arătându-se:)

a.) forma scurtă și groasă. *Un butuc de băiat.* TDRG. *Abi-și mișcă butucii:* picioarele groase și greoaie. LM. † *A fi gol chitug și gras butuc:* se zice celor ce au cheltuit tot pe băutură. ZANNE, P. III 172.

b.) nesimțire, nemișcare, trândăvie; cfr. buștean. *Îl pun [pe omul lenes] într'un car cu boi, ca pe un butuc nesimțitor.* CREANGĂ, P. 329. *Nu am întâlnit decât pe un bostănar surd ca pământul, de nu te puteai înțelege cu el, ca cu un butuc.* MERA, L. B. 35. *Ce stai acolo, înșept ca un butuc?* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *La iubit e ca focu', La lucru, ca butucu'.* HODOȘ, P. P. 182. *Se făcea că doarme ca butucul.* ȘEZ. VI 100, cfr. MARIAN, NA. 369. | Adverbial. *Dorm toți butuc.* CARAGIALE, M. 49.

c.) Bădăran, prost, cfr. necioplit. *Broaștele, știind un butuc în loc de împărat, în locul lui au ales pre un șarpe.* SIMEON DASCĂLUL, LET. I A. 53³². *S'a mai da Împăratul-roș și peste oameni, nu tot peste butuci.* CREANGĂ, P. 248. † A fi din butuc (s. ca butucul) = a fi prost (ZANNE, P. IX 445), om de rând și păcătos (CREANGĂ, GL.), din topor. *Harap-Alb, vede el bine unde merge treaba, că doar nu eră din butuci.* CREANGĂ, P. 219.

3°. Spec. Tulpina cea groasă a viței de vie, buci^{um}, muzuc. PAMFILE, I. C. 216, H. II 219, 251. *Strugurii de pe un butuc.* I. IONESCU, C. 193. *Se taie musteceru[1] de la butuc.* idem, P. 246. *Rămân butucii goi.* DOINE, 89. *Sânt sădiți în rânduri butucii de vie.* H. III 13.

II. 1°. Bucată groasă de lemn în mijloc cu o gaură (s. cu două), în care se prindeau picioarele, mâinile sau gâtul prizonierilor și făcătorilor-de-rele, cfr. obezi, cătușe, fiare. *Îi băgară în butuci.* DOSOFTEIU, V. S. 28, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 214. *Punea în butuci pi Leși.* AXINTE URICARUL, LET. II 158, cfr. 310, IORGA, B. R. 210, S. D. VI 212, URICARIUL, I 259, X 16, MAGAZ. IST. V 13. *Poroncind să puie butuci Ovreului și în mâni și în picioare.* E. KOGĂLNICĂNU, LET. III 205. *I-a băgat în butuci și i-a trâmisi la ocnă.* BĂLCESCU, M. V. 604, cfr. C. NEGRUZZI, I 179. *Se te duci, bădiță, duci, Pân'ri pică rob la Turci, Cu picioarele'n butuci Și cu mânele'n cătuși!* ALECSANDRI, P. P. 17, cfr. ȘEZ. II 6. *Sta Codreanul frățior Cu butucul de picior.* ALECSANDRI, P. P. 93. *Dă, Domnico, pe murgul, De-mi deschide butucul.* ibid. 238, cfr. SEVASTOS, P. 274, 306. *În temniță mi-e legat, Cu mâini în butuc băgat.* TEODORESCU, P. P. 527. *Din picioare da, Butucii spârgeă, Și fugă.* PĂSCULESCU, L. P. 215. *Pe lângă că te turnă boieresc greu, da-i puneă cu picioarele și mâinile în butuc; țiindu-i așa încătușăți, poroncea haidăilor de-i zvântau în bătaie.* ȘEZ. IV 17. † A lega (pe cineva) butuc: ca să nu

se mai poată mișcă, cfr. burduf, cobză. *Politaiful de oraș hărțuise revoltanții și numai cu cinci do-robanți îi legase butuc.* ALECSANDRI, T. 115, cfr. 1280, MARIAN, T. 186.

2°. Partea din mijlocul roții (la car, plug, moară etc.), în care intră un capăt al spițelor și prin care trece osia, buci^{um}, bute, buștean, căpățână. LB., HEM. 837, DAMÉ, T. 8, PAMFILE, I. C. 129, I. IONESCU, M. 710, BREBENEL, GR. P., ȘEZ. I 121³³, H. I 63, III 72, X 69. *O roată iese din butuc, Și surugiul stă năuc.* ALECSANDRI, T. 958. *Din meșteacăn se face butuci de roți.* I. IONESCU, D. 437, cfr. MARIAN, SE. I 35, MĂNDRESCU, L. P. 48.

3°. Trunchiu gros de lemn, pe care se crapă sau se ciocnesc lemnele, pe care taie măcelarul carnea, pe care se decapitau oameni, etc., cfr. tăietor, bedreag, trunchiu, scaun (de cioclit s. de măcelărie). DAMÉ, T. 41, 89, PAMFILE, I. C. 125, 447. *Pun capul pe butuc, dacă nu voiu veni!* PAMFILE, J. II, cfr. SBIERA, P. 248. | Spec. Lemnul în care se înțepenește batca (nicovala) pe care se bate coasa, butucer(iu). HEM. 2739, LIUBA-IANA, M. 108.

4°. Scăunaș construit din patru picioare și o scândură groasă cu o cavitate eliptică, în care atarnă cutia și calupul oloinței. Cfr. PAMFILE, I. C. 238. | Scaunul vârtelniței. ib. 259, DAMÉ, T. 140. | Scaunul sucălei. PAMFILE, I. C. 261, DAMÉ, T. 140. Scaunul s. talpa războiului de țesut. DAMÉ, T. 134, PAMFILE, I. C. 271.

5°. Ceafa jugului. DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 138.

6°. Unealtă pe care se rad și se sineluesc pieile: o bucată de lemn lungă cât pielea, ca o jumătate de cilindru, scobit pe dinăuntru. PAMFILE, I. C. 43, cfr. TDRG.

7°. *Butucul cu găveane* alcătuește o parte a pieii, în care se pun dimiile, cfr. oală, covată, ștează. DAMÉ, T. 168, PAMFILE, I. C. 307.

[Și: butüg s. m. ȚIPLEA, P. P. *Cădeaur Turcii ca butugii* (Năsăud, în Transilv.). ȘEZ. IV 11. Cu alt sufix: butău = butuc, pociumb. FRÂNCU-CANDREA, M. 98, (+ budăiu 2°) butăiu † s. a. = știubeiu, butuleu. *Hotarul... merge la o patră... și de acolo... la vale, pe dinjos de izvoare și de un butăiu și peste părăul Leahului* (Mold., a. 1712). URICARIUL, XV 272⁷. | Diminutive: butucaș s. m. *Butucașul rotunzior, vede dosul tuturor?* (= Pragul.) SBIERA, P. 322, GOROVEI, C. 336. (În glumă, despre o ploscă mică) *Și să nu gândiți Că doară s'a fi îmbătat, Că numai un butucaș ca acesta A fost ridicat.* MARIAN, NU. 703, butucel s. m. = butuc mic, trunchiulet (PAMFILE, C., cfr. GOROVEI, C. 48); numire de alesătură (H. II 254); (la plur.) mijlocul călților rămași în piepteni (BREBENEL, GR. P.). *Din călții pieptănași, după ce se smulge stupa, femeia smulge apoi partea călților rămași în dinși și face caieri de butucei.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 26. | Verb: (rar) butuci vb. IV^a = a băga în butuc (II 1°). *Picioarele nu se mai mișcară, ca și când ar fi fost butucite.* ISPIRESCU, L. 35. | Adjectiv: butucós, -oasă, (mai adesea) butucánós (hotocánós TDRG.), -oasă = ca butucul, gros, grosolan, necioplit. *Mâinile ei cojite și butucănoase.* VLAHUȚĂ, N. 16, cfr. DUNĂREANU, CH. 110. *Crăcana unei furci butucoase.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Degetele butucoase și încărcate cu două inele proaste.* DUNĂREANU, CH. 216. *Scaunele de lemnari au chipul scaunelor lungi, numai că-s mai butucănoase.* PAMFILE, I. C. 123. | Alte derivate: (Bucov., în batjocură) butucăr s. m. = silvicultor (propriu: care numără butucii în păduri), (Bucov.) butucăriu s. a. = butucul (II 3°) în care se sprijinește batca. Cfr. ION CR. III 227, butucăriu subst. = un fel de sfredel. BREBENEL, GR. (cfr. butelnicu).]

— Etimologia necunoscută. (Tulpina obscură butpare a fi veche; ea se regăsește și în butură, buturug, poate și în buci^{um}, buștean, butaș, butu-

șină. Cfr. Schuchardt, *Zeitschrift*, xv 103. După DHLR. 381, ea ar fi de origine cumană, unde *butac* înseamnă „ramus”. ȘIO. compară cuvântul nostru și cu turc. *but* „idol”, de aceeași origine, presupunând o desvoltare semantică analogă ca pentru cuvântul bălvan. Rutenescul *botjuk*, *butuk* „buștean” și ung. *butuk* „butuc (I 1°, II 1° și 3°)” par a fi împrumutate din românește.)

BUTUCĂNÓS, -OĂSĂ adj.

BUTUCĂR s. m., **BUTUCĂRIU** subst.

BUTUCĂS s. m., **BUTUCÉL** s. m.

BUTUCÉRIU s. a., **BUTUCÍ** vb. IV^a

BUTUCÓS, -OĂSĂ adj., **BUTÚG** s. m.

BUTULĂU, BUTULÉU s. a. v. butură.

BŪTUR s. m. v. butură.

BUTŪR s. m. v. butură.

BUTURĂ s. f. I. 1°. *Tronçon*. 2°. *Tronc d'arbre creux. Auge (d'abreuvoir)*. II. *Creux d'arbre*.

I. 1°. *Butură* = butuc, trunchiu de copac scurtat; cfr. buștean. JAHRESBER. IV 326. *Bătură* = buturugă, ciot gros. POMPILIU, BIH. 1006.

2°. *Bătură* = trunchiu buturos (= scorbuos). LB. || Spec. *Butură* = jgheab de fântână, știubeiu; cfr. budăiu (2°). POPOVICI, R. D. 164.

II. *Bătură* = scorbură. LB., BĂRCIANU.

[Accentuat *bătură* și *butură*. | ȘI: (Munt.) *buture* s. m. (ad I 1°) *Sta... p'un buture de stejar*. DELAVRANCEA, s. 28. *Sultânica... nu eră d'alea tărtânefele, ce... trec(e) prin toate și buture de rovină rămâne: bázăe fără să ia foc*. ib. 23. *Viermi de buturi și busteni*. H. IV 85. *Fluture, fluture, Flutură pe buture*. TEODORSCU, P. P. 190^b; (ad II) *buture* = scorbură. BARONZI, L. 103¹, *butur* s. m. = butuc (I 3°) de viță; fir de papură (PAMFILE, J. II). *Pasăre albă... Pe buturi de viță se puse, Buturul s'aprinse*. MAT. FOLC. 591, *butor* s. a. = butuc (II 3°) pe care se taie lemne. REV. CRIT. III 91, *butoară* (butoaire) s. f. = (ad I, Hațeg) ciotul s. buturuga ce a rămas în pământ, după-ce s'a tăiat arborele (VICIU, GL.); (ad 2°, Ban.) scorbură (MARIAN, O. I 16), p. gener. deschizătură, bortă, spărtură (GR. BĂN.), orice gaură, chiar și în pământ (VICIU, GL.), spec. butonieră, cheotoare la veșminte (ib.). [Pășările] *se spăimântară, ne mai aștând butorile și crepăturile* [zidurilor vechi]. TICHINDEAL, F. 384, cfr. 128. *Zmăul șede, ziua, ascuns în butoarea de nuc ori de alun...; din acele butori ieșe seara* (Măidan, în Ban.). HEM. 654. *Vulpea a văzut o butoare și odată s'o fipat în butoare*. ALEXICI, L. P. 231. | Diminutiv: *butureă* = buturugă (Dolj). GRAIUL, I 51 (în ghicitori și: buturél s. m. GOROVEI, C. 75, 126, buturús s. m. ib. 126). || Cu alte sufixe: *buturău* s. a. = țeavă de lemn (cfr. buduroiu). JAHRESBER. III 314, *butulău* s. a. = gardinele (= ghizideiul) fântânii (Toarcea, I. Făgăraș). VICIU, GL., *butulén* s. a. = fântâna însăși, pe hotar (Soroștin), ib., (+ *mușuroiu*) *buturóiu* s. a. = moșoroiu de sobol. *Cărțițele... scot... pământ din butoroile sale*. CALENDARIU (1814) 86²⁶, *butoárcă* s. f. = scorbură; trunchiu găurit. *Fata s'au ascuns într'o butoarcă*. MERA, B. 188. *Se conduce apa pe buduroniu* (= o butoarcă mare de 4-6 metri [de] lungă). LIUBAIANA, M. 103. | Adjectiv: *buturós* (botorós), -oasă = scorbuos, găunos. LB., BARONZI, L. 103. *Un stejariu foarte înalt și găunos (buturos)*. TICHINDEAL, F. 128. *O cioată botoroasă*. VASILIU, C. 66. | Verb: *butori* IV^a = a face găuri, a găuri cu sfredelul: *Am butorit cheușul* = am făcut găuri de bumbi la vestă (Lățunaș, în Banat). VICIU, GL.] — Cfr. butuc.

BUTURĂȘ s. a. v. but².

BUTURĂU s. a., **BŪTURE** s. m.

BUTUREĂ s. f. } v. butură.

BŪTUREÁN s. m. Nom de bœuf. — Nume de bou. MARIAN.

BUTURÉL s. m. v. butură.

BUTURÍ vb. IV^a. 1°. *Fouiller*. 2°. *Rencontrer*. — (Ban.)

1°. A întoarce (răscoli) toate mobilele din casă, căutând după un obiect pierdut, a le trage de o parte (Lățunaș, în Banat). VICIU, GL.

2°. A afla, a da de cineva. *Am buturit omul dracului* = am dat de omul dracului. *Să buturesc un om cum îmi place mie, ar fi bine*. Com. COCA. — Cfr. butică.

BUTURÍGĂ, BUTUROĂGĂ s. f. v. buturugă.

BUTURÓIU s. a., **BUTURÓS, -OĂSĂ** adj. v. butură.

BUTURÚG s. m. v. buturugă.

BUTURÚGĂ s. f. 1°. *Souche, chicot; bûche*. 2°. Chrysalide de cerf-volant. 3°. Danse paysanne.

1°. Rădăcină cu o parte din trunchiul copacului ce mai rămâne după ce s'a tăiat un arbore (COSTINESCU), rădăcină de tuță ce se scoate din pământ pentru foc (LM.), bucată grosă și noduroasă de lemn, cfr. ciot (TDRG.); cfr. buștean, butuc. *Atunci a ta osândă sfârșit să aibă 'n lume, Când astă buturugă de arbor ars... Va da și flori și frunze*. ALECSANDRI, P. III 304. *Pe lângă buturugi se adună putregaiul, și pământul se prăfuieste*. SLAVICI, N. II 123. *Pe-o buturugă stă nevasta*. COȘBUC, F. 59. *Sultânica mai aruncă o buturugă în flăcări*. DELAVRANCEA, s. 21. *Lângă focul de vreascuri de salce, ședeau pe buturuge de lemn trei oameni*. CONTEMPORANUL, IV 41. *Incepură a scoate buturugi din pământ*. FUNDESCU, L. P. 44, cfr. I. IONESCU, P. 207. *Din picioare împleticind... Tot de buturugi izbînd*. BIBIGESCU, P. P. 210. *Tărnăcopul se întrebuintează la scoaterea buturugilor*. DAMÉ, T. 38. || *Buturuga mică răstoarnă carul mare*. ROMÂNUL GLUMET, I 19¹/_s. | Fig. Om scurt și gros, butucănos, urît, slăt. *La așă frumoașă fată Buturuga Statupalmă au putut să fie tată!* ALECSANDRI, P. III 236, cfr. RETEGANUL, P. III 63¹/_s. || *Ca o buturugă* = fără de vr'un semn de vieață, cfr. buștean, butuc. *Dormise ca o buturugă*. CARAGIALE, ap. TDRG.

2°. Larvă de rădașcă. MARIAN, INS. 35.

3°. Danț țărănesc. H. II 168, 208.

[Plur. -rugi, (cu noul sing.) buturúg s. m. DAMÉ, T. 179. | Cu alte sufixe: *buturigă* s. f. = lemn mai gros, scos din pământ cu rădăcini cu tot (Lighet, în Ban.). VICIU, GL., H. IV 71, *buturoágă* s. f. = butuc (I 3°), partea viei, care stă în pământ. H. V 4; cfr. ȘEZ. VI 131. | Diminutive: *buturugută* s. f. *Câte o buturugută, în loc de scaune luând*. PANN, ș. I 23, cfr. GCR. II 370. | Augmentativ: *buturugoale* s. f. *Buturugoala mică răstoarnă carul mare*. MAT. FOLC. I 713. | Adjectiv: (în ghicitori) *buturugát, -ă* adj. = noduros. *Am un băș buturugát, În pod șade aruncat?* (= Știuletele de porumb.) PĂSCULESCU, L. P. 96.]

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între *butuc*, *butură* și *tumurug*.

BUTURUGÁT, -Ă adj.

BUTURUGOÁIE, BUTURUGŪȚĂ s. f. } v. buturugă.

BUTURÚȘ s. m. v. butură.

BUTŪȘ s. a. (Anat.) 1°. *Panse* (de bestiaux).

2°. *Outre* (de cornemuse). — (Transilv.)

1°. Burduful vitelor rumegetoare. VICIU, GL.

2°. P. ext. Foaiele cimpoiului (făcut din burduful vitelor rumegetoare). PAMFILE, I. C. 50, J. III 40, VICIU, GL.

[Derivat: *butuși* vb. IV^a = a buși, a ghionti. REV. CRIT. III 90. Cfr. burduși.] — Cfr. burduf.

BUTUȘĂLĂ s. f. v. butușană.

BUTUȘANĂ s. f. *Brebis âgée*. — Oaie bătrână. BĂRCIANU. [La POLIZU — suspect — butușală s. f.]

— Derivat din botoașă, cu suf. augm.-peior. -an (cfr. babană).

BUTUȘEI s. m. plur. *Souliers d'enfants*. — (Buzău) Pantofi de copii (de obicei cu garnitură roșie și verde). Com. s. POPESCU. — Cfr. bătușei, botăș.

BUTUȘI vb. IV^a v. butuș.

BUTUȘINĂ s. f. Retezătură (de copac) de o palmă înălțime de la suprafața pământului, buturugă. PĂSCULESCU, L. P. *Moș Radu*... *Ședea lâng'o butușină*. ibid. 211. *Mi-au căzut și unghile, Lovind butușinele*. ȘEZ. II 221/19. — Cfr. butuc.

BUVNĂ s. f. v. puhă¹.

BUVNI vb. IV^a v. bufnl.

BUVNIȚĂ s. f. (Ornit.) v. buhă.

BUVNULIȚĂ s. f. v. puhă¹.

BUX- v. bucs-.

BUZĂ s. f. I. *Lèvre; babine*. II. 1°-2°. *Bord* (de récipient, etc.). 3°. *Tranchant*. 4°. *Avant* (d'un radeau).

I. (Anat.) Partea carnoasă care mărginește în afară deschizătura gurii (s. botului, la animale) acoperind dinții; fig. gură. (Se face distincție între buza de sus și cea de jos; din buze se fluieră, printre buze se șoptește, cu buzele sărutăm, zâmbim, surădem). *Cu buze vicliane din inemi adance* Grăesc răutate și cuvânt de price. DOSOFTEIU, PS. 37, cfr. 45. *Cu alte buze voiu grăi*. BIBLIA (1688) 8 pr./7. *Buze arse de-a dragostei înfocare*. KONAKI, P. 99. *Iubirea lor n'ar fiinea numai până ce se usucă sărutul de pe buzele lor*. C. NEGRUZZI, I 56, cfr. 78. *Un balaur, cu o buză în cer și cu alta în pământ*. ISPIRESCU, L. 358 (cfr. c'o falcă 'n cer și alta 'n pământ). *Buze ce suspină*. EMINESCU, P. 185, cfr. 253. *Începe a bea lacom la apă și a-și linge buzele, de dulceața și bunătatea ei*. CREANGĂ, P. 214. *Trei tezi cucuiești... mama v'aduce vouă frunze 'n buze*. idem, 20. *Buză de buză când se prinde, Foc în inimă și-aprinde*. ZANNE, P. VIII 674. *Buze groase* (C. NEGRUZZI, I 16), *mici* (EMINESCU, P. 185), *lipite* (ib. 200), *viorii* (ib. 208), *sângerate* (ib. 211), *late* (ALECSANDRI, P. P. 116/16), *dulci de sărutat* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 168, cfr. 83, 349, 445), *rumeoare* (ib. 374), *ca rușile* (ib. 39), *naramzii* (ib. 368), *subțirile* (ib. 23, 28, 77, 79, 242), *lăbărțate* (ib. 169), *mari* (ib. 432), *moi* (ib. 391, cfr. 26, 28, 48, 60, 395, 403, 406, 469, HODOȘ, P. P. 69, MĂNDRESCU, L. P. 88/5), *drâmboiete* (MĂNDRESCU, L. P. 76), *debălăzate, aspre, spuzate, crăpate de frig, carnoase, etc.* *Fluierare din buză*. PAMFILE, J. I; cfr. ZANNE, P. V 492. *Copiii cântă din buze*. PAMFILE, J. I 54. † *A-i da cuvă cevă de luat în buze* = în gură, a-i da cuivă cevă de mâncare. FRÂNCU-CANDREA, M. 273. *A fi cu sufletul în buze* = a fi cu sufletul la gură, a trage de moarte. GHICA, ap. TDRG.; *a scoate din buza morții* = a scăpa pe cineva din gura morții, de la moarte. PAMFILE, J. II. *A pune* (s. a lăsa ISPIRESCU, ap. TDRG.) buza = (mai ales despre copii) a fi gata să plângă, aproape să izbucnească în plâns. *A face buze de Arap* = a fi supărat, bosumflat. ZANNE, P. VI 8. *A rămăneă* (a se întoarce P. MAIOR, IST. 213) cu buza umflată (s. buzele umflate) = înșelat, amăgit în așteptarea sa, păcălit, plouat. *Au rămas cu buzele umflate*. DIONISIE, C. 165, cfr. C. NEGRUZZI, I 86, ISPIRESCU, L. 234. *A bate* (s. a da) *din* (s. în) *buze* (s. buză) = a fi mânios; a umbla fără nici un rost, în zădar, a umbla frunza frâsinelului (ZANNE, P. II 28); a îndură o pierdere fără de a mai putea îndreptă lucrurile, a duce lipsă de cevă, a fluiera a pagubă (ib., PAMFILE, J. I 54, 114). *Prepeleac a rămas dătând în buze*. CREANGĂ, P. 46. *A-i crăpă* (s. a-i scăpără JIPESCU, ap. TDRG.) cuivă buza (de evă) = a avea mare nevoie de cevă, cfr. a-i crăpă

măseaua. *Lăsându-te la aman, când îți crapă buza*. SANDU-ALDEA, D. N. 211. *A se șterge* (linge s. spălă) pe buze = a-și lua gândul de la un lucru, a-și pune pofta în cuiu. ZANNE, P. II 26. *A-și linge buzele după cevă* = a fi dorit, a se lăcomi după cevă, a-i lăsa gura apă după cevă. *A avea cevă numai pe buze* s. a spune cevă numai din buză = a vorbi contra convingerii, cugetând altfel de cum grăești. *Făcură jurământ lui Rudolf, mai mult din buză decât din inimă*. BĂLCESCU, M. V. 265. *Toți pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă*. EMINESCU, P. 246. *Pe buze miere, Și'n inimă fiere*. A-și mușca buzele: de necaz, de părere de rău (că n'ai făcut cevă) = a se căi amarnic, a-i părea grozav de rău. Cfr. ISPIRESCU, L. 377. *A vorbi 'n buze* = a vorbi neclar, a bolborosi, a mormăi (cfr. a vorbi 'n barbă). PANN, E. I 109. | *Buzabriciu* = cel flecar, căruia nu-i mai tace gura. PAMFILE, J. I. *Buză-vână* = numire de batjocură. ALEXICI, L. P. 218. || Spec. (Pat., după fran. *bec-de-lèvre* s. germ. *Hasenscharte*) *Buză-de-iepure* = defect organic la unii oameni, care au buza de sus despicată (de sus în jos), lăsând să se vadă o parte din dinți. BIANU, D. S. || (Bot.) *Buzavaci* = ciupercă bună de mâncat (*Continarius balteatus*). PANȚU, PL.

II. P. anal. 1°. Partea de de-asupra (subțiată s. răsfrântă) care mărginește gura vaselor s. țevilor. *Buza ligheanului* (GORJAN, H. II 146), *butoiului* (ODOBESCU, III 254), *cazanului* (SLAVICI, N. II 317), *tigăii* (VLAHUȚĂ, N. 11), *paharului* (TEODORESCU, P. P. 141^b), *căzii* (DAMÉ, T. 81). *Buza de jos a gurii feveii*. PAMFILE, I. C. 228. [La orgă,] *părețele tubului de-asupra luminei este subțiet și întors puțin în-lăuntru; el se numește „buză superioară”*. PONI, F. 330. (În Munt., une-ori la plur.) *Buzele cazanului*. DELAVRANCEA, S. 249. † *În buza tunului* = (propr.) expus impușcăturilor de tun, (p. gener.) expus, în primejdie mare (ZANNE, P. IV 669). *Pururea în buza tunului, siliți a zianacă sub un cort*. C. NEGRUZZI, I 39. *Plin până în buze* = plin ochiu, plin de tot. *Ulcica... plină până'n buze cu vin roșu*. DELAVRANCEA, S. 55.

2°. Marginea de de-asupra (subțiată) a unui deal, a unui pisc, etc., cfr. geană. *Până drept un izvor ce este în costișă, în buza dealului Bărladului* (a. 1709). URICARIUL, 388. *Am pus piatră hotar în gura Izvorului, într'o buză de pisc* (a. 1765). ib. XVII 129.

3°. Așcutiș (la instrumentele de tăiat). *Buza coasei*. TDRG. *Cine are bardă mică, Facă-i buza subțirică*. ALECSANDRI, P. P. 319.

4°. *Buza plutei* = partea de dinainte. POPOVICI-KIRILEANU, B. 131. *Unde căderea șuvoiului e în toată puterea... buza plutei, cu plutaș cu tot, se cufundă pe câteva clipe în spumegarea apei*. ib. 30.

[Și: † buze s. f. O buze de pisc (a. 1709). URICARIUL, XXII 239. | Diminutive: buzișoară s. f. *Rumenele buzișoare a[le] feteiți se atinseră de mâna asta veștedă*. I. NEGRUZZI, I 227; cfr. ALECSANDRI, P. P. 157/5, 190^b/5, JARNIK-BĂRSEANU, D. 136, TEODORESCU, P. P. 308^b. (Ironic) *Gerilă suflă de trei ori, cu buzișoarele sale cele iscusite*. CREANGĂ, P. 251. *Ia mai bine ogoește-te o leacă și mai strânge-ți buzișoarele acasă* (=nu mai flecări, taci din gură). CREANGĂ, P. 253, buziță s. f. RETEGANUL, T. 93, MARIAN, I. 353, buzuliță s. f. TDRG., buzăcă s. f. MĂNDRESCU, L. P. 134/5, (Bot.) buzișor s. m. = die Korallenwurz (Cymbidium). BARGIANU, cfr. DDRF. | Augmentativ: buzoaie s. f. plur. (Singularul ar putea fi buzoiu s. a. sau buzoaie s. f.) *Buzoaie groase și dăbălăzate*. CREANGĂ, P. 239. | Adjective: buzăt, -ă = cu buze mari, groase; (fig.) cu buzele umflate, păcălit; (substantivat, buzăt, -ă e numele obicnuit ce se dă animalelor, mai ales oilor și cailor cu vreun semn alb pe buze, cfr. strănut. HEM. 90, 853, DAMÉ, T. 67, 182, JIPESCU, O. 48, H. I 419, II 3, 12, 61, 79, 99, 116, 131, 146, 203, 213, 221, III

71, 131, 280, VII 355, XII 15). *Eră gros, burduhos, rumân la fașă, buzat*. NECULCE, LET. II 254/19. *Un țigan negru și buzat*. ISPIRESCU, L. 202. *Arap buzat*. ib. 12, cfr. ALECSANDRI, P. P. 106/27, T. 963, MARIAN, SAT. 232. *Mândru l-o făcut mă-să, Num'o leacă l-o stricat, Că l-o făcut prea buzat*. RETEGANUL, T. 161/24. *Negru și cam buzat, Numai bun de sărutat*. HODOȘ, P. P. 170. *Fată buzată*. BIBICESCU, P. P. 374, TEODORESCU, P. P. 336^b. *Un om verde și harnic, carele.... nu se întoarce buzat de la slujba cu care îl însărcină cineva*. ISPIRESCU, U. 50/3, cfr. TEODORESCU, P. P. 338, ȘEZ. I 274/8. *A rămâneă buzat*. ZANNE, P. II 27, (neobiceiuit) *buzós*, -oasă adj. = buzat. DICȚ., (încercare neizbutită de a romaniza termenul gramatical „labial“) † *buzân*, -ă. C. NEGRUZZI, I 261. | Adverb: *buziș* = pe un singur rând, unul lângă altul. *Inhamă trei cai buzșiș*. I. IONESCU, M. 540. *Am scos de la brâu măciucile ghintuite și ne-am repetat buzșiș în ei*. COSMOVICI, SĂM. I 37. *Merge buzșiș* = merge într-o parte. PAMFILE, J. II. | Alte derivate: *buzăr* s. m. *Budzari* = tumurugi mici de lemn ori pietre ce se pun de o parte și de alta a focului și pe care se pun celnițele (= lemnele mai subțiri). ȘEZ. II 151, cfr. 186; *buzău* adj. m., adv. (în expresia:) *a sta buzău* = bosumflat, îmbufnat. *Esti bună, de-l lași să plângă și 'ngădui să stea buzău*. PANN, P. V. I 23, (cu derivatele, rare) *buzăi* vb. IV^a = a se bosumfla, a lăsa buza. DICȚ., *buzăilă* s. m. = nume de batjocură dat celor buzați (LB., LIUBA) = buzilă s. m. (acesta și nume de bou ale cărui buze sânt foarte mari și dăbălăzate. MARIAN.]

— Etimologia nesigură. (Cuvântul se găsește și la Albanezi: *buzë*, idem, și la Bulgari: *buzzi* „bucă“, fără să știm dacă Românii l-au împrumutat dintr-una din aceste limbi, sau invers. Problematică e și legătura acestui cuvânt cu cuvintele care însemnează „sărutare“ răspândite în unele dialecte romanice, la Germani, la Polonezi și la Turco-Arabi. Cfr. G. MEYER, ET. WB. 57, PUȘCARIU, ET. WB. nr. 242 și BERNEKER, SL. WB. 104.]

BUZĂI vb. IV^a v. buză.

BUZĂIAN, -Ă și -CĂ subst. v. buzoian.

BUZĂILĂ s. m. v. buză.

BUZAINĂ s. f. *Appentis, chartil*. — (Ban.) Zidire laterală, ce se află în curtea țăranului, pe lângă casă. Com. A. COCA. *Pre lângă casă se mai află grajduri pentru vite..., buzaină, în carea se țin căzi și bădăniși sau și brădaniși pentru comină de prune*. LIUBA-IANA, M. 100. Cfr. chelar, șopron, polată, poiată, acaret, heiuri. [Și: *buzână* s. f. Com. COCA, (= grajd) JAHRESBER. III 314.]

BUZÂN, -Ă † adj. v. buză.

BUZANĂ s. f. v. buzaină.

BUZĂR s. m. v. buză.

BUZĂR s. m. (Entom.) = cărăbuș. MARIAN, INS. 20.

— Derivat din tulpina onomatopeică *băz-*, cfr. *buazar*.

BUZĂRÉȚ s. a. (Med.) = pelagră. LEON, MED. 123, BIANU, D. S.

BUZĂȚ, -Ă adj., **BUZĂU** adj. m., adv. v. buză.

BUZDUGĂ s. f. v. buzdugan.

BUZDUGĂN s. a. 1°. *Masse d'arme*. 2°. *Maillet*. 3°. *Outil de tisserand*. 4°. *Double croix faite d'épis de blé*. 5°. *Tige de maïs (laissée dans le sol)*. 6°. *Sparganium ramosum*. 7°. *Nom de chien; nom patronymique*.

1°. Măciucă (scurtă) de fier (dintr-o bucată s. cu coada de lemn, une-ori cu măciucă țintuită), servind de armă în timpurile vechi (mai ales la eroii

basmelor populare, cfr. ghioagă) s. de sceptru în mâna Domnilor români (care băteau chiar cu el pe supuși) s. de insignii ale marelui-armaș (bătaia cu buzduganul eră o pedeapsă foarte dureroasă, adesea urmată de moartea celui pedepsit). Azi s'a păstrat în unele obiceiuri populare, astfel la „Junii“ din Brașov, ca insignii ale vătafului. Tot *buzdugan* se numește bastonul cu măciucile în vârf al tamburilor-majori care conduc capellele militare; cfr. *topuz. Jemond... socotî pre taină să trimiță sol la împărăția Turcului, să facă craiu în locul său pe Ștefan Iosica; să-i trimiță împărăția steag și buzdugan*. N. COSTIN, LET. I, A. 116. *Spata (= spada) cu buzduganul spre laudă se adună*. BIBLIA (1688) 2° / 4. [Luptătorii] *scoseră buzduganele*. ALEXANDRIA, 122. *Iacob Eraclid... perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa*. C. NEGRUZZI, I 137, cfr. 139. *Știe să răsucească buzduganul*. ISPIRESCU, L. 12. *În buzdugane să ne lovim*. idem, 42. *Dracul ia buzduganul de coadă*. CREANGĂ, P. 56, cfr. 55, 194, 198. *Un buzdugan de fier*. EMINESCU, N. 4, cfr. 5. *Buzduganele se învârteau de-asupra capetelor*. MARIAN, T. 271. *Am visat Buzduganu-mi sfărâmat (: semn rău)*. id. I. 9. *Buzdugan haiducesc*. TEODORESCU, P. P. 535. *Pe la șale buzdugane*. PĂSCULESCU, L. P. 235, cfr. 265, 214 etc., ALECSANDRI, P. P. 44. | Fig. Putere domnească. *Intăia oară când luă buzduganul domnesc în mână... nu prea știu ce să facă cu dinsul*. IORGA, L. I 121. || P. ext. † *Seminție, trib (în fruntea căruia stă o căpetenie având un buzdugan ca semn al domniei)*. *Toată împărăția nu voiu lua; un buzdugan voiu da fiului tău, pentru David tată-tău*. BIBLIA (1688) 252^b / 10, cfr. 253. | *Lovitură de buzdugan*, cfr. băț, baston. *Începî a-l bate cu 802 (de) buzdugane de fieru* (s. XVI). CUV. D. BĂTR. II 289. *Dându-i două buzdugane 'n piept*. ȘEZ. IV 18/3, cfr. buzdugăni. † *Care scapă de stâlpan, Nu scapă de buzdugan*: se zice despre cei ce vor căpăta neapărat, într'un mod oarecare, pedeapsa ce li se cuvine. ZANNE, P. v. 609.

2°. P. a n a l. *Maiul cu care se crapă lemnele, măiug*. LIUBA-IANA, M. 101, VICIU, GL.

3°. *Unealtă de tors (nedefinită mai de aproape)*. H. X 33.

4°. *O cruce dublă [făcută] din spice de grâu, cunună*. (Racovița, I. Olt). VICIU, GL.

5°. *Partea ce rămâne din cotorul porumbului, după ce s'au tăiat jipii, c o c e a n, t u l e u* (Blaj, Gherla). ib.

6°. (Bot.) *Plantă ierboasă cu flori verzi-alburii și cu fructe de forma unei piramide răsturnate, numită și: capul-ariiciului, ș o v a r*. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 186.

7°. *Nume de căne (Bacău DAMÉ, T. 181) și nume patronimic de om*.

[Și: (reconstruit, cfr. *bâzdoacă*) *buzdugă* s. f. = buzdugan, măciucă. CANDREA, T. O., GRAIUL, II 63. (Bot., plur. tant.) *Buzdugi* = vâzdoage. VICIU, GL. | Diminutiv: (ad 1°) *buzdugănăș* s. a. MERA, B. 98. | Verb: *buzdugăni* IV^a. A bate s. a ucide cu buzduganul. *Rău m'o mai buzdugănit flacău'ista*. ȘEZ. VI 6, cfr. IV 18/3.]

— Din turc. *bozdogan* „ghioagă, măciucă“ (bulg. *buzdogan*, *bozđugan*, rut., polon. *buzdygán*).

BUZDUGĂNĂȘ s. a. } v. buzdugan.
BUZDUGĂNÍ vb. IV^a }

BUZDUGEĂ s. f. Săculeț, pungă (?) *Cu desagi, cu buzdugele, Pline de mahmudele*. ALECSANDRI, P. P. 146^b / 5. [Derivat: *buzdugean*, -ă și *buzdughin*, -ă adj. = mare, voluminos? *O sută optzeci de bufi, Toate bufi, nene, buzdugene; D'o sută cincizeci de vedre*. MAT. FOLC. 86. *Eu fata ți-o las în pace, Că de mare nu-i bag vină, Că-i destulă buzdughină*. DOINE, 180.]

BUZDUGEÂN, -Ă adj. } v. buzdugeă.
BUZDUGHIN, -Ă adj. }

BUZDUNĂR s. a. v. buzunar.

BUZDURĂ s. f. *Mauvais couteau*. — Cuțit stricat, cfr. cioarsă, briptă. | Fig. Om netrebnic. GR. BĂN. — Cfr. custură.

BŪZE † s. f. v. buză.

BUZERANT s. m. = pederast (Ardeal).

— Cuvânt venit prin mijlocire ungurească (*buzerans*) de la Italiani (cfr. *buzzerone*, în Venetia *buzzerone* „sodomit“; *buggerare* „a pângări“, etc., derivând din lat.-med. *Bulgarus*, cfr. MEYER-LŪBKE, R. WB. 1383; cfr. și alb. *būbār* „pederast“).

BUZIÂNĂ s. f. (Bot.) v. budiană.

BUZILĂ s. m. v. buză.

BUZINĂR s. a. v. buzunar.

BUZIȘ adv., **BUZIȘOĂRĂ** s. f.

BUZIȘOR s. m. (Bot.), **BUZOĂIE** s. f. plur. } v. buză.

BUZOIAN, -Ă adj., -CĂ subst. (Locuitor) din Buzău. *Lucrările românești ieșite de sub teacul buzoian*. IORGA, L. R. 216. [Și: buzăian, -că subst. | Adjectiv: buzoienesc, -ească. † *A făcut-o buzoienescă* = a luat-o rasna și tot a nemerit-o. ZANNE, P. VI 31.]

— Derivat din Buzău, prin suf. orig. -ean.

BUZOIENESC, -EASCĂ adj. v. buzoian.

BUZÓS, -OĂSĂ, adj., **BUZUCĂ** s. f. } v. buză.

BUZULIȚĂ s. f.

BUZUMFLĂ vb. I refl. v. bosumflă.

BUZUMINI vb. IV^a refl. *S'étourdir*. — (Costein, în Ban.) A se zăpăci. Com. URECHE. Cfr. zăbuni.

BUZUNĂR s. a. (Îmbrăc.) *Poche*. — Săculeț cusut la haine și în care punem lucrurile ce voim să le avem cu noi, cfr. jeb. *Scotea bani din buzunar*. N. COSTIN, LET. II 7/187, cfr. 99/33, cfr. CREANGĂ, P. 279, ȘEZ. III 242^{b/211}, HODOȘ, P. P. 55. *A băgat mâna în buzunar*. C. NEGRUZZI, I 18, cfr. 83. *Buzunariul jetcăii*. RUSSO, S. 17. *Pipăie buzunările*. VLAHUȚĂ, SĂM. I 25. *Pieptar cu buzunar*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 426, cfr. 135, RETEGANUL, P. III 17/33, ȘEZ. IV 52. (După fran. s. germ.) *Bani de buzunar*, pentru cheltuieli mărunte, pe fiecare zi.

† *Îi mănâncă rațele din buzunar* = e mic, piernic și prost. ZANNE, P. I 635. A fi (tot) cu mâna în (s. la) buzunar = darnic, cheltuitor. ib. III 37. *Logofete, ... Lapte acru 'n căldmări, Foc ș'amar în buzunări*: se zice celor care cu toată învățătura lor nu au ce mânca. ib. III 591, cfr. V 108, IV 420, CREANGĂ, A. 12. *Nu poți fi și cu dracul în buzunar, și cu sufletul în raiu*: cu două lucruri care nu se impacă. ZANNE, P. VI 563. *Parcă o scoase din buzunar*: se zice de unul care ticluște repede o minciună. *A avea pe cineva la buzunar* = a-l avea la mână, sigur, la discreția sa. Cfr. id. III 37. [Plur. -nare și -nări. HODOȘ, P. P. 75. | Și: buzduț s. a. LB., MĂNDRESCU, L. P. 50/23, 218/17, † burduț s. a. IORGA, S. D. XIII 146, † bursunăr s. a. LB., † bozdonăr s. a. LB., bozunăr s. a. GCR. II 334, bozânăr s. a. *Am pus scrisoarea în bozdnariul antiriului*. MAGAZ. IST. V 125/155, cfr. (*bozdnar*) JAHRESEB. VII 49, † bozinăr s. a. *Avea el ceva bani în bozinari*. BARAC, T. 14, buzinar s. a. ap. TDRG.; pozunăr s. a. ȘEZ. I 291^{b/209}, CONTEMPORANUL, V, 202, posunăr s. a. (plur. -nare). TEODORESCU, P. P. 56, 70, 81^b, 169^b, 331^b, 518^b, RETEGANUL, T. 39/247, H. IV 62, pozonăr s. a. (plur. -nare). CĂTANĂ, B. 118, 157, † pojinar s. a. LB. || Diminutive: buzunărăș s. a. *Nu-și scurg... buzunărășele*. PANN, P. V. II 155, buzunărăl s. a. | Verb: buzunări IV^a = a-i deșertă cuiva buzunarele, a-l prădă, cfr. pungăși. *Îi buzunărăște, De averi îi curățește*. PĂSCULESCU, L. P. 261, cfr. ISPIRESCU, L. 369. *M'o buzunărit de tot ce aveam la mine*. Com. TOFAN. | Abstract: (neobișnuit) buzunărit s. a. = bani de buzunar (de cheltuieli zilnice). *Îmi rămâne 4000 de galbeni pe an, pentru buzunăritul Adelei și al meu*. ALECSANDRI, T. 1225.]

— După CIHAC, II 641 din n.-grec. *μυροζουάρα*, (*μυροζοῦ*), idem.

BUZUNĂRĂȘ, **BUZUNĂRĂL** s. a. } v. buzunar.
BUZUNĂRI vb. IV^a, **BUZUNĂRIT** s. a. }

BUZURINĂ adj. și s. f. — Epitet dat oilor. H. V 447. *Am o oaie buzurindă*. ib. 235.

BUZUȚĂ s. f. v. buză.

BUZURLUI vb. IV^a v. burzului.